

811.161.1(020)

ЛНБ ім. В. Стефаника

00321705 (I)

а Російська мова
v словника
x Українська мова.

811.161.1

P 895

✱

T

W141.2-48

1995 1498

W-55.801

Г W1-4
5г P-895

2006
2012

1

ДНБ ім. В. Стефаника
ДНБ України
2006446

ПЕРЕДМОВА.

Давно вже почуваєть ся потреба в такій книжці, як російсько-український словарь. Потреба ся, що здавна чула ся не то що в Галичині а й на Україні, стала найпильнішою останніми часами, коли російська література придбала собі таку славу й стала ся чималим чинником в просвіті слов'янських народів, а разом з тим що разу більше стає вона по мові народною й більше московською, коли користування нею для всіх слов'янських народів, хоч би навіть і таких близьких родичів, як ми Русини, викликає ще більшу потребу в словарі. Тим часом ми, Русини, поки що маємо в с'ім разі єдиний словарь Левченка (Опыт русско-украинского словаря. Київ 1874.), але словарь сей, зложений, як видно, на швидку руку, вийшов надто коротенький і дуже мало допомагає при потребі, та й сього словаря давно вже не можна добути по книгарнях.

Запобігаючи сій потребі ми й зважились випустити в світ нашу роботу, хоч вона спочатку зовсім для сього не призначала ся, тай самі ми добре бачимо, що вона не відповідати-ме справедливим бажанням громади. Щоб виконати, як слід, сю роботу не почуваємо в собі досить снаги й знання, та при теперішньому стані української лексикографії, коли ми й досі не спромоглись на повний, науковим способом оброблений, український словарь, не сподіваємось, щоб хто небудь, і геть-то здатніший і більше за нас тямущий в сій справі, міг виконати сю працю цілком добре.

А про те ми зважились, бо, як там кажуть, „хоч і шербатий ківш, та без його ще гірш“. Коротенька історія нашої праці нехай буде поясненням в сій справі. Ще з того часу, як вийшов в світ згаданий вище словарь Левченка, почали ми робити до його додатки, дописуючи цікаві нам слова, які доводилось нам почути з уст народа або вчитати з якої книжки. Отже ми не мали тоді на думці ніякої иншої мети, окрім власного вжитку при таких напр. працях, як переклади з російської мови або що. Вже з сього знати, що робило ся се без ніякої системи: слова записувались далеко не всі, а тільки ті, які нам здавали ся цікавими; зсилки на місце або джерелó, відки записано те або инше слово, робили ся хіба де-коли, як нам здавало ся се потрібним з того або з ин-

шого погляду; приміри те-ж заводились по вподобі і т. д. Коротко кажучи, се було не що инше як замітки, що ми робили при okazji за-для себе. Як би там не було, додатків сих за скільки років набрало ся таки чимало, навіть далеко більше від цілого словаря Левченка. Вже тоді, а се було дуже давно, де-хто з земляків, бачивши наші додатки, радили нам видати їх, щоб хоч почасти задовольнити тій потребі, яка почувала ся в російсько-українському словарі.

Тим часом з початку 80-х років пощастило нам стати близько до цілої громадки земляків, що працювала коло українського словаря, перевіряючи і лаштуючи тоді саме багатий і дуже цінний матеріял, зібраний, як нам казано, за цілих двадцять років з різних кутків Української, Галицької, Буковинської і навіть з Угорської Руси. Матеріял сей, як ми допевнились, був справді багатий. Постачали його сільські учителі, святищенники, пани, живущі по селах, що записували слова просто з уст народа, а крім того виписувано слова з пам'яток усної народної словесности і творів українських і галицьких письменників, як теперішніх, так і колишніх. Кожне слово було записане на особливий карточці, де воно поясняло ся чи перекладалось по російськи і крім того було визначено, де в якому місці або з якої книжки виписано слово, і наведено навіть самі вирази, в яких те слово було ужито; часом було по 10 і по 20 карточок на одно слово, записане з різних джерел і в різних місцях. Таким побитом треба було тільки перевірити кожне слово, чи вірно розумів його записувач, вибрати слова цілком певні, пояснити їх і списати, а вже впорядчик увесь той матеріял мусів обробити і впорядкувати додавши граматичні пояснення, приміри з карточок і т. д., до чого той матеріял давав повну змогу, бо на підставі його можна було засвідчити не то що певність а навіть місце й ступінь уживання кожного слова.

От тоді саме де-кому з нас спало на думку з'ужитковати сей цінний матеріял, щоб разом з українським словарем влаштувати й російсько український. Для сього ми почали переписувати на карточки слова в зворотному порядку, себ-то на кожній карточці спочатку ставили російське слово, а потім переклад чи пояснення по українськи; тоді вже лаштували карточки по алфавіту і почали списувати на листи, користуючись ще й словарем Левченка, нашими додатками до того словаря й иншими джерелами. Слова російські ми заводили в нашу збірку і поясняли їх на підставі російського академічного словаря (Словарь церковно-славянскаго и русскаго языка, составленный вторымъ отдѣленіемъ академіи наукъ. Второе изданіе СПб. 1867.), а відповідаючі слова українські списували без жадних примірів, зенлок на місце й джерело, де слово записано, та й без инших заміток, бо дбали за те, щоб увесь словарь містив ся в одній книжці, коштував

яко мога дешевше і був би доступним підручником, мовляв, на похваті у кожного, аби лиш нагадати яке слово, навести на придатний по потребі вираз і т. д., а вже кому треба буде dokonче упевнитись в якому слові, де саме і як часто воно вживається, чи воно питеме наше, чи позичене з якої мови, чи стародавнє, чи нове, дознати ся про всі інші подробиці. — той має звертати ся до того українського словаря, що ми його, для відзнаки від нашого, звали „великим“, а наш „малим“. Думалося, бачите, що як громадська робота над „великим словарем“ доходила вже до краю, то можна було незабаром сподівати ся й самого словаря, а тим часом поєшпє і наша робота, котру треба буде хіба ще раз перевірити з „великим словарем“, як буде він зовсім упорядкований, та тоді, не гаючись, і в друкарню. Та „не так склало ся, як жадало ся“. За два роки ледве встигли ми списати слова на карточки, влаштувати їх, і почали списувати на листи, але тут робота наша на чималий час зупиняється і хоч потім знову розпочала ся, та вже при інших умовах. Стало ся се найголовнішє з тої причини, що найбільше діяльні і тямущі в сій справі сотрудники виїхали з того міста, де велася робота, а незабаром склало ся так, що вся робота зостала ся на наших руках. Ми добре бачили нашу неспроможність орудувати нею так, як нам здавало ся потрібним і як ми того бажали, та шкода було занехати працю, на котру витрачено такого багато часу, шкода була й самого діла, котре хоч і яким не вдалим вийде з рук наших, а все-ж воно, може, в пригоді стане людям. Примір словаря Левченка, котрий не вважаючи на неповність, не раз ставав в пригоді в таких напр. працях, як переклади з російської мови, захоочував і бадьорив нас, і ми, не маючи кому здати роботу, відважились вести її дальше і, коли стане снаги — довести до краю, в тій надії, що все-ж таки наша праця буде повніша і придатніша над те, що поки що маємо.

Отож вже в спілці з іншими товаришами і навіть в иншому місті довелось нам вести дальше се діло, котре хоч як помалу посовувало ся наперед, а все-ж таки сього року маємо змогу випустити в світ І-й том нашого словаря від А до К., а років за два або за три сподіваємось довести се діло до краю. Додаємо до сього, що ми мусіли значно розширити нашу роботу проти першого заміру, бо тоді була надія побачити незабаром той „великий“ словарь, але з того часу „чи мало літ перевернулось, води чи мало утікло“, а про словарь той і чутки не має. Се й примусило нас додати до українських слів приміри і звідки на джерело, та, на жаль, ми вже не мали змоги покористуватись карточками, зібраними до того словаря; додатки єї ми робили з наших заміток до словаря Левченка, а зрештою мусіли робити вибірку з друкованих джерел, які нам здавали ся певними. Бажалось би до кожного слова зробити такі додатки, але се дуже на довгий час загальмувало б усе

діло, коли тим часом потреба в словарі така пекуча, що годі вже на дальше відкладати. Тож випускаємо в світ нашу працю невеликими випусками, сподіваючись, що з кожним випуском вона буде повнішою і більше задовольняти ме, а помічені пропуски, недогляди або помилки можна буде доповнити або поправити в дальших випусках або на кінець цілого тому, коли земляки не відцурають ся подавати нам належачі до сього свої замітки.

Скажемо тепер коротенько про те, якого порядку ми тримали ся чи старали ся тримати ся в сій праці, і зробимо деякі замітки, що здавали ся нам потрібними при користуванні нашим словарем.

1. Призначаючи нашу працю тільки для практичного вжитку, ми мусіли залишити розпорядок слів по слововиводам або по иншій системі, більше відповідній з наукового погляду, і дали перевагу чисто азбучному порядку, як більше зручному до одшукування слів, а тим паче, що сього порядку тримаєть ся й Російська Академія Наук в своїх виданнях, як вище згаданий словарь і новіший „Словарь русскаго языка, составленный П. Отдѣленіемъ ИМПЕРАТОРСКОЙ Академіи наукъ“ СПб. 1891, на основі котрого ми вели свою працю.

2. Дбаючи про те, щоб по змозі перекласти на нашу мову чи пояснити більшу частину російських слів, які містять сей словарь, на скільки вистарчало нам матеріялу, що здавав ся певним, ми слідували за сим академічним словарем, але часом мусіли й ухиляти ся від його. Найбільше ми тримали ся такого порядку: а) Слова чужоземні, які однаково вживають ся як у мові російській так і в українській, одрізняючись хіба тільки вимовою, властивою нашій мові, ми, зберігаючи місце, зовсім випускали, а в збірку нашу заводили тільки такі чужоземні слова, для котрих в нашій народній чи письменній мові знаходили звичні нам відповідні українські слова. б) За-для того-ж самого випускали й такі слова, котрі, властиві обом мовам, мають однакове значіння і навіть пишуть ся однаково, окрім хіба тих случаїв, коли яке слово в нашій мові вимовляеть ся зовсім инакше (напр. має инший наголос і т. д.) або коли при якому слові наведені особливі речення. в) Слова здрібнілі або побільшені, ляскаючі чи зневажливі, а також слова збірні не одсилаємо до відповідних слів первісної форми, як се зроблено в російському академічному словарі, а перекладаємо на нашу мову, бо в ній всі ті слова мають завжди самостійні і розмаїті форми. г) За-для того-ж самого перекладаємо всі іменники, навіть і такі, котрі походять від приложників, або іменники відглагольні так само і приложники, котрі походять від іменників, і глаголи різної форми, дбаючи про можливу повність, аби нам достачало на те матеріялу. д) Имена жіночого роду, котрі походять від имен мужеського і мають однакове розуміння, ставимо не окремє, а поруч з именами мужеського роду, визначаючи тільки одміну в кінці

слова, напр. Баловні́къ, ца = мазій, ка і т. д. е) Заводимо в словарь і перекладаємо й прислівники, але здебільшого ставимо їх поруч з приложниками, визначаючи тільки кінець слова. ж) Ступені порівняння ставимо окрім тільки тоді, коли вони ухиляють ся від звичайного правила. з) При наукових термінах і словах технічних ставимо і відповідний латинський термін, коли він нам відомий. и) З де більшого не наводимо пійких граматичних пояснень, визначаючи лиш граматичні одміни при словах однакових, а число множественне заводимо в словарь чи окрім чи при єдиничному числі і то не скрізь а тільки тоді, коли яке слово не має єдиничного числа або частіше вживаєть ся у множественному або має в євому особливу форму. і) Приміри, що наведено в російському академічному словарі, перекладаємо або поясняємо тільки тоді, коли слово в якому небудь злученню з другим має особливе розуміння, або які особливі реченя або приказки, де часом злучення і розгорядок слів надають фразі особливе розуміння, для чого всі такі вирази чи приказки або перекладаємо відповідними нашими або тільки поясняємо їх, коли не маємо або не згадаємо відповідних в нашій мові. к) Наголоси ставимо скрізь над кожним словом, а коли часом наголос переходить на інший склад і слово вживаєть ся різно, тоді ставимо наголос на обох складах; тільки приміри під українськими словами, бажаючи по змозі не утрудняти друкарню, ставимо без наголосів.

3. Що до правопису, то в російській частині, звичайно, ми тримали ся цілком того правопису, який вживаєть ся в академічному словарі останнього видання, хоч і не всі в Росії згожують ся на той правопис. Правопис сей по части етимологічний, по части історичний, далеко не виявляє фонетичних особливостей російської мови, а через се дуже часто буває, що ті або інші букви вимовляють ся зовсім инакше ніж на письмі, так напр. *о* вимовляєть ся як *а*, коли в слові над *о* не має наголосу, *г* частіше вимовляєть ся як *л* або навіть як *х* і т. д. Случаїв таких дуже багато, але тут не місце про їх розводитись. Щож до правопису в українській частині, то ми тримали ся так званого фонетичного правопису, який вже здавна уживаєть ся в нашому письменстві і одностайне ухвалений нашими письменниками і ученими, як самий придаттійший до нашої мови.

4. При перекладах або поясненнях російських слів і виразів тримали ся ми згаданого академічного словаря, а часом, коли яке пояснення здавало ся нам непевним, звертали ся до словаря Даля (Толковий словарь живаго великорусскаго языка. В. Далья. СПб. 1881). Найбільше дотримуємо ми такого порядку: а) Різні значення якого слова ставимо нарізно, відділяючи цифрами 1, 2 і т. д., і кожне пишемо з нового рядка; а переносні відділяємо звяком; б) Для перекладу беремо всі звисні нам сослови, але спершу ставимо такі слова, що частіше вживають ся, а вже

пóтім і всі інші, хоч би навіть і такі, що вживають ся лиш по-де-куди або у деяких письменників, вважаючи на те, що краще дати часом що і зайве, ніж залишити щось такого, що може і геть-то в пригоді стане; в) В перекладах і поясненнях не цурали ся ми і слів стародавніх, котрі може вже й вийшли з сучасного народнього вжитку, але вживають ся теперішніми нашими письменниками, а так звані архаїзми відкидали; слова новоутворені заводили в нашу збірку тільки в таким разі, коли сї слова вживають ся в нашому письменстві не одним яким письменником; г) Місце і джерело, відки записано яке слово, визначаємо тільки тоді, коли те слово знаходимо і по друкованих словарях або в інших джерелах, по яким ми перевіряли наш рукописний материял; д) Приміри до слів українських ставимо тільки тоді, коли вони наворачтали ся нам на згадку або були в наших замітках чи друкованих джерелах. Які саме друковані джерела ми мали, складаючи сей словар, і які скорочення вживаємо — все се визначено в особливому списку, котрий додаємо до сього. Вже з сього списку знати, що багато лишило ся такого, чим ми зовсім не покористували ся, та й з того, що єсть в сьому списку, далеко не все вибрано, як про се ми вже поперед казали; то-ж будущо-му трудівнику, аби хіть, мовляв, буде над чим попрацювати.

Зробивши всі ті замітки, які здавали ся потрібними, мусимо додати, що певне в нашій роботі знайдуть ся недогляди, пропуски, помилки і такі інші вади; почасти се вийшло з тих причин про які ми вище згадували, а почасти й через те, що ми не мали спромоги цілком віддати ся сій роботі, як вона того вимагає, а працювали між иншим ділом, уриваючи вільну хвилину від службової та иншої роботи. В кожному разі сподіваємо ся, що наш словарь при недостатчі иншого, кращого, може хоч трохи задовольнити пекучу потребу, яка скрізь почуваеть ся, і може стане в пригоді будущо-му здатнішому від нас трудівникови, бо буде, мовляв, до чого тулити ся.

Нарешті вважаємо за обовязок наш згадати тут з великою подякою наших померших сотрудників, що чимало допомагали нам в сій праці: Т. Десятина-Дукьянова († 1883), К. Ухача-Охоровича († 1886), Т. Зінківського († 1891) і В. Назаревського († 1891 р.). Пером земля їм! Список всіх инших сотрудників, дай, Боже, їм вік довгий, хто допомагав нам чи то списуваннем слів на карточки, лаштуваннем їх, переписуваннем на листи, чи перевіркою материяла, або хто постачав нам слова, записані з уст народа чи з друкованих джерел, буде надрукований у кінці першого тому або на кінець цілого видання, бо не мали ми змоги запитатись у всіх, а поки що всім нашим сотрудникам наша щиро-сердечна подяка.

ПОЯСНЕННЯ СКОРОЧЕНЬ,

ужитих в словарі, і список дружованих джерел,
якими ми користувались.

Анат. — Анатомичне.

Астр — Астрономичне.

Аф. — Афанасьєвъ-Чужбинскій. Поѣздка въ Южную Россію. СПб. 1863. — Що було на серці. Збірник віршів. Собрание Сочиненій Афанасьева-Чужбинского. Т. IX. СПб. 1892.

Б. Б. — Байки і прибаутки Л. Боровиковського. К. 1852.

Б. Г. — Байки Леоніда Глібова. К. 1882.

Бар. — Безталанне сватання. Образок з галицького життя. В. Барвінок. Л. 1880.

Б. Н. — Богословія нравѣнствительная. Типомъ Братства при Церквѣ Храма Оуспѣніа пресѣйша Блѣнни нашеа Бѣн. Вѣ Алексѣ. Рѣкѣ (1760).

Вол. — Волинь.

В. Ш. — Ворекло. Лірна поезія. А. Щоголева. Х. 1883.

Гал. — Галицьке слово.

Гл. — Глаголь.

Г. Бар — Ганна Барвінок. (Оповідання в різних збірниках і часописах).

Гул. Ар. — Гулак-Артемовський. Кобзарь К. 1878.

Гр. — Гребінка — Пирятинська ластівка. Кобзарь. К. 1878.

Д. — дивись.

ж. р. — жіночого роду.

зб. — збірне слово.

зв. — звірьок.

здр. — Здрібніле слово.

Кв. — Квітка Г. (Основьяненко) — Повісти. СПб. 1858. Драматичні твори. Од. 1862.

Кн. — Книжне слово.

Кон. — Кононенко. Ліра. К. 1885. — Нещасне кохання. К. 1883.

Кот. — Котляревський І. — Писання. К. 1878.

Кост. — Кострицький. Нова громада. Поема. К. 1885.

К. Ш. — Кобзарь Т. Шевченка. СПб. 1884.

К. Б. — Куліш. Байда. Князь Вишневецький. Драма. СПб. 1885.

К. Д. — Куліш. Досвідки. Думи і поеми. К. 1878.

К. Д. Ж. — Куліш. Дон-Жуан. Переклад поеми Байрона. Правда 1891—1892 р.

- К. Кр.* — Куліш. Крашанка Русинам і Полякам на Великдень. Л. 1882.
- К. II.* — Куліш. Пов. Пересівів книги Іова П. Ратая. Л. 1870.
- К. II.* — Куліш. Псалтирь або книга хвали Божої. Переклад П. Ратая. Л. 1870.
- К. Св. П.* — Куліш. Святе писмо нового завіту. Перекладали в куїі П. Куліш і Д. Пулюй. Л. 1880.
- К. Х.* — Куліш. Хата. Збірник. СПб. 1860.
- К. Ч. Р.* — Куліш. Чорна Рада. СПб. 1857.
- К. Хм.* — Куліш. Хмельницщина. Историчне оповідання. СПб. 1861.
- К. III Т.* — Куліш. Шекспирові твори. Переклад з британської мови. Т. I. Л. 1882.
- Ком.* — Комаха.
- Ласк.* — ласкоуче слово.
- Лев.* — Левицький І. (Нечуй) — Повісти. К. 1874. — Бурлячка 1881. — На Кожум'яхах, комедія. К. 1874. — Маруся Богуславка, оперета. К. 1875. — Ув'яз і Петро Могила. Татари і Литва на Україні. — Перші Київські князі. К. 1875. — Повісти. Т. I. Л. 1872.
- Лів.* — Лівобережна Україна.
- Л. В.* — Лѣтопись событій въ Югозападной Россіи въ XVII. в. Составилъ С. Величко. К. 1848.
- Л. С.* — Лѣтопись Самовидца о войнахъ Богдана Хмельницкаго и о междоусобіяхъ, бывшихъ въ Малой Россіи по его смерти. М. 1846.
- Ман.* Сказки, пословицы, и т. п., записаныя И. Манжукою. 2 в. 11 т. Сборника Харьковского Историко-Филологич. Общества. X. 1890.
- М. В.* — Марко Вовчок. Народні оповідання. СПб. 1861.
- Мед.* — медичинське.
- Ми.* — множественне число.
- муз.* — музикальнє.
- Н. д.* — Народна дума. (Див. джерела під Н. п.)
- Н. з.* — Народна загадка. (Див. джерела під Н. пр.)
- Н. зам.* — Народне замовляння. — Малоросійскія заклинанія. П. Ефименка. М. 1873.
- Н. К.* — Народна казка. Народныя южнорусскія сказки. Сборникъ И. Рудченка. К. 1868 і 1870. і див. Ман.
- Н. О.* — Народне оповідання. — Малорусскія народныя преданія и рассказы. Сводъ М. Драгоманова. К. 1876. — Киевская старина 1883—1893. — Записки о Южной Руси. Изд. Кулишъ. СПб. 1857—1859.
- Н. П.* Народня пісня. — Историческія пѣсни малорус. народа. Съ примѣчаніями В. Антоновича и М. Драгоманова. К. 1874—1876. — Українські пісні з голосами. О. Баліної. Х. 1863. — Народні українські пісні, зібрані О. Гулак-Артемовським. В. I. К. 1883. — Пісні українського люду. Пісні про кохання. Лавренко. К. 1864. — Збірник українських пісень М. Лисенка. Л. 1873, 1874, 1876 і 1890. — Чумацкія народныя пѣсни. И. Рудченко. К. 1874. — Народныя южнорусскія пѣсни. А. Метлинскій. К. 1854. — Пісні, думки і шумки руського народу на Подолі, Волині і Малоросії. — А. Коцішинський. К. 1885. — Киевская Старина 1883—1893. — Записки о Южной Руси. Изд. П. Кулишъ. СПб. 1857—1859.
- Н. пов.* — Народне повір'я.
- Н. пр.* — Народна приказка. — Українські приказки, прислів'я і таке инше.

Спорудив М. Номис. СПб. 1864. — Труды этнографическо-статистической экспедиции въ западно-русскій край. Собранные П. Чубинскимъ. Т. I. в. 2. СПб. 1877. — Нова збірка народних малоруських приказок, прислів'їв, загадок то-що. Зібрав і впорядкував М. Комаров. Од. 1890.

Напр — Наприклад.

О. Мор. — Оповідання Д. Мордовця. СПб. 1885.

О. С. — Оповідання О. Стороженка. СПб. 1863.

Поб. — Побільшене слово.

Под. — Подольське.

Полт. — Полтавщина.

Прав. — Правобережна Україна.

Пт. — Птиця.

Рос. Рослина.

Р. Н. — Різдвяна ніч, оперета М. Старицького. К. 1874.

Рус. В. — Русальни Великдень. Драматична дума. П. П. К. 1885.

С. — Слово.

С. Ан. — Ботанический словарь. Составилъ Н. Анненковъ. 2 изд. СПб. 1878 г. 644 ст. 8°. (Багата збірка народних назв рослин.)

С. Аф. — Словарь малорусского нарѣчія. Сост. А. Афанасьевъ-Чужбинскій. А—З. Собрание сочинений. Т. IX, СПб. 1892, ст. 289—464 ст. 8°. (Дуже коротенький, але всі слова певні і записані або з уст народа або з пам'яток народної словесности.)

С. Ж. — Словарь XVIII ст., изданный П. Житецкимъ. Киев. Ст. 1888 кн. 8—12.

С. Жел. — Малорусско-німецкий словарь. Уложили Е. Желеховскій і С. Недѣльскій. Л. 1885 і 1886 р. 2 т. 1117 ст. 8°. (На превеликий жаль, тільки на дальше маємо змогу покористуватись ним.)

С. З. — Словарь малороссійскихъ підомовъ или собрание словъ несходныхъ съ русскими. Составилъ Н. Закревскій. М. 1860. Старосвѣтскій бандуриста. Ст. 247—628—8'. (Всіх слів 11, 127, слова всі певні, але значення їх часто переказано не вірно.)

С. Л. — Опытъ русско-украинскаго словаря. Составилъ М. Левченко. К. 1874—190 ст. 8°.

С. Ман. — Словарь Манжури. (Див. Ман.)

С. Пав. — Словарь А. Павловскаго. Малороссійская грамматика. СПб. 1818.

С. Пар. — Нѣмецко-русскій (малорусскій) словарь черезъ О. Партицкого. Л. 1867—432+382 ст. 8°. (Дуже багато заведено з так званого „язычія“.)

С. П. — Словникъ живої народної, письменної і актової мови руськихъ югівчанъ. Составилъ Ф. Пискуновъ. Изд. 2. К. 1882—304 ст. 8°. (Дуже не повний і до того не певний; ми взяли віден тільки де-які слова, що доводилось їх чувати від народа або зустрічати в книжках.)

С. Ш. — Опытъ южнорусскаго словаря. Трудъ К. Шейковского. Т. I. в. I-й А і Б. К., 1861—224 ст. 8°, Т. V в. 1 и 2-й. Т—Ю. М. 1883—1886—276 ст. 8°. (Дуже коштовна праця, та шкода велика, що „від дошки до дошки а в середині ані трощки“.)

Ст. Л. — Статутъ великаго князства Литовскаго. (Після видання 1599 року.) Москва. 1858.

С. Х. — Степъ. Херсонський збирникъ. Х. СПб. 1886.

Ст. пор. — Ступінь порівняння.

Ст. — Стародавнє слово.

У. — Українець. Література російська, галицька і українська. Л. 1873 і 1874.

Фр. — В поті чола. Образки з життя робучого люду. Написав І. Франко. Л. 1890.

Хар. Харківщина.

Хер. — Херсонщина.

Цер. — Церковно-словянське слово.

Чайч. — В. Чайченко. — Пісні. Х. 1885. — Під сільською стріхою. К. 1886. — Оповідання, видані нарізно і в галицьких часописах. — Слова, записані ним з уст народа.

Черн. — Черніговщина.

Ч. К. — Черниговка. Быль XVII в. — Н. Костомарова. СПб. 1883.

Эв. — Запорожье въ остаткахъ старины и народныхъ преданіяхъ. — Эварницкаго. СПб. 1888. — Исторія запорожескихъ козаковъ. — Эварницкаго. СПб. 1892.

Як. — Фотографіи зъ моего альбома. О. Яковенко. К. 1885. — Порвані струни. Збірник віршів О. Яковенка. К. 1886.

СЛОВАРЬ РОСИЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ.

А.

А, а. = 1. а, алé. — Одна гора високая, а другая низька, одна мила далекаа, а другая близька н. п. — Гроший треба, але як їх добути?

2. га? га! чо́го? а! о! е! еге! — А! он воно куди! — О! тепер я розумію! — Е! так він тут — Еге! так ось воно що!

Аа! = 1. гай! гай! — Гай, гай! що ти тут паробив!

2. ну! ну-ну! — Ну, потрівай же! — Ну-ну! будеш міні знати!

Аба = габа́. — Товсте, але рідке біле сукно. — І сповие дорогою білою габою. К. Ш.

Аббатъ, аббатиса = игу́мен, игу́меня (католицького монастиря)

Абінный = габо́вий.

Абонементъ = передплатá, підписка, пренумера́та. — Передплата на „Зорю“ коштує в рік 6 р.

Абонентъ = передплатник, підписчик, пренумерант. — Всі галицькі часописці мають не багато передплатників.

Абонірова́ть ся = підписа́ти ся, записа́ти ся, передплатчува́ти, пренумерува́ти. — Я передплачую на сей рік дві часописці. — Я підписав ся на місце в партері на цілий сезон.

Аборигены = тубі́льці. С. Л. К. Хм. — Будь тубілець панства нашого, як і чужоземець. Ст. Л.

Аброкозовый = морéлевий, жерде́левий. С. Л.

Абрико́съ, рос. Armeniaca vulgaris = морéля, жерде́ля. С. Л. Ан.

А́брисъ = обрис, начерк.

Абсентъ = поли́вка.

Абсолютизмъ = 1. безумовність.

2. самодержавство.

Абсолютный = безумовний, конéшний.

Абсурдъ = бредня́, бридня́, дурни́ця, дурмані́на. С. Аф. З. Л.

А́бцугъ, в ви́разі „по пер́вому а́бцугу, съ пер́ваго а́бцуга“ = зразу, з са́мого початку.

Аванга́рдный = передови́й.

Аванга́рдъ, въ аванга́рдъ = передове́ військо, попереду́. — Попереду Дорошенка веде своє військо хрощенько. н. п.

Аванпóстъ = передова́ сторо́жа, ва́рта.

Аванта́жний = показни́й. С. З.

Авантюри́стъ = пройди́сьвіт. — Де вже його не носило, чого з ним не було, а все чогось добуваєть ся, сказано пройди́сьвіт.

А́вва = ба́тько, оте́ць (игу́мен монастиря́.)

Авваку́мовщина = роско́льницька се́кта, про́звана так від протопо́па Авваку́ма, що повста́в проти патріархи Ні́кона.

А́вгустъ, місяць календа́рний = А́вгуст, Сёрпень.

Августы́йши = найясні́йший. — Ой чолом, чолом, найясні́йший Царю, щось маю казати. н. п. — Найясні́шому пану Жигимонду, королю польскому. Ст. л.

Авдо́тька = 1 шт. Oedinemus crepitans — Кулі́к болотя́ний, вели́кий і Uropa Eropс одуд чуба́гий.

2. рос. Trollius europeus — во́вчий ко́піт, во́вча ла́па, во́лове о́ко, прикрі́т. С. Ан

Аверья́нтъ, рос. Valeriana officinalis L. = сто́ян, смердо́чка. С. Ан.

Аво́сь = мо́же, аче́й, чень. — Струни мої. золоті, заграйте міні стиха, аче́й козак не-тяжиге та забуде лихо. (З віршованого на-пису під мальованим запорожцем з бандурою.)

— Чень може й міні всіміхне́ть ся година. Фр.
На аво́сь = на уда́чу, на ща́стє, на

одчай, навманні. — На одчай зробив. —
Пустив на одчай. — Пішов навманя.

Аво́сь-ли́бо = мо́же та́кі. — Подождемо,
може таки він прийде.

Аво́ська, аво́сьникъ = хто ча́сто в роз-
мо́ві вжива́є сло́во „аво́сь“ або що
ро́бить на уда́чу.

Аво́сьничать = ро́бити, пу́скатись на
уда́чу, на одчай.

Авра́мевщина = ро́скольни́цька се́кта,
про́звана так від ченця Авра́ма, що
ви́рує в а́нціхриста в ті́лесному о́бразі.

Авра́мъ, рос. *Centaurea jacea* = наголо-
ва́тки, се́рдечна гра́ва, си́неголов. С. Ан.

— А. ди́кий, *Gratiola officinalis* = зо́лото-
ти́сячник, дри́сливець. С. Ан.

Авро́ра = ра́ння зоря́, сві́това зоря́,
ра́ннша зоря́, зі́рниця. (В давнину —
бо́гinya свѣту.) — Безпешно спать по́лягали,
сві́тової зорі́ дожидали. н. д. — Я не спала
і не спала ся, до зі́рниці дожидала ся. н. п. —
Уже зі́рниця на не́бі я́сно за́являсь. К. III

Аврѣ́нь, рос. *Lemna* = рі́ска. С. Ан.

Австра́льный = півде́нний.

Австрі́ецъ, австрі́йскій, А́встрія = ав-
стри́йяк, це́са́рець (С. З.), австри́йцкій,
А́встрія, це́са́рщина. — Прийшов якийсь
австри́як, хто його зна, чи воно поляк чи
чех. — Це́са́ріці по́сять в возу́бенці́ лі́кар-
ства. С. З.

Автокра́тія, автокра́тъ = самоде́ржа́вство,
самоде́ржа́вець.

Автоно́мія = само́ряд, само́стійність, не-
за́ле́глисть яко́го кра́ю, лю́дності або
за́кладу в сво́їх спра́вах від цен-
тра́льного уря́ду.

А́вторъ = 1. пи́сьме́нник, пи́сьма́к.

2. творе́ць, винува́тник, винува́тець.

Автохто́ны = д. Абори́ге́ны.

Ага́ріне = ту́рки, магоме́тани.

А́тгелъ = злий ду́х, нечи́стий.

А́гли́цкая мѣ́та, рос. *Mentha piperita* =
хо́лодна мѣ́та.

А́гнець = 1. я́гнй, я́гня́тко.

2. ча́сточка з проску́рі́ для прича́стя.

А́гни́ца = я́гнйця, я́гнйчка, я́рка. С. З.
— Та прийшов же я тай у п'ятницю, та
нема́ Солохи — па́се я́гнйцю, н. п.

А́гонія = ко́нання, ско́нання, перед-
смер́тні му́ки. — В не́дузі смертно́м, а
на́йпаче в оста́тном ско́наню Б. Н. — Вже
при ко́нанні за́став його.

Агра́рний = земе́льний.

Агрику́льту́ра = земе́ро́бство, хлі́boróб-
ство, рі́льни́цтво.

Агроно́мі́йскій, агроно́мія = агроно́міч-
ний, хлі́boróбський, — земе́ро́бський,
агроно́мія, нау́ка про хлі́boróбство, н.
сі́льсько́го господа́рства.

Агу́ = агу́, агу́сі, агу́сенки.

Ада́жіо, муз. = по́вагом, пово́лі. Зб. піс.
Лисенка.

Ада́ле́нь, рос. *Nymphaea alba* = лата́ття,
бі́ле, жіно́че лата́ття, *Nuphar luteum*
= жо́вте лата́ття, гле́чки, водя́ний
ма́к, (кві́тки се́ї рослі́ни) — ба́бки, (о́воц)
зба́нок, (лі́стя) — ка́пельші́, (ко́рінъ) —
товсту́н. С. Ан.

Ада́лімъ, рос. *Turritus glabra* L. = пу́жник.
С. Ан.

Ада́мова борода́, рос. *Centaurea scabiosa* =
воло́шки. С. Ан.

Ада́мова голо́ва, тра́ва, рос. *Cypripedium*
Calceolum = жо́вті зозу́льки, чере́вічки,
зозу́ліні чере́вічки. С. Ан.

Ада́мово я́блоко = 1. рос. *Pyrus Malus pa-*
radisiaca — ра́йське я́блоко.

2. анат. *Cartilago Thyreoidea* — ка́ді́к, гор-
ля́нка.

Адвака́тъ = адвока́т, по́віре́ний, хо́да́к,
хо́да́тарь, ста́ра́тель, (я́ко ора́тор) —
ре́чник, (глу́мліво) — бре́хуне́ць. — Хто
би за хоро́бою сво́єю ста́ти не мог, та́ковий
ма́сть ре́чнику сво́єму ку мове́нню ре́ч сво́ю
до́ручити. Ст. Л. Див. теж К. Хм. і С. З. —
Бре́хунця за себе поставив.

А́довъ = пеке́льний. С. З. Л. — О́тродье
а́дово — пеке́льник.

Адо́нісь, рос. *Adonis vernalis* = го́ри́щві́т,
ті́рлич. А. *autumnalis* — па́влинй о́чі.
С. Ан. — Хто ті́рлич по́сєть, то́й за́вше бу́де
в ласці́ у па́нів. н. пов.

Адо́ня = скі́рда, скі́рта, сті́рта. — Но
Гре́ки, як спа́дливши Трою́, зроби́ли з не́ї
скі́рди гно́ю. Кот.

Адресова́тъ = 1. на́дписати́ адре́с.

2. по́сла́ти, на́правити. — Ві́н його на-
пра́вив до па́го́тця.

Адресова́тъ ся = уда́ти ся, зве́рну́ти ся,
о́берну́ти ся. — Ра́див йому́ уда́ти ся до
спра́вника. — Як бі́да, удай ся до жи́да. н. пр.

А́дскій = пеке́льний. С. З. Л. — Побачи́ти
пеке́льні му́ки Кот. — Ю́да не захо́тів з Хри-
сто́м бу́ти, але в пеке́льнім о́гні́ го́рити. н. п.
— О́ Любо́дці! ви спра́вді́ добра́ рі́ч, хоч
певне, що за вас я́де нас пеке́льна пі́ч. К. Д. Жб

Адъ = пе́кло. С. З. Л. Кот. — И́сча́діе
а́да = пеке́льник. — До Бо́га ва́жкий шля́х,
а до пе́кла пря́мєсе́нький н. пр. — Хоч у пе-

кло, аби тепло. н. пр. — Той, що на сцені в нас гуляв, крутив ся, аж поки до чортяк у пекло провалив ся. К. Д. Ж.

Адьютантъ = *осаул, осавула*. В Гетьманщині: Генеральний Осаула при Гетьмані, Полковий О. — при Полковнику.

Адьюторъ = *помогач, помішник*.

Адюльтеръ = 1. *чужоложество* (Ст. Л. С. Ж.), *перелюбство*. К. П.

2. *чужоложник, перелюбець*. — Вольно будет мужу одного чужоложника з жоною своєю поймавши, вести до вряду нашого. Ст. Л. — Перелюбець смерком свого чигає — ніхто мене під вечер не пізнає. К. П.

А'жпо = *аж, що аж, аджеж*. — Аджеж я тобі казав, чом же ти не послухав?

Ажурний = *мережчатий, дірчатий*.

Ажъ = *д. А'жпо*.

Азартничать = *кипіти, лютовати, запаляти ся*. — А він що більш програв то більш лютує.

Азартъ = *запал, завзяття*. С. Аф. З.

Азбука = 1. *азбука*.

2. *граматка, букварь, абетка*. — Аз, буки, бери граматку в руки н. пр. — Українська абетка М. Гатцука.

Азбучний = *азбучовий, абетний*. С. Ш.

Азімъ = *світка, свитина, сермяга, каптан*. — Вийду на могилу, надівши сердигу, ой хто-ж мене та пригорше, бідного петигу. н. п.

Аидъ = *д. Адъ*.

Аиръ, рос. *Asorus calamus* = *татарське зілля, аєр, гав'яр, явір, лепеха, лепешник*. С. Ан. — Дістав корінця татарського зілля. Н. К.

Аистовъ = *буслячий, бусліний, лелечий*.

Аистъ, = *пт. Ciconia alba, C. nigra* = *бусел, бусля, боцян, бузько, чорногүз, лелєка, (самчик) — лєчич, лелєчич*. С. З. Л. Ш. На одній сіножаті і він пасеть ся і бузько яابی ловить. н. пр. — Раз весною прилетіли буслі із-за моря. С. Ш. — Облітав скрізь, як лелєка. С. З.

Ай = 2. *ой, ай*. — Ой болить! — Ой, як я злякав ся!

2. *от так*. — От так козак!

3. *чи, хіба?* — Чи ти втомив ся? — Хіба не чув?

Ай-да = *д. Ай 2*.

Айва, рос. *Cydonia vulgaris*. Pers. = *айва, айва, гдүля, гүнь, квіт, півга*. С. Ан.

Айдеескій = *А'декій*.

Айкать = *ойкати, айкати*. С. Ш

Акала, акальщикъ = *хто вимовляє о як а*.

Аканье = *вимова о як а*.

А'кать = *вимовляти о як а*.

Аклєй, рос. *Aquilegia vulgaris* = *голубкї, дзвоночки, брлики, оксамїт*. С. Ан.

Акомпанемєнтъ, аккомпаніровать = *пробід, супровід, пригравання, провєдити, пригравати*.

Аккуратный = 1. *справний*.

2. *чепурний, охайний*. С. З. — А я кажу: встань раненько, прибери ся чепуренько. н. п.

3. *хазайповитий*.

Аконїтъ, рос. *Aconitum* = *царь-зілля, царь-трава, чорне зілля*. С. Ан.

Акрїды = *сарана*. А їдою його була сарана та дикий мед. К. Св. П.

Акрополь = *вінгород*.

Аксамїтъ = *оксамїт*. С. З.

Аксесуаръ, частіше аксесуары = *додатки, додаткові речі, причадали*.

Актєрь, актрїса = *артїста, артїстка, акторка, лицедїй, ка, актьор, актрїса*.

Актъ = 1. *дїя, дїло*.

2. *акт, святакування рокувщини ученого товариства, школи або іншого якого закладу*.

3. *дїя, подїл, справа*. — „Глнтай“, драма в 5-ти дїях М. Кропивницького — „Перемудрив“, комедія на 4 справи П. Мирного.

4. *акт, панір, грамота, бомага, (стародавня) — шпартгал, шпартгал*. — Панір на гетьмана Івана царю од Кочубєя пана. Греб.

Акула, риба *Squalus* = *акула, морська собака*.

Акуліпка, рос. *Verbascum Lychnitis* = *коров'як, зайче ухо, дивина*. С. Ан.

Акушєрка = *повитуха, сповитуха* (С. З.), *баба, бабка, (в жарт) — пупорїзка, (плід та йї) — повивочне*. Ішла раз пупорїзка кудись на родини. Н. О.

Акушєрскій = *повивочний, бабницький*.

Акушєрство = 1. *бабування, бабництво*. — То й вона потрохи бабуванням заробляє. — За тим бабництвом нема коли й за своїми дїтьми доглянути.

2. *акушєрство (наука)*. Почала учити ся акушєрству.

Акушєрствовать = *бабити, бабувати*. С. Ш. — Годї, Гандзю, бабити — чепелика загубила. н. пр.

Акушєръ = *акушєр, бабич*.

Акцѣнтъ = 1. *наголос*. — В сїм слові треба наголос на першому складі.

2. *вимова, промówka, говірка*. — По Остерщині скрізь чути литвацьку промовку. С. Л. — Якесь кумедна в його говірка.

Акціонерная компанія; акціонеръ; акція = спілка, товариство; спільник, товариш; квітою на пайку або в кладку в спілці. — Спілка двох годув. н. пр. — Коли-б більше набрати спільників, то може і пішло-б діло.

Аладья = блинець, млинєць, сластѣон. С. З. — У п'ятницю просів, з олією блинці. Греб. — Видно, що Ганна пекла млинці, бо й ворота в тісті н. пр.

Алала = дурниця, нісенітниця, бриднй.

Алалыка = гаркавий, гаркуша.

Аламанскій языкъ = особлива вигадана мова у володимирських коробейників.

Алебастровый, алебастръ = любайстровий, любайстер, любастер.

Алей = олія. С. З.

Александрейка, александри́ка = червона тканина на сорочкі.

Алембикъ = лембик. С. З.

Аленькій = червоноєнький, рожевенький.

Алѣхонскъ, алѣшенекъ = червоноєнький, зовсім червоний, рожевий.

Али = чи, або, хіба. — Чи я тобі не вродливий, чи не в тебе вдав ся? К. III

Алифа = олія (на красці).

Алканіе = 1. голодування, голод.

2. жадання, жага. С. З.

Алкатъ = 1. голодувати.

2. жадати, прагнути. С. З. — А я тебе так жадаю, чрез віконце виглядаю н. п. — Всі покою щиро прагнуть, а не в один гуз всі тягнуть. (З вірші Мазепи.)

Алкоголь = спирт (чистий).

Алкоголомѣтръ = спиртомір, вовчок.

Аллебарда = келеп. — То Козак Ляха за кущем знахожає, келепом по ребрах торкає. н. д.

Аллебардник = рос. Iris = півники. С. А.

Аллегорія = причта, тиєслів, иноріч. — Почав він говорити, та все якимись причтами.

Аллея = алєя, вуличка. — Тополі вуличкою посажені.

Алліоръ = ходя. С. З. — Добра хода в сього коня.

Аловатий = д. А'ленькій.

Алость = червоність.

Алтарный, алтáръ = вівтарний, вівтарь. С. Аф.

Алтей, рос. Althea officinalis = колачіки, проскурій, проскурній. С. Ан.

Алтынникъ = 1. гривня, шостак. (Колішня російська срібна монета = 3 коп. або 6 гроший).

2. скупердя, жмікрут. С. З. Л.

Алтынъ = д. Алтынникъ 1.

Алчба = 1. д. Алканіе 1.

2. жадоба, неситъ, неситство. (С. З.) ненажерливість, зажерливість. К. Кр.

Алчинчатъ = жадати.

Алчность = д. Алчба 2.

Алчный = неситий, ненажерливий, зажерливий, жаденний. — Той неситим оком за край світа зазирає, щоб загарбати. К. III. — А ті бачуть, що він у кешеню хова, тай думають: бач, який жаденний. н. к.

Алый = рожевий, червоний. Квіте мій рожевий. (З листа гетьмана Мазепи до Мотрі Кочубеївної).

Алырникъ = 1. дурісвіт, шахрай. С. З.

2. глитай, жмікрут.

Алырничать = дурити, шахрувати. С. З.

Алырникъ = д. Алырникъ,

Аль = д. А'ли.

Альбомъ = альбом, альбум. (Гал.)

Альбуминъ = білковина, білок.

Альковъ = 1. вімка в стіні, де становить ся ліжко.

2. валькір, ванькір. — Йнд, видимо, злякав ся, бо шморгнув до ванькира і зараз запер за собою двері. Фр.

Алтъ, ся = червоніти, ся. — Почало небо червоніти.

Аляповатость = незугарність, незграбність, (про малювання) — ляпаннина, (про писання) — базграніна.

Аляповатый = незугарний, незграбний, (про малювання) — ляпанний, (про писання, гаптування то-що) — партацький.

Амальгама = 1. сплав метала з живім сріблом.

2. мішанина, сумішка.

Аманатъ = заручник. — Треба, щоб Орда своїх заручників дала. Л. Сам.

Амарантъ, рос. Amaranthus candelatus = кра-са, щиріця, лисичі хвости, A. retroflexus L. — щиріця, волохач, A. paniculatus — васильки, червоний щир, садова щиріця, щирець. С. Ан. — По над шляхом щиріцею оврашки гуляють. К. III.

Аматѣръ = ласій, ласун, ласий. — Ласий на ковбаси. н. пр.

Амбарець, амбарикъ = комірка, комірчина, инбарчик.

Амбарный = комірний, коморячий, инбарний. Коморячі двері. С. З.

Амбарушка, амбарчикъ = Амбарець.

Амбаръ = комора, инбарь. (Лів.), хлібниця, житівня, шпихлір. (Прав.) — Ко-

мори аж трицять од хліба. — В дворі ко-
мір — як вулиці було, зерна туди зспалоє,
аж гуло. В. Ц. — Поскладай сало в комору.

Амбіція = гонор. С. З.

Амбра = пахоці. С. З

Амбразура = бійниця.

Амбрé = д. Амбра.

Амбровий = пахучий, пахучий, за-
пашний.

Амвонъ = амбона (С Ш.), казальниця.

Аминь = 1. так, правда.

2. кінєць. — **Аминь вершіть дѣло.** —
Кінєць вінчає діло. — **Подь аминь при-
шєль** = діло до кінця. — **Тутъ тобѣ
и аминь** = тут тобі й кацут, тут тобі
й край.

Амисєтія = милость, помилування. —
Казали, що всім помилування буде.

Амуниція = муниція. — **На гронъ аму-
ницїи, а на рубль амбіци.** — Хоч де-
шежка в каптані, то на сто рублів чванї. н. пр

Амуритєся = женихати ся, залицяти ся,
лицяти ся, (про кумів) — прикумати ся.
— А ну лиш швидче убірай ся, з Дідоною
не женихай ся. Кот. — Сватав Дубинівську
дівку, а женихав ся тут з другою. н. о. —
Почав щось часто до неї ходити, аж він,
бачу, прикумав ся.

Амуры = кохання, женихання, зали-
цання, зальоти. С. З. — До одної біл-
вочки на зальоти ходьмо. н. п.

Амшанилъ = омшаник. — Вже повиносили
бжїт з омшаника.

Анагодні, анадысь = недавно, допіро,
сіми днями. — Допіро оце почув.

Анализировать = розкладати, розбірати,
аналїзувати.

Анализъ = розклад, розбір.

Аналогічєскій = аналогічний, схожий,
подібний.

Аналогія = аналогія; схожість, подо-
бість, подобєнство. (С. З.)

Аналогіи, аналогї = налож, стілець. —
Ой були ми в церкві та бачили диво: два
вінця на стільці, а два на головї, н. п. —
Поставили стілець і молодих звінчали.

Анархія = 1. безправ'я, безуряддя, без-
ладдя, розрух.

2. розгортдіяш, гармідер. — Отамане
нап, не дбаєш за нас, та вже ж наше това-
риство, як розгортдіяш. н. п.

Анатомировать = потрошити, потребу-
ти, пороти, різати, карбувати. — Вже
на третій день приїхав лікар і став потро-
шити вішальника.

Анахорєтъ = скітник, одлюдник, пу-
стєльник.

Анаѳема, анаѳемскій = анахтема, ана-
хтемський. — Анахтемська твоя віра (лайка).

Анбаръ = д. Амбаръ.

Ангєлика, рос. Angelico = дягиль, дзєн-
гель. С. Ан.

Ангєлѡчекъ = янголія, янголітко. — А
воно, як янголятко, нічого не знає, малень-
кими ручицями пазухи шукає. К. Ш

Ангєль = янгол. **Ангєль за трапєзу!** —
Хлїб та сіль! — **Ангєль тьмї** — злий
дїх, нечїстий.

Ангєльскій = янгольський, янголїний.

Ангєльчикъ = д. Ангєлѡчекъ.

Англичанїнъ, не, англійскій = ангєля-
нець, агличанин, ангєляни, нїї, агли-
чани, ангєлянський, агличанський,
аглицький. — **Англійская болѣзнь, га-
chitis** — одміна. — **А. соль** — аглицька
сіль.

Анданте, муз = повáгом, помáлу.

Андрогїнъ = двоєнастий.

Андрѡиъ = коряк, корєць, черняк. —

Андрѡны подиускать = хвалити ся, ви-
хвалити ся, чванити ся, брєхати. —

Андрѡны їдутъ = кажутъ, коли хто
чванити ся, пишасьє ся.

Анекдѡтъ = 1. анекдѡт (коротке оповідан-
ня про яку цікаву оказію).

2. вигадка, побрєхєнька, (правдоподѣна)
= можебілиця. — Він здатний на вигад-
ки, вже як почне, то одна за другою так
і сиплять ся.

Анемічєскій = малокрѡвний.

Анемія мед. Anemia = малокрѡв'я, блїд-
ниці.

Анемѡмєтръ = вітромір.

Анемѡнъ, рос. Anemone = сон, сон-трава,
сон-зілля. С. Ан.

Анісовка = ганусівка.

Анісовый = ганусѡвий.

Анісь, рос. Pimpinella Anisum = ганус.
С. Ан. — Під челюстями запіканку і з га-
пусом і до калгану. Кот.

Анітовый = кропѡвий.

Анітъ, рос. Anethum graveolens = кріп,
окріп, укріп. С. Ан.

Анка, нт. Corvus monedula = гáлка, гá-
лич, зб. — Не галич чорне поле вкрила. Кот.

Аналієтъ = літонісець.

Антагонїзмъ, антагонїзмъ = прѡтївен-
ство, супрѡтївник.

Антарктичеській = південний.

Антидоръ = даръ. С. З.

Антикъ = старовина, старосвітчина. (Переважно про стародавні речі грецьких та римських часів; иноді звуть так і старосвітську людину.)

Антилопа, антилопъ = сарна, сайгак, дика коза. — Мов сарна в гаю. К. III.

Антипасха = провідна неділя.

Антихристь = антихрист.

Античний = стародавній, старовинний.

Антий = д. Антихристь. — **Антиєв хлѣбъ** = картопля. — **Антиєва печать** = вісна прищеплена (у роскільників).

Антропофани = людодіди.

Анчусъ, риба, *Engraulis encrasicolus* = хамса. С. III.

Апъ = аж, алѣ. — Як думав як лучче, аж воно он що.

Апѳіни глѣзки, рос. *Viola tricolor* = братки, братчики, брат та сестра, полуцвіт, полуцвітки, Іван та Мар'я, возуліни черевички. С. Ан.

Апартамѣнтъ, ы = кімната, свѣтлиця, кімнати, горниці, покої.

Апатичеській, апатичный = байдужий, млявий. — Якійсь він млявий, мов усе йому байдуже.

Апатія = байдужість, млявість.

Апеллювать = апелювати, подавати на пересуд. — А сторона, которая би хотѣла апелювати... Ст. Л. — Маєт апелювати до суду вищого Б. Н.

Апелляція = апеляція, пересуд.

Апельсінъ, рос. *Citrus aurantium* = помаранець. н. к.

Аплодировать = плѣскати, хлопати, лящити. — Коли разом як захопають в долоні, як заплюють. О. Мор.

Аплодисменты = оплески. Гал.

Апология = оборона.

Аполѣтъ = байка.

Аполексія, апонексічеській ударъ, мед. *Aporplexia* = грець. — А щоб тебе грець побив!

Апостѣтъ = недовірок, вретік, одищепенець. — Лях потурнюк, кляушник галерський, недовірок християнський. н. д.

Апостема, мед. Abscessus = чиряк, чірка, чірка. С. З. Чиряк, де схоче, там і сяде. н. пр.

Апаратъ = пристрій. — Без пристрою, як то кажуть, і блохи не вбѣш. н. пр.

Аппетитный; но = смашний, ласий,

їстовний, до смаку, у смак, смашно. — Ласий шматок найде куток. н. пр. — Нічого у смак не з'їсть.

Аппетитъ = охѣта (до їди). — Ніякої охоти до їди не маю. (бѣлізний) — їстовѣць. — На його щось їстовѣць напав: їсть, не наїсть ся. — **Аппетита нѣтъ** = не їсть ся, на їду не йде, на їдло не берѣ, охѣти нема. — **Съ аппетитомъ** = до смаку, у смак. Поїв у смак.

Апрѣши = шанці. — Обштупили город Умань, поробили шанці, як вдарили з семи гармат у середу вранці. н. п.

Апрѣльскій = апрільський, квітньовий, цвітньовий.

Апрѣль = апріль, квітець, цвітень.

Арава = юрба, гурьба, сила, юрма, тиск, зграя. — Чого ви такою юрбою присунули? — Зібрало ся тиск народу. — З ним була ціла зграя людей: і псарі і доїзжачі. н. к.

Аранжировать = упорядковувати, упорядити, уладнати, уложити. — Збірник українських пісень для хору, уложив М. Лисенко.

Аранникъ = гаранник, малахай. — Татар бусурменів малахайми, як череду, у полон заганиєте. н. п.

Арапъ = арап, мурин. — Мурин ніколи не буде білим. н. пр.

Арба = гарба. — Приїхав як Армен гарбою. С. З.

Арбузѣць, арбузникъ, арбузинко = кавунець, кавунчик.

Арбузный = кавунівий, кавунячий.

Арбузъ, рос. *Cucurbita citrullus* = кавун. С. З. Ан. Сухе стебло зірваного кавуна — баранчик. (Одрізняють кавун і кавунка або кавунія. У кавуна сіренький кружок, де був цвіт, менший, ніж у кавуни; кавунка смачніша від кавуна. Афанасьєвъ-Чужбинський. — Поїздка въ Юж. Рос. т. I. ст. 410). — Сей рік багато кавунів уродило.

Аргамакъ = румак. С. З. — Приїшла свиня до коня, тай каже: Ось бо я румак н. пр.

Аргументъ = довід, доказ.

Арѣна = 1. арѣна. — І се на лицейную арену свою боротьбу за правду переносим. К. Б. 2. (бѣю) — бѣище, бѣйовище, поле, тічок, герець. — От як поїхали вони на той тічок, де їм саме з змієм битись. н. к. — Завзятий як перець, поки не вийде на терець. 3. (біга) — бігівисько. С. III.

Арѣнда = 1. орѣнда, посѣсія.

2. рата, чинш (за зємлю). — За що я буду Ляхам рату платити? н. д. — Чинш може брати ся з ґрунту, горѣда, ліса. Б. Н.

Арендаторъ = орандаръ, рандаръ, по-
сесор. — А мій батько орендаръ. К. Ш. —
Виписавши в позві кривду свою от того о-
рендара. Ст. Л.

Арендний = орендний, посесійний. —
Арендная плата = рата, чинш, (за став)
— ставщина.

Арендовать = 1. наймати, орандувати,
брати в посесію.

2. держати, тримати посесію. — Він
тримає посесію у Браницького.

4. здавати в посесію. — Пан здав свою
землю в посесію тай повів ся кудись.

Ареометръ = вовчок.

Аренейникъ, ареньи, рос. Carduus = ре-
п'ях, будяк, колючка. С. Ап.

Арестантская = рештанська, рештарня,
буцегарря, хурдіга, темна, холодна,
глибка, сапётка (Харьк.) шпаківня. —
Сам хурдигу розбиває, кайдани ламає. К. Ш.
— Та як же їх закували, в хурдигу замкну-
ли. н. п. — Закинули його в темну. — По-
садили в холоду.

Арестантский = рештанський.

Арестантъ = рештант, невольник, в'я-
зень. С. З. — Не въ родѣ арестанта =
хто йде в заслання на казенний кошт, разом
з рештантами, але по своїй волі, напр. жін-
ка за рештантом чоловіком.

Арестовать = 1. орештувати, забрати.

2. поцінувати. — Приїхав з приставом
і поцінував всю худобу.

Арестъ = арест. — Находить ся подъ арес-
томъ = сидіти в рештанський, в хо-
лодній і т. д. — Освободить ся изъ подъ
ареста = випустити, вийти на волю,
визволитись.

Аржанецъ, рос. Phleum = житниця, P. pra-
tense — шрій, ржанець. С. Ап.

Аржанице = житниця. С. Аф.

Аржаникъ, рос. Plantago Lanceolata = по-
дорожник, попутник, ранник, стягач,
порізник, собачі язички і див Аржанецъ.

Аржаной = житний, житній, житяний.
С. Аф. Л.

Арженуха = житній хліб.

Аржице = д. Аржанице.

Аристократический = 1. шляхетський.

2. вельможний, панський, яене вель-
можний.

Аристократія = 1. шляхетчина. — Була
колись шляхетчина, вельможна пані. К. Ш.

2. панство, шляхетство. — За навами
панство все в сріблі та в золоті. К. Ш.

Аристократъ = пан вельможний, дұка. С. З.

Ариометика = арихметика, щотниця. —
Арихметика або щотниця. Зложив О. Коні-
ський. Спб. 1863 р.

Арія = сьпів. — Сьпів Яреми з „Гайда-
мак“. Слова Т. Шевченка, музика М. Лисенка.

Арка = арка, дуга, лұка. — (Зроблений
аркою) — дужний. — Дужна стеля С. Л.

Аркань = 1. аркан. — Будеш коню воро-
пенький сам на аркані ходити. н. п.

2. припін, прив'язь. — Чоловік без волі,
як кінь на припіні. н. пр. — На припіні
пасли коні, сідлані, готові. К. Ш.

Аркебуза = гаркебуз, самопал. С. З.

Арматура = 1. зброя, броня, риштунок,
оружжя. — Умер козак й тиха його мова,
зостать ся кінь вороний та ясна зброя.
н. п. — Воєнним риштунком готувати ся.
Л. В. — Коні і риштунки повтрачали. С. З.
2. оздоба з гармат, рушниць та ін-
шої зброї.

Армія = 1. вярмія, військо.

2. де-кільки корпусів війська під ору-
дою одного отамана.

Армякъ = світа, свитина, сїряк, сїря-
чина.

Армянинъ = вірмен, верміян, армен. —
Вірмену та жиду не має встиду. н. пр. —
Верміяна як вихрещувати, то треба через
сім вір переводити. Ман.

Армянский = вірменський, арменський.

Ариаўтка = 1. (жінка) — ариаўтка.

2. пшениця, *Triticum vulgare* — арпоўт-
ка, білотурка, гарнівка.

Ароматический, ароматичный, ароматный
= запашний, пахучий, пахнючий, па-
хущий, духовитий, пашиий. — Віпочок
з хрещатого барвінку, з запашного васпеч-
ку. н. п. — Ой посійте там рутошки, па-
хнючої маруноньки. н. п. — Духовита ва-
рена. — Ой зломлю я пашиў рожу з кали-
ною. н. п. — Пахуча квітка.

Ароматъ = пахощі, пах, дух. С. З.

Аронникъ, рос. Arum maculatum = козяча
борода. С. Ап.

Аронова борода, рос. Saxifraga sarmentosa =
венерині коси. С. Ап.

Арса, арсъ, рос. Juniperus communis = яло-
вель. С. Ап. З.

Арсеналь = 1. арсенал (музей зброї різ-
них часів і нарбів).

2. пушкарня. — Текелій довго ходив по
кошу, оглядав курій, пушкарню. О. С.

Артачитья = норовити ся, опинати ся,
баскалічити ся, комезити ся. — Його
ведуть, а він ще й опиняє ся. — Не ба-

сваличивсь-би, та йшов. Кот. — Кінь поровить ся. — Та буде вже тобі комезити ся — ходім!

Артель = **артіль**, (у рибалок) — ватага, (у чумаків) — валка. С. Аф. — Отаманом артіль дєржить ся. н. пр. — Він був забродчником в нашої ватазі. — Пристав до валки чумаків.

Артельщикъ = 1. товариш, спільник (якої артїлі).

2. отаман (артїлі).

3. служайши з якої артїлі в купецькій конторі, на вокзалах то-що.

Артилерійсь = гармаш, пушкаръ. С. З. Л.

Артиллерія = 1. армáта. — Стративши армату, на голову зостал збитий і роспорошений. Л. В.

2. гармаші, пушкарі. С. З. Л.

3. наука армáтна.

Артистъ, ка = 1. артиста, ка.

2. митець, мистець, мастак, майстер, штукмайстер (найбільше в шахрайстві то-що). — Митець до шовкових китиць. н. пр. — Майстер до чужих кайстер. н. пр. — О, він на ці діла майстер.

Артишокъ, рос. Сусага Scolymus = карчо́х. Прав.

Артосъ = áртус, дарнік. С. Аф.

Арфа = 1. муз. арфа.

2. грóхот, рáхва.

Арфієть, ка, арфі́нка = арфі́р, арфі́рка. С. Жел.

Архалу́к = капта́н.

Архáровецъ = 1. шпиг, сїна́ка (поліційський). — Шпиг сюю пісню пильно слухав, от і догадав ся. Макаровський. С. З.

2. ледáщо, непутя́щий, шибеник; обидра́нець, обшáрпанецъ, голодрабе́ць. — Пусти́в ся в леда́що. — Таж такий шибеник, що крий Боже.

Архі́въ = архі́ва.

Архи́насти́рь = влади́ка.

Архите́кторъ = будовник, будовни́чий. С. III.

Архите́ктура = будовни́цтво. С. III.

Архіере́й = влади́ка, архіре́й.

Арча́къ = лу́ка (у сїдла́).

Аршинникъ = 1. кра́марь (більше зневажливо або лайливо).

2. шахра́й. С. З.

Аршиннича́ть = крамарюва́ти. (про дрібних кра́марів).

Аршинний = аршино́вий. — **Аршинний хóлетъ, това́рь** = полотно́ завши́ршки в аршин; кра́м, що продаєть ся на аршини.

Аршинъ = аршин. — **Мі́рять на сво́й аршинъ** = на сво́ю мірку мі́ряти. — **Прогло́ти́ть аршинъ** = сиди́ть або стои́ть рівно, на́че на вєпні́ячки.

Асекѣ́тъ = скітник, одлю́дник, пусте́льний. — А він так як скітник, в другій хаті сам. н. к.

Асмоде́й = злий дух, сатана́.

Аспара́гъ, рос. Asparagus = шпара́га, за́ячий холодо́к. С. Л.

Аспидний = гри́фельний. — **Аспидная доска́** = гри́фельна до́шка, гавле́тка. (С. III.)

Аспиде́кій = гаспиде́ський.

Аспидъ = 1. змíя, На́је, Coluber haje, Naја — гаспид, (про чоловіка — злий, лихий) — гаспид. С. З.

2. гри́фель.

Асєгно́вать = 1. призна́чити. — Він на се діло призна́чив сто карбованців.

2. да́ти квіто́к на гро́ші.

Ассими́люва́ть = привнодо́бляти, унодо́бляти. (С. III.)

Ассоціа́ція = спілка, това́риство, артіль, (гайдама́цька, коза́цька, рибальська і т. д.) — вата́га, (чума́цька) — ва́лка, (член ассоціа́ції) — това́риш, спільник. — Чоловік та жінка — то пайкра́ща спілка. н. пр. — Давайте, каже, до спілки фабрики дерев'яних виробів зложимо. — Шукайте собі спільників, а я сам буду роботу робити. Фр. — (Див. **Акціо́нер. компанія**.)

А́стма, мед. = заду́ха, дихави́ця, яду́ха.

А́стра, рос. Aster = гайстра, гайстер, зімник, п'ятаківці. С. Ан. З. — Ув'яз мій гайстер. Кот. — Сей рік посіяно багато п'ятаківців. К.ев. г.

Астрага́ль, рос. Astragalus = богороди́шна трава́. С. Ан.

Астроля́бія = верца́дло. С. Ман.

Асфа́льтъ = смола́ жи́дівська.

Ась = га?, що?, а що? — Увійшов Бог до пекла, дивить ся, аж москаль кипить у смолі; він до його, а той не розслухав, таї питає „ась?“ — Ну, каже, коли „ась“, то вила́зь; а далі ото побачив і нашого і тек до його щось, а той: „а що?“ — Ну, каже, коли „а що“, то „варите єго ще!“ н. о.

Ата́ва = ота́ва. — Коси́ть, хлопці, отаву, варіть куліш на славу. н. пр.

Ата́ка = на́пад.

Атако́вать = напа́дати, напа́сти, кидати ся на ко́го, вдари́ти на ко́го.

Атамáнєкій = ота́манський, ота́манів.

Атамáнъ = ота́ман, зб. — ота́манія, ва́-

таг, батажók. (С. Аф.) — Терпи козак — отаманом будеш. н. пр. — Лощмани вибрали його за отамана. — Отут саме розбивали колись хлопці Гаркуші, що був у їх за отамана. — Швачка був батажок гайдамацький. н. о.

Атаманствовать = отаманувати.

Атанде = тривай, почекай, годі, а зась, а дзусь.

Атейзмъ = безвір'я, невірство, безбожність. — Противное вірі єсть невірство. Б. Н.

Атействъ = невіра, безбожник.

Атеринка, рос. *Arterina pantica* = катеринка, дугулька.

Атласъ = отлас, саєта, єдвáb. С. З. Л. — Ладна баба й без єдваба. н. пр. — Багато у його добра: отласу, хутра і срібла. Гр.

Атлетъ = велетенъ, велит, дужак. — Велетню в світі не довго жити н. пр. — На стало наше покоління, а велетнів давно нема. н. о.

Атмосфера = повітря, вóздух. — Летить орел по над хутір та в повітрі вється. н. п.

Атрибу́тъ = прича́дál. — **Атрибу́ты вла́сти** = клейно́ди, зна́ки. — Вийшла старшина зо всіми клейнодами. н. о.

Аттестатъ = свіді́тельство, свідо́цтво, атестат.

А тѹ! = тю-тю!, кусі, уджга. (Лев.) тю-гѹ, тюй! С. III.

Атѹкати = тютю́кати, тю́гукати (С. III) цькувати.

Ати, атенька = тато, тату́сь, батенько.

Ау! = агѹ!, агóв!, го-го!

Аудиторія = аудиторія, слухальня.

Аудиторъ = аудитор.

Аѹкати, ся = гукати, одгѹкуватися; перегѹкуватися. — **Каковó аѹкнется, таковó и отклѹкнется** = як гукаєш, так і одгукуюєть ся. — Як постѹлиш, так і віспиш ся. н. пр.

Аукціо́нъ = потóржка, (гал.) — лі́цита́ція. — **Прода́тъ съ аукціо́на** = прода́ти з молотка́.

Афе́ня = кра́марь, розно́щик, коробѣ́йник, ра́шевець, щетинник.

Афе́ра = геше́фт.

А'ханьки! = лі́шенько!

А'ханье = о́хання, о́хи.

А'хати = 1. о́хати, зі́тхати. — Кого кохає, за тим і зі́тхає. н. пр.

2. дивува́ти ся, ляка́ти ся. — **А'хива́тъ и я** = бачив і я лихо. — **Наа́хался на чуде́са** = надивува́в ся.

Ахинѣя = дурни́ця, бри́дні́я, нісенітниця, тереве́нї, ка' зна що. — Бач теревені розпустила. Кот. — Чого лувавши і теревені — мені правни? Кот. — **Ахинѣю нести** = теревені правити, нісенітницю плести, дурни́цю нести, вера́ти, ка' зна що верзти́.

Ахово́й = дівни́й, га́рний, чудо́вий.

Ахті! = ох! лі́шенько!, гай-гай! — Гай-гай! що з ним зробилось. — Гай-гай! отце-ж і віз поламав ся. С. Аф. — **Ємѹ не ахті** = їмѹ не дѹже дóбре, не со́лодко, не ме́д.

Ахті́тельный, вжива́єть ся тільки в ви́разі: **не ахті́тельный** = не дѹже га́рний, так собі, абі́-який.

Ахъ! = ох!, ой!, ах! — Ох лі́шенько! — Ах ти песький сні! — Ой болить!

Б.

Ба! = ач!, чи-ба́!, чи ти ба́! — Ач! відкі́лі він взяв ся? — Чи-ба́! він уже тут!

Баба = 1. (ма́ти ба́тькова або ма́тері і ко́жна ста́ра жінка) — ба́ба, здр. ба́бка, бабу́-ся, бабу́ня, бабу́ля, бабусенька.

2. (чи́й жінка) — жінка, (молода́) — молоди́ця, здр. — жіно́чка, молоді́чка. Часто чоловік зове жінку: ста́ра, старе́нька, наві́ї і тоді́, коли вона молода. — Жі́нка княги́нька, а хата не метена. н. пр. — Чи є в сві́ті молоди́ця, як та Ганзя біло́лиця? н. п.

3. (ко́жна жінка) — жінка, ба́ба. — Що громаді́, те й бабі́. н. пр. — **Гдѣ чо́ртъ не сла́дить, тудá ба́бу пошле́тъ** = де чорт не зможе, туді́ ба́бу по́шле. н. пр. — **Зна́й ба́ба сво́є криво́є верете́но** = жіно́чка рі́ч ко́ло при́щка. н. пр.

4. д. Акуше́рка.

5. пти́ця *Pelecanus* — ба́ба пти́ця. С. Л.

6. па́ска, па́пушник. — Христо́с воскрес! Рад мир увесь, дї́ждали ся ласки. Тепер усяк наї́єть ся в смак свя́ченої паски. (3 вірші).

7. журавель (у колодязі). С. Аф. — Ледве журавель над колодязем мріє.

8. (комаха) — бабка, бабич. С. Аф.

9. баба, довбня, довбешка. — Почали бабою забивати па'ї. — Гепнув, як довбнею.

Бабахнуть = бухнути, гепнути, брязнути. С. З. Ш.

Бабахъ = бух, геп, брязъ. — Як камінь бух у воду, тай тоне. Кот. — Як гепнув його межи плечі, так він аж поточив ся. С. Аф. — Геп його об землю!

Бабенка, бабёночка = молодічка, жіночка. — Ганзя рибка, Ганзя птичка, Ганзя цяця молодичка.

Бабень = бабій, бабич. С. Аф. Ш.

Бабенька, бабёшка = д. Бабёнка.

Бабина = кошачі шкурки, що по селах прасолі вимінюють у жінок на різний крам.

Бабитъ = бабувати, бабити. С. Аф. Ш.

Бабица = бабёга (Чайч.) бабище. С. Ш.

Бабій = 1. жіночий, жіноцький. С. Аф. І.
— Жіноча річ коло припічка. н. пр.

2. бабни, баб'ячий, бабівський. С. Аф. І. Ш. — Бабина гривня всім людям дивна. н. пр.

Бабій зубъ, гриб, Sclerotium clavus = ріжки, чорні ріжки (гал.) — матка, старий хліб. С. Ан.

Бабій умъ, б. разумъ, рос. Gypsophila papiculata = перекотиполе, покотиполе, катун. С. Ан.

Бабе літо = бабине літо. (Добра година спочатку осені і павутиння, що тоді літає.)

Бабы зубья, рос. Dentaria = зубища, живець, ясенець. С. Ан.

Бабыя немочь = д. Беремность.

Бабы немочи = прімки, вередування.

Бабы румяна, рос. Echium і Onosma = краснокорень, красний корінь, громовик, шаріло. С. Ан.

Бабка = 1. д. Баба 1.

2. лікарка, знахарка, шептұха, баба і д. Акушерка. — Сто баб — сто слабостів. н. пр.

3. (в дитячій грі кісточка) — бабка, паця, (та що нею б'ють) — бітка, (наліта оливом, свинцем) — олив'янка, свинчатка.

4. бабка (кілька сповів льону або коноплі, поставлених стбрч, брусок гостріти косу і т. д.)

5. рибка, Gobius — бичок на Бузі, Дністрі і Дніпрі і під Адесом: Gobius melano-stomus — губань, G. marmoratus — бичок, пұццк, G. fluviatilis — б. гонёць, G. platycephalus — головань, головач, G. Trautvetteri — б. горлач, G. melanio

Pall. — б. коваль або чорний, G. Ratan — ротань і др. (Херсонскій Земскій сборникъ 1891 — 1892 р.)

6. рос. Plantago arenaria. — бабка трава, товетұшка, хмелик. С. Ан.

Бабникъ = д. Бабень.

Бабничанье = бабування.

Бабничать = д. Бабить.

Бабища = д. Бабица.

Бабиокъ, баболіубъ = д. Бабень.

Бабочка = 1. д. Бабёнка.

2. Papilio — метелик, мотиль. С. Л. — Ночная бабочка, Phalaena — полудношник.

Бабукъ, звирок, Dipus jaculus = земляний заєць.

Бабушка = 1. бабұса, бабұсенька, бабұ-ля, бабұня.

2. д. Акушерка і Баба 1.

Бабушкинъ = бабин, бабұсин, бабұнін.

Бабушка = 1. д. Бабочка 2.

2. галұшка. С. Аф.

3. работишня (знак од вісш).

Бабё = жінки, жіноцтво, жінощина, жінота, бабі.

Бабы, сузірря Плеяди = волосожар, квочка, квочка з курчатами. С. І. Л.

Бавушка = забавка, іграшка, цяцька.

Багажъ = багаж, клўнки, пакўнки; клажа, поклада.

Багоръ = 1. ком. Cocus — червёць.

2. краска — мапій, червёць, кармазин, бакан.

Багоръ = пішній, гак. — Але бортники тільки мають міти сокиру і пішню, чим би борть робити. Ст. І.

Багрецовый = 1. червчастий, червоний, бакановий (Колір).

2. кармазиновий. (зроблений з кармазину). — Прислав Гетьману Сагайдачному полотку свою кармазинову, зеленою адамашкою підшитую. Л. В.

Багрёвъ = 1. д. Багоръ 2.

2. кармазин.

Багрить, багриться = червоніти, червоніти. — Багато ти, Дишре, у море посив козацької крові; червонив ти синє та не напоїв. К. Ш. — Із за лісу місяць випливає, червоніє круглолиций, горить а не сьє. К. Ш.

Багрить = ловити рибу „багрёмъ“.

Багровина = синій, басаман. — Так ударив ся, що й досі синяки на тілі.

Багровый = червоносиний, сизий, червоний.

Багровѣть, багрѣть = д. Багрѣть ся.

Багрянецъ = свѣтъ або колір червоний.

Багрянїй, ся = д. Багрѣть, ся.

Багрянїца = багрянїця. — А з шкур їхніх собі багрянїцю пошив. К. Ш.

Багрянїй = червоний.

Багүльникъ, багүникъ, багүнийкъ, багүнь = рос. 1. *Ledum palustre* — багно, головолом, болотник.

2. *Spiraea Ulmaria* — гірощник, огірощник, бузина болотна, жаб'ячі конопельки, кашка, медүница. С. Ан.

Бадаржанъ, рос. *Solanum melongena* = баклажан (сїний), *Lycopersicum esculentum* — помідор, баклажан (червоний).

Бадейщикъ = бондарь.

Бадиджалъ = д. Бадаржанъ.

Бадый = 1. відрó, цебрó. — Упало відрó в колодязь. — Цебрó води крининої. н. п.

2. балій, шалик (в котрих розібқици продають рибу.)

3. діжка, кадовб (для меду, частіше з липи) — липівка.

4. рос. *Turpa* — рогіз, рогоза, кіях, кіяхи, султанчики, (гал.) — палкі. С. Ан.

Бадьянъ, рос. *Illicium anisatum* = бодян.

Б. дікій, Dictamnus albus — ломніс, ломонос. С. Ан. З.

Бадяга, губка *Spongia* або *Bodiaga fluviatilis* et *lacustris* — бодяга, водяна губка, надощник, ладощник. С. Ан. Ман.

Бадяжникъ = жартун, веселун, кумедник, сміхун, базікало, балясник.

Бадяжничать = жартувати, пустувати, кривити ся, кумедничати, базікати, баляси точити — С. Аф. І. Ш. Л. — Пустує, жартує, не дає спати. н. п. — Годі тобі баляси точити.

База = основа, підстава, підвалина.

Базарить, базарничать = базарювати. — Поїхав на базарь, та щось довго базарює.

Базаръ = базарь, торг, торжок, місто, ринок. — Ой пішов чумак в Самарь на базарь. н. п. — Ой піду я на торжок, куплю собі голубок. н. п. — У Київ на ринкують козаки горілку. н. п.

Базиліка = 1. церква (особливого будовання).

2. рос. *Ocimum basilicum* = васильки, душисті, церковні васильки. С. Ан.

Базисъ = д. База.

Баваться = боїти ся, лякати ся, жаяти ся, страхати ся.

Байники = спатки, снагоньки. — Іди спатоньки.

Байбакъ = 1. звірбóк, *Arctomys bobae* — бабак. С. Аф. І.

2. лезень, ледарь, ледашо, сонүля.

3. бурлака. С. Ш.

4. колóда, оцүпок (набитий гвіздками, що привішують коло дула для перешкоди медведю.)

Байбачій = байбаківий.

Байдара = човен, байдак (алеутський), обтягнутий шкурою морських звірів.

Байка = 1. казка, байка, приказка, пісенька (колискова).

2. бая, байка. (ткачина).

Байковий, байчатий = баєвий. — В червоній юпочі баєвий, в запасі гарній фаналевий. Кот.

Байчивий, байщикъ = балаклівий, балакучий, балаклій, мовний, говіркий, щебетун.

Бакаляръ = бакаляр.

Бакáда, бакáдша = бакáй, ковбань, ковбаня. С. З. Л.

Бакалейникъ = бакалійщик. С. Ш.

Бакалейный = бакалійний.

Бакалейщикъ = бакалійщик.

Бакалєя = бакалія. С. Ш.

Бакáльщикъ = бакалійщик.

Бакенбарда, бакенбардъ, частіше мн. бакенбарды = бакірі, бурці.

Бакенбардієтъ = чоловік з великими бакірями.

Бакены, баки = д. Бакенбарды.

Баклага = 1. бóклаг, баклажок. С. Аф. Ш.

2. мазніця. С. З.

Баклажанъ = д. Бадаржанъ.

Баклажникъ = бондарь, що робить боклагі.

Бакланъ = 1. водяна птиця *Phalacrocorax*.

2. колóдка, штурнак, оцүпок, цурүпалок.

3. головань, головатий; головешка. — Не по баклану умъ; великй бакланъ, да єсть изьянь — велика головешка та розуму мало.

Баклѹша = 1. колóдка, з котрої виробляють дерев'яну посуду і ложки. — Бить баклѹши — байдики біти, байдикувати, байдувати. — Нічого не робить, тільки це, та байдики бє. — Годі тобі, Байдо, байдувати. н. п.

2. колесо чавунне, гідравлічне.

3. тарілки металічні (муз.)

Баклу́шникъ, ца = 1. деревина, з котрої виробляють „баклуши“.
 2. чоловік, що виробляє „баклуши“.
 3. ледарь, ка, лодарь, ка, ледашо, ледашіця, лёжень.
Баклу́шничать = д. під с. Баклу́ша — бити баклуши. — Перестать баклу́шничать = перебайдикувати, перебайдувати.
Баклу́шний = невеликий, невеличкий.
Баклу́тити, баклу́шничать = бала́кати, бала́кати.
Баклу́щикъ, ца = д. Байчи́вий.
Баклу́ня = бали́сник, базікало.
Бакча́ = баштан. С. Аф. I. Ш.
Бакчеві́къ, бакчевні́къ = башта́нник. С. Аф. Ш.
Бакчово́й = башта́новий. С. Ш.
Бакша́ = д. Бакча́.
Бакши́тъ = гостинець, мого́рич, басарі́нка, базарі́нка (С. Ш.); хаба́рь.
Балаба́нь = 1. порода яструба *Falco laparius*.
 2. дурень, бецман, бовдур, телепень, тухтій. С. З. Ш. Який виріс бовдур. С. Аф. — Який бецман, а нічого не робить. С. Аф.
Балабо́лка = 1. брязкало, брязкітка, брязкальце, брязкотіло. С. Ш. — у бубни грали, у брязкіти брязчали, н. д.
 2. пацьорка і всяка дрібни́ця, що причіплюєть ся за-дя краси́.
 3. д. Авдо́тька і Адале́нь.
 4. базікало, цокоту́н, ха, ленету́н, ха, лёпетень, белькоту́н, ха, бовкало, щебету́н, ха, торохтій, ка.
Балабо́нити = дзвонити, брехати, розбріхувати, байдики біти, байдикувати; тиняти ся.
Балабо́нщикъ, ца = д. Балабо́лка 4.
Балага́нный = 1. ятошний.
 2. кумедя́нський.
Балага́нь = 1. йтка, шо́па. С. З. — Не має тих яток, де продають ба́льків та ма́ток. н. пр.
 2. земля́нка.
Балагу́рити = базікати, бала́кати, бали́си точити; шуткувати, пустувати, жартувати. С. Аф. I. — Як почне базікати, то й до завтрого не переслухаєш. С. Аф. — Точили всякії бали́си. Кот. — Про що се ви? так собі базікаєм.
Балагу́рство = бала́чка, базікання, бали́си, бала́ндраси.
Балагу́рь = бали́сник, базікало, бали́ндрасник, цокоту́н, торохтій; веселу́н, жарту́н, кумедник.

Бала́кирь = глечик, горщо́к вели́кий на моло́го.
Бала́лайка = балаба́йка. — Грати у балабайку. С. Аф.
Баламу́тити = баламу́тити, каламу́тити, ко́лотити. — Гей ви хлопці баламути, баламути всього світа, баламутять наші літа. н. п.
Баламу́тникъ, ца = баламу́та, баламу́тка, ко́лотник, ця. С. З. Ш.
Баламу́тний = баламу́тний, каламу́тний.
Баламу́тчикъ, ца = д. Баламу́тникъ.
Баламу́тъ = 1. Баламу́тникъ.
 2. баламу́т (кріме́ський і чорномо́рський о-сеаде́ць і особли́ва гра в карти́).
Бала́нсировать = 1. рівноважити ся.
 2. танцюва́ти на канаті́.
Бала́нєс = 1. рівнова́га.
 2. биланс, обраху́нок.
Бала́єсть = тяж, (? с. п.), саву́р. (Пісок, ка́мні то що, чим нагрома́єть ся для ва́ги судно, як не має краму́ або иншо́ї клажі́.) Слово Саву́р живнаєть ся на побере́жжі Озовського моря. (Чи не має з сим звязку назва звісно́ї в народній думі „Про трьох братів“ Савур могли?)
Балахво́єсть = волоцю́га.
Балахо́нь = балахо́н, хлами́да, хала́т.
Балахри́єтничать = волочи́ти ся, швене́дяти, байдикува́ти, байдики бі́ти. С. Аф. I.
Балахри́єть, ка = волоцю́га; повія, шльо́ндра.
Балбе́єничать = лодарюва́ти, байдики бі́ти, байдикува́ти.
Балбе́єс = бѣлбас, бѣцман, лодарь, теле́пень, бовдур, ледарь.
Балбе́шка = оцупок, штурпа́к, цуру́палок.
Ба́лда = 1. гу́ля, гу́ля (на дере́ві).
 2. до́вбня.
 3. мо́лот (ковальський).
 4. д. Балбе́єс.
Ба́лданъ = рос. *Rhamnus frangula* = жо́сгір, жо́стер.
Бала́хінъ = наме́т. — Ой нап'ялі коза́ченьки вели́кий намет, тай плу́ть вони го́рілочку ще й соло́дкий мед. н. п.
Болдри́анъ, болды́рьянь, рос. *Valiana officinalis* = овер'я́н, одхасник, чо́ртове ребро́, бісове ребро́, стоя́н, (гал.) — ді́дче ребро́. С. Ан.
Балендря́ситъ, балентря́ситъ = 1. д. Балагу́рити.
 2. три́ндикати (грати на губах пальцями

або як инакше.) — Пропив мужик індика, жінка в шинку тридника. н. п.

Баледрісь, балентрісь = д. Балагурь.

Балентрісь = 1. баляси, бальяндраси. — Баляси точити. С. І. — Бальяндраси роспускає, будім то він усе знає. н. п.
2. вігадки, витребеньки. С. Аф. І. Ш. — На роботу так хворий, а на вігадки так на. С. Аф.

Балівать = д. Болать.

Балка = 1. балка, брус, (під стелею) — сволок, (тонкий під стелею) — трям, трямок, (між кровлями) — банта, бантина. С. Аф. І. Ш. — Лежить, як брус. н. пр.

2. балка. — Тіло козацьке рвали, по тернах, по балках жовту кість жвакували. н. д.

Балкопъ = ганок (С. Л.), вішка. Л. Сам.

Балласть = д. Баласть.

Баллотировать, ся = голосувати, ся.

Баллотировка = голосування.

Балъ = 1. (при голосуванні) — голос, жереб, жеребок. За його всього два голоса було.

2. одмітка.

Балмошний = нерозсудливий, необачний, пустотливий. — А по заду Сагайдакний, що проміняв жінку на тютюн та люльку, необачний. н. п.

Балмошь, баломошь = дур, дурниця, дурощі, дурість. — Викинь дур з голови. — Дурниця в голову влізла.

Балобанъ = д. Балабанъ 2.

Балабой = д. Балабобла 4.

Балованный = балований, мазаний, пещений. — Балований хлопець.

Балованье = балування, балощі.

Баловать, ся = 1. балувати ся, пустувати, жирувати. — Та годі, не пустуй.

2. балувати, мазити. — Вона його дуже балує.

Баловень = пестун, милованець (про дитий) — мазун, мазунчик, мамій, мазаний піріжок, мазена, (в їдї) — пшенишник. — Буває так, що дитина пещена, то батько або мати їй кажуть: ах ти мазена! Волинь. — Се такий пшенишник, що хліба йому хоч і не давай.

Баловникъ, ца = 1. мазій, ка.

2. пестун, ха, пестушка, жирун, ха, брикун, брикунець.

Баловство = 1. баловня, балощі, пустовання, пустота, пестощі. — Гляди, щоб міні пустощів не було. С. Л.

2. балування, пустовання, мазання, потування.

Баловщикъ, ца = д. Баловщикъ, ца.

Балтывать = д. Болтать.

Балчукъ = задок тарантаса.

Баль = баль, бенкет, вечерниця. С. Аф. І. — Один одного на здоров'я питає, один одного на бенкет зазиває. н. п. — **Бздитъ по баламъ** = балювати, балувати, бенкетувати. — Наші паночки усе балують.

Балы = баляси, бальяндраси. — **Точить балы** — баляси, бальяндраси точити, правити. — І молодичі, цокотухи тут бальяндраси понесли. Кот. — Точили всякі баляси і підпускали різні яси. Кот.

Бальзаминъ, рос. Impatiens balsamina, І. poli me tangere = не руй мене, розрив, черевички Божої матері. С. Ан.

Бальзамировать, ся = бальзамувати, ся, мастити, ся.

Бальзамический = пахучий, запашиий, пахнючий, духовитий. — Запашна квітка. — Духовита варена.

Бальзамъ = бальзам, живніка. (Г. С. П.)

Бальный = бальовий.

Бальотрада = баляси. С. Аф. І. Ш.

Балысна = баляса (стовбик в балясах).

Балысникъ = 1. хто робить баляси.

2. д. Балагурь.

Балысничать = д. Балагурить.

Балысы = д. Балысна і Балы.

Бамбай рос. Valeriana dubia = адамове ребро, чортове ребро. С. Ан.

Банда = банда, ватага, зграя. — Тої саме ватага Кармелюка в сій околиці розбивал. н. о. — **Банды битъ** = д. Баклун битъ.

Бандитъ = розбійник, розбійника, харциз, харцизяка (в Карпатах) — опришок. С. З. Л. — Зовуть мене розбійником, кажуть розбиваю, н. п.

Бандурить = бринькати. — Чую, щось немов на бандурі бринькає.

Банить, ся = банити, ся, міти, ся.

Банка = банька, слоїка, слоїк, (велика) — баняк, (з бляхи) — бляншанка, пущка, Вол.

Банкетъ = бенкет, учта. — З веселої учти Голка утікає. К. Д.

Банкрутить ся = банкрутувати. — Кушці один за одним почали банкрутувати.

Банкъ = банок. — Віддав свої гроші у банок.

Банникъ = 1. мітля, віхот, щітка. (задня чистки гармат).

2. віник (в лазні).

Банний = банний, лазневий. — Присталь, какъ банний листъ = приченив ся, як шевська смола до чобота. н. пр.

Ба́ночний = ба́ньковий, сло́иковий.

Ба́нтъ = ба́нт, (на ві́р кві́тки) — кві́тка, (на ві́р метéлика) — метéлик.

Ба́нщикъ = ба́нщик, ла́зник, ла́зюк. — Ой ви, гру́бники, ви ла́зники, ви бровари́нки! Го́ді вам по ви́шнях горі́лок ку́рити, по ла́знях ла́зень то́пити н. д.

Ба́ня = ба́ня, ла́зня. — Тепло, як у ла́зні. н. пр. — Ла́зня в ка́лу сто́ить, та лю́ди мие. н. пр. — За́топіть же ви та по́вую ла́зню. н. н. — Зада́ть ба́ню = нагрі́ти чу́ба, чу́ри́ну, намі́лити го́лову.

Ба́раба́нить = бараба́нити, тараба́нити, торохті́ти. С. Ш.

Ба́раба́нь = бараба́н, тараба́н. С. Ш. — Та як у́дарить у тараба́н. н. о. — Я б тому бі́совому тараба́ну хлі́ба не дав за те, що ка́же: „пору́бать хахлі́в.“ С. Ш. — А за Ді́етром тараба́н глу́хо гу́ли. Фе́дькович.

Ба́раба́нный = бараба́нський, тараба́нський. — Ах ти шку́ро бараба́нська! (ла́йка).

Ба́рабо́шить = куйо́вдити, кудо́вчити, коло́шкати, розкида́ти, переверта́ти.

Ба́ра́къ = ку́ринь, байра́къ.

Ба́ра́нець = 1. рос. *Lycopodium cavaum* — дере́з.

2. рос. *Primula officinalis* = про́ліски, просере́н, первоцві́т, меда́ник, меда́нички, меда́ник-зі́лля, бо́жі ру́чки, со́рочі ла́нки, лі́сове зі́лля, бі́ля б́ккви́ця, ко́тики, (гал.) — кло́чки, куку́річка, гади́ниця, (підку́рюють від гадо́ки). С. Ап.

Ба́ра́нина = ба́ра́нина, овéчина, маха́н, (з шльо́нської ві́ви) — шльо́нка, (заві́лена на 'сони́) — па́стряма́ (Эв.) — Нава́рин ку́ліну з маха́ном, та́й дава́й їсти. н. о.

Ба́ра́нить ся = зкру́чувати ся (про ві́рбо́ви).

Ба́ра́ний = ба́ра́нчий. — Согну́ть в ба́ра́ний ро́гъ = в ду́гу зігну́ти, на по́рох се́рти.

Ба́ра́нка, ча́стше мн. ба́ранки = 1. б́б-личок, б́блички.

2. кала́чик, бара́нець. — Розкру́чай до́бре ві́рво́вку, щоб ба́ранців не бу́ло.

Ба́ра́новий = д. Ба́ра́ний.

Ба́ра́нокъ = ге́мбель.

Ба́ранчикъ — 1. д. Ба́ра́нчикъ.

2. д. Ба́ра́нець 2.

3. рос. *Glechoma hederacea* = ко́тики, лі́сова м'я́та, розхі́дник, ша́ндра. С. Ап.

Ба́ра́нь = 1. ба́ра́н, здр. — бара́нець, (ві́валашаний) — ва́лах, е́кіп, (па́ плі́д)

— авря́къ, (кру́торогий) — круча́къ, (ді́кий) — тур. — Ба́ч, який куче́рийвий бара́н, тре́ба на авря́ки кинути. Ма́н.

2. ба́ра́нча шку́ра, смух, сму́шок.

3. та́ра́н (стінобійва маши́на). — Приста́вив та́рани до бра́ми, в ворота за́чали га́титъ. Ко́г.

4. ко́лово́рот.

5. гле́чик (з дво́ма но́сиками).

Ба́ра́хтатъ ся = 1. вовту́зити ся, бро́сати ся, трі́пати ся. С. Аф. З. Ш. — Си́ниці в клі́тці трі́паєть ся. С. Ш.

2. боро́ти ся, боро́кати ся.

Ба́ра́нчикъ = 1. бара́нець, ба́ранчик, я́гня, я́гня́тко.

2. nm. *Scolopax* — бара́нець, ві́вча́рик, ба́ранчик. С. Л. — Ба́ра́нчикъ вь́бу́ма́жжъ = хаба́рь, ха́панка, хавту́ра.

Ба́ра́шки = 1. ку́чері.

2. за́йчики (бі́лі хви́льки на во́ді).

3. бара́нці (ку́черяві хма́рки).

4. бру́ньки (на ве́рбі то́-що). — Дивно, що на ве́рбі бру́ньки. н. пр.

Ба́ра́нковый = ба́ра́нковий, я́гнячий, (про смух) — сму́шевий, сму́шковий. — Є́сть у мене ша́пка, є́сть у мене дві, сму́шеві обидві. н. н.

Ба́рба́рийсь, рос. *Berberis vulgaris* = байба́рийсь, кислі́нка, ква́си́ця, кислі́ця. С. Ап.

Ба́рвена́, ри́ба *Mulus barbatus* = барбо́у́н, барбо́уля. С. Ш.

Ба́ргамо́тъ = д. Бе́ргамо́тъ.

Ба́рда́ = ба́рда́ (гу́ца пі́сля пере́гонки го́рілки з бра́ги). С. Ш.

Ба́рде́ний, ба́рдо́вий = бардо́вий.

Ба́рдъ = ко́бза́рь, банду́риста, банду́рист, банду́рник. С. Ш. — Сивий ус, ста́ру чу́рицу ві́тер розві́ває, то при́ляже то по́слуха, як ко́бза́рь є́півас. К. Ш. — Банду́ристе, орле́ сизий! К. Ш.

Ба́ре = па́ні, па́нство, па́но́ве, па́нва́. С. З. Л. — Не так па́ни, як підпа́нки. н. пр. — За па́нами па́нство все в є́ріблі та в злоті. К. Ш.

Ба́релье́фъ = горі́ризба. К. Ч. Р.

Ба́ржа = ба́ржа, байда́къ. (С. Пар.)

Ба́риновъ = па́нів, па́нський. — Па́нська ла́ска до поро́га. н. пр. — А чі́є жи́то? па́нове.

Ба́рипо́къ = па́но́къ мн. па́нкі.

Ба́рипъ = па́н. — Не ду́рень ви́гадав па́ном бу́ти. н. пр. — Все па́ни та па́ни, а гре́блю не́ма ко́му за́гатити. н. пр. — (З дрі́бного па́нства) — па́но́къ, підпа́нок, полу́панок. — Не так па́ни, як полу́панки. н. пр. —

(З мужиків) — недопанок. — Та який се пан? недопанок — його і рід увесь мужичий. — Большой баритъ = панюга, пан на всю губу. — Жить баритомъ = паном жити, по панському жити.

Баритонъ = баритон, підбасок.

Баритъ ся = паніти, удавати пана, панішити ся. — Таки ж наш брат мужик, а подивись, якого він пана удає з себе. — З панами спізнав ся, тай панішить ся. Г. Бар.

Баричъ = 1. панич, здр. — паничик, паниченько. — Паничу, паничу! дайте, я вас за чуб посмичу. н. пр.

2. пани.

Барка = барка, байдак.

Баркасъ = баркас, дуб, шаланда.

Баричать = д. Бариться.

Барочий = барочий, байдаковий.

Барекая спесь, рос. *Lychnis chalcedonica* = зіркі, зірочки. С. Ап.

Барекій = панський, панів. — Панська ласка літом гриє. н. пр. — З панським свого ласка не рівний н. пр. — Панських груш не руш: як погниють, самі оддадуть. н. пр. — **Барекоє дитя** = паня, паненя, мл. — панята, паненята. — **Бареки, по бареки** = по панському. — **Сь барекими замашками** = пановітій, панякуватій.

— Вирубай дубинку тонку, суковату та на білу шишу, на палякувату. н. п.

Барєтво = 1. панство, панування. — Панство в голові, а воші за коміром. н. пр.

2. д. Барє.

Барєтвовать = панувати, паном жити. — Легше панувати, як плугом орати. н. пр.

Барєукъ, зв. *Meles taxus* = харєун. Чорноморія.

Барєучий = харєуновий.

Барханъ = кучугура. — Такі кучугури ситгу понамігало.

Бархатець = 1. здр. с. Бархатъ.

2. рос. *Tagetes patula* — чорнобрівці, чорнобривець, гвоздички, оксамит. С. Ап. — А вже ж мої чорнобрівці розцвіли, а вже ж мою русу косу розплели. н. п.

3. оксамітка, бархотка. — Цур тобі! яка джиджуриста — купи я їй оксамтку, ще хоче їй наміста. — ...износила бархотку, ще хоче наміста. н. п. С. Ш.

Бархатка = 1. і 2. Бархатець 2. і 3.

2 рос. *Bellis perennis* — стокротъ, стокротка. С. Ап.

Бархатникъ = 1. д. Амарантъ.

2. оксамітник (що одигаєть ся пішино), кармазінник (як звали козаки панів, що ходили в пишних кармазинах). К. Ч. Р.

Бархатний = оксамітний, оксамітовий, бархатовий. — Взяла кораблик бархатовий, спідницю і керсет шовковий. Кот. — **Бархатний цвѣтокъ**, б. цвѣтъ — д. Бархатка 3.

Бархатъ = оксамит, бархот. (С. Ш.) — Ой чого ж ти у чорному ходиш, та у чорному оксамиті? н. п.

Барченьокъ, барчикъ = панич, здр. паничик, паниченько. — Як би ви звали паничі, як тяжко плакати живучи. К. Ш.

Барчукъ = паничів, паничевський, паничівський. — Вони пішли у паничевську кімнату. — Се паничева шапка.

Барчукъ = д. Барченьокъ.

Барщина = панщина. — Я на панщину йду — торбу хліба беру, а із панщини йду — дрібні сльози роню. н. пр. — Опухла дитина голодна мре, а мати пшеницю на панщині жне. К. Ш.

Барщинникъ = кренак, панщини.

Барщинний = панський. — Тільки два дні на себе робим, а то все панські дні.

Барыиниъ = панін, панїн.

Барынька = панїйка.

Барыня = 1. панї, панїя, господиня. — Панї на всі санї н. пр. — Панї як панї, та до підшов кодомазь пристала. н. пр. 2. рос. *Crataegus Oxyacantha* — глід, глуд. С. Ап.

3. московський танець і пісня до свого танцю, що починаєть ся словами: „Ахъ барыня, барыня, сударыня барыня“.

Барышникъ = барішник, менжун, (волами) — прасол, (кінями) — левеант. (Прав.)

Барышничать = барисувати, менжувати, прасолувати. — Він данно вже кінми менжує.

Барышнинъ = паночки, паноччин, панини, панянеский.

Барышня = панна, панночка, панїнка, паняночка. — А я собі спротива а ти собі пан, шукай собі панночки, такої як сам. н. п.

Барышъ = баріш, зиск, корість.

Басенка = басчка, казочка. С. З. Ш.

Басенникъ = басшник, байко.

Басенний = басшний.

Басістъ = басіста, басістий. — Басістий не має де сісти (бо з басом тісно). н. пр.

Басістий = басовий.

Басіть = басіти.

Басіще = басюка, басюра. С. Аф. — Ну, тай басюка у цього дика.

Баснописецъ = байкаръ. — Наш славний байкаръ Л. Глібов.

Баснословный = 1. башний.

2. небувалый, нечуваний, незвичайний. — На базарі тепер нечувана дорожнеча.

Баснь, басня = байка, приказка. — Не все те правда, що байка каже. н. пр. — Віп йому байки розказув. н. к. — Приказки Гребінки. — Байки Глібова. — **Солов'я баснями не кормлять** = соловей піснями не сит. н. пр.

Басовій = басовий.

Басонъ = галун, брузумент.

Бассейнъ = водойма, водозбір; копанка, сажалка.

2. падь, влогівина, макітра, макортъ.

3. басейн. — Басейн Дніпра.

Башта = годі, досить, буде, край, шабаш! — Ну, годі співать. С. Аф. — Мовчить тай годі! — Буде! дальше не піду. — Ще раз потянеш, тай шабаш!

Баштионъ = башта. — Ой поїхав козак Нецай од башти до башти, ой став палів, ой став ляхів як снопики класти. н. д.

Бастовать = шабашити, переставити, кінчати.

Бастылина, бастыльникъ = бур'янина, бур'ян. С. Аф. I, III. — Сякий такий бур'янець та хліба бухонець, тай ситий чоловік. н. пр.

Басурманить, ся = бусурменити, ся, гурчити, ся. — Потурчились, побусурменились. н. д. С. Аф. III.

Басурманскій = бусурменський. С. III.

Басурманъ = бусурмен, бузувір. С. Аф. III.

Басъ = бас (голос, струмент і чоловік, що співав бас) — **Пить басомъ** = співати баса. — Він добре бере баса горою. — Коли б не бас, то б свині пас. н. пр.

Батаръ = лопух, реп'ях та инший бур'ян.

Батенька = 1. батенько, батечко, татко, тато, татусь, татуня. — Прихлюсь я до дубонька, а дубонько тай не батенько. н. п. 2. киваєть ся в розмові, коли хто обертаєть ся до кого ласкаво-фамільно, як от-би: земляче, любий то-що.

Батёръ = д. Багальникъ.

Батогъ = палиця, кий, лозина.

Батожить = дубасити, чухрати, пужити. — Відухрали його княми.

Батожь = паліччя, кії. — Привязали його та княми так відухрали, що ну.

Батракъ = наймит, бурлака, бурлак, зб. — бурлацтво. — Та лемає гірше так нікому, як бурлаці молодому: бурлак робе, заробляє, аж піт очі заливає, а хазяїн його

лає. н. п. — Зібрало ся все бурлацтво до одної хати. н. п.

Батрачество = бурлакування, найми. — Та впріє я в наймах, в неволі, та не знав я долі ніколи. н. п.

Батрачить = наймитувати, бурлакувати, по наймах ходити. — Був у його наймит, тай каже: буде вже мені наймитувати. н. к.

Батрачіха, батрачка = наймичка, наймитка, бурлачка. — А наймичка невсипуща що вечір небога свою долю проклинала. К. III.

Батька = 1. батько, отець, тато і д. **Батенька** 1. — Шануй батька та Бога — буде тобі всюди дорога. н. пр. — Як не послушавш тата, то послушавш ката. н. пр. — Ой пущу, я кониченька в саду, а сам піду к отцю на пораду.

2. пін, пін'отець, батюшка. — Аби люди, а пін буде. н. пр. — Пішов до пін'отця, щоб дитину охрестити. н. о.

Батькинь, батьковъ = 1. батьків, татів, батьковий, отцевий. — Отцева і матчина молитва зо дня моря ритув. н. пр.

2. понів, понівський, поновий, пин'отців. — Не малі мирянам журба — попова кешеня порвалася. н. пр.

Батюшка = д. Батенько і Батька.

Батюшкинь = д. Батькинь.

Батя = д. Батька 1.

Бауль = 1. скріня, скрінька (обтягнута шкірою і окута залізом).

2. візок (санки з будкою).

Баутка = бавчка, приказка, побрехенька. — До казки приказка годить ся. н. пр.

Баушка = д. Бабушка.

Баушка = д. Бавушка.

Бахаръ = 1. байко, башник, казочник, базікало, балієник.

2. лікар, знахарь.

Бахвалить, ся = хвалити ся, вихвалити ся, хвастати, ся.

Бахвальг, бахвалка = хвастун, ка, хвалько, чванько. — Поки хвалько нахвалить ся то будько набудеть ся. н. пр.

Бахвальство = хвальба, хтастоці, хвастовий.

Бахилы = 1. постолі, верзуні, кожаниці, ходаки. С. З. Господи благослови стару бабу на постолі а молоду на кожаниці. н. пр. — Не жаль, колиб чобіг мулив, а то ходак. н. пр.

2. шкурятині штани разом з чобітьми (на Волзі у забродчиків і бурлак).

Бахильщикъ = хто живе „бахилы 2.“

Бахорить = базікати, торочити, балієс точити, верзти.

Бахрома́ = торочки́ (С. Ш.), торочка́ (С. Пар.), стрьо́ки, пацьбо́рки.

Бахро́мистий = торочко́ватий.

Бахро́мить = торочи́ти. С. Ш.

Бахро́мочна́я тра́ва, рос. *Herniaria glabra* L. = гладу́н, осту́дник, грім, соба́че мило. С. Ан.

Бахро́мочний = торочко́вий.

Бахча́ = д. Бакша́.

Ба́цнуть, ся = 1. ге́пнути, ся, б́хнути, ся, бря́знути, ся, беб́хнути, ся. С. Аф. 1. Ш. — Як геншув його межі плечі, так він аж ген поточив ся. С. Аф.

2. ля́пнути (сказати що несподіване або не до речі). — Остакє ляпнув.

Баць! = бух, ген, брязь, беб́х, то́рох, лясь, ляп! — Як ками́нь, бух! у воду, та й тонеть. Кот. — А він його ген об землю. — Торох Рутуля в лівий бік. Кот. — Наклав у халяву та ляп об лаву. н. пр. — Сь ба́цу = зразу.

Ба́шенни́ца, рос. *Turritis glabra* = польовий льоно́к, пúжник, га́йдама́ка. С. Ан.

Ба́шенний = ба́штовий.

Ба́шка = 1. голо́ва вели́кої риби одрі́зана.

2. голо́вешка (велика, розу́мна), каба́к (вели́ка та дурна).

3. на́коше́шник кова́льського мі́ха.

Ба́шковатий = 1. голо́ватий, голо́вач, голо́вань, голо́вко, вели́коголо́вий.

2. розу́мний.

Ба́шма́к = 1. чере́вік, здр. чере́вічок, ми, чере́віки, чере́вічки, з ви́рбовочка́ми для завизува́ння) — во́лоча́ні чере́віки, (з дуже́ де́бело́ї шку́ри) — мо́ршині, (особ. р.) — щерба́ки. — У чужий чере́вик но́ги не са́жай. н. пр. — Коли́ б мені чере́вики, то пі́шла б я на музи́ки. К. Ш. — Ні́жка бі́ла, невели́чка, як з панського чере́вчика. н. п.

2. за́лі́зний на́коше́шник на па́лю, як за́бивають в тве́рдий гру́нт.

3. по́лоз дере́в'яний під ле́міш для во́зки плу́га.

4. га́льмо, га́льма. С. Аф. Ні, з сі́єї го́ри так не з'ї́демо, тре́ба га́льму на́кинути.

Ба́шма́нка, рос. *Surgipedium* = чере́віки. С. Ан.

Ба́шма́чник, ца = чере́ві́чник, ца́.

Ба́шма́чний = чере́ві́чний.

Ба́шма́чок = 1. чере́ві́чок.

2. д. Ба́шма́нка.

Ба́шма́чок ма́ринь, рос. *Surgipedium Calceolus* = жо́вті зо́зу́льки, чере́ві́чки, зо́зу́ліни чере́ві́чки. С. Ан.

Ба́шма́чкий, рос. *Delphinium Consolida* = соки́рки, польові соки́рки, ко́марові но́си́ки, чере́ві́чки, зо́зу́ліни чере́ві́чки, за́ячі у́шки. С. Ан.

Ба́шня = ба́шта, ве́жа, (рухо́ма у коза́ків при обло́зі) — гу́ляй-горо́ді́на, (варто́ва) — ва́ровня́. — Позво́ль, ба́тьку-отама́не, нам на ба́нті ста́ти, не позво́лим Те́ке́лю Сі́чу ру́йнува́ти. н. п. — Опанува́ли ве́жу, ко́торая ці́лого, го́рода боро́нила. Л. С.

Ба́ю, ба́юшка-ба́ю = лю́лі, лю́лі-лю́лі. — Ой лю́лі-лю́лі! а ко́тові ду́лі а Іва́сю ко́лачі, щоб спа́в уде́нь і вно́чі. н. п.

Ба́юка́льний = ко́лиско́вий.

Ба́юка́ть = лю́ляти, ко́лиха́ти, ко́лиса́ти, ко́тика сьпи́ва́ти, присьпи́вувати. — Як я була́ ма́ла ма́ла, ко́лихала ме́не ма́ма. н. п.

Ба́йня́ = ко́бза́рь, (стар.) — бо́ян. — До́бре еси́, мій ко́бзарю, до́бре, ба́тьку, ро́биш, що сьпи́вати, розмо́вляти на моги́лу хо́дини. К. Ш.

Ба́ят = мо́вити, ка́зати, гово́рити. С. З.

Ба́йтель, ни́ца = не́вси́пущий, а. С. І.

Ба́йтельно́сть = пи́льни́сть (С. З.), не́вси́пущі́сть, дба́лі́сть, дба́ння. — Во́зле ви́шні́ буду́ть с пи́льно́стю тие́ листи́ розно́сити. Ст. Л.

Ба́йтельний = не́вси́пущий, до́гля́дний (С. Аф., дба́лий, дба́йли́вий, пи́льний. С. І.

Ба́йніе = 1. безсо́ння.

2. д. Ба́йтельно́сть.

Ба́йть = 1. не спа́ти, не вси́пати, ні́ч зо́рити.

2. дба́ти, пи́льнува́ти, до́гляда́ти. — Па́ново́ мо́лоді́, до́бре ви́ дба́йте, чо́вні при́верта́йте, до ота́мана поси́пайте. н. д. — За тебе́ дба́ють, як за па́ту но́гу. н. пр. — По́винен спра́в всі́х пи́льнува́ти. Б. Н. — Те́мноі́ по́чки не вси́паючи́, на бі́лих ру́чках ви́хиту́ючи. н. п.

Бе́дє́рний = сте́гно́вий.

Бе́дє́рчатий = сте́гна́стий.

Бе́дрє́нець, рос. *Pimpinella Saxifraga* = брі́бча́сте зі́ллячко, ко́зє́л, ко́злики, бе́дрє́ць, бе́дринє́ць. С. Ан.

Бе́дрє́нець о́писовий, рос. 1. *Pimpinella anisum* = га́нус.

2. *Achillea* = дере́вий, крі́ва́вник, се́рпо́рі́з. С. Ан.

3. *Sanguisorba officinalis* = ро́дові́к, су́хо́зло́ти́ця, у́жа́че зі́лля. С. Ан.

Бе́дрє́нний = д. Бе́дє́рний.

Бе́дрі́стий = д. Бе́дє́рчатий.

Бедро́, ми. бе́дра = сте́гно, ку́льша, ми. ку́льші. С. З.

ЛНБ ім. В. Стефаника

АН України

2006446

КНИГОЗБІРНЯ

"СТУДІОН"

у Львові

Бедровый = д. Бедёрный.

Бедрянка цареградская, рос. *Cydonia vulgaris* = гдѣля, квѣт. С. Ан.

Бедряный = д. Бедёрный.

Бѣза, рос. *Syringa vulgaris* = бузок. С. Ан.

Безалаберность = безладья, непорядок, нерозсѣдливѣсть.

Безалаберный = безладный, нерозсѣдливый.

Безалаберщина = д. Безалаберность.

Безбожіе = д. Атеизмъ.

Безбожникъ = д. Атеистъ.

Безбожничать = безбожничати, не мати Бога в собі, блюзнити. (С. III.) — Що ти робиш? Бога ти в собі не маєш.

Безбожный = безбожный, немилосердный.

Безбокий = безбокий.

Безболѣзненность, безболѣзненный = здорова, безболя, здоровый, безболѣсный, безболѣзний.

Безбородый = безбородый, безбородько, голобородый, голобородько.

Безбоязненность, безбоязненный = безбоязя, смѣливѣсть, вѣдвага, небоязкий, смѣливый, вѣдважный, небой. — Вѣдвага мед — горілку не, вѣдвага і кайдани тре. н. пр. І небоя вовки їдять. н. пр.

Безбрачіе, безбрачность, безбрачный = безшлюбъ, безженство, безшлюбный, безженный.

Безбрежный = безкрай. С. Л. III.

Безбровый = безбровый, безбровно.

Безбрюхий = безпұзий, безпұзько.

Безбұтний = тихий, спокійний, небурхливый, затишний. — Хоч не пишно, аби затишно. н. пр. — Море зовсім тихе стояло.

Безбѣдность = достѣток, замѣжность.

Безбѣдный, по = 1. замѣжный, замѣженький, з достѣтком. С. Аф. I.

2. без бѣди, без лиха.

Безвѣдренница, безвѣдріе = негода, негодія, неогодь. — До милої вроди не має негоди. н. пр.

Безвинно = безневинно, без вини, неповинно; дарѣмне, дарма. — Тѣло біле козацьке коло жовтї костї оббивали, кров християнську безвинно проливали. н. п.

Безвинность, безвинность = безневинность, неповинность.

Безвинный, безвинный = безневинный, неповинный. С. Аф. I. III.

Безвкусица, безкусіе = несмак. С. 3.

Безкусный = несмажный, не до смаку. С. 3.

Безвлажный = сухой, невохкий, безвоглый.

Безвластїе, безвластный = безурядья, безвластїе, безвластный.

Безводица, безводье, безводный = безвѣдья, безводный. С. Ан. III. — Девять день хлѣба в устах не маю, на безвѣдїи погибаю. н. д.

Безвозбращенный, по = незабороненный, вільный, без перешкоди. С. Ж.

Безвозвратный, по = безповоротный, безвороття, безповоротно.

Безвозмездный, по = дармовый, дарѣмный, без гроший, дарма, дурно, дарѣмне, даром, за спасібі, за так гроший С. 3.

Безволосый = безволосый, голомозый, голомшівый, гірчавый. С. I. — Забажала гірчав кїсників. н. пр.

Безвредный, по = нешкодливый, невадливый, не шкѣдитъ, не вѣдитъ, не вѣдно. — Кий на кий вѣдитъ, а хлѣб на хлѣб не вѣдитъ. н. пр.

Безвременникъ = 1. безталанный, бездольный. С. III.

2. рос. *Colchicum autumnale* — шапран дикий.

Безвременница = д. 1. Безвѣдренница.

2. незгода, лиха годїна, пригода, лихо-лїття. — При лихїй годїнї не має й родиш. н. пр. — На козака незгодонька, козак зажурился. н. п.

3. безталанна, бездольна, безщасница.

Безвременный, по = невчасный, недочасный (С. 3. Ж.), не в час, не вчасно, не до часу, недочасно. — Б. цвѣтъ = д. Безвременникъ 2.

Безвремяе, безвремяе = 1. д. Безвѣдренница і Безвременница 1. і 2.

2. нїколичество. — Все було нїколи, та так за тим нїколичеством і досї не написав.

Безвыводной, безвыводный = невивѣдный.

Безвыгодный = невивѣдный.

Безвыходный = 1. невивѣдный, безвѣдхѣдный, безвихѣдный.

2. невикрутный, безпорадный. — Через се він опинився в невикрутному станї. — Лихо безпораде — лічого не вдїеш.

Безвычурный = прѣстїй, невивѣдливый, немудрований.

Безвѣздный = безвѣздный.

Безвѣдомый = безвѣстный, невивѣдомый, незнамый. С. Л. — З незнамого краю. О. Мор.

Безвѣріе = д. Атеизмъ.

Безвѣрный = безвѣрный, невіра, недовѣрок. С. 3.

Безвѣстіє = безвѣстіа, безвѣстіѣ.

Безвѣстность, безвѣстный, по = невідомість, несвідомість, безвісний, невідомий, незнамий, безвѣсті, невідомо, незвісно.

Безвѣтренный = безвѣтрий, тихий (про яке місце) — затишний.

Безвѣтріє = безвѣтріа, тиша. С. Аф. III.

Безглавить = рубати, стинати голову, про кару) — горлом карати, на горло карати. С. З. Ст. Л. — За тот учинок на горло був скараний. Ст. Л.

Безглавный, безглавый = безголовий.

Безглазый = без'окий. С. Аф. III.

Безгласіє = мед. Arphonia — безголося, німота.

Безгласный, по = безголовсий, немаючий голосу, безмовний, німий, без голосу, німо; нішком, криткомá, крадькомá, потаємно. — Німі на панщину ідуть і діточок своїх ведуть. К. III. — Зробив се криткомá.

Безгнѣвный, по = безгнѣвний, без гнѣву.

Безгодица, безгодье = д. Безвременница 2.

Безголовый = 1. безголовий.

2. дурноголовий, дурийй, дурень. С. Аф. I.

Безголовый = безголовсий.

Безгордостный = негордый.

Безграмотность, безграмотный = неграмотність, неписьменність, темнота, неграмотний, неписьменный, темный.

Безграничность, безграничный = безміря, безмір (Чайч.), безмірний, безкрай. С. Аф. I. III.

Безгрѣшный, по = безгрѣшний, негрѣшний, без грѣха, по правді.

Безданно = безданно, без плати; дарма, без грошій.

Бездарность, бездарный = недотѣність, нездатність, нездольність, недотѣнный, нездатний, нездольний, недотѣна.

Бездѣжный, по = 1. без грошій, безгрѣшний. С. III.

2. безплатний, даремний, дармовий, без грошій, дарма, дурно, даремне, за так грошій. — Віддав йому за так грошій.

Бездѣжье = безгрѣшя, безгромѣя.

Бездна = 1. безодня, прірва. — Скільки йому не давай — як у прірву.

2. сила, без ліку, безліч, сила тяжка, до ката, до біса, до чорта, до сто-

біса. — Він має силу грошій. — Всього без ліку має. — Жидів на ярмарку до біса, тай циганів до чорта паїхало.

Бездодѣнца, бездодѣже = бездодѣжа, посуха, суша, сухоліття.

Бездодѣжный = 1. не дощовий. — Це хмара не дощова.

2. сухий, посушний. — Сухе літо.

Бездоймный, бездоймочный = без недоїмки.

Бездоказательный, по = бездоказний, бездовідний, без доказу.

Бездольє = недольє, безталання, бездольє, безголовья. С. Л. III.

Бездольный = 1. бездольний, безталаний, безщасний, нещасний.

2. бот. Acotyledones.

Бездомникъ, ца = бурлака, бурлачка.

Бездомный = бездомний, безхатний; безпритульний. С. Аф. I.

Бездомовщина = бурлацтво.

Бездомокъ = д. Бездомникъ.

Бездѣнный = 1. бездѣнный. — Безденної бочки не належ. н. пр.

2. безодній, безодний. С. III. — **Какъ въ безоднюю бочку** = як у прірву.

Бездорѣнца, бездорѣже = бездорѣжя, безпутья. С. III.

Бездоходный = бездохідний.

Бездушіє = бездушність, нечужість.

Бездушный = 1. бездушний, нечужий, нечувствєнный.

2. мертвий, неживий.

3. немилосердный, лютий, черствий.

Бездыханный = д. Бездушный 2.

Бездѣйственный = неробочий, недієльний, гулящий.

Бездѣйствіє = неробота, недієльність. — В нероботі просидів. — А в Суботу — неробота. н. пр.

Бездѣлица, бездѣлка, бездѣлушка = дрібниця, дрібязок, дурниця, витребенька. — Не вдала ся на роботу, як на витребеньки. н. н. — А витрішки продавати, витребеньки купувати. н. н. — Купив якусь дрібницю.

Бездѣлье = безділя, неробота, гулянки, гульки, гультяйство. — Йому все гульки, а до роботи і ким не заженеш. — **Отъ бездѣлья** = з нічого робіти.

Бездѣльникъ, ца = ледашо, ледациця, ледарь, ка, гульвіса, гультий, ка, ланець, лежень. С. З. Л. — Ніхто не вишен — сама я, що полюбила гультая, а гультай

усе не, приїде до дому мене бє. п. п.
— Ой послухай, синку, що говорить ідова:
моя дочка ледащиця, не почує дома. п. п. —
Сказано лежень, тільки спить та лежить. —
Він вже зовсім пустив си в ледацю, не раз
і на крадіжці ловили.

Бездѣльничать = 1. байдикувати, байдики
бити, нічого не робити, гуляти.

2. ледащити, ледарювати.

Бездѣльничество = байдикування; ле-
дацтво.

Бездѣльний = гулящий, неробочий;
дрібний.

Бездѣльство = д. **Бездѣльничество**.

Бездѣлюга = д. **Бездѣльниця** і **Бездѣль-
ник**, ца.

Бездѣтний = бездітний.

Бездѣтність, бездітство = бездітство.

Безешка = (жартливо) — поцілунок, цмок.
С. З. — А в кумасі цмоки ласі. п. п.

Безжалостный, по = немилосердний, не-
жалісливий, лютий, без жалю, неми-
лосердно.

Безжінний = нежонатий, безжінний.

Безжизненность, безжизненный = 1. мєрт-
вість, мертвий, неживий.

2. безжизність, млявість, безжизний,
млявий. — Землю укриває покривалом бі-
лим і земля безживна тихо заміла. Чайч.
— Якись він млявий, нічим його не роз-
ворушити.

**Беззаботливость, беззаботность, беззабот-
ливый, беззаботный, по** = недбалість,
недбалство, недбайливість, недбайли,
недбайливий, безклопітний, безжурний,
необачний, недбалниця, не знай-біда,
недбало, безжурно, без клопоту. —
Недбалця гірше п'яничі. н. пр. — А по
заду Сагайдачний, що проміняв жінку на
тютюн та люльку, необачний! н. п.

Беззавѣтный, по = 1. незаборонений,
незаказаний.

2. щирий, щиросердний, щиро. — Нехай
мене той голубить, котрий мене щиро лю-
бить. п. п.

3. безкрай, безумовний.

Беззаконіе = беззаконня, безправ'я. —
Велике безправ'я дієть ся. С. З.

Беззаконничать = закон ламати, робити
не по закону, не по правді.

Беззаконный = беззаконний, безправний.
Беззаконствовать = д. **Беззаконничать**.

Беззапрѣтный = незаборонений, дозво-
лений.

Беззастѣнный = беззаступний, без'обо-
ронний. — Оставивши нас і Малую Росию

без'оборонною і безпомочною. Універс. Гет.
Мазепи.

Беззастѣчивый = несоромливий.

Беззастѣливый, беззастѣнный = простиї,
не вигадливий, не мудрований.

Беззастѣтный = д. **Беззастѣпный**.

Беззвонный = бездвонний. С. III.

Беззвучный = глухий, беззвучний.

Беззвѣдный = беззорий, не зорний,
хмарний. — Небо хмарне — ні одної зірки
не видно.

Безземельца, безземелье = безземєля.

Безземельный = безземельний; не груп-
товий, підсуєдок.

Беззнойный = не пєкучий, не палючий,
не жаркий.

Безконечность = безміря, безмірність.

Безконечный, по = безмірний, безкрай,
без міри, без краю, без кінця, без
кінця-краю.

Безкопный = ліпший. — Два кінних, а третій
ліпший пішаниця. п. д.

Безкормица, безкормщина = безкорм'я,
недостача корму, папі, голопаша.

Безкорыстие = безкористливість.

Безкорыстный = не користливий.

Безкостный = безкостий. — Бугай без-
костий перепливе Дунай безмостий. п. з.
= пивка.

Безкосйачный, безкосйчатый = без одвір-
ків, без дуток. (двері або вікна).

Безкровіе = д. **Анемія**.

Безкровельный = безверхий. С. III. —
Хата безверха. — Тяжко матір покидати
у безверхій хаті, а ще гірше дивити ся на
сльози, на лати. К. III.

Безкровный = 1. безкровий, безкровний.

2. безрідний, безрода. С. Аф. III. —
Тяжко, важко в світі жити сироті, безроді;
нема куди прихилитись хоч з гори та в во-
ду. К. III.

3. безиритільний. С. Аф.

Безжурный = безжурний, безсумний.
— Безжурний поїв Гриць. н. пр.

Безкрылый, безкрыльный = безкрилий.

Безладница = безладдя, нелагода, нелад,
розладдя. — Ой ти старий, я молода, чом
між нами нелагода? н. п.

Безлиственный = не підлісливий, щирий.

Безлиственный, безлиственный, безлистый =
безлістий, безлістявий. — На городі бу-
зина та безлистява. н. п.

Безлихвенный = не лихварський.

Безличный = 1. не особистий.

2. безлічний.

Безлунний = немісячний.

Безлісний, безлісний = безлісний.

Безлісє = безлісє.

Безлісє = 1. д. Безвремєніца 2.

2. недорід, неврожай. С. І. Л.

Безлюдити = збезлюжувати, спустошати.

Безлюдє = безлюддя. — На безлюдді і Хома чоловік. н. пр.

Безмала = тріхи не, мало не, безмаль.

— Безмал не двадцять. С. Ш.

Безмєдний = д. Безвозмєдний.

Безмєч = 1. безмін. С. Ш. — Слово вірне, як жицівський безмін. н. пр.

2. міра ваги в де-кілька хунтів (в Північній Росії).

Безмозгий = безмозкий, безглуздий, дурний. С. Ш. — Пришов безмозкий, виїв без ложки. н. з. = капаець.

Безмолвіє = безмолвність, мовчанія, тиша.

Безмолвний, по = 1. безмолвний, мовчазливий, мовчазний, мовчки, без мови, німо.

2. д. Безпрекословний.

Безмолвствовать = мовчати, німувати. — Ой німуть по Україні високі палати. К. Д.

Безмолчица = недійна (корова).

Безмужница = безмужня жінка, (в розводі) — розвідка, (кипота чоловіком) — покидька, лишена.

Безмірность = безміря, безмір. Чайч.

Безмірний, по = безмірний, безкрай; надзвичайний; без міри, через вірх, через край, надзвичайно, надто. — Що надто, то погано. н. пр.

Безмісний = немаючий служби.

Безмісячний = д. Безлунний.

Безмятежіє, безмятежность = спокій, супокій, упокій, тиша. — Иди, мати, до мене пробувати, хліба — соли з упокоєм уживати. н. д.

Безмятежный = спокійний, супокійний, тихий.

Безнадєжность, безнадежный = безнадійність, безнадійний.

Безнадобний = непотрібний. — Він міні зовсім не потрібний.

Безнаказанность, безнаказанный, по = безкарність, безкарний, по. — Ніколи не благає чоловік безкарно нечестивими путями. Бар.

Безнарядица, безнарядє = безладдя, безуряддя.

Безнамеренный = не вмисний, не умисний, без наміру.

Безнаслідный = безрідний.

Безначаліє = безуряддя.

Безначальный = безпочатковий (Чайч.), одвічний, предновічний.

Безначальственный = безурядний.

Безнравственность = неморальність; розпуста.

Безнравственный = неморальний, розпустний, непутячий. — Розпустне життя в молодості приносить хворобу на старі кості. н. пр. — З ким попало водила ся, зовсім розпуста стала. н. о.

Безпужный = д. Безбідний і Безпадобний.

Безбідний, по = 1. справедливий, без кривди, по правді. — По правді робля, й доброго кінця сподівай ся. н. пр.

2. неуразливий.

Безоблачный = безхмарний, ясний.

Безоблєжный, безобманный = правдивий, справедливий, щирий. — Правдивий чоловік. — Щира правда.

Безобразіє = 1. нівечити, гідити.

2. бешкетувати, шибеничати, дуріти, ка'зна що виробляти, безчинствувати.

Безобразіє = 1. гідота.

2. непорядок, негójість, безчинство, незвичайність.

Безобразник = шибеник, наливода, шибай-голова, зайді-голова. — Такий шибеник, що нічого з ним не зробиш. — Тимом і Юрий були наливоди своєвольні. Л. В.

Безобразничать = д. Безобразить 2.

Безобразный = 1. поганий, гидкий, брідкий. — Не жаль міні того воза, коли б дівчина гожа, а то руда та погана, та й та воза поломала. н. п. — Стецько стидкий, Стецько брідкий, дур тобі одвляж ся. Кв. 3. негójий, незвичайний.

Безоглядный = необачний. С. З.

Безогрєочный = безумовний.

Безопасливо = безпєшно, без опєски. — Безпєшно спати полягали. н. п.

Безопасливость, безопасливый = необережність, необачність, необерєжний, необачний, не сторожкий.

Безопасность, безопасный = безпєч(ш)-ність, безпєч(ш)ний. С. Аф. Ш. — Безпєчна дорога. С. Аф. — Тут тобі безпєчно буде, мов серденько. н. п. — Сидів я уже під містом схований безпєчно. Фр.

Безоплатный = невідплатний, несплатимий. — Заліз в невідплатні довги.

Безоружный = безоружний, безбрójийний і д. Безастójийний.

Безостановочный, по = безустójний, безупинний, безперестójний, невідплатний,

безустанно, без перестанку, без перерви, безпереч, безперестань, раз-ураз. — І всю силу, що мав я і маю, на роботу невпинную клав. Чайч. — Та лєнь раз-ураз скрипів. К. III.

Безо́стний, безо́стый, безо́сий = нео́стї-стий, голоко́лосий.

Безо́стний костёръ, рос. Bromus inermis = ширій. С. Ап.

Безотбо́йный = в'їдливий, невідчєний, невідчїний. — Таке в'їдливе, як оса.

Безотвѣ́тность = безодмо́вність, безмо́в-ність.

Безотвѣ́тный = 1. безодмо́вний, безмо́в-ний, безголо́сий.

2. неодпові́дний, невідпові́дний, неод-віча́льний, неодповіда́льний.

Безотвѣ́тственность, безотвѣ́тствие, безот-вѣ́тственный = неодвіча́льність, не-відповіда́льність і д. **Безотвѣ́тный** 2.

Безотвѣ́зность, безотвѣ́зчивость = невід-чє́нність, в'їдливість.

Безотвѣ́зный, безотвѣ́зчивый = д. **Безот-бойный**.

Безотговорочный, по = безперє́чний, по, неодмо́вний, по.

Безотдѣ́лочный, по = безповоро́тний, по, без відда́чі.

Безоте́цкій = без'отецький, безба́тченко, сиротá (у якого не має батька).

Безотка́зный = д. **Безотговорочный**.

Безотлагáтельность, безотло́жность = пильність.

Безотлагáтельный, безотло́жный, по = не-одкладний, неодволóчний, неодмінний, пильний, на́глий, неодмінно, пильно, притьмо́м, прóбі, кóнче, на́гло. С. I. — Прудкую і неодволочную справедливость учинити. Ст. Л. — Я до його пильне діло маю. С. Л. — Притьмом забажалося. — Що се тобі так нагло припи́чило? О. С. — Я пильні листи маю, їду до обозу. н. п.

Безотлу́чный = невідлу́чний, невід-сту́пний.

Безотлѣ́нный = неодмінний, невідмінний.

Безо́тний = д. **Безоте́цкій**.

Безотно́сительный = безу́мовний.

Безотра́дный = 1. безраді́сний, безвід-раді́сний, безпора́дний, нерозва́жний, безпросьвітний.

2. сумний, похму́рий, пону́рий.

Безотерѣ́чный = д. **Безотлагáтельный**.

Безотету́нный = невідсту́пний, невід-чє́ний.

Безотхо́дный = невідхі́дний.

Безотчѣ́тный, по = 1. неодвіча́льний, не-одповіда́льний, неодвіча́льно, на віру.

2. неприто́мний.

Безочерѣ́дный, по = 1. нечерговий, не в чергу́, не по черві́.

2. незмінний, неперемінний, по.

Безошїбо́чность, безошїбо́чный, по = не-помильність, непохи́бність, нехи́бність, непомильний, необмі́льний, нехи́бний, непохи́бний, по, без помилки, без об-мілки. С. I. Л.

Безпа́губный = незгу́бний.

Безпа́лый = безпа́лький, безпа́льчий, без-па́лько. С. III.

Безпа́мятливость, безпа́мятный, безпа́-мятливый, безпа́мятный = непамятлі-вість, безпа́мятність, забу́тливість, без-па́мятний, непамятливий, непамяту́щий, забу́тливий, безпа́мятко, забу́дько.

Безпа́мятство = 1. д. **Безпа́мятливость**.

2. неприто́мність, нестї́ма, забу́ття.

Безпа́рдонный = 1. лю́тий, немилосє́рд-ний.

2. наха́бний, непи́ний. — **Безпа́рдон-ная голова́** = шїбеник, шїба́й-голова́, за́йди-голова́.

Безпа́рный = безпа́рий, непари́стий. — Непари́сті чо́боти.

Безпа́спортный = безпа́спортний, безбі-лє́тний.

Безпа́сутьно = безбаш, само́пас, само-па́сом. — Пустив во́лів на безбаш. С. I. — Череда пішла самопасом. — Про гу́сий він не дав і вони ходили самопас. Фр.

Безпе́ка = недба́лиця, недба́йло, недба́-лий, недбайли́вий, необа́чний.

Безперево́дный = 1. невиво́дний (що ні-коли не виводить ся).

2. неперево́дний (що не переводить ся на кого иншого або в инше місце).

Безпере́мный = незмінний, неодмінний, неперемінний.

Безпе́рстый = д. **Безпа́лый**.

Безпе́рый = безпе́рий.

Безпе́чальный = безжу́рний, безсу́мний, нежу́рливий. — Безжу́рний по́шв Грїщ. н. пр.

Безпе́чность = недба́лість, недба́льство, недбайли́вість, необа́чність, необа́чка.

Безпе́чный = д. **Безпе́ка** і **Беззабо́тний**.

Безпи́сьменность, безпи́сьменный = без-па́спортність і д. **Безпа́спортный**.

Безплатний, **по** = безплатний, дармовий, даремний, без плати, дарма, даремне, дурно, даром, за спасібі. С. Аф. I. — Ви має дармовий білет.

Безплемінний, **безплемінний** = безплемінний, безрідний, бездітний, без роду.

Безплідіє = неплідність, неродючість.

Безплідність = д. **Безплідіє** і **Безплідність**.

Безплідний, **по** = 1. безплідний, яловий, (про землю, рослину) — неродючий, недорідний, (про тварі) — неплодучий, безплемінний, (про жінку) — безплідна, безплідниця, неплодниця. — Плідне дерево в раю приймають, безплідне з раю викидають н. пр. — У нас земля не родюча.

2. д. **Безплідний**.

Безплідна трава, рос. *Cerastium vulgatum* = укладник, цвіттарник. С. Ан.

Безплідність, **безплідний** = безтілесність, безтілесний.

Безповоротний, **по** = д. **Безвозвратний**.

Безподошва = д. **Безвдренниця**.

Безподошвий, **по** = незрівняний, дуже гарний, чудовий, без порівняння, незрівняно, дуже гарно, чудово.

Безпозапачний = безхребетний, безкріжний.

Безпокоїть, **ся** = турбувати, ся, клопотати, ся, пеклувати, ся, побивати, ся, непокоїти, ся, трудити. — **Не безпокоїтесь** = не турбуйтеся, не заживайте журбації. — **Онъ совсѣмъ не безпокоїтся** = він і гадки не має. — Купуй сукню шиту, а хату криту, то й не турбуй ся. н. пр. — Нехай дуже не турбують і відпочка не готують. н. пр. — Шкода, мамцю, людей турбовати; волю, мамцю, всю правду казати. н. п. — Щоб мосі бідної головки той не клопотав. — Бней Анхизович сїдайте, турбації не заживайте. Кот. — А вона так за ним побиває ся, що страх.

Безпокоїний = 1. **непокоїний**.

2. **неспокоїний**, **невгомінний**, **невгавучий**. С. З. Л.

Безпокойство, **безпокойство** = **неспокій**, **турбота**, **турбация**, **турба**, **турбовання**. — Нема нікому турботи про мої скорботи. н. пр. — Ляхи межі себе велику турбацію міли, не хочачи королем Собеского. Л. С. — Тай спати ляже, втомивши ся турбою такою. К. Ш.

Безплідний = **некорисний**, **непожиточний**, **даремний**, **марний**. — Своя воля

добра, та не пожиточна. п. пр. — Даремна його праця.

Безпідлий = без помосту, без підлоги (хата або що).

2. **безпідлий** (про одіж).

3. **безнастий** або **двоснастий**.

Безпомощность, **безпомощный** = **безпорадність**, **безпорадний**, **безпомічний**.

Безпомістний = **безземельний**.

Безпоповщина = секта, що не признає сьвященства.

Безпорочний = **безгрішний**, **безневинний**, **бездоірний**, **бездоганий**.

Безпорочникъ, **безпорочный** = **безштанько**, **голодрабень**, **обшарпанець**, **голодранець**, **шарпак**. — **Безштанько** — курячий дядько. (Дражнять малих хлопців, як они не хочуть одягати штанів).

Безпорядка, **безпорядокъ** = **непорядок**, **безладдя**, **гармидер**, **розгордіаш**, **шарварок**, **яляр**, **калабалик**. — **Гармидер**, **галас**, **гам** у гаю, **срамотні** сьпіви аж ляцають. К. Ш. — **Такий гармидер**, **неваче Орда** настула. С. Аф. — **Збили** **страшенний шарварок**. — **Отамане**, **батько наш**, **недбаєш** за нас, **ой чи бач** наше товариство, як **розгордіаш**. н. п. — **Такий калабалик** підняли, що нічого не чути. Новорос.

Безпорядочно = **безладу**, **недоладу**, **непорядно**, **безпуття**, **жужмом**. — **Живе він** **якось безпуття**. — **Пороскидав** **все безладу**. — **Поліз** у **шафу**, а там **все жужмом** **лежить**. — **Не розбрав**, **так і забрав** **все жужмом**.

Безпорядочность, **безпорядочный** = **безладдя**, **непутність**, **безладний**, **непутний**, **непутящий**, **непорядний**.

Безпосередственный = **безпосередній**. С. Ш. — **Безпосередні** **вибори** до **Ради державної**.

Безпотомный, **безпотомственный** = д. **безплемінний**.

Безпідсний = **безгрунтовий**, **безпідставний**.

Безпідслінно = **безданно**, **безміне**. — **І тие товари безміне** **проущани бити** **мають**. Ст. Л.

Безпощадный = **безмилосердний**, **немилосердний**, **лютий**.

Безправіє = **безправ'я**.

Безпредѣльность, **ный** = д. **Безграничність**, **ный**.

Безпрекословіє, **безпрекословность** = **безперечність**, **безперєка**.

Безпрекословный, **по** = **безперечний**, **неодмовний**, **безперечно**, **неодмовно**, **без**

Безсердечіє, безсердечность = немилосерд-
да, лютість.

Безсердечный = немилосердный, лютий,
жорстокий.

Безсілля = несила, безсілля, знемога. —
Іб радийши, та щож — несила моя.

Безсільний, но = безсілий, недужий,
кволий, охлялий, немощный, без сіли.
— Та воли мої педужі, та вивезіть мажу
з калюжі. н. п. — Така кволла — од вітру
валяло ся.

Безсіл'ять = упадати на сілах, занепа-
дати, знемагати, кволіти, охлявати, ви-
силити ся, знесилюватись. — Охляв,
опустив ся, змарів чоловік. К. Х.

Безсважний, но = щільний, но.

Безславити = славити, уводити в славу,
ганити, ганьбити, ганьбувати, покри-
вати соромом. — Почали на все село сла-
вити і вже чого на неї не набрахали. —
Сватай мене, козаченьку, та не вводи мене
в славу. н. п. — Служив Москві Іване, а во-
на ж його гане. н. пр. — Не було того й не
буде, щоб не ганьбили люди. н. пр.

Безславіє = неслава, не добра слава,
ганьба, сором. — Ой не ходи, козаче, до
мене, бо неслава на тебе й на мене. н. п.
— Тим до неї не горну ся, неслави бою
ся. н. п.

Безславний = безславний, ганебний,
безцний.

Безсловесный = 1. німий, без'язикий.
— Безсловесное животное = німа тварь.
2. немовлячий.
3. безмовний.

Безслідний, но = безслідний, безвіт-
ний, без сліду, безвісті, марне. — Про-
бєз вісті. — Як батька покинеш, сам марне
загинеш. н. п.

Безмертє = безмертя.

Безмертникъ = рос. 1. Xeranthemum an-
plum — безмертки, волошки. 2. Helychri-
sum arenarium — жовтушки, жовтяни-
ня, жовта гарячка, головокрут, свяр-
ка, сварливець, цмін, жовтий цмін,
котячі ланки. С. Ал.

Безмертный = 1. безмертный, несмер-
тельный.

2. невимрущий, незабугний. — Невміру-
ща слава.

Безмысленность, безмысленный = без-
глуздя, безглуздый. С. Аф. III.

Безмыслица = пісенітниця, брідня. —
Та се не пісня, а пісенітниця. — Я сні-
ваю іноді, що в голову влізе. Кот.

Безмыслие = безглуздя.

Безмынный = д. Безперемінный.

Безмытный = 1. перозлічений, перозра-
хований.

2. нечислений, незлічимий, незчи-
слимый, незлічений, безліч. — Не счи-
слене багатство було у його н. п. — Дав
йому грош'я нечисленного. н. п.

Безмытность, безмытный = безснїж'я,
голосоїт, безснїжний.

Безсовѣстный, но = безсовісний, без-
сумлінний, без совісті, безсумлінно.
С. З. III.

Безсовѣтный = безпорадний, перозваж-
ний, необачний.

Безозпательный = неpritомний, несамо-
вийний. С. З.

Безоблечный = несоп'яшний.

Безобникъ = безобнюк.

Безобница = безобниця, безобня,
(у дітей) — пічниця. С. Аф. III.

Безобный = чистий, без сміття.

Безобный = сухий, несоковитий. — Без-
сочная трава, рос. Sclerantus = боровий
проскурник (кіев.), бородавник (гал.).
С. Ал.

Безпорный, но = безперечний, безупе-
речний, безперечно, без суперечки.

Безрѣбренникъ, на = безерібник, ця,
безерібляник, ця.

Безрѣбный, но = нестроковий, без стрі-
ку, набєзрік. — Віддав гроші на бєзрік.

Безрѣбный = мірний, несварливий, ми-
ролюбий.

Безстебѣльный = безстебловий.

Безстрастіє = безстрастя, байдужість.

Безстрастный = безстрастний, байдужий.

Безстрашіє, безстрашный = д. Безбоязнен-
ность.

Безстыдникъ, ца = соромітник, ця, без-
личник, ця. С. III.

Безстыдность, безстыдство = безсором-
ність.

Безстыдный, безстыжий = безсоромний,
стидкий, сороміцький, безлічний, без-
соромно, без сорому. — Не сьпівайте со-
роміцької, засьпівайте старосвітської. н. пр.

Безсчётный, но = нечислений, незлі-
чений, без ліку, безліч, без лічоби,
нечисленно. — Незчисленне багатство бу-
ло у його. п. о. — Сімсот воїв в оборі-
явінику без ліку. н. п. — А Орда без лічби
пішла. Л. Сам.

Безсѣмный = безнасіний, пустоцвіт.

Безталанный = безщасний, безталанный, бездольний, безщасник, ця. С. Аф. З. III. Деся нашої безщасний на світі не має. н. п. — Як у нашої славній Україні були колись престрашні, бездольні години. н. д.

Безталанный = д. **Бездарный**.

Безтѣльная (корова) = ялова. — У ялової корови молока не попросиш. н. пр. — У багатого й теля з телям, а у вбогого одна корова, та й та ялова. н. пр.

Безтолковина, безтолковщина = безглуздя, недоладність, безладдя.

Безтолковый, во = 1. безглуздий, нетямущий, дурноголовий. — Та він якийсь нетямущий — не має світлого ока в лобі.

2. незрозумілий, недоладний, нескладний, не до ладу, не до речі.

Безтолоч = д. **Безтолковина**.

Безторговина, безторжица = безторжя.

Безтребетный = д. **Безбойзенный**.

Безтрудный = нетрудний, неважкий, легкий.

Безтѣлесный = безтілесний.

Безтінный = безтінний. (Місце, де не має затінку).

Безтѣгостный = неважкий, легкий.

Безубыточный, по = безутратний, без утрати, без шкоди.

Безугарный = нечадий.

Безугольный = безуглий.

Безугольный = безвугільний.

Безугомный = невгомонний, невгавучий. С. З.

Безудержный = безупинний, невпінний.

Безудержу = безупино, невпінно.

Безуёмный = д. **Безугомный**.

Безуклонный, по = прямий, простий, нехильний, просто, нехильно. — Ми просто йшли, у нас нема зерна неправди за собою. К. III.

Безукоризненный, безукорный, по = бездоірний, бездоганий, безнаганий (С. Ж.), бездоірно, без доіору, як найкраще. — Його життя чисте, бездоірне.

Безумець = безрозумний, нерозумний, шалений, навіжений, навісний, несамовітий, божевільний, дурний. — Те стаменту не повинен чинити безрозумний. Б. Н. — Не має свідчити шалений, котрий розуму не має. Ст. Л. — Що навіженному по розуму! н. пр. — Оженив ся навісний та взяв дурновату, та не знали що робити — підняли хату. н. пр. — Цур тобі, одвижи ся, нех тобі, одчепи ся — божевільний! Кв

Безуміе = 1. дур, дурість, шаленство.

2. навіженство, безглуздя. С. Л.

Безумный, по д. = **Безумець**. — Біжить, мов несамомота, мов нічого не бачить і не чує. О. Мор. — Сама знаєш, як я сердечне шалення люблю. (3 листа Гетьмана Мазепи до М. Кочубеївни.)

Безумольный, безумольный, по = невмовкаючий, невмовкаючи.

Безумство = д. **Безуміе**.

Безумствовать = дурити, навісити. — Добре дурити, як пристушає. н. пр.

Безумъ = навісити, божеволіти, дурити, безглуздити, розум губити, з глузду зсуватися, спадати. — С. Аф. — Зсунув ся з глузду, як пєс з солом. н. пр.

Безупречный = д. **Безукоризненный**.

Безуронный = д. **Безубыточный**.

Безурядица, безурядный = д. **Безпорядица, безпорядочный**.

Безусловный = безумовний; конешний.

Безусница, рос. *Orabus vernus* L. = сердешна трава, ранник, черевічки, зозуліни черевічки, півники, горох горобиний. С. Ан.

Безусишный = невдалий, марний.

Безустальный, безустанный, по = невтомний, невисипущий, невтомно, без утоми. С. З. — А наймичка невисипуща. К. III.

Безусый = 1. безусий, безвусий, безус. 2. д. **Безобетный**.

Безутратный = д. **Безубыточный**.

Безутшный = нерозважний, безпорадний.

Безуханный = непахучий.

Безухий = безвухий, карнавухий.

Безучастіе = байдужість.

Безучастный = 1. байдужий.

2. безпричасний, непричетний.

Безфамільный = 1. безпрозвищний.

2. безсімейний, безрідний.

Безхвостый = безхвостий, кудий. — Цоб, кудий! цоб тобі хвіст оддав! (на безхвостого вола). н. пр.

Безхитростный = нехитрий, нелукавий, щирий.

Безхлопотный = безклопінтий.

Безхлѣбца, безхлѣбье = безхлѣб'я, недорід, голод. — А тепер пришло на безхлѣбі погубати. н. д.

Безхлѣбный = безхлѣбний, неврожайний, недорідний, голодний. — Неврожайний рік.

Безхозяйный = безхазійний, нічий.

Безцвѣтный = 1. безквітний, безцвітний.

2. безма́стий, безко́лірний.

Безцільний, по = безцільний, без ціли, без мети.

Безцінний = безцінний, неоцінний. (Надто дорогий або надзвичайно дешевий.)

Безцінокъ = безцінок, безцінь, пів-дарма, дурниця. — Ой нехай же він Сунруне добро за безцінок збуває, ой нехай же він Сунруна козака з неволі викупає. п. п. — Продав за пів-дарма. — Промінив на дурницю.

Безцядіе, **безцядний** = бездітство, бездітний.

Безцастний, **безцастье** = д. Безталанный і Бездолье.

Безчеловѣчис, **Безчеловѣчность** = нелюдскість (С. Ж.), лютість.

Безчеловѣчний, по = нелюдський, лютий, немилосердний, люто, немилосердно.

Безчестить = безчестити, ганити, ганьбити, ганьбувати, зневажати, бештати. С. Аф. З. Л. — Почав ганьбити його остатніми словами. Фр. — Которі королі бештають і кривду йому чинять. Б. Н.

Безчестіе = безчестя, ганьба, зневага. С. Аф. З. — Ганьбою не діймеш, так силою візьмеш. п. пр.

Безчестный = нечесний, ганебний, безцїний. С. З. — А такою карністю ганебною має кара бити. Ст. Л. — Ганебне діло.

Безчсїйный = бездуский.

Безчїніе = безчїнство, бешкет. — Нарobili такого бешкету, що сором і казати. **Безчїниичать**, **безчїниствовать** = бешкетувати.

Безчїсленный, по = д. Безчїтний.

Безчувствєность = нечужість, нечужєвнїстє.

Безчувствєнный = нечужий, нечувствєнный.

Безчувствїе = д. Безчувствєность.

Безшабанный = 1. невгомінний, невсильцій.

2. шибеник, шибай-голова, пробий-голова, зайдї-голова, палївода. С. З.

Безшєрєтний, **безшєрєтый** = безшєрєтий, голїй.

Безштанникъ = д. Безпорточникъ.

Безшўмный = тихий, негомінкий.

Безшўточно = без жарту, не в жарт, справді.

Безъ = без. — Безъ пам'яті = непам'ятаючи, неїм'яючи. — Безъ сомнїня =

напевне. — Безъ ўдержу = без упи́ну.

— Безъ ўмолку = невмовкаючи. — Безъ ўстали = без утїми. — Безъ шўтокъ = д. Безшўточно.

Безъязичный = без'язикий, німий, безріка.

Безъызвѣстность, **безъызвѣстный** = д. Безызвѣстность, ний.

Безымѣнко, **безымя́нко** = безіменко.

Безымѣнный, **безымя́нный** = безимєнний. — **Безымєнная недѣля** = третїй тїждень велїкого по́сту. — Б. палець, Digitus innotinatus = підмєзїний.

Безынтерєсный = 1. нецїкавий. — **Не безынтерєсный** = цїкавий. 2. некорїєтливий.

Безыскусный, **безыскусственный** = протїий, нештучний, натуральний.

Безыходный = д. Безвыходный.

Бей, **бейте** = бий, бийте.

Бекасинникъ = дрібний шріт (дріб).

Бекасъ, пт. Scolopax = вівчарик, баранець, баранчик, хавка. — Перепели підпідьмають, вівчарик посвистує. Номіє.

Бекіна, **бекешъ** = каштан або сертук довгошолїй, теплий.

Бекрєнь, **вживаєть** ся у виразї: „на бекрєнь“ = на бакїрь. — Надїв шапку на бакїрь.

Белемїть = (від грец. βέλινος) = чортів палець.

Белєна, рос. Hyoscyamus niger = блекотїя, нїмїця. — Говорить, мов блекоти об'їв ся. п. пр.

Белєндрїє, **белєнтрїє** = д. Балєнтрїє. **Белїберда** = нїсенїтниця, теревєнї, теревєнї-вєнї, курзў-верзў. С. З. — Плетє теревєнї. — Нєсє курзў-верзў.

Белладона, рос. Atropa beladonna = вівчї ягоди.

Бельмєсь, **вживаєть** ся тїльки у виразї: „ни бельмєса“ = нї бельмєса, нї бє, нї мє, апї жє. — Що йому не кажи — апї жє не розумїє.

Бєнзель = пєнзель, здр. пєнзлик. — Не пєнзлем так її, але квачєм малює. Гул. Ар. **Бєргамѳъ**, рос. Citrus limetta = бєргамѳа. С. Ш. — Citrus Bergamia — глїва. С. З.

Бєрдникъ = бєрдник, бєрдѳник. — Шпильник бєрднику не товариш. п. пр.

Бєрдо = бєрдо. — Бєрди направив, шитки паснував. В. Ш.

Бєрдо́чникъ = д. Бєрдникъ.

Бёрдце, бёрдышко = бёрдечко. — Тобі, мати, нитки й бёрдечко, міші давай полотечечко. н. п.

Бердѣшь = келеп, топірєць. (Гал.) — Келепом по плечах потягає. н. д.

Беревѣще = побере́жка, бережі́на. (С. III.)

Береговой = береговий, побере́жний.

Берегъ = бере́г, здр. — бережо́к, бере́жчок. — Держись берега, а риба буде. н. пр. — Він сидів на березі. — Бистра річка, неведичка, бережечки зносить. н. п.

Бередить = ятри́ти, вража́ти. — Чорні думки ятрили його зранене серце. Бар. — Роз'ятрив болячку. — По малу-малу, чума-чечка, грай, не врази мого серденька в край. н. п.

Берёжая (кобы́ла) = жере́бна, жере́ба.

Бережєніє = до́гляд, схов, сховок. — Віддав йому гроші до схову.

Бережєный = бережєний, обере́жний, сторо́жкий, обачний. С. З. Л. — Береженого і Бог береже. н. пр. — Уті — сторожка лисиця. Греб.

Бережливость, бережливый = бережлі́вість, оща́дність (Гал.), бережливий, ощадний (Гал.).

Березникъ = 1. березі́на, побере́жка. С. Аф. III.
2. снасть рибальська на р. Обі.
3. крило́ не́вода, що тягнуть з берега.

Бережной = береговий, побере́жний.

Бережность = 1. обережність, осто́рѣга, бачність, обачність. С. Л. — До права треба мати два мішки: один грошій, а другий бачности. н. пр.
2. д. Бережлі́вость.

Бережний, но = бережєний, обере́жний, сторо́жкий, обачний, бере́жно, помалу, обере́жно, обачно. С. З. Л. (д. Бережє́ный).
2. д. Бережлі́вый.

Бережь = 1. д. Бережлі́вость.
2. до́гляд.

Берёза, рос. Betula alba = береза.

Берёзка = бері́зка, березонька. — Берёзку завивать, развивать = водіти танок з берізкою, уквітчаною стьожками. — Не рубай, брате, білої березоньки, не коси шовкової травиченьки. н. п.

Березникъ = березня́к, березі́на. С. Аф. III. — А у березині грибів-грибів. С. III.

Березнякъ = березник, березничок. С. Аф. III. — Бігла телпачка та з березничка. н. п.

Березовикъ = 1. гриб, Boletus scaber — ба́бка, красно́головець. С. Ал.

2. пті́ця, що водить ся в березнику́ (валя́ний, кулики, то-що).

Берёзовица = березовий сік. С. III.

Берёзовка = березівка. С. III.

Берёзовый = березовий. **Б. грибъ** = д. Березови́къ. — **Б. губа**, Boletus ignarius = березня́к.

Березуха = березівка.

Беремнная = черевата, вагітна, важка́, тягітна, тяжка́, цепоро́жня, у вазі, у тяжі́. (Всі про жінку). С. З. Л. — Баба випувата, що дівчина черевата. н. пр. — Ні мати, як була ще вагітною, то ще у череві прокинула. н. к. — Вона тоді саме у вазі була. — Вона важка ходить. — Коли річ про інші тварі: (вівці, коза, кішка) — кітна, ко́тна, (коро́ва) — те́льна, (коби́ла) — жере́бна, жере́ба, (свиня́) — поро́сна, супоро́са, (соба́ка) — щє́нна, щі́нна. — Згодувала її мати, як свиню поросну. н. п.

Беремность = вагота́, вага́, тяжка́.

Беремѣнь = ваготі́ти, ваготні́ти, череваті́ти, у вазі́, у тяжі́, тяжко́ю, важко́ю ході́ти. — Отож вона зараз і заваготіла. н. к.

Берємя = оберє́мок. С. З. — Візьми оберє́м соломн та протопи.

Берєдєнка = ція́цька, буру́лька.

Берєбрєкъ, берєдрєнь, берєсклєдь, рос. Evonymus = брусли́на, брусилі́на, бруслєні́на, проскурі́на, верєсклє́п, вівчє лі́ко. С. Ал.

Берєста, берєсто = березова корá (влісне верхня частина кори).

Берєстєникъ, берєстєнь = 1. пачі́ння або що, зроблене з березової кори або оброблене нею.

2. лича́к з березової кори.

Берєстєть = обробля́ти березовою коро́ю.

Берєстови́къ = д. Березова́я губа́.

Берєстовый = зробленний з березової кори.

Берєстовый = берєсто́вий, в'язо́вий.

Берєсть, рос. Ulmus campestris suberosa = берєст, берєсті́на, кара́йч, кара́гач. — U. c. denudata = в'яз, кара́йч. С. Ал.

Берєстєяні́къ, берєстєя́ный = д. Берєстє́никъ, Берєстовый.

Беречь, ся = бере́гти, ся, стере́гти, ся, гляді́ти, догляда́ти, шанува́ти, ся, жаді́ти, хоро́пити, ховати, щаді́ти, пильнува́ти. — Хазяїн бере́жить ся, а злодій давно його бере́же. н. пр. — Стережи́ ся, Петре, нарі́кати на Ната́лку. Кот. — Не

бійсь, та стережи ся, н. пр. — Хто не знав лиха, не вмів шанувати добра. н. пр. — Буду дома сидіти, буду жінку глядіти. н. п. — Щади в добрі, матимеш в біді. н. пр. — Коли скупо (дуже мало), щадити глупо. н. пр. — Не вмів же ти шанувати здоров'ячка свого. н. п.

Берей = жінка, що збирає ягоди.

Берковець = берківіць (міра ваги в 10 пудів).

Беркуть = орёл (білохвостий).

Берліна = берліна, берлінка.

Берлінг = берлін. — Їде шляхом до Києва берлін шестернею. К. Ш.

Берлога = барліг, лігво, (вовчий, лисичий) — вовківня, скота, (свиничий) — барліг, багнб. С. Аф. З. Л. — Знайшло лігво і медвежат забрали. н. о. — Два медведя вь одной берлогѣ не уживутся = два коті в одному мішку не помірять ся. н. пр.

Берложный = барліжний.

Бернець, рос. *Listera ovata* = зозуліни сльозки, зозуліни рушники, стулігуз. С. Ап.

Берце, берцо, анат. *Crus*. = гомілка, голілка, голінка (м'яка частина гомілки) — літка. — Гомілкою зоветь ся, як сама кість, так і вся частина ноги від коліна до ступні. Мал. — Побіг, аж літками креше.

Берцовый = гомілковий. — Б. кость = гомілка, цівка.

Бесерменъ = д. Басурманъ.

Бесць, рос. *Erytonium dens canis* = собачкй. С. Пов.

Бестія = скотина, бідло.

Бесѣда = 1. розмова, балачка, говірка. — З дурним розмова, як з вітром полова. н. пр. — Багато балачки, та діла мало. н. пр. — Без горілки немає говірки. н. пр.

2. бесѣда, промова, річ. — Промова в день роковин Т. Шевченка у Львові.

3. беседа. С. Аф. Ш. — Були у Грицька у бесѣді, чимало людей було і вишили добре.

Бесѣдка = бесѣдка, бесѣдка (лів.), альганка. (Прав.)

Бесѣдованіе = д. Бесѣда 1.

Бесѣдовать = розмовляти, балакати, бесѣдувати, трахтувати. С. З. Ш. — Нема мого мленького, що каріє очі, ні с ким мін розмовляти, сиди о півночі. н. п. — Сиди один в холодній хаті, не ма с ким тихо розмовляти. К. Ш. — Трахтували до самої ночі.

Бечевá = кодола, ляма. С. З.

Бечевáть = тягти ляму, бичувати.

Бечѣвка = бечівка, бичівка. С. Аф. З.

Бечевнікъ = поберѣжка для пристані або для спочивку лодцям а бурлакам, а також для стежки, якою йдуть коші або бурлаки, що тигнуть судна проти води.

Бечевцікъ = бурлака, бурлак. — Забродив ся, заросив си, де ж ти бурлак волоочив си? н. п.

Бешмѣтъ = кантан (татарський).

Бздѣхъ = бздб. С. З.

Бздіюка, бздіюка, рос. *Solanum nigrum* = насліи. С. Ап.

Бздѣшка, гриб *Lycoperdon bovista* = бздюха, пурхавка, морюха, морова губка. С. Ап.

Бздѣтъ = бздіти.

Бздѣха = д. Бздѣшка.

Библейскій, библія = біблійний, біблія, сьвяте письмо. — Тиж сьвяте письмо читаеш, нас на розум навчаеш. н. д.

Бивакъ = табір (коли військо стає в полі для ночігу або спочивку). С. З. Ш.

Бивать, ся = д. Вить, ся.

Бивачный = таборовий.

Бивень = клик.

Бигамія = двоженство.

Визѣльникъ, рос. *Crepis tectorum* = жовтий цвіт, кульбаба, дікий молочай.

Билень = бійк, бийк, бич. С. Аф. З. Ш. — Молодили, поки бияки геть не поодітали.

Билѣтъ = білет, паспорт, квіток, картка, карточка. — Виправив білет на пів року. — Добре було чумакувати, поки всього рівно, а то уже через ті білети та й ходити не вільно. н. п. — По квіткам видають гроші в канторі.

Билліардъ = кармелюк. — Наїхали окомони в кармелюка грати — сюди туди по кешенях — нема чого взяти. н. п. (Пієни ся надрукована в Київ. Стар. з поясненням, що кармелюк = билліард; може й так, а може се назва якої небудь гри в карти.)

Біло = 1. калатало, калатайло, клепало, стукало. — Піп у дзвін, а чорт у калатало. н. пр.

2. язик (дзвона).

3. клин, баба (в олійниці).

4. товкач (до ступи).

5. передок (в санках).

Биллярдъ = д. Билліардъ.

Биндіга, биндіюгъ = 1. воротило, стріла (у машині).

2. бендюгі. С. З. Ш.

Бинтовать = перев'язувати, повивати, бандажувати.

Бинтъ = перев'язка, зав'язка.

Бирать = д. Брать.

Бірка = (купецька або де стоять звошники) — бірка, (де збирають ся наймити для найма на роботу) — точок. Київ. — На точку паніла наймичку.

Биржевікъ = біржак. С. III.

Биржевой = біржовий.

Бірка = карб, карбіж, карбóванка. С. З. — На щотах, бачили, не училась, над карбіжем теж не трудилась. Кот.

Бірчить = карбувати.

Бирюкъ = вовк, (про чоловіка) — вовк, сушій, похнюна, похмурій. — **Смотрѣть бирюкомъ** = вóвком дивитись. — **Жить бирюкомъ** = одлюдно жити. — Живе одлюдно на вигоні. С. З.

Бирюковатый = вовкуватий, похмурій, понурій, похнюний, одлюдний.

Бирюлька = 1. цяцька, бурюлька. С. III. 2. дудочка, сопілочка (очеретина).

Бирючина, рос. *Ligustrum vulgare* = вóвчі ягоди, жімолодь, жостір. С. Ан.

Бирючина = вовчіще.

Бирючий = вóвчий.

Битва = бій, баталія, січа, побій, бітва. (У запорожців: баталія мішаного характеру — галає, особливими ватагами, кожна самостійна — гармідер, стичка перед баталією нарізно або малими купками — герць, герець). Эв. — Пиля: пиля запорожці і гуляли, під Товстою могилою баталію мали. н. п. — Служив в полку пана Кочубея на баталії з Шведами під Полтавою. Кот. — Дали коня, дали зброю: вставай, сину, до побойо. н. п. — Не наступай Лівта, бо буде між нами битва. н. п. — Завзятий як перець, поки не вийде на герець. н. пр.

Битва = клóпiт, морóка.

Битвенний = бойовий, батальний. — На-стоящий батальний огонь. Кв.

Битка = бітка (палита свинцем або оли-вом) — свинчатка, олив'янка, (з гвіздом) — гвоздянка. С. III.

Биткомъ = напхом, набгом, повно, повнісінько, натовном.

Бито́къ = 1. д. Битка.

2. довбня, довбешка. С. III.

3. (печеня) — биток.

Битый = битий, дуплений, дупцюваний, катюваний і т. д. (див. під с. Бить). — Каже дитина, що бита, та не каже за що. н. пр. — **Битая дорога** = битий шлях. — Незабаром виїхали ми на битий шлях. — **Битая птица** = різана. — На базарі було багато різаної птиці. — **Битый часъ**

= цілу годину. — Проморив мене цілу годину. — **Битый человекъ** = бувалець. — Був у бувальцях — знає що кий, що палица. н. пр.

Бить = дріт тонісенський, для гаптарської роботи.

Бить, ся = 1. бити, ся, лупити, ся, дупцювати, ся, колотити, ся. (Батогом, ремнем, малахаєм то-що) — батожити, пужити, шмагати, суюбити, чухрати, піжити, перезати. — Лупити Рябка, чухрайте, ось батіг. Гул.-Ар. — Разів із шість Рябка водою одливали, і скільки раз його, одливши, знов шмагали. Гул.-Ар. — (Важким чим) — гатити. — Схопив рубель, тай почав гатити. — (До крові) — бити на олію. — (До синяків) — басаманити. — (Дуже тяжко) — тузити, тузовати, тюжити, шпарити, періцити, лущити, гатити. — Приставив тарани до брами, в ворота зачали гатити. Кот. — (Кулаками де попало) — садити, стусувати, товкмачити, стусанів давати, маніжити, кудовчати. — А він її за коси з печі, тай давай маніжити. н. к. — Я його зараз за потилицю, тай почав кудовчати. н. о. — (Колінками) — колінчити. — Звалив його, колінчив, колінчив, тай викинув за двері. н. к. (Лобом, рогами) — бұцати, ся. — Ходить, як овечка, а буцає, як баран. н. пр. — (Погами задіями) — брикати, ся, хвицяти, ся. — Знай, кобило, де брикати. н. пр. — (Немилосердно) — катувати. — Буду тебе бити, буду катувати, а як прийде неділя — буду шину мати. н. п. — (Палицею) — дубасити. (Палею) — палі давати. — (По півці) — ляскати, ляпаса давати, ляця давати, ляпанцями годувати. — А він йому раз і вдруге ляца дав, так пішов. — Як почав він його ляпанцями годувати. — (Різками) — сікти, наріти, чўстити, чухрати, шпарити, періцити. — (Хворостіною то-що) — хворостити, хвóти, хвіськати, хвóськати, цвігати.

2. вбивати, забивати, розбивати, вибивати, збивати, бити. — Забивати палю, гвіздок, кілок. — Вбивати вола. — Розбивати посуду. — Вбивати медалі. — Збивати масло.

3. викидати. — Риба викидає икру.

4. (про звук) — бити, плескати, ляскати. — **Бить въ барабанъ, въ набатъ** = бити в барабана, б. на сполóх, на гвалт. — А він побачив злодіїв, кинув ся

на дзвіницю тай давай на сполох бити. — **Бить въ ладони** = плескати, в долони плескати. — Іде малій та в долоні плеще: гулий, мамо, нема батька ище. н. п. 5. (про серце) — **колотити ся, тьохкати, стукати, тінати ся, трінати ся.** — Серце в грудях колотить ся, як не вискочить. О. Мор.

6. (про птиць) — **трінати ся, тінати ся.** — Синиця в квітці трінасть ся. С. Ш.

7. (про хворобу) — **трястї.** — Лихоманка трясє. — **Бить баклуши** = д. Баклушничать. — **Бить ся обь закладъ** = закладати ся. — Один усе закладав ся, та без питанів і zostав ся. н. пр. — **Бить ся йинами** = навбійтки бити ся. — От вони похристосувались, тай почали крашанками навбійтки бити ся. — **Бить погами** = брикати ся. — Не підходьте до сього коня: він брикаєть ся. — **Бить чоломъ** = прохати милості, чолом давати. — Тай поїхали до столиці, прохати милості у царя. н. п. — Пого добром, та йому й чолом. н. пр.

Битьє = биття. — Махання за биття не рахуєть ся. н. пр.

Битіогъ, битіокъ = 1. кінъ (тамбовської або воронізької породи).

2. (про чоловіка) — **мацак, бужак, бецман, здоровіло.** — Який бецман, а пічого не хоче робити. С. Ш.

Бичевá = д. Бечевá.

Бичевáніє = бичування, шмагання, катування.

Бичувать = бичувати, батожити, шмагати, пужити і т. д. д. **Бить.**

Бичевнікъ, рос. Artemisia procera = божє дерево, біж-дерево. С. Ан.

Бичъ = 1. бич, батіг, пуга. — Не втікає пес від калача, тільки від бича. н. пр. — З піску батога не вилетєть. н. пр. — Не з такою пугою до Криму ходити. н. пр.

2. **кара Божá.** — Отож і пішла на людей кара Божá: сарана, пошесть.

3. **кат, душман, катіюга.**

Бишь = пак, бо. — Що пак він казав? — Як бо його звуть?

Бієніє = биття (про серце) — стукання, тьохкання.

Біографическій = біографічний, житєписний.

Біографія = біографія, житєпис.

Біючий = б'ючий, б'ючий.

Благо = 1. добро, благо. — Се робить ся на добро всім людям.

2. **добро, гарáзд, на щáсті, добро;** нехай би, тим більше що..., дякуючи тому що... — Добре, що я рано встав. — На щастя я догадав ся. — Добро, у кого є господа. К. Ш. — І нехай би він справді був винен, а тож...

Благовидный = го́жий, га́рний. — Ой там їхав козак го́жий, ще й на личенько хороший. н. п.

Благоволеніє = до́брість, ла́ска, мило́сть. — **Приобрѣть, заслужить благоволеніє** = запобігти ласки, милості, підійти під ласку, заслужити, ся на ласку. — Що вже він не робив, щоб запобігти ласки у пана. — А я тую дрібну ряску заберу в запаску, таки своїмю миленькому підіду під ласку. н. п. — Як чоловік цікавий, на ласку скоро заслужив ся. Л. В. — **Потерять благоволеніє** = втратити ласку. — Я бою ся, козаченьку, і сама я плачу, ой я в своїй матусеньки певне ласку втрачу. н. п.

Благоволи́ть = 1. ласка́вим бу́ти, добра́ бажа́ти, жи́чити, зи́чити. С. З.

2. **зволю́ти, ся.** — Зволюйтесь, добродію, вислухати. С. Л.

Благово́ніє = па́хощі. С. З.

Благово́нный = запа́шний, паху́чий, пахи́ючий, паху́щий. — З запашного васпелечку. — Ой посійте ж там пахнючої рутотьки. н. п. — Пахуча квітка.

Благовоспи́танный = зви́чайний, го́жий, грє́чий, добро́го батька дити́на. — На тім стільчику гречиний молодець. н. п. — От і видно, що добро́го батька дитина.

Благовре́менный, по = вча́сний, вча́сне, у свій час, в по́ру, са́ме в час, в до́брій час. — Добре у свій час все зробити. — Він прийшов саме в час.

Благовѣ́рный, ая = 1. благові́рний, правові́рний. (Специально вживаєть ся як епітет членів Царської Сем'ї.)

2. **старій, стара, мій, мой** (називають друг друга чоловік та жінка, більше в жарт).

Благовѣ́ствовать = 1. зви́щати, опові́щати радість, прино́сити раді́сню зві́стку.

2. **пропові́дувати** сло́во Бо́же.

Благовѣ́ститель = благові́сник. С. З. (Придаєть ся св. Архангелу Гаврилу).

Благовѣ́стїть = д. **Благовѣ́ствовать.**

Благовѣ́тить = 1. бла́гові́стити, дзвони́ти до служ́би Божо́ї, на служ́бу Бо́жу. — На самісенький Великдень, як зазвонили до служби. н. о. — Вже почали благові́стити.

2. розголошати, дзвоніти. — Йому тільки скажи, то він зараз почне скрізь дзвоніти.

Благовѣстіє = добра вість, звістка. С. Ж.

Благовѣстникъ = д. **Благовѣститель**.

Благовѣсть = благовіст, дзвін до церкви.

Благовѣсть = д. **Благовѣстіє**.

Благовѣщеніє = Благовіщення. — Який день на Благовіщення, такий і на Великдень. п. пр.

Благовѣщенскій = благовісний. С. З. — З благовісного теляти добра не ждати. п. пр.

Благовѣннє = побожність (велика шаноба, повага до чого священного або високого, дивного або дуже гарного). С. Ж.

Благоговѣть = шанувати, поважати по-божно, преклоняти ся.

Благодареніє = дякуванні, подяка. С. З. — Яке чагування, таке й дякування. п. пр.

— **Благодареніє Богу** = дякувати Богові, дяка Бóгові. — Поки що, дякувати Богові, здоровенькі.

Благодарительный = подячний.

Благодарить = дякувати. С. Аф. З. Л. —

Благодарю = спасибі, дякую, дякують.

— **Благодарю** = дякуючи, дякують. — Дякую тобі, мамо, що ходила в тебе гарно. п. п. — Подякував за хлѣб, за сіль і за науку добрим людям. К. Ш. — От за се дякувати. С. Аф. — Дякувати дядькові, у нас гроші є. С. Л. — За так милостивую ласку дякую. Ст. Л.

Благодарность = 1. дяка, подяка, вдячність. С. Аф. З. Л. — Одна дяка, що за рибу, що за рака. п. пр. — Не жди дяки од прибудного псика. п. пр. — Я почувала ще більшу вдячність і любов до нього. Фр.

2. хабарь. — Дав йому три карбованці. (Д. під с. Взятка.)

Благодарный, на = вдячний. С. З. Л. — Должні єсьми все тоє приймвати вдячне. Б. Н. — Чого ми вдячні от них будучи. Ст. Л.

Благодарственный = подячний.

Благодарствовать, благодарствуйте = д. **Благодарить, благодарю**.

Благодатный = благодатний, добрий, добродійний.

Благодать = 1. добро, благодать.

2. і 3. д. **Благоволеніє і Благодѣніє**.

4. роєкіш, достаток.

5. рос. *Gratiola officinalis* — золототисячник, Бóжа мѣлость, дріслівець. С. Ап.

Благодѣтельный = щасливий. С. Л.

Благодѣтвіє, благодѣство = щастя, гаразд, добро. — Дай, Боже, нам на здо-

ров'я, та скоро побачитись в гаразді. Ган. Барв.

Благодѣствовать = жити щасливо, добре, благодѣствовать. — На всіх изі-ках всі мовчать, бо благодѣствуютъ. К. Ш.

Благодѣшіє = добрість, добродушість. **Благодѣшный** = добрий, добродушний, мягкосердний.

Благодѣтель, ница = добродій, ка, благодій, ка, доброчинця. С. З. Л. — Господь послав нам якого доброчинця. Ч. К.

Благодѣтельность = добродійство, до-чинність.

Благодѣтельный = добродійний, благо-дійний, доброчинний, добротливий. (С. Ж.)

Благодѣтельство = добродѣяти, чи-нити, робити.

Благодѣніє = добро, добродійство. — Я йому добро зробив, а він так міні одди-чив. — Дякуючи Господу Богу за так вели-ке добродійство. Б. Н.

Благодѣть = д. **Благодѣтельство**.

Благожелательный = жичливий, ласка-вий. — А я бідний, нещасливий, ніхто міні нежичливий. п. п.

Благой = 1. добрий. — Добра рада, де щира правда. п. пр.

2. упѣртый, сердитый, неугомонный, шалѣный. — Кричать благимъ матомъ = репетувати, галасувати, нануи кри-чати. — Кричить баба, репетує — ніхто її не рятує. п. пр.

Благотѣніє = краса (велична).

Благотѣнный = прекрасний, дуже гарний.

Благомѣліє = доброміснєсть.

Благомѣслящий = добромісний.

Благонадѣжность = певність.

Благонадѣжный = певний, надійний.

Благонамѣренный = добромісний.

Благонавіє, благонавіный = обичай-ність, звичайність, обичайний, зви-чайний. — Який звичайний хлопець.

Благообразіє = краса, врода, гóжість.

Благообразный = вродливий, гарний, гó-жий. — Хороша, вродлива, та доля її не-щаслива. п. п.

Благополучіє = д. **Благодѣтвіє**.

Благополучный, но = щасливий, добрий, добре, гаразд. С. З. — Дома усе гаразд застав С. Л. — Благополучно кóнчитись = вийти на добре.

Благоприлічїє, благопристойность, ный = звичайність, звичайний, гóжість, гó-жий. С. Л.

Благоприобрѣть; **благоприобрѣтати** = придбати, добути, надбати, набути, нажити, добувати, набувати, наживати, дбати. С. Л. — У наймах, сяк собі та так, придбав сірома грошенятъ. К. Ш. — Надбав гроший, став хороший. н. п.

Благоприобрѣтенный = придбаний, надбаний, набутый, нажитый. — **Благоприобрѣтённое имущество** = набуток, надбав, нажитіе добро. — Це його набуток а не батьківщина.

Благоприятель = приятель.

Благоприятный = 1. приятный, ласкавий, милостивый, жичливый, прихильный, щирый. — Він завжди до його прихильний. 2. го́жий, погѣжий, сприяющий, щасливый. — **Благоприятное время** = добрий час, слушний час, погодний час. — Дай, Боже, час добрий! — Будемо сподвати ся слушного часу. — Запобігаймо вперед такому безправу під сей до того діла погодний час. С. З. — За дві неділі або як на то час погодний знесеть. Ст. Л. — **Б. вѣтеръ** = погодний, ходовий. (Мал.), погѣжий. — Треба швидче їхати, тепер саме ходовий вітер. — **Б. погода** = година, го́дяний, го́дяний, го́дяно, го́дяно. — Після дощів настанє година. — За цілий тиждень її одного дня не було го́дяно. — **Б. слу́чай** = добра о́казія, добрий випадок, щастя. — Йому випала добра о́казія.

Благоприятствовать = 1. ласкавим, милостивим, прихильним бути до ко́го. 2. годіти, погѣдити, сприяти, щастити. — Як Бог годить, то й мокре горить. н. пр. — Тепер час погѣдити, треба ділом поспішати. С. Л. — А Бог міні погѣдив, вовк кобилу задушив. н. пр. — Щастя йому сприяє. — Хоч її не возьму, буду їй сприяти, всякого добра буду їй жадати. н. п.

Благоразуміе, благоразумный = розсудливість, розсудливий.

Благорасположение = ласка, ласкавість, милость, приятнь, прихильність.

Благорасположенный = д. **Благоприятный** 1.

Благорастворение = здоровість (повітря).

Благорастворенный = здоровий.

Благородникъ, рос. *Eupatorium cannabinum* = сідяч, сідаш. С. Ан.

Благородный = 1. благородний, шляхетний, значний. — Благородна — свиня огорода. н. пр. (До тих, що своїм панетвом пишнують ся.) — Благородні — хліба голодні. н. пр.

2. чєний, благородний, лицарський, щира душа. — Благородними кістками богота заснавав. К. Ш.

Благосклонность = д. **Благорасположение**. — **Синекать благосклонность** = д. **Благоволение** **приобрѣть**.

Благосклонный = д. **Благоприятный** 1.

Благосклонствовать = д. **Благоприятствовать** 1.

Благословение = благословення, благословенный. С. З. — Матусине благословення. Опов. О. Стороженка

Благословить, ся = благословити, ся, по-благословити. — Благослови, Боже, нам гнітчко звити, сей дом звеселити. н. п. — Благословилась Марусенька та у свого татка на посадоньку сісти. н. п.

Благосостояние = достаток, гаразд, добробит. — Він має достаток. — Хто в біді, нехай біду стерить, а хто в гаразді, щоб ні́ко́ли біді не знав. н. пр. — Добробит в краю не то що не підносить ся, але оче-видчки унадає. Батьківщина.

Благотия = добро, милость.

Благодеть = добрість.

Благотворитель, ный і т. д. = д. **Благодѣтель, ный і т. д.**

Благоустройство = воля, ласка, милость. — Покладаю ся на ласку вашу, на вашу волю.

Благоустройство = упорядкування.

Благоустроить = порядок, лад дати, упорядкувати.

Благоустройство = упорядкування, добрий лад, порядок.

Благоухание, ный = д. **Благоволение, ный**.

Благоухать = пахнути, пахтїти. — С. З. — Квітки пахнуть леним ранком. Аф.

Благочестивый = благочестивий, побѣжний.

Благочиніе = 1. д. **Благоустройство**.

2. кільки церкѣвъ парохвїяльних під доглядом одного благочинного.

Благочинный = 1. д. **Благоприличный**.

2. благочинний, благочинник. С. З.

Блаженный = 1. щасливий, блаженний.

2. юродивий. — А я, юродивий, і день і ніч плачу. К. Ш.

Блаженство, вать = щастя, рай, роскіш, раювати, роскошувати. — Рай, та не памтут раювати. К. Б.

Блажить = 1. величати, славити.

2. дуріти, пустувати, вередувати, коверзувати, комезити ся. — Добре дуріти, коли пристунає. н. пр. — Ой мати, мати, москаль у хаті, пустує, жартує, не дає спати. н. пр.

Блакно́й = шале́ний, свабо́льний, вере-
длі́вий, невгомо́нний. С. З.

Блазъ = дур, ду́рість, ду́рощі, при́мха,
блазе́нство, шале́нство. С. З. Л. III. —
Викинь дур з голови. — Се тільки для прим-
хи. С. З. — Йому уже блазенство в голові.
С. З.

Блазніть, ся = спокуша́ти, ся, зна́жу-
вати, ся, зво́дити, прина́жувати. —
Біда Польку спокусилася, пішла Полька за
Русина. н. п.

Бла́нжевий = жовтоті́лесний (ко́лір).

Бла́нък = бла́нок.

Блева́ка = блюва́ка, рига́ч. С. III.

Блева́ніє = блюва́ння, блюва́чка, ри-
га́ння, рига́чка.

Блева́ть = блюва́ти, рига́ти, кидати
з себе.

Блева́чъ = д. Блева́ка.

Блѣвка = на́жівка (червячок або муха, що
па́двають на гачок для принади риби).

Блево́та = блюво́та, рига́чка. — У його
блювота з оною.

Блево́тина = блюво́тина, блюва́ки, блю-
воти́ння.

Блезі́ръ = 1. дзе́ркало (передня сторона
лещі або груби, що виходить в одну кімнату;
коли тонка з другої.)

2. в ви́разі: „для близі́ру“ = аби́-як,
для го́дити ся. — Він це зробив тільки
для годить ся.

Блѣ́лость = в'я́лість.

Блѣ́лий = зі́в'ялий, пов'я́лий, зб'я́клий.

Блѣ́нуть = в'я́нути, б'я́кнути, ни́діти,
ли́няти, ли́нїти; ма́рніти. — Ждала,
ждала козаченька, тай в'янути стала. н. п.
Всі мої квіти луговий пониділи, що твоїх
козаків у себе не виділи. н. п. — На кали-
ну вітер віє, калина ли́нїє. н. п. — Поли-
няли брови, помарніло личко, обсіла круг
дітвора, як перепелчку. н. п.

Блекота́, блѣ́коть = 1. д. Беле́на.

2. рос. *Conium maculatum* = боли́голов,
блекота́, вомі́га, сі́кавка, свисту́ля.
С. Ан.

Блескъ = бли́ск, лиск, бля́ск. — Бляску
та гуркоту було багато. С. III.

Блє́сія = блє́шня (олив'яна рибка з гач-
ком). — Щуки на блє́шню добре ловлять ся.

Блє́совка = нізка, разо́к пє́рлів.

Блє́соць = пє́рли (не пизані).

Блє́стка = блі́стка, блі́щик, блискі́тка.
— Блє́стки луче́й = скалки. — Вы́ши-
ва́ть блє́стками = гантува́ти, накра́-
пувати.

Блє́стнякъ, рос. *Chrysis* = сві́тляк, бли-
ща́к. С. III.

Блє́стїє = бли́щання.

Блє́стїть = бли́щати, ся, блискоті́ти,
лисї́ти, ся, ви́лискувати ся, (як зорі)
— зорі́ти. — І полум'я бува блісне, як ві-
тер повіє. Аф. — Ой у полі криниці, там
водиця бли́щить ця (а по другому варіан-
ту: лисї́ти ця) н. п. — Ог, щось лисї́єть
ся, чи не вода? С. З. — Чоботи, аж ви́ли-
скують ся. — Дай то, милий Боже, блісне́
булава. К. III — Місяць сві́тить, зоря зо-
ріє. н. п. (Не рівно) — блі́скати, блі-
кати, миготі́ти, мигті́ти. — Передо мною
усе щось блик та блик! коли я придивив
ся, аж то гроші горять. С. III. — Цілу до-
рогу мигтять міні в очу, як сонце. — Щось
проти сві́чкы миготіло, то певно її коси
подискувались. С. З. (Дуже пожа́лу) —
блї́мати. С. Л. — Каганець блимає. —
(Ледве відно) — лелі́ти. — Деся далеко
водиця леліє. — (Як срі́бло) — срі́бніти.
— Діпиро при місяцю срі́бніє.

Блє́стнякъ, блє́стянка = д. Блє́стнякъ.

Блє́стящій = блискуч́ий, лискуч́ий, бли-
стю́чий.

Блє́їє = бє́кання, мє́кання.

Блє́ять = бє́кати, мє́кати, мекє́тати, блє-
котати, мекєкє́кати. С. З. III. — Кавчать,
мекєчуть всі́ма голосами. Гул. Ар.

Блї́жайшій = найблї́жчий. — Сюдою
найблї́жча дорога.

Блї́же = блї́жче, блї́зче. — Зеленький
барвіночку, стели ся ще нижче, а ти милий,
чорнобривий, прие́нь ся ще ближче. н. п.

Блї́жній = блї́жній, близкі́й. С. III.

Близє́хонько = близє́нько, близє́сєнько.

Близі́ть, ся = блі́зити, ся, набли́жати,
ся. С. З. — Θ. V. — до с... дубець бли-
зять ця. н. пр.

Блї́зкій, ко = блі́зькій, недалє́кий,
блі́зько, недалє́ко, на близу́. — Хоч
блі́зько, та сли́зько. н. пр.

Близє́жачій = блі́зькій, сусі́дний, су-
мє́жний.

Близна́ = близно́.

Близне́ць = близня́, близня́тко, близ-
ню́к, близня́к, близню́чка. С. З. Ж.

Близне́ць = 1. близня́та, близню́кі. —
Рожать близнецо́въ — близні́ти. — Три
роки близни́ла, а на четвертий зми́лила —
трєє привела. н. пр.

2. астр. — чє́пїга (? одно з 12-ти сузі́р'їв
еклі́птики). — Віз став супроти́в півночі
над хатами, чє́пїга ви́яснилась. С. З.

Близорукій = низкоокий, низкий на очі, короткозорий. Номис.

Бли́зость = близькість, близина, близь, близень. — По близьости = поблизу, близька, близько, біля, побіля.

Блізъ = 1. д. Близость — Поблизости.

2. коло, тріхи не, мало не. — Він там прожив тріхи не рік.

Близъ = д. Близость.

Блинёць = налісник (млинець з сіром).

Блинохвѣтъ = книшолан, книсохвѣт (жартливо або часом і лайливо, дражнить поповичів).

Блинъ = млинець, блин, блинёць, (з книшою) — книшник, (з гречки) — гречаник, (з гороху) — горохвник. С. Аф. З. Пов. — Слінець, на млинець. — Не хочу. На два. — Не бачу. На три. — У міх при. н. пр. — Батько вмирає, а він блини вмирає. н. пр. — Приїхали паничі — гречаники у пічі. н. п. — Печь блины — вживається і метафорично = робити на швидку руку, абій як. — Блиномъ въ ротъ лѣзетъ = лащити ся, підсипається ся, піддешується ся.

Блиста́ние = блискання, ліскання, блищання.

Блиста́тельный = 1. блискучий. С. III.

2. пишний, величний.

Блиста́ть = д. Влестѣть.

Блока́да = облога. С. З. — Ми двадцять і чотирі дні Орду громили, в облозі сидіючи, конину їли. К. Б.

Блока́дный = обложний.

Блокиро́вать = облягати, обкладати, обступати. — Ой уже ж наші славні Запорожці тай невеселі стали, ой облягли їх, облягли москалі та усіма сторонами. н. п. — Зібрав війська сорок тисяч в місті Жаботині, обступили город Умань у одній годині. н. п.

Блокъ = блок, коліща, вертіло (? С. II.)

Бло́на = 1. шкурка, кожущок, толубець, півва, півка.

2. анат. Placenta — місце, місто, носіид; сорочка. — Щасливий — в сорочці родив ся. н. пр.

3. гуля, гуля, наріст.

Блоди́тъ, ка = білявий, білявець, білявчик, білявчин, русявий, русявин, білявка, білявочка, білұха, білява, білявиця, русява, русявка. С. З. III. — Білявого любка маю, сама білявецька. н. п. — Ой не піду до білявки, не піду: упав спійжок, наброблю сліду. н. п. — Ой пошукав білявочки иншої собі н. п. — Голо-

вошко моя бідна, що діяти маю? Та де ж мой білявиця, що я не видаю? н. п. — Пане брате, товаришу! Батація буде: або твоя або мой білявиця буде. н. п.

Бло́нокъ = обанол, обанолок, обзбл. С. З.

Блоха́, ком. Pulex irritans = блоха, здр. — блішка, зб. — блошва, блошний. (Виганяти бліх перед огнем) — прудити ся. С. З. — Блошви тієї розвелось страшенна сила. — Онучі инші полоскали, а хто прудив ся у кабиць. Кот.

Блошнѣ́тъ = блохатий, блохастий. — Тай блохате оце цуцєня.

Блошій = блошиний.

Блошлѣ́вый = д. Блошнѣ́тый.

Блошнѣ́къ, рос. Aspidium filix femina = папороть, жіноча папороть. С. Ан.

Блошнѣ́тъ = блошити. — Оце цуцєня тільки блошитъ тут.

Блошнѣ́ца = 1. і 2. д. Блошнѣ́къ і Вздұшка.

3. рос. Origanum vulgare = матерінка, зіновка, духовий цвіт. С. Ан.

Блошнѣ́й, блошнѣ́ный = д. Блошій.

Блошная́ трава́, рос. 1. Polygonum persicaria = гірчак. С. Ан.

2. д. Блошнѣ́къ.

Блуде́нь = пусту́н, жиру́н. С. Л.

Блудѣ́тъ = 1. блудѣти, блукати, тиняти ся, віяти ся. — Хожу, блужу, як те сонце в крузі. н. п. — Блаукає, як приблудний. н. пр. — Як бачиш, бурлака на світі тиняю ся од села до села. Кот.

2. бахурувати, розпұтствовати, волочити ся. — Але з другими бахурють, свої ж жінки нехай горюють. Кот.

3. пустувати, жирувати. С. Л.

Блудлѣ́вый = пустотлѣ́вий, шкодлѣ́вий. — Шкодливий, як кішка, як тхір. н. пр.

Блуднѣ́къ, ца = розпұтник, ця, бахур, ка, курвѣль, кұрва, блудяжка, повія, хлборка. — Чоловіка мав, а з бахурами водить ся. С. Аф. — У городі не без дурни, в селі не без курви. н. пр. — Коси різали блудяжкам. С. З.

Блуднѣ́ный = розпұтний. — Зовсім розпұтна стала і ото привела дитину. н. о.

Блудодѣ́тъ, ствовать = д. Блуднѣ́къ і Блудѣ́тъ 2.

Блудодѣ́яніє, блудъ = 1. розпұста, курвѣльство, бахорування. — Розпұста в молодости приносить хворобу на старі кости. н. пр.

2. любодїйство. Б. II.

Блудя́га = волоцұга, заблұда, заволұка. С. З. — А на чужій на сторонці зо-

вуть мене заволокою, велять міні річку брести широкою ще й глибокою. н. п.

Блуджання = блукання, блуканина, блуд. С. III. — Як кого нападе блуд, нехай припам'ятає у який день було Різдво, візьме землі з під ніг і поситить на голову, той знайде дорогу. н. пр. — Тай набридла вже міні ся блуканина.

Блуджати = д. **Блудить** 1. — Блукаючий вираз очей. Фр.

Блудноватий = блідуватий. — Листя як на ісеї, тільки блідуватіше.

Блуднобай = блідорожівий, рожевенький.

Блудноголубой = голубенький, блакитновий. (С. III.)

Блуднозелений = зеленуватий.

Блуднолиций = блідий, блідний, блідоліций. — Біда, у кого жінка блідá, а в кого рум'яна — кажуть: усім кохана. н. пр.

Блідність = 1. блідість, блідота.

2. **Блідность** дівичья, Chlorosis = блідниця.

Бліднота = д. **Блідность** 1.

Блідний = блідий, блідний. — А блідний місяць на ту пору з-за хмарі де-де виглядав. К. III. — **Блідная** п'ємочь = д. **Блідность** 2.

Блідніть = блідіти, бліднути, бліднішати, полотніти. — Вона всі пополотніла з ляку.

Блюденіє = догляд, дозор, пильнування, стереження. С. Л. З. Ж. — За ним треба доброго догляду.

Блюдечко = блюдечко, блюдце.

Блюдо = 1. блюдо, полумисок, таріль. С. З. Л. III. — Випесли йому блюдо червопців. н. п. С. III. — Полумисків два цінових. Стародавній опис. Київ. Ст. — Таріль точений. С. III.

2. страва, потрава. — Голодному кожна страва добра. н. пр. — Яка приправа, така й потрава. н. пр. — Тут ілі різних потрав і все з поливаних мисок. Кот.

Блюдолицьничать = 1. тарількі лизати.

2. об'їдати когó.

Блюдолизъ = лизоблюд, похлібець, дармоїд. — Барабаш похлібець людський. С. З.

Блюсті, ся = доглядати, ся, глядіти, назирати, наглядати, пильнувати, стерегти, заховувати, ся. С. А. ф. З. Ж. — Нехай мати буде, вонаж дрібні діти доглядати буде. н. п. — Буду дома сидіти, буду жінку глядіти. н. п. — Пильнуй свого носа, а не чужого проса. н. пр.

Блюститель, ница = доглядач, догляд-

чий, дозорний, доглядачка. — Бач, бісова доглядачка, таки взріла. Кв.

Блюстительный = дозорний, пильний, доглядний. С. А. ф. З. — Треба пильше око мати за ним.

Бляха, бляшечный = бляха, бляховий, бляшаний. С. III.

Бобёръ, зв. = 1. Caster fiber — бобёр, здр. — бобрик. С. III.

2. Lutra — видра, видніха. Эв. — Запорожці прозвали сього звіря виднихою чи видрою. О. Ст. — **Убитъ бобра** = пиймати облизня, пошити ся у дурні, вхопити шилом п'ятоки.

Бобковинка, рос. Anthoxanthum odoratum = дущиця. С. Ан.

Бобовидный = бібчастий.

Бобовікъ = бобовиння. С. А. III.

Бобовина = біб.

Бобовникъ = рос. 1. Amygdalus nana — бобчук, зячі орішки, польові орішки, дівоча кров, черсакі. 2. Butomus umbellatus — осітняк, жаб'яча цибуля. 3. Menyanthes trifoliata — бобівник, зубобівник, трифолія. С. Ан.

Бобовнякъ = д. Бобовина.

Бобокъ = бобина.

Бобровица, бобровникъ = д. Бобовникъ 3.

Бобръ = д. Бобёръ.

Бобъ, рос. Legumen, Faba = біб. — Турецкіє бобъ, Phaseolus = квасоля. С. Ан. — **Остать ся на бобахъ** = пиймати облизня, пошитись у дурні, вхопити шилом п'ятоки. — **Разводитъ бобъ** = баласити точити, теревені правити.

Бобыйй = бурлацький. — Життя бурлацьке, як собацьке. н. пр.

Бобыйка = бурлачка.

Бобыйъ = бурлака. С. III.

Бобыйльскій = д. Бобыййй.

Богатѣльня = богодільня, Божий дім, шпиталь. С. III. — Ще добре, що прийняли й стару, бідолашну, до Божого дому.

Богатей = багач, багатірь, багатиній, дұка, дукаръ, дукач. С. А. ф. З. Л. III. — Іде багач, іде дукач, насміхається ся, за що тая гологонька напивається ся. н. п. — Як умре багатірь, то йде за ним увесь мир, а як умре харпак, то йде один дик. н. пр. — Ой не сьмія ся із голоти, превражий дуко, щоб не було із душею тобі розлуки. н. п. — Він такий багатиний, що не зна, що то нема.

Богатенекъ = заможний, заміжненький. С. А. ф. З.

Багатіть = збогащати. — Пожитками збогатили. С. З.

Багатство = 1. багатство, скарб, скарбій. С. Аф. З. — Добре братство краще багатства. н. пр. — Де скарб ваш, там і серце ваше. К. Св. п. — Маючи такий скарб в руках наших, котрий жадною сумою перешахон бити не может. Ст. Л.
2. роскіш, роскоші, пишність.

Багатий = 1. багатий, грошовитий, (дуже) — багатющий, (не дуже) — багатенький, заможний, заміжненький. (Див. ще: Багатей) — Багатому чорт діти колише. н. пр. — Він чоловік багатий, грошовитий. — Ой коли б же я, козаче, була багатенька: наплювала б я на тебе й на твого батенька. н. п. — Хоч не дуже багатий, а заможненький. н. о.

2. пишний, роскішний. — На йому жулан пишний. — А той пишні та роскішні все храми мурує. К. III.

Коштовний, дорогий. — Шабля і вся зброя коштовна, сріблом оброблена.

Багатирський = багатирський, лицарський. — Ой показав Ведмеденко багатирську славу: тай потонув вражих Ляхів в горюдецькім ставу. н. п. — В похід виступати, лицарської слави добувати. н. п.

Багатирство = багатирство, лицарство.

Багатирь = багатирь, лицарь, козарлюга. — Васюринський козарлюга все п'є та гуляє, ой він своєму отаману голосно гукає: позволь, батьку-отамане, нам на башті стати, не позволим Січу руйнувати; не позволим з шабелями, позволь з кулаками, нехай наша слава пройде поміж козаками. н. п. — А Сірко був лицарь на всю Україну. н. п.

Багатіть = багатіти, багатшати, розживати ся.

Багаче = багатше, багатіше. — Він тепер далеко багатіше став жити.

Багачевъ = багачський. — Панське та багачське нігде не пропадає. н. пр.

Багачество = д. Багатство.

Багачіха, багачка = багачіха, багатірка. С. З.

Багачъ = д. Багатей.

Богіня = богіня, божиця. С. III. — От баба і каже дідові: лізь на небо — ти будеш богом, а я божицею. н. к.

Богобоязливий, богобоязненный, богобоязний = богобійний, богобоязливий, побожний. С. З. Ж. III. — Ко свідетству прищупи люди добрие, богобоянне. Ст. Л. — А той тихий та тверезий, богобоязливий, як кішечка підкрадєть ся. К. III.

Богобоязливость, богобоязненность = богобійність, (С. Ж.) богобоязність.

Боговдохновенный = богодухновенный. Кул. Граматка.

Богоматерь = Богоматір, Мати Божа, Божі Мати, Богородиця, Пречіста. — Ой рятуй, рятуй, Божі Мати, не дай погибати. н. п.

Богомалець, богомолница, богомолка = 1. богомалець, богомільник, богомільниця. С. III.

2. прочан, прочанка, ми, прочане. С. З. — По дорозі в Київ тигли ся потомлені прочане.

Богомоль = 1. д. Богомалець.

2. святенник, святий та божий. — Такий святенник, що й слова не скаже, не перехрестившись, а тільки вже йому не попадай ся. — Святий та божий, а псиною з душі тхне. н. пр

Богомолье = 1. богоміль'я.

2. проща. — На прощу в Київ одвезли, святими травами поїли, та все таки не помогли. К. III.

Богомольникъ, ца = д. Богомалець 2.

Богомольный = богомільний, побожний. С. З.

Богомольщикъ, ца = д. Богомалець.

Богомольщина = прочане.

Богоотступникъ, чество = д. Атейсь, атейсь.

Богоравный = богорівний. — Одисей богорівний. Ніщ.

Богородица = д. Богоматерь.

Богородицына, богородичная, богородская трава, рос. 1. *Thymus serpyllum* = чебрець, чебрик, чебрик богородишиний, (гал.) — чебрець, матерінка. С. Ан.

2. д. Безсмертникъ 2.

Богородичные праздники = Пречіста:

Успеніє Богородици (15 серпня) — Перша Пречіста, Роджеств Богородици (8 жовтня) — Друга Пречіста, Покровъ Богородици (1 листопада) — Третя Пречіста або Покрова. С. Л.

Богослужение = служба Божі, одпірава. С. Л. — Отправлять Богослужение = правити службу Божу.

Боготворить = боготворити, обожувати.

Богоугодный = богоугодний, угодний

Богові. — Б. заведеніє = д. Богадільня.

Богохуление = блюзнірство. С. Ж. III. — Блюзнірство єсть слова зелживні проти Богу или святим. Б. Н. — Нехай буде проклят, поки аж блюзнірства свого перестанеть. Уст. Луц. братства.

Богохульникъ, ца = блюзнір, ка, блюзник, ця. — Блюзнірі не можуть право-

вати ся, ані свідчити, але повинні горлом бити карані. Б. Н.

Богохульничество, богохульство = д. Богохуленіє.

Богохульствовать = блюзнити, блюзновати. С. Ж.

Богоявленіє = 1. Богоявленія. С. Ш.

2. (св'ято 6 січня) — Водохрещі, Хрещі, Ордань. С. З. — А третєє св'ято то Водохрещі. н. п.

Богоявленскій = орданський. — Треба кропити орданською водою.

Богъ = Бог, Big, здр. — Боженько, дитське — Бѣзя. — Як будеш в дорозі, пам'ятай о Бозі. н. пр. — Без Бога ні до порога. н. пр. — Боже! Боже! „А чого, небоже?“ Істи, Боже! „Роби, небоже“. н. пр. — Ні Богові св'ічка, ні чортові кочерга. н. пр. — **Богъ въ помощь, Богъ на помощь, Помогай Богъ** = поможи Бѣже, Бѣже поможи, помагай Big, магай-Big! — Ішов козак дорогою: помагай Big, женче! н. п. — Боже поможи! а сам лежи. н. пр.

Богъ дасть = дасть Big, Big-ма! — **Богъ тебѣ судья** = суди тебе Бог. — **Богъ вѣсть** = Бо'зна. — Бо'зна що вигадує. — **Бѣга призываѣт во свідѣтели** = Богом свідчити ся. — Богом свідчить ся, а чортові душу запродав. н. пр.

— **Богъ мені побѣй** = Побий мене Боже, Big-мє. — Big-мє! що я не брав. С. Ш. — **Бѣже храни, сохрани Боже, оборони Боже, унаси Боже** = крий Бѣже, бѣронь Бѣже, ховай Бѣже. — Крий Боже, як страшно! — дяка Бѣгові, хвалити Бога. — Хвалити Бога, усе гаразд. — **Дай Богъ** = бѣдай, дай Бѣже. — Бѣдай та річка куширем заросла. н. п. — Дай, Боже, щастя, долю, хлѣба в волю. н. пр. — **Дай Богъ здоров'я** = Поздоров, Боже. — Поздоров, Боже, батьга, то все гаразд буде. н. пр. — Поздоров, Боже, мого старого і мене коло його. н. п. — **Ей Бѣгу** = їй Бѣгу, їжете Бѣгу, дѣлебі, присяй Бѣгу. — Дѣлебі, що так. — Не здатний, дѣлебі, брехать. Кот. — **Какъ васъ Богъ милує?** = Як ся маєте?, Як вас Бог милує? — **На Бѣга уновай, а самъ не плашай** — На Бога покладай ся, а сам робити не цурай ся. н. пр. — Роби, небоже, то й Бог поможе. н. пр. — Нади в Бозі як хлѣб у стѣзі. н. пр. — **Рѣди Бѣга** = Бѣга ради, пробі. — Кричть пробі ті мати, щоб дівчину рятувати. н. п. — **Счастливъ твой Богъ** = щастя твоє. — Ну, щастя твоє, що втік. — **Слѣва Бѣгу** = слѣва Бѣгу, хвалити Бѣга. — Хвалити Бога,

всього є доволі. — Хвалити Бога, що так обійшлося. С. Ш. — **Чѣмъ Богъ послѣлъ** = що Бог дав.

Бѣданіє = бѣцання, бѣцкання, колоттѣ.

Бѣдѣти, ся = колѣти, ся, бѣцати, ся, бѣцкати, ся. — 1 баран бѣдне, як зачепиш. н. пр. — Ходить як овечка, а бѣцкає, як баран. н. пр. — Тупу — тупу нотами, зколю тебе рогами. н. к.

Бѣдѣць = 1. острога, кіготь (задній у півня).

2. ріжок (у житі), колѣчка, шип (у розі, шипшини і т. д.).

3. (в старовину) — острога. С. З. — Ой як стисне козак Печай коня острогами. н. п.

Бѣділо = рожен. С. З. — А він вивав рожен, та як штрикне його. — Хіба рожен ти захотів? Кот.

Бѣкъ = 1. д. Бѣлень.

2. д. Битка.

3. лом, черен'я, груз.

4. стѣпа з товкачем (велика дерев'яна).

Бѣецъ = бѣецъ, перебіецъ; войка, воївник. С. З. — Ігрища думав завести і п'яний зараз розкричав ся, щоб перебіеців привести. Кот. — А міщане ходять, все раду радять, що тому войці за дар дати. н. п.

Бѣжѣа = бѣжѣа, бѣжіння; клятьбѣа. — Дурна клятьбѣа — об стѣну головою. н. пр. **Бѣжедрѣво**, рос. Artemisia abrotanum = бѣж-дерево, бѣже дерево, бѣждеревочок. С. Ан. Ш. — Бѣждеревочок — дѣвкам до кісочок. н. п.

Бѣженсьє = д. Бѣжѣа.

Бѣжескій = бѣжий, бѣжеский, бѣзький, бѣжістий. С. Фр. Ш. — Божа воли, божа й сила. н. пр. — **По бѣжески** = бѣжо, по бѣжому. С. Ш.

Бѣжѣственный = 1. бѣжѣственный.

2. чудовий, чудовний. — Чудова зоря на ніч. — А на самім чолі слав чудовний свѣт: там із повим старий зѣхив ся завіт. К. Д. Ж.

Бѣжѣство = Бог, Big, Бѣжѣство.

Бѣжитъся = бѣжити ся, клясти ся, бігмати ся, присягати ся. — Бѣжила ся бідна вдова, перед папом стої: ой дѣлебі, добродію, почує син дома. н. п. — Та не бігмай ся так, бо грѣх. С. Ш. — Клянь ся, що не брав.

Бѣжий = бѣжий, бѣговий. — Ой радуй ся земле: син Божий народив ся. н. п. — **Бѣжѣє милостью** = з Бѣжої ласки. — **Бѣжѣє Провидѣніє** = Вѣля Бѣжа. — **Бѣжѣє дерево** = д. Бѣжедрѣво. — **Бѣжѣє корѣвка**, ком. Chrysomela = сѣнечко. С. З. — Сѣнечко, сѣнечко! виглянь у віко-

нечко: он татари їдуть, тебе заріжуть. н. пр. (Примовляють діти, пускаючи сонечко, щоб воно летіло).

Божниця = 1. божник, божничок, божниця. — Намалюю матір, на божник поставлю; на божничок глину, матір іспом'яну. н. п.

2. каплиця — Пішов у каплицю молитись.

3. божниця (болвохвальська). С. Ж.

Бознікъ = бузина.

Бозовий = бузинівий. С. Ш.

Бозъ, рос. *Sambulus* = бузина.

Бой = 1. бій, побій, биття.

2. бій, бійка, колот, колотнеча; січа, баталія, битва. — Лайка — не бійка: в боку не болить. н. пр. — Та між ними така баталія, що пай Бог боронить. С. Ш. (див. ще під с. Битва) — **Бой** свой = забивання палъ. — **Бой-дівка** = козирь дівка. Кв. — **Кулачний бой** = кулачки. — Ще чорти на кулачках б'ють ся, а він вже й схопив ся.

3. викидання ікри рибою.

4. д. Боєкъ 3.

Бойкій = жвавий, моторний, меткий, го-стрий, бойкий. С. З. Л. — Там то, мамцю, хлопець жвавий, як виросте, буде бравий. н. п. — **Бойкая дорога** = вибоїста, грудковата, нерівна. — **Бойкое місце** = людне. — Це саме людне місце, тут завжди народ товчить ся.

Бойкость = жвавість, моторність.

Бойница = 1. бійниця.

2. довбня (котрою вбивають скотину) — Як хватить довбнею по голові.

Бойня = 1. бойня, різниця, більше вживається н. м. бойні, різниці, (де разом і сало витоплюють) — салган. С. З.

2. різня, різанина. — Ушанська різня.

Бокалъ = келих, пугар, чарка. — Сяючи йшов по бенкетах веселих з чистого золота кованих келих. В. Ш. — Він з пугаром у руці саме до краков'я розігнав ся. К. Ч. Р. — Повний чарки всім наливайте, щоб через вінця лило ся. н. п.

Боковой = боковий, побічний, прибічний, (про стіну бокову від причілку або про вікно в такій стіні) — причільний. — **Пора на боковую** = час спати, пора на боковеньку.

Боковушка, **бокоушка** = бокова кімната.

Боксёр = бокс, перебісць (д. під с. Боєць).

Бокъ = 1. кулачки (по аглицькому звичаю).

2. стусан, штурхан. — Дав йому стусана. С. З.

Бокъ = бік, мн. **Бокі** = боки. — **Обокъ**, **бокъ обокъ** = обік, бік з боком; поруч, попліч. — Обік його жіночка небога. К. Ш. — І пішли вони геть поруч. С. З. — Попліч сідає. С. З. — **Изба на боку** = похила (стара) хата. — **Бокі** отвалить = побити кого, бєбєхи надсадити. С. З. — Сюди на кулаки лиш ближче: я бєбєхивам падажу. Кот. — **Лежать на боку** = байдкувати, байдки бити, лежні справляти. — **Побокъ** = геть, пріч. — **Съ боку** приїєка = п'яте колесо до вѳа, приклїн коляда, приший хвіст кобїї.

Болванить = 1. витєсувати, обтєсувати.

2. дурити, морочити, туманити.

Болванъ = 1. їділ, болван, божок.

2. колодка, шгурпак, надовбень.

3. дурень, бовдур, бєцман, тєлєпень, йѳлон. — Який бовдур виріє. — Ач, який бєцман. — Стояв тепер, як пеня, і правду мовивши, був дурень-тєлєпень. К. Д. Ж. — Чом ти, йѳлопе, не кланяєш ся пану возному? Кот. — **Играєть съ болваномъ** = з дурнем, з дідком граті.

Болванить = дурити, дурішати, туманити.

Болвашекъ = (у кравців) — колодка, на котрій вирівнюють шви.

Болвашка = їудзик (дерев'яний, необтяг-лутий).

Болдырь = суржик, помісок, покруч. — То не справдешний хорт, а покруч. С. Л.

Болєнь = д. Болыной.

Боліголовъ, рос. *Conium maculatum* = болі-голов, блекотя, сїкавка, свистуля. С. Ап.

Болокомъ = на опашку. — Надів свиту на опашку.

Болонá = гўля, гўіля, гургўля, моргў-ля, гўля, гўгўля і т. д. С. Аф. З. Л. — Від його пѳбуха набїгла гуля за вухом. С. З. — Ач які гўлі! за дереві.

Болѳнь = 1. лубѳ.

2. трухлявина (в недавно зрубаний дере-винї).

Болѳтина = багніна, багновиця. С. Л. Ш.

Болѳистый = багністий, болѳтяний, ба-гнявий. С. Л. Ш.

Болѳтникъ = 1. кулік (болѳтяний, *Scolorax*).

2. рос. а) *Sagittaria Sagittaeolia* = козлі, човник, стрїла, водянá стрїла, стрї-лиця. б) *Geranium sylvaticum* = стоко-

літник, в) *Ledum* = д. Багульник. С. Ап.
3. болотняк, болотняк.

Болотний = болотний, багновий. С. Л.
— Ой пийте, Ляхи, води калюжні, води болотняні, ой що пивали на Україні вина та меди ситні. н. п.

Болото = болото, багно, багнюка, багнине. С. Л. Ш. У долині, мов у ямі, на багнинці город мріє, над ним хмарою чорніє туман тяжкий. К. Ш. (Б. ржаве) — пр-жавець, ржавець. С. Л.

Болтаніє = 1. бовтання.

2. колихання, теліняння.

3. базікання, белькотання, пащуківання, баліси.

Болтати = 1. бовтати, колотити, (ложкою в страві) — бабрати ся. — Колотити сметану. — Два голуби воду пили, а два колотили. н. п. — Не їв нічого, тільки побабрав. С. Ш.

2. колихати, махати, дригати. — Не колихай ногами, бо чорта колинеш. н. пр. — Він уяв, тай дригає ногами.

3. базікати, торочити, молотити, верзати, городити, баласувати, баліси або баландраси точити або правити, варзати, пліскати, цвенькати, (багато і швидко) — пащуківати, цокотіти, (не вмовкаючи) — лопотіти, ляцати. С. Аф. З. Л. Ш. — Базікали о всіх ділах. Кот. — Дурний дурне й торочить. н. пр. — Не мели бо зна чого. — Верзе, що і в рот не попаде. С. З. — Жінки! коли б ви більше їли, то менш пащуківати уміли. Кот. — Сьміють ся та дають батьків своїх, що змалечку цвенькати не навчили по німецьки. К. Ш. — Давай вони баласувати та хвалитись. н. к.

Болтати ся = 1. бовтати ся, колотити ся. — Вода бовтаєть ця в бочці.

2. бродити, тиняти ся, вештати ся, сновігати. — Так без діла тиняєть ся. — Посновітала там по всім куткам. Б. Г.

3. теліпати ся, мотати ся, тіпати ся, колихати ся. — А китиці то сюди то туди теліпають ся. Кв.

Болтень = 1. копістка.

2. бовтун, бовтюк, розбовток, запороток. С. Аф. Ш. Ман. — З десятка яєць двох бовтюків.

Болтливий, ая = щебетливий, а, ховзкий на язык, слизкоязыкий, а, базікало (Д. т. Болтунь 1.).

Болтовня = базікання, баліси, теревені, верзіння, торочення. С. З. Ш. — Бач теревені розпустила. Кот.

Болтунь, болтунья = 1. щебетун, ха, базікало, цокотун, ха, лепетун, ха, лепетень, торохтій, ка, белькотун, ха, талалай, ка, ляскун, ха, ляскотуха, (не вмовкаючи) — бубній, (ще й дурний) — бовкало. — Ой жінки ви, цокотухи. Кв. — Ой за лісом за пралісом талалай кричить. н. з. — Лепетень лепече, а дурень слуха. н. пр.

2. д. Болтень 2.

Болтунька = 1. д. Болтень 1.

2. д. Болтунь 1.

3. пўтра; дерть або пійло з борошином задля худоби.

4. яєшня (прижена з молоком).

Болтъ = 1. бовт.

2. прогонич. — Треба вікна на прогоничі позапирати.

Боль = біль, м. і ж. р. — Такий біль і така біль. — Чужий біль нікому не болить. н. пр. — Ніхто чужого болю не знає. н. пр. — Така біль, що не можна витримати. С. Ш. (Д. теж: Болзнь).

Больница = болішниця, шпиталь, лікарня. (Хар.)

Больно = 1. боляче, болізно, болить, болко, тяжко. — І сюди гаряче і туди боляче. н. пр. — Болить серце, як загаєш, старих Слов'ян діти випились кров'ю. К. Ш. — Очі болять болко. — Тяжко дивитись на його бідолаху.

2. дуже, вельми. — Він дуже сердитий. — Вона йому дуже внодобалась.

Больной = слабій, недужий, хворий, хорий, болящий, (небезпечно) — трудний.

С. Л. — **Больное место** = боляче місце, болячка, гідзло. — Забула, що недужа, тай пішла швидко. н. пр. — Всі недужі та хорі, а як наварять, то не знати, де си подіє. н. пр. — Хворий лежить, а хліб не вложит. н. пр. — Які села проходила, болящих питала і травами наповала. К. Ш. — Ніхто й не загляне до грінного болящого в будинки погані. К. Ш. — Дуже слабій лежить. — Там такий трудний, що от-от умре. — Уразив в саму болячку.

Больняк = старший в сем'ї (дід, батько або старший син або брат).

2. настоятель (у російників).

3. шлях (великий).

Больше = більше, більш, над. — **Больше всего** = найбільше, більш усього, над усе, над усього. — Любив її Семен над батька і пеньку. О. Мор. — Хоч ти знайдеш на ляхко білийшу, та не знайдеш над мене вірйшу. н. п. — Малий Мирон над усе любить бігати. Фр.

Большеглазый = окáтий, окáнь.

Большеголовый = головáтий, головáнь, головкó, головáч. С. Аф.

Большинство = більшість, більшіна.

Большій = більший, здоровіший. —

Большая часть = більша частина, більшість. — **Большею частью, по большей части** = здебільша, здебільшого, найбільш, більш усього. — **Наибольш** буває так, що... С. З. — **Здебільшого** се буває тоді, коли...

Большой = великий, здоровий, (не дуже) — чимáлий, величєнький, здоровєнький, (дуже) — величєнний, величєзний, здоровєнний, здоровєзний, здоровєцький. С. Аф. З. Л. **Столь большой** = оттакій, отакєнний, отакєзний, отакєлєзний. — **Большая дорога** = великий шлях, стовповий шлях. — **Большие** = старіи. — Велика риба по глибу ходити. н. пр. — **Здоровий** виріс хлопець. — **Над** криницею виросла величєзна верба. — **Отакєнний** кавун кувив (звичайно показуючи руками, який великий). — **Нехай** старіи попереду візьмуть.

Большуха = 1. старша в сем'ї жінка, старша дочка.

2. настоятелька (у роскольників).

3. берєза, дівчина, що тавок водить.

Большуний = д. Большой (дуже).

Болъ, е = д. Болѣе. — **Тѣмъ болѣе** = тим більш, і потім, потóму. — Коли наші їдять скоромне, то нам і потім. — Ти не знаєш, а я й потóму. — **Чѣмъ болѣе... тѣмъ болѣе** = де далі... то все більш. — Де далі чоловік старієть ся, то все більш хворіє.

Болѣзненность = недужість, слабість, хворість.

Болѣзненный = болісний, болєсний, болізнний, хоровитий, хірявий, хворобний, хіриний, слабівитий, недорóвкуватий, (про рослину) — міршавий. С. Л. Ш. — **Якийсь** він болісний вигляд має. С. Ш. — **І** доки вбогою душею і серцем хірявим моїм, на радієть ворогу я буду молити ся стінам німим. К. П. — Та він якийсь недорóвкуватий.

Болѣзнь = 1. болісний, жалосливий, жалібливий. — **Який** він жалосливий. С. Аф. 2. любий, мільий, бажаний. С. Ш.

3. сердєсний, бідолашний, нещасний.

Болѣзнь, болѣсть = болість, недуга, хвороба, хорóба, слабість, нємч, нємоці, боліщі, нездужання, слабування,

хорувáння. С. Аф. З. Л. Ш. — Не смерть страшна, а недуга. н. пр. — Ой деє моя та донечка в недугі лежала. н. п. — **Хвороба** нікого не красить. н. пр. — **Здоровий** хороби сподівай ся, а хорий смерти. н. пр. — **Нємоці** обєли.

Болѣть = 1. боліти, недужати, нездужати, недугувати, хорувати, хворіти, слабувати, (про гострий біль) — щєміти. — **Ні їсти** ні пити нічого не хоче! — Чи не занедужав? **Братіку** Степане, що в тебе болить? К. Ш. — Ой болить у його серце й голова, помірає чумаченько, а роду нема. н. п. — **Козак** у світлицю — дівчина хорує; козак за ручєнку, сердєшно жалує. н. п. — Не здужає, що ведмедя б за ухо вдержав. н. пр. — Він часто слабує. — **Порізав** пучку, та страх, як щємить. С. Л. — **Щємить** моє сердєнько. С. Л.

2. боліти, побивати ся, жаліти, жалкувати, журити ся, печалувати ся. — **Мати** боліє за сином. С. Ш. — Вона, сердєшна, за всіх нас побивала ся.

Боляринъ = д. Боляринъ.

Болячий, боляцій = болючий, болячий, болющий, болкий і д. Больной.

Болячка = струп. — Рана взялась струпом.

Бомбардировать = 1. бомбувати, кидати бóмбю. С. Ш.

2. набридати, докучати, закидати листами або прозьбами.

Бондарить = бондарювати, боднарувати. С. Ш.

Бондаріха = бондаріха, бондарька, бондаріха. С. Ш.

Бондарь = бондарь, бондар, (син його) — бондарєнко, (малий) — бондарчук, (дочка) — бондарівна. С. Ш. — Ой на горі яворець, під горою бондарець, обручки струже, тонєсєнькі дуже. н. п. — **Гарна**, як бондарівна. н. пр. (Як та, славна своєю красою, бондарівна, котру убив Потоцький, що про неї зложено пісню.)

Боранивать = д. Боронить.

Борáчь, рос. Borrago = огірóшник, огірєчник, огірóшна трава. С. Ан.

Борбóра, рос. Bunias orientalis = грицик, грицики, свиріа, свєрбóгуз. С. Ан.

Бордáкъ = бардák, бурдєй, (хазийн і хазийка) — бándур, ша. Хар. — **Що** се ти цілий бурдєй завєла у себе? С. Ш.

Бордóра, бордóръ = крайка, окрáйка, край, окрáвка, бєрег, бєрежóк, (для шалєрів) — бордóръ. — Візьму хвартух дорогий, срібні, золоті бєреги. н. п.

Борєй = бóра, бóрва, бóрвий. С. Ш.

Борєніє = бороття, боротьбá, борня. —

З боротти руки повибивав. С. III. — З боротти не буде путти. н. пр.

Борѣць = борѣць, перебієць. — Давно се діялось колись, ще як борці у нас ходили по селах. К. III. — Аж ось прийшов і перебієць. Кот.

Борзой, борзая собака = хірт, хорт, хортова собака. — Тоді Троянці всі з хортами зібрались їхати за зайцями. Кот. — Коні сидайте, хортів скликайте, та поїдем у чисте поле. н. п.

Борзый = прудкий, швидкий, шпаркий. — Швидкий кінь. — Що то за кобила була добра, що за прудка, що за баска. К. X.

Борзятникъ = 1. лівчий, доїзжачий (що з хортами стереже звіри).

2. охотник (про полювання з хортами).

Бористый = 1. боровій. — Боровий ліс.

2. рясний (про збори в одежі). — Рясна свита.

Бормота = д. **Бормотунъ**.

Бормотаніе = 1. буркотання.

2. мимріння.

Бормотать = 1. (про голубів) — буркотати, туркотати. — Ой голуб гуде, голубка буркоче, що голуб голубку покинути хоче. н. п.

2. (про людей) — мимрити, хараміркати, бурмотати, мурмотати. — Щось таке мимрити під ніс, що й не розбереш. — Іди ж, кажу, не мимри там під ніс. Гул. Ар. — Та по молодечі навчить Богови молитись, а не по чернечі хараміркає. К. III.

Бормотливый = мимря, мимрій, бурмילו. С. III. — Оце ще мимря говорить так, що й не розбереш.

Бормотунъ, бормотунья = 1. (про голубів) — туркот. — Ходить туркот волохатий. н. п. С. III.

2. д. **Бормотливый**.

Боровикъ = 1. гриб *Boletus edulis* = боровик, білий гриб. С. Ан.

2. рос. *Chimaphila umbellata* = барвінок, хрещатий барвінок, боровик, порушник, становник. С. Ан.

3. пт. *Tet-rao tetrax* = тетерун, тетерюк, тетеря, тетєра, (саміця) — тетєріця. С. III. — Глухий, як тетерун. н. пр. — Легіла тетєра, не вчора, тепєра; упала в лободу, шукаю — не знайду. н. з. (бжолє).

Боровий = 1. кнурячий, кабанячий. — У його козляка борода, кнуричий стає. н. п. — Кабаняча туша.

2. лежаківий.

Боровникъ, рос. 1. = *Setaria verticillata* — мишії. С. Ан.

2. *Blitum* — бурячки, польова малина. С. Ан.

Боровой = боровій. — Боровий ліс. — Борова пшеника.

Боровъ = 1. кнур, кабан. С. III.

2. лежак, лєжень. — (Поперечна труба від комина до димаря). — Мабуть загорівся лежак.

Борода = борода, здр. борідка. — Борода виросла, а ума не винесла = борода по коліна, а розуму як в дитини. н. пр.

Бородавистый = бородавистий.

Бородавка = бородавка. С. III.

Бородавникъ, бородавочникъ, рос. 1. *Clematis* — ломоніс, ломніс. С. Ан.

2. *Cerinth* — воскоцвіт, заяча кривця, діка калуста, дрік. С. Ан.

3. *Chelidonium* — гладушник, гладішник, глекопяр, глечкопяр, прозорник, чістик, чистотіл. С. Ан.

Бородавочный = бородавочний.

Бородавчатый = бородавистий.

Бородастый, бородастый = бородастий. — Ох міні чудно, що з бородастим жити міні трудно. н. п.

Бородачъ = 1. бородач, бородач, кабан.

2. рос. а) *Andropogon* — борода трава, б) *Filago* — горлянка, грудна трава, поліничик і в) *Vincetoxicum* — бородач, зміїний корінь, ранник, стручкий, (гал.) — ломоніс, лупиніс. С. Ан.

Бородѣнка, бородинка, борodka = борідка.

Бородинча = бородинче, бородяка. С. Аф.

Бородокъ = пробій (ковальський струмент до пробивання дірок в залізі).

Борѣдушка = борідка.

Борѣчатый = остистий, остюватий, уса-тий (про рослини). — Остиста пшениця.

Борозда = борозна, скорода (при кінци оранки) — роз'ора.

Борозділо = ковальський струмент для зрізування кінського копита.

Бороздильникъ = рало. С. З.

Бороздить = 1. борозніти, скородити, ралити, роз'орювати.

2. дряпати, роздирати, черкати, рисувати (проводити риси). — Там мабуть гвіздок в полозі дряпає. — Чую, щось черкає, аж то гвіздок. — Блискавка роздирала хмари. — Армата начаша обоз людський рисувати. Л. В.

Бороздка = борозенка. С. Аф. III. — Ой кум до куми, до куми борозенкою йшов. н. п.

Бороздникъ = 1. рало.

2. сапа, сапка. — Полоди сапками.

2. маслoбóйка (ручна).

3. байдáк. С. Аф. III. — Байдаки за пороги провадили. Л. С. — Попереду Гамалія байдаком керує. К. III.

4. д. Ботвá.

Бóты = чóботи.

Ботáлий = 1. товстíй, гладкий С. Аф. З. III.

2. спíлий, стíглий, поспíлий, достíглий.

Ботéтъ = глáдшати, товстíти, товстíшати. С. Аф. Л.

2. спíти, поспíвáти, стíгнути, достíгáти. — Кавуни вже почали поспíвати.

Ботáнь = 1. д. А'исть.

2. глáдýн, глáдирь, глáдýха, пухтíй, ка, товнíга.

Бочáга, бочáгъ, бочáжина = бакáй. С. III. — Коло Дніпра багато бакáїв, та такі глибокі.

Бочáрить, бочáрничать = д. Бондáрить.

Бочáря = бондáрия.

Бочáрь, бочáриха = д. Бондáрь.

Бочéняться = 1. бокувáти, нахилíти ся нá бiк. — Не бокуй, Марусенько, не бокуй, сидь собі примесенько, щоб було гарненько. н. п.

2. брáти ся у бóки.

Бочéнокъ = барíло, барíлко, барíльце, бочóнок, (вузький) — бóклáг, баклáжок. С. Аф. З. III.

Бочéпочный = барíлковий.

Бочéчный = бочковíй. С. Аф. III. — Бочкове вино.

Бочíстый = бокáтий, бокáнь, повнобóкий. С. Аф. III.

Бочíться = д. Бочéняться 1.

Бóчка = бóчка, кúхва, (с кришкою, замість скрині) — бóдня, (з одним дном) — кáдуб, кáдовб, (для капусти) — квасíйк, (для води) — віднíйк, водянíйк, водíнка, (для зсипки мiрчука мiрошнику) — помiриця, (перерізана) — перерíз, зрíзок, шалпíк, шпрítвас. С. З. Л. III. — Илбар з горілкою, а в лем горілки 17 кухв. Ст. опис Кíев. Ст. — Не сьмíй ся барило, бо й само кухвою станеш. н. пр. — По ладобі то знайдеш і в кадовбі. н. пр. — Дала мiні мати бодню, та на п'ядь не повну. н. п. — **Какъ въ бездóнную бóчку** = як у прiрву. — Що не дай йому — як у прiрву, зaráз розмантачить.

Боязливóсть = боязкíсть, бóязнiсть, жaxлiвiсть, ляклiвiсть, полохлiвiсть.

Боязлiвий = боязкий, боязний, жaxлiвий, ляклiвий, полохлiвий, полошлiвий. С. З. III. — Лякливий заць. С. З.

Бóязный = бóязний, бóязкий, страшний.

— Мiні чогось боязко. С. Аф.

Бóязнь = бо́ять; о́паска. С. Аф. Л. III. — Нема в його пiякої бо́ястi. — Чумаки без о́паски спáть полягали. С. Л.

Бóяринъ = бóярин, пан, вельмóжа.

Бóяриться, Бóяричъ, Бóярскій = д. Бáриться, Бáринчъ 1 і Бáрскій.

Бóйрская спíть, рос. Вурлеум = ласкавцi. С. Ан.

Бóйрская спeсь = д. Бáрская спeсь.

Бóйрство, Бóйрченкоъ, Бóйрыня, Бóйрышня = д. Бáрство, Варченкоъ і т. д.

Бóйрышникъ, рос. Crataegus Oxycantha = глiд, глoд. С. Ан.

Бóйрышница = д. Бáбочка 2.

Бóйтeся = бо́йти ся, лякáти ся, жaxáти ся, страхáти ся, страшíти ся. — Полоханий заць і пенька бо́ть ся. — н. пр. — Як чорт хреста жaxaсть ся. н. пр. — Нема чого лякати ся, коли так.

Брáво = дóбре, гáрно, лeськo!

Брáвый = брáвий, хвáтський, вiдвáжний, молодéцький, голiнний, сьмiливий. — Все хорошi, все чорнявi, на котру глинь, то все брáвi. п. п. — Казав москаль „бравo“, та й збрехав бравo. н. пр. — Ой як крикнув царь турецький та на свої слуги, слуги молодéцькi. н. п. — Парубок голiнний, хоч куди. Кв.

Брáга = брáга; шиво, що робить ся з хмeлю і солоду, частiше зовeть ся у москалiв: „брáжка“.

Брáжникъ, ца = гультáй, ка, п'яниця, гуля́ка. — А гультий той усе н'є, прийдe до дому, мене б'є. п. п.

Брáжничать = гультьовáти, пiти-гульти, курити, пiячити. — Евандр по давньому звичаю тодi для празника кури́в. Кот. — Ой щож ти там робив, пане товаришу? Пив-гулив, в карти грав, серце Марисю. п. п.

Брáжничанье, брáжничество = гультьiство, п'яництво, пiяцтво.

Браздá = д. Бороздá. — Браздý = вiжки; вудила, удила. — Покинь мiнi милiй золотi удила, щоб я твого коня до води водила. н. п. — Пiди, синку, на ярмарок пiшки, купи мiнi ремiнний вiжки. н. п. — **Браздý правлénия** = стернó урiяду.

Бракованный = бракований, вiдчéмний; обiрок, вибiрок, вибiрки, брак. — Зостали ся самi вибiрки. — Купiть грушок. — Та у тебе самий брак. С. III.

Браковáти = бракувáти, вибiрáти, вiддiляти. — Наш пан кого не поставить у некрути, так усе бракують. С. III.

Браковѣчяніе = вiнчання.

Бракосочетаніє = шлюб; вінець, вінчан-ня. — Перед шлюбом треба заручи. Б. Н. — Стрічай, Боже, перший раз при дорозі, другий на порозі, а третій при шлюбі, при Божому суді. н. п. — Пішла подивитись на вінчання.

Бракъ = 1. д. Бракосочетаніє. — Всту-пить въ бракъ, сочтатъ ся бракомъ = шлюб, вінець взяти, брати, закон при-няти, у закон уступити, одружити ся, побрати ся, звінчати ся, повнати ся, поженити ся, брати ся, вінчати ся, на рушнику стати. — Ой рад би я шлюб у-зяти, та не велить міні мати. н. п. — Не там щастя, не там доля, де багаті люди, хто береть ся по любові, добре жити буде. н. п. — Чи я ж тобі, Марусенько, вельми люб, що ти брала із мною шлюб. н. п. — Ой матінко, вжеж я не твою, тільки того пана, що з ним шлюб узяла. н. п. — Врештіть, врештіть вороженьки — ми не подамо ся, ще й на ваше безголов'я, тай поберемо ся. н. п. — Поможи нам, Боже, на рушнику стати, тоді не розлучить ні отець, ні мати. н. п. — **Въ граждѣнскомъ бракъ** = на віру жити. — Хто їх знає, чого вони не звінчалися, вже третій рік живуть на віру.

2. брак, вибірки, обірок. (д. Бракo-ванный).

Брандмауэръ = мур (між двома буди-нками). С. З.

Бранцы, бранцы = плóскінь, котру жін-ки вибірають по краям коноплища на тон-ку пряжу.

Бранивать = д. Бранить.

Бранина = мережчата, здебільшого кар-тата тканина.

Бранить, ся = лаяти, ся, сварити, ся, (дуже) — кобенити, коренити, шпéтити, (довго) — скребти, скромáдити моркву. — Витьця не годиться, а лаятись гріх. н. пр. — Лав мене моя мати, лав, вона ж мо-го горенька не знає. н. п. — Мене мати лав, гулять не пускає. н. п. — Венера лай-ки не стеріла, Юноу стала кобенити. Кот. — Лай, лай, а грóші дай. н. пр. — Олимп-ських шпетив на всю губу, свою і пеньку лавив любу. Кот.

Бранливість, ый = лайливість, сварли-вість, лайливий, сваркий, сварливий.

Бранный = 1. лайливий.

2. д. Боевой. — Бранное поле = д. Арéна.

Бранчивость, Бранчивый — д. Бранли-вость.

Браный = 1. братий (прич. від гл. брать — брати).

2. тканий з мережками (найбільше про

картате або иншим способом виткане з ме-режками полотно, з котрого робляють рушни-ки, настільники то-що).

Брань = 1. лайка, лаянка, лаяння. С. Л. — За чарку тай за лайку. н. пр. — Лайка не бійка — в боку не болить. н. пр.

2. війна і д. Битва.

3. д. Бранина.

Браслеть = браслét, обручка. — На ру-ці у неї золота обручка, а перстні на паль-цах аж горять.

Брасывать, ся = д. Бросать, ся.

Братаниха = братова (жінка старшого брата). С. Аф. З.

Братанична = небóга, племінниця (дочка старшого брата).

Братаничъ = небож, небіж, племінник, братанич. С. Ш. (Син старшого брата).

Братаничина = братство, братérство. — Добре братство краще багатства. н. пр. — І в келі, пеначе в Січі, братерство славне ожива. К. Ш.

Братанъ = 1. брат старший.

2. небож, небіж, племінник (по бра-тові).

3. брат у перших. С. Аф. З. — Він міні доводить ся братом у перших: наші батьки були рідні браті

Братанье = братання, побратимство. — Сватання — не братання. н. пр.

Брататься = братати ся, хрестами мі-няти ся (на побратимство). — Не братай ся, з ким телит не нас. н. пр. — Побратав ся собака з горобцем. н. пр. — Вони хре-стами поміняли ся і стали побратими.

Брательникъ = брат молодший.

Брательщина = д. Братаничина.

Братецъ = братік, братко, братуць, бра-туня, братічок. С. Аф. Ш.

Братіна, братінка = кúхоль, жбан, ко-нівка, кондійка. С. З. — Та візьмемо кухлі старі, полив'яні, горілкою наливані. В. П. — Куплю тобі чебер меду, коповоч-ку пива. н. п.

Братішка = д. Братецъ.

Братки = д. Аниотины глазки.

Братиний, братній = братів. — Сестра — то була мала, а то од братового добра аж в землю вросла. н. пр.

Братованье = побратимство. С. З.

Братоваться = д. Брататься.

Братоваа = ятрівка. С. З.

Братолюбіє = братérство.

Братобійца = братовбійця, братоу-бийник.

Братскій = братський. — Братський ма-настирь.

2. братерський, братерний. С. З. III. — Нехай любов братерська на віки зв'язже нас. — Ласці і милості вашій братерській поручаю. Ст. Л.

Братство = братство. — Член братства — братчик. С. III.

2. братерство (Див. Братанщина).

Братъ, братья = брат, браті. — **Братъ двоїродный** = брат у первих. С. Аф. З. — **Б. троїродный** = брат у других. С. Аф. З. — **Б. крестный** = хрещений брат. — **Б. крестовый, названий** = по-братим, названий брат. — **Б. молочный** = молодший брат. — **Братья сведённые, сводные** = зведені, зведенюки, зведенята.

Братъ, ся = брати, ся. — Добре тому дати, хто не хоче брати, а той, хто бере, як по душі дере. н. п. — Не за своє діло не бери ся. н. пр. — Умивай ся, моли ся, та за хліб бери ся. н. пр. — Брати ся до роботи. — **Братъ вёрхъ** = гору брати, перемагати. — **Братъ въ долгъ** = позичати, на бір брати, набирати. — **Братъ сторону** = заступати ся, ставати за кого. — **Братъ ягоды, гриби** = збирати. — **Б. лёнъ, конопли** = брати. За яром брала льон, брала конопельки. н. пр. — **Братъ съ живого и мёртвого** = драги, дунити (про хабарі). — **Берётъ охота, скука, печаль** = берё охота, сум, жалі і т. д. — **Братъ примѣръ** — дивитись на кого і собі так робити. **Брачїться** = д. під сл. **Бракъ** — Сочетать-ся бракомъ.

Брачащїеся = молоді.

Брачный = шлюбний, вінчальний, весільний. — Шлюбна квітка. О. С. — Хто би діти не з вінчальною і не шлюбною жодною міл. Ст. Л. — Доглядання метрики шлюбної, книг церковних. Б. Н. — **Брачный возрастъ** = (для парубка) — оженіння, на літі, (для дівчини) — порі, видання. — Ти на літі і Ярина зріє; треба буде людей шукать, та що небудь діять. К. III. — Син у його вже на оженінні. — В його дочка вже на виданні. — Росла, росла дівчинонька тай на порі стала. н. п. — **Брачный обрядъ** = шлюб, вінчання.

Брашно = їжа, їство, страва, потрава. — Усякі штучний їства. К. III. — З такої страви ляжеш вздовж лави. н. пр.

Бревенчатый = брусований, рублений. — Комор брусованих дві. Стар. опис. — **Хата** для рубленая, сїни на помості. н. п. **Бревно** = (товсте і кругле) — колода, дуб,

дубок, (обтесане з чотирьох боків) — брус, балка, (коротке) — оцупок, оцупалок, (тонке, кругле) — кругляк, (для повертання вітряка) — стріла, (в колодизному зрубі) — цямрина, (під стелею) — сволок, (в будові для звязку) — ошешина, (поперечна) — банта, бантина, (для переходу через річку) — кладка, (на стріху) — притуга. — Лежить, як колода, як брус. н. пр. — Не дай спати ходячому, серцем замірати і гнилою колодою у багні вальтись. К. III. — Цямрину в колодизь опустити. Ган. Барв. — Ой у полі річка, через річку кладка. н. п. — **Въ чужомъ глазъ сучокъ видѣтъ, въ своемъ не приметъ и бревна** = чуже під лісом бачить, а свого й під носом не бачає. н. пр.

Брегъ = д. Берегъ.

Бредень = волок, волочок, бредень. С. Аф. З. III. — Вишпелти волочок та піди на річку, може рибку вловим. н. к.

Бредина, бреднякъ, рос. Salix capraea = верболіз, іва. С. Ан.

Бредить, ся = верзти, ся, плесті, марити, ся, блудити словами, ввижати ся. — Такий весь гарячий, як в огні, і цілу ніч щось верзе. — Таке йому верзеть ся — бо'зна що. С. Аф. — Снитъ ся міні, маритъ ся. М. В. — Ой ти дівчино словами блудни — сама не знаєш, кого ти любиш. н. п. — Вона все марила ним. — Ввижаєть ся йому щось страшне.

Бредни = дурниці, бредні, нїсенітництва, теревені. С. Аф. З. — Ти йому дурниці не плети, а толком кажи. Як. — Теревені править. С. З. — Бредня, а й досі як здаю, то серце плаче і болять. К. III.

Бредъ = верзіння, марі, маячнї. (К. III.)

Бредникъ = д. Бредень.

Брезгать = бридити, грєбати, гидувати; гордувати. — А потрави оним всякий зв'яр, що єсть на сьвітї — нічим не бридять. Л. Сам. — Він грєбає моїм хлібом — сїлю. — С ним знавсь, водивсь, тепер гидуєть мною. К. II. — Що їй мене не любите, що мною бридигесь. Фр. — Ти дівчино, гордівнице, гордуєш ти мною. н. п.

Брезгливецъ, вица = д. Брезгливий.

Брезгливость, брезгливый = бридливість, вий, гидливість, вий. С. Аф. З. Л. III. — Як побачу що нечужарне, так і верне з рота — така гидлива. Черниг. Ст. Ніс.

Брезговать = д. Брезгать.

Брезгунъ, нья = д. Брезгливий.

Брезжати = 1. брязчати, брязкотіти, дренючати. — Козак гуля, брязчать його

гроші. н. п. — Щоб ті підківки бризчали, щоб наші вороги мовчали. н. п.

2. бринькати. — Чую, щось бринькає на бандури.

Бре́зжити, ся = 1. сьвітати, на сьвіт займати ся, благословляти ся, сіріти. — Тільки що почало на сьвіт займати ся. — На дворі ледве сіріє. — Лиш на сьвіт благословилося. С. Ш.

2. мріти, мигіти, миготіти, блімати. — Щось проти сьвічки миготіло. С. З. — Цілу дорогу мигіти міні в очу. С. З.

Бре́знь = обважати, обтяжати, заважати. С. З. — Один з тих волів в дорозі издох через те, що чоловік обважив їх. н. о. — Та та трудність не помалу заважала. Ст. Л.

Бре́м'я = вага, вагота, тягарь, тягота, тяжарь. С. З. Ш. — Тяжкий тягарь на серденьку має. н. п. — Притиснені будучи тяжаром сил. С. З. — **Разре́шиться оть бре́мени** = родити, розродити ся, породити. — Вона позавчора тільки розродила ся. — Породила мене мати у високих у палатах. К. Ш.

Бре́нність = марність. — Все про марність свою сьвіжу розказував.

Бре́нний = марний, тлінний. (С. Ш.)

Бре́нчалька = брязкітка, брязало, брязкальце, брякотіло. С. Ш. — У бубни грали, у брязкітки бризчали. н. д.

Бре́нчаніє = 1. брязчання, брязкання, брязкіт.

2. бринькання.

Бре́нчать = д. **Бре́зжати**.

Бре́сті, ся, бресть = бресті, ся, плесті, ся, плентати, ся, чвалати, плуганитись, тягті ся, дібати. Є. З. Л. Ш. — Воно поміж народом пленталося. Ган. Бар. — І в двір пустили ся чвалати. Кот. — От плуганити ся! та йди бо швидче. — Він ледве дібає.

Бре́хати = 1. (про собаку) — гавкати, брехати. — Собака й на сьвятого гавка. н. пр. — Собака й на свого хазяїна бреше. н. пр.

2. (про чоловіка) — а) д. **Бранітьс'я** і б) — брехати. — Брехати — не ціпом махати. н. п. — Хто бреше, тому легше. н. пр. — Так йому брехнути, як медку лизнути. н. пр.

Бре́хці = 1. брехня; брідня, нісенітниця. — Брехнею сьвіт пройде, та назад не вернеш ся. н. пр. — Не щодня брідня, де-коли й правда. н. пр.

2. базікало, балаєник і д. **Болтун** 2.

Бре́хун, бреху́ха = 1. брехун, брехунка,

ха, здр. — брехунець С. Ш. — Брехун на всі заставки.

2. д. **Болтун** 1.

Бре́хь = д. **Брехня** 1.

Бре́шь = пролом, вірва. С. Аф. Л. Сам.

Брі́тва = 1. бритва, (з коси) — скісок. — Гострий, як бритва. н. пр.

2. білик (кушнірський ніж для очистки мезки).

Брі́твеница, брітовни́ца = брітовниця.

Брі́твенний, брітовний = брітовний.

Бри́ть, ся = брити, ся, голити, ся. С. Аф. З. Л. — Чуже й мило голило, а мой й бритва не бере. н. пр. — Не мли си, бо не будеш голити ся. н. пр. — Я кажу: стрижено, а вона каже: голяно. н. пр.

Бри́тьє = бриття, гоління. С. Л.

Брі́ца, рос. *Setaria glauca* і *Panicum crus-gali* = бріця, мишій. С. Ан.

Брі́чка = брічка, бріка, (з плетеним коробом) — нетечанка, (крита) — буда, будка, будара. С. Аф. Ш. Ми поїдемо будою. С. Ш.

Брі́онія, рос. *Vryonia* = нечіпай-зіл'є, нереступ. С. Ан.

Брові́стий = броватий, бровань, бровач. С. Аф. Ш.

Бровні́й = брівний.

Бровь, мн. **бро́ви** = брова, здр. — брівка, брівонька, мп. — бро́ви, брівкі, брівоньки, бровенята. С. Аф. Ш. — Одна брова стоїть вола, а другий і ціпні нема. н. пр. — А в шинкарки чорні брівки, ковані підківки. н. п. — Тільки в мене й чароньки, що чорні брівоньки. н. п. — Види, дівчинонько, за гай по телята, та най же я подивлюсь на ті бровенята. н. п. — **Не вь бровь, а прямо вь глазь**, н. пр. — **прямієнько в вічі, без сорома казка**.

Броде́ць = д. **Бре́день**.

Броді́льний = квасний. — **Б. чань** = квасня.

Броді́ть = 1. бродіти, вештати ся, волочити ся, тиняти ся, туляти ся, швендіяти, швендіяти, (не знаючи дороги) — блукати, (швидко, неспокійно) — шмиглати, (без пристановища) — микати ся, тиняти ся, (зазираючи скрізь) — никати, сновігати, нишпорити. С. Аф. Л. З. Ш. — Чи я живу, чи доживаю, чи так по сьвіту волочусь. К. Ш. — Під жти, нещасна доле, в морі утопи ся, а за мною, молодого, та не волочи ся. н. п. — Як бачиш, бурлака в сьвітлі... тиняю си од села до села. Кот. — Тиняєть ся, як злодій по армарку. — Не знав Троїмненський, куди се так вони швендіють. А ми, про що

вони мандрують. Кот. — Посновитала там по всім куткам. Б. Г. — Сюди ник, туди ник, та й день невелик. н. пр. — Блукає, як прибудний. С. Ш.

2. д. Бресті.

3. бродіти, кіснути, кваснути (про тісто, буяки то що), грати, вигравати, шумувати, мусувати (про горілку, вино тощо). — Росквас став бродити. С. Ш. — Шиплять і кваснуть буяки. Кот. — Горілка шумує. С. З. — Наварили лихих пива та не шумували, мали вони собі військо, та не шапували. н. п. — Вино вже мусує.

Бродіть = 1. ловити рибу волоком.

2. пробивати дірку (пробієм).

Бродникъ = д. Бредень.

Бродни = бродня, блукання, блукання, вештання, сповігання, нікання.

Бродокъ = пробій.

Бродчикъ = забродчик, бурлака.

Бродъ = брід. — **Въ бродъ** = у брід, брідьма. Ган. Барв. Коло-річка, коло броду два годуби піли воду. н. п. — **Неспробуєсь броду, не суйся въ воду**, н. пр. = не спитавши броду, не суйся у воду.

Бродяга = бродяга, волоцюга, заволока, бурлака, поволока, прибула, прилентач, (про жінку) — волоцюга, бурлачка, мандрюха, повія, (зб.) — бурлацтво, сірома. С. Аф. З. Л. — Волоцюга такий, що хто його зна, де й дів ся. н. о. — А на чужій на сторонці зовуть мене заволокою, велить міні річку брести широкую ще й глибокою. н. п.

Бродяжество, бродяжничество = бродяжество, волоцюжество, мандрі, мандрівка. — Зараз віддали його до суду за волоцюжество. Фр. — Пішов у мандрі. — Мандрівочка, рідна тіточка. н. пр.

Бродяжничать = бродяжити, волочити ся, мандрувати, бурлакувати.

Бродяжій = бурлацький.

Бродячий = бродячий, мандрівний. С. Л.

Броженіє = 1. д. Бродня.

2. шумування, мусування.

Броносець = панцирник.

Броненосный = панцирний. — Которий чоловік будь боирин, панцирний або тиглий чоловік. Ст. Л.

Бронза = бронза, спиж. С. З. Ш.

Бронзировать, бронзовать = бронзувати.

Бронзованіє, бронзовка = бронзування.

Бронзовка, жук *Aphovius fassor* = оленка.

Бронзовый = бронзовий, спижовий. С. З. Ш. — Лихтарик спижовий височенький. Ст. Опис. Київ. Ст. — Дзвонами спижовими

коні папували. н. о. — А гармати, которі били спижові, з собою побрали. Л. Сам.

Бронникъ = панцирник.

Бронь, броня = панцир.

Бросальщикъ, ца = кидальник, ця. С. З.

Бросаніє = кидання, шпурління.

Бросальный, бросаальный = кидальний.

Бросать = кидати, метати, (с силою) — шпуряти, шпурляти, (с зневагою) — вергати, швиргати, (що небудь важке до долу) — гнати. — Кинув камінь у вікно. — Усіх Турків у Чорне море пометали. н. д. — Шпуряв кухню об землю. С. Ш. — Швиряв йому просто в вічі. — Геншув до долу. — **Бросать жребій** = брати жереб, (налою) — міряти ся, виміряти ся. — **Б. взгядъ** = скидати очима, б. гнвний взгядъ = оскілками дивити ся. — **Б. вверхъ** = підкидати.

— **Б. безъ вниманія** = кидати, покидати, залишати, нехтувати, занежати. — Куди мийий тепер одїжаєш, мене молодую кому покидаєш. н. п. — Залишив се діло, зовсім запхав. — **Б. кровъ** = кидати, пускати кров. — **Б. въ огонь** (про хворобу) — кидати в жар. — **Б. якорь** = закидати якір.

Бросаться = кидати ся. — **Б. въ глаза** = кидати ся в вічі, набігати на очі, очі в себе брати. — **Б. въ объятія** = кидати ся в обійми, на шию, припадати. — **Б. на что** = накидати ся. — Накинув ся на борщ, цілий подумисок вів. — **Б. къ кому** = кидати ся, поривати ся, (причепливо) — сікати ся. — До хиврі сікав ся, за макогін хватав ся. Гул. Ар.

Бросить = кинути, покинути; шпурнути, пошпурнути, пошпурити; швиргонути; гнати, брязнути, беркнцнути, бебехнути, (з шумом) — торохнути. — Покинь своє, та йди мертвого шукати. н. пр. — Чому міні, Боже, ти криля не дав? Яб землю покинув і в небо заїтав. Петр. — Як батька покинеш, сам марне загинеш. н. п. — Шпуряв каміноюю. — Брязнув об землю. — **Б. взгядъ** = скинути очима, намигнути оком. — **Б. безъ вниманія** = покинути, залишити, занедбати, облишити, занежати, занехати. — Перше мене любила, тепер залишила. н. п. — Ой я твій хліб і сіль занежаю, з тобою нелюбий я жити не стану. н. п. — Облици уже, не займай його. Чайч.

Бросить, ся = кинути, ся, метнути ся, шатнути ся, (зразу) — порвати ся, (в бік) — шарахнути, (об землю) — гепенути, ся, беркнцннути, ся, (у воду зразу) — шубовснутн, (в ліс зразу) — шелеснути, (про хворобу) — вкинути ся, прикинути ся. — Він кинув ся бігти. — І красти бублики шатнули школярі. Кот. — Шатнув ся він по хаті — нікого нема. н. п. — Метнули ся по курнях — запасу не має. н. п. — Зраз метнули ся, притаскали її. н. к. — Кінь чогось злякав ся, та як шарахне — трохи віз не перекинув ся. — А він його як герне до долу. — Він в одежі так і шубовснутув у воду. — Стояв на узліссі, а як побачив нас, так і шелеснув. — Вкинулася і до нас гапидська віспа. — **Б. бжъати** = кинути ся бігти, майнути. — А як сев дівчина зачула, та і з улиці майнула. н. п. — **Б. въ слёзы** = заплакати, ударитись в слёзи. — **Кровь броснаась** = к. вдарила ся.

Броскій = 1. кидкий, меткий. — Він дуже меткий — дальше всіх кидає.

2. жвавий, моторний, швидкий.

3. пустий, нікчемний.

Броскомъ = навкидя, навкидячки, навкидяча, кидкомъ. — **Броскомъ броситься** = прожогом кинути ся, порвати ся. — Не догнав його, та навкидячійком у сипу. — А він як побачив, так прожогом і кинув ся.

Бросовой, бросовый = д. **Броскій** 3. — **Дёло бросовое** = пусте діло, дурниця.

Брошенный = кинутий. — **Б. безъ вниманія** = залишений, покинутий, занеханий, (про жінку) — лішена, залишена, покинута, покидячка, (про яку вен) — покидька, покидько, покидь, покидьків брат. — Це воно не покидько — на що небудь здасть ся. — Шкода гроший тратити на таку покидь. С. З. — Та вона не вдова, а лішена, вже три роки як чоловік покинув і десь заявив ся. н. о.

Брошъ, брошка = брѣшка, шпилька, заплітка (частіше золота або срібна з самоцвітним камнем).

Брошѳора = книжечка, метелнк. (Кіев.) — Краще б видати метелниками, кожну частину книжки нарізно.

Брудершафтъ = побратимство.

Брульонъ = чорняк, чорнѣтка. — Перелисавши, чорняка лишив у себе.

Брундышка, рос. *Bulbocodium ruthenicum* = гадючий просорѣн, сирітки. С. Ап.

Брусклѣнь, брусклѣтъ = д. **Бересбрѣкъ.**

Брусніца, бруеніца, рос. *Vaccinium Vitis*

Idaea = бруеніця, (гал.) — камінки, камінці, кваснички, кваснівки. С. Ап.

Брусніца = 1. бляшанка, в котрій косарі держуть брусок.

2. мантачка, лопатка (у косарів).

Бруенічникъ = куц бруеніці.

Бруснякъ = брусѣк, точіло. С. Ш.

Брусовець = д. **Брусніца.**

Брусѣвка = терпуг. С. Ш.

Брусовой = брусовий.

Брусчатый = брусований, рублений, зроблений з балок. — Погреб дубовий брусований новий. Ст. Опшс. Кіев. Ст. — Хата моя рубленая, сѣни на помості. н. п.

Брусъ = 1. брус, балка, (під стелею) — сволѣк, (в млині, куди вставляють веретепѣ) — штага, (в крилах вітрика) — раменѣ, (поперечини в будовлі) — банта, бантина, (на стрісі) — притуга, а по краям — вильця.

2. брус, брусѣк. — Принеси брусѣк поточити ножик.

Брусякъ = жѣрен — верхнякъ. — З сього каміню вийшов би добрий жѣрен та ще й верхнякъ.

Брусной = д. **Брусчатый.**

Брухмель = д. **Бересбрѣкъ.**

Брыжѣйка = брижі. С. Ш.

Брыжечиний, брыжѣйный = брижійний.

Брызгалка, брызгало = кропіло; сикавка. — А він сикавкою давай прискати.

Брызганье = бризкання, прискання, порскання.

Брызгати, ся = бризкати, ся, прискати, ся, порсскати, цїркати, (сикавкою) — сїкати, (пряжу, тканину) — шпувати. — Доц тільки поприскав. С. Л. — Так у вічі і порскає. С. З. — Дощик бризка. С. Аф. — Сльози так зразу і приснули з очей.

Брызги = бризки, приски, скалки. — Гуль! приснули на синім морі скалки. Гул. Арт.

Брызгъ = 1. бризка, приска, скалка.

2. бризкання (водою або фарбою).

3. чѣло, насінники. — Зерно таке гарне — саме чѣло.

4. д. **Брызгалка.**

Брыкати, ся = брикати, ся, вихати, хвицати. — Знає кобила, де брикати. н. пр. — Кобила вихопула задом. н. к.

Брыай, брыаѣ = варги, каїниці (обвислі губи у деяких собак). Розпустив губи, як каїниці, як варги.

Брыаѣтый = товетогубий, губатий.

Брысь = тирѣсь, ту-тирѣсь. — Тирѣсь, кіцька!

Брюзга = буркун, боркотун, гримач, моркотун, мрукало, гомонливий. — У колиці дити кричить, а на печі буркун бурчить. н. п.

Брюзгливий = 1. д. Брюзга. 2. д. Брезгливий.

Брюзглий = опухлий, одутий, брезкий, брезкий. — Брезкий на виду. Ман. — Якийсь він брезкий. Чайч.

Брюзгнуть = пухнути, опухати.

Брюзгунъ = д. Брюзга.

Брюжаніе = буркіт, муркіт, бурчання, бурмотання.

Брюжати = бурмотати, буркотіти, бурчати, мурмотати, мурмотіти, мурчати.

Брюква, рос. *Brassica Napus rapifera* = бруква, *Brassica cap. pestris*, *parobrassica* = каларена, галарена. С. А.

Брюки = штани, шаравари, (дуже узенькі) — німецькі, галонці, (з хутра) — іршані, (гал.) — ногавиці. — Штани мої, шаравари, та ще й дома двоє. н. п. — Чабани зимою завжди в принах штаних. — Якісь штани галонці на йому.

Брюнетъ, ка = чорнийвий, чорнявець, чорнява, чорнявка, чорнуха. С. Л.

Брюханъ = пузанъ, череванъ, брукхач, (глузливо) — баріло, черевко, пухтій. С. З. Ш.

Брюхастий = пузатий, череватий. — Мов кабани годовані, пикаті, пузаті. К. Ш.

Брюхатая = д. Беремная.

Брюхатить = набивати пузо.

Брюхатѣть = д. Беремнѣть.

Брукхачъ — д. Брюханъ.

Брукхеля = д. Бересбѣкъ.

Брюхо, *Venter* = пузо, черево, живіт, брукхо. С. З. Ш. — Ліг черевом на піч. — На брукхъ шѣлкъ, а въ брукхъ щѣлкъ, н. пр. — На нозі сап'ян рипить, а у борщі тряся кипить. — Немá чо́го у казані, а золото на каптані. н. пр. — Пло́хо лежѣть — брукхо болѣть, н. пр. — Лихий сховок, то й доброго спокусѣть. н. пр. — Ходѣть первымъ брукхомъ = вперше зачеревати. — У брукха пѣтъ ушей = голо́дному їсти, а не музику слухати. — Брукхомъ хоче́тся = дуже хотіти.

Брукховіна = рубецъ (у жуйної животины).

Брукховіца = тѣлбухи. С. Ш.

Брукшіна = 1. *Peritancum* — чепецъ.

2. д. Брукховіна.

Брукхо = пузце, черевце, пуза.

Брукшой = черевний, животівий, брукш-

ний. — Брукшная часть = почеревина. Фр.

Брукжати = д. Брукжати.

Брукати = брукжаги, брукжотіти, брукжати. — Козак гуля, брукжати його гроші. н. п.

Брукнуть, ся = 1. брукнути, забрукжати.

2. гнупитись, бебѣхнути, ся, беркіцнути, ся, брукжати, брукжати, бацнути, жвакжати. — Гнупув по шні, неначе каміноюкою. — А він так і гнупув ся до долу. — А він його як брукжув, аж шапка геть одлетіла. С. Аф. — Переченив ся, та так і беркіцжув ся. — А він його як бебѣхне по шині.

3. ляпнути, сказати що не до ладу, не до річі. — Не розслухав добре, тай ляпнув.

Брукшка = д. Брукчалка.

Брукъ = брыз, ген, торох, бебѣх, беркіцъ. — А він його ген об землю. — Пийніц брыз-брыз! буде бігти через грязь. н. пр. — Торох Ругульци в лівий бік. Ког. — Він їй беркіц у ноги. — А той рветь ся з усієї сили за долею — от-от догнав і — бебѣх в могилу! К. Ш.

Брукжати = д. Брукжати.

Бруканіе, брукжати = д. Бруканіе, Брукжати.

Брукжати = д. Брукжати.

Бубенець = бубончик, балаболка, балабончик. С. Л. Ш.

Бубенчикъ = 1. д. Бубенець.

2. рос. *Iris sibirica* = півники. С. Ап.

3. д. Авдотька 2.

Бубень = бубон, гук, решето. С. Ш. — Славні бубни за горами, а з близька шкурятині. н. пр. — Козаки на кониках вигравують, у бубни ударюють. н. п. — Голъ какъ бубень, бубень бубномъ = гойлий, як бубон, як турецький святий. н. пр. — Звонокъ бубень да страшенъ игумень = кортить ченцѣві з келі, та игумен не шить. н. пр.

Бубівка = дзвінка. Кіев. Ст. Малорус. при.

Бубівый = дзвінковий. — Дзвінкова краля.

Бубны = 1. бубни.

2. (жастъ в картах) — дзвінки, звонкі. С. Л.

Бубрегъ = пірка. — Кунасть ся, як пірка в салі. н. пр.

Бубренникъ = піркова хвороба.

Бубренний = пірковий.

Буглазъ, рос. *Anchusa officinalis* = польова медунія, медянішник, волó-

вий язык, рум'янка, рум'янчик, ранник, свинюшник. С. Ан.

Бугористый = горбастий. — У молодого лікаря горбастий цвинтарь. н. пр.

Бугорчатый = горбоватий, горбкуватий.

Бугоръ, бугорокъ = горб, горбок, горбик, пагорек, шиш, шиш'ок, шиш'лечок, (піску, снігу) — кўпа, кучугура, (сілітрянй) — бурт, (гринічний) — копець.

— Стоїть хата на горoku на улицю дверми. н. п. — Ой там на горбочку косив мужик сїгу гречку. н. п. — Тай посїдали собі на горбику. С. З. — Ой вииду я на шишечок, та гляну я на долину. н. п. — З гір і пагорків Вореклянських. Л. В. — Ач, яку кучугуру снігу намело. — Гринцю проводили, часті копї виспуючи. Л. В.

Бугристый = д. Бугористый.

Бугріть, ся = крутити, ся, хвилювати, ся.

Бугроватый = д. Бугористый.

Бугровый = горбовий, шиш'овий.

Бугровіна = гўля, гўля, онух.

Будара = байдак, байдара.

Буде = як, коли, як шó. — Буде, окажется возможнымъ = як що можна буде.

Будень = будень, буденний, будний день. С. Аф. З. III.

Будеть = 1. буде. — Він буде пияти.

2. годї, буде, доволї, досить. — Та годї тобі базикати! — Та буде вже тобі. — Досить одного сонця на небї. н. пр.

Буділа = будило. — Равенько у досвїта будило тричі стукнув у двері.

Будільник = 1. будило.

2. будильник. — Кушив дзитарі з будильником.

Будільщикъ = д. Буділа.

Будить = будити, побужати. — А ще раніше пан Н...ко. встав, братів побужав. н. п.

Будка = буда, будка, халабуда. С. З.

Будкій = чуткий.

Будкость = чуткість.

Будно, будничный, буднишний день = д. Будень.

Будоражить = турбувати, баламутити.

Будочникъ = будник. С. III.

Будра = рос: а) д. Баранчикъ З., б) *Nedega Helix* — плющ, в) *Linaria* — двїночки, звонники, косюрки, сокирки, зайців льон, ленок, остудник, чистець, зозуліни червїчки. С. Ан.

Будто = 1. наче, неначе, мов, мовляв, буйцїм, нїби, либонь. — **Какъ будто, будто-бы** = наче-то, мовби то, нїби-

то. С. З. Л. III. — І на все село реве, наче звїр її дере. (Сніп.). — Швидко втерла ся, нїби то її не плакала. н. п. — Буйцїм з лави сей обїмав ся, буйцїм і перетень з пальця зняв. Кот. — Давня то давнина, а неначе вчора дїлось. Мар. Вов.

2. хїба?, невже, чи вже? — Хїба я з глузду зсунув ся, щоб таке робити? — А він вже прайшов. Невже?

Будущий = будучий, потонний, прийдешній. — Од сього часу і на всі потонні часи давати не маєм. Ст. Л.

Будущность = будущина, прийдешнє. — Хто в краще не вірить, душою не рветь ся — будущину змїрїть її живе, як живесть ся. Як.

Буеракъ = 1. байракъ. — Ой не шуми дуже, зелений байраче, не плач, не жури ся, молодий козаче. н. п.

2. замёт (в иру, в балцї). — Як попадени у замёт, то її у дець трудно вибратись.

Буерачекъ = байрачок.

Буерачина = ярок, балочка. — Тїло козачке рвали, по тернах по балках жовту кість жвакували. н. д.

Буженіна = свинїна, сьвіжїна.

Бужденіе, буженіе = будіння.

Буза = 1. буза (напиток з гречки, вївса і проса, або молоде пиво або грушевий чи яблучний квас).

2. сїль кам'яна.

Бузачить = д. Бить.

Бузина, рос. Sambucus nigra = бузина, гал. — баз, базник, *S. racemosa* — бузина червона, *S. Ebulus* — бузник, бзюк, вязовник, гал. — базник. С. Ан.

Бузинный, бузиновый = бузиновий. С. Аф.

Бузовать = д. Бить.

Бузунъ = д. Буза 2.

Бузь = д. Бузина.

Буйще = 1. шишль, белебень. С. Л. — Не велику її небагату чоловік поставив хату, та її поставив у селї, коло міста на шишлі. В. III. — Хага стоїть на белебні.

2. цвинтарь, церковний двір. С. Л. — З довгою рукою під цвинтарь. н. пр.

Буйволъ, Bos bubalus = буйвіл, буйвал. С. III.

Буйный = 1. буйний, бунтовливий, задрьбливий, задерякуватий.

2. буйний, бурхливий, рвацький. — Вітре буйний, ти з морем говориш. К. III. — Бурхливї хвилї. — Буйний дощ. С. III. — Рвацький вітер.

3. буйний, великий (про зерно, рослину). — Буйна трава. С. III. — Буйне жито, буйне, та п'якому жати, — пішли наші хлїбороби списами орати.

Буйство = буча, івалт, бешкет. С. З. —

За онучу та збили таку бучу н. пр. — Наробили ївалту на все село.

Буйствовать = бучу збивати, буйти, буювати, ївалтувати. — Хто звелів нам, хто дозволив у церкві буйти. К. Д.

Бўка = 1. х́оха. — Не ходи туди, там хоха. — Цить, а то хоха зїсть.

2. вовкуватий, бундїк, темрюк, нелю́да, нелю́дько, безлю́дько, одлю́дько, похню́пий, похму́рий. — Смотри́ть б́укой = во́вком диві́тись.

Буканка = кўзка, команка (спільна назва невеличких жорстоких комарів *Coleoptera*).

Бўква = буква, літера. — Б. гла́сная, со́гла́сная, двугла́сная = голосна́, приго́лосна, дво́гла́сна.

Буква́льний, по = досло́вний, досто́тний, досто́єний; до сло́ва, до́цяти, досто́тво, досто́єнно.

Буква́рь = буквара́, грама́тка, абе́тка. С. Аф. Ш. — Аз, буки — бери граматку в руки. н. пр.

Букве́ний = б́уковний, лі́терний.

Бўкви́ца = д. Б́укови́ца.

Букво́дство = букво́їдство.

Букѣ́т = 1. пучо́к, пуче́чок, кїти́ця. С. П. (Що припилюють на всьї́х молодим, бо́рам і дру́жкам) — кві́тка, буке́т. С. Ш. — Приві́є ми́ні пуче́чок гвозди́ків. — Ми́ні ж, дї́вко, та припи́ють кві́тку, тебе́ ж, дї́вко, за́вертьть в на́мітку. н. п.

2. дух, пах, па́хощі (в на́пїтках).

Буки́ньє = книга́рь (що торго́є старими кни́жками).

Бў́кля = пў́кля, (у жи́дїв на виска́х) — пѣ́йс.

Бўкови́ца, рос. *Betonica* = б́укови́ця, б́уковник, бук-тра́ва, польови́й кану́пер, мате́ринка. С. Ан. — Бўкови́ца б́́лая = д. Ба́ра́нець 2. — Б. лѣ́сна́я, *Stachys silvatica* — б́укови́ця, ба́бка. — Б. ру́ска́я, *Aiuga pyramidalis* = горля́нка, дї́вча́ча краса́, гострове́ршки, сухо́ве́ршки, бо́горо́дишник. С. Ан.

Букъ = 1. рос. *Fagus* — бук, бую́віна, бучи́на. О. Л. Ш. — Вѣ́лий букъ, *Carpinus betulus* — граб, гра́біна.

2. дуг, мї́толь. С. З.

3. жлў́кто. С. Аф. З.

Була́вка = шпилька. С. З. Л. — В кита́чку його іспови́ла, та шпилько́ю за́пїлила. н. п.

Була́вочний = шпилько́вий.

Була́ний = (про ко́ля) — була́ний, (про

вола) — поло́вий. — Воли́ ж мої́ та поло́вий. н. п.

Була́тний = була́тний. — По хаті́ погляда́є — ані́ одної́ шаблї́ булатно́ї на стї́ні не має. н. д.

Була́т = 1. була́т, ста́ль, крі́ця (ме́режчата, дама́ська).

2. меч, ша́бля. — Маю́ ша́блю у ру́ці: ще́ не вмерла́ коза́цька ма́ти! Бог. Хм.

Буды́га = 1. па́лиця, ці́пок, ду́біна (гу́ляста). — Треба́ ду́бину на твою́ спи́ну. н. пр.

2. гу́льтїй, гу́ля́ка.

Буды́рь = 2. пухи́рь, гу́ля, жо́ртгу́ля. С. Л.

2. нері́вне мї́сце в полі́.

3. хатка́ на бе́лебі́ або в пу́стирі́.

Буды́ри, буды́рь = бу́льки, бу́льби (на во́ді). С. Аф. Л. Ш. — До́ц чима́лий: он ба́ч, які́ великі́ бу́льки в калю́жі.

Булты́рянь = д. Болди́рянь.

Бў́лка = бў́лка, па́ляниця, (з ла́пками за́гнутими, пома́зана о́лією з цибу́лею) — кни́ш, (гре́чана) — балабу́ха, (невели́чка, кругла́) — буха́нець, б́уханка, бухи́нка, (фра́нцузька) — франзо́ля. — При́йди, при́йди до вербу́нку, бу́деш ї́сти з ма́слом бу́лку. н. п. — Я́ка и́шениця́ така́ й па́ляниця. — Па́ляниця — хлі́бові́ сестри́ця. н. пр. — Повна́ пі́ч па́ляниць, а по́ сере́дині́ кни́ш. (н. з. — небо́, зорі́ і мї́сяць) — Лу́чче хлі́б з водо́ю, як бухо́нець з бі́дою. н. пр. — Га́рячу́ю м'я́ку бухи́нку. Кот. — При́вїз з горо́да дві́ франзо́лі.

Бў́лочна́я = пека́ряня.

Бў́лочникъ, ца = пека́рь, хлі́боне́к, хлі́бо́вчик (С. З.), б́улошниця́, па́ляни́шниця́, пере́пїчайка́, бубле́йниця́, бубле́шниця́. С. З. Л. — Хлі́бовчик і́де, ві́з хлі́ба ве́зе. н. п. — Зна́йте мене́ пере́пїчайку́, що́ на воро́тах ті́сто. н. пр.

Бў́лочный = б́улошний, па́ляни́шний.

Булты́хатъ = 1. бо́втати, коло́тити. — Не дуже́ бо́втай во́ду — по́чують.

2. бу́рити або ки́дати що́ в во́ду.

Булты́хну́ться = бо́втути, шубо́встнути. С. З.

Булты́хъ = бовть, шубо́всть, бух, бу́ртісь, плю́сь. — Ішов́ че́рез коло́ду, та бовть́ у во́ду. н. пр. — А́ він зра́зу шубо́всть у во́ду! — Я́к ка́мінь: бух! у во́ду, та́ й то́не. Кот.

Була́га = 1. ка́мінь ди́кий.

2. брі́ла ка́міню.

3. д. Буды́га 1.

Була́жникъ = д. Була́га 1.

Була́ня = пра́сол.

Бульдогъ = 1. британ, бульдог (анг. порода собак). С. Л.

2. револьвер.

Булькати, ся = булькати, ся, булькотіти, хлюпати, ся, хлюпоскати ся, полоскати ся. — Тече вода із за гаю та по під горою, хлюпочуть ся качаточка поміж осокою. К. Ш. — А я собі у ставочку полоскала ся. н. п.

Бульбінъ = бульбін, юшка.

Бумага = 1. — **Бумага писчая** = папір, папёр, бумага, здр. — папірець, папірка, зб. — папёр'є. — Писав би я листи — паперу не маю, заслав би листи — дороги не знаю. н. п. — Як сніг білесееньке, як папір тонесееньке. н. п. — Думи мої, думи мої, лихо міні з вами, чому стали на папері сумними рядами? К. Ш. — Спишу твоє личко на бумазі н. п. — Не бий мене дуже, бо у мене тіло, як папер'є біло, та болить мене дуже. н. п. — **Б. почтова** = листовий, пошто́вий папір. — **Б. оберточная** = бібу́ла. С. З. — **Б. хлопчатая** = бавина, бавовна, бавна, бавелна, баволна. — Рани мої смертельні промивав, м'ягенькою бавиною закладав. н. д. — **Б. гербовая** = гербовий, штемпльовий папір. — **Б. папіросная** = цигарошна. — **Б. цвѣтная** (для гаптування) = за́полоч. С. З. — Сорочка червоною за́полоччю вишивана.

2. папір, бумага, (стара) — шпартал, зб. — шпарталля. — Подав на його в суд бумагу. — Папір на гетьмана Івана царю од Кочубея пана. Гр. — Між шпарталами єдин аркуш рукописний польський. Л. В. — То в грубу так таки і ви́ре шпарталля все. Гул. Ар.

Бумагома́рака, бумагома́ратель = писа́ка, писа́чка, ба́зграч, па́ртач, (про автора віршів) — віршомаз. — Писав писака, не розбере й собака. н. пр. — А я, дурний, не бачивши тебе, дяцю, й разу, та й повірив типориним твоїм віршомазам. — К. Ш.

Бума́жка = папі́рка, папі́рець, папі́рчик, бума́жка.

Бума́жники = гама́н, гама́нець, гама́но́к. С. Аф. З. — На що тим німцям цілини, у їх і так повні гамани. н. пр. — Прокинув ся чумак в ранці, тай поплавав у гаманці, всі кишені вивертає, аж там грошій вже чорт має. н. п.

Бума́жний = 1. папі́ровий, папі́ряний, папі́рча́тий. — Папі́рчаті гроші. С. З.

2. бавовня́ний, баво́ляний, бавелня́ний. С. З. Ш. — Баво́ляна хустка. С. З.

Бума́жна фа́брика = папі́рня. С. З. —

Б. фабрика́нтъ = папі́рник. С. З.

Бума́ей, бума́ейный = барха́н, барха́новий. С. Ш.

Бунтова́ти, ся = 1. бунтува́ти, ся, повстава́ти, бунт зрива́ти. — Вели нам під Москалів утікати, або з Ляхами великий бунт зривати. н. д.

2. бунтува́ти, баламу́тити, каламу́тити, підбу́рювати. — Він тільки людей баламутить. С. З.

Бунтовско́й = бунтлі́вий, бунтовлі́вий.

Бунтовщи́къ = бунтовни́к, бунта́рь, повста́нець, баламу́та, (гал.) — ворохо́бник.

Бунтовщи́й, бунтовщи́й = бунтовни́чий, бунта́рський, повста́нський. — Бунтовниче соборище. С. З.

Бунтъ = 1. бунт, повста́ння, ро́зрух, ворохо́бня (гал.).

2. (в торговлі) — па́чка, (ниток, шовку, струн, бисеру) — бунт, (ниток, пряжі) — пасмо, повісмо, (тютюну) — папу́ша. — Та продала дівчина душу, та купила козакови тютюну папу́шу. н. п.

Бунча́ть = гуді́ти, густи́, дзижча́ти, бри́їти (про бжіл і чмелів). С. З. — Бри́їли перші мушки та рашні пчоли. Бар. — Бджола бри́нить. С. З.

Бура́вить = свердлі́ти. С. З.

Бура́вленіє = свердлі́ння.

Бура́вний = свердело́вий.

Бура́вочный = свердловати́й.

Бураво́къ, бура́вчикъ = свердлик. С. Л.

Бура́въ = свердел, свердло́. С. З. Л. (великий) — до́патень, (для вирівнювання руді рушниці то що) — шу́ст, (для розшукування кринишних жил, руди то що) — шти́рь, свіде́р. (Волинь.)

Бурако́вый = буяко́вий. — Буяковий борщ. С. Ш.

Бура́къ = 1. ді́жечка (з березової кори з покришкою).

2. ці́вка (для фейерверків).

3. частіше мн. **бура́кі**, рос. Beta vulgaris — бура́к, бура́ки. — Цукровий бурак, простий бурак. С. Ш.

4. **бура́кі** — а) халя́ви (без зборів) і чо́боти (з такими халявами) і б) риба́льська снасть (для лову міноги).

Бура́нъ = хурто́віна, ху́га, ві́хало, заві́рюха, шкві́ря, хурте́ча, хви́ща, хви́жа. — Ось схопилась хуртовина, закурила ся долина і кипить мороз у полі, на просторі та на волі. В. Ц. — У віконця мати

слуха, як на дворі завірюха круте, стріху розриває, снігом хату замітає. В. Ш. — На дворі було хуртеча та метелиця мете. В. Ш. — Реве, свище хуртовина. К. Ш.

Бурячникъ = 1. д. **Борачъ**.

2. майстер, що робить „бураки“ (д. **Буракъ** 1.).

Бурячий = прил. від с. **Буракъ** 1.

Бургомістръ, бургомістерша = бурмістер, бурмістр, бурмістрова. С. Ш.

Бурда = бурда, джурджа. (Ман.) — Якогось бурди замість пива дав. С. Ш.

Буреваль = 1. вітрюга, бұря.

2. вітролом, дом. — Після вчорашньої бурі багато в лісі вітролому.

Буреломникъ = д. **Буреваль** 2.

Буреломъ = д. **Буреваль**.

Буріна, бурінка, буріпушка = корова бұра.

Бурить = свёрдли́ти, верті́ти.

Бурка = 1. кінъ бурої масти.

2. бұрка (кобенік, керей повстина, без рукавів).

Буркало = швігалка і гуркало (дітські іграшки).

Буркала, буркалы = банькі. С. Аф. З. Ш. — Чого ти так витріщив на мене банькі?

Буркать = д. **Бормотать** 2 і **Брякнути** 3.

Буркунъ = рос. 1. *Melilatus alba* — білий буркун, *M. coerulea* — буркун-зіл'є, *M. officinalis* — жовтий буркун, 2. *Medicago falcata* — бурундук, бурунчук, буркун, черевийник, 3. *Onobrychis sativa* — зайчий горіх. С. Ап.

Бурлакъ = 1. бурлака, зб. бурлацтво, (на байдаку) — байдашник.

2. д. **Бездомникъ**.

Бурлаченіє, бурлачество = бурлакування.

Бурлачить = бурлакувати.

Бурливый = 1. бурхливий, буремний, павальний, рвачкий. — Над річкою бурливою стояв козак з дівчиною. н. п. — Рвачкий вітер.

2. невгомінний, неспокійний.

Бурліла = д. **Бурливый** 2.

Бурлить = 1. бушовати, бурхати, клетотіти. — Море клетотіло. — Злоба клетотіла.

2. галасувати, бучу збивати, шарабурити, бушовати. — В шинку зараз починає шарабурити.

Бурмістръ = староста, управитель (з крестян).

Бурнастый = рудий. С. З.

Бурный = д. **Бурливый**.

Буровить = 1. дзюріти, рінутити, бурхати. — А кров так і дзюрити.

2. д. **Бродить** 3.

Буреа, буреакъ, бурсачъ = бұрса, бурсак, бурсачва, бурсацтво. — А із Братства те бурсацтво мовчки виглядає. К. Ш.

Бурта, буртъ = бурт. — Сілітреші бурти.

Бурунъ = 1. бурун. С. З. Ш. — Куди чайки у негогодь біжать з бурунами? С. Ш.

2. багато, багацько, сила. — **Бурунъ** денегъ = велика сила грошей.

Бурчаніє = буркотня, буркотнєча.

Бурчать = бурчати, буркотати, буркотіти, бурхотіти. — У животі бурчить, бурхотить. С. Ш.

Буръ = свёрдел, штирь, свідер. (Волинь).

Бұрый = бұрий, рудий. С. З. Ш.

Бұря = бұря, хуртовина. С. З. Ш. — Схопила ся велика хуртовина на морі, така, що хвиля забивала човни. К. Св. Ш. — Схопила ся шуря-бұря і стіжечок ізвернула. н. п.

Бусить = 1. мрячити, імжити, жміти. С. З. **Бусить** = мжичка йде, мигічка йде. — Дрібен дощик імжить. н. п.

2. шилити, порошити, курити.

3. брехати, верзти, теревені, дурницю нести, правити, точити, торочити.

Бусай = мугирь, мугиряка, гевал. С. Аф. З.

Бусовътъ = сїріти, синїти.

Бусурманъ = д. **Басурманъ**.

Бусъ = 1. мигічка, мжичка, самий дрібний дощ або сніг.

2. пил, порошок. — Чи ти, милий, припаєш пилем чи метелицею? н. п.

Бұсы = бузкове намісто (скляне або воскове) Чайч, смілка (з червоної маси), січка (скляне намісто, не округлене по краях).

Бұсый = темносизий, сїробұрий.

Бұсыйтъ = д. **Бусовътъ**.

Бутаръ = д. **Бұдочникъ**.

Бутень, рос. *Glaerophyllum Anthriscus* = боліголов, свербігуз. С. Ап.

Бутерлакъ, рос. *Postulaca sativa* = сосонка. С. Ап.

Бутить = закладати фундамент, набивати груз під фундамент.

Бутонъ = пұп'янок, пұп'яшок, (що почав розпускати ся) — розпұкавка. С. З. — Молоденька, паче пұп'янок. н. п.

Бүторажитъ = д. **Будоражить**.

Бүторъ = манатки, збіжжя, мизєрія, худоба, худібчина. С. Аф. З. Л. — Переї-

хав зо всіми манатками. — Забрав усе збіжжя, тай повияв ся кудись. — Як би взяли і всю мизерню з собою, дідами крадене добро. К. III.

Бутузь = куца́н, пуза́н, пуза́нчик; при-
са́дковатий чоловік, товни́га, опе́цок
(малé і гладké.)

Буть = груз.

Буты́лка = пля́шка, здр. — пля́шечка
(лів.), буте́лька (прав.). С. З. III. — Піч
— то бабська річ, а пляшка козацька. н. пр. — Намочу я горілочку у зеленій пляшці:
з перцем і з верберцем. (?) п. п. — Потім
він, як в клітці пташку, над вікном повісив
пляшку. В. III.

Буты́лочний = пляшкóвий, пляшáний,
бутелькóвий. — Бутельковий квас. С. III.

Буты́ль = сулі́я. С. З. (оплётена) — бал-
ца́нка. Ман. — Налив дві сулії наливки.

Буфетъ = 1. мисник, судник (лів.), кре-
денець (прав.). С. Л. — Поскладай тарі-
лки на мисник.

2. ресторáн, буфет.

Бухалень, лт. *Botaurus stellaris* = буга́й.
— А бугай: бугу! гме чайку в духу. н. п.
— **Всякій бухалень въ своємъ болотѣ**
голосить = кожний півень на своїм сьміт-
нику пан. н. пр.

Бухало = 1. рúшниця (юганенька).

1. д. Бухалень.

Бухарь = д. Бубенчикъ.

Бухать, ся = бұхати, ся, бұхкати, ся,
гепати, ся. — Далі рухнув за язик —
бухнула рушниця. С. III. — Він так з роз-
гону і гепнув ся.

Бұхнутъ, ся = 1. бұхнути, ся, реннути,
ся і д. Бры́кнуть 2.

2. лйшнути, випалити (сказати що грубо,
не розважно).

3. бубнявити (С. III.), бучавіти, бұхну-
ти, набухати. С. Л.

Бұхта = затóка, бұхта. — **Съ бұхты** —
барáхты = ні з тóго, ні з сьóго, зне-
чев'я. С. З.

Бұхъ = д. Баць і Бултыхъ.

Бұчало = вир, водокрұть, крутінъ, кру-
ча, шум. — Так колóбить, як вир водою.
н. пр. — Попав у саму кручу — пасилу
виплив.

Бучать = д. Бунчать.

Бученіе = золі́ння, лұжиння.

Бучень = джміль.

Бучило = бака́й, ковбань.

Бұчить = лұжити, золіти, ся. С. Аф. —
Щоб у п'ятницю пилом не пиляли, а в су-
боту платти не золили. н. п.

Бучной = золі́нний. С. Аф.

Бушевать = бушувати, бұяти, бұчу зби-
вати, бурхати, ви́хорити, шурмовати,
войдувати, івалтувати, шпувати. С. З.
— Ой ви вітри, ой ви буйні, ви всюди бу-
яли: чи не бачили голубки поміж голубами.
н. п. — І вітри зачали бурхати. Кот. —
В Італію ми не доїдем, бо море дуже щось
шпуче. Кот. — Го́ді тобі, сину, шурмовати
— уже твоя мила примирила. н. п.

Бұйинтъ, бұйинство = д. Бұйствовать,
Бұйство.

Бұянъ = забія́ка, задбо́ра, задерáка
(С. Аф.), галабұрдник. Фр.

Бы, когда бы, если бы, чтобы = коли́-б,
щоб, як-би́.

Бывалець = бувалець, бувáлий. — Був у
бувальцях: знав — що кий, що палиця. н. пр.

Бывало = бувáло, бу́ло. — Бу́ло колись
в Україні ревіли гармати. К. III.

Бывáлый = бувáлий, мину́лий, коли́нний.
— От згадали колишнє. Кот.

2. д. Бывалець.

Бывáльщина = били́ця, бувáльщина, бу-
ва́ль. — Се не казка, а билиця або бу-
вальщина, сказати. К. III.

Бывать = бувати, трапля́ти ся, луча́-
ти ся. — Се з ним буває. — Трапля́ть ся
часом тихенько заплаче. К. III. — Він рідко
коли у нас буває. — **Бывать часто у ко-
го** = учаща́ти до ко́го. — **Какъ ни въ
чемъ не бывало** = мов ні́чого й не
було, náче й не він, не вона. — **Ни-
чуть не бывало** = зóвсім ні́. — **Этому
не бывать** = сьóго не бóде!

Бывшій = бұвший, шо бұвъ, мину́лий.
— **Ні́когда бывшій, когда-то бывшій** =
коли́нний.

Быковникъ, рос. 1. *Verbascum nigrum* =
горлачі, оман.

2. *Melampyrum* = браті́ки, Іва́н та Ма-
р'я. С. Ап.

Быкъ = 1. *Bostaurus* — бик, віл, (ста́д-
ник) — буга́й, (дикий, *Bosurus*) — тур.
С. Аф. З. III. — Бугай реве і ведмідь реве,
а хто кого дере, сам чорт не розбере. н. пр.
— Сидить, як тур у горах. н. пр. — З то-
бою ходити, як з туром водитись. н. пр.

2. медвѣдь, олень, лось (самці).

3. д. Бычóкъ 3.

4. водяной быкъ = д. Бұхалень.

5. стовп (мурований для підпори моста).
— **Быкъ бычóмъ** = упертий, як віл.
— **Скóлько съ бычóмъ ни бить ся, а мо-
лока́ отъ него́ не добить ся**, н. пр. —
з бика́ ні́ дою, ні́ молока́. н. пр.

Быліна = 1. д. **Бывальщина**.

2. **би́ліна**, **би́лінка**, **би́линонька**. — Ой одна я, одна, як би́линонька в полі. К. Ш. — Чи щаслива ж та би́лина, що росте у полі? Кот.

2. **д́ума** (великоруська епічна пісня про давних лицарів).

Біліе = **бі́л'я**, **біл'є**. — Ой Василю! сиди у біл'ю, а я у бодлячу (?), а як буде темна нічка — я те зобачу. н. п.

Было́е = **мину́ле**, **коли́шнє**.

Было́е = **мину́лий**, **прежній**, (давно ко—
— лись) **коли́шній**.

Быль = д. 1. **Бывальщина** і 2. **Біліе**. — Сказка — скля́дка, а пі́сня **быль** = ка́зка — ба́йка, а пі́сня пра́вда. н. пр.

Быльє = д. **Біліе**. — **Было́**, да **быльємъ** поросло́, н. пр. — **було́**, та **загуло́**; **було́**, та за водо́ю пішло́, н. пр. — **Було́** **коли́сь** — **минуло́** ся.

Быльєва́тый = **бу́р'янува́тий**. — Сіно трохи бу́р'яновате.

Бы́льникъ **бѣ́лый**, рос. *Gnapholium sylvaticum* = **сухове́ршки**. С. Ан.

Бы́льникъ, **бы́льнякъ**, рос. *Artemisia vulgaris* = **чорно́биль**, **забу́дьки**, **забу́дка**, **нехворо́ща**. С. Ан.

Быстрѣ́нокъ, **быстрѣ́шенекъ** = **швидѣ́нський**, **жваве́нський**, **куте́нський**, **бистре́нський**, **швидѣ́сенський** і т. д.

Быстри́на = **бистриня́**, **бистринь**, **бистря́**, **стриже́нь**, **прудково́д**. — Зі́хали ми на саму бистриню. С. Аф. З. Ш. — Посеред річки саме стріжень. С. З.

Быстрогла́зый = **бистроо́кий**, **бі́стрый** на очі. С. Ш.

Быстролѣ́тний = **бистроплі́нний**. С. Ш.

Быстроно́гий = **пру́дкий**, **вітроно́гий**. — Войско вітроногими коньми своїми. Л. В.

Быстро́сть, **быстротá** = **швидкі́сть**, **пру́дкі́сть**, **ху́ткі́сть**, **ско́рі́сть**, **бистринá**. С. Л.

Быстротѣ́чный = д. **Быстролѣ́тний**.

Быстрото́къ = **прудково́д**, **стри́жень** і д. **Быстри́на**.

Быстроу́міе, **быстроу́мный** = **бі́стрый** ро́зум (С. Ш.), **меткий**, **спритний**.

Бы́стрый, **бы́стро** = **швидкі́й**, **о**, **пру́дкий**, **ху́ткий**, **шпаркі́й**, **о**, (найбільше про воду) — **бі́стрый**, (порівн. ст.) — **швидчи́й**, **швидче́**, **швидчи́ш**, **пру́дчий**, **ху́тчий** і т. д., **мерщи́й**. — Швидко́ї роботи ніхто не хвалить. н. пр. — Не так то робить ся все хутко, як швидко оком і зми́неш, або як казку кажеш прудко. Кот. — Ой вийду я на гору крутую, стану, гляну на річку биструю. н. п. — Павська ласка

бистрим копом їздить. Фр. — Та йди бо мерщій!

Бы́стрый, **бы́стря́къ** = д. **Быстри́на**.

Быті́е = **буття́**, **життя́**, (С. Ш.), **існува́ння**.

Бы́тность = **пробува́ння**, **бу́тність**, **буття́**. С. Ш. — **Въ бы́тность мою́...** = **за час мо́го пробува́ння**, **за мо́го буття́**, **коли я бу́в...**

Быть = 1. **по́бут**, **по́бит**, **життя́**. — Чорноморський **по́бит** — Я. Кухаренка.

2. д. **Бы́тность**.

Быть — **бу́ти**, **пробува́ти**, **жи́ти**, **знаходи́ти** ся, **мати** ся, **істнува́ти**. — А пробува́в там аж до смерті Іродово́ї. К. Св. П. — І мій батько такий мав ся і я в його вдав ся. — Бі́льш копн лиха не буде, а буде, то й чорт його відбуде. н. пр. — **Бы́ло да сплы́ло** = **було́** та **загуло́**, **було́** та за водо́ю пішло́. н. пр. — **Будь до́брь**, **бу́дьте до́брь** = **будь** **ласка**, **будь** **ласкав**, **бу́дьте** **ласкаві**! — **Будь что бу́детъ**, **была́ не была́** = **що бу́де**, **те й бу́де**. — **Що бу́де**, **те й бу́де**, а **бу́де** те, що Бог дасть. н. пр. — **Бу́детъ е́ь не го́** = **бу́де з його́**. — **Бу́детъ тебѣ́** = **бу́де тобі́**! **зна́ти́меш**! **ось по́стри́вай ли́ш**! — **Быть въ состо́яніи**, **въ си́лахъ** = **примі́ти**, **примо́гти**, **змо́гти́сь**, **здѣ́жати**, **здола́ти**, **си́лу ма́ти**. — Не дужаю сього зробити. — Примів (приміг) би, в ложці води утопив. н. пр. — Коли б змо́гтись, та ще поволокти́сь. н. пр. — **Быть мо́жетъ** = **мо́же**, **мабу́ти**. — **Бы́ль та́ко́въ** = **счез**, **зні́к**, **пропа́в**. — **Бы́ть къ ли́цъ** = **лі́чити**, **до ли́ця бу́ти**, **пристава́ти**. — **Що не на́діне**, **йй усе лі́чити**. — **Быть го́днымъ** = **годи́ти** ся. — **Быть ну́жнымъ** = **здава́ти** ся, **зда́ти** ся. — На віщо він йому здав ся? — **Быть сво́боднымъ** = **гуля́ти**, **гуля́ннямъ бу́ти**, **порожнюва́ти**. — Як буде гуля́щий час, тоді зроби́ю. — Не довго поро́жнювали глечники, усі пішли на молоко. — **Быть по се́му** = **нехай так**! — **Быть ба́рино́мъ**, **писа́ремъ**, **ку́пцо́мъ** і т. д. = **панува́ти**, **шсарюва́ти**, **купцо́ва́ти** і т. д. — **Какъ бы́ть чело́вѣ́къ** = **як слі́д лю́дина**. — **Такъ и бы́ть** = **гара́зд**, **до́бре**, **нехай так**, **сі́льки́сь**. **Нехай так**, **нехай риба бу́де** **рак**. н. п. — **Какъ бы́ть?** = **що ро́бити?** **як його́ бу́ти?** Ой сама я не знаю, що робити маю. н. п. — **Что изъ этого́ бу́детъ?** = **що з сього́ бу́де**, **до чо́го воно́ йде́ть** ся? — **Какъ бы тамъ ни**

было = щоб там не було. — Надо
быть, надо полагать = мабут, либонь.
— Він мабут вже прийшов.

Бытьє = д. Бытіє, Бытность, Быть.

Бычати́на = воловина, бичина, м'ясо,
гов'ядина.

Быча́чий, бы́чий = бича́чий, воло́вий.

Бы́чься = 1. хму́рити ся, во́вком ди-
ви́ти ся.

2. опи́нати ся, спи́нати ся, спіра́ти ся,
пруча́ти ся, змага́ти ся. С. Л. — Його
ведуть, а він ще й опи́наєть ся.

Бычо́къ = бичо́к і д. Ба́бка 5. — Годо-
ва́лый бычо́къ = бу́зімок, бу́зівок, на-
зі́мок. — Як годований підсви́нок або до-
бри́й назі́мок. К. Х.

Бѣга́ніє = бігання, бігання́, гасання́.

Бѣга́ть = 1. бігати, гаса́ти, ганя́ти,
чу́храти, шми́глати. (Д. Бѣжа́ть). —
Тури к валу підступивши, скрізь на зигра-
тому гасав. Кот. — Із льоху та в хату
знай шмигав, наливає. К. Ш. — Ганя, мо-
валяв, як та собака. К. Х. — Бѣга́ть за-
пу́ски = на ви́передки бігати, пере-
біга́ти ся.

2. ті́кати, уті́кати, вті́кати, мандру-
ва́ти. — Він не раз вже ті́кає з служби.

3. ухи́ляти ся, цура́ти ся. — На віщо ж
він цураєть ся людей?

Бѣга́ться = 1. на ви́передки бігати, пе-
ребіга́ти ся. — А ну, давай на випередки
— хто ко́го випередить.

2. ті́кати ся. — Коло Галии Зача́тія вов-
ки ті́кають ся. С. Ш.

Бѣгле́ць = уті́кач, вті́кач, ті́кач, збі́г.
С. Ш. — Троїнець — голяк, вті́кач, при-
слентач, ланець. Кот.

Бѣглость = д. Быстрость.

Бѣглы́й = 1. уті́клий (С. Л.), збі́глий
(С. З.), забі́глий і д. Бѣгле́ць.

2. швидкий, хуткий, мото́рний.

3. поверхо́вний, ле́гкий, побі́жний
(гал.) — Бро́ситъ бѣглы́й взгля́дъ = ски́-
нути оком, нами́гнути о́ком. — Бѣгло
= швидко, швиденько, ху́тко, хуте́нь-
ко, на швидку́ ру́ку, побі́жно (гал.)

Бѣглі́нка = уті́качка, вті́качка.

Бѣгові́й = біговий. — Бѣговія́ дро́жки
= бігунці. — Він зараз за́пріг коня в бі-
гунці, тай поїхав.

Бѣго́мъ = біго́м, бі́гма, бі́гцем, бі́жки,
бі́жка, підбі́гцем. С. Л. Ш. — Не то що
ходою, бі́жка до́біг би. — Горпина підбі́г-
цем покванила ся до дому. Фр.

Бѣгоме́ръ (о́дометръ) = бігомі́р.

Бѣготні́й = бігання́, бігання́, гаса́ння.
— В ночі підняли таку біганину, що всі
попрокидали ся. С. Ш.

Бѣ́гство = уті́кання, уті́чка, уті́канка,
уте́ка, утє́к, уте́ча, уте́чка, уті́к, вте́ка,
втек. С. Ш. — Ні до втеку гордій шляхті,
ні до оборони К. Д. — Страх до утечки
з Польщі. Л. В. — О́брати́ть, ся въ бѣ́г-
ство = поверну́ти на вті́ки, пу́ститись
на вті́ки, на вті́кача́ (С. З.), на́кивати
п'ята́ми. — А він баче, що не переливки,
та наві́ткача.

Бѣ́гствовать = уті́кати, вті́кати.

Бѣ́гункі́ = бігунці́.

Бѣ́гунъ = 1. д. Бѣ́глець.

2. (про коня) — бі́гун, баскі́й.

3. жо́рен (сторчовий у мляні).

4. сту́пір (до ростирання фарб або похо-
вої маси).

Бѣ́гучі́й = 1. текучи́й. — Вода текуча, а
не стояча.

2. линю́чий (про ко́лір).

Бѣ́гъ = 1. бі́г. — На бѣ́гу = на бі́гу,
у бі́зі. С. Ш.

2. бігові́сько. С. Ш.

3. Бѣ́га = а) го́нітва. С. Ж. б) ман-
дрі́вка, вті́ки. — Нахо́дяться въ бѣ́-
гахъ = бу́ти в ма́ндрах, в ма́ндрівці́,
на вті́ках. — Ма́ндрівочка — рідна ті́-
точка. н. пр.

Бѣ́да = бі́да, лі́хо, го́ре, неща́стя, не-
до́ля, приго́да, безтала́ння, ли́ха го-
ди́на, безго́лов'я, ха́лепа, причи́на,
здр. — бідо́нька, лі́шенько, го́ренько,
неща́стичко, недо́ленька, приго́донька,
(не велика) — ші́в бі́ди — лі́ха. — Ой
бі́да, бі́да чайці́ небозі́, що вивела ді́ток при
битій доро́зі. н. п. — Го́ре, ли́хо і бі́да —
не дають за тебе. Кв. — Тиха вода береги
зриває, ли́ха година па́ру розлучає. н. п.
— Мені́ з думки не́йде на́ше безтала́ння.
Кот. — Ста́лась йому́ приго́донька не в де́нь,
а в по́чі — занедужав чу́маченько, з Криму
идучи. н. п. — Се ще ші́в бі́ди-ли́ха, як
гроши́й не має, аби́ була́ сила. — Бѣ́да
бѣ́ду ро́дитъ, Бѣ́да не при́ходить одна́,
Бѣ́ду по бѣ́да́тъ, н. пр. — одна бі́да іде́
і дру́гу за собо́ю веде́; бі́с бі́ду не-
ребу́де — одна згі́не, дру́га бу́де.
Бі́да бі́ду поро́дила, а бі́ду чорт. н. пр.

— Въ то́мъ то и бѣ́да! = то-то бо й
лі́хо, го́ре. — Бѣ́да стра́слась = ли́-
хо спі́ткало. — Ка́къ на бѣ́ду = як на
лі́хо, як на те́. — Лі́ха бѣ́да нача́ло
= почі́н трудо́ний. — На́вле́чь бѣ́ду =

накликати ліхо. — Пережити бѣду = перебідувати. — Помочь, пособить бѣдѣ = запобігти лихови. — Семь бѣдъ, одинъ отвѣтъ, н. пр. — Чи раз батько вдарив, чи сім раз, однаково одвічати. **Бѣдишка** = бідонька, лишенько і т. д. д. **Бѣда**.

Бѣдниться = біднити ся, бідкати ся. С. Ш. **Бѣдновать** = бідувати. (Д. **Бѣдствовать**).

Бѣдность = бідність, убожество, убожество, недостатки, бідота, мизерія, злидні. — Та така бідність, таке убожество. Кот. — Козацтво до великого убожства прийшло. Л. С. — Недостатки гонять з хатки. н. пр. — Наші злидні ваше багатство перебудуть. н. пр.

Бѣдота = 1. д. **Бѣдность**.

2. бідота, бідота, голота, сірома, гольтіна, сіроманія, убіж, злидні. — Не боїть ся голода ні дошу, ні бодота. н. пр. — Хоч злидні, та з перцем. н. пр. — Ой не ходи, вражий сику, де голода н'є. н. п.

Бѣдный = 1. бідний, убогий, вбогий, неможний, мизерний, злиденний. — Ми не бідні, бо душу маєм, тільки чорт бідний. С. Ш. — Вони люди злиденні. н. пр. — **Бѣднымъ дѣлать** = біднити, нищити, убожити. Наші ниви продавали, бідняли нас постоями. К. Д. — **Бѣднымъ представляться** = збіднитися.

2. бідний, бідолашний, сердешний. (Д. **Бѣдняга** 2.).

Бѣднѣть = біднити, біднішати, вбожити, убожчати, зводитися, переводитися, голіти, мизеріти. — Так звів ся, що хліба ні за що купити. С. Л. — Був колись багачирь, та перевівся ні на що.

Бѣдняга, бѣднякъ = 1. бідняк, бідак, бідарь, злидень, злидарь, худак, харпак, голяк, голодрабець, безштанько, сіромаха, гольтінака і д. **Бѣдный** 1. і зб. **Бѣдота** 2. — Микита був злидарь, слізьми було розмоче сухар. Б. Б. — Такі злидні, що й кицьку нема чим з пічурки виманити. н. пр. — По під тишню сіромаха і днює й почує. К. Ш. — А в иншого сіромахи — ні хати, ні поля, тільки торба, а з торбиши виглядає доля. К. Ш. — Був колись безштанько, а тепер тисячами орудує. Як.

2. бідоліха, бідліха, сердєга, бідолашний, бідний, сердешний, небога, нетиґа, небора́к, небора́ка, горопа́ха. С. З. Л. Сшивали сердєги, а слізки лились. К. Ш. — В селі не бачили й не чули, де вона поділась, думали на пожарищі небога згоріла. К. Ш. — Жде його небога, не діждеть ся. н. о. — Вийду на могилу, надівши

сермягу, ой хто мене та пригорне, бідного нетягу. н. п.

Бѣднѣть = д. **Бѣднѣть**.

Бѣдовать = д. **Бѣдствовать**.

Бѣдовый = 1. (про діло) — лихий, небезпечний.

2. (про чоловіка) — завзятий, невгамонний, голінний.

Бѣдокурить = шкідити. — Куди не візе, скрізь пашкодить.

Бѣдокуръ, ка = шкідник, ця.

Бѣдственный = 1. нещасливий.

2. бідолашний, злиденний. — Життя злиденне. К. Д. — **Бѣдственное время** = лиха година, лихоліття, злигодня година. — Як у нашій славній Україні були колись пристрашні злигодні години. н. д. — **Бѣдственное положеніе** = лиха година і д. **Бѣда**.

Бѣдствие, бѣдство = лиха година, хуртовина, халепа, безголов'я і д. **Бѣда**. — При добрій годині куди й поворотити, а при лихій годині — не має й родити. н. пр. — Прибуди до мене, одвідай ти мене на чужій чужині, при злій хуртовині. н. п. — Утомить ся вітер, тополя спочинє, отак і дівоча минє хуртовина. К. Ш. — Здорове тіло його перенєсає всі ті халеки без великої шкоди. Бар.

Бѣдствованіе = бідування, горювання.

Бѣдствовать = бідувати, горювати, лихувати, бідкати ся, злиднювати, поневіряти ся. — Отак і я на сім світі сам бідую. Аф. — Піди до Бракова — всюди біда однакова, піди й за Карпати, треба бідувати. н. пр. — Оттак і в мене Івасичок десь на чужині бідаєть ся. О. Мар. — Ото вже старий не поневіряє ся у своїх дитий, жив, як на своєму господарстві. н. о. — Як ми бідували, а поки ту панщину тяжко відбували. н. п. — Не кажи, що я злиднюю, а кажи, що я паную. н. п. — Як без тебе тут горюю, прийди, подиви ся. Кот.

Бѣжаніе = д. **Бѣгание**.

Бѣжати = 1. бігти, (швидко) — чухрати, драти, чесати, чкурати, чимчикувати, мчаться, дмұхати. — Видно і хати, та далеко чухрати. н. пр. — І куди очі почухрав. Кот. — Вовк помчав ся по дорозі і завив на перелозі. В. Ш. — Дмухнем лиш, брати, ми до неї. Кот. — Чкурнув так, аж литками креше. (Туди й відти) — гасати, ганяти. — Гая, мовля, як та собака. К. Х. (Дрібенько ступаючи) — дріботіти, копотіти. (Не швидко) — трюхати, тюпати, підтюпцем, трюшкѡм бігти, трюхикати. С. Ш. (Тушаючи погами) — тупотіти, тупотати, допоті-

ти. — А він навтікача, аж допотить.

2. ухияти ся, цурати ся, тікати, утікати. — Чого ви нас цураєтесь?

3. тікати, (у)втікати, мандрувати, драля, тягу, дмухача давати. — Од папаста поли вріж та тікай. н. пр. — Втік не втік, а побігти можна н. пр. — Він взявши торбу, тягу дав. Кот.

4. (про молоко то-що, як дуже кипить) — бігти, збігатись. — Молоко збігло ся. — Борщ біжить. С. Ш.

5. (про колір) — линяти.

6. (про годину і воду) — бігти, точити ся, пливати. С. Ш. — Вода точить ся. С. Ш. — Біжить річка — млиновка, каміні руйнує. н. п. — Верховино, ти сьвітку-паш, ой як в тобі нам мило! Як струмень той пливе нам час, весело, шумно, сьміло. н. п.

Бѣженецъ = д. **Бѣлѣць**.

Бѣжокъ = здр. від с. **Бѣгъ** = кінець, перегін (скільки можна пробігти враз).

Бѣлево = 1. білізна.

2. біління.

Бѣлезна = риба з породи коронів *Aspius garax*.

Бѣлѣкъ = тюлѣнь молодий білої масти.

Бѣленá = д. **Беленá**.

Бѣленіє = біління.

Бѣленькій = 1. біленький.

2. д. **Бѣлѣкъ**.

Бѣлесоватый = білястий, білявий. С. Ш.

Бѣлесовина = лісина (біляста пляма).

Бѣлестъ = д. **Бѣлезна**.

Бѣлєсий = д. **Бѣлесоватый**.

Бѣлѣхонекъ, бѣлѣшенекъ = білѣсенький. — Як сніг білєсеньке, як напір тонєсеньке. н. п.

Бѣли, Leucorhoea = оплава, уплави. — У неї що разу уплави. Полт.

Бѣливать = біліти.

Бѣлизна = ясна смуга або пляма.

Бѣлизна = біль, білість, білянка. С. Ш. — Личко мила, біль біліла. н. п. — Ластівко! па тобі веснянки, дай мені білянки.

Бѣлікъ, рос. Alisma Plantago = шильник, водяний попутник, жовник. С. Ап.

Бѣлило, бѣлила, бѣлилы = біліло, побіл. — Свиночова бѣлила = блейвас. С. Аф. Ш. — Бо щокі терми малєво, а блейвасом і піє і лоб. Кот.

Бѣлильный = біліловий, блейвасовий.

Бѣлильщикъ, ца = білільник, ця. — Треба паняти білільницъ — побілити хату.

Бѣлиná = д. **Бѣлизна**.

Бѣлять, ся = біліти, ся, побіляти. —

— Шити-біляти: завтра Великдень. н. пр. — Біляти полотно.

Бѣліца = біліця, черниця (непострижена).

Бѣличій, бѣлій = білячий. — Біляча шкурка.

Бѣлка = 1. *Sciurus vulgaris* — білка, (С. Ш.), вівірка (Прав.).

2. біління.

Бѣлкі = білкі. — Чого ти витріщив білки? (очі) С. Ш.

Бѣлковать = за білками охотитись.

Бѣлковина = білковина.

Бѣлковый = білковий.

Бѣло = біло (С. Ш.), чісто.

Бѣлобобкій = білобобкий. — Сорока білобока.

Бѣлобровый, бѣлобрысый = білобровий. С. Ш.

Бѣлобріхий = білобріхий, підласий. — Віл підласий.

Бѣловатый = білястий, білявий (С. Ш.), пробілуватий. — Вовки зимою пробілуваті. Чайч.

Бѣловать = бідувати. С. Ш.

Бѣловикъ = 1. д. **Боровикъ** 1.

2. напір перенісаний начисто.

Бѣловоі = біловий, біловик, перенісаний начисто.

Бѣловолосый = біловолосий, білий, білєвий.

Бѣлоглазый = білобкий, білѣзорий. С. Ш. — Білѣзорий кін. С. Ш.

Бѣлоголовецъ = 1. рос. а) *Spiraea ulmaria*, д. **Багүльникъ** і б) д. **Бедренєць онисовый** 2., в) *Crepis lectorum* — куль-баба, дікий молочай, жовтий цвіт, г) *Silvaus pratensis* — морквожник. С. Ап.

2. хвіля пінява.

Бѣлоголовка = рос. д. **Багүльникъ**, *Spiraea ulmaria* і *Fritolium montanum* — куряча ланка, сорочі ланки, біла кашка, кошучина, квасик. С. Ап.

Бѣлоголівникъ = рос. а) д. **Багүльникъ** *Spiraea ulmaria* і **Бѣлоголовецъ** 1.—в., б) *Vaccinium uliginosum* — голубецъ, п'яниця, піяки, лохіна, лохачі, глухия (гал.), в) *Bertergoa incana* — бабішник, йкавка, г) д. **Вобівникъ** 2. С. Ап.

Бѣлоголовий = 1. білоголовий. — Маківочки — білоголовочки! чи ви поспіли? (Приснів до веснянки). С. Ш.

2. сивий. — Сивий дід.

Бѣлогривый = білогривий. С. Ш.

Бѣлогрудый = білогрудий. С. Ш.

Бѣлѣзоръ, рос. Parnassia palustris = біло-

зор, гадаїзїл'я, маточник білий. С. Ан.
Бѣлокопѣтникъ, рос. *Tussilago farfara* і *Petasites vulgaris* = підбіл, ма́чушник, ма́тошник, ро́нник. С. Ан.

Бѣлорѣка, рос. *Artemisia inodora* = нехвороща біла. С. Ан.

Бѣлорѣльникъ, рос. *Calla palustris* = ф'ялковий ко́ринь. С. Ан.

Бѣлокудреникъ, рос. *Ballota nigra* = глуха кропива, м'ятошник, собача м'ята, шандра. С. Ан.

Бѣлокүрь = д. Блондїнь.

Бѣло́къ = 1. біло́к (в яйці, в оці, в росліні).

2. д. Бѣлѣкъ, Бѣлкї, Бѣлкови́на.

3. рос. *Anemone* = про́ліска, переліска. С. Ан.

Бѣлоліцїй, ая, Бѣлолічка = білоліцїй, білолицький (С. Аф. Ш.) і д. Блондїнь, ка.

Бѣлоло́зь, рос. *Salix amygdalina* = білотал, талá, лозá. С. Ан.

Бѣломо́йка = 1. прáчка.

2. мо́йки (де мють вовну на річці). — На мойках поденоно заробляє.

Бѣлопу́шниця = д. Бѣлоголовець 1—в.

Бѣлору́сь = білорус, литвин. — Литвин бацька пїмав рацька. н. пр.

Бѣлору́чка = білору́чка (С. Ш.), лехкєвич (С. Фр.), лехківна.

Бѣлоры́бниця, риба *Salmo nelma* = білұха.

Бѣлоснѣжний = снѣговобілий (Нов. Лев.), білоснїжний.

Бѣлостойка, рос. *Pulmonaria officinalis* = медўнка, медўнички, медяник, медуничник, дзвонїки, щемелїна, волбїй язїк. С. Ан.

Бѣлотáл = д. Бѣлоло́зь.

Бѣлоту́рка = д. Арнаутка 2.

Бѣлотѣлий = білотїлий.

Бѣлоу́сь = 1. білоу́с, білоу́сий, білоу́сий. С. Ш.

2. рос. *Nardus stricta* — ковила́, мїчка. С. Ан. — Вітер ковилу та комиш по степу розсїнає. н. д.

Бѣлоцвѣтка = д. Бѣло́къ 3.

Бѣлоцвѣтъ, Бѣло́чникъ = д. Багўльникъ, *Spiraea ulmaria*.

Бѣлочникъ = охотник за білками.

Бѣлочный = білячий, білковий, вивірковїй.

Бѣлочный = білковий.

Бѣлошвѣйка, бѣлошвѣя = швáчка, швáля. С. З. — Вона швачка й прачка: до-тепна дівка. Кв.

Бѣлошѣрєтый = білий, білошѣрєтїй, білан, біля́к. С. Ш.

Бѣлұга = 1. риба *Acipenser huso* — білұга. С. Ш.

2. морс. животина *Delphinus leucas*.

Бѣлұжина = білұжина.

Бѣлұжїй = білұжїй. — Б. клей = карю́к.

Бѣлұха = 1. д. Бѣлұга 2.

2. рос. *Antennaria dioica* — нечу́й-вітер, нечуєві́ка. С. Ан.

Бѣлұжникъ, рос. *Filago arvensis* = горля́нка, грудна́ травка, полі́нчик. С. Ан.

Бѣлый = білий (на масть) — білан, біля́к. С. Ш. — Білий як снїг. — Ой лихо не Петрусє — біле личко, чорний ус. н. п. — Постїль біла, стїна нїма — нї с ким горорити. н. п. — Та прийшов же я та у ведїлю, та дала Солоха сорочку білу. н. п.

— Бѣлая избá = 1. свѣтїлиця, кімна́та, горні́ця. 2. хáта з пїчкою з ко́мїном. — Та взяла його за рученьку, по-вела його у свѣтлоньку. н. п. — Бѣлый свѣтъ = свѣт Божїй. — Бѣлос ору́жїє = холо́дна збрóя (шаблї, книжали то-що). — Бѣлые стихи́ = вірші без рифм.

Бѣль = 1. бі́ль. (Все біле — білі нитки, біла фарба то-що, порівний теж „Бѣлизна“.) — Білі клубків 5. Ст. Оп. Кїев. Ст.

2. лускá (риб'яча).

3. риба крім осетрової породи.

4. бі́ль, папі́рówki (порода яблуків).

5. д. Бѣлоголо́вникъ в.

Бѣльє = білізна (С. Ш.), хўсти, хўсти (С. З.), сорочкї, шмáття (Прав.). — Мати пішли на річку сорочки прати. Полт. — Прада що тїжня їх білизну. Фр.

Бѣльмó = бі́льмó (С. Ш.), скáлка (С. З.), полұ́да. (Останнє, здаєть ся, тільки в знач. *Cataracta*, а перші два і в знач. *Leucoma*.)

— З білого ока слїзу спїнає, тму закли-нає, бі́льмó зганає. н. зам. — Злизав бі́льмó, понїє на очерета, на болота. н. зам. — Іздив у Кїїв, там Каравасєв злив полуду.

С. Нїс. — Як сказав він, так наче полуда з очей спала. — Хоч і ясно зоря свѣтити, не всі видять люди, ой єуть такі межи ними, що мають полуди. н. п. — Бѣльма, бѣльмы́ = очі, банькї. — Чого ти витріщив банькї? — Какъ бѣльмó на гла-зұ = як сїль в оці. — Став ся йому, як сїль в оці.

Бѣльмóочный = бі́льмóокий, бі́льмáк. (С. Ш.)

Бѣлгѣт, бѣльчѣтъ = д. Бѣль 3.

Бѣльть = біліти, білішати.

Бѣльть, ся = біліти, ся, (про воду) — леліти, ся, (ясно) — яснїти, (як срібло) — срібніти. — Ані зіронька не мріє, тільки сніг в стену біліє. В. Ш. — Риба грала, дно ясно. Р. В. — Ясною смугою срібніла течія кринища.

Бѣляк = 1. біляк, чепурїн. — Златосніп кидики на козаки, турецькую білу табу на козаки на біляки. н. д.

2. табун (про рибу на Волзі). — Оселедці ходять табунами. С. Ш.

3. біляк, заєць *Lepus variabilis*. С. Ш.

Бѣлянка = білянка, білұха, білявка, білявиця. С. Ш. (Приміри д. під с. „Блондінка“).

2. гриби *Agaricus nitidus, procerus* і *subdulcis* — білянка. С. Ан.

Бѣлячина = зяятина.

Бѣлячка = білорұчка, чепурұха. С. Ш. Л.

Бѣсѣнокъ, бѣсѣнышъ = бісеня, бісик, чортеня, чортик.

Бѣсво = дурман. — Випив якогось дурману, що аж голова закрутилась.

Бѣсіна = дур, дурість. — Викинь дур з голови.

Бѣситъ = бісити, дратувати.

Бѣсїтєся = 1. бісити ся (С. Аф.), казїти ся, скаженїти, навїсїти. — Собаки з жиру казїть си. н. пр.

2. бісити ся, лютовати (С. З.), сатанїти, скаженїти. — Лютує, мов скажений, — Заїнилась, посатанїла, пеначе дурману їзїла. Кот.

3. казїти ся, мордувати ся, дурїти, пустувати. — Ганяли, бігали, казились, аж лив ся де-коли і піт. Кот. — Мордуєть ся, як чорт в лотоках. н. пр.

Бѣсноватый = біснуватий. С. Ш.

Бѣсноватьєся = д. Бѣсїтєся 2.

Бѣсѡвка = чортиця, відьма.

Бѣсѡво молоко, рос. *Euphorbia* = молочай, молочак. С. Ан.

Бѣсовскїй = бісів, бісовський, чортів, чортячий, дїявольський, гаспидський, гѣмонський. — Ах ти, бісів син. С. Ш. — Твою лєну долю розшарпав Виговський, що серце, мов камїнь, а розум бісовський. н. д. — Чортяча спокуса. Лев.

Бѣсовщина, Бѣсовство = 1. чортяцтво, чортівнина, чортівщина, бісовщина.

2. біснування, лютовання, шалѣнство. (С. Ж.)

Бѣсо́къ = синиця з породи *Parus*.

Бѣсъ = біс, чорт, дїявол, дїдько, сатана, кұций, гаспид, гѣмон. С. Аф. З. Ш. — Біс біду перебуде. н. пр. — Чорте! на тобі груш, тільки мене не руш. — Ви-ори мілко, посїй рїдко то й уродить си дїдько. н. пр. — **Разсыпать ся мѣлїкѣмъ бѣсомъ** = бісики пускати, підсипати ся. — А до мене губернєць підсипавсь і любови добивавсь. Кот. — Почав він їй бісики пускати. С. Ш.

Бѣшеникъ, бѣшеница = 1. рос. а) *Cicuta virosa* — бех, віха, вомига, б) д. **Белладона**. С. Ан.

2. запридұх, дурман (дуже міцна настойка).

Бѣшенка = буркунєць, порода оселедцїв *Clupea caspia*.

Бѣшенство = 1. несамовітїсть, шалѣнство (С. З.), шальга; лютїсть. — Шальга на тебе находить, та хочеш людий кусати, чи що? Фр.

2. сказ, скаженїсть, скаженївка, стєклїзна. — Собака здохла від казу.

Бѣшенствовать = д. Бѣсїтєся 2.

Бѣшеный = скажений, кручений, скаженюка, стєклїй, шалѣний, навїсний, навїжений, несамовітїй, бішений, біснуватїй; лютїй, пїнявий. — Скажена собака і свого господаря кусає. н. пр. — Скаженому прови ступай ся з дороги. н. пр. — Кричить, мов скажений. — Кручена собака побїгла. — Зїньське щєня, як би йому очі, то скаженїшого і не було-б. н. к. — Якусь пову силу почув в собі, якусь відвагу шалєну. Фр. — То бігала як би шалєна, стояла довго тороплєна. Кот. — Сам, мов бішений, стояв. С. Ш. — Оженив си навїсний та взяв біснувату, та не знали що робити — запалили хату. н. п. — **Бѣшеная вишня** = д. **Белладона**. — **Бѣшеная рїба** = д. **Бѣшенка**. — **Б. трава** = д. **Белєна**. — **Бѣшенєє зєльє**, рос. *Datura stramonium* = дурман, дурноуїя, дїв-дерево, будяк, нїмїця. С. Ан.

Бякнутъ = д. **Брїякнутъ** 2 і 3.

Бяшка = баранчик, ягнїя, ягнїятко, овечка, ягнїчка.

В.

Вабикъ = 1. ва́бка, ду́дочка, сюркало.
— 3 дудочною багато перепелів наловили.

2. о́пирь молодий, лоша́к.

Вабить = ва́бити, прина́жувати, ма́нити, прима́нювати (про лов птиць або охоту з ловчими птицями.)

Вавакати = 1. хававкати (про крик перепелів).

2. д. Болта́ть 3.

Вавілонистый = кривий, кручений, покручений.

Вавілоны = покру́чена доро́га, ма́нівці, (про мережки) — криву́льки, криві мережки. — Пи́сають вавіло́нами = криво пи́сати. — Выво́дять вавіло́ны = пи́сати мисліть, то́чити́ся (про п'яних.)

Ва́га = 1. ва́гі, ва́жниця, терези́. С. З.
— Поламали терези, сінь важучи на вози. н. п.
2. вага́, ва́жниця, підва́га. — Пропив друки і ва́жниці і з дьогтем ма́зинці. н. п.
3. и́тельва́га (у екипа́жів — дручок, до котрого чіпляють ся барки).

Вагенбу́ргъ = об́оз, та́бор (військовий). Эв.

Вагенм́ейстеръ, вагл́ейстеръ = об́озний.

Вагра́нка = го́рен (для перетонки чавуна).

Ва́женка = са́миця о́леня.

Ва́живать = д. Во́дять і Во́зять.

Ва́жничанье = пи́ха, пи́шання, велича́ння, пи́ндю́чення.

Ва́жничать = пи́шати ся, пи́шніти ся (С. З.), велича́ти ся, пи́згити ся (С. З.), бундю́чити ся (С. Ш.), при́идити ся, ко́пніти ся, ко́пніти гу́бу, ко́зирити ся, пи́ндю́чити ся, и́нді́чити ся, пи́рожити ся, (над міру) — брі́інкати. — Пи́шаєть ся, як коро́ва в ха́муті. н. пр. — Величаєть ся, як чу́мацька во́ша. н. пр. — Ко́ли не пи́рїг, то́й не пи́рожи ся. н. пр.

Ва́жність = пова́га (С. З.), ва́жниця; величи́сть. — Э́ка ва́жність! = ве́лика ва́жниця! — Не ве́лика ва́жність = не ве́лика річ. — Ве́лика ва́жниця, що він па́л! — Не ве́лика річ, що в ха́ті ві́ч. н. пр.

Ва́жний = ва́жний, пова́жний, ва́жливий; вели́чний, пи́шний, бундю́чний. — Ва́жлива річ. Ча́йч. — Вели́чний, як жи́діський па́тишок. н. пр. — Ві́н таке бундю́чне ве́сїля уди́гне, що ну. Кот. — Не ва́жний = так со́бі, а́бі-який.

Ва́жня = ва́жнй, терези́к.

Ва́йда, рос. Isatis tinctoria = спія́чник. С. Ан.

Ва́ія = ві́тка, гі́лька (пальмова або вербо́ва). — Не́дїля ва́ій = ве́рбна не́дїля.

Вакан́сія = вака́нція, гу́ляще, упа́ле місце. — Той паймит покинув, а сього правля на упале місце. н. о.

Вакан́тний = вака́нцївий (С. З.), ва́кующий, ві́льний, гу́лящий, поро́жній. — Би́скоп свята́ть на вса́ чини ере́йські ва́куючі. Б. Н. — Вака́нтнымъ бы́ть = ва́кувати, гу́ляти, поро́жнювати.

Вакан́ція = д. Вака́нсія.

Вакать, вака́ція, вака́ціонный = вака́ції, вака́ційний.

Ва́кса, ва́ксенный, ва́ксить = ва́кса, ва́ксовий, ва́ксувати. — Чоботи ва́ксовані. С. З.

Вала́нда, вала́нда = мля́вий, ле́мїшкувати́й, мнї́ха, ма́ку́ха, ма́ру́да, па́ну́ша, ко́поту́н. — Не люблю́ вже, як воно таке мля́ве: як почне́ терті́сь та мня́ті́сь, поки́ що зро́бе — от́ уже́ ма́куха!

Вала́ндаться = 1. ко́пати ся, во́вту́зити ся, ба́бляти ся, вала́ндати́ ся. (С. З.). — Ба́блять ся з ді́жою од са́мого ра́нку. Лев. 2. ти́няти ся, блука́ти, хи́ляти ся. С. З. Л.

Вале́жнийк = лом, ві́троло́м, ла́мань, ле́жак, нава́л, су́шняк, (дрі́бний) — хмі́з, тру́ск, трусо́к, (ви́кшнутий водою) — бере́жнйк. — Набрала в лі́сі до́му ве́ликий оберемо́к. — Ой не і́дь же, мій ми́лий, ти́ пи́зом — заки́дана до́ріжєнька хми́зом. н. п.

Вале́къ = 1. пра́ч, пра́ник, пра́льник. С. З. — Бе́ри пра́ча, кла́дку в ру́ки, та і́ди ху́сти пра́ти. н. п. — Пі́шла на рі́чку та де́сь пра́ник за́губила.

2. ру́бель. С. З. — Ку́пила ру́бель з ка́чалкою. — З ру́блем там пра́чка хра́бривала. Кот.

3. ба́рок, о́рчик. С. З. Л. Ш. — Па́кидай ме́рці́й посто́ронки на ба́рки.

4. де́ржак (весла). Ман.

5. ва́л, ва́лик, ва́лець (в мли́ні). С. Аф.

Ва́ленка, ва́лено́къ, мп. ва́ленки або ва́лены = по́встани́к, по́вста́нник. — Ні́ вже зи́мою в доро́гу, то́ кра́ще ве́сього, як по́встани́ки обу́ш.

Валеріана = д. Ба́лдриа́нъ.

Валѣтъ = (в картах) — хлап, хви́лка, ніжник. С. Л. — Хто, бач, ніжник, той не король, н. пр. — **Червонний валѣтъ** = дури́сьвіт, шахра́й меткий. С. Аф.

Валі́лья = валю́шня, валю́ша, шапо-ва́лка, фалю́ша. С. Аф. Л.

Валі́тъ, ся = 1. валі́ти, ся, валі́ти, пе-рекида́ти, переверта́ти. — Звалив мене до долу.

2. накида́ти, насипа́ти, висипа́ти. — Висипали вал. — Як вдарили з семи гармат у середу вранці, накидали у годину жи-дів повні шапці, н. п.

3. скида́ти, звальювати. — Він все на других звальює, а сам піби-то й не випу-ватий.

4. гинути, па́дати. — Від чуми багато худоби гине.

5. су́нити, ся, си́пати, пла́вом пливти́, хма́рою йти́. — **Сні́тъ валі́тъ** = сні́г сипле. — **Вало́мъ валі́тъ** = як плав пливé, хма́рою йде́. — **На о́бданаго Ма-ка́ра п ши́шки валі́тся** = на похі́ле дере́во і ко́зи ска́чуть. н. пр.

Ва́лка = 1. звальювання (до купи).

2. рубанія, ви́руб (лісу).

3. юрба́, на́товп, си́ла, тиск. — Такий на́товп лю́дей, що страх. С. Л.

4. па́дѣж, онáда, па́дѣ, ви́а́док, ви́здох. — Від чуми велика па́дѣ на худобу.

5. валя́ння, кача́ння (сукна, повсті то-що).

6. бійка, лу́нка.

Валкі́й = 1. хиткий, хилкий, хі́бкий. — Хитка лавка. — Хі́бкий чолов. — **Ни ма́т-ко, ни ва́лко, ни на́ сто́рону** = та́к собі, аби́-як, помале́ньку.

2. ла́сий, охóчий. — Ласий на ковбаси, н. пр. — Він до свого не дуже охочий.

Валово́й = гуртовий, огу́льний. С. З. — Гуртова ціна.

Вало́мъ = юрбо́ю, гурто́м (Див. теж: Ва-лі́тъ 5.).

Вало́шнѣ = валаша́ти, виклада́ти, ви-клада́вати, холоща́ти, холості́ти, лег-ша́ти, легчи́ти, заверта́ти, ско́пѣти. — Валашати барапа. — Холощати жеребця. — Легчити кнура. — Завертати бугая. — Скопѣти пілля.

Валу́й = 1. гри́б *Agaricus foet-ns* — ва-лу́й. С. Ан.

2. вайло́, валю́ка і д. **Вала́нда**.

Валу́п = кругля́к (камінь).

Валу́хъ = балах. С. Аф.

Валъ = 1. вал, о́кіп.

2. хви́ля велика, вал, буру́н. — От на-

літає на їх хвиля — бурун, не хвиля, ціла гора водяна. О. Мор.

3. (мех.) — вал.

Вальди́нѣтъ, нт. *Scolopax rusticula* = валью-шенъ (Мал.); слу́мка, слу́ква (С. Л.), ле-жень, о́ко́с.

Вальмі́й = д. **Вало́мъ**.

Вальми́й лѣсъ = дере́вня, зру́банний ліс.

Валь́ня = д. **Валі́лья**.

Вальєс = вале́ць (тане́ць).

Валья́шний = 1. ва́жкий, мі́цний.

2. га́рний, кра́сний; показни́й, пи́сний.

Валю́га = вайло́, валю́ка. С. Аф. — Оце це валю́ка — тільки спить та лежить.

Валю́та = ці́на, ко́шт, ва́ртість.

Валі́вка — д. **Валю́га**.

Валі́лья = д. **Валі́лья**.

Валі́льщикъ = шаповáл. С. З.

Валі́льний = шаповáльський. — Свита з шаповáльського сукна. С. З.

Валі́тъ = 1. валя́ти, кача́ти. — **Валі́тъ су́кно** = валя́ти (С. Аф.), фалю́вати. — **Валі́тъ тѣ́сто, хлѣ́бъ** = ви́ка́чувати, ми́сити, ви́робля́ти.

2. і 3. **Валі́тъ 1. і Битъ**.

4. ба́зграти, ля́пати, ма́згати, робі́ти що аби́-як, недба́ло або на швидку́ ру́ку.

5. і́хати шви́дко. — **Ката́й-валі́й** = погани́й, і́де шви́дче.

6. д. **Вало́шнѣ**.

Валі́ється = 1. валя́ти ся, кача́ти ся. — Ліг та й качаєть ся. — Шукаю свиту на жертці, а вона долі валієть ся.

2. незду́жати, хорува́ти, хворі́ти, сла-бува́ти, до́вго лежа́ти недужим.

3. **Валі́ється въ постѣ́ли** = ви́лежува-ти́сь. С. Аф. — А ти й досі вилежуєш ся, ач яке вайло!

Вампі́ръ = 1. зоол. *Vampyrus* — поро́да ка́жана́.

2. упи́ръ, упи́ря́ка. С. З.

Ва́нда = ве́рша (з лози). — Сьміла ся ве́рша з боло́та, аж і сама в боло́ті. н. пр.

Ва́нна = ва́нна, ку́піль.

Вара́кать, вара́кєть = ба́зграти, дря-пати, ля́пати (час́іме про і́сання).

Вара́хія, рос. *Inula hirta* = гвозди́чка, го-ри́цьвіт, сї́дач, су́ховѣ́ршки і *Inula bri-tanica* = забо́лото́чник. С. Ан.

Варварка = 1. лю́та, жорсто́ка жі́нка, за́пекла ба́ба, ба́ба-яга́, ви́дьма.

2. рос. *Barbarea vulgaris* = свирі́па. С. Ан.

Варварство = азіятство, лютість, жорстокість.

Варваръ = азіят; лютий, жорстокий чоловік.

Варганить = 1. бринькати, цигикати, тилікати. — Як почали вони цигикати: той на скрипці, а той на басі, так хоч з хати тікай.

2. базграти, ляпати, робіти абі-як, на швидку руку.

Варганъ = дримба, вигран.

Варега, варезка = рукавиця, плетénка.

Варенець = ряжанка, колотуха, паренуха.

Вареніє = варіння.

Варенье = 1. варіння.

2. варення, смаження, (перетерте) — павідло. С. З.

Варей = куховарка. — Я до печі куховарочку наняв. н. п.

Варить, ся = варіти, ся (в маслі, меду, сахарю) — смажити (С. З.), мед — ситіти. С. З. — **Варить, со́лице варить** = печé, пале, палить. — **Молоко сварилось** = зкипілось.

Варіантъ = одміна. — Маю дві одміни цієї пісні.

Варка = д. Вареніє.

Варки = полудрабки. — Я на цеї задивив ся, полудрабок поломив ся. н. п.

Варница = солеварня.

Варня = пивоварня, медоварня, бровар, броварня. С. З. III.

Варо́йна = 1. вірówka, верівка (частіше пасмолена).

2. дрáтва.

Варовье = вірів'я.

Варо́къ = загін, баз. — Сі всі були в другім загоні, як би лоша́та або коні. Кот. — Воли на базу стоять.

Варъ = 1. спе́ка, ва́р. — Терпи, Грицю, хоч яка спека. н. пр. — На дворі вар займає дух. Кол.

2. окрі́п, вар. — Окропом ошпарив.

3. д. Варо́къ.

4. смо́ла, (у шевців) — шéвська смо́ла. — Приста́в, як шевська смола до чобота. н. пр.

Василе́къ, рос. Centaurea cyanus = воло́шка, волошки, блавати. С. Ан. — Ой у полі (2) зацвили волошки, тим я тебе полюбила, що рум'яний трошки. н. п. — Сі-яно пшеницю — вродили блавати, кого вірно люблю — трудно запехати. н. п.

Василе́къ огоро́дний, душі́стий, рос. Осі-

mum Basilicum = васі́льки, паху́чі васі́льки, церко́вні васі́льки. С. Ан.

Василе́къ рога́тий, рос. Delphinium consolida = соки́ркі, кома́рові носики, коса́рики, череві́чки, зозу́ліни череві́чки. С. Ан.

Василі́са, рос. Gentiana cruciata = тірлич, товсту́ха, лихоманник. С. Ан.

Василі́скъ = 1. змі́й. — Аж дивить ся: летить змі́й страшний, з трьома головами, огнем дине. н. к.

2. ящурка (американська — Basiliscus americanus).

Васі́льєвъ ве́черъ = меланки, ку́та́ (перед новим роком).

Васило́къ = кропи́ло.

Василе́ковий = воло́шковий, блава́тний, васі́льковий, соки́рковий (д. Василе́къ) — **В. чертополо́хъ** = д. Василе́къ, Centaurea. — **В. цвѣтъ** = блакі́тний, (С. III.), блава́тний. — А по над всім блакі́тне небо слялось і сонце йшло та хутору сьміялось. В. III.

Васе́аль = голді́вник. С. З.

Васе́альствовати = голдова́ти. С. З. — Ой, Василю Молдавський, господарю волосський, чи будеш за нас одностайне стояти? Будем тобі голдовати. Коли ж не будеш за нас стояти, будем іншому пану голдовати. в. д.

Васе́альскій = голдовни́чий.

Ва́та = ба́вина, ба́вовна, ба́велна, ба́вуна (С. З. III.), ва́та. — Рани мої смертельні промивав, мнякенькою бавиною закладав. н. д. — Каптан блакі́тного лудану на бавовні. Ст. опіс. Київ. Ст.

Вата́га = 1. ота́ра, вата́га, шма́ток (овець). — Ватажники ватагу гнали. К. III. 1. юрба́, грома́да, кúна (люди́й).

3. д. Арте́ль.

Вата́житься = збіра́ти ся, грома́дитись, згрома́жуватись, кúнчити ся. С. Л.

Ватеріа́съ = грунтова́га, важо́к, середва́га. (С. Жел.).

Ватло́чекъ = д. Василе́къ.

Ва́тний, ва́точний = бавовни́аний, бавелі́аний (С. III.), ва́таний. — Бавовни́на хустка. С. З.

Ватру́ха, ватру́шка = ма́ндрі́ки, мні́хи. С. З.

Ва́фельница = вахля́рка.

Ва́фля, ва́фли = ва́хлі.

Вахля́къ = 1. кгу́ля, гу́ргу́ля, мо́ргу́ля, гу́ля.

2. чвала́й, вайло́, вахля́й, тухти́й, ма́му́ла, му́рміло. С. З. Ман. III. — З та-

ними вахлаями шкода на вівка полювати.
Кул. — Чвалаями ходять, а бісів прово-
дять. н. пр.

Вахла́чка = 1. тюхтійка, вахла́йка, ду-
ре́па, дурле́па.
2. рос. *Cirsium lanceolatum* — дід, дідов-
ник, дрябчак. С. Ан.

Вахля́й, вахля́к = партач (С. З.) і д.
Вахла́к 2.

Вахля́ть = партачити, партолити, ба-
зграти, робити абі-як.

Вахта = 1. варт, вахта.
2. д. Бобівник 3.

Вахтеръ = вахтор.

Вахтовникъ = д. Адалень.

Вачикъ = сакви.

Вашъ = ваш, ва́ший, ва́ський.

Вайло = різак, долотце́.

Вайтель = різбяр, сніцер. (С. З.) —
Сніцеру дата урочна робота: взяв він ула-
мок од чистого золота і для бенкетів, запевне
веселих, виковав суніи і хупавий келих. В. П.

Вайть = різати, вирізувати, вибивати,
виліпати (з дерева, мармору, кості або
металу).

Вбива́ть = забива́ти, заганя́ти, вганя́ти,
(клини) — клинцюва́ти. — Забива́ть па-
лі. — Забива́ти гвіздки. — Загна́в клин у
колоду. — **Вбива́ть вь го́лову, вь то́лкъ**
= товма́чити. С. П.

Вбива́ться = забива́ти ся, вганя́ти ся.
— Як улу́щити змія булавою, та і вжене
його в землю. н. к.

Вбира́ть, ся = втя́гувати, вбіра́ти, ся,
набіра́ти ся, просяка́ти чим. (Чайч.)

Вбірни́й, вбіраю́щий = беркий. С. П.

Вбитъ, ся, = забити, ся, загна́ти, уві-
гна́ти, ся, вбіти, ся. — **Вбі́ться вь**
ми́лость = запобігти ла́ски, підлізти
до ко́го, підлестити́сь.

Вблизі́ = близько́, біля, зблі́зка, зблі-
зу, поблизу́. — Хоч близько́, та склизко́.
н. пр. — Біля церкви. С. З. — Він живе
тут поблизу нас.

Вбрасыва́не = вкида́ння.

Вбрасива́ть, ся = (у)вкідати́, ся, (у)вкі-
дувати, кидати ся.

Вбро́сить, ся = (у)вкінути, ся. — Вільно
Богу і звязавши в рай укинути. н. пр. —
Укинь дров у пічку. — Орда мала вкину-
ти ся. С. З.

Вбро́згива́ть, ся, вбро́знуть, ся = убро́з-
кувати, ся, вно́рськувати, вці́ркувати,
убро́зкнути і т. д.

Вбо́га́ть, вбо́жа́ть = (у)вбіга́ти, вбігти.
— Убіг у хату.

Вбо́лѣ = на́біло, на́чисто.

Вва́жива́ть, ся = при́звичаюва́ти, ся (по-
малу до чо́го).

Вва́ливати, ся = ува́лювати, ся, вкида́ти,
ся, па́дати.

Вва́ли́ть, ся = ували́ти, ся, вкіну́ти, ся,
впа́сти. — **Вва́ли́лись гла́за** = запали́
о́чі, позатыга́ло о́чі. — **Вва́ли́лись бо-
ка́** = запали, позапада́ли бо́ки. — **Вва-
ли́ть вь синю́** і т. д. = влі́пити, всі-
пати.

Введе́не = 1. уво́дини (С. П.), увод́,
ввод́.
2. всту́п, передмо́ва, предмо́ва, увод́,
передне́ слово. — До мови предмова. н.
пр. — Предмова до приказанъ Божіих єсть
така... Б. Н.

3. Введе́ніе во храмъ Пресвято́й Бого-
ро́дицы (свѣто 21. грудня) — Введе́нія.

Ввезти́, ввезть = увезти́, привезти́.

Вверга́ть, ся = вкида́ти, ся, впада́ти.

Вверну́ть, ся, вверте́ть, вверты́ваться =
вкру́тити, ся, заверте́ти, уверті́ти, ся,
вкру́чувати, ся, заві́рчувати, уві́рчу-
ва́ти, ся. (С. П.). — **Вверну́ть сло́во** =
вкіну́ти сло́во. — **В. крючо́къ** = за-
гну́ти карлю́чку.

Вверху́ = у горі́, в горі́, на горі́, зверху́.
— В горі́ над нами кувала зозуля. — Він
живе зверху́.

Вверхъ = у го́ру, в го́ру, до горі́, на
гору́, на верх. — Не дав Бог сви́і в го-
ру дивити́сь. н. пр. — Говорив до гори́,
попро́бу до низу́. н. пр. — **Вверхъ но́мъ,**
нога́ми = до гори́ нога́ми, горі́ни́ж,
шкере́берть. — Впав до гори́ нога́ми. —
Сказавши, столи́к ізвали́ла, шкере́берть к
чорту все пі́шло. Кот. — **Вверхъ живо-
то́мъ, ли́цо́мъ** = горі́-черева́ (С. З.),
голі́-черева́, горі́лиць. — Підліз я під
жорен, тай ліг го́лі-черева́. н. о. — Він ле-
жав горі́лиць і дивив ся прямо в сте́лю.
Фр. — **Вверхъ по рѣ́къ** = в го́ру, про́-
ти во́ди.

Ввѣрчива́ть, ся = д. Ввѣрты́вать, ся.

Ввести́, ввезть = увести́, вні́сти, при-
вѣсти́, завѣсти́. (Д. Вводи́ть).

Ввечеру́ = у ве́чері. — Пішов з ранку, та
тільки у ве́чері верну́в ся.

Ввива́ть, ся = (у)впліта́ти, ся, ве́рку-
вати, ся, запліта́ти, ся. — Вплітала кіс-
ники у коси.

Ввивка = впліта́ння.

Ввипити́ть, ся, ввипичива́ть, ся = вкру́ти́-
ти, ся; ушрубувати́, ся, заверте́ти, ся,

вкрѹчувати, ся, увірчувати, ся, завірчувати, ся, ушрубобувати, ся.

Ввѣть, ся = вилѣсти, ся, всукати, ся.

Вводѣть, ся = 1. уводити, ся, вводити, ся; заводити, ся, запроважувати, ся. — Він взяв її за рученьку і ввів у хату. — Почали нові порядки скрізь заводити. —

Вводѣть въ заблужденіє = ману наускати. — **В. въ грѣхъ** = до грѣха доводити, на грѣх підводити. — **В. въ дѣйствіє** = давати силу. — **В. въ обманъ** = дурити, обдурювати, зводити. — **В. въ убытокъ** = доводити до страсти, до збитку, робити шкоду. — **В. въ соблазнъ** = спокушати, призводити. — **В. въ стыдъ** = засоромлювати. — **В. порядки** = заводити, запроважувати.

2. вставляти, вправляти, вроблювати.

Вводный = уводний, ввідний; вставний. — **В. листъ** = ввідний, ввідчий лист.

Вводъ = уводниця, увѣд, ввѣд.

Ввозѣть, ся = увозити, ся, привозити, ся.

Ввозный = привозний.

Ввозъ = привіз. — На базарі привозу дуже мало.

Вволѣкивать, ся = втягати, ся, втягувати, вволѣкати, ся.

Вволочить = втягати, уволокти, втарабанити.

Вволю = у волю, до схочу, до смаку, у смак, в припуск, в припуск. (Мал.) — Було всього до схочу. — Потім, як все оглядів і на все до смаку надивив ся. Ніщ. — Харків, скільки хоч, в припуск дають.

Вворачивать = вкочувати.

Ввѣкъ = навѣки, повѣк. — Тебе ж, моє серденьтко, повѣк не забуду.

Ввѣрити, ся = уручити, доручити, звирити, приручити, довірити, ся. — Чи уже ж ти поміраєш, кому добро уручаєш? — Доручаю кошовому, писареві сѣшовому. н. п. — Приручаю тебе, серденьтко моє, єдиному Богу, а сам я поїду в далеку дорогу. н. п.

Ввѣряться = 1. д. **Ввѣрити, ся**.

2. здавати ся, покладати ся на когось. — Він у всьому покладаєть ся на дядька.

Ввѣзывать, ся = 1. ув'язувати, вилітати. 2. вилітувати, ся, втручати ся, вєтрявати.

Вганѣть, ся = вганѣти, ся, заганѣти, ся, займатися, залучати, влучати. С. Аф. — Піди швидче, залучи теля у хлів.

Вгнибать, ся = вгнивати, ся, вдавлювати, ся. **Вгнибъ** = вдавлене місце, ямка, виїмка. (С. Мал.)

Вгладъ = рівно, гладко. — Він нам голова, він нам і батько, він нам обголив голову гладко. н. п.

Вглубъ = углиб, вглиб. (С. Ш.).

Вглядываться, вглядѣться = (у)вдивлятися, вдивити ся. С. Ш.

Вгнетать = вникати, вніхувати, пхати, втискувати, вдв'ювати, втовкмачувати.

Вгниздіться = угниздіти ся (С. Ш.), уможити ся, укоренити ся.

Вгонѣть = 1. д. **Вганѣть**.

2. забивати, заганѣти. — Забивати палі. — Загнав скалку в ногу.

Вгрѣбать, вгрести, вгрьсть = вгрібати, загрібати, вгребті, загребті.

Вгустю = круто (про яйце).

Вдавать = давати, віддавати.

Вдаваться = 1. вганѣти ся, витикати ся, висувати ся. — Велике каміння вганѣть ся в море. Лев.

2. вдавати ся, вкидати ся. — Прощай, моя мила, в тугу не вдавай ся: заграє мій кінь вороненький — назад сподівай ся. н. п.

Вдавить = вдавити, втиснути, упхати.

Вдавливать = д. **Вгнетать**.

Вдѣвъ = давнѣ, спозадна, здавна. С. З.

Вдѣблывать = вдѣблювати, забивати, задѣбувати. — **В. въ голову** = втовкмачувати. — Нікч йому не втовкмачиши в голову.

Вдалекѣ, вдаль = далѣко, оддалѣ, оддалѣ, оддалеки, здалѣ, здалеку.

Вдаль = далѣко, в далечинѣ, в далинѣ, в далечинѣ.

Вдвигать, ся = всѣовувати, ся, засувати, ся. С. Аф.

Вдвижной = засувний.

Вдвинуть, ся = всѣунути, ся, засѣунути, ся.

Вдвое = удвоє. С. Ш.

Вдвоѣмъ = у двѣох, в двѣох, у двѣйзі (С. З.), у двѣйзі. (С. Ш.) — Ох! як би в двѣох! н. пр.

Вдвойнѣ = двічі, подвійно, два рази. — Двічі літо не буває. н. пр.

Вдѣятеро, вдѣятеромъ = вдѣятеро, вдѣятѣ разів, вдѣятѣох.

Вдѣргивать, ся = втягувати, затагати. — **Вдѣргивать нитку въ иглу** = вселѣти, заселѣти.

Вдѣсатеро, вдѣсатеромъ = вдѣсатеро, вдѣсатѣох.

Вдир'яться = вдирати ся, впирати ся, втискувати ся.

Вдова = удова, удовиця, зар. — удівонька, удівочка; син її — удовиченко, удовенко, дочка — удовівна. С. Ш. — Каша без борщу — удова. н. пр. — У вдови два порови. н. пр. — Удовицю я любив, подарунки їй носив. н. п.

Вдовець = удовець. — Борщ без каші — вдовець. н. пр. — **Вдовцєм** **оставить** = зайудовіти. — Мене молодого зайудовила, малих діток посиротила. н. п.

Вдовинь = удовин, вдовин, удовиний (С. Ш.), удовицький. (К. Б.) — Вдовин син тай той пішов під ариши. н. п.

Вдовица, вдовій = д. **Вдова, вдовинь**.

Вдóволь = до́сить, дово́лі, до́стать і д. **Вво́лю**.

Вдовство = удівство, удовецтво, удóвування. (Чайч.)

Вдовствовать = удóвити (С. Ш.), удóвувати. (Чайч.)

Вдóвушка = удівонька, удівочка.

Вдóвый = д. **Вдóвець**.

Вдóветь = д. **Вдóветовать**.

Вдогóнку, вдогóн = на здогін, на здогінці, удогóн, удогінці. (С. Ш.) — Він його бив, бив, а потім ще вздогін камінюкою в спину гешнув. — Наздогінці не пацілуєш ся. н. пр.

Вдóль, пт. *Урира еорps* = óдуд, óдод. (С. Ш.) **Вдóлбать** = д. **Вдóлбывать**.

Вдóль = удóвж, удóвш, вздóвш, уподóвш, виодóвш. С. З. Ш. — Було вчити, як лежало поперек подушки, а як удóвж, то вже не поможеть ся. н. пр. — Від такої страви ляжеш вздóвш лави. н. пр. — **Вдóль и поперёк** = вздóвш і виоперек.

Вдомёк, у виразі: „не вдомёк“ = не вдога́д. — А міні й не вдогад, що воно тут діялось.

Вдоміник = приймак. — Приймаці як собоці. н. пр.

Вдóсталь = зовсім, цілком, геть чісто і д. **Вдóволь**.

Вдохновёние = надхнення, натхнення. — Ї в світі слава з погляду нового достойна вищих дум, пісень пророчих, героїського натхнення огниного і чистих сліз дівчих. К. Б.

Вдохновённый = надхнений, натхнений. К. Б.

Вдохновить ся = надхнути, ся, натхнути, ся, удихнути (С. Ш.), додати дху. — Скажи, що правда оживе, натхне, накліче, нажене новеє слово. К. Ш.

Вдохновя́ть = надхати, дху додавати.

Вдехну́ть = удихну́ти, удну́ти. С. Ш. — Удну́в Бог дху у пень, тай касть ся. н. пр.

Вдрёбези = вдрёзки, на дрёзки, на мо́тлох, на гаму́з, на черёп'я. — Потовкли вдрузько ко́буз. К. Б. — Та рубайте сосну здорову та тро́ціте її на дрёзкі. н. п. — По́бити на гаму́з, на дрёзки. Ман.

Вдруго́ряд = вдрúге. — Ні вже вдруге мене не обдуриш.

Вдруг = 1. зра́зу, вмент, вміть, ра́пном, на́гло (Фр.), знена́цька. — Ми тільки що вийшли на ули́цу, коли ра́птом як пустив ся до́щ. — Як би знена́цька янгол злетів з неба. Кот.

2. ра́зом, враз, од ра́зу, від ра́зу. — Вийшли всі разом. — Одразу всі замовкли. — Всі враз повставали. — К. Ш.

Вдува́ть, ся = удóвати, ся, удму́хувати. С. Ш.

Вдúмчивый = вдúмливий.

Вдúмываться = удúмуватись, замислюватись.

Вдúнуть, вдуть = удну́ти, удихну́ти, удмухну́ти. С. Ш.

Вдыха́ть = 1. удиха́ти.

2. д. **Вдохновля́ть, Вдохну́ть**.

Вдѣ́вать = д. **Вдѣ́рживать**.

Вдѣ́лать, ся = вробіти, ся, вправити, ся, (в мур) — вму́ровати, ся.

Вдѣ́лка = впра́вка.

Вдѣ́лывать, ся = вробля́ти, вправля́ти, (в мур) — вму́ровувати, ся.

Ве́верица = д. **Бѣ́лка** 1.

Веде́ние = ведіння.

Веде́рик = бо́ндарь (що робить і продає відра).

Веде́рный, ве́дерный = віде́рний; відрóвий, віде́рковий. — Віде́рна кленка. — От узив він два бочонки: одні 1½ відра, другий віде́рковий... тай дає нам відрове барильце. н. о.

Веде́рная = 1. бо́ндарня (де роблять відра).

2. склад (де горілка продаєть ся на відра).

Веде́рце = віде́рко, віде́рце. — Ой на ставу плавало віде́рце — соснові кленки, дубовеє денце. н. п.

Ве́дрено = го́дяно, го́діняно. — Вийхали ми, так було го́дяно, а тут як пішли до́ці...

Ве́дерный = погóжий, го́дяний, го́діняний. — День був погожий — на небі ні хмаринки.

Ведрó, мн. **ве́дра** = 1. відрó, мн. ві́дра, (велике, переважно металічне) — цебе́р, цебро́. — Цебри сплухи там стоїли і браги повині дряки. Кот.

2. (міра = ¼ бочки) — відрó. — Купив

відро горілки. — Вживаєть ся: два відрá і дві відрі. — Міра в 3 відра — спуст. — Взяв спуст горілки. К. З. о Ю. Р.

Вѣдро = годіна. — Треба вистигати косить за години. С. Аф.

Вѣдрьшко = 1. д. Вѣдѣрце.

2. годінка. — Аби нам за годинки з хлібом упоратись.

Вѣдрѣть = розгодинюватись, розпогобуватись. — Вже сонце з-за хмар виглянуло: почало розгодинюватись.

Вездѣ = скрізь, усюди, всюди, повсюди, по всіх усюдах. — Доброму скрізь добре. н. пр. — І тут і всюди — скрізь погано. К. Ш. — Шукав по всіх усюдах — нігде нема.

Вездѣсущій = всюдисущий, повсюдний.

Везеніє = везіння.

Везти, ся, везть = 1. везті, ся.

2. щастити, вести ся, таланити, хвортуїтись, плуїтись, пайдити, йті ся. — Міні не щастить, не таланить. — Щось йому не ведесть ся. — Як кому ведесть ся, тай півець несеть ся. н. пр. — Не плуїжло йому якось: чи скотину заведе, гляди й подохне. н. о. — Не пайдить, тай годі. — Кому йдеть ся, той на скіпку придесть ся. н. пр.

Вѣкша = д. Бѣлка 1.

Велерѣчйвий = красномовний, солодко-мовний; багатомовний (С. Ж.), великомовний, балакливий. — Він був панч високий, повний, чорнявий, красний, сладокомовний. Кот.

Велерѣчіє = красномовство; багатомовність. (С. Ж.)

Великанскій = велетенський.

Великанъ = велетень, велет, веліч. С. Аф. З. — Велетні — то були високі люди, от як дерево. н. о. — Велетню у сьвітлі не довго жити. н. пр. — Мов велитень, спирчала високо каміна стіна. Фр.

Велікій = 1. великий, здоровий, (дуже) — величезний, величезний, великобний, здоровенний, здоровезний, здоровецький, (не дуже) — величезний, чималий. — Здоровий кавуп. — От великонна повідь буде. Кв. — **Велика Феодора**, да **дѣра** = великий до неба, а дурний, як треба. н. пр. — Великий дуб та дупливатий. н. пр.

2. великий, величний, велетень. — Громада великий чоловік. н. пр. — Велетень в громаді, як правда в пораді. н. пр.

Великоватий = величезний, чималий. — Черевички щось величезні на мене.

Великолѣпіє = величність, пишність, бучність.

Великолѣпный = 1. величний, бучний (С. Аф.), пишний, розкішний. — А той пишні та розкішні все храми мурує. К. Ш. 2. чудовий (С. З.), чудовний, дуже гарний, прекрасний.

Велико́некъ = чималенький і д. Велико-ватый. — Хлопець чималенький виріс.

Великоросѣлый = високий, здоровий. С. З.

Великоросі́йскій = російський, московський. (С. З.), великоруський, (в жарт або на глум) — кацапський.

Великоросія = Росія, Русь, Московщина (С. З.), Московська Русь, (в жарт або глумливо) — кацащина. — Та підем братці у Росію жити, дасть нам Бог сей поход сходить. н. п. — Закурилась бита доріженька на всі тракти йдучи, заплакали повобранці, в Московщину йдучи. н. п. — Ой поїхав в Московщину, тай там і загинув, свою рідну Україну на віки покинув. н. п. — Налетіли гуси з Русі, сколотили воду Марусі. н. п.

Великоросі́йнинъ, ка, великоросѣ, великорусѣ, ка = росіянин, ка, руський, ка, москаль, московка (С. З.), великорус, (в жарт або глумливо) — кацап, ка (С. З.), русалет, ка, (лайливо) — кацапуз, зб. — москві, кацапня.

Велико́сть = великість.

Вѣлікохонѣкъ = чималенький.

Великъ = д. Великий.

Велича́вость = величність, пишність.

Велича́вый = величний, велишний, пишний. — Бо у мене увесь рід пишний, бо у мене батько велишний. н. п. — Величний, як жидівський патінок. н. пр. — Пишний князь Ярема. О. С. — Ой ти дівчино горда та пишна, чом ти до мене з вечера не вийшла? н. п.

Велича́йші́й = найбільший.

Велича́ть, ся = 1. величати, ся, славити, ся. — Не знаю, як вас величати.

2. пишати ся і д. **Вѣжничать**. — Пишаєть ся, як пороса на орчику.

Величественный, но = величний, по. — І став велично на порозі і уклонивши ся вітав Марію тиху. К. Ш. — **В. о́санка, в. видъ** = велична постань, постанва, величний вигляд.

Величество = величчя, величність.

Величина = великість, величність, більшина. — **Величиною** = завбільшки (С. З.), навбільшки. — Гряд вивав завбільшки з оріх. — Коралів червоних в лизці 26, більшиною в оріх лісковий. Стар. опис. Київ. Ст.

Величіє = величчя.

Вельмі = вельми, дуже. — Гуде вітер вельми в полі, реве, ліс ламає. С. Аф.

Вельможа = великий пан, вельможа.

Велініє = веління, наказ, загад. С. Л.

Веліть = веліти, казати, наказувати, загадувати, приказувати. — Не веліла мати коня продавати, а веліла мати в похід виступати. н. п. — Ой казала міні мати ще й наказувала, щоб я хлопців не водила й не принажувала. н. п. — Отець сина вирижає та й наказує: та не кажи тестеві усею правдою. н. п. — Загадує міні білу постіль слати, загадує вечеряти готувати. н. п. — Не веліть, не веліно = не веліти, не велено, заказати, заказано. — Рученьки звязала, гулять заказала. н. п.

Вена, анат. = жила.

Венгерець = 1. Угрин.

2. венгерець (крамарь рознощик, найбільше з Словаків або Угоросів). — Купила намисто у венгерці.

Венєра, астр. = венєра; вечірна, вечірова зоря і д. Аврєва. — Ой зійшла зоря вечірова, над Почаєвом стала. н. п. — Поки з вечіркою зорькою не зійде місяць над водою. К. Ш.

Венєринь башмачок = д. Адамова голова.

Венєричєскій = пранцюватий. — В. ботлань = пранці.

Венєціонєскій = венєцький. К. Ш. Т. — В. ярь = гришпін, мідянка.

Венисє, мін. *Silex granatus* = гранат.

Вєнний, вєнєзний = жильний.

Вєнтєль, вєнтєрь = їтір. С. З. — Стійте смирно через річку, атері мої густі, як вода зтемніша — риба буде сьміло в вас пливати. В. П.

Вєнтєлієторь = вітрячок, млинєк (в етіні, вікні то що для впускання сьвіжого повітря).

Вєнтєлієція = провітрювання.

Вєпрь = кабєн дикий, одінець, вєпрь, здр. — вєприк. — Брат мене вбив за того вєприка, що в саду рив. н. п.

Вєрба, рос. *Salix* = вєрба, (деревина) — вербина. — Будь здоров, як вода, а ростючий, як верба. н. пр.

Вєрбєйникь, рос. *Lysimachia vulgaris* = кри-вєвник, рєйник, змєдєра. С. Ан.

Вєрбїчникь, рос. *Verbascum* = дивина, коров'як, ведмєже ўхо, дрябчєк, цєрсьєка сьвїчка. С. Ан.

Вєрблєдь, вєрблєжїй = вєрблєд, вєрблєд, вєрблєдчїй. — Вєрблєжє сїно,

рос. *Salsola kali* = курай, колєчка, пєрєкотипєлє. С. Ан.

Вєрблєжка, рос. *Centaurea parviflora* і *C. ovina* = пєрєкотипєлє. С. Ан.

Вєрбний = вєрбний. — В. вєскрєсєньє вєрбна нєдїля, (С. Аф.), квїтнє нєдїля. — В. нєдїля = вєрбна, вєрбний тїж-дєнь, вєрбна нєдїля, вєрбч. С. З. — Пєхвала пєхвалїть сє, а Вєрбна пєставїть сє. н. пр. — Вєрбч — трї кожухи тєрбч. н. пр.

Вєрбнїєк = вєрби, вєрбнїєк. (С. Аф.) — Пїшов дєсь у вєрби.

Вєрбєвєніє, вєрбєвєкє = вєрбєуєк, залє-ка, затїг. С. Аф. З. — Прийдь, прийдї до вєрбєуєк, будєш їстї з маслєм булку. н. п. — А дєтї тїльки на затїги вєйєс грєшєвєє вєспємєжєніє. С. З.

Вєрбєвєть = вєрбєвєти, затїєгєти, залє-чєти. С. З.

Вєрбєвєй = вєрбєвий.

Вєрбєлєзє, вєрбєлєзь, рос. *Salix viminalis* = вєрбєлєз, лєзє, молдавєнсьєка ївє. *S. carpaea* = вєрбєлєз, ївє. *S. pentandra* = вєрбєлєз, тєлє, шєлюг. С. Ан. — Вєрбє-лєз б'є до слїз. н. пр.

Вєрвє = дрєтвє. С. Аф. З.

Вєргєть = кїдєтї.

Вєрдїєть = вїрєк, рїшїнєць, прїсуд. С. З. Л. — Пєнєжє тєй єсть нєзмїнїй судєб Божїх вїрєк. (Духов. Гєг. Скорєпадсьєкого). — Вєнє пєчулє тєй рїшїнєць. С. З.

Вєрєвєкє = 1. вїрєвєкє, вєрївєкє, ўжївєкє, бєчївєкє. С. Л. — (Тєвєстє при пєрєвєї або нєвєдї) — кєдєлє. С. З. — (Длє шнєрєвєнєнє вєзє) — шнєрєвєнєнє. (Щє накї-дєють на рєгї вєлїв) — нєлїгєч, вєлєвїд. С. З. Фр. — Нєлїгєчєм скрєтїлї рєкї. К. Ш. — (Кєрєтєкє) — мєтєуз, мєтєуєк, мє-тєуєкє, мєтєуєчєкє. С. З. — Гєрцїєє, як тєлє на мєтєуєк. н. пр. — (Тєвєнєкє) — шпєгєт, швєрєкє, (ї кєрєтєнєкє) — пєвє-рєзєкє. С. З.

2. клєч, пїзєкє. — А гєсїй справдї цї-лїй клєч з-зє крїєжє пїднєв сє. С. З. — Із вїрїєу жєрєвєї лєтєть вїсєкє клєчємї. К. Ш.

Вєрєвєчнїй = вїрєвєчєнїй, мєтєуєнїй.

Вєрєдїть = д. Вєрєдїть.

Вєрєдїлєвєй = чїрєкєвєтїй, чїрєвїй.

Вєрєдь = чїрїєк, чїрєкє, бєлєчєкє. С. З. Ш. — Нє вмєр Дєнїлє, бєлєчєкє вдєвїлє. н. пр.

Вєрєзєгє = плєкєсїй, плєкєсє (С. З.), крїєкєсє.

Вєрєзєгїлєвєй = плєчлївїй, крїєклївїй, вєрєсклївїй.

Верезжати = верещати, кричати, плакати з військом.

Верейка = 1. д. Верей.
2. полукіпок.

Вереница = д. Верёвка 2.

Верескледь = д. Берескледь.

Верескь, вересь, рос. *Juniperus communis* = яловець, можевельник С. Ан.

Веретенё = веретёно. С. Аф.

Верёты = 1. лантух (з рядниці) або куль (з рогожі). — Постягав лантухи. С. З.

2. рядно (С. З.), верёта. (Гал.) — Обложив содомом, накрив веретою. Фр.

Верешокъ = черепок, скалка. С. Л.

Верещага = яєшня (за сковороді спряжена), смаження, спряження: Прав.

Верещать = д. Верезжати.

Верей = 1. воритиця (Ман.), стовп (до котрого привіщують ся ворота).

2. човен (невеличкий, легенький).

Верэйла = здоровіло, бєцман, (про жінку) — гергепа, грипа.

Веріги = ланцюг, кайдани, залізо, закові, пута: С. Ж. (про пустельників і подвижників).

Вермишєль = локшина (волоська).

Вернуть, ся = 1. д. Вертѣть.

2. вернути, ся, завернути, ся, повернути, ся. — Ой ви, хлопці, славні молодці, верніть ся до дому. н. п. — Заверніть ся, тату, до дому — я й сама піду. н. пр. — Повернув ся я з Сибіру. н. п.

Вероника, рос. *Veronica officinalis* = окладник. *V. chamaedrys* = безверішки, блакитні очки, одхасник, приворотки, росходник, клад, конотопець, (гал.) — гадяче зілля. С. Ан.

Веретя = верствя (міра довжини в 500 сажнів і верстовий стовп).

Верстакъ = верстать, верстак, верстат. С. Аф. З. (Частини: 1. стан (складаєть ся з 4-х стовнів і 2-х товстих попереки, котрі зовуть ся коні, 5-ти жерток, 2-х навоїв (верхній і спідній) і шайди, на котрій дві підніжки з байцарками, де стоїть ткаля. 2. два колеса до верхнього і спіднього навою з цугою, котрою здержуєть ся колесо, як навій накрутить ся. 3. лядя, що нею ткаля прибива нитку, в ній блят, через котрий проходить пряжа. 4. ритівниці дві, котрі прив'язують до спіднього навою.) Харьк. Чайч.

Верстать = 1. верстать, верстак (друкарський станок).

2. рівняти. — Почав рівняти військо. —

Не можна рівняти бідного з багатим. н. пр. 3. верстати (у друкарів — укласти в сторони або в стовпці).

Верстный, верстовой = верстовий, (стовп) верства, верстовик.

Вертель = рожен.

Вертикальный, по = сторчковий, стрімкий, сторч, сторчака, стрічко, на сторч. — Сторчова хата (себ-то така, що з сторчових дубків).

Вертіло = свёрдел, свёрдлик (у теслів).

Верткій = 1. верткий. — Вертке веретенё. 2. д. Вáлкій 1.

Вертлюжная впадина, анат. *aceta bulum* = клуб, кұлыша.

Вертлявый = верткий, кручений, юрливий (С. Л.), юлкий, дзига, (про жінку) — придзигльованка. С. З. — Очі гострі та верткі, наче та дзига бігають. н. о.

Вертопрахъ = вітрогін, жевчик (С. З.), фінтик, фертик (С. З.), глумливо — вертихвіст, шелихвіст, крутихвіст.

Вертопрашка = вітрогінка, дзига, придзигльованка, (глумливо) — вертихвістка, шелихвістка, крутихвістка. — Там придзигльованки журились, що нікому вже підморгнути. — Оце ще дзига!

Вертопрашный = кручений, пустотливий.

Верту́п = 1. турмап. (голуб).

2. (про чоловіка) — верту́н і д. Вертля́вый і Вертопра́хъ.

Верту́нья = верту́ха і д. Вертля́вый і Вертопра́шка.

Верту́шка = 1. вітрячок, млинóк (дітська забавка і пристрій для випускання свіжого повітря).

2. д. Верту́пъ 2. і Верту́нья.

Вертѣть, ся = вертѣти, ся, крутіти, ся, кружати, віти, ся, мікати, ся. — Крутіть, ся, вертѣть, ся, не знає, де діть, ся. н. з. — Крутіть своїм світлом, як пєс хвостом. н. пр. — Коло рота мичеть, та в рот не попаде. н. з.

2. верховодити, коверзувати. — Коверзує над ним.

3. крутіти, ся, викручувати, ся, вибріхувати, ся. — Нічого там крутіти, коли пиймав, ся. — Ти мінї не викручай, кажи правду.

Вертічий = вертучий.

Верхнікъ = верхняк (напр. верхній жорен у млині).

Верхній = верхній, горівий, горішній. — Верхній жар землі. — Горішня кімната. — Подивись, ся козак Печай в горішню квартиру. н. д. — Шукає в горішній поляці. Фр.

Верховина = **вѣрх**, (стога) — **верх**, **овѣршок**, (чобота) — **халѣва**.

Верховный = **найвищий**, **звѣрхній**. С. З.

Верховодець = **верховода**.

Верховодить = **верховодити**, **орудувати**. — **Всім ділом він орудує**. н. к.

Верховой = 1. **вѣрхній**, **горовий**, **горішний**. — **В. вѣтеръ** = **горовий вітер**, **горішняк**.

2. **верховий**. — **Верховий кінь**.

3. **верховий**, **вѣрховень**, **вершник** (С. Аф.), **верховець**, **гінєць**. (С. З.) — **Послав у город верхового**.

Верховье = 1. **верх**, **вершок**, **вершняк**.

2. **верховина**, **вершина**. — **Коло самої верховини річки багато озер**.

Верхоглядъ, ка = **верхогляд**, **ка**; **роззява** (спільн. р.)

Верхоглядничать = **гави ловити**, **вітрішки продавати**.

Вѣрхомъ = **вѣрхом**, **горуоу**; **з вѣрхом**. — **Проїхав горою**. — **Насипав мірку з вѣрхом**.

Верхѡмъ = **вѣрхи**, (про де-кільки) — **верхами**. — **Кинув повозку в бодоті та вже верхи доїхав**.

Верхушка = **верх**, **вершок**. — **Верх на шапці синій**. (Дерева) — **верховина, верхів'я, вершняк, верховіття**. — **Окоренок піде на стовп, середина на дошки, а верховина на топливо**. С. Аф. — **Будемо тобі верховіття у тернів стинати, тобі на признаку на шляху покидати**. н. д. (Горі) — **верховина, шпиль**. — **Зліз на гору, на самий шпиль**.

Верхъ = 1. д. **Верховье, Верхушка**.

2. (верхне житло) — **верх**, **гора**. — **Де пан? Пішов на гору**.

3. (у екіпажів) — **верх**, **буда**, **будка**, **пóклить**.

4. (одєж) — **верх**, **покрива**, **покрівка**. — **Взять, братъ, одержать верхъ** = **гору взяти, брати, поджукати, перемогти, переважувати**. — **Унія на Україні почала гору брати**. Л. С. — **До верху** = **до вѣрху**, **в щѣртъ**. С. З. — **Верхъ** = 1. **верх**, **вершок**, **мн. верхі, вершки**. 2. **плóскінъ** (коноплі). 3. **накожні** (на рукавицях).

Верченіє = **вертіння**, **крутіння**.

Вѣрченый = 1. **вѣрчений**, **крúчений**.

2. д. **Вѣшеный, Вертопрашный і Вѣтреный**.

Вершина = д. **Верховье, Верхушка**.

Вершинникъ = 1. **верховіття**, **вершняк**.

2. **байрак**, **лѣсок** (у вершині балки).

Вершйтъ = **вершити**, **кінчати**, **вивѣршувати**. С. Аф. — **Треба вивѣршувати скирту**.

Вершковый = **вершковий**.

Вершнийкъ = 1. д. **Верховой** 3.

2. **навій вѣрхній** (у верстаку).

Веселенький = **веселенький**.

Веселѣхонекъ, веселѣшенекъ = **веселесенький**.

Веселитъ, ся = **веселити**, **ся**, **звеселяти**, **бавити**, **ся**. — **А музика грає, грає, людий звеселяє**. К. Ш.

Веселіє = **веселість**, **радість**, **веселощі, радіощі**.

Веселка = **копистка**. С. З. — **Треба добре вимішати кописткою**.

Веселый = **веселій**, **радісний**, **втішний**. — **Весела, як ясочка**. — **Веселая жінчина** = **веселуха**. — **Веселые глазки** = д. **Анітити глазки**.

Весельникъ = **гребець** (С. Аф.), **громадільник**.

Весельный = **весловий**.

Весельчакъ = **веселун**, **жартун**, **сміхун**, **сміхотун**.

Веселѣтъ = **веселіти**, **веселішати**. — **І у нас трохи повеселішало**.

Весенний = **весняний** (С. Л.), **вєсінній**. (С. Аф.). — **Весеннія пѣсни** = **веснянки**, (в лісових країнах) — **гайвки**. С. З. — **Заспіваймо веснянки якої**. — **Весенною порою** = **о вєсні**. — **Раннею вєсіннею порою** = **на провесні**.

Весло, мн. вєсла = **весло**, **мн. весла, здр.** — **весельце, веселечко, велике** — **опачина** (С. З.), **на кормі** — **стерно, демено, правило** (Ман.), **на плоту або барці** — **треплó**. — **Частини весла: лóнать і держак**, а на держаку **кобїлка або рúчка**. (Ман.) — **Піднімайте стерна, нехай хвиля грає, стогне, завиває**. н. п. — **Ой сидить козак на демені, він деменом повертає, на Чорне море поглядав**. н. п. — **Набігав страшенна хвиля, випало з рук в Одисей трєпло**. Ніц. — **Ой як би міні той човничок, як би міні те веселечко**. н. п.

Весна = **вєсна**. — **Раннею весною** = **на провесні**. — **Так на провесні у вербну суботу**. С. З. — **Въ концѣ весны** = **на розигри, на розиграх**. — **Встрѣчатъ, провозатъ весну** = **веснувати**.

Весноватый = **веснянкуватий**, **рябий** (С. З.), **таранкуватий**. (С. Ш.).

Весновой = д. **Весенний**.

Весну́ха = 1. весня́нка, ластови́ння, ря-
боти́ння. С. Л. П. — Ластівко, ластівко!
на тобі веснянки, дай міні білянки. Н. зам.
від веснянок. — Ластови́ння буває у того,
хто дере гнізда ластівок. н. пов. С. П.
2. рос. *Anemone nemorosa* — куросліп.
С. Ан.

Весну́шка = 1. д. Весну́ха 1.

2. жураві́на, жураві́ха, рос. *Oxycoccus palustris*. С. Ан.

Весну́чатый = д. Весно́ватый.

Весті́, ся = 1. весті́, ся, прова́дити.
С. З. — Веде сліпого. — Діло веде́ть ся
добре.

2. воді́ти ся, пово́дити ся. — Се часом
і у панів так пово́дить ся.

3. весті́ ся, водити́, ся, плоти́ти, ся,
розво́дити, ся, розпо́жувати, ся. — Ін-
дики добре водять ся, коли за ними добрий
догляд. — Хвазан в на́шій землі не пло-
дить ся. н. к.

4. воді́ти ся. — У нього завжди водять
ся гроші.

Весь = увесь, весь, усей, всенький, у-
сенький, цілий, цілісенький. — Полу-
боток орудовав усенькою Україною. н. о.
— **Всь** = усє, всє. — **Ршительнo всь**
= всє чісто, геть чісто, геть усє. —
Против геть усє. — **Всь равно** = усє
однó, усє одна́ко, одна́ково, дарма́,
байдуже́, про мене́, сілкісь, ані гадки.
— Міні одна́ково, чи буду я жити́ в Укра-
їні, чи ні. К. П. — Про мене, нехай вовк
траву їсть. н. пр. — Аби місяць світив,
а про зорі байдуже. н. п. — А я люблю
Петра дуже, а до других і байдуже. н. п.
— **Всь такі** = а всеж, усє такі, протє.
— А все ж я люблю його. — А про те він
міні любий по віки. — **При всємь то́мъ**
= про те́, а про те́. — Про те він чо-
ловік добрий. — **Всєго́ луч́ше, дорóже** =
найкраще́, найдорóжче од усьогó, над
усє. — Він міні над усє миліший. — **Во**
всё Ива́новскую = на всі за́ставки,
во всі́ сили, чим дужч. — Кричить на
всі за́ставки. — Побіг чим дужч.

Весьма́ = вельми, дуже. С. Аф. З. — Ой
не шуми, дуже, діровою дуже. н. п.

Ветла́, мн. ветлы́ = рос. *Salix* — верба́,
S. pentandra — верболіз, талá, шёлюг,
шєвлюг, *S. acutifolia* — краснотал, шє-
люг, желюжина, *S. alba* — біла лозá,
S. amygdalina — білотал, талá, *S. cinerea*
— ивина, лозá, чорнолóz, чорнотал,
S. fragilis — лóмка верба́, крихковє́рб,
S. repens — ницелóz, *S. rosmarinifolia* —

неталá, ницелóz, ракі́тник, *S. purpurea*
— лозні́к, са́мбірка, рокитина і д. Вер-
болоза. С. Ан.

Ветловни́къ = лóзи, верболіз, шєлюг,
вєрби, вєрбня́к. — Схова́в ся у верболіз.
— По́дав ся у лóзи.

Ветловый, ветляной, ветля́ный = вер-
бо́вий, лозовий. — Вєрбові́ дрова.

Ветля́нникъ = д. Ветлóвникъ.

Вето́шка = ганчі́рка (С. Аф. З.), кла́потъ,
шмáт старо́го полотна́.

Вето́шникъ = старови́нник, староже́чник
(Прав.), ганчі́рник, ганчу́рник (Харьк.
Чайч.), онучник.

Ветошь, вето́шь = старові́нка, старін-
ка, дра́нка, дра́нтя.

Вє́тхий = старий.

Веткозавѣ́тный = старозаві́тний.

Вє́тхоеть = ста́рість, да́вність.

Вє́тчина́ = шінка (Прав.), óкіст.

Вє́тша́ть = ста́ріти ся, па́датись, дря-
гнѣти.

Вє́хотка, вє́хоть = вѣхоть, здр. — вѣх-
тик. С. Аф.

Вє́черінка = вечєрні́ці.

Вє́черній = вечі́рий, вечі́ровий. — Са-
док вишне́вий коло хати, вечі́рня зі́ронька
вєтає. К. П. — Вє́чернія звѣ́зда = д.
Вє́нера.

Вє́черу́шка = д. Вє́черінка.

Вє́черъ = 1. вє́чір. С. Аф. — Вє́черомъ
= у вє́чєрі, в вє́чєрі. — По́дъ вє́черъ
= на́д вє́чір.

2. д. Вє́черінка. — Ой не ходи, Гри́цю,
на ті вє́черниці́, бо на вє́черних дѣ́вки ча-
рі́вниці́. н. п.

Вє́черѣ́тъ = вє́черіти, сутєні́ти, смєрка́-
ти, ся. — Ой на дворі́ вє́чір вє́черє́. н. п.
— На дворі́ почало вже сутєні́ти, коли ми
ви́хали.

Вє́чєрошній = б́увший учóра у вє́чєрі,
вчорáшній з вє́чєра. — Вє́чєрошнее мо-
лòбò = надòбєе учóра у вє́чєрі.

Вє́чєръ = учóра у вє́чєрі.

Вє́шний = д. Вєсє́ний.

Вє́шнийя́к = 1. вє́шнийя́к (млин, що мєлє
тільки вєсно́ю, коноплѣ́, висушені́ вєсно́ю,
вє́сіння доро́га і т. д.).

2. óпуст (в грєблѣ́).

Вє́шєвой́ = вє́шєвий, річєвий.

Вє́шєственный = вє́шєствє́нный, матє-
рія́льний.

Вє́шєствò = вє́шєствò, матє́рія, рєч, річ.
(С. З.).

Вє́щи́ца = шту́чка, дрі́бни́ця. (С. П.).

- Вещь** = вещь (Лів.), реч, річ (Прав. С. З.).
 — **Вещи** = вѣщі, рѣчі, пожитки, збіжки, манатки, клунки.
- Вжати** = втіснути, ухнути, утіснути, вбгати.
- Вживѣ** = за життя. — Він ще за життя розділив дітий.
- Вжикати** = брязкати, брязчати.
- Вжик** = брязкання, брязкіт, брязчання.
 — Почув ся брязкіт коси.
- Вжимати**, **ся** = втіскувати, **ся**, вникати, виіхувати, **ся**.
- Вжимъ** = ямка (на ґриді, вдавнена пальцем для посадки городини).
- Взadı** = з задү, позадү. — Попереду Дорошенко... а позаду Сагайдашний... н. п.
- Взадъ** = назад, взад. — **Ни взадъ, ни впередъ** = ні сюди, ні туди. — Оттепер, Микито, ні сюди, ні туди. н. пр.
- Взаємъ** = у позику, в позику, в побічку. — Кони в позику ліколи не давай і жінку в приданки не пускай. н. пр. — **Взять, дати взаємъ** = взяти, дати в позику, позичити в ко́го, ко́мү. — Іди до вбогого сорочки позичати, а до багатого ніколи. н. пр.
- Взаимность** = взаємність, обошльність.
 — Хоч з котрою **ся** спізнаю, взаємности не дознаю. н. п.
- Взаимный, но** = взаємний, обошльний, (С. З.), посполий, взаємне, обошльно, посполю. — Нехай умову підпишуть і присягнуть обошльно. Ч. К. — Наші душі так сповнялись обошльною любови. Рус. В.
- Взаимы** = д. **Взаємъ**.
- Взалкати** = зголодніти.
- Взамѣнъ** = замісто, замісць, намісць, взаміну.
- Взаперті** = 1. під замком.
 2. в самоті, в самотині, одлюдно.
- Взаправду** = справді, справжки, навсправжки. — Чи справжки чи й на жарт? Гул. Ар.
- Взапуски** = на випередки, на взаводи.
 — Побіг би з ним на випередки та нога болить. С. Аф.
- Взяхаться** = заохати, заохкати.
- Взашей, взашей** = в потилицю, в три вирви, в шило. С. Аф. — Прогнав його у три вирви.
- Взаламүтити** = збаламүтити, скаламүтити, сколотити. — Та налетіли гуси з далекого краю, сколотили воду в тихому Дунаю. н. п.
- Взбаламюшный** = шалений, свавольний, вередливий. С. Ш. Аф.
- Взбаламюшь** = д. **Блажь**.
- Взбалтывать, ся** = бовтати, збовтувати, **ся**, колотити.
- Взбарабошнить** = скуйовдити, розкуйовдити і т. д. д. **Барабошнить**.
- Взбарахтаться** = відрипатись, відерти **ся**.
- Взбеленіться** = розлютовати **ся** і д. **Взбѣситься**.
- Взбивати, ся** = збивати, **ся**, підбивати (про рігю) — підралювати.
- Взбираться** = алазити, лізти, (на що небудь) — п'ястї **ся**, спинати **ся**, дряпати **ся**, драбати **ся**. — Пнеть **ся**, як жаба на куну. н. пр.
- Взболтати, ся** = сколотити, **ся**, збовтати, **ся**. — Два голуби воду пили, а два сколотили. н. п.
- Взбороздїть** = з'орати, подріпати.
- Взборонїть, взборонівати** = віскородити, заскородити, віволочити, заволочити.
- Взбрасывать** = підкидати.
- Взбрасываться** = 1. підкидати **ся**.
 2. кидати **ся**. — Він кинувся на коницю сіва.
 3. накидати **ся**. — Чого він накинув **ся** на мене?
- Взбрестї, взбресть** = 1. зїїти, вїлізти.
 2. спасти на дүмку, вїїзти в голову. — Плете, що в голову влізе.
- Взбросати** = накидати. — За малу годину накидає цілий стїг.
- Взбросить** = зкинути. — Зкинув на горіще.
- Взбрызгать** = побрызкати, покропити, поприскати (д. **Брызгать**).
- Взбугрїть, ся** = зріти, порити; збүрити, **ся**, зваловати, **ся**.
- Взбудить** = розбудити, розбүркати.
- Взбурдажить** = стурбовати, зворушити, розворушити, сколотити, звалтовати, зваловати. — Ой ідем ми, ідем, усе село зваловали. н. п.
- Взбунтовати, ся** = збунтовати, **ся**, забунтовати, скаламүтити, повстати.
- Взбутетєнить** = д. **Бить**.
- Взбutorажить** = д. **Взбурдажить**.
- Взбүчить, ся** = 1. роздүти, **ся**, набүхнути, набучавити. С. Л.
 2. побіти, стусанів надавати, прочухана дати; вилаяти.
- Взбүчка** = прочухан, прочуханка, халазія. — Дали йому доброго прочухана.
- Взбѣгати** = збігати. — Збіг на гору.

Ваб'язать = збігти, вибігти.

Ваб'єить, ся = 1. роздратовати, ся, роздрочити, ся, розмордувати, ся, роззізлити, ся, розбісити, ся, посатаніти. — Запінилась, посатаніла, непаче дурману із'їла. Кот.

2. сказити ся, скрутити ся, знавісїти, збісити ся. (С. Аф.) — Не поможє бабі кадило, коли бабу сказило. н. пр.

Вав'аживать = зав'ожжувати, накидати віжкї.

Взв'аживать = зв'озити, вив'озити.

Взв'алівать, ся = зв'алювати, ся, скидати, ся, накидати, накладати, навантажувати. — Звалив на плечі та й поніс.

Взв'алівать вину на ког'о = звертати, скидати, зв'алювати на ког'о. — Сам паробив, а на мене зверта.

Взварець = 1. вар'єна, варен'уха. — Як випили варенухи, то й загули, як мухи. н. пр.

2. узвар С. З. — Кутя на покуті, а узвар на базарь. н. пр.

Взваривать = варити, зв'арювати.

Взварь = 1. відвар.

2. д. Взварець 2.

Взвезті, взвезть = звесті, вивезти.

Взвесті, взвезть = звести.

Взвивать = збивати.

Взвиваться = піднімати ся, знімати ся. — Ой галочки — чубарочки, підніміть ся в гору. н. п.

Взвїдѣть = побачити, вздріти.

Взвїзгиваніє, взвїзгъ = верещання, вищання, вереск, віск.

Взвїзгивать = верещати, вищати

Взвїтсья = підняти ся, зняти ся. — Два голуби воркотіли, знялись в парі й полетіли. н. п.

Взвїхрить = скуй'овдити, розкуй'овдити.

Взводїть, ся = 1. зв'одити, ся, піднімати, ся. — Звів на гору. — Підняв очі в гору.

2. вив'одити. — Трохи не до балі вивели церкву.

3. брехати, клепати. — Не знать що набрехав на нього.

Взводный = зв'одний.

Взводъ = звод (від гла. зв'одити, крім того в війську — $\frac{1}{4}$ частина роти або скадрона і в рушниці в замку колісце з зубцями.)

Взвожжать = завожжати.

Взвозить = зв'озити, вив'озити.

Взв'озъ = 1. зв'оз.

2. узвїз, узв'оз. С. Ш. (Дорога на гору від перевозу або броду.) — Над узвозом

стоїть похила липа. — Скоро вийдеш з брідка на узвозець, посеред узвозу гребень. С. Ш.

Взвол'акивать = ст'ягувати, витягати, звол'ікати.

Взволнованный = зрушений, збурений.

Взволновать, ся = розхвилювати, ся, розхвилюїти, ся (С. З.), схвилювати, ся (Чайч.), розб'урхати, ся, збурити, ся, зрушити, ся. — Довгий час мало по малу прислав розбурхані страсті. Бар.

Взволочъ = зволокці, стягті.

Взв'ить = зав'ити.

Взв'ивать, ся = м'яти, ся, розвивати, ся. — Військо йде, короговки мають, попереду музиченьки грають. н. п.

Взв'єсить, ся = зв'ажити, ся. С. Аф.

Взв'єшиваніє = в'ажєння.

Взв'єшивать, ся = 1. в'ажити, ся, зв'ажувати, ся, в'ив'ажувати, розв'ажати, ся. С. Аф. З. Л. — Час в'ажити борошно. С. Аф. — Скарби і сребра Самойловичові і синів його всі на двоє розділяні і шалами розв'ажєні. Л. В. — І все на шальках розв'ажали. Кот.

2. розв'ажати, м'ркувати. — М'ркуй, серце, м'ркуй, любко, чи за мене підеш хутко? н. п.

Взгад'ать, взгадывать = згадати, спогадати, згадувати.

Вз'аркивать = виг'укувати, зг'укувати. (Чайч.).

Взглядъ = погляд, згляд (С. Л.), взір, позір. — І погляд у його не людський. Помис. — **Бросить взглядъ** = д. **Взглянуть**. — **На взглядъ** = на взір, на позір. — Се вино і на позір добре. Хар. — **На мой взглядъ** = на мій погляд, на мою думку, як на мене. — На мій погляд, се не добре діло. Лев.

Взглядывать = зглядувати, поглядати, позирати.

Взглянуть, ся = 1. зглянути, ся, споглянути, ся, поглянути, подивити ся, зирнути, зиркнути, позирнути, ззирнути ся, оком накинати, скинути, звести очима. — Ой вийду я на гірку, та спогляну на зірку. н. п. — Глянь ся, Боже, ти на мене, що я молоденька. н. п. — Зирнула й за вікно, та ні! не видно сліду. К. Д. Ж. — Вони зглянули ся й усміхнули ся. — Ой не видно того села, лишень видно хрести, туди міні любо, мило оченками звести (по др. варіанту: очима повести). н. п. — Ходє Іванко по над током, накидає чорним оком. н. п. — Слуги побачили се, ззирнули ся поміж собою. Фр. — Вони рідко

коли осмислюють ся зирнути на мене. Фр. 2. подобати ся, сподобати ся. — І васильки мої і Василь при міні, пек його батькові, сподобав ся міні. н. п. — Вона йому дуже подобалась.

Взгоня́ть = зганя́ти.

Взгоревати́, ся = зажу́рити ся, затужити, засумувати. С. Аф. З. — Зажурила ся Хмельницького сїдая голова, що при йому ні сотників, ні полковників нема. н. д. **Вгору́к, взго́рье** = узгі́р'я (С. III.), згір'я (Чайч.).

Взгорѣ́ться = запалити ся, загоріти ся, зайняти ся, спалати.

Взгремѣ́ть = загри́мити, (дуже) — загроюкотити.

Взгромозжувати́, взгромозди́ть = нагромажувати, навалювати, копичити.

Взгромозжыва́сь, взгромозди́ться = влазити, влізати, влізти (високо).

Взгрусти́ть = засумувати, затужити, зажу́рити ся. — **Взгрустну́лось** = сумно, журно стало.

Вздв́ивати = двоїти, подво́ювати. — **Вздв́ивати парь** = ралити, переобро́вати.

Вздѣ́ргивати, ся, вздѣ́рнуть, ся — підтягати, ся, підтягти, ся, підсмікувати, ся, підсмікати, ся. — **Вздѣ́рнуть на висѣ́лицу** = повісити на шибеницю.

Вздѣ́рнуть носъ = записати ся, задрати носа, кирлу гну́ти (С. З.) — Стара то нічого, так молода кирлу гне. Кот. — Нечипір десь книжок багато начитав, з великого ума у гору ніс задрав. Б. Б.

Вздешевѣ́ть = подешевшати. — Хліб подешевшав.

Вздира́ть, ся = драти, ся, здира́ти ся.

Вздои́ть = подоїти.

Вздори́ть = сварити ся. — Од'їжаючи, він шапочку зняв, низенько склонив ся: Працйай, працйай, славне товариство, може с ким сварив ся. н. п.

Вдори́ливий = сварли́вий, спо́рливий, сваркі́й (С. Л.), звадли́вий.

Вдори́ничать — д. **Вздори́ть**.

Вздо́рний = безглу́здий; непу́тящий; нікче́мний.

Вздорожа́ть = подоро́жшати, подоро́жчати. (С. Л.) — І хліб і все чисто подорожчало.

Вздоръ = дурни́ця, бредня́, нісенітниця. С. Л. — Ой, Грицю, не спускай ся на дурницю. н. п. — Хто спить до дня, то й виросте бредня. н. пр. — Бредня, а й досі як загадаю, то серце плаче та болить. К. III. —

Та се не пісня, добродію, а пісенітниця, я співаю іноді, що в голову влізе. Кот.

— **Городи́ть вздоръ** = верзти́, торочити, дурни́цю нести́, тереве́ні то́чити, правити, бала́си то́чити, блягу́зкати, ка́зна що верзти́. — Елей похню́шивсь, дослуха́в ся, що йому верзла. Кот. — Дурни́ дурне й торочить. н. пр. — Ти йому дурниці не неси, а толком говори. Як.

Вздохну́ть = 1. зітхну́ти (С. Л.), здихну́ти. — Кого кохає, за тим і зітхає. н. пр. — Ох лихо! вже стара зітхнувши. О. Мор. — Оттак і у світі, хто рано почує, як серце застогне, як серце здихне. Аф.

2. передихну́ти, дух перевести́, звести́ дух, віддихати, віддихну́ти, відпочи́ти.

Вздохъ = зітхання. С. Л.

Взра́гивати = здрі́гати ся, іздрі́гати ся.

Вздремну́ть = задрі́мати, прикорхну́ти, удрати́ шнака́ (Ман.).

Вздо́ргну́ть = здрі́гнути ся, іздрі́гнути ся. К. Д. С. Л.

Вздува́ть, ся = здува́ти, ся, зди́мати, ся, надима́ти, ся, (про огонь) — роздува́ти, розду́хувати, (про опух) — пу́хнути, напу́хати, розпу́хати.

Вздума́ть = здума́ти, спогада́ти, задума́ти, у ми́слі взяти́. — Здумав оженити ся. — Як ти кохаю, не спогадаєш. н. п.

Вздума́ться = на думку спа́сти.

Вздурі́ти, ся = здурі́ти, подурі́ти і д. **Взбѣ́сьтеся**.

Взду́ть, ся = 1. д. **Вздува́ть, ся**.

2. поби́ти, одлущи́ти, стусани́в надава́ти, оддухопѣ́ти.

Вздыма́ть, ся = підніма́ти, ся, встава́ти і д. **Вздува́ть, ся**. — Чорні хвилі здимали ся, як гори.

Вздыха́ніє = зітхання.

Вздыха́тель, ница = зако́ханий, а.

Вздыха́ть = 1. зітха́ти, о́хати. — Не зітхай: чого нема, то й так нема. н. пр. — Уся челядь догадалась, чого я зітхаю і тепер усі знають — кого я кохаю. н. п.

2. жалкува́ти, тужити́. — Не раз жалкував, згадуючи кодишню долю.

Вздѣ́вати, ся = (про одєжу) — одяга́ти, ся, надяга́ти, ся, вдяга́ти, ся (про обув) — обува́ти, ся, вува́ти, ся, (нитку в голку) — вселя́ти, заселя́ти. — Надягати свитину. — Взувати чоботи.

Взиманіє = збіра́ння, збі́р.

Взимати́, ся = збіра́ти, ся, бра́ти, ся.

Взира́ть = диві́ти ся, погляда́ти. — Поглядає сюди-туди, де то бу́ть робо́ті. К. III.

— Не **взира́я** = не вважаючи, не дивлячись, не звертаючи уваги. — Не вважаючи на се, він таки пішов туди.

Взира́ться = **дивля́ти** ся, **удивля́ти** ся. (С. П.) — Почав він щільно **дивляти** ся.

Взлагать = д. **Возлагать**.

Взла́зить = **злі́зати**, **вилáзати**, (дріпаючи) — **дерти** ся, **дрáпати** ся, (держучись за що в горі) — **спинáти** ся, **п'ясти** ся. — Я маленький хлопчик, **зліз** на стовпчик (з вірші). — **Виліз** на дерево. — **Спинаєть** ся, як жаба на купу. н. пр.

Взла́мывать = **ламáти**, **вилóмлювати**, **розлóмлювати**; **відбівáти**, **розбивáти**. — **Виламав** двері. — **Розбив** скриню. — **Видбив** замок.

Взлётáть = **ві́кохати** (С. Л. З.), **ві́пестити** (С. Аф.), **ві́пестувати**, **виховати** (С. З.) — Ой був в Січі старий козак на призивіще Чалий, **вікохав** він сина Саву, козакам на славу. н. д.

Взлетáть = **злі́гати**, **злинáти**, **підіймáти** ся.

Взлётъ = **зліт**.

Взлі́за, частіше мн. **Взлі́зы** = лі́сини з обо́х бо́ків чо́ла.

Взлі́за(и)стýй = хто має такі лі́сини.

Взлóбина, **взлóбокъ** = 1. д. **Взгóрокъ**.
2. **шпиль** (гора).

Взломáть, ся = **зламáти**, ся і д. **Взла́мывать**, ся. (Про кригу весною) — **скр́еснути**, **скр́ести**. (С. З.)

Взломъ = **злом**, **полóм**.

Взлѣ́зати = д. **Взла́зить**.

Взлюбі́ть, **вживаєть** ся у виразі „не **взлюбі́ть**“ = не **полюбі́ти**, не **злюбі́ти**. — Не **злюби́ла** її **свекруха**.

Взля́гивать = **бри́кати**, ся. — **Знай**, **кобило**, де **бри́кати**. н. пр.

Взма́нивать, ся = **зма́нювати**, ся, **зна́жувати**, ся, **підмовля́ти**.

Взма́хивать = **підма́хувати**.

Взмахъ = **мах**.

Взма́чивать = **мочі́ти**, **змóчувати**, **розмóчувати**.

Взма́щивать, ся = **рештовáти**, **мості́ти**, ся і д. **Взгрома́зживать** ся.

Вамётъ = 1. **підкида́ння**.

2. **óранка**.

Взмётыва́ть, ся = **підкида́ти**, ся і д. **Взбра́сыва́ть**.

Взмилóвать, ся = **зми́лювати**, ся, **зми́лосерд́ити** ся. — Ти, Царице, **мати** наша, **зми́луй** ся над нами. н. п.

Взмокáть = **змокáти**, **ізмókáти**. — **Ізмок**, як **вовк**, **ізмерж**, як **пес**. н. п.

Взмолі́ться = **заблагáти**.

Взмóрникъ, рос. *Zostera* = **морська тра́ва**. С. Ан.

Взмóрье = **узмóре**.

Взмуті́ть, **взму́щать** = **скаламуті́ти**, **каламуті́ти**, **сколоті́ти**.

Взмилі́ть, ся = **намі́лити**, ся, **змі́лити**, ся, **вмі́лити**, ся. — **Взмилі́ть ко́му го́лову** = **намі́лити** **чуба**.

Взна́мивать = **знóсити**. — **Зніс** на **гору**.

Взно́сить = 1. **знóсити**.

2. **відда́вати**, **платі́ти**.

3. д. **Взводі́ть** 3.

Взно́ситься = **підні́мати** ся і д. **Взно́сить**.

Взно́сь = **платі́к**, **опла́та**, **вн́плата**. —

Члѣ́нскій взно́сь = (перший) — **вступне́**, **вписове́**. С. З. Фр. (Дальше) — **вкладка**.

— **Треба дати** **вписового** в **цех**. Фр. — **Вступного** 2 р. і **вкладка** **що року** по 3 р.

Вну́здать, **вну́зды́вать** = **загну́здати**, **загну́здувати**, **гну́здати**, **ну́здати**. (С. Л.)

Взны́ть = **зані́ти**.

Взобра́ться = **злі́зти**, **ві́дерти** ся, **ві́дрáпати** ся, **втеребі́ти** ся, **вшкрáпати** ся. (С. Л.) — **Дозволь** **собаці лапу** на **стіл**, **то він і цілий втеребіть** ся. н. пр.

Взогна́ть = **зі́гнати**.

Взогрі́вать, **взогрі́ть**, ся = **зогрі́вати**, **зігрі́ти**, ся, **розі́гріти**, ся.

Взойти́ = **зійти́**, **війти**, **посхо́дити**. — Ой **уже ж той ячмінь тай у полі зійшов**. н. п. — Я ж **думав**, **що зоря зійшла**, аж **то моя дівчинонька по водицю йшла**. н. п. — **Нема** **мого миленького**, **нема його тут**, **посходила** по **садочках шавлія та рута**. н. п. — **Взойти́ на ў́м** = на **думку** **спа́сти**.

Взопрі́ть = **упрі́ти**, **впрі́ти**. — **Біг**, аж **упрів**.

Взорва́ть = 1. **зірва́ти**, **розі́рвати**, **ві́бухнути**. — **Огонь криєть** ся, **але як разом ви́бухне**. С. З.

2. **розгні́вати**, **розлю́говати**.

Взоръ = **взі́р** (С. П.), **позі́р**, **по́гляд**, **зро́к** (С. Аф.); **о́ко**, **о́чі**. — **Погляд** **веселий**, **сам моторний**. — **Пожира́ть** **взоро́мъ** = **па́сти** **о́чі**. — **І все ті о́чі заздрі́стні** на **сирові** **паса**. Б. **Стариц**. — **Поту́пить** **взоръ** = **спусті́ти** **о́чі**.

Взоткну́ть = **настро́міти**, **наштрикну́ти**, **устро́міти**. С. З.

Взрасти́ть = **зрості́ти**, **ві́ростити**, **ві́ховати**, **ві́кохати**.

Взра́чный = **показни́й**, **го́жий**. — Ой **там**

ходити козак гожий; ще й на личенько хороший. п. п.

Взрєвѣть = зарєвѣти.

Взрєслый = дорєслий, зрєслий, зрєстний.

С. Л. — Дорєслий парубок.

Взрєстѣть = д. Врєстѣти.

Взрубъ = зруб, (в колодязі, криниці) — цямрина, цєбрина. — Цямрину лагодити коло колодязя, бо обвалилась. С. З.

Взривати, ся = 1. скєбувати, зривати, зрєшувати, ся. — Скопала грядки.

2. зривати, розривати, ся, вибухати.

Взривной, взривочный, взривчатый = розривний. — Розривна бомба.

Взрывъ = зрив, вибух. (К. В.)

Взрыдѣть = заридати, заголосити. — Заголосиш і од муки над хлоп'ятком сїднши руки. В. ІІ.

Взрыдъ = ридання. — **Взрыдомъ**, на **взрыдъ** плакати = ридати, хлипати (С. Л.), гірко ридати. — Вопи плакали, гірко ридали, свою долю проклинали. ІІш.

Взрыльникъ = ляпас, ляпанєць, лящ. С. З. — Ляца у пику дати. С. З.

Взрыть = скопати, зрйти, зрєшити, порити (С. Л.), порєшити, (про крота) — накрєтити.

Взрыхлить, взрыхливать, взрыхлять = спушити, підпушити, спєшувати, підпушувати, зрєшити.

Взрѣзать, взрѣзывать = розрїзати, розрїзувати.

Взрѣзъ = зрїз, надрїз, розрїз.

Взрѣзь = вщєртъ, по вінця. — Повна мірка вщєртъ. — Насипала борщу по самі вінця.

Вззубритъ = 1. пощєрбити, вищєрбити. (С. Аф.). — Гей коняку Турки вбили, Ляхи шаблю пощєрбили. В. ІІ.

2. зазубрити, затвердити, втовкмачити.

Вззєрошивать, ся, вззєрошить, ся, вззєрошенный = кудлати, кудєвчити, кєшлати, куйєвдити, розкудлати, розкудєвчити, покєшлати, розкуйєвдити, скуйєвдити, розкуйєдити, скєдлити, зколєшкати, розпєтлати, покєлєшкати, зкєшмєтити, розкєшмєтити, розкудланний, покєдланний, розпєтланий, скуйєвжений, розкуйєвжений, розкудєвчений, покєшланий, кєстрєбатий. С. Л. З. — Мене змєне дрібний дощик, а розкуйєдить буйний вітер. п. п. — Розкудєвченє волос'я. С. З. — Кєстрєбате шр'я. С. З.

Вззѣдаться = напускати ся, напєсїдати ся. — Напєсїв ся на мене так, що лихо.

Взѣздъ = зїзд, виїзд. узвїз. (С. ІІ.).

Взѣзжать, взѣзжать = виїздити, зїздити, зїхати. — Зїхав козак на могилу, пустив коня на долину. п. п.

Вззирѣться = розпєтовати ся, озвїрити ся.

Взывать = волати (С. Л.), гукати. — Борєйкова дружиновка волає до неба: один каже до другого — розїйти ся треба. п. п.

Взыграть = загра́ти; звєселити ся. — Ой заграй, заграй та синєське море, та під тими байдаками, що плывуть козаки. К. ІІ.

Взысканіе = 1. зиск, пєзов, стягання.

— **Подати ко взысканію** = пєзов заложити. — Вірь, кому хочєш, пєзов заложу. Кот.

2. штраф, пеня, кара грошевє. — Присудили йому штраф платити.

Взыскать, взыскивать, ся = 1. ви́правити, допра́вити, пра́вити (С. Л.), допра́вляти ся (С. Аф.); стягнѣти, зідрати. — Гірко, як двє правлять, а третьому нічого дати. п. пр. — Наси́зу виправив свої гроші.

2. шу́кати. — **Чего́ ты взыска́лся?** = чого шукаєш? — **Взыскивать** недомки = ви́бівати недомки.

Взятіе = взяття; здобуття.

Взятка = 1. (в картах) — взятка, брѣтка, бѣтка. — Я взяв двѣ братки.

2. хабарь, хапанка, хавтѣр, хавтѣра, базарѣнка, ралєць, мазило. С. Аф. З. Л. ІІ. — Судді, підсудки, писарі, що одбїрали хабарі. Кот. — Ти базарѣнку любиш брати, а людям в шудї допомогти не дуже, бачу, поспїшивєш. Кот. — Віп хапанкою живе. С. З. — **Съ него́ взятки глѣдки** = з його нема́ чогє взяти.

Взятко́ = узятко. С. Л. ІІ. — Грєчка не вродила, то й для нїєл доброго узятку не було.

Взятчикъ = хабарник, халѣн, халѣга, халкє, халтѣрник, браткий, брачкий, драпїка, скєбрий, щїпавка, обдєрилушїй. — Е нї, ваш становий зовєім не хабарник; а у нас брачкий. Хар. — Халун такий, що з рїдного батька злучить. Кот.

Взятчиничать = хабарі, хавтѣрі і т. д. (д. Взятка 2) брѣти, лушїти, хапати, халтѣрувати.

Взятчиническій = хабарѣницький (С. ІІ.), халтѣрний (Кот.), драпїжний (С. З.).

Взятчиничество = хабарєство, хапання, хапанка, хапанїна, халѣжєство (С. ІІ.).

Взять, ся = узяти, ся, забрати. — **Взять**

верхъ = гору взяти, переважити, повершити кого. — Правда кривду переважить. н. пр. — **Взять за себѣ** = узяти за себе, женити ся, поняти. — Узав собі дівчиноньку. н. п. — **Взять сілою** = здобути, опанувати. — Турчин опанувати мал місце. Б. Н. — **Взять волю** = одрук одбитись. — **Взять когѣ въ руки** = забрати в руки, до рук прибрати. — **Взятися за умъ** = схаменутися, за розум взяти ся. — **Взятися за дѣло** = заходити ся. — **Всѣмъ взялъ** = хоч куди, на все здатний. — Хоч куди козак! — **Ни дати, ни взяти** = точнісінько, як раз, саме як раз. — **Взять слово назадъ** = зріктись. — **Откуда ни возьмись** = де не звів ся. — Де не звив ся сизокрилий голубок, як ухопить горобчика за чубок. Б. Г. — **Что взял?** = а що шиймав облизня? — **Взять чью сторону** = заступити ся, стати за когѣ, пристати до когѣ. — **Чортъ возьми!** = матері його біс, нехай йому чорт!

Вибрація = дріжання.

Вивѣрра = д. Бѣлка.

Видальнй = бувальнй, бувалець.

Виданный = виданий, бачиний. — Не бачише діво. — **Виданное ли дѣло** = чи видано, чи чувано, чи чувана річ, чи видана річ?

Видать = бачити, видати; відко, відно, знати, ясно; мабути. — Болить моя головонька від самого чола — не бачила миленького сьогодні і вчора. н. п. — Не хочете очі без милого самі привикати, а вжеж бо вам миленького по вік не видати. н. п. — Його щось нігде не видко. — **Мабути він сього не знає**. — **Видать орла по полѣту** = знати пана по халівах. н. пр. — **Орліний клекіт здаєка чути**. н. пр.

Видаться = бачити ся, видати ся, зустрічатися, здобати ся. С. Аф. З. Ш. — Я часто з ним бачу ся.

Видимо = видно, очевидьки, очевидно (С. З.), явно, очевидячки. С. Л. — **Видимо не видно** = страшенна сила, дуже багато, чортів тиск.

Видимость = видимість, ясність.

Видимый = 1. видимий, відкий. — Видима смерть страшна. Кв.

2. очевидний, очевидний (С. З.), явний. — **По відомому** = як здається, здається, либонь, бачить ся. — Здається ся друже, а гадючку вкинув. н. пр. — Ой ба-

чить ся не журю ся, в туго не вдаю ся, а як вийду за ворота, від вітру валяю ся. н. п.

Видно = 1. відко, відно, знати, значно.

— Видко і хати, та далеко чухрати. н. пр. — Ой знати, знати, в кого єсть мати — личенько білєс, як у паняти. н. п. — **Спатовьки не хочу, їстовьки не смачно, іде туга за тугою**, на личеньку значно.

2. бачить ся, здається, либонь, мабути, десь, видай. — **Мабути такі він справді винен**. — Десь твій козак не рано з походу прубував, що... н. д. — Ой Позино, чого гаєм блудни, видай ти, Позино, мого сина любиш. н. п. (Д. ще під с. **Видимый** — **Повидимому**.)

Видный = 1. д. Видимый. — **На відномъ мѣстѣ** = на видноці, на похваті. — Багато у його добра на видноці і під замками. Гр. — **Посажу батька та на покуті**, а сама сиду та на похваті. н. п.

2. показний, огрядний, значний. С. З. — **Показний чоловік**. — Дівка молода, здорова, огрядна. Кв.

Видіть, ся = видіти ся, (не ясно, здалека) — майчи, ся, манячіти, ся, мріти, мріяти, майорити, бованіти, (наче в тумані) — туманіти, (ясно) — ясніти, (про воду найбільше) — леліти. С. З. Л. — Далеко щось маячить. — Гаразд не видно, що воно, тільки мріє. С. З. — Ген, ген! щось бованіє. С. Ш. — Гора ще далеко туманіє. — Ані зіронька не мріє, тільки сніг в степу біліє. В. Ш. — Рибка грала, дно ясно! Рус. В. — Забаваніла геть-геть в степу прощальна могила. О. Мор. — Тихесенько вітер віє, степи, лани мріють. К. Ш.

Видовой = видовий.

Видоизмѣненіе = одміна.

Видоизмѣняється = одмінати ся.

Видокъ = 1. бувальнй, бувалець.

2. свідок. — У свідка очі, як у дідька. н. пр. — Свідок слави дідівщини. К. Ш.

Видъ = вид, образ, вигляд; постава, постать; взір, позір, манір. — Мало вигляд хреста. н. о. — Постава свята, а думка злодійська. н. пр. — Він зробив се на взір (або на манір) того, як... — Се видно і на позір добре. — **Виды імѣть на когѣ** = важити на когѣ. — Ой я тобі, козаченьку, і ражу й не ражу: я с тобою вечір стою — на иншого важу. н. п. — **Видать виды** = надивити ся, перебачити, бувати в бувальцях. — Багато дива перебачив. — Був у бувальцях: знає, що кий, що палиця. н. пр. — **Имѣть видъ** = видавати ся, мати вид. — Земля не площина, як нам спершу здавала ся, а має инший вид. Децю про Св. Б. — **Въ видѣ опыта** = на пробу. — Зробив на пробу,

що з того виїде. — **Для вида** = для годить ся. — Він це зробив для годить ся. — **Імѣть въ видѣ** = мати на увазі, мати на приміті, вважати. — Вважайте, що він каже. — **Випустить, потеряѣть ізъ виду** = забути, занехати, занедбати, з голови викинути. С. З. — **Ни подѣ какимъ видомъ** = ні в яким разі. — **На видѣ, съ вида** = на взір, на позір, з виду, на вигляд. — **Подѣ видомъ** = з виду, буючи, начеб-то. — **Поставить на видѣ** = звернути увагу. **При видѣ** = бачучи, дивлячись. — **На видѣ** = на оці, на очах, на видноці. 2. вид, одміна, одмінок. — Се тільки одмінок терну. 3. білет, пашпорт.

Виды = заміри, думки, надії, сподіванка. **Видѣніе** = 1. видіння.

2. марá, манá, манія (С. З.), (страшне) — потороча, страхіття. (Чайч.) — Сьвіти йому місяченьку і розганий мари, а як прийде мій миленький, то зайди за хмари. н. п. — Була міні моя мати потороча у почі. н. п.

Видѣть = бачити, бобачати, видати, видіти, (багато) — перебачити, (погано) — недобачати, сліпати. — Я щасливий, що очей не маю, що нічого того в сьвітї не бачу й не знаю. К. Ш. — Бог бачить з неба, що кому треба. н. пр. — Чи мало я чого на віку перебачив. — Та він мабуть не добачає.

Видѣться = 1. бачити ся, видати ся, зустрічати ся. — Що дня з ним бачимось. 2. здавати ся, бачить ся.

3. сніти ся, марити ся, ввижати ся, мріти ся, привиджувати ся. — І снить ся міні чи й просто ввижаєть ся давни давнина. О. Мор.

Видящій = зрячий, видющий, видючий, бачущий. С. Л.

Визглівий = верескливий (С. Фр.), пискливий.

Визготій = визкотній, пискотній.

Визгунъ, нья = верескун, ха, пискун, ха.

Визгъ = вереск, верещання, визк, писк. — Уся родина, мале й велике, з вереском і плачем кинулись до ніг. Фр.

Визжаніе = визчання, верещання, (про собак) — скавучання, (про поросят) — кувікання, квічання.

Визжати = вищати, верещати, (про собак) — скавучати, (про поросят) — куві-

кати, квічати. С. З. Л. — Із ляку плакала, кричала, верещала. К. Д. Ж.

Визитъ = визита, одвідини, одвідання. С. Л.

Віка, рос. *Vicia sativa* і др. = віка, горобиний, гороб'ячий, мишиний горішок. С. Ан.

Віла, частіше мн. **вілы** = віла, (з трьома зуб'ями) — тройчакі. — Це ще вилами по воді писано. н. пр.

Вілка = виделка, виделко, видельце, вілка. С. З. Л. — Подайте виделка на дитині кабачки. н. пр. — Приходив Панченко, та їв виделками картоплю з дупшинням. н. пр.

Вилочковий = качаний, качановий.

Вилочкъ = качан. — Качан кашути.

Вилочка = 1 виделочка.

2. ачат. у птиць *Furula* — дужка.

Вилочный = виделковий. — Виделкова колодочка.

Вілы = д. Віла.

Вилинѣть = крутіти, крутька дати.

Вилика, вилила, вилильщикъ, ца = крутій, ка.

Вилиніе = крутія, вікрути.

Вилѣть = крутіти, ся, вертіти, ся, вилѣти (С. З.), викручувати ся, крутіти слід. — Вилѣть дшюю = кривіти, лукавити.

Вина = вина, провіна, провінність, повіна. — А за тую провиньку Бог би ти скарав, що ти мене давно любив, любив та не взяв. н. п.

Венигрѣтъ = 1. холодна страва з кришеного м'яса або риби з горідиною і з оцтом.

2. мішаніна.

Вини = вино (масть в картах). — Вино козирь.

Винитъ = винуватити, обвинувачувати. — Як би не винен, тоб і не винуватили. н. пр.

Винитъся = винити ся, признавати ся.

Винице = горіляка, сивуха. — Од його так і тхне горілякою. — Сивуху так мов брагу хлице. Кот.

Виновый = виновий. — Винова краля.

Винный = виновий. С. Л. — Винный дух. — **Винный камень**, *Tartarus* = винник. С. З. — **Винная ягода** = инжир, хвіта, фіга. С. З.

Вино = (з винограду і ягод) — вино, а в Терський країні — чихирь, (з хліба, картоплі то-що) — горілка. (Д. під с. Водка). — **Горячее вино**, **зеленое вино** = го-

рілка. — Сиді́ть вино́ = гнати го-
рілку.

Винова́тий = винувати́й, ві́нний, ві́нен.
— Ні́хто не ви́нен, сама я, що полюби́ла
гульта́я. н. п.

Винова́ть = 1. д. **Винова́тий**.

2. ви́бача́йте. — Я не пі́знав ва́с — ви-
бача́йте.

Винове́ник, ца́ = винувати́к, ца́, ви́ну-
вате́ць, ві́нний, ві́нна. — Я́кийсь лихо-
дїй за́таскав, що ми ви́нуватця́ шука́ем. н.
к. — По́винен ви́нуватця́ на суді́ призна́ти
ся до сво́єї ви́ни. Б. Н.

Винове́ность = про́винність.

Винове́ный = д. **Винова́тий**.

Виногра́дник = виногра́дник, сад-ви-
ногра́д.

Виногра́дная кисть = гро́но, гро́на, гро́на.

Виногра́дъ, *Vitis vinifera* = виногра́д, (су-
хі ягоди виногра́ду) — родзи́нки. — Сви-
но хоч родзи́нками то́дуй, то́ все бу́де ка-
па́у́ха. н. пр.

Винодѣ́ліє = виноро́бство.

Винодѣ́ль = виноро́б.

Виноку́ренний заво́дъ, виноку́рня = вино-
ку́рня, ві́нниця (С. З.), горі́льня, го-
рі́лчанний заво́д, гура́льня (Прав.), ка-
рава́н (Харьк.).

Виноку́ръ = виноку́р, ві́нник (С. З.), гу-
ра́льник (Прав.).

Винопро́давець, виното́рговець = ви́ня́р.
— А́би ви́на ті́ од певно́го ви́ня́ра бу́ли
купле́ні. Б. Н.

Винти́ть = гвинтува́ти, шрубува́ти.

Винтова́ть = 1. нарі́зувати гвинти́.

2. пригві́нчувати, пришрубо́вувати.

3. герцю́вати. — Козаки до́вго герцюва́-
ли на ко́нях.

Винто́вка = гвинто́вка.

Винтово́й = гвинтові́й, шрубові́й.

Винтообра́зный = гвинтовати́й, шрубо-
ва́тий.

Винть = 1. гві́нт, шру́б, шру́ба, здр.
шру́бка, шру́бик. — Хо́дить, як на шру-
бах. н. пр.

2. особли́ва гра в ка́рти.

Винче́ніє = гвинтува́ння, шрубована́ння.

Ві́ны = д. **Ві́ни**.

Вине́тка = визеру́нок, куншти́к, ме-
ре́жка. — Хреста́ми і визеру́нками з кві́т-
ками кругом листочки́ обведе́у, та́й спису́ю
сковоро́ду. К. П.

Висло́ухий = 1. капла́хний, клапа́хний.
— По́ толо́ці капла́ху́й йду́ть, аж уха́ теле́-
паю́ться. С. З.

2. недо́тепа, роззя́ва. — О́це ще роз-
зя́ва!

Ві́слий = зві́слий.

Виско́бєний годъ, виско́бєсть = пересту́п-
ний рік (Гал.), кас'я́нів год.

Вису́лька = 1. па́цбо́рка.

2. со́су́лька.

Ві́сьляца = ші́бєниця. С. З. Л. — Зао́дїя
на ші́бєницю ве́дуть, а ві́н ка́же, що не
ви́нен. н. пр.

Ві́сьличный = ші́бєничний.

Ві́сьлка = же́ртка. С. З. — По́висів на
же́ртці.

Ві́сьльничъ = ші́бєник. С. З. — Зі́рвав
ся, як ші́бєник з ші́бєнці. н. пр.

Ві́сьліє = ві́сьля.

Ві́сьть = ві́сїти, звиса́ти. — Го́ра зви-
сла над мо́рем.

Ві́сьюлька = д. **Ві́сьюлька**.

Ві́сячий = ві́сьючий, ві́слий. — Ві́слий
замо́к.

Ві́татъ = ві́тати. — Не́хай ду́ші коза́цькії
в Украї́ні ві́тають. К. П. — І́ сині́ го́ри
за Дніпро́м... са́м Бог ві́тає над се́лом. К. П.

Ві́тєнь = ба́тіг до́вгий.

Ві́тєва́тий = куче́рявий, кві́тча́стий
(про мо́ву).

Ві́тїєство = красномо́вство.

Ві́тїєствова́ть = красномо́вити.

Ві́тія = красномо́вця, рече́ник. С. Ж.

Ві́то́къ = ві́ту́шка, ві́телка.

Ві́ту́шка = 1. д. **Ві́то́къ**.

2. ве́рч, ве́рчик, кала́чик (хлі́бець).

Ві́ть, ся = ві́ти, ся, звива́ти, ся, пле-
сти, ся, кру́тити, ся, сука́ти, ся (над
чим, лі́таючи) — кру́жати, ві́ти ся. —
Чи не той то хмі́ль, що коло́ тичи́ни в'є́ть
ся? н. п. — Бу́ла в мене́ дівчи́на О́рися,
тоді́ж ми́ні сї́ куче́рі ви́ли ся. н. п. — Коло́
се́рця ту́га, мо́в га́дина в'є́ть ся. — Нитки
сука́ти.

Ві́тязь = лі́царь, коза́рлю́га. (Д. під. с.
Бога́тьєр).

Вихла́й = тюхти́й, чвала́й, ма́ку́ха, мні́ха.

Вихла́ть = 1. чвала́ти, пере́валюва́тись.

2. д. **Ві́лять**.

Вихо́ръ = ві́хор, чу́б.

Ві́хоръ, **вихрь** = ві́хор, кру́тєнь, ку́рява.

Вихре́ць, апат. *Os coccygis* = кунпри́к. С. З.

Ві́хритъ, ся = ві́хрити, ся, кру́тити, ся.

Ві́хрь = д. **Ві́хоръ**. — **Ві́хре́нь** = як ві́хор.

Вихря́етый = вихори́стий.

Ві́па = каблу́чка (на плота́х).

Ві́шєнийк = ви́шні́к, ви́шні́к, ви́шнє-
вий сад.

Вишениий = вишнёвий. — I ставок, і млинок, і вишневецький садок. н. п.

Вишене = 1. д. **Вишённикъ**.

2. вишні, ягоди (вишневі).

Вишнёвка = вишнівка, вишняк. — Вишнівки з кваргу укутали. Кот. — Добрий вишняк.

Вишнёвый = д. **Вишениий**.

Вишня, рос. *Prunus cerasus* = вишня (дерево і ягоди), вишня (одна деревина) —

Вишня бѣлая, *Pavium s.* = черешня, (одна деревина) — черешніна. — Ой у полі вишня, чому не черешня? н. п. — Ой вишніно — черешніно! чом ти листу не пускаєш? н. п. —

Вишня бѣшенная, *Atropa belladonna* = бѣчі ягоди. —

Вишня жидовская, *Physalis Alkekengi* = жидівські груші, міхунка. С. Ав.

Вишь = ач, бач, чи-ба, диві, глі, диві-но. — Ач, який добрий! С. Аф. — Чи бач, які роскоші, а в кешені чорт — ма грошій. н. пр.

Виолончѣлисть = басістий, басіста. — Басіста не має де сісти. н. пр.

Виолончель = бас, басоль. С. Ш. — Бас гуде, скрипка грає, Хома мовчить та все знає. н. пр. — Тепер міні не до солі, коли грають на басолі. н. пр.

Вкапывать, ся = 1. укопувати, ся, закопувати, ся, заривати, ся. — Закопав стовп. — Стоїть, як укопаний. С. Ш.

2. вкранювати, впускати кранлі, вкапувати.

Вкатить, ся **вкатывать, ся** = **вкотити, ся**, **вкочувати, ся**, **вточити, ся**. С. Ш. — Вточили кадіб до льоху. С. Ш.

Вкашпваться = **вкочувати, ся**.

Вкидывать, ся, **вкннуть, ся** = **укидати, ся**, **укидувати, ся**, **вкннути, ся**. С. Ш.

— Дурень камінь у воду укине, а десять розумних не витягне. н. пр. — Укинь волам сіна. — Побалакаєш, як у піч укинеш. н. пр.

Вкладной = **всувній**. — Всувний ящик.

Вкладный, вкладочный = **вкладний**.

Вкладникъ, ца = **вкладник, ця**.

Вкладъ = **вкладка**.

Вкладываніе = **укладування**. С. Ш.

Вкладывать, ся = **укладувати, ся**, **укладати, ся**, **втулювати, ся**, **всажувати, ся**, **класти, сажати в...** **всовувати, ся**, (про гроші) — **покладати**. — Уклав (або утулив) Бог душу у ния; тай каєть ся. н. пр. — Поклав гроші в банок.

Вклеивать, ся = **вклеювати, ся**, (карюкомъ) — **вкарючувати**.

Вклепать, ся, **вклепывать, ся** = 1. **вклепати, ся**.

2. **наклепати на ко́го**, **вплутати, ся**.

3. **вклепати ся**, **вту́пати ся**, **обізнати ся**.

Включать, ся, **включить** = **включати, ся**, **залучати, ся** (С. Л.), **вмикати, ся**, **включити, залучити**.

Включительный, но = **включний, но** (Гал.).

Вковывать = **вковувати, заковувати**.

Вкогтиться = **запустити пазури, кігті**.

— Як кішечка підкрадєть ся, тай запустить пазури в печінки. К. Ш.

Вколачивать, ся = **забивати, вбивати**. — Почали забивати па́лі.

Вкомкать, вкомкивать, ся = **впихну́ти, unpхати, вбгати, втовкмачити, пхати, бгати, товкмачити**.

Вконецъ = до оста́нку, до кінця, до по́слідку, до но́ги, до пня́, до цу́ри, до щенту, геть чистю, цілком, до рєшті, до щєрця. — Рішивєсь усього до по́слідку. С. Л. — Пропали усі віви́ до но́ги. С. Аф. — Все до цури вигоріло. — Усе геть чисто забрали і поціновали. — Згоріла тая церква до щенту. С. З. — Вибрали воду з колодязи до щєрця. Хар.

Вкопать, ся = **укопати, ся**, **закопати, ся**.

Вкоренить, ся **вкоренять, ся** = **укоренити, ся** (С. Ш.), **угрунтувати, ся**, **укорінити, ся**.

Вкорень = д. **Вконецъ**.

Вкороткъ = **мало, трохі, обмань**.

Вкосъ = **навкосъ, на вкосі, на скосі, косяк, скісо, криво, набік, навхиль, з'у́коса**. — Ой видить ся, що з'у́коса мила поглядає. н. п.

Вкрадчивый = **піддєсливий, підліза**.

Вкрадывать, ся, **вкрасться** = 1. **украдати, ся**, **закрадати, ся**, **крадькома влазити, закрасти, ся**. — Заодій якось закрав ся в комору. — Украло ся горе. К. Ш.

2. **вкльовувати, ся**, **уклю́нути, ся**. — Здаєть ся добре лічив, та й сам не знаю, як воно вклюнуло ся, що помилав ся. — Уклюнуть ся злидні на час, не виженеш і за год. н. пр.

3. **підлазити, підлізуватися, підлєщуватись, в ду́шу залазити, підлізти, підлєстити, ся**. — Заліз йому в душу: що хоче, те й робить.

Вкратцъ = **коротко, коротєнько**.

Вкривъ = **криво**.

Вкроплять = д. **Вбрызгивать**.

Вкругъ = **навкруги, кругом, округи, округ, навкруг, круг, на вко́ло, до**

вко́ла, на о́коло, надовко́ла, о́бертом. С. З. Л. — Аж луна навкрути йде. С. З. — Округи ши́ у три стальки намисто. С. З. — Десь далеко в чистім полі могила стоїть, округ неї на роздоллі та тирса шумить. Аф. — Захотілось їм їсти, а навкрути нічого не видно й близько. н. к. — Надовкола звірі грають, вони мене не займають. н. п. — Й сизку, оглядаю си довкола. Фр. — Сьвіт обертом пішов у неї, як почула вона. Чайч.

Вкруту́ю = **кру́то** (про яйце).

Вкру́чива́ть = д. **Ввива́ть**.

Вкупа́ться, вкупі́ться = **приста́ти** в спілку.

Вкусі́ть = д. **Вкуша́ть**.

Вкусний, но = **смачний, смашний, но, смаковитий, ласий, ласо**. — Смачне молоко в глечик, та голова не влізе. н. пр. — Напечу хліба — не вдачний, наварю борщу — не смашний. н. п. — Тай смаковита, кумо, у тебе горілка. (Кум мірошник). — На ласий шматок знайдець си куток. н. пр. — Хоч не смачно, так багато. н. пр. — Хто ласо їсть, той твердо спить. н. пр. — **Вкусні́е дба́ть, ся** = **смачи́ти, смачи́ти, смачи́шати**.

Вкусово́й = **смаковий**.

Вкусъ = **смак**. — Смаку, як в печеному раку. н. пр. — Хоч смердить, та коли смак має. н. пр. — Скільки смаку, стільки гірху. н. пр. — **Во вкусе́** = **на ма́нір, на шти́ль**. С. З. — **Войти́ во вкусе́** = **розсмакува́ти, розла́ситись, розласува́тись**. — Бач, як розласив си: усе б йому млинці та вареники. — **На вкусе́ и цвѣтъ това́рища нѣтъ**. н. пр. = **кому́ ши́, кому́ попада́, а кому́ найми́чка**. н. пр. — **Находи́ть вкусе́ вѣ́ чемъ** = **смакува́ти**. — В тім пани бракують, в чім убогі смакують. н. пр. — Вони слухали її, смакуючи. С. З. — **По вку́су** = **до смаку́, до вподо́би**. — Це йому до смаку. — Усе йому не до вподобі. — **Со вку́сомъ** = **у смак, до смаку́, до вподо́би, до сподо́би, з смако́м**. — Ніяк не може нічого у смак попоїсти. н. о. — Перший шматок з'їси у смак, а другий не так. н. пр. — Завше вона вибрать си до сподоби.

Вкуша́ть, вкусі́ть = **1. їсти, ужива́ти, кунтува́ти**. — Іди, мати, до нас проживати, хліба — соли з упокоєм уживати. н. д. — Хто лихом жартує, той його кунтує. н. пр. **2. зазнава́ти, дознава́ти, кунтува́ти, зазна́ти, скуштува́ти**. — Вже я зазнав того лиха і горя патернів ся не мало. Ніңц. — Не мало я дознав тоді лиха. — І Гор-

лині прийшлося скуштувати гіркої від матері. Фр.

Вла́га = **во́хкість, во́гкість, вільготь**. С. Л. — В повітрі пахло вохкїстю. Фр. — Вогкїсть з жалгиків аж капле. Кон.

Влагі́лице = **1. пі́хва, пі́хви**. — Шаблі з піхов виймайте, тіло мое порубайте. л. д. **2. бот.** — **спідня части́на листá, що обгорта́є стебліну**.

3. анат. — **сту́льні, ма́тошний рука́в**.

— Це ті стульні, що запають дурні. н. пр.

Влагáть, ся = д. **Вкладывáть, ся**.

Владі́ка = **1. д. Владі́лець, Владі́тель**.

2. архирей, владі́ка.

Владі́чество = **панува́ння, па́нство, го-сподарува́ння, господа́рство, волода́рство**. — Минуло ся його панство.

Владі́чествова́ть = **панува́ти, господа́рюва́ти, волода́рюва́ти**. — Панувала і я колись на широ́кім сьвіті. К. Ш. — Біс та його діти панують у сьвіті. н. пр. — Та допоможть ворогови господарювати. К. Ш.

Владі́лець = **волода́рь, влас́ник, господа́рь, пан, помі́щик, держа́вець, ді́дич**. — Три пани, два отамани, а один підданий. н. пр. — Що видячи, панове державці мусїли утікати. Л. С.

Владі́лиця = **волода́рка, влас́ниця, па́ні, ді́дичка, помі́щиця**. — Добра пані за рабами. н. пр.

Владі́льський = **па́нський, помі́щицький, держа́вський, волода́рський**. — А чия се земля? — панська. — А мужиків свободних і державських 10,000 ходили робити лїній. Л. С.

Владі́ніе = **1. володі́ння (С. Л.), об́ла́да**. **2. держа́ва, ца́рство, господа́рство, го-суда́рство**.

Владі́тель = **1. д. Владі́лець**.

2. ца́рь, (гал.) — ці́сарь, держа́вець, коро́ль, господа́рь.

Владі́тельный = **держа́вний**.

Владі́ть = **1. володі́ти (С. Л.), влада́ти, ма́ти, об́ла́дувати**. — А вже ж Господь Бог всім владає, инші вірно кохають ся, Він їх розлучає. н. п.

2. ору́дувати, керува́ти. — Він добре орудує віршом.

Вла́жність = д. **Вла́га**.

Вла́жный = **во́хкий, во́гкий, вільготний**. — Як там вохко на сідих стінах. — **Вла́жнимъ дба́таться, сдба́таться** = **во́хкнути, вільгнути**.

Вла́зить = **ула́зити, влі́зати**.

Вла́мыва́ться = **влóмлювати ся, вдіра́ти ся**.

Властвованіє = пануванія, господарювання.

Властвовать, Властелинъ, Властитель = д. Владычествовать, Владѣтель.

Властительный = могутий, могутний, потужний. С. З. — Не завидуй могучому, бо той заставляє. К. III.

Властительствовать = д. Владычествовать.

Властный = вільний, маючий право, силу. — **Онъ властенъ** = він має право, силу, волю, вільно йому.

Властолюбецъ, властолюбивый = властолюбний.

Властоцвѣтъ, рос. *Heremacallis flava* = ліліас. — *H. fulva* — чоловічий вік, жовта лілія. С. Ан.

Власть = власт, влада, сила, право. С. Аф. З. Л. — Бідна Ева одну з древа зірвала кисличку: збулась власт, треба присти на гребіні мичку. (З стародав. вірші. Київ. ст.) — Під которою зверхністю і владою естем. С. З. — Його сила, його й воля. — **Взять, приобрьсть властъ** = силу, гору взяти, забрати силу. — **Высшая властъ** = найвища власт, зверхність. С. З. — **Твоя властъ** = твоя воля, сила.

Власяница = волосяница. К. Б.

Влачить, ся = волокти, ся, волочити, ся, тягти, ся, тарганити. — Трохи не шів віку треба було тягти службу. С. III. — Вовк потарганив візцю. С. Л.

Влѣга = падь, влогівина.

Влетать, влетѣть = влітати, влетіти, влітати. С. III.

Влеченіє = 1. волочіння, тягання, тарганіння. С. III.

2. лотяг, поваба. — Готові оддатись всею душею першому потягови серця. Бар.

Влечь = 1. д. **Влачить**.

2. вабити (С. З.), манити, тягти, надити. — Наче якась сила тягне до його.

Влѣчься = 1. тягти ся, волокти ся, волочити ся.

2. лінути, поривати ся.

Вливать, влить = вливати, всипати, вліти, всипати. — Шинкарьчо молоді, усьни меду ще й вина. п. п. — Венці міні ще трохи борщу.

Вливаться = вливати ся, втікати, вливати. — Самарь в Дніпро вливає.

Вліяніє = вплив, сила, вага. — Він має вплив. Лев. — Він має над ним силу.

Вліятельный = впливовий, дужий, сильний. — Нехай Рада народня скличе зараз найбільше впливових мужів. Батьківщина.

Вліть = вилівати, мати влив, силу, вагу.

Вложить, ся = вложити, ся, вкласти, ся, утулити.

Вломиться = вломити ся, вдёрти ся.

Влѣво = вліво, уліво, ліворуч, соб, доб. С. З. — Соб, общо, коло плота, яка плата, така й робота. п. пр.

Влѣвъ = зліва, уліворуч.

Влѣзати = улізати, влізати, залізати, залізати. — Заліз в чужу соломку, тай шестистити. п. пр.

Влѣзти = улізти, залізти.

Влѣпнѣть, ся = вліпнати, ся. — **Влѣпнѣть пощочину** = ляпаса, ляпанця, лящати, затонити по щіці.

Влюбить, ся = закохати в себе, прикохати, причарувати; закохати ся, вкохати ся, залюбити ся. — Чи з нишою закохав ся, мене відчував ся? н. п. — Веселив ся козаченько, тай не схаменує ся, як вкохав ся він в дівчину, вкохавсь, аж вжахнув ся. н. п. — Чи не було кращого залюбити ся? н. п. — Ой ти дівчино, чарівниченько, причарувала мое серденько. н. п.

Влюбѣнный = закоханий. С. Л.

Влюбчивый = любчий, женихливий.

Вліпати, ся = 1. вліпати, ся.

2. вилітати ся, вестріати, влопати ся. 3. закохати ся, втлопати ся.

Вмѣзати = вмѣзати, замѣзати, (в мур) — вмуровати, (засліну в піч) — затушкувати, (шибки у вікна) — засклити, зашклити, вставити шибки.

Вмѣкивать = вмочати.

Вмѣнивать = замѣнювати.

Вмѣтывать = вмотувати.

Вметати, ся = 1. вмітати, ся. — Вмети смітти в яму.

2. вкидати, ся.

Вмигъ = вміть, миттю, в одну мить, в мѣнт, у мах. — В одну мить збігав до чодовіка. С. Л. — Як подались, у мах і нагналі. п. к.

Вминать = уминати.

Вмѣннѣть, вмѣннѣть = 1. поставити, ставити, приписати. — **Вмѣннѣть въ винѣ** = поставити за винѣ, привинити. — Цього йому не привинили. — **Вмѣннѣть въ обязанность** = обов'язати, поставити за обов'язок.

2. захищати, залічити. — На рік засудили і того не захищали, що до суда сидів у острожі.

Вмѣстѣлище = місце, вмістище.

Вмѣстимость = вмістимість.

Вмістительность = місткість, вмістимість.

Вмістительный = місткий, просторий, (про чамайдан, клунок то-що) — пакований.

Вмістити, ся = умістити, ся, помістити, ся.

Вмісто = замість, замісто, замість, на місто, намість, натомість. С. Аф. З. Л. — Замість того, щоб писати, він граєть ся. Чайч.

Вмість = разом, укупі, вкупі, здр. — вкупці, укuponьці, заразом, до купи, вмісті, гуртом, у гурті, за гурт, огулом. С. Аф. З. Л. — То не добре так, як ти: по двох разом любити. н. п. — Як робити у купі, то не болять у купі. н. пр. — Нещасливі ми з тобою на світ народились — жили колись укuponці, тепер розлучились. Кон. — У гурті то й смерть не страшна. н. пр. — Гуртом добре й батька бити. н. пр. — **Вмість єь тїмъ** = разом з тим, ще до того, ще к тому, при тому. — Солила молода невістка, а ще к тому не хоче робити. н. п.

Вмішательство = встрявання, втручання. С. Л.

Вмішати, ся, вмішувати, ся = 1. замішати, замісити, замішувати, ся, замішувати, ся, вмісити, вмішувати, ся. — Замісила в тісто картоплі.

2. втягати, втягати, вилутати, вилутувати.

3. вмішати ся, встряяти, мішати ся, вмішувати ся, встрявати, втручати ся, замішати ся. С. З. Л. — Де два б'ють ся, третій не мішай ся. Кот. — Я записягну не втручати ся у жадні козацькі справи. Ч. К. — В тій їх справі не мають втручати ся. С. З. — Замішав ся, як ополоник межи ложками. н. пр.

Вмішати, ся = містити, ся, помішати ся, влізати, входити. — Си книга містить в собі багато доброго. — В хаті всі не помістять ся. — В се барило і відро не влязить.

Вміщення = уміщення.

Внаєм, внаймы = у найми, в найми. — Пішов у найми.

Вначалъ = спочатку, зпочатку, зпочину, на початку, перве, перше, спершу. — Кожне діло спочатку грудне. н. пр. — Спершу було добре, а потім стало погано.

Внезпінность = несподіванка.

Внезпінный, но = несподіваний, но, раптовий, раптом, наглий, нагле, нагальний, зненацька. — Із несподіваного часом буває сподіване. н. пр. — Борони Боже

наглої смерті. н. пр. — Через твій наглий приїзд я про все забула. С. Л. — Коли раптом, як полив ся дощ. — Як би зненацька злетів ангел з огненною різкою. Кот.

Внесєніє = унос, (грошній) — платіж, оплата, (в список) — упис, вписання.

Внести, внести = (в) унести, (в список, в книгу) — вписати, записати, завесті. — Купця у книгу заведена.

Внизъ = внизу, знизу, у споді, на споді, долі. — Ми живемо в однім домі: він у горі, а я внизу. — Зверху лічого, а на споді почорніло.

Внизъ = зниз, на низ, на спід, до долу, долі. — Сердитий вітер завива, до долу верби гне високі, горами хвилі підійма. К. Ш. — Зійшов на дзвіницю, та як глянув вниз. — **Внизъ по рѣкѣ** = за водою. — **Внизъ головою** = сторч, сторч головою, сторчака. С. З. — Як ударив, так він і впав сторчака.

Вникати = вдивляти ся, додивляти ся, доходити. — Він до всього доходить.

Вниманіє = увага, вага, обачність. — Од війська слава, од панів увага. н. п. — Що старше від розуму? н. з. — Увага. — Треба з пильною увагою дознаватися. К. Х.

— **Достойно вниманія** = варто, гідно уваги. — **Обратити вниманіє** = звернути увагу, (на кого) — зглянути ся, звернути око. — Хоч те добре, що звернув на нас своє око. Фр. — **Обращати вниманіє** = звертати увагу, вважати, уважати, зважати, важити. — Не вважай на врожай, сій жито — хліб буде. н. пр. — Було б, мати, не вважати, що я єдиний, було б мене утопити, де без дна керниси. н. п. — А наш Нечай на те не вважає та з кумою мед — вино кружає. н. д. — Я с тобою вечір стою, на иншого важу.

н. п. — **Отвлєчь вниманіє** = розважити, заігавити. — Ти пожди тут, а я іду їх заглаваю, а ти й бери. н. к. — **Оставити безъ вниманія** = занехати, занедбати, забайдужитись. — Ой не можу, козаченько, не буду казати, бо я хочу тебе, серце, бо вік занехати. н. пр. — Нехай, нехай, та так і занехаєш. н. пр. — Я й байдуже, що там роблять, та так забайдужив ся, аж воно он що. Хар. — **Принимати во вниманіє** = зауважати, вважати, мати на увазі. — **Принимая во вниманіє** = маючи на увазі, вважючи, що..., з уваги на...

Внимательность = уважність, уважливість (С. Ш.), уятливість.

Внимательный, но = 1. уважний, ува-

жлівий, уня́тливий, ува́жне, ува́жливо, уня́тливо, з ува́гою, пильно. — Не уважно слухаєш, а після не так зробиш, як треба. С. Л. — Коли зупинився і уважніше приглянувся, то побачив. Фр. — Судя має пильно слухати справи. Б. Н. — Іди ж та пильно приглядайся, на всі чотири озирайся. Кот. — Та буду я на дівчину пильненько дивитися, ой чи буде по міні журить ся? н. п.

2. д. Благоприятный 1.

Внимать = вважати, уважати, вчувати, слухати пильно. — Вважайте добре, що батько каже.

Вновь = знову, і знову, знов.

Вновь = 1. недавно і д. Вначалѣ.

2. ново.

Вносить = уносити, заносити, (в список, книгу) — вписувати, записувати, заводити.

Вносить, вносъ = д. Внесение.

Вну́къ, вну́ка = ону́к, ону́к, ону́ка, ону́ка, здр. — ону́чок, вну́ча, мн. — ону́ки, ону́чата. — Сиди, мати, у запічку, колиши онуку. н. пр. — Німець скаже: ви могли, золотого Тамеряна онучата голі. К. Ш.

Внутренний = внутрішній, нутрішній, середній, осередній, нутряний. — Внутренніе раздоры = домашні сварки, чвари. С. З.

Внутренности = тельбухи, тельбух, трёбухи, трёбух, бебехи С. З. Л. Ш., (живота) — кендюх, хляки С. З., (грудинні) — легкюша, (у птиць) — потрох, потрох, (грудинні у птиць) — журавель, (у комах) — кашка. — Ніж в череві і засадив і виняв тельбухи з кишками. Кот. — А сто дідків у твої бебехи. С. Ш. — **Внутренности** **вынима́ть, вы́нуть** = требушити, тельбушити, потрошити, витребушити і т. д. С. З. Ш. — **Внутренности** **повредіть** = надсадити, надірвати бебехи, тельбухи, одбити печінки. С. З. Ш. **Внутренность** = нутро (С. Жел. Л.), середина.

Внутрі, внутрь = в середині, в середину. — В середині щось болить.

Вну́чата = ону́чата.

Вну́чатный = троюродний. — В. братъ = брат у других. С. Ш.

Внуша́ть, внуши́ть = вселяти, вмовляти, внушати, вселити і т. д.

Внуше́ние = 1. внушення.

2. вимова.

Внушительный = внушаючий; вражающий; значний.

Внѣ = за, по за, звѣрху, на двори; без, окрім. — За хатою. — По за церквою. — Він не в хаті, а на дворі. — **Внѣ** **себя** = не тямлючи, не пам'ятаючи. — Не тямлючи себе з радощів, побіг на зустріч. — **Внѣ** **сеякого** **сравне́нія** = без порівняння.

Внѣдрять, ся = вкореняти, ся, вселяти, ся.

Внѣшний = 1. верхній, околинний. — Околинна ма́зка. С. Л.

2. загрядний, закордонний.

Внѣшность = верх, по́верх; ви́гляд, ві́зир. **Вня́тный, по** = ви́разний, по, зрозумілий, ло, уня́тний, по, ясний, по.

Внять = завважити, учути, уняти, вняти (д. Внимать). — Не вняв, що каже. — **Внять** **мольба́мъ** = здати ся на благання.

Во = у, в, до, за, з. — **Во** **дворѣ** = у дворі. — **Во** **снѣ** = у вісні. — **Во** **всѣмъ** = у всьому. — **Поѣхалъ** **во** **Францію** = у Францію, до Франції. — **Во** **ско́лько** **вре́мени** = за скільки часу, за якийсь час. — **Онѣ** **меня** **ни** **во** **что́** **не** **ставитъ** = він мене ні за що має. — **Во** **вниманіе** **къ...** = з уваги на, до... — **Онѣ** **ниль** **во** **сто** **рублѣй** = оцінував у сто рублів. — **Во** **всю** **Ивановскую** = на всі заставки.

Вобла = риба *Leuciscus rutilus* з породи коропів.

Вобра́тъ = увібра́ти, втягті.

Вовлекать = втягати, затыгати, знажувати.

Вовлече́ние = втягання, затыгання.

Вовлечь = втягти, затыгти, знайти. — Він то його знав до сього.

Во-время = в пору, у свій час, вчасно. — Не во время = не в пору, не вчасно.

Вовсе = зовсім, о́всі, о́всім. С. Л. — Я його зовсім не знаю. — Зовсім пропав.

Во вѣки, во вѣкъ = на віки, по вік, вічне. — Тебе ж, моє серденько, по вік не забуду. — **Ни во вѣки** = ніколи.

Вогна́ть, ся = 1. увігна́ти, загна́ти, ся, заня́ти, залучи́ти. — Залучи теля у хлів. 2. забити, загна́ти. — Забув палю. — **Вогна́ть** **во** **гробъ** = довести до могили, вложити в домовину.

Вогнутый = вдавлений, увігнутий, угнутый.

Вода = вода. — **Вода верхняя, подпочвенная** = зашкурна, підшкурна. Херс. — **В. грунтовая** = жильна. Херс. — **В. живая** = а) живуща, б) съвячена, в) текуча. — **В. желзистая** = рудя, смужавина. — **В. Боговлянская** = орданська. — **В. ключевая** = кринишна, криничана. — Побіжи принеси кринишної води. — Шлють по воду по кринишную, мене молодую непривишную. н. п. — **В. матерая** = глиб, глибиня. — Велика рыба по глибу ходит. н. пр. — **Воды минеральные** = теплі води. — Пани поїхали на теплі води. — **В. полая, прибылая** = повідь, павідь, повінь, (поверх льоду) — полій. — Так багатько людей, як о повіді води. С. З. — **В. проточная** = текуча, самотока. — **В. святая** = съвячена. — Треба съвиченою водичею побрызкати. — **В. стоячая** = стояча, водостій. — **Тёмная вода** = полуда. — Так наче полуда з очий спала. — **В. цѣлѣбная** = цілюща. — Може вернеть ся надія з тією водою — цілющою, живущею дрібною сльозою. К. Ш. — **Вода заживаёт, убывает** = в. прибуває, спадає. — **Вывести на свѣжую воду** = на чисту воду вывести.

Водворить, ся, водворять, = 1. оселити, ся, осадити, ся, поселити, ся, осѣти, ся, оселѣти, ся і т. д.

2. завести, ся, запровадити, заводити, запроважувати.

Водевиль = водевіль, жарт. — Кум-мірошник, жарт в 1 дії Дмитренка.

Водильщик, водитель = поводарь, поводирь, повода́тарь, повожа́тий С. З. Л., (старців) — старчовод, міхонóша. — Ішов козак до Києва та сів спочивати. Торбаниками обвішаний його повожати. К. Ш.

— Сліпий сьміліше ходит, як повожатар водить. н. пр. — Хто йде, їде — не минає: хто бублик, хто гроші, хто старому, а дівчата — шажок міхоніші. К. Ш.

Водить, ся = водити, ся, (кругом або коло) — обводити і д. Вести, ся. — **Водить взоры** = очима поводити. — Очима якось страшно поводи. — **Водить кого за носъ** = дурити. — **Водить хоровадь** = танок водити. — Ой там Бондарівна дівок танок водить. н. п. — **Водить знакомство** = знати ся, водити ся, (про родичів) — родичати ся. — Зпай ся кінь з конем, а віл з волом. н. пр.

Водка = горілка, гал. — горівка, здр. — горілочка, горілонька, горілиця, (стара) — старка, вистойнка, (краща) — око-віта, (зварена з корінням, родзинками, сухими ягодами то-що) — варена, варенуха, запіканка, (в жарт) — спотикач, (настояна на ягодах) — наливка; вишнівка, сливінка, тернівка, дулівка, агрусівка і т. д., (про горілку в жарт) — мокрұха, ледащия, живиця, острогляд, запри́дих, (погана) — сивұха, недóгар, підпінок, (на ганусі) — ганусівка, (з патоки) — мелясівка. С. Аф. З. Л. — Горілка не дівка — здоров'ю злодійка. н. пр. — Горілочка оковита, яка ж бо ти смаковита. н. п. — Благослови міні, батьку, оквитої напитись, я не зарікаюся з бусурменом ще дучче побитись. н. д. — Коли б не та горілиця, не тая мокруха, не так хутко я збавив ся б свого кожуха. н. п. — По-частував гарним спотикачем. Кот. — Як випили варенухи, то й загули як мухи. н. пр.

Водкій = плодучий. — Качки більше плодучі, ніж гуси.

Водникъ = 1. відник, водяник, водянка; див. Бассейнъ 1.

2. рос. Asarum europaeum = конитель, копитецъ, копитці, копитняк, підлістник, підорішник, підолішник і д. Адалень 2. С. Ан.

Воднистый = водянистий.

Водничий = д. Водильщикъ.

Водный = водяний.

Водобойнь = сказ, скажіння (С. Л.), скаженівка, стіклізна.

Водовѣстѣлице = д. Бассейнъ 1.

Водовозъ = водовоз, возівода.

Водоворотъ = вир, водокруть, коловерть, крутінь, воронка, шум (С. Л.), верний-вода, чорторій. — Мутить, як біс у вирі. н. пр. — Так колотить, як вир водою. н. пр. — Моя біда і в виру не потоне. н. пр. — У самий шум попав — на силу вплив. Ман.

Водоёмъ = д. Бассейнъ 1.

Водокачалка, водокачалъна, водокачка = водокачка.

Водокрасъ, рос. Hydrocharis = жабуриник. С. Ан.

Водокруть = д. Водоворотъ.

Водокъ = д. Водильщикъ.

Водолазъ = 1. водолаз.

2. шт. — норєць.

Водолей = 1. водолій.

2. рос. д. Водникъ 2 і Адалень 2

Водолень = д. Водникъ 2.

Водомѣть = водообій, водограй.

Водомоина, водомоїна = водорій, рівчак, ковдоби́на. — Після дощу та такі скрізь рівчаки поробило.

Водомѣрь = водомір.

Водоосвященіє = водосвѣття, водохри́ща. С. Аф. З.

Водопадъ = водопад, водоспад.

Водопѣрица, рос. *Mugophyllum* = кушір. — Бодай тая річка куширом заросла. н. п.

Водопой, водопойло = водопій. — Погнав волів до водопою.

Водополь, водопольє = повідь, павідь, повінь, водопол'я, полові́ддя, пійма. С. Аф. З. Л. — А у низу річка шумить та гуде, звісно, як після повіді на Великодніх святах. Кв. — І до Великодні зійшла повідь. С. З.

Водопроводъ = водопровід.

Водотокъ = водотік.

Водораздѣлъ = межиріччя, стрілиця.

Водоразливъ, водоразлітіє = д. Водополь.

Водородъ = водорід.

Водорой, водоройна = д. Водомоина.

Водоросль, рос. *Fucus* = пі́рост.

Водоросли = назва цілого класу безквіткових водяних рослин. Сюди, здасться, належать *Conferva*, *Lemna* = ряска, *C. rivularis* = баговіння, жабур, жабу́ріння, *Alga* = жабур, *Ceratophyllum demersum* = кушір, *Spongia fluviatis* = бодяга, водяна губка, надо́шник. С. Ан. — А в дівчини стільки ласки, як на тихих стаєх ри́ски. н. п. — Рибалка несе баговіння зеленого. К. Ш. — Бодай тая річка куширом заросла. н. п.

Водорѣзь = 1. водоріз (у корабля).

2. рос. *Stratiotes aloides* = різак. С. Ан.

Водосборъ, рос. *Aquilegia* = оксаміт, двзвоні́чки, орлики. С. Ан.

Водосвѣтіє, водосвященіє = д. Водоосвященіє.

Водоскатъ = водостік.

Водостой = водостій.

Водоспускъ = опуст, лото́кі. С. Л.

Водотѣкъ, водотокъ = течія, водото́ка.

Водохранилище = д. Бассейнъ 1.

Водочка = горілочка, горілонька, горі́лиця.

Водочный = горілочний, горі́лчанний.

С. З. Л. — Бжоза не любить горілчаного духу. С. З. — Пийниці на куфах горілчанних засіли. Л. В. — Казан горілчанний без труб. Ст. опис. Київ. Ст.

Водойма = ковдоби́на, ко́вбань, ко́вба́ня. С. З. Л.

Водружа́ть, водру́жить, ся = поставля́ти, стави́ти, вти́кати (С. Ж.), встро́мля́ти, ся, зати́кати, ся, постави́ти, устро́мити. (С. З.) — Поставили хрест на могилі. — Зати́кають пра́пор. К. Б.

Водчикъ = д. Водильщикъ.

Водъ, (від гл. водить) = плід, хов. — Зна́єть, гдѣ ку́рамъ водъ, н. пр. = зна́є, де ра́ки зимують, де ку́ри во́дять ся. н. пр.

Водяника, рос. *Empetrum nigrum* = во́дя́нка. С. Ан.

Водяникъ = водяний, ді́дько.

Водяни́стый = во́дяний, водяни́стий.

Водя́нка = 1. во́дя́нка (напиток і рослина д. Водяні́ка).

2. мед. *Hydrops* — водяна́, пухли́на.

Водяной = 1. водяний. — Водяний млин.

2. д. Водяні́къ. — Водяна́я болѣзнь = д. Водя́нка 2. — Водяно́й быкъ = д. Выпь. — В. лапу́шникъ, цвѣтъ, про́стрѣль, макъ, рос. *Nymphaeella* = ла́таття, бі́ле ла́таття. С. Ан. — В. о́рѣхъ, рос. *Tetra natans* = болотні́, водяні́, чо́ртові о́ріхи. С. Ан. — В. пе́рець, рос. *Polygonum Hydropiper* = гірча́к, богоро́дишний гірча́к, чередник. С. Ан. — В. щавель, *Rumex Hydrolapatum* = водяни́й щавель. С. Ан.

Водянітъ = водніти.

Воєва́тъ = воюва́ти, ся. — От він йому і каже: ходім воюва́тись. н. к.

Воєво́да = воіво́да, гетьма́н, ота́ман, ва́таг, ватажо́к. — (На Україні воіводами звали великоруську старшину). — Без гетьмана військо гине. н. пр. — Для козака воівода — велика незгода. н. пр.

Воєди́но = до кúпи, в оди́н, разо́м.

Воєначальникъ = гетьман, ота́ман, ва́таг, ватажо́к. С. Л.

Воєнноплі́нный = бра́нець, полоне́ник, плі́нний. С. З. Л.

Воє́нный = воє́нний, військовий. — Були і штатські і воєнні. Кот. — Військова служба.

Вожакъ = 1. д. Водильщикъ.

2. провідця, провора́рь, передові́к, верхово́да, ватажо́к. С. Л. — Через ваших же провідців на нас погибель. С. З. — Він у цьому ділі привідця.

Вожато́й, вожаты́й = д. Водильщикъ.

Вожделѣ́ніє = жада́ння, жадо́ба, жа́га, хті́вство (С. Ж.).

Вожде́лѣнный = жада́ний, пожада́ний. С. Л. Ж.

Вождельт = жадати. — Зажадала дівочка та калинового віночка. н. п. — А я тебе так жадаю, чрез віконце виглядаю. н. п.

Вождь = д. **Восначальникъ** і **Водильщикъ**.

Вожеватий = ласкавий, ввічливий, звичайний (хто вміє поводитись з людьми).

Вожений, вожена = жартливий, пустотливий, жирун, ха, брикун, ха.

Вожжа, мн. **вожки** = віжка, віжки (Лів.), лійця, лійці. (Прав.) С. Л. — Та піді, сину, на ярмарок пішки, купи міні ремінні віжки. н. п.

Вожжати = завожжувати, накидати віжки.

Вожжаться = 1. водити ся, знати ся. — Він усе з жидами водить ся.

2. д. **Возиться**.

Возблагодарить = подякувати, завдячити (д. **Благодарить**).

Возбранить, нять = заборонити, няти, боронити, заказати, заказувати, не звелити, не велити, (говорити) — зацінити, заціткати. — А він мене з корми не гонить, а він міні пити не боронить. н. п. — Мати не пускала, гулять заказала. н. п. — Не веліла мати коня продавати, а веліла мати в поход виступати. н. п. — Слова не дасть вимовити, так і заціткає.

Возбудительный = збужаючий.

Возбудить, возбуджати = 1. збудити, будити, розбуркати, пробуркати, розбудити.

2. зворушити, заохотити, збудити, будити, приволити, розворушити. — Приволив його до роботи. — **Возбудить гнівъ** = розлютовати, роздратовати. — **В. смѣхъ** = розсмішити. — **В. мужество** = підняти дух, відвагу. — **В. удивленіе** = здивувати. — **В. страсть** = зворушити, зрушити, роздрочити. — **В. вопрѣсъ** = підняти, знати річ, питання.

Возбужденіе = зворушення, запал, збудження, (С. П.), побудка (Гал.). — Заспівайте міні пісню без запалу і щоб ви не махали руками і не витріщали очей. Кот.

Возбужденный = збужений, зрушений, зворушений.

Возведеніе = зведення. — **В. постройки** = збудування.

Возвеличеніе = побільшення, величання.

Возвеличивать, ся = 1. побільшати, ся, збільшувати, ся, більшати.

2. величати, ся, славити, ся, вивисшати, висшати, підіймати ся в гору.

Возвеселить, ся = звеселити, ся, розвеселити, ся.

Возвести, возводить = 1. звести, вивести, зводити, виводити. — **В. постройку** = збудувати, поставити. — Поставлю хату і кімнату. К. Ш.

2. підняти, піднімати. — Підняв очі в гору.

Возвратить, ся = вернути, ся, повернути, ся, звернути, ся, віддати (своє по суду) — виправити. — Не вернув ся із походу гусарин-москаль. К. Ш. — Кто знайде чужую вещь, повинен вернуть. Б. Н.

Возвратный = зворотний, поворотний. — Закон не має зворотної сили. — Зворотні коні. С. Л.

Возвратъ = зворот, поворот, відворот, вороття, звертання, вертання, повертання. С. Л. — З того світу нема повороту. н. пр. — Не смій міні рушити ся, поки з поворотом не надійду сюди. Фр. — Ї каяття, та вороття не має. н. пр. — Щоб тобі не було ні пуття, ні вороття! н. пр. — Піді і на відворот швидко буду. Под.

Возвращать, ся = вертати, ся, повертати, ся, звертати, ся, віддавати. С. Л. — На третє поле стали повертати ся, став кінь спотикати ся. н. д. — Де ти о полудні буваш, коли до дому повертаєш? Коп. — **Возвращаясь** = вертаючись, повертима, поворотом.

Возвращеніе = д. **Возвратъ**.

Возвращенный = вернутий, звернутий, повернутий.

Возвышать, ся = підіймати, ся, піднімати, ся, в гору йти, повишати, ся, підносити, ся, висшати, височити. — Високо піднесла ся над покрівлею хаток жидівська школа. Лев. — Пішли наші в гору, тільки палички zostались. н. пр. — Височив гніть та дрібен дощик. н. пр.

Возвышеніе = 1. повишення, підняття.

2. шпиль, шпилечок, згір'я. С. Л. — Ой виїду я на шпилечок, та гляну я на долину. н. п.

Возвышенность = 1. високість, величність.

2. д. **Возвышеніе** 2.

Возвышенный = 1. повишений, підвищений. — Повишена ціна.

2. високий, величний. — Величні думки

3. горувий, горяний (про місце).

Возвѣститѣ, возвѣщать = звістити, звіщати; вістку, вістку подати, давати; сповістити, сповіщати, ознайміти, ознаймувати. — Всім, кому відати належить, ознаймуєм і оспівдаєм. С. З.

Возвѣщеніє = звѣщенія, сповіщенія, ознаймування.

Возгавіє = уголів'я, приголів'я. С. Л. Ш. (в труні) — приголівач. С. Пав.

Возгласъ = віклик, по́клик, вігук, гукання.

Возглашати = виголосувати, голосно вимовляти, вигукувати.

Возговорити = промовити, забалакати. — Промов, промов, сердечко, як ми любились двоечко. н. п.

Возгоняти = переганяти.

Возгораємость = палкість.

Возгораємый = палкий, горючий. С. З. — Був зложений сухенький, як порох був уже палкенький. Кот.

Возгорати, ся = 1. запалювати, ся, займати ся.

2. почина́ти ся, повставати. — Ой не дивуйте, добрі люди, що на Україні повстало. н. п.

Возгордіться, возгордіть = загордіти, згордіти, занішати ся, (іронично) — набундючити ся.

Возгосподствовати = запанувати. — Поки у Варшаві запанував Повитовський жваний. К. Ш. — І життя могутне знову запанує і ніщо не зломить силу молодую. Чайч.

Возгрі, мн. възгри = со́пля, соплія́к, віскря́к, соплі́, віскрякі. (С. Аф.).

Возгрівий, възгря́к = соплівий.

Воздавати, възда́ть = 1. віддавати, віддати, вертати, вернути.

2. відплачувати, відплатити, віддячувати, віддячити. — А він за його добро, бач, чим віддаєч!

Воздаініє = відплати́а, запла́та, відда́ток (С. Ж.), віддя́ка. (С. Л.). — Оце тобі, Грицю, така запла́та: з чотирьох дощок темна́ хата. н. п.

Воздви́гати, ся, въздві́гнуть = 1. споружати, ся, спорудити, стрóити, ся, ви́строїти, будувати, ся, збудувати, ви́будувати. С. Л. — На тому місці, де стояв Перун, він збудував церкву св. Васи́ля. Лев.

2. підні́мати, ся, підня́ти, повставати, повста́ти, підно́сити, ся. — Бог зможе з свого камі́ня підня́ти ді́тий Аврамових. К. Св. П.

Воздви́женіє Св. Креста (Свято 14. жовтня) = Здви́ження (С. Л.), Че́сний Хре́ст. — При́їхав саме на Чесного. С. З.

Воздержаніє = зде́ржка, уде́рж (С. Л. Ш.), ущи́н, сщи́н, уга́в (С. З.), по́мірність.

— Нема вшину вдовиному сину, що звів з'ума дівку сиротину. н. п. — На підпиту нема спинку. н. пр.

Воздержати, ся, въздерживати, ся = уде́ржати, ся, утрима́ти, ся, затрима́ти, ся, впи́нити, ся, спина́ти, ся, зупи́нити, ся, ве́ржувати, ся, спи́няти, ся і т. д. — Гуляла, гуляла й мати не спина́ла, а тепер зупина́ла та чужая чужина. н. п.

Возде́ржный = зде́ржний, стрима́лий, ви́трима́лий (С. Л.), по́мірний.

Возду́х = пові́тря, во́здух. — Летить орел по над хуті́р та в пові́трі веть ся. н. п. — **Выйти на во́здух** = вийти на дві́р, на пові́тря. — **На во́здухъ**, на во́льно́мъ во́здухъ = на дво́рі (а не в хаті́), на пові́трі. — **Свято́й во́здухъ** = (у бурлаків) — ві́тер, похóдний ві́тер. — **Испóрченны́й, спéрты́й во́здухъ** = ва́жкий дух, за́духа, при́духа. — **Во́здухи** (церк.) = во́зду́хи.

Возду́шный = во́здухови́й; ле́гкий. —

Возду́шный насóбъ = духо́вий смо́к. —

В. ки́ричъ = це́гла ви́сушена на со́нці (а не ви́палена). — **Возду́шны́е за́мки**

= хи́ме́ри. С. З. — **Возду́шны́е за́мки**

стро́ити = ду́мками ба́гатіти, хи́ме́ри

га́яти, у хма́рах лі́тати. — Дурень думкою ба́гатіє. н. пр.

Возды́мать, ся = д. **Взы́мать, ся.**

Воздыха́тель, ни́ца = д. **Взы́хатель, ни́ца.**

Воздыха́ть = д. **Взы́хати́ 1.**

Возды́бать = зди́мати, підди́мати. — Руки до неба зди́мили, ми́лосердного блага́ли. н. д.

Возды́бствіє = си́ла, ва́га, впли́в.

Возды́бствовать = поді́яти, вді́яти, за́поді́яти, поробі́ти, вплива́ти.

Возды́зати, възды́зывать, ся = обробо́ити, розробо́ити, обробо́ляти, розробо́ляти.

Возды́льваніє = обробо́лювання, упра́ва (Гал.) — Упра́ва тютю́ну.

Возжа́лобыся = розжа́лувати ся, розби́дкати ся.

Возже́зати = за́бажати, зажа́дати, захо́тити, захт́ити. — За́бжала гиря кі́сничків. н. пр.

Возже́чь, ся, възжига́ть, ся = 1. запали́ти, ся, запалюва́ти, ся, (св́ічку, ля́мпу то-що) — засв́ітити, засв́ічувати, ся, св́ітити. — Засв́іти ка́ганець. — По́ра св́ітити́ св́ітло.

2. д. **Возбу́ждать.**

Воззва́ніє = по́клик. — По́клик до бра́тів Сла́в'ян. Ст.

Воззв'ять = поклікати, поклікнути, гукну́ти. (Д. **Взывать**.)

Воззр'я́нє = по́гляд (Д. **Взгляд**).

Воззр'я́ть = згля́нути, спогля́нути, подивити ся, зирну́ти. — Ой як ви́иду на гірку, та спогляну на зірку. н. п.

Воззі́льник = возі́льник, возі́й. — Треба возі́льників наймити, бо вже от-от і возови́ця.

Возити, ся = 1. возити, ся. — Дрова возять ся з лісу.

2. вовту́зити ся (С. Аф.), яло́зити ся, войдува́ти ся, (на одному місці) — мо́стити ся, ку́блити ся, куйо́вдити ся, (над яким ділом довго) — моро́чити ся, ту́пати, ту́пати, (коло кого) — па́нькати ся, па́дькати ся, ця́цькати ся. С. З. Л. — Вовтузить ся, ялозить ся і пріє, та ба! нічого там не вдіє. Гул. Ар. — Годі вам діти войдувати ся! — Як є коло чого тупати, то є що й хрупати. н. пр. — Цілий день морочив ся — нічого не зроблю. — Бачу, що ніколи міні па́нькать ся з моїм пишними косами, взяла та й пообтинала. Фр.

Возка = возі́ння, (хліба з поля) — возо́вниця, копово́вця.

Возлагать, ся = покладати́, ся. — В. у́пованіє = покладати́ надію, покладати́ ся. — На Бога покладай ся, а робити не пурай ся. н. пр.

Возлежать = лежати́.

Возлел'ять = д. **Взлел'ять**.

Возлетать, возлётъ = д. **Взлетать, Взлётъ**.

Возливать = наливати́.

Возликовать = зрадіти́.

Возложитъ = покла́сти.

Возлѣ = біля, побіля, ко́ло, край, крій, проз, обі́к, побі́к, обі́ч, побі́ч, по́взбі́ч, по́плі́ч, по́руч. С. З. Л. — У козака жінка — шабля біля боку. н. п. — Сів коло неї. — Ой сидить ми́ла край віконця, виглядає свого сонця. н. п. — Ой сядь же ти крій віконечка прости. н. п. — Я поруч тебе не спитку ся, людської кривди не вбою ся. Як. — Він стояв повзбі́ч сієї хати. — На городі́ коло броду барвінок не сходить. К. Ш.

Возлюбить = полюбі́ти, покоха́ти, улюбі́ти.

Возлюбленный, ая = 1. улюблений, полюблений. — Мати ж моя улюблена, доле ж моя оплакана! н. п.

2. коха́нець, коха́нка, мі́лий, мі́ла, лю́бий, лю́ба, лю́бо́к (С. З.), лю́бчик, коха́ний, коха́на, милоді́н (С. З.), ка, милова́нка, облю́бник, облю́бенець, облю́б-

ленка, облю́бениця. (С. З.). — Ломить руки з мезиною пальця, нема і не буде козака коханця. н. п. — Стук, грек в віконечко, ви́йди, серце, коханочко. н. п. — А и Дзюбі, мо́й любі́, черевички куплю. н. п. — Милий ми́лу покидає, вороги раде́нькі. н. п. — Запряжу я коня в санки, та поїду до коха́нки. н. пр.

Возме́діє = д. **Возда́нїє**.

Возмечать = 1. зама́рити.

2. загорді́ти, запи́шати ся.

Возмні́ть = д. **Возмечать** 2.

Возмо́жность = змо́га (С. З. Л.), мо́га, змо́жність, спромо́га, спромо́жність (С. Л.), мо́жливість, мо́жність, мо́гота (С. Л.). — У Бога все мога. н. пр. — Не ску́пість — така спромо́жність. н. к. — **По возмо́жности, на ско́лько возмо́жно** = по змо́зі́, яко мо́га. — Віжи яко мога швидче. — **Получи́ть возмо́жность** = змо́гти ся, спромо́гти ся. — Не змо́глись на Гвагелію, ці́луйте псалти́рь. н. пр. — Спромі́г ся ді́д на обід, а баба на кі́сля. н. пр.

Возмо́жный, но = мо́жливий, мо́жебний; мо́жна, мо́жливо.

Возмо́чь = змо́гти (С. Аф.), здру́жати, здо́лти, змо́гти ся, спромо́гти ся. — Не здо́ліє того ладу ні́хто поверну́ти. К. Д.

Возмужа́лый = до́рослий, му́жний.

Возму́жати = заму́жнити, виату́ритись.

Возмуті́тель, ница = бунтовник, ця (С. З.), бунта́рь, ка, баламу́та, ка (С. Ш.), коло́тник, ця, (С. З.), каламу́тник, ця, турба́тор. (С. Ж.).

Возмуті́тельный = 1. бунтовли́вий, бунтозні́чий, (С. З.), бунта́рський. — Бунтовля́чов собори́ще. С. З.

2. огідний, гане́бний. — Гане́бний учи́нок.

Возмуті́ть, ся, возму́щать, ся = 1. ско́лотити, ся, скаламу́тити, ся, ко́лотити, ся, каламу́тити, ся. — Що бі́лая лебедо́нка воду ско́лотити. н. п. — Два голу́би воду пи́ли, а два ско́лотили. н. п. — Шу́кали броду та скаламу́тили воду. н. п.

2. сту́рбувати, ся, зру́шити, ся, стрі́вожити, ся, турбува́ти, ся, трі́вожи́ти ся.

3. збунтува́ти, ся, забунтува́ти, збаламу́тити, ся, підбу́рити (С. Л.), збу́рити, обу́рити ся (С. Л.), підня́ти, ся, пове́гати, бунтува́ти ся, баламу́тити, ся (С. Л.), підбу́рювати (С. Л.), обу́рювати, підня́мати ся, повстава́ти, бунт зрива́ти. — Па́не Хмельни́цький! Зве́ди нам під Моска́лів вті́ак, або

звели пам з Ляхами великий бунт зривати. н. д.

Возму́щеніє = бунт, повста́ння, ко́лот, ро́зрух, ко́лотнеча. (С. З.).

Возму́щений = скаламу́чений, каламу́тний, стурбований, обурений (С. Л.), збурений, збаламу́чений і т. д. **Возму́тити**.

Возмѣ́стити, возмѣ́щати, ся = верну́ти. відда́ти, верта́ти, покрити кошт.

Возмѣ́щеніє = зворот, верта́ння і д. **Вознагра́ждєніє**.

Вознагра́дити, вознагра́ждати, ся = 1. заплатити, віддя́чити, нагородити. — Чим же я вам нагорожу, ваші груди осоложу? н. п. 2. надолу́жити. С. З. — Багато згуляв часу — треба надолужити. — За працю він надолужить. Гул. Ар.

Вознагра́ждєніє = 1. відплатчування, заплатачування, надолу́жування.

2. запла́та, нагоро́да, відплата, віддя́ка. — Велика заплата в небі чекає тих, що... Б. Н. (За хліборобську працю частиною ужинка) — скі́пщина, (частуванням) — толо́ка. С. З. — (Мельникові частиною зерна) — мі́рчук, кі́вш. — (За прибуду худобу) — пере́йма.

Вознамѣ́риться = намі́рити ся, нава́жити ся (С. Л.), замі́слити, налаго́дити ся (С. З.), покла́сти собі у думці́, покла́сти (С. З.). — Коли вже наважив ся мене їсти, то починай з хвоста. н. к. — Та куди се ви, добродію, налагодилися? Кот. — І поклав у першу неділю сватів заслати. М. В.

Вознегодо́вати = розгні́вати ся, розсе́рдити ся, обу́рити ся, розлю́товати ся. — Розсердив ся, розгні́вав ся мій милий на мене. н. п.

Возненави́дѣть = знена́видѣти, незна́видѣти, незлю́бити. — Зненавиділа вона її та й годі. — Мати сина та оженила, молоду невістку та зненавиділа. н. п.

Вознесе́ніє Господ́не (свѣ́то) = Вше́стя, Уше́стя — Не прийде́ть ся в Сре́ду Вше́стя, а все в Четве́р. н. пр. — Не буде сього, як Вше́стя в Сре́ду. н. пр. — Сонечко стало пекти перед Уше́стям, як посеред літа об Проконі. Кв.

Вознесе́нскій = належа́чий до це́ркви або свѣ́ята „Вознесе́нія“.

Вознеси́ти, вознесѣ́ть, ся = 1. зня́ти, ся, підня́ти, ся, знеси́ти, ся. — Збудуєть ся церква нова, під небо знесе́ть ся. К. Д. 2. заго́рдіти, зали́шати ся.

Возника́ть = виника́ти, повстава́ти (С. З.), почина́ти ся, вихо́дити, става́ти. — Гей

не дивуйте, добрі́ люди, що на Украї́ні повста́ло. н. п. — Гляди, щоб з сього чо́го недоброго не виникло. С. З. — Повста́ли бунти на Украї́ні. н. д.

Возникнове́ніє = виника́ння, почи́н, поча́ток.

Возникъ = 1. кінь (для перевозки ваги).

2. віз, повозка (з вагою).

Возни́ца, возни́чий = ві́зник, возни́ця, фу́рман, ху́рман, погони́ч, погоне́ць, погана́йло (С. З.), підво́дчик, вози́щик (Мал.); (при волові́й хурі) — ху́рщик, ху́рманчик, чу́мак, (що звозить з поля хлі́б, сі́но) — вози́льник, вози́й, сі́новоз, (що звозить вапну) — вапня́р. — Вже ж коники позаягали, погоничі на возах сидять. н. п.

Возноси́ти, ся = 1. зніма́ти, ся, підні́мати, ся, зно́сити, ся, в го́ру підно́сити, ся. (С. Жел.).

2. сла́вити, хвали́ти, вихвали́ти, ся.

3. горді́ти, пи́шати ся, гордува́ти, чва́нити ся, висо́ко літа́ти, (іронично) кирну́ гну́ти, бундо́чити ся, пиндо́чити ся.

Возни́ = вовту́зіння, шамотня́ (С. З.), таргана́на (С. Ш.), ша́рварок, ша́рварка (С. З.), кло́поти, за́ходи, по́рання, по́ранка, порани́на. — Три дні за́ходу, а день празни́ку. н. пр. — Збили такий ша́рварок, що кри́й Боже.

Возоблада́ть = опанува́ти, го́ру взя́ти. — І пу́стину опанують веселі́ села. К. Ш.

Возобнови́ти, ся, возобновля́ти, ся = 1. по́новити, ся, підновити, ся, знові́ти, ся, онові́ти, ся, віднові́ти, ся, поновля́ти, ся і т. д. — Трохи поновив хату. 2. поча́ти, ся, почина́ти, ся зно́ву.

Возобнове́ніє = оповле́ння, поновле́ння. — Може ча́ш оповлення? К. Ш.

Возови́къ = д. **Возни́къ** 1.

Возово́й = возови́й.

Возо́къ = 1. во́зик.

2. візо́к. С. З.

Возопи́ти, возопі́ять = заголосі́ти, заво́лати, залементува́ти, заренетува́ти. (С. Аф.). — Заголоси́ш і од му́ки над хлоп'я́том сці́пиш руки. В. Ш.

Возра́доваться = зра́діти (С. Л.), зра́дувати ся, (С. Аф.), звеселі́ти ся. — На́ші предки звеселя́ть ся у забу́тих труна́х. К. Д.

Возража́ть = одка́зувати (С. З.), одмо́вляти, одпові́дати; пере́чити, суперє́-

чити (С. Л.), відказувати, відповідати. — Ти йому слово, а той десять одказує. — Що ти міні суперечиш?

Возраженіє = одповідь, одказ, суперєка, перєка, суперєчка. — Нехай буде гречка, аби не суперечка. н. пр.

Возразить = одповісти, одказати, одмовити, відповісти і т. д.

Возрастаніє = зріст.

Возрастаті = рости, зростати, підростати, виростати, більшати.

Возрастити = виростити, зростити, (про дитий) — вигодувати, вигохати.

Возрасть = зріст, вік, порá, добá, літа. — Із малих літ годувала, до зросту в найми не пускала. н. п. — Як дійшли вже до зросту, пішли собі щастя шукати. н. к. — Коли старий чоловік, буде міні батьком, а коли у мою діб, буде міні милим. н. к. — Він чоловік моєї доби. (Казав чоловік, рівняючи літа другого до своїх). — **Возрастомъ** = заветаршки, уветаршки. — Він заветаршкй такий, як ви — одних літ. — **Возрасть** младєнчєскій, дѣтєскій; юношєскій; старчєскій = зріст, вік дитинячий, дитинний; хлоп'ячий, парубочий; старечий. — **На возрастъ** = на порі. — Росла, росла дівчинонька, тай на порі стала. н. п.

Возращать = ростити, вирощати, вигодувати, вигохувати.

Возряться = вдивити ся, удивити ся. С. П.

Возродить, ся, возрождать, ся = відродити, ся, відроджати, ся і д. **Возобновить.**

Возрождєніє = відродження.

Возроптаť = зарємєтовати, нарікати (почать).

Возрыдать = заридати.

Возсіять = засіяти, засяти.

Возсєдинєніє = злучєнія (С. Л. З.), сполучєнія, з'єднанія, з'єднєчєнія. (С. З.). — До з'єднєчєня приятлї. С. З.

Возсєдинить, ся, возсєдинять, ся = злучити, ся, сполучити, ся, з'єднати, злучати, ся (С. Аф.) і т. д.

Возсєидать = відбудовувати, споружати знову і д. **Возобновлять.**

Возсєзданіє = відбудування і д. **Возобновлєніє.**

Возставать, возстать = вставати, повставати, піднімати ся і д. **Возмущать, ся** і **Возникають.**

Возстаніє = повстання, бунт, рózрух.

Возстановить, возстановлять = 1. д. **Возобновить** 1.

2. підбурити, настрєнчити. — І підбурили пароді і нависосьля схопили його. К. Св. П.

Возсєдать = сідати, сидіти.

Возчикъ = д. **Возни́ца.**

Возъ = 1. Віз, здр. **Вóзик**, (кінський) — повóзка, (довгий татарський) — гарбá, (чумацький) — ма́жа, мажа́ра, літерний віз, (разом з парєю волів) — парови́ця, (чабанський для возки харчів то-що) — коти́га, (гончарський) — куча. С. Л. — Части́ни воза: (боки) — полудрабки, (задня частина полудрабків) — крижівни́ця, (брус від коліс до полудрабків) — лушнія, люшні́я, (затичка, що держить лушню на осі) — чєка́, (бруски на осях) — насáди, (частина, котра скріплює осі і насади) — підгєрєть, підто́ка, (дрючок від задньої осі до передньої) — штельва́га, (дипель) — ві́йя, (залізна штаба під вісю) — піді́сок. (Подрібний опис воза д. Чумацкіи пародни́я пѣсни. П. Рудченка. К. 1874. ст. 249). — Гей воли неду́жі, та вивєзїть мажу з калюжі. н. п. — Сталася йому пригодонька на Забарському полі, перевернула та сірі воли три паровиці соли. н. п. — Я на неї задивив ся, полудрабок уломив ся. н. п.

2. (сузі́ря) — Віз. С. З. — Народ означає де-які купи зірок різними призви́щами, на пр. Віз, Чєпїга і т. д. (Де-що про свѣт Божий).

Возымѣть = взяти, оді́брати. — **Возымѣть** желáніє = забажати. — **В. намѣреніє** = д. **Вознамѣряться**. — **В. мыслъ** = думати, у мислї взяти.

Вóинскій = військовий.

Вóинственный = войові́тий (С. Л.), хорóбрый.

Вóинство = військо. — Славне військо за-порозьське тай занапастили. н. п.

Вóинствовать = воювати, ся, храбрувати.

Вóинъ, войтель, ница = войк, войка, войовник, (К. Б.), войовни́ця. (Кот.). — О, добрий був войка! — А міщанє ходять, все раду радять, що тому войці за дар дати. н. п. — Лежить войк на купині. н. п.

Вой = 1. голосіння і д. **Вонь.**

2. **Витті́я.**

Вóйлокъ = повесть, повєстіна, пóвєстка. С. З. Л. (невелічка) — лямєць. (С. Л.). — Як пове́стка борода скі́милася. Кот.

Вóйлочникъ = шаповáл. С. З.

Вóйлочный = повєстяний, повестьовий. С. З. Л.

Война́ = війна́, (стар.) — рóзмир. — Це

було після турецького розмиру. н. о. — **В. междоусобная** = усобиця, чвара, чвари. С. З. Л. — Бували у нас мори і військові чвари. н. д. — **В. партизанская** = загони. Эв.

Войско = військо. — Військо йде, як мак цвіте. н. п.

Войсковой = військовий. — Військова рада, старшина.

Войти = увійти, уступити. — Широкі ворота увійти, та вузькі вийти. п. пр. —

Войти въ любовь, въ милость = запобігти ласки, підійти під ласку, підлеститись. — А я тую дрібну ряску заберу в запаску, таки своєму козакови підіду під ласку. н. п. — **Войти въ доверіе** = придбати віру, залізти в думу. — **В. во вкусъ** = розласитись. — **В. въ лѣта** = дійти до літ; постарітись. — **В. въ славу** = вславитись, зажити слави. — **В. въ голову, въ умъ** = спастися на думку. — **В. въ азартъ** = розпалити ся. — **В. долги** = понапозичати ся, залізти в довгі, вдовжитись. — Ту зиму так вдовжив ся, що й досі з довгів не вилізу. — **В. въ употребленіе** = живатись (почати). — **В. въ чѣе положеніе** = звернути увагу на кого, зглянутись. — Зглянь ся на мене, бідну. — **В. въ себя** = схаменутись. — **Въ чужія мысли не войдемъ** = в чужу думу не залізем.

Войтъ = війт.

Вокальный = голосовий, співочий.

Вокзалъ = вокзал, станція, дворець (Гал.). — Зібрала свої річі в невеличкий пакуночок, пішла на дворець залізної дороги. Фр.

Вокругъ = д. Вкруг.

Волгарь = бурлака (на р. Волзі).

Волглость, волглый = д. Влжність, влжний.

Волгнуть = вохкнути, вільгнути.

Волдырьникъ, рос. = 1. *Silene inflata* — кукільниця, кутасики (Гал.); 3. *Cuscuta baccifera*. С. Ан.

Волдырь = 1. пухірь (С. З. Л.), міхур. (Под. С. Л.) — Як міхурі надуті. Л. В.

2. гуля, гуля, моргуля, тургуля. С. Л. — Від його цибуха набігла гуля за вухом. С. З.

Волжанинъ, ка = родом з над Волги.

Волжанка = рос. *Spiraea* — таволга. С. Ан.

Волжкий, волжный = д. Влжний.

Волкобой, рос. *Aconitum napellus* = борець, зозуліни черевички. С. Ан.

Волковий = вовківний. С. Аф. З.

Волканъ = вулкан, сопка, сопуха, (погуклий) — горіла могила. Чорноморія.

Волкодѣвъ = ярчук. С. З.

Волкодѣкъ, вовкодѣкъ = 1. вовкулака. С. Аф. З.

2. упирь, упиряка. С. З.

Волконогъ рос. *Lycopus exaltatus* = водяна кропива, вовчуг, вовконіг, *L. euro-raeus* — драголюб, зюзник. С. Ан.

Волконожіе, рос. *Lycopodium clavatum* = дереза. С. Ан.

Волкъ, Canis lupus = вовк, вівк, звір, збір (С. Аф. Л.), здр. — вівчик. — **В. сѣрый** = вовк сіряк, сіроманець. С. З. **Много волковъ** = багато вовків, збір-но. — У лісі тепер звірно. Хар.

Волна = 1. хвиля, (велика) — бурун. С. З. Л. Ш. — Чого вода каламутна, чи не хвиля збила? н. п. — Із низу буйний вітер повиває, а по Чорному морю хвилі встає. н. д.

2. вівна. С. Аф. З. Л. — З козла ні вівни ні молока. н. пр.

Волненіе = 1. хвилювання, хвилювання. С. Л. Ш.

2. рух, турбація, тривога.

3. розрух, колотніча. (С. З. Л.). — Се було в той саме час, коли почались жидівські розрухи на Україні.

Волнистый = хвилястий, хвилястий. С. З. Л. Ш. — А у мене в очу жита, жита хвилясті. Ган. Барв.

• 2. вівнистий.

Волновать, ся = 1. хвилювати, ся, хвилювати, ся. С. З. Л. Ш. — Хвилюють ся жовті ниви житом колосистим. К. Д. — Дніпро почав хвилювати ся.

2. баламутити, ся, бурити, ся (С. З. Л.) і д. **Взволновать.** — Хмарить ся, бурить ся — дощ буде, де ся ти забавив, мій голубе? н. п. — І злість, і сором і не висказаний жаль — все те мішалось і бурилось в його груді. Бар.

Волнобогъ = верховий, горішній вітер. Ман.

Волнообразный = хвилястий, хвилястий. С. З. Л. Ш.

Волнуха, гриб *Agaricus torminosus* = вовнянка.

Воловина = 1. шкура (волова).

2. д. Бычатица.

Воловий = воловий, волячий, волів'ячий. — **В. языкъ, рос.** *Anchusa officinalis* = медунія, меденішник, ранняк, кра-

сноко́рень, румѳнка, волѳвий ѳзѳк. С. Ан. — В. тра́ва, рос. *Ononis hircina* = вовчу́г. С. Ан.

Волѳга = 1. д. Вла́га.

2. припра́ва, ома́ста. С. З. — Яка приправа, така й потрава. н. пр. — Сѳль омаста, масло окраса. н. пр.

Вологѳдка = д. Волѳвий ѳзѳк.

Воло́дка, рос. *Ajuga reptans*, *reptans* = гостровершки, сухове́ршки, дѳвча́ча краса, горля́нка. С. Ан.

Володу́шка, рос. *Vulpurum* = ласка́вці, ласка́вець. С. Ан.

Воло́жный = 1. д. Вла́жный.

2. сѳтий, жѳрний. — Що б сало та не було сѳте. н. пр.

Воло́кѳта = 1. тягана́на. С. Ш. — Судова тяганина. — Як почалася тяганина, не раз упрѳда у мене чуприна. н. пр.

2. бабѳй, бабоду́р, баху́р (С. З. Л. Ш.), джигу́н, волоцу́га (С. З.) — Познайте молодѳці го́жі: з Елеєм баху́рі вѳї схожі. Кот. — Ой джигуне, джигуне, великий ледащо, ведуть тебе до пана — сам не знаєш за що. Ой на ноги дѳбки, на руки дѳбѳї; одѳж тобі, джигуне, гарні молодѳці. Ой на ноги дѳбки, на руки дѳбѳга; одѳж тобі, джигуне, гарні дѳвчата. н. п.

Волокѳтство = жени́гання, зали́цання. за́льѳти. — Не до козацького зали́цання було убо́гому бурлаці. С. З. — На за́льѳти приходили, мед — горѳку приносили. н. п.

Волокѳнѳстый = волокнува́тий. (С. Аф.). — З гру́бим волокном — ли́коватий. — Дѳла́ться волокнѳстымъ = волокнува́тѳти. С. Аф.

Волокно́ = волокно́, (в салѳ) — прѳрі́зь, потѳчина.

Волокѳнце = волокѳнце. С. Аф.

Во́локъ = 1. во́лок (межирѳче, просторонь мѳж двома близькими рѳками, де перетягають човни і всяку вагу волоком).

2. глухѳй лѳс, з котрого вивозять лѳго й зиму зрубану деревину, доро́га глухѳм лѳсом від села до села.

3. бѳда, бѳдка (повозка на дво́х колесах).

4. во́лок (рибальська сѳтка).

Волонте́ръ = охѳчий, охѳтник, доброво́лець.

Волосѳстый = волоха́тий, кудла́тий, па́лѳтий, патла́ч, мохна́тий, кошла́тий, пелѳха́тий, коструба́тий. С. З. Л.

Волосѳатѳкъ = 1. гусе́нь *Gordius aquaticus* — во́лос. С. Аф.

2. червѳя́к *Filaria medinensis*.

3. рос. *Rumex acetosella* = горѳб'ячий щавѳль, квасе́ць, горѳб'ячий, горѳбѳний квасе́ць (укр.), щавѳй, щѳвѳник, дѳнка гре́чка. (гал.) — С. Ан.

Волосѳатѳй = д. Волосѳстѳй.

Волосѳа́тъ = волоха́тѳти, мохна́тѳти, кошла́тѳти, кудла́тѳти.

Волосе́нець, рос. *Elymus arenarius* = коло́сник, колосѳня́к. С. Ан.

Волосе́нь = 1. ба́бка (кѳстка надкошѳтна).

2. мокре́ць (болячка над копитом).

3. во́лос (мед. *Oxyxis Panaritium*). — Ста-ла вона волос виливати.

Волосе́ць = д. Волосѳатѳкъ.

Волосѳстѳй = 1. д. Волосѳстѳй.

2. волосѳний.

Волосѳой = 1. волосѳний.

2. волосѳний.

Волосно́сть = во́лоснѳсть. (Де-що про свѳтъ Божѳй.)

Волосѳня́къ = д. Воднѳкъ 2.

Волосовѳднѳй, волосовѳй = волосѳний.

Волосова́я, рос. *Myosotis palustris* = навѳ-ні вѳчки. С. Ан.

Волосѳкъ = волосѳк, волосѳчок, воло-сѳнка, волосѳночка.

Волосѳобра́зный = волосѳний.

Волосѳпѳетка, волосѳпѳѳтина = кѳснѳйк кѳснѳчка. С. З. — Забажала гѳрѳва кѳснѳків. н. пр. — А в кѳнець коси ви́лѳла черво́ний шѳвковѳй кѳснѳк. С. З.

Волѳстнѳй = волосѳний. — В. правле́нѳе = во́лѳсть, ра́туша. — В. старши́на = в. старшина́, голова́, вѳйт.

Во́лѳсъ = 1. во́лос, волосѳк, волосѳна.

Мн. Во́лѳсы, волосѳ = во́лѳся, здр. во́лѳсячко. (Довге волосѳи) — па́тлѳ, (ску-довчене) — кѳчка, кѳдлѳ, (кучерѳве) — кѳчерѳ, (що видно з пѳд очѳпка або хустки) мѳчка. — Пѳядь во́лѳсъ = пасмо. — Кло́къ во́лѳсъ = жмут, пучѳк, чуб, чу-прѳна, (у Запорожѳв) — чупрѳна, осе-леде́ць. С. З. — Натѳвкма́чив і патлѳ о-бѳрѳвав. Кв. — За право судѳсь, а за чуб не берѳсь. н. пр.

2. д. Во́лѳсе́нь 3.

Волѳсѳня́чки = во́лѳсячко. С. Аф.

Волосѳня́къ = постѳл (з кѳньського волосу).

Волѳся́нка = 1. д. Власѳня́ца.

2. волосѳна́ тка́нина (на пр. на сѳто).

3. сѳльце́ (волѳсяне).

4. ску́бка. — Да́вайте на ску́бку гра́ть — хто ви́грає, той ску́бе. — Да́ть е́му́ воло-

сінку = добре відрати за чуба, скуби дати.

5. рос. *Festuca ovina* — тонконіг, щипець. С. Ан.

Волосяної = волосяний.

Волоть = д. Великань.

Волоть = волокно, жилка.

Волочага = 1. волоцюга, заволока (д. Бродяга).

2. Волокита 2.

Волочайка = повія, шльондра, потіпак, підтіпанка. С. З. Л.

Волочєніє = волочіння, тягання. С. Ш.

Волочільня = дротарня.

Волочільщик = дротарь.

Волочіть = 1. волокті, тягті, волочіти, тягати. — Тигали сіно кошицю за кошицею. Лев. — Він ледве поги волочить.

2. д. Бороніть.

3. витягати дріт.

4. затягати, тягті діло.

Волочітьє = 1. волочіти ся, волокті ся, тягті ся. — Спідниця довга, аж волочить ся.

2. женихати ся, залицати ся, бахурувати, на зальоти ходіти, волочіти ся, хвостати ся. — А я козак молодий та й не волочу ся: де дівчину чую, там і започую. н. п. — Казав міні батько, щоб я оженив ся, по досьвітках не ходив, та й не волочив ся. п. пр. — Сватав Дубинівську дівку, а женихав ся тут з другою. н. о. — На зальоти приходили, мед — горілку приносили. н. п.

3. тягати ся. — Він усе по судах тигаєт ся. — Коза з вовком тигала ся, поки шкура зостала си. (Про позви бідного з багатим).

Волочій = волоком. — Заіхали в таке місце, що ні сюди, ні туди, та вже волоком перетигли човна.

Волочок = 1. здр. с. Волок.

2. бұдка, верх (повозки рогожаний).

Волоцюга = д. Волочага.

Волочь = д. Волочіть 1.

Волочьє = тягті ся, волокті ся.

Волуй = д. Валуй.

Волхваніє = чари, чарування, чаклування, відомство, характерство. С. З. Л. Ш.

Волхвователь, ница = чарівник, ця, ворожіт, ворожка, чаклун, чаклівнийця, відьмак, відьма, характерник, ця. С. З. Л. Ш.

Волхвовать = чарувати, ворожити, чаклувати, відмувати, характерничати.

— Ой не ходи, Грицю, та на вечерниці, бо на вечерниціх дівки чарівниці: котра дівчина чарів не знала, тай тая Гриця причарувала. н. п. — Тільки мої чароньки, що чорний брівоньки. н. п. — Се йому пороблено і вже не хто, як ота відьма Горпина чарувала. н. о.

Волхвъ, мн. волхвы = 1. д. Волхвователь.

2. мудрець, астролог (на Сході).

Волчанка, мед. *Lupus* = вівчий лишай.

Волчанъ, рос. *Lupinus* = кохха, вернісонце. С. Ан.

Волчєнокъ, мн. волчята = вовченя, вовча, вовченята.

Волчєць = д. Бодяк.

Волчїстий = звїрний. — У лісі тепер звїрно. Хар.

Волчіха, волчіца = вовчіця.

Волчий = вівчий. — Волчья шуба = вівки, вівчий кожух. — Йому добре у вівках — не холодно. — Волчья яма = вовківня. С. Аф. — Волчий перець, волчье ліко, рос. *Daphne mezereum* = вівче ліко, ягідки. С. Ан. — Волчья ягода, рос. *Paris quadrifolia* = вороне око, хрещате зілля, нятигач, ранник, хресттрава (укр.), волокінник, волосник (гал.), С. Ан. — Поволчє = по вівчому. — Завив по вівчому.

Волчокъ = 1. дзига, гучок. — Біга, як дзига. — Крутить ся як дзига. н. пр.

2. д. Ареометр.

3. бұда, бұдка, верх. — Треба б до повозки бұду причешти, бо щось дощ накрапає.

Волшебникъ, ца, волшебничать = д. Волхвователь, волхвовать.

Волшебный = чарівний. — Волшебный напиток = даний. С. З. — Вона йому дання дала. — Дання гірше трутизни. С. Ш. — Волшебная кропива, рос. *Lamium album* = біла кропива, *L. maculatum* = глуха кропива, окладник, *L. purpureum* = красна кропива, шандра. С. Ан.

Волшество, волшебствовать = д. Волхваніє, волхвовать.

Воль = віл, бик, здр. волик. (В ярмі з правого боку) — борозний, борозєний, борознічний, (з лівого) — підручний. — Вовк каже: я зім твого борозєного, а чоловік йому: ні, краще візьми собі підручного. н. к. — (Запряжений в одиночку) — бовкун. С. Аф. — Був колись хазяїн, а тепер бовкуном їздить. н. пр. — (З високих загнутими рогами) — круторогий. — Та орав мужик край дороги, та воли в його круторогі. н. п. — (З загнутими до низу

рогами) — шудий. — (З товстою шиєю) — припори́стий. — (З кучерявою шерстю на лобі) — рі́ндач.

Вольні́ка = коза́ (С. З. Ман.), дуда́. — Як дуду настроят, так вона і грає. н. пр. — Ні в дудочку, ні в сопілочку. н. пр.

Вольно́чникъ, вольни́щкъ = дударь. — Заграй мін, дударюку, на дуду, нехай же и своє горе забуду. н. п.

Вольго́тний = вільго́тний, вільний.

Вольни́ца = гультайство, бурлацтво.

Вольни́чать = сваво́лити.

Вольно́думець, вольно́думничать = вільно́думця, вільно́дмствовати. — У свиті ходити між панам, і не горілку з мущиками, і вільнодумствує в шинку. К. Ш.

Вольнона́ємний, ая = найміт, наймичка.

Вольноопредѣля́ющийся = охотник, охочий. — Пішов у службу охотником.

Вольноотпущенный = увільнений з кріпачства.

Вольнопрактикую́щий врачъ = лікар без урядової служби.

Вольнослу́шатель = вільнослу́хач.

Вольно́сть = во́ля, во́льність. (Лев.).

Вольный = вільний. — Вільний козак. —

Вольный духъ, жаръ = легкий́ дух. — **Вольно** = вільно, поволі́. — **Вольно́** = вільно. — Вільно йому так робить.

Вольюшка = воленька. — Ой сон, мати, головоньку клонить. Оце ж тобі, мій синокчу, та своя воленька робить. н. п.

Во́ля = во́ля; слобода́. — **Во́лею** = по во́лі. — По волі чи по неволі прийшов? — **Волей-неволей** = рад не рад, хоч не хоч, по нево́лі.

Вомча́ть, ся = впе́рти, влетіти, вбігти.

Вона́! = чи ба! ото́!

Вонза́ть ся, вонза́ть, ся = встромля́ти, ся, стромля́ти, ся, втика́ти, ся, устро́мити, увіткну́ти, ся, вгородіти, ся, за́городіти, ся, загни́ати, засади́ти, заспи́тити. С. З. Л. Ш. — І взявши голову між ноги, піж в черево і засадив. Кот.

Вони́ца = сморід.

Вонъ = І. геть, прич, прички. — Іди, синку, геть від мене, нехай тебе Турчин візьме. н. п. — Проти нічки помавдував козак прички. н. п. — **Вонъ отсю́да!** = геть відці́ля, геть звідси! — **Изъ рукъ вонъ** = ка́зна що. — **Изъ ру́къ вонъ пло́хо** = дуже погано.

2. он. — **Вонъ та́мъ** = онде, ондечки, ген та́м. — **Вонъ куда́** = онкуди. —

Вонъ гдѣ = онде, ондечки. — **Вонъ то́тъ** = ото́й, он то́й.

Вонъ = сморід. — Такий сморід, що аж у носі круге.

Вонькій, воню́чий = воню́чий, смердя́чий, смердю́чий. (С. З.). — Іди, одуд ти смердячий, із моєї хати. н. п. — Гриземося, мов собаки, за маслак смердячий. К. Ш.

Воню́чка = 1. смердю́ха, смердю́чка; бздун.

2. рос. а) Anagyris = воню́чка. С. Ап.

б) Conium maculatum = боли́голов, блекотá, сика́вка, свисту́ля. С. Ап.

Воня́лый = д. **Вонький**.

Воня́ть = смерді́ти, воня́ти. — Тим бочка смердить, чим вона налита. н. пр. — **Воня́ть** = смерді́ть, воня́є, воню́че. — Як тут воня́є. С. Аф.

Вообража́ть, ся = уявля́ти, ся (С. Ш.), гада́ти, поклада́ти на думці́, ро́йти ся (С. З.), мрі́яти, ся, здава́ти ся. — **Мнѣ вообрази́лось** = міні́ здало́сь.

Воображе́ніе = уя́ва (Лев., Фр.), уявлі́ння (С. Ш.); мрі́я. — І дармо він старав ся викликати їх в своїй уяві. Фр. — Ії жива уява підхоплювала кожне слово. Фр.

Вообрази́ть, ся = уяви́ти, ся, з'яви́ти, ся, примі́яти, ся, вро́йти, ся, спогада́ти, зда́ти ся. — Я так живо уявив собі його біль. Фр. — Як ти кохаю, не спогадаєш. н. п.

Вообще́ = 1. огу́лом (С. З.), зго́ла (С. З.), за́галом, взага́лі (С. Л.), по́спіль, по́споду. (С. З.). — Огу́лом кажучи, воно таки й правда. Куліш.

2. вкү́пі, разо́м, гурто́м, спі́льне.

Воодушевлѣ́ть, ся = живи́ти, оживля́ти, ся; додава́ти дху, охоти́, завзя́ття.

Вооружа́ть, ся = 1. узбро́ювати, ся, рихтува́ти, риштува́ти. — Велів гармати рихтувати і на город стріли пускати. н. п. — Гаєра гарматами риштована. н. д.

2. підні́мати, підійма́ти, підбу́рювати.

3. д. **Возстава́ть.**

Вооруже́ніе = 1. узбро́єння.

2. збро́я, ришту́нок, арма́та. С. З. Л. — Гармат 27 з иншим риштунком узяли. Л. С. — Коні і риштуки повтрачали. С. З.

Вооруже́нный = узбро́єний (К. Б.), збро́йний (С. Ж.), арма́тований, ору́жний. (С. З. Л.) — Ви́деш збро́йно. К. Д. — Уста́вум, аби до судов ніхто збро́йне і з гайдюками не при́зжав. Ст. Л.

Вооружі́ть, ся = 1. узбро́їти, ся (С. Ш.),

нарихтувати, арматувати. — Узброївши
ся противко всяким неприятеlem. Б. Н.

2. д. Возстать.

Вовчию = очевидячки, очевидьки, оче-
вісте, перед очима. — Вхопили вовки
тай з'їли у очевидячки лошака. н. п. —
Злодій потаємне, а лихварь очевисте кра-
десть працю свого ближняго. Б. Н. — Карпо
утік у очевидки на коні. С. З.

Во первѣхъ = в перше, в перше, спершу,
наперёд, раз, спочатку.

Вопіть, вопіять = голосіти, галасувати,
лементувати, волати, репетувати. С. З. Л.
— Летів орел по-над морем тай став голо-
сити: ой як тяжко убогому багату любити.
н. п. — Бореjkова дружиньонка волає до
Бога: один каже до другого — розійти си
треба н. п.

Воплотитъ ся = втілитися.

Воплощеніє = втілення. (С. Ж.) — Ма-
ти для неї, невеличкої дівчинки, здалась
втіленням вищої обороняючої сили. Чайч.

Вопаъ = галас (С. Аф. З.), голосіння, ле-
мент, репет, репетування (С. Л.), во-
лання. (С. Ж.) — Сивила тут де не взи-
ла ся, зашпила ся, затрясла ся і галас за-
раз підняла. Кот. — Сей галас і репету-
вання. С. З.

Вопрекі = на перекір (С. Л. З.), всупе-
реки, на впик, (С. З.), на впр, на су-
проти, всупор. (С. Л.). — Він це зробив
на перекір йому.

Вопросительный = питаючий. — В. знакъ
= знак питання.

Вопроситъ = спитати, запитати. — Не
спитавши голови, не лізь до ніг. н. п. пр.

Вопросъ = питання, запитання, спитка.
С. З. Л. — Научає, як тут через питання
і одповіді описуєт ся. В. Н.

Вопрошать = питати, запитувати.

Вопрошатель = питач. (С. Ж.).

Ворвань = трін (С. Ш.); жир, витоплений
з кита, тюленя то-що, також і рибиный жир.

Ворвать ся = вдерти ся, вдерти ся.

Ворѣшка = злодійка, злодійка, зло-
дійкувате. — Там таке злодійкувате, що
не побаче — украде.

Воркливый = 1. сварливий, гомонливий,
буркун, буркотун, гримач. — Сварлива
баба.

2. буркотливий, воркотливий, туркотли-
вий. — Голуб воркотливий.

Воркованіє = вуркотання, буркотання,
туркотання, туркотня.

Ворковать = вуркотати, вуркотіти, бур-
котіти, туркотати. — Два голуби воду

пили, вони пили, вуркотіли, зпились в парі
й полетіли. н. п. — Усю нічку буркотала,
міні спати не давала. н. п. — Ой голуб
гуде, голубка буркоче, що голуб голубку
покидати хоче. н. п.

Воркотня = 1. д. Воркованіє.

2. д. Брюзжання.

Воркотунъ, пѣя, воркунъ, нѣя = 1. д.
Брюзга.

2. туркот (голуб).

**Воробѣй, пт. Passer domesticus, Fringilla do-
mestica** = горобець, здр. горобчик, го-
роб'я, гороб'ятко. — Горобець малень-
кий, а серце має. н. п. — Підлабузниць
до горлиці горобець, паче й сиравді запо-
рожеський молодець. Б. Г.

Воробейникъ, рос. Lithospermum = горо-
бейник.

Воробка = горобличка, горобчиця, го-
робчиха. — Горобличка гарна птичка. н. п.

Воробушекъ, воробышекъ = горобчик.

Воробьевый = горобиний, гороб'ячий.
— Гороб'ячі яйця.

Воробьенокъ = гороб'я, горобиня, горо-
б'ятко, горобинятко.

Воробьиный = д. Вороб'євий. — **Воро-
бийное сѣмя** = д. Воробейникъ. — **Воро-
бийный горохъ, рос. Vicia cracca** = го-
робиний, гороб'ячий горошок, гадю-
чий горошок, дикий горошок. С. Ан.
— **Воробьиная ночь** = горобина ніч.
— **Воробьиный щавель** = д. Волоса-
тникъ 3.

Вороватый = халкий, злодійкуватий,
(С. Аф.), машеникуватий.

Воровать = красти, злодійчити.

Воровка = злодійка (С. Аф. Л.), злоді-
ячка.

Воровской = 1. злодійський. (С. Аф.). —
Де Рим, де Крим, а де злодійська корчма.
н. п.

2. крадений. — Лучче своє латане, як
чуже крадене. н. п. — **Воровскіє дѣньги** =
фальшиві гроші. — **Воровскіє люди** =
злодії, розбишаки, гультьїйство.

Воровскі = крадькома; злодійськи, по
злодійськи.

Воровство = злодійство, крадіж, кра-
діжка (С. Аф. Л.), крадіжство. (С. Ж.) —
Його не раз вже і на крадіжці ловили. —
Показуючий дорогу до крадежи. Б. Н.

Воровый = меткий, моторний.

Ворожба = ворожіння, чари, чарування,
знахурство.

Ворожей = воріжка, ворожка, знахурка,

чарівниця. — Там циганка воріжка, а до тієї та циганочки втоптана доріжка. н. п.

Ворожіть = ворожити, чарувати. — Ся циганка добре ворожить. С. Аф.

Воро́на = 1. пт. *Corvus cornix* — воро́на, га́ва, га́ва. (С. Аф.). — Як гава у житі до Юр'я сховаєть ся, буде добре жито. Ман. — Ні пава, ні гава. н. пр.

2. роззя́ва, га́ва, га́ва (про чоловіка).

Вороне́нок = гавиний.

Вороне́ць = 1. рос. *Actaea spicata* — во́вчі ягоди, черне́ць, 2. *Paris quadrifolia* = д. Во́лчья я́года, 3. *Paeonia tenuifolia* — во́ронце́ць. С. Ал.

Ворони́ка, рос. *Empetrum nigrum* = во́дья́нка. С. Ал.

Ворони́ло = гладі́льце. С. Пар.

Ворони́ца = д. Ворони́ка.

Ворони́й = ворони́чий (С. Аф.), гави́ний. — Ворони́й глазъ = д. Во́лчья я́года. — Ворони́я я́года = д. Вороне́ць 1.

Воро́нка = лї́йка С. Л.

Воронкообра́зний = лї́йкува́тий.

Воропогра́й, пт. *Corvus frugilegus* = грак, га́йворон. С. Аф.

Вороні́й = ворони́й. — Гей кінь ворони́й, а сам молоді́в. н. п.

Воропо́нїгїй = строкати́й. — Строкати́й кінь.

Воропо́чалый = миша́стий. — Миша́стий кінь.

Воро́нь, пт. *Corvus corax* = во́рон, крѹ́к, крѹ́к (С. З. Л.); га́йворон, гра́йворон, грак. — Крукові й мило не поможе. н. пр. — Не штука вбити крѹка, злови-по живого. н. пр. — Ворон, крѹків сила. Гул. Ар. — В полі, мати, чорний ворон криче; ой той міні голову оплаче. н. п.

Вороні́є = га́лич, ворони́я (С. Аф.), га́йворони́я. — Не га́лич чорне поле вкрила. Кот. — Гемонське га́йвороння понасідало на дуб. К. Х.

Ворони́ага, ворони́жка, рос. *Solanum nigrum* = паслі́н, пасльо́н. С. Ан.

Воро́та = воро́та, бра́ма, (на коловороті) — ко́ловорот. — Обернув ся козак Нечай од брами до брами, — виклав Ляшків, виклав панків у чотири лави. н. п. — Сьвята брама одчинилась, козака впустили; і знов брама зачинилась — на вік зачинилась козакові. К. Ш.

Вороті́ла = оруда́рь, верхово́да.

Вороті́ло = стрі́ла (у вітряка).

Вороті́ть, ся = 1. поверта́ти, переверта́ти, одверта́ти, ся. — Чогось віл одвертаєть ся од мене. — **Съ душі воро́-**

тити = з душі во́рне, ну́дити. — І поганим чимсь воняє, аж із душі верне.

2. верну́ти, ся, поверну́ти, ся, заверну́ти, ся. — Вернись, сину до домоньку, змию тобі головоньку. н. п.

Воро́тки = ворі́тця, ворі́ткі. С. Аф.

Воротнико́вый = ко́мірний.

Вороти́ник = ворота́рь, завороти́ник, ворі́тний, бра́мний. — Воротарю! ворота-рю! — Хто, хто у воріт кличе? н. п. — Заворітника тримають, та за ним зачинають. н. пр.

Воротни́к = ко́мір, ко́мпір, ко́внір. С. З. Л. — Не до нашої пни́ тії ко́міри шили. н. пр. — Ко́мір заплоччю вистро́чений. С. З.

Воротни́чокъ = ко́міре́ць, ко́мірчи́к, ко́міро́к.

Вороти́ний = ворі́тний, бра́мний. (С. Ш.)

Воро́тця = 1. ворі́тця, ворі́ткі. С. Аф.

2. хві́ртка, хві́рточка (у воротах). С. Ш. — Пі́н у хві́ртку, а чорт у ді́рку. н. пр.

3. квати́рка, хві́рточка (у вікні). — Подивив ся козак Нечай в квати́рку очима, а вже Ляхів сорок тисяч стоїть за плечима. н. п.

Во́ротъ = 1. д. Воротни́к. — Бра́нь на во́роту не висне́ть, н. пр. = лї́йка не бі́йка, в бо́ку не бо́лить. н. пр.

2. ко́ловорот (вал, на котрий накручуєть ся ві́рво́вка, мех.), (для витігання пе́вода) — ба́ран. (Аф.). — Гу́ба, як на ко́ловороті гу́ляє. н. пр.

Во́ротъ = ві́ворі́т.

Во́рохъ = во́рох, кѹ́на.

Воро́чать, ся = 1. переверта́ти, ся, перекида́ти, ся.

2. кру́тити, поверта́ти.

3. верта́ти, ся, поверта́ти, ся, зверта́ти, ся.

4. ору́дувати, верхово́дити. — Ві́н усе́м у нас ору́дує.

Вороші́ть, ся = воро́шити, ся, переверта́ти, ся.

Во́рса, ворсѣ = ба́рва, (С. Ш.), во́рса.

Во́рситъ, ворсова́ть = ба́рвити (С. Ш.), наво́дити во́рсу.

Ворча́нїє = 1. бурча́ння, бу́ркіт, буркоті́ня. — В животи́ така буркотня піднялась.

2. (про собак) — гарча́ння, гаркоті́ня. С. З. Л.

Ворча́ть = 1. бурча́ти, бурмота́ти, буркоті́ти, мурча́ти. С. Л. — У ко́лїсї дити кричи́ть, а на печі́ буркун бурчи́ть. н. п.

2. (про собак) — гарча́ти, гаркати. —

Чиє б гарчало, а твоє мовчало. н. пр.
Ворчливий, Ворчунъ, ня = д. Брюзга.
Воръ = злодій, поб. — злодюга, злоді-
 яка, злодіще С. З. Л., вору́га, вору́га.
 С. Л. — Злодій злодія зараз познає. н. пр.
 — Хатнього злодія не встережеш ся. н. пр.
 — Не той злодій, що вкрав а той, що схо-
 вав. н. пр. — **По дѣламъ вору и мѹка**,
 н. пр. = котузі по заслугі. н. пр.

Во своїм = до дому.

Восемнадцать = вісімнадцять, вісімнад-
 цятєро.

Восемь = вісім, вісьмеро, вісьмерік. —
 Всім по сім, а міні вісім. н. пр. — Ой
 ішли воли та в вісьмеріку. н. п.

Восемьдесятъ = вісімдесять.

Воскипать, воскипѣть = закипати, заки-
 пѣти. — **Воскипѣть гнѣвомъ** = скипіти,
 запалѣти ся.

Воскликнуть = вігукнути, вікликнути,
 заволати.

Восклицаніе = вігук, віклик (С. Пар.),
 óклик. — **Знакъ восклицанія** = знак
 віклику. С. Пар.

Восклицать = вигукувати, виклікувати,
 волати (С. З.).

Восковатый = воцїстий.

Восковой = восковий, воцаний. — Во-
 скóва свѣчка.

Воскресать = воскресати, оживати.

Воскресѣніе = 1. воскресення.

2. недѣля, здр. — недѣленька. — Ой у-
 чора та суботонька, сьогодні недѣля, чого ж
 в тебе то, чумаченько, сорочка не біла?
 н. п. — **Кажде Воскресѣніе** = що не-
 діля. — Як би я мав сестру рідну, та пень-
 ку стареньку, дала б міні що недѣлі сорочку
 біленьку. н. п. — **Свѣтлое Воскресѣніе** =
 Великдень. — Тоді спроті Великдень, як
 сорочка біла. н. пр. — К Різду стежки по-
 замітає, к Великодню води порозливає. н. п.

Воскресѣніе = д. Воскресѣніе 2.

Воскресный = недільний. — **Воскресный**
 день = недѣля. — **Воскресная шкóла** =
 недільна шкóла.

Воскурать = кадїти, курїти.

Воскъ = віск.

Воспалѣніе = запалѣння, (про рани) —
 роз'ятрення, зятрення. С. Л. — Мати
 вмерла на запалѣнні легких. Фр.

Воспалѣти, ся, воспаляти, ся = запалѣ-
 ти, ся, запалѣти, ся, занѣти, ся, зай-
 мѣти ся. (Про рани) — роз'ятрити ся,
 зятрити ся, приятрити ся, ятрити ся.
 — Тільки шкрябула шкурочку, а воно й

приятрило ся. Хар. — **Воспалѣти ся гнѣ-
 вомъ** = роз'ярити ся, розлютовати ся.
Воспарѣти = злетїти, полінути в гóру.
Воспитаніе = годовання, виховання (С.
 Л.), хов. — Такий погляд на хов дїтій ро-
 бити вам честь. Лев.

Воспитаникъ, ца = годіванець, годо-
 ванок, годіванка, вихованець, вихо-
 ванка. (С. Аф., З. Л.), плеканець. (С.
 Пар.). — Приняв був до себе сироту Петра
 за годіванця. Кот. — А сам Настусю під-
 живав, таки годіванку. К. Ш.

Воспитанный = 1. вихований, вігодо-
 ваний.

2. д. Благовоспитанный.

Воспитатель, ница = вихователь, ка, у-
 читель, ка.

Воспитать, воспитывать, ся = вігодува-
 ти, згодувати, вигодовувати; ся, ви-
 ховати, виховувати, ся, вихохати, ви-
 кохувати, ся, віростити, вірощувати,
 ся, плекати. С. Л. — Ой годувала дочку
 не год, не два, та й згодувала — людям
 слуга. н. п. — Вихолав дитину в добру
 годину. н. пр. — Ой був в Січі старий ко-
 зак на призвіще Чалий, вихолав він сина
 Саву козакам на славу. н. п.

Воспламенѣніе = запалѣння, спалах-
 нѣння.

Воспламенѣти, ся = запалѣти, ся, воспа-
 лѣти, запалѣти, занѣти ся, загорїти
 ся. С. Л.

Воспламенѣмость = палкість.

Воспламенѣти, ся = запалѣти, ся, запá-
 лювати, ся, займѣти ся; розпалювати,
 ся. — Занялось так швидко, що ніяк не
 можна було потушити. — А він так розпа-
 лив ся, що вже ні на що не дивить ся. —
Воспламенѣмый, воспламенѣющій ся,
 легко воспламенѣющій ся = палкий,
 скоропалкий.

Воспознаніе = виповнѣння, заповнѣння.

Восполнѣти, ся = виповнѣти, ся, за-
 повнѣти, ся; докладувати, досипѣти,
 доливати до...

Воспользоваться = покорїстувати ся (С.
 Л.), пожїти, поживїти ся, пожитковати,
 скорїстувати ся, скористати. (Гал.) —
 Хотїв добром моїм пожитковати. — Хто по-
 живе моє добро? К. Ш.

Воспоми́нание = 1. згадування. (Лев.)

2. спомни, споминка, згадка, спóгад.
 С. Л. — **Въ воспомина́ніе** = на спомни,
 на згадку, на не забудь. — Посажу ко-

ло хатини на спомин дружині, і яблуню і грушечку на спомин єдиній. К. Ш.

3. пам'ятка. — Се міні пам'ятка від батька.

Воспомина́ть, ся = зга́дувати, ся, спо́мина́ти, ся.

Воспомяну́ть = згада́ти, спогада́ти. (С.З.Л.)

Воспослѣдовать = споді́яти ся, ста́ти ся, скла́сти, ся, зді́яти ся. — Сподія́лось таке лихо, що крий Боже! — Не так жа́дало ся, та так скла́ло ся. н. пр.

Воспособя́ть = помога́ти, запомага́ти.

Воспрепятствовать = перешко́дити, спини́ти, зупини́ти, перешко́дити, на пере́шкoді́ стати. — Гуля́ла, гуля́ла й мати не спиня́ла, а тепер зупини́ла чужа́я чужина. н. п. — Коли б тільки він не став міні на пере́шкoді́, то б усе було́ добре.

Воспрети́ть, воспреца́ть = заборони́ти, -ня́ти, за́каза́ти, -зува́ти, боро́нити, (говорити) — за́щити, за́щитька́ти. — А він мене з корчми не гонить, а він міні пити не боро́нить. н. п. — З хати не пу́скала, гуля́ть за́казала. н. п.

Воспреще́ние = за́боро́на, за́каз, за́прет.

Восприимать = бра́ти, при́йма́ти. — **Восприимать отъ купели** = хресті́ти, у хрест уво́дити.

Восприѣмникъ, ца = хреще́ний ба́тько, хреще́на ма́ти.

Восприѣмный, ая, оте́ць, ма́ть = д. **Восприѣмникъ, ца**; — **сынъ, дочь** = хреще́ник, хреще́ниця, похрестник, ця. — На Свят-вечер хрещеник або хрещениця принося́ть батькови вечерю. н. п.

Восприѣмчивость = уразли́вість, чу́йність. (С. Ж.)

Восприѣмчивый = уразли́вий (С. Ш.), чу́йний. (С. Ж.)

Воспроизводи́ть = д. **Возобновля́ть** і **Возсозида́ть**.

Воспротиви́ться, воспротивля́ться = проти́вити ся, змага́ти ся, зата́яти ся, су́переча́ти ся, опи́нати ся, не зго́дити ся, не зго́жувати ся, о́пір ста́вити (С. З.), о́перти ся.

Воспряну́ть = проки́нутись.

Воспыла́ть = запала́ти, спала́ти. — Во́пи ж почувши, запала́ли гні́вом. К. С. П.

Воспыва́ть, воспѣ́ть = 1. **спѣва́ти, виспѣ́увати, виспѣ́вати**. — Та че́рез те, що їх поет не виспѣ́вав, усі́х їх до́дного ларод позабу́вав. К. Д. Ж. — Виспѣ́вує соловейко. К. Ш.

2. **сла́вити, вихва́ляти, всла́вити, ви́хвалити**.

Восто́къ = схі́д. С. Л. — На сході́ сонця. С. З.

Восторгáться = раді́ти (дуже).

Восто́ргъ = ра́дість (велика). — Вітає ра́дість і надія́ в очах веселих, молодих. К. Ш.

Восто́чний = схі́дний, сходо́вий. — Сходо́вий вітер.

Востре́бовать = потре́бувати, ви́правити.

Востре́нький = гостре́нький.

Востренета́ть = затре́мтіти, затрі́потіти, задрі́жати.

Востри́ть = гостри́ти, точи́ти. — Точив ножи́ці, а все ту́пи. С. Ш.

Вострогла́зый = д. **Быстрогла́зый**.

Востроно́гий = д. **Быстроно́гий**.

Востру́ха, востру́шка = цокоту́ха, мото́руха.

Вострый = го́стрий.

Восхва́ление = хва́ла, похва́ла.

Восхва́лять = вихва́ляти.

Восхити́тельный = чудовни́й, чарі́вний, роскі́шний.

Восхища́ть, ся = чарува́ти, раді́ти.

Восхище́ние = ра́дість (велика).

Восходи́ть = сходи́ти, зі́ходити, підійма́ти ся. — Б'ю́ть пороги, міся́ць сходи́ть, як і перше сходи́в. К. Ш. — Ой зі́йшла зоря́ ве́чирова. н. п.

Восхо́дь, восхожде́ние = схі́д, зі́хoд.

Восхоте́ть = захоте́ти, захті́ти, заба́жати.

Восца́ = свербо́лячка (лиша́й).

Восца́рствовать = за́царюва́ти.

Восчу́вствовать = зачу́ти. — Ой зачу́ла моя́ доля́, що не бу́ти міні́ дома. н. п.

Восше́ствие = зі́хoд.

Восьме́ріеъ = вісьме́рік. — Візьми хунт сьві́чок вісьме́рику.

Восьме́рка = 1. (в картах) — **восьма́ка, вісі́мка**. (Малорус. игры. Кієв. Ст. 1887—6).

2. **вісьме́рік**. — Пап пої́хав восьме́риком.

Восьмидеся́тый = вісі́мдеся́тий.

Восьмо́й = вісьми́й, во́сьмий.

Вотка́ть = утқа́ти, виле́сти.

Воткну́ть, ся = встро́мити, ся, устро́мити, застро́мити, уві́ткну́ти, вгори́дити, ся. — Во́лила б ти́ ніж в мене вгори́дити, ніж маеш, мила́, ті слова́ говори́ти. н. п.

Во́тра = трі́ни (С. Ш.), збо́їни (тільки від со́ломи, а перше — й від ме́талу.).

Вотру́ха, вотру́шка = д. **Ватру́ха**.

Вотчимъ = ві́тчим.

Во́тчина = ді́дівщина, ді́дізна, ба́тьківщина, мате́різна. (Родовий маєток.) — Ви купі́ли сей гру́нт? Ні́, се моя́ ба́тьків-

щина. (Слово **Вотчина** прикладаєть ся до нерухомого земельного маєтку, частіше великого).

Вотчинникъ = властитель нерухомого маєтку.

Вотще = марне, дарма, дурно, даремне.

— Як марно навив, так марне і іде. н. пр. — Свѣте місяць та не гріє, тільки дурно у Бога хліб їсть. н. пр. — Може я бідна даремне плачу, може його вже я й не побачу. н. п.

Вотъ = от, ось, це, оце, ото́, тут, аж ось, та. — Та була в мене жінка, та була в мене Любка. н. п. — Аж ось і до його черга прийшла. — **Вотъ-вотъ** = от-от, туж-туж, ось-ось, ось-ось-ось, за того.

— Аж тут і на дворі туж-туж уже світає. Гул. Ар. — Час загого й жати. К. Ш. — **Вотъ гдѣ** = ось-де, от-де, осьдечки, аж осьдечки, аж осьде. — **Вотъ еще!** = ото́ ще, отце́, то́ж бак! — Отце! не бачила дива! — **Вотъ какъ!** = ось як, от як, от так! — **Вотъ какой** = ось який, от такий. — Ось який завбільшки. —

Вотъ и вся не долгá = от тобі й кінець, от і все, от тобі й край! — **Вотъ сю́да** = ось сюди, он-сюди, от-сюди. — **Вотъ тамъ** = он-де, ондечки, он-там, он-тамечки, таменьки. — **Вотъ та́кой** = от-такий. — **Вотъ то́-то** = то́ж то, то́-тож. — **Вотъ тебѣ и на!** = от тобі й на!, отце́!, оттакé!, от то́бі й ма́єш! — **Вотъ ужъ кудá** = аж ось куди. — **Вотъ ужъ ко́гда** = аж ось коли. — **Вотъ что́** = ось що, от що. — **Вотъ э́тотъ** = оце́й, се́й.

Во́хра = о́хра.

Воцарі́ться = зацарюва́ти, оцарі́ти, ся, запанува́ти. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жвавий, запанував, тай думав шляхту приборкати трошки. К. Ш. — На світі правда запанує. — І жити могутне знову запанує, і піщо не зломить силу молодую. н. п.

Воцєрквє́ніє = увѣдіння. С. Ш.

Вочєловѣ́ченіє = очоловічення, втілення. (С. Ж.)

Вочєловѣ́читься = очоловічитись, втілитись.

Во́чно, во́чью = д. Воо́чно.

Во́шки, рос. *Spergula arvensis* = метелик. С. Ан.

Во́шкари́ца = гніда.

Вошь, мн. вши, ком. *Pediculus* = во́ша, мн. во́ші, дїтське — кў́ка, зб. — во́шва,

ну́жа. — І ну́жі повна очкурня. Кот. — Ну́жа за́ла. С. З. — Грошей, як у жида вошей. н. пр. — **Вошь травя́ная**, *Arhis* = трав'я́на, рослина во́ша, тля́. — Страчують рослину вошу так саме, як і капутину блоху. (Степовик.)

Воца́но́й = воскóвий, воца́ний.

Во́щитъ = во́щити, наво́щувати.

Во́язъ = по́дорож, мандрівка.

Впа́дъ = 1. па́дати, упа́дати. — Упав

в річка. — **Впа́ли глаза́** = за́пали очі, позапа́дали. — **Впасть во уні́єніє** = в

тугу впа́ти ся. — Ой не плаче, не журігесь, в тугу не вдавайтесь, заграв мій кінь воропєнький — назад сподівайтесь. н. п.

2. вли́вати ся, уті́кати, вили́вати. — Самар в Дніпро вли́ває ся.

3. по́падати, вда́вати ся, вки́дати ся. — По́пав в біду. — Вда́в ся в тугу.

Впа́дина = па́дь, влогóвина, я́мка.

Впа́дистый = я́мкуватий.

Впа́ивать = залю́товувати.

Впа́зывать = влі́зати, вповза́ти.

Впа́лый = запáлий.

Впа́сть = д. **Впа́дъ**.

Впахáться = в'о́рати ся. — Він в'о́рав ся в моє поле.

Вперво́й, впервы́є = впе́рве, впе́рше, спє́ршу. — Де вперше в свѣті радість вздрів. Петренко-Сніп. — **Э́то е́му не вперво́й** = се́ йому не первинá. Номис.

Вперевáлку = перєвáлюючи́сь, по ма́лу (йти, йхати).

Вперєвáлъ = 1. навпростє́ць, манівце́м. С. З. — Гей яром, яром за водами, манівцями за вівцями. н. п. — Навпростець пішов.

2. д. **Вперєвáлку**.

Впереді́ = 1. попе́реду, є́переду, поса́м-перед. С. З. Л. — Попереду Дорошенко веде своє військо хоршенько. н. п. — Із за гори, із за кручі горде військо виступає, посамперед Морозенко сивим конем виграває. н. п. — **Впереді́ пзті́** = пе́ред вє́стї. С. З. Л.

2. напе́ред, на да́льше.

Вперє́дъ = 1. впе́ред, упе́ред, попе́реду, попе́ред, наведе́д; з гори́. — Поперед батька в некло не сунь ся. н. пр. — Поперед спитай ся, а тоді і зай ся. н. пр. — Посилає мене поперед. — Він усі гроші з гори дає. Под. — Нехай з гори знає, чого від мене можна надіяти ся, а чого ні. Фр.

2. д. **Вперєді́** 2. — Щоб мінї наперед пі́кди сло́го не бу́ло!

Вперємѣ́жку, вперємѣ́жку = мі́шма. — Треба мі́шма класти: одно через друге.

Вперётъ, ся = **впёрти, ся**.

Вперіть = **вту́нити (очи)**.

Впечатлительность, впечатательный = **д. Воспри́ймчивость, воспри́ймчивый**. — Антін дуже вразливий на всяку красоту. **Фр.**

Впечатлѣвать, ся = **ввража́ти, ся**.

Впечатлѣніе = **враження (С. Л.), вражі́ння. (Фр.)** — **Произве́сті впечатлѣніе** = **вразити**. — Розмова зробила на нього дуже прикре вражі́ння. **Фр.** — Молодих незвичайно вразила краса... **Лев.**

Впивать = **д. Впирать**.

Впива́ться = **1. вти́гувати ся**. — Його так скоро не напоїш — він уже втигнув ся. **2. в'їда́ти ся, уї́да́ти ся (С. З.), впи́вати ся, упи́сти ся**. — Кайдани уїдають ся в тіло. **С. З.** — Упив ся, як релігій. **п. пр.** — Як півка випла ся.

Вписыва́ние = **вписання, уписування**.

Вписать, вписывать, ся = **вписати, уписати, уписувати**.

Впитывать, ся = **д. Впирать**. — **Впитывающий въ себя** = **беркйй. (С. Ш.)**.

Впихива́ние = **впихання**.

Впихивать, ся, впихну́ть, ся = **пхати, впихати, упихати, упихувати, ся, впихнути, упхати, ся**.

Вплавъ = **вплив, уплінь. С. Л. Ш.** — Плив, плив, селяню, та вплинь за водою. **п. п.** — Плив уплив за водою, а я піду у слід за тобою. **п. п.**

Вплесну́ть = **впли́снути, вхлю́пнути**.

Вплесті, вплесть, вплета́ть, ся = **1. вплести, заплести, всукати, вплітати, ся і т. д.**

2. д. Вп'їсати, ся з.

Вплотню́ю = **щільно, (про їжу)** — **до схочу́, до не́хочу**. — О полудні гребли сіно і в валочки клали щільно. **п. п.**

Вплоть = **1. щільно. С. З.**

2. до кра́ю, до кінця́, до нія́, аж, аж до́, аж по́. — Одрізає до краю. — Налив аж по самі вішці. — Гуляв аж до рашку.

Впо́дѣмъ = **під силу**. — Се йому не під силу.

Впо́добоса = **тихенько**. — Скажу йому тихенько: люблю тебе, серденько. **п. п.**

Впо́ззати, впо́ззати = **д. Впа́зывать**.

Впо́ли = **по́вні, упо́вні (С. З.), зовсім, цілком, до кра́ю, до оста́нку**.

Впо́лноро́та = **трощки бо́ком, оберну́вшись**.

Впо́ловину = **на половину**.

Впо́луті = **на половині доро́ги, на півдорозі**.

Впо́льня́я = **під чаркою, на піднітку, підпийлий**. — Ні, він не п'яний, але під чаркою. — Еней хоч трохи був підпийлий, та з розумом. **Кот.**

Впо́лсѣтъ = **підгодува́вшись, на́дголодь**.

Впо́лы = **на половину**.

Впо́на́дъ = **до ре́чі, до діла, до ладу́**. — Скавав як раз до ре́чі, як в око вліпив.

Впо́ныха́хъ = **ханаючись, ква́плячись, заха́павшись**.

Впо́рожні́ = **порожняко́м**. — Туди їхали з вагою, а вертали ся порожняком.

Впо́ру = **впо́ру, са́ме в ча́с; як ра́з, в міру, до міри, помірно, як слі́д**.

Впо́слѣднее, впо́слѣдніе = **в оста́ннє, в оста́нній раз, на послі́док, на оста́нці**.

Впо́слѣдствіи = **опі́сля, на́впі́сля, на́впо́слі**.

Впо́тьма́хъ = **по́ночі**. — Хто ходить по́ночі, шукає немочі. **п. пр.**

Впра́вду = **спра́вді**. — Чи вже ж і справді вип казав?

Впра́вити = **упра́вити, запра́вити**.

Впра́во = **упра́во, пра́воруч, соб, цоб**.

Впра́въ = **з пра́ва, на пра́во, пра́воруч**.

Впра́хъ = **до оста́нку, до нія́, до по́ги, до щен́ту**.

Впре́дъ = **на пере́д, на да́льше; аж до... по́ки аж...** — **Продо́лженіе впре́дъ** = **да́льше бу́де**.

Впроба́въ = **бі́ляво, про́біловато**.

Впроба́годь = **на́дголодь**.

Впробе́лтъ = **жовта́во**.

Впробе́лень = **зелена́сто, зеленкува́то, впробе́лень. (Чайч)**

Впро́къ = **1. на корі́сть; на по́житок, на добро́**.

2. в за́пас.

Впроса́къ пона́сть = **вклепа́ти ся, пона́сти в ха́лепу, помі́тись у ду́рні**.

Впробе́нь = **синяво**.

Впросі́нкахъ, впросі́ньи = **з просі́ння, з просі́нку**.

Впро́хмель = **не зо́всім ві́тверезившись**.

Впро́холость = **живучи́ часом не вку́пі з жі́нкою**.

Впроче́мъ = **проте́, а проте́, одна́к, одна́че, об ті́м, але́**. — Сім літ горох не родив, проте́ голоду не було. **п. пр.** — Наше гадина, а об ті́м хто його зна. **Чайч**.

Впри́гивать, впри́гну́тъ = **впли́гувати, встри́бувати, вско́кувати, вили́гну́ти, встри́бу́ти, вско́чити**.

Врачевать, ся = лічити, ся, гоїти, ся.

— Шкода гоїти, коли смерть прийде. н. пр.

Врач = лікар. — Лікареві, чи допоможись, чи не можеш, а калитка розвяжись. н. пр. — **Быть врачёмъ, заниматьеся врачеваніемъ** = лікарювати. — Він уже 5 літ лікарює.

Вращательный, но = коловоротний, но, обертнем. — Так міні обертнем хата і ходитъ (казав слабій). Ніс.

Вращать, ся = вертїти, ся, крутїти, ся, обертати, ся. — Земля обертаєть ся коло сонця. Де-що про свїт Божий.

Вращеніе = обертання, вертіння.

Вредитель, ница = шкодник, ця.

Вредительный = шкодливий, шкодний, вадливий, вадкий, шкодучий, нездоровий.

Вредить = шкодити, вадити, шкоду шкодити, робити. — Більшо окові не шкодитъ, тільки око не бачить. н. пр. — Хто пізно ходитъ, той сам собі шкодитъ. н. пр. — Не один доказ сам собі шкоду шкодив. н. п. — Ледачому животові і широгі вадять. н. пр.

Вредный, но = шкодливий, шкодний, но, вадливий, вадливо, вадко, вадить. — Шкодливий, як кішка. н. пр. — Хлїб на хлїб не вадить, а кий на кий вадить. н. пр.

Вредоносный = д. **Вредительный** і **Вредный**.

Вредъ = шкода, вада. — Чия шкода, того й грїх. н. пр. — Мудрий Лях по шкоді. н. пр. — **Вредъ причинитъ, нанести** = нашкодити, шкоду зробити, вчинити. — Батько нашкодив, а діти в одвіті. н. пр. — Коваль шкоду зробив, а певні повисили. н. пр. — А хто би кому шкоду учинив, тот маєть шкоду заплатити. Ст. Л. — **Во вредъ, ко вреду** = на шкоду. — На шкоду людську збудившая ся проява. Л. В. — Аби не присягали фалшиве на шкоду ближняго. Б. Н.

Временеъ = часом, часами, іноді, інколи, порою, від часу до часу. — Часом з квасом, порою з водою. н. пр.

Временной, временный = дочасний, часовий, тимчасовий. — Части дочасне, а людї довчні. н. пр. — Боярину квітка часова, а Петрови дівка вікова. н. п. — Опекуи або заставниці і кожний, дочасним правом іменї держачи. Ст. Л. — **Временно** = дочасно, до часу, покі-що. — До часу глечик воду носить, поки вухо не одірветь ся. н. пр.

Временщійъ = милованець, котрому почастило за короткий час із низького стану osiąгнути великої сили при державній особі.

Время = час, година, поря, доба, вре-

м'я, урём'я. (С. Ш.) — Час платити, час тратити. н. пр. — Час до дому, час і пора. н. п. — Се було пізньої доби. — Та згинула добра година: вмерла моя вірна дівчина. В. Щ. — **Вё-время** = у свій час, вчасно, впору. — Добре, коли все у свій час зроблено. — **Во время** = під час. — А ще би хто під час служби Божої розмовляв ся. Б. Н. — **Во всякое время** = по всяк час. — Він по всяк час такий.

— **Время отъ времени, отъ времени до времени** = від часу до часу, коли не коли, іноді, інколи, часом, часами.

— **Въ почное время** = почною добою, ночної добі. — Де ти волочив ся почною добою із чужою милою. н. п. — Ночної доби з певолі втікали. н. д. — **Въ рабочее время** = в робочу пору, в дільний час. (Ніс.) — **Въ прежнее время** = спершу, допреж сього, за пражніх часів.

— **Въ то время** = тоді, тоді саме, за тієї години. — **Въ последнее время** = останніми часами, в останні часи, останніми часи. — Ну, останніми часи був дуже зажурив ся. Рус. В. — **На время** = на який час, до часу, дочасно.

— **Съ какого времени** = відколи, з якого часу. — Відколи та й досі не має.

— **Съ этого времени** = з сього часу, від тепер. — **Съ того времени** = з того часу, з тієї пори. — З того часу, як женив ся, я ніколи не журив ся. Кот.

— **Съ давняго времени** = з давніх часів, здавна, з давньої давнини, з давніх давнєв. — **Съ незапамятныхъ времениъ** = з поконвіку, з вік-віку, віковично.

— **Свободное время** = дозвілля, вільний час, гулянки, погулянка. — Нехай колись на дозвіллі зроблю. — **Благоприятное, тяжелое время** = година, добра година, лиха година, злигодня година, лихоліття. — При добрій годині — куми й побратими, а при лихій годині, немає й родини. н. п. — В лихую годину я-кось недавно доведось міні заїхати в Україну. К. Ш. — Як у нашій славній Україні були колись престрашні злигодні години. н. д. — **Въ какое время** = в яку годину, якого часу. — Ой Бог знає, коли вернусь, в яку годину, прийми ж мою Марусеньку, як рідну дитину. н. п. — **Это было не въ наше время** = це ще не за нас було, не в наші часи діялось.

— **До времени, впрёдъ до времени** = до якого часу, поки-що — Мнѣ те-

пе́рь не вре́мя = не маю́ часу́, ніколи.
 — Сухо́е, дождли́ве вре́мя = годи́на, дощова́ годи́на. — Вік прожити́ — не дощову́ годи́ну пересі́дити. н. пр. — (Перед обі́дом) — передобі́док, (Перед вече́рею) — підвечі́р'я, підвечі́рок, (Перед сном або як саме полягали спати) — ля́гови, обля́ги, обля́гома. — Це було́ саме в о-бля́ги. — Були́ вже обля́ги; і Ю́лія лягла. К. Д. Ж. — От раз він вхо́де у свою ха-ту обля́гома, а за ним слі́дом щось вхо́де. н. о. (Між весною і лі́том) — за́літки. — Вре́мя возки́ ко́нсьь, хлі́ба сь по́ля = копові́з, возови́ця. — Се було́ саме у ко-пові́з. — В. егреба́нія = гребови́ця. — В. жа́твы = жни́ва. — В. косьби́ = косови́ця. — В. паха́нія = о́ранка, ра-ля́лика. — В. посі́ва = сія́нка, сівба́, сійба́. — Передь со́бором хлі́ба и ово-щей = передні́вок, передні́вка. — В. ро́єнія пче́ль = рі́йба, ройови́ця. — В. со́бира́нія ма́ку = макотру́с. — В. ли-ня́нія = линьба́. — В. сва́дебъ = же-ні́тво. — Вре́мя пра́зно провес́ті = змарнува́ти час, провакува́ти.

Вре́мячисле́ніє = лі́тощо́т. — У нас лі́тощот ве́дець ся з того́ часу́, як наро́див ся Хри́стос. (З рукопи́с. календа́ра).

Ври́нуть, ся = д. Вбри́снуть, ся.

Вро́вень = врі́вень, врі́внї, вщі́рть. — Врі́вень з бере́гами. — Насна́в мірку вщі́рть.

Вро́ждє́нный = приро́ждє́нный, приро́дний, роди́ний. — Вона́ приро́ждє́на відма́. н. о.

Вро́зницю = на́різно. — Гу́ртом деше́вше, як на́різно.

Вро́зь, вро́зь = рі́зно, о́собо, по́різно. — Як уже́ пі́зно, розі́демо́сь рі́зно. н. н.

Вро́зєнь = д. Вразє́ньнїю.

Вро́ста́тъ = д. Вроста́тъ.

Вро́сто́къ = на́ріст.

Вро́схмель = д. Вибі́льня́на.

Вруба́тъ, врубі́тъ = заруба́ти.

Вруи́тъ, вру́ня = д. Враль.

Вруча́тъ = уруча́ти, дору́чати, прируча́-ти, до рук дава́ти. — А ти, мили́й, од-жа́саєш, кому́ж мене́ уруча́єш? н. н. — Покло́ни ся отцю́, не́ньці, що́ вони́ тебе́ од-кла́нали і брато́ві прируча́ли і на поса́д ви-ряжа́ли. н. н. — Хмельни́цькому́ до рук по-дав. н. д. — Чи́ уже́ ж ти по́мрає́ш, кому́ добро́ уруча́єш? Дору́чаю кошово́му, пи́са-реві́ січово́му. н. н.

Вруче́ніє = дору́чення.

Врыва́тъ = д. Вка́ныва́тъ.

Врыва́ться = 1. д. Вка́ныва́ться.

2. вде́рати ся, впе́рати ся.

Ври́зывать, ся = 1, ури́зувати, ся, ври́-зувати, ся, вро́бляти (рі́занням).

2. в'і́дати ся. — В'і́лоє́ь йому́ в голо́ву, ні́к не забу́де.

3. д. Врыва́ться 2.

4. за́кохувати́сь, втьо́нати ся. (Д. Влю́-бити́сь.)

Ври́о́хаться = д. Влю́бити́сь і Вля́пати ся 3.

Врядъ, врьдъ ли = на́вряд, на́вдаку.

Вса́дникъ = і́здець, верхове́ць, верхо-ві́к, верхови́й. — Де не взи́в ся і́здець, мучи́ть ся по́ полю. н. о.

Вса́жывать = вса́жувати, стромля́ти, встромля́ти.

Вса́сывање = вби́рання.

Вса́сывать, ся = 1. вби́рати, ся, втя́гу-вати, ся, наби́рати ся. — Вса́сываю-щї́й = беркі́й. (С. Ш.)

2. д. Впи́на́ться 2.

3. при́сєсувати ся, усе́сати ся. — Ди-тина́ потро́ху при́сєсала́ ся.

Ве́сь = д. Ве́сь.

Всавгу́стї́йши́й = д. Авгу́стї́йши́й.

Всеві́днї́й = всеви́дющї́й.

Всевозмо́жный = все́кий, превсе́кий, все-возмо́жный.

Всевысо́чайши́й, всеві́шний = найви́щий.

Ве́сєда́ = за́вжди, за́вше, за́всєгда́, усе́. по́ вся́к час, і́зві́к, за́всєгди́ (Чайч.) — Старо́му за́вше го́ди, як мало́му. н. пр. — Він усе́ ходи́ть пі́шки. — Ми і́зві́к так жи́ли. (С. Л.) — В чу́жих рука́х за́вше бі́льший шма́ток. н. пр.

Ве́сєда́шний = за́всєгда́шний, повся́кчас-ний.

Ве́сєго́дно = що́ ро́ку, що́ го́ду.

Всєднє́вний, по́ = 1. щодє́нний, щоднї́й,

щодє́нно. — Чу́же поле́ поли́вають що́ дни і́ що́ по́чі, поки́ вони́ не засни́плять чу́жим пі́ском о́чі. К. Ш. — І́ в пі́сні тї́й надї́ всі́ і́ мўки́ свої́ ми ви́лили, сьпи́ваючи́ що́-денно́ її́. Чайч.

2. ці́лодє́нний, увє́сь, ці́лий де́нь, у-вєсьде́нєчки. (С. Ш.)

Всєко́пє́чно = авже́ж, адже́ж, пе́внє, ко́нче.

Всєле́нная = сьві́т, сьві́т Бо́жий, всєсь-сьві́т. (С. Ж.)

Всєле́ський = всєсьві́тний, сьві́товий.

Всєлі́тъ, ся = осє́літи, ся, насе́літи, ся, осаді́ти, осі́сти ся, всєлі́ти, ся.

Всємі́лостивї́йши́й = найми́лостиві́йши́й.

Всємі́рний = всєсьві́тний, повсєсьві́тний, ве́сєго́сєві́тний (К. Краш.), ці́лосьві́тний

(Лев.). — Зоря всесвітня зійшла, і мир, і радість принесла. К. III.

Всеомо́уще́ство = всемо́у́чість, всесила. (С. Пар.).

Всеомо́у́чий, всемо́щный = всемо́у́чий, всесила́ний. — Тебе благаю, всесила́ний Боже!

Всеми́рный, по = д. Всевозмо́жный, яко́мога, усяким спосо́бом. — Треба яко́мога дбати, щоб...

Всеми́стный, по = повсю́дний, скрізь, усю́ди, повсю́ди, по всі́х уся́дах.

Всепа́родний, по = 1. всепа́родний, по. 2. прилю́дний, по (С. З.), привселю́дний, по. — Вона мене привселю́дно ганьби́ла.

Всепо́ни́жчий = найни́жчий.

Всепо́бчий = спі́льний, гуртовий, за́гальний.

Всепо́кóрний, всепо́кóрчий = всепо́кірний, найпо́кірнийший.

Всепо́свѣтлѣ́йший = найя́снийший. (Пр. д. під с. Августѣ́йший).

Все́рднѣхъ = з пересѣ́рдя, розсѣ́рдивши́сь. — Та де він з пересѣ́рдя так каже.

Всесвѣ́тний = д. Всеми́рный.

Всесвято́й = найсвѣ́тійший, пресвѣ́тій.

Всесила́ный = всесила́ний, пайдужчий, найсила́нийший.

Всесла́вный = найсла́внийший.

Всѣ́таки = д. під с. **Всѣ́**.

Всеуслѣ́шаніе, у виразі „Во всеуслѣ́шаніе“ = го́лосно, щоб усі́ почу́ли.

Всецѣ́лый, до = ці́лий зовсім, ці́лість-кий, ці́лком.

Всеча́сний, по — щоча́сний, що́ ча́су, що́ го́дини, по всі́м ча́с.

Все́дний, все́дний = все́дний, все́да. — Все́дняя пе́дѣля = все́дня. — Се́ було на все́дній.

Все́дець = все́да.

Всѣ́кнѣвати = сѣ́кувати, сѣ́лїгувати; сѣ́люватися. — Разом сѣ́чши на коня. — Миттю сѣ́чши си з мѣсця. С. Л.

Всѣ́кнѣвати = сѣ́кувати.

Всѣ́раба́каться = ви́дрянати ся, здрѣ́нати ся, здрѣ́ти ся, ви́лізти, злі́зти.

Всѣ́рзлѣ́вати = ви́годоувати, зго́доувати, ви́кормлювати. — Ой ти знав на що́ брав мене невеличку, зго́дувала мене́ мати, як перепелчку. н. н.

Всѣ́рати, всѣ́рѣвати, ся = сѣ́кати, ви́котити, сѣ́кувати, ся.

Всѣ́рѣваться = ски́дати ся. — Ри́ба ски́даєт ся.

Всѣ́чь = сѣ́ком, всѣ́ки, на всѣ́ки, плї́гом, навза́води. — А він вѣ́ки, та всѣ́ки. — Як пішов мій кінь плї́гом, плї́гом! н. о. — Пустив коней навза́води і́ скоро до́хав.

Всѣ́дѣ́ваніе = ски́дання, підки́дання.

Всѣ́дѣ́вати, ся = ски́дати, ся, підки́дати, ся. — В. на ко́го = на́кидати ся на ко́го.

Всѣ́пнѣ́ти, всѣ́пнѣ́ть = за́кипати, за́кипіти, ски́піти. — **Всѣ́пнѣ́ть гнѣ́вомъ** = запалѣ́ти гнѣ́вом, розлю́товати ся.

Всѣ́пнѣ́ти = спари́ти, на́гріти. — Тре́ба спарити мо́локо. — На́гріи окрі́и.

Всѣ́сѣ́ти = ски́сати.

Всѣ́лѣ́дѣ́вати = скла́дати, на́кладати.

Всѣ́лѣ́гати, всѣ́лѣ́пати = набре́хати, о́брехати, на́клепати.

Всѣ́локóтѣ́ться = за́клекоті́ти. — За́клекоті́ло синє мо́ре.

Всѣ́локóчений = ску́довчений, ску́дла́ний, ску́йовжений, поку́довчений; розку́довчений, розку́дла́ний, розку́йовже́ний, розпа́тла́ний. — **Всѣ́локóченна́ голова** = кудла́. (Чоловік з такою голо́вою) — кудла́й, кудла́нь. — Його боро́да давно не бачила гре́біння і́ стримі́ла поку́довчена. Фр.

Всѣ́локóчить, ся = ску́довчити, поку́довчити, зѣ́лошкати, по́лошкати, ко́шмати, ску́йовдити; розку́довчити, пере́кудовчити, розпа́тлати, пере́кошлати, розко́шмати, розку́йдити, ся. (Д. **Взѣ́рошнѣ́ти**).

Всѣ́кóчений, всѣ́кóчить = д. **Всѣ́локóчений, всѣ́локóчить**. — **Всѣ́кóчить ко́го, за́дѣ́ти всѣ́чку** = за́чуба ви́драти, ску́бки да́ти.

Всѣ́кóрѣ́ти = сѣ́лупати, по́колупати, по́дрянати.

Всѣ́кóць = 1. сѣ́к.

2. д. **Всѣ́чь**.

Всѣ́ко́сѣ́ти, ся = схи́гнути, ся, захи́гати, ся, по́хитну́ти, ся, за́колихати, ся. — Чи́лве чо́вп, во́ди чо́вп, та ко́либ не схи́гнув ся. н. н.

Всѣ́ко́сѣ́ти = д. **Всѣ́ко́сѣ́ти**.

Всѣ́ко́льз = злѣ́гка, по́верховно. (С. Пар.)

Всѣ́кóпати = сѣ́кати, зри́ти.

Всѣ́кóрми́ти = зго́дувати, ви́годувати.

Всѣ́кóрмленнѣ́, на = го́доване́ць, го́дованка, ви́годоване́ць і́ д. **Восѣ́таннѣ́**, на.

Всѣ́кóрмъ = ви́корм, ви́пас. — Ви́дав бичка на ви́корм.

Векоробити, ся = жолобити, ся, спачити, ся, покорчити, ся, покривити, ся.
Векорѣ = скоро, незабаром, небавом. (Гал.) — Скоро після того він поїхав. С. З. — Занедужав і незабаром умер. (С. З.)
Векосматити, векосмаченный = д. Веклокочить, веклокоченый.
Векочити = д. Векакивать.
Векрай = 1. край, кінець; країна, сторона.
 2. біля, побіля, край, коло, близько, поблизу, суміжно.
 3. до краю, до верху, щерть.
Векрикнути, векричати = скрикнути, закричати, загукути. (Чайч.)
Векружити, ся = закрутити, ся, завертити, ся.
Векручинити, ся = зажурити ся, засумувати, затужити. — Ой сів, запив, зажурив ся, що без долі вродив ся. н. п.
Векривати, ся, векрять, ся = відкривати, ся, відчиняти, ся. — **Векрять** нисьмо = розкрити, розпечатати лист. — **Векривать** трунъ = требашити, тербушити, різати, поріти, потрошити. — **Вкривать** карту, козыря = перевертати карту, сьвітити, висьвічувати козыря. — **Вскривать** парівъ = розрізувати болячку. — **Рѣка** **вскрѣлась** = лід пішов, кригу поламало, крига скресла.
Векрѣша = (в картах) — сьвітка, козырь.
Веластъ = в смак, у смак, до смаку, до сходу. — Діждали ся ласки, тепер усяк вається ся в смак сьвяченої паски. (З вірші).
Велухъ = голосно, в голос. — Ні в голос, ні мовчки. н. пр.
Велѹшатся, велѹшиватся = дослухати ся, дослухати ся, дочути, дочувати ся, прислухати ся, прислухати ся. — Я не дочув, що він казав. — Почав він ще більше прислухати ся.
Велѣдетвіє = через, через те, затім, з-за, із за, за-для того, тим, в наслідок (Гал.).
Велѣдъ = услід, слідом, слідком, зараз за, на здогін.
Вематриватися, вемотрѣтся = вдивляти ся, удивляти ся, придивляти ся, углядати ся, вдивити ся і т. д. — Він вдивлював ся в його хороше лице. Фр. — Придивись, як тепер робить ся на сьвітї.
Вематку = (про айце зварене) — рідке, не круте.
Весовывать = всувати, всовувати.

Весосать = д. Всаивать.
Вспадать = спадати. — Спало мінї на думку.
Вспанывать = вищоювати, вигодовувати, ви́кормлювати.
Вспалзывать = злізати, вилізати.
Вспамятовать = згадати.
Вспаривать, вспарить = парити, ви́парювати, запарювати, розпарювати. — Запарити висівки. — Розпарити дубок на обід. — **Вспарить** лошадь = змилити, вмилити коня. — **Вспарить** снігу = ви́парити, одчухрати, одшмагати.
Вспархивать = злітати, зліна́ти (С. З.), зніма́ти ся, пурхати. — Два голуби водили, вуркотіли, знілись в парі й полетіли. н. п. — Перепел з під ніг так і пурхав.
Вспарывать, ся = поріти, розпорювати, ся.
Вспахать, ся, вспахивать = з'орати, ся, виорати, ся, з'орювати, ся, орати, ся. — І в тяжкі упруги може з'орю переліг той. К. Ш. — Ори ся ж ти, мой пиво! Б. Ш. — **Вспаханный** = з'ораний, поораний. — **Вспаханное** поле = рілля, ріль. (С. З.)
Вспа́шка = орання, оранка. — Од Явдох починаєть ся оранка на яринѹ. С. З.
Вспа́каться = заплакати гірко.
Вспа́кнутъ = заплакати тріхи.
Всплѣскивать, всплеснуть = плюскати, хлюпати, хлюскати, бовтати. С. З. — **Всплеснуть** рука́ми = вдарити в долоні, сплеснути рука́ми. — **Всплеснуть** кры́льями = залотіти.
Всплѣскъ = плюскання, хлюпання, плюск (С. З.), хлюп.
Вспло́шнѹю, впло́шь = рядом, щільно, суцільно.
Всплывать, всплыть = сливати, ізливати, випливати, виринати, зринати. — Другий раз ступив — по носі убрів, третій раз ступив — волосок ізлив. н. п.
Вспоить = д. Вспаивать.
Вспола́скивать = сполоскувати.
Вспола́шиваться = полохати ся, зполосувати ся.
Всполо́зъ = злізати, вилізати.
Всполо́хнутъ, ся = зполосхати, ся, стурбувати, ся, згвалтувати, ся.
Всполо́хъ = сполох, гвалт, тривога, шарварок. — На гвалт дзвонити. С. З. — Як тривога то й до Бога. н. пр. — Вдарили на сполох.

Всполошити, ся = д. **Всполошуватися**, **Всполохити**, ся.

Вспоминати = д. **Воспоминати**.

Вспоминати, ся, **вспоминати**, ся = 1. згадувати, ся, **пригадувати**, ся, **нагадувати**, ся, **згадати**, ся, **пригадати**, ся, **нагадати**, ся, **спогадати**, ся, **спам'ятати**, **спом'янути**, ся, **позгадувати**, ся. — Болить серденько дівчину згадуючи. н. п. — Таку ледачу пам'яті маю, що й не згадаю. Б. Г. — Як заміж підеш — забудеш, як стара станеш — згадаеш. н. п. — Коли на мене глянеш, то й мене спогадаеш. н. п. — Спогадаеш мене, мила, милими словами, а я тебе спогадаю гіркими слозами. н. п. — Ой хоч він далеко, таки мені спом'яне. н. п.

2. **схаменіти** ся, **з'ямити** ся, **от'ямити** ся, **зч'юти** ся. — Схаменув ся, як святий піст минув. н. п. — І не з'явив ся, відкідь лихо склало ся. н. о.

Вспомогательний = **помічний**, **помогаючий**.

Вспомогати, **вспомоществовати** = **помогати**, **запомогати**, **поміч давати**, **рятувати**, **радити**, **раду давати**, **допомогати**. С. З. Л.

Вспоможєніє, **вспомоществованіє** = **поміч**, **підмога**, **запомога**, **підпомога**, **рада**, **порада**, **рятунок**. С. З. Л. — Слава Богу за підмogu. н. п. — Рятуй мене в пригоді, а в добрім разі рятунок не треба. н. п.

Вспоминати = д. **Вспоминати** 1.

Вспороти = д. **Вспарувати**.

Вспорхити = д. **Вспархувати**.

Вспотілий = **пітний**, **світлий**.

Вспотіти = **спотіти**, **запотіти**, **світніти**, **чуба**, **чуприну нагріти**, **упріти**, ся, **угріти** ся.

Вспригивати, **вспригнути** = **сплигувати**, **сплигнути**, **стрибати**, **стрибнути**.

Вспрыскивати, **вспрыснуть**, ся = 1. **бризкати**, **пріскати**, **кропити**, **побрызкати**, ся і т. д.

2. **сікти**, **парити**, **шмагати**, **вісікти**, **віпарити**, **відшмагати**. — Добре відшмагали різками.

3. **Вспрыснуть обіновку** = **покропити**.

Вспрыдавати = д. **Вспрыгивати**.

Вспугивати, **вспугнути** = **полохати**, **сполохати**, **вспугувати**, **полошкати**, **кишкати**.

Всплутати, ся, **всплутувати**, ся = 1. **плутати**, **заплутати**, ся, **заплутувати**, ся.

2. **набрехати**, **наклепати**.

Вспухати, **вспухнути** = **пухнути**, **панухати**, **напухнути**, **обпухати**, **обиухнути**.

Вспухлина = **опух**. С. Л.

Вспухлий = **опухлий**, **обпухлий**. — А он попід тиню опухла дитина від голоду мре. К. Ш.

Вспучивати, ся, **вспучити**, ся = **надимати**, ся, **роздимати**, ся, **роздути**, ся, **рознести**, **пачити** ся, **спачити** ся.

Вспылати = д. **Воспылать**.

Вспыліти = **спалахнути**, **спахнути**, **зкисити**, **гнівом закинути**.

Вспыльчивость = **запал**, **опал**. (С. З.) — Та він це з'обалу сказав.

Вспыльчивый, **во** = **палкий** (С. З. Л.), **запальний**, **пальоний**, з **запалом**, з **опалом**. — Ну, та який же пальоний — так зразу і зкисить.

Вспыркивати = д. **Вспархувати**.

Вспыхивати, **вспыхнути** = 1. **запалати**, **спалати**, **знапахнути**, **спахнути**, **знапахкотити**, **вибухати**, **вибухнути**. — Іскра до покути спахнула. Помис. — Ніхто не відав, де той огонь таїє, але як разом вибухне. С. З. — Тільки побачив дим, а тут зразу як знапахне. — **Вспыхнуло** **мятеж** = **поветання вибухло**.

2. д. **Вспыліти**.

3. **зачервоніти**, **почервоніти**, **зашариптись**. — Він аж шарипив ся від сорому.

Вспышка = д. **Воспламенение** і **Вспыльчивость**.

Вспыивати, ся, **вспыивти**, ся = **піщити**, ся, **запіщити**, ся.

Вспыти = **заспыивати**.

Вспыивати, ся, **вспыивти**, ся = **панікати**, ся, **нап'яети**, ся, **патыгати**, ся, **патыгати**, ся. — Ой нап'яли козаченьки великий намет. н. п.

Вспыати = **пазад**, **навспяк**. (С. Ж.).

Вспаваніє = **вставання**.

Вспавати = **установити**, **піднімати** ся, **здіммати** ся, **зводити** ся, **підводити** ся. — Ой то не пили пилили, не тумани уставали. н. д. — І сам уставай, і челядь буди. н. п. — Підвів ся з ліжка.

Вставити, **вставляти**, ся = **установити**, **установити**, ся, **управити**, **управляти**, ся, **вробити**, **втулити**, (дно) — **задніти**, (скло) — **засклити**, **зашклити**, **застекліти**, (слово) — **вкїнути**, **додати**. — Установити вікна. С. З. — Управляти образ в рамці. С. З. — Вробити камінь в перстень. — **Заднів бочку**.

Вставка = **вставка**, **вправка**, **втулка**, **установка**, **латка**. (Перші два означають і дію, і річ, останні тільки річ.)

Вставой = **вставлений**, **вправлений**, **вроблений**; **вставний**; **штучний**.

Ветарь = в старовину, в давнину. —

В старовину, кажуть, усе було краще. н. о.

Ветаскивать, ся = 1. зтягати, зволікати, ся.

2. злізати, вилізати.

Ветать = д. Ветавать.

Веташить, ся = 1. зтягти, зволокти, ся, спёрти. — Ледве спер я мішок на гору — такий важкий. Чайч.

2. злізти, вилізти.

Вето́рщити = д. Взе́рбшити.

Ветосковаться = зажурити ся, засумувати, в ту́гу вда́ти ся.

Весто́ннить, ся = зану́дити. — Занудило коло серця, закололо в боці. К. Ш. — **Мнѣ весто́нньосѣ** = зану́дило, мене ну́дить, ну́дио ми́ні.

Ветрево́женный = стурбо́ваний, споло́шений, перепо́лошений, зру́шений.

Ветрево́жить, ся = стурбува́ти, ся, спо́лошити, перепо́лошити, ся, згвалтува́ти, ся, стріво́жити, ся.

Ветренать, ся = розтріпати, ся, розку́довчити, ся, розку́длати, ся. — **Всталъ какъ ветре́нанный** = скочив як обі́арений.

Ветрену́ть ся = стрепену́ти ся, здри́гну́ти, ся, затрі́потіти.

Ветрёнка = ті́нчка, скю́бка, прочуха́н, прочуха́нка. — Дали йому доброго про́чухана. С. З.

Ветрёнывать, ся = д. Ветренать, ся.

Ветреныхаться = д. Вспо́лнитися.

Ветрѣти, ся = стріти, ся, стрітити, зустрѣти, ся, зустрѣтити, зустрѣнути, ся, стрінути, ся, здібати, ся, спітка́ти, ся, зу́снити, ся. — Оце, брате, моя доля... деж то я спочину? а може й я коли небудь своє щастя стріну. Аф. — Зустрів йі, і привітав і тихо мовив. К. Ш. — Ду́мав доли зустрінеть ся — спіткало ся горе. К. Ш. — Бігла Ганзя густими лозами, здібала ся вона з трьома соколами. н. п. — Як я тепер бояв ся з ним здібатись. Фр. — І не чулась, як зу́снили дівчата. К. Ш.

Ветрѣча = стрі́ча, зустрѣ́ча, зу́стріч (Чайч), спі́ткання. (С. Л.). — **На ветрѣ́чу** = на́встрі́ч, на зу́стріч. — Іде слободою, аж на зустріч йому шп. н. к.

Ветрѣ́чатъ, ся = стрі́чати, ся, зустрѣ́чати, ся, стріва́ти, ся, перестріва́ти, ся, здіба́ти, ся. — А убравши ся, до церкви пішла; здібують її аж три паничі. н. п. — От іде він, а пани і перестрівають його. н. к. — Іде, аж стрі́ча його чоловік. н. к. — Сьвітає, соловейко в темнім гаю сонце

зустрі́чає. К. Ш. — І то шлях і то дорога — кого спитати в полі? Хоч не питай, куди не йди — не стрівати долі. Аф.

Ветрѣ́чный = стрі́чний, стрі́чаний. —

Ветрѣ́чные кумовѣ = стрі́чані кумі.

Ман. — **Ветрѣ́чный вѣтеръ** = супро́твний.

— **Разска́зывать ветрѣ́чному и попере́чному** = ко́жному, ко́му пона́ло, хто зустрі́неть ся.

Ветря́ска = д. Ветрё́нка.

Ветра́живать, ся, встряхну́ть, ся = 1. тру́сити, витру́шувати, стру́снути, ся, тріпати, ся.

2. стрепену́ти, ся, стено́ути ся. С. Л.

— І шкурою сірий бугай стрепенув. К. Ш.

— Він тільки стеноу ся, так віжки і тріснули. н. к.

Вету́нать = уві́ходити, усту́пати. (С. Ш.)

— **Вету́нїть въ бра́къ** = д. під с. Бра́къ.

— **В. на ца́рство, на престо́лъ** = ста́ти на ца́рство, заца́рюва́ти, запанува́ти.

— **В. въ бо́й** = ста́ти до бо́ю. — **В. въ до́лжность** = ста́ти на уря́д, приня́ти уря́д.

— **В. въ дру́жбу** = подру́жити ся, поєдна́ти ся, поня́ти ся, (з ким лихм) — зли́гати ся. — Ой коли б нас

не визнаю, може б лам жило ся, що волею

моє серце з твоім поняло ся. н. п. — Зли-

тав ся з циганами, та й сам тепер зледа-

нів. — **В. въ сою́зъ** = ста́ти, приста́ти

до сі́лки, у сі́лку. — **В. въ разго́воръ** = поча́ти розмо́ву. — **В. въ ка́рау́лъ** = ста́ти на ва́рту.

Вету́паться = 1. вetryва́ти, втруча́ти ся, вми́шувати ся.

2. допpавля́ти ся. — Чого ми́ні мовчати?

Я за своє допpавляюсь.

3. заступа́ти ся (за кого), оборо́няти (кого).

Вету́пительный = всту́пний.

Вету́пить, ся = уві́йти, усту́нити і д.

Вету́нать, ся.

Вету́леніє = 1. вступ, ухóдини (С. Ш.),

уві́хóдини. С. Ш.

2. перед́не сло́во, передмо́ва, вступ.

Ветя́живать, ся = д. Ветаскивать, ся.

Всу́е = ма́рне, да́рма, даремне, ду́рно.

— Не будеш брати імене Господа Бога тво-

его надаремне. Б. Н.

Веу́чивать, ся, веучи́ть, ся — 1. веу́ку-

вати, ся, веука́ти.

2. втискува́ти, впи́хати, втисну́ти, у-

ві́хну́ти. — Він не хотів брати, та я

таки втиснув йому три карбованця.

Всехаживать = д. Всехо́дити.

Вехли́нь, вехли́нвяваніе = хли́нання, хлі́пи, (тихе) — пхика́ння.

Вехли́нвява́ти = хлі́пати, (тихо) — пхика́ти. — Прийшла Венера і скривившись, і стала хліпати перед ним. Кот. — Чути було, як хрипів бідний хлопець, судорожно хліпаючи. Фр.

Вехо́дити = сходи́ти, зі́ходити, підніма́ти ся, (на гору) — ви́диба́ти. Ман. — Зійшов по драбині. — Жито зійшло. — Тісто піднялось. — Яж думала, що сонечко сходити, аж то милий по рипочку ходи́ть. н. п. — Іще сонце не сходило, як до мене щось приходило. н. п.

Вехо́дня = сходи́ня.

Вехо́дъ = схід, зі́ход. — Вехо́ды = сходи́, про́рість. — Прорости нічого не має, бо дощів зовсім не було. Чайч.

Вехо́жде́ніе = схід, зі́ход.

Вехо́лмі́ть, ся = зхвилюва́ти, ся, розхвилюва́ти, ся, збу́рити, ся (про воду), пори́ти, поробі́ти кúни, понакида́ти кучугу́ри (про пісок).

Вехо́лмі́ти = підби́ти чуб у го́ру.

Вехра́нпуть = засну́ти (на малу годину), прику́рити.

Вехра́нвява́ти = хро́пті, хро́піти. — Хро́пе, аж хата ходором ходе.

Веча́ра́на́ться = ви́дра́нати́ся, ви́дра́тисъ.

Вечна́ть = почи́нати.

Ве́йна́ть, ся = усе́йна́ти, ся, насе́нати, ся.

Ве́ъ = усі, всі.

Ве́въа́ть, ся, ве́ввява́ти, ся = се́яти, ся, за́сева́ти, ся.

Вею́ду = скрізь, усею́ди, всею́ди. (Д. Везді́).

Вея́кій = усе́йкій, все́йкій, ко́жний, ка́жний, ко́жеп, жа́ден, жо́ден. — Ве́йкій ве́черъ, де́нь, го́дъ = що ве́чора, що днѣ, що ро́ку. — Во ве́йкомъ слѹча́ъ = у ве́йкім ра́зі, в ко́жнім ра́зі, хоч ѣк. — Хоч ѣк, и у вас буду. Чайч. — Ве́йкимі́ сре́дствами = усе́йким спо́собо́м. — Рѣши́тельно ве́йкій = ко́жні́снькій. — Ве́йко́ бы́вае́тъ = рі́зно бу́вае, усе́йково́ бу́вае, ве́йчина́ бу́вае.

Вея́къ = д. Ве́йкій.

Ве́йческій = д. Ве́йкій. — Ве́йческі́ = усе́йково, рі́зно, усе́йким спо́собо́м, на ве́й ла́ді.

Ве́йчина́ = ве́йчина́, усе́йчина́, мі́шани́на. — В приту́зі́ тре́ба зна́ти усе́йчину. С. Ш.

Вга́й, вга́йніъ = та́ємне, та́йно (С. Ш.), по́тай (С. З.), ні́шком (С. Л.), кра́дькома́ (С. З.), кри́ткома́ (Чайч.). — По́тай Бога, щоб і чорт не знав. н. пр.

Вга́квива́ти, ся = ви́иха́ти, ся, про́пахі́ти ся.

Вга́поры = то́гді, то́ді, в та́ку добу́, на то́й час, то́го часу́, ті́єї пори́, в ту по́ру, то́ді са́ме. — А чо́му ти то́гді не при́ходив? С. Ш. — Ёк є на ме́д, то́ді пий пи́во, а ёк є на пи́во, то́ді пий во́ду. н. пр. — В та́ку добу́ під горо́ю. К. Ш.

Вга́птыва́ти, ся = вто́птува́ти, ся.

Вга́ска́ть, ся, вга́скыва́ти, ся = втя́гти, ся, втя́гати́, ся, уво́локти́, ся, уво́ліка́ти, ся, ви́ёрти, ся.

Вга́ча́ть, ся, вга́чива́ти, ся = ви́шити́, ся, ви́шива́ти, ся, при́штукува́ти, ся.

Вга́ча́ти, ся = втя́гти, ся, уво́локти́, ся, ви́ёрти, ся, ви́шеле́пати ся, ви́шеле́пати, ся. — Уперсь у хату та́й сиди́ть. Чайч. — Оце́ ще яка́сь пе́ня ви́шеле́на́лась у хату. Лев.

Вге́ка́ть = ви́лива́ти, ся, ви́тіка́ти, ви́лива́ти.

Вге́ми́шніъ = вто́вкма́чити. — Пі́як не вто́вкма́чив пи́ю в голо́ву.

Вге́ми́шніъся = за́се́сти в голо́ві. — За́се́ло пи́ю в голо́ві, що́ пі́чим не ви́бѣи́.

Вге́ре́тъ, вге́ра́тъ = вте́рти, уте́рти, вти́рати.

Вге́ре́тъся, вге́ра́тъся = 1. вте́рти ся, уте́рти ся, вти́рати ся.

2. про́лізти, про́ла́зити, про́пахі́ти ся, про́тіска́ти́ся, про́тіску́вати́ся; ви́шли́ти́ся, ви́шли́яти́ ся, в ду́шу за́лізти, підсе́нати́ ся, підла́зити, підле́стити́ ся. — За́ліз пи́ю в ду́шу — що́ хо́че, те́ й ро́бити. — А до мене́ губере́ць підса́вив і лю́бови до́бивавсь. Кот.

Вге́ска́ть, вге́скыва́ти, вге́спу́тъ = вда́зти, во́гати, вте́снути, у́пхати, у́пхну́ти, вда́влюва́ти, вте́скува́ти, вто́вкма́чити.

Вге́скыва́тъся, вге́спу́тъся = 1. вте́скува́ти ся, ви́пахі́ти ся і т. д. д. **Вге́ска́ть.**

2. про́ла́зити, про́пахі́ти ся, про́тіску́вати ся і д. **Вге́ра́тъся.**

Вге́хомо́лку = мо́вчки, пі́ншом, зи́ншка, ти́ншом-пі́ншом, кра́дькома́, ти́хенько́, по́тай, кри́ткома́. (Чайч.). — Хри́е собі мо́вчки, а да́лі звѣз та́й умер. К. Х. — Ко́чубе́й та Іскра́ пи́ну́тъ ли́сти зи́ншка. н. п. — На́хили ся ти́ншом-пі́ншом над ру́м'яни́м, бі́лим ли́чком. Руда́ський. — Ска́жу пи́ю ти́хенько́: лю́блю те́бе, се́рденько́. н. п.

Вге́и́иъ = ти́хо, ти́хенько́; у за́тишкѹ.

Втолка́ть, ся, вто́лкнѹ́тъ, ся = д. **Вга́лквива́ти, ся.**

Втолковать, втолковывать, ся = втовкувати, втовемачити.

Втолочь = втовкати.

Втолітись = втіснути ся, пропхати ся.
— Такого багато людей — на силу пропхав си.

Втоптать, ся = утоптати, ся. — До доброї крипиці стежка утоптана, н. пр.

Втора = 1. другий голос, друга скрипка.
2. д. Вадорь.

3. напасть, пеня, халена. — Оце ще пени московська!

Вторгаться = вперати ся, вдирати ся.
— Наче злодій, вперасть ся таки та й годі.
К. Ш.

Вторить, ся = 1. окселентувати, підсипувати, підгравати, підтягувати.
— Ви дишканта сьпівайте, а я буду окселентувати. Кот.

2. підтакувати, потурати.

3. дунати. — Щось гукне: Химо! Химо! Та й піде гук по темному бору, аж лунає. Мар. Вовчок.

Вторичный, по = повторний, повторне, вдруге, удруге (С. Ш.), в другий раз, за друге (С. Л.), другого разу. — Писано повторне. С. З.

Вторникъ = вівторок, вівтірок. С. Л. — Складімося, куме, шагів по сорок, вишіймо, куме, ще й у вівторок. н. н.

Вторничный = вівторковий.

Второй = другий. — Во-вторыхъ = вдруге.

Второклассный = другокласний, другорядний.

Второйхъ = похашем (С. Л.), ханко, ханки, ханком, поханки (С. Ш.), халачючись, на швидку.

Второстепенный = другорядний.

Втравить, втравливать, втравлять, ся = 1. привчити до лова (про ловчих птиць, собак, то-що).

2. втягати, втягати, привчити, привчати, ся (найначе до чого лихого).

Втрое = утрое, в три рази.

Втроёмъ = у трьох. С. Л.

Втройшъ = д. Втрое.

Втулка = 1. чин, шпунт (С. З.), затичка.

2. маточина (в колесі. С. П. Лев.).

Втупе = марне, даром, дарма, даремне, дурно.

Втупникъ, у виразах: а) **Поставить втупникъ** = заморочити, збити з пантелику, забити памороки, б) **Стать втупникъ** = заморочитись, отетеріти, отуманіти.

С. З. — Як міні сказано: одитайся, я так і отетеріла. Ган. Барв.

Втыкать, ся = втикати, ся, встромляти, устромляти, ся. С. Л. Ш.

Втычка = 1. втикання, стромління.

2. затичка, чин.

Втѣноры = д. Втѣноры.

Втѣнять, ся = втіскувати, ся, впихати, ся, пропихати ся, вдирати ся. С. Л.

Втиоривать, втиорить, ся = 1. бұрхати, набұрхати, набұрити, утеліщити (вспнати або влити чого надго багато).

2. втигати, вкленати ся, попадати (в яке лихо, халеку, шкоду або що прикре).

3. д. Влюбитсья і Влінятсья 3.

Втигивать, ся = 1. д. Вбирать, вовлекать, втаскивать.

2. звикати, втигувати ся.

Вулканъ = д. Волканъ.

Вурдалакъ = д. Волюдалакъ.

Входить = вхѳдити, увхѳдити. С. Ш. —

— От увхѳдитъ королевич у нову свѣтлицю. н. к. — **Входить въ силу** = в силу, в потугу вбівати ся. — Я корю ся, поки у силу та в потугу вбю ся. К. Б. —

— **Онъ ни во что не входитъ** = ні про що не дбає, ні до чого не береть ся. — Інші вирази дивись під с. **Войти**.

Входъ = вхѳд, увхѳдини, ухѳдити. С. Ш. (В нову хату) — вхѳдини. — Відчинив ся вхѳд до якогось тьмного льоху. Фр. — Достроїв хату? О, вже і вхѳдини справили.

Вхожденіе = д. Вхѳдъ.

Вцѳранать, ся = удряпати, вдрѳпати, ся. — Чи чорт за душу удряшув? Кот.

Вцѳдить, ся, вцѳживать, ся = вцѳдити, ся, нацѳдити, ся, вточити, уточити, ся. (С. Ш.) — Та піди, хлопку, до пивниці та вточи ще й пива, та вип'ємо за здоров'я та мойого сина. н. п.

Вцѳпиться, вцѳпляться = вчепити ся, учепити ся, учепирити ся (С. Ш.), вчѳплювати ся. — Де ти, бѳдо, вродилась, що до мене вчѳплась? н. п. — Ученив ся, як реп'ях. н. пр.

Вчера, вчерась = учѳра, вчѳра. С. Л. Ш. — І учѳра горох і сьогодні горох, прийди, прийди, моє серце, поговорим у двох. н. п.

Вчерашний = учѳрашній, вчѳрашній, учѳрашій. (С. Ш.) — Шукає учѳрашнього дня, що добрий був. н. пр.

Вчернѳ = начѳрно.

Вчетверо, вчетверомъ = вчѳтверо, у чѳтрьох. — У чѳтирьох укутали цілу квартиру.

Вчинать = починати. — **В. искъ** = по-

зов закладати, починати діло, справу.

— Кому хочеш позов заложу. Кот.

Вчітываться = вчітувати ся.

Вчужъ = за чужа. — За чужа жаль його.

Вша = д. Вошь.

Вшествіе = ушестя (С. III.). і т. д. Входъ.

Вшестеро, вшестеромъ = вшестеро, в шість разів, у шістьох. — Вшестеро більший. — Робили у шістьох.

Вшибать = забивати.

Вшивецъ, шивникъ = вошивецъ, вошопруд. С. Аф.

Вшивица = 1. вошивиця.

2. рос. Pedicularis = шолудівник, горішник, галаган. С. Ам.

Вшивый = вошивий. = Вшивая трава = д. Вшивица 2.

Вшивъть = вошивіти.

Вшивника = д. Вшивица 2.

Въ = у, в, з, до, на, ув. — Де він? та там у клуні. — Ходім у хату. — До рук віддав. — Пішов до церкви. — Взять въ долгъ = взяти набір. — Въ дополненіе = в додаток до... — Въ пам'ять = на споми, на незабудь. — Плясать въ присядку = танцювати навприсядки. — Въ этотъ день, въ эту почъ = сього дня, сєї ночі. — Въ царствование Петра В. = за царя Петра В. — Въ недѣлю окончилъ работу = покінчав за тиждень. — Въ 10-ти верстахъ отъ... = за 10 верст від... — Быть въ надеждѣ = мати надію. — Въ то самое время = тоді саме. — Онъ въ правѣ = він має право. — Изорвать въ куски = порвати на шматки. — Изъ Кіева въ Лубны = од Кієва до Лубенъ. — Въ началѣ лѣта = з початку літа. — Беру Бога въ свидѣтели = Богомъ свідчу ся. — Въ отцѣ = в батька вдав ся. Дивись ще під с. Во.

Вѣдаться = в'їдати ся, уїдати ся.

Вѣдчивый = в'їдливий, уїдливий.

Вѣздъ = в'їзд.

Вѣзжать = уїздити, заїздити.

Вѣзжий = в'їзний. — Вѣзжий лѣсъ = скарбовий або йшого якого владетителя ліс, котрим мають право користуватись і сторонні люде для власного вжитку.

Вѣтсья = уїсти ся. — Ванно уїзо ся в руки. С. III.

Вѣхатъ = уїхати, заїхати. — Уїхати у двір. С. III.

Вѣвъ, вѣвъ = ївне, очевидьки, очевидячки.

Выбалотировать = вибрати, виголосувати.

Выбалтывать, выболтать = 1. виб'їтувати, виголосувати, збивати, виб'їтати, збити.

2. вибріхувати, розбріхувати, вибрати, розбрехати. — Не довго й таїв ся — все розбрехав.

Выбалтываться = 1. вихлюпувати ся, розхлюпувати ся.

2. д. Выбалтывать 2.

Выбивать, выбить = 1. вибивати, вибити. — Выбив двери. — Повибивав шибики у вікнах.

2. викидати, викинути. — Хвиля викинула на берег.

3. витолочувати, витолочити, потолочити, витокти. — Витолочив траву. — Не дав Бог жабі хвоста, а тоб усю траву потолочила. н. пр.

4. виганяти, вигонити, витурювати, витурити, винерати, вишерти, вибівати. — На силу витурили його в хати. — Утришний винерли з шивку. — Староста вигнав всіх татити грєблю. — В потилицю з хати вибивала. н. п.

Выбиваться = 1. д. Выбивать.

2. вибивати ся, визволяти ся. — Ледве визволив ся.

3. висилюватись, знемогатись, охлявати.

Выбирать, ся, избирать, ся = 1. виб'їрати, вибрати, ся, об'їрати, об'їрати, ся, об'їрати, добрати, виб'їрати. — Выбрали його старшиною. — Не зміє ні читати, ні писати, а хотять за короля об'їрати. н. пр. — Пішов Палій до стапї, скільки було коней — не добере собі коня. н. о. — Обрали місце на хату. — Усі горіхи вибирали.

2. виб'їрати, вибрати ся. — Вибравсь з сїї хати у другу.

Выбить = д. Выбивать.

Выблевать = виблювати, віригати.

Выблекнуть = полиняти.

Выбонна = виб'їй (С. Аф.), виб'їйна, (з гризєю) — баюра. (С. III.) — Такі там баюри, що й виїхати трудно.

Выбонстый = виб'їистий.

Выбойка = виб'їйка, мальованка. (Гал.)

Выбойковый, выбойчатый = виб'їчанний.

Выбойщикъ = набійщик.

Выболтать = д. Выбалтывать.

Выболтокъ = д. Болтень 2.

Вибірзокъ = покруч, помісок (від хорта і простої собаки).

Виборка = вибірка.

Виборонить = вискородити, заволочити, д. **Воронить 2.**

Виборщикъ = виборець (Гал.).

Виборъ = вибір, обрання. (С. Л.).

Вибранить = вилаяти, наляяти, зляяти, (згадуючи батька) — вибатькувати. — Що наляла отци й матір не наляла, а подумала. н. п.

Вибрасываніе = викидання.

Вибрасывать, ся = викидати, ся.

Вибратъ = вибрати, обрати, обібрати, добрати, вибрати.

Вибрестъ = вилізти, вибresti.

Вывивать, ся, вывритъ, ся = вигольювати, ся, голити, ся, виголити, ся.

С. Аф. — **Вывритый** = виголений.

Вибродить = 1. виходити, вилазити, вибродити, поблукати, повештатись, пошновігати, виникати. (Д. **Бродить 1.**). — Посновігала там по всім куткам. Б. І. 2. виграти ся, винумувати, вибродити. (Д. **Бродить 3.**). 3. виловити рибу волоком.

Вибросать = повикидати.

Вибросить, ся = викинути, ся.

Виброска = викидання.

Вибросокъ, частіне мн. выброски = покидька, покидь, покидьок, покидьки; сьміття, ка'зна що. — Шкода грошей на таку покидь. — Ще воно не покидька. С. З.

Выброшенный = викинутий.

Выбрызгать, выбрызгивать = 1. вибрызкати, вихлюпати.

2. забрызкати, оббрызкати.

Выбуравить, выбуравливать = висвердлити, висвердлювати. С. Л.

Выбучить = визолити (С. Аф.), вилужити.

Выбывать, выбытъ = виходити, вийти; відходити, одбувати, одбути, кидати (місце, службу).

Выбыгать = 1. вибігати. — Вибіг з хати. — **Вино выбыгало** = збігло, витікло.

2. (про рослину) — виганяти ся. — За одно літо як вигналось це дерево.

3. випережувати.

Выбыгать, ся = 1. вибігати, ся, виганяти, вигасати. — Усюди вибігав, та не знайшов. С. Л. — Вигасав скрізь, а ще йому мало.

2. вибігати (заробити біганим).

3. з'їздитись. — Був кінв, та з'їздив ся. н. пр.

Выбыгъ = вибіг, вибігання. — На **выбыгъ** = наввинередки.

Выбыжать = вибігти, (про кількох) — по-вибігати, (вишком) — вишмигнути. — Хто його зна, коли він і вишмигнув.

Выбыливать, выбылить, ся = вибілювати, побілювати, білити, вибілити, побіліти, ся, убіліти, ся. — **Выбыленный** = вибілений, побіляний. (С. З.) — Треба вибілити хату. — А білії лебеді тай убілюють на воді. н. п.

Выбылка = біління, вибілювання, убілювання. (С. III.).

Выбытаться = переказити ся. — Тепер він парубок добрий, давно вже переказив ся.

Вываживать = розвожжувати.

Вываживать = 1. виводити, проводити. 2. вивозити, звозити.

3. виважувати (перевіряти вагу).

Вываливать, ся, вывалить, ся = вивалювати, ся, вивалити, ся, випадати, викидати, ся, викинути, ся, вивертати, ся, вивернути, ся. — Цегла вивалила ся. — Викинув гній у яму. — Вивернув з сенок. — Випали зуби.

Вывалокъ = д. **Болтень 2.**

Вывалить, ся = 1. зваляти. (С. Аф.)

2. виваляти, ся, вкачати, ся, викаляти, ся.

Вываривать, ся, выварить, ся = виварювати, ся, виварити, ся.

Выварной, выварный, выварочный = виварний.

Вывастривать = вогострювати, гострити, виточувати, точити (на точилі). — Точив пожиці, а все тупі. С. III.

Выващивать = вошити, вивощувати.

Выведенышъ = курча (що недавно вилупилось), пискля, голопущок (С. Аф.), голущьянок. (Чайч.).

Выведриться = розгодинити ся, вияснити ся. — Нехай лиш вияснить ся — бач як нахмарилось. н. пр. — Після дощу зараз розгодинилось.

Вывезть, вывезти, ся = вивезти, ся.

Вывернуть, ся = 1. вивернути, ся, викрутити, ся. — Викрутив пробій. — **Вывернутъ на изнанку** = перевернути на виворіт, перелицювати.

2. викрутити ся, вибrehати ся. — Хоч як йому доведи, а він такий, що викрутити ся. — Насилу вибrehав ся.

Выверстать, выверстывать = 1. вірівняти, зрівняти, вирівнювати. — Вирівняла долівку.

2. вивернути, одвернути, вивертати, одвертати, одлічити, одлічувати. — Хазійка одвернула з наймички за пшоду. Чайч.

Вывертка, вивертъ = 1. викрúчування. 2. вікрут, визворотка (С. Л.), вікрутня.

Вывёртывать, ся = 1. вивертати, ся, викрúчувати, ся.

2. викрúчувати, ся, вибрíхувати, ся, вибрéхувати, ся.

Вывёртъть, вывёрчивать, ся = вивертати, вивірувати, ся, (свердлом) — висвердли, висвердливати, ся.

Вывесть, вывести, ся = 1. вивести, повиводити. — Вивести з лісу. — **Вывесть пзъ бѣды** = визволити, вірятувати. — **Вывести парúжу** = вивести на чісту воду.

2. вивести, вибавити (про мишей, блощиць, цвѣркунів то що і про плями).

3. вивести, ся, вилупитись, виключити, ся. — Качка вивела трое каченят. — Курча тільки що вилупилося.

4. вивести, ся, повиводити, ся, перевести, ся, попереводити, ся. — Були й кози і птици всяка, та тепер попереводились, н. о.

Вывивать, ся = звивати, ся, зплітати, ся, виплітати, ся. — Випліз батіг. — Звив віршовку. — Виплела стьожку з коси.

Вывивой = кручений, плетений.

Вывинтить, ся, вывинчивать, ся = вікрутити, ся, одвертати, ся, одкрутити, ся, вигвинтити, ся, вишрубувати, ся, викрúчувати, ся і т. д.

Вывисать, вывиснуть = звисати, звиснути.

Вывить, ся = звіти, ся, зплесті, ся, виплісти.

Вывихнуть = звихнути (С. Л.), вівихнути (С. Аф.), вікрутити, вивернути. — Звихнув ногу. — Вивернув руку.

Вывихъ = вівих, ізрух. (? С. П.).

Вывишникъ, рос. Geom. urbanum = вивишник, гребінник, гребенник. С. Ап.

Выводить, ся = виводити, ся і т. д. див. Вести, ся.

Выводъ = вивід.

Вывозить, ся = вивозити, ся.

Вывозной, вывозный = вивозний, привозний.

Вывозъ = вивіз.

Выволакивать, выволочить, выволочъ = виволікати, ся, віволокти, витягати, витягти, ся.

Выволочка = виволікання, витягання. — **Выволочка соли** = добування соли з озёр.

2. прочухан (С. З. Л.), халазія. (С. Ш.) — Дав йому доброї халазії — не забуде до нових вішків.

Выворачивать, ся = 1. вивертати, ся.

2. (про одєжу) — перевертати, лицювати, перелицьовувати, ся. — **Вывороченный на изнанку** = лицьований, перелицьований; вивернутий на виворіт.

3. д. **Вывёртываться** 2.

Выворотить, ся = вивернути, ся і д. **Выворачивать, ся**.

Выворотъ = вивертання, виворіт. — Перевернув на виворіт. — Надів кожух на виворіт. С. Аф.

Вывострить = вигострити, нагострити, віточити, наточити.

Вывощить = навощити.

Вывѣвать = віяти, вивівати. С. Аф.

Вывѣвки = подова. С. З. Л.

Вывѣдываніе = вивідування, випитування, розвідки, розпитки (С. З.), вишити (С. Л.), допити.

Вывѣдыватель, выѣдач = вивідач, ка. С. З.

Вывѣдывать, выѣдаты, ся = вивідувати, випитувати, розпитувати, ся, допитувати, ся, визнавати, вивідати, виштити і т. д. С. Л.

Вывѣйка = віянка, вивівання.

Вывѣрить = вивірити, вірехтувати. —

Вывѣрить вѣсъ = виважити. С. Аф.

Вывѣсить, вывѣшивать = 1. повісити, вішати. — Як була я молодюю преподобницею, повісила хвартушину над вікопницею. н. п.

2. зважити, виважити, виважувати, зважувати. — Треба добре зважити, щоб дозвати ся. — Ти міні поперед виваж терези, а тоді зваж.

3. вірівняти, вірівнювати (грунтавою).

Вывѣска = 1. вішання, віження, виважування.

2. вівіска, таблиця. (С. Ш.)

3. вага, груз (що кладеть ся на ваги, коли їх виважують.)

4. чіста вага без обгортки (про вагу сипучого краю.)

Вывѣтривать, ся = 1. вивітрувати, ся, провітрювати, ся. — Треба провітрити хату.

2. вивітрувати, ся. — Сей камінь дуже скоро вивітруєт ся.

Вывѣтрѣть = д. **Вывѣтривать** ся 2.
Вывѣшивать = д. **Вывѣсить**.
Вывѣять, ся = **вивѣяти**, ся.
Вывязать, ся, **вывязивать**, ся = 1. **вв'язати**, ся, **розв'язати**, ся.
 2. **вв'язати**, **виплести**, ся.
Вывязивать, **вывязати**, ся = **в'язати**, **вив'язувати**, ся, **зв'язати**.
Выгадать, **выгадывать** = 1. **вігадити**, **вімислити**, **віміркувати**, **вімізкувати**, **віметикивати**, **вігадувати** і т. д.
 2. **вігадати** (дознатись, заробити гадаванням, умити з чого скористуватись). — А я таки з цього полотенця **вігадала** сорочку. С. Аф.
Выгадить, ся, **выгачивать**, ся = **вікаляти**, ся, **закаляти**, ся, **покаляти**, ся, **забруднити**, ся, **виваляти**, ся.
Выгарокъ = 1. **недогарок** (свѣчки). С. З.
 2. **Выгарки** = (горілки) — **недогър**, (заліза) — **жу́жельца**, (сала) — **шкварки**, **вишкварки**. С. З.
Выгачивать = **гачити**, **вигачувати**.
Выгачивать = **гостювати**.
Выгибание = **выгибання**.
Выгибать, ся = 1. **выгибати**, ся, **згибати**, ся, **гнути**, ся. — **Гнуты** обідди.
 2. **гнути**. — Багато худоби **гине**.
Выгибистый = **гну́чий**, **гну́чий**. — Мужича правда колюча, а напська на всі боки **гну́ча**. н. пр.
Выгибной = **вігнутий**.
Выгибнуть = **вігнути**, **згнути**.
Выгибъ = **коліно** (на пр. в очереті).
Выгладить = 1. **вірівняти**, **вігладити**, **віковзати**, (намітку галюку) — **вігалити**.
 2. **віпрасувати**, **вігладити**.
Выгладывать = **вигризати**.
Выгладивать = д. **Выгладить**.
Выглотать = **вігризати**.
Выглодки = **недогризки**.
Выгладывание = **виглядання**, **визирання**.
Выгладывать = 1. **виглядати**, **визирати**. — Бо вже очі сліз не мають, так милого **виглядають**. н. п. — Нема мого миленького, нема моєї квітки, стала б його **визирати**, та не знаю звідки. н. п.
 2. **видіти** ся, **виглядати**.
 3. **підглядати**, **виглядати**, **чатувати**, **зоріти**. — Так і біла за ним, так і зорить. Чайч.
Выглядѣть = 1. д. **Выглядывать** 3.
 2. **видавати** ся, **здавати** ся. — Він на **вигляд** здаєть ся **здоровий**.

Выгнивать, ся = **гноїти**, ся, **вигнивати**, **гниїти**, **трухлявіти**. — Дерево **трухлявіє**.
Выгнать = **вігнати**, **вітурити**, **вітурити** (С. Л.), **вікишкати**. — І наші праотці не вміли **шанувати**, поки їх з райської не **вітурено** хати. К. Д. Ж. — Упросились **звідні** на три дні, та **чорт** їх і до віку не **вікишкає**. н. пр.
Выгнетать = **виги́тати**, **вида́влювати**, **ви́чавлювати**.
Выгнивать = **вигнивати**, **витрухати**, **трухлявіти** (С. Ш.), **трунішати** (С. Ш.), **порохнявіти**.
Выгноить = **згноїти**.
Выгнуть = **вігнути**, **згнути**.
Выговаривать, ся = 1. **вимовляти**, ся. — Скрипочка **грає**, як не **вимовляє**. н. п. — І **вчила** книжки тільки „**мамо**“ **вимовляти**, а „**тато**“ не **вчила**. К. Ш. — Він **якось** не **виразно** **вимовляє**. — Я **сього** **слова** не **вимовлю**. С. Аф.
 2. **вимовляти**, **картати**, **сварити**. — А **хазяїн** його **лає**, ще й **хазяйка** **вимовляє**. н. п. — **Покартай** **словами**, а не **бий**. н. пр. — Я **вас** **сварю** за те, що ви **свого** **брата** **прогнали**. Чайч.
 3. **вимовляти**, **домовляти**. — А за **тоє** **подарки** **береть** або **послугу** собі **вимовлять**. Б. Н.
Выговорить = **вімовити**, **віказати**, **промовити** і д. **Выговаривать**. — Хоч і **продешевив**, а **вимовив** собі **п'ять** **папун** **тютюну**. С. Аф.
Выговоръ = 1. **вімова** (С. З.), **вімівка** (Мал.), **говірка**, **гүтірка**. — У нього **якась** **чудна** **вімова**. — **Гарькава** **гүтірка**. Мал.
 2. **вімова**, **докір**.
Выгода = **вігода** (С. Л.), **зиск**, (С. З.), **корість** (С. Л.), **пожіток** (С. З.). — Не так **школа**, як не **вігода**. н. пр. — **Користи** з **два** **шаги**, та й **ті** **щербаті**. н. пр.
Выгодный = **вігідний**, **корістний**, **пожіточний**. — **Своя** **воля** **добра**, та не **пожіточна**. н. пр.
Выгонъ = 1. **вігін**, **пастівник**, **скотовище**. С. Л.
 2. **перегін**.
Выганять = 1. **виганяти**, **вігоніти**, **турити**, **вітурювати**, **туріти**, **турляти**. — Ігнатко **безплатно** з **гори** **свині** **турить**. н. с. = **гребінець**.
 2. **гнати**, **вікурювати**, **виганяти**. — **Чорт** **навчив** **гнати** **горілку**. н. о. — **Вигнали** **бочку** **горілки**.
 3. **виводити**, **зводити**, **переводити** (С. З.). — **Попереводили** **всіх** **тарканів**.
Выгорѣживать, **выгородить**, ся = 1. **від-**

горобувати, обгоробувати, відгородити, обгородити, ся.

2. вигоробувати, застороняти, ся, заступати ся за ко́го, вигородити, засторонити, ся, виплутувати ся, викручувати ся.

Вигорать, вигорѣть = 1. вигоряти, згоріти, вигоріти; випалювати ся, випалитись.

2. лия́ти, вицьві́тати, зли́яти, поли́няти, вицьві́сти.

3. вда́вати ся, на лад і́ти, вда́ти ся, зладнува́ти ся, на лад і́ти.

Вигородить, ся = д. **Вигора́живать, ся.**

Вигорѣлий = 1. згорі́лий, погорі́лий; випалений.

2. зли́нялий, поли́нялий.

Вигорѣть = д. **Вигора́ть.** — Не вигорѣло = не вда́ло ся, не вки́шло. — Оттак! моє діло не вки́шло! Хар.

Виграбаздаться = відряпати ся (С. Аф.), вигарбати ся (Фр.), вишкребти ся, вибейкати ся (С. З.).

Виграбать = вигромадити, вігребти.

Вигранить = вігранити, вишліхувати. — **Виграненный** = гранча́стий, рубча́стий, вишліхований.

Вигребать, вигресть, ся = вигріба́ти, вигортати, вигрома́жувати, вігребти, вігорнути, вигромадити, ся. С. З. Л. — Як заходивсь кочерою с під печі вигортати. н. п. — Вигромадила на припічок угілля. С. З. — Засіяла градку, а курка й повигрібала насіння. — Бери весло та громадь. — Треба добре громадити, щоб вігребти проти води на бистрині.

Вигребка = вигріба́ння, вигорта́ння, вигрома́жування. — **Вигребки** = вігрі́бки, вишкрі́бки.

Вигресть, ся = д. **Вигребать, ся.**

Вигружати, ся, вигрузити, ся = вигружа́ти, ся, вива́жувати, ся. — Вже десять возів виважили соли.

Вигрызати, вигрызть = вигризати, вігризти.

Вигрязнеть, ся = закаля́ти, ся, вікаля́ти, ся, виваля́ти, ся, випаску́дити, ся, забрудни́ти, ся.

Вигулюватися, вигулятися = вигулюва́ти ся, вихо́жувати ся, вігуля́тись, ви́ходитись.

Выва́вать, ся = 1. видава́ти, ся. — Ключи́ця видає харчі. — Хотів на свій кошт видавати книжку. — Видаєть, як та чайка

(що коли хто ховаєть ся в коминях, то вона ніби то ки́гиче над тим місцем). н. пр.

2. висува́ти ся, витика́ти ся, витина́ти ся. С. Л.

3. визна́чати ся, відрізня́ти ся. С. Л.

4. трапля́ти ся, випада́ти, бува́ти, склада́ти ся. — Не дивись що п'ятинци, бери коли трапять ся. н. пр. — Так йому випало. — Не так ждало си, та так склало ся. н. пр. — **Вида́ється, ви́далось** = бува́в, випада́в, трапля́в ся.

Вида́вати, ви́даєвати, ся = ви́давати, ви́тиснути, ви́чавити, ви́даєлюва́ти, ся і т. д.

Вида́ивать, ся = ви́доюва́ти, ся.

Вида́лбівать, ся, ви́долбіть, ся = 1. ви́додбува́ти, ви́додбу́вати, ви́додбати, ся, (сокирою) — ви́щікува́ти.

2. ви́зубрити, ви́товкти. (С. Ш.).

Вида́ть, ся = д. **Видава́ть, ся.**

Ви́дача = ви́дава́ння, ви́дача, (грошей) — ви́плата.

Ви́даивать = перега́няти. — Почали перега́няти горілку.

Видвига́ть, ся = 1. висува́ти, ся, висо́вувати, ся (С. Л.), одсо́вувати, ся. — Вису́в шухляду. — Оде́снь віконечко, подивись на сонечко. н. п. — Висе́нути ящик. С. Аф.

2. визна́чати ся.

Видви́жній = висувни́й.

Видвину́ть, ся = ви́сунути, ся. С. Л.

Видво́ить, ся = д. **Ви́даєивать.**

Видерга́ть, ся, ви́де́ргивать, ся = ви́сми́кати, ся, висми́кувати ся (С. З. Л. Аф.), ві́рвати, ви́ривати, ся (волосся, пі́р'я) — ви́ску́бати, ви́ску́бувати, ся, (мотузка то що) — ви́шморгнути ся.

Видержать, ви́де́рживать, ся = 1. ви́держати, ви́тримати, ви́трівати, ся, ви́де́ржувати, ся і т. д. С. З. Л. — Я не могла довше витримати, побігла до нього. Фр. — Аби́ особа, вступаючи́ до закону обачила, ежелі́ може́ть витримати́ в зако́ні. Б. Н.

2. ви́терпіти, ви́кренити, перебу́ти. — Витерпі́в чимало. — Багато перебу́ли лиха.

3. витрати́ти, потрати́ти. — Витратили́ увесь запас. — **Видержать е́кзаме́нь** = зда́ти екза́мен, іспит (Гал.). — **Ви́де́рживать положе́нє** = статкува́ти. — В частю́ не зміє́ чолові́к статкува́ти. н. пр.

— **Видержать соба́ку** = ви́мущтрува́ти.

Видержка = 1. ви́держка, ви́трима́ння.

2. ви́хват, ви́тяг. — На ви́держку =

на удачу, як прийдеться. — Не відержка = на переливки. — Я вже бачу, що не переливки, та навтікача.

Відерка = прочухан, халазія. С. З. Ш.
Відернуть, ся = відсмикнути, ся і т. д.
Відергати, ся.

Видирать, ся = видирати, ся, виривати, ся.

Видоить, ся = відойти, здоїти, ся.

Видолбить = д. **Видалбливать**. — **Видолбленный** = відобаний.

Видольникъ, рос. *Linaria vulgaris* = звоніки, зайців льон, ленок, льонок, о-студник, чистець, молюшничок, возуліні черевички. С. Ан.

Видохлый = витхлий.

Видохнуть, ся = витхнути, ся, видихнути. С. Л.

Видра, зв. *Lutra vulgaris* = видніха, відра (самець) — видрюк. Эв. — Запорожці прозвали цього звіря виднихою чи видрою. О. С.

Видрати, ся = 1. відрати, ся, відерти, ся, (волося, піра) — відкубити, ся.

2. відерти, ся, відряпати, ся (відкіля небудь).

3. випарити, одчухрати, вічухрати, одшмагати, оддубарити. — На всі боки оддубарили різками.

Видрессировать = вімуштрувати.

Видрочить, ся = випестити, ся, викохати, ся, виховати, ся.

Видрыхнуться = відспатись (добре).

Видти = д. **Выйти**.

Видубить = вигарбарювати. (Под.) Чинбарь досі ще не вигарбарював шкуру.

Видувать, ся = 1. видувати, видмухувати, вивівати. — Видмухну пилюку.

2. видимати. — Пляшу видимають з ростволеного скла.

Видувной = відутий.

Видудить = відудлити, вижлуктити. — Усю воду вижлуктив.

Видумать, ся, выдумывать = вигадати, вимислити, вимізувати, відумати, ся, вигадувати, вимисляти і т. д. С. Л. З. Аф. — Индульгенції вимислив Папа римський. Б. Н. — Про що иншому і згадать страшно, те пизовець вимізує. К. Ч. Р. — Йкийсь повий плуг вигадав. — Француз вимислить, а Німець зробить. н. пр.

Видумка = вигадка. — Здатний на вигадки.

Видумчивый = вигадливий.

Видумщикъ, ца = вигадчик, ця.

Выдумываніе = вигадкування.

Выдулить = відобати (душло).

Выдутъ = відути, відмухнути.

Выдыхать, ся = видихати, ся, видихувати, ся.

Выдь = вийди. — Вийди йому на зустріч.

Выдѣлать, выдѣлывать, ся = виробити, виробляти, ся, (що погане, негоже) — витьоряти, коїти, виробляти. (С. З. Аф. Л.). — Таке витьоряє, що крий Боже! — **Выдѣлывать кожи** = чинити, вичиняти, правити. — **Выдѣлывать штѣки** = витьоряти. — Тим вони таке і витьорють, бо страху не мають. С. З.

Выдѣлить, ся, выдѣлять, ся = віділити, ся, відрізнити, ся, відлучити, ся, відпаювати, ся, віділяти, ся, відлучати, ся, вирознювати, ся, відрізнити, ся; визначати, ся. С. Л.

Выдѣлка = виробка, вироб, робливо. — Се ложки мого роблива. Хар. — **Выдѣлка кожи** = вичинка, чиньба. — Шкурка за чиньбу не стала. н. пр.

Выдѣль = віділ.

Выдѣлываніе = вироблювання.

Выдѣлывать = д. **Выдѣлать**.

Выдѣлять, ся = д. **Выдѣлить, ся**. — Все те галасування то піднімало ся разом, то затихало, а звідтіля одрізняв ся голосний крик. Лев. — (Про пару) — парувати. — Земля трудівниці: аж парує, та нам хліб готує. н. пр. (Про теч) — випускати. — Молочай випуска з себе якесь молоко.

Вйемка = 1. виймання.

2. (в одежі) — вікот (С. Аф.), вірізка, вітин (С. Пар.). — Керсетка з великим вікотом.

3. трує (С. Л. Ш.), трусаніна, ревізія. (Гал.). Власне такий трує, коли знайдено і забрано утікача, чи злодія, що переховував ся, або що небудь заборонене, покрадене або що.

4. (в будові) — жолобк, рівчачок.

5. (в землі) — виймка.

Вижаривать, ся = 1. вижарювати, ся, випалювати, ся. — Випалити глечик.

2. вишпарювати, ся, випарювати, ся. — Усеїх тарканів вишпарила. — Добре випарив ся в бані.

Вижать, ся = 1. вікрутити, відавити, вічавити, віджати, ся. — Видавити олію. — Віджала сорочки. Чайч. — **Хоть вижми** = хоч вікрути. — Сорочка мокра, хоч викрути. — **Вижать изъ когѣ либо сокъ** = відавити олію.

2. вийжати, ся. — Вижав сїм кіп.

Вийждати, вийждати = вийждати, діждати ся, дочекати ся, дождати, чекати, годіти, трівати, сподівати ся, (на за-сідах, на чатах) — стерегти, чатувати, засідати, (щоб напасти) — чигати. — С. 3. Л. Як кіпечка підкрадець ся, вижде нещасливий час той. К. III. — Дочекав си я свого святонька: вирижала в світ мене матінка. Руд. — Треба ще годити, поки морози настануть. — Ой не літай, утко, засідають два стрельчики, хочуть тебе вбити. п. п. — Чатув на його. С. 3. — Злобу свою криючи, Дорошенко начав на виш-щенья Запорожців чигати. Л. В.

Вийзелобити = вийзелобити.

Вийжелтити = пожовтіти, вийжовтити. (С. Аф.).

Вийжечь, ся = вийпалити, ся; вийпекти, ся.

Вийжепный = вийпалений. С. Аф. Л.

Вийживати = 1. проживати, вибувати. (С. Л.). — Вибув у його в паймах трохи не рік.

2. вислужувати. — У його нічого не вислужив.

3. виживати, викурювати, витурювати, (про мишей, комах то-що) — виводити, вибавляти. — Ну, сього гости скоро не викуриш. — Трудно вибавляти міль.

Вийжита = 1. вижга, випал (срібло або золото, випалене з тканини.)

2. палення, повиня (про землю, на котрій випалено ліс.)

3. пройди́сьвіт, прої́зда, прої́зда.

Вийжіння = випалювання, випал, ви-пінання, С. Л.

Вийжгати, ся = випалювати; випікати, ся. С. Аф. Л.

Вийждання = дождання, ждання, спо-дівання, сподіванка, чекання, тривання.

Вийждати = д. Вийждати — Оце ж, Боже, лхї люди на мою чигають душу, не за грїх мій, не за кривду я бїду терїти мушу. К. II.

Вийжливати, вийжливти = викрўчувати, видурювати, виморочувати, вицїганювати, викрутити і т. д.

Вийжмання = викрўчування, видавлювання, віджимання.

Вийжмать, ся = викрўчувати, ся, ви-давлювати, ся, чавити, (білизну) — від-жимати, ся. Д. Вийжати.

Вийжника = д. Вийжмання.

Вийжники = вічавки, вігніток, (з вино-граду) — фус, частіше мп. фўсп, (з ко-нопляного сімя) — макуха, (з вареного

коноп. сімя) — урдá, (з буряків то-що) — жма́ки, жмїхн. — Жмаками добре сви-ней годувати. С. Л. — Піріжки з урдою. С. 3. — Макуха сімїная до вареників. С. 3.

Вийжнати = д. Вийжати 2.

Вийжирати = виїдати, пожирати.

Вийжити = д. Вийжувати. — Вийжити изъ ума́ = перейти на дитячий розум.

Вийжлець = гончак, вийел. — За хорта дві копн грошей, за вижла три копн грошей. Ст. Л.

Вийжлик = 1. д. Вийжлець.

2. рос. Antirrhinum linaria (L. vulgaris) — д. Вийжольникъ.

Вийжлокъ = д. Вийжликъ.

Вийжлїтникъ = псарь, доїзжачий.

Вийжрати = виїсти, пожерти; потріскати, злопати.

Вийжівняти = видзвонювати.

Вийзвати, ся = виїкати, ся. (Д. Вийз-вати, ся).

Вийзвздіти = визоріти.

Вийздоравливаніє = видужування, оду-жування.

Вийздоравливати, вийздорівти = видужу-вати, вицўнювати, вижжуватись, ви-дужати, вицўняти, одужати, подужча-ти; прочўняти, вижжувати, вижжати-тись, поздорівти, поздорівшати. — Не журись, дївчино, Господь Бог з тобою! як ти видужаєш, візьму шлюб з тобою. п. п. — Як зїла, зараз одужала і повеселїшала. п. к. — Вицўняла Катерина та в запічку колише дитинку. К. III. — Вичок почав вижжуватись — нога гоїтьця. Чайч.

Вийзеленити, ся = позеленити, ся.

Вийзнавати = д. Вийвдывати.

Вийзовъ = виїк, виїкання. (С. Л.).

Вийзолачивати = золотити, вижжувати, позолочувати, вижжати. (С. Аф.).

Вийзолотити = позолотити, вижжотити, вижжотити. (С. Аф.). — Вийзолоченный = вижжоченный. (С. Аф.).

Вийжольникъ, рос. = д. Вийжлекъ рогатый.

Вийжрвати = світи, досивати, висива-ти, стїгнути, висигати, достигати. — Рапо ще кавуни рвати, нехай досивають. — На калину вітер віє, калина не свіє. п. п.

Вийжрвлий = свілий, досілий, посі-лий, стїглий, достіглий. — Сілі кавуни.

Вийжрвати = посіти, досіти, достігну-ти. — Ще трохи не посіли кавуни.

Вийзубрити = 1. вищербити, пощербити. — Гей коняку Турки вбили, Ляхи шаблю пощербили. В. III. — Вийзубренный =

щербатий. — Щербатого горшка піколи не наповниш. п. пр.

2. д. Выдѣлблывать 2.

Визудить = вицідити, витягти.

Визывать, ся = 1. викликати, визивати, ся. — Викликаю у свѣтлицю, а вона не йде, даю я їй срібний перстень, вона не бере. н. п.

2. заклика́ти, зазива́ти, запро́шувати, ся.

3. відгу́кувати ся, бра́ти ся, обзива́ти ся. — **Визыва́ющий** = виклі́куючий. —

В. видъ, посту́покъ, то́нъ = заде́ракува́тий, задо́брилий. — Обізвав ся козак на солодкім меду: гулий, гулий, дівчинонько, я до дому доведу. н. п.

Визыба́ть = вимерзати.

Визыблѣй = вимерзлий.

Визыбнуть = вимерзти.

Выиграть, выигривать = 1. ви́грати, ви́гравати. — Він виграв у карти. — Він добре вигравав на скрипці. — Та у сурми вигравали. н. д. — У кобзу грає, вигравав, голосно співав. н. п.

2. скорі́стувати, покорі́стуватись, по́живи́ти ся. — Він на сьому ділі багато скорістував. — **Выиграть дѣло, тя́жбу** = ви́позивати, ви́грати справу, діло. — Тоді виграв справу, як ляже на лаву. н. пр. — Хто більше горілка ставить, той виграв справу. н. пр. — **Выиграть время** = ви́гадати час. С. Л.

Выигриваться = вигравати ся, ви́шумовувати. — Скрипка потроху вигралась. — Вино вигралось, ви́шумувало.

Выигранный = ви́гра́ний; ви́грашний. — Вигра́ні гроші. — Вигра́шний білет.

Выигрышъ = ви́граш (С. Аф.), ви́гранка; ко́ристь, ви́ск. — Виграв у карти, та на цю вигранку і купив.

Выискать, ся, выискивать, ся = 1. ви́шукати, (скрізь) — обшу́кати, (нишком) — ви́нищори́ти, шу́кати, ви́шукувати, ся, ви́шуківувати, обшу́кувати, ни́щори́ти. С. Аф. Л. — Вишукав скрізь — нігде нема.

2. зна́йти, ся (С. Л.), зна́ходити, ся (С. Аф.), д. ще **Визываться 3.**

Выискъ = шука́ння, шука́ння, ви́шукання.

Выйти = ви́йти, (нишком) — ви́красти ся, (задом) — ви́задкувати, (на силу) — ви́дубати. — Ви́йско ви́йшло з міста. — Книжка ви́йшла. — З сього нічого не ви́йде. — На силу я ви́дубала з хати. — Хліб у́весь ви́йшов. — Багато грошей ви́йшло за

сей час. — **Выйти за́мужъ** = ви́дда́ти ся, побра́ти ся, спарува́ти ся, за́між ви́йти (С. Аф.). — Як не ви́дам ся, то до́ма здам ся. н. пр. — Вона спарувалась з сліпим своїм. К. Ш. — **Выйти изъ яйца** = ви́клюнутись, ви́лупитись. — **Вышелъ изъ терѣнія** = терпе́ць йому увірва́в ся. — Терпи, коли терпе́ць увірва́в ся. С. Ш. — **Выйти на́ружу** = на верх ви́йти, ви́явити ся. — Правда, як олива — завжди на верх ви́йде. н. пр. — **В. изъ употребле́нія, изъ обы́чая** = ви́вести ся. — Се було колись, та вже вивелось. — **В. изъ предѣловъ** = пе́рейти́ через кра́й. — **В. изъ се́бя** = розгні́вати ся, розпа́літи ся. — **В. изъ терѣнія** = не зте́рпіти.

Вѣка = д. **Вѣка**.

Вѣкадитъ = ви́курити. — Прийшов у го́сті, тай сидіть, на силу вже ви́курили його.

Вѣказать, ся, выказывать, ся = ви́каза́ти, ся, ви́явити, ся, ви́ставити, ви́значити, ся, ви́казувати, ся і т. д. С. Л.

Вѣкаливать, ся, выкалѣти, ся = гартува́ти, ви́гартувати, ся. С. Аф.

Вѣкалка = гартува́ння.

Вѣкальвать, ся = 1. ви́колювати, ся, ви́тикати, ся, ви́штрика́ти, ся. — Гляди, щоб поночі ока не ви́штрикув. н. к. — **Темно, хоть глазъ вѣколи** = те́мно, хоч у́око стрѣль. н. пр.

2. ви́рубувати, ся, ви́цюкувати, ся.

Вѣкайивать, ся = ви́копувати, ся, одко́пувати.

Вѣкабкаться = д. **Вѣграбаздаться**.

Вѣкармливаніе = годува́ння, годі́вля, хова́ння, хов.

Вѣкармливать, ся = 1. ви́годівувати, ся, зго́довувати, ви́ховувати, ся. С. Аф. З. — Не той тато, що сплотив, а той, що ви́годовав. н. пр. — Ой годовала дочку не рік, не два, тай згодовала — людям слуга. н. п. 2. ви́дгодовувати, ся. — Ви́дгодовали ка́бана на сало.

Вѣкатать = 1. ви́качати, (на ма́лю) — ви́магілювати.

2. ви́котити, ви́точити.

Вѣкатить = ви́котити, ви́точити. — Ви́точи віз. — Кухви з медом та горілкою повикочува́ю. н. к.

Вѣкать = ви́качува́ння, ви́кочува́ння. — **Глаза на вѣкати** = ви́рла (Номіс), ба́нькі, (хто має такі очі) — ви́рла́тий, ви́рло́кий (С. Аф.), ба́нька́тий, ви́трі́скува́тий (С. Аф.).

Вика́тывать, ся = 1. **вика́чувати, ся**, (на малю) — **вима́глю́вати**. — Викачала усі сорочки. — Викачав ся у снігу.
2. **викóчувати, ся, витóчувати, ся**. — Виточили кадіб з льоху. — Скаже вона мінї робити — під гору камінь точити. н. п.

Вика́чать, выка́чивать, ся = 1. **вика́чати, викáчувати, ся** (воду смоком).

2. **д. Вика́тывать, ся**.

Вика́шивать, ся = 1. **викóшувати, ся, викóсювати**. (С. Аф.) — Викосили цілу деснину. — Викосив в день два карбованця.

2. **зко́шувати ся**. — Коса зкосила ся.

3. **обко́шувати ся**. — Уже обкосили ся.

Вика́шливать, ся, вы́кашли́нуть, вы́кашлять, ся = **вика́шлювати, ся, ви́харкувати, ви́кашляти, ся** (С. Аф.), **ви́харкати, ся**.

Вики́дять = **вики́дати, пови́кида́ти**.

Вики́докъ = **вики́день** (С. Аф.), **ви́брудок**.

Вики́дывать, ся = **вики́да́ти, ся**. — **Вики́дывать на счётахъ** = **вика́да́ти на щóтах**. — **Вики́нуть штúку** = **натвори́ти, нако́їти**.

Вики́дышь = **д. Вики́докъ**.

Вики́пáть, ви́кипéть = **вики́пати, ви́кпíти, зки́пíти, ви́парювати́сь, ви́парувати**.

Вика́дка = 1. **вика́да́ння, викла́дування**.

2. (про одѣжу) — **ля́мівка, обля́мівка, обш́івка**.

3. **лі́чба, ви́клад**.

Вика́дывать, ся = 1. **вика́да́ти, ся**.

2. **обкла́да́ти, (цеглою, камнем) — обму́ровувати**.

3. **обля́мовувати, обш́ивáти**.

4. **д. Валóшить**.

5. **вилі́чувати, викла́да́ти**.

Викле́вать, ся, вы́клéвывать, ся = 1. **ви́клювати, ся, відзю́бати, викло́бувати** (С. Аф.), **видзю́бувати**. — На маківці сиділа, дрібен мачок дзюбала. н. п.

2. **викло́бувати ся**. — Курчата виклобують ся.

Виклéивать, ся = **виклéювати, ся, обклéювати, ся; одклéювати ся**.

Виклэйка = **виклéювання, обклéювання**.

Виклэйми́ть = **покле́йнити, потаврува́ти, позначи́ти**.

Викленáть, вы́клéны́вать = **ві́кленати, ви́кльо́пувати**.

Викли́ка́ть, вы́кли́кыва́ть = **викли́ка́ти**.

Виклю́ча́ть = **виклю́ча́ти, вилуча́ти, ви́йма́ти, ви́кида́ти, ви́микáти, ви́ни́сувати**. — Од пичого до вищого стану, нікого не ви́ймуючи. Ст. Л. — **Виклю́ча́ть изъ службы** = **ски́да́ти, зса́жувати, ви́ганя́ти**. — Його скинули з уряду, витнали з служби. — **Виклю́ча́я** = **окрім**. — Всі були, окрім його.

Викля́ччять = **ві́каню́чити** (С. Аф.), **ви́циганити**.

Викну́ть = **привика́ти, звика́ти**.

Викова́ть, вы́ковыва́ть = **ви́кувати, ви́ко́вувати**.

Виковы́ривать, ся, вы́ковыва́ть, ся = **ви́ко́лупувати, ся, ви́ко́луплювати, ся, ви́колунати, ся, ви́копире́ати, ви́корпати, ся**. С. Аф. Л. — Хоч із пігтя ви́колунай, та дай. н. пр.

Виковы́рка = **копíстка**, (для чистки сірки з ушей) — **корпоу́шка**, С. З. (при люльці) **прóтичка**. — А він що ви́курить люльку, покoпире́ає протичкою, та й знов наби́ває, і знов шма́лить.

Викозы́ривать = **викозы́рювати**.

Виколáчивать, ся = **ви́бивáти, ся**.

Виколдо́вать = **ви́ворожити, за́чарува́ти; на́ворожити, нача́рува́ти** (заробити або відгадати чаруванням).

Виколотка = 1. **ви́бивáння**.

2. (у шевців) — **копíл** (на котрому розбивають підшву.)

Виколо́ть, ся = **д. Выка́лы́вать, ся**.

Викопáть, ся = **д. Выка́пы́вать, ся**.

Викопирова́ть = **ско́піюва́ти, ізко́піюва́ти**. С. З. (Частіше, коли річ іде про плани.)

Викорми́ть, ся = **д. Выка́рмли́вать, ся**.

Викорче́вать = **ви́корчува́ти, ви́тереби́ти**. (С. Ш.).

Викорче́вка = **корчува́ння**.

Викра́дывать, ся = 1. **красти, викра́да́ти, ся**. С. З. — Брати помогали хлопцям викра́дати сестер. Лев.

2. **викра́да́ти ся, ви́ходити** нішком.

Викра́ивать, ся = **викро́ювати, ся, ви́крава́ти, ся**. С. Аф.

Викраси́ть, ся, ви́кра́шива́ть, ся = **ві́красити, ся, помалюва́ти, ся, пофарбува́ти, ся**. (С. Ш.).

Викра́сть, ся = **д. Выкра́ды́вать, ся**.

Викрестити́, ся = **ви́хрестити, ся, пере́хресті́ти**.

Викре́сть, ка = **ви́хрест, пере́хрест, ка**. — Чоловік худородний — з жа́да пере́хрест. С. З.

Викрѣщивать, ся = **вихрѣщувати, ся, ви-хрѣсчувати, ся.** (С. Аф.).

Викривить, ся, викривлять, ся = **вп-кривити, ся, покривіти, ся, скривіти, ся, скарлючити, ся, викривляти, ся** і т. д.

Викри́кнать, викри́кнуть = **вигу́кувати, вигукнути, викрикувати.** (С. Аф.). — Похмелився добре, іду́ть, аж вигукують, о. к. — Іде мужик з поля та постогну́ючи, його жінка молода́я та вигукуючи.

Викроить, ся = д. **Выкра́ивать, ся.**

Викройка = **викройка, зразок.** (Ніс. зап. в Черніговщині.)

Викро́шнать, ся, викро́шнить, ся = **ви-кришувати, ся, викришити, ся.** — Зуб викришив ся. С. Аф.

Викру́гивать, ся, викру́гить, ся, вы-кру́гить, ся = **викру́глювати, ся, об-кру́глювати, ся.**

Выкружа́льникъ = **свёрдел, ко́трим ви-різують в дощці кру́жало.**

Выкружа́ть, ся, выкру́живать, ся, выкру-жить, ся = 1. д. **Выкру́гивать, ся.** 2. кру́жить, колува́ти. — Хто колує, той дома не почує. н. пр.

Выкру́чивать, ся = **викру́чувати, ся.**

Выкрыва́ть, ся = **крити, покрива́ти, ся.**

Выкувы́ркнуть, ся = **викинути, ся, пе-рекінути, ся, вівернути, ся.**

Выку́ковать = **накувати.** — Міні зозули накувала десять літ жити.

Выкупа́ть, ся = 1. **выкупа́ти, відкупля́ти, выкупля́ти, ся.** — Выкупив заставу. — Батько продав грунт, але син відкупив. — Він її покохав і выкупив у павів.

2. **выкупо́вувати** (С. Аф.), **розкупати.** — На базарі увесь хліб розкупили.

Выкупа́ть, ся = **вікупати, ся, скупати, ся.**

Выкупка = **вікуп.**

Выкупно́й = **выкупний.**

Выкупъ = 1. **вікуп** (на пр. з неволі, або батьківщини з чужого роду.)

2. **вікуп, окуп, выкупне, відкупне.** — Дали за його Татарам выкупного сто черво́нців. н. о. — І полонян без окупу й ти-ранства у рідний край до роду відпускали. К. Б.

Выку́риваніе = **выку́рюванія.**

Выку́ривать, ся, выку́рить, ся = **выку́рю-вати, ся.** — Выкурити піч з улика. — Выкурили з четверті п'ять відер горілки. — Выкурив люльку.

Выкусить, выку́сывать, ся = **вікусати, вігризти, вику́шувати, вигриза́ти, ся.**

Выку́шать = **з'їсти або виїсти.**

Выла́вливать, ся = **вило́влювати, ся.**

Выла́зить = **обла́зити, ви́лазити.** — Бєі кутки облазив. — Ся кішка усюди вила-зить. С. Аф.

Выла́зить = **вилі́зати.** — Виліз з ями.

Вылазка = **вілазка, віправа, герець.** — Золотаренка на герцю пострелено у ногу з мущета. Л. Сам.

Вылазь = **вілазка (С. Л.), пролазка (С. Л.), лазівка. (С. Же.)** — Сви́ні у горо́ді, мабу́ть десь вилазка.

Выла́мывать, ся = **вило́млювати, ся.** С. Аф.

Выла́щивать = **глянцюва́ти.**

Выле́чить = **вікласти, віхалащати, ві-валащати, віхаращати** і т. д. д. **Вало-шить.**

Вылежалый = **злежа́лий, зле́глий.**

Выле́жать, ся = **проле́жати, вілежати, ся.**

Выле́живать, ся = 1. **виле́жувати, ся.** С. Аф.

2. **зле́жувати ся.** С. Аф. — Треба ча-стіше перегортати зерно, щоб часом не зле-жалось.

3. **уле́жувати ся.** С. Л. III. — Нехай грушки улежуть ся, тоді вони достигнуть.

Выле́жать = **ви́пестити.** С. Аф.

Вылетать = **вилі́тати, вилина́ти.**

Выле́ть = **вілі́т.** — На **выле́ть** = на скрізь. — Куля на скрізь пробила.

Выле́тѣть = **вилеті́ти, вилину́ти.**

Выли́вать, ся = 1. **вилива́ти, ся, виті-кати, висипа́ти, ся.** — Вилили воду з діжки. — Вода витікла. — Висипай увесь борщ в миску. — Почали виливати ха-врашків.

2. **вилива́ти, ся.** — Мабуть десь великий дзвін вилили, що пішла така поголоска. н. пр.

Выли́зывать, ся = **вілизати, зли́зати, вили́зувати, злі́зувати.**

Выли́нивать, выли́нять = **ли́нати, вили-няти, обла́зити, випадати, облі́зти, ві-лізти.** — Ся китайка дуже вилиняла. — Шерсть повилазила. — Піря повипадаю. — Кішка облізла.

Выли́ть, ся = д. **Выли́вать, ся.**

Выло́вить, ся = д. **Выла́вливать, ся.**

Выло́жить = д. **Выкла́дывать.**

Выло́кать = **віжлуктити, віглоктати, ві-лигати, віхлентати.** С. Аф. Л.

Выло́мать, ся, выло́мить, ся = д. **Выла́мывать, ся.**

Выло́щить, ся = **віглянцювати, ся.**

Вылудить, ся, вылу́живать, ся = **вилу-дити, ся, побілити, вилу́жувати, по-біляти.**

Вылупать, ся, вылу́пить, ся, вылу́пли-

вать, вылуплять, ся = вилупувати, вилупювати, ся, вилупити, ся (С. Аф.), вилущувати, ся, вилущити, ся. — Вилупитися изъ яйця = виключити ся, вилупити ся. — Вилупити глаза = витріщити очі, витріщити ся. (С. Аф.). — Чого ти так витріщив ся на мене?

Вилупокъ = лупцювірок, голоцүцок. С. З. Л.

Вилущать, ся, вилущивать, ся, вилущить, ся = вилущувати, ся, вилущити, ся, вилускати, ся, вилузгати, розлускати, визерити.

Вилуєть = вилиєти.

Вилуєце, рос. Iromaea = кручені паничі. С. Ан.

Вилѣзать = 1. вилѣзати, вилѣзати. — Вилѣз з ями.

2. облѣзати, випадати, вилѣзати. — Голова облѣзла. — Усе волосся випало.

Вилѣбнить, ся, вилѣбнивать, ся = вилѣпити, вилѣплювати, ся.

Вилѣчивать, вилѣчить = вилѣчувати, вигоювати (перважно про рапи. С. Аф.), вилѣчити, вигоїти (С. Аф.), викорувати.

Вилѣчиваться, вилѣчиться = вилѣчувати ся, вигоювати ся, вилѣчити ся, вигоїти ся і д. **Выздоравливать.**

Вимазати, ся, вимазывать, ся = вимазати, ся, вимазувати, ся, (глиною, маслом) — вимастити, (двогтем, чим жирним) — вишмарувати. С. Л.

Вималивать, вимолить = вимолювати, благати, вимолити, виблагати. — Виблагала тую коничину, та Пречистій поставила свѣчку за сина. К. Ш.

Вимѣлювати, ся, вимѣлоть, ся = 1. вимѣлювати, ся (С. Аф.), вимолоти, ся, — За день більше не вимѣлиш. — На млинѣ вимѣлюєть ся що дня 20 четвертей жита. — Не багато вимолов сьогодні.

2. змѣлювати ся, змолоти ся. — Жорен змолот ся, треба перемилити.

3. д. **Выбѣлывать.**

Виманивать, ся, виманить, ся = 1. виманювати, ся, виманити, ся. — Виманили ведмедя з лігва.

2. видурювати, виморочувати, вициганювати, вимантачувати, видурити і т. д. — Видуриу у його усі гроші. — Водить чумака, щоб гроші украсти або як вимантачити. н. к.

Вимарать, ся = 1. викаляти, ся, закаляти, ся, виваляти, ся, замурзати, ся, вишмарувати, ся, замазати ся.

2. вичеркнути, ся. С. Аф. — Що написав, він усе вичеркнув.

Вимаривать, ся, виморить, ся = вигубляти, виморювати, морити голодом, вигубити, виморити. — В облозі вигубили багато людей. — В монастирі нас постою трохи не виморили. — Виморив коней — дальше не можна їхати.

Вимарывать = д. **Вимарать.**

Вимасливать, ся, вимаслить, ся = вимасчувати, вишмаровувати, ся, заяложувати, заяложувати, ся (С. Аф.), засмалцьовувати, ся, (С. Аф.), вимастити, вишмарувати, засмалцьовати, заяложити, ся.

Виматерѣть, виматорѣть = достігти, доспіти, поспіти, достігнути. — Кавуни зовсім достігли.

Вимѣтывать, ся = 1. вимѣтувати, ся, змѣтувати, ся.

2. переводити, гайнувати, ціндрити, мантачити, шахрувати, мотати, проціндрити, розмантачити. С. Л. — Пив, гулив і шахрував гроші. Ког. — Що було — все проціндрив. — Розмантачив худобу.

Вимахивать, ся, вимахать, ся = вимахувати, ся; витрусювати, ся.

Вимачивать, ся = 1. вимочувати, ся. — Вимочив дощ. — Треба вимочити коноплі.

2. висікати ся.

Вимѣнчивать, ся = мостіти, вимощувати, ся, вистилати, (улицю) — буркувати. С. Ш. — Вистилати поміст. — Улиця вибуркована.

Вимежевать = вимежувати, одрізати.

Вимелькнуть = замиготіти, замигіти, заманячити. — Здалека щось замиготіло, та й знову певидко.

Вимеѣуха, рос. Viola hirta = зозульки, василѣчок. С. Ан.

Вимереть = вимерти, повимерати. — Усі повимірали.

Вимерзѣть, вимерзнуть = вимерзати, промерзати, вимерзнути, вимерзти. — Вимерзло багато дерева за сю люту зиму. — Пиво вимерзло. — Вода в ставу промерзла аж до дна.

Вимести, ся = вимести, замести, повимітати, ся.

Виместить = поместити ся, віддічити. — Поместив ся він над ним. — Наробив він міні лиха, ну та й йому віддачив.

Виметальниця = метільниця. — Я до печі куховарочку наняв, а до хати та метільничку. н. п.

Виметать = **вимітати**, **замітати**. — Виметати хату, внести дрова. К. Ш.

Виметать, **вимётывать**, **ся** = 1. **вікидати**, **вікинути**, **викидати**, **ся**. — Викидати каміня.

2. **обрубати**, **обрублювати**, **ся**. — Почала обрублювати петлі.

3. **лічити**, **вилічувати**, **рахувати**, **викладати** (на щотах).

4. **висипати**, **висипати**, **виприщити**, **виприщувати**. — Прищі якісь на руках висипало. — Його усього висипало. С. Аф. — У його виприщало на виду і на руках.

5. **оценити** **ся**. С. З. — Сучка оцінила **ся**.

Вимещать = **мстити** **ся** і **д. Вьместить**.

Виминать, **ся** = 1. **виминати**, **ся**.

2. **витоптувати**, **витолочувати**. — Коні витолочили всю траву.

Вимирать = **вимірати**.

Вимистая = **вимініста**. — Вимініста корова.

Вимогание, **вимогательство** = **здирство**, **вимагання**.

Вимогать = **вимагати** (С. З.), **видирати**, **драти**, **здирати**. — Датків найменших вимагати не важити **ся**. Орлик. С. З. — Останню сорочку з каліки здирають. К. Ш.

Вимоина = **водорій**, **рівчак**, **ковдобица**.

Вимокатъ = **вимокати**.

Вимолачивать, **ся**, **вымолотить**, **ся** = 1. **вимолочувати**, **ся**, **молотити**, **вимолотити**, **ся**, (на гармані) — **вігарманити**. 1. **замолотити**. (С. Аф.). — Молотив два дні, та й замолотив всього коповника.

Вымолвить = 1. **вимовити**, **промówити**. — Промов, сердечко, як ми любились двоєчко. н. п.

2. **вимовити**. — Хоч і продешевив, а вимовив собі п'ять папуш тютюну. С. Аф.

Вымолить = **д. Вьмолить**.

Вымолотить, **ся** = **д. Вьмолотить**.

Вымолотки = **послід**, **збіїни**, **полова**. (С. З. Л.).

Вымолоть = **вимолот**, **умолот**. (С. Ш.).

Вымолоть = **д. Вьмолоть**.

Вымоль = **мливо** (С. З.), **мелево**. — Велика там вода, хоч є й багато мливо. Гр.

Вымораживать, **выморозить**, **ся** = **виморозжувати**, **ся**, (С. Аф.), **заморозжувати**, **ся**, **виморозжувати**, **ся**, **виморозити**, **ся**, **заморозити**, **ся**.

Выморить, **ся** = **Вьмаривать**, **ся**.

Выморожное жильё = **пустовщина**. — Умер зовсім безрідним, а труп і хату, як пустовщину, повернули на громаду.

Вымостить = **д. Вьмостить**.

Вымотать, **ся** = **д. Вьматывать**, **ся**.

Вьмочить, **ся** = **д. Вьмачивать**, **ся**.

Вьмудривать, **вьмудрить** = **вихитровувати**, **вихитрувати**.

Вьмуравливать, **вьмуравить** = **поливати**, **полити** (наводити поливу на посуду).

Вьмусливать, **вьмуслить**, **ся** = **заслінювати**, **ся**, **замураувати**, **ся**, **засмальцювувати**, **ся**, **заялózювати**, **ся**, **заслінити**, **ся**, **заму́рзати**, **ся**, **засмальцювати**, **ся**, **заялózити**, **ся**.

Вьмучивать, **ся**, **вьмучить**, **ся** = 1. **вмучувати**, **ся**, **вмучити**, **ся**, **змучити**, **ся**; **змордувати** **ся**. — Прийшов з поля, змордував **ся**, добре їсти сподівав **ся**. н. п. — Змучив мене отим канюченням.

2. **видирати**, **виморóчувати**, **ся** (С. Аф.), **вимордóвувати**, **ся**, **відерти**, **виморочити**, **вимордувати**. — Дай або видеру. н. пр.

Вьмчать = **вінести**, **віперти**. — Коні зразу так і вивесли на гору.

Вьмывать, **ся**, **вьмыть**, **ся** = 1. **вимивати**, **ся**, **вимити**, **ся**, (про білизну) — **випирати**, **випрати**, **ся** (в теплій воді) — **вибанювати**, **вібанити**, **ся**, (голову) — **змивати**, **змити**, **ся**. — Міні змиють дрібні дощі, а розчешуть буйні вітри. н. п.

2. **випривати**, **ріти**, **вимивати**, **мити**, **вирити**, **вими́ти**, **ся**. — Вода берег рие, рие, яворові корінь мие. К. Ш. — Не рад авір хилити **ся**, вода корінь мие. н. п.

Вьмыкать = 1. **чесати**, **вичісувати** (кострицю з льону).

2. **виймати** (сережки з ушей.)

Вьмыкать = **вичечати** (про льон); **віняти** (про сережки). — **Вьмыкать** **горе** = **перебідувати**, **натерпітись** **ліха**. — **Вьмыкать** **по світу** = **вігасати**, **поблукати**, **повештати** **ся**. — Поблукавши мій Петрусь, тай до мене знов вернувся. Кот.

Вьмыливать, **ся**, **вьмылить**, **ся** = 1. **намилювати**, **ся**, **милити**, **ся**, **намилити**, **ся**. — **Вьмылить** **кому** **голову** = **намилити**, **нагріти** **чуба**, **чуприну**.

2. **вмілювати**, **вмілити**. — Аж коні вмілив, поки догнав.

Вьмылки = **миліни**.

Вьмыселъ, **вьмыселъ** = **вігадка**, **байка**. С. Л.

Вьмыслить, **вьмыслать** = **вміслити**, **вимишляти**, **вігадати**, **вігадувати**, **зміслити**, **змишляти**.

Вьмысленникъ, **ца** = **вігадчик**, **ця**.

Вьмысленный = **вігаданий**.

Вим'ялїть = побіліти, натерти крейдю.

Вим'янивати, ся, вим'янить, ся = вимінувати, ся (С. Аф.), міняти, ся, виміняти, ся, проміняти, ся, змінати, ся, (про міньбу кошей циганами) — **вим'яньжувати**. — Вим'янив швайку на ремінець. п. пр.

Вим'ялїз = міньба, проміна, заміна. — Міньба одному панув. — Проміна одному служити. п. пр.

Вим'яріваніє = вимірювання.

Вим'ярівати, ся, вим'ярити, ся = вимірювати, виміряти, ся, виміряти, ся.

Вим'ясити, ся, вим'яшувати, ся = вимісити, вимішувати, ся.

Вим'я, мени = вим'я, вим'я (С. Аф.). — Собачке, сучке вим'я = а. суче вим'я (боляча в залозах під пахвами), б. рос. Galeopsis tetrahit L. — лісовий жабр'їй, жабрик. С. Ан.

Вим'ять = д. Вим'яніть.

Вим'яшувати, ся = 1. виношувати, виношувати, ся. — Не треба виносити на двір.

2. зношувати, ся, зносити, ся. — Зносив одіж. — Чумарка зовсім зносила ся.

Вим'яшувати = винизувати.

Вим'ямати, ся = 1. виймати, ся, брати, ся, вибирати. — Вим'яла одіж з скрині. — Я лиріжечки виберу з печі. п. к. — Ключ не виймаєт ся з замка. — **Вим'ямати жребій** = брати жереб. — **Вим'ямати денєги изъ банка** = брати, вибирати гроші з банку.

2. викочувати, ся, вирізувати, ся. — Викоти лиш дужче на рукава. С. Аф.

3. ханати, схоплювати (утікача, що переховуєт ся), забирати, відбирати (що заборонене.)

Вим'ясити, ся, вим'ясти = 1. виносити, ся, виношувати, ся. С. Аф. М. — Почали усе виносити з хати.

2. витерплювати, витримувати, витерпіти, зтерпіти, витримати. — На силу витерпів, поки різали. — Тяжко було терпіти, та що ж маєш робити.

Вим'яско = 1. вим'яск.

2. дописка, приписка, примітка.

Вим'ясливий = терплячий, терпучий, терпячий. С. Ш. (в бізі) — гінкий.

Вим'ясокъ = зносок. С. Аф.

Вим'янось = д. Вим'яноса 1. — На вим'янось (про запряжку) = впростаяж, упростаяж. — На зустріч пан четвериком упростаяж.

Вим'янути, вим'янувати = вимогти, вима-

гати (С. Л.), вим'янувати, вим'янувати, прим'янувати, прим'янувати (С. З.), прим'янувати, зневолювати, приневолювати, приневолювати (С. Аф.). — Ой шлюбє мій, шлюбє, прим'януваний шлюбє, та чи гаразд мій за тим нелюбом буде. п. п. — До гачення гребель прим'янувати. Орлик. С. З. — **Вим'януваний** = прим'януваний, приневолюваний і т. д. — **Я вим'януванє** = я мусів, я мусу.

Вим'януваніє = силування, прим'янування, вим'янування. С. Л. — На милування нема силування. п. пр. — Як не даси з прозби, то даси з прим'янування. п. пр. — Прим'януванє не так навчиси, як залюбки. С. З.

Вим'янувати = вим'янувати, взяти, вибрати; вим'янувати, вирізати; схопити, забрати (Д. Вим'янувати.)

Вим'янувати, вим'янувати, вим'янувати = вим'янувати, зримати, зримати, вим'янувати, зримати, вим'янувати, вим'янувати. С. Аф. Л. — Як божа воля, то вирнеш і з моря. п. пр. — А блідий місяць на ту пору з-за хмар де-де виривав. К. Ш. — Та вже ж моїй голови з моря не зримати. п. п. — Тоді я, сестро, буду в гості до вас, як сиплий камінь на верх ізорне. п. п.

Вим'януваніє = вим'янування.

Вим'янувати, вим'янувати = вим'янувати, вим'янувати, вим'янувати. С. З.

Вим'янувати, вим'янувати, вим'янувати = 1. вим'янувати, вим'янувати, вим'янувати. — Козаки усе те повикурювали і повим'янували. п. о.

2. пром'янувати. — Він усе пром'янував, що там робило ся.

Вим'янувати = вим'янувати, вим'янувати (С. Аф.), вим'янувати. — Вона у нас всіх дітей вим'янувала. — Йосиф святий ся радує, що на рудях Бога пестує. п. п. С. З.

Вим'янувати, вим'янувати = вим'янувати, вим'янувати, вим'янувати (Д. Вим'янувати, вим'янувати.)

Вим'янувати = 1. вим'янувати. — Випала цеглина з печі. — Випало багато снігу.

2. гинути, падати, вим'янувати, вим'янувати. — Вся худоба погинула. — Воли та корови всі повиздыхають. п. п.

3. лучати ся, трапляти ся, вим'янувати, вим'янувати. — На його долю випало. — Трапляти ся часом. — Я вже знаю свою долю, що мій припала, вона ж мене, як мачуха, змалку сповивала. Аф.

Вим'янувати = 1. хвороба (кіньська над копитом і в пахвах болячка; теж у індичок на кұпруку.)

2. мертва кістка (що випадає від ко-
стоїди.)

3. рос. д. Бедренецъ 2.

Випадочная трава, рос. Aster Amellus L.
= волове око, волові очи, гайстер. С. Аф.

Випадывать = д. Выпадать.

Випааживать, выпазить, ся = вижолоблювати, вижолобити (робити жолоби чи утори фуганком чи долотом.)

Випаивать, ся = випоювати, ся. — Випоїла усе піло. — Випоїла телицю.

Випалзывать = вилазити, виловзати.

Випалывать, ся = полоти, вилолювати, ся. (С. Аф.).

Випаривать, ся, випарить, ся = випарювати, ся, випарити, ся; випаровувати, ся, випарувати. — Випарила джку. — Вода випарувала.

Випархивать, випорхнуть = вилітати, вилетіти, випурхувати, випурхнути.

Випарывать, выпороть = 1. пороти, випорювати, випороти. — Випорола рукав.
2. потрошити, випотрошити, тербушити, требушити, вітребушити.

3. випарити, одшмагати, одчухрати, вихлостати, одлюбарити, одчустрити. — На всі боки одчухрала різками.

Випахать, выпахивать, ся = 1. виорати, виорювати, ся, з'орати, з'орювати, ся, із'орати, ся. — Виори мілко, а посій рідко, то й уродить ся дідько. п. пр. — Виоралось би до вечера, колиб воли не потомились. С. Аф. — Орав, тай виорав клад.
2. висипити, висипювати, ся, зморити, ся, з'орати. — Що году засіваємо — земли зовсім висипилась.

Випачкать, ся = закаляти, ся, вікаляти, ся, покаляти, ся, віваляти, ся, забруднити, ся, обробити ся, (рідкою грязю) — задрипати, ся, забрьохати ся, (лице) — замурзати, ся, замазати, ся, (салом, дьогтем то-що) — засмальцювати, ся, залялзати, ся і д. Вымазать, Вымарать і Вымуслить. — Хто в бодото лізе, той ся покаляє. п. пр. — Не займай жиди, не калій вида. п. пр. — Задрипала всю спідницю.

Випашка = орання, оранка. — Од Явдохи (1. марця) починаєть ся оранка на яриці. С. З.

Випашь = толока. — С. Ш. — На тім боці на толоці череда пасеть ся. п. п.

Випекать, ся = вишкати, ся.

Випередить, виперёживать = випередити, випереджувати (С. Аф.), виперёжувати, попередити, попереджувати, попереджати.

Випереть, выпирать, ся = виперти, виширати, ся.

Випестрить = (квітками, різними фарбами) — вицяцковати, (гвіздами) — вицвяховати, (крапками) — викрапати, (мережками) — вимережати.

Випечатать, выпечатывать = віддруковати, видруківувати.

Випечка = вишкання.

Випечь, ся = випікти, ся. — Не випеченный хлѣбъ = глевкий хліб.

Випивала = випивайло, питець. — О, він добрий питець!

Випивать, ся, выпить, ся = 1. випивати, ся, випити, ся, (багато) — укътати, (багато, разом) — вихилати, вихилити, видимати, (з жадою) — видудлювати, видудлити, вижлуктовати, вижлуктити, (смокчучи) — висмоктувати, висмоктати, (коштуючи) — викоштувати, (не багато) — спити. — Випивки з кварту укутали. Кот. — Ходім до моря — хто більше води видме. п. к. — Видудлав усю воду. — Вихилив цілу кварту. — Почав коштувати, та усе й викоштував. — Чи дала у хлібові з'їсти, чи в горілки спити. п. п.

2. піячити, куликати (С. З.), в горілку вкидати ся, чаркувати. — Випиваться изъ ума = зпивати ся.

Випивка = 1. випивання.

2. папійка. — Була там добра папійка — мабуть з четвертину укутали.

Випилявать, ся, выпилить, ся = вишпювати, ся, вишпювати, ся. — Випиляв дошку. — Пиляв цілий день, тай коновика не випиляв.

Випирать, ся = виширати, ся.

Виписка = 1. виписування, зписування.

2. випис, витяг. — До книг записувати і виписи давати во всяких речах. Ст. Л. — Повипец міти випис з метрики. К. Н. — Зробив коротелький витяг з тієї книжки.

Виписной = виписний.

Виписывать, ся = виписувати, ся, зписувати, ся. — Виписав з книжки. — Виписав з-за ґришні. — Його виписали з козаків. — Писав колись добре та зписав ся. Виписъ = д. Виписка.

Випити, ся = д. Випивати, ся.

Випихать, выпихивать, ся, выпихнуть, ся = вишихати, ся, вишхнути, ся, виштовхувати, виштовхнути, ся, виштурхувати, виштурхати.

Виплавикъ, гриб Polyporus = ґуба, трут, трутник. С. Ан. Ш.

**Випла́вливати, випла́вляти, ся, ви́пла-
вити, ся** = ви́топлювати, ви́тонити, ся,
ви́ливати, ви́лити, ся.

Ви́плавок = ви́ливок. — Виливок заліза.
— Курка знесла вилівок. С. Аф.

Ви́плакати, ся = ви́плакати, ся. — Ви-
плакала карі очі край козака стоя. п. п.

Ви́плата = ви́плат.

Ви́платити, ся, ви́пла́чувати, ся = 1. ви́-
платити, ся, сплатити, ви́пла́чувати,
ся, запла́тити, запла́чувати. — Їжд по-
налічував стільки довгу, що вже не сила
виплатитись. Чайч.

2. зала́тати, ся (С. Аф.), ви́латати, ла-
тати, ся. — Він добре ви́латав свиту, всі
дірки позалатував.

Ви́пла́щувати = площіти.

Ви́плесати, ви́плесувати = ви́плювати,
ви́плюнути, ви́плю́увати, (харкотини)
ви́харкати, ви́харкувати.

Ви́плескати, ся, ви́плескивати, ся = ви́-
хлюпати, ся, ви́плюскати, ся, ви́хлю-
пувати, ся, ви́плю́скувати, ся. С. Аф. Л.

Ви́плеснути, ся = ви́хлю́пнути, ви́плюс-
нути, ся. С. Аф.

Ви́плета́ти, ся = 1. ви́плі́тати, ся. —
Віски ви́плітала й карими очима мене чару-
вала. п. п.

2. ви́плі́тувати ся. — Ледве з довгів ви-
плутав си.

Ви́плывати, ви́плыти = ви́пливати, ви́-
плинути, ви́пливти, ви́плисти. (С. Аф.)

Ви́плывок = 1. гу́ля, гу́ля (на дереві).
2. д. Ви́плавок.

Ви́плісувати, ся, ви́плісати = 1. ви́-
танцю́увати, ся, ви́танцювати.

2. зата́нцюувати, ви́таньчити. — Ци-
гане витаньчили багато грошей.

Ви́поласкивати, ся, ви́полоскати, ся =
ви́полю́скувати, ся, ви́полоскати, ся. С. Аф.

Ви́полза́ти = д. Ви́палзывать.

Ви́ползина, ви́ползок = ливови́ще, ко-
жшо́к, шку́рка (комахи або гадюки, коли
воши видають її.)

Ви́ползти, ви́ползти = ви́лізти, ви́повзти.
С. Л.

Ви́поли́ровати, ся = ви́лощити, ви́лосни-
ти, ся.

Ви́полне́ніє = ви́повне́ння, ви́копа́ння.

Ви́полнити, ся, ви́полня́ти, ся = 1. ви́-
повнити, ви́повняти, ся, до́повнити,
до́повняти, ся.

2. ви́повнити, спо́внити, ся, спо́вняти,
ся, ви́конати, ся, ви́дбути, спра́вити,

зро́бити, довести́ до ді́ла. — Я тобі ви-
конав присягу. Ч. К. — Бодай твої, брате,
слова ся сповніли, щоб мої діти в той час
були цілі. п. п. — **Ви́полнити жа́даніє** =
вчинити во́лю, вво́лжити. — Циганочко
та волошечко, вводи ж мою волю, та при-
чаруй козаченька, що стояв зо мною. п. п.

Ви́полоскати = д. Ви́поласкивать.

Ви́полотіти, ся = ви́полотити, ся, (усе) —
по́сидлювати, по́виплю́увати, (сапками) —
ви́сипати, (кукурузу) — ви́пра́шувати.

Ви́пользовати, ся = ви́лічити, ви́гоїти,
ви́корувати, ся.

Ви́пораживати, ся, ви́порожнити, ся =
ви́порожнювати, ви́порожняти, ви́по-
рожнити, ся, спо́рожняти, спо́рожити,
ся, опоро́жнити, ся.

Ви́пороток = ви́пороток, ви́порток.
(С. Аф.).

Ви́пороть = д. Выпáрывать.

Ви́порхнути = д. Выпáрхивать.

Ви́потрошити = ви́потрошити, ви́требу-
шити, ви́тельбушити.

Ви́правити, ся, ви́правля́ти, ся = 1. ви́-
рівняти, ся, ви́прямити, ся, ви́прави-
ти, ви́правляти, ся, спра́вити, ви́рів-
нювати, ви́прямляти, ся (С. Аф.), спра-
вля́ти, ся. — Ви́рівняла зморшки. — Ви-
прямив дошку.

2. ви́мун́струвати, ви́мун́тро́увати, ся.

3. по́нра́вити, по́нравля́ти, ся. — Я на-
писав, а він по́правив.

Ви́правка = 1. по́пра́ва, по́правка.

2. му́штра (С. З.), му́штрованія.

Ви́пра́стувати, ся, ви́простати, ся = д.
Ви́пораживати.

Ви́пра́шувати, ся, ви́просити, ся = ви́-
про́хувати, ся, ви́про́суювати, ся, ви́-
прохати, ви́просити, ся С. Аф., (хитро-
щами, дурішим) — ви́дурити, ви́тумани-
ти, ви́морочити, ви́циганити, ви́манта-
чити.

Ви́пробовати = ви́коштувати, ско́штува́ти.

Ви́проваживати, ви́проводити, ся = ви́-
вря́жати, ви́рядити, ви́проважувати (С.
Л.), ви́провадити (С. Аф.), оди́ровадити.

Ви́проки́дувати = ви́кида́ти, ся, переки-
дати, ся, ви́верта́ти, ся.

Ви́просити, ся = д. Ви́пра́шувати.

Ви́простати, ся = д. Ви́пораживати.

Ви́прошений = ви́проханий.

Ви́пры́гивати, ви́пры́гнути = ви́пли́гува-
ти, ви́пли́гнути (С. Аф.), ви́ско́кувати,
ви́стри́бувати (С. Аф.), ви́стри́бнути. —
Ви́плигнув з вікна.

Випрыскать, випрыскивать = вибрызкати, вибрызкувати.

Випрѣвать, випрѣть = 1. упрѣвати, упріти. — Борщ упрѣв — пора обідати.
2. випрѣвати, википати, випріти, википіти, зкипіти. — Бач скільки википіло, треба підлити.

3. упрѣвати, упріти. — Поки не упріти, поти не уміти. н. пр. — Попів наймит, як їсть, то упріє, а як робить, то змерзне. н. пр.

4. випрѣвати, випріти. — Жито геть чисто випріло.

Випрядати, випрядывать, віпряднуть = д. Випрѣгивать.

Випрядати, випрядывать, віпрядеть = 1. випрядати, напрядати, віпрядети, напрядети. — Чи я ж тобі не напрядла за рік три починки. н. п.

2. запрядати, запрядети. — За цілий місяць запрядла тільки карбованця.

Віпрямити, ся, випрѣмливати, ся, випрѣмлять, ся = віпрямити, випрѣмляти, ся (С. Аф.), вірівняти, вірівнювати, ся (С. Аф.), віправити, виправляти, ся, віпростовати, віпростати, ся, віпрощувати, ся. (С. Л.) — Горбатого могила виправить. н. пр.

Віпряхь, ся = віпрядти, ся.

Випугивать, ся, віпнугнуть, ся = виполохувати, віполохати (С. Аф.), сполохати, зігнати, вігнати.

Віпуклость = опуклість, опукла. (С. З.)

Віпуклый = опуклий, пукатий, пукнястий, горбобатий (Мал.).

Випускати, випустить = пускати, випускати; випускати; виставляти, висовувати; проминати, викидати. — Давали та з рук не пускали. н. пр. — Випусти теля з хліву. — Не випусти рака з рота. н. пр. — Виставив кігті. — Се можна й проминути.

Віпускъ = 1. пускання, випускання, випуск.

2. (в будові) — віступ.

3. д. Вігонь.

Віпнутати, ся, випу́тывать, ся = віпнутати, ся, розпідтати, ся, виплутувати, ся; візволити, ся, визволяти, ся, вивертати, ся.

Віпучивать, ся, віпучить, ся = випипати, ся, видимати, ся. — **Віпучить глазъ** = вірячити, вітріщити, вілупити (очі). — А братія мовчить собі, вітріщивши очі. К. Ш. — Ішов Гриць з ве-

черниць теменької почі, сидить гуска на березі, вірячила очі. н. п.

Віпущка = лямівка, облямівка.

Віпнѣтати, віпнѣтывать = віпнѣтати, візнати, вивідати; вімучити, вібити, вікрутити (признання).

Віпъ, пт. *Botaurus stellaris* = бугай (С. Аф. З. Л. Ш.), водяний бугай. — А бугай: бугу! гпе чайку в дугу. н. п. — А бугай в луку закричав: бугу! н. п.

Віпѣвать, ся, віпѣть, ся = висьпівувати, ся, висьпівати, ся. — Грає кобзарь, висьпівує, вимовля словами. К. Ш.

Віпнѣливати, ся, віпнѣлѣти, ся = 1. папінати, ся, напѣсти, ся, розпінати; віпнѣти, ся, віпнути, ся (С. Л.). — **Віпнѣлѣть глазъ** = д. Віпнучить глазъ.

2. витикати, ся, висовувати, ся. — Висунув, ся з вікна.

3. віряжати, вірядити, ся. — От вірядила, ся! неначе до церкви.

Віпнѣтати, ся, віпнѣчивать, ся = 1. віпнѣсти, віпнути, ся, віпнѣти, ся. (С. Аф.).

2. д. Віпнѣливаться 2.

Віпнѣнитъ, ся = віпнѣмити, помлѣмити, ся.

Віпнѣтывать, віпнѣтывать, ся = 1. віпнѣляти, віпнѣлювати, ся, віпнѣляти, ся (С. Аф.), віпнѣляти, ся. — У нас дуже добре віпнѣляють колеса.

2. заробляти, ся, заробити, ся. (С. Аф.). — Заробив чимало грошей.

Віпнѣтка = віпнѣ, віпнѣчка (Укр.).

Віпнѣивати, ся = рівняти, віпнѣивувати, ся, розсправляти, ся, (малюве колесо) — шпигувати, (місце під хату) — пнѣитрувати. — Закажує, щоб шляхи рівняли та містки малювали. К. Х.

Віпнѣвати, ся = віпнѣляти, ся, віпнѣляувати, ся, вимовляти, ся (С. Л.), віпнѣляти, ся, висловляти, ся. — Кобзарь грає, вимовля словами. К. Ш.

Віпнѣніє = віпнѣ. — Поетичні думки не находили собі виразу в словах. Бар. — Стояв і дивив, ся з виразом тяжкого болю на лиці. Фр.

Віпнѣительный, по = віпнѣний, віпнѣне. — Коли хто виразне має волю. Бар. — Повинен повторити виразне. Б. Н.

Віпнѣти, ся = віпнѣти, ся, віпнѣжати, ся, вимовити, віпнѣжити, ся (С. Л.), віпнѣжити, ся. (С. Л.).

Віпнѣмѣть = віпнѣмѣти, віпнѣмѣти (С. З.). — Хто ж віпнѣмѣє таємності людського жит-

ти і горювання? К. Х. — Чого собою не збагне. Кот.

Вира́ннвать, ся, ві́ронить, ся = губи́ти, ся, вигу́блювати, ся, згуби́ти, загуби́ти, ся, ві́губити, ся. (С. Аф.). — Не знаю деє вигубив си таман з кешені.

Вираста́ть, ві́расти = ви́роста́ти, ві́рости, порости́, дійти́ до зросту, до літ.

Ві́растити, ви́раща́ть, ся = д. **Возрасти́ть, возраща́ть, ся**. — Квіти мої діти, виростає вас, деж міні вас діти. К. Ш.

Ві́рвать, ся = 1. ві́рвати, ся, ві́драти, ся, ві́хопити, ся, ві́смикнути, ся, ві́шарпати, ві́шарпнути, ся (С. Л.), ві́пручати, ся, (волосся, піря) — ві́скубити, ві́скубнути, ся. — Видрав листик з книжки. — Вихопив у його з рук. — Ой вихопись, душе моя, та змахни крилами. К. Д.
2. ві́блювати, ві́ригати.

Ві́рдіть = ві́зріти (про болячки). — Чиряк ще не візрів.

Ві́рсовать, ви́рсо́вувать, ся = ві́малювати, ви́мально́увати, ся; ви́ясніти, ся.

Ві́ровнять, ся = ві́рівняти, ся, ві́справити, ся.

Ві́родокъ = ві́родок, ві́нлодок. С. Л.

Виро́ждатися = ви́ро́джувати, ся, ви́ро́довати, ся (С. Аф.); зводитися, перево́дитися, ви́водитися. — Була колись добра худоба, та перевелась на казна чо.

Виро́жде́ніє = ви́ро́дження; переві́д. — Нашому роду нема переводу. п. пр.

Ві́ронять = д. **Вира́ннвать**.

Ві́роста́ть, ві́рости = д. **Вираста́ть**.

Ві́ростити = д. **Возрасти́ть**.

Ві́росто́къ = 1. до́морослий (про худобу).

2. бу́зімок, назімок, (вичипена шкурка його) — ви́росток.

3. ві́росток (С. Аф.), підлі́ток (С. Л.), підна́рубок.

Ві́рубать, ся, ві́рубить, ся = ви́ру́бувати, ся, ві́рубати, ся; зру́бувати, зруба́ти; (все) — пови́рублювати, по́зру́бувати, ви́стинати, по́стинати; (сокирою, цюкаючи) — ви́цюкати. — Вирубай сучок з колоди, та тоді й обтени. — Зрубав собі добру комору. — Увесь ліс повирублювали. — **Ві́рубить о́гонь** = ви́кресати о́гнію. — Що напишеш пером, не вірубиш и топоромъ, п. пр. = що написано пером, того не витягнеш і волон. п. пр.

Ві́рубка = 1. рубання, ві́руб, ві́рубка.

2. за́рубка, за́рубіна.

Ві́рубъ = 1. д. **Ві́рубка** 2.

2. зру́б (вирубаний ліс і місце, де рубають ліс).

Ві́ругать, ся = ві́лаяти, ся, на́лаяти, (згадуючи батька) — ви́батькувати.

Ві́руча́ть, ся, ві́ручить, ся = ви́зволя́ти, ся, ви́зволити, ся, рятува́ти, ві́рятувати, ся, ви́бавля́ти, ви́бавити, ся (С. Л.); ві́руча́ти, ві́ручити, ся (С. Аф.). — Як би в мене отець, або рідна мати, було-б кому із неволі мене ви́зволити. п. п. — Ти мене ви́зволь, а я тебе ви́учу. п. пр.

Ві́ручка = 1. ви́звіл, ви́зволка, ряту́нок, ві́ручка, підмо́га, підпо́мога.

2. ві́ручка (виручені від торгівлі гроші і стіл, де ховають ся виручені гроші.)

Ві́рывать, ся = 1. ви́рива́ти, ви́смі́кувати і т. д. див. **Ві́рвать**.

2. пруча́ти, ся, ви́пру́чувати, ся, ви́хоплювати, ся, ви́дирати, ся, ви́рива́ти, ся, (про огонь, дим) — ви́буха́ти. — Лавице мов пручалась, а далі, мов угамувалась. Кот. — Коли зразу вибухнуло поломи.

Ві́рывать, ся, ві́рыть, ся = ви́ко́пувати, ся, ви́копати, ся, одко́пувати, одкопа́ти, ви́рива́ти, ві́рити, ся. — Викопав криниченьку в ви́шневім саду, чи не приїде дівчинонька туди по воду. п. п.

Ві́рѣзати, ви́рѣзати, ви́рѣзывать = ві́ризати, ви́рѣзати, ви́рѣзувати, (про стіляники з вулика) — підрі́зати, підрі́зувати, (про землю) — одрі́зати, одрі́зувати.

Ві́рѣзка, ві́рѣзь = ви́рѣзування; ві́рѣзка, ві́рѣзок, (в одежі) — ві́кот. — Сдѣла́ть ві́рѣзку (в одежі) = ві́котити. — **Купи́ть арбу́зь на ві́рѣзь** = купі́ти каву́н на зрі́з або на розрі́з, на нарі́з.

Ві́рядить, ся, ви́рѣжа́ть, ся = ві́рядити, ся, ви́рѣжа́ти, ся, ви́чену́рити, ся (С. Аф.), у́бра́ти, ся, у́біра́ти, ся. — Убрали її, як паночку. — Молодиці гріх вбіратись в дівочий убір. С. Ш.

Ві́са́дять, ви́са́живать, ся = 1. ви́са́дити, ви́са́жувати, пере́са́дити, пере́са́жувати. — Висадили розсаду. — Пересадили з горшків на грядки.

2. ви́бити, ви́бива́ти, ви́перти, ви́пира́ти. — Вибив йому зуба. — Так і ви́перли двері.

Ві́са́ливать, ви́са́лить = 1. ви́марува́ти, ви́шмарувати. — Вишмарували ві́з салом.

2. сма́льцюва́ти, ви́сма́льцювати, за́сма́льцюва́ти, за́яло́зити. — Засма́льцював чумарку.

Ві́са́ливать, ви́солити, ся = ви́со́люва́ти, ви́солити, ся.

Виса́сывать, висоса́ть = виса́ти, виса́ти, висмо́кувати, висмо́кати. С. Аф. Л.

Висве́рливать, висверли́ть, ся = висве́рлювати, висвердлити, виві́рчувати, виве́ртіти, ся. С. Аф.

Висви́стывать, висвиста́ть, ся = висви́стувати, висвистати, ся.

Висво́бодить, ся, высвобожда́ть, ся = ви́зволити, ся, визволя́ти, ся, ви́ратувати, рятува́ти, ся, вислобонити, вислобоня́ти, ся. — Як піймали у неволю, не йшла мене мати та й визволяти, н. п. — Ой на поги диби, на руки скрипиці; визволь, Боже, козаченька з темної темниці! н. п.

Висвобо́ждєніє = ви́звіл, визво́лєння, ряту́нок. — Чим частіше думав про визвіл від Мошка, тим більше... Фр.

Висве́жати, висве́жить = прові́трювати, прові́трити. — Треба провітрити хату, а то якийсь дух поганий.

Висве́жєвать = обі́дувати; обі́дувавши витребу́шити.

Висве́тливати, висве́тлить, ся = ви́яснювати, ви́яснити, ся. С. Аф.

Висе́лить, выселя́ть, ся = висе́лити, висе́ляти, ся, пересели́ти, переселя́ти, ся.

Висе́лок = висе́лок, присі́лок, ху́тір.

Висеребри́ть, ся = посребри́ти, посрі́бнити, ся.

Висидѣ́ть, высиди́вать, ся = 1. висиді́ти, просиді́ти, висиджува́ти, ся, висидюва́ти, ся. С. Аф. — Він висидів в холодний цілий місяць. — Квочка висиділа семеро курчат.

2. ви́курити, ви́курювати, ся, ви́гнати, виганя́ти, ся. — Вигнали горілку з жита. — Вигнали десять відер дьогтю.

Висі́йнивать, висі́йнить, ся = висі́йнювати, висі́йнити, посі́йнити, ся.

Висе́нь, ся = 1. д. Возвыша́ть, ся.

2. пере́могати, го́ру бра́ти.

Висе́каблывать, висе́кблить, ся = вискро́мажувати, вискромади́ти, ся, вискри́бати, вишкри́бати, вискре́бти, ся. — А діжу, як спече хліба, та не вискромадить, то так її запустила. н. к. — Тіста не зосталося і діжу вискромадила. С. Л.

Висе́казать, высказыва́ть, ся = ви́казати, ви́казувати, ся, ви́мовити, вимовля́ти, ся, висловити. — Виказав йому усе, що було на думці.

Висе́какивать, висе́какать, висе́кочить = ви́стрибувати, ви́стрибнути, ви́плигну-

вати, ви́плигнути, висе́кочувати, висе́кочити. — Виплигнув з вікна. — Висе́кочив гвіздок.

2. ви́хоплювати, ви́хопити, ся, ви́ривати, ся. — Вихопив ся, як горобець з стріхи. н. пр. — Поперед не виривай ся, а по заду не зоставай ся. н. пр.

Висе́кальзывать, висе́кальзы́ть, висе́кальзнуть = висе́клизати, висе́клизнути, висе́лизати, висе́лизнути, висе́ковзати, висе́ковзнути, ви́порськати, ви́порськнути. — Вюн так і висе́лиз з рук. — Так з рук і висе́лиз. С. Аф. — Висе́лиз, як піскар з матні. н. пр.

Висе́кблить, ся = Висе́каблывать, ся.

Висе́кочить = д. Висе́какивать.

Висе́кочка = висе́ка́ка. С. З. Кот. — Я на-рошно йому спускала, а він і поги розі-клав! Ого! провчу я висе́каку! Кот. — На висе́кочку = на пока́з, на ви́передки, напе́ред усіх.

Висе́лавить, высла́вливать, высла́влять = 1. ви́хвалити, ви́хваля́ти, висла́вити, висла́вляти.

2. ви́колядувати, ви́щєдрувати. — Ко-лядинки сьогодні багато виколядували.

Висе́лать, высла́ть = висе́лати, посла́ти, оді́слати, ви́рядити, ви́правити, висе́лати, оді́слати, поси́лати, ви́ряжати, ви́правля́ти.

Висе́луга = висе́луга; заслу́га. — Котузі по заслу́зі. н. пр.

Висе́луживать, висе́служить, ся = 1. ви́служувати, ви́бувати, вислужити, ви́бути. — Він вислужив 25 років. — Як наняв ся на рік, так і ви́був.

2. заслу́жувати, заслужи́ти, ся, дослу́жувати, дослужити ся. — Заслужив собі пенсію. — Дослужив ся до полковника, та й кинув службу.

3. підсе́лжувати, підлі́зувати, ся, підле́щувати, підсе́лжити, підлі́зати, підле́стити, ся.

Висе́лущать, выслу́шивать, ся = вислу́хати (всіх або все) — пере́слухати, ви́слуховати, ся. — Пере́слухав усіх тай пішов. — Пере́слухав, що пан казав, тоді й каже. н. к.

Висе́лущива́ніє = вислу́ховання, вислу́хання.

Вислѣ́дити, выслѣ́живать, ся = вислѣ́дити, вислѣ́жувати, ся (С. Аф.), ви́стежи-ти, ви́стежувати, ви́тронити, вислѣ́дкувати, слѣ́дкувати (С. Л.), підсе́лжити, підсе́лжувати, ча́тувати. — Підсе́лдили його

лості. н. п. — Що ти там мовиш в вишні? Чи перші радості, чи тяжке горе ти шлеш самотньому міні. Петренко. — А вишні от така! Хар. — **Висотою** = заввишки, увішки, наввишки. С. Л. — Там такі височенні будинки, заввишки з дзвіницею нашу.

Висохлий, висохший = висхлий. С. Л.

Висохнуть, vysохátъ = висохнути, висхнути, висохти, висхати, сохнути, схнути, прочахнути, чахнути. — Калюжа вже висихає. — Нехай земля трохи прочахне, тоді будем орати. С. Л. — Висхну від жалю, виплачу очі, туги не забуду і в день і в ночі. н. п. — Полетіла б я до тебе, та крилець не маю, щоб побачив, як без тебе з горя висихаю. Кот.

Височайший = 1. найвищий. — Найвища в сьвітї гора.

2. височайший (яко епітет, що придаєть ся до Двору або дій царюючої Особи).

Височество = титул дітей, братів і близьких родичів царевих і королєвих, також герцогів і принців.

Виспаться, vyspátъся = виспати ся, наспати ся, виспати ся, (про кількох) — повиспінати ся.

Висподи = на споді. — Їж юшку — рибка на споді. н. пр.

Виспрашивать, vysprósítъ, ся = випитувати, ся, вивідувати, ся, випитати, ся, вивідати, ся і д. **Вывѣдывать.** — У козака дві дівчини, одна другу тай випитує. н. п.

Висprenний = високий; величний; д. **Высокопанный.**

Виспръ = 1. в гору, у гору, високо.

2. тютюн (у роскольників).

Виспрѣвать, vysprѣtъ = д. **Вызрѣвать.**

Виспрѣлый = д. **Вызрѣлый.**

Виставить, ся, выставлѣть, ся = 1. вистановити, вистановляти, ся, виняти, виймати, ся. С. Аф. — Вивав подвійні вікна.

2. виставити, вистановити, виставляти, вистановляти, ся. (С. Аф.) — Вистав на дощ квітки. — **Вѣставить живѣтъ** = випясти, випнути живіт. — **В. зѣбы** = вискалити, вискерити, вищерити. С. Л. — **В. языкъ** = висолопити. С. Аф. Л. — На воротах шість левів язики повисолопиювали, пити хотять. п. к.

3. вистачити, постачати. — Віп взяв ся постачати дрѣва на завод.

4. виказувати ся, визначати ся; витикати ся, висовувати ся. — **Вѣставлѣть**

себя = удавати з себе, виказувати ся, визначати ся, випинати ся. — Удає з себе папа.

Вѣставка = вістава, віставка, вистанова. (С. Л.). — **На вѣставку** = на показ.

Вѣстѣвать, ся, вѣстоять, ся = 1. вистовувати, ся, вистояти, ся. — Ледве вистояла до кінця служби.

2. вѣдѣхати ся (тратити силу, смак, дух), настоювати ся, вистовувати ся (набувати силу і т. д.). — Вино вѣдохлось. — Наливка настояла ся.

3. лінняти, вицьвітати. — Краска вицьвіла.

Вѣстѣвливать = д. **Вѣстѣвить** 2.

Вѣстѣгать, ся, вѣстѣгивать, ся = 1. вѣстѣбати, вѣстѣбати, (С. Л.), вѣстѣбнувати, вѣстѣбувати, ся. — Ще не пошила, тільки вѣстѣбала. — Вѣстѣбнув око батою.

2. вѣстѣбати, вѣстѣбнути, ся, вѣстѣбати, ся. — Обѣстѣби орчикового копя. — Шпилька вѣстѣбула ся.

3. вишмагати, одшмагати, одчухрати, віддубарити. — Добре вишмагали різками.

Вѣстигати = випережати, попережати.

Вѣстилатъ, ся = 1. вѣстилати, обстилати, вимощувати, (камнем) — вибурковувати, ся. — Вѣстилати поміст. — Обѣстелѣть коробок в середині. — Вибуркували улицю.

2. підбивати, обшивати (про одѣжу).

Вѣстирать, ся = випрати, ся, попрати, ся. — **Вѣстиранный** = випраний. — Попрала усеї сорочки. — Сорочки добре випрасилъ.

Вѣстичь = випередити, попередити.

Вѣстоялый = вѣдохлий, вѣхлий (що утратив смак, дух), вѣстоялий (що пабув сил; на пр. горілка) — вѣстоялка. С. Аф.

Вѣстрѣгивать, ся, вѣстрогать, ся = вѣстругувати, вѣстругати, ся, (гемблем) гемблювати, вѣгемблювати, ся. — Я б ставив хатоньку, ти б помагала, а б робив лавоньку, ти б гемблювала. н. п.

Вѣстрадать = витерпіти, вѣмучити ся, натерпіти ся, зазнати лиха. — Вже я зазнав того лиха і горя натерпѣв ся. Ніщ.

Вѣстраивать, ся, вѣстроить, ся = 1. стріоти, ся, вѣстроювати, ся, вѣстроїти, ся, будувати, ся, вибудовувати, ся, збудувати, ся, вибудувати, ся, (про каменницю) — вѣмуровувати, вѣмуровати. — Збудуй хату з лободи, а в чужую не води. н. п. — Не разом Харьків збудовав ся. н. пр.

2. шикувати, уставляти, ся, розставляти, ушиковати, ся. (С. П.). — Зібрав і кішних і піхотних і всіх до битви шиковав. Кот.

Вистра́чувати, ся, вистро́чити, ся = вистьобувати, вистебнювати, вистьобати, вистебнувати, ся.

Вистри́гати, ся, вистри́ч, ся = вистригати, обстригати, вистригати, обстригати, ся.

Вистро́гати = д. Вистра́гувати.

Вистро́гати = д. Вистра́гувати.

Вистро́йка = вистро́йка, вибудовання, збудовання.

Вистро́чити = д. Вистра́чувати.

Вистру́жувати, вистру́жувати = д. Вистра́гувати.

Вистру́ляти = випалити, стрільнути, стрільнути, стрілити, бабахнути. — А він як випалить з рушниці. — Як стрільнув, так той стовп і розсипав ся. н. к.

Вистру́ля = стріл, постріл. С. Л. — За одним пострілом 47 качок убив. н. пр. (про брехунів.) — **Холосто́й вистру́ля** = з одним порохом без кулі або шроту.

Вистру́ляти = 1. розстріляти, розп'юкати. — Усі набої розп'юкав.

2. повистрілювати, повибивати, винищити (стрілянням). Усю дичину винищили.

Вистудити, вистужати, вистужувати, ся = вихолодити, вихоложувати, ся, вистудити, вистужувати, ся. — Не вихоложує хати.

Висту́кувати = висту́кувати.

Висту́пати, висту́пати = 1. виступати, виходити, виходити, рушати, виступити, вийти, рушити. — Чумаки вийшли в дорогу. — Горде військо виступає, попереду Морозенко сивим колем вигравав. н. п. — Військо рушило з міста. — А він так пишню виступає.

2. витика́ти ся, вису́вати ся, стирча́ти — (про будову.)

Висту́пка, висту́п = хода́ (С. З. Л.); постава. — Добра хода у сього коня. — Постава сьвята, та сумнінна злодійське. н. пр.

Висту́вати, висту́нути, висту́ти = холо́нути, вихолоннути, вистигати, простигати, вистигнути, прохоло́нути, охоло́нути. — Груба починає холо́нути. — Хата вихолонула од вітру.

Висту́дити = ви́позивати. — Нічого він з його не ви́позивав.

Висту́лити = висмо́кати, ви́жлуктити. — Висмоктав ціду квартиру пива.

Висту́чувати, висту́чити, ся = висту́кувати, висту́кати.

Висту́шувати, висту́шити, ся = висту́шувати, висту́шити, ся.

Висту́чувати, висту́чати = висту́чувати, висту́чати, вирахувати, вирахувати, вищитувати, вищитати. — Вираховав вірно. — Всього того, що ви міні тут вилічили платити, я й за 10 літ не зароблю. Фр. 2. одвертати, одвернути, вивертати, вивернути, одлічити. — Вивернув із заробітка за шкоду.

Висту́шити = висту́шити, найвищий.

Висту́лити = д. Виста́лкувати.

Висту́пати, ся, висту́пати, ся = 1. висипати, висипати, ся, витру́шувати, ся. 2. д. Виста́пяти.

Висту́пати = 1. сипання, висипання.

2. спання. — **Задати висту́п** = добре висипатись. — З спання не буде коня. н. пр.

Висту́хати = д. Висту́хнути.

Висту́ = височина, височина, ви́шнина, височість. (Пр. д. під сл. Висту́.)

Висту́вати, ся, висту́вати, ся = висі́вати, ся; просі́вати, ся.

Висту́вати, висту́вати = 1. вирубувати, вирубувати, витинати, вирубати, висі́кати, висі́кати. — Повирубували старе дерево. — Всю там у фортеці залозу вирубали. Л. В. — А в городі у Батурині мужиків та жінок у пень сікли та рубали. н. п. 2. вибивати, вибити, вирізувати, вирізати, висі́кати, висі́кати, витесувати, витесати (з каменю). — На каменю вибито якийсь напис.

3. кресати, викресати. С. З. — Викресав багаття і закури́в лю́дку.

4. ви́бити (різками), ви́парити, одшма́гати, одчухрати, відшма́гати, одчухрести, ви́хлостати, хлосту́ дати, ви́шпарити. С. Л. — Відшмагали здорово різками.

Висту́ватися = сікти ся, висі́кати ся. — Волос січе́ть ся.

Висту́менити = висипатись, висі́ятись (про пасіння).

Висту́пати, ся = д. Виста́пяти, ся.

Виста́кувати, виста́кувати = 1. та́нути, розта́вати, пота́нути, розта́нути. — Вся крига пота́нула.

2. то́пити, ви́топлювати, ви́топити. — Витопила сало з каганця.

Виста́лкувати, ся, виста́лкувати, виста́лкувати = ви́пихати, ся, ви́штовхувати, ся, ви́-

штурхувати, витурювати, випірати, випхати, вишхнути, виштовхати, виштовхнути і т. д. С. Л.

Витанивати = тоншити, тончити. С. III.

Витапцювати = д. Выпльсывать.

Витапливание = витоплювання, витопка.

Витапливать, ся, витопить, ся = топшити, витоплювати, ся, витонити, ся, вишкварювати, вишкварити, ся. (С. Аф.). — Чужу хату топити — свої очі сліпити. н. пр. — З вас деруть ремінь, а з їх було й лій топили. К. III.

Витаптывать, витоптать, ся = витоптувати, вибивати, (хліб, траву) — витолочувати, витовкти, толочити, потолочити. — Не дав Бог жабі хвоста, а то-б усю траву потолочила. н. пр. — Цуцу, бо-сый! не толоч проса. п. пр.

Витаращить, ся = витріщити, ся, вір'ячити, вилунити (очі). С. Л. — Я стою, витріщивши на него очі, сам не знаю, що дієть ся зо мною. Фр. — Вир'ячив очі. — Чого ти так вилупив банькі? — **Витаращений** = витріщений, вірячений, (хто має такі очі) — витрішкуватий.

Витаривать, виторить, ся = втоптувати, втоптати, ся, протоптати, натирати, натерти, ся. — Ой знати, знати в кого єсть дочки — втоптані стежечки через садочки. н. п. — Натерли дорогу.

Витаскивать, витаскать, вытащить = витягати, витягти, виволікати, виволікти.

Витачивать, виточить, ся = 1. виточувати, виточити, ся. — Токарь добре виточив ніжки до столу.

2. вигострювати, виточувати (на точилі), — вигострити, виточити. — Вигострив пожа.

3. виточувати, виточити, поточити. — Мисі поточили шпоно. — Черва поточила дерево.

Витащить, ся = д. Вытаскивать.

Витаить = д. Вытаивать.

Вытекать, вытечь = 1. витікати, виливати ся, витекти, вилити ся. — Вода витікла.

2. висипати ся. — Жито висипаєть ся.

Витеребить, вытерébлывать, ся = вісмикнути, відерти, вірвати, вісмикувати, відерати, виривати, ся.

Витереть, ся = вітерти, ся, (миючи разом) — вішарувати, ся.

Витерпывать, витерпеть = витерплювати, терпіти, стерплювати, вітерпіти,

стерпіти. — Він не стерпів, та й скрикнув. Чайч.

Вйтесать, вытёсывать, ся = вйтесати, витёсувати, ся.

Вйтечка = 1. витікання; теча.

2. вихід звіря з лісу або лігва і слід його.

Вйтечь = д. Вытекать.

Витирать, ся = 1. витирати, ся, (миючи разом) — шарувати. — Витерла стіла.

2. зтирати, ся. — Зтерло ся — нічого не видно.

3. утирати ся, втирати ся. — В мене хустина, шовками шита, утримось, серденько... п. п.

4. виперати. — Його виперли з служби.

5. натирати ся. — Він трохи натер ся поміж людьми.

Витирка = витирання, утирання.

Витискать, ся, вытёскивать, ся = витискати, витискати, ся, видавити; видавлювати, ся, вічавити, вічавлювати, ся.

Вйтиснить, вытиснуть, вытиснять, ся = витиснити, відрукувати, відбіти, витисняти, ся, відруковувати, ся, відбивати, ся.

Вйткать, вытыкать = вйткати, уткати (С. III.), заткати. — Виткала на сорочку. — Не багато уткала.

Вйткнути, ся, вытыкать, ся = вйткнути, ся, вістромити, ся, віштрикнути, ся, виколоти, ся, витікати, ся, вістромлювати, виштрикувати, виколівати, ся.

Вйтолкать, вытолкнуть = д. Выталкивать.

Вйтолочь = витовкти.

Вйтонить = зтонішити.

Вйтопить = д. Вытапливать.

Вйтопка = топління, витоплювання.

Вйтопки = шкварки, вишкварки (С. Аф.), ўшкварки.

Вйтоплять = д. Вытапливать.

Вйтоптать = д. Вытаптывать.

Вйторговать = вторгувати; виторгувати. — Він мабуть рублів тисячу за рік вторгує. — Торгував ся, та нічого не виторгував.

Вйторить = д. Вытараивать.

Вйтормошить = відерти, віморочити, виканючити. — Виканючив у мене останні гроші.

Вйточить = д. Вытачивать.

Вйточка = 1. тóчення. С. III.

2. червоточина, черв'я (в дереві) — трухлявина.

ВѢТОЧНИКЪ, рос. *Linum flavum* L. = жѢВТІЙ ЛѢОН. С. Ап.

ВѢТРАВИТЬ, **вѢТРАВЛИВАТЬ**, **вѢТРАВЛЯТЬ** = 1. ПОТОЛОЧИТИ, ВИТОЛОЧУВАТИ, ВИПАСАТИ, СПАСТИ. (С. З.). — Степан своїми волами спас жито Варвари. (З судовой справи волосного суда.) — Напускали на ниву коров і усю пшеницю витолочили. С. Аф.

2. **ВИТРУТИТИ**, **ВИТРУТИТИ**, **ВИТРУЮВАТИ**. С. Л. — Усеіх мншей витруїла.

ВѢТРЕБОВАТИ = **ВИПРАВИТИ**. — Несподівано виправив гроші. С. Аф.

ВѢТРЕЗВИТИ, **ся**, **ВИТРЕЗЛИВАТИ**, **ВИТРЕЗВЛЯТИ**, **ся** = ВИТВЕРЕЗИТИ, **ся**, ВИТВЕРЕЗУВАТИ, **ся**. — Напив **ся** так, що ледве на другий день витверезив **ся**.

ВѢТРЕПАТИ, **ся**, **ВИТРЕПЛИВАТИ**, **ВИТРЕПНУВАТИ**, **ся** = **ВИТРИПАТИ**, **ВИТРИПУВАТИ**, **ся**. (С. Аф.). — Витрипала коноплі. — Витрипай лиш килим.

ВѢТРЕПЛИВАНІЕ = **ТРИПАНИЯ** (С. Ш.), **ВИТРИПУВАННЯ**; **ТРИПАНИЯ**, **ТРИПАНИНА** (С. Ш.).

ВѢТРУШИВАТИ, **ВИТРУСИТИ**, **ся**, **ВИТРУСАТИ**, **ся**, **ВИТРУСАТИ**, **ся**, **ВИТРУСАТИ**, **ся**, **ВИТРУСАТИ**, **ся**, **ВИТРУСАТИ**, **ся**. — Витрусив увесь тютюн з тамана — більш не має.

ВѢТТИ = д. **ВѢЙТИ**.

ВѢТУШИТИ, **ся**, **ВИТУШАТИ**, **ся** = ЗАТУШИТИ, **ся**, ЗАТУШІЮВАТИ, **ся** (С. Аф.), ЗТУШИТИ, **ся**. — Зтушив **ся** ніж — треба нагострити.

ВѢТУШЕВУВАТИ, **ВИТУШЕВАТИ** = **ТУШОВАТИ** (С. Ш.), **ВИТУШОВАТИ**; **ВИДТИЯТИ**, **ВИДТИЯТИ**. — Сей малюпок добре витушований.

ВѢТКАТИ, **ся** = д. **ВѢТКАТИ** і **ВѢТКНУТИ**.

ВѢТИ, **ВЗВѢТИ** = **ВИТИ**, **ЗАВИТИ**, **ГОЛОСИТИ**, **ЗАГОЛОСИТИ**, **КВИЛИТИ**, **ПРОКВИЛЯТИ**. — Собаки **вѢЮТ**. — Вовк помчав **ся** по дорозі і завив на передолі. В. Ш. — Ревета стогне Діпир широкий, сердитий вітер завива. К. Ш. — То не вовки сіроманці **квилить** — **проквилить**. н. д. — Почала вона над покійником **голосити**. — **Заголосили** і од муки над хлопцям зціпили руки. В. Ш. — Він заведе пісню, а вона зараз: не **квилить** з оселі. С. З.

ВѢТЬО = д. **ВѢЙ**.

ВѢТІСИТИ, **ся**, **ВИТІСИТИ**, **ся** = **ВИПХАТИ**, **ВИПХАТИ**, **ВИПЕРТИ**, **ВИПЕРАТИ**, **ся**, **ВИПЕРТИ**, **ВИПЕРТИ**, **ся**, **ВИПЕРТИ**, **ся**, **ВИПЕРТИ**, **ся**. — Його **виперли** з служби. — На силу **видер** **ся** з шинку — такого багато людей.

ВѢТЯГАТИ = **ВИНОЗИВАТИ**. — Довго **судив** **ся**, та таки **випозивав** землю.

ВѢТЯГАТИ, **ся**, **ВИТЯГЛИВАТИ**, **ся**, **ВИТЯГНУТИ**, **ся** = **ВИТЯГАТИ**, **ся**, **РОЗТЯГАТИ**, **ся**, **ВИТЯГТИ**, **ся**. — Ой дам я вам, **рибалочки**, рубля золотого, та **витагнѣти** **миленького** хоч **тронки** **живого**. н. п. — Спуск добре **витагає** **гній** з **болячки**. — Сукно **розтягує** **ся**. — **Мальчик** **витагнувся** = **ХЛОПЕЦЬ** **ВИПРІС**, **ВИПРІС** **ся**. — Два дуби **витагались** **вище** од **лиш**. Лев. — **Стоять** **перед** **кѢМЬ** **ВИТЯГНУШИЕСЯ** = **СТОЯТИ** **ВИПНУШИЕСЯ**, **НАВЕСНИЯЧКИ**. — Москаль **стояв** **навесниачки** **перед** **командиром**. С. Л. — **ВѢТЯГНУТИ** **ФРОНТИ** = **СТАТИ** **ЛАВОЮ**, **УШИКОВАТИ** **ЛАВОЮ**. Кот. С. Ш. — **ВѢТЯГНУТИ** **КНУТОМЪ** = **ОПЕРИТИ**, **ОПЕРЕЗАТИ**, **ПОТЯГТИ** **БАТОГОМЪ**.

ВѢТЯЖКА = 1. **ВИТЯГАННЯ** (С. Л.). — **Стоять** **на** **вѢТЯЖКУ** = д. **Стоять** **ВИТЯГНУШИЕСЯ**.

2. (хим.) — **ВѢТЯЖКА** (*Extractum*).

3. **КОЛОДКА**, **КЛЕСАЧКА** (ушевціві краєві).

ВѢДУТИ = **НАУДИТИ**, **НАЛОВИТИ**, **ВИДУТИ**, **ВИЛОВИТИ** (удкою). — Багато сьогодні **наловив**? — Риби не **наудив**, а **лусту** **спудив**. С. Ш. — **Виловив** **усю** **рибу** **в** **ставку**.

ВѢДУЮЖИТИ = **ВИГЛАДИТИ**, **ВИПРАСУВАТИ**. (Прав.).

ВѢУЧИВАТИ, **ся**, **ВИУЧИТИ**, **ся** = **ВИУЧУВАТИ**, **ся**, **НАВЧАТИ**, **ся**, **ВИВЧИТИ**, **ся**, **НАВЧИТИ**, **ся**. — Як Бог не **дасть**, то **дѣк** не **навчить**. н. пр.

ВѢУЧКА = **НАУКА**. — За **науку** та ще **поцілуй** **у** **руку**. н. пр. — **Отдѣти** **на** **ВѢУЧКУ** = **В** **НАУКУ**. — **Вѣдав** **в** **науку** — **на** **муку**. н. пр.

ВѢХАЖИВАТИ, **ВИХОДИТИ** = 1. **ВИХОЖУВАТИ**, **ВИХОЖАТИ**, **ВИХОДЮВАТИ**, **ВИХОДИТИ**. — Він не **виходить** з **хати**.

2. **ВИКЛОПОТАТИ**, **ВИТУПАТИ**. — На **силу** **витупали** в **його**, щоб **дозволив**.

3. д. **ВОЗРАСТИТИ**, **ВѢНИЯЧИТИ**.

4. **ВИХОДИТИ**, **ВИНИКАТИ**, **ОБХОДИТИ**. — **Скрізь** **виходив**.

ВѢХАЖИВАТИСЯ, **ВИХОДИТИСЯ** = д. **ВѢУЛИВАТИСЯ** і **ВѢДОРАВЛИВАТИ**.

ВѢХАНЖИТИ = **ВИМОРОЧИТИ**. — **Казав** **нѣби** **то** **був** **в** **Брусалимѣ**, **показував** **якісь** **свѣтоти** і **багато** **грошей** **виморович**.

ВѢХАЛИВАТИ, **ВИХВАЛИТИ**, **ся** = **ВИХВАЛЮВАТИ**, **ВИХВАЛЯТИ**, **ВИХВАЛИТИ**, **ся**. — Там **дѣвчина** **умивала** **ся**, **своїм** **личком** **вихвалила** **ся**. н. п.

ВѢХВАТАТИ, **ВИХВАТИТИ**, **ВИХВАТЫВАТИ**, **ся** = **ВИХОПИТИ**, **ВИХОПІЮВАТИ**, **ся**, **ВИХОПИТИ**, **ся**, **ВИРВАТИ**, **ВИРІВАТИ**, **ся**. — Як **вихопив** **гострий** **мѣч**, та **зняв** **жінці** **голо-**

воньку з пліч. н. п. — **Вихвачений** = ви́хоплений, ви́рваний.

Вихва́щувати, вихвостити = ви́хлюста-ти, ви́шпарити, ви́парити (різками, віни-ком то-що).

Вихитрити = ви́хитрувати, ви́морочити. — Він таки виморочив у мене п'ять кар-бованців.

Вихлебати, вихлѣбувати = ви́сморбати, ви́хлепати, ви́сморбувати, ви́хлепу-вати. С. Л. Ш. — Висморбав цілу миску борщу. — Ніколи у смак заснути, ніколи борщу сморбнути. Кот.

Вихлєснути, вихлєстати, вихлєстувати, ся = 1. ви́стобати, ви́стобувати. — Вистобав батогом око.

2. ви́хлюснути, ви́плюснути, ви́хлюп-нути, ви́плюскувати, ви́хлюпувати, ся. (С. Аф.). — Виплюснув воду з горщика.

Вихлопáтувати, вихлопотати = ви́прав-ляти, ви́правити, ви́старати ся, ви́кло-потати, ви́тунати.

Вихлыснуть = д. **Вихлєснуть**.

Вихлюстати, ся = задріпати, ся, затьо-пати, ся, закаляти, ся. — Де це ти так задріпала? веначе в болоті була.

Вихныкати = ви́плакати, ви́канючити.

Виходець = ви́ходець, за́хожий, при-плєнтач (С. З.), ви́йшлий (С. Л.), пере-селєнець, ви́ходьок (Чайч.).

Виходити, вийти = ви́ходити, ви́хожати, ви́йти. — **Виходити** изь унотреблєнія, изь обы́чая = ви́водити ся. — Се було колись, та вже вивело ся. — **Виходити** изь общества = ви́бувати. С. Л. (Д. Вийти.).

Виходка = 1. ви́хід.

2. ви́кидка (С. З.), ви́брик. — Се про-сто якась викидка, котрої ніколи не можна було сподівати ся.

Виходной = ви́ходний. — **Виходныя дєнь-ги** = відчипне, одчипне. — Дав відчип-ного сто рублів, щоб він кодо мене не тор-гував. — **Виходной лист** = на котро-му надруковано заголовок книжки.

Виходь = 1. ви́хід, ви́йстя, ви́йсте. С. З. Л. — По вийстю з церкви, од'їхав. (Ханенко.) — З хати було два вихода: на ули-цю і у двір. — Він знає усі ходи й вихо-ди. — Вихід 1, 2-й і т. д. (в драматичному утворі).

2. ви́крут, ви́крутка. — Він уже бачить, що йому ніякого викруту не має, та тоді й каже...

3. відчипне, одчипне. (Д. Выходныя дєньги.)

Вихола́живати, ся, ви́холодити, ся = ви-

холо́жувати, ся, ви́холодити, ся, ви-стужувати, ся, ви́студити, ся.

Вихола́щувати, ви́холостити = д. Валю-шити.

Вихо́ливати, ви́холити = пе́стити, пе-стувати, ви́пестити, ви́кохати, від-кохати.

Вихора́шуватися, ви́хороситися = че-пурити ся, причепу́рити ся.

Вихо́хатувати, ви́хохотати = ви́сміюва-ти, ви́сміяти.

Вихра́пка = хро́пак. — Поки Хома у мли-ні нахропить ся хропака, давай, кумо, па-слободі, вибивати гопака. Кум-мірош.

Виху́ливати, ви́хулити = зганьбіти, ви-ганьбити, зневажити.

Вихухолій = хоху́левий.

Вихухоль, зв. *Myogale (Sorex) moschata* = хоху́чя.

Ви́царанати, ся, ви́царанувати, ся = ви́дряпати, ся, ви́дряпувати, ся (С. Аф. Л.), ви́шкрябати, ся, ви́дерти, ся, ви-шкря́бувати, ся, ви́дирати, ся. — Кінка ви́дряпала цуценяті око. — На силу ви-шкрябав ся з халеси.

Ви́цвѣлый = 1. розкві́тлий.

2. поли́нялий.

Ви́цвѣтати = 1. відцвѣ́тати. — Жито від-цвѣтає.

2. лині́яти.

Ви́цѣдити, ви́цѣживати = ви́цідити, ви-цї́жувати, ви́точити, ви́точувати. С. Аф. Л.

Ви́цѣловати = обцї́лувати; ви́цїлувати.

Ви́цѣняти, ся, ви́цѣняти, ся = відче-пити, ся, відчепляти, ся.

Ви́чеканивати, ся, ви́чеканити, ся = ви-бивати, ви́бити, ся (монету то-що). —

Ви́чеканивати слова = ви́мовляти ясно ко́жне сло́во.

Ви́чєрківати, ви́чєркнути, ся = ви́чєр-кувати, ви́чєркнути.

Ви́чєрпивати, ви́чєрпнути, ся = 1. чор-нити, почорніти, ся, ви́чєрпювати, ви-чєрпнути, ся. (С. Аф.).

2. д. **Ви́марати**.

Ви́чєрпати, ви́чєрпувати, ся = ви́чєр-пати, ви́чєрпувати, ся.

Ви́чєртити, ви́чєрчивати = ви́рисовати, ви́рисовувати.

Ви́чесати, ви́чєсувати, ся = ви́чесати, ви́чєсувати, ся.

Ви́чески = па́чіски, кльо́ччя (С. З.). — Як з кляччя батіг. н. пр.

Вичість, вичитать = 1. одлічити, одлічувати, вилічити, вилічувати.

2. вивернути, вивертати, збавити, збавляти, одвернути, одвертати. — За місяць заробив десять карбованців, та хазяїн вивернув три піби то за шкоду. — Вивернув пятака, що позичав. С. Аф.

Вичеть = 1. відворот, одліч, віворотка, одбава. С. Л.

2. лічба, рахування, лік. — Мають чинити лічбу о приході і розході. Чин Львів. Братства. С. З.

Вичинивать, вичинить, ся = лагодити, полагодити, поправляти, поправити, латати, полатати, ся.

Вичисленіє = лічба, рахування.

Вичислять, вичислять, ся = вилічити, вилічувати, ся, вірахувати, вирахувувати, ся, злічити, зрахувати, розлічити, розрахувати. С. Л.

Вичистить, вичищать, ся = вичистити, вичищати, ся; вишарувати (на пр. стіл, лавку то-що, витираючи віхтем з теплою водою).

Вичитаніє = одліч. — Арихметика О. Кописького. 1862 р.

Вичитать = д. Вичість.

Вичитать, вычитывать = вичитати, вичитувати.

Вичихать, ся, вычихивать, ся = вичхати, ся; вичмихати, ся. — Як почав чхати, на силу вичхав ся.

Вичищать, ся = д. Вичистить.

Вичурный = 1. мерезаний, цяцькований, 2. вигадливий, витребенькуватий.

Вичуры = 1. мерэжки, розводи.

2. вигадки, примхи, витребеньки (С. Аф.).

Вышаривать, вышарить = вишукувати, вишукати, вишарювати, вишарити.

Вышаркать, вышаркивать = вичовгати, вичовгувати.

Вышатать, вышатывать, ся = 1. вихитати, вихитувати. — Так не виймеш палю, треба вихитати.

2. повештати ся, поблукати. — Поблукавши між Петрусь, та й до дому знов вернувся. Кот.

Вышвыривать, вышвырнуть, вышвырять = викидати, викинути, викидати, вишпурнути.

Выше = 1. вище, по над, по-за. — Ластівка літає вище горобця. — Орел по-за хмари полинув.

2. краще, дорожче. — Выше силъ = над силу.

Вышеименованный = вищеназваний.

Вышелушивать, вышелушить, ся = вилушувати, вилушувати, вилушувати, вилушати, ся.

Вышеозначенный = вищепоказаний.

Вышепоименованный = вищеназваний.

Вышепомянутый, вышеупомянутый = вищезгаданий, першезгаданий.

Вышибать, вышибить = вибивати, вибити. — Вышибать духъ = убивати, забивати до смерті.

Вышибь = вибиття, вибій.

Вышивальщица = вишивальниця, гаптарка. (С. З.).

Вышиваніє = вишивання, (золотом, сріблом або шовком) — гаптування, (заполочню, шовком, нитками) — мерезання, (ажурне) — вирізування, (поверх) — настилювання, наволікання, верхостоб.

Вышиванье = вишиванка (С. Аф.).

Вышивать, вышить, ся = 1. вишивати, вишити, (золотом, сріблом, шовком) — гаптувати, вигаптовати, (заполочню, шовком, нитками) — мерезати, вимерезати, (поверх) — наволікати, настилати. — Шовком шила, сріблом гаптувала, та для того козаченька, що вірно кохала. н. п. — Говорить, як шовком гаптує. н. пр. 2. заробляти шитвом.

Вышивак = д. Вышиваніє і Вышиванье. — 3 золотим гаптованням по синьому комірчику. О. Мор.

Вышивной = мерезаний, вишиваний, гаптований. — Оце ж тобі рушник тканний, шовком вишиваний, шовком мерезаний, з Києва привезений. н. п. — Припну хвартух дорогий — срібні, золоті березі, гаптована середина — преходобная дівчина. н. п.

Вышина = д. Высота. — Вышиною = заввишки, увішки, на ввішки. — І з Кочубеем він Тарасом коли б заввишки не рівнявся. Кот.

Вышколить = вимуштрувати, вишколити (С. Л.), вицьвічити.

Вышлифовать = виполіровати.

Вышмыгнуть = вишмигнути, вислизнути, висковзнути.

Вышний = д. Верхній і Высей.

Выштукатурить = вивалити (С. Л.), вищекотурити.

Вышучивать, вышутить = висьміювати, висьміяти (допикати кого жартами, смішками, повертати яке діло в жарт.)

Выщелачивать, выщелачить, ся = вищо-

лювати, візолити, вилужувати, вилужити, ся. — Визолити сорочки.

Вищерблять, вищербить = вищерблювати, вищербити, пощербити. — Гей, коняку Турки вбили, Ляхи шаблю пощербили. В. Ц.

Вищипіають, ся, вищипівать, вищипають, вищипнуть, ся = вищипувати, вищипати, вищипнути, ся, (піря, волосся) — вискубувати, ся, віскубати, віскубати, видирати, ся, видрати. — У нашої гуски хтось вискуб усе піря. С. Аф.

Вищипка = скубка.

Вищупать, вищупывать = вімацати, мацати, лапати, обмацати, облапачити.

Вѣдають, вѣсть, ся = виідати, виісти, вигризати, вигризти. — Вїдає начинку з пирога. — Поки сонце зїде, роса очі виість. н. пр.

Вїдки = недіодки, недіогризки, (паші) — зїди, переїди. — Годував мене своїми недіодками. — Укинй коню сїна, бо там самі зїди.

Вїздити, вїзжати, ся, вїзживать, ся = 1. обїздити, ся, обїзжати, ся. — Почали обїзжати неукка. — Кїнь добре обїздив ся.

2. вїїздити. — Їздив цілий день, та не багато вїїздив.

Вїїздъ = вїїзд.

Вїзжати, вїзхати = вїїздити, одїздити, вїїхати; рушати, рунити. — Одїзжаючи, він шапочку зняв, низенько вклонив ся. н. пр. — Вїїхали рапенько у неділю. — Почували у кормі і у досвіта рушати далше. — **Вїзжати на комлібо, на другїх** = чужими руками жар загрібати. н. пр. — Чужими пирогами свого батька поминати. н. пр.

Вїість = д. Вѣдають.

Вїя = шия. — У його шия — хоч обїдда гни. н. пр.

Вїяловѣть = з'яловіти. С. Аф. — Корова з'яловіла.

Вїяснить, ся, вїяснать, ся = вїяснити, ся, вїтлумачи (С. Л.), вїтовмачити (С. Ш.), з'яснїти, вїяснати, ся, товмачити, тлумачити (С. Ш.).

Вїяснѣвать, ся, вїяснѣть, ся = вїяснювати ся, вїяснити ся (С. Аф.), розгодинювати ся, розгодинити ся. (Д. Вїведрїться).

Вїюга = метелиця, завірюха, заметь, завія (Ман.), віхала (Ман.), при дужому вітрі — фўга, хўга (С. З.), хвіжа (С. Л. Ш.), коли разом сильне сніг великий —

хуртовїна, хуртѣча (Эв.), шквіря (С. Ш.), коли при морозі вітер збиває куряву — кўрява, кўря (С. Л.), коли з вітром падає мокрий сніг — хвища. (С. Л.). — На дворі було хуртєча та метелиця мете, за ворітьми коло вікон сніг горбами наростє. В. Ц. — Рєве, свїще завірюха, по лісу завїло; як те море, біле поле снігом покотилось. К. Ш. — Рєве, стогне хуртовина, котить, верпе полем. К. Ш. — Як розбереть ся одя віхала, то не можна й з хати вийти. Хар. — Іави сїдають купами — буде віхала. н. пр. Ман.

Вїюжистый, вїюжливый = про зиму, погόδу, коли часто буває метелиця, завірюха і т. д. (Д. Вїюга).

Вїюк = вюк, пачка, клўнок, саквії. Даю тобі кони вороного, а під вюкі ще й другого. н. п. — Привязав сакви до троку, зваив коня за повід. С. З.

Вїюнець, вїюніца = молодїй, молодá (що недавно побрали ся).

Вїюно́к рос. а) *Convolvulus arvensis* L. = берїзка, повїйка, павутїця; б) *C. sepium* L. = дзвонкі, плїтўха. С. Ан.

Вїюнь = 1. роба *Cobitis* = вїюї. — Як вїюї крутить ся.

2. сувїй, скрутїнь. — Тобі, мамо, та павїйчики, мїні, мамо, та сувїйчики (полотно). н. п. — Дїстав вїдти скрутїнь позовквих паперів. Фр.

3. вїхор (в шереті, волосєї).

4. д. Вїюно́к.

5. вїно́к (в піснях народних).

Вїюро́к = 1. вїюро́к (маленька паличка для намотування ниток.)

2. пт. *Fringilla montifringilla* (з породи горобцїв).

Вїючить = 1. пакувати, шиуровати. — Почали пакувати крам.

2. вїючїти.

Вїючний = вїючний. — В. животноє = вїючак. — Другорбі вїючаки, цибаті дромадери в їску глибокому цемов купались. К. Магомєт.

Вїюшка = 1. кагла́ (С. З. Л.) — Ганчірка, котрою іводї замість кагли затуляють піч — кагліянка. — Послала жїяка чоловіка каглу затикати, та й кагліянка вбила. н. пр. 2. вїтўшка, вїтѣлка.

Вїюційся = виткий, (по стїні) — помўрний, (по тичині) — тичковїй, тичний. — Тична квасоля. С. З. — (Про волосся) кучерявий.

Вїдати = 1. вїдати, знати. — Кобї знать да вїдати = як би знатїя.

2. доглядати, правити, орудувати, за-
відувати. — Він усім орудує.

Вѣдаться = знати ся, мати з ким діло.

— **В. судомъ** = судити ся, позивати ся.

Вѣди = віди.

Вѣдовство = д. Волхвованіє.

Вѣдомо = звісно, відомо; сказано, справ-
ді, а вжеж. — **Безъ вѣдома** = без ві-
дома. — **Съ вашого вѣдома** = за вашим
свѣдом.

Вѣдомость = відомість. — **Вѣдомости** =
газета, відомості, часопис (Гал.).

Вѣдомство = відомство, завідування;
відділ (уряду); присуд. — Зімовники були
під присудом палацової, а не сїчової стар-
шини. н. о.

Вѣдомый = звисний, відомий.

Вѣдунъ, вѣдунья = д. Волхвователь, ница.

Вѣдъ = адже, аджеж, ажеж, авжеж, та
вжеж, та джеж, аже. — Аже він жона-
тий, чого ж з парубками гуляє. С. Аф. —
А вже ж я вам казав.

Вѣдьма = відьма, відьба. (Д. ще Волх-
вовательница.). — **Вѣдьмино зѣлье**, рос.
Circaea luteliana = відьмине зілля, осот.
С. Ан. — **Вѣдьмой быть** = відьмувати.

Вѣдѣніє = 1. знаття, віддання.

2. д. Вѣдомство.

Вѣрь = віяло. К. Д. Ж. — А між даму-
нями такі завзяті є, що віяло у них — ме-
чем січе й рубає. К. Д. Ж.

Вѣжда, вѣжды = віко, віки. С. Л.

Вѣжливость = звичайність. (С. Л.) — **Изъ**
вѣжливости = для звичайности. Лев.

Вѣжливый, во = звичайний (С. З. Л. Аф.),
ввічливий, увічливий (С. Ш.), гречний
(С. З.), поштівий, чемний (Гал.); зви-
чайно, звичайненько, увічливо, гречне,
чемно. — Мене привітали звичайно. С. Аф.
— Гречне і поважливо з ним поводь ся. Ч.
К. — Зо мною вони чемні й добрі. Фр.

Вѣйшикъ, рос. *Calamagrostis Epigeios* Roth.
= чаполоц, чапуга, чапугла, куточник,
кунишник. С. Ан.

Вѣка, вѣко, вѣки = 1. віко, віки (в очах).
2. козубенька, кошик.

Вѣкованіє = вікування.

Вѣковать = вікувати. — Жили б ми з то-
бою, вік вікували, горенька, нужденки весь
вік не знали. н. п.

Вѣковой = віковий, віковічний, одвіч-
ний, довічний. С. Л. — Віковий дуб. —
Віковічна пам'ять. — Щастя дочасне, а зли-
дні довічні. н. пр.

Вѣковѣчный = віковічний.

Вѣкъ = вік. — Вік теперішній і вік мину-
лий. — Цілий вік свій бідував. — Дай вам,
Боже, вік довгий, а нам коровай добрий.
н. п. — Цілий вік не бачились з ним. —
Во вѣкъ, въ вѣкъ, на вѣки = по вік,
по вік вічний, повішно. — Тебе ж, мов
сердечку, по вік не забуду. н. п. — **Въ**
кои вѣки, въ кои то вѣки = коли не
коли. — Побачимось коли не коли, та й
то не відовго. — **Въ вѣкъ не...** = ніко-
ли в свѣті.

Вѣнецъ = 1. вінець; корона.

2. вінок.

3. вінчання, шлюб.

Вѣнечный = 1. вінечний (належачий до
вінця).

2. вінчальний, шлюбний. (Д. Брачный).

Вѣнникъ = вінник, (старий) — деркач,
дряпач.

Вѣники огородные, рос. *Sisymbrium Sophia*
L. = вінники, вінички, віниччя, рога-
ча. С. Ан.

Вѣнничый = вінниковий.

Вѣнничье = а) огородное *Kochia scoparia* —
нехвороща, нехворощ, вінниччя, б) по-
левое = д. **Вѣники огородные**.

Вѣно = віно, посіг. — Присягаю Богу я
вірно до неба, що міні посату по тобі не
треба. н. п. — В мене посагу не буде, візь-
муть мене і так люде. н. п. — З віном дівці
не сидіти. н. пр.

Вѣночек = віночок.

Вѣнчальный = вінчальний, шлюбний.
(Д. Бракосочетаніє).

Вѣнчатъ, ся = вінчати, ся; вінець бра-
ти, шлюб брати. — Шлюб брала, шлюб
шлюбовала перед попом і дяком з Юрко-
м козаком. (Д. ще під словом **Бракъ 1.**) —
Вінчати ся на царство.

Вѣнчикъ = 1. віночок, вінчик.

2. вінця. — Налив по самі вінця.

3. ботан. *Corolla* — віночок (степовик.)

Вѣнь = вінок.

Вѣра = віра. — Віра Христова. — Хто за
віру умирає, то й собі царство заробляє.
н. пр. — Віру мати до кого. — Жити на віру.

Вѣритель, ница = віритель, ка.

Вѣрительный = віруючий.

Вѣрить = 1. вірувати. — Запорожці прий-
мали до себе кожного, аби вірував в Бога
та мав охоту битись з Татарами. — З Бо-
гом діти: хто вірує, той все перемає. Кулик.
2. вірити, віру діяти, мати, няти.
— З брехві не мруть, та віри більш не
імуть. н. пр. — Він попереду віри не вів,
доки пішов сам подивитись. н. п. — Яж

тебе змовляла та віроньки не ймала, а тепер віроньку йму, що за зятенька прийму. н. п. — Козак її на жарт займає, а вона віри доймає. н. п. — Ви, дівчата, не діймайте козакам віри — я молода віри діймала, тепер же я на віки пропала. н. п. — **Вѣрять въ до́лгъ** = навіряти, давати на бір. — Шинкаро́чка мене знає, на сто рублів навіряє. н. п. — **Не вѣрятся** = не імѣть ся віри.

Вѣрїхонекъ = вірїсїнький, певнїсїнький.

Вѣрно = 1. вірно, певне, певно, справді, дійсне, дісне. С. З. Л. — Перещисав вірно. — Се певне так. — Справді, кажу тобі. — Дійсне так.

2. мабу́ть, либо́нь, десь, певне, надійсь, видай. С. З. Л. — Мабуть — кінці не зтикає. н. пр. — Болить моя головонька, либо́нь же я вму; ой підїте, того приведїте, кого я люблю. н. п. — І учора не був і сьогодні не був, десь ти мене, серденько, та на віки забув. н. п. — Десь він у школи ходив, що все зна. С. З. — Видай ти мене, милий, не любиш, що для мене гостинця не купиш. н. п. — Мабуть він на мене сердить ся, що не прийшов.

Вѣрнопо́дданническій = вірнопідданський.

Вѣрнопо́дданный = вірнопідданий, підданець (С. З. Л.).

Вѣрність = вірність; левність; щїрість. — Додержав її вірності 24 роки. К. Магомет. — Йени ся з другою, поможи тобі Боже, а за мою щїрість покарай тебе Боже. н. п.

Вѣрний = вірний; левний; щїрий; справедливий, дійсний. — Вірний переклад. — Через письмо або съвідки, а то суть найпевнїйшіє доводи. Ст. Л. — Бувай здоров із тією, котору кохаєш, а від мене щїрішої по віки не знайдеш. н. п. — Справедлива думка. — Прийшла певна звїстка. — Щїрий приятель.

Вѣрнякъ, вижгаєть ся тільки у виразах: на вѣрнякъ, на вѣрняка = на певне, на вірняка.

Вѣрованіє = віра, вірування.

Вѣровать = д. Вѣрять 1.

Вѣроисповѣданіє = віра. — Хто за віру умірає, той собі царство заробляє. н. пр.

Вѣроломный, но = невѣрний, віроломний, зрадливий, во, зрадцький, ко. — Хто би теж люди неприятельскіє в панство наше зрадливє привел. Ст. Л. — Козаков зрадцько розгромлених. Л. В.

Вѣроломствовать = ламати віру, дүшу, присягу, зражувати.

Вѣроотступникъ = недовірок, одщєне-

нець, невѣра. — Лях потурнак, кляшнини галерський, недовірок християнський. н. д.

Вѣротерпимость = віротерпимість.

Вѣроѣтіє = віра, правдоподібність. — **Сверхъ всякаго вѣроѣтія** = зовсім несподівано.

Вѣроѣтно = д. Вѣрно 2.

Вѣроѣтность = правдоподібність, имовірність (С. Пар.), можливість.

Вѣроѣтный = правдоподібний, имовірний (С. Пар.), гідний віри (С. Ж.), можливий, можебний, мабутний. (С. Пар.).

Вѣрющій = віруючий.

Вѣсить, ся = 1. важити, ся, звѣжити, ся. — Почали важити сіль. — Час важить борошно. С. Аф.

2. мати вагу, важити. — Сей куль важить п'ять пудів.

Вѣскі = важкі, шалькі. — Як той Німець на шальки воздух міряє. н. пр.

Вѣскій = 1. важкий.

2. важний, поважний. — Поважне слово.

Вѣсно́й = ваговий (що продаєть ся на вагу). — Вагова сіль. — Сливи вагові. С. З.

Вѣсово́й = ваговий (належачий до вагів і що продаєть ся на вагу).

Вѣсово́е = вагове. — Треба заплатити вагового десять копійок.

Вѣсовщїкъ = вагяр, важник.

Вѣсо́къ = важок, ґрунтвага, оливниця. (С. Пар.).

Вѣсо́мый = ваговий.

Вѣстимый, мо = звѣсний, відомий, д. Вѣдомо.

Вѣстникъ = вѣстник, оповѣстник, вѣстун, вѣстовець (К. Б.), гінєць, посланєць.

Вѣстово́й = 1. вѣстовий. — Гуде в Латї дзвїн вѣстовий і гасло всїм к війні дає. Кот. 2. стійчик, побігач.

Вѣсточка = звѣсточка, вѣстонька.

Вѣсъ = вѣсть, вѣстка, звѣсть, звѣстка; чутка, поголоска, помовка. — Та згадай мене, моя стара ненько, та як сидеш у вечері їсти: десь моя дитина, десь моя рідненька, та нема од неї вѣсти. н. п. — Звѣсть подає, що сестра нездужає. н. к. — Данно щось од него не має ніякої звѣстки. — Хороша чутка далеко чутна, а погана ще дальше. н. пр. — Була таа поголоска на всій Україні альбо хвалка од шляхти. Л. Сам.

Вѣсъ = 1. вага (С. Аф. З.). — У його вага не справжня. С. Аф. — **Вѣсомъ, на вѣсъ** = на вагу, вагою. — Ні, ці яблуки не по десятку, а на вагу продають ся. — Вагом дати. С. З.

2. повага. — Од усіх тут він має повагу.

Вѣси = вагі, вага (коромисло у вагів, а часто і ваги з коромислом) — терези, (великі від ратуші або міської управи) — важинія, (місце, де стоїть важниця, а часом і сама важниця) — **ВАЖИЙ**, (ваги без гир) — **бѣзмін**, (маленькі, на пр. в аптеках) — шальки. С. З. Аф. Л. III. — Поламались терези, сіль важучи на вози. н. п. — Твоє слово, як жидівський безмін. н. пр. — І все на шальках розважали. Кот. — Як той Німець на шальки воздух міряє. н. пр. — Скарби Самойловичові шальми через кілька недѣль розважені. Л. Бел.

Вѣвістий = гіллястий, гіллястий, гільчастий, (С. Аф. З. Л.), галузний, (Гал.), розвілстий, крислатий. — Гільясте дерево. — Стоїть дуб гільчастий, а на тому дубу сорок сороків гіллятів. н. зам.

Вѣтвь, вѣтви = вітка, віть (С. Аф.), гілка, гилка, (поб.) — гіляка, (здр.) — гілечка, гилонька, (гал.) — галузь, галузка, (мн.) — віти, віття, гілляй, (здр.) — гіллячко, галуззя, (тоненькі) — **півіття**, (тройчкі) — **клѣчанія**, (одломані) — **чахвинія**, (весільна, уквітчана квітками) — **гільце**, **гильце**, **вильце**, (верхні) — **верховіття**. — Лучче птиці на сухій гілці, ніж в золотій клітці. н. пр. — Та видомаю калинову вітку, та застромлю за білу намітку. н. п. — Долина глибока, калина висока, аж до долу гілля гнетъ ся. н. п. — Як широка сокорина віти розпустила, а над самою водою верба похилилась. К. III. — А там в лісі на галузі сорока скрегоче. н. п. — Рубайте сосонку-дерець молодий Марусі на гільце. н. п. — Гильце деревце з ялини і з червоної калини. н. п. — **Верховіття** у тернів зтинає, меншому братові прикмету покидає. н. д.

Вѣтеръ, вѣтръ, (здр.) — **вѣтерокъ** = **вітер**, (здр.) — **вітерець**, **вітрець**, (поб.) — **вітригá**. — **Верховой, сѣверный вѣтеръ** = **верховий**, **горішний**. Ман. — **Южный в.** = **низовий в.** Ман. — **Западный, восточный в.** = **західний**, **східний в.** — **Попутный в.** = **погódний**, **ходовий в.** Ман. — **Противный в.** = **супротивний**, **супрутний**. Ман. — **Сухой в.** = **суховий**. С. Л. — **Палящий в.** = **палючий**, **шмалій**. — **Тихий вѣтерокъ** = **вітерець тихий**, **благенький**. — **Сквозной в.** = **скрізний**. С. Л. — **По вѣтру** = **за вітром**.

Вѣтка = д. **Вѣтвь**.

Вѣточка = д. **Вѣтвь** (здр.).

Вѣтрельникъ = вітрячók, погódник, погódка. Ман.

Вѣтренникъ = вітрогón, жѣвжик (С. З.), фертик, фінтик (С. III.), шалобród.

Вѣтрянца = 1. вітрогónка, дзиґа, вертұха.

2. рос. *Anemone nemorosa* L. — **куросліи**, *A. ranunculoides* L. — **жаб'яче зілья**, *A. hepatica* L. — **переліска**, **прóліска**. С. Ан.

3. д. **Вѣтрельникъ**.

Вѣтрянчатъ = вітрогónити.

Вѣтреность = **пустóта**, **пустотливість**.

Вѣтреньй, но = 1. вітряний, вітряно. С. Аф. Л. — Сьогодні вітряний день. — На дворі вітряно.

2. **пустотливий** і д. **Вѣтренникъ, ца**.

Вѣтрило = вітрило.

Вѣтробой, вѣтровáль = вітролóm.

Вѣтровый = вітровий. — **Вѣтровый парень** = д. **Вѣтренникъ**. — **В. судáкъ** = **в'ялений судáк**.

Вѣтрогónъ, ка = д. **Вѣтренникъ, ца** 1.

Вѣтролómъ = вітролóm.

Вѣтромѣръ = вітромір.

Вѣтрұшка = вітрячók, **млинок** (дѣтська іграшка).

Вѣтръ = д. **Вѣтеръ**.

Вѣтрѣтъ = **вивірюватися**, **провірюватися**. — Полотно ще не вивітрилось.

Вѣтряница = 1. сушнія.

2. **вісна** (вітряна).

Вѣтрянка = **вітряк** (млин). — Не мели, як пустий вітряк. н. пр.

Вѣтряный = вітряний. — **Вѣтряная мельница** = **вітряк**. — **Вѣтряная óсна** = **вітряна вісна**.

Вѣха = **віха**, **тичіна**, **тічка**, **мап'як**. — На горóді тічка, на ній капличка, а в ній більш ніж сто. (п. з. — **маківка**).

Вѣховáтъ = **стáвити віхи**, **тічки**, **тичіти**. (С. III.).

Вѣче = **віче**, **рада**. — Ой нема, нема ні вітру ні хвилі із нашої України! Чи там раду радять, як на Турка стати — не чуємо на чужині. К. III. — А вдарено довишем в котли на раду. Л. В.

Вѣчевóй = **вічковий**, **ра́дний**. — **Вѣчевóй кóлоколъ** = **віщовий дзвін** (д. **Вѣстовóй** 1.), **склікол** (у гайдамаків, див. Київ. газ. Заря 1885 ст. 259), **скликáнчик** (С. З.).

Вѣчнопам'ятний = **вікопómний**, **незабúтний**. — Нехай станеть ся на вікопóмную пам'ятку. Орлик. С. З.

Вѣчность = вѣчність.

Вѣчный, но = вѣчний, довѣчний, віковий, вішний, вічно, вішно, на віки, по вік. — Царство небесне, вішний покой. С. Аф. — Щастя дочасне, злидні довѣчні. н. пр. — Не вмірає віковий, тільки часовий. н. пр.

Вѣшалка = вішалка (С. З.), жёрдка, жёртка (С. Аф., З. Л.). стояча, в де-яких місцях Подоля — шарага. — Піди, мати, у комору — скрині нема! Ой глян, мати, на вішалку — одежі нема! н. п. — Кожух висить там на жерті.

Вѣшаніє = вішання.

Вѣшати, ся, повѣсити, ся = 1. вішати, ся, чіпляти, повісити, почешити. — Повісив на жёртці. — Розбійника повісили на шибениці. — З гори він кинув ся на горіще і повісив ся на бантині. — Вона до його вішаєть ся на шню.

2. д. Вѣсити 1.

Вѣшеніє = вѣження, звѣжування.

Вѣшити = д. Вѣховати.

Вѣшка = д. Вѣха (здр.).

Вѣщій = 1. віщій, віщуї.

2. мудрий, красномовний.

Вѣщуї, вѣщуња = віщуї (С. З.), віщовниці, ворожбит, ворожка. — Що мигають блискавиці, стогнуть сови віщовниці. н. п.

Вѣялица = д. Вѣюга.

Вѣялка = вѣялка, мліно́к.

Вѣяло, вѣяльниця = 1. д. Вѣялка. 2. д. Вѣсь.

Вѣяльний = вѣяльний.

Вѣяльщикъ = вѣяльник. С. Аф.

Вѣяніє = 1. віяння, віянка. (С. Аф.). — Вже почалась віянка.

2. віяння, повів.

Вѣятель = вѣяльник. С. Аф.

Вѣяти, ся = 1. віяти, дѣти, (по малу) — повівати, подихати, (дуже) — буйати, бурхати. — Вітрець подихав. К. Д. — І вітри зачали бурхати. Кот.

2. віяти, ся. — Жито віяти.

3. майти. — Вієсько йде, корогики мають, поперед музичники грають. н. п.

Вѣчинна = д. Ветчинна.

Вѣжичка = д. Бѣшенниця.

Вѣжущий = звязуючий; терпкий. — Терпке вино.

Вязальщикъ, ца = вязальщик, ця (С. Аф.), вязільник, ця. (Чайч.).

Вязаниця = д. Варѣга.

Вязаніє = вязання, вязанка. — У сьому волоці погана вязанка. С. Аф.

Вязанка = вязка, здр. візочка, вязанка

(С. Аф.), оберѣмок. — Купив коням визку сіна. — Наламав добру вязанку дров. С. Аф.

Вязанка = д. Варѣга.

Вязанъ = д. Вязаніє і Вязанка.

Вязанье = вязанка.

Вязати, ся = 1. вязати, ся, з'язувати, ся. — Вязати снопи. — Рученьки з'язали, гулять заказали. н. п.

2. плести, ся. — Плести панчохи.

3. чіпляти ся, встрявати. — Він до всіх чіпляєть ся. — Він скрізь встряє. — Вязатися за кѣмъ = волочити ся за ким.

— Вязатися съ кѣмъ = знати ся, водити ся, — Знай ся кінь з конем, віл з волом, а свиня об тин, коли не має з ким. н. пр.

Вязелець, вязель = де кілька рослин з породи *Vicia* = горішок: а) *Coronilla varia* L. = горішок білий, кучерявий, горобячий, гірчак, кашка, вязиль, б) *Medicago sativa* L. = буркунець, в) *Lathyrus pratensis* L. = горішок журавлиний, г) *Potentilla tormentilla* = завязник, курзіле, куряче зіле, золотник. С. Ан.

Вязей = вязальниця (С. Аф.), вязільниця. (Чайч.).

Вязка = 1. вязання, вязанка.

2. д. Вязанка.

Вязкій = липкий, беручий, глеюватий (С. Аф.), грузький (С. Аф.), чіпкий. — Беручка, глеювата глина. — Грузьке болото. — Чіпка дорога.

Вязкость = липкість (С. Л.).

Вязникъ = 1. ліс вязовий.

2. рос. *Cytisus biflorus* = вяз, зїновать, ракітовий кущ. С. Ан.

Вязнуть = 1. гру́знути, гру́зти (С. Аф.), візнути, завязати.

2. чіпляти ся (до чого).

Вязовина, вязовникъ, рос. *Sambucus ebulus* L. = бузник, вязовник, озюк, базник. С. Ан.

Вязті = д. Вязать.

Вязъ, рос. *Ulmus effusa* = вяз, бѣрест. С. Ан. Аф.

Вязывать = д. Вязать.

Вязъ = 1. вязання, вязанка.

2. болото, багно, багно́ка, грузьке місце.

Вѣкати = 1. стогнати, охати.

2. д. Болтати 3.

2. читати не твёрдо, спотикаючись.

Вѣлти, ся = вѣлти, ся. — Вѣлений = вѣлений. С. Аф.

Вѣлость = вѣлість; млявість.

Вя́лий, до = 1. **ві́лий**. С. Аф.

2. **мля́вий**, **лемі́шкуватий**, **маку́ха**, **мні́ха**, **папу́ша**. — Такий млявий: як почне говорити — жує, жує, поки що вимовить. — Оце ще макуха: поки повернеться, та що зробити.

Вя́нуть = 1. **ві́нути**. С. Аф. Л. — Квітки почали вянути. — **У́ши вя́нуть** = нудно слухати брехню або нудне читання чи бала́чку.

2. **марі́ти**. — Ні не того міні шкода, а марніє моя врода. К. Ш. — Повій вітре ти на мене, щоб я не маріла. н. п.

Вя́сло = **переве́сло**. — Треба крутити пересеса для сноів. — Пересеса з бурину, бо соломи нема. С. З.

Вя́тель, ві́терь, ві́терь = д. **Ве́тель**.

Вя́тютень, голуб *Columba palumbus* = **прі́путьє**. О. Мор. — **Пріпутьє** воркує. О. Мор.

Вя́ха = рос. д. **Бо́ліголовъ** і *Cicula virosa* L. = **бех**, **ві́ха**. С. Ан.

Вя́хирь = 1. д. **Вя́тютень**.

2. **сі́тка** на **сіно** (у **фурманів**).

Вяча́ть, вя́чить = **ви́чати**, **верещати**; **вя́чати** (як кішка), **бе́кати**, **ме́кати** (як ві́вця).

Вя́чка = **ві́вця**, **овечка**, **бі́рька**. (С. Ш.).

Вячві́ч = **бірь-бірь!** С. Ш.

Вя́щий = **бі́льший**, **ви́щий**, **кра́щий**, **лі́нший**.

Г.

Га! га га! = 1. **ач!** чи **ба!** 2. **гел!** **гел!** (на гусей). С. Аф.

Га́вань = **гавань**, **прі́стань**.

Га́вливать = **гові́ти**.

Га́га = лт. *Somateria mollissima* з породи **качо́к**.

Гага́кать, гага́кнуть = **гелго́тати**, **гелго́тати**, **гелгати** (С. Аф.), **загелго́тати**. — **Гуси гелгочу́ть**.

Гага́нить = **регота́ти**, **ся**. — **Еней з па́нами регота́всь**. Кот.

Гага́ра, гага́рій = **водяна́ пти́ця** *Columbus*, **гага́рячий**.

Гага́рь = д. **Гага́нить**.

Гагау́чъ = лт. *Mergus albellus* = **ніре́ць**.

Гага́чий = **прил.** від **Га́га**.

Гада́ла = **воро́жбит** і **воро́жка**.

Гада́лка = **воро́жка**, **ворі́жка**, **знахарка**, **зі́аха**. С. З. — Там **циганка** **ворі́жка**, а до тієї та **циганочки** **втопта́на** **дорі́жка**. н. п. — І **воро́жка** на **картах** **воро́жила**.

Гада́льщикъ, на = **воро́жбі́т** (С. Аф.), **зі́ахур** (С. З.) і д. **Гада́лка**.

Гада́ніє = **воро́жіння**, **гада́ння**, **воро́жба** (С. Л.).

Гада́льний, но = 1. **гада́льний**. — **Гада́льні** **карти**.

2. **здогада́льний** (С. Пар.), **на здога́д**. — **Сказав на здога́д**, а воно й **справді́** так **вийшло**.

Гада́ть = 1. **воро́жити**, **гада́ти** (С. Л.). — **Ци** **циганка** **добре** **воро́жить**. С. Аф.

2. **гада́ти**. — **Тільки** **Бог** **святий**, **знає**, **що** **Хмельницький** **думає**, **гадає**. н. д.

Гаде́нький = **погана́нький**, **паса́кдний**.

Га́дина = 1. **гад**, **га́дина**. С. Аф. З. Л.

2. **по́гань**, **погана́нець**, **паса́кда** (**лайка**). — **Чого** **ти** **гак** **мене**, **паса́кдо**, **в боки** **пха́єш?** **Греб**. — **Погана́нець**, **наймит** **Моска́ли**. К. Ш.

Гади́ть, ся = 1. **каля́ти** **ся**, **паса́кдиди**, **ся**, **погана́ти**, **ся**. — **Погана** **птиця**, **що** **своє** **гніздо** **паса́кдиди**. н. пр. — **Не** **займа́й** **жи́да**, **не** **каля́й** **ви́да**. н. пр. — **Коли** **не** **ко** **ва́ль**, **то** **й** **клі́щів** **не** **погань**. н. пр.

2. **ні́вечити**, **ся**, **пе́сува́ти**, **ся**, **погана́ни** **тити**, **ся**. — **Злі́зь** **з** **даху**, **не** **пе́уй** **тонт**. н. пр.

3. **ну́диди**. — **Нудиди** **мене** — **от** **от** **ви́блону**.

4. **паса́кдиди**. — **Ко́шені** **паса́кдиди** **в** **ха** **ті** — **треба** **на** **ні́ч** **ви́кидати**.

Га́дкий, ко = **гі́дкий**, **ко**, **бри́дкий**, **ко**, **погана́ний**, **но**, **паса́кдний**, **но**, **гі́досний**, **но**, **гі́длі́вий**, **во**, **огі́дливий**, **во**, **огі́дний**, **но**, **плю́гавий**, **во**, **мерзє́ний**, **но**. — Така **погана**, **що** **гі́дко** **й** **дивити** **ся**. п. о. — **А** **у** **мене** **хата** **чорна**, **жі́нка** **бри́дка** **й** **не** **моторна**. н. п. — **Сте́цько** **сти́дний**, **Сте́цько** **бри́дкий**, **цур** **тобі**, **ві́дчеши** **ся**. Кв. — **Нечиста**, **плю́гава**, **ще** **й** **к** **тому** **гі́длива**, **мі́ні** **твоя** **ро́бота** **і** **жа́дна** **неми́ла**. н. п.

Га́дкость = **паса́кдство** (С. Л.), **бри́ді́кість** (С. Ш.), **бри́до́га** (С. Л.), **гі́дство**, **гі́до́та** (С. Л.), **плю́гавство**, **негі́дь**.

Га́длі́вость, га́длі́вий = д. **Бре́зглі́вість**, **Бре́зглі́вий**.

Гадові́є = **гад**. — **В** **яру** **багато** **гаду**.

Га́дость = **бри́д** і д. **Га́дкость**. — **Доста́не** **ся** **сти́ду-бри́ду** **ці́лувати** **повнови́ду**. н. пр.

Га́дь = **гад**, **га́дина**. С. Ан.

Гадюка, *Vipera berus* = гадюка.

Гадючьи ягоди, рос. *Solanum dulcamara* L. — бовчі ягоди, глистяк, глистиник, надтинник, пасліп, пасльон.

Гаєрствовать, гаєрничать = кумедничати, кумедійничати, дурника стріти.

Гаєрь = кумедійн, кумедник, кумедійщик, штукарь, блазень. (С. Ш.).

Гаже = гірше, поганіше, паскудніше.

Газель = діка коза, сарна. — Мов сарна в гаю. К. Ш.

Газета = газета, часопис. — Батьківщина, часопис політична для народу.

Газетный = газетний, газетярський (Гал.).

Газетчикъ = газетяр (Гал.).

Газометръ = газомір.

Газоосвѣщеніе = газове світло, освітленє газом. (С. Пар.).

Газъ = газ, гас.

Гайка = гайка; шрѹба (С. Л.), шрѹбка.

Гайло = паща, пелька. С. З.

Галантинъ, галантірь = холодець або потрѹвка (до якої страви).

Галда = 1. галас, гам, галасування. — Гармидер, галас, гам у гаю, срамотні сьпіви аж ляцять. К. Ш.

2. крикѹха, пащекѹха, горлата, ротата (про жінку).

Галдѣть = галасувати, гомоніти С. Аф. З. Л.

Галдѹнь = крикѹн, горлань, пащекѹн, горлопань.

Галдѣть = д. Галдѣть.

Галиматъя = д. Ахинея, Безсмыслица і Взоръ.

Галитьсѹ = дивити ся, задивляти ся, витріщати ся, гави ловити.

Галка = 1. пт. *Corvus monedula* — галка, зб. — галич. — Не галич чорне поле крила. Кот.

2. банька (С. З. Ш.), галка. (С. Аф.). — Кругла, як галка. н. пр. — Йидівки шкляною галкою викачуютъ свої шлєєри. (С. П.).

3. головнй, головешка (С. Л.). — Як завалив ся димарь, так і понєсло головешки. н. о. — Курить димок, головешка то там, то сям тлєє і подума бува блиєне, як вітер повіє. Аф.

Галлюцинація = маня (С. З.), чманя.

Гало, частіше мн. галы = (у колісників) — бѣльня (вигинати полози), водило (вигинати обіддя).

Галочье = галич. (Д. Галка 1.).

Галоша, частіше мн. галоши = коліші, (теплі, частіше повєтані) — кінді. (С. З.). — Набув на ноги кінді нові і рукавиці взяв шакапові. Кот.

Галстукъ = галстух, хустка на шійу.

Галстучный = галстуховий.

Галѹнь = галѹн, брузумент. С. Л. — На те й мій галѹн до церкви. н. пр.

Галчєнокъ = галчинь.

Галь, гальє = д. Вороньє.

Галька = галка (камінєць кругляк).

Гамакъ = висѹче ліжко (сітка або з полотна).

Гамаши = панчѹхи (вовняні, котрі надягають ся поверх чобіт).

Гамкать = гавкати. (С. Аф.).

Гамъ = 1. гавкання.

2. галас, гам. — Гармидер, галас, гам у гаю. К. Ш.

Гандишпугъ, ганшпугъ = важниця. С. Аф.

3. — Против дрюки і важниці і з дьогтем мазиці. н. п. — Лежить чумак між возами, на важницю схилив ся. н. п.

Гарантировати, гарантированный = гарантувати, гарантований (Гал.), ручити ся. — Хто ручить ся, той мучить ся. н. пр.

Гарантия = зарѹка (С. Л.), забезпечення, рукоємство. — Что хранить треба в рукоємстві? — Рукоємци, который ручить ся за кого, повинен виплатити за того. Б. Н.

Гардєль = д. Віца.

Гардерѹбщикъ = шатний (Стар.).

Гардерѹбъ = 1. кімната або шафа, де перєховуєть ся одєжа.

2. одєжа, убрання (С. Ш.), шати (С. З.) (здебільшого про коштовну одєжу). — Наші лати переходять панські шати. н. пр.

Гардіна = завіса, завіска.

Гардовина, Гардѹвое дєрево, рос. *Viburnum lantana* = гардовина, городовина, гордовик, гордіна, ордіна, чорна каліна. С. Ан.

Гаркать = гукати, вигѹкувати, горлати. (Мон.).

Гаркѹть, нѹя = д. Галдѹнь і Галда 2.

Гармоника = гармонія. — На гармонію грає.

Гармонировать = ладнувати, гідитись, гармонізувати. (Лєв.).

Гармоническій = гармонічний, гармонійний. (Лобода. Тарас Бульба.)

Гармонія = 1. лад, гармонія (муз.).

2. згода, злагода, лагода, лад. — Де згода в семействі. Кот. — Пригоди учать згоди. н. пр. — Нема між ними ладу.

Гарнецъ = гарець. — Дав коням два гарці вівса.

Гарнизонтъ = залѹга. — Всю там в фортеці залѹгу вирубали. Л. Вєл. — Напав на кріпость Бургас, випер залѹгу і заняв мі-

сто. Батьківщина. — Крій порога тривога, коло вікон залаго? н. з. — улик.

Гарникъ, гарнишъ = горщечок.

Гарніръ = приправа з овочів до страви.

Гарцевый = гарцвовий.

Гари́нь = гак (що вживається для лову китів і тюленів на Білому морі).

Гарусний = гарусовий. С. Л.

Гарусъ = гарус, волічка.

Гарцовати = гарцювати, конём гра́ти, на коні вигравати, герцювати. — Там родилася, гарцювала козацька воля. К. Ш. — Отамани на ворожих вигравують. К. Ш.

Гарь = 1. гарь (С. Аф.), від вовни, волосся то-що — шмалятина, палення, від гно́та — зга́рятина, (в люльці — зга́рь, чми́рь, ве́нгер, пе́кур (Нис.), від горілки — при́гара, при́гарок. — Смердить шмалятиною. — Треба почистити люльку, бо повно чмирю.

2. зга́рище (горіле місце в лісі).

Гасілка, гасіло, гасільникъ = гасіло. С. Аф.

Гасити, ся, гаснуть = гасіти, ся, гаснути, тушити. — Мовчанка не пушить, та весь гнів тушить. н. пр. — Се було тоді, як сніг горів, а соломомо тушили. н. пр.

Гасникъ, рос. *Betonica vulgaris* = д. Бѣковица.

Гастрійський = д. Брюшнѣ (про хворобу).

Гастрономъ = ласу́н, ласі́й, смаку́н.

Гась = д. Галу́нь.

Гатити, ся = гатіти, ся, тамувати, ся. (С. Ш.). — Усе пани та пани, а греблю нема кому гатити. н. пр.

Гать = гребля, гатка, загат (Гал. С. З.). — Тиха вода греблю рве. н. пр. — В кінці греблі шумлять верби, що я насадила. н. п.

Гауптвахта = оба́хта, калаву́рня (С. Л.).

Гачи = 1. коло́ші, холо́ші. С. З. — Заткнув колоші у холяви. С. З. — Одна холоша в чоботі, друга зверху.

2. сте́гна.

Гачникъ, гашникъ = очку́р, очкурня́. С. З. — Догадав ся дурень очкур завязати, та й думає, що порозумішав. н. пр. — І лучче очкуром вдавало ся, як Турнові я покорю ся. Кот.

Гачивати = гостювати.

Гвардець, гвардіонъ = гварді́як, (стар.) — сердю́к. С. З.

Гвардія = гварді́я. (стар. за гетьманування П. Дорошенка і Мазеши) — сердю́кі, сердю́чина. — Ой як крикнув вельможний Мазепа та на свої сердюки: ой візьміть Па́лія Семена, та закуйте йому руки. н. п.

Гвоздарня = гвіздя́рня.

Гвозда́рь = гвізда́рь, гвізда́р.

Гвозді́ка, рос.: *Dianthus* = гвозді́к, гвозди́ки, *Dianthus L. Caryoph.* = польові гвозди́ки, зі́ркі, зі́рочки, *D. barbatus, chinensis L.* = кашта́нчики, кашта́нці. 2. *Tagetes erecta L.* = жовтя́ки, повня́ки, купча́к. С. Ан.

Гвозди́к = гвіздо́чок, цвѣя́шок. (С. З.).

Гвозді́льня = гвіздя́рня.

Гвозді́льщикъ = д. Гвозда́рь.

Гвозді́тъ = 1. за́бивати (гвіздох), цвѣя́хувати. (С. З.).

2. товкма́чити. — Скільки йому не товкмач в голову, ві́чого не тямить.

3. ля́яти, кобені́ти. (С. З.).

Гвозді́чки, рос. *Tagetes patula L.* = гвозди́чки, чорнобриве́ць, чорнобрівці́, оксаміт. С. Ан.

Гвозді́чникъ, рос. *Geum urbanum L.* = ви́вшивник, гребі́нник. С. Ан.

Гвозді́чний = гвозди́ковий.

Гвоздо́къ, гвоздо́чекъ = гвіздо́к, гвіздо́чок, цвѣя́шок.

Гвоздо́чникъ = д. Гвозда́рь.

Гвоздо́чний = гвоздо́бвий.

Гвоздь = 1. гвіздо́к, цвѣя́х (С. З.), для підків — ухна́ль, малий для оббивки — цвѣя́шок, (С. З.), без головки — шпе́нь, шпе́ник, для шини — шинна́ль, гонтовий — гонта́ль, великий і тонкий — бри́нта́ль (С. Ш.), великий і загнутий — ко́стиль, дерев'яний — ті́бель, у шевців — шпилька́, набитий цвѣвниками — цвѣя́хований, цвѣя́шкований. С. З. — Два кіляці, два кіляці, посередині цвѣях? н. з. — Пожиді. — Не жалуй ухнали, бо підкову згубиш. н. пр.

1. кіло́к, кіло́чок. — Повісив шапку на кілок. — А у сеї близьенької рушник на кілочку, а у тої далекої брівки на шпурочку. н. п.

3. чіп, шпунт. С. З. — Заткни дужче чіп у бочки.

Гвоздь = гвозді́я. С. Аф.

Гвоздяно́й = гвоздо́бвий.

Гдѣ = де. — **Гдѣ-гдѣ** = де-де, де-не-де. — А білий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав. К. Ш. — **Гдѣ бы то ни было** = де б не було. — **Гдѣ-либo, гдѣ-нибу́дь, гдѣ ни е́сть** = аби́-де, де́сь, де небу́дь, інде́. — Которий чоловік отця — матері не шанує, не поважає, так він аби-де жарне пропадає. н. д. — Все одно де́сь приде́ть ся пропадати. н. к. — То со-

- бака инде гавкпе, то захрюкає свиня. Сипп. — Гдѣ пибудь въ другомъ мѣстѣ = Де-инде. — Шукай, ринде, де-инде. н. пр. — Гдѣ попало = аби-де, де небудь, на транку, де транить ся. — Гдѣ тамъ! деж пак! — А ти вже й розсердив ся? Деж пак! — Гдѣ-то = десь, десь-не-дѣсь. — Ой згадай мене, моя стара нене, сѣдаючи тай обѣдати: десь моя дитина, десь моя рідненька, тай нікому тай одвідати. н. п. — Він десь дів ся.
- Геёна = лёкло. — Геёнскій = некельний. (Д. Адъ, адекій),
- Гемерондальникъ, рос. Polygonum hydropiper L. = гірчакъ, горчакъ. С. Ан.
- Геморой, геморойный = почечуй, почечуйный.
- Геморойная трава, рос. Galium Aparine L. = дереза, липчиця, леліць, мокрець. С. Ан.
- Генварь, генварскій = генварь, січень (С. Л.), генварський, січневий.
- Генеологія = родовід, родиво. (С. Л.).
- Генералитѣтъ = (в Гетьманщині) — генеральна старшина, (на Запорожжі) — Отаманія.
- Генераль = генерал (військовий урядовець 1—4 рангу).
- Генеральный = генеральний, спільний, загальний.
- Географія, географическій = землєпис, землєписний.
- Георгіа, рос. Da'lia = георгііна.
- Гераній, герань, рос. Geranium l. Herit = журавельникъ. С. Ан.
- Гербарій = зільник, травникъ.
- Гербовой, гербовый = гербовий. — Гербовая бумага = д. Бумага.
- Германецъ = німець.
- Германизъ = німєцщина.
- Гермафродитъ = двоснастий.
- Герметическій, ки = щільний, щільно.
- Геройскій, геройскій = героїчний, лицарський.
- Герой = герої, лицарь.
- Герольдъ = герольд, вістун (С. Пар.), оповістникъ.
- Гётманствовать = гетьманувати. С. З.
- Гётманство = гетьманування.
- Гётманша = гетьманша, гетьманова. (С. З.).
- Гётманщина = гетьманщина. — Ой лихо, не Гетьманщина, надокучила вже врага панщина. н. п.
- Гётманъ = гётман, син його — гетьманенко, гетьманич, гетьманович (С. З.), дочка — гетьманівна (С. З.), замісто гетьмана на час виїзду або до вибору другого — наказний гётман. (С. З.). — Ой раді б ми вернути ся, гётман не пускає; та не так гётман, як гетьманська мати — хоче нами козаками Турка звоювати. н. п. — О смерти вельможного пана Симеона гетьманича. Л. В.
- Гѣйголка, шт. Motacilla = трясогѣзка, трясохвѣстка. (С. Ш.).
- Гибель = 1. згуба, загѣба (С. Л.), загин (Чайч.), згибель, (С. З.), погибель (С. Л.). — Ти знайдеш там недолю — веселих лѣт і молодощів згубу. К. В. — Втікайте, напове, в Польщу з України — буде вам велика згуба. К. Д. — Сей блазень Петрик принесеть людям шкоду, а собі згибель. С. З.
2. багато, багачко, сила, страшенна сила, безліч. — У його безліч грошей.
- Гибельный = згубний.
- Гибкій = гнучий, гнучкий, гнуктій, гинкий, хвиський, хисткий. С. Л. — Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча. н. пр.
- Гибкость = гнучкість.
- Гибнуть = гинуть (С. Аф.), пропадати. — Гине слава, батьківщина. К. Ш.
- Гигантскій, гигантъ = д. Великанскій, Великанъ.
- Гидъ = поводи́рь, повожа́тий, поводи́р, поводи́тарь (в подорожі).
- Гикъ = 1. смола (для засмолювання суден).
2. балка від щогли до корми.
3. гук, гукання.
- Гиль, нести гиль = д. Вздоръ.
- Гиль = гилья, гиль-гилья! (на гусей і лебедів). — Гилья, мої лебеді, гилья ж, мої білі. н. п.
- Гинуть = д. Гибнуть.
- Гинподрѣтъ = біговисько. Под. С. Ш.
- Гинпопотамъ = бегемот, річний кінь. (С. Пар.).
- Гипеъ = гипе; любайстер, любастер.
- Гіря = гіря, гірька, вага, важок.
- Гічка = каяк, гапка (на Озовському морі).
- Глава = 1. голова.
2. (верх церкви або дзвіниці) — ба́ля (самий вершок, де стоїть хрест) — ма́ківка. С. Л. — Лазить чоловік по церкві і примочує до ба́ї драбину. н. о.
3. верх, вершок, верховина, шпиль (на пр. дерева, гори.)
4. голова, отаман, старшина. — Во гла-вѣ = на чолі.

5. (в книжці) — голова́, розді́л.

Глава́рь = голова́рь, приві́дця, приво́дчик, верхово́да, ватажо́к. — Через ваших же приві́дців на вас погибель. Брюхо-вецький. С. 3.

Главéнство = звéрхність. — Під которою зверхністю естем. С. 3.

Главéнствовать = панувати́, отаманувати́, верхово́дити. — Нема Січи, пропав і той, хто всім верховодив. К. Ш.

Главнокóмандуючий = ге́тьман. — Без гетьмана військо гине. н. пр.

Главный = голо́вний. — Са́мый гла́вный, гла́внѣйший = найголовні́ший. — Гла́вное дѣ́ло = голови́йша, найголовні́ша рі́ч.

Глаго́ль = 2. сло́во, мо́ва, рі́ч.
2. глаго́ль, дієсло́в.

Глаго́ль = 1. глаго́ль (назва букви Г. в ц. слав. абетці).
2. шибени́ця.

Гладенський = рівне́нський, гладе́нський. (С. Аф.).

Глади́лка = гладі́й, гладі́льце.

Гладіть, ся = рівня́ти, вирівнюва́ти, ся (дорогу, ка́мінь), гладі́ти, прасова́ти (білизну. С. 3.), гладі́ти (кого небудь), гла́лити (памітку галкою). — Справник загадує, щоб шляхи рівняли та містки малювали. К. Х. — Як білизна випрана і висушена, то візьмуть і попросують. Фр. — Дитину гладіть. — Погладіть доро́жку = на ко́ні ви́пити (на проща́ння). — Ну тепер на ко́ні треба ви́пити, та й нехай ідуть з Богом. — Гладі́ти по голо́вкѣ = ба́лувати, ма́зати (дітей).

Глади́торъ = боре́ць, боє́ць, перебо́єць (у Римлян).

Гладкі́й, ко = 1. рівни́й, по, гладкі́й, ко. — Рівна дорога. — Причесала гладенько. — (Про овець) — пластово́вний. — Пластово́не ягня. Як. — Гладко-на-гладко = рівне́нсько, гладе́нсько.
2. гладкі́й, она́сестий, показни́й. С. Л. — Боже Батьку! дай грошей шапку і жінку гладку. н. пр.

Гладіа́ = 1. ожеле́диця, о́желедь, голо́щок. — На дворі ожеледь і мряка. К. Ш.
2. крижі́на, кри́га (на рі́чці або на морі, гладенька). — Гладіо́ю = ласкою. — З ним ласкою все можна зробити.

Глады́шъ = 1. рос. *Laserpitium latifolium* L. = старо́дуб, лиходи́йна трава́, *L. pruthe-nisum* L. = ди́ка мо́рква. С. Ан.

2. га́лка, кругля́к (ка́мінь).

3. кома́ха, *Notonecta glauca*, з породи вод-няних блощиць.

4. гладу́н, гладкі́й, она́сестий, а ра́зом і показни́й чолові́к.

Гладь = 1. рівни́сть, гладкі́сть, рівня́. 2. насти́лування, наволо́кання. — Вы шива́ть гладью́ = насти́лувати, наво-лі́кати.

Гла́же = рівни́ше, гла́дше. (С. Аф.).

Гла́женіе = рівня́ння, гла́діння, прасо-ва́ння.

Глаза́стый = ока́тий, ока́нь, банька́тий, банька́ч (С. Ш. Аф.; бачу́чий, бистро-о́кий).

Глазе́нки = о́ченьки, о́ченята, о́чиці. — Туди міні́ любо, мило о́чицями звести. н. п.

Глазётовый = златогла́вий, сріброгла́вий. — Кушів кунтуш сріброгла́вий і спід-ницю злато́главу на таби́ні. Маркович. С. 3.

Глазе́тъ = злато́глав, сріброгла́в. С. 3. Аф.

Глазирова́ть = 1. гля́нцюва́ти.

2. поли́вати (сахаром з яє́чним білком пи-ро́ги, то-що).

Глази́ще, часті́ше: глази́ща = банькі́. С. Аф. Ш. — Хоч нема очей, так є́ ті ямки, де були баньки. н. пр. — Чого ти так бань-ки дмеш? С. 3.

Глази́ща = 1. рос. *Euphrasia officinalis* = ве́рес лугови́й, сві́чка. С. Ан.

2. я́мка (в окові, д. пр. під с. Глази́ще).

Глази́ной = о́чний (так саме в булга́р., че-ськи́й, серб. і польськи́й мо́ві).

Глазо́к = 1. о́чко, о́ченько. — Мн. Гла́з-ки = д. Глазе́нки. — Дѣла́тъ гла́зки = о́чима стрі́ляти, бі́сики пуска́ти. — О-чима і стрі́ляє і благає. н. пр.

2. мн. Глазкі́ (у росли́н) — бру́нька, бросто́к (С. Ш.), живе́ць. — Диво, що на бере́зині бруньки. н. пр.

3. (в ули́ку) — ві́чко.

4. (у персте́ню, ка́мінь) — о́чко. — Поко-чу я персте́нь, він о́чком оберне́ть ся. н. п.

Глазомѣ́ръ = о́комі́р. — Глазо́мѣрно, на глазо́мѣръ = на о́ко, на́глядцем, на́глядці́. — Вѣ́рный глазо́мѣръ = пі-ме́цьке о́ко. (Ман.).

Глазу́нъ = 1. д. Глаза́стый.

2. роззя́ва (С. Л.), зіва́йло, га́ва (С. 3.).

Глазу́нья = 1. о́ката, банька́та; бачу́ча, бистроо́бка. — Я́йчи́ца глазу́нья = я-є́шня не розбо́втана, випускна́.

2. роззя́ва, га́ва (про жінку).

Глазу́ра, глазу́ръ = поли́ва (С. 3. Л.), по-ливо́, по́кіст.

Глазурить = поливати. — **Глазурений** = поливаний, поливаний. — Иди, іди, дощику, зварию тобі борщику в поливанні горщику. н. пр. — Та візьмемо кухлі старі, поливний, горілкою наливані. В. Ш. — Поливайна миска. С. З.

Глазъ = 1. око, очко, мн. очі, очіці, оченята. — У свідка очі як у дідка. н. пр. — **Глаза большіе, на выкатъ, вытаращенные** = великі очі, баньки, вірла, витрішкувати, (з такими очима) — **окастый, банькастый, банькач, вирлатий, вирлохотий** (С. Аф.), витрішкуватий, вірячкуватий, дунатий. (С. Л.). — **Г. выпалые** = ямкувати, заналі очі. — **Г. гноящиеся** = каправі, (з такими очима) — **кислоокий** (С. З.). — **Г. подслеповатые** = підсліпувати, сліпні, сліпаки. — А повилазили б тобі сліпаки. Фр. — **Г. зоркие** = зіркі, бачучі, бістрі очі, (з такими очима) — **зіркий, бачучий, бистроокий**. — Мої очі бачучі. Чайч. — **Аза въ глазу не знаетъ** = ні бельмеса, ні бе, ні ме, а ні же. — **Бросать въ глаза** = впадати в очі (і д. ще під сл. **Бросать**.) — Одійшов я, щоб не над міру впадало в очі, як... Бар. — **Въ глазу** = в вічі. — Не за очі, а в вічі. — **Глаза закрывши** = сліпма, осліп. — **Глаза разбѣжались** = очі забігали. — **Глазъ не кажетъ** = очей не показує. — **Глазъ на глазъ, съ глазу на глазъ** = віч-на-віч, очі на очі, на самоті. — Зостав ся з ним віч-на-віч. — Стану з ним на самоті. — **Забѣгать въ глаза** = занобігати ласки, ластити ся. — **За глаза** = 1. за очі, по за очі, по завіч. — В вічі одно говорить, а за очі зовсім друге. 2. ладто, за ладто. — Сього за ладто буде. — **Колоть глаза** = цвѣкати, тикати в очі, в вічі. — **Куда глаза глядятъ** = свѣт за очі, за очима. — Доведеть ся піти свѣт за очі. — Як маю я журити ся, докучати людям, піду лиш я свѣт за очі, що буде, те й буде. К. Ш. — **Налить глаза** = залити очі, напійти ся. — **На глазахъ** = на виду, перед очима, на віч, у очевидячки, у очевидьки. — Вхопили вовки, та й з'їли у очевидячки лошака. н. к. — **Окинуть глазомъ** = окинути оком, озірнути. — **Открыть кому глаза** = розказати по правді. — **Плюнуть ему въ глаза** = плюнув йому межі очі. — **Протереть глаза чему нибудь** = про-

циндрити, прожантачити, прогайнувати. — Він давно вже проциндрив ті гроші. — **Пустить пылъ въ глаза** = туману пустити. — **Пилать глаза** = вирячати очі, витріщати очі, витріщати ся. — Чого ти так на мене витріщив ся? — **Распутить глаза** = загавитись, гавиловити. — **Свой глазъ** = своє око, свій догляд. — **Своими глазами** = на свої очі. — Я на свої очі бачив. — **Сомкнулись глаза** = склепили ся. — Ой рада б я, дитя моє, побути к тобі — склепили ся карі очі і уста мої. н. п. — **Слѣдить глазами** = зорити, пасті очі, очима. — Так і біга за ним, так і зорити. — Очима пасу на всі боки. Фр. — **Съ глазъ** = з очей. — **Біг, біг, поки і з очей згустив**. н. к. — **Прочь съ глазъ** = геть з перед очей. — **Съ глазъ долой, изъ сердца вонъ**, н. пр. = як з очей, так і з думки. н. пр. — **Темно, хоть глаза выколи** = хоч в око стрель. — Так темно, хоч в око стрель. — Хоч в око стрель собі, так темно на дворі. Гул. Арт. — **Щурить глаза** = жмурити, щулити, прискаляти очі. — **Глаза шире брюха**, н. пр. = завидючі очі. — **Ни въ одномъ глазѣ, хоть бы въ одномъ глазѣ** = а ні же, ні трішечки. — Пили разом однаково, ті два пияніськи, а цей — а ні же. — **Хлопать глазами** = дупати очима. С. Л. — **Давать волю глазамъ** = запустити очі.

2. урік, урок, уроки, вроки. С. Ш. З. — **Тыфу! уроки на сороки**, а помисли на коромисли. н. зам. — Ся баба злизує від уроків. С. З. — **Дурной глазъ** = урічливі очі. С. Ш. — **Отъ глазу, съ глазу** = з очей, від уроків. — Дитина від уроків не здужає. — Се йому з очей так стало си. 3. **Глазъ вороний** = д. Волчьа ягода.

Глазыньки = д. Глазѣнки.

Глазѣтъ = гави, гави ловити, витрішки продавати, купувати. — Ходить по улиці, гави ловити. — Чого він туди пішов? — А так — витрішки продавати. (У інших письменників слово **Глазѣтъ** вживається часом і просто в знач. дивити ся, глядіти).

Гланда, частіше мн. **гланды** = залоза, залози, г'юля, г'юлі. — Налупли залози на шиї.

Гласить = казати, мовити, говорити.

Гласность = гласність, явність.

Гласный, но = 1. гласний, явний, вістний (С. Л.), прилюдний, но (С. Л. З.).
 2. голосний (грамат.). — Голосна буква.
 3. гласний. (Вибірний в земстві або в міській раді).

Глауберова соль = аґлицька сіль.

Глашатай = вістун, оповістник.

Глева, глєвь = слизота (на рибі).

Глєзкий = склизкий, слизкий, сківзкий. — Хоч близько, та слизко. н. пр.

Глєзна = д. Бєрце.

Глєнтвєйнь = вино, зварене з корінням і цукром (на взір української варенухи).

Глєтчерь = ледовець. С. Жел.

Глідина = д. Боярышник.

Гліна = глина, (глеювата, червоноська) — глей, поб. — глеюка. С. Л. Аф. (гончарська для розмальовування посуду, сірєнька) — побіл, (червоноська) — червінка, (фаянсова) — мула. С. Л. (Шматок глини від печі) — печина. — Лежить милий у черепі, як печина у попелі. н. п. — (Посудина, де розбавляють глину) — гліняник. — (Місце, де добувають глину) — глінище.

Глінистый = глінястий. С. З.

Глінища = глінище. — Пішла копати глину, а глінище й завалилось.

Глінобитный = (про будову) лямпачний (зроблений з лямпачів, себ то кульків соломі з глиною). — Хата лямпачна.

Глінтвєйнь = д. Глєнтвєйнь.

Гліняний = 1. гліняний, (з наленої глини) — черепяний.
 2. глінястий (про колір).

Глиста, глиеть = глист, глистіюка (С. Аф.) глистіюк.

Глістник, рос. = 1. *Solanum dulcamara* L. — вовчі ягоди, глистяк, надтїтник, пасліи, пасльон. — 2. *Artemisia absinthium* L. — полінь. — 3. *Tanacetum vulgare* — пижмо, пижма, наворотіш, наворотень, наворотич, приворотень, коровай, шальник. С. Ао.

Глістница = д. Глістник 3.

Глістовник = д. Глістник.

Глистяк = д. Глістник 1.

Глогь, рос. *Cornus sanguinea* L. = свідіна, свідва, спїж. С. Ан.

Глодъ = глїдати, жвакувати, грїзти. лїгати. — Ви кусайте, ви глїдайте, тільки мене не займайте. н. п. — По тернах, по балках жовту кість жвакували. н. д. — Тільки кусай, скільки можеш лїгнути н пр. Тоска гложеть = журба суніть, сум обняв.

Глотаніє = глитання, ковтання.

Глотать = глитати, ковтати, глігати. — По три акафисти в день читає, а по чоловіку глитає. н. пр. — Не говіючи, не боліючи дар ковтнув. н. пр.

Глотка, анат. *Larynx* = ко́вка, пелька. — У ситого пелька без дна. н. пр. — Рад би очима їсти, та в пельку не лізе. н. пр. — Щоб тобі глєвтяком пельку заткнуло. С. Л. — **Заткнуть глотку** = заткнути пельку, заціпити, заціткати. — **Распустить глотку** = розпустити губу, горлянку. — **Во всю глотку** = на все горло.

Глотнуть = глитнути, ковтнути.

Глотокъ = ковток (С. З. Л.), го́лк. — На одиі ковток стає.

Глотъ = 1. д. Глотка і Глотокъ.

2. глітай, жмікрут. — Се такий глітай, що з живого сім шкур облудити.

Глохлый = глухий.

Глохнуть = 1. глухнути, недочувати. — Він став недочувати.

2. пустіти, глушити ся.

Глохъ = жлуктїти. С. Аф. З. — Бач, як вони брата жлуктять С. З.

Глохтунъ, глохтуша (спільн. р.) = 1. прожора, ненажерливий; пияця, жлуктїй (С. Аф.).

2. гикало. — Оце ще гикало — на всю хату гикає.

Глохъ = д. Глотокъ.

Глубже = глібше, глібче. (С. Л.) — **Становиться глубже** = глібшати.

Глубина = глібіня, гліб, глібочиня, глібочінь, глібокість, мн. глібоко́сти. С. Л. — Велика риба по глібу ходить н. пр. — Розпусти ся синє море в своїй широкості, пехай же я життя скінчу в твоїй глібоко́сті. н. п. — **Въ глубину, глубиною** = у гліб, в гліб, углібшки, вглібшки, навлглібшки, завглібшки. — Ти глібоко у гліб твердий корінь пусти, глія в гору розкинь, та рости і рости. Оп. Мирний. — Кавава аршин завглібшки.

Глубокий = глібокий, (доволі) — глібоченький, (дуже) — глібоченний, глібочезний. (На правобережній Україні чується яка вимова, немов: глібо́кий.) — **Глубокая старина** = давня давнина. — **До глубокой ночи** = до пізньої ночі. — **Въ глубокую осень** = саме в осєні. — **Глубокая печаль** = тяжка туга, журба пєкуча. — Обняли мене думки та гадки, та журба пєкуча М. Вовч. — **Глу-**

бо́кая тишина́ = надзвичайна ти́ша.
 — Глубо́кий покло́нь = низький по-
 клин, уклін. — Глубо́ко = глибоко. —
 Глубокова́тий = глибоче́нький.
 Глубокомислений = високодумний, гли-
 бокомислячий. (С. Парт.).
 Глубоко́нець, глубли́нько = глибоче́нь-
 кий, глибоче́нько. — А чи тут глибоко?
 Та таки глибоче́нько.
 Глубо́вість = глубли́ість. (Пр. д. під сл.
 Глуби́на).
 Глубо́чайший = найгли́бший.
 Глу́бь = д. Глуби́на.
 Глу́да = скіба, брила. — Брила снігу, со-
 лі, льоду. С. Ш.
 Глу́зь = куті́к, куті́чок (в око́ві).
 Глу́мительный = глумли́вий.
 Глу́миться = глуми́ти ся, глумова́ти, глумо-
 ва́ти, кенкува́ти, кпнати ся, шкільнати.
 — Голови на шаблі здіймали, довго глумо-
 вали. п. д. — Ся багата жидова з вас глумо-
 м глумує. К. Б. — Багатого, губатого
 дівчина шанує, надо мною сиротою сьмієть
 ся, кенкує. К. Ш. — Ой знати, знати —
 хто з кого кпнать ся, дальше сідав, чортом
 дивить ся. п. п. — Люди добрі, не глузу́й-
 те з мене, що я вам поділа. С. З. — Бо
 там з тебе будуть глумовати. н. п.
 Глу́мленіє = глум, (С. Аф.), глумова́ння,
 глужи́, глузува́ння (С. Л.), кенкува́ння
 (С. Л.), посьмі́х (С. З.), шкільки, по-
 сьмі́ховище. (С. З.). Підняли його на глум,
 на глужи. — З посьмі́ху люди бувають н.
 пр. — Чи я на посьмі́ховище їм здав ся?
 Номис. С. З.
 Глу́пендй = дурень, дурни́ло, дуран-
 да́с, дурбас. С. Аф.
 Глу́пенський = дурне́нький, дурник. С.
 Аф. — Раденький, що дурпенський. н. пр.
 Глу́пехоне́ць = дурнісі́нький.
 Глу́пець = дурень, дурни́й (С. Аф.), йо-
 лош (С. З.), бевзв (С. Ш.), кеп. (С. З.) —
 Дурень думкою багатіє. н. пр. — Гулай,
 дурню, до плота, коли бере охота. н. пр.
 — Який бо ти бевзв і справді. К. Ш.
 Глу́пий = дуріти. С. Аф.
 Глу́поватый = дурне́нький, дурова́тий,
 приду́рковатий (С. З. Л.), приду́рок
 (Чайч.), пришеле́пуватий (С. З.), недо-
 умкува́тий, недоумок, прибі́тий на цвѣ-
 ту́ (С. Пав.), прицу́пуватий, безклѣ́н-
 кий. — Чому дуба не рубати, бо дуб ду-
 плинатий, чому хлопців не дурити — вони
 дуроваті. н. п. — Він з роду приду́ркова-
 тий. — Він якийсь на цвѣту прибі́тий. —
 Недоумки все регочуть та гукають против
 чоловіка мудрячого. Куліш. С. З.

Глу́пость = 1. дур, дурі́сть, дурова́ння,
 дуро́щі, дуранляси. — Та він се зробив
 так собі — з дуру. — Не Боже карани,
 а своє дурова́ння. н. пр. — Що пани ті за
 дуранляси такі виробляють. н. к.

2. дурни́ця, брідни́й. — Ой, Грицю, не
 давай ся у дурни́цю. п. п. — Бри́дня.. а
 й досі як загаду, то серце плаче і болить.
 К. Ш. — Нічого й загадувати за таку дурни́цю.

Глу́пый = дурни́й, безглу́здий. (С. Ш.).
 — Глу́пѣйший = дурни́ший. (С. Аф.). —
 Великий як сві́т, а дурни́й як слѣ́д. н. пр.
 — Глу́пъ какъ про́бка, н. пр. = дур-
 ни́й як пенъ, як коло́да. н. пр.

Глу́пыйъ = 1. дуре́нь, дурник. С. Аф.
 2. пт. *Procellaria glacialis* і *Suna bassana*.

Глу́пѣть = дурни́ти (С. З.), дурни́нати
 (С. Л.), тумани́ти, безглу́зди́ти, дурі́ти.
 (С. Аф. З.). — Голова тумани́є та дурі́є. С. Ш.

Глуха́рка = 1. (про жінку) — глу́ха, глу́ш-
 ка (С. Аф.), глу́ха тетє́ря. — Чи ти, ку-
 мо, глу́шка? — Та були вушка, та різник
 поодрізував. н. пр.

2. (самця пт. *Tetrao urogallus*) — глу́ши-
 ця, тетє́ря (спільн. р.), теті́рка, тетє́рі-
 ця. С. Ш. — Леті́ла тетє́ря, не вчора те-
 пера, упала в лободу, шукаю не знайду?
 (п. з. — бжолка).

3. гаси́лко (що кладеть ся на кобилку
 скрипки, щоб трохи приглу́шити голос).
 С. Пар.

Глуха́рь = 1. (про чоловіка) — глу́хий,
 глуха́рь, глу́шко (С. Аф.), глу́ха тетє́-
 ря (сп. р.).

2. пт. *Tetrao urogallus* — глуха́рь (С.
 Аф.), глуше́ць, тетє́ря (сп. р.), тетє́рук.
 С. Ш. — Як дома кури, так у лісі тетє́рі.
 н. пр. — Глухий, як тетє́рук. н. пр.

3. гри́б *Boletus edulis* — боро́вик, білий
 гри́б. С. Ан.

Глу́ховатый = глу́хенький, приглу́хува-
 тий, глу́шко.

Глу́хой, ая = глу́хий, ха; глу́шко, глу́ш-
 ка. — Він зовсім глу́хий — нічого не чує.
 — Глу́хий голос. — Глу́хий давн. — Глу́хе
 вікно. — Глу́ха сті́на (без вікоп і дверей).
 — Глу́хе мѣсто = глу́шина. — Там та-
 ка глу́шина, що й чоловіка не побачиш;
 (в лісі) — гу́щина, гу́щавина. — За́ліз
 у гу́щавину, що й вийти трудно. — Глу́-
 ха́я но́чь, по́лночь = глу́па ніч. — У
 саму глу́пу ніч. С. Аф. — От саме у глу́пу
 ніч прибі́гає чорт. н. к. — Глу́ха́я крапів-
 ва, рос. *Lamium album* L. = глу́ха, біла
 кропива. С. Ан. — Глу́хой тетє́ревъ =
 д. Глуха́рь 1. і 2.

Глухонець = д. Глуховатий.

Глухонѣмой = глухонімий.

Глухота = глухота. С. Аф.

Глушійть = глушити.

Глушица = 1. рос. Lamium — глухà кропива.

2. д. Глухарка.

Глушникъ, глушнякъ = 1. густий, глухий ліс.

2. д. Глухарка 3. і Глухарь 2.

Глушь = глушина, (в лісі) — гущина, гущавина. (Пр. д. під сл. Глухой).

Глыба = скіба (С. Л.), брила (С. Л. Ш.), груда (С. Аф.), мн. груддя (С. Аф.). — Груда снігу. С. 3. — Одвернув велику скибу землі. — Брила льоду. С. Ш.

Глыбистий, глыбоватий = брилистий, грудистий, грудкий.

Глыбодробъ = грудобій, коток.

Глыбка, глыбочка = грудка, грудочка.

Глыбистый = соковитий, сочистий.

Глынь = сік.

Глюкать = къркати, белькотати. С. Л. (Прокрик індиків).

Глядь = гульк, зирк, ник. — Аж гульк!... з води дівчиночка пливе. Гул. Арт. — Глумилась верша з болота, аж гульк! і сама в болоті. н. пр. — Сюди ник, туди ник, тай день невелик. н. пр. — Я зирк у гору, аж там... Аж гульк! вовк у двір. С. Аф.

Глядѣлки = д. Глаза.

Глядѣніе = 1. глядіння, виглядання.

2. догляд. (С. Аф.).

Глядѣть = 1. глядіти, дивіти ся, споглядати; виглядати; (засдрісно) — очі поривати, пасти. — Ой Василю, Василю, любая дитино! Як ти їдеш сивим конем, дивити ся мило. н. п. — Хиліте ся густі лози, відкіль вітер віє; дивіте ся карі очі, відкіль милий їде. — В скринях од покійної Горшани добра скільки зосталось, а тільки очі пасу. Старицький. — На чужий коровай очей не поривай. н. пр. — Ой виїду я на гору крутую, стану, гляну, подивлю ся на річку биструю. н. п. — Глядѣть во всё глаза, глядѣть въ оба = пильно глядіти, на чеку бути. — Глядѣть въ полглаза, сквозь пальцы = потурати, не звертати уваги, мов не бачити, крізь пальці дивіти ся. — Глядѣть кому въ глаза = заглядати, запобігати ласки. — Глядѣть въ землю, во гробъ = на ладаи дихати, однією ногою в домовині. — Того я гляді = так і дивісь, от-от. — Хмара нависла,

от-от дощ піде — Йдемо по косогору, так і дивісь, що перекинемось. — Гляди, глядючи = дівлячись.

2. доглядати, дивіти ся, глядіти. — Ся бабуся у нас доглядає за дітьми

Глядѣться = дивіти ся, видивляти ся. — Дивіть ся в дзеркало. — Чого вона так довго видивляється на себе?

Глянецъ = глянець, лиск, блиск.

Глянуть = глянути, споглянути, подивити ся, зирнути, очима звістити. — Глянь, подиви ся здалека на мене, козаченько, ти мій серденько. н. п. — Ой виїду на гірку, га спогляну на зірку. н. п. — Зірни сюди!... чи се вода? Се дзеркало. Гул. Ар.

Глянцовать, глянчить = глянцювати, поліровать.

Гнать, ся = гнати, ся, гоніти, ся (С. Аф.), ганяти, ся, уганяти, ся, за..., турити, туряти (С. Ш.), виганяти, вигонити. — Гнати череду. — Вигнали з хати. — Гнати горілку. — Третій брат пішій за кінними братами уганяє. н. д. — Вони мене тоном гонять з хати. — Гнатко безплатко з гори свині турить. н. з. — гребінець. — Коли чують, аж за ними женеть ся змій. н. п. к.

Гнесті, гнестъ = давити, мулити, тіснити (С. Ш.), гнітати, гністі, нагнітати (С. Л.), стискати. — Ніхто не знає, чий чобіт мулить. н. пр. — Нема мого миленького, жаль душу стискає. н. п.

Гнетуха, рос. Lychnis vespertina sibth. = кукуль. С. Ап.

Гнетучка = гнітучка (лихоманка).

Гнѣтъ = 1. гніт; тиск, тискання. — Поклади сир під гніт. — Під тиском гори.

2. рубель (С. 3.). — Треба добре увязати рубель, щоб часом снопи з воза не зізли.

Гнида = 1. гнида, (мертва) — моклиця (С. 3.).

2. оріх кедровий (на річці Нечорі).

Гнилецъ, гнилобій = гнилецъ (хвороба у бджіл і цвѣль в ляхах, вохких хатах і т. д.).

Гниловатий = гниленький, гнилуватий. — Гниловатѣся грѣши = гнилиці, гнилички.

Гнилой = гнилий, (про дерево) — трухлялий, трухлявий, потрухлялий С. Ш., (про овочі) — гнилий, гнилобій. — Очі світають ся, як трухле дерево у восени. І. Галка. С. 3.

Гнилость = гнилізна.

Гнилуша = трухлявина, трухлятина, трухлò, трухліна. С. Ш.

Гнилуша = гнилюк і д. Гнилуха.

Гнилу́шка = 1. д. Гнилу́ха і Гнилу́ша.
2. гриб *Agaricus sulphuratus* = скрипун-
ха, трут, поро́хонь.

Гниль = гниль, гниля́тина, гнильця, гни-
ля́ччя, (в дереві) — трухля́вина, трухля́-
тина, трухлі́сть, трухло́, трухли́на,
трухва́, поро́хня, (про соломі) — мерва́,
гни́й. С. Л. Ш. — Як прийде Ілія (20.
липа), то наробе гниля. н. пр.

Гнильє = гнильця, гниля́ччя. С. Л.

Гниля́к = гнилю́к (про чоловіка).

Гни́ть = гни́ти, гно́їти ся, гни́сти, (про
дерево) — трухну́ти, трухні́ти, трухля́-
віти, тлі́ти. — Одежа гно́їть ся на дощі.
С. Л. — Потрухли чумацькі вози і запози
(перевелась чумачка) н. пр.

Гни́єніє = гно́їння, гни́ття (Чайч.).

Гно́єви́ца = гни́ля́ горя́чка.

Гно́єніє = гно́їння.

Гноєтече́ніє = гноєте́ча.

Гно́єць = д. Ве́редь.

Гно́й = гни́й (з болячки, уразки, те ж саме
товарячий і кінський послід).

Гно́йникъ = д. Ве́редь.

Гно́йли́вий, гно́йний = гно́йови́й, гни́лий.

Гно́їть, ся = гно́їти, ся, (про очі) — за-
киса́ти, капрува́ти.

Гно́ю́честь = гни́ючі́сть.

Гно́ю́чий = гни́ючий.

Гну́са = гугня́вий, а, гугни́вий, а (С.
Аф.), гу́нька, гу́ня, гу́нявий, а, говза́-
тий, говза́.

Гну́сави́ть = гугня́вити, гугни́вити (С. Аф.).

Гну́сави́й = гугня́вий, гугни́вий, гу́ня-
вий, говза́тий.

Гну́са́рь, гну́са́рья = д. Гну́са.

Гну́си́ть = д. Гну́сави́ть.

Гну́сли́вий = д. Гну́сави́й.

Гну́єно́сть = гни́до́та, паску́дство, гни́-
ді́сть, бри́дкість, мерзо́та.

Гну́єний, по = гни́кий, паску́дний, по-
га́ний, бри́дкий, мерзе́ний, гни́ко, бри́д-
ко, паску́дно.

Гну́са́цій = д. Гну́сави́й.

Гну́ткій = д. Гни́кий.

Гну́ть, ся = гну́ти, ся, згина́ти, ся, хи-
ли́ти, ся (С. З.), коці́рбити, ся. — Ві-
ють вітри, віють буйні, аж дерева гну́ть ся.
Кот. — Хиліте ся густі лози, відкіля вітер
віє. н. п. — Гну́ть ко́лышки = д. Бала-
гу́ригь. — Гну́ть непáренні́я ду́ги =
робіти що абі-як, нашивди́ку ру́ку або
живоси́дом.

Гну́ша́ть ся = гидува́ти, греба́ти, гребу́-

вати, бри́дити ся. С. Л. Ш. — С ким
знавсь, водивсь — тепер гиду́ють мною.
К. П. — Він гребає моїм хлібом-сіном. С. Л.

Гни́ва́ть ся = гни́ва́ти ся, гни́віти ся, по-
кла́дати гни́в, злува́ти, се́рдити ся,
ре́мствува́ти, (дуже) — лю́товати (С. З.
Л.), важки́м ду́хом ди́хати. — Дити пла-
че, а ти не колишеш, все на мене важким
духом дишеш. н. п.

Гни́ви́ть = гни́віти, се́рдити.

Гни́вли́вий = гни́вли́вий, се́рдити́й.

Гни́вний = гни́вий (К. В.), се́рдити́й,
лю́тий, злий, розгні́ваний.

Гни́в = гни́в, гни́вання, се́рце, пере-
се́рдя. (С. З.). — Сказав з пересердя.
Він на його серце мас. — **Гни́въ Бо́жий** =
ка́ра Бо́жа, ка́ра Господе́ва. — А я
живу в Бога в карі, не дав ми́ні Госпо́дь
пари. н. п. — **Гни́вомъ запля́ть** = ски-
пті, розлю́товати́сь.

Гни́до́ = кінь гни́дої масти, гни́дань.

Гни́до́й = гни́дій.

Гни́зди́лище = гни́здо́, кубло́.

Гни́зди́ть ся = гни́зди́ти ся, мости́ти ся,
ку́блити ся, куко́блити ся. С. Л. З. —
Кубли́ть ся, неначе курка на яйцях. н. пр.
— Стара на возі куко́блить ся, неначе кур-
ка. С. З.

Гни́зди́никъ, рос. *Lathraea Squamaria* L. =
петрів хрест, ма́слянки, шпара́говий
ряст. С. Ав.

Гни́здо = гни́здо́, здр. — гни́зде́чко,
ку́бло́, здр. — кубе́льце, кубе́лечко;
ки́шло, (гадюче) — гадю́чник, (жабиче) —
жабу́риння С. З., (осине) — ку́бу́шка
Чайч., (шпаків) — шпакі́вня. — Їх з од-
ного кубла мати вивела. н. пр. — Курка
кубля́ти ся, а друга витовче кубло. С. З.

Гни́здово́й = гни́зови́й, кублови́й.

Гни́зды́шко = гни́зде́чко, кубе́льце, ку-
бе́лечко. — Ти щасли́вий спарува́в ся і
гни́зде́чко маєш. н. п. — Нави́дала кубе-
лечко, де утка несе́ть си. н. п. — **Утя́чьи**
гни́зды́шки = д. Бу́гдязь.

Гни́тья = трі́ска, трі́ски, ски́пка, ски́пки.
— Кому́ дрова, тому́ й трі́ски. н. пр. —
Худий, як ски́пка. н. пр.

Говáрива́ть = д. Гово́ри́ть.

Говéнный = 1. гівня́ний.

2. пога́ний, паску́дний.

Говéшка = каве́лок (гівна).

Гови́о = гівіо, кал, (птиче) — по́слід,
(кіньке) — бала́бушки, кружа́лки, (го-
варяче, трохи засохле) — кізя́к, (овече і

возяче) — бібки (С. Ш.). — Ти б назби-
рала балабушок, та замісила глину. С. Ш.
Говніать = поганити, паскудити. — Не
зробив, тільки спаскудав.

Говореніє = говоріння, балакання, ба-
лачка. — Багато було балачки, та діла
мало.

Говоріть, ся = говорити, ся, казати, ба-
лакати, мовити, ся, мовляти, промо-
вляти. — Добре тому жити, хто уміє го-
ворити. н. пр. — Я не піп по два рази ка-
зати. н. пр. — Хоч будуть шитати — не
буду казати. н. п. — Не мов міні ні сло-
вечка, нехай буде гречка. н. п. — Мати
сина вирижає, тай до сина промовляє. н. п.
— Не так швидко робить ся, як мовить си.
н. пр. — **Говоріть на обумъ** = г. на-
вмання, не знать що. — **Г. обняками**
= г. на здогад. — На здогад буряків,
щоб дали кашусти. н. пр. — **Г. безъ оби-
няковъ** = г. без сорома казка. — **Г.
въ носъ** = гугнявити, бубнявити, ка-
наркати. — **Г. сквозъ зубы** = цідити.
— **Г. себѣ подъ носъ** = мімрити, (хто
так говоріть) — мімря, мімрій, бұржило.
— Ідиж, кажу, не мимри там під ніс. Гул.
Арт. — **Говоріть вздоръ** = д. під сл.
Вадоръ — **Городіть**. — (З бурчанням) —
бурмотати, бурчати (хто так говоріть) —
буркун. (З гнівом) — гримати, (хто так
говоріть) — гримач. — (З криком) — гала-
сувати, респетувати. — (Голосно та не
ясно) — гомоніти. — (Гаркаво) — гар-
кати, гаркотіти, (хто так говоріть) —
гаркуша. — (До кого: ти або ви) — ті-
кати, вікати. — Ти міні не тикай, бо
мене царь гудзикати обтикав. н. пр. — (Мля-
во) — слезувати. — (На незрозумілій
мові) — герготати, герготати, джерго-
тати, шваркотати. — Прийшли Німці під
бабніні сінці, джеркочуть — джеркочуть і
самі не знають що. н. з. — гуси. — А
Лейба — „гершт“ до Рухлі щось гергоче.
Гул. Арт. — Все джеркотать, як гуси, по пі-
мецьки. Греб. — Що вони говорять, не зна-
ємо, бо по пімецьки шваркочуть. Фр. — (Не
розбірно) — белькотати, бельмотати, ха-
маркати, харамаркати. — Вмираючи, він
щось белькотав, та хто його зна що. С. Л.
— (Не складно) — варіякати, варзяка-
ти, натякати. — (Не твердо, про дітей)
— лепетати, белькотати. — (Не вмовка-
ючи, часто або осуждаючи) — нащикувати.
— (Поспішаючи і сердито) — поробля-
ти. — (Переспішаючи приказками) —
приказувати. — (Про теж саме) — тур-

чати, торочити, правити. — (По старе-
чі) — шашкати. — (Разом кільком) —
гомоніти. — (Тихо і неясно) — мімри-
ти, бубоніти. — (Швидко) — дріботіти,
цокотіти, (хто так говоріть) — цокотун,
цокотуха. — (Шепеляво) — шепелявити.
— (Шептом) — шептати, шепотіти, (про
кількох) — тишкувати ся. — (Часто: що,
що?) — шокати. С. Л. — **Говоріть ся** =
говорить ся, мовить ся. — Мова мо-
вить ся, а хліб їсть ся. н. пр.

Говорливість = балакливість, мовність.

Говорливий = говіркий, балаклівий, ба-
лакучий, мовний. С. Л. — В дорозі това-
рищ мовний стоїть за віз шмаровний. н. пр.

Говорно́й = говірний.

Говорня = балачка; базікання, баліяси.

Говорунъ, говорунья = балаклій, базі-
кало, балієсник, щибетун, цокотун, ще-
бетуха, цокотуха, торохтійка, (про дітей)
— лепетун, белькотун, ха.

Говоръ = 1. мова, річ; говірка, вімова,
промówka. (Д. під сл. Акцѣнтъ).

2. гомін. — Гомін, гомін по діброві. н. п.

3. чутка, поговорі, поголоска, помówka.
— Подлюбила Петрусі, поговору бою ся.
н. п. — Про вовка помовка, а вовк у ха-
ту. н. пр.

Говѣльщикъ, ца = говільник, ця, спа-
сєник, ця.

Говѣніє = говіння.

Говѣть = говіти, спасати ся.

Говядина = м'ясо, гавядіна, (волове) —
волівина, бичина, (коровяче) — ялови-
чина. — Наварила борщу з яловичиною
С. З.

Говяжий = волівий, бичачий, корівячий.

Гоголь = 1. шт. Anas Clangula — ГОГОЛЬ.

2. джегірь; джигун. — **Ходить гого-
лемъ** = задрівши голову, кири гну-
ти, індічитись.

Гоготать = 1. реготати, сь. — Еней з па-
нами реготавсь. Кот.

2. гукати, галасувати.

3. гелготати, гелготати. — Гуси гел-
гочуть.

Гоготунъ = 1. реготун, ха.

2. гелготун (про гусей).

Години = роковини, роківщина. — 32
роковини смерті Тараса Шевченка.

Годить = трівати, ждати, чекати.

Годіться = годіти ся; здати ся, зна-
добіти ся. — Коли небудь здасть ся та
щось. — А тютюн та люлька козаку в де-

розі знадобить ся. н. п. — **Годі́тся** = годіть ся, слід, подоба, приста́ло. — Так не годіть ся робити. — Не слід сьміяти ся над бідним. — Не подоба вірці без місяця тай зіходити, не подоба дівці до козака тай виходити. н. п. — Іскинъ, бо не подоба, не пристає очінок до лоба. н. п. — Пристало, як корові сідло. н. п.

Годичный = роковий, годовий, (про свята) — роковий, урочистий, рочистий. — Рокова плата. С. Л. — Аби слухали служби Божої кожної неділі і свята урочистого. Б. Н. — В рочисте свято. С. З.

Годный = годя́щий, го́жий, зда́тний, прида́тний. С. Л. — На тобі, небоже, що мні негоже. н. пр.

Годовалый = одні́лито́к, годові́к, річ-ня́к, (про бичка, теличку) — б́узі́вок, б́узі́мок, назі́мок, (про овечку) — я́рка. — А лоша було як приведе, то як годований підсвинок або назімок. К. Х.

Годовать = лі́тува́ти.

Годові́къ = д. Годова́лый.

Годовны = д. Го́дины.

Годовой = годовий, роковий, річний і д. **Годичный**. — Що тепер святий день Великдень, празник роковий, люде до церкви йдуть, як бжліошки гудуть. н. д.

Годовина = д. Го́дины.

Годо́къ = годо́к, річо́к. — Та вже тому ні річок і не два минає, як у землі християнській та добра не має. н. д.

Годъ = год, рік, літо. — Рік — не вік. н. пр. — Любив тебе дівчиною, люблю тебе молодичею, — і ще буду сім рік ждати, поки станеш удовичею. н. п. — **Изъ года въ годъ** = що го́ду, що ро́ку. — **Годъ о́тъ году** = ко́жного ро́ку, що го́ду, що ро́ку (більше або менше). — **Кру́глый годъ** = цілий рік, год. — **Полгода** = пів року. — В славнім місті під Хотиним тай у потоку, беть ся Турок із Москалем більше як пів року. н. п. — **Про́шлый годъ** = то́рік. — Була то́рік пожежа, а й досі шматятину чутъ. н. пр. — **Позапро́шлый годъ** = поза́торік. — **Теку́ща-го года** = сього́річний, цього́дній, (про телят то-що, що в сім році родилося) — се́літок. — **Тре́тьяго года** = поза́торік, позаторі́шний. — Позаторі́шню вєспу його лихий поніс чогось за Десну. Греб. — **Въ теку́щемъ, мину́шемъ, исте́кшемъ году** = сього́ року, мину́лого року, то́рік, в сім році, в мину́лому році.

Голова́ль = риба: а) з породи коронів *Squalius cephalus* — ГОЛОВЕ́нь, б) з породи *Mugil* — лоба́нь або лоба́с.

Голбе́нь = 1. ко́мірка (в хаті, коло печі, з сходами в льох під підлогою хати).

2. лежа́нка.

Голена́сть = гоміла́тний, цибат́ний. — Такий жиравель цибатий. н. п.

Голени́ще, мн. голени́ща = халя́ва, халя́ви. — Не дивись, що забродивсь, аби халив не покаляв. н. пр. — Видно пана по халивах. н. пр.

Голень = д. Бе́рце.

Голе́нький, голе́хонекъ = голе́нький, голі́сінський (С. Аф.), голю́сенький. С. Л. — **Голе́нький охъ!** а за голе́нькимъ Богъ, н. пр. = за сирото́ю і Бог з калито́ю н. пр.

Голіза́н = голі́зна.

Голі́къ = дерка́ч, (С. Аф. З.), дряпа́ч (старий віник).

Голі́ть, ся = голі́ти, ся.

Голі́ца = на́кожня (рукави́ця з одним пальцем).

Голічо́къ = 1. дерка́чик.

2. рос. *Thlaspi arvense* L. — вередні́к, воло́скій, дзвоне́ць, талаба́н, чо́рне ребро́ (укр.), бі́лиця (гал.). С. Ап.

Голкотня́ = гук, грюк, грі́кот, сту́кот, грюкотня́, гуркотня́, гуркотне́ча.

Голоборо́дъ = голоборо́дий, голобо-ро́дько, безборо́дько.

Голобро́хий = голопу́зий.

Голова́ = голова́, (здр.) — голі́вка, голо́вонька, голі́вонька, (побі́льш.) — голо́вешка. — **Всему́ дѣлу голова́** = при́відця, в ці́м ді́лі голова́. — **Какъ еи́тъ на́ голову** = несподі́вано, не жа́дано — не га́дано. — **Мѣртвая голова́** (метелик) = летю́чий па́ук (н. о. Малору́с. нар. пред. і розкази.) — **Ломать́ голову** = морочі́тись. — **Мы́лить́ голову** = ми́лити чу́ба, скребті́ мо́ркву. — **На́ голову розбі́ть** = до но́гі, до пня́ поби́ти. — **Очерть́ голову** = на о́сліп, (Фр.), на одча́й. — **Потера́ть́ голову** = спанте́лічитись. — **Приплó въ́ голову** = сна́ло на думку. — **Сложі́ть́ голову** = наложі́ти, накла́сти́ головою. — **Щоб** наложив зра́дник головою. н. п. — **Сломи́ голову** = стрі́мго́лов, прожо́гом. — Не розі́бравши броду, не лі́зь прожо́гом в воду. н. пр. — **Ско́лько́́ голо́въ, столько́́ умо́въ**, н. пр. = що голова́, то й ро́зум. н. пр. — **Съ́ голо́вы на́ голову** = всі́ до одно́го. — **Съ́ голо́вы не вихо́дить** = з думки не йде́, не спада́є, не сходи́ть.

— Стрижена голова = гіря. — Забавала гири кісничків, н. пр. — Сорві голова = шибеник, шибай-голова. — Головою вище = на цілу голову вище. — Повісити голову = похнюпити ніс. — Жити одною головою = бурлакувати. — Срізати голову = засоромити. — Съ болной головы на здоровую, н. пр. = винувата діжа, що не йде на ум їжа. — Швець заслужив, а ковалія повісили. — Слюсарь прокрав ся, а ковалія покарали. н. пр. — Бей въ мою голову! = я за все одвічаю. — Голова городской, волостной і т. д. = голова міський, городський, волосний і т. д. — Служить головою = головувати. — Головы = прийшов (у чобіт). — Въ головы = під голову.

Голованить = рубати, відрубувати голову (птиці).

Голованья, голованья = головань, головатий, а, головко, головач. С. Аф.

Головастикъ = 1. д. Голованъ.

2. рос. *Corydalis solida* — ряст, петрушковий ряст. С. Ан.

3. пугаловок, ополоник. С. Л. З.

Головастый = головатий, (про рослину) — головистий. — Капуста головиста. Ман. — Край долини мак, ой мак чистий, головистий. н. п.

Головачъ = 1. д. Голованъ.

2. д. Бабка 5.

3. д. Адамова борода.

Голованки = передок (у санок).

Головѣнка — голівка, голівонька, голівонька. — Голівонька моя бідна, в мене нещя та не рідна. н. п.

Головізна = голова, головѣшка (риби).

Головіца = 1. маківка (головка маку).

2. луска (ляглих головок).

Головіща = головѣшка.

Головище = верх, верховина (річки, иру, баки).

Головка = 1. д. Головѣнка.

2. (у рослин) — голівка, на пр. головка часнику, у мака — маківка.

3. чоло. — Дав найкрацу шеницю, саме чоло.

4. (у шпильки, гвіздка і т. д.) — голівка, (у деяких шпильках) — булава, галка.

5. Головки = прийшов (у чобіт). — Пятныи голівки, рос. *Lamium purpureum* L. = красна кропива, шандра. С. Ан.

Головь = д. Голавль.

Головной = голівний, голівняний. (С. З.).

Головнй = 1. головѣшка, (з іскрами) — галаган, галаган. — Курить димок, головѣшка то там то сам тліє. Аф.

2. рос. *Lolium temulentum* L. = кукіль.

3. з породи грибів *Ustilagineae* = запва (С. Л.), сажка.

4. гадюка.

Головокруженіє = головокрут, запаморочка. (С. Пар.).

Головоломка = морока.

Головоломный = морочний, морочливий.

Головоломщина = морока. С. З.

Головоломъ = 1. морока.

2. рос. д. Боліголовъ і Вѣшеникъ 1, а.

Головомойка = вймова, гонка. (С. Л.).

Задать головомоёку = намити чуприну, чуба.

Головорѣзъ = шибеник, шибай-голова.

Головопаятъ = д. Глуповатый.

Головочка, головушка = д. Головѣнка.

Головчатый = голівчастий.

Головажки = д. Головашки.

Голодаты = голодувати, голодати. (С. Аф.).

Голодѣръ = глнтай, жмікрут.

Голоднёпский, голоднёхонекъ = голоднёпський, голоднёсінський.

Голодный = 1. голодний. — Голодный — як мельникова курка. н. пр. — Ситий на голодного не спогадає. н. пр.

2. неродючий, неврожайний, голодний, недорідний. — Неврожайне літо. — Неродючий край.

Голодѣвка, голодѣха = голодівка (С. Л.), голодня (Л. Сам.), голоднѣча, голодѣха. (С. Аф.). — Пришла ж голоднѣча на всю землю єгипетську. К. Св. П. — Спасе тебе від смерті в голоднечу і від меча заступить серед бою. К. П.

Голодь = голод; безхліб, недорід; д. Голодѣвка.

Голодѣдича, голодѣдь = ожелѣдича, ожелѣдь, голоцѣд. С. Л. З. — І була ожелѣдь, і єн т ішов либонь. Греб. — На дворі ожелѣдь і мряка. Б. Ш. — Покрѣтъся голодѣдичей = приожелѣдитись. — Приожелѣдидо, та так погано йти. н. о.

Голопѣрый = голопѣрий, (про пташенят) — голопѣцьок, голоцѣцьок. С. Аф. З.

Голопѣтый = голодрѣнець, голодрѣбець. С. З.

Голосѣтый = голосний, гучний.

Голосовный = голословний, бездоказний.

Голосованіє = голосування.

Голосово́й = голосови́й.

Го́лосъ = го́лос, здр. — голосо́к, голо-
со́чок. — Крича́ть во весь го́лосъ = на
на весь рот, на все го́рло, на пун
крича́ти.

Голосьба́ = голоси́ння.

Го́лотъ = д. Гололе́дця.

Голова́сть = голочва́нько.

Голты́ль, голты́рь = шерпа́, шерне́тка
(гембель з видовбаним залізем).

Голубе́ль, рос. *Vaccinium uliginosum* L. =
голубе́ць, дурни́ця, лохи́на, лохачі,
пійакі (укр.), глухи́ня (гал.). С. Ан.

Голубе́нокъ = голубя́, голубя́тко, голу-
биня́, тко.

Голубе́ць = 1. спнь, си́нява. (С. Нар.).

2. гриб *Agaricus violaceus* = синю́ха, си-
ня́к. С. Ан.

3. рос. д. Башмачкі́.

4. кібець, голубятник.

5. д. Голбе́ць.

6. тане́ць і тано́к (народний).

Голуби́ня = блакит, блакиття. С. Л. III.

Голуби́ка = д. Голубе́ць 2.

Голуби́ний = голубя́чий. С. Аф. — Голу-
бичі яйця.

Голуби́ть = голуби́ти, милова́ти.

Голуби́ть = голуби́ти, сини́ти.

Голуби́ця = 1. голубка. 2. д. Голбе́ць. 2.
д. Голубе́ль.

Голубка́ = 1. голубка, здр. голубо́нька,
голубочка. С. Аф.

2. голубка, голубочка, го́рлиця, го́р-
личка, га́лочка. — Ой чого ти зажури-
лась, голубка сизенька? н. п. — Ой дівчина
горлиця до козака горнеть ся. н. п. — Чор-
нява, чорнобрива, галочка моя! н. п.

Голубова́тий = голубе́нький.

Голубогла́зый = синео́кий.

Голубо́й = голуби́й, блакитни́й (С. Аф. 3.
III.), блава́тний. — На конику вороному,
сам у жувані голубому. н. п. — А по над
всім блакитне небо сталося і сонце йшло,
та хутору сьміядось. В. III. — Як небо
блакитне — нема йому краю, так душі по-
чину і краю не має. К. III.

Голубо́къ = 1. голубок, голубчик.

2. д. Аклей.

Голубу́шка = д. Голубка.

Голубь, ит. *Columba* = голуб. — Голубь
лєсо́й, *C. palumbus* = припутень. —
Припутень воркув. О. Мор. — Дикій го-
лубь, *C. turtur* = го́рлиця. — Г. ди́кий,
ка́менний, *C. livia* = ди́кий голуб, ди-
ка́рь. — Голубь го́нний, чи́стий = ту́р-

ман. С. III. — Г. ворку́ть, *C. tympanisans*
= ту́ркот. — Ходить туркот волохатий.
С. III. — По масті: сві́тляк, сива́к,
біля́к.

Голуби́ть = голуби́ти. — Та і небо скрізь,
як глинеш — ясно голубіє. Аф.

Голубя́тина = голубя́тина.

Голубя́тникъ = 1. голубя́тник.

2. голубни́к. С. Аф.

Голубя́тня = голуби́нь.

Го́лий = го́лий. — Голий як мати народи-
ла. — Такий голий, що ні кола, ні двора.

— Голь какъ соко́ль, н. пр. = го́лий як
бу́бон, як туре́цький сьвяти́й. — Го-
лая істи́на, пра́вда = щі́ра пра́вда.
— Съ го́лыми рука́ми = з порожніми
рука́ми, голору́ч, голіру́ч. — Прийди хоч
до найбіднішого чоловіка, той не відпра-
вить голіруч, а все хоч що то уткне в ру-
ку. Фр. — Такий хабарник, що до його
з порожніми рука́ми не ходи. — Він кинув
ся на його голору́ч.

Гольти́ба = голота́, здр. голото́нька, голь-
ти́я, сі́рома, бідо́та, зли́дні, у́біж. —
Розжилась голота коло болота. н. пр. — У
голоті нема що молоти. н. пр. — Там такі
злидні, що кідьку нема чим з пічурки ви-
мийти. н. пр. (Д. Бѣднота́ 2.)

Гольи́шъ = 1. го́лий. — Гольи́шомъ = го́-
лим, без одежі бу́ти.

2. голя́к, гольти́нака, го́лиш, голо-
дра́нець, голодра́бець, голоколі́нок, го-
локолі́нець, голошта́нько, безштана́ько,
обідра́нець, оша́рианець, злида́рь, хар-
ла́к, хари́ак, сі́рома́ха. — Дайте сьому
голишу хоч ложечку кулішу, дайте сьому
голоколінку хоч хліба шкоринку. н. п. —
Чи пан чи князь, чи вбогий гольти́нака, у
мене шана й честь усім однака. К. Б. —
Еней прочував ся, проспав ся і голодрабців
позбирав. Відкаль такі се гольти́наки? Кот.
— Як умре багати́рь, то йде увесь мир, а
як умре харла́к, то тільки один дак. н. пр.
(Д. теж Бѣднйга 1.)

3. га́лка (камінець круглий).

4. ви́ливок (яйце без шкарлупи). С. Аф.

5. рос. *Salvia nutans* L. = ба́бка, бабкі́,
го́лиш. С. Ан.

Голь = го́лизна. — Ї́хать го́лью = в
санка́х, без снігу. — Ї́сть го́лью =
без хлі́ба їсти.

2. д. Гольти́ба і Гольи́шъ. — Вь го́ляхъ,
на го́ляхъ = в бідно́сті, в убо́жстві,
в нужді. — Голь сь претє́нзіями =
зли́дні з перце́м. — Хоч зли́дні, та з пер-

цем. н. пр. — Хоч голий, та в підвизках.
н. пр.

Голькель = 1. жолоб'ок, рівчач'ок.

2. д. Голтыль.

Гол'єт = 1. гол'їти.

2. д. Б'єдн'єт.

Гол'єк, **гол'єнка** = д. Гол'єшъ 2.

Гол'єшка = д. Гол'єнь і Гол'єнице.

Гол'єшъ = д. Гол'єшъ 2.

Гом'я = 1. гаман, кашу'к, калітка. — Поки Сидір не женив ся, були в його гроші, а як оженив ся — кашук загубив ся. н. п. — На що тим Німцям цілини, у їх і так повні гамани. н. пр. — Де оком не доглянеш, там калиткою доплатиш. н. пр.

2. гроші, грош'я. — Не було в Кузьми грошей і не буде, хіба хто підкине. н. пр. — У його чимало грошви.

Гом'зіла, **гом'зіха** = жм'ікрут, грошол'уп, скупиндія, скупердяга, скиара. С. З.

Гом'зула = 1. скиба, скібка, шмат'ок (хліба). — Одрізана скиба від хліба, вже не притулиш. н. пр.

2. д. Гом'за.

Гом'зуха = д. Гом'за.

Гом'за = лепосид'ячий, непосид'ячка (спільн. р.), шв'єндя (С. Л.), дз'яча; невгом'ний.

Гом'з'єт, **єт** = 1. вом'з'єтись; верт'їти єт, крут'їти єт.

2. киш'їти, комах'їти єт. — Черви так і кишать.

Гом'з'єн = метуш'їня, шамот'їя (С. З.).

Гом'он = гом'їн. — Гом'їн, гом'їн по дуброві. н. п. — З шинку доносив ся гом'їн людей.

Гом'ю'єт = 1. доб'рий, робот'ячий, щир'ий робітник.

2. д. Гом'оза.

Гом'д'єла = ч'овен (венецький).

Гон'єніє = гон'єння (К.), ут'єск (С. З. Л. Ш.), гноб'ительство. — Що козаки собі за велику прик'рость і ут'єск міли. Скоропад. С. З.

Гон'єць = 1. гин'єць. С. Аф. З.

2. д. Голуб'ь гон'єний.

3. рос. *Sedum acre* L. — гин'єць, молод'єнь, росх'одник, очіток, очітки. С. Ап.

Гон'єтель, **ница** = гноб'итель, глоб'итель, ка, нап'астник, ця (С. Л.), ут'єскач. С. Ш.

Гон'єка = гон, гон'єка.

Гон'єб'єль, **гон'єб'єй**, **гон'єб'єль** = д. Голуб'єль.

Гон'єар'єнчат'є = гон'єар'єват'є. С. Аф.

Гон'єар'єний = гон'єар'єський.

Гон'єар'єство = гон'єар'єство, гон'єар'євання.

Гон'єар'є = гон'єар'є, жінка його — гон'єар'єха, син — гон'єар'єнко, дочка — гон'єар'євна. С. Аф.

Гон'єй, **гон'єчая собака** = гон'єч'ак.

Гон'єба = 1. гон'єння, ган'єння, гон'єйства. (С. Ж.).

2. їзда, розг'он. — Всі коні в розг'оні.

Гон'єт'є, **єт** = 1. ган'єти, єт, гон'єти, єт, тур'єти, тур'єти і д. Гн'єт'єся.

2. переган'єти єт, бігати або їздити навіщережки.

Гор'а = гор'а, здр. — г'їрка, г'їрон'єка, поб. — гор'єще, гор'юка, (без лісу на верховині) — ліса гор'а, лисог'ор, (з плескатою верховиною) — полон'їня гал., (гостра) — г'єстра мог'їла, шп'їль, (насища) — мог'їла, роб'лєн'їця. С. Л. (верх гори) — шп'їль, (боки гори) — зг'їр'єя, зг'їрок, (той, що витикаєт'є єт) — щ'єл'єба.

С. Л. (місце коло гори) — підг'їр'єя. — Ой вийду ж я на шп'їлечок, та гляну я на долину. н. п. — Ой підг'їр'єя, підг'їр'єя, накопало кор'єни. н. п. — **П'єд'є гору** = з гор'ї.

— **Г'єд'є**, іде в гору, та як піде з гори.

н. пр. — **На гору** = на гор'у, в гор'у.

— **П'єд'є гор'ю** = під гор'ю, по під гор'ю, на підг'їр'ї. — Ой на горі та жєнці жнуть, а по під горою, по під зеленою козаки їдуть. н. п. — **Не за гор'ами** = не дал'єко, незабаром.

— **Как'є гор'а єт пл'єч'є** = як кам'їнь з с'єрця, з плеч'єй.

— **П'єр'є гор'ой** = бенк'єт на сл'єву.

Гор'аздо = д'єже, значно, дал'єко, дов'єлі. — **Гор'аздо л'єчше** = дал'єко краще. — **Гор'аздо пох'уж'єло** = д'єже пог'іршало.

Гор'азд'є = зд'єтний, зд'єбний, дот'єпний, в'єм'їлий, т'єм'їщий. — На все зд'єтний — до люб'єц'єв, до п'єсєнь. Б. Г. — **Кто во чт'є гор'азд'є** = хто що і як ум'є.

Гор'бат'єт'є = гор'бат'єти. — Дай, Боже, вам добре жити і спереду гор'бат'єти. н. пр. (до жєнок).

Гор'б'їна = 1. гор'б'їна.

2. об'єпол, об'єполок, обз'єл.

Гор'б'їст'єй = гор'б'єват'єй, гор'б'єст'єй. — У молодого л'єкаря цвинтар'є гор'б'єст'єй. н. пр.

Гор'б'їля = кос'є з крив'єю р'єч'єкою.

Гор'б'їн'є, **н'єя** = гор'б'єн'є, гор'б'єч, гор'б'єст'єй, та. — Гор'батого до ст'єни не притулиш. н. пр.

Горбушка = окрасець, окрайчик. — Як окрасець на столі, то і душі веселій. н. пр.
Горбыль = обанол, обанолок (С. Л.), обзбъл.

Горделивий = гордовитий. С. Л.

Гордець = гордун (С. З. Л.), гордій.

Гордиться = гордіти (С. З.), гордувати, пишати ся, пишніти ся; бундючити ся, пишдючити ся, чванити ся. — Не одною він красою у селі пишав ся — він робітник, він хазяїн, він до всього здав ся. — Вона вже матірню ходила, уже пишалась і любила своє дитя. К. Ш.

Гордовина, рос. *Virburnum Lantana L.* = гордовина, гордовик, гордіна, чорна калина, С. Ан.

Гордовый = гордовиний. — Гордовое дерево = д. Гордовина.

Гордость = гордість, гордощі, гордування, пи́ха, чвань. — Злидні без пи́хи не живуть. н. пр.

Гордь = д. Гордовина.

Гордыбанч = чванити, пишдючити ся, пишдічити ся.

Гордый, до = гордий, пишний; чванливий, чванькуватий. — Ой ти дівчино гордая та пи́шна, чом ти до мене з вечера не ви́йшла? н. п.

Гордыня = д. Гордость.

Гордыть = гордіти.

Гордынка, гордычка = гордовинця. — Ти дівчино, гордовинце, гордуєш ти мною! Буде тобі гордування все перед тобою. н. п.

Горе = горе, лихо, біда; жаль, журба, туга, притуга, смуток. — Горе, лихо і біда не дають за тебе. Кв. — Узяли його думки та гадки та журба пекуча. М. Вов. — Та не дай Боже притуги на мою дитину педути. н. п. — Повій вітре із темного лу́гу, розбий, розвій із серденька тугу. н. п. — **И гора мало** = байдуже, ні гадки, і гори покотів би. — Аби місяць світив, а про зорі байдуже. н. пр. — Тепер, братко, тобі ні гадки! Сніш. — **Горе — музика́нт** = цигляк. — **Горе горькое** = лихо тяжке, тягар, тяжкий тягар, тягар. С. Ш. — **Горю предава́ться** = в тугу вдавати ся. — Не журись, дівчино, в тугу не вдавай ся. н. п. — **Горе при́чипяй** = завдавати жалю, тугу. — На що чужу цілувати, своїй жалю завдавати? н. п. — Не завдавай серцю туги: не ти будеш, буде другий. н. п. — **Съ гора** = з гори, з жалю, з журби. — Хиба піду до річеньки, з жалю утоплю ся. н. п. — **З журби** як заграє. К. Ш. — **Съ горемъ** по́ламъ до́бытъ = розгоріти, розгорю-

вати, загорювати. — Що день загорює, те в ніч прогайнує. н. п. — **Себѣ на горе, на своє горе** = собі на безголов'я. — **Мы́кать горе** = бідувати. — **Помо́чь го́рю** = запобігти лиху.

Гореваніє = горювання, сумовання, жаль, журба, жу́ра. — Од плачу́ та сумовання очі потемніли. К. П. — Журбою поля не перейдеш. н. пр. — **З жалю** не знала, що й робити. — Спину и тугу, великую журу на тонкий папірець. н. п. — **Розійди** ся туга, велика жура по тяжких ворогах. н. п.

Горевать = горювати, журити ся, сумувати, смутувати, тужити, смутити ся, вбивати ся, побивати ся, в тугу вдавати ся. — Не журись, та Богу помолись. н. пр. — Чого серце ти сумуєш, чи то нове горе чуєш. К. Д. — **Загубиш** — не смутись, знайдеш — не веселись. н. пр. — В частю не брикай, в недолі не тужи ніколи. н. пр. — **Горе** міні з таким мужем жити, а ще гірше й без такого тужити. н. п. — Ой бачить ся не жу́рю ся, в тугу не вдаю ся, а як вийду за ворота — від вітру валяю ся. н. п. — Як без тебе тут горюю — прийди, подиви ся. Кот.

Горевой = бідолашний.

Горельефъ = горорізьба. К. Ч. Р.

Горемы́ка = бідолаха, бідарь, горопаха, сіром'яха і д. Бѣдняга.

Горемы́чный = бідолашний, бідашний, серде́шний, горопа́шний, бі́дний, безща́сний, безта́ла́нний, сірома́шний.

Горенка = горниця, світилиця, кімната.

Горестный = журливий, журний, смутливий, смутний, жалібний. — Чого твою журлива мова моїй душі не довідома? Петренко. — Мати ж його жаліслива стоїть під хрестом смутлива. н. п.

Горестъ = журба, жаль, смуток, туга, печаль, жу́ра. — Пресучая тая журба мене ізсунула. н. п. — Лиха та радість, по якій смуток наступає. н. пр. — Хожу, пужу, як те сонце в крузі, чи я встаю, чи лягаю, завше серце в тузі. н. п. — Ви любощі, ви розлуки, гіркая печаль і муки. н. п.

Горець = рос. *Polygonum* — **Горець пти́чий**, *P. aviculare L.* — шпориш, шпори́ш, му́ріг, му́ріжок. — Косить, братці, шпоришу, тай наварим кулішу. н. п. — *P. bistorta* — ра́кові шийки, рачкі, лѣвурда. — *P. convolvulus L.* — берізка, повійка. С. Ан.

Горець = горняк, горяк, горю́н (С. З. Л.), верховінець (гал.).

Горечь = гіркотіа, гіркість. С. Л. — **Прозводіть горечь** = гірчити.

Горженіє = гордування.

Горизонтальний = поземий. Гал. — Листя їх не укладають ся поземо, як у наших дерев, а боком до позему.

Горизонт = обрій, видокруг, небозвод, кругогляд (Лев.), кругозір (Опатович). — Сонце сіло за обрій. С. Л. — На політичному видокрузі збирають ся тяжкі хмари. Батьківщина. — На західному небозводу висіла чорна хмара. Фр.

Гористий = горяний.

Горіцвѣтъ, рос. *Lychnis* = горіцвѣт, зірочки, зірки.

Горіща = горіще, горюка.

Горка = 1. гірка, гіронька. — Ой вийду на гірку, та спогляну на зірку. н. п.

2. полиці з скляними стінками, де ставити ся коштовна посуда і різні дрібні речі.

3. спускалка. — Бери grindжол, та ходім на спускалку.

4. **Красная горка** = провідна неділя.

Горланить = гукати, вигукувати, галасувати, репетувати, горлати (Ман.), зіпати (С. Аф.). — Кричить баба, репетув — ніхто її не рятує. н. п.

Горланъ = горлань, горлай (Ман.), горлонань, горлач.

Горластыя = горлатий.

Горлачъ = д. Горланъ.

Горленка, горлинка, нт. *Columba turtur* = горлиця, горличка.

Горлець = д. **Горѣць**, Р. *Bistorta*.

Горло = 1. горло, горлянка, дихало. —

Во все горло = на все горло. — **Заткнуť** кому горло = заціпити, заціткати, заткнути пельку. — **Залить горло** = залити очі, напийти ся пияним.

— **Наступити на горло** = з ножом до горла, івбалтом. — **Сыть по горло** = наїв ся до сходу, в пельку не лізе.

2. горло, горличко, шийка. — Одбив горло у пляшки. С. Аф. — Пляшка з довгою шийкою.

3. гірло. — Дніпра гірла затопило. К. Ш.

Горловина = джерел. С. Аф.

Горловій = горляний.

Горлодѣръ = 1. д. **Горланъ**.

2. тютюн або горілка (дуже міцні) — **запрідух** (про горілку).

Горлохвѣтъ = д. **Горланъ**.

Горлуна, горлуникъ, рос. *Bunias orientalis* L. = грицики, грицик, свербіга, свербігуз, свиріпа, катран. С. Ан.

Горлышко = горличко, шийка (на пр. пляшки).

Горлянка = 1. рос. *Cucurbita Lagenaria* L. = тиква. — З тиквою по воду. С. Ш.

2. рос. *Prunella* = горлянка, суховѣршики, *Filago arvensis* L. = горлянка, грудна травка, поліничик. С. Ан.

3. скляна банька з довгою шийкою.

Горній = гаряче, палко.

Горніло = горен.

Горнисть = трубач (С. Ш.), сурмач.

Горница = горниця, свѣтліця, кімната.

Горничная = горнишна, покойовка. (Прав. С. Л.).

Горногорішекъ, рос. *Orobis vernus* L. = горішок горобиний, дикий, шівники, рійник, сердешна трава, черевічки, зозуліні черевічки. С. Ан.

Горнѣшка = пічурка. — Загреби жар в пічурку.

Горпъ = 1. горен (у кузнях і гончарнях), гута (на скляних заводах), гартівня (в цегельнях. С. Л.).

2. труба, сурма, суремка. — У суремки жалібно вигравали, славу козацькую вихвалили. н. п. — Годос як сурмонька, та чортова думонька. н. пр.

Горный = горівий, гірний, гірський.

Городить, ся = 1. городити, ся, (типом) — тинити. С. Ш. — **Городить дичь, чепуху, вздоръ** = д. під сл. **Вздоръ**.

2. мостити ся і д. **Взбираться**.

Городишко = містечко, городок.

Городище = 1. город великий, місто велике.

2. городище. — Високав кахлю на городищі.

Городкі = скраклі, краглї, цурка (С. З.). — Хто у краглї, а хто у мету грає. Бодинскій.

Городовой = 1. городський, городянский, городовий, міський.

2. десяцький, поліцейський, городовий.

Городъ = місто, город. — Обступили город Умань, поробили шанці. н. п. — **Губернскій городъ** = губернія. — Чоловік поїхав в губерню.

Городьба = 1. городіння.

2. горіжа, огоріжа. — Почав горожу городити.

3. язъ, язбк. С. Ш.

Горожанинъ = городянин, городянець, городовик.

Горожанка = городянка. — Єсть багато городинок, вибирай любую; ти пан Возний, тобі треба не мене сільськую. Ког. — Чи я з города городиначка, чи з деревні поселничка. н. п.

Гороженіє = д. **Городьба** 1.

Горюкѣ = гірник, горюкѣ.

Горюкѣ = горюкѣ. Мал. — Печінка сама без картоплі горюкѣ.

Горюкѣ = горошковатий.

Горюкѣ = горюкѣ.

Горюкѣ = 1. горюкѣ. С. Аф.

2. горюкѣ.

Горюкѣ = горюкѣ (юшка з гороху).

Горюкѣ = горюкѣ, горюкѣ.

Горюкѣ, рос. *Pisum sativum* = горюкѣ. — Як горох при дорозі: хто йде, той і веселю.

н. пр. — Горюкѣ журавлинний, ворюкѣ.

мшійний, кормовій = д. Віка.

— Г. гусиний = д. Ворюкѣ. — Г.

жёлтый, *Lathyrus pratensis* L. = журав-

линний стрюкѣ, горюкѣ. С. Аф.

Горюкѣ = горюкѣ. — Кормовій, воро-

кѣний горюкѣ = д. Віка. — *Vicia*

cracca L. = гадючий, горюкѣ, го-

рюкѣ, ворюкѣ, дікий горюкѣ,

натягач. С. Аф. (Д. ще під сл. Горюкѣ).

Горюкѣ = горюкѣ.

Горюкѣ = горюкѣ.

Горюкѣ = гірський.

Горюкѣ = брати жменю.

Горюкѣ, горюкѣ = жменю.

Горюкѣ = жменю, (в дві руки) — пригорш-

ня, пригорш (С. Аф. З. Аф.). — Ой посяю

життя жменю, а другу ячменю. н. пр. — Не-

ма що в жменю взяти. С. Аф. — Чужого

взьмеш жменю, а свого даси пригоршню.

н. пр. — Чуже взьмеш жменю, то чорт

твое міркою. н. пр.

Горюкѣ = горюкѣ, горюкѣ. — Гор-

юкѣ трава, рос. *Prunella vulgaris* =

горюкѣ, суховірши. С. Аф.

Горюкѣ = горюкѣ.

Горюкѣ = гірка, гірюкѣ.

Горюкѣ, рос. *Polygonum persicaria* L. =

гірюкѣ. С. Аф.

Горюкѣ = гіркути. — Капустя гіркує, бо

не крикий росіє.

Горюкѣ = гіркує, гіркує, гіркує.

(С. Аф.). — Хоч гіркує, аби инше. н. пр.

Горюкѣ = 1. гіркути. 2. д. Горюкѣ.

Горюкѣ, рос. *Sinapis* = 1. гіркути. — *Si-*

napis arvensis L. = свиріє, свиріє.

С. Аф.

2. гіркути. (Приправа до страви).

Горюкѣ = гіркути.

Горюкѣ = гіркути.

Горюкѣ, горюкѣ = гончарю.

гончарю, (що виробляє посуду без поли-

ви) — гончарю білий, (поливию) — по-

судник, (що виробляє миски) — мисоч-

ник. — Так їхати з бабами, як гончарю-

ві з горюками. н. пр.

Горюкѣ = гончарювати. С. Аф.

Горюкѣ = гончарю, гончарю.

— Нехай горюки бють ся на гончарю по-

лову. н. пр.

Горюкѣ = 1. горюкѣ. — Горюкѣ-

ная кришка = покривка. — Своє хата

— покривка. н. пр.

2. гончарю, гончарю. — Горюкѣ-

ний заводъ = гончарня. — Г. глина =

гончарня. (д. Глина).

Горюкѣ, горює = гіркий, гірше, гірш.

С. Аф. — Та не має гірше так нікому, як

бурлаці молодому. н. пр.

Горюкѣ = горюкѣ, горюкѣ, здр. гор-

рюкѣ, горюкѣ, горюкѣ, горюкѣ,

горюкѣ, горюкѣ, (для борщу) — бор-

щівник, (для каші) — кашник, кашни-

чок, (великий, в котрому зливають рушники

то-що) — золівник, золівник, (металіч-

ний великий, мідяний) — мідень, мідняк,

баняк, (чавунний) — чавун. — Плавиль-

ний горюкѣ = тигель, циліндровий —

стовбур. — Не боги горюки обжигаютъ,

н. пр. — не сьвяті горюки ліплять. н. пр.

Горюкѣ = 1. гіркий. — Гіркий, як полинь.

2. бідолашний, безщасний. — Горюкѣ

участь, судба = лиха доля, лиха го-

дина. — А, побий тебе лиха та нещасли-

ва година! — Горюкѣ пияница і Горю-

кѣ пияница = гіркий пияниця, —

Шинкарь к чорту дьяти, ще й з чу-

маченька сьміється, що гіркий пияниця. н. пр.

— Пить горюкѣ = пити без прощину.

— Пить горюкѣ чаму = бідувати.

Горюкѣ = згіркий, прогіркий. — Ма-

сло згірке.

Горюкѣ = гіркути. — Капустя гіркує.

С. Аф.

Горюкѣ, горюкѣ = гіркує, гіркує,

гіркує. С. Аф.

Горюкѣ = д. Гадючий ягоди.

Горюкѣ, горюкѣ = гіркує, гіркує.

Горюкѣ = гіркує, гіркує, дуже

гіркий.

Горюкѣ = горюкѣ (1. д. Водка і 2 — при-

строй для горюки в лямпі або що).

Горюкѣ = горюкѣ. С. Аф. — Давайте гра-

ти в горюкѣ! — Горю, горю дуба! —

Чого ти горює? — Дівчини хочу. — Якої?

— Тебе молодой. н. пр.

Горюкѣ = згарь, згарю, палення,

шмалю. — Щось шмалю чути.

Гор'блѣй = горілий, палений.

Гор'бѣль = д. Гарь 2.

Гор'біє = горіння.

Гор'бѣть = 1. горіти, (тихо) — жівріти, (блимаючи) — бліматися, (з полум'ям) — палати, (дуже) — палахкотіти, гоготіти. — Човни і байдаки палали, соснові пороми тріщали. Кот. — Степ кругом горить і гуготить. — Пічку так затопили, що аж гоготить. С. З.

2. світитись, блищати. — У вовка очі світить ся у ночі.

3. палати. — Коханним палає до неї. — Сердешним огнем палаю. С. З. — Гор'бѣть во ртѣ = пече в роті.

Гор'бѣць, нья, гор'бѣха = д. Горем'яка.

Гор'бѣчѣсть = горючість, палкість.

Гор'бѣчий = 1. горючий.

2. палкий. — Сухенький, як порох був уже палкенький. Кот.

3. гарячий, палючий, пеку́чий. — Гор'бѣчий сльози = гіркі, ревні сльози. — Заплакав ревною сльозами. К. З. о Ю. Р.

Гор'бѣшко = горенько, лішенько. — И гор'бѣшка ма́ло = байдуже, ні гадки. — Ми побиваємось, а йому байдуже.

Гор'бѣний = д. Горінець.

Гор'бѣнький = гаряченький.

Гор'бѣчѣсть = гарячість, жар; пал, палкість, запал, обал; щірість. — Засьпи- вате міні пісні без запалу і щоб ви рука- ми не розмахували. Кот.

Гор'бѣчний = гарячковий.

Гор'бѣчѣтьний = палючий.

Гор'бѣчѣть, ся = гарячіти, ся, розпаліти, ся, розпикати, ся. — А він так розпа- лив ся, що ні приступу до його. — Не дуже бо гарячесь, щоб не згорів.

Гор'бѣчий = 1. гарячий, жаркий, палючий, пеку́чий. — Гаряча вода. — Пекуче повітря.

2. палкий, запальний. — Палке серце.

— Гор'бѣчѣ = гарячѣ, палко; шпәрко.

— Нуте, хлопці, швидко, шпәрко, музики заграйте. Гул. Ар. — Гор'бѣчѣє вино́ = горілка. (Д. Водка). — Вь гор'бѣчѣхъ, сь гор'бѣчѣ або вгор'бѣчѣхъ, сгор'бѣчѣ = з гарячу, з запалу, з'обалу. — З гар'бѣчу й не почув, що болить — Та він з'оба- чу так зробив.

Гор'бѣчка = 1. мед. Febris acuta — гар'бѣ- ка, палючка, огневця, жигавця.

2. пал, палкість, запал, обал. — По- рѣть гор'бѣчку = гарячіти ся, розпалі- ти ся; хпати ся, квапати ся (в яко- му ділі).

3. палкий, запальний, палюний. — Ну, та який же палюний — так зразу і зкисить.

Гор'бѣчѣсть = пал, палкість, запал, обал.

Госпіталь, ний = шпіталь, ний.

Госпѣдѣнь = госпѣдній, госпѣдєвий. — Кара госпѣдева. К. Ш.

Госпѣдінъ = пан, госпѣдарь; добродій.

— Бог високо, пан далеко, а підпанки да- дуть драпки. п. п. — Пане, добродію! С. З.

— Я зову вас, добродію, як все село наше, шануючи ваше письменство і розум. Кот.

— Госпѣда́ = панѣве, пані, панство, панѣве добродійство. — Дѣма ли го- спѣда́? = чи дѣма пані, панство? —

Госпѣда́, вѣслухайте мене́ = панѣве, вѣслухайте мене́. — Госпѣдінъ Н. = добродій або пан Н.

Госпѣдєкий = 1. д. Госпѣдєнь.

2. панський. — Панських груш не руш; як погніють, самі оддадуть. п. пр. — Се панське діло, а не мужицьке. — По-го- спѣдеки = по панському, як у панів.

Госпѣдєтво = панування, госпѣдарюва́н- ня, панство.

Госпѣдєствовати́ = панувати, госпѣдарю- вати. — Панувала і я колись на широкім світі. К. Ш. — Та допоможуть ворогові го- спѣдарювати. К. Ш. — Біс та його діти па- нують на світі. п. пр. — Госпѣдєствую- щий = пануючий. — Пануюча віра, мова.

Госпѣдєчикъ = панѣк.

Госпѣдѣ — Госпѣдѣ (С. Аф.), Госпѣдѣ.

Госпѣжа́ = пані, добродійка, пані матка, госпѣдіня. — Пані на всі сані. п. пр. — Яка хатка, така й пані-матка. п. пр. — До- бра госпѣдіня, коли повна скрини. п. пр.

Госпѣжінки = 1. Пречіста лѣрша (15. Серпня).

2. Спасівка. (Лист перед Пречистою і сама година). — Спасівка — ласівка (бо всього тоді до воли). п. пр.

Госпѣжінки = 1. Пречіста лѣрша (15. Серпня).

2. Спасівка. (Лист перед Пречистою і сама година). — Спасівка — ласівка (бо всього тоді до воли). п. пр.

Госпѣжінки = 1. Пречіста лѣрша (15. Серпня).

2. Спасівка. (Лист перед Пречистою і сама година). — Спасівка — ласівка (бо всього тоді до воли). п. пр.

Госпѣжінки = 1. Пречіста лѣрша (15. Серпня).

2. Спасівка. (Лист перед Пречистою і сама година). — Спасівка — ласівка (бо всього тоді до воли). п. пр.

Госпѣжінки = 1. Пречіста лѣрша (15. Серпня).

2. Спасівка. (Лист перед Пречистою і сама година). — Спасівка — ласівка (бо всього тоді до воли). п. пр.

Госпѣжінки = 1. Пречіста лѣрша (15. Серпня).

2. Спасівка. (Лист перед Пречистою і сама година). — Спасівка — ласівка (бо всього тоді до воли). п. пр.

Госпѣжінки = 1. Пречіста лѣрша (15. Серпня).

2. Спасівка. (Лист перед Пречистою і сама година). — Спасівка — ласівка (бо всього тоді до воли). п. пр.

Госпѣжінки = 1. Пречіста лѣрша (15. Серпня).

2. Спасівка. (Лист перед Пречистою і сама година). — Спасівка — ласівка (бо всього тоді до воли). п. пр.

жили, не узяючи аренд, підвод, ралців.
Орлик. С. З.

Гостиница = гостиниця, гостиний дім, вітальниця. (О. С., теж Эв. — у Запорожців при монастирях), заїзд (Прав.), корчма, заїздний або постійний двір (Лів.), трахтірь, трахтір. — Хто би сам корчми попутник в дому своем мід, а не при дорозі, не збудувавши дому гостиного. Ст. Л. — Ходім до трахтиру. С. Ш.

Гостинодворецъ = купецъ, крамарь, (що торгує в крамницях).

Гостиний = (ст.) — купецький. — **Гостиний дворъ** = крамниця, панський ряд. — Як тікала Бондарівна пожежі крамниці, ой вистрелив пан Канювський з нової рушниці. п. п. — **Гостиная** = кімната, світлиця, горниця, гостина, вітальня. (Чайч.).

Гостить, ся = гостювати. — **Любящий гостить, разъѣзжать по гостямъ** = гостювати. С. Аф.

Гость, я = гість, гостя. — Дорогий гість, та шкода, що в піст. п. пр. — Гість несподіваний, хазяїн не прибіраний, то й Бог простить. п. пр. — **Гості** — сіли на поїмості. п. пр. — **Въ гости** = в гості, в гостину. — Одеунув брат кватирочку: іде сестра в гостиночку. п. п. — Тудюю йтиму до батенька у гостину. п. п. — **Свадебные гости** = весільні гості, (про жінок) — приданки. — Коли в поезику не давай, а жінки в приданки не пускай. п. пр. — По весіллях жінок пускали, щоб часто в приданках були і до півночі там гуляли. Кот.

Гостьба = гостювання, гостина. — В дорозі, в гостині пам'ятай о худобині. п. пр.

Гостья = гостя.

Государить = царювати.

Государский = царів, царський.

Государственный = державний. — Рада державна постановила. Батьківщина.

Государство = царство, держава, паньство. С. З. Л. — **Аристократическое государство** = шляхетчина. — Була колись шляхетчина — вельможна пані, мірила ся з Москалями, з Ордою, з султаном. К. Ш.

Государствованіе = царювання, панування. С. Л.

Государствовать = царювати.

Государыня = 1. цариця (укр.), цесарєва (гал.). — Та поїдем до столиці, прохати милості у царці. п. п.

2. добродійка, пані. — Милостива, лаєкава пані, добродійка.

Государь = царь, цесарь (гал.), король, господарь. — Богом світ держить ся, царем земля править ся. п. пр. — Бога просим за цесаря у Святий Матки, що нам цесарь подарував панщину і податки. п. п. — **Милостивый государь** = добродію, пане, ласкавий пане. — **Государевъ** = д. **Государский**.

Готический = готичний, шпильастий.

Готовальникъ, готовальня = скринька з різним струментом до рисування.

Готовить, ся = готувати, ся, лагодити, ся, ладнувати, ся, лаштувати, ся, ладнати, ся, рештувати; припасати, (про страву) — готувати, лагодити, порати ся. — Я думала, що мій милий спить, не чує, а він на мене нагайку готує. п. п. — От лагодить ся він орати. п. к. — Хто батька не шанує, той собі пекло готує. п. пр. — Рештувати вози в далеку дорогу. К. Ш. — Лаштуйте гармати. К. Д. — Вміла готувати, та не вміла давати. п. пр. — Люде ще не пообідали, а він вже вечерять лаштується. п. пр. — Іди лишень полуднувати лагодь. К. Ш. — Вернулася до дому, заходилась поратись. п. к.

Готовность = 1. **готовість**. — **Въ готовности** = на поготіві. — Вже усе на поготіві. К. Ш.

2. **охота, хіть**. — **Съ готовностью** = охоче, радніше, з охотою, залюбки.

Готовый = 1. **готовий, зложений, злаштований**. — Купив за готові гроші. С. Аф. — Віз злаштований в дорогу.

2. **охочий, радніший, ладен**. — **Я всё готовъ для васъ сдѣлать** = радніший все для вас зробити. — Свідчуєсь Богом, ладен записатись. С. Л. — **Готовый къ услугамъ** = готовий до послуги. — **Готовъ** (в жарт) = п'яний, п'янісінький.

Госпиталь, ный = д. **Госпиталь, ный**.

Гощеніе = д. **Гостьба**.

Грабаздать = грабувати, хапати, г'рбати.

Грабаздаться = видирати ся.

Грабастать = д. **Грабаздать**.

Грабѣжный = грабіжний, драпіжний.

Грабѣж = грабіж, грабіжка, грабунок, шарпання, шарпаніна, харцізство, драпіжство (С. З.), здірство (С. З. Л.). — Збогатили ся шарпаниною добр жидівських. Л. С.

Грабеліна = грабліще (С. Аф.), грабільно, граблісько.

Грабельный = грабеліний.

Грабельщикъ, ца = громадильник, ця, гребець (С. Аф.).

Грабильникъ, грабинникъ = грабина С. Аф.

Грабинный = грабовий. С. Аф.

Грабитель = 1. грабіжник, граблєць (С. Аф.), драпіка (С. З.), здірщик, здірця (С. З. Л.), харціз (С. Ш.).

2. д. Взяточникъ.

Грабительскій = грабіжницький, здірщицький, харцізський. (С. Ш.).

Грабѣть = 1. громадити (С. З.), гребті (С. Аф.) — О полудні гребли сіно і в валочки клали щільно. п. п.

2. грабувати (С. Аф. З. Л.), гарбати (С. З.), шарпати, рабувати (С. З. Л.), обдирати, луїти. — Не вєпів хлопець вернути ся з пивниці до хати, приступили Запорожці Саву грабувати. п. п. — Годі, годі, козаченько, в обозі лежати. — ой ходімо ідд Гусетин жидів рабувати.

3. д. Взяточничать.

Грабли = граблі, здр. — грабельки, поб. — грабліща, ручка граблів — граблище, грабильно, граблисько, верхня частина, де зубці — валок (С. Аф.), граблі коло коси — грабкі (косити на грабки. С. Аф.), кінні — громадїлка (С. З.), граблі або наче вила з трьома зубцями, котрими відгрибають солому від зерна, як молотять — тройчаки, башмармак (С. Ман.).

Грабликъ, рос. *Potentilla argentea* L. = червішник, червечник, дерев'янка, жовня. С. Ан.

Грабловіще = д. Грабеліна.

Грабовый = грабовий. С. Аф.

Грабокъ = грабкі (д. Грабли).

Грабъ, рос. *Carpinus betulus* L. = граб, грабина, здр. — грабокъ, поб. — грабище. — Як був собі дід та баба, та полізли на граба, граб уломив ся, дід покотив ся. п. к.

Гравѣръ = різбяр.

Гравилатъ, рос. *Geum urbanum* L. = гребіник, вивішник. С. Ан.

Гравировальный = різбярський.

Гравировальщикъ, щца = різбяр, ка.

Гравированіе = 1. різб'я.

2. різбярство.

Гравировать = вирізувати (на дереві, каменю або металі для видруккування на папері або що).

Гравировка = Гравированіе.

Гравій = жорстvá. — Скрізь доріжки жорствою висипано.

Гравіора = куншт, куншттик (С. З.), визерунок, малюнок (видрукований). — За-

бавляла, розмовляла, і Богу молитись, і азбуку по кунштниках заходилась вчити. К. Ш. — І книжечок з кунштниками в Ромні накупила. К. Ш.

Грядина = грядіна. С. Аф.

Грядирня, грядирное заведеніе, грядиръ = грядільня. (Славинск.)

Грядировать, ся = випарювати, ся (сіля на грядільні).

Грядный, градовой = грядовий.

Грядобітіе, грядобой = грядобій.

Градоначальникъ = городничий. С. З. (Тепер в де-яких містах, як от в Петербурзі, Одесу, Таганрозі, Керчі — вищий начальник міста і палєжачої до нього округи — градоначальства).

Градскій, градскої = д. Городової 1.

Градусникъ = термомір. — Є такий струмент, що показує на скільки що небудь нагрілось, зветь ся він термоміром. Де-що про свѣт Божий.

Градусъ = ступінь. С. Пар.

Градъ = 1. д. Городъ.

2. гряд. — Гряд ніколи не йде довго. Де-що про свѣ. Б.

Гражданійтъ, ка = 1. д. Горожанійтъ, ка.

2. громадянин, ка.

Гражданскій = 1. городський, городянський, міський. 2. громадський. 3. державний. 4. штатський (не військовий). 5. не церковний. — **Гражданское право** = цивільне право. — **Г. палата** = 2 судовá інстанція для цивільних справ і позовів. — **Г. смерть** = політична смерть (утрата по суду політичних прав.) — **Г. чиновникъ** = статський. — Були і штатські і военні. Кот. — **Г. мужество** = громадська відвага. — **Г. долгъ** = громадський обов'язок. — **Г. печать** = гражданка. (Письмо, заведене царем Петром В. замісто церковно-славянського). — Вміє читати тільки по церковному, а гражданки не знає.

Гражданственность = громадієство (укр.): освіта.

Гражданство = 1. городянство. 2. д. Гражданственность. 3. городяне.

Грăкъ = д. Гăркатъ, (про воронів) = кракати, крякати. — Ой кряче, кряче та чорненький ворон тай у лузі над водою. п. п.

Грамматика, тицескій = граматика, мовниця, граматичний.

Грамота = 1. грамота. — Має від пари грамоту. — **Охранная грамота** = глєйт, глєйтовий лист. (С. П. К. Б.).

2. письменство (С. Л. Кот.), письменність.

Грамоте́й = грамоти́й, пи́сьма́к (С. З. Л.), пи́сьме́нний. — Натальці треба не пи́сьменного, а хазя́їна добро́го, щоб умів хлі́б робити. Кот.

Гра́мотка = ци́ду́лка.

Гра́мотни́к, ца = грамоти́й, ка, пи́сьма́к, чка, пи́сьме́нний, на.

Гра́мотно́сть = д. Гра́мота 2.

Гра́мотни́й = пи́сьме́нний.

Грана́тъ, гра́нати́й = (дерево *Punica granatum* і ка́мінь *Silex granatus*) — гра́на́т, гра́натови́й. (п. к.).

Гра́нди́озни́й = вели́чний, вели́шний.

Гра́не́ний = гра́нча́стий, ру́бча́стий, шлі́хований.

Грани́льний = шлі́ховальни́й.

Грани́стий = гра́нча́стий, ру́бча́стий, шлі́хований, угла́стий. (С. III.).

Грани́ть = шлі́ховати́. — **Грани́ть мосто́вую** = тиня́ти ся, ве́штати ся, шва́(е)н-ля́ти, ні́кати (без діла).

Грани́ца = грани́ця, ко́рдон (гал.), гру́нта одного господаря від другого — ме́жа, помі́ж лана́ми і части́нами поля — обмі́жок, узе́ньки — су́голов, су́головки. С. Л. — Коло́ грани́ці не став сві́тлиці. п. пр. — Пішов помі́ж нива́ми по обмі́жках. С. З. — **Вийти́ изъ грани́ць** = пере́йти, сту́піти через край, переборщи́ти.

Грани́чить = грани́чити, межува́ти.

Грани́чний = грани́чний, суме́жний.

Гра́нка = 1. шлі́ховання.

2. бли́зня́та (про о́рих).

Гранови́тий = гра́нча́стий, ру́бча́стий. — **Гранови́тая па́лата** = ца́рський па́лац в Москві, обробле́ний шлі́ховани́м ка́мнем.

Грані́ть = жорства́.

Грань = 1. д. Грани́ца.

2. гря́нь (С. Аф.), рі́г, ру́б, край, обру́б.

3. карб (С. З.), за́рубка.

Грасі́ровать = га́ркати, га́ркавити.

Графі́нь = графі́н (Лів.), кара́фа, кара́фка (Прав.). — Уви́йшла з кара́фкою сві́жої води. Фр.

Графі́ня = графі́ня і графі́ня. (Жі́нка або дочка гра́на).

Графі́ть = линюва́ти.

Графле́нный = линьова́ний.

Графова́тъ = д. Графі́ть.

Гра́фскі́й = гра́пський.

Гра́фство = 1. гра́нство.

2. гра́нщина.

Графъ = гра́н. О. С.

Граче́вий, граче́вый = гра́ків, гра́чийий.

Граче́нокъ = гра́ченя́, тко. С. Аф.

Гра́чийи́й = д. Граче́вий.

Грачъ, пт. *Corvus frugilegus* = гра́ч (С. Аф.), гра́к, га́йворон. (С. З.). — Ге́монське га́йворони́ понасі́да на дуб. К. Х.

Гра́ять = д. Гра́кати.

Гребені́на = кле́учья.

Гребё́нка = 1. гребе́нка, гребе́нець, гребе́нчик.

2. гребе́нь. — При́сти на гребе́ні мичку. — До́шка в котру́ вставля́єть ся гребе́нь — дни́ще. С. Аф. З.

Гребенни́к = д. Грави́лятъ і Гребенна́я тра́ва.

Гребёно́й = гребе́нний. — **Гребенна́я тра́ва**, рос. *Celosia cristata* L. = гребе́шо́к, шві́пчик. С. Ан.

Гребёно́чный = гребе́нний, гребе́нцеві́й.

Гребенча́тий = гребе́ня́стий.

Гребенщи́к = гребе́нний.

Гребень = 1. і 2. д. Гребё́нка.

3. (у пти́ць) — гребе́нь.

4. ве́рх, ве́ршо́к, ве́рхови́на, (го́ри) — ши́пль.

5. (в будо́ві) — гребе́нь. — Стрі́ха з ви́соким гребе́нем.

Гребё́ць = гребе́ць (С. Аф. З.), грома́дильни́к.

Гребёшо́к = 1. д. Гребё́нка 1.

2. груди́на (у пти́ць), коби́лка.

3. **Пту́гий гребе́шо́к** = чу́бо́к, чу́байка, гребе́нь (у шві́в).

4. рос. а) д. Гребенна́я тра́ва. б) *Rhinanthus crista galli* — бубови́й, дзві́нець, дзвіно́чки. С. Ан.

Гребло́ = 1. стрі́хівка, стрі́хач, стрі́х. — **Насыпа́ть въ гребло́, по́дъ гребло́** = в стрі́х, під стрі́х, в ще́рть. — Овси да́вали в бочку́ під стрі́х, без ве́рху і то́птанні. С. З. — **Міра му́ки ви́щертъ без ве́рху**. С. З.

2. д. Весло́.

Гребля́ = 1. гребови́ця. С. З.

2. гре́бка. — Ві́н сів на сте́рті, а ми на гре́бках.

3. гре́бля. — В кінці́ гре́блі шумля́ть ве́рби, що́ я наса́дила. п. п

Гребля́къ = д. Гла́дышъ 3.

Гребневи́дный = гребе́ня́стий.

Гребневи́къ = д. Гребенни́к.

Гребнеобра́зный = гребе́ня́стий.

Гребной = гребе́ний, грома́дильни́й.

Гребо́к = 1. д. Гребло́ 1.

2. гра́са. (Прав. Копистка у мулярік для розмішування ванна з піском).

3. д. Весло́.

4. Лопать (в млиновому або пароходному колесі).

Гребта́ = турбо́та, кло́пін, нудьга́, сума́.

Гребті́ть = нуді́тись, нудьговати́, сумовати́. — **Ми́й гребті́тся** = міні́ нудно, сума́но. — **Ему́ гребті́тся** = йому́ нудно, сума́но; він побива́ється, турбу́ється.

Гребтєчки, гребу́ньки = (в жарт, до дітей) — ру́ченьки.

Гребці́къ = д. Гребѣ́ць.

Грэ́за, часті́ше грѣ́зы = 1. сон, сні́й, ма́ра, ма́ри, верзі́ння, ма́на. — Сьві́ти йому́ місяче́ньку і розга́йя ма́ри, а як при́йде мій ми́ленький, то за́йди за хма́ри. — Хай рожевою ма́ною по па́д лею́ сон лі́тає... поки ли́хо не загра́є. В. Ц.

2. мря́я. — Ми́нули лі́та, уте́кли мо́ї на́ддї молоді́, а мрі́ї чисті́ і сьвяті́ де́сь бу́йні ві́три розне́сли. Як.

Грэ́зденъ = бли́зня́та (о́ріха то-що). С. Ш.

Грэ́зить, ся = 1. д. Брэ́дить.

2. мря́яти, ся, ма́рити, ся, ро́йти ся у голо́ві (С. Л.), у хма́рах лі́тати, хми́р-ри га́няти.

Гре́мкать = гре́юкати, гре́юкоті́ти. С. Аф.

Гремо́къ = 1. гре́юк.

2. д. Бренча́лка і Бубе́нець.

3. д. Гребешо́къ 4—6).

Гремучі́й = гуркотя́чий, гуркотлі́вий, гре́юкотя́чий, гре́мя́чий (С. Аф.), грі́мля́чий (С. Л.).

Гремучка = д. Бренча́лка, Бубе́нець і Гребешо́къ 4—6).

Гремѣ́ть = 1. гре́міти, грі́моті́ти, грі́мота́ти, гуркотя́ти, гре́юкотя́ти, (почина́ти — вигрі́мляти, нагрі́мати, (з да́лека) — сту́гоні́ти, туркотя́ти, (переста́ти) — відгрі́міти. — Як ста́не по небу́ грі́м грі́мотати́, та ста́не блиска́вками ле́бо заспа́ти. н. д. — Хма́ра хма́ру шви́дко го́нить, грі́м по небу́ гре́юкотить. Сні́п. — От о́півночи сту́котить-грі́мотить, і́де зми́й. н. к. — Мо́в млинове ко́лесо гуркотя́ть. Фр. — Сту́гонить Дні́про по скеля́х, бе́ть ся об поро́ги. В. Ц. — Пере́часу́ймо ли́шень, бо грі́м нагрі́ма і дощ на́рапа. С. Л.

2. бря́зчати́, бря́зкоті́ти. — Ко́зак гу́ли, бря́зчать його́ гро́ші. н. п.

Гремѣ́чий = д. Гремучі́й.

Гремѣ́чь = дже́рело́. С. Аф. З. Л. — Тво́я мо́ва як дже́рельце́, сти́ха ле́ть ся (2) в се́рце. н. п.

Грэ́на = яйця́ шовко́вичних черве́й.

Грено́къ = грі́нка.

Грену́ть = гре́бну́ти (веслом).

Гресті́й, гресть = 1. (гра́блями) — гре́бти, гро́мадити, (лопа́тою, рука́ми або що́) — го́рну́ти, зго́рта́ти, згро́ма́жувати, (веслом) — гре́бти, гро́мадити, (навпа́ки, щоб поверну́ти чо́века) — таба́нити. (С. Ш.)

О полу́дні гре́бли сі́но і в валочкі́ клали щі́льно. н. п. — Вчо́ра Васи́ль сі́но ко́сив, а нинькі́ гро́мадив, ой хто ж те́бе, Васи́лечку, на те́є пора́див. н. п. — Го́лос гу́стий, хоч лопа́тою го́рни. н. пр. — Ко́жна рука́ до се́бе го́рне. н. пр. — Сі́дай на гре́бку та гро́мадь.

2. за́грі́бати, га́рбати, за́го́рта́ти.

Гре́цкій о́рѣхъ, рос. *Juglans regia* L. = во́ло́ський о́ріх. С. Ан

Грэ́ча, рос. Polygonum fagopyrum = гре́чка, (особли́ва) — та́тарка. С. Ш. — З гре́чки і про́са і каша́ і па́ша. н. пр. — На сьвя́того Ма́рка (25 кві́тня) пі́зній о́вес, а ра́ннй та́тарка. н. пр.

Греча́нка = гре́кня́я.

Гре́ческій = гре́цький.

Гре́чина, рос. Achillea = дере́вій, крі́ва́вник, се́рпори́з. С. Ан.

Гре́чі́ха = д. Гре́ча. — **Пті́чья гре́чі́ха, рос. Polygonum aviculare** L. = мо́ріг, спо́ррі́ш, шпо́ріш. С. Ан.

Гре́чі́шний = гре́ча́ний.

Гре́чі́ще = гре́чани́ще, гре́чківка. С. Аф.

Гре́чневи́къ = 1. гре́ча́ник, стовпе́ць. С. Л. З. Аф. — При́їхали па́пичі́ — гре́чани́ки у пі́чі, при́їхали ко́питани — гре́чани́ки похвата́ли. н. п.

2. бри́ль (що ма́є фо́рму стов́ця).

Гре́чневи́й = д. Гре́чі́шний.

Гре́чникъ = д. Гре́чневи́къ 2.

Гре́чу́ха, гре́чущи́й = д. Гре́ча і Гре́чі́шний.

Гриба́стый = 1. (Про го́лубів) — з гу́лько́ю на дзо́бі.

2. губа́тий, губа́нь, губа́ч, губрі́й. С. Аф.

Грибно́й = грибо́вий. — **Г. до́ждь** = дрі́бний і те́плий дощ.

Грибъ, рос. Fungus = гри́б, гу́ба. С. Аф. З. Л. — *Agaricus campestris* L. — пече́риця. — Ой хто лю́бить гри́бки, а я пече́риці́, ой хто лю́бить дівча́точка, а я мо́лоди́ці. н. п. — *Ag. deliciosus* L. — **ри́жик, ри́жок** (С. Л.), **ри́жкі** (С. З.). — *Ag. mel-leus* Vahl. — оне́ньок, оне́ньки. — Пі́шов ді́д по гри́би, ба́ба по опе́ньки; ба́ба сво́й посу́шила, ді́дові́ сире́нькі. н. п. — *Ag. foetens* Pers. — ва́луй. — *Ag. Necator*

Pers. — вовнянка. — Ag. Prunulus Pers. — підвишні, підвишень, вишняки. — Ag. Russula Schaff. — сиріжка, сиріжка. — Ag. subdulcis Pers. — білянка. — Ag. violaceus L. — синюха, синяк. — Ag. muscarius L. — мухомор, моремух. — Ag. melinoides Bull. — говорушка. — Boletus Calopus Fr. — піддубень, піддубок. — Bol. edulis Bull. — білий гриб, боровик. — Bol. luteus L. — маслюк, масляник, козел. — Bol. pachypus Fr. — піддубовик. — Bol. scaber Bull. — подгрѣб, чорнийш, бабка, підосиновик. С. Ан. — (Відомі ще народні назви грибів: стернявка, що росте на стерні, пістряк, на грухлявому ясені і коло шпів, товстушки, свиняк, пожарки, ковпачки, зеленушки і т. д., але латинські назви їх не відомі. — В правобережній Україні всі гриби зовуться губами, а грибом переважно — боровик. С. Ан.) — Ходім сьогодні по губи. С. Аф. — Ой хто любить губи, а я печериці. н. п. С. З. — Ходила по губи, та знайшла гриби (себ-то: боровики). Под. — **Грибъ съѣсть** = облизати піймати, з'їсти, вхопити шилом п'ятки.

Грѣва = 1. грѣва. — Кінська грѣва.

2. кряж (гір).

3. шпиль, згір.

4. коса, мілина.

5. **Конекая грѣва**, рос. Eupatorium cannabinum L. — сідач, сідаш. С. Ан.

Гривастый = гриватий. С. Аф.

Гривачъ = гривань, гривач. С. Аф.

Гривенникъ = (срібна монета = 10 коп.) — сороківка. (С. З. Лів., де лік ведець ся на копійки, лічучи по старому 40 копійок на асїгнації), двадцятка (Прав., де лік ведець ся на гріші лічучи 20 грошей = 10 коп. сріб.) — Так не хоче, як старець сороківки. н. пр.

Гривистый = гриватий, гривань, гривач. С. Аф.

Гривна = гривня.

Гривчатый = д. Гривистый.

Гримасничать = кривіти ся, копілити ся, копілити губу, оскріяти ся (С. З.), копілити рот. С. З.

Грипъ, мед. = жаба, хрипка. (С. Пар.)

Грифъ = 1. шт. Gryphus barbatus.

2. рұчка (муз. струмента), дѣржално, дѣржало (шаблі).

Гробница = 1. могила (з домовиною).

2. намогильний пам'ятник, надгробник. (С. Пар.)

Гробовой = гробовий, могильний. — **До гробовой доски** = до самої смерті, до віку. — Хиба нас розлучить заступ та лопата, гробовая хата. н. п.

Гробъ = труна, домовина (дубова) — дубовина, гріб, (кришка) — віко. С. З. — Як не живеш, а все труни не минеш. н. пр. — Ой умру я, мой мамо, ой умру, збудуй міні, моя мамо, з клен дерева труну. н. пр. — Тешуть явір, тешуть яворину, молодому козакови та на домовину. н. п. — Подиви ся, доню, яка я стара, міні в домовину лягати пора. н. п. — Убють тебе, вона в гріб ляже. Кот. — **Въ гробъ глядѣть**, **одной ногой въ гробу** = на ладан діше, на тонку пряде. — **Вогнатъ, свесити когъ въ гробъ** = на той світ загнати. — **До гроба, по гробъ** = до смерті, по вік, поки світ сонця. — **Гроба** = гробовище (С. Аф.), гробки, кладовище, могили. — Дівчина сирота, як іде заміж, то йде на гробки гужити по матері.

Гробъ-трава, рос. Vinca minor L. = барвінок, хрещатий барвінок. С. Л. — Ой на горі барвінок послав ся. н. п. — Ой вінку мій, вінку, з хрещатого барвінку. н. п.

Грогъ = пуншт. — По трахтирах пуншт пила. Кот.

Грозá = 1. гроза, бұря, хуртовина, грім з блискавкою.

2. д. Бѣда, бѣдствие.

3. кара, страх, гризбá. — Не бере мольбою, чи не візьме гризбю. н. пр.

Грозоватый, грозовидный = гронистий.

Гроздь, гроздь = грóно, грóна (С. Аф. З.), здр. — грóнка, грóночка, кѣтяг, кѣтя, кѣтиця, кімях. — Та витонче сад — виноград копитами, позбиває всі грóночки нагайками. н. к. — Рясний, густий виноград, важкі кѣтиги віття ламали. Ніщ. — Червоний кѣтяг агід горить. Мар. Вов. — Вишні так і висять кімяхами. — **Вязáться въ грóзды** = грóніти ся. — Ой ви грóночки не грóніте ся, — Ви з нелюбом не любите ся. н. пр. — **Гроздь-песей**, рос. а) *Lonicera xylosteum* L. = жімолюсть, б) *Solanum Dulcamara* L. = вóвчі ягоди, глїстник, глїстяк, надтинник, паслін, пасльон. С. Ан.

Грозить, ся = нахвалáти ся, похвалáти ся, погрожáти, погрожувати (С. З.), сварити ся (С. З.), страхáти (кого). — Конокради, що їх піймали, похвалали ся червоного півня пустити (підпалити). С. Л. —

Запорожців погрожуєть Мазепа і перестерегаєть. С. З. — Грім гремить — Бог сварить ся. н. пр. — Господь золотою різкою сварить ся. н. з. — блискавка.

Гро́зний = **грізний**, **страшний**. С. Аф. Л.

Грозво́й = **грозвий**, **грімвий**. — Віють вітри ще й буйвесенькі, іде дощик грімовесенький. н. п.

Грома́да = **ку́па**, **громада** (С. Л.); багато, багацько, сила; (про будову) — озія. — Понакидали цілі купи каміння — Там таку озію вибудував — на цілу вулицю.

Грома́дина = **д. Грома́да**, (про чоловіка) — здоровіло, одоробло, (про жінку) — гарта́ра, герге́па.

Грома́дність = **великість**.

Грома́дний = **величінний**, **величезний**, **великошпий** (С. З.), **здоровенний**.

Громи́ть = **розбивати**, **руйнувати**, **плюндрувати**, **нищити**, **пустошити**.

Гро́мкий, **ко** = 1. **голосний**, **но** (С. З. Л.), **гучний**, **но** (С. Л.), **гомінький**, **грімкий**, **ко**. (С. З.). — Козак старенький у кобзу грає, виграє, голосно співає. п. д. — Гарно твоя кобза грає, любий мій земляче! вона голосно співає, голосно і плаче. Аф. — Гучно та бучно одгуляли весілля. 3. **славний**, **уславлений**; **бучний** (С. Ш.).

Громове́ржець = **громовик** (Лев.), **грома́йдець**. (Приказки Б. Носенка XV—77).

Громо́вникъ = **громовік**. Лев.

Громо́вой = **грімвий**, **грімний**. — Віють вітри ще й буйвесенькі, іде дощик грімовесенький. н. п. — **Громова́ стрі́ла** (**Фу́льгуритъ**, **Беле́мнітъ**) = **стрілка**, **чортів палець**.

Громоглас́ний = **голосний**. С. З. Л.

Громозді́ть, **ся** = 1. **накладати**, **навалювати** (в купу), **копичити**.

2. **ставити** **риштування**.

3. **мостити** **ся**, **злізати**, **злізати**, **здірати** **ся** (куди високо).

Гро́моздкі́й = **невкладистий**, **непокладний**. С. Л.

Громоотво́дь = **грімоодвід**.

Гро́мче, **гро́мчє**, **гро́мчій** = **голосніш**, **є**, **гучніш**, **є**. С. Л. — **Голосніше**, **жалібніше**, щоб вітри почули. К. Ш.

Гро́мъ = **грім**; **грю́кот**, **грю́котне́ча**, **гү́ркот** (С. Аф.), **грю́котне́ча**, **грю́котня** (С. З. Л.).

Гро́мхатъ, **гро́мхну́ть** = **грю́котіти**, **грю́кати**, **грю́котіти** (С. Аф.), **торо́хтіти** (С. Ш.), **ге́пати**, **бу́хати**, **гу́пати**, **загрю́котіти**, **грю́кнути**, **торо́хнути** (С. Ш.),

ге́пнути, **бу́хнути**, **гу́пнути**. — Віз торохтить по рівній дорозі. — Ге́пнув до долу, аж загрю́котіло.

Гро́мхну́ться = **ге́пнути**, **ся**, **торо́хнути**, **бе́бєхнути** (С. Ш.), **бу́хнути** **ся**, **загрю́котіти**. — Так ге́пнув з лави, що аж земля застогнала. С. Аф. — Він зразу так і бухнув ся до долу.

Гро́ть = 1. **пече́ра**.

2. **вітри́ло** **коло** **середньої** **щогли**. —

Гро́ть-ма́чта = **середня** **щогла**.

Гро́хну́ть, **ся** = **д. Гро́мхну́ть**, **ся**.

Гро́хота́ніє = 1. **гү́ркот** (С. Аф.), **гү́ркотня** (С. З. Л.), **гү́ркотня́ва**, **гү́ркотне́ча**, **гү́ркотання** (С. Л.), **грю́к**, **грю́котня** (С. Л.), **грю́котне́ча**.

2. **регі́т**, **реготання**. С. З.

Гро́хота́ть = 1. **гү́ркати**, **гү́ркотіти**, **грю́кати**, **грю́котіти**. — **Гро́хочу́щий** = **гү́ркотливий**.

2. **реготати**, **ся**.

Гро́хоті́ть = **пересівати**, **точіти** (на рєшеті).

Гро́хотня́ = **д. Гро́хота́ніє**.

Гро́хоту́нь, **гро́хоту́ня** = **реготу́н**, **ха**.

Гро́хоть = 1. і 2. **д. Гро́хота́ніє**.

2. **рєше́то**, **дармо́й**, **прото́ка** (Чайч.).

Гро́хъ = **гү́п**, **бу́х**, **ге́п**, **торо́х**, **грю́к**. — **Бух** до долу. — **Ге́п** об землю.

Гро́шевóй, **гро́шовый** = **шаговий**, **гро́шовий**. — **Шагова** **свѣчка**.

Гро́шникъ = **шажо́к**, **гро́шник**. — Солодкий медок — по шажку в роток н. пр. — А дівчата шажок міхоніли. К. Ш.

Гро́шъ = **шаг** (Лів.), **грош** (Прав.) — Хто шага не береже, той не варт і копійки. н. пр. — Куди тобі бідному за шаг танцювати. н. пр. (По старому ліку = 2 копійки на асигнації, тепер = 1/2 коп. с.).

Грубі́ть = **грубія́нити**. — Що ти міні грубіяниш?

Гру́бость = **гру́бість**.

Гру́бъ, **рос** *Stellaria holostea* = **зоро́чник**, **чисте́ць**, **лісовий**. С. Ан.

Гру́бий = 1. **гру́бий**, **товстий**, **твердий**, **цупкий**, **жорсткий**. — Грубе **полотно**. — Товсте **сукно**. — Товстий **голос**. (К. З. о Ю. Р.) — Руки **цупкі**, як **залізо**. С. Л.

2. **гру́бий**, **неосвѣчений**, **незвичайний**, **нече́мний**. (Гал.). — Щоб не обідивсь він на яке незвичайне слово. н. к. — Що в злості я сказав тобі нече́мне **слово**. Фр. —

Гру́бое **неві́жество** = **те́мна** **те́мнота**.

Грубо́ть = **грубі́ти**, **грубі́шати**, **гру́бути**, **тверді́ти**, **тверді́шати**, **тверді́нути** (С. Ш.); **дича́вити**.

Груда = 1. кúпа, кúча. — Скрізь по селах шибениці; навішано трупу — тільки старших, а так шляхта — купою на купі. К. III. — Чорт біса є під купи бачить. н. пр. 2. багáто, багáцько, сила.

3. д. Глúба.

4. грудá, зб. груддý. С. Аф. Л. — По дорозі така грудá, що їхати не можна.

Грудáстий = грудíстий, груднíстий.

Грудáшникъ, рос. *Malva crispa* = городовина, дзіндзівер. С. Ан.

Грудíна = груднíна. С. Аф.

Грудíстий = грудíстий, (про жінок) — цицькáта, цицьгáта.

Груднíца = 1. молóшниця.

2. рос. *Malva L.* — калáчики, проскур-кí. С. Ан.

Груднíчникъ = д. Грудáшникъ.

Груднóй = груднíй, груднíний. — **Груд-на́я кость** = груднíна, груднíця, (у лтиць) — кобíлка. — **Груднóй ребéнокъ** = цицьковá дитíна. — **Груднóй порт-рétъ** = погрúддý. (Гал.) — **Грудна́я иглá**, рос. *Zizyphus vulgaris* = дeрeн. (Прав.).

Груднíшъ = немовлáтко, цицьковá дитíна.

Груднíкъ = нагрúдник.

Грудóйгодникъ = д. Груднóй (Г. иглá).

Грудъ = груднíна, груднíця (С. Аф. З.), грúди (С. Аф.), пeрси, пeрса, (у жінок) — лóно, циця, цицька. — Розхристана груднiна. С. З. — У його у грудях щось коле. С. Аф. — Щось до лоня пригортає. К. III. — В мене циці трисуть ся, з мене хлопці сьміють ся. н. п. — Ой дай коню вiвса по самiй перса. н. п. — **Отнiя́ть ребéнка отъ грудí** = одлучи-ти дитíну.

Грузь, гриб *Agaricus piperatus* = грúзд С. Аф.

Гру́зiло = грузiло, гру́зиво, грузóк.

Грузи́ть, ся = грузи́ти, ся (С. Аф.), ху-рува́ти, ся, нава́жувати. — Тільки що нахурували ся, зараз і рушили в дорогу.

Гру́зкий = важкий, тяжкий.

Грузну́ть = 1. тонúти, затопáти.

2. наливáти ся (про груди і вими).

Гру́зний = 1. важкий, тяжкий; гладкий. 2. пiяний (дуже).

Грузи́ть = ва́жчати, тiяжчати; глáд-шати.

Грузовóй = грузовíй.

Грузови́къ = грузчик.

Грузъ = груз, вага́, поклáжа.

Грунтъ = грунт, грунт. — **Песчáнный гру́нтъ** = піскувáтий, піску́н, пісчýга. — **Г. песковáтый** = сýпісок. — **Г. чер-нозёмный** = чорнозeмля.

Грунь, грунiца́ = трóх, трúх, трю-ханнiя, тюпаннiя. — **Їхати грунiцю**, **їхати на грунiяхъ** = трюхати, трюш-ком, трюхикати, трюхi-трюхi, трúха-ти, тюпати, тюпки, тюпiці, пiдтющем. С. III. З. — Кiнь бiжить у трух. С. III. — Кiнь трухав. С. III. — Поiхав собi тюпки. С. З.

Гру́на, рос. *Symphytum officinale L.* = жи-воки́сть, прáвоки́ст, костолóм, волóвий азiк. С. Ан.

Гру́на = гурт, грома́да, збiрка, збiр, кúпа, кúпка. — Ой в мiстечку Богуславу сидить дiвок купка, — межi ними Бондари́вна, як сива голубка. н. п. — Побачимо велику силу маленьких зiрок, а весь iх гурт здасть ся чоловiкови ясною бiлою сму-гою. Де-що пр. Сьв. Божий.

Грунíровáть, ся = гуртовáти, ся, гро-ма́дити, ся, кúпати, ся, кúпчити, ся.

Грунпирова́нiе, грунпирóвка = гурто-ва́ннe.

Грусти́ть, ся = жури́ти ся, сумовáти, тужи́ти, смутковáти, смути́ти ся, вби-вати ся, в тúгу вда́вати ся. — Поли-вайте дорiженьку, щоб не курила ся, роз-важайте дiвчинóнку, щоб не журила ся. н. п. — I жив не любила, i вмер не тужила, i не буду тужити, бо не маe з ким жити. н. п. — (Див. ще пiд словом: **Горевáть**).

Ми́й грусти́теся = сумно мiнi, журно.

Грустли́вий = журливий, тужливий.

Гру́стний, но = журнiй, но, сумний, но, тужнiй, но, жалiбнiй, но, тóскний, но, журли́вий, во, тужли́вий, во. — Роз-важали дiвчинóнку, та i журить ся журно. н. п. — Де узилась та зозуленька, у голо-ваках сiдала, жалiбно кувала. н. д. — Де́сь далеко озивала ся тужлива сопи́лка. н. п. — Не хили ся сосно, бо i так мiнi тоскно. н. п.

Гру́сть = журба́, сум, смúток, сумóта, сумовáння, тúга, нудьгá. — Журба со-рочки не дасть. н. пр. — Була роботниця людина, та журба звалила. н. пр. — Поi-хав мiй милий у чужу сторонóнку, поки-нув журбóнку на мою головóнку. н. п. — Кри́з сьмiх почуєте який сум. К. X. — Нехай сум наш на Украiнi, як та мати по дитинi, — плаче, стогне, вбиваєть ся, в соннi душi вриваєть ся. К. Д. — Без вiр-ного друга велика туга. н. пр. — Бiльше смутку, нiж радости. н. пр. — Нудьгу го-

дую, журбу сповиваю, а сум колишу. н. пр. — Ли́ха та радість, що по ній смуток буває. н. пр.

Груша, рос. *Pyrus communis* = гру́ша, особ. породи — **ГЛІВА** (С. Аф. З.), **ДУ́ЛА** (С. Аф. З.), (маленька) — **ПІДДУ́ЛЬКА**, (велика, з хунт вагою) — **ХУНТІВКА**, (злежала) — **ГНИЛИ́ЧКА**. — Сидить голуб на дубочку, голубка на дульці! Скажи міні щирю правду, що маєш на думці. н. п. — Ой у садочку та під дулькою, там сидить голуб і з голубкою. н. п. — **Земляна́я груша**, *Helianthus tuberosus* = **бу́льба**, **воло́ська рі́пка**. С. Ан. — Ой підемо, товаришу, у гори в ясіні, та принесем своїм жінкам бульбів на насіння. н. п.

Грушеві́дний = **грушкова́тий**.

Груше́вка = **дулі́вка**, **груші́вка**. — Ви́ший-те дулі́вки.

Груше́вий = **груше́вий**, **дулю́вий**. — **Груше́вий квас**.

Грушеобра́зний = д. **Грушеві́дний**.

Груші́на = **гру́шка**, **ду́лька**.

Грушо́вий = д. **Груше́вий**.

Гри́жа = 1. (в пахвах або в мудях) — **ГІЛА́**, **ГІЛА́**, (хто має гилу) — **ГІЛУ́н**, **ГІЛА́вий**, **ГІЛУВА́тий**, (в інших місцях) — **пору́ха**, **гри́зь**. — **Ворчить**, як гила. н. пр. 2. д. **Брюзга́**, **Ворчу́н**.

Гри́жевник, рос.: а) *Gnaphalium dioicum* — **нечу́й-вітер**, **нечу́ївка**, б) *Sedum acre* L. — **гоні́ць**, **молоде́нь**, **росхо́дник**, **чисте́ць**, в) *Veronica chamaedrys* L. — **безве́ршки**, **блакі́тні о́чки**, **одха́сник**, **приво́ротки**, **кла́д**, **росхо́дник**, **гадю́че зї́лля** (гал.), г) *Achillea millefolium* — **де́ре́вий**, **кріва́вник**, **серпо́різ**, **білоголо́вник**. С. Ан.

Гри́жево́й = **гіла́вий**.

Гри́жник = 1. **ГІЛУ́н**, **ГІЛА́вий**, **ГІЛУВА́тий**.

2. рос. *Herniaria glabra* L. — **осту́дник**, **гладу́н**, **грім**, **соба́че мї́ло**. С. Ан.

Гри́жника = 1. д. **Гри́жник** 1.

2. рос. *Ajuga reptans* L. — **сухове́ршки**, **гострове́ршки**, **дівча́ча краса́**, **горля́нка**. С. Ан.

Гри́жний = **гіла́вий**. — **Гри́жня тра́ва** = д. **Гри́жевник**.

Гри́жовник = д. **Гри́жник** 2.

Гри́жучка, рос. *Lychnis flos cuculi* L. = **сьмі́лка**, **боця́нки**, **черепа́шні череви́чки**. С. Ан.

Грызть, ся = **гри́зти**, ся, **точі́ти**, ся (С. Ш.); **му́чити**; **свари́ти** ся. — **Мині по-**

точили пше́но. — **Грызть** на ко́го **зубы́** = **гострі́ти зу́би**. — **Тоска́** **грызетъ** = **журба́ су́шить**. — **Грызетъ** **гри́жа** = **ворчи́ть гїла́**. — **Грызть** **орі́хи** = **лу́скати**, **лу́щити** **орі́хи**.

Грі́лка = **грі́лка**.

Грі́внокъ = **грі́нка**.

Грі́ть, ся = **грі́ти**, ся. — Як зимнеє сонце — **сві́титъ**, та не **гріє**. н. п.

Грі́ховний = **гріхо́вний**, **грі́шний**. — **Ипшо́го** якого́сь **гріховного** **пестува́ння** **ста́ре** **тї́ло** **проси́ть**. К. Ш.

Грі́хово́дникъ, ца = **гріхо́води́ник**, **ця**.

Грі́хонаде́нїє = **грі́х**, **прогрі́шення**.

Грі́хъ = **грі́х**; **вина́**. — Як **мо́литва** та **поку́та**, то і **грі́х забу́тий**. н. пр. — **Вводи́ть** **въ** **грі́хъ** = на **грі́х** **підводи́ти**, до **грі́ха** **доводи́ти**. — **Грі́хъ** **да** **бѣ́да** **на** **кого́** **не** **живе́тъ?** = **без** **грі́ху** та **без** **лі́ха** **не** **проживе́ш**. — **На** **грі́хъ** **ма́стера** **нѣ́тъ** = на **грі́х** **не** **спасе́ш** **ся**. н. пр. — **Сме́ртный** **грі́хъ** = **сме́ртельний** **грі́х**. — **Есть** **то́тъ** **грі́хъ** = **ни́де** **грі́ха** **та́їти**.

Грі́шїть = 1. **грі́шїти**, **согрі́шати**. 2. **грі́хувати**. — Не має чоловіка, щоб не **грі́шив**. — І наші дворові **грі́хують** на пана, що землі їм не дав. — Я на вас не **грі́хую**. Хар.

Грі́шникъ, ца = **грі́шник**, **ця**.

Грі́шнo = **грі́х**, (до дітей) — **грі́шка**, **грі́шки**. — **Грі́х** **вам** **над** **бї́дною** **дівкою** **гдуми́тисъ**. Кот. — Не **роби** **так** — **грі́шка**.

Грі́шний = **грі́шний**; **винний**, **винува́тий**.

Гряда́ = 1. **ряд**, **ста́га**.

2. **кря́ж** (**гір**), **коса́** (на воді).

3. **грядка**, **гряді́на**. — **Грядка** **огі́рків**. — **Грядка** **моркви**.

Грядка = 1. д. **Гряда́** 3.

2. **же́ртка**. — **Пові́сь** **на** **же́ртку**.

3. **Грядки** = а) **полудра́бки** (у возі), б) **ща́блі** (в драбїні).

Грядно́й = **ого́родний** (що **росе** **в** **ого́роді** **на** **грядці́**).

Гряду́щий = д. **Буду́щий**.

Грязі́ща = **грязю́ка**.

Грязні́ть, ся = **каля́ти**, ся, **бруді́ти**, ся, **бруді́ти**. — **Леда́чого** **не** **займа́й** і **сам** **себе** **не** **каляй**. Гул. Ар. — **Не** **займа́й** **жи́да**, **не** **каляй** **ви́да**. н. пр. — **Не** **брудь** **кри́ниці**: **зго́дить** **ся** **води** **напий** **ся**. н. пр.

Грязну́ла = **задрі́па**, **затї́опа**, **замазу́ра**, **заму́рзаний**, **на**.

Грязну́ть = **грі́знути**. С. Аф.

Грязну́ха = **замазу́ра** і д. **Грязну́ла**.

Грязный, но = грязький, калый, калний, калкий, печистий, (про білизну) — брудний, чорний. — Їхали через калну балку, та й загрузли. н. к. — Кальною річкою сією на той бік в пекло поплили. Кот. — Довелось їхати саме калної доби. С. Л. — Обірвана, кална, нечесана. н. о. — Чого ти не скинеш чорної сорочки? — Нечисті руки.

Грязить = бруднити.

Грязь = грязь, грязюка (С. Аф.), кал, калія, бруд, калюка, болото, багно, багнюка, (густа та беручка) — твань, твапюка С. Ш., (засохла) — закал С. З., (замерзла) — груда, колоть, (на тілі) — нечисть, лѣп, туриця, (що дуже в'їла ся в тіло) — реніця, (на голові у малих дітей) — тіжениця. С. З. Ш. — Сій опес у грязь — будеш князь. н. пр. — Хто хоч мал, не тощи його в кал. н. пр. — Як свиня в болоті.

Грязнуть = 1. гриміти, загреміти, загуркотіти, загрюкотіти. — Гримнув грім і дощ полив ся. — По під небом геть загрюкотіло. К. Ш.

2. ударити, кинутись. — Кинулись на ворогів.

3. з'явитися, прибути (несподівано).

Грязнуся = д. Громихнувся.

Губа = 1. губа, здр. губонька, губеня, мп. губи, губки, губоньки, губенята.

— Отвісьля губы = в'арги, капниці. — Губа не дура = ласий, не дурень, митець (до чого). — Ласий на ковбаси. н. пр. — Не дурень випити. — Закусейть, прикусейть губу = прикусити язика.

— А що, прикусив язика? — Разв'єсить, раснутить губы = розпнути губи, як капниці, розпнути капниці.

2. гриб Polyporus = губка, трут, трутник. С. Ш. — Губа березовая = березняк.

Губа = затока, сага, заводь (морська).

Губань, губанья, губарь, губастикъ (про дітей), губастий, губачъ, губашка = губань, губач, губачка, губрій, ка, поб. — губрійка (С. Аф.), губатий, та.

Губенка, губенки = губка, губонька, губеня, губоньки, губенята.

Губернія, губернекій = губерния, губерський. — Г. городъ, житель = губерське місто, губерния, губернець. — Поїхав у губерню. — А до мене губернець підсилався і любови добивався. Кот.

Губина = 1. губи. (Д. Грийбъ). — А хто любить губи, а я печериці. н. п.

2. ягоди, овочі.

Губитель, ница = погубитель, ка, згубця. (С. З. Ж.).

Губительный = згубний.

Губительство = згуба. — Втікайте, панове, в Польщу з України, буде вам велика згуба К. Д.

Губить, ся = губити, ся, занашапати, ся, збавляти, нищити, ся, (С. З.), пустишити, (час) — тратити, марнувати час. — Занапастив нерозумний молодую волю. К. Ш. — Занапастив молоду дівчину. н. п. — Нехай буду один погибати, козацького війська не збавляти. н. п.

Губка = 1. 1. губка, губонька, губеня. (Д. Губа 1 і Губенка). 2. Spongia — губка.

Губковатый = губковатий; дірчастий, дірчатий, діркуватий (С. Л.).

Губной = губний.

Губошлѣпъ = 1. роззява, гава. С. З.

2. д. Болтунъ 1.

Губчатый = д. Губковатый.

Губѣ = губи (Д. Грийбъ).

Гугу, тільки у виразі „ни гугу!“ = ні чирк (С. З.), ані телень.

Гудѣніе = гудіння (С. Л.); брінькання, цигикання.

Гуділа, гудільщикъ = гудій, гудун (С. Аф.), цигикач.

Гудить = грати на скрипочці з трьома струнами (д. Гудокъ 1), гудіти, густі; брінькати, цигикати, репжити. — Так цигикає на скрипці, хоч з хати тікай.

Гудовѣнь = гудіння; галас, гам.

Гудокъ = 1. муз. струмент на взір скрипки, з трьома струнами.

2. гудок (паровий).

Гудочникъ = скрипник, що грає на скрипочці з трьома струнами. (д. Гудокъ 1).

Гудьба = гра на такій скрипочці.

Гудь, гудініе = гудіння. С. Л.

Гудѣтъ = гудіти, густі, (про вогонь) — гоготіти, гуготіти, (глухо або здалека) — стугоніти, (з гурчанням) — гурчати, хурчати. — І шумить, і гуде, дрібен дощик іде. н. п. — Пічку так затопили, що аж гоготить. С. З. — Стугонить Дніпро по скелях, беть ся об пороги. В. П. — Хурчить, як дзиґа, як веретено. н. пр.

Гужъ = гуж. Товстий ремінь або верівка і зроблена з них каблучка або петля, а коли се зроблено з лози або хмизу — каблучка. — Як узив ся за гуж, не кажи, що

недуж. — **Гужомъ** = а) на хурах, на возах, б) гужем, валкою.

Гузіца, шт. *Motacilla* = трясогузка, трясіхвіст, трясіхвістка, трясидупа. С. Ш.

Гузка = гузка (на пр. яйця, веретена то-що); у мішка, у бредня — гузирь С. Аф., у птиць — кұприк.

Гулевой = гулящий. С. Аф. — Сьогодні гулящий день.

Гуляжъ = гульня.

Гулена = 1. гуляка, гульливий (С. Аф.), гулящий. С. З. — На потіху гулящим людям. Куліш.

2. рос. *Solanum tuberosum* L. = картопля, барабля, барбля, бўльба. С. Ан.

Гулитъ = 1. агукати, усьміхати ся (про малих немовлят). — Дитина вже почина агукати.

2. тішити, бавити. — Я його малесеньким бавила на руках. С. З. — І бавить своє маленке ввуча. К. Ш.

Гулкій = гучний.

Гуливый = гульливий (С. Аф.), гулящий.

Гуль = 1. гук, гомін. С. Аф.

2. луна. — Вигукує так, аж луна йде.

Гульба = гульня.

Гульбище = гўльбище, гўлянка, грїще. — Ходім на гулянку. — Пішла на грїще.

Гульникъ, рос. *Tigra natans* L. = болотні, водянї, чортові оріхи, котелкі. С. Ан.

Гулевой, **гульный** = д. **Гулевой**.

Гульнѹтъ = пїним напїти ся і д. **Гулять**.

Гулюкатъ = грати у піжмурки, в панаса і т. д.

Гулючки = піжмурки, пўжмірки, панас, куцю-баба (С. З.), щїці-баба. — Давай-те грати у піжмурки.

Гулявникъ = 1. рос. *Sisymbrium officinale* L. = сухорібник, сухорібриця. С. Ан.

2. яєшня з картоплею.

Гуляка = гультяй, зб. гультяйство, гульвіса. С. Аф, З. Л. — А гультий той усе не, прийде до дому, мене бє. н. п.

Гуляньє = гуляння, гўлянка (С. Аф.), прогуляння, гульня (С. Аф.). — Нема мого соловейка, нема щєбетання, нема мого миленького, не бере й гуляння. н. п. — Пішов на прогуляння.

Гулянка = гўлянка, гульня; гулящий час, дозвілля. — Зроблю коли небудь на дозвілї.

Гулять = 1. гуляти. — Пішов на улицю гуляти. — Гуляла, гуляла й мати не спїняла. н. п. — Годї тобі гуляти, — час бра-

тись за діло. — **Гулять къ кому** = приходити до кого, одвідувати. — **Гуляй къ намъ** = приходь до нас.

2. гуляти, курити, бенкетувати. — Еней по давньому звичаю тоді для празника курив. Кот. — Пив, гуляв, в карти грав. н. п.

Гулятьєся = 1. гуляти ся. — Щось міні не гулятьєся.

2. гуляти, полювати, (про собак і вовків) — тікати ся. — Корова полює. — Коло Ганни Зачатія (9-го студня) вовки тікають ся. С. З.

Гуляфный = шипшиний.

Гуляфъ, рос. *Rosa canina* L. = шипшина (укр.), рожка дїка, шипчак (гал.). С. Ан.

Гуманность, **гуманный**, **но** = людяність, людяний, но.

Гумєнникъ = 1. тік, ток (С. Л. Ш.), сто-жарня, стогівище, підина, підиння (де ставлять скирди і стоги).

2. гумєнний, токовий (що доглядає за роботою на току.)

3. порода диких гусей — *Anser segetum*.

Гумєнный = токовий (що належить до току або водить ся коло току).

Гумєнне, **гумєнцѡ** = гумєнце (кружечок виголений на маківці у ксьонзів). — **Гумєнце поповѡ**, рос. *Leontodon taraxacum* L. = кульбаба. С. Ан.

Гумєнщикъ = гумєнний, токовий (що доглядає за током).

Гумно = тік, ток, (де молотять кіньми) — гарман. Хере., (місце перед током) — передтік, (за током) — пригумєнок, (де ставлять скирди і стоги) — стожарня, стогівище, стогівисько (под.), підина, підиння, (будова) — клўня (лїв.), стодόла (прав.). — Моє не молочене, а твоє й на тік не волочене н. пр. — На чїєму току молотять, тому й хлїб возять. н. пр. — Як у клўні не молотить ся, то в хатї колотить ся. н. пр. — Хлїба повна клўня. С. З. — Бїда й на престолї, як нема нічого в стодолї. н. пр.

Гупба = 1. рос. а) *Melilotus coerulea* Lam. = буркун-зілля, сіровілля, б) д. **Вло-стойка**. С. Ан.

2. плїснявка (у дітей).

Гунявый = шолудивий, голомóзгий. — Шолудивє порося і у Петрівку змерзне. н. пр.

Гунявѣтъ = шолудівити.

Гуртіть = карбувати (монету).

Гуртовой = гуртовий (належачий до гурту і що продає ся гуртом).

Гуртовіцьк = 1. гуртовнік (що продає гуртом).

2. згонщик (С. Аф.), гуртоправ. (Згонщиками зовуть тех не тільки хазіна гурта або згона, а й погонячів, а старшого між ними — гуртоправом).

Гуртъ = 1. згон, а в 120 штук і більше — гурт. С. Л. — Пригнав гурт товару.

— **Гуртомъ** = 1. гуртом, огулом, валом. С. Л. — Гуртом дешевше. 2. юрбою, разом, гуртом. — Чого ви такою юрбою пасунули? — Ми пішли разом, гуртом.

2. карб, карбіж (на монеті).

Гурба = юрба, юрма. — Умішався поміж юрбою ярмарковою. С. З.

Гусарія = гусятник.

Гусаръ = 1. гусарип. С. Аф. — Не вернув си із походу гусарип-москаль; чого ж млі його шкода, чого його жалъ? Що гусарип черноусий, що на йому жупан куций, що Машою звав? К. III.

2. пінхва. — Задав пінхву — нехай чха. н. пр. — Боги в Олімпі стали чхати — Турп ім ізволив пінхви дати. Кот.

Гусеница = 1. (Egusa) — гусениця, зб. гусень, гусельня (С. Л.), волохата — волос, волосінь. (С. Л.). — З гусениці метелик став, хороший, золотий аж сив. Б. Б.

2. рос. *Potentilla anserina* L. = гусячі лапки, гусятник, золотник, золототісячник, повязок (укр.), мякұш, білочник. С. Ан.

Гусенокъ, гусёнышъ = гуся, гусятко, гусеня, гусенятко. — Гуси, гуси, гусенята, візьміть мене на крилата. н. к.

Гуси́нецъ = д. Горо́шекъ — *Vicia cracca*.

Гусиница, рос. = 1. д. Гусеница 2. — 2. *Orobis Vernus* L. — горо́х або горо́шок горобиний, дікий, сердешна трава, черевички, зозуліні черевички, півники. С. Ан.

Гусинникъ, рос. *Achillea millefolium* L. = деревій, кривавник, серпоріз. С. Ан.

Гуси́ный = гусячий. — Гусяче перо. — Гуси́ная па́жиль = д. Гусеница 2.

Гуси́ный (млечный) путь = Богів шлях, чумацька дорога. — По небу йде ніби широка ясна смуга; то, кажуть люди, чумацька дорога, що по ній чумаки у Крим ходять. Де-що про Св. Б. — **Гуси́ныя ла́пки** = гусячі лапки (зморшки на висках). — **Гуси́ная ко́жа** = сироти (на кожі у чоловіка). — Змерзла так, аж сироти виступили. — **Гуси́ная ла́пка, нога** = рос.: а) *Chenopodium* — лобода, б) *Alchemilla vulgaris* L. — приворотень. С. Ан. — **Гуси́ный лу́къ**, рос. *Gagea lutea* Schult

— подзобушний ряс, *G. pusilla* — гусятник. С. Ап.

Гусли = гуслі, здр. гусельки (С. Аф.); цимбали (теж гуслі, але на гуслях бють по струнах пальцями, а на цимбалах палочками). С. З.

Гусли́сть, гусля́ръ = гусляр. С. Аф.

Гуснуть = д. Густѣть.

Густель = гуща.

Густене́къ = д. Густова́тый.

Густера́ = 1. риба *Abramis blicca, vimba* — густірь, з породи личів.

2. гушній, густиня (С. Аф.), гушавина, густвина (в лісі). С. З. Л.

Густѣхонекъ, густѣшенекъ = густісінський, густесенький. С. Аф.

Густі = д. Гудѣть.

Густити = густити, згущати.

Густнякъ = д. Густера́ 2.

Густова́тый = густенький, крутенький.

— Густенька каша, та не наша, а наш песоленый куліш; як хочеш, так його і їж. н. пр.

Густой = густий, (про тісто, кашу, мішанину то що) — тугий, крутий, (про рослину, власне про квіт, овочі і листя, про збори в одежі) — рісний. — Круте яйце. — Крута каша. — Рясна свита. — **Въ густую** = д. Вгустію.

Густолиственный = рісний. — Ой ти дубе кучерявий, лист на тобі рісний. н. п.

Густость, густота = густиня, гушність. С. Аф.

Густи́на = гущина, густвина, гушавина (в лісі). — Заліз у саму гушавину.

Густі́нь = все густе; гуща. — На дні зостала ся сама гуща.

Густѣ = густіше, тугіше, крутіше, рясніше (Д. Густой).

Густѣть = густіти, густімати, гускнути, тугімати, тужавіти. — Хмари густішають. — Кров гускле. — Гризюка почала тужавіти.

Гусі́на = гуса.

Гусь, нт. *Anser* = гусак (самець), гуска (самиця), мн. гуси. — **Гусь китайскій**, *Anser cygnoides* = гертіля. — Перо страшне не в гусака, а у дяка. н. пр. — **Гуси** = сироти. (Д. Гуси́ная ко́жа). **Гусемъ, гуськомъ** = (про журавлів та інших птиць) — низкою, ключою, ключём, (про ізд) — гужём, валкою. — Із вирію журавлі летять високо ключами. К. III.

Гуся́тина = гусятина.

Гуся́ня = гусятник.

Гутора́ = д. Говорунъ.

Гуторить, гуторить = балакати, роз-

мовляти, базікати, баляси точити. — Нема мого миленького, що карії очі, ні с ким міні розмовляти, сидя опівночі. н. п. — Балакали довго, смакуючи наливку.

Гуторь = балачка, базікання. (Д. Бесѣда і Болтовнй).

Гуща = 1. ѓуща (лів.), фуз, фус. (прав.) С. Ш.). — На дні самий фус.

2. д. Густерá 2, Ѓустость і Густы́ня.

Гущакъ = д. Густы́ня.

Гущина = д. Ѓустость і Густы́ня.

Ѓуще = д. Густѣе.

Д.

Да = 1. так, егѣ, егѣж, авжѣж, аджѣж (С. Ш.), прáвда. — Хіба ти був там? — еге! — Та чи правда? авжѣж. — Ни да, ни нѣтъ = ні так, ні с́як; ні те, ні сѣ. 2. та, і. — Чорт та його д́іти папують в сьвітї. н. пр.

3. алѣ, но, та. — Вона знає, та не хоче сказати. С. Ш. — Хотів би, та ба! — Я б душею радніший, але щож маеш робити, коли не можна.

4. нехáй. — Нехай так буде, як кажуть люди. н. пр.

Дабы = аби, щоб. — Благаю Бога, щоб дав міні...

Давáлець = давáлець (що купує завжди у одного крамаря або майстра).

Давáльщикъ = давѣць. — Від злого давця бери і капці. н. пр.

Давáніє = давáння.

Давáть, ся, дaть, ся = да́вати, ся, да́ти, ся. — Давáть в́ь долгъ = на́бір да́вати, наві́ряти, боргува́ти. — Шинкаро́чка мене знає, на три копи наві́ряє, на чо́тири при́читає. н. п. — Як станеш усім боргувати, при́дець ся сорочку лата́ти. н. пр. — Д. вза́ймъ = позича́ти, у позичку да́вати. (Д. Взаѣмъ). — Д. в́ь обрѣ́зъ = ви́давцем да́вати. — Да́ть знaть = опові́стити, зві́стити, да́ти зві́стку. — Да́ть до́рогу = зве́рнути, усту́питись. — Д. на сло́во = на ві́ру да́ти. — Д. кля́тву = за́присягти́сь, покля́стись.

— Да́ть друго́й оборо́т дѣ́лу = по́вернути спра́ву. — Д. отче́тъ = зда́ти спра́ву. — Д. отсту́пного́ = одчи́пного́ да́ти. — Д. о́чну́ю ста́вку = зве́сті ві́ч-на-ві́ч. — Д. та́ску = про́чуха́на да́ти. — Д. тумакá, толчка́ = сту́санá да́ти. — Д. тя́гу, стрека́ча, стречка́ = да́ти дра́ла (С. Ш.), дму́хнути, дре́меннути, чкуру́ти (С. Ш.), пята́ми на́кивати, тя́гу да́ти, дму́хачá да́ти, дму́хнути дра́ла. — Ві́в взявши то́рбу,

тя́гу дав. Кот. — Д. се́бя знáть, по́мнить = в зна́ки, в тямкі́, в па́мятку да́ти ся, па́мяткового́ да́ти, впе́ктись. — Д. залпъ = ви́палити (разом). — Д. ве́сьмъ = обда́ти. — Д. шпо́ры = сти́снути остро́гами. — Ой як сти́сне ко́зак Не́чай ко́ня остро́гами. н. п. — Ни да́ть, ни взя́ть = то́чнісі́нько, до́стоту. — Да́й, да́йте = да́й, те, ке́, те. — Коли не вмі́в пи́рога з'ї́сти, ке́ його сю́ди. в. пр. — Ке́те лиш кресало. К. Ш. — Да́й Бо́гъ, Бо́гъ да́сть = д. під сл. Бо́гъ.

Дави́ть, ся = да́вити, ся, гні́тити, ду́шити, ся, ти́снути, сти́ска́ти, ся, ча́вити, ся. — Дави́ти о́лію. С. Аф. — Чо́го ти мене так ти́снеш за ру́ку? С. Ш. — Не́ма мого миленького, жа́ль ду́шу сти́скає, то́ж моє се́рденко о́ ні́м па́м'ятає. н. п. — І́сть, аж да́вить ся. — Да́вить гру́дь = в гру́дях да́вить.

Дави́ча = до́піро, не́да́вно (власне — за скі́льки го́дин до сьо́го ча́су).

Дави́шний = не́да́вній (що́ був за скі́льки го́дин пе́ред сим).

Да́вка = ті́снота, ті́сня́ва, ті́ск. С. Ш. — Ті́снота та́ка, що́ й кієм не протисне́ш. С. Ш. Давле́никъ, ца́ = 1. заду́шений, на.

2. ві́шальник, ця́. — Зня́ли ві́шальника з ба́нтини.

Давле́ніє = да́влі́ня, гні́т, ті́скання, тиск. С. Ш.

Давне́нько, давне́хонько = давне́нько, давне́сенько, давні́сінько. С. Аф.

Давні́шний, да́вний = да́вній, давні́сній, коли́шний, (ду́же) — бо́знаколи́шний, відколи́шний, спо́заколи́шний (про що́ при́кре) — ка́знаколи́шний. — Бо́знаколи́шній случа́й в ду́ші сво́й перебіра́ю. К. Ш.

Давно́ = да́вно; відда́вна, відко́ли. — Давно́ ко́гда-то́ = ко́лісь, да́вно ко́лісь. — Давні́мъ да́вно = ду́же да́вно, бо́знаколи́.

Давно́сть = да́вність, да́внина́. — Хто́ би да́вність зе́мську не по́зивав, та́ковий ві́чне

о то мовчати масть. Ст. Л. — Давни то давнина, а наче вчора діялось. Мар. Вов. — Се давни давнина, ще за Палія було. н. о.

Давнопрош́дший = спозада́вній, спозако́лишній (С. З.), давномину́лий, позако́лишній, бо́знаколишній.

Давѣ́, давѣ́ча = д. Давича.

Да́же = аж, на́віть. — Щоб аж ворогам було тяжко. н. пр. — Віють вітри, віють буйні, аж дерева гнуть ся. н. п. — Чужі люди не приймають, старці навіть цурають ся, в хату не пускають. К. Ш.

Да́кальщикъ, ца = пота́кач (С. З.), ка, такач, ка (С. Ш.); підбрѣ́хач. — Потакач тим і живе, що язиком грає. н. пр.

Да́канье = та́кання. С. Ш.

Да́кати = та́кати (С. Ш.), підта́кувати. С. З.

Да́лекій = далéкий, да́льний.

Да́леко, далéко = далéко, (не дуже) — далечéнько, (дуже) — геть далéко, геть-геть далéко, геть. — Далеко та легко, а близько та слизько. н. пр. — Загнали Ляхів геть аж за Вислу. н. д. — Геть-геть далеко поїхав. — **Тамъ далéко** = ген-ген. — Ген-ген видно хрести на церкві. С. Аф. — Думка ген-ген літає, а смерть за плечі хапає. н. пр. — **Далéко зайті** = за хмáру зайті, забрехати ся. — **Далéко е́му до негó** = далéко кúцому до за́йця. н. пр. — **Далéко превзойти** = ви́передити, по́передити (кого).

Далéко́некъ, далéко́нько = далечéнький, далечéнько. С. Аф. — Чи далеко до міста? Та ще далечéнько.

Далéко́сть = далéкість.

Далéко́хонекъ, далéко́хонько = д́уже да́лекий і д. під сл. Далéко.

Далéче = д. Далéко.

Далечі́ть, далі́ть, ся = віддаля́ти, ся.

Дали́на, даль = дали́на, дали́ня (С. Л.), далечина́, далечі́нь, далечéнь (С. Л.), да́леч.

Да́льний = далéкий, да́льний. — **Да́льная доро́га** = далéка доро́га. — Покидаю тебе єдиному Богу, а сам поїду в далеку дорогу. н. п. — **Да́льний родствени́къ** = далéкий родич. — **Да́льний** = да́льший.

Дально́видность = прозо́рність, обачі́ність, далекоглі́дність (гал.).

Дально́видный = прозі́рний, обачі́ний.

Дальнозо́ркий = далекозо́рий.

Да́льность = д. Далéкость і Дали́на.

Да́льный = д. Да́льний.

Да́льше, да́ље = да́льш, да́льше, да́лій, да́лі. С. Л.

Да́ма = 1. па́ні, па́нія, да́ма, даму́ня. (К. Д. Ж.) — Па́ні, як паві, та до підшов коломазь пристала. н. пр.

2. (в картах) — крáля, ві́шник. С. Л. — Малорус. игры. Київ. Ст. 1887—6.

3. (в грі в дамкі) — да́мка.

Да́ма, дама́скъ = єдама́шка. — А деж твої, пане Саво, тиї єдамашки, що їх набрав на Вкраїні жінці на запаски? н. п.

Да́мба = грéбля, га́тка, за́гáт. (С. З.). — Тиха вода грéблю рве. н. пр.

Да́мка = д. Да́ма 3.

Да́мочка = па́нійка, даму́ня. (К. Д. Ж.).

Да́мскій = па́йний.

Да́нная = да́нна. (Запис на ґрунт, куплений на торгах, або відкуплений від пана).

Да́нникъ, ца = да́нник, ця, голді́вник, ця. (С. З.).

Да́нь = да́нина (С. Аф. Л.), подáток (С. З. Л.). — Від бжолі — воско́вé, (від борошна — сухомéльщина, від вола — поволóвщина, роговé, від зерна — óсиц, від рала — ралéць (святковий подарунок), від риби — лóвщина, ста́вщина, за проїзд — возовé, мостовé. (Див. про се у Костомарова — Богдан Хмельницький), за землю на чиншовому праві — чинш. — Чинші і всякіє плати мають давати підданіє. С. З. — Возового по пів золотого. н. д. — За Хмельницького старого жили не узавучи ральців. Петрик. С. З.

Дарéніе = дарування.

Дарі́тель, ни́ца = дарува́тель, ка, пода́руйко. — Подаруйко за Дніпром без штапів бігає. н. пр.

Дарі́ть = дарува́ти. — **Дарéнный** = да́рований. С. Аф. Л.

Дармо́ѣдъ = дармої́д.

Дарова́ніе = 1. д. Дарéніе.

2. зді́тність, дотéпність, тала́н (С. З.), таланові́тість (С. Ш.), хист (С. З.), ке́бета. — Ех, як би б-то... та що й казати? кебети не маю. К. Ш.

Дарові́тость = д. Дарова́ніе 2

Дарові́тый = зді́тний, дотéпний (С. З.), таланові́тий, тала́нливий, тала́нний (С. Ш.), ке́бетний (С. З.), уді́тний (С. Ш.), сті́пний (С. З.).

Дарово́й = дарований, дармовий, дарéмний. — Тому й світ великий, кому хлі́б даремний. н. пр.

Даровщина = дарéмщина, дарові́зна, да́рунок, подару́нок. — Даровізна якай до-

брокотная. Б. Н. — На даровщину = на дурницю, на дурничку, дурничка-ми. (Номис.). — Він любить усе на дурничку. — Як панщина даремщина од панів втікала. н. п.

Даро́мъ = 1. дарма, дурно, даром, даремне, на дурницю, за так грошей, за спасібі, (трохи не дурно) — за пів-дарма. — Йому досталось дарма. — Поїхав панч, викормивши коні дурлісінько. К. Х. — Купив за пів-дарма.

2. марне, дарма, даремне, дурно. — Літа наші молодії марне пронеслися. К. Ш. — Як марне пажив, так марне і піде. н. пр. — Світити місяць та не гріє, тільки дурно у Бога хліб їсть. н. пр. — Може я бідна даремне плачу, може я його вже й не побачу. н. п. — Причепив си дарма — дарма, задивив си, що я гарна. н. п.

3. **Даро́мъ что́** = дарма́ що, хоч. — Дарма́ що старий, а не клади пальця в рот. С. Аф. — Дарма́ що хитрий, а й його обдурили. — Дарма́ що дає, він не битиме. С. Аф. — Хоч як люблю, а мушу кинути.

Даретвенный = дарований, даровинний.

Даръ = дар (Номис.), дарушок (С. Л.), подарунок, даровизна (С. З.) і д. **Гостинець**. — Не жаль міні подарунків, що я дарував, а жаль міні тії губки, що я цілував. н. п.

Датель = давець, дадій, давач. — Від злого давця бери і капця. н. пр. — **Дательный надежъ** = третій надеж (грам.).

Дать = д. Давати.

Дача = 1. давання, відача, дача (С. Аф.).

2. плата, запла́та.

3. хути́р, підвóрок. С. З. — Зимою у городі, а в літку на хуторі. Адес. — А підворок свій Гончарівку велів обнести валом. С. З.

4. дача. (Земля скарбова або якого небудь пана або громадська). В нашої дачі не багато сінокосу. — **Дача бо́шаго владѣнія**, не размежеванная = сябірина дача (Черниг.).

Дачникъ = 1. хуторянин. (Слово дачник найбільше прикладається до тих, що зимою живуть у городі, а в літку на хуторі біля города.).

2. спі́льний, това́риш, хто має свою пайку в спільній не размежованій дачі), сябе́р,, сябро́ (Чернигівщина).

Дачіе = 1. давання.

2. да́нок (С. З.), да́нка.

Датель = д. Датель.

Два = два, дво́е, дво́єчко, дво́йко. —

Два съ половиной = півтретя. С. З.

Двадцатикопѣчникъ = 20 коп. ср. (срібна монета), семигрівеник (Лів. = 7 гривень, лічучи в гривні 10 коп. на асигнації), сороківець (Прав. = 40 шагів).

Два́дцать = двадцять, двадцатеро.

Два́жды = двічі, двічі по два. — Ліпний двічі робить, скукий двічі тратить. н. пр. — Двічі літо не буває. н. пр.

Дверъ = двєрі. — **Дверъ опуская** = ляда. С. Л. — Одпер ляду тай поліз. н. к. — **Двери одностворчатыя, двустворчатыя** = одина́рні, подвійні, дво́йчаті. (Теж про браму). — При́зжає козаченько під воріткою: дво́йчаті ворітчка одчинили ся. н. п. — **Дверца, дверка, двєрцы** (у брамі) — хвіртка, хвірточка, (у ридвані) — двєрці, оболóна. — Піп у хвіртку, а чорт у дірку. н. пр. — Тільки при́хав, зараз оболону одчинили К. З. о Ю. Р.

Двигательный = поруша́ючий.

Двигать, ся, двінуть, ся = двігати, ся, двігнути, ся (С. Аф.), совати, ся, сунути, ся (С. З.), рухати, ся, рушати, ся (С. З. Л.), — (по малу) — плéнати, ся, плугáнити, ся, телéпати, ся, тягті, ся, (у великому числі) — сунути, плáвом пливті. — Нехай мруть, та нам дорогу труть, а ми сухарів насущим, тай за ними рушим. н. пр. — Слухаю ся, тільки не рухаю ся. н. пр. — Рушаймо до шинку, коли в церкві тісно. н. пр. — Цигани вставали, розібрали шатро своє, на дорогу рушали. К. Ш. — Переночували вони і на другий день раненько рушили опять у дорогу. н. о. — Коли по молитві хлопці рушили ся з лавок і почали виходити. Фр. — Сарана плавом пливе. С. Л.

Дви́женіе = рух (С. З. Л.), по́рух (С. Л.), рушáння, порушéння (С. Ж.), по́двиг. — **Дви́женіе впередъ** = по́ступ. — **Нево́льное дви́женіе** = ві́друх. — Місяць має троякий рух: коло своєї осі, на́докола землі і разом з нею навкруги сонця Де-що про Св. Божий. — Останнім ві́друхом відірвав руки від грудей. Фр. — Діло лежить у мирового без по́двигу. Хар. — Поруше́ння серде́чне. С. Ж.

Дви́жимость = 1. рухли́вість. — Рухли́вість живо́го срібла.

2. рухо́мість (С. З.), рухо́ме добро́, до́бро, худо́ба (переважно скотина), не значне або й зовсім мизерне — збі́жжя (С. Аф.), ма́натки, мизе́рія (С. З.), злі́дні. — Скину кожух з себе, буде вшитися й похмєдять ся й чумакові не журить ся, що пропив добро. н. п. — Не збірай синови худоби, збери йому розум. н. пр.

Движимый = 1. рухóмий, рухавий. — **Движимое имущество** = д. **Движимость** 2. — Шати і всякіі убори і всі іншіі речі рухоміі. Ст. Л.

2. зрушений, порушений.

Двое = дво́е, дво́ечко, дво́йко, дво́х. — А у його та було дво́йко діток. н. к. — На було дво́х. Прав.

Двоебра́чие = дру́гий шлю́б.

Двогла́вый = дво́хго́ловий.

Двоеду́шие = лука́вство, хвальши́вство, не щирі́сть.

Двоеду́шничать = лука́вити. — Всяк, хто не може, той дуже скрипши, хто не лукавить, той ззаду сидить. Сковорода.

Двоеду́шный = лука́вий, не щирі́й, хвальши́вий, позаві́чний, позаві́чник, ця.

Двоеже́нецъ = двужо́н. (Мирний — Хіба ревуть воли.)

Двоезубе́цъ, рос. *Bidens* = череда́, собачка́й, собачі́ репяхі́, стрі́лки. С. Ал.

Двоекра́тно = двічі́.

Двоекра́тный = дво́хразо́вий.

Двоєлі́стникъ = д. **Бѣлоко́пѣтникъ**.

Дво́и = дво́е, дво́ечко, два, дві́, дво́х, па́ра. — **Дво́и са́ни** = дво́е сане́й. (Про паристі́ речі) — **Дві́ па́ри**. — **Дво́и сапо́ги** = дві́ па́ри чо́біт.

Дво́йка = па́ра, (в картах) — дві́йка. — **Дво́йка лошаде́й** = па́ра ко́ней.

Дво́льный = перебо́льний. — **Д. кубъ** = ле́мбик. С. З.

Дво́йни = дво́йня́та, дво́єшки, бли́зня́та, бли́знюкі́. (С. Ш.).

Дво́йникъ = дво́йник. — Його батькові перед смертю дво́йник являе́сь. н. о.

Дво́йнички = д. **Дво́йни**.

Дво́йничникъ = бли́зня, тко, бли́знюк. С. Ш.

Дво́йно́й = дві́йний, дво́истий, подві́йний. — Подві́йні ві́кна. — Тепер я чу́ю в собі подві́йну си́лу. Фр. — Черво́них зо́лотих подві́йних сі́м. Ст. Опис. Кі́ев. Ст.

Дво́йна = 1. па́ра. 2. д. **Дво́йни**.

Дво́йственно = вдво́е, удво́е. С. Ш.

Дво́йственность = дві́йні́сть, подві́йні́сть.

Дво́йственный = дві́йний, дво́истий, подві́йний, дво́зна́чний.

Дво́ить, ся = 1. дво́їти, ся, подво́ювати, ся. — В очах йому́ подво́юе́ть ся. (Про обкла́дки)

2. перега́няти (через ле́мбик).

3. перебо́рювати, ся (вару́є землю́).

Дво́йча́тка = 1. бли́зня́та, бли́знюкі́ (ко-

ли рі́ч про ово́ці або інші́ речі, що по дво́е вку́п, на пр. орі́хи, горі́шки то-що)

2. дво́йча́тка (нага́йка).

Дво́йча́тый = дво́йча́стий, дво́їстий, подві́йний, па́ристий.

Дворе́цкій = клі́юшник, (стар.) — ша́-фарь.

Дворе́ць = дво́рець, пала́ц, пала́ти. — От приходить він у ца́рський дво́рець. н. к. — І на ске́лі крутобо́кій з му́р крі́лких пала́ц висо́кий. В. Ш.

Дво́ри́ть = ща́стити, ве́стись. — Не дво́ри́ть е́му́ = не веде́ть ся, не ща́стить.

Дво́рникъ = дві́рник. О. С.

Дво́рничиха = дві́рничка.

Дво́рничій = дві́рницький, дві́рників.

Дво́рня = дві́рня, дво́раки, че́лядь.

Дво́рно́й = дво́ро́вий.

Дво́ро́вый = дво́реский. — **Дво́ро́вый че́ловѣ́къ**, дво́ровая дѣ́вка = дво́рак, дво́рка. — Один чо́біт на підко́ві, а дру́гий на ко́рку; а хто хоче ли́ха знати, то засва́тай дво́рку. н. п.

Дво́ро́вый = дво́рце́вий, пала́цо́вий.

Дво́рь = 1. Дві́р (Ца́рська ро́дина і дво́раки; Ца́рь і його́ рада).

2. дві́р, дво́рище, подві́рря, на́двірря. — А в мого ба́тьенька дві́р над водо́ю, сад над горо́ю. н. п. — Ді́ти бі́гали по подві́ррю. К. З. о Ю. Р. — Бу́ла у нас і ха́та добра́ і дво́рище чима́ле. н. о. — За́дній, че́рний дво́рь = за́дві́рок. — **Посто́яльи́й дво́рь** = за́їздний, за́їзжий, посто́яльи́й дві́р, за́їзд. — **Ско́тний дво́рь** = о́бора, за́гін, за́города, ко́ша́ра. — Сі́мсот во́лів в обо́рі. н. п. — То́бі, ма́ти, но́віи обо́ри, міні́ дава́й ря́бий коро́ви. н. п. — Сі́ всі́ бу́ли в дру́гим за́гоні́, як би ло́шата або ко́ні. Ко́т. — Забра́в ся як вовк у ко́ша́ру. н. пр. — **Взо́йде́ть со́лнце н**

къ на́мъ во дво́рь, н. пр. = і́ в на́ше ві́конце засьві́тити́ со́нце. н. пр. — **Взя́ть за́тя во дво́рь** = у при́йми́ взя́ти. — **Дво́рь або дво́рь** = дві́р з дво́ром, ря́дом. — **На дво́рь** = на дво́рі.

— **Не ко́ дво́ру** = не годі́ть ся, не підхо́дить, не до ді́ла. — **Со дво́ра** = зна́дво́ру. — **Пора́ гостя́мъ по дво́ра́мъ** = ча́с до до́му.

Дво́рянинъ, дво́рянка = дво́рянин (С. Аф.), шля́хтич (С. З.), пан, дво́рянка, шля́хтя́нка, па́ні.

Дво́ряни́ться = па́їти, запа́ніти, па́но́шити ся. — Сиди́ть ми́ла, за́па́ніла —

чорт'ма дров нї поліна. н. п. — З панами спізнавсь, та й панюнить си. Ган. Барв.

Дворя́нський = дворя́нський, (С. Аф.), шляхетний (С. З.), шляхетський, панський. — Бо я панського роду, я дворянського роду — не ходила боса з роду. н. п.

Дворя́нство = дворя́нство, шляхетство, шляхта (С. З.), панство.

Двою́родний = двою́ри́дний. — **Д. братъ, сестра** = брат, сестра у первих, в первих. — Василь бабі сестра в первих. н. пр. (в жарт про дуже далеких родичів).

Дво́йкий = 1. дво́йкий, дво́їстий, подвійний.
2. двозна́чний.

Двогла́вий = д. Двогла́вый.

Двогоди́чний, дво́годо́вальный = дво́хлітний, дво́рі́чний.

Двого́рбий = дво́го́рбий.

Двогрі́вненникъ, ный = д. Два́дцатикопі́ечникъ.

Дводенний, двудне́вний = дводенний. С. Л.

Дводо́льний, бот. Dicotyledones = дво́частко́вий.

Дводо́льний = дводенний.

Двузубе́ць = д. Дво́езубе́ць.

Дво́бка = біда, бідка. — Поїхав бідою. С. Ш.

Двоко́пінний = ра́тинний. (Про животи́ну, що має рати́ці.)

Двокри́лий = двокри́лий.

Дволи́чний = 1. (про тканину) — мі́нбо́ний, одмі́тний. — Воно одмі́тне — зараз то буде сіре, а то біле. Хар.
2. лука́вий, не щі́рий, хва́льши́вий, позаві́чний.

Дволи́шневий = д. Дво́ли́чний 1.

Дво́ло́пастний = д. Дводо́льний.

Дво́лі́тний = д. Двогоди́чний.

Дво́м'я́сний = дво́хмі́сний.

Двоно́гий, двоно́жний = двоно́гий, дво́хно́гий.

Двопо́лий = (Hermaphrodite) = дво́сна́стий.

Двосло́жний = двоскладо́вий. Гр. Ого́новського.

Двоу́мисленность = двозна́чність.

Двоу́мисленний, но = двозна́чний, но, рі́ч на дво́є, і сьа́к і та́к.

Двоу́сальний = подвійний. — Подвійне лі́жко.

Двуство́льний = подвійний. — Двуство́лка = подвійна рушні́ця.

Двуство́рчатый = дво́йча́тий, дво́їстий,

подвійний. — При́їжає коза́ченько під во́рі́течка: дво́йча́ті во́рі́течка одчи́няли си н. п.

Двусторо́нний = дво́бо́кий, обо́пільний, обо́польний. (С. Л.).

Дву́смено́добальний, дву́смено́лі́стний = д. Дводо́льний.

Двохгоди́чний = д. Двогоди́чний.

Двохко́пее́чнийъ = дві ко́пійки, сьомáк.

Двохко́пее́чний = дво́хко́пійний.

Двохмáчтовий = дво́хщогі́лий. — Дво́хщогі́лий корабе́ль.

Двохне́дільний = дво́хтижне́вий.

Двохо́хлий = дво́чубий.

Двохза́жний = на два по́верхи (про будо́ву).

Два́на́дцать = два́на́дцять.

Дві́сти = дві́сті, дві́ста.

Де = мов, мовля́в.

Дебе́лый = дебе́лий (С. Аф.), товсті́й, гладкі́й, тве́рдий, мі́цний.

Дебоши́рить — бешкетува́ти, шурубу́рити, бу́чу збива́ти, шибени́чати, галабу́рдити.

Дебоши́рь = шибени́к, шибáй-голова́, гу́льтй, галабу́рдник (гал.), урейго́лова́.

Дебо́шь = бешкет, бу́ча, гармі́дер, ко́лотне́ча. — Наробив такого бешкету, що кри́й Бо́же! — Підняв таку ко́лотне́чу, що ні́чим його не вгаму́єш.

Де́брь, ча́стіше мн. де́бри = не́тря, пу́ща; байра́к. — По пу́щам, по петри́м жовту кі́сть жа́кували. н. д.

Де́верь = діве́р, шва́гер.

Девесі́аль, рос. *Inula Helenium* L. = диво́сі́л, ома́н. — **Девесі́аль бі́лий**, *Carlina vulgaris* = одка́сник. С. Ан.

Деві́зь = га́сло. — В мене га́сло: без хитро́щів на сві́ті пробу́вати. К. Ш. Т.

Девяно́сто = девяно́сто.

Девяте́рикъ = девяте́рик.

Девяти́льникъ = рос. 1. *Achillea nobilis* L. — дере́вій, крі́ва́вник, серпо́рі́з. 2. *Tanacetum vulgare* L. — навро́тич, пі́жмо, пі́жма, приворо́тень, коро́вай, навро́тень, навро́тиш. С. Ан.

Девя́тны = девяти́ни (Помі́нки в 9-й де́нь).

Девяти́сьль = д. Девесі́аль.

Девя́тка = девя́тка.

Де́вять = де́вять, де́вятеро. — **Де́вять сь полови́ной** = півдеся́та. — Ой не сам Запоро́жець і́де — де́вятеро ко́ней ве́де. н. п.

Девя́тисо́тъ = девя́тисо́т.

Дёготни́ця = ма́зниця. — Про́тив дрю́ки і́ важни́ці і́ з дьогте́м ма́зниця́. н. п.

Дѣготь = дьоготь, (коло осі) — колімазь, каляниця. — Пані, як пані, та до підшов коломазь пристала. н. пр.

Дегтяникъ, дегтяница = д. Деготница.

Дегтірка = 1. бочка з дьогтем.

2. рос. *Conium maculatum* L. = блекоті, сікавка, свистула. С. Ан.

Дегтіща = колімазь, каляниця. (Пр. див. під сл. Дѣготь).

Дегтярникъ = дїтїр, смоляр.

Дегтярный = дьогтьовий.

Дегтіря = дїтїря (де говять дьоготь).

Деділа, деділушки, рос. Hecaleum sibiricum L. = борщ, борщівник, козел. С. Ан.

Дежурить = днювати, чергувати ся.

Дежурный = черговий, стійчик.

Дежурство = черга, стійка. — Або на стійці козаки. Хот.

Дезертировать = утікати (з війська).

Дезертир = утікач (військовий).

Декабрь (календ. місяць) = декабрь, ст҃у-день.

Декламировать, декламаторъ = деклямувати, декляматор (Укр.), про вірші — віршувати, віршувальник.

Декіктъ = докохт (відвар з корінців).

Декорація = лаштунки, кунштація.

Декрѣтъ = наказ.

Делікатный = делікатний, тендітний; кволий; звичайний, ввічливий. — Тих голосів тендітно чулих. — Моя пані любизна, ввічлива. С. З.

Дельфинъ = Delphinus — морська свиня.

Демократія = народоправство. (Костомарів).

Демократъ = народовець.

Демонскій, демонъ = д. Бѣсовскій, бѣсъ.

Деморализировать, ся = деморалізувати, ся, здеморалізувати, ся, розледашити, зледашити, розбестити, ся, розгидити, ся.

Денежки = грошіки, грошенята. — Носив качки і курчата, носив таки й грошенята. н. п.

Денежникъ = гаман, гаманок, гаманець, калітка, кіса. — На що тим Німцям цілини, коли у їх повні гамани. н. пр. — Лікарям чи допоможеш, чи не допоможеш, а калітка роззявись. н. пр. — В кого віл га кіса, в того й грошей кіса. н. пр.

Денежный = 1. гошівий, грішнний, грошівий. С. З. — Дякуем за гостинець грошівий. Л. В. — Штраф знатний грошнний до скарбу платити. Скоропадський. С. З. — Роспитати ся о грунтах, сіножатах, сумах

грошівих. Б. Н. — **Это вопросъ денежный** = се річ грошовіа. — **Денежное пособие** = поміч грішми. — **Денежное взысканіе** = штраф, грошова кара.

2. грошовитий. С. Аф. — О, він чоловік грошовитий — у його грошей, як у жиди вошей. н. пр.

Денѣкъ = деньок, днінка.

Денница = сьвітання; рання зоря, сьвітотів зоря. — Я не спала і не слала ся, сьвітотів зорі дожидала ся. н. п.

Денинощно = день і ніч, в день і в ночі.

Деннойъ = денний, днівний, днівний, днівний.

День = день, дніна, днінка. — **Бѣлый день** = сьвітання, досьвіток, білий сьвіт. — **Проспалъ до бѣлаго дня** = досьвіту проспав. — **День денської** = увесь день, цілий, цілісенький день, увесьдєнички. — **Днемъ** = у дєнь. — **День въ дєнь, дєнь на дєнь** = що дня, день крізь дєнь. (Ман.). — **День за дєнь** = з дня на дєнь. — **День ото дня** = день по дню, з кожним днем. — **День идѣтъ за днѣмъ** = день по дню минає. — **Добраго дня!** = добридень! — Яке добридень, таке і помогай бі. н. пр. — **Каждый день** = що дня, що в Бога день. — Не що дня помина-там Дмитрова субота. н. пр. — **Що в Бога день** усе голову їсть. (Номис.) — **Третьяго дня** = позавчора.

Денѣги = гроші, (багато) — грошівіа, (в жарт) — купило. — **Мѣдныя, серебряныя денѣги** = мідні, мідякі, срібні гроші. — **Наличныя денѣги** = готові гроші, готівка (гал.). — **Быть при денѣгахъ** = мати гроші. — **Онъ теперь при денѣгахъ** = у його тепер єсть гроші. — **За денѣги** = за гроші, заплачено. — **Безъ денѣгъ** = без грошей, дарма, дурно, за так грошей. — Купив собі біду, та за свої гроші. н. пр. — Хоч в голові пусто, та грошей густо. н. пр. — Росказують, що Кеєркє тим обіщав грошву, хтоб видунав йому утіху ще нову. К. Д. Ж. — Купи! купило притупило. н. пр. — Купив за готові гроші. — Заплатив готівкою сто р, а на сто вексель дав. — **Денѣгъ — кұры не клюютъ** = грошей до смутку (К. З. о Ю. Р.), грошей — як у жиди вошей. н. пр.

Деньжонки, деньжата = грошенята, грошіки. С. Аф. З. Л.

Депутатъ = депутат, посланецъ, посол (гал.), **ХОДАК** (від сільської громади). — Посіянци ні бють, ні рубаютъ. п. пр. — Вибрали ходаків, щоб вони огляділи землю і роспатали ся. Чер.

Дербá, дерби́на = цілина́, новина́ (вперше з'орана або скопана).

Дербенникъ, рос. *Lythrum* L. = твердіяк, залізняк чорний, червоний, польові васильки, підберезник. С. Ан.

Дербувать = скобувати (верхній шар цілини).

Дѣрганіе = смікання, сіпання, шарпання, тріпання, тріпанія (С. Ш.), проволося і піря — **скѣбка, скѣбання**.

Дѣргалка = **кљючка** (смикати сіно з стога).

Дѣрганецъ, дѣрганцы, дѣргань = **плоскінь**.

Дѣргать, ся, дѣрнуть = смікати, смикну́ти (С. З.), сіпати (С. З.), сіпну́ти, тіпати, ся, шарпати, шарпну́ти, рвати, ся, (найбільше про волосся і піря) — **скѣбу́ти, скѣбати, скѣбну́ти**, (тільки про волосся) — **чѣбу́ти**, (про лѣон і коноплі) — **бра́ти, рва́ти**. — А він забіг з заду, та й смикнув за плахту. — Чую я хтось сіпає мене за рукав. — То вирне, то пірне, то сіпне, то смикне. Гул. Ар. — Хто йде, горох скѣбне. Гул. Ар. — То з боку ускѣбуть, то з переду поцунить. Гул. Ар. — Хто кого любить, той того чубить. п. пр. — Розмордував ся, аж губи йому тіпають ся. — **Дѣрну́за** мене **нелѣгкая** = **надáв** **міні** **нечистий** (Ном.). — **Дѣрну́зь** **вѣдки** = смикну́в **горілки, дму́хну́в**. — За яром брала лѣон, брала конопельки, не вдала ся па роботу, як на витребеньки. п. п.

Дѣргачъ, пт. *Ballus crex* = **деркач**. С. Аф. З.

Дѣргѣта, мед. *Spasmus* = **кѣрчі, перелѣги** (на виду) — **мішки**.

Дѣргунъ = д. **Дѣргачъ**.

Дѣргунъ = смик, сіп, скѣб, шарп! — А він його за полу смик. С. З.

Деревей, рос. *Achillea millefolium* L. = **деревій, серпоріз, кривавник**. С. Ап.

Деревенскій = **сільський, селянський**. — Ти пан Возний, тобі треба не мене сільську. Кот.

Деревенщина = **мугірь, мугиря́ка** (про незвичайного, грубого).

Деревня = село, сельцѣ, слободá, слобідка, хутір. (По рос. **деревня** — таке село, де не має церкви).

Дерево = **дерево**, (одно) — **дереві́на, здр.** — **деревце**, (зрубане і наготоване на будівлю) — **деревня** (С. Аф.), **дереві́на,**

(зрубане без гилок) — **коло́да, дуб, дубок**, (і обтесане з боків) — **ба́лка**, (лісове) — **лісовина́, (садове) — садовина́, (липове, березове і т. д.) — лі́пина, березина і т. д., (сухе на пні) — сухостій, (сухе зрубане) — сушні́як** (С. Л.), **сушник**, (роздвоєне в горі) — **розсо́ха, (з гулями) — гу́люва́те, (посажене) — поса́дина, поса́дка, поса́дки, (очищене від кори) — леші́ж, (частина дерева з низу до гилок) — о́корѣнок** (С. Л.). — Навалив дереві́, так що на дві хати буде. С. Аф. — Одним кілцем привязав до дуба, а другим до другої якоїсь деревини. К. Х. — **Онъ дере́во дере́вомъ** = він як пень той.

Дереву́шка = сельцѣ, слобідка, хуторѣцъ.

Деревя́га = **калатало** (що чіпляють на шию коровам, щоб легше одшукати).

Деревя́никъ = **шашель**. С. З.

Деревяні́стый = **деревча́тий**.

Деревя́нный = **деревя́ний**. — **Деревя́ная башка** = **дурна́ голова́, каба́к**. — **Деревя́нный тулу́пъ** = **домові́на, труна́**. — **Деревя́нное ма́сло** = **оли́ва**. — Правда як олива — завжди на верх вийде. п. пр. — **Деревя́нные на́дѣлія** = **деревя́ні ви́роби, дере́вня**. — Мужик хотів везти продавати деревню (колеса, вила то-що).

Деревя́нть, дере́втъ = **деревя́нті, дубі́ти, ко́цубіти**, (тільки про тіло) — **те́рпну́ти**. — Пишу, поки аж рука починає терпнути. С. Ш.

Деревя́шка = 1. **деревя́шка** (кружечок дерев'яний для гудзика).

2. **деревя́нка, ми́лиця**. — Шкандибає на милиці. К. Ш. — Дайте милиці підпірати ся, піду до дівчини женихати ся. п. п.

Держа́ва = д. **Госуда́рство і Влади́чество**.

Держа́лень = **баляси** (С. Аф. З. Л. Ш.), **пору́ччя, пору́чні** (С. Л.), **би́льця** (С. Л.).

Держа́лка, держа́ло = (**шаблѣ, мечá, мі́гли черпака** то-що) — **де́ржално, держáк, (ціпа) — ці́пно, (кочерги) — кочержи́лно, (сокири) — топорі́ще, топо́рисько**. (С. Л. — Рубай, сину, ісеєсину — буде кочержи́лно п. п. — Як утопає, сокиру даває; а як порятують, і топоріща жалує п. пр. — Загубивши сокиру, добре й топорісько. п. пр.

Держа́ніе = **держання, трима́ння** (С. Ш.).

Держа́ть, ся = **держати́, ся** (С. Аф.), **трима́ти, ся** (С. Л. Ш.); **ма́ти**. — Держи з заду, бо упаду. п. пр. — На Бога складай си, а розуму тримай си. п. пр. — Дочку тримай в дому, ще й заплати кому, щоб

взяв біду з дому. н. пр. — То така правда, як воша кашляє, а припічка тримаєть ся н. пр. — До Сьвятого Духа тримай ся кожуха. н. пр. — Маємо тримати туз науку, которую нам подали Сьв. Отці. Б. Н. — Треба все мати про запас. —

Держать за замкомъ = під замком держати. — **Д. въ памѣти** = пам'ятати. — **Д. въ тайнѣ** = таїти. — Таїла від Бога, та чортіві сказала. н. пр. — **Д. парі** = закладати ся, у заклад, об заклад бити ся. — Він усе закладав ся, та без штанів і зостав ся. н. пр. — **Д. на умѣ** = мати на мислі, на думці. — Скажи, моє серце, що маєш на мислі. н. п. — **Д. постъ** = постувати, пісникувати. С. Л. — **Д. себѣ** = поводитись. С. З. — Він добре поводить ся. — **Д. себѣ опрѣтно** = ходити чепурно, охайно. — Не жури ся, мой пенько, ходиш Ляшок чепуренько. н. п. — **Д. совѣтъ** = радитись, раду радити, радовати. (К. Ч. Р.). — Чи там раду радять, як на Турка стати. К. Ш. — **Д. чьѡ сторону** = тягти за ко́го рѹку. — Він за його тигне руку. — **ержи карманъ!** = чорта з двѣ, завтра з мішком! — **Д. правѣе, лѣвѣе** = беріи, верни на право, на ліво, цобѣ, цоб! — **Д. ўхо остро** = гляді-но, бережись.

Дёржка = 1. голубник.

2. табун голубів.

Дерзѣть = осьмілюватись, відважуватись, насьмілюватись, важити ся. (С. З. Л.). — Аби не важив ся. С. З.

Дёрзкій = смілий, сміливий, відважний; грубий, нахабний. — **Дёрзокъ на рѹку** = задирака, задиракуватий, битливий. (Мая.) — **Д. на языкъ** = грубий.

Дерзновенный = відважний.

Дёрзость = 1. відвага, сміливість. — Відвага мед — вино пѣ, відвага і кайдани тре. н. пр.

2. грубіянство.

Дермо = 1. кал, післід. 2. гній.

Дермопрѣтъ = гівночіст, золотарь.

Дѣрнуть = д. Дѣргать.

Дѣрь = дерен, дернина. С. Аф.

Дерюга, дерюжина = рядно (С. Л.), ряднина (С. З.), рядовина, рядюга, (для мішків) — міховина.

Дерюжный = рядяний, рядюжний.

Дѣраба = 1. пт. *Corvus graculus* — соя. — Ой пошлю я сою по милую свою. н. п.

2. рюкса, плакса, крикса, рева.

3. забіяка, задирака.

Дерябка = рос. *Galium Aparine* L. — дерев'я, липиця, липець, мокрець. С. Ап.

Дерябить, ся = брати, ся, скребти, чухати, чухмарити, ся.

Дерябнуть = бацнути, зацідіти, затопити, оперічити. — Затопив по пиці. — Зацідив в ухо. — Оперічив батогом.

Десантъ = висадка (війська на суходіл).

Десертъ = ласощі, заїдки, (С. Л.), лагоміни, приємаки. (С. Л.). — І ласощі все тільки їли: еластощі, коржики, стовиці. Кот. — Книші, вареники і всякі лагоминки. С. З.

Дѣскаць = мов, мовляв. С. Л.

Десна, мн. дѣсны, Gingiva = ясна (С. Л.), ясла, ясли. (С. З.).

Десница = права рука, правіця. (К. Св. П.)

Деспотизмъ = деспотство (К. Краш), самовласть.

Деспотъ = самовластець, деспот, душман. — Там брату брат і рідний батько сину на шию душманом лихим їдає. К. Б.

Дестъ = десть (С. З.), лібра. С. З. Пав. — Лібра паперу (24 аркуша). — Папіру лібер пять. Ст. опис. Київ. Ст. — Псалтирь дествовая друкована. Опис Луц. Брат. С. З.

Десятеричный = десятиртерний.

Десятерной = десятиковий.

Десятилітний = десятилітний. К. Ч. Р.

Десятіна = десятина (десята частина чого небудь і міра ґрунту = 2400 кв сажнів), $\frac{1}{4}$ десятини — упрѹг, $\frac{1}{8}$ — пів упрѹга. Мѣстечко Опоща — Василенка.

Десятинный = десятиний.

Десятка = десятка (в картах, жирова) — хрещатка.

Десятникъ = десятиник.

Десятскій = десятицький.

Десятъ = десять, десяток, десятеро, (трохи більше десяти) — кільконадцять. — А меновите особ кільконадцять. С. З. —

Десятъ тысячъ = сто сот.

Десятью = в десять разів, десятима.

Деталь = подробиця, дрібниця.

Дефилея = тіснина.

Дефицитъ = недобір, недостача.

Дехтѣрка, рос. *Conium maculatum* L. = блекота, сикавка, свистуля. С. Ап.

Дешевенскій = дешевенький.

Дешевѣхонекъ, хонько = дешевісінський, дешевісінсько. С. Ап.

Дешевізна, дешевізнъ = дешевина, дешевия. С. Л.

Дешевіть = дешевіти (С. Аф.), таніти (Прав.). — Що се ти мій товар таниш? С. З.
Дешевле = дешевше (С. Аф.), дешевіш, таньше.

Дешевый = дешевый (С. Аф.), таній (Гал.). — Тале мясо пси їдять. н. пр. С. З.
Дешевѣтъ = дешевшати (С. Аф.), дешевіти, таніти, танішати (Гал. Прав.). — Акції подешевшали. Як. — Хліб таніє тай таніє. С. З.

Джигитовати = герцювати, вигравати (конем)

Джигітовка = гёрць, герець. — Золотаренка на герцю з мушкета у погу пострелено Л. Сам.

Джигіть = герцювник.

Джипъ = горілка (яловцёва).

Диванъ = канапа, канапёя, здр. — кананка, (без спинки, — тапчан, тапчаніна. С. Ш.

Дивачить = чудасійничати, кумедничати.

Диверсія = веремія. — Диверсію проиводить = крутити веремія. Кот.

Дивіть, ся = дивувати, ся, чудовати, ся, дивом дивувати, ся. — Багач дивується ся, чим бідний годуєть ся. н. пр. — Хто великого не бачив, той і малому дивується ся. н. пр. — Кому не довелося в Севілях пробувати, не довелося, мовляв, і дивом дивувати. К. Д. Ж. — Чудує генерал, дивлячись на хлопця (Стар.). — Чудуючись, витріщив очі С. З. — І сьому чуду дивуєм ся. С. З.

Дівний, по = 1. дівний, дивозний, дивочний, чудний. — І слухала як молодий дивочний зять той говорив. К. Ш. Т. — Чудне діло. — Усе йому здавалося дивним.
 2. чудовий, чудовний, гарний. — А на самім чолі сів чудовний сьвіт: там із новим старий зіходив ся Завіт. К. Д. Ж.

Діво = діво, дивовіжа (С. Аф. З.), чúdo, (кумедне) — чудасія. — Диво, що у пана жінка гарна. н. пр. — Скупий жидюга дав би гривню, щоб позирнуть на ті дива, та чорта з два! К. Ш. — Ой ти дядько Мосю, чи бачив ти чудасію, що на дубові свини гніздо собі извела. н. п. — Та тут чудасія, моспане Гоголь. — **Діво дівное**, изъ дівъ діво = чúdo-диво, на прбчуд діво. — Та сон же сон на прочуд-диво міні приснив ся — найтверезіший би упив ся. К. Ш. — **Діву дался, дівомъ дивілся** = дівом дивував ся, здивував ся. — Великим дівом дивували, один до одного словами промовляли. н. д. — **Діви бы** = ну нехай би, ну вже коли б. — Ну нехай би вже що путне.

Дивовати, ся = д. Дивіть, ся.

Дизентерія = червінка, кривавиця.

Дикарь = 1. діка людина.

2. одлюдок, нелюд, нелюда. (С. Л.). — Живе якимсь одлюдком.

3. дикарь (камінь).

Дікий = 1. дікий. — Дика яблуня. — Дике поле. — Дікий звир. — Дікі люди. — Дика країна.

2. чудний. — Міні якось чудно тут. —

Дікое мѣсто = глушина. — **Дікая рябінка**, рос. Tanacetum vulgare = піжма, піжмо, навротиш, наворотиш, приворотень. С. Ап. — **Д. переск** = д. Бобовник 1. — **Д. перець** = д. Водник 2. — **Д. петрушка** = д. Боліголовъ. — **Д. рѣдка** = гризціки, свербіга (рос. Bunias orientalis L.) С. Ап. — **Д. яблоня**, рос. Pyrus acerba D. С. — **Кислиця**. С. Ап.

Діковина = діковина, дивовище і д. **Діво**. — Диковина, що собака не ковала. н. пр. — **Въ диковину** = на діво, вдивовижу, на вдивовижу.

Діковинний = дівний, дивозний, дивоглядний.

Дікообразний = дивоглядний.

Дикорастущій = дікий, (про дерево овоче) — дичок, дічка.

Дікость = 1. дікість, діча. (К. Краш.)

2. одлюдність.

Дикovati = проказувати, диктувати.

Диктовка = проказування, диктура. — **По диктовкѣ, подъ диктовку писать** = з голосу, у диктуру. — Проказав у диктуру децицю. Номис.

Дікція = вімова, говірка.

Динь-динь = дзень-дзень, дзелень-дзелень! — Ідемо по малу, а дзвоник тільки дзень-дзень.

Діра = дірка, здр. дірочка. — **Даносить до діръ** = на дірки зносити.

Діравый = дірявий, здр. дірявенький (С. Аф.), дірчатий.

Дирижировати = правити, орудувати.

Дирістий = дірчастий.

Дискантъ = діншкант.

Дискредитировати = дискредитувати (К. Краш.).

Диспутировати = диспутувати. Лев.

Дистиллірованіє, дистилляція = перегін, перегонка.

Дистилліровати = переганяти (горілку то-що).

Дитя = дитя, дитина, дитинча, мн. діти, дитинята, зб. дітворя. — (Мале, як

більше діти звуть одно одного) — ляля, лялечка. — (Що не говорить ще) — немовлятко. (С. З.). — А діточки, яко немовлятки будучи, того не знають. Б. Н. — (Що починає багати) — бігунець. — (Що умерло нехрищеним) — потерча. — (Остання) — мезинець, мезинчик, (в жарт) — вис(ш)крібок. — Грудіне дитя = байстрія, байстріюк, чка, байстреня. — Гріх не байстріюкові, а батькові. н. пр.

Дітятко = дитятко, дитинка, дитинча.
Дифтеріт = обкладкі, обклад, тулі, завалки.

Дичать = дичавіти, дичіти.

Дичець = дичок, дичка. — Прищепив до яблуні дичку.

Дичина = дичина. — На базарі багато було дичини.

Дичити = різнити (в грі або сьпівах).

Дичиться = багати людей, ховати ся від людей.

Дичокъ = д. Дичець.

Дичъ = 1. пуща, діке поле, глушина.

2. дичина. — У нас багато дичини водить ся. — Носом чув, неначе собака дичину. Як.

3. нісенітниця і д. Ахинія, Вадоръ, Галиматія.

Діаволь, діавольскій = д. Бѣсъ, Бѣсовскій.

Діоганаль, ний, но = косіна, укисний, (С. Ш.), на укис, косіною, укисно (С. Ш.).

Діаконица = дяконіха. С. Аф.

Діаконъ = дякон, дякон. (С. Аф.). —

Быть діакономъ = дяконувати. С. Аф.

Діалектъ = наріччя, підмова.

Діаметрально = в поперек, в прогін, поперечно. (С. Пар.).

Діаметръ = поперечник (С. Пар.), прогін, проліт. — Млиновий камінь має три аршини в прогін. — Колесо має 1½ аршини на проліт. Хар.

Длань = долоня.

Длина = довжина (С. Л.), довжиня (С. Аф.), довгість (С. З.), довженик (Хар. С. Л.). — Довжину і широкість шнуром позначити. Ст. Л. — Длиню, въ длину = удѡвж(ш), удѡвж(ш)ки, уздѡвж(ш), ки, завдѡвжки, навдѡвжки, вдѡвж. — Було б учити, як лежало в поперек подушки, а як удовж, то вже не поможеть ся. н. пр. — Завдовж буде з локотъ. С. З. — Завдовж як оці пащія. С. Аф.

Длинникъ = 1. довженик, довжина. С. Л.
2. бálка, свѡлок (що кладеть ся вдѡвж).
3. перемѣт (довгий самолет з кільконадцятьо удками).

Длинноватый = довгенький.

Длинноволосый = патлатий, патлач, патлань, чубатий, чубань, чубрій, кудлатий, кудлань, пелехатий. — Дай Боже патлатого, щоб було за що скубити. н. пр. — Він був пелехатий. Кот.

Длинногравый = довгогравий.

Длинноклывый = дзюбатий.

Длиннокосый = косатий. — Дівка косата.

Длиннолицый = довгообразий. С. Аф.

Длинноногий = довгоногий, цибатий, цибань, голлатий, цибатень. — Як журавель цибатий.

Длинноносый = носатий, носань, носач.

Длиннооблый = довгооблий.

Длиннорослый = довгий, довготелесий. (С. Аф.).

Длинноусый = довгоусий, довгоусько, довговус, прудиус. (С. З.). — Цур тобі, прудиусе, які в тебе довгі вуси. н. п.

Длинноухий = каплаухий, довгоухий, ухач. — Свиня каплауха.

Длиннохвостый = хвостатий, довгохвостий.

Длинношей = довговязий. С. Аф.

Длинношерстный = (про овець) — вовнистий, (про собак) — кудлатий, пелехатий.

Длинный, но = довгий, го, (дуже) — довжений, (С. Аф.), довжезний (С. Л.), довжелезний, (про людину) — довготелесий. С. Аф.

Длитель = копотун, маруда.

Длительный, по = довгочасний, довгий; повільний, загайний, забарливий, довгочасно, довго; поволі, загайно. — Загайна робота. — Лихо швидко приходить, а поволі відходить. н. пр.

Длитель, ся = 1. тягти, ся, довжити, ся, точити, ся. — Щось довго воно тягнеть ся. — Нехай вік твій довжить ся до правнуків. С. Л. — Точила ся довга година.

2. гáйти, ся, барити, ся, бавити, ся. — Деякі, гаючись, не дбали, то ті в лісі загубали. н. п. — Коли б тобі, як тепер міні, дівчині небозі, то ти б не барив ся в великій дорозі. н. п.

Для = для, за-для, про. — За-для такої потреби. — Прощу суда — нема судді про мене. К. Иов. — Для чого = для чого, на що, навіщо, чому? — Чому ти не послухав ся, як тобі казано? — На що се так робиш? — Для того что... = бо, тому, через те, зати що. — Нє для чего = нема чого, нічого. — Нема чого дар-

ма ходити. — Для **продажі** = на про-
даж. — Повіз на продаж. — Везе рибу та-
ловірку на продаж до дому. К. Ш.

Диевальної = черговий, стійчик. (Кот.).
Диеванье = черга, стійка. — Або на стій-
ці козаки. Кот.

Диевати = 1. днювати. С. Аф. Л. — Він
у неї і днює й почує.

2. одбувати чергу (на стійці, на варті
або якій службі цілу добу — 24 години).

Дієвка = переднівка.

Дієвникъ = дієвник, денник.

Дієвній, **дієвний** = денний, дієвий,
днівний, дінний, дівний. — Я їхав
денним поїздом. Хар. — Бешиха дінна, бе-
шиха полуношна. н. зам.

Діємъ = у день, за дні.

Дно = дно, зар. — денце, поб. — дні-
ще. — Ми вже не в одній чарці денце ба-
чили. — **Вверхъ дномъ** (перевернуть) =
до горі ногами, шкереберть. С. З. —
Дно вставити = заднити, приднити. —
Оце заднив бочку, тай поїду по воду. —
Карабель заднила, тай на Дунай пустила.
н. п. — **Дно экипажа** = подення. — **Ко**
дну = на дно, на спід. — Вергли бан-
дурочку на Дунай глибокий, та узляла бан-
дурочка на спід потопати. — **На днѣ** =
на дні, на споді. — Сьорбайте, хлопці,
юшку, а риба на споді. н. пр.

Днѣть = дніти. — Іде козак од дівчини,
починає дніти. н. п.

До = 1. до, аж до. — Зранку і до ночі.
— **До какихъ поръ** = доки, докиль, до
якого часу. — Та доки ти питимеш? —
До пори до времени = до якого часу,
поки-що. — Та до якого часу Бог милу-
вав. — **До сихъ поръ** = досі, до сього
часу, до сієї пори. — Відколи та й досі
не має. — **Дотѣхъ поръ** = доти, поти,
дотіль. — Доти пив, поки не напив ся. —
До того, что = аж.

2. до, перед. — Се було днів за десять
перед весіллям. — Се було ще до Різдва.

3. коло. — Було там коло двадцяти чо-
ловіка.

Добавить, добавлять, ся = добавити, до-
дати, долучити, доточити, докласти,
прикинути, добавляти, ся, додавати
і т. д. — А до сього ще додав, ніби-то...
— Коли б хоч трохи прикинув, я б продав.

Добавка = додаток, додача, додавання,
добавка. — Ще треба добавки, бо не ви-
стачить. С. Л.

Добавокъ = додаток, додача.

Добавочный = додатковий, добавочний.
Добаклѣшничать, ся = добайдикува-
ти, ся.

Добалагурить, ся = добалакати, ся, до-
базікати, ся.

Добарить, добарничаться = допанува-
ти, ся.

Добаловаться = додурити ся, допусту-
вати ся.

Добахвалиться = дохвалити ся.

Добездѣлничать, ся = добайдикувати,
ся, долодарювати.

Добивать, ся, добить, ся = добивати, ся,
добіти, ся. — Добити налю. — Били, по-
ки до смерті не добили. — Послідні палі
добивають ся.

2. добувати ся, домогати ся, доходи-
ти, домогати ся (Ман.), допевняти
ся, доправляти ся, добути ся, домогти
ся, дійти, допевнити ся. — Нігде нічого
не добув ся. — Почав він доправляти ся
вернути свою хату. — Він такі колись
свого дійде. — Допевний ся, отамане, до-
певний ся плати, — як не будеш допевняти
ся, будемо втікати. н. п.

Добирати, добратъ, ся = 1. добірати, до-
брати, ся.

2. добувати ся, доставати ся, дохо-
дити, добути ся, достати ся, дійти,
допхати ся, дотягти ся, доплентати
ся, доплуганити ся. — До дому достав
ся. — Як би достать ся туди? н. к. —
Левде допуганились до села. — **Добратъся**
до смѣсла = дорозумовати ся. К. З.
о Ю. Р.

Добить, ся = д. Добивать, ся.

Доблестный = мужний (С. З. Пар.), від-
важний, лицарський.

Доблестъ = мужність (С. Пар.), відвага,
лицарство.

Доболтаться = добалакати ся, донащи-
кувати ся (С. Аф.), добрехати ся.

Доборанивать, ся = доскорожувати, ся,
доволочувати, ся.

Добороздѣть = (ралом) — доралити, (плу-
гом) — доорати.

Доборъ = добір.

Дображничать = допїти ся, догуляти ся.
— Допив ся до того, що й запедужав.

Добраніться = долаяти ся.

Добрасывать, добросить = докидати, до-
кинути. — Відсея не докинеш. — Доки-
дати стога.

Добратъ, ся = д. Добирать, ся.

Добренькій = добренький.

Добресть = дотягті ся, добресті, доплентати ся, дочвалати, дочапати ся, допхати ся, доплуганити ся. — Вулкан до кузні дочвалавши, будить зачав всіх ковалів. Кот. — Ледве доплугавши ся до дому. — Доки доплентався до хатини. К. Ш.

Добувати, добріть = догούлювати, догούлити.

Добро = 1. добро, добре діло, добродійство. — Нїть худа без добра, н. пр. = лихо не без добра, н. пр. — По добру по здорову = з Богом, щасливо, добром. — З Богом, Парасю, хліба зівши. н. пр. — По добру ли живєшь, по здорову? = як ся маєте, чи живєнькі, здоровєнькі?

2. добро, худоба, збіжжя. — Багато у його добра: отласу, хутра і срібла. Греб. — Не збирай синові худоби, збери йому розум. н. пр. — Чужімь добромь подносіть ведромь, н. пр. = добре чужими пирогами батька поминати. н. пр.

3. добре, гаразд. — Добре тому багату. К. Ш. — Вимети хату гаразд. С. Аф. — Ну, добре, знатимеш почім кінш лиха! — Добро пожаловать = прósимо, милості прósимо, прósимо до хати, до господи.

Добровольець = доброволець, охочий.

Добровольный, но = добровільний, но, доброхітний, но (С. З.), охочий, че (С. З.), доброхіть, ю, самохіть, ю (С. З.), по своїй волі, з доброї волі. С. Л.

Добродіть, ся = 1. добродіяти, доволічити ся, домандрувати ся.

2. добродіти і т. д. д. Добресті.

Добродушіе = добрість, добродушність, щірість.

Добродушный, но = добрий, добродушний, добросердешний, щірий, добродушно, сердешно, щіро.

Добродѣтель = 1. цнота (С. З.), чеснота. (Гал.). — Моя цнота краще твого злота. н. пр. — Краще цнота в болоті, ніж нецнота у золоті. н. пр.

2. добро, добре діло, добродійство.

Добродѣтельный, но = цнотливий, во, добродійний, но. — Гей, музо, паночко цнотлива! Ходи до мене погостити. Кот. — Чого би кожному цнотливому не належало чинити. С. З.

Доброе = д. Добро 2. — Хто поживе мое добро? К. Ш.

Доброжелатель, ница = доброхіт, ка, добродій, ка.

Доброжелательность = жичливість, жичливість (С. Л.), доброхітство.

Доброжелательный, но = доброжичливий (Л. Сам.), жичливий, жичливий (С. З. Л.), доброхітний. (С. Л.). — А я бідний, нещасливий, ніхто міні не жичливий. н. п. Доброжелательство = д. Доброжелательность.

Доброжелательствовать = добра хотіти, жичити, зичити (С. З. Л.), сиріяти. (С. Л.).

Доброкачественный = добрий, добрячий. Доброправіе, добронравный = д. Благонравіе, благодієний.

Добропорядочный, но = добрий, ре, добрячий, че, путній, путящий, до пуття, доладний, до ладу.

Добросать = д. Добрасывать.

Добросердечіе = сердечність, щірість.

Добросердечный, но = сердечний, но, щіросердечний, но, щірий, ро.

Добросеть = д. Добрасывать.

Добросовѣстный, но = добросовісний, но, сумлінний, но.

Доброта = добрість. С. Аф. — Добрість серця.

Доброта = добротність (якої речі).

Добротный = добрий, добротний, добрячий.

Доброхотный, -хотствовать, доброхотъ, ка = д. Доброжелательный, -желательствовать, -желатель, ница.

Добрызгать = добризкати, допріскати.

Добрый = 1. добрий. — Чоловік добрий. — Як би був добрий, тоб і свині давно з'їли. н. пр. — Добрий чоловік: на печі сухий, у воді мокрий. н. пр. — На доброго кивом, а лидачого кийом. н. пр. — Будь, те добръ, добры = будь ласкав, ласків, будьте ласкаві, будь ласка. — Скажи міні, будь ласкав, тату, чого ячмінь наш так поріє? Греб.

2. добрий, гарний, хоробий. — Добрий віз. С. Аф. — Добра стерня, а сидь на ній, то й коле. н. пр. — Гарна, як квітка в полі. н. пр. — Добра земля.

Добрѣтъ = гладшати, гладчати (С. Аф.), товстіти, товстішати. С. Ш.

Добрѣкъ = добрий чоловік, добра людина, добра душа.

Добудѣться = добудіти ся.

Добываніе = добування, добуття.

Добывать, ся, добыть = добувати, ся, здобувати, ся, набувати, дбати, зася-

гати, добути, здобути, роздобути, при-
дбати, засягти, (дуже трудно) — розго-
рювати, розгорити, загорювати. — За
золото премудрості не купиш, і розуму за
гроші не здобудеш. К. Іов. — Або добути
або дома не бути. н. пр. — Сякий такий
аби був, аби хліба роздобув. н. пр. — До-
був грошей на подушне. — Нігде нічого
не добув ся. С. Аф. — Роботою засягне со-
бі щастя. Мирн. — Він собі і хату розго-
рював. С. З. — Розгорила собі мазанку. С. З.

Добытокъ = добуток, здобуток, набуток,
роздобуток, придбання, надбання. С.
Л. — Потинули без сліду наші злюки, по-
жер огонь неправе їх надбання. К. П.

Добыча = здобич (С. Л.), здобича, здр.
здобиченька (С. З.), здобуток; здобит-
ки, пожива. (С. Л.). — Ой щож ви, па-
нове, що за здобич мали? Мали коня во-
роного, та Ляхи одняли. н. п. — Чи я тобі,
мій коню, важкий, а чи моя та ясна зброя,
чи тяжка здобиченька моя? н. п. — Аби
здобичами і асирами не отягати ся. Л. В.

— **Въ добычу** = на здобич, на поталу.
— Тіло моє козацьке поховайте, звірю,
птиці на поталу не дайте. н. д. — **Дѣлити**
добычу = дувати (С. З.), паювати.
— Великую здобич мали, на три часті па-
ювали. н. д. — **Ходить за добычею** =
виходити на здобитки, на поживу. —
Розбійники виїхали кудись па здобитки. н. к.

Добычний = корисний, здобисний.

Добѣгати, добѣгивать = добігати. — На
силу добіг.

Добѣгаться, добѣгиваться = добігати ся,
добігувати ся. — Добігав ся, поки ноги
намузив.

Добѣжать = добігти.

Добѣливать, ся, добѣлить = добілювати,
ся, добілити. — Добілила усе полотно.

Добѣсьітся = доказати ся, домордувати
ся, дожартувати ся.

Довалівать, довалить, ся = довалювати,
докидати, докочувати (Д. Валить, ся
1 і 2 і Валять). — Доваліться до пици,
до пиття = допасти ся, дорвати ся,
доскіпати ся. — Доскіпав ся до горілки,
що й не встане.

Доваривать, доварить, ся = доварюва-
ти, доварити, ся.

Довастривать = догострювати, доточу-
вати. — Догострив ножа.

Доващивать = довошувати.

Доведъ = дамка (в грі в дамкі).

Довезті, довезть = довезті.

Доверезжати, ся = доверещати ся, до-
вищати ся.

Довертѣть, ся = довертіти, ся, докру-
тіти, ся.

Довершати, довершить, ся = кінчати,
докінчати, ся, вивершувати, виверши-
ти, ся, дороблювати, доробити, ся, до-
вести діло до кінця, до краю, (будо-
вання) — добудувати, (писання) — до-
писати і т. д.

Довести, довесть = довести, допровади-
ти, призвести. — Д. до сумашествія =
обожеволити. — Ніхто ж як він її обо-
жеволив.

Довивать, ся = довивати, доплітати, до-
кручувати, досікувати, ся. — Доплів
батіг. — Досукала нитки.

Довизжати, ся = доверещати ся, дови-
щати ся.

Довинтитъ, довинчивать = догвинтува-
ти, дошрубувати.

Довираться = добірихувати ся. — Добре-
хав ся, поки сказали вже: цить.

Довить = доплетіти і т. д. д. **Довивать.**

Довлекать, довлечъ = доволікати, дотя-
гати, дотарабанювати, доволокти, дотя-
гти, дотарабанити, дотірити, до-
тартарити.

Доводить = доводити, допроважувати,
призводити. — Се він його призвів до того.

Доводиться = доводити ся, принадати,
впадати, випадати. — А тепер довелось
на безвідді, на безхліббі погибати. н. д. —
Він міні доводить ся небожем. — Йому
припадає як раз сто рублів.

Доводъ = довід, доказ.

Довозить = довозити. — Довіз його на
своїх конях. — Довозив сіно.

Доволакивать = д. Довлекать.

Доволочить, ся, доволочъ, ся = дово-
локти і т. д. д. **Волочить, ся.**

Довольно = 1. доволі, досить, годі, бу-
де. — Досить одного сонця на небі. н. пр. —
Буде вже тобі брехати. — Ждала, жда-
ла, та й годі сказала. — Невісточно сонли-
вая, вставай! годі спати. н. п.

2. чимало, багато. = Чимало літ пере-
вернулось, води чимало утікло. К. Ш. —
Довольно большой = чималій.

Довольный = довольний, задоволений
(Гал., контентний (Прав.), радий. — **Я**
этимъ не доволенъ = я з сього не
радій. — Онъ ничѣмъ не доволенъ =
йому нічим не догодіш. — **Доволенъ**
будъ тѣмъ = тим і здобрій (н. к.). —
Здобрій тим, що тобі волюсть присудила. Лев.

Довольствие, довольство = достаток, можливість.

Довольствоваться, ся = 1. **вдовольняти**, ся, **задовольняти**, ся, **довольняти** ся С. З., (малим) — **перебувати** ся, **здобити** чим. (Пр. д. під сл. **Довольень**).

2. **постачати**, **вистачати**, **достачати**, **споживляти** (С. Л.), **харчувати**. — На всіх не висташиш. С. Л. — Він постачав на військо сухарі.

Доворовать, ся = **докрасти** ся. — Докрав ся, поки в тюрму попав.

Довостріть = **догостріти**, **доточити**.

Доврасть, ся = **добрехати**, ся.

Довѣвать = **довіювати**.

Довѣдать, ся, довѣдывать, ся = **довіда**ти ся, **дознати** ся, **допитати** ся, **досвідчити** ся, **довідувати** ся і т. д.

Довѣвать = **довіювати**.

Довѣнчать = **довінчати**.

Довѣренность = 1. **віра** (до кого).

2. **довіренність**, **вірчий лист**.

Довѣренный = **повірений**, **повномочний**.

Довѣритель, ница = **довіритель**, ка.

Довѣрить, ся = **довірити**, ся, **повірити**, **звірити**, ся (С. Л.), **здати** ся. — Він у всьому на його здав ся.

Довѣріе = **віра**. — Нема тобі віри. С. Л. — **Потерать довѣріе** = **зневіритись**. С. Аф. — **Достойный довѣрія** = **віри гідний**. — **Свідки мають бути віри гідні** і не підозрінні. Ст. Л.

Довѣрчивость = **віра**, **ймовірність**. — У дівчини стільки ласки, як на тійсаму ставу риски, а в козака стільки віри, як на синім морі піни. н. п.

Довѣрчивый, во = **ймовірний**, **но** (С. Л.), з вірою.

Довѣрять, ся = **вірити**, **віру мати**, **няти**, **діймати**, **довіряти**, ся, **повіряти**, **звіряти**, ся, **здавати** ся, **покладати** ся (на кого). — Не вір, бо то звірь: хоч не вкусить, то злякає. н. пр. — Він на ню все звіряв, а вона що зробила. Хар. — (Пр. д. ще під сл. **Вѣрить** 2).

Довѣситъ, довѣшивать, ся = 1. **довішати**, **довішувати**, ся. — Довішала усі сорочки — нехай сохнуть.

2. **доважити**, **доважувати**, ся. С. Аф. Л. — Доваж ще трохи, щоб уже повна вага була.

Довѣсокъ = **довісок** (додаток до повної ваги).

Довѣшать = д. **Довѣситъ** 1.

Довѣшваніе = 1. **довішування**, 2. **доважування**.

Довѣять = **довіяти**.

Довязать, довязти, довязывать, ся = 1. **довязати**, **довязувати**, ся. — Довязати снопи.

2. **допесті**, **доплітати**, ся. — Донаїв батіг.

Догавливать, договѣть = **договіти**.

Догадаться, догадываться = **догадати** ся, **доміслити** ся, **доміркувати** ся, **догадувати** ся, **домисляти** ся, **домислювати** ся. С. Л. — Догадав ся очкур розвизати, тай думає, що порозумішав. н. пр.

Догадка = **догадка** (С. Аф. Л.), **догад** (С. Аф.), **здогад**, **домисел** (С. Л.).

Догадливый = **догадливий**, **тямкий** (С. Ш.).

Догарать = **догоряти**, **догорювати**. (С. Аф.). — Свѣчка догорѣла.

Догацивать, догостить = **догостювати**, **догостити**.

Догнать, ся, догнѣть, ся = **догінати**, **догнѣти**, ся.

Догладить, доглаживать, ся = **догладити**, **допрасувати**, ся.

Доглаживать, доглодать = **догризати**, **догризти**, **дожвакувати**.

Доглатывать, доглоуѣть, доглотать = **доковтнѣти**, **доковтати**, **доглитнѣти**, **доглитати**.

Доглядѣть, доглядывать = **доглядати**, **доглядѣти**, **дозирати**, **достерегти**, **донильнувати**.

Доглядѣться = **додивити** ся, **доглядѣти** ся. — Додивив ся, що аж очі заболѣли.

Догнаивать = **догноювати**.

Догнать, догонять, ся = **догнати**, **наздогнати** (С. Л. Ш.), **нагнати**, **наспіти**, **настигти**, **здогнати**, **зуспіти**, **доганяти**, **наздоганяти**, **наганяти**, **настигати**. — Хто два зайці гонить, жадного не здогонить. н. пр. — Наздогнав його та по тилиці.

Догнивать, догнѣть = **догнівати**, **згнівати**, **догніти**, **згніти**.

Догноить = **догноїти**, **згноїти**.

Догнѣть = д. **Догнать**.

Договаривать, ся, договорить, ся = 1. **доказувати**, **домовляти**, **доказати**, **домовити**, **добалакувати**, **добалакати**. — Підняли такий гомін, що не дали йому й доказати до кінця. — Почав балакати, та й не добалакав.

2. **добалакувати** ся, **добалакати** ся. — Добалакав ся вже до лиха.

3. **домовляти**, **ся**, **умовляти** ся, **годити**, ся, **єднати**, ся, **поеднати**, ся. С.

З. Л. — Не страшно женити ся, страшно попа єднати. н. пр.

Договірний = домовлений, умовлений.

Договір = умова (С. Л. Ш.), домова, уклад (С. Ш.), угода (Гал.) — Слова — не долова: чи забув яка між нами з тобою умова? Гул Ар. — Заглянь в контракт твій зо мною, яка там умова? Гул. Ар. — Умова между дающим і визнающим. Б. Н.

— **Заключіть договір** = домовити ся, умовити ся, уложити умову. — **Нарушить, расторгнуть договір** = зламати, зірвати, скасувати умову, відкинути ся.

Договіть = договіти.

Догонка, догоня, у виразах: **въ догонку, въ догоню** = на здогін, на здогінці. — Пустили ся за мною на здогін. Фр. — На здогінці не націлуєшя. н. пр.

Догонять = д. **Догнать**.

Догоразивать = догорозувати, доплітати (тип або що).

Догорать = догоряти, догорювати (С. Аф.).

Догоревать = догорювати, ся, досумувати, дотужити ся, дожурити ся. — Дотужив ся, що й сам запедужав.

Догорланить = догукати ся, дорепетувати ся, догаласувати ся. — Дорепетував ся, поки не вибили.

Догорять = догоріти.

Догребать, догрести = догромажувати, догрібати, догромадити, догребти.

Догрубить, догрубить = догрубійнити.

Догружать, догруживать, догрузить = доважувати, доважити, нахурувати, догрузити.

Догрустят = д. **Догоревать**.

Догрызати, ся = догризати, ся.

Догривать, догрить = догрівати, догріти.

Догрешить = догрішити, ся.

Догуливать = догулювати, ся. — Догулюю останні дні. — Догуляв ся до лиха.

Додаивать, додойть = дододювати, додойти.

Додавливать, ся = дододбувати, ся.

Додаток, додача = додѣток, придѣча, додѣча.

Додвигать, ся, додвигивать, ся = досовувати, ся, досувати, ся, підсовувати, ся.

Додвипнуть, ся = досінути, ся, підсінути, ся.

Додергать, додѣргивать = 1. досмікати, досіпати, (про волосся, піря) — доскубті, добрати, досмікувати і т. д.

2. дотягті, доволокті, дотягати і т. д.

Додержать, додѣрживать = 1. дотримати, додѣржати, дотримувати, додѣржувати. — Хто багато обіцяє, рідко слово дотримає. н. пр. — Перестань милий долі парікати, памятай свого слова дотримати. н. п.

2. витратити, витрачувати. — Я витратив останні гроші.

Додойть = додойти.

Додолбить = додобвати.

Додразнить, ся = додражнити, ся, додратувати, ся.

Додружиться = додружити ся, дотоварити, добратати ся.

Додуматься = додумати ся, доміслити ся, доміркувати ся, домізкувати ся, дорозумувати ся, розуму добрати. — Та вже дорозумовали ся, щоб рубати його та його ж шаблем. н. о. — А москальки та ледурніи, та розуму добрали: пасамперед батька Швачку із осавулою звизали. н. п.

Додураться = додурити, дожирувати ся, допустовати ся. — Колиш ти дожируєш ся до чого лихого.

Додѣлать, додѣлывать = доробити, поробити, дороблювати, подороблювати.

Доение = дійво (С. Аф.), доїння, подій. — Це стільки молока з одного подю.

Доенка = дійниця (С. Аф.), скопѣць. — (Под.) — Дійниця — коровича мѣка. н. пр. — Іди дощичу цебром, відром — дійницею над нашою пашницею. н. пр.

Дожаривать, дожарить, ся = допикати, досмажувати, допекті, досмажити, доп्राжити.

Дожать, дожимать, дожинать, ся = 1. додавити, дотіскати, дочавити, (про білизну) — вікрутити, додавлювати і т. д.

2. дожати (хліб), обжинати ся.

Дождать, ся = дїждати, ся, дочекати, ся, дотривати. — Не дїждеш, щоб я тебе прохала. — Дочекав ся я свого сьвятонька, вирижала в сьвіт мене матінка. Рудавський.

Дождевикъ = д. **Бздушка**.

Дождевой = дощовий. — Заміж вийти не дощову годину пересидіти. н. пр.

Дождить = дощити, (починати) — накрапати. — **Дождить** = дощ іде, накрапає. — Ой настуна чорна хмара, став дощ накрапати. н. пр.

Дождливый = дощистий (С. З.), дощуватий (Чайч.), дощовий, мочливий. — Дощовий день. — Мочлива осінь. — Того ж року літо було дощистое. Л. В.

Дождь = дощ, (маленький) — дѣщик. — **Грибной, мелкій-дождь** = дрібний, дрі-

бен, як кризь сіто, (дуже дрібний, ваче туман) — мигічка, мжичка, мряка. С. Л. — І шумить, і гуде, дрібен дощик іде. н. п. — **Крупний дождь** = краплистий (С. Л.), крапчастий, крапчатий (Мац.). — **Преливий дождь** = ливний дощ, ливень, залива (С. Л.), злива. — **Піде злива** — дощ великий. — **Дуже сильний** — хлю́ша, (до того ще й холодний) — хви́ща, (сильний та не довгий) — т́ча, тучний дощ, (довгий, на цілий день або й довше) — обложний (С. Лев.), облоговий. — **Дождь перестав** = передошло. — Бог дасть передощити і буде ясно. Хар. — **Отъ дождя да въ воду**, н. пр. = з дощу та під ринву н. пр. — **Поселъ дожидка въ Четверъ**, н. пр. = на Миколи тай ні́коли, н. пр. — **Дождь ливня льетъ** = дощ як відра, як цівкою. — Дощ іде, як з відра ле, а з стріх біжить, як цівкою. Ном.

Дождянікъ = д. Бздѣшка.

Дожева́ть, доже́вывать = дожувати, зжувати, пережувати, дожовувати і т. д. — **Д. жвачку** = доремігати.

Доже́чь, дожи́гати, ся = допалити, випалити, допалювати, випалювати, ся. — Допалив сьвічку. — Випалив усі дрѣва.

Дожи́вати = доживати, добувати. — Чи я живу, чи доживаю, чи так по сьвіту волючусь. К. Ш. — Добуду ще сей місяць, а на дальше вже не стану.

Дожи́даніє = жданія, сподівання, чекання, тривання.

Дожи́дати, ся = ждати, дожи́дати, сподівати ся, чекати, тривати. — Ждала я, дожидала, ворітечка відчиняла. н. п. — Здоровий хвороби сподівай ся, а хорий смерти. н. пр. — **Нехай та тривай** — то недобрі люде. н. пр. — **Ждавъ не дождался** = ждав, тай го́ді сказав; ждав, тай жда́нки поїв.

Дожи́мати, дожи́нати = д. Дожа́ть.

Дожи́ть = дожити, добу́ти.

Дожи́рати = дожерти, дотріскати, долопати, пожерти і т. д.

Дозвані́вати, ся = додзвонювати, ся.

Дозва́ть, ся = докликати ся, догукати ся. — Де ти, доле моя, бродиш? не доклачуєш тебе н. п.

Дозво́леніє = дозвіл, дозвоче́ння.

Дозво́лительный = 1. дозволя́ющий. 2. дозвóлений, вільний.

Дозво́лить, дозво́лять = дозво́лити, по́зволити, подозво́лити, дозво́ляти і т. д.

— Позволь, батьку отамане, нам на башті стати, не позволим нашу Січу та руїновати н. п.

Дозво́ніть = дозвоніти, ся.

Дозна́ваніє = дозна́вання.

Дозна́вать, ся, дозна́ть, ся = дозна́вати, ся, визна́вати, дові́дувати ся, допи́тувати ся, уве́рняти ся, ді́знати ся, до́відати ся (С. Л.) і т. д.

Дозна́ніє = дозна́ння, визна́ння, визна́ття. С. Л.

Дозоба́ть = додзобати, додзюбати.

Дозо́лачивать, дозоло́тіть, ся = дозоло́чувати, дозоло́тити, ся.

Дозо́рной = дозо́рний, дозо́рця (С. З.), догля́дач.

Дозо́рный = дозо́рний і д. Дозо́рной.

Дозо́рщикъ = д. Дозо́рной.

Дозо́рь = дозо́рь, обхо́д.

Дозрѣ́вать, дозрѣ́ть = доспівати, достигати, виспівати, доспіти, достігти. — Нехай цвіте, нехай тимчасом доспіває. Гул. Ар. — Оце вже кавуни достігли. н. о.

Дозрѣ́лый = доспілий, спілий, достіглий, стіглий. — Спілі яблуска. — Стіглий кавун.

Дозыва́ть, ся = скликати, докликати, ся, догу́кувати ся. — Ніяк його не догукавш ся.

Дозыва́ться = за́гавити ся. — Загавив ся та і впа́в у кручу.

Доигра́ть, ся, доигрыва́ть, ся = догра́ти, ся, дожартува́ти ся, дограва́ти, ся. — Догра́в ся, поки геть усе не програв.

Доильница = доїльниця, річка (Лів.), до́ярка (Прав.). — Я до печі куховарочку напав, до корівок та доїльничку. н. п. — З діїницею річка виступала. Кот.

Дої́льникъ = д. Дої́нка.

Дої́ный = ді́йний. — Корова ді́йна. С. Аф.

Доиска́ть, ся, доиски́вать, ся = дошука́ти, ся, дошу́кувати, ся; д. До́вѣда́ть-ся, до́вѣдыва́ться (по слідах) — висте́жити, витро́пити. — І де знайти премудрості багатство, де розуму сьвятого дошукатись. К. Иов.

До́йка = дої́ння, ді́йво. (С. Аф.).

Дої́ти = ді́йти, (по малу або трудно) — доді́бати, дошха́ги ся, допíєнтати ся, дочвала́ти, дошлуга́нити ся. — Отак іду́чи попі́д тиню, я міркував собі вночі, доки дошлентавсь до хатини. К. Ш.

Дої́ть, ся = дої́ти, ся. — Дої́ти корову. — Корова погано дої́ть ся.

До́ка = мітець, мисте́ць, маста́к (С. З.), мистю́к. — Як хто мистю́к зайців стрі-

лять, то тут їх сила. н. п. — О, він митець в сьому ділі. — Дока на доку нашієль, н. пр. = пайшла (або: трапила) коса на камінь. н. пр.

Доказатель = дока́жчик, доно́щик.

Доказательный = доказний, довідний.

Доказательство = доказ, до́казка, до́від. — Він і сам не знає, які він до́казки має на землю. Ніс. Черн. — Доказательства письмення = доводи листовні. — О доведех листовних. Ст. Л.

Доказать, доказывать, ся = доказати, довести, досвідчити, ви́казати, вивести діло, пра́во, до́казувати ся і т. д.

Докалить, докаливать = 1. догартувати, догартівувати.

2. розпекти, розпика́ти.

Дока́ливать, ся, доко́лоть = доко́лювати, ся, доштрікувати, доштіркувати, дошпигувати, доко́лоті і т. д.

Дока́нчивать = кінча́ти.

Дока́ливать, доко́нить = доклада́ти, дозбі́рувати, докла́сти, дозбі́рати. С. Аф. — Ледве дозбірав сотню карбованців.

Дока́нчивать, доко́птить = доко́пчувати, доко́птити.

Дока́пывать, ся, доко́пать, ся = доко́пувати, ся, докопа́ти, ся. — Докопав до води. — Він до всього докопаєть ся.

Докара́бкать ся = доде́рти ся, додріпати ся, дошкря́бати ся.

Дока́рмливать, докорми́ть = догоді́увати, догодува́ти, (до весни) — дозі́мувати (про худобу). — Догодуй бжолу до Івана, зробить з тебе пана. н. пр.

Доката́ть, дока́тывать = докоти́ти, доко́чувати, (про білизну) — до́качати (на качальці), дома́глюва́ти (на ма́глу).

Докати́ть, ся = докоти́ти, ся.

До́качать, ся, до́качивать, ся = до́качати, ся, (на го́йдалці або що) — до́колихати ся, дого́йдати ся.

Дока́шивать, ся, доко́сить, ся = доко́сувати, ся, докоси́ти, ся.

Доква́сить, доква́шивать, ся = доква́сити, доква́сувати, ся.

Докида́ть, доки́дывать = д. Добросе́ать, добра́сывать.

Докипа́ть, докипе́ть = докипа́ти, доки́пити.

До́кисеать, до́киснуть = до́киса́ти, до́киснути, до́киситись.

До́кислый = кі́слий, до́квашений.

До́кись = до́кис, до́квас.

Докладно́й = докладний.

Докла́дъ = докла́д, (стар.) — лепо́рт С. З.

Докла́дывать, докла́сть, доложи́ть = докла́дати, додава́ти, доводи́ти до відома, докла́сти, доложити, до́дати, до́вести до відома.

Доклева́ть, докла́вывать = додзю́бати, додзю́бати, доклю́кати, ви́дзюбати і т. д., додзю́бувати і т. д.

Докле́ивать, доклеи́ть = докле́ювати, (карюком) — до́карю́чувати, докле́ити, до́карю́чити. (Чайч.).

Доклейми́ть = докле́йнити, дотаврува́ти, позначи́ти, покле́йнити, потаврува́ти.

Доклика́ться = д. Довза́ться.

Докло́нить, ся = дохили́ти, нахили́ти, ся.

До́ковать, до́ковывать, ся = до́кувати, ви́кувати, до́ковувати і т. д.

До́ковыля́ть = дошкандиба́ти, дошки́тильга́ти. — На силу дошкандиба до хати.

До́ковыря́ть, ся = до́колупа́ти, ся, до́копирса́ти, ся.

До́кола́чивать, до́колоти́ть = до́бива́ти, до́бити.

До́колдова́ть = дочарува́ти, дочаклува́ти, до́видьмува́ти, до́ворожи́ти, ся.

До́коло́ть, ся = д. До́ка́ливать.

До́ко́ль, до́ко́лѣ = по́ки, до́ки, до́кіль, до яко́го ча́су. — Доки ти будеш пусто́вати? С. Л. — Доки сонце зійде, роса очі ви́йсть. н. пр.

До́конать = до́конати, зні́вечити, до́вести до кра́ю.

До́конопа́тнить = до́конопа́тити, до́накло́увати, до́шпа́глюва́ти.

До́кони́чить = скі́нчи́ти, до́кінчи́ти, до́кінця́, до кра́ю до́вести, (роботу яку) — до́роби́ти, (писа́ння) — до́шиса́ти, (шитво) — до́шити, (гру) — до́грати, (сви́вання) — до́співа́ти і т. д.

До́копа́ть = д. До́ка́пывать.

До́копи́ть = д. До́ка́ливать.

До́копті́ть = д. До́ка́нчивать.

До́корми́ть = д. До́ка́рмливать.

До́коси́ть = д. До́ка́шивать.

До́краива́ть, до́крои́ть = до́бро́увати, до́кро́їти.

До́краси́ть, до́кра́шивать, ся = до́малю́вати, до́малю́увати, ся, (С. Аф.), до́краси́ти, до́кра́шувати.

До́красна = до́ жару, аж по́червони́ло,

до червоности, поки почервоніє. —
Терти руку поки почервоніє.

Докричати, ся = догукати, ся.

Докройти = д. **Докраивати**.

Докрошувати, докросити, ся = докришувати, докришити, ся. — Докришила лошину. — Зуб докришив ся.

Докрутити, докручувати = докрутити, довертити, досукати, довити, докручувати і т. д.

Докручинитися = дожурити ся, досумувати, дотужити.

Доктор = 1. доктор (учев. ст.).

2. лікар, дохтор (Хар.). — Лікареві чи поможись, чи не поможись, а калитка розв'язись. н. пр.

Докторша = 1. лікарша (жінка лікарева).
2. лікарка.

Докувиркатися = донерекидати ся.

Докуда = доки, до якого місця і д. **Докіль**.

Докуча = докучання, докуча (С. З.), надокуча (Полт.), уїдливість С. Ш. — З прикростю і докукою людям. Самойлович. С. З.

Документ = документ, папір, (стародавній) — шаргал, (зб.) — шаргалля.

Докупати, ся = докупати, ся. — Докупав ся, що аж голова болить.

Докупати, докупити, ся = докупати, докуповувати, прикуповувати, докупляти, прикупляти, докупити, ся.

Докуривати, ся, докурить, ся = докурювати, ся, докурити, ся.

Докучати = докучати, надокучати, набридати, обридати, кучити, прикрити ся. С. З. Л. — Та вже таї пресучая журба міні надокучила. н. п. — Ні о що більш в тим не прикрили ся і не упоминали ся. Скоропадський. С. З. — Кучити послаи, аби домовляли ся. П. Могіла. О. З.

Докучливість = набридливість, уїдливість. С. Ш.

Докучливий = набридливий, обридливий, уїдливий (С. Ш.), вїдливий. — Таке вїдливе, що хоч візьми та й плюнь меши очі.

Докучний = 1. д. **Докучливий**. 2. пудний (про чоловіка).

Докушати, докушувати = доїсти, доїдати; допити, допивати.

Доловлювати, доловити = доловлювати, доловити.

Долозати = долазати ся,

Доломлювати, доламывати, доломити = доломлювати, доломити, доламати.

Долбѣж = 1. жолоб, жолобина, пятака (видобаний рівчачок або дірка в дереві).

2. частіше: **Долбѣжка** — зубрячка, туркани. (С. Ш.). — **Въ долбѣжку** — на память (не розуміючи), в зубрячку.

Долбіло = долото.

Долбѣти = 1. добѣати. — Добѣати долотом дірку. С. Аф.

2. торочити, товкти. С. Ш. — Що днѣ йому треба все одно торочити. С. Л.

3. туркати (С. Ш.), товкти, товкати, зубрити (вчити на память від слова до слова).

Долбленіє = 1. добѣання.

2. д. **Долбѣж** 2.

Долбня, долбѣха, долбѣшка = добѣня, добѣшка. С. Аф. — (Для забинни паль) — баба С. Ш., (на олійні) — таран. С. Ш.

Долгѣти = добрехати ся.

Долгий, долго = довгий, довго, поб. — довжений (С. Аф.), довжений, зар. — довгенький, довгесенький. С. Аф. —

З довгою рукою під цвинтарь. н. пр. — Через місяць надїзшов другий лнст довжений. Фр. — Як довго його нема з поля. — Кінь довго запряжений. С. Аф. — **Вотъ и**

всѣ не долги = от і все, та й годї, от тобі і все. — **Долгая жизнь** = довгий вік. — Дай, Боже, вік довгий. н. пр. — **Долго ли, коротко ли** = через яку

таку годину. — **Долго ли до бѣды?** = чи далеко до біді? — **Откладывать въ долгій ящикъ** = відкладати на довго. — **Приказалъ долго жить** = віддав Божові дїшу, казав довго жити. — **Въхаты на долги** = їхати на одних конях (цїлу дорогу, не переміняючи коней).

Долговатый, то = довгенький, ко.

Долговолосый = д. **Длинноволосый**.

Долговременный, но = довгий, го, довготчасний, но.

Долговой = довговий.

Долговѣчный, но = довговічний, по, (вкупі з іменником) — **ДОВГОВІК**. — Стоїть дуб — довговік. н. з.

Долговязый = довгий, довгін, довгеля (С. Аф.), довготелесий (С. Аф.), цибатий, цибань, довговязий. С. Аф.

Долгодѣнствіє = довгий вік. — Дай вам, Боже, вік довгий, а нам дохід добрий. н. пр.

Долгодѣнствовать = довго жити.

Долголѣтіє = д. **Долгодѣнствіє**.

Долголітній = довголітний, довговічний.
Долгонігий = д. Длинноногий.
Долгоножка, ком. *Tipula* = довгоніг. — Сосальце у його далеко коротче, ніж у ко-
 мари, та ще й ноги дуже довгі, через те ці
 комахи і звивають ся довгоногами. Степовик.
Долгоносик, ком. *Circulio* = довгоносик,
 (С. З.), носій, свінка, шамлак (Полт.
 Чай.). Жук, що маює попуру довгеньку
 головку, втрі через те здаює ся ніби-то
 малесенькими свинками. Степовик.
Долгоносый = д. Длинноносый.
Долгоп'яко = довгеп'яко.
Долгоп'ялий = довгоп'ялий.
Долгорукій = довгорукій.
Долгосрочний = довгостроковий (на дов-
 гий строк).
Долгота = довгість (С. З.), довжина (С.
 С.), довжиння (С. Аф.).
Долготерп'яливий = долготерп'ячий.
 С. Ж.
Долгоухий = довгоухий, ух'ань, ух'ач
 (С. Ш.), про свиней — кашлаухий.
Долгоушка = г'олка з довгим ушком.
Долгохвостик, пт. *Parus candatus* = си-
 ниця хвостата.
Долгохвостый = хвостатий, довгохво-
 стий, хвост'ач (С. Ш.).
Долгош'ейка = д. Горлянка 1.
Долгош'ей = довгов'язий. С. Аф.
Долгоязычный = 1. язикатий і д. Бол-
 тливий і Болтунъ 1.
 2. брехливий, ва, брехун, ха, пле-
 тун, ха.
Долгъ = 1. обов'язок, повинність. — О-
 бов'язок чинити. С. З. — Коли сповню свій
 обов'язок, то ніхто міні нічого не зробиє.
 Фр. — **Отд'ать посл'дній долгъ природѣ**
 = відд'ати Б'огові д'ушу, умерти. —
Отд'ать п. л. покойнику = пров'ести до
 кладовища.
 2. довг, в'инне, винув'ате, позичка. —
Въ долгъ братъ = брати набір, в по-
 зичку. — **Въ долгъ в'рнуть, дав'ать** =
 боргувати, навіряти, набір дав'ати, у
 позичку дав'ати. — Як будеш усім бор-
 гувати, прийдеє ся сорочку латати. н. пр.
 — Продай міні набір, а гроші через тиж-
 деє віддам. н. о. — Піду до жидівки — си-
 набір горілки! н. п. — Шинкаровка мене
 знає, на сто рублів навіряє. н. п. — **Въ**
долгі в'л'з'ать = вдовжити ся. — Ту зі-
 му так вдовжився, що й не вилизу. — **Въ**
долгъ какъ въ шелку = по ш'ю в дов-
 гах, в довгах як в репях'ах. н. пр.
Долевой = частковий, пайовий.

Долежать, ся = 1. дол'єжати ся. — До-
 лежав ся, поки голова заболіла.
 2. про овочі) — вл'єжати ся, доспіти,
 достигти на сонці.
Долет'ать, ся, долет'ѣть = дол'їтати, ся,
 долетіти, долінути, доленути (С. Аф.).
Дол'єж'ать = позич'ати, запозич'ати ся,
 вд'овжувати ся (Д. під с. Долгъ 2.)
Долженствов'ать = м'усити (С. З. Л.), ма-
 ти, обов'язок мати. — Із дерева сього
 зломити ти мусиш г'ялку хоч одну. Кот. —
 За лихими люд'ями та за ворогами покинути
 мушу. н. п. — Не маєє піхто ні за кого
 терпіти, т'яльки кождий сам за себе. Ст. Л.
Должнийкъ = довжник, винуватий (С. Л.),
 винуватець. — А довжник, которий винен.
 Ст. Л.
Должно = тр'єба, пов'инно, сл'їд, нале-
 жить, годітьс'я. — Треба жити, як набі-
 жить. н. пр. — Треба бути слухняним. —
 Так сл'їд робити. С. Л. — Приймаює ста-
 рого, як повинно бути. н. о.
Должно быть = 1. пов'инно, м'усить б'ути.
 2. мабує, либ'онь, деє. Д. В'ірно 2.
Должное = пов'инне, належитє, що сл'їд.
Должностной = урядовий (С. Ш.), служ-
 бовий.
Должность = уряд (С. Ш.), сл'ужба, по-
 сада. (Гал.). — Сякий такий уряд лучче
 ніж проста сл'ужба. С. Ш. — Уряди два су-
 дов'єє одній особі давані не будуть. Ст. Л.
 — Кандидат на учительську посаду. Барв.
 — **Исправляющий должность** = наказ-
 ний, заступник. — Наказний отаман. С.
 З. Л. — А тут пан заступник старости —
 самого старости не було. Фр.
Должный, долженъ = 1. пов'инний (С.
 Л.), належитий (С. З.). — Належиту честь
 віддати.
 2. пов'инен, м'усить. — Не знав добрий
 чоловік та із чого жити, мусів собі корівку
 купити. н. п. — Хоч не рада, та мушу, бо
 люблю Івася як д'ушу. н. п.
 3. винний, винен. — Він міні винен три
 карбованця. — Що винен — то віддати по-
 винен. н. пр.
Долив'ать, ся = долив'ати, ся, досип'ати,
 ся. — Досип повну пляшку.
Долівка, долівъ = долив'ання, доси-
 п'ання.
Долиз'ать, долизывать, ся = долиз'ати,
 вилизати, долізувати, ся, вилізувати ся.
Долина = д. Длинн'а.
Долина = долина; діл, поділ, низько-
 діл, низина, (межи високих гір) — ме-
 жигіря, (довга і вузька, на етепах) — бал-

ка, (недобра та глибока) — яр, ярók, (з лїском) — байра́к, (крута зо всіх боків межи гір) — макітра, (де починаєть ся долина) — придо́лінок, (де кінчаєть ся) — одве́ршок. С. Л. З. П. — Вийду на моголу, гляну на долину. н. п. — І дологеть собі село попад водою простяглось. К. П. — Тіло козацьке рвали, по тернах, по балках жовту кість жвакували. н. д. — Як будете до байраків прибувати, тернові гильки рубайте, міпї признаку покидайте. н. д. — Гей яром, яром за волами, манівцями за вівцями. н. п.

Долінушка = долінонька, доліночка. С. Аф.

Доліть = 1. доли́ти, досі́пати. — Досип чарку.

2. перемага́ти, змога́ти, посіда́ти.

Доло́вий = д. Доло́вливать.

Доло́жить = д. Доло́жывать.

Доло́й = геть, прич; до до́лу. — Геть з очей моїх. — Іди, сину, прич від мене, нехай тебе Турчин візьме. н. п. — Геть з до­роги. — Звалив його до долу.

Долома́ть = д. Доло́мливать.

Доло́титъ = дово́бати (доло́том).

Доло́то = доло́то, здр. — доло́тце, (велике — пробивати лід) — плі́шня.

До́лу = до́лі, до до́лу, в низ, в низу́.

До́ль = д. До́лина.

До́льний = спі́льний.

До́льний = низовий, нижий, спідній.

До́льше, до́ль, е = до́вше.

До́лѣзати, до́лѣзть = долі́зати, дола́зити, долі́зти.

До́ля = 1. част́ка, часті́на, па́йка, частъ, уді́л (С. П.). — При́нять ко́го въ до́лю = при́няти в спі́лку. — Всту́пить въ до́лю = приста́ти до спі́лки.

2. до́ля, талáн. — Вміла мати брови дати, та не вміла части-до́лі дати. н. п. — Не дав Бог талану змалку, не буде й до остатку. н. пр. — У кого талан, апі́ дни на лан, а у мене нема талану, то що́ дни на лану. н. пр.

До́ма = до́ма, в до́ма, в госпо́ді, в до­мі́вці. — Його нема в дома. — Не стали в домі́вці щастя й до́лі собі мати. н. д.

Дома́зати, дома́зывать = дома́зати, до­ма́стити, дошмарува́ти, дома́зувати і т. д.

Дома́ловать, ся, домоло́ть, ся = 1. домо́лювати, ся, домоло́ти, ся.

2. доба́зкати, ся, доба́лясува́ти, ся, домоло́ти, ся.

Домара́ть, домарыва́ть = дока́ляти, до­ма́зати, дома́зувати, віка́ляти, віма́зати.

Домати́вать, домо́тати, ся = 1. домо́ту­вати, домо́тати, ся. — Домотала клубок валу.

2. доці́ндрювати, перево́дити, манта́чити, гайнува́ти (до краю), доці́н­дрити, домо́тати, розманта́чити, про­га́йнува́ти, проці́ндрити, переве́сти (геть усе).

Домахну́ть = докі́нути.

Домачи́вать, ся, домо́чати, ся = домо́чу­вати, домо́чати, ся.

Дома́шний = 1. ха́тний, домо́вий, домі́в­ський; на́ський, сві́ський. — Хатного злодія не встережеш ся. н. пр. — Казала польова миша хатній. н. к. — Дві скрині на потребу домо́ву. Л. В. — Домового злодія не вбережеш ся. н. пр. — Ці́на штахам домовим. Ст. Л. — То не дика качка, а на́ська. — Дома́шний хо́лєсть = домо́тка́не полотно́, домо́ткан. С. З. — Дома́шній неприя́тності = хат́на мо́рква. С. Л.

2. домі́вний, ця, домі́вець. — Дома́шніє = домі́вничі, домі́вці, се́м'яне, свої́, на́ші. — Ти у нас в хаті не домі́вни́ця, нашо́му до́бру не ку́бни́ця. н. п. — І пер­ед власни́ми домовни́ками мо́їми. С. З. — Дома́шній чело́вє́къ = сві́й чоло́вік (про чужого, але близького).

Домачи́вать, домо́ститъ = домо́щувати, домо́стити, (дош́ками) — дости́лати, до­сла́ти, достели́ти, (камнем у́лицю) — добу́рковува́ти, добу́ркува́ти. С. П.

Доме́жева́ть, доме́же́вывать, ся = домо́­жува́ти, домо́жувати, ся.

Домека́ться, домекну́ться = д. Дого́ды­ваться.

Доме́къ, взиваєть ся тільки у виразі: „не въ доме́къ“ = не вдога́д, не втя́мкі.

До́менная печь = ве́лика пі́ч, гу́та (на рудних). — Пала як у гуті.

Доме́сті, домо́тати = домести́, домі́тати.

Доме́тати, домо́тывать = 1. доки́дати, до­ки́нути, доки́дати, дошпурну́ти. — До­ки́дати сто́ла. — Доки́нути до...

2. обки́дати, обки́дати. — Обки́дати пе­те́льки.

До́мник, до́мишко = домо́к, домо́чок, ха́тка, ха́тина, ха́тинка, буди́ночок. — А у мене ні хатинки, нема щастя, нема жі́нки. н. п.

До́мна = д. До́менная печь.

Домо́вний = хазя́йливий, господа́рний, хазя́їновий.

Домови́ще = д. Гро́бъ.

Домовлад'блець, лица = домо́хазя́їн, го-

сподарь, домодержавецъ, домохазяйка, господиня. — Ой Боже наш, царю, пошли літа щасливї сього дому господарю. н. п. — Всім православним християнам, сьому домодержавцю, хазяїну й хазяїці, подай, Боже, на многії літа. н. д.

Домовнічатъ = домувати, домонтарювати. — Годї вам, панове-молодці, домувати, ідїть зо мною на Черкею долину гуляли. н. п.

Домовдѣство = домівство, господарство, хазяїйство, господарювання, хазяїнування. — Домівство управляти. С. З.

Домовій = домовий, домовик, дідько.

Домовий = д. Домашній 1.

Домогательство = домогання.

Домогатися = домогати ся, намагати ся, добувати ся, доправляти ся, допевняти ся, допинати ся. — Намагаєть ся Іван у город. Чайч. — У двері стукав, добував си. Кот. — Допевний ся, пан Гетьмане, допевний си плати: як не будеш допевнитися, будемо втікати. н. п.

Домой = до дому, до господи. — Чого ти тут? — Іди мінї зараз до дому. — Піду до господи, щоб не було шкоди. н. пр. — Час до дому, час, час і пора. н. п.

Домокъ = домо́к, домо́чок. — **Житъ домкомъ** = жити на своєму господарстві.

Домолачивать, домолотить = домолочувати, домолотити.

Домолотъ = д. Домалывать.

Домоправитель = управитель (домом), стар. — шафарь (С. З.).

Доморощенный = доморослий, наський, свійський, свогó хóву. — Ціна коням робочим доморослим. Ст. Л. — Наські качки.

Домосить = д. Домашивать.

Домосѣдничать = д. Домовнічатъ.

Домосѣдство = домонтарство.

Домосѣдъ, ка = домонтарь, ка, сидун. З. Лев., (в жарт) — пічкур. — Як не піду з козаками гуляти — будуть мене, мати домонтарем називати. н. п. — Оце ще пічкур — усе б йому дома сидіти.

Домотать = д. Доматывать.

Домохазяинъ = д. Домовладѣлецъ.

Домочадецъ = 1. домівник, ця, домівець, мн. — домівці, д. Домашній 2.

2. челядинецъ, зб. — челядь, слуга, слуги.

Домочить = д. Домачивать.

Домучить = замучити, замордувати.

Домчать, ся = домчати, ся, добігти, довести (швидко).

Домъ = 1. дім, будинок, (мурований) —

кам'яниця, (великий, панський) — горниці (С. Аф.), свѣтлиця, хоромн, будинки (С. Ш.), покoi, (простий) — хата. — Почали муровати оту кам'яницю. Фр. — Біля гриниці не впадає будувати свѣтлиці. н. пр. — Саме на горбочку стоїть панські будинки. н. о. — Піду у горниці. — **Заѣзжий домъ** = заїзд. — **Моли́твенный домъ** = молитовня (С. Л.), каплиця, капличка. С. З. — **Странопрі́имный домъ** = (при монастирях у Запорозжї) — вітальня. Эв. О. Ст. — **Пите́йный домъ** = шинок, шинк, корчма, оренда, ора́нда. (С. З.). — **Свой домъ** = господа, домівка. — Через левади та городи два куми йшли з весілля до господи. Б. Г. — Де хлїб, сіль, каша — там і домівка наша. н. пр. — Чого нещю, чого тут блукаєш, чи ти в себе господи не маєш? н. п.

2. рід, родина. — Ой випемо родину, щоб нам жито родило, і житечко і овес, і зібрав ся рід увесь. н. п.

Домывать, домыть, ся = домивати, доперати, домити, допрати, ся. — Всі сорочки допраа.

Домыливать, домылить = домилувати, домилити.

Домыслить, ся, домысляться = доміслити, ся, доміркувати, доміркувати, домірковувати, домірковувати, ся.

Домѣривать, домѣрить, ся = доміряти, домірювати, доміряти, ся. С. Аф.

Домѣръ = домір.

Домѣсить, домѣшивать, ся = домісити, домішувати, ся, доміслювати, ся. С. Аф.

Домѣшнать, домѣшивать, ся = домішати, домішувати, ся.

Домѣять = доміяти, доміяти.

Донашивать, доносить, ся = доношувати, доносювати, знюшувати, знюсювати, ся, зносити, ся, зносити, ся. С. Аф. — Доносив усю цеглу. — Зносив одежу.

Донельзя = до краю, до останку, до кінця, до рѣшити, надто вже, через край, (про їжу) — до схочу, до не-схочу. — Забивай гвіздок до кінця. — Розхвалили надто вже. — Наїв ся до несхочу.

Донесті, доносить, ся = 1. донесті, доносити, ся. — Доніс до хати.

2. оповістити, довести до відома, доповіді, оповіщати, доповіді, доводити до відома. — Скоро ввиділи, пану доповіли н. д.

3. донести́, дове́сти (на кого), ви́каза-ти, обмо́вити, доно́сити, доводи́ти, ви́казувати, обмовля́ти.

Дониза́тъ, доні́зывать, ся = дониза́ти, доні́зувати, ся.

Донима́тъ, доня́тъ = 1. добира́ти, добра́ти.

2. дошкуля́ти, допика́ти, дошкули́ти, допекти́, надозо́лити. — Як слово не може, то й киям не дошкуляш, н. пр. — Допик таки його Пищи-Муха. О. С.

Донная трава́, до́нникъ, рос. *Melilotus alba* Desf. = білий буркун, *M. coerulea* Lam. — буркун-зілля, сірозілля, *M. officinalis* Lam. — жовтий буркун, луговий буркун. С. Ан. (В народ. піснях — символ вірності). — В огороді по тичині буркунзілля веться, молодаа чумачиха за чумаком беться. н. п.

Донный = 1. де́нный.

2. буркуновий.

Доноситель, ница = доно́щик, ця, дока́жчик, ця, дово́дчик (С. Л.), ви́кажчик.

Доноси́тъ = д. До́нести.

Донбе́съ = донос, ви́каз, обмо́ва.

Донбе́щикъ, ца = д. Доно́ситель, ница.

Донце = 1. денце́. — Ми вже не в одній царці денце́ бачили.

2. днище. — Сіла на днище, та щось не до прями́ міні.

Доньи́ъ = до́сї, идосї́, до сьогó ча́су. — Відколи та й досї його не має.

Донирну́тъ = допі́рнути, допу́рнути. — Допурнув аж до самого дна.

Доньшко = денце́. — Ой плавало відерце, соснові́ клепки, а дубове денце. н. п.

Доня́тъ = д. Донима́тъ.

Дообѣ́даты = дообі́дати. — Не весіли ми й дообі́дати, як він при́хав.

Дообѣ́денный = дообі́дний, передобі́дний.

Доостри́тъ, доошра́тъ = догостри́ти, до́точити, догострюва́ти, до́точувати.

Дона́ивать, допо́ить = допо́ювати, до́поїти.

Дона́ивать, дона́ять = допа́ювати, долю́товувати, дона́яти, долю́товати.

Дона́лзывать, дополати́ = дола́зити, до́лізати, до́лізти, (на животі) — доплазо́вувати; доплазува́ти (С. Аф.).

Дона́лывать, дополот́ъ = допо́лювати, до́полоті.

Дона́рывать, допорот́ъ = допо́рювати, до́пороті.

Дона́хатъ, дона́хивать, ся = доора́ти, доо́рювати.

Дона́чкаъ, дона́чкивать, ся = ви́каля-

ти, ви́мазати, ви́валяти, дока́ляти і т. д. Дона́ять = д. Дона́ивать.

Донекат́ъ, ся, донеч́ъ, ся = 1. допика́ти, ви́пикати, допекти́, ви́пекти, ся.

2. д. Донима́тъ.

Донечата́тъ, донечаты́вать, ся = додру́ковати, додруко́вувати, ся.

Донива́тъ, ся, доні́тъ, ся = донива́ти, ся, доп́іти, ся. — Донив пляшку. — Донив ся, що аж руки дріжать.

Донили́вать, ся, донили́тъ, ся = доп́ілювати, доп́іляти, ся.

Донира́тъ, доперет́ъ, ся = причи́няти, причи́нити, ся.

Дониса́тъ, дописыва́тъ, ся = дописа́ти, дома́лювати, дописува́ти, дома́льовувати. — Донисав лист. — Дома́лював образ.

Дониха́тъ, донихива́тъ, донихну́тъ, ся = доп́хати, дониха́ти, доні́хувати, доні́хну́ти, ся.

Дона́ивать, дона́вливать, ся = дотоп́іти, розтоп́іти, розто́плювати, ся (до кі́нця, до останку).

Дона́каатъ, ся = 1. допа́кати, ся, до́рюмати, ся. — Поплакав ся, аж очі опу́хли. 2. ви́плакати. — Таки ви́плакав собі місце.

Доплати́тъ, допла́чивать, ся = доплаті́ти, приплаті́ти, доплачува́ти, ся і т. д.

Доплева́тъ, доплёвывать, ся = доплю́вати, доплё́вувати.

Доплест́ъ, доплета́тъ, ся = доплесті́, при́плесті, доплі́тати, при́плітати, ся. — Доплетённое что́ = при́плітха.

Доплест́ься, доплета́ться = доплéнтати ся, дочвала́ти, доді́бати, доплуга́нити ся. — Отак і́дучи по під тино́м, я міркував собі в по́чі, доки доплента́всь до ха́тини. К. III.

Доплива́тъ, доплы́тъ = доплива́ти, при́пливати, допли́сти, при́плисти, допли́нути і т. д. — Івашечку, мій синочку, при́плинь, при́плинь до бере́жка н. к.

Допляса́тъ, доплёсывать, ся = дотанцю́вати, дотанцю́вувати, ся. — Аж до Межигорського Спаса дотанцював сивий. К. III.

Допо́ить = д. Дона́ивать.

Допо́длинно = напе́вие, спра́вді; докла́дно: — Я пішов за ним, все ще не знаючи докладно, що зо мною ді́сть ся. Фр.

Допола́тъ = д. Дона́лзывать.

Дополне́ніе = 1. доповне́ння, додава́ння. 2. до́да́ток, до́да́ча, докла́д.

Дополнительный = додатковий, додаточний.

Дополнить, дополнять, ся = доповнити, додати, доточити, доповняти, додавати, ся. — Жовтою костью мости вимощати, червоною кровю моря доповняти. н. п. — Чим Бог съвіт доточив? (н. з. — огнем).

Дополоть = д. **Допалывать.**

Дополуемерти = трюхи, мало не до смерти. — Прибили його трюхи не до смерти.

Донороть = д. **Донарывать.**

Допотѣть = допити.

Доправить, поправлять = поправити, виправити, поправляти, виправляти.

Допраздновать, ся = досвяткувати, допразникувати, ся, догуляти ся.

Допрашиваніе = допитування, випитування, допит, випити.

Допрашивать, ся = допитувати, випитувати, питати, ся. — Съвідки по розну у суду питані бути мають. Ст. Л. — Я не знав, що то його, а він не допитував ся. Фр.

Допросить, ся = 1. допитати, ся, випитати, дознати, ся.

2. вибачити, вициганити.

Допресь = допит, випити.

Допрудить, допруживать = догатити, догачувати.

Допрыгать, ся = дострибати ся, доплигати ся, доскакати ся. — Дострибав ся, поки ногу звихнув.

Допрыгивать, допрыгнуть = дострибувати, доплигувати, дострибнути, доплигнути. — Дострибнув до стіни.

Допрыскать, допрыскивать = допрыскати, докродити, допрыскувати.

Допрѣвать = упривати. — Каша упріла. — Він упрів, аж мокрий.

Допрядать, допрядывать = 1. допрядати.

— Всі починки допряла.

2. д. **Допрыгивать.**

Допускать, допускать, допустить = допускати, припускати, попускати, допустити і т. д.

Допущение = допуск, допуст, попуск, попуст.

Допытать, допытывать = вибити, вимучити, вибивати, вимучувати (признання).

Допьяна = доп'яну.

Допыть, допыт = досьпівувати, досьпівати, ся. — От зараз досьпіваємо оцю пісню, тоді й підемо.

Доработать, доработывать, ся = доробити,

ти, допрацювати, доробляти, дороблювати, допрацьовувати, ся.

Доравнивать, доровнять = дорівнювати, дорівняти.

Дорацивать = вирощувати, викохувати, виховувати.

Дорвать, дорывать = дорвати, додрати, додерти, (про волосся, піра) — доскубти, (про льон, коноплі) — добрати, доривати і т. д.

Дордѣлый, дордѣть = д. **Дозрѣлый, дозрѣть.**

Дорисовать, дорисовывать = домалювати, прималювати, (про мережки) — домережати, примережати, домальовувати і т. д.

Доровнять = д. **Доравнивать.**

Дорога = доро́га, шлях. — Коло неї шлях-дорога аж на три руки, по тих шляхах весну й літо ідуть чумаки. Аф. — **Большая, торная доро́га** = битий шлях, великий шлях, (стар. і гал.) — гостинець.

— До Бога великий шлях, а до некла примесенький. н. пр. — Та поміж трьома шляхами ой там яму копали, чумаченька ховали. н. п. — Велів послав на гостинцю поштов.

Л. В. — Не твердим ходом пішов далі по гостинцю. Фр. — Вийжаючи, низенько вклонив ся, а як виїхав на битий шлях, слізюньками вмив ся. н. п. — **Желѣзная доро́га** = чугунка, колія, залізна колія, залізниця. — **Просѣлочная доро́га** = стенова, польова доро́га.

— **Почтовая доро́га** = стовпвий шлях.

— **Весенняя, зимняя, лѣтняя доро́га** = вешняк, зімняк, літняк. С. Л. — **Установившаяся доро́га** = становкий шлях.

— Поїдемо нехай, як становкий шлях буде.

С. Л. — **Ухабистая доро́га** = вибоїста.

— **Уѣзженная д.** = утерта д., (узенька)

= шляшок, стежка, путівець. (С. Л.) — До доброї криниці стежка утоптана. н. пр.

(Вдовж берега) — **бережняк**. (Крута з гори) — **увзів**. С. Ш. — **Запа́ла доро́га** = заросла стежка. — Заросла йому стежка до дівчини. — **Идти прямо́ю доро́гою** ка по правді ходити, прямувати, прямцем, просто йти. — Ми просто йшли у нас нема зерна неправди за собою. К. Ш.

— **Идти безъ доро́ги, око́льными путіми** = навшаня, манівцем, манівцями.

— Гей яром, яром за волами, манівцями за вівцями. н. п. — Пішов навшаня. — І провели в ночі тайними манівцями на шлях мемфиський. К. Ш. — **Не доро́га; иѣтъ доро́ги** = нема чо́го, нічого, не треба

(йти куди або робити що). — **Мнѣ ходи́ть тудá не доро́га** = **мні́ нема́ чо́го туді́ ходи́ти**. — **Не зна́й ко мнѣ доро́ги** = **не ході́ до мене́, забу́дь до мене́ доро́гу, щоб тво́я но́га у мене́ не була́**. — **Собира́ться вь доро́гу** = **лагодити́ ся, лаштува́ти ся (в доро́гу)**. — **Тудá сму́ и доро́га** = **так йому́ й тре́ба, ко́туді́ по заслúзі**. — **Пресе́чь доро́гу** = **перейня́ти, перени́ти (С. З.), ста́ти на переши́кді́**.

Дороговатый, то = **дороге́нький, ко**.

Дороговизна = **дорожне́та (С. Аф. З. Л.)**, **дороговина́, дорожні́ (С. Л.)**, **дорожи́ня (С. Аф.)**, **дорожне́ча**. — Та́я сара́па вели́кую дорожне́ту учини́ла. Л. С. — Та́ка дорожне́та, що́ ні́ присту́пу.

Дорого́й, го = **1. доро́гий, до́рого, ці́нний, но, коштовни́й, но, коштовити́й. С. З. Л.** — **Вь три доро́га** = **дуже до́рого**. — **Запроси́ль вь три доро́га** = **запра́вив як за ба́тька**. — Ой справ ми́ні́, ма́мо, шале́вий плато́к, а ще́ к тому́ па на го́лівку коштовити́й цві́ток. н. п.

2. лю́бий, коха́ний.

Дорого́нький, ко = **дороге́нький, ко**.

Дорóдливий, дорóдный = **огрядни́й, о́на́систи́й (С. З.), гладки́й, ті́ловити́й (С. Пар.)**. — Ді́вка здоро́ва, огрядна́, повно́ви́да. Кв.

Дорожа́ть = **дорóжчати, дорóжшати**. — Тепе́р усе́ поча́ло дорожча́ти.

Доро́же = **дорóгше (С. З.), дорóжче**. — Боро́шно ста́ло доро́жче.

Дорожи́ть = **дорожи́ти (С. Аф.)**, **ці́нити, шанува́ти**. — **Онъ не дорожи́ть своєю́ сла́вою** = **ві́н не шану́є сво́ї сла́ви**.

Дорожи́ться = **дорожити́ ся (С. Аф.)**, — **дуже** = **ці́ни не скла́сти, не зложити́, пра́вити дуже́ до́рого, як за ба́тька**.

Дорожити́ = **ро́бити стежки́; жолобкі́, рі́вчачкі́ ро́бити**.

Доро́жка, дорóженька = **1. дорі́жка, дорі́женька, сте́жка, сте́жечка, шляшо́к, пу́тйовчо́ка (Черн. Ніс.)**. — Ци́ганка воро́жка, а до́ ті́єї та ци́ганочка вто́птана дорі́жка. н. п. — Че́рез го́ру сте́жечка до́ мойого се́рдечка. н. п. — Як за́губи́ш пла́х, то́ й сте́жки не найде́ш. н. п.

2. дорі́жка, сму́жка (в панчо́хах або в які́х тка́нині).

3. жолобо́к, рі́вчачо́к (впрі́заний в до́щці).

Доро́жникъ = **1. до́лотце́ криве́ (для жо́лобків)**.

2. подоро́жник (кни́жка для подоро́жніх). **Доро́жни́й** = **подоро́жни́й**. — Що́б подоро́жни́й не бу́в поро́жни́й — **тре́ба нагоду́вати. н. пр.**

Доро́жчати́ = **(плетени́й чи виткани́й смужка́ми) — смугна́сти́й (З. Лев.), пасмо́ваний (С. Пар.)**.

Дороста́ть = **дороста́ти, ви́роста́ти**.

Доруби́ть, дорубли́вать = **доруба́ти, при́рубати́, дорубува́ти**.

Доруга́ться = **дола́яти ся**. — Ла́лалась зо́ всі́ми, та́ й дола́ялась, що́ вже́ і в ха́ту ні́ куди́ не пу́скають.

Дору́ = **пови́на (про зе́млю)**.

Дорыва́ть, ся = **1. д. Дорва́ть**.

2. допа́дати ся, доскі́пати ся, добіра́ти ся. — До́нав ся до́ горі́лки — **трохи́ не ці́лу пли́шку висмо́ктав**. — **Поча́в до ньо́го доскі́пати ся**.

Дорыва́ть, ся, дорі́ть, ся = **дорива́ти, ся, доко́пувати, ся, дорі́ти, ся, доко́пати, ся**. — **Дори́ли ся́ де́ кри́нишно́ї жи́ли**.

Дорі́зати, дорі́завати = **дорі́зати, до́кра́яти, дорі́зувати**.

Дорі́зави́ться = **дожа́ртувати́ ся, до́пуста́вати́ ся, до́жирува́ти ся, до́грати́ ся**.

Доса́да = **доса́да, при́крість, до́ку́ка (С. Л.)**; **пересе́рдя, злі́сть**. — **Доса́ду при́чени́ з за́ду. н. пр.** — Се́ він сказа́в з **пересе́рдя**. — **Ка́ка́я доса́да!** = **шко́да!** **яка́ шко́да!** — **Тре́снуть́ съ́ доса́ды** = **лу́снути́ від зло́сті**.

Досади́ть, досади́ть = **досади́ти, до́ку́чити, надо́ку́чити, до́некти́, напри́крити́ ся, вві́рити́ ся, доса́жати, до́куча́ти, надо́кучати́, до́пика́ти, зли́ти, се́рдити. С. Л.** — **Сі́ го́ри по́ доро́зі́ дуже́ ми́ні́ напри́кли. С. Л.** — Та́я жу́рба пресе́чу́а́ та́ вже́ ми́ні́ надо́кучи́ла. н. п.

Досади́ть, досади́ть, доса́жива́ть = **доса́дити, доса́жати, доса́жувати**.

Доса́дительни́й, доса́дливий, доса́дний = **доса́дний (С. Аф.)**, **до́ку́чливий (С. Л.)**, **при́кри́й (С. З.)**, **обри́дливий, в'ї́дливий, уї́дливий. (С. Ш.)**.

Доса́дова́ть = **доса́дувати́ (С. Аф.)**, **гні́вати́ ся, се́рдити́ ся, зли́ти́ ся**.

Доса́ждать = **д. Доса́дити**.

Доса́ливать, доса́лити́, ся = **доса́лювати, досо́лити́, ся**.

Доса́ливать, доса́лити́, ся = **доса́лювати, до́шмаро́вувати, до́машува́ти, доса́лити, до́шмарува́ти, до́масти́ти, ся**.

Доса́сывать, дососа́ть, ся = **досиса́ти, ви́-**

сисати, висомѣкувати, дососати, доссати, висосати, висмокати, ся.

Досвѣрливать, досверлять, ся = досвѣрджувати, досвѣрдлити, ся.

Досѣль, досѣль = досі (С. Аф. З.), идосі, до сього часу, до сього місця, поті (С. З.), доті (С. Аф. З.), допоті. — Відколи та й досі його не має. — Прочитав поті.

Досидѣть, досиживать, ся = 1. досидіти, досиживати, ся, висидіти, висиживати. — Досидів до світа. — Сиділа дівка, тай висиділа дідка. н. пр. — Квочка висиділа курчат.

2. докуріти, докурювати, ся (про горілку).

Доска = дошка (С. Аф. Л.). — **Половая д.** (в 1½ вершка завширшки, на поміст або стелю) — мостина (С. З.), планиця, стелина. — Зірви, сину, в коморі стелину, та сховаймо чужую дитину. н. п. — (Випилена) — тертиця. С. Ш. — (Витесана) — тес. — (½ вершкова) — шальбівка. С. Л. — (Трохи тонша вершка) — бейменка. С. Л. — (Одрізана від краю) — д. Горбиль. — (Для покрівлі, драна) — драйниця, дрань, (випилена) — гонт, гонт, гонта, гонта. С. Аф. З. Л. — (Спідня у возі) — постѣльниця. — **Кухонная д.** = стільниця. — Немов би хтось сікачем м'ясо на стільниці сік. Фр. (В гребні) — дніще. — (У вітрякових крилах) — лаша. С. З. — (На котрій чоботарь ріже ремінь) — крамниця. Чайч.

Доскаблывать, доскаблять = доскромажувати, доскрібати, доскромадити, доскрести, дошкромадити, дошкрести.

Досказать, досказывать = доказати, домовити, договорити, доказувати, домовляти, договорювати. — Сльози лились, тугу домовляли. К. Ш. — Почав казати, та й не доказав.

Доскакать, доскакивать = доскочити, дострибнути, доплигнути, доскакувати, дострибувати, доплинувати.

Доскакатьсь = доскакати ся, дострибати ся. — Дострибав ся, поки погу звихнув.

Доскоблать = д. Доскаблывать.

Доскочить = д. Доскакать.

Доскрѣбать, доскрѣсть = дос(ш)крібати, дос(ш)крѣті.

Дослуживать, дослужить = дослужувати, дослужити, доживати, добувати, дожити, добути.

Дослушать, дослушивать, ся = дослуха-

ти, дослухувати, ся, дослухати ся. — Не дослухав проповіді, тай пішов — Як не дослухай ся — нічого не почувш.

Дослышать = дочути, ся. — Глухий хоч не дочує, то видумає. н. пр.

Дослѣдовать, дослѣдывать = дослїдувати.

Досмалывать, досмолить = досмолювати, досмолити.

Досматривать, ся, досмотрѣть = 1. додивляти ся, додивити ся. — Пішов, не додивившись до кінця.

2. доглядати, глядіти, дозира́ти, назира́ти, пильнува́ти, доглядіти, доглинути, придоглянути, допильнува́ти. — А синочок одказує: нехай мати буде, вона ж наші дрібні діти доглядати буде. н. п. — Горь сиротині жити на чужині, ніхто її не догляне при ляхій годині. н. п. — Живою душею в Україні вітай, розриті могили в стену пазирај. К. Ш. — Поніс до дому тай не доглядів, розбив. н. о. — А призовіте мою родинючку придоглянути смерті. н. п. — А де ж твої думи, рожеві квіти, викохані, сьмілі, доглядані діти? К. Ш. — Німці краще знають, як хліб допильнувати. Де що про Сьв. Б.

3. вбачати, постерега́ти, вгледіти, вглядіти. — Я й не вгледів, як він вийшов.

4. оглядати, озирати, ся, оглядіти, озирну́ти.

Досмолить = д. Досмалывать.

Досмотрикъ, ца = дозорний, доглядач, доглядчик, доглядчака.

Досмотръ = догляд, о́гляд, дозір, перегляд.

Досмотрѣть, ся = д. Досматривать, ся.

Досмѣяться = досьміяти ся, дореготати ся.

Досолить = 1. досолити.

2. допекти, дошкүлити.

Досоль = досі.

Дососать = д. Досасывать.

Досохнуть, досыхать = досохнути, досохти, досихати.

Доспаты, досыпать = доспати, проспати, доспати ся. — Проснав до півдня. — Доснав ся вже до того, що аж облух.

Доспѣвать, доспѣть = д. Дозрѣвать і т. д.

Доспѣхъ = зброя. — Умер козак й тиха його мова, zostали ся кінь вороний та ясна зброя. н. п.

Досеориться = досварити ся, догрізти ся.

Доставать, достать = 1. доставати, сягати, досягати, достати, досягти. — Далеко, як оком сянеш. н. пр. — Не досягнув та пан Сава до своєї булав. н. п.

2. добувати, роздобувати, добути, роздобути, (з під чого небудь — відобути. — Або добути або дома не бути. н. пр. — З під землі відобуду, а проту матиму. С. Л.)
3. виймати, доставати, віняти, достати. — Мов каламарь достала з полиці. К. Ш. — Достань з комори. — Вийми з скрині.

4. вистачати, вистарчати, достачати, достарчати, хватати, ставати, вистачити і т. д. — Стало на рибку, вистарчить і на юшку. н. пр. — На усе не вистачини. С. Л. — Грошей хватить на усе. С. Л. — Не доставать = бракувати. — Бракує грошей. С. Ш.

Доставаться, достаться = доставати ся, припадати, ся, доходити, випадати, достати ся, припасти, дійти. — Як поділились, міні хата припала. Чайч. — Припала ся зятю теща. н. п. — З того міні дійшло всього 20 копійок. С. Л. — Пострійвай, як скажу батькові — достанеш ся тобі!

Доставлять, доставлять, ся = доставити, поставити, приставити, достачити (С. Аф.), вистачити, доставляти, поставляти, приставляти, достачати, поставити (С. Л.), вистачати, ся. — І хліба виставив хазяїну чимало. Греб. — Хоч застав ся, а постав ся. н. пр. — Сам для його все достачай. ч. к. — Ти вже грошей поставляй, скільки треба буде. С. Л.

Доставка = доставка, приставка, вистачення (С. Л.).

Доставлять, достоять = достоявати, вистоявати, достояти і т. д. — Вистояв до кінця всю службу.

Досталь = останнє, останок, решта; послідки.

Достальной = останній, остатній (С. З.), послідній.

Достаток = достаток (С. Аф.), частіше мн. — достатки, вжитки (С. Л.); рёскіш, рёскóші. — Е, які вже наші вжитки! С. Л. — Що люди гуляють і роскоші мають, а я зароблюю, нічого не маю. н. п.

Достаточно = доволі, досить, в досталь, достатньо, з достатком. — Мудрий голові досить два слова. н. пр. — Землі у нас достатньо. Хар. — Він живе з достатком.

Достаточный = 1. заможний, заможнёнький (С. Аф.), багатенький.

2. достатній.

Достать, ся = д. Доставать, ся.

Достегать, достегивать = достібати, достібувати.

Достигать, достигнуть, достічь = 1. на-

здоганяти, наздоганяти, настигати, настигти і т. д. д. Догнать.

2. сягати, досягати, доходити, добувати ся, досягти, осягти, осягнути, досягнути, дійти, засягти, подоходити, добути ся, досястись. — До слави, власті, до багатства сягнувши, дивись уже й умер, все те здобувши. К. Д. Я. — Роботою засягне собі щастя. Мирний. — У вряників наших повинні справедливости доходити. Ст. Л. — З замогою письменства подоходили до кращих порядків. Де що про Св. Б. — А все таки свого допняв ся. С. Л.

Достижение = досягнення, осягнення.

Достирать = допрати, випрати.

Достоверность = певність, правдивість.

Достоверный, но = певний, правдивий, певно, запевно, дісне, достоменно, справді. — Прийшла певна звістка.

Достождный, но = належний, повинний, як слід, по правді, належнито. — Належнито честь віддати. — Вшанувати як слід.

Достоинно = по правді, по заслугі, як слід.

Достоинство = 1. ціна, вага, вартість, повага (С. Ж.).

2. заслуга. — По достоинству = по заслугі.

3. достоїнство, стан.

Достойный, достоинь, стоина = вартий, варт, а, гідний (С. Л.), поважний, достойний, достоён. (С. Аф.). — Достойный вѣчной памяти = вікопомний. С. З. — Парубок до богослова не вартий доброго слова. н. пр.

Достопамятный = вікопомний. С. З.

Достопочтенный = високоповажний, шановний. (С. Л.).

Достопримѣательный = значний, гідний уваги, важний, дивний.

Достославный = славний, славетний, славутий. С. Л.

Достойние = добро, маєток, маєтки, майно, худоба, вжитки, достатки. С. Л. — Зоставляю тобі всі мої роскоші, всі мої ужитки і маленькі дітки. н. п. (Пр. д. ще під сл. „Імущество“).

Достоять = д. Доставлять.

Достраивать, дострогать, ся = достругувати, достругати, ся.

Достраивать, достроить, ся = добудовувати, домуровувати (каминицю), достроювати, добудувати, ся і т. д.

Достраивать, ся = домандрувати ся.

Дострига́ть, достри́чь = дострига́ти, достри́гти.

Достро́йка = добудова́ння.

Достру́живать, достру́живать = д. **Достра́гивать**.

Достре́ливать, достре́лить = достре́лювати, достре́лити, достре́лити; добива́ти, добі́ти. — Дуже далеко — не достре́лиш. — Знов випалив і вже тоді добив.

Достре́лять = вістреля́ти, повистреля́ти, повистрелюва́ти; повипуска́ти (набої). — Багато було зайців, та повистрелювали. — Повипускали всі набої.

Достре́на́ть = впо́ратись. — Ледве впоралась з обідом.

Достуна́ть, досту́пніть, ся = доступа́ти, ся (С. Аф.), присту́пати, ся, досту́пніти, ся, присту́пiti, ся, підсту́пiti.

Досту́пний = досту́пний, присту́пний, (про ціну) — повільний.

Досту́п = до́ступ, при́ступ. — Такий злючий, ані при́ступу до його.

Досту́ча́ться = досту́кати ся.

Достыва́ть, досты́нуть, досты́ть = холо́нути, простига́ти, дохолону́ти, прости́гти.

Досты́глый = прости́глий.

Досу́г = дозво́лля, гу́лянка, вільний, гуля́щий, безробітний час. (Лев.). — На досу́г

= на дозвіллі, на гу́лянках, гуля́щого часу. — Троянці покомом лежали і на дозвіллі добре спали. Кот. — Нехай, зроблю колись на дозвіллі. — Приходь до мене гуля́щого часу. С. Л.

Досу́диться = допозива́ти ся, дотяга́ти ся. — Допозивав ся вже до того, що й волів збув ся.

Досу́жество = здатність, зді́бність.

Досу́жий = зді́тний, зді́бний, вда́тний, мото́рний, сті́пний, мі́тець, жастак.

Досу́жный = вільний, гуля́щий. — Гуля́щий час. (Д. під сл. Досу́гъ).

Досу́жество = д. **Досу́жество**.

Досу́слить = досмокта́ти, вижлукти́ти. — Сидів, поки не досмоктав усю горілку.

Досу́ха = на́сухо. — Витерти на́сухо.

Досу́чивать, досу́чить = досу́кувати, досу́кати.

Досу́шивать, досу́шить, ся = досу́шувати, досу́шити, ся.

Досча́тый = доща́ний. С. Аф. Л.

Досчита́ть, ся, досчи́тывать, ся = долі́чити, дощита́ти, пере́лічити, долі́чувати, дощита́увати, ся. — Пере́лічив двічі, а все не долі́чуюсь двох карбованців.

Доси́пать, досы́пать = доси́пати, доси́пати. — Досип мірку.

Досы́на́ть, досна́ть = доси́пати, доси́ляти, доспа́ти. — Ніч не досипляю. Чайч.

Доси́пка = досипа́ння.

Досы́та = дово́лі, досмаку́, вдоси́ти, до не́хочу, до не́схочу. — Наїв ся вдоси́ти. — Було що їсти й пити до не́хочу. — Ко́сїть, хлопці, осоку, паси́ть коні до смаку. н. п.

Досыха́ть = д. **Досо́хнутъ**.

Досѣ́вать, досѣ́ять = 1. досѣ́вати, досі́яти. — Досі́яв жито на всім лану.

2. просѣ́вати, досѣ́вати, просі́яти, досі́яти, (на решето) — доточу́вати, доточи́ти.

Досѣ́кать, досѣ́чь = 1. дору́бувати, ви́рубувати, доруба́ти. — Дорубав дрóва.

2. дорі́зувати, дотесу́вати, досі́кати, дорі́зати і т. д. (що небу́дь на металю, ка́меню або дере́ві).

3. досі́кати, досі́кти, дочу́стрити, дошпа́рити, дохльо́стати, дошма́гати (рі́зками).

Досю́да = д. **Досе́лѣ**.

Досага́ть = д. **Достава́ть** 1 і **Достига́ть** 2.

Дотал́кивать, дотол́кать = допи́хувати, доштов́хувати, допха́ти, доштов́хати.

Дотал́киваться, дотол́каться = дотоплю́вати ся, дотоп́хувати ся, пропи́хувати ся, дотопни́ти ся, проштов́хати ся.

Дотанцо́вать, ся = дотаньцо́вати, ся, дотаньчи́ти.

Дота́пливать, дотопи́ть = дотоплю́вати, дотопи́ти.

Дотаска́ть, дотаски́вать = 1. доволо́кти, дотя́гти; дотараба́нити, доти́рити, допе́рти, доволі́кати, дотяга́ти і т. д.

2. д. **Дона́шивать** (про одежу).

Дотаска́ться, дотаски́ваться = доволо́чити ся, дошва́ндяти, дошва́ндяти і д. **Дотаска́ть**.

Дотача́ть, дотачи́вать = доточи́ти, при́точи́ти, пришту́кувати, доточу́вати і т. д.

Дотачи́вать = 1. доточу́вати і д. **Дотача́ть**.

2. дого́стрювати, доточу́вати, дого́стри́ти, доточи́ти.

Дотащи́ть, ся = 1. доволо́кти, дотя́гти, дотараба́нити, доти́рити, допе́рти. С. Л.

2. доволо́кти ся, доплента́ти ся, допха́ти ся, доплуга́нити ся, дотараба́нити ся, дочвала́ти. С. Л. — Отак і́дучи

- попід тином... поки допелентавсь до хатини.
К. III. — На силу дочкавав до дому.
- Дотвердіть, дотвержувать** = довчити, дозубрити, дотовкти, дотовкмачити, до-вчати, дозубрювати, дотовкмачувати.
- Дотворить, дотворять** = причинити, при-чиняти. — Причини двері.
- Дотекать, дотечь** = дотікати, долива-тись, дотекти, долітись.
- Дотеребить, дотереблывать** = (про куші) — дотеребити, (про вовну, пірря) — до-скубти, додрати, (про що інше) — до-смікати, дошарпати, дотереблювати і т. д.
- Дотереть, дотирать** = дотёрти, дотирати.
- Дотерпелывать, дотерпеть** = дотерплюва-ти, дотерпіти.
- Дотечь** = д. Дотекать.
- Дотіскать, дотіскивать** = дотіскати, до-давити, додушити, дотіскувати і т. д.
- Дотіскаться, дотіскиваться** = 1. д. До-талькиваться. 2. д. Дотіскать.
- Дотіснуть** = додрукувати.
- Дотла** = зовсім, геть-чісто, до пня, до ногі, до останку, до рєшти, до щєн-ту. — До щєнту знесено військо турецьке.
Л. С. — Пропали усі віви до поги. С. Аф.
- Дотолкать, ся** = д. Доталькивать, ся.
- Дотолочь, ся** = дотовкти, ся.
- Дотолѣ** = доти, поти, дотіль, до того часу. С. Аф. З. Л. — Поки багат, то поти й сват. н. пр.
- Дотопить** = д. Дотопливать.
- Доточить** = д. Дотачивать.
- Дотравить, дотравливать** = 1. випасти, витолочити, випасати, витолочувати. — Загнав волів у жито і геть усе витолочив.
2. доцькувати, доцьковувати.
- Дотратить, дотрачивать** = витратити, стратити, витрачувати і т. д. — Стра-тив усі гроші.
- Дотребовать** = доправити, виправити.
- Дотребожить, ся** = дотурбувати, ся.
- Дотренать** = дотріпати, дотіпати.
- Дотрескать, ся** = дожёрти, долопати, до-тріскати, ся.
- Дотреснуть** = лопнути (до кінця), до-тріснути.
- Дотрогиваться, дотронуться** = торкати ся, доторкувати ся, приторкати ся, торкнути, ся, доторкнути ся (С. Л.), приторкнути ся, доткнути ся, дотик-нути ся. — Де свербить, там і почешеш, де болять, там і торкнеш. н. пр. — І бла-
- гали його, щоб тільки їм приторкнути ся до краю одєжі його. К. Св. II.
- Дотрудиться** = доробити ся, допрацю-вати ся.
- Дотрунить** = докепкувати ся, доглузу-вати ся.
- Дотуда** = доти, поти, дотіль.
- Дотушить, ся** = догасити, дотушити, ся.
- Дотыкать, дотыкать** = дотикати, до-стромити, дотикати, достромляти.
- Дотѣсниться** = дотівнитися, проштов-хати ся.
- Дотягаться** = д. Досудиться.
- Дотягивать, ся, дотянуть, ся** = дотягу-вати, доволікати, дотягти, доволок-ти, ся.
- Доужинать** = довечеряти.
- Доумничать, ся** = домудровати ся.
- Доучать, доучивать, ся, доучить, ся** = довчати, доучувати, ся, довчити, до-учити, ся.
- Доучка** = доучування.
- Дохаживать** = доходити.
- Дохвалить, ся** = дохвалити, ся.
- Дохващать, ся** = дохвалити ся, дохва-стати ся, дочванити ся.
- Дохватать, дохватывать** = дохапати, до-хватати, дохоплювати, дохватувати.
- Дохватить, дохватывать** = дохопити, до-сягти, досягнути, досягати.
- Дохлабать** = досьорбати.
- Дохластать** = достьобати, дохльоскати, дохвиськати.
- Дохлаць** = бовтюк (С. Аф.), розбівток і т. д. д. Болтень 2.
- Дохлопотать, ся** = доклопотати ся.
- Дохлый** = дохлий, здохлий.
- Дохластать** = д. Дохластать.
- Дохнуть** = дихнути, тхнути (С. III.), хук-нути. — Хуки у вікно. — На морозі ху-кає у руки.
- Дохнуть** = дохнути, гинути, падати. — Худоба гине, пада. — Риба в ставу дохне.
- Доходить** = доходити; виходити, витра-чуватись. — На силу дійшов до дому, так запедужав. — Листі доходять у свій час. — Він до всього доходить. — Сіно все ви-йшло. — Витратив ся запас.
- Доходный** = дохідний.
- Доходъ** = дохід, прибуток, корість, зиск. — Дай вам, Боже, вечір добрий, а нам до-хід довгий. н. пр. — З прибутку голова не болять. н. пр. — **Въ доходъ** = на вихо-ді, на кінці.

Дохрабрїться = дохрабрувати, дохваб-
рувати ся. С. Ш.
Дохрапїть = дохропїти.
Доцвѣлий = доквітлий.
Доцвѣсть, доцвѣтати = доцвѣсти, до-
цвѣтати, доквітувати.
Доцвѣдити, доцвѣживати = доцвѣдити, ви-
цвѣдити, доцвѣжувати, вицвѣжувати.
Дочеринь = доччин, дочкня.
Дочеринь = почоринити, вицоринити.
Дочерий = д. Дочеринь.
Дочерпнати, дочерпнати = дочерпати,
вицерпати.
Дочертїти, дочерчивати = дорисувати,
дорисовувати.
Дочерь = д. Дочь.
Дочесати, ся, дочесувати, ся = дочеса-
ти, дочесувати, ся; дочухати, дочу-
хмарити, ся.
Дочесть, дочїтывати, досчїтывати = 1.
дочитати, дочїтувати, ся.
2. долїчїти, дощїтати, долїчувати, до-
щїтувати, ся.
Дочїста = на чїсто, геть чїсто, зовсїм
чїсто; цїлком, без останку. — Усе
геть чїсто попрадав.
Дочїстити, дочїщати = дочїстити, до-
чїщати.
Дочїтати, дочїтывати, ся = дочїтати,
дочїтувати, ся.
Дочка = доня, донька.
Дочкинь = д. Дочеринь.
Дочь = дочка, здр. — доня, донька, до-
нечка, доненька, дочя, (вдовина) —
вдовївна, удовївна, (едина у батьків) —
одинїця, єдинїця, єдиначка, (перша) —
первачка, богданка, (остання) — мезин-
ка, мезїнна, (бондари) — бондарївна,
(купця) — купцївна, (писаря) — писа-
рївна, (різника) — різникївна і т. д. —
Крѣстная дочь = хрещениця. — Ой я
в батька єдинїця, полюбила Гриця, черно-
бривця. п. п.
Дошагати, дошагнїть = доступати, до-
ступити.
Дошалїти, ся = допустовати ся, до-
жартувати ся, дожирувати ся, дока-
зїти ся.
Дошаркати, ся = дочовгати ся.
Дошатати, ся = 1. дохитати.
2. добродїти ся, доволочїти ся, до-
швандати.
Дошвїривати, дошвїряти, дошвїрнїть =
докидати, дошпурляти, докинути, до-

шпурнїти, дошвиргонїти. — Дошпур-
нув камїнь до води.
Дошивати, дошїти = дошивати, дошїти,
(про мережки і гаптування) — домережи-
ти, догаптувати.
Дошлий = дорослий, (про хлїб) — снї-
лий, доспїлий, достїглий, (про печений
хлїб) — випечений, (про чоловіка) — а)
здатний, здібний, умїлий, тямїщий, бу-
вальный, б) пронозуватий.
Дошлєць, дошляк = 1. мїтець, мїстець,
мїстюк, мастак. 2. проноза, пройдї-
свїт.
Дошумїти = догомонїти ся, догаласува-
ти, ся, догвалтувати, добушувати.
Дошутити, ся, дошучивати, ся = дошут-
ковати, ся, дожартувати, ся.
Дошаник = 1. ящик, скрїня (з дощок).
2. д. Баркась.
3. гѣмбель.
Дошань = шалїк, кадїб, перерїз, ши-
рїтвас. С. Ш.
Дошаной, дошанїти = дошаний. С. Аф.
Дошечка = дощечка.
Дошпнати, дошпнати = дошпнати, до-
шпнувати, (пїря, волосси) — дошпнїти,
дошпнувати, (пїря птицї обвареної) —
дошпнати, дошпнувати. С. Аф.
Дошпнати, дошпнати, ся = дошпнати,
дошпнати, ся, дошпнувати, ся, дош-
пнувати, ся.
Дошдати, дошдєть = доїдати, доїсти.
Дошдїти, ся = доїздити, ся.
Дошжати, дошжати = доїздити, доїхати.
Дошжачїй = доїжжачий. — А ми дотепнї
доїжжачї хортів тодуємо та плачем. К. Ш.
Дошдєть = д. Дошдати.
Дошжати = д. Дошжати.
Драгоценность = коштовність.
Драгоценный = коштовний (С. З.), до-
рогий, цїновний, дорогоцїнний. — Д.
камєнь = самоцвїтний камїнь, само-
цвїт.
Драгунъ травѣ, рос. Artemisia Dracunculus
L. = острогїл, тургун. С. Ан.
Дражайшїй = найдоробжїй.
Дразнїть, ся = 1. дразнїти, ся, дра-
тувати, дрозїти. С. Аф. З. Л. — Бога
не гнїви, а чорта не дрозї. н. пр.
2. дрозїти, пїдрозїувати. С. З. — Я
на улицї тай не забарю ся, тїльки хлопцїв
пїдрозїу, тай назад вернуся. н. п.

3. кенкувати, глузувати, кривити ся, дражнити ся.

Дра́ка = бійка, колотнеча (С. З.), дра́ча (С. З.), тасканина, чубанина. — Не так сварка, як та спірка, не так лайка, як та бійка. н. п. — Було там тасканини! С. Ш. — Велика була чубанина на вулачках н. о. — Що дни гризуться, часто і до колотнечі доходять. н. о. — І тіснява, і гук і драча. — Бодявський. С. З.

Драко́нь = 1. змії (крилатий, бабешний).

2. ящурка (індійська, африканська).

Дра́ма, ти́чеський = дра́ма, ти́чний.

Дра́нина = дра́нка, кла́ноть, кла́нтик. (С. З. Л.).

Дра́ница = дра́нь, дра́ница. С. З.

Дра́піє = дра́ння, (про волосся) — скю́бка.

Дра́тва = дра́тва, (для підошов) — підшівка.

Дра́ть = 1. дра́ти, де́рти, шматува́ти (С. З.), ша́рпати (С. З.).

2. скю́бти, чу́бити, ви́хрити (за волосся), дра́ти, де́рти (за ухо). С. З. Л. — Ще не піймав, а вже скубе. н. пр. — Хто кого любить, той того чубить. н. пр.

3. д. Взйточничать.

4. лупи́ти, дра́ти (про ціну).

5. д. Бить. — Дра́ть го́рло = д. Горла́нить. — Дра́ть носе́ = кі́рпу гну́ти. — Де́реть по ко́жбе = поза́ шку́рою моро́з.

Дра́ться = 1. бі́ти ся, лупи́ти ся, лупцюва́ти ся, скю́бти ся, чу́бити ся. — Чото ти беш ся? — Почали воли на вулачки бити ся. — Пани скубуть ся, а в мужиків чуби тріщать. н. пр.

2. де́рти ся, дра́ти ся, ша́рпати ся. — Одежа дереть ся.

3. де́рти ся, пну́ти ся. — Так і пнуть ся на стіну. н. к.

Драхва́, пт. Otis tarda = дрохва́, (самець) — дрохвич, (мале) — дрохвеня́, тко. С. Аф.

Драхви́ний = дрохвя́чий. С. Аф.

Дра́чка = гребло́. С. Аф.

Драчли́вий = драчли́вий (С. Аф.), битли́вий. (Мап.).

Драчу́нь = забія́ка (С. Аф.), задира́ка (С. Аф.), заводя́ка і д. Драчли́вий

Драчъ = 1. ге́мбель.

2. обце́ньки.

Дребедень = д. Ахине́я, Безе́мислиця і Вздо́рь.

Дребезь, частіше мн. дребезги = черенкі, черепи, мотлох, гаму́з, дрізки. — Д. під еловом: Вдре́безги.

Дребезжа́ть = дренча́ти, деренча́ти, джирча́ти (С. Л.), дзижча́ти, брині́ти, брязча́ти. — Аж шибки у вікнах забриніли. н. к. — Дзвін тріснув і почав дзижчати.

Дереве́щина = дере́вина. К. Б. (волокно дерева).

Дереве́ний = дере́виний, дере́вовий. — Деревове листя. — Деревя́не вугілля.

Дре́вко = (у вил, мітлі, черпака) — дережа́к, де́ржально (С. Аф.), де́ржално, (у граблів) — гра́блище, (у корогви) — де́ржално, (у коси) — ко́совище, кі́сся, (у кочерги) — кочержи́лно, кочержи́ще, коцюби́ще, (у списа) — рати́ще, (у ціпа) — ці́пильно, (у чаплі) — чаплі́льно. (Чайч.) — Вила, грабли́ца, штилі́ — усе треба. С. З. — Рубай, сину, ясенину — буде кочержи́лно. н. п. — Козакови́ без рати́ща, як дівчині́ без на́миста. н. пр.

Дре́вний = да́вний, давне́зний (К. Б.), старода́вний, старо́світський (С. З. Л.), старо́вчний (С. З.), староде́нний, старо́винний (С. Л.), старожи́тний (С. Л.), предко́вичий. (С. З.). — Козаки удержу́ють ся при старо́житних своїх обихода́х. Скоро́падський. С. З. — Дрімає́ Кореу́нь староде́нний. К. Ш. — Власна предко́вична отчи́зна на́ша. Хмельницький. С. З.

Дре́вность = старода́вність (С. Л.), старо́вина (С. Л.), да́вня давни́на, предкíвщина, старо́світчина. — У предкíвщину, кажу́ть, були́ зовсе́м инші́ люде. н. к.

Дре́во = д. Де́рево.

Древосе́къ = д. Дровосе́къ 1.

Древо́то́нець, ком. Teredo = ша́шель. С. З.

Дре́лова́ть = свердлі́ти (у дзиггарма́йстрів).

Дре́ль = swéрдел, swéрдло, swéрдлик (у дзиггарма́йстрів і слюса́рів).

Дрема́ = 1. дрімáння, дрімóта, дрімки. — Ой на kota воркота, на дитину дрімóта. н. п. — Соньки — дрімки в ко́лисоньки. н. п. — Ходить сон коло вікон, а дрімóта коло́ плóта. н. п.

2. рос. Lychnis flos cuculi L. = смі́лка, череві́чки, боця́нки.

Дремáние = дрімáння.

Дремáть = дрімáти, куня́ти, (в жарт) — оку́нів лови́ти, (сидячи або стою́чи) — бо́рухи справля́ти. — З-за печі́ часто ви́глядала, прокину́вшись, бу́дїм куня́ла. Кот. — Хто слуха́, а хто оку́нів лови́ть, слуха́ючи. Кв.

Дремáться = дрімáти ся, на сон кло́нити.

Дремáливий = дрімáливий. С. Аф.

Дремóта = д. Дремá 1.

Дрему́чий = гу́стий, те́мний, непрола́зний (ліс).

Дрему́честь = гу́щавина (лісова).

Дрему́чка = сплячка. — На його сплячка напала.

Дресва́ = жорства́. — Стежки скрізь жорство́ю висипані.

Дрессиро́вать = муштровати́.

Дрессиро́вка = муштровання́, му́штра.

Дроби́на = 1. частіше мн. дробі́ны — барда (пивна).

2. дробина, шротові́на.

Дроби́ть, ся = дробі́ти, ся, криши́ти, ся.

Дроби́нця = шротівни́ця.

Дроби́ний = дрі́бний, дрі́бен. — Туман по-ле покриває, дрі́бен дощик накрапає. н. п.

Дробь́ = 1. дрі́бязок, ска́лки, черепо́чки (дрібенькі).

2. дрі́б (С. Аф.), шрі́т, (одна штука) — дробові́на, шротові́на. — Не достачає дробу на всі набой. — Не понав в мету, тільки одна дробина зачепила з краю.

3. частка, части́на.

Дробі́зникъ = дрі́бязок.

Дрова́ = дро́ва, здр. — дрі́вця́, одна штука — полі́но, дрове́няка (С. З.).

Дро́вини = са́нки (без ящика, кі́нські) — кони́льчаки́, (воло́ві) — гі́ринджо́ли. С. Л.

Дровосе́къ = 1. дровору́б, руба́к.

2. ком. Cerambrix — му́зика.

Дровяни́къ = дрова́рь.

2. дровни́к, дрові́тня. — Кругом двора нема ні кола, на дрові́тні дров ні полі́на. н. п.

Дровяно́й = дровяни́й. — Д. са́рай = д. Дровяни́къ 2.

Дрога́ = розво́ра.

Дро́ги = бендо́ги, биндо́ги (С. З.), бендо́угі (С. Ш.), водовозні́ — ка́ри (С. З.), похоро́нні — ма́ри. — Колеса, биндо́уги і ка́ри і самі́й церковні́ ма́ри в дено пушка́рськеє тягли. Кот.

Дро́гпуть = д. Дрожа́ть.

Дрожа́лка, рос. Tremella = драглі́, дриглі́. С. Ан.

Дрожа́ніє = дріжа́ння, тремті́ння (С. Ш.).

Дрожа́ть = дріжа́ти, дрі́готі́ти, трусі́ти ся, трі́стятися, тремті́ти, ті́пати ся, (від холоду, в жарт) — дрі́жаки́ їсти, ло́вити (С. Аф.), халяндри́ скака́ти. — Дрі́готити́, як хорт зімо́ю. н. пр. — Тру́ситься́, як Ка́їн. н. пр. — Як на оси́ці лист, тремті́ть млинок од хвилі́. Гр. — Чи твоє се́рденько ма́гло, як рука в ру́ці тремті́ла? Стар. — Сльози́ тремті́ть на очах. — Роса на листях тремті́ла. С. Ш. — Розморду́-

вався́, аж губи́ йому́ тіпають ся. С. Л. — Дрожа́цій = тремті́чий, тремкі́й (С. Ш.). — Я ви́шов зляка́ний, тремті́чий. Фр.

Дро́жди, дро́жки = дрі́жчі (С. Аф.), дрі́жді́, (домашні́ з тіста) — ро́щина. — Росте́, як на дрі́ждях. н. пр. — Твоя ро́щина, ти́ й міси́ н. пр.

Дро́жки = дро́жки. — Бѣ́гові́я д. = бі́гунці́. — Назво́щичи́ д. = бі́ржа.

Дро́жь = дрі́гота́ (С. З. Л.), здри́ги (С. Л.), дрі́жаки́. С. З. Л. — Його́ дрі́жаки́ напали́.

Дроздъ́ = пт. Turdus musicus — дрі́зд, Turdus merula — ко́с.

Дро́къ, рос. Genista = дрі́к, зі́новать. С. Ан.

Дро́чена́ = я́єшня́ (з молоком і борошном).

Дро́чень = ма́лий, мазу́н, опе́чок.

Дро́чіть = ма́зати, пе́стити (дитину́).

Друго́й = 1. drúгий. 2. інши́й, інчи́й, ина́кший. — Хоч гі́рше, аби инше́. н. пр.

— Дру́гий раз кажу́ тобі́. — Вь дру́гой

разъ́ = drúгим разо́м, інши́м ча́сом.

— Дру́гоє за́п'я́ль = иншо́ї сьпи́ває. —

На дру́гой де́нь = drúгого дні́я, на

дру́гий де́нь. — Ни то́, ни дру́гоє =

ні́ те́, ні́ се́. — Это́ дру́гоє дѣ́ло =

се́ инша́ рі́ч.

Другъ́ = друг, прі́ятель, (що побратав ся)

— побрати́м, (про жіно́к) — дру́га, дру́-

гі́на (С. Аф.), (про чолові́ка або жі́нку) —

дру́жина́, дру́жино́нка. — Дру́зьй =

дру́ги, дру́зі́. — При до́брій годі́ні́ куми́

і побрати́ми, а при ли́хій годі́ні́ не має́ й

ро́дини. н. п. — Це́ та́кий прі́ятель, що хлі́б

їсть і тебе́ ізі́сть. н. пр. — Будеш ти́ міні́

жо́ною, моє́му батеньку́ слуго́ю, мо́їй ма-

ті́нці́ дру́гою, а мо́їм ді́ткам ма́ткою. н. п.

— Як не хочеш мо́ї мила́ дру́жиною́ бу́ти,

то дай́ міні́ таке́ зі́лля, щоб тебе́ забу́ти.

н. п. — Не ма́й сто кі́п, як сто дру́гів. н. пр.

— Чу́жа се́мя непри́вітна́я, дру́жино́нка

неймо́вірна́я. н. п. — Не та́к ти́ сто бра́тів,

як сто дру́зів. н. пр. — Дру́гъ за дру́гомъ́

= оди́н за дру́гим, оди́н по одно́му.

— Вийшли́ оди́н по одно́му. — Дру́гъ за

дру́га = оди́н за одно́го. — Дру́гъ дру́-

га = оди́н одно́го. — Дру́гъ зъ дру́-

гомъ́ = між се́бе, помі́ж се́бе. — Ста́-

ры́й дру́гъ лу́чше но́выхъ́ двухъ́, н. пр.

= для́ прі́ятеля́ но́вого́ не кі́дай ста́-

ро́го. н. пр.

Дру́жба = дру́жба, прі́язнь, прі́ятель-

ство́; побрати́мство. — Доказа́ть дру́ж-

бу́ (зра́дити) = докла́сти во́за, га́дючку

вкину́ти. — Зда́ється́ й дру́жить, а га́дючку

вкинув. н. пр. — Счеть дружбы не пор-
титъ, н. пр. = любимо ся як браті, а
рахуймо ся, як жиді. н. пр.

Дружелюбный = приятный, ласкавий.

Дружескій, ки, дружественный, но =
друзський, приятельський, дружній,
друзьски, подрузьски, поприятельськи.
— Дружні речі. Куліш.

Дружество = д. Дружба.

Дружить, ся = дружити, ся, товаришу-
вати, братати ся.

Дружце = д. Другъ. — Пойдемъ, друже-
ще! = ходім, друже! — Дружце мой!
= мій друже, мій приятелю!

Дружка = 1. боярин, дружко (приятелі
молодого). С. Ш.

2. пара, рівня. — Прибратъ дружку =
підібрати до пари.

Дружный, но = 1. дружній, друзський,
приятельський, дружно, приятельськи,
подрузьски, по приятельськи.

2. одностайний, но, разом. — За віру
християнську одностайно стати, слави — ли-
царства достати. н. д. — А нуте, беріть
ся разом.

Дрыхнуть = спати, хropaкa задавати.

Дряблый = вялий, (про землю) — пухкий,
(про камінь) — дірчастий, (про дерево
та овочі) — трухлий, трухлявий. С. Л. Ш.

Дрябнуть = вянути, маріити, (про дерево,
овочі) — трухнути, трухлявити, трух-
ніти. С. Ш.

Дрябѣть = деренчати, дренчати, дзиг-
чати.

Дрягать = дригати. С. Аф.

Дрягаться = брикати, ся.

Дриготá, Convulsio = дріготá, корчі, (в
лиці) — мішки.

Дрызгъ = 1. сьміття, нечисть.

2. частіше мн. дрызги = плітки, ного-
вір, поговори.

Дряннѣть = сьмітати.

Дрянной, дрянный, дрянно = поганій,
паскудний, ледачий, кепський, погано,
паскудно, кепсько. — Поганому і честь
погана. н. пр.

Дрянъ = 1. сьміття, нечисть. — Виме-
ти сьміття із хати.

2. погань, негідь. — Що було доброго
розкупили, зостала ся сама погань.

3. (про чоловіка) — ледащо, паскуда, по-
ганець, погань, посьмітюха. — Чого
ти так мене, паскудо, в боки пхаєш? Греб.
— Там таке ледащо, що тільки плюнь.

Кроп. — Посьмітюха яка небудь команду-
ватиме. Чайч.

4. казна що, бридин, дурниця. — Лізе
в голову казна що.

Дряхлость = старість, дряглість.

Дряхлый = старий (і немощний), дряг-
лий, хірний.

Дряхлѣть, дряхнуть = старіти ся, дряг-
літи, хірити, унадати на силах (від
старости).

Дубасить = дубасити, лупити, люцю-
вати, періщити.

Дубикъ = дубок.

Дубина = 1. дубина, дубець; ломака,
(товща) — лрючок, дрючина (загнута з
булавою) — кий, кийок, гірлига (тон-
ша) — ковінька. — Треба дубину на твою
спину. н. пр. — Дубцем його, коли не слу-
хав. С. З. — Ломакою по спині оперіщити.
С. З. — А в руки добру взяв дрючину, обо-
ронити зду личину. Кот.

2. (про чоловіка) — ломака, бовдур, ло-
бурь, лобуряка (С. Ш.), убоще, вбооще
(С. Ш.). — Який довбур виріс. С. Ш. —
Таке убоще, що ти йому що хоч.

Дубиноватъ = примеленоватий, при-
дурковатий; незручний, незграбний.

Дубить = чинити, вичиняти (шкури), гар-
барювати (Под.).

Дубка = 1. чиньба, вічинка.

2. дуб, дубок (човен, зроблений з дуба).

Дубленіе = д. Дубка 1.

Дублетъ = двойняк, другак.

Дубнякъ = дубняк, дубничок (С. З.),
дубинка.

Дубовка, рос. Veronica Chamaedrys L. =
безвѣршки, блакітні очки, одхасник,
приворотки, клад (укр.), гадяче зілля
(гал.). С. Ан.

Дубовый = дубовий. — Д. лѣсъ = ду-
бйна (С. Аф.), дубняк.

Дубрава = діброва, гай, ліс (густий). —
Гоміп, гоміп по діброві. н. п. — Ой не шу-
ми, дуже, дібровою дуже. н. п. — Ой гаю
мій, гаю, густий, не прогляну. н. п.

Дубравистый = лісний. — То край ліс-
ний, а наш степовий.

Дубравный = лісовий, гайовий. — Лісо-
ві оріхи. — Гарна, як квітка гайова. н. пр.

Дуброва = д. Дубрава.

Дубровка, рос. Ajuga reptans L. = сухо-
вершки, островершки, дівчача краса.
С. Ан.

Дубровникъ, рос. Teucrium Chamaedrys L.
= чебрець лісовий, самосіл, Т. Ро-

lium L. = сѣдѣч, T. Scordium L. = скѣр-
дѣя, дѣкий часникъ. С. Ан.

Дубчикъ = дубѣчокъ. — А на тѣм дубѣчку
сидѣть годубѣчки. н. п.

Дубъ, дерево Quercus robur = дубъ, здр.
дубѣкъ, дубѣчокъ, дубѣнько, поб. — ду-
барь, Q. pedunculata Ehrh. = нѣлинь,
Q. sessiliflora Sn. = дубъ осенѣчукъ, озѣ-
мий дубъ. С. Ан. — Ой ти дубѣ кучерявий,
листь на тобѣ рясний, н. п. — Прихилюсь я
до дубѣнька, а дубѣнько тай не батенько.
н. п. — Дубарѣ товстелезнѣ. Чайч.

Дубѣѣ = ломачця.

Дубѣнитъ = д. Добѣча (дѣлѣть).

Дуга = дуга, каблѣчка (С. З.). — Сог-
нутъ, ся въ дугу = зѣгнути, зѣгнути,
ся як дугу, як дуга. — Ой ти старий
дѣдуга зѣгнувъ ся як дуга. н. п.

Дуговатый, дугообразный = дужний (С.
Л.), каблѣчкѣватый, вилѣкуватый. —
Дужна стѣля. С. Л.

Дуда = сопѣлка, сопѣлочка, дѣда, дѣдка,
дѣдѣчка, свистѣлка (С. Пар.). — Коли по-
чавъ орати, то в сопѣлку не грати. н. пр. —
Заграй мѣнѣ, дударикѣ, на дуду, нехай
же я свое горе забуду. н. п. — Ти ж було
селом ѣдеш, ти ж було в дуду граеш. н. п.

Дудакъ = д. Драхва.

Дудѣть = в дѣду, в сопѣлку грѣти.

Дудка = д. Дѣда.

Дѣдки = дѣзусь, дѣзѣски, зась, засѣски,
бѣли. С. З. Аф. — А зась тобѣ! С. З. —
А дѣзусь холодищу ѣсти! н. пр. — Засѣски до
моѣй запаски! н. пр. — Цѣ вже бѣли! —
Бач який ласий, а засѣски не хочеш! С. Аф.
Дѣдѣчка = д. Дѣда. — Ни поскакѣть, ни
попѣлѣсѣть, ни въ дѣдѣчку поигрѣть,
н. пр. = нѣ швѣць, нѣ жнѣць, нѣ в ду-
дѣ игрѣць. н. пр. — Нѣ грѣч, нѣ помо-
гач. н. пр.

Дѣдѣчникъ = 1. рос. Levisticum officinale
Koch. — любѣстокъ, любѣста. С. Ан.

2. дударь, дударикъ. — Заграй мѣнѣ, ду-
дарикѣ, на дуду, нехай же я свое горе за-
буду. н. п.

Дѣдѣчний = дѣдѣковий, сопѣлковий.

Дѣдѣчатый = дѣдѣкѣватый.

Дѣло = дѣло, рѣра, рѣля. — Пропаде, як
порошина з дѣла тая козацька слава. н. д.
— Спершу стрѣльнув, а потѣмъ узивсь за
рулю, та й почавъ рушницѣю по головѣ би-
ти. Чайч. — Рурка ручнича. Ст. Оп. Кѣв. Ст.

Дѣма = дѣма, дѣмка, гадка. — Дума ду-
шу пошыває. н. пр. — Узляй мене дѣмки
та гадки та журба пекуча. М. В. — Дѣму
дѣмать = дѣмати-гадѣти, дѣмку гадѣ-
ти. — Тѣльки Богъ свѣтлый знає, що Хмель-

ницький думає-гадає. н. д. — Дивлюсь я на
небо та й дѣмку гадаю, чому я не соклѣ,
чому не лѣтаю? Петренко.

2. рада. — Дѣма цѣрская = держѣвна
рада. — Дѣма городская = дѣма, ра-
туша.

Дѣманіє = дѣманія, гадѣння.

Дѣмать, ся = 1. дѣмати, ся, гадѣти, ся,
мѣслити, мѣркувати, мѣзкувати, здава-
ти ся, видавати ся. — Сидѣть, мовчѣть
— і всѣмъ мѣзкує про себе. Кот. — Мѣнѣ
здаєть ся, що...

2. дѣбѣти, клопотати ся. — И дѣмать
забѣль = і гадки не має. — Онъ ни
о чѣмъ не дѣмаєть = вінъ нѣ прощо не
дѣбає, і гадки не має. — Якъ була я мо-
лодою, і гадки не мала, по садѣчку похо-
жала, квітчалась, пишчалась. К. Ш.

Дѣмный = 1. радный, дѣмський.

2. замѣсленный.

Дѣновѣніє = вѣяння, пѣвѣвъ, пѣдувъ, (на
руки вѣдъ холоду або на шибку, щобъ вѣдѣ-
яла) — хѣкання.

Дѣнуть, дѣть = дѣнути, дѣти, дѣхнути,
дѣхати, вѣйнути, вѣяти, (про великий
вѣтеръ) — бурхнути, бѣрхати, (нагарѣче,
щобъ прохололо) — студити, (на холодне,
щобъ потеплѣло або обтало) — хѣкнути,
хѣкати. — Дѣхнувъ вѣтеръ і заволокло не-
бо хмарами. — По небѣ вѣтерѣкъ дѣхнувъ.
Греб. — Якъ опаривъ ся на молоці, то й на
холодну воду студить. н. пр. — Хѣкає в
руки, щобъ нагрѣти. — Хѣкни ти, мои дру-
жино, у вѣконечко на скло. В. Ш. — Вѣтри
почали бѣрхати. Кот. — Дѣть гѣбы =
копѣлити, закопѣлювати гѣби.

Дѣпѣстый = дѣплинастый, дѣплинастый,
дѣпѣстый, дѣпѣнастый. — Великий дѣбъ,
та дѣплинастый. н. п.

Дѣпѣть = довѣбѣти, видѣвбувати (дѣпѣло).

Дѣпѣло = дѣпѣло, (широке) — макѣтра.

Дѣпѣватый = дѣпѣчастый. — Стоїть дѣбъ
дѣпѣчастый, а в тому дѣбѣ... н. к.

Дѣпѣть = трухлѣвѣти, трѣхнути, трух-
нявѣти. С. Ш.

Дѣпѣянка, грибъ Agaricus violaceus L. =
синѣюха, синѣякъ. С. Ан.

Дѣпѣястый = д. Дѣпѣстый.

Дѣра = дѣрна, дѣрка, (поб.) — дѣринда,
дѣрѣпа, дѣрлѣпа. — Та малюсѣньке со-
ловѣтко по деревцѣ скаче, дѣрна дѣвка, дѣр-
на й не розумна, за козакомъ плаче. н. п. —
Великѣ Оѣдора да дѣра, н. пр. = вели-
кий до пѣба, а дѣрный, якъ трѣба, — вели-
кий дѣбъ та дѣплинастый. н. пр.

Дураки (гра в карти) = дурень. — Играть в дураки = грати в дурня, в кѣна. С. З.
Дураковатый = д. Глуноватый.
Дураковъ = дурійв.

Дуракъ, дуралей = дурень, здр. дурник, йолоп (С. З.), кѣп (С. З.), телепень (С. Ш.), дурбило, дурба, дурило, дурило, бовдур (С. Ш.), дурбас (С. Аф. З.), дурандас (С. Аф.), дурій. — Дурень у воду закине сокиру, адесяг розумних не витягнуть. п. пр. — Великий як свѣтъ, а дурій як сѣд. п. пр. — Стояв тепер як пенъ і, правду мовивши, був дурень телепень. К. Д. Ж. — Чом ти, йолопе, не кланеш ся пану возному. Кот. — Дуракъ дуракомъ, круглый дуракъ, кругомъ д., отиѣтый дуракъ = дурій як пенъ, як колѣда, великий дурень. — Остался въ дуракахъ = пошив ся у дуріи, пиймав облизня. — Дурака валять = дурника стрѣити.

Дурака = макуха, (одварена, не дуже видавлена) — урдѣ, вурдѣ, гурдѣ, (в жарт) — свинячий сир. С. Ш. — Макуха сѣмная до вареників. С. З.

Дурацкій = дурій, дурійв, йолопеский, кѣпеский. — Йолопеска пика.

Дурачекъ = дурник. — Игрѣ въ дурачки = гра в дурня, в кѣна. С. З.

Дураченье = обдурювання, морочення.

Дураческий = д. Дурацкій.

Дурачество = дурість, дур, дуріння, дурійка. С. З. — На його дур напав.

Дурачина = д. Дуракъ.

Дурачить = дурити, морочити, туманити (С. Ш.), туману пускати. — Та він її зовсім не кохає, а так дурить.

Дурачиться = 1. дуріти, пустовати, жирувати. — Добре дуріти, коли приступає. п. пр. — Ой мамо, мамо, москаль у хаті пустує, жартує, не дає спати. н. п.

2. дурника стрѣити.

Дурачище = дурнище. С. Аф.

Дуренье = дуріння.

Дурить = д. Дурачиться 1.

Дуріща = дурлѣна, дурінда, дурѣпа.

Дуріанъ, рос. *Datura Stramonium* L. = будяк, дурнонѣн, дивдереве, німіця, коровіак. С. Ан

Дуріньскій, ко = поганѣньскій, ко.

Дурійшникъ, рос. *Xanthium strumarium* L. = залучник, зобник, овечій репашок (укр.), свѣнки (гал.) С. Ан.

Дурно = 1. погано, кѣпеско, злѣ, гід-

ко, наскѣдно. — Як погано орати, то краще випрятти. н. пр.

2. млобно, нѣдно. — Міні якось млобно стало ся. — Ей дурно сдѣлалось = вона зомліла.

Дурноватый, то = поганѣньскій, ко.

Дурной, дурень = поганій, недобрій, негарній, наскѣдний, лихий, злий, кѣпеский, бридкий, гідкий, ледачий. — Поганій голос. — Бридкий на виду. — Онъ не дурень, она не дурна = він, вона нічого собі, гарненький, гарненька.

Дурнота = 1. негѣжість.

2. млость, нудѣта. — Як млость пішла по всьому тілу. С. З.

Дуріть = поганіти, поганішати, бриднути, маріти. — Вона що далі то все поганішає. — Ні не того міні шкода, а марніє моє вродо — люди не беруть. К. Ш.

Дурочка = дурінька, дурка. — Раденька, що дурінька. н. пр.

Дурінда = д. Дуракъ і Дуріща.

Дурь = дур, дурість, дуріння, дурійка. С. З. — Викинь дур з голови. — З дуру, як з дубу. н. пр. — Нашла дурь = дур напав.

Дурѣтъ = дуріти і д. Глупѣтъ.

Дутікъ = 1. що небудь відуте (на пр. бузковѣ наместо).

2. повновідій, онецок, пикатій. (С. Ш.)

3. грѣмач, мурміло.

4. чванливий, чванькѣ, чванькуватий.

Дутышъ = д. Дутікъ 2, 3 і 4.

Дуть = д. Дунуть.

Дуться = 1. надимати ся, дүти ся. (С. Аф.). — Ще трохи я надмусь, тоді вже товстою зроблюсь. Б. Г.

2. д. Вѣжничать.

3. сѣрдити ся, бурмосити ся (С. Ш.), мурмосити ся. — Чого він так намурмосив ся?

Духі = пахонці. С. Л.

Духоборець = духоборець.

Духовенство = духовенство, духовництво (С. Л.), духовні. — Духовництво од Бога нам надане. С. Л.

Духовная = духовна, духовниця (С. Л.).

Духовникъ = сповідник (свѣщеник, перед котрим хто сповідаєть ся).

Духовный = 1. духовний, духовій, безтілєсний, безтілєний.

2. дүховний, духовніцький. — Духовницького роду. С. Л. — Д. отецъ = д. Духовнікъ. — Д. сынъ, д. дочъ = спо-

відальник, ця. — Д. завѣщаніе = д. Духовная.

Духовъ день = Святого́ духа. (Свято на другий день Зеленихъ съвят). — До Святого духа не скидай кожуха, а по Святимъ дусі ще в кожусі. п. пр.

Духовой = духовый.

Духота = задуха, духота.

Духъ = 1. дух. 2. душа. 3. дух, пах, пахощі. 4. пара. — Быть на духу = на сповіді́ б́ути, спові́дати ся, виспові́дати ся. — Вольный духъ = лёгкий дух. — Духомъ = духом, миттю, вмо́нт, вма́х. — Духомъ упасть = поникнути, по́ни́дти. — Идти на духъ = до спові́ді, йти́. — Испуститъ духъ = Бо́гові́ душу відда́ти. — Не въ́ духъ = не по собі щось, му́ха в носі́. — Не хваті́ло́ духу = не насмі́в, не відва́жив ся. — Прида́ть духу = дода́ти́ духу, смі́лості. — Перевести́ духъ = віддиха́ти ся. — Собратье́сь съ́ духомъ = набра́ти ся смі́лості, відва́ги. — Ска́кать во ве́сь духъ = на всі́ за́ставки.

Душа = душа. — Безъ души́ = не тямлячи себе́. — Въ́ душу не йде́тъ = в́ду́шу, в пельку не лі́зе, в души́ ве́рне. — Душа́ въ́ пятки ушла́ = душа́ не на мі́сті, на души́ похоло́ло, кова́лі ку́ють, в лі́тках засти́гло. — На души́ му́титъ = з души́ ве́рне, ну́дитъ, млосно. — Отда́ть на́ душу = відда́ти на ві́ру. — Отвести́́ душу́ = спочи́ти́ душе́ю, на свѣ́т наро́дитись, свѣ́т поба́чити. — О́тъ души́ = від́ щиро́го се́рця. — Покри́вить́ душе́ю = взяти́ грі́ха на́ ду́шу, схи́бну́ти, скривди́ти. — По́ души́ = по се́рцю, до спо́добі, до ми́слі. — А хоч зна́йдеши в черво́нім намі́сті, та не зна́йдеши тако́ї до ми́слі. п. п. — Ма́ти сина́ ожени́ла, та взяла́ неві́сточку не під мислоньки. п. п. — Не до ми́слі́ жи́тку взя́в, так и з нею́ жи́ть не став. п. п. — Ско́лько души́́ у́го́дно = скі́льки́ душа́ забажа́є, до́схо́чу. — Съ́ души́ та́нетъ = з души́ ве́рне, ну́дитъ. — Чу́ть де́ржится́ душа́ = тільки́ душа́ в ті́лі, тільки́ живи́й та те́плий.

Душе́вный = душе́вный; щі́рий, се́рдечний, щиро́серде́чний.

Душегрѣ́йка = жі́нча оде́жина без ру́каві́в.

Душегубе́ць, би́ца, душегуби́къ, ца = душогу́б, ка.

Душе́къ, душо́къ = душо́к. — Съ́ душко́мъ (риба, м'ясо то що) — пахти́ть, ду́шити (С. Аф.) смерди́ть, (про чоло́віка) — вередли́вий, примхли́вий, му́ха в носі́.

Душе́ный = ду́шений. — Д. м'ясо = душани́на.

Душе́нька = се́рденько, се́рце, ду́шко, ду́ся.

Душеприка́зчикъ = ви́повни́тель по́духо́вий.

Душе́чка = д. Душе́нька.

Души́стый = запа́шний, духо́витий, пахучи́й, пахню́чий, духо́вий. — Хрещати́й барві́нок са́дочок всти́лає, а запа́шний васильчо́к з ти́ном ся́ рівня́є. п. п. — З хрещато́го барві́нку, з пахню́чого васильку. п. п. — Пахуча́ кві́тка. — Духо́вита́ варе́на. — Духо́вий цвѣ́т.

Доши́стость = паху́чість.

Души́тель = душма́н. — Там́ брату́ брат і́ рідни́й ба́тько си́ну на ши́ю душма́ном ли́хим сідав. К. Б.

Души́ть = душми́ти.

Души́ца, рос. *Origanum vulgare* L. = мате́ринка, зінóвка, духо́вий цвѣ́т. С. Ан. — Ой у́ поли́ пивка, на́ ній́ мате́ринка. п. п.

Ду́шка = 1. ду́ся.

2. ду́жка (кі́сточка у́ пти́ць).

Души́нотá = д. Духотá.

Души́ный, но́ = душни́й, парни́й, ду́шно, па́рно, (в жар́т) — ко́жущно.

Дуэ́ль = поеди́нок.

Ды́ба = ды́ба, ды́би́ца, скри́пиці́. — Ой на́ руки́ ды́би, на́ ноги́ ды́биці́ — оце́ ж то́бі, жи́ту́є, гарні́ молоди́ці. п. п. — Що́ на́ рука́х кайдани́, на́ ногахъ скри́пиці́, поса́дили́ сі́ромахі́в в те́мні те́мниці́. п. п.

Ды́бомъ, ды́бы́ = ды́ба, горо́ю, ца́па, ца́пки, ца́пом, (про́ волосе́я) — до́ горі́. — Кі́нь ды́ба став. — Бо́дай і́хав, не до́іхав, щоб́ йому́ кі́нь горо́ю став. п. п. — Во́лосе́я до́ горі́ стало.

Ды́ла = здоро́вило, вислю́ган.

Ды́мво́локъ = ве́рх (в дима́рі). — Мій́ ве́рх, моє́ й затка́ло. п. пр.

Ды́ми́ть, ся́ = ды́мити, ку́рити, ся́, ды́мити. (С. Аф.)

Ды́мни́къ = 1. в ку́рнихъ ха́тахъ ді́рка в сте́лі́, куди́ вихо́дить́ дим.

2. ку́рево, ку́рище.

Ды́мница = 1. д. Ды́мво́локъ.

2. рос. *Fumaria officinalis* Lin. — польо́-

ва́ рута, жітничка, почи́нна трава.
С. Ан.

Димний, по = димний, кўрний, но. — Не топила, не варила, а в світлонці димно (курно), як поїду з цього села, комусь буде дивно (журно). н. п.

Димовникъ = димарь. С. Аф.

Димовое = димовé С. Аф.

Димовой = димовий. — **Димовая труба** = димарь, бовдур. С. Аф. Ш. — Виглядали у димарь, а він лізе у двері. н. пр.

Дымокўръ = д. Дымникъ 2.

Дымчатый = димовий, (про масть) — чалий.

Дымъ = дим, кўрево. — **Дымъ коромыслоъ** = гармидер, бўча.

Дымъ земляной, дымянка = д. Дымница 2.

Дынный = динячий. — Диняче насіння.

Дыня, рос. Cucurbita melo = диня, різні породи: бовтўха, бухарка, дришлявка, дубівка, зимівка, качанка, петрівка, татарка. — **Внутренность дыни** = жабур, жабури́ння, животиння.

Дыра = дірка, здр. — дірочка, поб. — дірома́ха.

Дыристый = дірявий (С. Аф.), дірчатий. — Свитина дірява.

Дыритъ = дірявити, діркувати, дірчити. — Почав дірявити дошку.

Дыриться = дірявити, дірчавити. — Мішок дірявіє. — Дірчавіє листи на капусті.

Дырища = дірома́ха.

Дырка = д. Дыра.

Дырявый = д. Дыристый.

Дыхание = дихання, подих, віддих. — Подих ночної прохолоди. К. — Тільки віддих підіймав груди. Фр.

Дыхательный = дихальний.

Дыхать = дихати, (на що холодне, щоб зігрити) — хўкати, (сильно від тяжкої роботи) — хєкати. — Якрубає, то хєкає. С. Ш.

Дыхлецъ = ядўшливий, ядўшний, задўшливий.

Дышать = д. Дыхать.

Дышло = (в кінському возі) — діншель, (у воловому) — віій, (у волових савок) — рóзкіп, (половина віій вдовж) — віійна, (дірка у віій для ярма) — хавєла, (брус, на котрому держить ся віій) — крижовніця, (діншель в паузі) — гряді́ль, (у рала) — градка, (у вітрика) — діншель, (в тарбі) — ари́щ. (Ман.).

Дьяволенокъ = чортеня, біснїя.

Дьяволъ = диявол, біс, чорт, сатана, лу-

кавий, нечїстий, гаспид, дїдько, поб. — чортя́ка, біся́ка; по місту — домо-вік, польовік, лісовік, полісўн, водя-ник, водяний, боботяник. С. Л.

Дьявольскій = д. Бѣсовскій.

Дьявольщина = д. Бѣсовщина 1.

Дьяконица, дяконъ = д. Діаконица, діаконъ.

Дьякопствовать = дяконувати.

Дьякъ, дячѣкъ = дяк, дячѣк.

Дьяческій, дячий, дячковскій, дячковъ дяків, дяківський, дяківський.

Дьячество = дяківство.

Дьячить = дякувати. — Він у нас уже десять років дякує.

Дьячиха = дячиха.

Дѣва = дівчина. — Пресвятая Дѣва = Пречїста, Дїва Марія, Бѣжа Мати.

— Стара́я дѣва = стара́ дївка, літна.

Дѣвать, ся, дѣтъ, ся = дївати, ся, дїти, ся, подїти, ся, заподїти, ся, подїнути, ся, (не відомо куди) — запротѣрити, за-тасувати. — Великий свѣтъ, та нема де дїти ся. н. пр. — Де ти в свѣті подїнеш ся з малим сиротою. К. Ш. — Де подїлось ко-зачество, червоні жулани, де подїлась доли, воля, бунчуки, гетьмани? К. Ш. — Виро-став вас, доглядав вас, де ж міні вас дїти? К. Ш.

Дѣвица = дівчина, дівця, ласк. і здр. — дївча́, дївчинька, дївонька, мн. — дївчата́, зб. — дївѣцтво, дївѣта, (нап-ська) — панна, панночка, паня́нка, (ду-же молода) — підїток, піддївок, пів-дївка, (з хлонячою вдачею) — парубі́й-ка, (що вінок загубила) — по́критка. — Ой ти дївчино, горда́й та пишна, чом ти до мене з вечера не вийшла? н. п. — Сидить дївча край віконця при великим смутку; по-кидає козак дївча, як голуб голубку. н. п. — Прошай серце-дївчинько, ти моя не бу-деш, достанеш ся багачеві а мене забудеш. н. п. — Кому воля, а кому неволя, а дїв-чатам усе воленька: за стрічку та за ві-ночок, на ули́цю та у таночок. н. п. — Там покрита по під тинню з байстрам шканди-бає. К. Ш.

Дѣвица въ зелени, рос. Nigella damascena L. = нечєсані панночки́, нечѣси панночки́. С. Ан.

Дѣвицанъ = дївчинин. — Козакова мати пішла терну рвати, дївчинина мати калину ламати. н. п.

Дѣви́чскій = дївчачий, дївочий, дївѣ-цький. С. Аф. Л. — Може найдеть ся дї-воче серце, карі очі, що заплачуть на сі думи — а більше не хочуть. К. Ш. — Хло-

пача біда — у некрути брати, а дівчача біда — не рідная мати. н. п. — Дівочка краса, як літна роса. н. п. — Та жаль міні русої коси — дівочої краси. н. п. — Та вже ж міні не ходити у ліс по орішки, та вже ж міні минули ся дівочкїї сьмїшки. н. п.

Дѣвѣчество = дівування, дівочество. С. Л. — Кувала зовула та летячи край віконця: не вернеть ся твоє дівування, поки сьвіта й сонця. н. п. — Будемо гуляти, твоє дівування споминати. н. п. — **Буть вѣ дѣвѣчествѣ** = дівувати. — Іди, долю, каже мати, не вік дівувати; він багатий, одинокий, будеш панувати. К. Ш. — **Провѣсть вѣ дѣвѣчествѣ** = здівувати, віддівувати.

Дѣвѣчий = д. Дѣвѣчeskій.

Дѣвѣчникъ = дівч-вечір (С. З.), вінкоплетини, дружбини (Ворон. г.). — Славен вечір, дівч-вечір. н. п. — Згадала баба дівч-вечір. н. пр.

Дѣвѣчя = дівоча (кімната для слуг дівчат).

Дѣвка = дівка, поб. — дівуля, дівоха, дівача, зар. — д. Дѣвица. — **Вѣ дѣвкахъ** = дівкою. — **Состарѣться вѣ дѣвкахъ** = посівити дівкою.

Дѣвочка = дівчинка, дівча, дівчатко, дівчиня.

Дѣвочкинъ = дівчинин, дівчатків.

Дѣвочникъ = дівчур, дівчатник, молодітник.

Дѣвственница = незаймана (Кот.), невинна, чиста, правдива дівка, правниця.

Дѣвственный = незайманий, непочатий, цілісний.

Дѣвство = 1. д. Дѣвѣчество.

2. дівство, невинність. — Котора дівство своє утратила. Б. Н. — **Льшѣть дѣвства** = зірвати, здійснити вінок (в піснях). — Іхав мати козак молоденький, зірвав з мене вінок зелененький. — Любив мене козак молоденький, здійняв з мене вінок рутвиєнський. н. п. — **Потерѣть дѣвство** = вінок загубити, згубити, потеряти. — А в неділю рано мати дочку біла: де ж ти, суко, віпочка згубила? — Я на річці біля білила, там я, мати, вінок загубила. — Потеряла свій віночок через дурний розумочок. н. п.

Дѣвствованіе = д. Дѣвѣчество.

Дѣвствовать = дівувати, дівочити. — Буду дівувати, буду тебе ждати. н. п. — Поки дівувала, як той день буза хороша, як мак розцвітала. В. Ш.

Дѣвушка, дѣвужинъ = д. Дѣвица, дівчиня.

Дѣвчѣнка = дівчина (зневажливо або здохором). — Ото пустотлива дівчина.

Дѣдина = дідизна, дідівщина. — Се наша дідизна. — Сьвідок слави дідівщини. К. Ш.

Дѣдіальникъ, па, рос. Aegor dium Podagria L. = яглиця. С. Ав.

Дѣдинька = дідусь, дідуса, дідусик.

Дѣдичиний, дѣдовскій = дідівський, дідизний. — Це ще дідівський грунт був. — Писанка був старий, дідизний чоловік. н. о.

Дѣдовство, дѣдовщина = дідизна, дідівщина. — А дідизни було доволі — вічний покій предкам і дідам. н. о. — Старезний твій замок, дідизни останок. пч.

Дѣдовъ = дідів, дідовий.

Дѣдушка = дідусь, дідусик. С. Аф. — **Дѣдушка домовѣй** = домовик, домовий, дідько. — Товчеть ся, як домовик на горіщі.

Дѣдушкинъ = дідів, дідусів.

Дѣдъ = дід, поб. — дідуган, дідуга, дідшце. С. Аф. — Ой ти, старий дідуга, ізгнуй ся як дуга. н. п.

Дѣєписаніе = дієпис (С. З.), історія, сторія. (Укр.).

Дѣєписатель = дієписатель, історик.

Дѣєписательный = дієписний, історичний.

Дѣйствѣтельно = справді, дійсне, певно, насправки, справжки. С. Л. — Він справді такий, як ви казали. — Чи справжки чи на жарг. Гул. Ар.

Дѣйствѣтельность = дійсність, певність. (С. Л.). — Нагадає міні живу, потану дійсність. Фр.

Дѣйствѣтельный = дійсний, справжній, правдивий, певний. — **Дѣйствѣтельная жизнь, цѣна** = правдиве, справжнє життя, справжня ціна.

Дѣйствіе = дія, подія, учінок, вчінок, сила, справа. — Ой ти пещ, мене беш за які вчинки? н. п. — Не токмо треба сповідати ся з учинків, але теж і з мислей. Б. Н. — Не токмо учинком яким супротивенство показуючи, але хота словне мовлячи. Ст. Л. — (Д. Актъ 3). — **Имѣть дѣйствіе** = мати силу. — Закон не має зворотної сили. — **Привесті вѣ дѣйствіе** = пустити в ход, завести.

Дѣйствователь = діяч.

Дѣйствовать = 1. діяти, чинити, робити. — Дій швидко, так бридко, дій тихо, так лихо. н. пр. — О так чини, як я чиню, люби жінку аби чиню. н. п.

2. мати силу.

Дѣйствующій = діючий. — **Дѣйствующія лица** (в драматичному утворі) — діючі особи, дієві люди, лицедії.

Дѣланіє = рѣбленія, робѣта. — Ложок сребених доброго рѣбленія 5. Ст. Оп. Кіев. Ст.

Дѣлать, ся = дѣяти, ся, робіти, ся, чинити, ся, творити, ся, (що лихе) — кѣйти, ся, витворити, ся, виробляти, ся, (аби як, не вміло) — базграти, мавгати, партачити, (в один раз) — разувати, (на перекир) — перешкожати, (що зайве) — переборщати. — Ой я нещасний, що маю дѣяти? полюбив дівчину та не можу взяти. н. п. — Ой, дівчино, що маю робити, що ні тебе забути, ні без тебе жити? н. п. — Скажи міні правду, мій добрий козаче, що дѣяти серцю, як серце болить? Аф. — Не чини лихого, не бій ся нікого. н. пр. — Слава не поляже, а розкаже, що діялось в свѣті. К. Ш. — Роби те, що щип каже, а не роби того, що він робить. н. пр. — **Дѣлающий** = рѣблений. — **Дѣлающий** = рѣблячий, дѣючий, (за раз кільки дѣл) — сімидѣльник. — **А что мнѣ дѣлается?** = а що міні дѣється? — **Дѣлать кругъ** = колувати, крѣгу накидати. — Хто колує, той дома не ночує. н. пр. — Ходім напрямечъ, — чого нам стільки кругу накидати. Чайч. — **Дѣлается хуже** = гіршає. — Слабому гіршає. — **Отъ нечего дѣлать** = з нічого робити, знечевя. (С. Аф.).

Дѣлѣный = роздѣльний, дѣлчий.

Дѣлѣжъ = дѣльба, роздѣл, паювання.

Дѣленіє = подѣл.

Дѣлець = дѣльник, митець, мастак. — Дѣльника і дѣло боить ся н. пр.

Дѣлимость = дѣлимість, подѣльність. (С. Пар.).

Дѣлимый = дѣлимий, подѣляемый, подѣльный, подѣлистий. С. Пар.

Дѣлитель = дѣлитель.

Дѣлѣть, ся = дѣлити, ся, подѣляти, ся, роздѣляти, ся, паювати, (здобич) — дуваниши, (на два) — двоити, (на три) — троити, (на морги) — моргувати. — А буде отецъ — мати помірати, будемо худобу на двѣ части паювати. н. д.

Дѣлѣшко = дѣльцѣ. — Я до вас дѣльце маю.

Дѣло = дѣло, справа, учинок, вчинок, робѣта, праця, поранія. — Дивись кінця кожній справі. н. пр. — Добра воля стане за учинок. н. пр. — Писар повинен цілую справу вірно писати. Б. Н. — Всюди в їх одна розмова про єдину справу, що обходила життя їх, та їх честь і славу. Пчілка. — **Въ самомъ дѣлѣ** = справді, справжки. — Чи справжки чи на жарт. Гул. Ар. — **Въ чемъ дѣло** = в чім дѣло,

про що річ? — **Все употребѣть въ дѣло** = все зробити, всіма чортами заправити. — **Дѣло мастера боится** = дѣлинка і дѣло боить ся. н. пр. — **Дѣло естественное, обыкновенное** = свѣтове дѣло (Ман.), свѣтовá річ (Пч.), звичайна річ. — **Дѣло плохое** = погане, погане дѣло, кѣньська справа, не переливки. — Я вже бачу, що не переливки, та навтікача. — **Дѣло только въ томъ, что бы...** = річ тільки про те, щоб... — **Золотыхъ дѣлъ мастеръ** = золотарь. — **Мое дѣло сторона** = моя хата зкраю. — Моя хата зкраю — нічого не знаю. н. пр. — **Не въ томъ дѣло** = не в тім річ, сила. — Не в тім річ, що в хаті піч, дивно-б було, як би не було. — Не в тім сила, що кобила сива, а в тім, що не везе. н. пр. — **Не къ дѣлу** = не до дѣла, не в лад. — Коли мов не в лад, то я з своїм назад. н. пр. — **Не считается за дѣло** = не в дѣло. — Помажу комін — не біло, помию ложки — не в дѣло. н. п. — **Не твоѣ дѣло** = не твоѣ дѣло, зась, заськи. — Игумену дѣло, а братіи зась. н. пр. — **Павѣево дѣло** = дурниця, пустѣ, казна що. — **По дѣломъ** = за дѣло. — **По дѣломъ вору и мѣка** = котузі по заслугі. н. пр. — **Поймать на дѣлѣ, на мѣстѣ преступленія** = знати, шиймати на горячому вчинку. — **Ратное дѣло** = військова справа. — В той час була честь, слава, військова справа. н. д. — **Слыханное ли, виданное ли дѣло** = чи чувано, чи видано? — **Статочное ли дѣло** = чи подоба, чи подобенство? — Чи подобенство, мій брате, щоб я своє добро на шляху покидав, тебе на коня брав? н. д. — **То ли дѣло** = нема краще, як, нема як. — **Тяжебное дѣло** = позов, справа. — Тоді виграв справу, як ляжу на лаву. н. пр. — **Ходить по дѣлу** = позивати ся, тягати ся. — **Что мнѣ за дѣло** = якѣ міні дѣло. — **Что дѣло, то дѣло** = що правда, то правда. — **Это дѣло** = це добре, гаразд! — **Это особое дѣло** = се інша річ, се інша статъ. — **То и дѣло** = те і знай, тільки те, тільки й того, що... — **Женское дѣло** = жіноча річ. — Жіноча річ коло припчка. н. пр.

Дѣловой = дѣловий, дѣловитий, вмілий.
Дѣлопроизводитель = секретарь, писмоводитель.

Дѣлывать = д. **Дѣлать**.

Дѣльно = до дѣла, до речі, до ладу, до пуття. — Не вийтова дочка, а до речі говорить. н. пр. — Хто каже до ладу, то ухо наставляй, а хоч і без ладу, то теж не затидай. н. пр.

Дѣльный = додільний (Ман.), здатний, годящий, пугній, пугающий; роботящий, працюючий.

Дѣлянка = ділянка, ділянка.

Дѣтенышъ = (кішки, собаки і т. д.) — кошеня, цуценя і т. д. (птиць) — пискля, голоручок.

Дѣти = діти, дітки, зб. — дитвора, малеча, (чималі) — дітлахі. Ман. — Незаконнорожденные д. = байстрюкі, байстрята, жирові діти (Ман.), падалишні. — Сводные д. = зведенята, зведенюкі, (удовині, з котрими вона прийшла до другого чоловіка) — приведенники.

Дѣтина = хлопець, парубок, парень.

Дѣтище = дитина.

Дѣтородный = дитородний.

Дѣтоубійство = дитогубство.

Дѣточки = дітки, діточкі, дітонькі.

Дѣтская трава, рос. *Neottia Nidus avis* Rich = зуби, миколайці, приворотень. С. Ан.

Дѣтскій = дитячий, дитинячий (С. Л.), дѣтський, дитинний. — Дитяча играшка. — В молодих дитинних літах. С. З. — Та без дитячих ріс утіх, цурав ся хлопчик той усіх. Пчілка. — **Дѣтское мѣсто**, *Placenta uteri* = дѣтське місто, послид.

Дѣтство = дитинство, малѣство, малѣнство. — **Внѣсть въ дѣтство** = здитинити ся. Чайч. — **Съ дѣтства** = з малку, з малечку, змалѣства, з малюго малечку, з дитинства. — Не було з малку, не буде й до останку. н. пр. — Нужда з малечу від дитинства. Фр.

Дѣтшки = дітки, дітонькі, діточкі.

Дѣтъ, ся = д. **Дѣвать, ся**.

Дѣяніе = 1. дѣя, діло, учинок, вчинок. — В кождо учинку, за котрий горлом карають, потреба довод в явних і ясных Ст. Л. 2. мн. — діяння.

Дѣятель = дѣяч.

Дѣятельность = діяльність.

Дѣятельный = діяльний, роботящий, трудящий, працюючий, невсипущий.

Дюже = дуже, сильно.

Дюжестъ = сила, міць, дужість.

Дюжинный = 1. дюжинний (що продаєть ся на дюжину або належить до дюжини чого небудь). 2. аби-який, не значний, аби-що.

Дюжий = дужий, сильний, міцний.

Дюжѣтъ = дужчати.

Дюймовка = цалівка. (Прав.).

Дюймъ = цаль. (Прав.).

Дѣгиль, рос. *Archangelica officinalis* = дѣгиль, дзѣнгель, дудощник, рѣва. С. Ан.

Дѣглица = д. **Дѣдильникъ**.

Дѣдинъ, дѣдній, дѣдюшкинъ = дядьків, дядьківський.

Дѣдюшка, дѣдя = дядько, дядичко, (жінка його відносно до небожа або небоги чоловіка) — дядина.

Дѣтель, шт. *Picus* = дятел, жовна, клій-дерево, деревоклій, ятіл, ятлик. (Хар.) — Чи вітерець шепче, чи жовна де кору па лині подовбе. Гул. Ар.

Дѣтельникъ, дятловникъ, рос. *Trifolium repens* L. = хрестики, хрещатий барвінок, сіре-зілля, горішки, лішки. С. Ан.

Дятлина, дятловина, рос. *Trifolium pratense* L. = конючина, трій-зілля, троян, івасик, дятловина, козіне око, попки. С. Ан.

Е.

Евангелистъ = евангелиста.

Евангелический = евангелічний.

Евангеліе = евангелія.

Евнухъ = євнух, скіп, скопѣць, обрізанець (С. Пар.), валах (С. Ж.).

Еврѣй = жид, жид, жиловін, поб. — жидюга, жидяка, зневажливо — парх, зб. — жидова, здр. — жидок, жидик. С. Аф.

— Не хотіли жиди манни їсти, пехай же чорта з'їдять. н. пр. — Наші жидки небо-рочки: одні пішка, другі рачки. н. пр. — **Уподобайся еврѣю** = жидовіти.

Еврѣйка = жидівка, здр. — жидівочка. С. Аф.

Еврѣйскій = жидівський.

Еврѣйчикъ = жидок, жидик (С. Аф.), про дитину — жидиня, жидівча, бахур. (С. Ш.).

Евхаристія = Прича́стія.

Егѣй, рос. Carex L. = осока́, тирса. С. Ан.

Е'геръ = стрѣлець, мисливець (С. З.), охотник.

Егоза́ = 1. (про дитину) — пусту́н, ха, брику́н, ха, жиру́н, ха, пусту́нчик, брикунець.

2. кручений, а, дзи́га (спільного р.).

Егоза́ть = 1. пустува́ти, жирува́ти.

2. крути́тись, верти́тись.

Едва́ = 1. лѣдве, лѣдві́, на си́лу, в си́лу.

С. Л. З. — Ой я чума́к нещасливий, в пужді живу ледве живий. н. п. — На силу вимовив слово. — **Едва́-едва́** = на превели́ку си́лу. — **Едва́ не** = ма́ло не, ма́ло що не, тро́хи, тро́хи що не. — Поточив ся — трохи не внав. — З розгову трохи не штурхнув дишлем у передню повозку. С. Ш. — **Едва́ ли** = навряд, навда́ку, троха́. — Навряд чи доживе він до вечера. — Тепер навдаку чи буде косить ся болято — води багато.

2. тільки що, як тільки, ско́ро. — Як тільки побачив нас, зараз кинув ся тікати.

Единѣніе = єднанія, поєднанія, з'єднанія; єди́ость, зго́да. — Пригоди у-чатъ згоди. н. пр.

Едини́тсья = єдна́ти ся. С. З.

Едини́ця = їдини́ця.

Едини́чний = їдини́чний, поєди́нчий.

Единобо́рець = боєць, перебо́єць.

Единобо́рство = поєди́нок.

Единовла́стіе = самовла́дство, самовла́да.

(С. Пар.).

Единовре́менный, но = разови́й, раз, оди́н раз.

Единовре́рець, ка = 1. однові́рець, ка.

2. старові́р, пи́липо́н, ка. (С. З.).

Единовре́рный = однові́рний, одної ві́ри.

Единовре́рческий = старові́рний.

Единогла́сіе = лад, зго́да; одностай́ність, єди́ностайність.

Единогла́сный, но = згодний, одностай́ний, єди́ностайний, но, одноголо́сно. в оди́н го́лос, в одно́. — Вольними го́лосами єди́ностайне обрали на уряд сотни́чий. Ч. К. — Одноголо́сно постано́влено. Батьк.

Единодержа́віе = д. Єди́новла́стіе.

Единоду́шіе = (є)одностай́ність, односе́рдність.

Единоду́шный, но = одностай́ний, єди́ностайний, но, односе́рдний, односе́рдо, односе́рдно. — За віру християн-

ську одностайно стати, слави — лицарства достати. н. д. — Нема кому порадо́ньки да-ти, одностайне, односе́рдно на ворога ста-ти. К. Ш.

Единожды́ = раз, оди́н раз.

Единозе́мець, єди́нозе́мка = земля́к, зем-ля́чка (укр.), крайни́н, крайнка. (Гал.).

Еди́нокровный = крѣвний (С. З.), крив-ня́к, однокрѣвник. (Чайч.).

Еди́нолѣтний, ны́й = однолі́ток, ровѣсник.

Еди́номате́рный = одномате́рний.

Еди́номы́слие = односту́мство; одностай-ність.

Еди́номы́шленникъ = односту́мець, односту́м, сумі́сник. — Односуми, що чорт їх розсуне. н. пр. — **Еди́номы́шленникомъ**

стать = порозу́міти ся, (на що лихе) — злига́ти ся, полига́ти ся. С. З.

Еди́номы́шленный = односту́мний, односту́мний, сумі́сний.

Еди́нонача́ліе = д. Єди́новла́стіе.

Еди́нообра́зный, но = одна́ковий, во, одна́комі́тний, но.

Еди́нопле́менный, ца = д. Єди́нозе́мець.

Еди́норо́къ = одноро́г.

Еди́норо́дный = (син) — єди́нець, єди́на́к, єди́ний, одна́к, оди́нець, оди́нчик, (дочка) — єди́ниця, оди́ниця, (є)оди́начка. — З єди́нака рідко що добре буває. н. пр. — А жид старий — ніби теє знає, дочку свою єди́начку в хаті замикає. К. Ш. — Сидить козак, дрібні листи пише, а вдовина єди́ниця дитину колише. н. п. — У вдовиці коло ставу хатина старенька, у вдовиці оди́ниця дочка молоденька. Пч.

Еди́ноутро́бный = єди́номате́рний. (Опатович.).

Еди́нственны́й, но = єди́ний, пооди́н-кий, оди́сінький, єди́не, тільки.

Еди́нство = єди́ность.

Еди́ный = оди́н, їде́н, єди́ний. — **Наеди́нъ** = на самоті, самото́ю. — Жінку поховав, дочку заміж віддав, лишив ся самото́ю. Як. — **По єди́ной** = по ча́рці.

Е'жа, рос. Dactylis glomerata L. = мітлиця, ві́всюк, пи́рїяка. С. Ан.

Ежева́тый = колю́чий, ущі́пливий (С. З.) — Мужича правда колюча, а папська на всі боки глуща. н. пр.

Ежи́вика, рос. Rubus fruticosus L. = ожі́на. С. Ан. — Та не має цві́ту пайси́ншого пад ту́ю ожину н. п. — Було личко як яблучко, стало — як ожина. н. п.

Ежеви́чный = ожі́новий.

Ежевре́менный, но = д. Всегда́шний, всегда́.

Ежегодный, по = щорочний, що року, що року. — У нас що року по пророку (що року дитинка). н. пр.

Ежеголовка, **ежеголовникъ**, рос. Sparganium L. = їжача головка. С. Ан.

Ежедневный, по = щоденний, щоденно, щодня, день у день. — Уся важка щоденна робота тих людей проносить ся передо мною. Фр. — Один тому день, що батько в плахті (на весіллі дочки), а мати щодня, та й дива нема. н. пр. — Плачуть мої очі щодня і щоночі н. п. — І в пісній надії всі і муки свої ми вилили, схиляючи щоденно ті. Чайч. — Молебні день у день він править. Гр.

Ежели = коли, як, як-що. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жаргуй же. н. п. — Прийду, як що можна буде.

Ежеминутно = що хвилини.

Ежемесячный, по = що місяцьовий, що місяця.

Ежепідільный, по = тижньовий (С. Ш.), що тижньовий, потижньовий, потіженний, що тижня, що неділі.

Еженічю = що ночі. — Чуже поле поливаю що дня і що ночі, поки поли не засиплють чужим сімком очі. К. Ш.

Ежечасный, по = посвячений, що-часний, що години, що часу.

Їжикъ = їжачок (див. Їжъ).

Їжити, ся = корчити, ся, щілити ся. — Відний багатому певний слуга — корчить ся, гнетъ ся пред ним як дуга. Сковорода.

Ежовина = шкіра їжачова.

Ежовый = їжачий, їжачий. — Ежовая трава, рос. Echinium vulgare L. = синіць, ранняк, громовик, заячі бурячки, шаріло. С. Ан. — Держать въ ежовыхъ рукавицахъ = до рук прибрати, в руках держати.

Їжъ, зв. Eginaceus Euroracus = їжак, здр. їжачок, поб. їжачище, самиця — їжачка, їжачиха, мале — їжачиня, тко. — Не з нашим щастям голою рукою їжача вбити. н. пр.

Ей, ей = так, правда, так ёсть. — **Ей-Богу** = їй-богу, далебі, бігме, присій Богу. — Ой на тобі, козаче, дитину, бо далебі під коника кину. н. п. — Ой не буду, козаченьку, далебі не буду, як ти вийдеш за ворота — я тебе забуду. н. п.

Еле = д. Едві.

Елевый = ялиновий.

Елей = оліва. — Правда як олива — завжди поверх вийде. н. пр. — **Елей святий** = миро.

Елеопомазаніе = мирування.

Елеопомазывать = мирувати.

Елеосвященіе = маслосвятіє, соборовання, мирування. — І маслосвятіє служили. К. Ш.

Елеосвящать = соборовати маслом, мирувати. — Там такий трудний лежить, що от-от Богові душу віддає, уже його й маслом соборовали. — Коли кого мирували, тому же не можна так жити, як чоловік з жінкою. н. пр. Ман.

Ёлка = 1. ялінка (д. Ель).

2. (дерево ялинове чи соснове, котре квіт чаює на різдвяних святках) — ялінка-гільце, сосенка. — Радіють всі, готують мед, вино і цядками воірають гільце. Гайбов.

Еловый = д. Елевый.

Ёлочка = д. Ёлка.

Ёлочный = ялиновий, гільцевий.

Ель, рос. Pinus Picea du Roi Endl. Pinus abies L. = яліна, здр. ялінка (укр.), смерека (гал.). С. Ан. — А мій милий при ялині, пасе коні на долині. н. п. — Гільце дерево з ялини та з червоної калини. н. п.

Емёць = д. Взіточникъ.

Ёмкій = місткий. — Ся пляшка дуже містка.

Ёмкость = д. Выѣтительность і Выѣтимость.

Ендова = жбан, джбан (С. Аф. З.), кондійка (С. З.). — До часу жбан воду носить. н. пр.

Еноть, зв. Viverra genetla = янот.

Епанча = опанча, опанчіна (Эв.), керей (С. З.), бурка (С. Ш.). — Еней в керей замотав ся, на задвірку хронти уклав ся. Кот.

Епархія, **епископія** = владичство, епархія, біскупство. — О посвященні їх на владичство бажали. (Вірші на см. Сагайдачного. Ист. п. малор. нар.).

Епископъ = архирей, владика, (католицький) — біскуп.

Епитимія = покута. (С. З.). — Де молитва і покута, там і гріх забутий. н. пр. — **Несті епитимію** = покутувати. Ст. Л. — **Понесті, отбыти епитимію** = зпокутувати (С. З.), відпокутувати. — Я свою кару ще перед гріхом відпокутувала. Фр.

Ёра = д. Безпутьникъ.

Ералажъ, **ералашъ** = 1. розгордіаш, гармидер.

2. пісенітниця, бриднй.

3. мішанина, частіше мішанина цукерків різних.

4. гра в карти (особлива).

Ересь = ёресь, еретичество. (К. Кр.).

Еретикъ, тическій = ерѣтик, одщепенецъ, недовіроч, подувіроч, еретичий, еретичький, еретичний (С. З.). — Еретикомъ едѣляться = поеретичити. — Нині князі руські всі поеретичили. І. Вишнєський. (К. Ист. возе. Руси)

Ёрзати, ся = сівати, ся, мостіти, ся, гóрзатись. С. Л.

Ерикъ = ярóк, бálочка (понята водою).

Ерлыкъ = ярлик.

Ермакъ = жóрен (ручний).

Ермолка = ярмóлка.

Ериникъ = д. Безпóтнникъ.

Ерошитъ, ся = 1. куйóвдити, ся, кóшлати, кóшкати, ся, кúдлати, ся, кудóвчити, ся, настобóрчувати, ся. — На віщо так настобурчувати волосси?

2. кострі́чити, ся, харапúдити, ся. — Кінь харапудить ся і не йде.

Ерошка = кúдла, кудлáнь, кудлáч, патлáч, кудлáтий, патлáтий. (С. З.).

Ерофеичъ = травня́к, травнячóк (горілка, настоiana на різних травах). С. III.

Ерунокъ = вуглѣця. С. Пар.

Ериньтѣ = огризáти, ся, кострі́чити, ся. (С. Л.).

Ёршъ, риба *Perca cernua* = 1. йорж; до тієї ж породи, здаєть ся, належать — бóбѣрь, борючóк і мореська р. — бичóк.

2. гвѣздо́к (з зубицями до головки).

Ерѣга = 1. рибáльська сѣтка (особлива).

2. гультьй, гульвіса, пня́ниця, пія́к.

Ерѣжничать = пѣя́чити, гультья́увати, пѣ́ти-гуля́ти.

Есауль = осаву́л, осаву́ла.

Е'сли = коли́, як, як щó. — Е'сли бы = коли́-б, як-би́, бода́й, коби́, коб (Под.). — Ой пішла б я на музики, коб дав батько пятака. п. п. — Як би міні черевики, то пішла б я на музики. К. III.

Естєственний, но = сьвітóвий, прирóдний, натурáльний, звичáйний, натурáльно, звичáйно. — Що випив чарку? Се ж сьвітóве. С. Л.

Естєствó = прирóда, істóта, естєствó, ествó. — Природу тяжко одмінити. п. пр. — Сьвітло сонця сюди не доходить, пѣякі живі істоти тут не водять ся. Фр. — Сповідати ся такими словами, з котрих би ієрей уразумів естєство грѣха. Б. Н. — Як приляже до твоєї груді всім своїм дрібненьким еством. Фр.

Естєствознáніє = природознáвство.

Естєствоиспытáтель = природознáвця, природоспѣт (Гал.). — Говорять учені природознáвці, що... Фр.

Е'сть = є, єсть. — Есть ли = чи є́, чи єсть?

Ефеєъ = рúчка, держáк (шаблѣ, меча то-що).

Ехидна, *Coluber berus* = гадю́ка, змѣй.

Ехидничать = лука́вити, лютовáти.

Ехидный = лука́вий; злѣй, лю́тий.

Ехидєство = лука́вство; злѣсть, лю́тієсть.

Ехидєствовать = д. Ехидничать.

Еще́ = ще, іще́. — Дай міні ще трохи. — Багато ще буде дѣла. — І ще разочок поцілуй. — Ещє бы = дѣж-пакі́, дѣж-пак, а тóж пак.

Еоимóны = поклóни (у великий пієт).

Ж.

Жаба = 1. *Rana bufo* — жа́ба, де-які одміни — ропу́ха, корóставка; поб. — жа́бище, здр. — жа́бка, мале — жабе́ня, тко, (д. ще Голова́стикъ З.).

2. *Angina* — жа́ба.

Жаберный = зя́бровий.

Жабій = жа́биний, жа́бчаний. С. Аф.

Жабникъ = рос. 1. *Filago arvensis* L. = горля́нка, грудна́ травка, полі́нчик. С. Ан.

2. *Ranunculus* = козѣлець, кúряча слѣпотá. С. Ан.

Жабóвникъ, рос. *Potentilla argentea* L. =

черві́шник, черві́чник, червотóчник, червѣць, деревя́нка, жóвня, нагѣдник, *P. reptans* L. = мо́хна, пятерник. С. Ап.

Жабрѣй, рос. = *Linaria genistaefolia* Mill. — дзвіночкі́, кося́рки і *L. vulgaris* Mill. — д. Вѣ́дольникъ.

Жабры = зя́бра, зя́бри. С. Аф. Л.

Жáворонковъ = жáйворонковий, жáйворонячий. (С. Аф.).

Жаворóнокъ = жáйвороня́, тко.

Жáворонокъ, пт. *Alauda* = жáйворонок, жáйворошок (С. Л.), *A. cristata, rustica* =

посьміюха, попілюха. — Жайворонки чебечуть під небесами. Греб.

Жавороночний = д. **Жаворонковъ**.

Жадничанье = жадання, жадоба.

Жадничать = жадати, ласитись (на що), хапати ся (до чого).

Жадність = жадоба, хтівість (С. З.); зажерливість, ненажерливість, неситство. (С. З.).

Жадный, но = 1. жадливий, жаденний, хтливий, ласий, жадливо, хтіво, ласо. — А ті бачуть, що він у кешеню хова, та й думають: бач який жаденний. н. о. — Ласий на ковбаси. н. пр.

2. зажерливий, ненажерливий, неситий, зажерливо, жерпем, несито. — Той неситим оком за край світа зазирає, щоб загарбать за собою. К. Ш.

Жада = жадоба, згага, жадібка (Номис). — Ой дівчино, дай нам, серце, водиці напиться, годі згагою у полі козакам томитись. К. Д.

Жаждать = жадати, прагнути. — Не той убогий, що мало має, а той, що багато жадає. н. пр. — Всі покою щиро прагнуть, а не в один гуж всі тигнуть. Мазепа. — Прагнути до науоти. Б. Н.

Жагá, жагá, рос. Potamogeton L. = кушир, кушур. С. А. — Бодай тая річка куширом заросла, вона ж мене молодого за Дунай запесла. н. п.

Жаление = жаління.

Жалестый = жалливий, жалкий. (С. Аф.).

Жалить = жалити, кусати. — **Жалящий** = жалкий, жижкий. — І на жалку крошчу мороз буває. н. пр.

Жалкий = 1. бідолашний, бідний, сердений.

2. жалісний (С. З.), жалібний (С. Аф.).

— Жалісним серцем на тоє уболюючи. Л. В.

3. мізерний, міршавий, злиденний, нікчемний.

Жалко = 1. жалісно, жалібно, здр. — жалібненько, порів. ст. — жальніше, жалібніше. — Де узилась та зозуленька, у головках сідала, жалібно кувала. п. д. — Голосніше, жалібніше, щоб вітри почувли. К. Ш.

2. жаль, жалко, жалько, шкода. — Не вернув ся із походу гусарин москаля, чого ж міні його шкода, чого його жаль? К. Ш. — Ой полети жалко, де мій рідний батько, нехай мене одвідає, коли йому жалко. п. п. — Дорогий гість, та шкода, що в піст. н. пр. — Кров не вода, розливати шкода. н. пр.

Жало = жалоб, здр. жальце (С. Аф.), жи-

лo. — На кінці тіла бджоли мають жало тонесеньке, але тверденьке. Степовик.

Жалоба = жалоба, скарга. С. Л. — Велікі скарги доходили до Б. Хмельницького зо всіх сторони. Л. С. — Жалобная сторона винна позванній стороні копію з позову жалоби своєю дати. Ст. Л. — **Жалобы на судьбу** = жаління, бідкання, нарікання, скарги. — Без скаргів він конав і стоїти ні один з дитячих уст не видтав. Пч.

Жалобливый = жалісливий, жалібливий.

Жалобный, но = жалісний, жалібний, но. — Чого встаєш раленько, чого плачеш жалібненько? н. п. — Жалібна пісня.

Жалобщикъ = жалобник (Ст. Л.), позовник (С. Пар.). — Таковий позов жалобник має в реєстр уписати. Ст. Л.

Жалование = пожалування.

Жалование = жалування, плата, запла́та (С. Аф.), платня (Гал. С. Пар.).

Жаловать = 1. жалувати, дарувати.

2. шанувати, любити (кого), мати ласку до ко́го. — **Онъ не жалуетъ его** = він не полюбя його.

3. одвідувати (кого), бувати (у кого). — **Добрó пожаловать!** = прósимо, милостí прósимо, прósимо до госпoди.

Жаловаться = жаліти ся, скаржити ся; жалкувати, ся; позивати; (на долю) — бідкати ся, нарікати. — Невістка скаржилась, а на лиці не змаріла. н. пр. — Там милий лежить, та скаржить ся на головку, що вона болять. н. п. — Не жалкуй на свою матір, що тебе згубила! Ой не буду жалкувати, моя рідна мати, яку мні Бог дасть долю — буду горювати. н. п. — Ой іду як до пана, позивати Івана. н. п.

Жалостливый = д. **Жалобный**.

Жалостный = д. **Жалкий** 1 і 2.

Жалость = жаль, жаління, жалкування, жалощі. (С. Аф.). — Ти не маєш жалю до рідної своєї дитини. К. Ш. — Казна жалю не зна. н. пр.

Жалче, жалче = жалібніше, жалкіше, жальніше.

Жаль = д. **Жалко** 2 і **Жалость**.

Жалить = жаліти, жалкувати, жалувати, шкодувати; шанувати, берегти. — І всі, хто знав його, сердешно жалкували, а ніч — слези утирали. К. Д. Ж. — Жалкую, що не кувив коня. С. Аф. — Чужа стороненька, ще й чужі люди, ой хто ж тебе, моя допю, жалувати буде. п. п. — Прийшов до його товариш його, бере його за рученьку, жалує його. н. п. — І так уже догляда її та шкодує, як ока. н. о. — Не жалій ухнали, бо підкову згубиш. н. пр. —

Попануй худобу раз, вона тебе десять раз попанує. н. пр. — Лихого пічого жалувати. — **Есть о чём жалѣть!** = жалю по кісілю! (Номис).

Жандармъ = жандар.

Жарá = жарóта, спе́ка, спекóта, (дуже сильна) — пекло. — Терпи, Грицю, хоч яка спека. н. пр. — Спека така, що ні за що не можна взятись. Як.

Жарáтокъ = припічок, пригрі́бник. (Пичурка, куди згрібають жар).

Жарéное = печéне, печеня, сма́ження. — На Бога ви гляньте, нам печені дайте. п. п. — Наш дружбонько чорнобривий, не жалѣ йому дати печеню пократіти. н. п. — Мабуть сам пан звелів віддати Рябку печене і що залишилося варене. Гул. Ар.

Жарéный = печéний, (на маслі) — сма́жений, (на салі) — шкварéний, (про молоко, яєшню, ковбаси) — прѣжéний. — У мене єсть прижена ковбаса, печена курка і пляшечка запіканки. Кот.

Жарить, ся = 1. жарити, пекті́, ся, (в маслі) — сма́жити, ся, (на салі) — шкварі́ти, ся (ковбаси, яєшню) — прѣ́жити, ся, (в закритій посудині) — ду́шити. — Як з кабанів топилось сало, так шкварили ся сі в огні. Кот.

2. (про сонце) — палі́ти, пекті́.

3. (різками) — парі́ти, шмага́ти, чу́стити, сі́кти, шкварі́ти.

4. парі́ти ся.

Жаркі́й, ко = жаркі́й, ко, гаря́чий, гаря́че, палю́чий, пеку́чий, че, шкварні́й, шкварно, варкі́й, варко, (про позолоту) — я́сний, ясно, блиску́чий, че, (про цвіт) — жовтогаря́чий. — Гаряче, пекуче літо. — На сонці так шкварно, що не встѣйш. — Варко сьогодні, от і тяжко йти.

Жарковáтый, то = жаркéнький, гарячéнький, ко.

Жарко́е = д. **Жарéное.**

Жарко́некъ, жарко́нько = д. **Жарковáтый.**

Жарни́ца = пічка в середині казанá парово́ї маши́ни.

Жарóвня = жарі́вня (С. Аф.), жарі́вниця (С. Л.).

Жаръ = 1. жар, жарóта, жаркі́сть, спе́ка, вар. — Терпи, Грицю, хоч яка спека. н. пр. — На дворі вар займає дух. Як.

2. жар, жарі́на, (дрі́вний) — при́сок. — Вигреби жар з печі на припічок. — Дажджину на люльку. — Я стиснула його і вся затрусилась, не мов взяла в руку жменю приску. Фр.

3. вогóнь, пал (в тілі). — Такий вогонь

у голові, що крий Боже! — Підгорнувши невеличке рученя під біле личко, у колиці, бачу я, спить в палі́ мале хлопця. В. П. — **Меня́ какъ бѣдѣ въ жаръ бросило** = так як на мене жаром си́пнуло.

4. пал, палкі́сть, запал. — Він з запалу не знав, що й робити.

Жары́ = спе́ка. — Від спеки усе посохло і попалилося.

Жасмі́нь, рос. Jasminum = ясмі́н.

Жáтва = жни́ва, жни́во. — Се було саме у жни́ва. — Прийшли жни́ва — ходити жінка, як не жива (не хоче робити). н. пр. — Буде той голоден, хто жни́вами шукає холодо́чку. н. пр. — Добрі жни́ва колись то будуть. К. П. — (Початок жнив) — за́жін, за́жінки, (кінець жнив і празник у жни́ва) — об́жинки, (починати жни́ва) — за́жинати. — Зажинати найкраще в п'ятницю або вівторок. З. Крим. — (кінчати жни́ва) — об́жинати ся, (збір жнивний) — у́жїнок. (С. П.).

Жáтвенный = жнивни́й. — **Жáтвенная порá** = жни́ва. — **Ж. маши́на** = жалка, жáтка, саможалка, саможáтка, самокóска, женни́чка.

Жáтель, ни́ца = д. **Жне́ць, жни́ца.**

Жать = 1. (жму, жме́ш) — да́вити, тисну́ти, стиска́ти, му́лити, ча́вити. — Чого мене так тиснені за руку? — Сказав талець грати, а сам Бондарівну за ручку стискати. н. п. — 1 черво́ні чоботи муля́ть. н. пр. — Муля́ї чоботи. Чайч.

2. (жну, жне́ш) — жа́ти, (за довг) — від́жинати. (Д. під сл. **Жáтва**).

Жа́ться = 1. д. **Ї́житься.**

2. тисни́ти ся, ту́лити ся. (С. П.).

3. ску́пїти ся.

Жба́нь = джба́н, коно́вка. — Хоч у мене жу́пан драп, єсть у мене грошей джбан. н. п. — Купи ж ми́ні цебер меду, коновочку пива. п. п.

Жва́ка = д. **Жва́чка.**

Жва́ло, Mandibulum = щеле́пи (у комах).

Жва́чка = 1. жу́йка, жвак. — Худоба лягла на спочивок, жує собі жу́йку. н. о. — **Жва́ть жва́чку** = жу́йку жува́ти, реми́гати. — Вози скрипля́ть, ярма рипля́ть, воли реми́гають. н. п.

2. рос. Scleranthus annuus L. = боро́вий проску́рник, борода́вник. С. Ан.

Жва́чний = жу́йний.

Жгу́ть, рос. Capsicum annuum L. = стрю́чковий, стрю́чковáтий пере́ць, перчи́ця. С. Ан.

Жгу́ть = джгу́т, бі́тка.

Жгучість = палючість, пекучість.

Жгучий = пекучий, палючий, смалкий, жижкий, (про кропиву) — жалкий. — Жалке, як кропива. н. пр. — І на жалку кропиву мороз буває. н. пр. — Палюче, пекуче сонце, літо — **Жгучий камінь**, *Lapis causticus* = чортів камінь, пекельний камінь. С. Пар.

Жданіє, жданьє = жданнй, жданка, сподівання, сподіванка, тривання, дождання, чекання.

Жданный = жданний, сподіваний, дожданий. — Не вернеться сподіване. К. III.

Ждать = ждати, сподівати ся, чекати, тривати (С. III), дождити, ся. — Здоровий хвороби сподівай ся, а хворий смерті. н. пр. — Скажи міні, дівчинонько, як рідная мати, чи маю я женити ся, чи тебе чекати? н. п. — Заграв мій кінч вороненький, назад сподівайтесь. н. п. — Ждав тай годі сказав. — Ждали, ждали, та й жданки (жданники) поїли, погубили. н. пр.

Же = ж, же, бо, а. — **Когда же?** = коли ж? — **Приходи послѣ, теперѣ же** миѣ некогда = приходь опісля, а (бо) тепер міні ніколи. — **Что же я сдѣлалъ?** = що ж я зробив? — **Ну же** = ну бо, ну, нумо. С. З. — Коли іти, ну скоріше. С. З.

Жвака = жувака, жувайло.

Жваніє = жування, жвакання, жмакання, (про жулку) — ремігання.

Жванный = жуванний.

Жвальный = жувальний.

Жвать, ся = жувати, жмакати, жвакати, (наче жулку) — ремігати, (трудно) — хамеліти, (про старих) — кутуляти. — Пастух сидить собі тай жвакає хліб. н. о. — Як молододо бувала, по 40 вареників їдала, а тепер хамело, хамело, на силу 50 вмілю. н. пр.

Жвокъ = жуваник.

Жгало, жгало = жигало (С. Аф.), джигало, джигайло. — Жигалом пропик дірку в дощці.

Жезъ = палиця, ціп'ок, (архирейський, чернецький) — патеріця, (козацької старшини) — булава, бунчук, (царський) — бєрло. (С. III). — Взяв патеріцю, чотки взяв і за Україну молитись старий чернець пошкандибав. К. III.

Желаніє = бажання, хотіння, хіть, воля (сильне) — жадання, жадоба (С. Фр.). — Аби хіть була. н. пр. — Хіті з вола, а сили з комаря. н. пр. — **По собственному**

желанію = по своїй волі, самохіть (К. Ч. Р.). — **Исполнить желаніє** = вволіти, ввольнити, уволити волю. — Циганочко, вволи мою волю, та причаруй козаченька, що стояв за мною. н. п. — Рибалочки, козаченьки, ввольніть мою волю, ви розкиньте тонкий невід по синьому морю. н. п.

Желанный, ая = бажаний, жаданий, пожаданий (С. Ж.), помисльний, блага́ний, бажана, жадана, жаданка. — Вийди, матінко, погляди, що тобі бояре привезли, чи вівцю, чи ярку, чи невістку жаданку? н. п. — Невістка наша, жаданко, не рік ми тебе ждали. н. п.

Желатель = хотій, хтії, охочий.

Желательно = хотілось би, бажалось би; кортіть. — Хотілось би з ним побачитись. — Кортіть ченцеві з келії, та ігумен не спить. н. пр.

Желательный = хотічий, бажуючий, часто звивається і як **Желанный** (д. вище це слово).

Желать = хотіти, хтіти, воліти, бажати, жадати, жічити, жічити. — Ой чи волниш Бондарівна із мною жити, а чи хочеш в сирій землі гнити? н. п. — Воліла б я, моя мати, гіркий камінь їсти, а ніж маю із нелюбом обідати сісти. н. п. — Там дівчина стояла, козаченька бажала. н. п. — Калино-малино, чому почорніла, чи вітру боїш ся, чи дощу бажавш? н. п. — З тюрми на волю рвеш ся ти, бажавш жити, та сили не дано тобі тюрму зломити. Як — А я тебе так жадаю, чрез віконце виглядаю. н. п. — Од сьвіта вже давно нічого не жадаю, аби стара любов, я про нову не добаю. К. Д. Ж. — Умерти вміст і я бажую, а ніж жити сама маю. н. п. — Хто чарки лічить, той добра не зичить. н. пр. — Що тобі не мило, то й людям не зич. н. пр.

Желаться = хотіти ся, бажати ся, жадати ся; манути ся, кортіти. — Кортіть шкоринка Маринку. н. пр. — І хочеть ся, і колять ся. н. пр.

Желвакъ = жовна (С. Аф.), гуля (С. З.), гуля, моргуля, гургуля. — Розхрістана, простоволоса і, як в намістї, вся в жовнах. Кот. — Від його цибуха набігла гуля за ухом. С. З.

Желвастый = жовнуватий (С. Аф.), гулявий.

Желє = драглї (з ягод, яблуків то що); кісіль; павідло. С. Пав.

Железа, Glandula = заліза (С. Аф. З.), здр. залозка. (С. Аф.).

Желкнуть = жовкнути, жовтіти. — Минає літо, шедестить поживає листя. К. III.

Желна́, лат. *Picus martius* = жовна́ (з породи дятлів, д. Дятель). С. Аф.

Желобина́ = жолобина.

Желобистий, желобоватий, желобчатий = жолобчастий, жолобуватий, жолобуватий. — Набалакала, наговорила, дайте жолобчастого Данила. н. пр.

Желобить = жолобити.

Желобъ, жолобъ = жолоб, здр. — жолобок, (на дереві) — рівчачок, (в бочці для дна) — втіри, (для стока води) — ринва. — З дощу та під ринву. н. пр.

Желѣнький = жовтенький.

Желѣхонѣк = жовтісенький.

Желтизна́ = 1. жовтизна, жовтина.
2. жовтий цвіт.

Желтинникъ, желтнякъ, желтница, рос. *Rhus Coninus* L. = рай-дерево, скомпія. С. Ан.

Желтитъ = жовтіти.

Желто́ = жовто.

Желтобрюхій = жовточеревий. (Номис.)

Желтобрюхъ, гад. *Coluber* = жовтобрюх. С. Аф.

Желтобрюшка, лат. *Motacilla citreola* = жовтобрюшка. С. Аф.

Желтоватий, то = жовтятий, жовтлявий, во, жовтенький, жовтуватий, прожовтий. (Чайч.).

Желтогрудий = жовтогрудий.

Желтокрáсный = жовтогарячий. С. Аф. — Кушила жовтогарячу хустку.

Желтокорень, рос. *Statice latifolia* L. = кермек, кірмак, *S. tararica* L. — жовтіло, кермек, кірмак. С. Ан.

Желто́к = жовто́к, здр. жовто́чок. С. Аф.

Желтопу́з = д. Желтобрюхъ.

Желтосливникъ = д. Абрикосъ.

Желтость = д. Желтизна́.

Желтоцвѣтникъ, рос. *Anthoxanthum odoratum* L. = душиця. С. Ан.

Желтоцвѣтъ, рос. *Adonis vernalis* L. = горіцьвіт. С. Ан.

Желту́ха, хвороба *Icterus* = жовтяниці (С. Аф.), жовтячка.

Желтушный = жовтяничний.

Желтый = жовтий.

Желѣтъ = жовтіти, жовкнути, жовкнѣти, (про хліб) — половіти. — Уже осінь красить листя, тополя жовтіє. Аф. — Тим часом хліб давно у полі полове Греб.

Желтяница, рос. *Carthamus tinctorius* L. = крокіє, свѣтлиця, свѣтлу́ха. С. Ан.

Желудковий = жолудбовий.

Желудникъ, рос. *Aesculus* = каштан. С. Ан.

Желудокъ = жолудик (д. Желудь). С. Аф.

Желудокъ = 1. живіт, тлунок (С. Ш.), трунок (С. Ш.), шлунок. (С. З.). — Аби в тлунок (трунок), а на плечі дарма. н. пр. — Ї що їсти, в що й пити, не приймає трунок. С. Ш. — По третій чарці скинули на шлунок. Макаровський. С. З. — Се надто харч міцна про шлунки молоді й не звари́ть ся вона. Куліш. — Не йде на трунок. С. Л. — (У животини) — кендюх, (разом з кишками то що) — тельбух, тельбухи. С. З. Ш. — І виняв тельбухи з кишками, розклав гарненько їх рядами і пильно кендюх розглядав. Кот. — (У жуйної животини): 1-й желудокъ — рукав, 2-й ж. — рубець, 3-й ж. — книжка, 4-й ж. = сичуг.

2. зруб (в льодовні).

Желудочный = животівий, тлунковий, трунковий (про хвороби), шлунковий (ліки своєнародні). — **Желудочная вода** = животкова. — А ну, лишень, по чарці животкової.

Желудь, жолудь = жолудь.

Желѣніє = жовтіння.

Желчина́ = д. Желтизна́.

Желчний = жовчний.

Желчь, жолчь = 1. Bilis — жовч. — На мед, а не на жовч люди мух ловлять. н. пр.

2. злість.

Желѣза́ = д. Железа́.

Желѣза = заліза, залізо, кайдани, закови. — Бути ж міні у неволі, у залізах, у заковах. н. п. — Відвага мед, вило пе, відвага і кайдани тре. н. пр.

Желѣзна = жу́желиця (С. Аф.), ціндря.

Желѣзистий = залізистий, желізистий.

Желѣзистый = залізистий.

Желѣзко = залізде.

Желѣзникъ, рос. *Caragana frutescens* Dc. = дере́за, люкре́ція, сі́бірка. С. Ан.

Желѣзний = залізний (С. Аф.), желізний. — **Желѣзная доро́га** = чугу́нка, чаву́нка, залізна доро́га, ко́лія, залізни́ця, желі́зниця. — **Ж. заводъ** = рудня. — **Желѣзные опілки** = тріни. — **Желѣзная поло́са** = шта́ба, (на колеса) — ші́на. — **Ж. руда́** = залізняк, руда́, (піскувата) — бала́ш, (глиниста) — карі́нь, карні́ста руда́. З. Сидоренко. Волинь. — **Ж. рудні́к** = рудня, рудоко́пи. (Зап. Сидоренко. Волинь.). — **Желѣзний челове́къ** = залізняк. — **Ж. ко́-**

рень, рос. *Centaurea Scabiosa* L. = ВО-
лѣшки, наголѣваток. С. Ан.

Желѣзнякъ = 1. залѣзнякъ (камінь і міцна
пегла).
2. рос. *Verbena officinalis* L. — залѣзнякъ,
порилішник (вживаєть ся на ліки від пор-
плиці), червоні зіркі, суха нѣхворощ,
кошиця. С. Ан.

Желѣзо = залізо. С. Аф. Л. — Листовѣе
ж. = залізо, бляха. — **Буй желѣзо**, по-
ка гарячѣ, н. пр. = коваль клѣсле, до-
ки тепле. н. пр.

Желѣзодѣлательный, ж. — дѣльный, ж-пла-
вильный заводъ = рудня. С. Л.

Желѣзоторговецъ = залѣзнякъ. С. Аф.

Желѣзце = залізде, залѣзячка, поб залі-
зяка, зб. залѣзячча. С. Аф.

Жеманистый = манірий, маніжний. —
Манірна дівчина.

Жеманиться = манірити ся, маніжити
ся, вивертати ся, викривляти ся, ви-
хилияти ся. (С. З.).

Жеманіха = манірна, кривляка.

Жеманство = вихилися, викрутаси, крив-
ляння.

Жеманный = д. Жеманистый.

Жемѣкъ, жемѣлька = 1. грѣдка, вальбѣк,
валька (про що липуче або стиснуте в руці).
2. медяник. (С. З.).

Жемчѣгъ = перли. — Були коралі, та пі-
шли далі, були перли, та ся стерли. н. пр.
— Зубоньки, як перлоньки. н. п.

Жемчужина = перліна, перлінка.

Жемчужница = 1. скѣйка, ракушка (з ко-
трої добувають перли).
2. жінка, що торгує перлами.

Жемчужный = перловий.

Женá = жінка, дружина, подружжя,
дружба (К. З. о Ю. Р.), жонá, старá (як
каже чоловік їй, часом називаючи так і зо-
всім ще молоду жінку свою). — Добра
жінка чоловіка на ноги поставить, а злая,
то ще й звалить. н. пр. — Чоловік до дому
мішком, а жінка винесе хвартушком. н. пр.
— Як любя дружина, то люблю й в рядинні.
н. пр. — Ой ти милий, голуб сивий, вже ж
ти оді́жаєш! На кого ж свою дружину
дома покидаєш? н. п. — Вийде мене зустрі-
чати весела дружина і винесе на рученьках
хорошого сина. Пч. — Розумна жона, як
два міхи муки, а третій шнона. н. пр. —
Жена бочарá, дьяка, кузнеца и т. д. =
боидарі́ха, дячі́ха, ковальі́ха і т. д. —
Ж. дяди = дядина. С. Аф. — **Брошен-**
ная ж. = лішена, покиді́чка. — **Вѣр-**

ная ж. = вірна, віри́чка. — **Граждан-**
ская женá = жінка на віру, не він-
чана, приста́вщина, підлѣжниця (С. З.)
— **Салдáтекая женá** = москѣвка (С. З.),
салдáтка. — **Невѣрная ж.** = не вірна,
жирѣ́ха, гуля́ща. — **Разведѣнная ж.** =
розвѣдка.

Женáтый = жонáтий, ожененний.

Женинъ = жінчин. С. Аф. — Усе пропив,
вже й до жінчиної скрині добрав ся.

Женить, ся = женіти, ся, оженити, ся,
поженити, ся, одружити, ся, спарува-
ти, ся, побрати ся, брати ся, пошару-
вати, ся, подружити, ся, поияти, ся
(кого, з ким). С. З. Л. — На що міні же-
нити ся? На що міні братись? Будуть з
мене молодого козака сьміятись. К. Ш. —
Не міні старому з нею паруватись. Ган.
Барв. — Попаруєм діток. К. Д. — Оженим
ся немого, в тебе нема нічого, а у мене й
того. н. пр.

Женитьба = оженіння, одружіння, шлюб.
(Пр. д. під сл. **Бракъ**).

Женіхъ = 1. женіх (С. Аф.), здр. жені-
шенько (К. Д.), заручений або на весіллі
— молодий, молодик, на весіллі в піснях
або обрядових речах — князь. — **Же-**
ніхъ и невѣста = молодий і молодá,
молоді, молодята (в піснях та речах на
весіллі) — князь і княгиня. — Деся у
нашого князя, княгині єсть брат. С. Х. —
Дайте міні золотого од князя молодого. н. п.
2. женило, жени́лко. — Де там хлопц-
женило, пора вже й женити.

Жѣнка = жінка, жіночка, жінонька.

Женолюбивый = бабій, бабійч. С. Аф. Ш.

Жѣночка = жіночка, жінонька.

Жѣскій = жіночий, жіноцький. С. Аф.
3. — Жіноча річ коло при́чка. н. пр. —

Жѣскій полъ = жінкі, жіно́та, жо-
но́та, жінва. С. Л. — На вулиці жінва
черніями (кунами) сидить. С. Л.

Жѣнушка = д. Жѣночка.

Жѣнщина = жінка, жінощина, (не заму-
жня) = д. Дѣвица, (замужня) = д. Женá,
(молода) — МОЛОДИЦЯ. — **Жѣнщины** =
д. Жѣскій полъ. — Ой жінки ви, доко-
тухи, не смачніть же ви сивухи. Кв. — А
государиня, сказано жінощина, вона йому
те й простила. н. о. К. З. о Ю. Р.

Жердево́й = цибѣтий, цибáнь, довгáнь.

Жерді́на = бáнтина, лата, перѣчка. —
Полі́з на бантину, та й обі́рвав ся. н. к.

Жѣрдочка = жѣртка, жѣрточка. С. Аф. —
Он там на жѣртці висить одежа. н. о.

Жердь = жерді́на, дрюк (С. Л.), (тонка)

— тичка, тичіна (на пр. у млиновому криї, в бороні то-що) — глиця, (С. Аф.).
 — Тече річка під вербами, через річку глиця. н. п. (для вішання) — жёртка, жёрточка, (придавлувати снопи на возі) — рубель С. З., (придавлувати стріху) — притуга, півзина, (набирати соломі, замісць вил) — рожен, (в будові) — банта, бантина (С. Ш.), лата, латина (С. З.), перечка, (у рибалок, полохати рибу) — бовть С. Ш., (для сушки риби) — бугун, (у колодязі, при відрі) — посмік, (підвизуєть ся в екіпажі для пристяжки) — пристяга, притяга, бичівник С. Ш., (для висмикування або витягання) — ключка, ключіна.

Жерёбая = д. Берёжая.

Жеребей = 1. жереб, жеребók, (пустій) — яловий. С. Л. — **Метать, братъ жеребьи** = кидати жереб, жеребувати, брати жереб. — Гей збирались в город наші парубки до призыву — розбірати жеребки. В. Ц.
 2. пай, пайка, частка (що достало ся кому по жеребу).

Жеребёнокъ = лошá, лошáтко, лошонок, (бáльший) — лошáк, лошіця, (зідстриженою гривою) — стригун, стригунець, стрижча, тко. С. З. Л.

Жеребёць = жеребёць (С. Аф.), óгирь, (в табуні для розплоду) — ста́дник. — Не-хай пикапа підо мною огирем танцює. Гул. Ар.

Жеребѣться = жеребіти ся, ожеребіти ся.

Жеребёвый = жеребовий, жеребковий.

Жеребѣта = лошáта.

Жеребѣчий = жеребиний, жеребѣчий. С. Аф.

Жеревіка, рос. *Vaccinium Oxycoccus* L. (*Oxycoccus palustris* Pers.) — журавіна, журавіха. С. Ап.

Жерло, жерловіна = джерелó (С. Аф.), паща.

Жерновкї, Lapides sangrogi = жирушки, ракові очі.

Жерновой = жорновий.

Жерновъ = жóрен, жóрна. С. З. — Добрі жорна все перемелють, н. пр. — (У млинї верхній) — вёрхній кáмінь, верхня́к, (спідній) — спідній кáмінь, спідня́к, (8 четв. впоперек) — вісьмерик, (паличка, котрою крутять ручний жорен) — жорнівка.

Жертва = жёртва, охвіра, офіра. — Яка віра, така і охвіра. н. пр. — Чародійницям не дай віри, не вчини бісам охвіри. н. п. — Служба Божая есть офіра Богу учинена. Б. Н. — На святих місцях молитви отправають ся і приносять ся Богу офіри, Л. Сам. — Приносите бжолі густі меди, жовті воски і часті рої Господу Богу на офіру, а людям на пожиток. н. зам. — **Предать, оставитъ на жертву** = віддати, кіннути, дати на поталу. — Тіло мое поховайте, звіру, птиці на поталу не дайте. н. д. — Семен Палій не дав Шведу христия на поталу. н. д.

Жертвенникъ = жёртовник (С. Ж.), жёртвня. (К. С. П.).

Жертвенный = жёртовний, офірний.

Жертвовање = жёртування, офіровання.

Жертвователь, ница = жёртуватель, ка, офіровник, ця.

Жертвовать = жёртувати, охвірувати, офірувати. — Батацько офірує, та нічого не дарує. н. пр.

Жертвоприношение = д. Жертвовање і Жёртва.

Жестеръ, рос. *Rhamnus cathartica* L. = жóстір, крушіна. С. Ап.

Жесткій, ко = твердій, до, цупкий, ко, жорсткий, шерсткий, сутуговатий, шкарубкий, мулький, мулкий, ко. — Цупке сукно. — Шерстке волосся. — Шкарубкі руки. — Мулко сидіти. С. З. — Голому й на сні мулко. н. пр. — **Мя́тко стёлетъ, да жестко спатъ**, н. пр. = м'я́тко стёлить, та твёрдо спатъ. н. пр.

Жесткнуть = твердіти, твердішати, шкарубіти, шкарубнути.

Жесткокрылый = жорсткокрилий. Степовик.

Жестокій, ко, жестокосердый = жорстокий, ко, лютий, то, тяжкий, немилосердний, но, запékлий, ло. — Я бояв ся його і вважав його жорстоким чоловіком. Фр. — Запекла душа. С. З. — Тяжка туга.

Жестокость = жоретокість, лютість. (С. Л.).

Жесточайший = лютіший, найлютіший, найтяжчий. — Він мінї паялютіший ворог.

Жесточае, жесточе, жесточе = лютіше.

Жестче = твердіше, жорсткіше, жереткіше, мулкіше.

Жестъ = рух.

Жестъ = жеретъ (Лів. С. Аф.), бля́ха (Прав. С. Ш.), біле залізо (на покрівлю). — **Покривать жестью** = жеретити, бляху-

вѣти. (С. Ш.). — **Покрѣтый жѣстью** = бляхований.

Жестѣть = д. Жѣстнуть.

Жестяникъ = бляхѣрь. С. Ш.

Жестянка = жерстянка, бляшанка. (С. Ш.)
естяной = жерстяний (С. Аф.), бляшан-
жий. (С. Ш.).

Жестяночный = бляшановий.

Жетонъ = дукѣч (на спомин про яку не-
будь важну подію).

Жечь, ся = пекти, ся, палити, ся. С. З.
Л. — Сонце пече. — Палити дрова. — Па-
лити цеглу. — Горілка пече в роті. —

Жжѣть сердце = печѣ згѣга. — Кра-
пѣва жжѣтся = кропѣва жалить. — **Это**
жжѣтся (про цѣну) = кусѣть ся.

Жженіе = паління.

Жженка = палѣнка. — День і ніч вони
крутилися, то лилася сливѣнка, варенуха,
сахарна палѣнка. Макар.

Жженый = палений. С. Л.

Жібецъ, рос. *Dentaria bulbifera* L. = ясе-
лицѣ. С. Ан.

Живѣтъ = д. Жить.

Живѣхонько = скорѣнько, швидѣнько,
хутѣнько.

Живѣтельный, но = живущий, цѣлющий,
е. — Може вернеть ся надія з тѣєю водою
— цѣлющою, живущою дрібною слезою.
К. Ш.

Живѣть = 1. оживляти, живѣти. (С. Аф.).
2. бадьорити, додавати дѣху.

Живѣться = 1. оживляти ся.
2. живѣти ся, поживляти ся, користу-
вати ся.

Живѣца = живѣця. С. Аф.

Живность = живність (С. З.), дріб, дро-
бинѣ. С. Аф. (качки, кури, гуси то що, що
продають ся живими).

Живо = 1. живо, ясно.
2. щиро, від щірого серця.
3. швидко, хутко, прудко.

Живодѣръ = гицель (С. Аф. З. Л.), кото-
луп, живолуп; жирид, дряпѣка (С. Пав.),
лушѣр. (Фр.).

Живое = живѣ. — **Задѣть когѣ за жи-
вое** = вразити, допекти до живого.

Живой = 1. живий, живущий. — Він ще
живий.
2. живий, ясний.
3. жвавий (С. Аф. З.), моторний, швид-
кий, хваткий. — Ой який то хлопець
жвавий, ще й до того кучерявий. н. п. —
Жвавий, як бѣс у почі. н. пр. — Швидка,

гнулка, хвистка, порскенька, була із диявола
лиха. Кот. — **Живѣя вода** = а) криниш-
на в. б) живуща, цѣлюща в. (Д. під сл.
Живѣтельный). — **Живѣе серебрѣ** =
живѣ сріблѣ. — З одного краю дудочки
видимають із скла бульбашку, наливають
туди живого срібла. Д. п. Св. Б. — **Жи-
вой забѣръ, живѣя изгородь** = обсада,
живоплѣт. (Гал.). — **Живѣя вѣра** = тѣ-
пла вѣра. — **На живѣю нѣтку** = на
живѣ нѣтку, на швидкѣ рѣку. — **Жи-
вое урочище** = живѣ урочище, нату-
ральна межѣ (рѣчка, течія).

Живокость, рос. *Delphinium Consolida* L. =
сокирки, польові сокирки, комарѣви
носѣки, косѣрики, черевѣчки, возуліні
черевѣчки. С. Ан.

Живокість рос. *Symphytum officinale* L. =
живокіст, правокіст, костолѣм, волѣ-
вий язѣк. С. А.

Живописѣть = малювати.

Живописецъ = малѣрь С. З. (жінка його) —
малѣриха, (син) — малѣренко, (дочка) —
малѣрѣвна, (що малює образи, вибикий) —
богомѣз. (С. Ш.) — Мати ж наша, мати,
де ж нам тебе взяти? Малѣрів наняти, ма-
тір змалювати. н. п.

Живописный, но = 1. малюваний.

2. малювничий, чо. — Ганочки попусу-
вали си і почорніли дуже не малювничо. М. Д.

Живописность = малювничість.

Живописцевъ = малѣрський.

Живописъ = 1. малѣрство (С. З.), ма-
лювання. — Взяв ся він за малѣрство.
— **Занимѣться живописью** = малѣру-
вати. — Почав учити ся малюванню.

2. картѣна, малювання, малюнок. —
По стѣнам скрізь було гарне малювання. О. С.

Живородный = живущий.

Живородящий = живородний.

Живорѣбный садѣкъ = сѣжалка, сѣжав-
ка (С. З.), рибник. (С. Пар.).

Живость = жвавѣсть.

Животворный = живущий, оживляющий.

Животина = животѣна, скѣтина, худѣ-
бина, худѣба, товарѣна, товар, тварь.
— І при лихій годині памѣтай о худѣбині.
н. пр. — Шѣя у вовка суцѣльна, а не так
як у прочѣй тварі н. о. — Гей, яром, яром,
за товарѣм. н. п.

Животное = 1. тварь, поб. тварѣюка, (мо-
лоде, що годуєть ся молоком) — молош-
няк (Харк. Чайч.) — **Животное пресмы-
кающее** = гад, гѣдина, плаз. — До-

машнее животное = д. Животина.

2. (лайливо про чоловіка) — звѣр, ско-тина.

Животный = 1. животный, товарный.

2. животный, животный.

Животрепещущий = живый, живой, жи-вущий; надзвичайно цікавий.

Животъ = живот, черево, пузо. С. З. — Болит живот. — Лиг черевом на шч. — Пузо таке, що трохи не волочеть ся. —

Надорвать, **надсадить животъ** = підір-вати ся, підвередити ся. — **Надорвать**

животки = кишкы порвать. — Ре-го-тали ся, трохи кишок не порвали. — **Не**

на животъ, а на смерть = до загину.

Животы = добро, маєтки, пожитки, збіжжя, манатки.

Живучесть = живучість.

Живучий = живучий, живущий.

Живучка, живучая трава, рос. Ajuga her- tans L. = суховершки, горлянка, го- стровершки, дівчака краса. С. Ап.

Живчикъ = 1. жвавий, жевчик, фѣр- тик, хвѣртик, фінтик, хвѣнтик.

2. живчик (бюща жила).

3. мішка (під оком).

Живѣмъ = живѣм. — Вони ж його не били, не рубали, тільки з його молодого живцем шкуру знали. н. п. — 800 на аркан звязав, до свого війська живцем примчав. н. п. — Живцем його в руки взяти, в го- род Київо запродати. н. д. — Спалить його або живцем шкуру злупить. Ч. К. — Той жаль мене сточив живцем, той жаль мене спалив вогнем. Пч.

Живѣ = жвавіше, живіше, швидче, хут- че, швидчіш, е, хутчіш, е, мерщій.

Жигало = д. Жегало.

Жигало́къ = д. Бересбрѣкъ.

Жигануть, жигнуть = 1. опекти, опа- ляти.

2. стьобнути, оперезати. — Оперезав багом.

3. нашкодити, наробити шкоди.

Жигучесть, жигучий = д. Жгучесть, жгучий.

Жиденький, ко = ріденький, ко.

Жидитъ = розводити, розбавляти. — Треба розбавити квас, бо дуже густий.

Жидкий, ко = 1. рідкий. — Борщ зовсім рідкий. С. Л. — Рідке пиво. — Рідке во- лоси. — Рідка вовна. — Рідка каша. — Рідке полотно.

2. безсилый, квѣлий. — Квола дитина.

Жидкомѣръ = д. Ареомѣръ.

Жидкость = 1. рідкість. (С. Пар.).

2. рідко, рідина (Чайч.), тѣч, тѣч (С. Жел. Пар.) — Жовтаву теч з божої ко- ровки зовуть молоком. Верхратський.

Жидовка = д. Еврейка.

Жидовскій = д. Еврейскій. — **Жидовская**

смола = д. Асфальтъ. — **Жидовскія**

вишні, рос. Physalis Alkekengi L. = гру- ші жидівські, мохунка, мохунка. С. Ап.

Жидовство = жидівство, жидівська віра.

Жидомѣръ = жмѣкрут (С. Аф.); скупер- дя, га, скупиндя, скинара. С. З.

Жидъ = д. Еврей.

Жидѣтъ = рідшати.

Жйжа = юшка, рідота. — Сьорбай, Гри- цю, юшку — на споді буде рибка. н. пр.

— Треба підсипати густі мої локші, а то

сама рідота. Полт. Чайч.

Жйже = рідше.

Жйженность = життя, жйжность.

Жйженочекъ = (ласкаюче) — йсочка. — Ах, ти йсочка моя!

Жйженоеписаніе = життѣпис. — Зредакту- вав та життѣпис написав В. Чайченко.

Жйжн = життя (С. Аф. Л.), жйтка (Вол.), жйлоб (С. Аф.), жйживання, пробуван-

ня, вік. — Нехай нашу любов згада, наше

милування, нехай має в чужій землі добре

поживання. н. п. — Віп багато добра зро- бив на своєму віку. — На мій вік стане.

С. Л. — Люблю таку жйлбу, що ніколи

сварки не має. С. Аф. — **Влачить жйжнъ**

= бйдувати. — **Жйжнъ прожйтъ**, не по-

ле перейти, н. пр. = вік прожити, не

дошову годину пересідти; вік зві-

кувати — не пальцем перекивати.

н. пр. — **Жйжнъ безрадостная** = без-

просвітна доля. — **Лйшйтъ жйжнй** =

згубити (кого), стратити, одібрати життя.

— **Укоротйтъ жйжнъ** = змалити віку.

— Боюся чоловіка, як побачить, буде бити,

змалить мій віку. н. п. — **Долговремен-**

ная жйжнъ = вік довгий. — Дай вам,

Боже, вік довгий, а нам дохід добрий. н. пр.

— **При жйжнй** = за життя, за живота

(К. Краш.) — **Спасйтъ жйжнъ** = спасіти,

порятувати від смерті.

Жйла = жйла, поб. жйляка, здр. — жйл-

ка, жйлочка. С. Аф.

Жйлетный = камзѣловый.

Жйлетъ = камзѣол, камзѣолка.

Жйлецъ = постояльник (С. З.), пожи-

лѣць, сусѣда, підсусѣдок. — В кого ха-

тата порожи і він пустив його жити, той

вже і сусѣда його; сіх сусѣдів же іноді і

підсусѣдками зовуть. К. Х. — **Онъ уже не**

жйлецъ на этомъ свѣтѣ = йому вже

не животіти, не топ'яти рісту, на тонку пряде. — Чую, братіку, що вже міні не животіти. С. Аф.

Жилистий = жиливий (С. Аф.); жилиний, живутий.

Жилить = шахраювати, шатирити.

Жилиться = силкувати ся, намагати ся, пнути ся.

Жилища, жиличка = постояльниця (С. З.), похильчиха, сусіда. — Ми маємо й похильчиху, з того живемо. З. Крим.

Жилище = жилия (С. Л.), житло (С. З.), житлице, оселя (С. З.). — По троху перебирали ся туди на нове житло. н. к. — Обрали собі місто на житло. Л. С. — Ідуть з України в слободи на житло С. З. — То була на пів розвалена хата, житло старого жебрака. Фр. — Зробимо сяку таку оселю, та й будемо жити. н. к. — Проміж оселями хилив ся, типи перестунав, ховав ся. Кот.

Жилуватий = жилкуватий, волокнуватий.

Жиловатий = д. Жилистий.

Жилой = жилий.

Жилочный, жилиный = жилиний.

Жильё = д. Жилище.

Жилать = жалити, кусати.

Жимолость, рос. Lonicera = жимолость, козячий листик (С. Ан.), свидь (С. Пар.).

Жирадоль = лихтарь (великий підсвічник).

Жирно = 1. жирно, сито. — Гляди міні, сито галушки салом затовчи. н. к.

2. ласо. — Хто мало спить, той ласо їсть. н. пр.

Жирный = 1. товстий, гладкий, оп'ясистий, гладун, гладуха, гладирь, пухтій. — Боже, батьку! дай грошей шапку і жипку гладку. н. пр.

2. ситий, жирний, масний. — Щоб сало та не було сите. н. пр. — Жирний борщ. — Слова масний, а пироги пісні. н. пр. —

— **Жирный блеск** = масний блиск (в мінералогії). — **Жирно будет** = багато дуже.

Жировикъ = 1. каганець. С. З. Л. — Заєвити каганець. — Живе, як каганець без лою. н. пр.

2. камінь Stealites Cardites.

Жировой = жировий.

Жиротоння, жиротонный заводъ = салган. С. З.

Жируха = 1. рос. *Lepidium sativum* L. = жеруха, жируха і *Sagina procumbens* L. = мокрець. С. Ан.

2. гладуха, гладка (про жипку).

Жиръ = жир, сало. — Гусиный жиръ (витоплений) = смалець. С. З. — **Заячий ж.** = шкруд. — **Рыбий ж.** = трін, тропу. С. П. — **Топленый ж.** = (птичий, баранячий) — смалець, (що йде на євітло) — лій, лою. — Шкода лою, євити водою. н. пр. — (До страви) — омаста, (що плава зверху якої страви) — осуга. — (Свинячий або волячий, пухтовий) — здір, здору. Лев. — (В убойної товарини) — нагул.

Жирять = товстіти, товстішати (С. П.), гладшати, гладчати. (С. Аф.).

Жиракъ = гладун, гладирь, пухтій.

Житейский = євітовий.

Житель, ница = житель, ка (С. Аф.), обиватель, ка, мешканець. (С. Ж.). — Всі обивателі Великого Князівства Литовського одним правом писаним сужани бути мають. Ст. Л. — **Городской житель** = городянин, містюк. — **Сельский ж.** = селянин, селюк, хуторянин. — **Слободской ж.** = слобожанин, слободянюк. — **Ж.** предмѣстья = предміщанин. — **Ж.** степной мѣстности = степовик. — **Ж.** лѣсной м. = лісовик. — **Ж.** гористой м. = гірняк. — **Ж.** луговой м. = лугарь. — **Прибрежный ж.** = бережан, бережак. — **Ж.** долинь = низанин, низовець. — **Исконные жители** = тубільці. (Д. Аборигены). — **Ж.** Польсья = Поліщук. — **Ж.** Подолін = Подоліянин, Подоляк. — (Якої частини села, кутка) — кутянин. — (На другому березі) — тогобочанин, бочаник.

Жительство = д. Жилище. — Видь на жительство = білет, пачпорт.

Жительствоваъ = жити, пробувати.

Житникъ = 1. *Mus agrarius* = миша (що водить ся в скирдах та клунах).

2. хліб (йшній).

Житница = хлібниця, комора (з засіками на зерно), шніхтір (Прав. Гал.); часто теж — клуна (Лів.), стодола (Прав.).

Житный = житний або яшній.

Жито = 1. хліб (всякий, в зерні).

2. жито і ячмін.

Жить = жити, животіти; пробувати; мати ся, (ціле жити) — вікувати, (жити) — лігувати, (аби як або бідуючи) — перем'ягати ся, бідувати, (дома) — домувати, (про між себе по братерськи) — бра-

ТА́ТИ ся, (як сестри) — **сестри́ти** ся. — Чую, братіку, що вже міні не животіти. С. Аф. — Заробляв, щоб животіти. Фр. — Як ся маєте? чи ще живенькі, здоровенькі? — Жили б ми з тобою, вік вікували, горенька, нуждоньки по вік не знали б. н. п. — Де пробував у ченьцях його рідний дідько. К. С. З. — **Живе́ть** = а) бува́є, трапля́ється. — **На сві́тлі** все́ю живе́ть = на світі уся́ково бува́є. — На віку, як на довгій ниві, уся́ково трапля́ється ся: і кукіль і пшениця. н. пр. б) до́бре, нічо́го собі. — **Какъ это сде́лано?** **Жи́ветъ** = Як се зроблено? Нічого собі. — **Жи́вий** **жити́** = вчаща́ти (куди), невила́зно сидіти. — Він не вилазно сидить у шинку. — **Жи́вется** = живе́ть ся, ма́єть ся, веде́ть ся, пово́дить ся. — Йому там добре веде́ть ся. — **Жи́ть** **какъ** **бы** **де́нь** **къ** **вече́ру** = жити́ аби де́нь до веча́ра (аби як, без жадного інтересу в житті). — **Жи́ть** **припе́ваючи** = жити́ в достатка́х, в роско́шах. — **Здорово жи́вемъ** = ні з то́го, ні з сьо́го, ні за що, ні про́ що, так собі, з нече́вья. — Чого він так накинув ся? — Ні з того, ні з сього. — Достав Панас сокиру та брусок, налагодивсь — і полягли дерева... пропав лісок знече́вья. Б. Г. — **Приказа́лъ до́лого жи́ть** = каза́в до́вго жити́, відда́в Бо́гові ду́шу. — **Е́му** **не дожи́ть** **до** **весни́** = йому́ вже не то́птати ря́сту.

Жи́тьє = житт́я, пожива́ння.

Жи́ться = жити́ ся, пово́дити ся, ве́сти ся, ма́ти ся.

Жи́харь = д. **Жи́тель**.

Жи́ди = жир, жи́рні, хре́сті (в картах). С. Л. — Жи́р **кози́рь**.

Жи́уде́вий, жи́удо́вий = жи́ровий, хре́стовий. — Жи́рова ма́сть.

Жи́ури́ть, ся = жи́ури́ти, ся (С. З.), **мру́жити, ся**, **плю́щити, заплю́щувати** (оці).

Жи́урки = пі́жмурки, ку́зьмарки, **панас** (С. З.), **ці-ці ба́ба** (С. Ш.), **куціо-ба́ба**. С. З. — Оттут було на цвинтарі я з дітьми гуляю, і з Юрусем Гетьманченком у пі́жмурки граєм. К. Ш. — Собі очі́ці завязала і у панаса грати стала. Кот. — Стали грати у **куціо-баби**. С. З.

Жи́мхи = (з коноплі) — **маку́ха**, (з буриків) — **жма́ки, жми́хи**. — **Маку́ха** сі́мянна до вареників С. З.

Жи́ячо́к = сні́жка.

Жи́нецо́въ = **женці́в**.

Жи́нецъ = **жне́ць**, **здр. же́лчик**, **мн. же́нці**,

же́лчики. — Ні **шве́ць**, ні **жне́ць**, ні в ду-ду **гре́ць**. н. пр. — Ой на **горі́** та **же́нці** **жну́ть**. н. п. — До двору **же́нчиків** **займа́є**. н. п. С. З.

Жи́нея = **жи́нця, же́нчі́ха**. — Вже ж наші **же́нчики** **поподо́ндували** і не **спочи́ваючи** **взя́лись** за ді́ло. Фр.

Жи́нво = **стерня́** (С. З. Л.), **стерно́** (С. З.), **стерни́на**. — Хто на **стерні́** **снать** **лі́г** і од **сонця** **катрия́жку** **зробив**. С. З. — Про́йшло **лі́то**, **о́крути** **ниви** **стерно́м** **опу́стїли**. **Ши́шацький**. С. З.

Жи́нтво = **жи́нво, жни́ва**. (Пр. д. під сл. **Жа́тва**).

Жи́нца = д. **Жи́нея**.

Жи́ньє, жни́ще = д. **Жи́нво**.

Жи́ра = **прожа́ра, ненаже́ра, прої́сть** (сп. р.). С. Л.

Жи́раньє = **ло́пання, трі́скання**.

Жи́ратъ = **же́рти, ло́пати, трі́скати, жвакува́ти**, (про що **рі́дкіє**) — **лига́ти**. С. З. Л. — Наша **неві́стка** **що** **не** **дай**, **то** **трі́ска**. н. пр. — **Ще** **не** **наі́в** **ся**, **на** **вже**, **допай**. — **І** **в** **моска́ль** **вперше** **вареники**, **тай** **питає́ть** **ся**: **що** **се?** **А** **хазя́йка** **йому́**: **же́рї, мо́вчки**. — **Вот**, **каже**, **хоро́шая** **штука** **же́рїмо́лчкі!** **Номіс**.

Жи́ребі́й = 1. д. **Же́ребей** 1 і 2.

2. **до́ля, тала́н**. — **До́ле** **ж** **моя** **зла́я**, **чо́м** **ти** **не** **та́кая**, **як** **до́ля** **чу́жая**. н. п. — **Я́кий** **тала́н** **матці́**, **та́кий** і **дити́тці**. н. пр.

Жи́рець = **же́рець**, **мн. же́рці́**, **офі́ровник** (С. Ж.).

Жи́реско́й = **же́рецький**. К.

Жи́рца = **жи́рця**. К. Ш.

Жи́рунь, жу́рня = д. **Жи́ра**.

Жи́жели́ца = 1. **жу́жели́ця**.

2. **ком. Carabus**, **пор. хруща́**.

Жи́ужа́ніє = **гу́ді́ння** (С. Л.), **дзи́жча́ння, ди́рча́ння**.

Жи́ужа́ть = 1. **гу́ді́ти, гу́сти́ти, дзи́жча́ти** (С. З. Л.), **бри́їти** (С. Ш.), **ди́рча́ти** (С. З.), **ху́рчати**. — **Кома́ри** **гу́ду́ть**, **снати** **не** **даю́ть**. н. п. — **Сиді́ть** **тихо**, **щоб** **чу́ти** **було**, **як** **му́ха** **бри́ня́ть**. С. Ш. — **Бри́їли** **перші** **му́шки** **та** **ра́нні** **пчо́ли**. **Бар.** — **Струпа** **бри́ня́ть**. — **Коли** **слу́хаю**, **щось** **ди́рчить** **за** **спи́ною**. С. З. — **Верете́но** **ху́рчати**. н. к.

2. **бубо́їти, гомо́їти**. — **Чую́** **тільки**, **що** **гомо́ня́ть** **лю́ди**, **а** **де** **й** **що**, **не** **відо́мо**.

Жи́уко́ватий = **тру́хлий, трухля́вий** (С. Ш.), **черві́вий** (про **дерево**).

Жи́укъ = 1. (**кома́ха** **жорстко́крила** *Scarabaeus*) — **жу́к**, **здр. жу́чо́к**, (**са́мця**) — **жу́чиха**, (**молодь**) — **жу́чення, жу́ченя́та**. — **Бро́зовий жу́к**, **бро́зовка**, *Arhobius fassor* = **оле́нка**. — **Ма́йскій жу́к**,

Scarabaeus melolontha = майка, шпанська мушка. — Як збираєть ся де багато майок, то їх треба оббирати, як для того, щоб вони не шкодили дереву, так і на продаж в аптеку. Степовик. — **Навбзний жукъ** = гнойовик. — Гнойовики вироблюють з того гною гальки, та й котють їх. Степовик. — **Жукъ носорогъ**, *Oryctes* = волик, (самиця) — корівка. Ман. — **Свѣтящій ся жукъ** = свѣтлякъ, блищакъ. (С. Ш.). — Темної ночі, поміж травою і у нас грапляють ся бачити свѣтлючих жуцків, ці жуки звивають ся свѣтляками. Степовик. — **Олень жукъ**, *Scarabaeus ceruus* = рога́ч, рога́ль, розсоха́ч, щипу́н, жук-о́лінь. — **Клепа́тий жукъ**, *Forficula* = щіпавка. С. З. — **Хлѣбный жукъ**, *Anisoplia austriaca* = жук хлѣбо́їд, ку́зка, красу́лька, красуно́к, житник, наливайко, хру́щик. — Після жита хлѣбо́їд перелітає на ячмінь. — Жук хлѣбо́їд або кузка теж маленький хру́щик. Степовик.

2. червоточина, трухлѣ, трухлявина, трухлятина. (С. Ш.).

Жуликъ = бося́к, кадѣт (Одес.), халамидник (Блгисвет), раклѣ (Харьків).

Жупель = сѣрка (розтоплена).

Жураві́ка, рос. *Oxycoccoes pallustris* Pers. = жураві́на, жураві́ха, (на Поліссі) — журахві́на. С. Ан.

Журавлі́нокъ = журавлі́, тко.

Журавлі́на = д. Жураві́ка.

Журавле(и)тникъ, рос. *Geranium L'Herit.* = жураве́льник С. Ан., *Geranium pratense* L. = во́вча сту́па, во́вчі ла́нки, вовчу́га, вовчу́ра. С. Ан.

Журавлі́ный = жураве́льний. — **Ж.носѣ** = д. Журавлі́нникъ.

Журавлі́ха = жура́вка, журавлі́ця (С. З.).

Жура́въ = 1. пт. *Ardea grus* — жураве́ль, поб. — журавлю́ка, здр. — журавли́к, вживаєть ся теж іноді — весе́лик. 2. (коло колодязя, пристрой до витягання) — жураве́ль.

Жура́въ = д. Жура́въ 2.

Жури́ть = вимовля́ти, карта́ти, ла́яти, гри́мати (на кого) — мі́лити го́лову. — А хазяїн його лає, ще й хазяйха вимовляє. н. п. — Покликав до себе, та вже милив, милив йому голову, аж тому душно стало. н. о. — **Журмі жури́ть** = пої́дом їсти, гри́зти.

Журналі́стика = газетя́рство.

Журналі́сть = газетя́р.

Журна́ль = часо́пис, письмо́, журна́л.

Журча́ло, ком. *Bombylus* = шерше́нь. — Шершні́ зовсім похожі на віс. Степовик.

Журча́ніє = дзюрча́ння, дзюркотя́ння, дзюркі́т, жу́ркіт, лелі́ння. — Приятно виспатись під го́мін голубкі́в, та й задріма́ти знов під дзюркі́т бурча́ків. К. Д. Ж. — Чути́ любий журкі́т води на броді́. Фр. — Тихе лелі́ння води по ка́міньях. Лев.

Журча́ть = дзюрча́ти (С. З. Л.), дзюркоті́ти, (С. Л.), дзюркотя́ти, бурча́ти (С. Л. Ш.), брині́ти (С. Ш.). — Вода з крини́ці тихесенько дзюркотала. С. З. — Вода брини́ть по ка́міньях. С. Ш. — **Журча́тий** = дзюркотли́вий (К. Д.), буркотли́вий (С. Л.).

Журба́ = буркотні́й, бурча́ння, ла́йка, ла́яння, вимовля́ння, гри́мання (на кого).

Жу́стать, жу́стерить, жу́стеря́ти, жу́стри́ть, жу́шерить = їсти; жува́ти, упи́лігати (С. Ш.); ло́пати, трі́скати.

Жусти́ть = полі́ровати (металі́чні речі́).

Жу́тко = тя́жко, ва́жко, скру́тно, мо́торшно (С. З.). — Дуже злякали́сь, неспаче мороз за спину́ полі́з, і всі́м мото́рошно стало. н. о. — Андрі́єві поча́ло ставати я́кось мото́рошно під до́зором тих очей. Фр.

Жу́хнути = 1. линя́ти, темні́ти, темні́шати, ме́рхнути С. Л. (про олі́йні фарби, полі́ровані речі́).

2. шка́рубі́ти, шка́рубі́нути (про шку́ру).

Жу́чина = д. Жу́къ 2.

Жу́чить = ла́яти, карта́ти і д. Ви́ть.

Жу́чки = кісточки́, о́сті, ска́бки (у білу́ги, сі́рюги, ося́тра і т. д.

3.

За = за, по, по за́, замі́сто, про. — Сонце сховало́сь за хмару. — За сі́м верст кі́сіля їсти. н. пр. — Один ве́де за руче́нку дру́гий за рука́в. н. п. — За го́рами го́ри хмаро́ю пові́ті. К. Ш. — Се бу́ло за

ти́ждень перед си́м. — Посла́ть, ка́же, ко́ней по не́й. н. к. — **Ві́жа́ть за до́кторомъ** = бі́гти по лі́каря. — **За исклю́ченіємъ** = окрі́м. — Всі́ були, окрі́м мене — **За**

мно́ю оче́редь = моя́ черга. — За пе-
ни́гнієм = не маю́чи. — За нимъ ни-
че́го не слы́хатъ = про його́ нічо́го по-
га́ного не чу́ть. — За ра́зъ, за оди́нь
ра́зъ = од ра́зу, враз, до ра́зу разо́м.
— Съе́сть за сто́лъ = до сто́лу, за сті́л
сі́сти. — Уво́ленъ за ра́нами = через
ра́ни. — Посла́ть за се́бю = замі́сто се-
бе посла́ти. — За неспоса́бністю = по
незда́тності. — За ста́ростю́ = по
ста́рості. — Но́га за по́гу = а) пома́-
лу, б) слі́дком, услі́д.

Заа́лчничать = зажа́дати.

Заа́лчтъся = зачерво́ніти, ся.

Заарендова́ть, заарендо́вывать = д. Арен-
дова́ть.

Зааресто́вать, зааресто́вывать = д. Аре-
сто́вать.

Заарта́читься = зпорові́ти ся, запруча́-
ти ся, зако́мези́ти ся, забаска́лчити
ся, згѣ́дзати ся, згѣ́дзкати ся. — Гля-
ди ж, Наталко, не згѣ́дай ся. Кот.

Заа́укать = загукати́.

Заа́хатъ = за́охати, за́охкати.

Забав́а = вті́ха (С. З.), уті́ха (С. Ш.), у-
ті́шка (С. Л. Ш.), забавка́ (С. Аф. Л.),
поті́ха, ігра́шка, вігра́шка, ба́влення.
— Вхопив мене́ і розтерзав на шмаття,
страшенному на іграшку я здав ся. К. П.
— На іграшку дитині дав. Греб. — А я
молода догадала ся, та й на тую виграшку
тай погнала ся. н. п.

Забави́ть, ся, забавля́ть, ся = забави́-
ти ся (С. Аф.), ба́вити, ся, поті́шати,
ся, ці́цкати, ся. — Візьми, забав ди-
тину. — Я його́ малесеньким бавила на ру-
ках. С. Ш. — І бави́ть своє́ маленьке дити.
К. Ш. — Ніби дитину на руках хита-
ла, бавила, гойдала, до лопи тихо пригор-
тала. К. Ш.

Забавни́къ, ца = кумѣ́дник, ня, поті́ш-
ник, ця; жарту́н, веселу́н, ха.

Забавни́чать = кумѣ́дничати, поті́шати.

Забавни́й = кумѣ́дний, вті́шний. — Вті́ш-
ний хлопець.

Забагрово́тъ = зачерво́ніти, засині́ти.

Забаклу́шничать = забайди́кувати.

Забалагу́рити, ся = забала́кати, ся, за-
ба́зікати, ся.

Забали́вать, заболѣ́тъ = занеду́жувати,
слабува́ти, хорувати́, занемога́ти, (за-
тяжною хворобою, висипляючись), занепа́-
да́ти (С. Л.), (коростою) -- коро́ставі́ти,
занеду́жати, засла́бти (С. Л.), засла́б-
нути (С. Л.), заслабі́ти, захорувати́,

похворі́ти, похорі́ти, занемо́гти (С. Л.),
занепа́сти. (С. Л.). — Ой у полі́ при до-
розі́ там яві́р — жито зелененьке, та зане-
дужав та у дорозі́ чумак молоденький. н. п.
— Сталась йому́ пригодонька не в день, а
в ночі́ — занедужав чумаченько з Криму
їдучи. н. п. — Воли ж йому́ похорі́лись,
сам чумак заслаб. н. п.

Забалова́ть, ся = забалу́вати ся, запу-
стува́ти, ся.

Забалотиро́вать = не ви́брати, чорня-
ка́ми закі́дати.

Забараба́нить = забараба́нити, заторо́х-
ті́ти, загурко́тіти.

Забарабо́шить = закуйо́вдити, заколо́ш-
кати, закудо́вчити.

Забара́хтаться = заборо́сати ся, затрі́па-
ти ся, завовту́зити ся.

Забари́ться, забарство́вать = запані́ти,
спані́ти. — Сиди́ти мила, запані́ла, чортма
дров ні́ полі́на. н. п.

Забастова́ть = пошабі́шити.

Забайо́кивать, байо́кать = 1. зако́лиху-
вати, зако́лихати, залю́ляти. — Зако-
лихала дитину.

2. улещати́, улесті́ти.

Забая́ть, ся = забала́кати, ся, загово́-
рі́ти, ся.

Забве́ніе = забу́ття (С. Л.); забу́ток, за-
бува́ння. (Лев.). — Ні, кожний умі́ра, і
ряд ві́ків його́ без жалю забу́ттю покрие́. Сам.

Забве́нный = забу́тий.

Забезпко́коться = затурбу́вати ся, стур-
бува́ти ся.

Забезці́пствовать = забешкетува́ти.

Забере́жный = тогобо́чний, тогобо́цький,
(про живущих на ті́м бо́ці рі́чки) — того-
бо́чанин. С. Ш.

Забере́жье = забере́жжя (мі́сце за бере́гом).

Забере́менѣтъ = заваго́тіти, заваго́тіти
(С. Л.), заваго́ніти (С. Л.), зава́жчати
(С. Л.), важко́ю, черева́тою ста́ти, за-
черева́тіти (С. Л.), поне́сти. — Ото во́на
зараз і заваго́тіла. н. к. — От во́пи і по-
не́сли, а як прийшло́ уре́мя, вони́ й на́шли
собі́ по си́нові. н. к.

Забесѣ́доваться = забала́кати ся. — До
пі́зньої но́чі забала́кали ся.

Забива́ніе = забива́ння, вбива́ння.

Забива́ть, ся, заби́ть, ся = 1. забива́ти,
ся, вбива́ти, ся, заби́ти, вбі́ти, ся. —
Забивати́ палі́. — Забити́ шпари. — Вбити́
вовка. — Треба́ кі́лок у землю заби́ть. С. Аф.

2. зату́ркувати, приго́ломшувати, глу́зд

одбивати, забивати, затуркати і т. д. — Хлопець був як слід, та як почали товкти трохи не щодня, зовсім глузд одбили.

3. залазити, залізати (куди, ховаючись), забивати ся. — Забив ся дурнісінько у город — опізнився на базарь. С. Аф. —

Забить поже, топоръ = затупити ніж, сокиру. — Забить тревогу = вдарити на івалт, на сполох, зівалтувати. —

Забитый = приголómшений.

Забівка = забивання.

Забирати, забрати, ся = 1. брати, ся, забирати, ся, забрати, ся, взяти; відбирати, відібрати.

2. брати набір. — Забираеть у купця = бере набір.

3. загоробувати, городити. — Забрати сіноу = загарбати. — Забрати въ плънъ = полонити, у полон, у бран забрати. — Охота забирать = хочеть ся, кортитъ. — Кортит ченпів з келї, та ігумен не спить. н. пр. — Хмель забирать = хміль розбирає. — Ой мою та голівоньку та хміль розбрав. н. п.

Забить, ся = д. Забивать, ся.

Забійка = забійка (С. Аф.), задирака (С. Аф. З.), задьора, заводяка, колотник.

Забійчество = буча, колотнеча (С. З.), колот, ня.

Забійчить = задирати ся, заводити ся, збивати бучу, колотнечу.

Забійчливый = задиракуватий, задьорливий, звадливий і д. Забійка.

Заблаговременный, по = завчасний, заздалегідний, завчасу, загода, за годину, за години, зараня, заздалегідь, заздалігоди. С. Аф. З. Л. — Зоставай ся здоров, милий брате, та давай же сестрі завчасу вже знати. п. п. — Треба ханатись за години сіно скидати. С. Аф. — Треба загоди побилити хату, а то там ніколи буде. — Розумний чоловік заздалегідь готує. н. пр. — Бачили воли заздалегідь, що з сього нічого не буде. Ч. К.

Заблаговѣстити = заблаговѣстити, зазвонити (до церкви).

Заблагоразеудить = розміркувати.

Заблаженствовать = зараювати.

Заблажить = задурити; завередувати, закомезити ся.

Заблѣвать, заблѣвывать = заблювати (С. Аф.), обблювати, обригати, заблюбувати і т. д.

Заблѣклый = повялий, зівялий, збляклий.

Заблѣкнуть = повянути, зблякнути (С. З.).

Заблѣстѣть = заблищати (С. Аф.), заблискотіти, блиснути, заблискати (С. Аф.), залиснити. — В руках заблискотіли серпи. Фр. — А в степах України, дай то милий Боже, блисне булава. К. Ш.

Заблѣять = замекати, забекати, замемекати, замекекати, замекекекати. — Москва бодай би не козою замелекав з бородою. Кот.

Заблѣстѣть = д. Заблестѣть.

Заблудить, ся = заблудити, ся, заблукати. (Чайч.).

Заблуждѣться = помилятися.

Заблужденіе = блуд (С. Ш.), помилка.

Забогатѣть = забагатіти, багатіти, багатшати, заможнішати. — Почав багатіти.

Забодѣть = забўцати, забўцькати, заколоти, зколоти. — Тупу-тупу ногами, зколо тебе рогами. н. к.

Забожиться = забожити ся.

Забой, ка = 1. забивання.

2. для лову риби (із палъ) — кѳт (Аф.), (з хвосту) — яз, їз, їзок. (С. З.).

Заболонка = д. Горбыль.

Заболонъ = заболонъ, біль (Alburnum в дереві).

Заболтѣться = забалакати ся. — Забалакались до сьвіта.

Заболтанецъ, ка = задріпанецъ, задріпанка (С. З.), задріпа (сп. р.), захвойданка (Чайч.), забрьоха (сп. р.) С. Аф.

Заболтѣться = задріпати ся, забрьохати ся, захвойдати ся.

Заболѣвать, заболѣть = д. Забаливать.

Заборанивать, заборонить = заскоробувати, заволочувати, заскородити, заволочити, (на ново) — перескородити, переволочити. — Ой там удівонька та пшениченьку сіє; а посіявши, стала волочити, а заволочивши, стала Бога просити. п. п. — З'орав, посіяв він горох, заволочив. Гул. Арт. — Заборонівши посѣять = наволоком посѣяти.

Заборъ = 1. набір, брання набір. — Въ заборѣ сто рублѣй = набору 100 рублів, набрано на 100 р.

2. баркан (С. З. Ш.), паркан (С. Пав. Л.), діловання (С. Пав. З.), ділування (С. Аф.), (з палъ) — частокіл. — Але і до паркану жеби піхто не приходив. Вант. Кам. С. З. — Ой летіла зозуленька через

дїловання — а вже ж міні докучило в свѣті горювання. н. п. — Баркан високий. С. Аф.

Забѳта = кло́піт (С. Л.), турбо́та, турба́ція (С. Ш.), пеклува́ння. — Не мала баба клопоту (клопіт), так купила порося. н. пр. — Нема нікому турбо́ти про мої скорбо́ти. н. пр.

Забѳтити, ся = клопо́тати, ся (С. Л.), дба́ти (С. Аф. Л.), пе(і)клува́ти ся, побива́ти ся (С. З.), па́дькати ся, пильнува́ти, печалува́ти ся, турбува́ти ся (С. Ш.), (про свою честь) — шанува́ти ся, (невипі́ще) — невспі́ати. — Ой нехай же він спить, щоб здоров не встав, щоб моєї бідної головки тай не клопотав. н. п. — Про його клопо́чуть ся люди. С. З. — Щоб у полі орав і у дома він дбав, мене молодую та хазийкою звав. н. п. — Хто дбає, той і має. н. пр. — Тоді то Хмельницький добре дбав, козаків до схід сонця в поход виправляв. н. д. — За тебе дбають, як за п'яту ногу. н. пр. — Та я не про себе самого дбаю, козацьку честь обороняю. К. Б. — Хоч воно і підросло, та все треба коло його піклуватися. О. Ст. — Таки треба коло його піклуватися. К. Ш. — Пильний свого поса, а не мого проса. н. пр. — Купуй сукню п'яту, а хату кри́ту і не турбуй ся. н. пр. — Твої гроші достануть ся в руки не печалованим ся в собра́ні їх. Сірко. С. З.

Забѳтливост = дба́ння (С. Л.), дба́лість, пеклува́ння, печалува́ння.

Забѳтливий = клопі́тий, дба́лий (С. Л.), дбайли́вий, клопо́тливий, печалува́тий, печали́вий, товку́щий (С. Ш.) — Печали́вое стараніє ку отчизні м'їти Орлик. С. З. — Мати́ твоєї хазийка добра, чесна і товку́ща. Макар. С. З.

Забѳтний = клопо́тливий, морочли́вий. — Клопо́тливє діло.

Забра́жничать, ся = загу́ляти, заку́рити, розпи́ти ся, розгу́ляти ся. — Ой на горі барвінок прослав ся; молоді козак розпивсь, розгу́ляв ся. н. п.

Забраковати = забракува́ти, прики́нути.

Забра́ло = прилі́бця. С. З.

Забрани́ти, ся = ля́яти, ся (поча́ть)

Забра́сыва́ніє = закида́ння.

Забрасыва́ть, заброси́ти, ся, забросе́ать, ся = 1. закида́ти, заки́нути, ся. — Закинув на горіше. — Два рази закидали невід, та сама мільга. — Грай, грай, от закину зараз поги аж за спину. н. п. — В сиру землю закопає, лопатами закидає. н. п. 2. зане́хают, недба́ти, зане́хают, занедба́ти, зали́шити. — Нехай, нехай, та й зовсім зане́хаш. н. пр. — Забро-

си́ти ко́го слова́ми = за́біти ба́ки. — А він як почав говорити, так зразу і забив баки. — **Забро́шенный** = заки́нутий; зане́дбаний, зане́ханий, зали́шений, (про яку річ мало потрібну або мало значну чи й зовсім нікчемну) — зава́лящий, зава́лющий, по́кидь, по́кидьок.

Забра́ть, ся = д. Забра́ти, ся.

Забре́дять = поча́ть верта́ти (д. Бре́дять).

Забре́зжива́ться, забре́зжиться = на свѣт благословля́ти ся, засі́рїти (д. Бре́зжиться 1).

Забренча́ть = забря́зчати, забря́зкоті́ти; забри́нчати, забри́нжати. — Підківки зараз забря́жчали, — в кру́жку дівчата танцювали. Греб.

Забри́ть = забри́ти, заголі́ти, поголі́ти. — Брати на панцину ходили, поки лобі їм поголили. К. Ш.

Заброди́ть = д. Броди́ть (поча́ть). — О вже почав швендяти, заншвендив уже. — Пиво запумувало.

Забросе́ать, заброси́ти, ся = д. Забра́сыва́ть.

Забри́згати, забри́згива́ть, ся = забри́зжати, ся, заля́пати, ся, забѳвта́ти, ся, за́тіпати, ся, задрі́пати, ся, забри́зкувати, ся і т. д. — Тоді підткала ся, як задріпалась. н. пр. — Здаєть ся й хмар нема, а дощ забри́зжав. С. Аф.

Забри́зжати = забурмо́тати, забурча́ти, заму́рмѳтати, заму́рчати.

Забри́зжѳть = д. Забереме́нѳть.

Забри́нчати, забри́нжати = д. Забренча́ть.

Забубе́нный = гу́лящий, гу́льливий. —

Забубе́нная голо́вушка = шиба́й-голо́ва, гульта́й, гульві́са, за́бий-голо́ва.

Забудки, рос. *Artemisia vulgaris* L. = забудьки, чорно́биль, пѳхворо́щ. С. Ап.

Забудли́га = розпу́тник, гульта́й.

Забунтова́ти, ся = д. Бунтова́ть (поча́ти).

Забунча́ть = загуді́ти, задзи́жчати, забри́шити.

Забурли́ть = 1. забушува́ти, закле́котіти, забурха́ти.

2. загаласува́ти, забушува́ти, зашарабу́рити.

Забурѳвти = д. Бурѳви́ть (поча́ть).

Забурча́ть = д. Бурча́ть (поча́ть).

Забуше́вать, забу́ини́ти = д. Бушева́ти і Бу́йствовати́ (поча́ть).

Забыва́ніє = забува́ння.

Забыва́ть, забы́ть = забува́ти, забу́ти, ся, запам'я́тати. С. Л. — Хіба ти забув ся? — Не знав, тай забувсь. н. пр. — Забы́тое = забу́ток.

Забыва́ться, забы́ться = 1. забува́ти ся.

2. зазнавати ся, зазнати ся.

Забывчивость = забуття. С. Л.

Забывчивый = забутий (С. Л.), забутий, запам'ятаний (С. З.); непам'ятний, непам'ятуючий, непам'ятливий (С. Л.), забудько.

Забытие = д. Забвёние.

Забуть, забытьё = д. Дремá 1.

Забуть = д. Забывать.

Забывчиться = д. Бычиться (почать). — Почав чогось вовком дивити ся. — Почав опинати ся.

Забывать, забытьать = забігати, забігти, (вперед) — поперезати, попередити. — **Забывать въ глаза** = запобігати ласки, дивити ся в вічі.

Забывать, ся = забігати, ся.

Забывлый = прибулдий, прибу́да. — Прибулдий собака.

Забуть = 1. забігання.

2. заворотка, поворотка, закрут, затока. — Сані йдуть в затоки.

Забьдокурить = д. Бьдокурить (почать).

Забьдствовать = забідувати, забідкати ся, д. ще Бьдствовать (почать).

Забьжать = забігти, (про багатьох) — по-забігати.

Забьливать, забьлить, ся = забілювати, забіляти, побіляти, забіліти, ся, побіліти, ся. — Забіліти борщ (сметаною).

Забьлка = забілювання.

Забьлить = забіліти. — Та забіліли сніги, н. п.

Забьейтсья, забьеноватсья = д. Бьейтсья і Бьеноватсья (почать).

Заваживать, завезть = завозити, завезти. — По дорозі завіз.

Заваживать, завёсть = заводити, завести. — Завів у двір.

Заважничать = зазнати ся (С. Л.), записати (С. З.), записати ся, записати губу, написати ся, наїдичити ся.

Заваживать, завозжать = завожжувати, накидати віжки.

Заваксень = заваксувати.

Завалень = ледащо, лёга, лёжень, лёдарь, вайло, валюка, сидень, нероба.

Завалець, рос. *Scrophularia nodosa* L. = ранник, підтинник, смовдь, старовина, кукулірія (С. Ан.), чорна бабка (С. Пар.).

Заваливать, завалить, ся = 1. завалювати, засипати, закидати, ся, западати, ся, завалити, ся і т. д. — Нехай тобі пам'ятю порветь ся, а нова хата не-

хай западеть ся н. п. — Хата завалила ся. — Могила запала. — Засипати, закидати колодязь.

2. затарасовувати, затамовувати, завалювати, затарасувати (С. З.) і т. д. — А часть їх загрузла і другим путь затарасувала. Л. В.

Завалина, завалинка = приспа, присьба, призьба. С. З. Л. — Вони на приспї посїдали Кв. — Сусїда сидїли на призьбі коло хати. н. к. — Знати козацьку хату крізь десету: вона соломою не покрита, присьбою не ошпана. н. д. — А мати сидїти на призьбі коло хати. К. Ш. (В вимові чуєть ся більше з ніж с, але слово не походить від присіпати, а не від слів при ізбі, як думає Закревський, бо слова ізба в українській мові не має).

Заваль = завал, завалка.

Заваль = заваляще, вибірки. — Перевдивляв ся багато, нічого путнього не має — zostали ся самі вибірки.

Завальный = завалящий, заваляющий, залежалый.

Завальщина = д. Заваль.

Завалить, ся = 1. д. Валить, ся (почать).

2. закаляти, ся, заваляти, ся, замурзати, ся.

3. заваляти ся, залежати ся.

Заварганить = д. Варганить (почать).

Заваривать, заварить, ся = 1. заварювати, заварити, ся.

2. запарювати, запарити, ся.

Заварка = 1. заварювання, запарювання.

2. запара, цїд.

Завастривать, заострить, ся = загострювати, ся, загострити, ся.

Завацивать, завощить, ся = завошувати, завощити, ся.

Заведёние = 1. завод, заклад. — Богоугодное заведёние = богадільня, шпиталь. — Питёйное заведёние = шинок, шинк, корчма. — Красильное з. = красильня. — Трактирное з. = трахтірь. — Прачешное з. = пральня. — Учебное заведёние = заклад науковий, школа.

2. звичай, поведёння, завод, порядки, заводи. — Така вже в нас поведёння, — що маєм робити? Кот. — Тепер у нас такі заводи, щоб комини були цегляні. С. Л. — У насъ таке заведёние = такий звичай у нас, така у нас поведёння, такі порядки. — У насъ и заведёния такого пѣтъ = сього у нас

і в заводі не має, такого і звичаю у нас нема, сього у нас не водить ся.
Завезті, завезть = д. **Заваживать**.

Завелико = високо, забагато.

Завеличатся = записати ся.

Завербовать, ся = завербувати, ся, залучити, ся (С. Л.), пристати до вербування. — Пристань, пристань до вербування, будеш їсти з маслом булку. н. п.

Заверезжать = заверещати, завищати.

Завернуть, завертывать, ся = 1. загорнути, угорнути, завити, загортувати, ся, угортувати, ся (С. Ш.), завити, ся, загортати, ся, угортати, ся. — Загорнув у хустку і поніс. — Пахнущі мила завити у срібних паперах. Бар. — Та недужую дитину угортає в кожущину. В. Ш.

2. завернути, завертати, ся.

Завёрстка = заміна, зацілювання.

Заверстать, заверстывать = замінити, зацілювати, зацілювати, зацілювати, зацілювати.

Завёртка = 1. загортування.

2. ключ (закручувати гайки або що).

3. завёртка. — Двері не запирали ся, а були зачинені на завёртку.

4. завёртні. (Подвійні петлі, котрими привязують ся голоблі до санок).

Завёртывание = загортування.

Завёртывать = д. **Завернуть**.

Завёрт = д. **Вихрь і Водоворотъ**.

Завертеть, ся, заверчивать = завертати, ся, закрутити, ся, завірчувати, закручувати. — Закрутилась голова. — Закрути лишень гайку.

Завершить = 1. закінчити, покінчити. — Як все діло покінчаєм, по козацьки погуляєм. п. п.

2. вивершити. — Треба вивершити скирду.

Завести, завёсть, ся, заводитъ, ся = завести, заводити, ся. — Завів його в ліс. — Завів у селі школу. — Завёсть річ = знати, завести річ. — Заводитъ чай = накручувати, заводити дзигарі. — Завів пасіку. — Завелись миші в коморі.

Заветшалый = давній, старий.

Заветшать = постаріти ся.

Завечереть = запізнити ся, засідіти ся (до пізнього вечера).

Завдобрить = засварити ся, загризти ся.

Завивать, ся, завить, ся = завивати, ся, закручувати, ся, заплітати, ся, завити, закрутити, залестіти, ся.

Завидливость = зазидливість.

Завидливый = зазидливий (С. Аф.), зазидуючий, зазидісний, зазидосливий (С. Ж.), зазидівий. — Попівські очі зазидуючі, руки зазидибиці. н. пр. — Відність нас робить злими й зазидуючими, а не зле серце. Фр. — Зазидовому боком виїзе. н. пр.

Завидно = зазидно, зазидо, зазидісно (Лев.) — Завидно, що в когось видно. н. пр. — Бо зазидо, що в брата і в коморі і на дворі є чого багато. К. Ш.

Завиди́ться = зазидніти, ся, замаяти, замаванити і т. д. **Види́ться**. — Нехай горе і здалека вам не замаєчуть! Хотів би я вас щасливих у кушці побачити. Аф.

Завидовать = зазидувати, зазидити, ся, зазидувати, зазидосити (Б. Н.), лоривати очі. — За здорові того, хто любить кого, на погнубель тому, хто зазидує кому! н. пр. — Не зазидуй багатому: багатий не має ні любові, ні приязні — він все те наймає. К. Ш. — От дидько, поміркуювавши, що небаж зазидити ся на його бжолі... н. о. — Зазидує на мою худобу. С. Л. — Не повинні єсьмо зазидосити. Б. Н. — На чужий коровий очей не поривай, а свій дбай. н. пр.

Завидеть = забачити (С. Л.), набачити, зазидіти, (С. Аф.), зазидити, зазидити (С. Аф.), зазидити, зазидити (С. Л.). — Попівські очі має: що не забачить, то і взяв би. н. пр. — Ой ходила Маруся по крутій горі, набачила утітку на тихій воді. н. п. — Стрілець такий, що аби зазидів на око, то вже й його. н. о. — Зазиділа, що у дворі людей багато. Чайч.

Завизжать = зазиджати, заверещати, (про цуценят) — зазиджати, (про поросят) — зазиджати.

Завилать = завертати, ся, закрутити, ся, зазидати.

Завинтитъ, завинчивать, ся = загвинтувати, зашрубувати, загвинчувати, зашрубувати, ся (С. Аф.).

Завинтовать = д. **Винтовать** (почать).

Завиральный = химерний.

Завираться = зазидуватись, брехати багато.

Завиро́ха = брехун, брехунець (д. Враль).

Завирчивый = брехливий.

Зависимость = залежність, підлеглість (С. Л.).

Зависимый = залежний, підлеглий.

Завистливость, завистливый = д. **Завидливость, зазидливый**.

Завістникъ, ца = завіда (сп. р. С. Аф.), завідник, ця (К.), заздрісник, ця.

Завістничать = д. Завідовать.

Зависть = завість (С. Аф.), завідкі, заздрість (С. З.), зазіхання. — Нема щастя без заздрости н. пр. — Звісно його завідки беруть, що молодший брат та так багатішає. н. к.

Завіссть = залежати. С. З. Л. — Хоча тоє в вашій волі залежати, однак... С. З.

Завиткі, рос. *Agrimonia Eupatorium* L. = парило, парник, кожущка, кожущечки, липник, гладішник, репашкі. С. Ан.

Завітокъ = 1. почеревина (частина м'яса (водовини) коло груднини. Умань.), грудниці. (С. Пар.).

2. анат. *Helix* — мочка (? край уха у людей, спереду закручений.).

3. пуколь, кучеръ (часом і ті папірки, котрими завивають пуклі або кучері).

4. закрутка (в хлібі).

5. (в мережках) — крутик, (в малюнках) — визерунок, (у рослин) — вусик.

Завитъ = д. Завивать.

Завихать = захитати.

Завладѣніє = заволодіння, займанщина (С. З.), опанування, овлада, здобутті (С. Пар.).

Завладѣть = заволодіти (С. Л.), зайняти, опанувати (С. З.), осягти, осягнути (С. З.), посісти, (про рухомі речі) — захопити, загартати, заграбувати. — Г. Желі би Турчин опанувати міг яке місце. К. Н.

Завлаштовать = запанувати. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жвавий. К. Ш.

Завлекательный, но = знадний, знадливий, зваблівий, во, принадний, заласний, но, привабний, но. — Печуть мене, ріжуть знадні твої очі. Стар. — Ніколи ще зоря любови не села для нього так чудово, так принадно. Фр. — Козак та воля — заласна доля. н. пр.

Завлекать, завлечь = 1. д. Заволакивати.

2. вабити, надити, принажувати, манити, приманювати, залучати, звабити, знадити, принадити, приманити, залучити. С. З. Л.

Заводить, ся = д. Завести.

Заводный, но = д. Зажіточный.

Заводскій = завідський, фабрицький. — Завідський кін. — Фабрицьке сукно. — Бєть у мене свита, єсть у мене дві, хвабрицькі обидві. н. п.

Заводчикъ = 1. завідчик (власитель завода).

2. привідця (С. З.), приводчик, заводчик, приводчик. — Через ваших же приводців на вас погибель. Брюховецький. С. З. — Він до всього приводчик.

Заводъ = 1. завод, фабрика. — Винокурений заводъ = д. це слово. — Восковой з. = воскобойня. — Дегтярный з. = майдан. С. З. — Желѣзный з. = д. це слово. — Кожевенный з. = гарбарня, (де виробляють козлятину) — хаба-тарня, Вол. — Жестяной з. = бляхарня. С. Ш. — Кирпичный з. = цегельня. С. Л. — Лѣсопильный з. = тартак. С. Ш. — Мѣдноплавильный з. = котлярка. — Металоплавильный з. = гарбарня. Вол. — Мыльный з. = миловарня. — Пивоваренный з. = пивоварня, бровар, броварня. С. Л. Ш. — Поташный з. = поташня, буда. С. Л. — Селитренный з. = бурті. С. Л. — Стекланный, стекольный з. = гута. С. З. Л. — Пала, як у гуті. н. пр. — Сухарный з. = сухарниця. — Сахарный, свекловично-сахарный з. = сахарня (Лев.), цукерня. — Овчарный з. = вівчарня. 2. наклад, видання (книжки). В Росії наклад звичайно лічить ся 1200 пр. — Одинъ заводъ, два завода і т. д. = наклад в 1200 пр., 2400 пр. і т. д.

Заводъ = залів (С. Аф.), затока, сага (С. З.). — Над дніпровую сагою стоїть явір між лозою. К. Ш.

Завоеваніє = завоювання, звоювання, здобуття.

Завоеватель = завоювник. С. Пар.

Завоевать = завоювати, звоювати, (місто, кріпость) — здобути. — Та не так Гетьман, як гетьманська мати, хоче нами, нами козаками, Турка звоювати. Та вона ж його та не звоює, тільки роздратує. н. п.

Завоёкъ = 1. карк, шія (про худобу).

2. ошийок (шкура з шії).

Завозжать = д. Заваживать.

Завозить = завозити.

Завозиться = 1. завозитись.

2. завоутзити ся, заялозити ся і т. д. д. Возиться 2. (почать).

Завозный = завізний, привізний.

Завозня = пором, дуб (для перевозки вояів з кіними через річку).

Заволакивать, ся, заволочь, ся = 1. затагати, заволікати, тарганити (С. Ш.), затагти, заволокти, потягти, потарганити. — Вовк потарганив візю в ліс.

2. засува́ти, засу́нути, ся. — Засу́нь вікно.

3. зати́гати, ся, зати́гти, ся. — За́волакива́єт ра́ну = зати́гає ра́ну, ра́на за́гоюєт ся. — За́волокло́ не́бо = нахма́рило, сь. — Неха́й ви́ясни́ть ся, а то бач як нахмарило́сь. н. пр.

Заволгну́ть = зво́хнути, повово́хнути.

Заволновати́, ся = захви́лювати́, ся (д. Волновати́, ся).

Заволочи́ть, ся = Волочи́ть, ся.

Заволхвова́ти, заво́лшебнича́ти = Волхвова́ти (поча́ти).

Завоня́ти, ся = засме́рдіти, ся, заво́няти, ся, за́тхнути́, притхну́ти, ся.

За́во́ніть = за́голосо́ти, за́лементува́ти, заво́лати і т. д. Во́ніть. — Дрі́бненькими́ слізо́ньками́ все поле́ зроси́ла, та обни́ла голово́ньку́ та й за́голосо́ла н. п.

За́во́ра́жива́ти, за́во́рожі́ть = за́мовля́ти, за́мови́ти. — Ві́н до́бре за́мовля́є кро́в.

За́во́ра = за́су́в.

За́во́ра́жива́ти, ся, за́во́роті́ть, ся = 1. за́верта́ти, ся, по́верта́ти, ся, о́берта́ти, ся, за́верну́ти, ся і т. д. — За́вертай ко́пей. — Та́ туман по́ле по́крива́є, ма́ти си́на за́верта́є: ве́рнись, си́нку, до́ домо́ньку, зми́ю то́бі голово́ньку́. н. п. — По́ доро́зі за́вернув до́ мене́ на ху́тір.

2. за́горта́ти, підго́ртати, за́су́кувати, за́ка́чувати, за́горну́ти, за́сукати́, за́кача́ти. — Підго́рнув по́ли. — За́сука́в рука́ва. — За́кача́в пита́ни.

3. за́пра́вляти́, гили́ти, за́пра́вити, за́гилі́ти (про́ дуже́ висо́ку ці́ну). — За́пра́вив як за́ ба́тька. н. пр. — За́гилі́в та́ку ці́ну, що ні́чого́ й торго́увати́сь.

За́во́ркова́ти = за́вурко́тати, за́вурко́тіти, за́бурко́тіти, за́турко́тати. (Д. Во́ркова́ти).

За́во́рини́ца = кі́л, па́ля.

За́во́рожі́ть = за́ворожи́ти, за́ча́рува́ти, за́мови́ти. — Ві́н до́бре умі́є кро́в за́мовля́ти.

За́во́ротень = ва́жни́ця (підні́мати ві́з, С. Аф. З.), підб́ойма (С. Пар), підві́га. — Про́тив дру́юки і ва́жниці́ і́з дьогте́м ма́зиви́. н. п.

За́во́роті́ть, ся = д. За́во́ра́жива́ти, ся.

За́во́ро́ть = по́во́ро́т, по́во́ро́тка. — За́во́ро́ты по́ль = при́по́ли. С. З

За́во́рча́ти = за́бурча́ти, за́бурмо́тати, за́бурко́тіти і т. д. Во́рча́ти.

За́во́щі́ть, ся = д. За́ва́щива́ти, ся.

За́во́ра́тсья = за́бреха́ти ся. — За́бреха́в ся́ так, що́ вже́ й не́ ви́крути́ть ся.

За́вре́ди́ть = за́шко́дити, зава́дити. — Сла́бому́ живо́тові́ і пере́г за́шко́да́ть. н. пр. — Я́ не зна́ю... і ра́ю ва́м сьо́го не́ зна́ть, та́ ні́ у ко́го не́ пита́ть, що́б не́ зава́ди́ло бу́ває. К. III.

За́всєгда́ = за́вжди, за́вше, все, усе́, по́ вся́к ча́с, за́всєгда́, за́всє́гді (Ча́йч.). Д. Ве́сєгда́.

За́втрака́ние = сні́дання.

За́втрака́ти = сні́дати. — То́ сні́даю, то́ оби́даю і по́гуля́ти ні́коли. н. пр. — Же́нці́в до́ схі́д сонця́ по́збіра́в, по́спі́дати́ дав. н. п.

За́втрак = сні́данок, сні́дання. — В чу́жой ма́тинки́ сні́дання́ не́ бу́де, а оби́д під по́луде́нь. н. п. — Ма́є сні́дання́ ве́ликий оби́д по́усе. н. пр. — За́клика́в до́ себе́ на сні́данок. — Го́рми́ть ко́го за́втрака́ми = ві́дкла́дати, во́діти, ти́жні́вками́ ві́ддава́ти. — Ні́як не́ ви́дере́ш у́ його́: то́ за́втра, то́ пі́сля за́втры́ого, та́ так усе́ і во́ди́ть. — Ве́рнув ві́н то́бі гро́ші? Де́ж па́к ве́рнув, ко́ли не́ при́йде́ш: „че́рез ти́ждень“, та́ так ти́жні́вками́ і до́сі́ одда́є.

За́в́трянний́ = за́в́трянний́.

За́в́ші́вѣ́ть = за́во́ші́віти.

За́вѣ́ва́ти = за́вѣ́вати́ (про́ ві́тер, во́вка, со́баку), за́во́діти, го́лосо́ти (про́ лю́дину) Д. Вѣ́ть.

За́вѣ́є́къ = 1. по́ті́лиця, ка́рк.

2. д. За́во́бе́къ.

За́вѣ́ть = за́вити́, за́голосо́ти, за́бви́літи. Д. Вѣ́ть.

За́вѣ́я́лий́ = за́ві́яний́, за́сі́паний́ (сні́гом).

За́вѣ́ва́ти, за́вѣ́ять = за́ві́вати́, за́мі́тати, за́но́сити, за́ки́дати́, за́ві́яти, за́мести́, за́нести́, за́ки́дати́ (пі́ском або́ сні́гом).

За́вѣ́да́ти = за́чу́ти, по́чу́ти. — О́й за́чу́ла мо́я до́ля, що́ не́ бу́ти ми́ні́ до́ма. н. п.

За́вѣ́домо́ = зві́домо, за́ свѣ́дом, зна́ючи.

За́вѣ́домый́ = ві́домий́, зві́сний́.

За́вѣ́дува́ние = за́вѣ́дува́ння, до́гляда́ння, до́гля́д, ору́дува́ння.

За́вѣ́ды́ва́ти = д. Ве́да́ти 2.

За́вѣ́ри́ти, за́вѣ́ря́ти = за́пѣ́вни́ти, за́пѣ́вня́ти (С. Л.), за́ві́рити, за́ві́ряти. — По́ча́ли́ його́ ро́збала́кува́ти, та́ й за́ві́рили, що́ се́ пра́ва. н. к.

За́вѣ́ре́ние = за́пѣ́вне́ння, за́ві́ре́ння.

За́вѣ́рно́ = спра́вді́, пе́вне, за́пѣ́вне (С. З.), ді́сне.

За́вѣ́са́ = за́ві́са, за́сло́на (С. Ж.).

За́вѣ́сити́, за́вѣ́шива́ти = за́ві́сити, за́ві́шати, за́пну́ти, за́ві́шувати, за́пинати́.

За́вѣ́тний́ = за́ві́тний́, за́по́ві́тний́; та́ємний́.

За́в́трянний́ = за́ти́шний́. С. З.

Зав'їтреїть = завітрити ся, зв'їнути, змарїїти (від вітру). — **Зав'їтреїлий**, **зав'їтрїлий** = зав'їлий, посохлий, змарїїлий. — Ой у полі могила з вітром говорила: не вій, вітре, ти на мене, щоб я не змарїїла. н. п.

Зав'їтрїть = (морське) — понасти в за-тишок.

Зав'їть = завіт, заповіт. (С. Ж.).

Зав'їшивать = д. **Зав'їсити**.

Зав'їщаніє = 1. заповіт. С. Ж.

2. духобна, духівниця.

Зав'їщать = заповідати (С. Ж.), записати, відписати, відказати. — Він по духовній все на неї записав.

Зав'їять = д. **Зав'їзвать**.

Зав'їдять, **зав'їнуть** = в'їнути, бл'якнути (С. Ш), зав'їнути, заб'лякнути, зб'лякнути. С. Ш.

Зав'язать, **зав'язывать**, ся = 1. зав'язати, зав'язувати, ся.

2. заплести, заплітати.

3. почати, зачати, розпочати, починати, зачиняти, розпочиняти, ся. — Почав діло, та й сам не радий. — Зачав розмову.

Зав'язать, **зав'язнуть** = 1. гр'їзнути, загрузати, угрузати, загр'їзнути, угр'їзнути (С. Аф. З.), вгр'ї(ю)знати. — Загруз в болоті. — Чий кінч угруз, у того руки глибше ходять. н. пр. — Так по коліна у землю і вгрузне. н. к.

2. застр'явати, застр'янути. С. З. Аф. — Кістка в горлі застр'яла. — Пішов в шипок, та й застр'яв.

Зав'язить = загрузити. С. Аф.

Зав'язка = 1. зав'язка, повор'їзка (для зав'язування), волока (у постолів). — Чи на свої постолі, що волоки шовкові, у одно-сталь з валу? н. д.

2. зат'язка, одклад, провол'їчка. — Діло идєть в'ї зав'язку = діло йдє на одклад. — Одклад не йде в лад. н. пр.

3. зав'язка (в повісті або драматичному утворі).

Зав'язникъ, **зав'язный корень**, рос. *Tormentilla erecta* = дерев'їнка, вязїль.

Зав'язнуть, **зав'язывать** = д. **Зав'язать**.

Зав'язь = 1. д. **Зав'язка** 2.

2. в'язь (С. Аф.), зав'язь (С. Аф.), п'ї-пнянок, п'їпашок.

Зав'якать = д. **В'якать** (почать).

Зав'якаться = забрехати ся.

Зав'яливать, **зав'ялить**, ся = вяліти, зав'яліти, ся.

Зав'ялый = пов'ялий. — Пов'ялі волоски.

Зав'януть = д. **Зав'ядать**.

Заг'явливаться = заг'являти.

Загад'ять, **загад'ывать** = загадати, загадувати. — Загадав загадку.

Загад'ить, **загад'ивать**, ся = запоганити, запаскудити (С. Аф.), закаляти (С. Аф. Л.), обробити, запоганювати, ся, позапоганювати, ся і т. д.

Загадка = загадка. С. Аф.

Загадочный = загадковий; темний.

Заган'ивать, **загон'ить** = 1. заган'яти, загн'ати, змордувати, замордувати. — Їхали так швидко, зовсім змордували коней. — **Загнанний** = зморд'ований, шкаповитий.

2. зат'їркувати, замор'їчувати, запамор'їчувати, забивати памороки, б'їки, зат'їркати і т. д. — Одно за другим питає, зовсім затуркав мене. — Що почнеш казати, а він зараз в одвіт забиває памороки.

Загар'кать = загукати, загор'їати.

Загар'ь = смага. Максимович. — С. о П. Иг.

Загас'ать, **загас'нуть** = 1. гаснути, т'їхнути, погаснути, пот'їхнути. — Гасне люлька в роті. К. Ш.

2. зникати, пропадаати, загибати (без вісти), зникнути, пропасти, заг'їнути. — Ой поїхав в Московщину тай там і загинув. н. п.

Загас'ить, **загас'ать**, **загас'ивать** = загасити, зат'їшити, погасити, потушити, гасити, тушити.

Загат'ить, **загат'ивать** = загат'їти (С. Аф.), затамувати (С. З.), затарасувати (С. З.), заг'їчувати і т. д. — Часть їх загрузла і другим путь затарасувала. Л. В.

Загад'иваться, **загост'иться** = загостювати ся, загостювати, ся. — Я вже й так загостював ся у вас — пора до дому.

Загв'яз'ивать, **загв'яз'ить**, ся = забивати гв'язд'ї, загв'яздовати, забити гв'язд'ї, загв'язд'їти, ся.

Загв'яздка = 1. забивання, клинцювання. 2. загв'яздка, клин, клинок.

3. закарлюка, закарлючка (С. Аф.), за-кавіка.

Загиб'ать, **загн'уть**, ся = загин'ати, закарлючувати, закарлюкувати, закоп'їлювати, (про тісто) — бг'їти, загн'їти, ся, закарлючити, ся і т. д. С. Аф. — Бач, куди карлючка закарлючилась! Кв. — Закоп'їль губу: цїлувать буду. н. п. — Дівки не гуляють, коровай та шишки бгають. н. п.

— Ніхто не вгадає, хто в нас шинки боєв. н. п.

Загибіна = закрут (С. Пар.), залом (С. З.), карлючка. — Ніс з карлючкою.

Загибка = 1. загинання.

2. д. **Загибіна**.

Загибъ = д. **Загибіна** і **Загибка**. — Сукно потерлось на заломі.

Заглавіє = заголовок, бглав.

Заглавный = заголовний, початковий.

Загладити, заглаждати, заглаживать = вирівняти, заглядати, затерти, вирівнювати, заглажувати, затирати.

За глаза = д. під сл. Глазъ.

Заглазный = заочний.

Заглазѣться = задивити ся, заіавити ся. — Я на неї задивив ся, полудрабок уломив ся. н. п.

Заглохлый = заглушений.

Заглохнуться = заглушити ся.

Заглушати, заглушить = глушити (С. Аф.), заглушати, тлумити, затлумляти, заглушити, затлумити. (С. З.).

Заглушьє = глушина.

Заглядываніє = заглядання, зазірання.

Заглядывать, заглянуть = заглядати; зазірати, заглянути, зазірнути. — Все ходили якісь москалі і у вікна зазірали.

Ч. К. — **Заглянуть къ кому** = навідати ся. — **Заглянуть въ карманъ** = а) украсти б) зробити кому шкоду.

Заглядывать, заглядѣться = задивляти ся, заглядати ся, задивити ся, заглядіти ся. — Задивляеть ся, як кіт в каганець. н. пр. — Край Дунаю становили ся, на дівчину загляділи ся. н. п.

Заглядѣніє, заглядѣніє = 1. глядіння.

2. диво, дивовище (що небудь дуже гарне, на що можна задивити ся).

Загнивать, загноить, ся = гноїти, загноювати, ся, загноїти, ся, загнивати ся, загніти ся.

Загнати, загонять = 1. загнати, заняти, залучити, заганяти, займати, залучати. — Зажени свиню у хлів. — Займи й папу на папу — нехай попасеть ся. н. пр. — Бо там стоїть кримська орда, вона тебе в полон займе. н. п. — Ой чи його вбито, чи в полон занято? н. п. — Треба залучити теля у хлів.

2. д. **Заганивать**.

Загнивать, ся, загнить, ся = загнивати, ся, загніти, ся, (про дерево) — трухлявіти, трухнути (почати).

Загниль = д. Гниль.

Загноить, ся = д. **Заганивать, ся**.

Загнусить = загугнявити, загунявити.

Загнуть, ся = д. **Загибать**.

Загнѣта, загнѣтка = припічок (власне та частина, куди загібають жар). — Не топила й не варила — на припічку жар, жар. н. п.

Заговаривать, заговорить = 1. заводити, здійсмати, знімати річ, зачинати мову, замовляти, промовляти, забалакувати, розбалакувати, завести, зняти річ, забалакати, замовити, промовити, заговорити, (про кількох) — загомоніти, (швидко) — зацокотіти, запорошати, (нерозумілою мовою) — загерготати, заджерготати, (тихо, крізь зуби або під ніс) — замимрити і т. д. д. **Говорить**. — Аж ось і він річ ізняв. — На силу таки й він забалакав, а то усе мовчав. — Підсіла вона до чоловіка, та й ну його забалакувати. н. к. — Почали його розбалакувати, та й завірили, що се правда. н. к. — Він усіх забалакав.

2. замовляти, замовити. С. Аф. — Умів і трясцю одшептати і кров християнську замовляти. Кот.

Заговариваться, заговориться = 1. забалакувати ся, забазікувати ся, забалакати ся, забазікати ся. С. Аф. — Забалакалась я з вами, а міні давно до дому час. — Забазікали ся, та трохи не до світу сиділи.

2. забріхувати ся, замелювати ся, збивати ся в мові, забрехати ся, замолоти ся. — Бреши та не забріхуй ся. н. пр. — Він вже замелюеть ся.

Заговлѣться = загівліти.

Заговоренный = замовлений (д. **Заговаривать** 2).

Заговорщикъ, ца = 1. змовник, ця, бунтарь, ка, бунтовник, ця, баламута, ка. 2. шептун, шептуха, чарівник, ця, ворожбит, ворожка.

Заговоръ = 1. змова, намова. С. З. Л. — Коли би хто змову учинив на здорове наше господарское. Ст. Л.

2. замовляння, змова (С. Аф.), шептання.

Заговѣнный = пущальний. — Пущальна веділа. С. З.

Заговѣніє = заговіни (С. Аф. Л.), запуск, запуст, пущання. С. З. Л. — На гроші нема пущання. н. пр. — На пущання, як завязано. н. пр.

Заговѣться = заговіти. С. Аф.

Загототать = зареготати; загукати; за-
гелготати (д. Гоготать).

Заголіть, ся, заголять, ся = заголіти,
ся, задубіти, ся, заголювати, ся, за-
дублювати, ся. С. Аф. — Коли москаль
каже: сухо — задубись по ухо. н. пр.

Заголовокъ = 1. д. Заглавіе (цілої книжки
або її одділа, а в ділових (урадових) папе-
рах — те місце на початковому листу, де
визначають ся, відки і куди той папер од-
силають ся).

2. узаголюва (деревине) на лавці або
полиці в лазні.

Заголовокъ = д. Головашки.

Загомозить, ся = завогтүзити ся і т. д.
д. Гомозить, ся.

Загонщикъ = 1. загонщик.

2. (на полюванні) — гучок (певне від сло-
ва: гучити, котре й тепер де-інде вжива-
ють ся = гукати). — Зараз приїхали, о-
точили ліс і послали гучків виганяти зві-
ра. ц. к

Загонъ = 1. заганняння, займання.

2. гніт, ўгніт, ўтиск. С. Ш. — **Жить**
въ загонѣ, въ загоняхъ = в зневазі
жити, поневіряти ся (С. З.).

3. загін (С. Аф.), загорода (С. Аф.), о-
бора (С. З. Л.). — Сімсот волів в оборі. н. п.

4. загін (частина ниви, в різних місцях
різної міри), борозна (на ниві). — Лиси-
щина нивка була пість загонів заширока.
Фр. (На Україні гони = міра довжини по-
ля, найбільше 120 саж.)

Загонять = д. Загнать і Заганивать.

Загораживать, ся, загородить, ся = 1.
загороджувати, ся, обгороджувати, ся,
городити, ся, загородити, ся, обгоро-
дити, ся, (тином) тинити, ся, обтині-
ти, ся. С. Аф. Ш. — Загородив огорід.
Обгородив кругом двір. — Вozами загоро-
дили цілу вулицю, що не можна й проїхати.

2. закривати, ся, загуляти, ся, засту-
вати, заступати, закрити, ся, загули-
ти, ся. — Здрастуйте! — Незастуйте! н. пр.

Загорать, загорѣть = загоряти, засма-
лювати ся (С. Аф.), заікати ся (на
сонці), загоріти, засмалити ся, запекті
ся. — Засмалила ся, аж чорна стала. —
На сонці бідне запеклось. К. Ш.

Загораться, загорѣться = 1. загоряти ся,
займати ся, запалювати ся, загоріти
ся, зайти ся, запалити ся. С. Аф. Л.
— Сажа в димарі занялась. — Прибігла, а
вже хата згоріла, коморі заняли ся. н. о.
2. почина́ти ся, новестава́ти, поча́ти ся,

повста́ти. — Повстали бунти на Укра-
їні. н. д.

Загорбокъ = карк (власне частина спини
між лопатками). — **Ударилъ въ загорбокъ**
= вдарив межи плечі.

Загордѣться = загордіти, записати ся,
записити (С. Аф.) і т. д. д. Гордіться.

Загоревать = зажу́рити ся, засумува́ти,
засмути́ти ся, зату́жити, в ту́гу вда́ти
ся. — Ой сів, запив, зажури́в ся, що без
долі вродив ся. н. п. — Оттак бува засу-
мую, як серце озветь ся. Аф. — Пусти ме-
не, мій пане, до дому, затужила дівчина за
мною. н. п.

Загорланить = загукати і т. д. д. Горла-
нить.

Загорный = загірний.

Загорода = загорода. С. Аф.

Загородить, ся = д. Загораживать, ся.

Загородный = загородний, підгородний,
заміський (С. З.). — **З. дворъ** = під-
ворок. — А підворок свій, Гончарівку,
обнести велів вадом. Кочубей. С. З.

Загородье = передмістя, околиці міста,
пригородні села.

Загорокъ, загорье = загірря.

Загорѣлый = засмалений. (д. Загорать).

Загорѣть, ся = д. Загорать, ся.

Загосподствовать = запанувати. — Поки
у Варшаві запанував Понятовський жва-
вий. К. Ш.

Загостѣться = д. Загациваться.

Заготавливать, заготовлять, заготовить, ся
= готувати, ся, заготовляти, ся (С. Л.),
запасати, ся, зготувати, зготовити, на-
готовити, виготовити.

Заготовка, заготовленіе = готування, за-
пасання.

Заграбаздать = загарбати, захопити.

Заграбить, заграблывать = 1. загрома-
дити, загребті, загромажувати, загри-
бати.

2. грабува́ти, пограбува́ти, загарба-
ти, грабува́ти, гярбати. — Загарбав кіз
і жита віз... бодай подавив ся. Гул. Ар. —
А він руку простягає, мов сві́т увесь хоче
загарбати. К. Ш.

Заградить, заграждать = загородити, за-
валити, заступити, загороджувати, за-
валювати, заступати. — **Заградить устѣ**
комѣ = заціпити, зацітькати. — Та чо-
го ти кричиш, бодай тобі заціпило. С. Аф.

Заграждѣніе = загороджування; загорода.

Загракать = загукати, (про воронів) —
закрякати, закракати, загравати (С. Аф.)

Закряче ворон, степом летючи. н. п. — Закряче ворон, закрує, зашумує, тай полетить у землю чужую. н. д.

Заграничний = загрянний (укр.), закордонний (Гал).

Загребати, загresti, загресть = 1. загромажувати, загірбати, загортати, загромадити, загребти, загорнути. (Д. Гресті).

2. гребати, загребати. — (Д. під сл. Загірбати).

Загрэзить = заройти ся, марити, ся, верзти, ся (почати). — Д. Бредить, грэзить, ся. — Заройло ся йому щось у голові. — Щось почав йому верзти ся, марити ся. — Почав він щось верзти.

Загremить = загірміти, загірмотіти, загуркотіти, загрюкотіти (Д. Гремить). — Приїхала, загірмотіла, „кобилича“, мов, голова Кот.

Загрести = д. Загребати.

Загрявок = карк, потилиця; (у кони частина гриви коло чолки) — загривок. С. Аф. — Ударить по загрівку = потиличника дати, по потилиці, по карку вдарити.

Загробный = тогосьвітній.

Загрозить = похвалити ся (почати) і т. д. д. Грозить.

Загромозживать, громоздить = завалювати, затарасовувати, завалити, затарасувати. С. З.

Загрозотятъ = загуркотіти, загрюкотіти, загуркати. С. Аф.

Загрубить, заgrуби́ннѣть = заgrубі́ннѣти.

Загрубый = заgrубі́лий, затверділий, зас(ш)кару́бый, закарубий.

Загрубѣлый = 1. д. Загрубый.

2. запеклий. С. Аф. — Запекла душа. С. З.

Загрубѣть, заgrубнѣть = заgrубі́ти, заgrубнѣти, затвердіти, затверднути, зас(ш)кару́бти, зас(ш)кару́бнѣти (С. Аф.), закарубнѣти і д. Закарєпѣть, Закарєпѣть.

Загружать, загрузить, ся = 1. заважувати, заважати, ся, заважити, ся. С. З. Л. — Дуже заважив хуру, треба хоч трохи скинути.

2. затоплювати, затопити, ся. С. Аф. — Затопить у річку.

3. д. Загромозживать.

Загрустить = д. Загоревать.

Загрызатъ, заgrызѣть = заgrизати, заgrизти.

Загрязнить, ся = закарятити, ся (С. Аф. Л.), заваляти, ся, забруднити, ся (С. З.),

замазати, ся (С. Л.), задріпати, ся (С. З. Л.), затьобнати, ся (С. Л.), забобтати, ся (С. Аф. Л.), забрѣхати, ся (С. Аф.), захвойдати, ся, запаскудити, ся (С. Аф.), закарлюжити, ся (Чайч.), заляпати, ся (С. Аф.).

Загрязнить = забруднити, закарятити, замазати ся і т. д.

Загубить = загубити, занепастити, згубити. — Не топись, козаче, марне душу згубиш. н. п. Д. ще під сл. Губить.

Загудить = загудіти, загустити, забринькати, зацигикати (Д. Гудить).

Загудѣть = загудіти, загугогити і т. д. д. Гудѣть. — Сажа загорілась, аж у комині загугогитло. С. Л.

Загуляиваться, загуляться = загулювати, загуляти, ся; гульцявати, записувати; волочити ся, віяти ся; розпунічати.

Загуль = гульня, пияництво, запій, пиятика.

Загульный = гулящий, гульчійський.

Загумѣнье = пригумѣнок. (Д. Гумно).

Загустѣвать = д. Густѣть.

Загустѣть = загускнути, загустіти, затужавити.

Загугорить = забалакати, розмовляти (почати) і т. д. д. Гугорить.

Задабривать, задобрить = задобряти, задобрювати (С. Л.), вдобряти, піддобрювати, піддещувати, піддмощувати, піддлазити, піддлизувати, ся (до кого), піддмаслювати, хлібити, могричити (кого), догожати (кому), задобрити, вдобрити, піддобрити, ся, підлестити, підмостити, підлизати, ся, підлізти, підмаслити, підхлібити, підмогричити. — Треба начальника вдобряти, щоб дозволив. Хар. Чайч. — Хіба ж я не знаю, що він підмаслив станового, — от його діло і пішло на лад.

Задавать, ся задать, ся = 1. давати, завадати, видавати (вперед); призначати, загадувати. — Чули та мовчали, бо й їм добре на чужині мурзи завдавали. К. Ш. — А музика грає, грає, жалю завдає. К. Ш. — Загадав роботу на цілий тиждень. — Видав гроші вперед за місяць. — Задать жару, перцу = намілити голову, нагріти чуба, чуприну, пінхви дати, дати перцю з маком, залити за шкіру сала. — Бо залили за шкіру сала, трохи не про-

пала. К. Ш. — **Задава́ть то́нь** = перед-
вести. С. Пар.
2. щастіти, вестись, поводитись, по-
щастити, поведіти ся. — Вчора йому не
пощастило, не повелось.
Задави́ть, задавли́вать = задавити, за-
душити, задавлювати, задүшувати.
Зада́кати = зата́кати, підта́кувати (почать).
Зада́лблівати, задолби́ть = задобувати,
завчати і т. д. д. **Долби́ть** (почати).
Зада́ривати, задари́ть = 1. підкупати,
могри́чити, підмогри́чувати, підкупити,
підмогри́чити.
2. дарувати, надарувати (багато).
Зада́ромъ = д. **Даромъ**.
Зада́токъ = завдаток. С. Л.
Зада́точный = завда́тковий.
Зада́ча = 1. завда́ча, зага́дка, за́дання
(Лев.), моро́ка (трудна).
2. щастя, до́ля, уда́ча (С. Л. Ш.). —
Ему́ нѣтъ за́дачи = нема́ йому́ щастя,
до́лі, уда́чі, не щастіть, не веде́ть
ся йому́.
Зада́чливый, во = щаслі́вий, во, уда́ш-
ний, но.
Задви́га́ть, ся, задви́нуть, ся = засува́-
ти, ся, засо́вувати, ся, засу́нути, ся.
— Засунь ві́кно. — Чомусь сей засув не
засовуєть ся.
Задви́гати, ся = задвиготи́ти, здвигну́-
ти, ся, ру́хати, ся (почать), пору́шити,
завору́шити, ся, заки́шити. Д. **Дви́гати,**
ся. — Так увесь склеп і задвиготи́в, пішло
по льоху аж гуде. н. о. — Здви́гнули ся
сіни, як бо́ре сі́ли, а ще більше здвигну́ть
ся, як го́рілки напю́ть ся. н. п. — Завору-
шила ся пусти́ня. К. Ш.
Задви́гивати, ся = д. **Задви́гати ся.**
Задви́жка = засув, засувка. С. Аф. З. Л.
— А сі́ни у не́й були на засу́ві. н. о. —
Хижку покинула на засу́вку. С. Л. — Хата
була засунена засу́вом. Фр.
Задви́жний = засувни́й. — Засувни́й при-
скри́нок.
Задви́нутъ, ся = д. **Задви́гати, ся.**
Задви́нутый = засу́нутий, засу́нений.
Задворка, задворо́к, задворье = за́дві-
рок, за́двірря. — Еней в керею за́матов
ся, на за́двірку хро́нти уклав ся. Кот.
Задворя́нитися = запайі́ти. — Сиди́ть ми́ла,
запайі́ла — чортма дров ні́ полі́на. н. п.
Задебелѣ́ть = задебелі́ти; погла́дшати.
Заде́ргати = засмі́кати, засі́пати і т. д. д.
Де́ргати (почати). — Засми́кали, як ди́ган
сонце. н. пр.

Заде́ргивати, ся, заде́рнуть, ся = 1. заві-
шувати, ся, за́пинати, ся, за́вешати,
за́пнути, ся. — За́пни ві́кно від сонця. —
Заде́рнуло не́бо = нахма́рилось, заво-
локло́ хма́рами.
2. засмі́кувати, засі́пувати, засмі́кати,
засі́пати. — Не сми́кай так, так же можна
зовсім ко́ня засмі́кати.
Заderevenѣ́лый = задубі́лий, за́кацу́блій.
Заderevenѣ́тъ = за́деревяні́ти, за́дубіти,
за́кацу́біти. (С. З.). — Лежи́ть ми́ла, заду-
біла — чортма дров ні́ полі́на.
Заде́ржа́ние = за́держа́ння, за́трима́ння.
— Лі́чне за́де́ржа́ние = а́рест, оре́ш-
тува́ння.
Заде́ржа́ть, заде́рживати, ся = заде́р-
жати, за́тримати, зу́пинити, за́пинити
(С. Аф.), спи́нити, при́пинити, зба́рити,
заба́рити, за́гяти, заде́ржувати, за-
три́мувати, зу́пиняти, за́пиняти (С. Аф.),
спи́няти, ся, га́яти, ся, ба́рити, ся.
— Як свої́ губи не за́тримаєш, то з чу́жих
почуєш. н. пр. — Коли́ б ми́ні, ві́тре буй-
ли́й, на час тво́ї крила, тоді́ б мене́ лю́дська
воля ні́чим не спи́нила. Аф. — Ча́с до до-
му, ча́с — заба́рили нас. н. п. — А в не-
ділю не га́й мене, за́ ране́нька ви́ряжай ме-
не. н. п. — За́пинити во́ду. С. Аф.
2. д. **Аре́стовати.**
3. за́тра́чувати, стра́чувати, витра́чу-
вати, зтра́тити, за́тратити, ви́тратити.
— Тих гроше́й, що ви да́ли, не ста́ло на
все, я стра́тив ще з свої́х три карбо́ванця.
Заде́ржка = за́держа́ння, за́трима́ння,
ви́пин, у́пин (С. Ш.), при́пинка, за́гайка,
за́га́нка. — Нема́ ви́пну вдово́ному си́ну.
н. п. — Леда́ча шка́па скрі́зь при́пинки має.
н. пр. — Бе́з за́де́ржки = бе́зупи́нно,
невпи́нно, нега́йно.
Заде́рнуть, ся = д. **Заде́ргивати, ся.**
Задиві́ть, ся = за́дивува́ти, за́чудова́ти
ся. — Я дуже за́чудовав ся, побачи́вши... Фр.
Зади́нка = за́док. — За́док за́йця.
Задира́ть, задра́ть, ся = 1. задира́ти,
зди́рати, дра́ти, ся, за́драти, ся, зе́р-
ти, ся.
2. за́чіпати, за́йма́ти, за́чепити, за́ня-
ти, заво́дити, ся, за́вести, ся. — Не за-
чіпай мене, бо бити́му. — Ві́н раз у раз
за́водить ся бити́сь. — **Задира́ть го́рло** =
гала́сува́ти, ви́гу́кувати, ре́петува́ти,
го́рлати. — **Задира́ть носъ** = кі́рпу
гну́ти, пиндо́читись, ви́соко не́сти ся.
— 3. за́ живбе́ = до жи́во́го.

Зади́ра = приче́па, задо́бра, задира́ка (С. Аф.), заводя́ка, заде́ржа. (С. З.).

Зади́рка = за́чіпка (С. Аф.), на́пасть, при́чіпка (С. З.). — Так і шукає причіпки, щоб завести́сь.

Зади́рчивий = сварли́вий, задира́кува- тий, задо́рливий, зади́ливий. — Такий задиракуватий: як наскіпав ся на мене, так і лізе.

Зади́рщик = д. Зади́ра.

Задича́ть = здіча́вити. — Садок здічаві́в.

Задичи́ти = різни́ти (поча́ть, в сні́вах або в грі́).

Задичи́тися = д. Дичи́тися (поча́ть).

Задлі́ть, ся = забари́ти, ся, зага́яти, ся, забави́ти, ся. (Д. Длі́ться).

Задпева́ть = задпюва́ти.

Задни́к = задо́к. С. Аф.

Задни́ца = зад, гу́зно (С. Аф. З.), сра́ка (С. З.), кұ́пра, ге́на, паніста́ра (С. З.), ду́па, (половинка) — півду́пка. — В го- лову цілують, а в зад бють. н. пр. — Прийшло́сь узлом до гузна. н. пр. — Чи хочеш, щоб я тобі дав по паніста́рі. Кот. — До сухо́ї сраки не вцепля́ти ся раки. н. пр.

Задни́й = за́дній. — **Заднимъ умо́м крѣ- покъ** = му́дрий по шко́ді. — Му́дрий лих по шко́ді: як коні покра́ди, то він тоді ста́ноу замика́є. н. пр.

Задобри́вати, задо́брить = д. Зада́брива́ть.

Задолби́ть = д. Доби́ти (поча́ти).

Задолжа́ть = задовжи́ти ся, вдо́вжити ся, завиновати́ти (Чайч.), заборгува́ти, напозича́ти ся, на́бір понаби́рати. — І бачимо, що геть чорта́ці задовжи́лись, по горо́у у грі́хах пекельних утопи́лись. К. Д. Ж.

Задори́на = дроска́, троска́. — **Ні́тъ ни сучка́, ни задо́ринки** = чи́сто, го́лки не підто́чиш, нема́ до чо́го причепи́тись.

Задори́ть = дражни́ти, дра́тува́ти, зачі- па́ти, розпа́ляти.

Задори́тися = розпа́ляти ся.

Задори́ливий, задо́рний = гаря́чий, пал- кий, завзя́тий (С. Аф.), зади́ливий, за- го́нистий, задира́куватий, заво́диетий. (Ніс.).

Задорожи́тися = задорожи́ти ся, запра́- вити, загну́ти вели́ку ці́ну. — Ото, за- правив, як за батька. н. пр.

Задоръ = за́пад, завзя́ття, заї́длость. — Вдовин сину, є ще в тебе браття, а в бра- тів твоїх коза́ків бага́цько завзя́ття. С. Аф

Задохлы́й = здо́хлий.

Задохну́ться = зади́хну́ти ся, (про ри́бу) — при́тхну́ти ся.

Задрі́зпива́ть = зачі́пати, дражни́ти, дро- чи́ти, дра́тува́ти (поча́ть).

Задрі́ать = д. Зади́рати і **Дра́ть** (поча́ть).

Задребезжа́ть = забря́зчати, забря́зко- ти́ти, заде́реньчати і т. д. д. **Дребе́зжа́ть.**

Задрема́ть = задрі́мати, за́куняти, здрі- мати ся.

Задрожа́ть = задрі́жати, затре́мтіти, за- труси́ти ся. — Як слю́за у тебе в о́чах часом затре́мтіть. Чайч. — Зустрі́ли ся о́чі — Мико́ла увесь затре́мті́в. Пі́чка.

Задру́жить = д. Задо́брить.

Задрі́хнути = Дрі́хнути (поча́ть).

Задря́бѣть = заде́реньчати, за́дзича́ти.

Задряга́ть = задрі́гати. — Нога́ми за- дри́гав.

Задряхлі́ть, задрі́хнути = зіста́рити ся, поста́рити ся.

Задува́ть, заду́ть = 1. заві́вати, задува́- ти, повіва́ти, за́віяти, заду́ти і д. **Ду́ть** (поча́ть). — Ге́й та ві́тер за́віває, та до́зи росхи́ляє. н. п.

2. зади́мати, зади́хувати, ту́шити (дму- хаючи), заду́ти, зади́хати, зату́шити. — Зади́хуни сьві́чку, чо́го вона ду́рно го- ритъ. — **Задува́ть во ве́й лона́тки** = на ве́ї за́ставки бі́гти.

Задуди́ть = загра́ти на ду́ду, на со́нілку. — Загра́й міні́, дуда́рику, на ду́ду — нехай же я своє́ горе забуду́. н. п.

Задума́ть, заду́мыва́ть, ся = заду́мати, ся, загада́ти, ся, зами́слити, ся, замі́рити ся, заду́мувати, ся, зага́дувати, ся, зами́шляти, ся, замі́яти ся. — Ме́ту сі́ни, та й зага́дала ся, ви́йшла мати води бра́ти, та й дога́дала ся. н. п. — Зага́дають ся о́рляки хи́жі та усе по своїх бра́тах, по товари́шах коза́ках. н. д.

Задумчи́вость = думли́вість, заду́ма. (С. Пар.). — Він все ще сиді́в в глибо́кій за- думі́. Бар. — **О́нь ви́алъ въ задумчи́вость** = обня́ли його́ думки та га́дки. М. В.

Задумчи́вий = заду́маний, зами́слений, думли́вий; смутни́й, засму́чений. — Я- кийсь він став зами́слений, як поча́в оце ді́ло. — Ді́ви́но моє, заруче́ная, чо́го ти хо́диш засму́ченая? н. п.

Задура́читися, задурі́ть = д. Дура́читися (поча́ть).

Задурі́тися = розду́рити ся, розжи́рува́- ти ся, пу́стувати́ (ду́же).

Заду́ть = д. Задува́ть.

Задуша́ть, ся, заду́шитъ, ся = ду́шити, ся, заду́шувати, ся, зада́влювати, за- да́вити, ся, (дитину́ у ві́ сні́) — при́спа́- ти. — Як би була́ знала́ — у коли́сці́ б

задушила, під серцем приспала. К. Ш. — Чом вас лихо не приспало, як малу дитину? К. Ш.

Задущевний = щирий, сердечний. — Мій друже, щирий. — Сердешний приятелю! Кот.

Задущеніє = задущення, удущення.

Задхлость = затхлість, тухлість (С. Ш.), прітхлість, прітхля. — Одганяєть ся прітхлю. Ніс.

Задхлый = затхлий (С. Аф.), тухлый (С. Ш.)

Задхнутъся = затхнути ся (С. Аф.), прітхнути ся.

Задъ = зад, задок, потилиця. — **Задомъ** = задом, потилицею, навзиск. — **Війти задомъ** = візадкувати. — **Лобадъ бѣтъся задомъ** = кінъ брикається, вихає, хвицяє. (С. Ш.).

Задъ = 1. (у чобіт) — закаблукі. — Закаблукан лиха дам, достанеть ся й передам. н. п.

2. задок (екіпажа).

3. задвірок, задвірря.

4. край села.

5. минуле, що було. — **Твердѣть задъ** = твердіти початки (що давніше учено).

Задымѣть, ся = законтіти, ся, закурити, ся.

Задыхаться = задихати ся.

Задышать = задихати.

Задышка = задуха, ядуха, дихавиця.

Задѣвать, задѣтъ = чіпляти, чіпати (С. З. Л.), зачіпати, зачепати, чіпляти ся, зачепити. С. Л. — Зачепив і потяг. — Та не возом же його зачепили. н. пр. — **Не задѣвай мені** = не чіплай ся до мене, не руй, не займай мені.

Задѣлать, задѣлывать, ся = 1. закріти, заложити, забіти, (камнем) — замурувати, (що небудь в мур) — вмурувати; закривати, закладати, ся і т. д. — Забивати вікна. — Закинуть його, каже, у темницю, та й замурувати там. н. к. — Бог знайде, хоч в печі замуруй ся. н. п. (Щілини глиною або замазкою) — зашпаглювати, зашпаглювувати, ся.

2. заробіти, заробляти, ся, (з горем) — загорювати. — Що в день загорюєш, те в ніч прогайнуєш. н. п. — Що люде не роблять, та в жупанах ходять, а я заробляю, та й свити не маю. н. п.

Задѣлка = 1. закладання, замурування, забивання.

2. д. Ветівка.

Задѣлъ = заробіток, зарібок (від штуки).

Задѣльный = заробітний, зароблений, запрацьований. — **Задѣльная плата** = заробіток, зарібок.

Задѣлье = панщина.

Задѣтъ = д. **Задѣвать**.

Заегозить = д. **Егозить** (почать).

Засѣдино = за одні, за гурт, гуртом, спільне, вкуші, разом. — А братія спільне кожного року мають з межі себе вибирати старших. Хмельницький. С. З.

Заѣжиться = д. **Ежиться** (почать).

Заѣмный = 1. позичковий, позичальний. — Позичкова каса.

2. позичений. — Імо не свій хліб, позичений.

Заѣмщикъ = позичаючий (С. Ж.), позичник. (С. Пар.).

Заѣмъ = 1. позичання, 2. позика, позичка. С. Л. — Була правда та позичка з'їла. н. пр. — Позичка босоніг ходить. н. пр. — Жінки в приданки не пускай, коня в позичку не давай. н. пр. — **Взять, дати въ заѣмъ** = позичити, взяти, дати в позичку. — **Взятый въ заѣмъ** = позичений. — Позиченим волом не паробши ся. н. пр.

Засѣршиться = д. **Ершиться**, ся (почать).

Засѣршиться = д. **Ершиться** (почать).

Засѣхидничать = д. **Ехидничать** (почать).

Зажалять = вжалити.

Зажа́ривать, зажа́рять, ся = зажікати, запекти і д. **Жарить** (почать).

Зажа́тъ, зажимать = 1. затулити, стулити, затуляти, стуляти, заткнути, зажікати, стиснути, стискати. — **Зажа́тъ кому ротъ** = заціпити, заціткати. — Стуляв руку. — Стиснув у руці. — Не дав і слова вимовити — заціткав

2. д. **Жать** (почать)

Зажелклый = пожовклий. — Минає літо, шелестить пожовкле листя. К. Ш.

Зажелкнуть = пожовкнути.

Зажелтѣть = пожовтіти.

Зажелтѣть, ся = зажовтіти.

Зажелтѣлый = д. **Зажелклый**.

Зажема́ниться = д. **Жема́ниться** (почать).

Зажечь, ся, зажигать, ся = запалити (С. Л.), засьвітити, запалювати, ся (С. Аф.), засьвічувати, ся; підпалити, розпалити, підпалювати, розпалювати, ся. — На престолі положила, усі свѣчі запалила. н. п. — І розвіє тьму неволі, сьвіт правди засьвітить. К. Ш. — Засьвітिला вона каганець, дивить ся — аж коло столу хтось стоїть. н. о. — Оженив ся навісний, та взяв дурновату, та не знали що робити — підпалили хату. н. пр. — Той сердить ся, а він ще більше розпалює своїми словами.

— Запалили у сусіда сусіди зі нову хату. К. Ш.

Заживать, зажить = 1. заживати, одживати, одбувати, одробляти, зажити, оджити, одбути, одробити. — Дав вперед ето карбованців за квартиру, та вже не багато зосталось одживати. — Дайте разом десять карбованців — я вже вам відроблю. 2. заживати, загоювати ся, затиювати, затиюати, (про рани) — зажити, загоїти ся, затиюти. — Рана загоїть ся, а зле слово ніколи. н. пр. — До сватѣбъ заживѣть, н. пр. = загоїть ся, поки велика скоїть ся. н. пр.

Заживить, заживить, ся = гоїти, загоїти, загоювати, ся (С. Аф.), залічити, залічувати, ся. — **Заживлений** = загоєний, залічений. — **Заживлющий** = гоючий. — Гоюча мазь. С. Л.

Заживленіє = загоювання, гоїння (С. Л.).

Заживо = за життя, за животом. — Він ще за життя розділив дітей.

Зажига = заводчик, привідця, привідчик. — Він в сьому ділі привідця.

Зажиганіє = запалювання, засвѣчування.

Зажигатель, ница = палій (С. Л. З.), підпалювач, ка.

Зажигательный = запалюючий, запальний. — **Зажигательныя спички** = сірнички, сірнички.

Зажигательство = підпал. С. Л. — Підпалу їде, як той местник, чає дожидає. К. Ш.

Зажигать, ся = д. **Зажечь**.

Зажилить, зажилить = замотати, запатирити (на пр. позичити що і не віддати).

Зажилый = зажитий, зароблений, одроблений.

Зажимать = д. **Зажать**.

Зажинать, зажать = зажинати, зажати (починати жати і заробляти жнивом). — Зажинати найкраще в п'ятницю або в второк. З. Крим.

Зажинь = 1. зажин, зажинки (початок жнив). 2. ужинок, вжинок. С. З.

Зажирѣлый = гладкий, опасистий, гладкий, пухтий.

Зажирѣть = поглядшати, потовстѣти, розглядшати, розтовстѣти.

Зажитое, зажитокъ = зароблені, зажиті гроші. — У мене вже зажитих грошей рублів десять.

Зажиточность = заможність, достатки. С. Л.

Зажиточный, но = заможний (С. Аф. З. Л.), багатенький, достатний, засобний (С. Л.), з достатком. С. Л. — Батько мій був доволі заможний селянин, Фр. — Та вже тє гарне личко і чорні брови козаків заможному впали до любови. Пч.

Зажитой = д. **Зажилый**.

Зажить = д. **Заживать**.

Зажмуривать, ся, зажмурить, ся = зажмурювати, замржувати, запліщувати (С. Аф.), зажмурити, замржити, запліщити, ся. — Хоч я очі і замружу, смутко пробуджає. н. п.

Зажога = 1. запал, охват, підпал (запалення у коня). 2. д. **Зажига**.

Зажора, зажорина = підтілина (вода під снігом в рівчакх), баюра. С. Ш. — Там такі баюри, що й виїхати трудно. С. Ш.

Зажужжать = загудіти, задзиччати, забриніти. — Чую, якась комашка задзиччала. — Забриніли великі польові мухи. Фр.

Зажурить = намілити кому голову, чуба, чуприну, покартати. (Д. **Журить**).

Зажурчатъ = задзюрчати, задзюркотіти, забурчати, забриніти. (Д. **Журчатъ**).

Зажухнуть = поблякнути, зблякнути (С. З.), потемніти, поліняти, помёрхнути (С. Л.). — Про олійні фарби або поіровані речі.

Зазвонивать, зазвонить = д. **Звонить** (почать).

Зазвать, зазывать = заклікати, поклікати, уклікати, вклікати, запросити, зазвати, заклікати, клікати, у(в)клікати, запрошувати, зазивати. — Буду тебе на хліб на сіль заклікати і за здоров'я питати. н. д. — Зимувовожати, весну заклікати. н. п. — Запрошені були на обід. С. З. — Поклич його у хату. — Закликав гостей, та й ну частувати.

Зазвенѣть = д. **Звенѣть** (почать).

Зазвонить = д. **Звонить** (почать).

Зазвонный колоколь = найменший дзвін, в котрий починають дзвонити.

Зазвонщикъ = дзвонарь, паламарь.

Зазвучать = загучати (С. Л.), задзиччати, забрязкати, загустіти.

Заздравный = заздоровний. — Служать службоньку все соборную, заздоровную. н. п.

Зазеленить, ся = позеленіти, ся, зазеленіти, ся. (С. Аф.). — Весна не прийде садочок твій позеленить. К. Ш.

Зазеленѣть, ся = зазеленіти. — На полі, в лузі скрізь зазеленіло.

Зазимовать = зазимувати. С. Аф.

Зазим'є = заморозки.

Зазирать, зазрѣвать, зазрѣть = дорікати, докоряти, ганити, гудити.

Зазнаваться, зазнаться = гордіти, пишати ся, зазнавати ся, загордіти, записати ся, зазнати ся.

Зазнаємо = д. Завідомо.

Зазноба = 1. заморозь (одморожене місце на тілі). С. Пар.

2. кохання, любові, любов. — Нехай мене той займає, хто кохання в серці має. н. п. — Ва любові, ви чарощі, що ж ви міні наробили? н. п.

3. частіше здр. — **зазнобушка** = кохання, коханочка, мила, любка, сухотонька. — Запрягайте кони в санки, поїду я до кохання. н. п. — Стук, гряк в віконечко, вийди серце коханочко. н. п. — Візьми собі жінку, візьми собі любов, цілуй її, милуй її, як голуб голубку. н. п. — Дівчинонько, сухотонько ти моя, кажуть люди, що не будеш ти моя. н. п.

Зазнобіть, зазнобіть = 1. заморозити, поморозити, заморозювати.

2. причарувати, прикохати, причаровувати. — Ой ти дівчино, чарівниченько, причарувала моє серденько. н. п.

Зазолить = д. Золить (почать).

Зазорный = ганібний, соромітний, сороміцький (С. З.), соромітський, стидкий. (С. З.). — Не сльпуйте соромітської, засьпуйте старосьвітської. н. пр. — **Зазорный дѣти** = д. Дѣти незаконнородженні.

Зазорь = 1. сором, соромота. — Тапцювати не робота, а не вмієш — соромота. н. пр.

2. д. Зазр'єніє.

Зазрѣвать = д. Зазирать.

Зазр'єніє = докір, догана (С. З.), зазор. (Фр. Лис.). — Безь зазр'єнія = без зазору. — Він сумління, честь і віру без зазору продає. Фр. Лис.

Зазрѣть = д. Зазирать.

Зазубривать, зазубрить, ся = вищерблювати, щербити, ся, пощербити, ся, визублювати, визубити, ся, вискєплювати, вискєшити. — Гей коняку Турки вкрали, Ляхи шаблю пощербали. В. Ш.

Зазубрина = щербина, щербá (С. З.); зубець, зазубень.

Зазубристый = щербатий, зубатий. — Щербатого горшка не наповниш. н. пр.

Зазубрить, ся = д. Зазубривать.

Зазудѣть = засвербіти. С. Аф.

Зазывать = д. Зазвать.

Зазываніє, зазывъ = закликання, запросини.

Зазывать = задзиччати, загучати.

Зазѣвать = д. Зѣвать (почать).

Зазѣваться, зазѣываться = задивити ся, загаівати ся, розгаівати ся, задивляти ся, загаівлювати ся, гаів ловити. — Я на неї задивив ся, полудрабок уломин ся. н. п. — Загаив ся, та й опізнив ся до дому.

Зазыбать, зазыбнуть = замерзати, примерзати, замёрзнути, примёрзнути.

Зазыблина = примёрзле (дерево або яке місце на дереві).

Зазыблый = замёрзлий, примёрзлий.

Заиграть, ся = заграти, ся.

Заигрываніє = загравання, жартування.

Заигрывать = 1. загравати; перегравати. — Заграв на скрипці. — Він перегравав мене.

2. жартувати, пустувати. — Він і давай з нею жартувати. н. п. — Та не буду тебе брати, було б тобі із другими та не жартувати. н. п.

Заигрываются = загравати ся. — Діти заграли ся, та й не бачуть, що... Заграли ся до світу.

Зайка = зайка (С. Аф.), недоріка (С. З.). — Бог дав чоловіка: і сопливий і зайка. н. п. — Були ораторами — недоріки. Кот.

Зайкать = загикати.

Зайкаться, зайкнуться = зайкувати ся, зайкати ся (С. Аф.), запинати ся, зайкнути ся, запнути ся. — Не даль и зайкнуться = не дав і рота роззявити. — И не зайкнулся = а ні слова, а ні пари з уст.

Зайкливый, зайковатый = недорікий, зайкуватий. (С. Аф.). — І малий й невеликий, шепелявй й недорікий. н. п. (Д. Зайка).

Займка = 1. займка, займанка.

2. займище. С. З.

Займный = д. Заёмный.

Займодавецъ, вице, займода́тель, ница = позичальник, ця. С. Ж.

Займода́тельство = позичання, позика, позичка (кому).

Займообразный, но = позичковий, позичений, в позикку, в позичку.

Займствованіє = позичання.

Займствовать = 1. позичати (у кого).

2. переймати (що у кого).

Займи́къ = д. Заёмникъ.

Зайндивѣть = запушити ся (инесм).

Зайинька = зайчик.

Заинтересова́ть, ся = заціка́вити, ся. —

Заинтересова́нный = заціка́влений; маю́чий інтерес. — Заціка́влений я поча́в дивити́ ся. Фр.

Заіски́ваніє = запобіга́ння ласки, підлєсли́вості, підлєщувани́я, (до жінки) — залиця́ння.

Заіски́вать, заіска́ть = запобіга́ти, запобі́гти ласки, підлєщувати́ ся, підси́пати ся (С. З.), підсти́лати ся (С. З.), підлабу́зувати ся, прима́зувати ся, підмо́щувати ся, прила́щувати ся, ші́лити ся, (до жінки) — залиця́ти ся, підлєсти́ти ся (С. З.), підси́пати ся, підлабу́знити ся, прима́зати ся, підмості́ти ся, прила́щити ся. — Він вже давно запобігає ласки у його. — Вже під його підсти́лались козаки і міщане. Макаровський. — Ой до мене губерець підси́павсь і любови́ добивавсь. Кот. — Підлабу́звивсь до горлиці́ горобець. В. Г. — Зали́цав ся козак та до дівчини. н. п.

Заіскри́ться = заіскри́ти ся.

Зайти́, заходи́ть = зайти́, заходи́ти. — По́ доро́зі зайшов до його. — (Про сонце, місяць) — зайти́, сісти, лягти́, закоти́тись. — Місяць зайшов за хмару. — Лягло сонце за горою. К. Ш. — Зайти́ кь ко́му ли́бо = завіта́ти. С. З.

Зайче́нокъ = зайче́ній.

Зайчи́на, зя́йчи́на = зя́йчи́на (м'ясо і шкурка зайця).

Закаба́ливать, закаба́ли́ть = закрі́пошати, закрі́пости́ти (з рос.), віддава́ти, відда́ти, поверну́ти в неволю. — І па́нам на Украї́ні лю́д закрі́пости́ли. К. Ш.

Закаблѣ́тье = закаблѣ́ук. — Закаблѣ́укам ли́ха да́м, доста́не́ть ся й пере́дам. н. п.

Зака́верзить = за́коверзува́ти, закру́тити.

Закады́чный = д. Задуше́вный.

Заказа́ть, зака́зывать = 1. зака́зати, загада́ти, замо́вити, домо́вити, зака́зувати, зага́дувати, за(до)мовля́ти. — Загада́в па́ру коней сі́длати. С. З. — За́казав дві па́ри чо́бїт.

Заборони́ти, заказа́ти, заборони́ти, зака́зувати. С. З. Аф. Л. — Ма́ти не пу́скала, гуля́ть заказа́ла. н. п. — Си́дїти а́рестанта́м при ві́кні за́боронено. Фр.

Зака́зъ = 1. за́борона (С. Аф.).

2. зака́з (на яку роботу).

Зака́зывать = д. Заказа́ть.

Зака́иваться, зака́яться = за́ріка́ти ся, за́рікті́ ся. — За́рікала́ ся сви́ня г...а не ї́сти, бі́жить — купка́ ле́жить, вона́ ми́нає,

бі́жить — дру́га ле́жить, вона́ й ту́ ми́нає, бі́жить — тре́тя ле́жить, вона́ не зте́рпіла, та́ й з'ї́ла, та́ ще́ схаме́нулася́, до першо́ї і друго́ї верну́лася́, та́ й ті́ пої́ла. н. пр.

Закаля́ть, ся, закла́ть, ся = за́колювати́, за́колоти́, ся.

Зака́ливаніє = гартува́ння. С. Л.

Зака́ливать, зака́ли́ть, ся = 1. (про за́лізо) — гартува́ти, ся (С. Аф. Л.), за́гагарто́вувати, за́гагартува́ти, ся. (С. З.). — Ой у́ тій же́ у ку́знеці́ кова́лі́ ку́вали, бі́ле за́лізо гарту́вали. н. п. — Вони́ в му́ках жарту́вали, жарто́м се́рце гарту́вали. К. Д. — Оку́й сво́ю святу́ю си́лу, довго́терпі́нем оку́й, в слѣ́зах крі́вавих за́гартуй. К. Ш.

2. (про хлі́б) — не до́шкіати́, не до́пекти́, ся.

Зака́лина = за́кал, ча́стїше́ здр. за́калець. С. З. — За́калець на па́лец. С. З. — **Хлѣ́бъ съ зака́лино́ю** = глє́вкий хлі́б, глє́втю́к, глє́в'я́к. С. Аф.

Зака́листый (про хлі́б) = глє́вкий. Д. Зака́лина.

Зака́лка = гартува́ння; гарт, за́гарт (С. Л.), посу́дина для гартува́ння — гарті́ця, хто гартує́ — гартовні́чий.

Зака́ль = Зака́лина і Зака́лка.

Зака́ливать, за́колоти́, ся = д. Зака́ля́ть, ся.

Зака́лякать, ся = забала́кати, ся, забаві́кати, ся. — Забала́кали́ ся, та́ й не чу́ли́ ся, як і́ вечі́р наста́в.

Зака́лять, ся = д. Зака́ливать, ся. — В бо́ях се́рдця гарту́ють ся ли́царські́, в бо́ях ро́сте і крі́шне ду́х коза́цький. К. Б.

Закаме́н'ї́ость = скамяні́ість.

Закаме́н'ї́ый = 1. скамяні́лий.

2. запє́клий. — В його́ ду́ша запє́кла. С. З.

Закаме́н'ї́ть = скамяні́ти.

Зака́нчивать, за́кончи́ть, ся = кінча́ти, ся, за́кінчува́ти (С. Аф.), за́кінча́ти, по́кінча́ти, скінча́ти, ся. — А ну́, хло́пці́, пора́ кінча́ти. — Яќ все́ ді́ло по́кінча́єм, по́ коза́цьки по́гуля́єм. н. п.

Зака́пати, ся, зака́пывать, ся = за́кра́пати (С. З.), за́капати́, ся, за́бри́зкати́, ся, за́кра́пувати́, ся і т. д. — Треба́ бере́зівкою за́крапати́ у ви́разку. Чайч.

Зака́нчивать, за́конти́ть, ся = за́ко́пчува́ти, за́димля́ти, за́ку́рювати́, за́конти́ти́, ся, за́димити́, ся, за́курити́ ся.

Закапрі́зничать = за́вередува́ти, за́ко́мезити́ ся (С. З.), згѣ́дзати́ ся. — Гли́ди́ ж, Ната́лко, не згѣ́дай́ ся, яќ старо́сти при́йду́ть. Кот.

Зака́шувать = д. **Зака́нать**.

Зака́шувать, закопа́ть, ся = зако́пувати, зарива́ти; зава́лювати, засипа́ти, зако́пати, зарі́ти, ся, зава́літи, засі́пати.

Зака́ркать = закрі́кати, закрáкати, закрю́кати. — Закри́че ворон, по степу летючи. н. п. — Закрю́кали чорні криві. К. Ш.

Зака́рмлювати, закорми́ть = загодо́увати, загодува́ти (С. Аф.), обгодо́увати, обгодува́ти. — Вже третій день загодовують кабана на сало. — Мабу́ть обгодували дитину, від того й болить живіт.

2. хлі́бити, мо́грічити, захлі́бити, підмо́грічити. — Він раз у раз до себе старшину то на обід закличе, то на сніда́ння, та так і захлі́бив його.

Закарта́вить = зага́ркати, зага́ркавити.

Зака́тять, зака́чывать, ся = 1. уко́тити, уко́чувати ся (рівняти котком землею).

2. зако́тити, уко́тити, заточи́ти, уто́чити, зако́чувати (С. Аф.), уко́чувати (С. Ш.), зато́чувати, у(в)то́чувати, ся. — Уточили ка́діб до ло́ху. С. Ш. — Зако́ти колоду під пові́тку.

3. вка́чати, зака́чати, вка́чувати, за́ка́чувати, ся (що небудь в тісто, качаючи).

4. ви́бити, одлу́пити, відшмага́ти, ви́шпарити, відчу́храти (тяжко, жорстоко). — Зака́тять ро́згами = відчу́храти різка́ми. — Зака́тали до сме́рти = за́ка́тува́ли, за́били до сме́рти.

Зака́тить, зака́чывать, ся = 1. зако́тити, у(в)ко́тити, зако́чувати, у(в)ко́чувати, ся. — Зако́тив ка́мінь у дві́р. — Клубок зако́тив ся під скриню.

2. за́хати. — По доро́зі він за́хав до мене.

Зака́ть = 1. за́хід. — Со́лице на зака́ть = со́нце на за́ході.

2. гуля́ка, гульта́й, гульві́са.

Зака́чыва́ться = д. **Зака́тять**, (про сонце, місяць) — захо́дити, ляга́ти, сіда́ти. — Міся́ць зайшов за хма́ру. — Лягло сонце за горо́ю. К. Ш. — Вже сонечко сі́ло.

Зака́чять, зака́чыва́ть, ся = зако́лихати (С. Аф.), зако́лисати; заго́йдати (С. Аф.), зако́лихувати, зако́лисувати, заго́йдувати, ся. — Зако́лиши дитину. — Заго́йдалась, аж голова́ болить.

Зака́чыва́ть, ся = д. **Зака́тить** 1 і **Зака́чять, ся**.

Зака́шива́ть, закоси́ть, ся = зако́шувати, за́косювати, за́косіти, ся. С. Аф.

Зака́шлять, ся = за́кашляти, ся, за́бухати, за́кахати.

Зака́яться = д. **Зака́ива́ться**.

Заква́кати = за́квакати, за́ку́мкати (про жа́б), закрі́кати, закреко́тати, за́кахкати (про качо́к).

Заква́са = ро́счина, (з пива або хмелю) — дрі́жді, (з тіста, запарена окропом) — о́пара, (для квасу) — ква́сіло, ро́зквас. С. Жел. — Їсть на ро́счину, стає й на замі́с. н. пр. — Ро́сте, як на дрі́ждах. н. пр.

Заква́сити, за́квашива́ть = за́кваси́ти, за́ква́шувати (С. Аф.), про ті́сто — ро́счині́ти, вчині́ти, ро́счиня́ти, вчиня́ти.

Заква́ска = д. **Заква́са**.

Заке́ркать = закі́ркати, закі́рча́ти (про кри́к зайців, валу́нів і ку́рей, коли у їх щипо́ть).

Закива́ть = за́кива́ти.

Закіда́ть, за́киды́вать = Забра́сыва́ть.

Закидно́й = за́кидний. — За́кидні́е рука́ва = ви́льоти. С. З.

Закипа́ть, за́кипі́ть = за́кипа́ти, за́кипі́ти, за́кле́тотити.

Закиса́ть, за́кисну́ть = за́киса́ти, е́киса́ти, ква́сіти, за́кисну́ти, е́кисну́ти.

За́кись = за́кис.

Закичи́ться = за́пинати́ ся, за́чванити́ ся.

Закіши́ть = за́киші́ти, за́комаші́ти ся.

Закла́дка = 1. за́кла́дини. С. Жел. — Не́хай пі́де, покличе лю́дей на за́кла́дини ха́ти. н. к.

2. за́кла́дка, заму́рова́ння.

3. за́пряга́ння.

4. за́ставка, за́кладка (в кни́жці). С. З. Л. Жел.

Закладна́я = за́ставний́ лист (С. Пар), за́ставна́, за́кладна́.

Закла́довати, ся = бі́тись об за́клад, у́да́рити в за́клад, за́кладати́ ся (С. Аф.). — Один усе за́кладав ся, та без шта́нів і зоста́в ся. н. пр. — Заспо́рили, та й уда́рили в за́клад на е́то ці́лковіс. н. к.

Закладодержа́тель = за́ставник. С. Жел.

Закла́дчик = 1. за́ставник. С. Жел.

2. то́й, хто за́клада́ть ся.

Закла́дъ = за́става (С. Аф.), за́ставщи́на (К. З. о Ю. Р.), за́клад.

Закла́дывать, за́кла́сть, за́ложы́ть, ся = 1. за́кладати́, за́кла́сти, за́ложити́ (С. Аф.), за́горо́жувати, за́городі́ти, (камне́м, цегло́ю) — заму́ровувати, заму́ровати́. С. Аф. — За́городив прову́лочок. — Заму́ровав ві́кно.

2. за́пряга́ти, за́прягти́. — Скажи, що́б за́прягали ко́ні.

3. за́ставля́ти, за́становля́ти, за́стави́-

ти, застанови́ти, ся. — Як заставляю я свитину, а сам вищо четвертину. Кв. — Ой не раз, не два його визволяла, шовкові платки заставляла. п. п. — Сорочку викупив, а свитку заставив. н. пр. — Не можна маєтностей церковних ані заставляти, ані продавати. Б. Н. — Хоч застав ся, а постав ся. н. пр.

4. засува́ти, запрото́рювати, засу́нути, запрото́рити. — Не знаю, куди я засунув книжку, от зараз тут була та кудись за проторив.

Закля́ніє = закліювання.

Заклева́ть, заклёвывать = задзбо́бати, задзбо́увати, заклова́ти, заклёвывать (С. Аф.), заклі́кати, заклі́кувати.

Заклетáть = заклекотáти, забуркотáти. — Видітали орли з за крутої гори, видітали, буркотали, роскоші шукали. п. п.

Закле́нвать, закле́йть, ся = заклёювати, заклё́йти, ся, (карюком) — закарі́ючувати, закарі́ючити, ся.

Закле́йка = 1. заклёювання.

2. заклё́не місце.

Заклейи́ть = 1. закле́йнити, покле́йнити, потаврува́ти, позначи́ти.

2. заплі́мити.

Закле́на = за́клепка, ню́та.

Заклепа́ти, заклёпывать = заклепа́ти, заплі́товати (С. Жел.), взя́ти у ню́ти, заклё́пувати, заню́товувати (про кайдани) — закува́ти, забі́ти, зако́увати, забива́ти.

Закле́нка = 1. д. Закле́на.

2. заклё́пування.

Закле́пъ = д. Закле́на.

Заклика́ть, заклі́кать, заклі́кывать = д. Завыва́ть, зазвва́ть.

Закли́на́ніє = закля́ття, заклі́н. С. Аф.

Закли́на́ть, заклі́сть = заклі́нати, запо́відати, заклі́сти, запо́вісти (з клятьбою). — Вмираючи, він запо́відав дітям, щоб...

Закли́на́ться = заклі́нати ся, кля́сти ся, за́рікати ся.

Заклі́нывать, заклі́нйть, ся = заплі́шувати, заплі́шйти, ся (С. Аф. З.), заклі́нцёувати, заклі́нцёва́ти, ся. — Треба заплі́шйти топориче, бо спадає сокира. — Заплі́ши ніжку в ослоні. Чайч.

Заклі́нка = заплі́шування, кли́нцёва́ння.

Заклокотáть = заклекоті́ти, забу́лькотіти. — Маленька річечка, що так тихенько йшла, заклекоті́ла, заревла. Гр.

Заклохтáть = завокотáти.

Заклуби́ть, ся = заклуботáти, ся.

Заключа́ть, ся, заклі́чати, ся = 1. замика́ти, запи́рати, замкну́ти, запе́рти, ся. — **Заключа́ти вь тю́рмъ** = посади́ти в тю́рмъ. — 3. вь око́вы = забі́ти, закува́ти в кайдáни.

2. постано́вляти, постано́вити. — **Заключа́ть догово́ръ** = умо́вляти ся, до́мовляти ся, постано́вляти умо́ву. —

3. **миръ** = зами́ряти, зами́рити. — Ой чи гаразд гетьман Хмельницький учинив, що з Ляхами в Білій Церкві зами́рив? п. д.

3. **ма́ти в собі, мі́стити в собі.** — Збірник Помиса мі́стить в собі більше 14000 приказок.

4. **кінча́ти, закінча́ти, закінчи́ти.**

5. **виво́дити, вивести.** — З сього можна вивести, що...

Заключе́ніє = 1. замика́ння, о́рештува́ння, (стар.) — в'язе́ння, (про саме місце) — нево́ля, тю́рма. — 12 неді́ль у в'язе́нню сиді́ти ма́гъ. Ст. Д.

2. **кіне́ць, приконче́ння, приконече́чя.**

— **Вь за́клуче́ніє** = на послі́док, на при́кінці, на при́конече́ччі, на кіне́ць, в́решті́. — Вже на при́конче́нні сказа́в ви́п...

— В́решті́ він дода́в... — **Заключе́ніє братства** = брата́ння. — 3. **мі́ра** = зами́ре́ння. С. Аф.

Заклю́ченикъ, ца = 1. нево́льник, ця, ре́штáнт, ка, (стар.) — в'язе́нь, (в кайданах) — кайда́ник.

2. пу́стельник, скі́тник, самот́ник, ця.

Заклю́чительный = ко́нешний, о́стáнній.

Заклю́чи́ть = д. Заключа́ть.

Закля́сть = д. Закли́нати.

Закля́тый = за́клятий; за́ле́клий. — Ого́нь запеклий не бере. К. Ш.

Закобеси́ть, ся = зако́рчити, ся, закри́вити, ся, залама́ти, ся.

Закова́ть, заковы́вать = закува́ти, заку́ти, забі́ти (на пр. в кайдани), зако́увати, забива́ти. — **Зако́ваный** = за́кований, заку́тий.

Зако́жний = підшкúрний, зашкúрний.

Зако́кети́чать = ма́нірити ся, хізува́ти ся (поча́ть).

Зако́кова́ти = закува́ти. — Закувала та сива зозуля. п. п.

Зако́котáть = засо́котáти. — Курка засо́котала.

Зако́лачива́ть, зако́лоті́ть = забива́ти, забі́ти.

2. **КОСО** ДИВІТИ СЯ НА КОГО (почать).

Закосявлий = задубілий, зақа́вбий, запе́клий (С. З.), заїдливий, заклія́кий, забісований. (С. Л.).

Закосять = задубіти, зақа́вбіти (С. З.), заклія́нути.

Закосявлий = скостенілий.

Закосять = скостеніти.

Зако́сь = сіножать. — На одній сіножаті і від пасеть ся і бузько жаби ловить. н. пр.

Закоу́листий = кривий (про улицу).

Закоу́лок = 1. зау́лок (С. Аф.), глухий, непрохідний — зазубень (С. Л.), в хаті — за́куток, зақа́пелок (С. Аф. З.), зақама́рок. С. Л. — Страва стоїть в коморі, а за́панка там в зақапелочку. Кот.

2. мн. зақау́лки = обиня́кі.

Закочевать = 1. за́кочувати, та́борувати (почать). С. III.

2. за́жити ся (де довго).

Закочені́лий = задубілий, заклія́кий.

Закочені́ть = задубіти, заклія́нути. — Руки закліяли від холоду.

За́кра́дываться, за́кра́сться = за́кра́дати ся, про́кра́дати ся (куди), за́кра́сти ся.

За́крывать, за́кроить = за́кро́увати, за́кро́їти, за́кра́увати, за́кра́яти.

За́кра́нна = 1. край, бе́рег.

2. крі́га з бе́рега (при перших морозах).

За́кра́кать = за́кра́кати, за́кро́кати. — За́кряче ворон, зашумує, тай полетить у землю чужую. н. д. — За́крякали чорні кро́ки. К. III.

За́кра́пать, за́кра́пывать = за́кра́пати, на́кра́пати; за́бри́зкати, по́бри́зкати. — Наступає чорна хмара, став дощ на́кра́пать. н. п.

За́кра́сить, за́кра́шивать = за́кра́сити, за́ма́лювати, за́кра́шу(сю)вати (С. Аф.), за́ма́лю́увати.

За́кра́сить, ся = за́червоні́ти, ся. — Неба край за́червоніє. К. III.

За́красова́ться = за́красува́ти ся, за́пи́шати ся, за́хоро́шити ся.

За́кресті́ть = по́значіти хре́стом, по́хре́стити.

За́кривна = д. Загі́бина і Зако́рючина.

За́криві́ть, ся, за́кривля́ть, ся = за́гну́ти, ся, скриві́ти, ся, за́гину́ти, ся, скривля́ти, ся; криві́ти ся (почать).

За́криводу́шничать = кривди́ти, не по пра́вді ро́бити (почать).

За́критиковать = осу́дити, огу́дити, оха́яти.

За́крива́ть = за́гука́ти, гу́кну́ти, за́кри-

ча́ти, (розсе́рдившись на ко́го) — за́гри́мати, гри́мну́ти, (з верещанням) — за́верещати́, (з плачем) — за́решетува́ти і т. д. д. **Крича́ть.** С. Аф. З. — Гу́кни на його, щоб ішов. — О, вже загу́кав на всю хату. — Хто не дасть себе за́гукати й за́терти поміж юрбою, той спра́вді чоло́вік. К. X.

За́крой = 1. ви́різка по кра́ях до́шки, щоб одна́ за дру́гу до́бре за́ходила.

2. кро́їння, кра́йня.

3. ві́конниця.

За́кройка = д. За́крой 2.

За́крої́ня = шва́льня.

За́кроить = за́кро́їти, за́кра́яти.

За́кромъ = за́сік, (для ку́курузи) — ко́шниця. — Усе́м гара́зд живи́ть ся, як хлі́б у за́сіках веде́ть ся. н. пр.

За́кропота́ть = д. За́брюжа́ть і За́ворча́ть.

За́круглі́ть, за́кругля́ть, ся = об́круглі́ти, за́круглі́ти, об́круглюва́ти, за́кру́глювати.

За́кружи́ть, ся = за́кру́їти, за́верті́ти, ся. **За́круте́нь** = ві́хор, ви́р, кру́тінь.

За́крути́ть, ся, за́кру́чива́ть, ся = за́кру́тити, за́верті́ти, за́вину́ти, за́кру́чува́ти, за́вирчува́ти, за́вива́ти, ся. — Міні́, дівко, та при́шнють кві́тку, тебе́ ж, дівко, за́вертя́ть в на́мітку. н. п. — **За́крути́ла вью́га** = ві́рвала́ ся за́вірю́ха, схони́ла ся ху́ртовина і т. д. д. **Вью́га.** — От схони́лась ху́ртовина, за́курила́ ся до́лина. В. III.

За́кру́ть = за́ві́на (С. Аф.), за́ві́йна, за́ві́йниця (С. З.), рі́за́чка. — Щоб тебе́ за́війна́ вхо́пила. С. Аф. — Щоб тебе́ рі́зачка́ поно́ри́зала. н. пр.

За́кручи́ниться = за́жу́рити ся, за́ту́жити, за́сумува́ти. — Ой сі́в, за́лив, за́жу́рив ся, що́ без до́лі вродив ся. н. п.

За́крыва́ть, ся, за́кры́ть, ся = 1. за́кри́вати, за́ту́ляти, за́чиня́ти, (сві́т) — за́ступати́, за́сті́няти, (двері́, ві́кна) — за́чиня́ти, (пі́ч заслі́нкою) — за́слоня́ти, (ці́льно або й зама́зати) — за́ту́шковува́ти, ту́шковати́, (о́чі) — за́плі́щувати, за́крі́ти, за́ту́ляти, за́чині́ти, за́стити, за́слоні́ти, за́ту́шковати́, за́плі́щити, ся. — Здра́стуйте! Не за́стуйте́ н. пр. — Чужі́ рот не за́чиня́ти. н. пр. — За́кри́юсь світо́ю, за́ту́шкую́ ся так, щоб і ці́лки не було́. н. о. — Бре́ше та́ й диви́ть ся, хоч би́ о́чі за́плі́щив. н. пр. — **За́кры́лись уста́, гла́з** = скле́нили́ ся уста́, о́чі. — Ой ра́д би́ я, моя́ до́ню, при́бути́ к то́бі, скле́пили́ ся о́чі мо́ї, ще́ й уста́ мо́ї. н. п. —

Закріть кому уста = зацінити, заціткати.

2. покривати, покрити. — Він все про його знав, та покривав.

Закрітіє = закриття, закривання.

Закрішка = накриття, покрішка (С.З.).

— Своя хата — покрішка. п. пр. — **Безь закрішки** = явне, не криючись, не ховаючись.

Закріна = закріпка, (деревиним клинцем) — заплішка. (С. Аф.)

Закрібіть, закрібіть, ся = закріпити, замоцувати, зміцнити, (заплішкою) — заплішити, закріплити, замоцувувати, зміцнити, заплішувати, ся. (С. Аф.)

Закріпостить = закріпостити, повернути в неволю, в кріпакі. — І панам на Україні люд закріпостили. К. Ш.

Закріючивать, ся = д. Закоріючивать, ся.

Закріючина = д. Загібина і Закоріючина.

Закріять = закахкати. — Кахнула утка — на морі чутка, збігли ся дітки — не одної матки. (п. з. — давн церковний).

Закрахтять = закректати. — Цибела перше закректала, а послі кашлять почала. Кот.

Закувйркатся = перекидати ся, повертати ся (почати або багато).

Закудхтять = закудкудахтати, закудкудакати. — Закудкудахтала як квочка. Кот.

Закудрівьт = закучерявіти.

Закуковать = закувати. — То не сива зозуля закувала, то мати заплакала. п. д.

Закуликатъ, ся = заціти, загуляти, закурити.

Закулісний = залаштунковий.

Закультівьт = зашкандибати, зашкитилгати.

Закупати, закупить = 1. закупати, скуповувати, скупляти, закупити, скупити. — Скупив все на ярмарку.

2. підкупати, підкупити. — Він мабуть підкупив свідків, що всі за його.

Закупаться = 1. закупати ся. — Пішов купатись, та щось закунав ся довго.

2. докупати ся. — Докунав ся, поли аж корчити стало.

3. д. Закупать.

Закунка = закуп, закупка.

Закупной = закуплений.

Закупоривать, закупорить, ся = 1. зати-кати, затуляти, (коркою) — корковати, (чопом) — чоповати, заткнути, ся, зату-літи, ся, закорковати, зачоповати, ся.

2. затушкувати ся, сидіти невилазно

дома. — Сидить дома, нікуди не виходить, як затушкував ся.

Закупорка = 1. затикування.

2. затишка.

Закупщикъ, ца = скупщик, закунень (С. Пар.), перекуп (С. З.), перекупка.

Закуривать, закурить, ся = 1. закурювати, накурювати, задимляти, закури-ти, ся і т. д. — Закурив всю хату. — Накурив повну хату.

2. запалювати, закурювати, запаліти, закурити, ся. — Та викрешем огню, та запалим люльки, не жури ся п. п.

3. запивати, закурювати. — Закурив — вже тиждень що дня пийний.

Закурлякать = закурлюкати. — О, вже журавлі закурлюкали.

Закуролесить = заколобродити, запусто-вати.

Закурчавьт = закучерявіти.

Закусать = загризти.

Закусить, закусовать = 1. вгризти, вгри-зати.

2. закусити, заїсти, (трішки, прихашцем) — перехопити, (солоним чим) — посо-лонцювати, (при чарці) — причаркну-ти; закусовати, заїдати, солонцювати, (перед вечерею) — підвечіркувати, (після вечері) — повечіркувати. — Ми так і не снідали, тільки перехопили трохи. — Ви-пили та посолоновили добре. — І думка то була така, щоб підвечіркувать смачнень-ко. Гул. Ар. — Холодцем та ковбасою за-кусили. Кот. — **Закусить язикъ** = при-кусити язика. — А що прикусив язика.

Закуска = закуска, заїдка, перекуска, (перед сніданням) — піранок, (перед обі-дом) — передобілок, (перед вечерею) —

підвечірок. — Лихий передобілок і добрий обід поспе.

Закута = будка (собака).

Закутатъ, закутывать, ся = закутати, обкутати, затушкувати, ся, закутува-ти, кутати, тушкувати, ся. — Закута-ють свитою, затушкують ся, щоб і цілинки не було.

Закутить = загуляти, закурити.

Закутъ = 1. закуток, закапелок (в хаті). — Той їх у хату уведе і у комору, й на горіще, і де є який закапелок, усюди усім покаже. Кв.

2. хлів, загорода (для худоби).

Закушати, закушивать = 1. заїсти, заї-дати.

2. заі́ти, заі́вати.

Зала́ = зала́, сві́тлиця (укр.), са́ля (гал.).

Зала́вувати, залови́ти, заловля́ти = ло-
ви́ти (поча́ти).

Зала́вокъ = ко́ник (довга скриня, замість
лавки).

Залага́ти = д. Закла́дывати.

Зала́дити = 1. зала́годити.

2. прова́дити, торба́чити. (С. Ш.) — Скіль-
ки йому не каже, а він своє прова́дить.

Зала́живати = зала́гожувати.

Зала́зити = зала́зити.

Залаки́ровати = залаки́рувати, поло́жити.

Зала́комити = прина́дити, примани́ти (ла-
со́чами).

Зала́комитися = 1. зала́сувати.

2. об'ї́стися (ласо́щів).

Зала́мувати, заломати́ = заломлю́вати,
заломі́ти.

Зала́мувати, заломі́ти = 1. загинати́, за-
гну́ти.

2. загинати́, заправля́ти, загну́ти, за-
пра́вити (про ціну). — Заправив, як за-
батька. н. п.

Зала́сити, зала́шивати = заплямі́ти, по-
плямі́ти, заплі́мувати (про довгі плями).
— Запламили одєжу ягідми, а в плечиках
мало ягід принесли. Чайч.

Зала́щувати, залощи́ти = ло́щити, зало́-
щувати, залощи́ти.

Зала́яти = загавка́ти, забрехати́. — Со-
баки загавкали, забрехали́. (Лев).

Залга́ти, ся = забрехати́, ся.

Залегати́, залече́ = 1. лягати́, залагати́,
заягати́. — З раннього вечера заліг спати.

2. залагати́, засі́дати, захо́увати ся,
заягати́, засі́сти, захо́вати ся. — За-
лягли в кущах, та й чатують. — Засідають
два стрільчики, хочуть тебе вбити. н. п.

3. зава́лювати, закла́дати, заваля́ти,
закла́сти, заложі́ти. — Груді заваляло,
дихати тяжко. — Ніс заложило.

Заледе́нїти = замє́рзнути, покрижні́ти;
закля́кнути, заду́бити. — Змерз дуже, а
руки аж залякли.

Залежа́лий = лежа́лий, злежа́лий, зава-
ля́щий. — Респродує завалящий крам.

Зале́живатися, залежа́тися = 1. зале́жу-
вати ся, виле́жувати ся, залежа́ти ся,
вилежати́ ся. — Вже обідня пора, а він
і досі вилежуєть ся

2. зале́жувати ся, зле́жувати ся, ва-
ля́ти ся, заваля́ти ся. — Діло заваля-
лось в суді. — Одежа злежалась, треба по-
вісити.

Зале́ж = 1. за́валь, заваля́ще. — Усе
нове розпріодав, зостала ся сама за́валь.

2. перелі́г, облі́г; толо́ка. — Лани мої
неорані, давні переліги! Доки по вас блу-
кати муть брати мої вбогі? К. Д. — Поле
давню лежить облогом. — На тім боці на
толоці череда пасеть ся. н. п.

Заленета́ти = забелькотати́. — Щось за-
белькотав, що й не розбереш.

Залета́ти, залеті́ти = 1. вліта́ти, влеті́-
ти. — Ластівка влетіла в хату.

2. заліта́ти, заліну́ти, залеті́ти; заві́-
ювати ся, завіяти́ ся. — Кудись далеко
він завіяв ся.

Залє́тний = 1. перелітний, мандрівний.
(С. Пар.).

2. голінний (С. З.), хвацький (С. Ш.),
відва́жний. — Залє́тна голова́ = ши-
ба́й-голова́, зайді́-голова́. — А Пархім
теж парубок голінний хоч куди. Кв.

Зале́ти = 1. залі́т, перелі́т.

2. д. Залє́тний 2.

Залє́тїти = д. Залє́тати.

Зале́че = д. Залєгати́.

Залива́льний = зали́вий, полива́льний.

Залива́ти, ся, зали́ти, ся = залива́ти, ся,
облива́ти, ся; по́німати, затоплю́вати,
зали́ти, зальяти́, обли́ти, по́няти, за-
то́пити, ся. — Залив (облив) штанів пи-
вом. — На силу залили пожежу. — Вода
поняла всю долину. — Вода затопила (за-
лила) всі горіди. — Текла річка невеличка,
таї понялась морем. Гул. Ар. — Залив о-
ливом дірку в казані. — Зали́ти за гє́ле-
тухъ = упи́ти ся, на́пити ся, зали́ти
о́чі. (С. Аф.). — Залива́тися слє́зами =
залива́ти ся, облива́ти ся, умива́ти ся
слє́зами, гіркими пла́кати. — Ой ви́йду
я на могилу, кругом подивлю ся, як згадаю
про ту волю — слє́зами залю си. н. п. —
Подиви ся, ще зіронька тільки зняла си,
а ти, моя голу́бонько, слі́зьми облила си. н. п.
— Залива́ти солов'є́мъ = висьпи́ву-
вати як соловейко.

Зали́вка = залива́ння, облива́ння.

Зали́вце = драглі́ (С. Аф. З.), холоде́ць
(С. З.). — Ніжки з драглами варені на сла-
ву. Макар. — Холодцем та ковбасою заку-
сма. Кот.

Зали́вної = 1. зали́вний. — Зали́вна
труба́ = пожа́рна труба́. — З. лугъ =
лука́ (С. З.), пї́ма, зато́н. (С. З.).

2. захо́лодений, застужений.

Зали́в = за́лив (С. Аф.), зато́ка, за́водь
(С. Л.), за́воротъ (Ман.), са́га. (С. З. Л.).
— Над дніпровою сагою стоїть явір над
водою. К. Ш.

Зализа́ть, зали́зувати = зализа́ти, зали́зувати.

Заликова́ть = зрадіти.

Залі́ть = д. Залива́ть.

Залише́к = лишка.

Зали́шний = зайвий (С. Аф.), зали́шний (С. Аф. З).

Залови́ть, заловля́ть = д. Зала́вливать.

Залогово́й = заставни́й.

Залогода́тель, ни́ца = заста́вник, ця. С. Пар. Жел.

Залогодержате́ль, ни́ца = заста́вник, закла́дник, ця. С. Пар. Жел. — Тую заста́ву за отда́нем грошей пожичо́них от заста́вника повинен верну́ти той, у кого єсть заста́ва. Б. Н.

Залогъ = 1. заста́ва, застано́ва (С. Л.), закла́д. С. Жел. — Хто заста́ву свою у кого вику́пувати будеть. Ст. Л. — Кожда заста́ва і долг позичений давности не маю́ть. Ст. Л. — **Взя́ть вь залогъ** = взя́ти у заста́ву. — Взяв у заста́ву млин, то він не бо́ує ся за свої гроші. — **Отда́ть вь залогъ** = заста́вити, застано́вити, відда́ти під заста́ву. — Сорочку вику́пив, а свиту заста́вив. н. пр. — **Осво́бодіть изъ подъ зало́га** = вику́пити заста́ву, вику́пити з заста́ви, с під заста́ви.

2. д. За́лежъ 2.

Заложы́ть = д. Закла́дывать.

Заложни́к = д. Амане́ть.

Зало́й = зато́н (С. З.), пй́ма (С. З.), під місто́м, як от на пр. під Кни́вом — оболо́пъ.

Залома́ть = д. Зала́мывать 1.

Залома́ться = зали́пати ся, зачва́нити ся.

Заломи́ть, заломля́ть = д. Зала́мывать.

Заломни́й = мі́цний (про горі́лку та инші напй́тки).

Залона́ть = лона́ти, трі́скати, же́рти (поча́ть).

Залона́ться = трі́скати ся, лона́ти ся, ре́пати ся (поча́ть).

Залосни́ться, залосны́ть = зали́снити, залосни́ти ся, заблй́щати.

Залощи́ть = д. Зала́щивать.

Залы́ = стрі́л сумі́стний з кілько́х гарма́т або рушны́ць. — **Дать залы́** = ви́палити разо́м.

Залуді́ть, залужива́ть = залуді́ти, побі́лити, залужу́вати, побі́ляти.

Залупа́ть, залупи́ть, залуплива́ть, ся = залуплю́вати, зади́рати, залупи́ти, заде́рти.

Залуча́ть, залучи́ть = залуча́ти, зама́-

нюва́ти, приманю́вати, прину́жувати, залучи́ти і т. д.

Залыга́ло = бреху́п.

Залыга́ться = забрі́хуватись.

Зальну́ть = забі́ти ся, заткну́ти ся. — **Щось рыва** заби́ла ся, треба чимсь про́чистити.

Залѣза́ть, залѣзть = залі́зати, залі́зти.

Залѣни́ться = за́ледащі́ти, за́ледачі́ти, залі́нува́ти ся (С. Аф.).

Залѣни́ть, залѣплива́ть, залѣпля́ть, ся = залі́пити, залі́плювати, ся.

Залѣтова́ть = залі́тува́ти.

Залѣчива́ть, залѣчы́ть, ся = 1. заго́юва́ти, залі́чувати, заго́їти, зго́їти, залі́чити. С. Аф. — Рана заго́їлась. — Не так ху́тко заго́їть ся, як бі́да ско́їть ся. н. пр. — Висохну́ть всі́ слёзи, зго́ять ся всі́ рани. Пч.

2. **морі́ти, заморю́вати, заморі́ти** (не вмі́лим го́їням). — Лі́карь заморив сла́бого.

Залюбезни́чать = ла́щити ся (до кого поча́ть), з жінка́ми — за́жениха́ти ся, за́лиця́ти ся, умі́зга́ти ся (поча́ть).

Залюби́ть = злю́бити, полю́бити, по́коха́ти.

Залюбова́ться = за́диві́ти ся, за́милува́ти ся, за́любова́ти, ся.

Залюбоны́тствова́ть = заці́кавити́сь.

Залюлю́кати = залю́ляти, зако́лиха́ти, за́колисáти.

Залыга́ть, ся = забри́кати, ся.

Замазати́, зама́зывати́, ся = 1. зама́зати, (и́цлину) — зашпа́рува́ти, (в мурова́ній будівлі) — заму́рува́ти, ся; зама́зувати́, ся і т. д.

2. зама́зати, ума́зати, ся, за́каля́ти, ся, замурза́ти, ся, (сало́м або що) — за́смальцю́вати, ся, за́ляло́зити, ся, (дво́гтем, смо́лою) — зашма́рува́ти, ся; зама́зува́ти, ся і т. д.

Замазка = зама́зка, (для дере́в) — ва́р, (для скла́ і металі́в) — кі́т.

Замакати́ = моча́ти, в(у)моча́ти (поча́ть).

Замали́вать = замо́лювати, відпо́кутова́ти.

Замалоду́шничать, замалоду́шествова́ть = поні́кнути ду́хом, засуму́ва́ти.

Заманыва́ть, замани́ть = заманю́вати, прину́жувати, замани́ти, прину́дити.

Замані́ха, рос. Nitrraria Schoberi = золо́тұ́ха. С. Ап.

Заманка = 1. заманю́вання, прину́жувания.

2. прина́да. — Чи ти міні принаду дала?
н. п.

Заманчивість = знадлі́вість, зваблѝ-
вість.

Заманчивий, во = знадній, знадлівий,
зваблівий (С. Л.), прина́дний, маня́чий.
— Печуть мене, ріжуть знадні твої очі.
Р. Н. Стар.

Замарать, замарывать, ся = 1. закаля́-
ти, забруднити, опоганити і д. **Замарать** 2. — Закаляв руки. — Забруднив одержу.
2. ви́черкнути, ви́черкувати, ви́мазати, ви́мазувати. — Що було написано, він
геть усе ви́черкнув.

3. обре́хати, очорніти, обмовити, за-
каляти, обрі́хувати, чорніти, обмовля́-
ти, каля́ти. — Обрехав мене перед началь-
ством. — Він закаляв мою честь.

Замара́ха, замара́шка = замазу́ра (С. Аф.
Л.), замурза, задріпа, задріпанка (С.
З.), задрьо́па, затьо́па, захво́йдаха
(Чайч.), нехлю́д, нечупа́ра, невмива́ка,
невтира́ка. (Задріпанка — жіноч. р., а всі
останні спільного р.) — А ти задріпанка
шинкарка, перекупко пана. К. Ш. — От
замазура: сьогодні наділи сорочку, а поди-
віть ся яка, та й само, неначе три дні не
вмивалось. У, ти! невмива́ка — не вти-
ра́ка! Кр.

Замаривати, заморить = 1. морі́ти, за-
морювати, заморити (голодом).

2. (про ванну) — гаси́ти, (про оцет) —
розбавля́ти, (про хрін) — перебива́ти
(щоб зменшити гостриню сих речей). —
Треба розбавити оцет. — Треба перебити
хрін, бо дуже пектиме.

Замарывать = д. **Замарать**.

Замаскирова́ть = заличкува́ти. С. Л.

Замасливать, замаслить, ся = 1. зама́-
слювати, замаслити. С. Аф.

2. сма́льцюва́ти, яло́зити, засма́льцю-
ва́ти, заяло́зити, ся. С. Аф. — Ні, вам
сором буде в хаті з буреаком таким як я,
що в сма́льцovanім халаті влізе в хату,
мов свиня. Сніп

Заматерѣ́лый, заматорѣ́лый = застарі́-
лий, за́давневий; затверді́лий, зашка́-
ру́бний, заду́бний; запеќлий.

Заматерѣ́ть, заматорѣ́ть = застарі́ти, ся,
затверді́ти, заду́бити, зашка́ру́бнути,
зака́чу́бити, за́кля́кнути.

Заматы́вать, замотать, ся = 1. замо́ту-
вати, змоту́вати, замотати́, змота́ти, ся.
— Змотай усі нитки на клубок.

2. замо́тувати, замотати́, захита́ти, за-
кива́ти. — Замотав головою.

3. замо́тувати ся, замотати́ ся, манта́-
чити, мотати́, циндрити, гайчува́ти, пе-
рево́дити (поча́ть). — Він так помотав ся,
що все поцінували і продали. — По́нав
мантачити худобу, бо гроші вже давно про-
циндри́в.

Замахать, замáхивать = замахати́, за-
ма́хувати.

Замáхиваться, замахну́ться = заміря́ти
ся, замірити ся, замáхувати ся, за-
махну́ти ся. — За́мір ся, та не вдарь, н.
пр. — За́мірив ся на мене. Кр.

Замахну́ть = за́кіннути.

Замáхъ = за́мах.

Замáчивать, замочи́ть, ся = 1. замо́чу-
вати, замочи́ти, ся, (одержу) — забрьо́-
хати, захлю́пати, ся, (росою) — зароси́ти
ся. — Де ти, бурлак, волочив ся, за-
бродив ся, заросив ся? н. п.

2. намо́чувати, намочи́ти. — Треба на-
мочити діжку, бо розсохлась.

Замáшка = 1. звичай, звичка, на́вичка.
— Як звичай козацький пізнаєш, краще тоді
погуляєш. н. д. — По́гана у його звичка.

2. плóскінь.

Замáщивать, замості́ть = мосі́ти, замо́-
щувати, застила́ти, замості́ти, за́слати
(улицю ка́мінем) — за́буркува́ти. С. Ш.

Замáяться = зану́дити ся, за́томити ся,
заморити́ ся.

Замедле́ніе = забара́, га́яння, га́йка (С.
Аф.), га́янка, зага́йка. С. Л. — Щоб не
було пам через тебе зага́йки. — Коли б не
га́йка, то може і вистиг би на обід. С. Аф.

Замедли́вать, замедля́ть, замедли́ть, ся =
га́яти, ся, барі́ти, ся (С. Ш.), бави́ти,
ся, зага́яти, ся, забарі́ти, ся, забáви-
ти, ся, за́для́ти ся (С. Л.), дога́яти ся.
(Эв.). — Та не бари мене, поповичу, бо в
мене ненька не рідная, буде на мене свари-
ти ся, як я буду барити ся. н. п. — Пішла
б сама — бою ся, далекая доріженька —
забарю ся. н. п. — Пусти мене, моя мати,
я не забарю ся, тільки хлопцѣ подро́чу,
та й назад верну ся. н. п. — Ой, матусю,
та не гай мене, в далеку доріженьку ви-
рижай мене. н. п. — Де ти, в Бога, зага́-
лась, моя небого? К. Ш. — Як почав мене
бавить, то я і не поспів до дому. — Я не
буду бавитись: зараз прийду. С. Ш.

Замелька́ть = замигті́ти, замиготі́ти.

Замельѣ́ть = обмі́літи.

Замереть, замирать = заме́рти, обме́рти,
замира́ти, обмира́ти, умлі́ти, умлі́вати.
— Вітер віє, за́віває, серце з жалю замі-
рає (умлі́ває). н. п.

Замерещіться = замріяти ся, верзті ся, приверзати ся, привиджувати ся (почати), заройти ся. — Почало йому верзти ся.

Замерзати, замерзнути = замерзати, замерзнути, (про воду, злегка) — шерхнути, зашерхнути, (про грязь) — кацубнути, закацубнути, (про вікна) — забуртити. — Недавно почались морози, а вже вода зашерхла. — Земля закацубла. Ман. — Звісно вікно забуртило, нічого й не видко. п. к.

Замерзти = 1. забрідити, загідити, загідувати.

2. запоганити, запаскудити. (С. Аф.).

Замёрлый = обмёрлий.

Замертво = як мёртвий. — Упав, як мертвий.

Замертвлый = помертвлый, обмёрлий.

Замертвѣть = помертвѣти, обмёрти, (від холоду) — задубіти.

Заместіи, заместь, замѣтати = замести, замітати; загребти, загоріти, загрибати, загортати. — Замети сьміти. — А на дворі завірюха крутить, стріху розриває, снігом хату замітає. В. Ш. — **Замѣтати жаръ въ печи** = загрибати, загортати жар.

Замѣтати, замѣтывать = 1. закидати. — Закидали яму. — Почали закидати невід.

2. зашити, зашивати. — **Замѣтати на живую нитку** = зашити або як, на швидку річку.

Замѣтаться = 1. д. **Замѣтати**.

2. закидати ся; замѣтушити ся. (С. Л.). — Слабий закидав ся на ліжку і почав тяжко стогнати. — Хазійка замѣтушила ся, побачивши гостей.

Замѣть = 1. закидування, закидання.

2. залізна штаба з прогоничем або з пробѣм (для запирання вікон або дверей).

3. невід, в різних місцях зовѣть ся теж — занамѣт, ворѣта (велика сітка впоперек річки, куди заганяють рибу).

4. кучугура (спігу), замѣт, загрѣба. (Ман.). — Цілу ніч крутило, понавертало такі замѣти, що й з хати не вийти.

5. баркан, паркан, діловання. (Д Заборь).

6. хвартух (у екипажів).

Замѣтывать = д. **Замѣтати**.

Замѣть = замѣть, завія, віхало, метелиця (невелика). — Підняв ся вітер, почалась метелиця.

Замечтати, ся = замарити, загадати ся. (С. Л.).

Замігати = замиготіти, замигтіти; заморгати, моргнути.

Замінаѣ, ся, замѣть, ся = 1. місити, замішувати, замісити, ся (на пр. глину, тісто).

2. затоптувати, затоптати, ся. — Коні затоптали чоловіка.

3. заминати, затирати, замняти, замувати, затерти. — Замняв річ. — Затер діло. — Тільки через княгиню якомь замували — затерли діло. Кр.

3. запинати ся, запнати ся, запинкувати ся. — На першому слові запнув ся. — Інший і на екзамені і не запинеть ся. Кр.

5. опинати ся, опірати ся, норівити ся, опір стати (С. З.), заноровити ся. — Не хоче йти — опинаєть ся. — Кінь норівить ся.

Замінка = 1. замішування, заминання і т. д.

2. заміс. — Глини стане на один заміс.

3. норов. — Кінь з норовом.

Замірати = д. **Замерѣть**.

Замірволизъ = потурати (почати).

Замірѣне = замірѣння (С. Аф.), примірок (Л. В.), згода (С. З.).

Заміриѣ, заміриѣ, ся = заміриѣти, заміриѣти, ся. — Ой чи добре Хмельницький учинив, що з Ляхами у Білій церкві заміриѣ? п. д.

Замкнуѣ, ся, замыкати, ся = замкнути, заперти, замикати, заперати, ся. — Онъ живѣть замкнуто = він живе одлюдно.

Замковий, замковий = замковий, замковий. — Замкова пружина. — Замковий вал. — Замкова церква. (Д. **Замокъ і Замокъ**).

Замлѣть = замліти, умлівати (почати); замніти. (С. Аф.).

Замогільный = 1. замогільний. — Он де мнячить замогільний стовп (що за могилою).

2. тогосвітний, тогосвітний; по смертний.

Замозгнутъ = 1. загнити, зтрухлявіти.

2. змарніти, зачахнути.

Замокати, замокнуть = замокати, замокнути, набухати, набухнути, набухавити.

Замокъ = замо́к, здр. замо́чок, поб. замчище, (вислий) — колодка.

Замокъ = замо́к. — Стрѣбѣть воздушные замки = химери гаїати, у хмарах літати, думкою багатіти.

Замолаживать, ся, замолодить, ся = 1. засоложувати, підсоложувати, засолодити, підсолодити (пиво, квас то-що), грати, шумувати, мусувати (д. Бродить 3).

2. хмарити ся, хмаріти. — На небѣ замолаживаетъ = небо хмарить ся. — Ой хмарить ся, туманить ся, сгав дощ накрапати. н. п.

Замолачивать, замолотить = 1. молотити (почать).

2. замолочувати, замолотити. — Молотив три дні, та замолотив усього тільки карбованця.

Гамолвить = замовити, попросити за кого.

Замолкать, замолкнуть = замовкати, умовкати, замолкнути, умолкнути (С. Ш.), ушухнути (С. Ш.), занышкнути. — Занышкните, уха наставляйте і слухайте, що я скажу. Кот.

Замолодить, ся = д. Замолаживать, ся.

Замолотить = д. Замолачивать.

Замолотъ = замолотини, замолочене.

Замолотъ = замолоти.

Замолчать = замовчати, замолкнути, занышкнути, принишкнути.

Замораживать, заморозить, ся = заморозувати, заморозити, ся.

Заморгать = заморгати, заморжиги, залупати, закліпати.

Заморёнышъ = заморений, охлялий (від нестачі харчів).

Заморить = 1. д. Замаривать.

2. заморити, втомити.

Заморозить = д. Замораживать.

Заморозъ, частіше мн. заморозки, заморозы = заморозок, приморозок, заморозки (С. 3.), приморозки.

Заморосить = зайжити, замрячити, їмжити (почать). — На дворі щось почало їмжити.

Заморочить = заморочити, памороки забити, баки забити, з пантелику збити.

Заморскій = заморський, (про людей, що живуть за морем) — заморяне. (С. Аф.).

Заморышъ = 1. д. Заморёнышъ.

2. вибродок, випорток.

Замостить, ся = д. Замашивать, ся.

Замотать = д. Заматывать.

Замотыга = мотыга, мотыга, марнотравець (С. 3.), тринькало (С. Ш.). — Такий мотыга, що скоро мабуть і худобу проциндрить.

Замохнатъ = поволохатити.

Замочить, ся = д. Замачивать.

Замочный = замковий. — Замочная скважина = дірка в замку.

Замошеничать = мошеничати, шахраювати (почать); замошеничати, замашлювати, замаширити.

Замудрить, замудретствовать = замудрувати.

Замужество, замужество, замужье = заміжжя. С. Аф.

Замужия = заміжжя. С. Аф.

Замуравить, замуравливать = політи, поливати (посуду). — Замуравленный = поливающий. С. 3. — Іди, їди, дощику, звари тобі борщику в поливанні горщику. н. пр.

Замурлыкать, замурыкать = 1. замурымотати (С. Аф.), замуркотати, замуркотити (С. Аф.), замурияти. — Кицька замуркотала.

2. замурияти, захармаркати. — А він щось замуригав, та й пішов. — Та по молодечі будеш Богові молитись, а не по чернечі хармаркати. К. Ш.

Замурчать = загарчати, загаркати. — Пес сей мурий, він на Енея загарчав. Кот.

Замусливать, замуслить, ся, замуселить, ся = заслинювати, заслинити, ся. —

Замусленный = заслинений.

Замусорить, ся = завалити, закидати (всяким грузом).

Замутить, ся = 1. замутити, закаламутити, ся, сколотити. — Та налетіли гуся в далекого краю, та замутили (сколотили) воду в чистому Дунаю. н. п.

2. занудити. — Занудило коло серця, закололо в боці. К. Ш.

3. замутити, бучу збити, колоту паробити.

Замутить = замутити ся, закаламутити ся.

Замучивать, замучить, ся = замучувати (С. Аф.), замучити, ся, замордувати, ся, закатувати (С. Аф.). — На смерть закатували чоловіка. — Прийшли ксьонзи і розлили широке море сліз і крови, а сиріт іменем Христовим замордували — розпили. К. Ш.

Замучить, ся = заборонити, уборонити, ся. (С. Ш.).

Замчать = замчати, завезти (далеко).

Замша = замша (шкура оленя або лося, то-ненько вичищена). С. Жел. Пар.

Замшарить, ся = скошлатити, закошлатити, поскошлатити, скошлатити і т. д. — Щось сукно закошлатило.

Замшеникь = замѣшник (що виробляє замшу). С. Жел. Пар.

Замшениый = замшовий.

Замшіть, ся = 1. законопáтити, зашпаглювáти, забити мóхом.

2. д. **Замшáрить, ся.**

Замывáть, замы́ть, ся = замивáти, обмивáти, замíти, обмíти, ся.

Замы́згать = 1. зашмигáти, зашвáндяти, засновигáти, забігати, заметушити ся.

2. заносíти, засмáльцювáти, заялóзити (одежу). — **Замы́зганный** = засмáльцюваний.

Замы́кáть = д. **Замкнúть.**

Замы́ливать, замы́лить, ся = замíлювати, замíлити, ся.

Замы́слъ = замисл., замíр (С. Л.), зáгад, замáх (С. З.), намір, думка. — **Загад** діло справує. н. пр. — Пропади всі його заміри.

Замы́слить, замы́шлять, ся = замíслити, задумáти, замíрити ся, нава́жити ся, зами́шляти, задумувати, ся, думати-гадáти, замíрати ся, нава́жувати ся. — Тільки Бог святий знає, що Хмельницький думає-гадає. н. д.

Замы́словáтый, то = метикувáтий, услувáтий (С. Ш.), вигáдливий, стíпний, здáтний на вигадки, мúдрий, хíтрий; гóстрий; хíтро, мúдро, услувáто; гóстро. — Німець услувáтий. К. Ш. — Хоч мале, та услувáє. н. пр.

Замы́тарить = 1. д. **Замошéнничать.**

2. мотáти, переводити, ціндрити, мантáчити, тайнувáти (почать).

Замы́тарничать = д. **Замошéнничать.**

Замы́ть = д. **Замывáть.**

Замы́чáть = замúкати, замугíкати, (про бугаїв) — забутíти, (дуже) — заревтíти. — Чогось там корова замукала — Бугай бутить. Ман.

Замы́чка = 1. замикáння.

2. засувка, за́щипка. С. Аф. — Просунув паличку та й одкинув за́щипку і одпер двері.

3. кліпка, хлипóк, хлипéць, хлипавка (в смокові).

Замы́шлять = д. **Замы́слить.**

Замы́ливать, замы́лить, ся = затирáти або записувати крейдою.

Замы́на, замы́нъ = замíна, замíн. — **Въ замы́нъ** = в заміну, замíсць, намíсць. — Я став замíсць його.

Замы́нить, замы́нять, ся = замíніти, замíняти, ся; заступíти, заступáти.

Замѣить, замѣшивать, ся = замíсити, (про тісто) — учинíти, вчинíти, замíсуювати, ся, учинáти. — На чужий коровай очей не поривай, а свій учиний. н. пр. — З помийниці воду брала, гречаники учиняла. н. п.

Замѣска = замíшування, замíс.

Замѣстить, замѣщать = замíстíти, замíщáти; заступíти, заступáти.

Замѣсъ = 1. д. **Замѣска.**

2. замíс. — Як стало на росчину, стане й на замíс. н. пр.

3. за́парка (борошно, запарене окропом, для собак).

Замѣта = замíта, знак, призна́ка, при́мíта, примі́тка, прикмéта. С. З. — Це ви примі́тки в книжечку записуєте? Кр.

Замѣтить, замѣчать = 1. замíтити, помíтити, позначíти, прикмíтити, назначíти, замíчáти, помíчáти, значíти, прикмíчáти, назначáти. — Позначив усі дубки, що має рубати — **Замѣтить на биркѣ** = накарбувáти, закарбувáти.

2. завва́жити, постерегтí, спостерегтí, набáчити, нагáнути, нагáдїти, помíтити, добáчити, призна́чити, завва́жáти, постерегáти, нагáдáти, помíчáти, добáчáти і т. д. — Вони постерігши зраду, одступили. С. З. — Аби тільки спостеріг в неї хоч яку небудь прихильність. — Я вже давно добачаю, що тут щось не добре. С. Л. — Багатого, чубатого люди поважають, а зо мною зустрінуть ся — мов не добачають. К. Ш. — Старі люди помічали: нехай, кажуть, люблять ся молодята. М. В. — Такі маленькі, що їх не призначиш. Чайч. — Ходив по лісу, та й нагледів яму. н. к.

3. заува́жити, визначити, ві́казати, ві́мовити, зав(у)ва́жáти, визначáти, ві́казувати, вимовля́ти. — Почав виказувати, чого не слід робити. — Вимовляв за всі непорядки.

Замѣтливость = ува́жність, ува́жливість, уня́тливість. С. Ш.

Замѣтливый = ува́жний, ува́жливий, уня́тливий. С. Ш.

Замѣтный, но = зна́чний, відний, при́мíтний, прикмéтний, помíтний, зна́ти, зна́ть, відно, прикмíтно, зна́чно, в замі́ту. — Хапнув, аж пальці зна́ть. С. Л. — Видно, що ти тут був. С. Л. — Міні се не в замі́ту. — О так самому собі не в замі́ту він дішов до... Кр.

Замѣчаніе = 1. замíта, ува́га (С. Л. Ш.).

2. вимóва, докір.

Зам'ятчательность = 1. д. **Зам'ятчливість**.

2. значність, ва́жність.

Зам'ятчательний, по = 1. д. **Зам'ятчливий**.

2. значний, знаменитий, знакомитий, ва́жний, ва́ртий ува́ги, знаменито, ва́рто ува́ги, ці́каво. — Глянь на герб сей знаменитий (3 стародав. вірші). — Ці́каво, що багато де-які тварі задалегідь чують бурю.

Зам'ятчати = д. **Зам'ятити**.

Зам'ятчательство = 1. д. **Безпоро́док**.

2. замішання (С. З.), замятня́ (С. Л.), су́мяття (С. Л.), сум'ятні́.

Зам'ятшати, зам'ятшувати = 1. змішати, змішувати.

2. заплутати, вплутати, заплутувати, вплутувати. — Його заплутали в се діло.

Зам'ятшувати, ся = 1. д. **Зам'єсити, ся**.

2. д. **Зам'ятшати**.

3. вилутувати ся, втручати ся, встря́вати. — Не встрявай в чуже діло. н. пр. — В ти́ їх справи не мають втручати ся. С. З.

4. збивати ся. — Він збив ся з пантелику.

Зам'ятшкати, зам'ятшківати, ся = забарити, ся, зага́яти, ся, забавити, ся, ба́рити, ся, забарити, ся, га́яти, ся, зага́ювати, ся, забавляти, ся. — Ой як добре буде, то я й забарю ся, а як худо буде, то й назад верну ся. н. п. — Чи ти, доле, в лісі забарилася, чи ти, доле, в полі опівнилася. н. п. — Час до дому, час — забарили пас н. п. (Пр. д. ще під сл. **Замедливати**).

Зам'ятшати = д. **Зам'єсити**.

Зам'ятшеніє = заміщення.

Зам'яткнути = м'якшати, м'я́кшати (почати).

Зам'ятти = д. **Зам'єсти**.

Зам'ятти, ся = д. **Заминати, ся**.

Зам'яткувати = за́йвкати, занявча́ти. — Кни́жка занявкала.

Занав'єсити, занав'єшувати = завісити, завішувати, залну́ти, занести́, запина́ти. С. Аф. — Запни ві́кно хусткою. С. Аф.

Занав'єска, занав'єс = завіса, запон, запона, опона. — Завіса спускаєть ся до самого долу. К. Х.

Занар'єсно = да́рма, ду́рно, да́ремне, надар'ємно, ма́рно. — Причепив ся гарма — дарма, задивив ся, що я гарма. н. п. — Як батька покинеш, сам марно загинеш. н. п. — Побив дарма. С. Аф.

Занашивати, заноси́ть = зано́шувати, за́таскувати, засмалцо́вувати, заяло́жувати, заноси́ти, затаска́ти, засмалцо́вувати, заяло́жити (одежу).

Занево́лю = по нево́лі.

Занегодо́вати = заре́мствувати.

Занемога́ти, занемоб́чи, ся = занеду́жувати, занеду́жати, засла́бнути, захорува́ти. (Д. **Заболі́ти**).

Занести́, зане́сти, ся, заноси́ть, ся = 1. зане́сти, зано́сити. — По доро́зі заніс. — Ой пішов милий за ліс, чорні́ брови заніс. н. п.

2. замі́рити ся, підня́ти ру́ку, заміря́ти ся, підніма́ти ру́ку. — Він замі́рив ся (підпав руку) і трохи не вдарив його.

3. засипа́ти, за́мести, закида́ти, засипа́ти, замі́тати, закида́ти. — Стежки всі замело сні́гом. — Не їдь, козаченьку, низом, — закидава доріженька хмизом. н. п.

Заниза́ти, зані́зувати = зани́зати, зани́зувати.

Зані́мання = позича́ння.

Зані́мательний, по = займа́ючий, зама́нистий, ці́кавий. — Кни́жка мабу́ть була не дуже займаюча. Фр. — Ці́кава річ.

Зані́мать, зані́яти = 1. позича́ти, ви́зичати, позичи́ти, ви́зичити, бра́ти, взя́ти в по́зику, на́ бір. — Не позичай у сусі́да розуму. н. пр. — Іди до вбо́гого сорочки позича́ти, а до багато́го ні́коли. н. пр.

2. пере́йма́ти, пере́няти. — Він цю звичку переняв од панів.

3. за́йма́ти, осяга́ти, заляга́ти, осіда́ти, по́сідати, зані́яти, осяга́ти, по́няти, заляга́ти, осі́сти, (порожнє місце в якій посудині) — за́поро́жнювати, за́поро́жніти. — Во́да по́няла всю долину. — За́йняв Гу́ня за́йма́нчину. К. Д. — Осяга́ти під лева́ди во́льні за́йма́нщини. К. Д. — Та́тарський бере́г Славути́ці осі́ло коза́цтво. К. Кр. — Не заляга́й мого місця — я там ляжу. Чайч. — Сиві ка́бани усе поле залягли. (н. з. — туман).

4. зве́рта́ти ува́гу, ці́кавити.

5. розважа́ти, забавля́ти, ба́вити, розва́жати, забави́ти. — Поливайте доріженьку, щоб не курила ся, розважайте дівчиноньку, щоб не журила ся. н. п. — Забав дитину. — **Заніма́єть духъ** = дух захо́плює.

Занима́ться, зані́тися = 1. за́йма́ти ся, зані́яти ся, пра́цюва́ти над чим, (ві́вчарством) — ві́вчарюва́ти, га́йдарюва́ти, (писа́рством) — писа́рюва́ти, (ремес́твом) — реме́сникува́ти, (риба́льством) — риба́льчати, (римарство́м) — римарюва́ти, (скотарство́м) — скотарюва́ти, (торга́ми) — кра́марюва́ти, купцо́ва́ти, (штито́м)

— швачкувати, (шаповальством) — шаповалити, (шевством) — шевцювати, (учительством) — учителювати і т. д. — Вам добре: не займається хліборобством, то й нема ніякої перепони. Кр. — Занимається є любов'ю = кохати ся. — В дорогу не вдавай ся, а в хазийстві кохай ся. н. пр. — Хто в цах кохаєт ся, сам їм рівняєт ся. н. пр.

2. займати ся, загорати ся, запалати ся, заняти ся, загоріти ся, запалити ся. (Д. під сл. Загоратися). — Заря займається = світає, на світ благословляєт ся, сіріє. — Мов стало розсвітати, мов почало на світ благословлять ся. Греб.

Заново = наново. — Заново одхльвувати = новіти, поновляти.

Занігтіца, Saranitium = волос (С. Аф. З. Л.), занігтіця (С. Жел.). — Волос вилявати. С. З.

Заноза = 1. скалка (С. Л.), скабка (С. З.), заскабка (С. З.), скіпка (С. Л.), заскалка, дерево, шпичка. — Загнав дерево, — треба виняти скабку.

2. жаль, біль, жаль серця, болість (сердечна).

Занозити, ся = скалити, заскалити (С. Л.), заскабити, ся (С. Аф. З.), заскелити (С. Л.), загнати дерево, шпичку. — Ноги собі скалить, а чоботи на кию носить. н. пр.

Занозистий = суперечливий і д. Задорливий.

Занозка, пос. Festuca L. = вівсюк, Festuca elatior L. = мітлиця, F. ovina L. = топконіг. С. Ан.

Заносити = д. Занести.

Заноситися = пишати ся, гордіти, чванити ся, бундючити ся, пиндючити ся.

Заносний = занесений. — Заносная болізна = пошесть, повітря.

Заносчивість = пиха, чвань. — Злиди без пихи не живуть. н. пр. — Хоч денешка в кармані, та на сто рублів чвані. н. пр.

Заносчивий = 1. пишаний, пихатий, чванливий, чванькуватий, чванько, пиндючний, пиндючливий.

2. д. Задорливий.

Заносъ = 1. анат. Mola uterina s. carnea = вібрудок, випорток, матишиний клубок.

2. завірюха, метелиця (Д. Вьюга).

3. замёт. — Усяке село буває в замёті. н. пр.

Заночевати = заночувати, підночувати, переночувати.

Занукати = занукати, занокати, занобукати. — Та не нукай, бо не поїдеш. н. пр.

Занувати, занути = занувати, замлівати, занити, замліти.

Занурити = пуринати, пірнати (почати).

Занужитися = розніжити ся, розманіжити ся.

Занімати = занімати; затерпнути. — Болю не чую ніякого, не мов усе тіло затерпало. Фр.

Занятіє = 1. позичання, позичка. — Позичання грошей.

2. переймання.

3. займка, займанка, опановання.

4. діло, робота, порання, поранка. — У його багато діла. — Кинемо, куме, всяке діло, випемо, куме, та й в понеділок. — Занятіє мастерством = майстрування.

3. торгівлю = крамарювання і т. д.

Занятій, занятъ = 1. позичений. — Позиченим волом не наробиш ся. н. пр. — Занятіє = позичене, позичка, винувате, винне. — Що винне — віддати повинно. н. пр.

2. занятий, за ділом, за роботою.

Занятъ, ся = д. Занимати, ся.

Заоблачити = захмарити.

Заоблачный = надхмарний, понадхмарний, позахмарний. — Нехай в раю, в святім надхмарнім тім краю я пристановище знайду. Пч. — Що попроходила всі цензорські митарства, як понадхмарного, так і хмарного царства. К. Д. Ж.

Заобыкати, заобыкнути = звикати, привикати, привичаюватися, звикнути, привікнути, привичаїтись. — Ой хоч не привикла, та треба привикати. н. н. — Привичаюся до недолі, що один на світі, як билина в чистім полі, останує тужити. Ос.

Заобыклий = звиклий. С. Л.

Заодно = д. Засдино.

Заорати = 1. заорати.

2. загукати, заренетувати, загаласувати.

Заоръ = обніжок.

Заостривати, заострати, заострити = загострювати, загострити.

Заострокъ = шпиль, наконечник (загострений кінець).

Заохати = заохати, заохкати, застогиати.

Заохотити, заохочивати, ся = 1. заохотити, підохотити, підбити, заохочувати, підохочувати, ся, підбивати (до чого).

2. заплювати ся.

Заочно = за очі, поза очі (С. Л.), поза-

вічно, в́зачі. (С. Л.). — Хотіла, щоб її позавічно сватали. н. к. — Лаять за очі. С. Аф.

Заб́ичний = за́бичний, за́вичний, поза-ві́чний.

Запа́дять, запале́ть = 1. запа́дати, зава́люватися, запа́сти, зава́лити ся. — Шукай за скринєю, — може туди заваляло ся. 2. за́сідати, заляга́ти, хова́ти ся, при́таювати ся, за́сісти, залягті́, схова́ти ся, заховати́ ся, при́таїти ся. — Частина козаків засіла в лісі, і зразу кинулась несподівано на Турків. — **За́яць запале́ть** = за́єць при́таївся.

3. за́ходити, сі́дати, ляга́ти, хова́ти ся (про сьвітла небесні) — за́йти, сі́сти, лягті́, схова́ти ся, заховати́ ся. — Сонце починає за́ходити, сі́дати. — Лягло сонце за горою. К. Ш. — **Доро́га запале́ть** = доро́га за́сіпана (заки́дана, за́бита) сні́гом. — **Ді́ло запале́ть** = про́пале ді́ло. — **Запа́ла е́му ко мнѣ доро́га** = вже ж йому́ до мене не ходіти, вже йому́ заросла сте́жка до мене. — **И слухъ запале́ть** = і чу́тки не ма́є. — **Вода запале́ть** = вода́ збува́є. — **Онь крѣпко запале́ть** = охля́в, змарні́в, занепа́в він дуже. — **Гдѣ ты запале́ть?** = де ти пропа́дав?

Запа́днѡй = ча́товий (той, що на за́сідах, на ча́тах).

За́падний = за́хідний. — За́хідний віте́р.

Запа́днѡй = па́стка (С. З.), ла́беті (С. З.), ха́пка, самотря́ска, запа́днѡй (С. Аф. З. Л.), сту́пця, (на вовків) — вовкі́внѡй (С. Аф.). — Не шастай ся, як миша по па́стці. н. пр. — Пиймав ся в ла́беті. н. пр.

Запа́дѣ = за́хід. (С. З. Л.). — За́хід сонця. С. З. — Як пі́деш на за́хід сонця. — Віте́р з за́ходу.

Запа́здывать, запозда́ть = за́пізнювати ся (С. Аф.), пі́знити ся (С. Л.), опі́знѡти ся, спі́знѡти ся, ба́рити ся (С. Л.), за́пізнити ся (С. Аф.), опі́знѡти ся, спі́знѡти ся, за́гя́ти ся, заба́рити ся. — Де ж ти, до́ню, заба́рила ся, що з ве́чера за́пізнѡла ся? н. п. — Я мо́лода спі́знѡла ся — ли́ха до́ля зу́стріла ся. н. п.

Запа́ивать, запале́ть = за́ливати (ростопле́ним мета́лом), за́люто́вувати, за́літи, за́лютова́ти. (С. Аф.).

Запа́ивать, запале́ть = напо́ювати, обпо́ювати, роспо́ювати, напо́їти і т. д. — Обпо́їв ко́ня. — Роспо́їв мо́го чо́ловіка.

Запа́йка = за́лютова́ння. (Запа́йкою зветь

ся те́ж — місце за́лютова́нє і са́ма рі́ч, що вжи́ває ся для за́лютова́ння).

Запа́костить, запале́костить, ся = за́паску́дити, запо́ганити, забру́днити, за́паску́жувати, запо́ганювати, забру́днѡти, ся.

Запа́кощеніє = за́паску́жування.

Запа́здывање = за́лізання, за́ла́зіння. (Чайч.).

Запа́здывать, запозда́ть, запозда́ти, запозда́ть = за́лізати, за́ла́зити, за́лізти, ула́зити, улі́зти.

Запа́ливать, запале́ть = за́пале́ювати, підпа́лювати, запале́ти, підпа́літи.

Запа́ль = 1. за́пал (у гармати місце, де кладе́ть ся поро́х).

2. за́пал, охва́т, підпа́л (у ко́ня, д. **За́жо́га** 2).

Запа́ливать, запале́ть = за́пале́ювати, за́полоти́ (почина́ть по́лоти).

Запа́льчивость = за́пал, о́пал. — Він се з'опале́ так зроби́в.

Запа́льчивый, во = па́лкѡй (С. З.), за́пальні́й, па́льбнѡй, за́вѡзѡй (С. Л.), па́лко, в за́палом, з о́палом.

Запа́ливать = д. Запа́ливать.

Запа́мятовать, запале́мятовать = за́бути, за́памѡтати, за́бувати, ся. — Не знав, та́й забу́в ся. н. пр.

За́панѣ = хва́ртух.

Запа́ривать, запале́рѡть = за́па́рювати, за́па́рѡти.

Запа́ривать, запале́рѡть, ся = 1. розпа́рювати, поро́ти, ся (поча́ть).

2. за́бивати, за́сікати, за́біти, за́сікти, за́катува́ти (С. Аф.).

Запа́сать, ся, запале́сти, ся = за́пасати́, при́пасати́, на́пасати́, на́стачати́, запале́сти, ся, при́зана́сити, на́стачѡти, ся, (про оде́жу) — наспра́вляти. — На вас не на́пасеш ся. — При́зана́силась, щоб бу́ло на до́вго. Чайч. — **Хіба на вас на́стачи ся?**

Запа́сливый = за́пасѡсти́й, за́паснѡй. (С. Аф.).

Запа́снаѡй = ко́мірка, хі́жка, хі́жка. (С. З.).

Запасно́й = за́паснѡй, при́паснѡй, по́кладнѡй.

Запа́сти, ся = д. За́пасать, ся.

За́пасѣ = д. Запа́дять.

За́пасѣ = за́пас, при́пас, по́клад. — За́пас бе́ди не чи́нить. н. пр. — **Въ за́пасѣ** = про за́пас. — При́йшов Спас, де́ржи рукави́ці про за́пас. н. пр.

Запахива́нє = о́рання, о́ранка, за́орювання.

Запахивать, запахать, ся = заборювати, заорати, ся; заволочувати, заскоробувати. (Д. Заборонивать).

Запахивать, запахнуть, ся = 1. загорнати, загорнути, ся, зашнати, зашнати, ся. (С. Аф.). — Чого ти розкрив ся? загорни свитку. — Загорнуть полу. С. Аф. — Запнути поли. С. Аф.

2. загортати, загірбати, замітати, загорнути, загірбити, замістити, ся. — Загортати пшеницю. С. Аф. — Замети сміття під припічок.

Запахнуть = запахнути, запахти. С. Аф.

Запахъ = запах (С. Аф.), дух (С. Л.), пах, пахощі. (С. З.) — **Издавать запахъ** = пахнути, пахнути (С. З.), пахнути.

Запачкать, запачкивать, ся = закаляти, покаляти, забрудити, вмазати, умастити, замазати, замурзати, ся, (валяючи) увалати, вкати, повалати, (салом, жиром) — залязати, засмалювати, (калом) — запаскувати, запачкати, загірбити, (рідкою грязюю) — задріпати, ся, забрідати, ся, закалювати, ся, захвобати, ся, (вапною) — уванити, ся, (хлібом) — похлібати, (помиями) — запомийнити; калати, закалювати, ся і т. д. — Хто в болото лізе, той ся покаляє. н. пр. — Мельник у млині хоч рукава умастити. н. пр. — Похлібив ніж, як різав хліб. — Де се ти так задріпав ся?

Запачканный = закаляний, покаляний, замазаний, залязаний, засмалюваний, запаскуваний, задріпаний і т. д.

Запашка = 1. оранка (власне початок оранки); також — земля, призначена під оранку). — Почалась вже оранка. — Сей рік менше землі пішло під оранку.

2. заборювання, волочіння.

Запашникъ = борона.

Запашной = ополістий. С. З. — Свита ополіста.

Запашть = д. Запашать.

Запачканка = запачканка; варена, варенука.

Запечать, ся = запікати, ся.

Запереть, запирать, ся = 1. заперти, замкнути, зачинити, ся, заперти, замкнути, зачинити, ся, (на заціпку) — заціпнути, заціпати. — Запер двері. — Зачинив ся в хаті.

2. заперти ся, затяти ся, відперти ся, заперти, запирати, ся, відперти

ся. — Затяв ся, що не він, та й годі. — Він заперивсь, каже: не брав грошей. С. Л.

Заперхатъ = запірхати.

Заперить = заперіжити (С. Л.), заперити.

Запестить = зарібити, запестити, ся. — Вигін запестів ся від худоби, котру гнали на папу. Фр.

Запечалиться = зажурити ся, засмутити ся, засумувати, загукати. С. З. Л. — Зажурилась Україна, що ніде ся діти, вигоптала орда кіними маленькі діти. н. п. — Ой сів, залив, зажурив ся, що без долі вродив ся. н. п. — Добре було жити, доки не писали хлопців у некрути, а як списали та понарували, як голуби в парці, засмутилась Україна, як сонечко в хмарці. н. п.

Запечатать = запечатати.

Запечатлѣвать, ся, запечатлѣть, ся = вражати, давати ся, дати ся в знак, врізувати, врізати ся в голову, в пам'ять, запам'ятати. — Слова його врізались міні в голову і з душки не йдуть.

Запечекъ = запічок, закапелок. С. Аф.

Запечь, ся = запекти, ся, (про губи, від спеки) — засмагнути, посмагнути. — **Запекшіея губи** = смажні, пересмажні уста. — Ой дай, дівко, води пити, смажні уста окропити. н. п. — Пересмаглими устами припадаю до каменю О. Мор.

Запивать, запить = запивати, запити; заливати, в горілку вкидати ся. — Піся ти тарані так погано в роті, але запив наливкою, то й нічого. — Він щось здорово став в горілку вкидати ся. — Він знову запив.

Запивоха = пияниця, піяка, опіяка, пиячка.

Запиливать, запилить, ся = запилювати, надпилювати, запилити, надпилити, ся.

Запиликаъ = зацігикати, (про пташенят) — зацьвірінкати, зацьвірінкати, запискотіти, запищати. — О, знову він на своїй скрипці зацігикав.

Запилка = запилювання, надпилювання.

Запильнать, запиль, запиль = перечепляти, підчепляти, перечеплити, підчеплити. — Перечепив його, той упав.

Запилиаться, запилься, запилься = 1. зацепати ся, зачепляти ся, зачепити ся. — Зачепив ся за пень, та й сгояв цілий день. н. пр. — Зачепив ся за поріг, тай упав.

2. запинати ся, загнути ся (в речач).

Запилика = запила. — **Врѣтъ безъ запилики** = бреше і не оглядаєт ся.

Запирать, ся = д. Запереть.

Запірка = за́сувка (що засуваєть ся), за́щіпка (що захищаєть ся).

Запировати, ся = загуляти, ся, забенкетувати, ся (почать бенкетувати і довго бенкетувати).

Записати, записувати, ся = записати, вписати, дописати, ся, записувати, вписувати, дописувати ся. — Він записав собі в книжку. — Сей ґрунт за ним записано. — Він записав ся в купці. — Допитав ся до того, аж голова болить.

Записка = 1. записування, вписування.
2. записка. С. Аф.

3. пису́лька (С. Л.), ци́ду́лка, картка (С. Л.). — **Записки** = записи, записки, збірник; днівник, денник.

Записной = 1. записний. — Записна книжка.

2. звисний, явний; завзятий.

Записчик, чица, записыватель, ница = записувач, ка. — Часом і записувач не розбере як слід слова, от і помилка.

Запись = за́пис. С. З. — До запису руки намі підписали. С. З. — Которий то запис посилав. Л. В. — **Мировая запись** = мирова. — Підписали мирову. — **Запродажная з.** = запродажна. — **Рядная з.** = віновий за́пис. — Той запис віновий до книг записати. Ст. Л. — **Раздѣльная з.** дільчий лист. — На часті поділили і на то листи дільчий росписали. Ст. Л.

Запять = д. Запльвати.

Запахати, запахивати, ся = запахати, захну́ти, засу́нути, вбо́гати, запахати, ся, ви́пахати, ся, засува́ти, ся. С. Аф. З. Л.

Запищать = запищати, запискотіти.

Заплавить, заплавлять = залити, заливати (оливом або що).

Заплавь = заплавень, загátка.

Заплакати = запла́кати, (голосно) — заголосіти, затужити, (гірко) — заридіти, (дуже сильно) — закри́лити, (комічно) — зарю́мати, зарю́сати.

Заплата = 1. запла́та, відді́ака. — Оце тобі, Грицю, така запла́та — з чотирьох дощок темна́ хата. н. п.

2. ла́та, ла́тка. — На світлі стільки лат, як на селі хат. н. пр. — Коли б ти, сестро, так робила, тоб у таких латах не ходила. н. п. — Свита у його — латка на латці.

Заплатати = залата́ти, полатати, налатати, прилатати, накі́нути ла́тку, (багато чи багатьох) — облатати, позалатувати, пооблатувати. — Ні пришити, ані прилатати. н. пр. — Треба залатати дріку.

Заплатити, заплачивати = 1. д. Заплатити.

2. запла́тити, запла́чувати, (недоїмки) — оплатити ся, (більше як слід) — проплатити ся, пере́платити.

Заплата = д. Заплата 2.

Заплатник, ца = обідранець, ка, голодренець, голодрабець, обшарпанець, ка. (Д. Гольмш).

Заплатываніе = латання, залатування.

Запаченіе = 1. запла́та, платіж, відда́ча (довгу).

2. латання, залатування.

Заплачивать = д. Заплатити.

Заплевати, заплывати = заплювати, запльовувати.

Заплескати, заплескивати, ся = 1. заплескати, заплескувати. — Заплескав у долоні.

2. заплю́скати, захлю́пати, ся, захлю́постати, захлю́потати, ся, (одежу) — задрі́пати, забрю́хати, за́тіпати, ся, захлю́бостати, ся; заплю́скувати, захлю́пувати, ся і т. д. — Хвиля почала захлюпувати човен. — Лини захлюпотали у горшку. н. к. — Коні в воді захлюпостали. н. о.

Заплески = плю́скання (хви́ль об бере́г).

Заплести, заплетати, ся = заплести, заплітати, ся. — **Заплетати ного́ю** = зачіпля́ти ся.

Заплестися = 1. д. Заплесть.

2. заві́яти ся, замандрува́ти, забресті́, за́йти ся. — Десь заві́яв си, що вже давно і чу́тки про його́ не ма́є.

Заплётка = 1. заплі́тання.

2. кі́сник, ви́плі́тка. (Под.). — Забавала гиря кісничків. н. пр.

Заплётник = д. Заплётка 2.

Заплечный = той, що за плечі́ма. — **Заплечный ма́стеръ** = Кат, поб. — Ка́тлю́га.

Запла́ца, рос. *Solanum Dulcamara* L. = во́вчі ягоди, гли́стник, гли́стяк, надти́нник, паслі́н, пасльо́н. С. Ап.

Заплота = 1. плі́т, поро́н.

2. грё́бля.

Заплувати = зашахрува́ти, моше́нича́ти, шахрува́ти, шати́рити (поча́ть).

Заплуваться = зашахрува́ти ся, намо́скалити ся, розшахрува́ти ся, розмо́шеніча́ти ся. — Намоска́лив ся так, що є́ під живо́го п'яти́ рі́же. н. пр.

Запльвати, запльи = 1. запльва́ти, заплі́вити, заплі́всти, заплі́нути. — За-

плив далеко, що й не видно.

2. забивати ся, затягувати ся, зам'юлювати ся, забити ся, затулити ся. — Ставок замулив ся, крипича забила ся — треба чистити. — **Запливають черни́ла** = чорни́ло розходить ся. — **Заплавать жи́ромъ** = запливати салом, гладшати.

Заплѣнитъ = заплонити (С. Л.), в полон, в неволю, у бран забрати. — Чи їх порубаво, чи у бран забрано? н. д.

Заплѣнѣвѣлий, заплѣнѣлый = цвѣлий, пліснявий.

Заплѣнѣвѣть, заплѣнѣть = зацвѣсти (С. Аф.), запліснявіти, поснідіти. — Цвѣліло зацвѣла. К. Ш.

Заплѣшивѣть = залісити, лісити (почать).

Заплюснѣе, анат. Tarsus = п'ятка.

Заплясать, заплісывать, ся = затанцювати, затаньчити, затанцювувати, ся. — (Починати або багато танцювати, заробляти танцюванням).

Запникъ, рос. Phlomis Herba Venti l. i P. pungens Wild = залізняк, козацький залізняк, перекотиполе. С. Ап.

Запнуть, ся = д. Запинать, ся.

Заповѣдать, заповѣдовать, заповѣдывать = наказати, загадати, звеліти, наказывати, загадувати (С. Аф.), веліти.

Заповѣднѡй = заказаний, заборонений. — **Заповѣднѡй лѣсъ** = заказник, заказний, цільний ліс.

Заповѣдь = заповідь (С. Аф.), наказ, приказання. — Православні християне, послухайте приказання, що нам пан Бог приказує, діла намі заказує. н. п.

Заподлинно = справді, справжки, насправжки, напевне, запевне.

Заподозреть = підозрити, зазобрити (С. Л.). — Підозрили вони, що він краде, тай давай доглядати. н. о. — **Заподозрѣнный** = підозрений, зазобнений (С. Л.).

Заподрядить, заподрядять = підрядити, домовити, підряджати, домовляти.

Заподчивать = обгодувати, запоштувати, (напитками) — зачастувати, начастувати, напоїти.

Запонецъ = п'яка, п'яниця.

Заподзальный = пізній, спізнїлий, запізнїлий.

Заподзать = д. Запаздывать.

Запой = запій.

Запоить = 1. упоїти, начастувати, напоїти.

2. опоїти. — Опоїв коня.

Заполаскивать, заплоскать = запліскувати, замивати, заплоскати, замити.

Заползать = д. Запалзывать.

Заползать = лазити (почать). — Дитина вже почала лазити.

Заполонить = д. Заплѣнить.

Запомнить = 1. забути. — Не знав, та й забув. н. пр.

2. запам'ятати. — **Запомнилъ хорошо** = добре міні в тямки вбило ся. Кр.

Запонка = шпілька. С. З. Л. Пав.

Запонъ = хвартух.

Запонъ = д. Заплавъ.

Запонасть = застукати. — В шилку його застукали.

Запорашивать, запарошить = запарошувати, запарошити. — Не дивись високо, бо запарошиш око. н. пр.

Запорѣка = д. Запѣрка.

Запорежець = запарожець, низовець, січовик.

Запорежный = запарожецький.

Запорежье = запарожежя.

Запорѣть, ся = д. Запаривать, ся.

Запортокъ = д. Болтень 2 і Дохлѣць.

Запорхатъ = запурхати.

Запоръ = 1. засув. — На запорѣ, подъ запоромъ = на замку, під замком, на засуві. — Двері на засуві. — Багато у його добра на видноці і під замками.

2. закрѣп, (у коней) — чѣмер.

Запостѣтся = запостѣти, ся, заіспікувати.

Запостничать = запостувати.

Запотѣть = спітнѣти.

Започивать, ся, започить = засипати, ся, заспати ся, заснути, спочивати, спочити.

Запошивать, запошить = зашивати, зашити.

Заправи́ло = верховод, верховода, орударь.

Заправитъ, заправлять, заправлять = 1. заправити, виправити, заправляти, виравляти. — Звихнув погу, але йому зараз же виправили. — Заправ щабель у драбину. С. Аф.

2. орудувати, верховодити, передвести. — З того часу, як почав сей старшина орудувати... — Він уже давно у нас верховодить.

3. (про сграву, на пр. салом) — затѣрти, затовкти, (сметаною) — забіліти, (засмажкою) — засмажити.

Запраздничать, ся, запраздновать, ся = запразникувати, запразнувати, за- святкувати, ся. (Почать або довго святкувати). С. Л.

Запрашивать, спросить = 1. правити, заправляти, заправити, загілювати, за- гилити, закерувати. — Править таку ціну, що ні пристуну. — Заправив, як за батька. н. пр. — Закерував таку ціну, що ну. — Загилів цілого карбованця.

2. закликати, запрошувати, закликати, запросити. — На моргорич закликає, та пе, та гуляє. К. III. — Запросив до себе гостей.

3. залітувати, запитати.

Запретительный = заборонний.

Запретить, запрещать = заборонити, за- казати, боронити, забороняти, закау- вати. — Рученьки звязала, гулять зака- зала. н. п. — Хоч позволив Хан на пісках новим кошем, та наказав Запорожцям церкву будувати. н. п. — Сидіти арештантам при вікні заборонено. Фр. — Хіба ж я тобі бо- роною? С. Аф.

Запретный = заказаний, заказний, за- боронений. — Позичаючому грошей на ігру заказану вільно не оддати. Б. Н. — От там же той Дон Хоз, як рідне чадло Єви, знаходив ласощі на заказному дереві. К. Д. Ж.

Запретъ = заборона, заказ (С. Ж.), за- прет. — От він і положив на їх заперет, що не будуть вже пакості людям робити. н. к.

Запречь, ся = запрягти, ся. — Запріг до плуга волів.

Запрещать, запрещеніе = д. Запретить, Запретъ.

Запрещенный = д. Запретный.

Запримѣта = прикмета, признака, знак.

Запримѣтить = д. Замѣтить.

Запримѣтливый = д. Замѣтливый.

Запродавать = запродавати.

Запрокидывать, запрокинуть, ся = від- хилити, захилити (назад), закидати, од- кидати, відхилити ся, захилити, ся, закіннути, ся, одкіннути, ся.

Запронаестись = пропасти, подіти ся, занапастити ся, заподіти ся. — В чер- ниціх занапастило ся добро. К. III.

Запросить = д. Запрашивать.

Запросто = просто, попросту.

Запросъ = 1. заправа. С. Л. — Запросъ въ кармаиъ не лѣзеть, н. пр = запра- ва лиха не чинить, н. пр.

2. запитання. — Не знаю, що йому й казати на таке запитання.

Запротівитись = пручати ся, змагати ся, опирати ся, опинати ся (почати). — Стали його вести, почав він опинати ся.

Запруда = 1. загічування.

2. гребля, гатка. — Тиха вода греблю рве. п. пр.

Запрудить, запружать, запруживать = загатити, затамувати (С. Л.), загічу- вати. — Ніхто не переплив, усі каменем лигли по дну, аж річку загатили. н. о. — Та вона Турка не звоює, тільки роздратує, тільки нами козаками Дунай затамує. п. п.

Запруженіе = загічування.

Запрыгать, запрыгивать = заплігати, заскакати, застрибати, заплігувати.

Запрыскать, запрыскивать = забризька- ти, забризькувати.

Запрѣвать, запрѣть = запрівати, запріти.

Запрягать, ся = запрягати, ся, упряга- ти, ся. (С. III.).

Запрядать = д. Запрыгать.

Запрядать, запрядывать, запрясть = 1. запрядати, запрясти. (Починаати при- сти і заробляти).

2. впрядати, впрясти.

Запряжка = запрягання.

Запрясть = д. Запрядать.

Запрятать, запрятывать, ся = заховати, сховати, заховувати, ся, ховати, ся. — Спасибі в кишені не заховавши. н. пр. — А я молода догадала ся, та в колючий те- рен тай сховала ся. н. п. — Вона його по- бояла ся, у комірку заховала ся. н. п. — Заховано змію люту коло свого серця, щоб вороги не бачили, як диho сьмієть ся. К. III. — Нема ні тьми, ні схованки такої, щоб заховавсь ледачий з своїм ділом. К. II. — Запрятать в тюрьмѣ = засадити, по- садити, запроторити, занакувати в тюрмѣ.

Запутать, запутывать, ся = залякати, настрашати, вжахнути, лякати, стра- шати, жажати, ся, ляку, жаху, страху завдати, завдавати, (криком) — загрі- мати, затіювати. — Не лякай, бо не зля- каюсь. — Загрімав дитину. Кр.

Запуганный = заляканий, полóханий, ляканий, тороплений. — Вид якийсь за- ляканий. Фр. — Обернув залякани очі на... Фр. — Полоханий заєць і пелька боїть ся. н. пр. — Що ти дивив ся, мов торошений?

Запугиваніе = лякання (С. Л.), жахан- ня, пострах. — Не вірте жадним ляків- ським пострахам. К. З. о Ю. Р.

Запудривать, запудрить = запорощува- ти, запоросити (пудрою).

Запужать, ся = д. Запугать, ся.

Запузатѣть = д. Заберемѣть.

Запускать, запустить = 1. гнати, погнати. — Погнав коней навзаводи.

2. закладати, засовувати, закласти, засунути.

3. забивати, забити. — Забив гвіздок у стіну.

4. занехаювати, недбати, залишати, занехаяти, занедбати, залишити (про болість) — задавнювати, задвннити. — Нехай, та нехай, та й зовсім занехавш. н. пр.

5. спускати, спустити (про вязанку).

6. заквашувати, заквасити.

Запуск, у виразі: Бігати в запуски = бігати на випередки, наввипередки, на взаводи. — Побіжим на випередки. — С парубками літати на взаводи — ото були його забавки. К. Д. С

Запустілий = спустілий, глухий, пустий. — **Запустілий дім** = пуста. — Хата стоїть пустою.

Запустіть = спустити, відлюднити.

Запустіє = пуста. — Як жінка померла, то й хата його пустою оддає. С. Л.

Запутати, запутувати, ся = 1. заплутати, заплутувати, ся. — Заплутав нитки.

2. зашнурувати, ушнурувати, зашнурувати, ся і т. д. — Навантажили стільки, що ледве зашнурували. — Ушнурували віз мотузами. Чайч.

3. у(в)плутати, у(в)плутувати, ся. — Уплутав ся в їх діло.

Запушати, запушити, ся = 1. покривати, покрити щухом.

2. зашёрхнути, примёрхнути, інше взяти ся. — Вода в ставу тільки що примёрхла.

2. застебнювати, застебнувати, обшивати, обшити (край одерж).

Запушати = д. Запускать.

Запушення = занедбання, занехаяння.

Запушувати, запушити = забивати, забити клієтух, клінтух. С. З. — Погано забив клієтух, від того погано й стріляє рушниця.

Запылать = запалати. (дуже сильно) — запалахкотіти.

Запыливать, запылить, ся = запылювати, пылом припадати, запырощувати, запылити, ся, запырощити, ся, пылом, порошком припадати. — Та вже ж моє біле личенко запылило ся. н. п. — Уже ж моя постілька пыломом припала. н. п. — Чи ти, милий, припав пылом, чи метелицею? н. п. — Коні в їх потомелі, оджа й то роки запылювані. К. Ч. Р.

Запылать = запалити ся, розпалити ся, скипіти. — Розпалив ся так, що ледве його вгамували. — Я тільки сказав, а він як скипіть..

Запытать, запытывать = замордувати, закатувати (допитуючись чого). С. Аф. — Чоловіка на смерть замордували, допитуючись грошей.

Запыхаться = засапати ся, задихати ся, захапати ся, захекати ся. — Біг, аж засапав ся. — Прибіг Меркурій засапав ся, в три ряди піг з нього котив. Кот. — Захакав ся бігши так, що й слова не вимовив. Чайч. — Захекав ся, наче від в борозні. н. пр. — „Цуцу!“ сказав Рябкові тут Явтух; „цуцу!“ задихавшись, мов з його перло дух. Гул. Ар.

Запыхтеть = засопіти, забухтїти. — Коли чую, щось засопіло. — Забухтїла машина. Чайч.

Запыть трава, рос. *Phlomis tuberosa* L. = медовик, медовник, печуй-вітер, сінча бабка. С. Ап.

Запывала, запывала, запывальщик = засьпівач.

Запывать, запить = засьпіувати, запівати, засьпівати, запіти; затягати, затити. — Мав вилушити чорт, та піви засьпівали, уродив ся чоловік. н. пр. — Ой піду я до гаю, засьпіваю що знаю. м. п. — Вийди, Іванку, засьпівай нам веснянку. н. п. — Засьпівав би, — був голосок, та позички з'їли. К. Ш. — Як засьпівав, то аж плакати смачно. н. пр. — Ой рано, рано кури заїли. н. п. — А лу, другої затягай! — Нехай він засьпіває, а я буду підтягати. — **Другое запить** = іншої сьпіву, засьпівав. — Тепер уже він іншої сьпіва, як побачив, що не так.

Запыть = засьпів.

Запынивать, запынить, ся = запінювати, запінити, ся, зашумувати (С. Аф.), шумом укріти ся. (Чайч.). — Запынилось сиве море. К. Ш. — Зашумувала горілка.

Запытовать = запестити, розпестити.

Запыть = д. Запывать.

Запыть = 1. анат. *Carpus* — 1. плісно (частина руки між локтем і долонею).

2. д. Браслётъ.

3. чохла, мн. чохлаи. — Рукава в сорочці ще добрі, та тільки чохлаи повнестропувались.

Запытая = кома, ковіка. — Не минайте ані титли, ніже тії коми, все розберіть, та й спитайте тоді себе: що ми? К. Ш.

Запытати = задіок (у екнажів). — Він закрив хвартух і скочив на задок.

Запытати, запытывать, ся = 1. запыля-

міти (С. З.), попліміти, закаляти, пляміти, ся.

2. заклеїніти, затаврувати, клейніти, таврувати, ся. — Він свої віви́заклейшив.

3. сплямувати, очорніти, обмовити, закаляти честь, сплямовувати, чорніти, обмовляти, каляти честь. — Оце ж її збещено, сплямовано К. Б.

Зайітокъ = задок (у обуви), каблук, (спідня частина) — закаблук. — Задки у чобіт покривили ся. — Закаблукам лиха дам (танцюючи), достанеть ся й передам, н. п.

Запичивать, запітити = запихати, засувати, запхнути, засунути.

Запичиваться = задкувати. — Кінь задкує.

Заработать, ся, заработать, ся = 1. заробити, запрацювати, надбати, придбати, заталянити, (тяжко) — загорювати, (прижою) — запрясти, (колядуванням) — заколядувати, наколядувати, (бабуванням) — забібити, набібити і т. д., варобляти, запрацьовувати, заталянювати, запрядати і т. д. — Літом і мале заробить, н. п. — Бурлак робить, заробляє, аж піт очі заливав, н. п. — Що ти заробляєш, то все пропиваєш, що ти загорюєш, то все прогайнуєш, а що заталяниш, музики наймаєш, н. п. — Запряла пучками та надбала ручками, н. п. — Наколядували повну торбу.

2. заробити ся, наробити ся, запрацювати ся, заробляти ся, запрацьовувати ся. — Запрацював ся, що й про вечерю забув. — **Заработанный** = зароблений, запрацьований.

Заработка = заробіток, зарібок, надбавок. — Сей рік був добрий заробіток. — Поще маєш робити, коли зарібку не має. — Тамъ хорошая заработка = там добрі заробітки, там заробітошно. Хар. Чайч. — **Ишущій заработки, идущій на заработку** = заробітчанин.

Заработный = заробітний, зарібний.

Заработывать, ся = д. **Заработать, ся**.

Заравнивать, заравнять, ся = рівняти, вирівнювати, зарівняти, вирівняти, ся. — Загадує, щоб шляхи рівняли. К. Х.

Зарадоваться = зрадіти.

Заражать, ся, заразить, ся = заражати, заражувати, ся; заразити, ся, (коростю) — коростявити, (паршами) — паршивити. — **Заразиться барствомъ** = попаніти, попаньчити ся.

Зараза = зараза, повітря, помість. — Бжели би в монастирі повітря постоало,

можно віддалити ся з монастиря. В. Н. — Та не тільки од халери, од усякої поместі мужиків мре більше, ніж панів. Про холеру.

Заразительность = заразливість.

Заразительный = заразливий, чіпкий. — Обкладки — се чіпка хвороба, та не тільки до дітей, а й старі мруть.

Заразъ = різом, враз, від разу, зразу. — Разом поробили все діло.

Заранивать, заронить, ся = губити, загубляти, закидати, заковувати, випускати, загубити, закінути, закотити, випустити, ся. — Куди воно закинулось? — Мабуть десь загубилось або закотилось.

Зарано, заранѣ = загодя, завчасу, загодину, задалегідь. (Пр. д. **Заблаговременно**).

Зарапортоваться = забрехати ся.

Зарастать, зарости = 1. заростати, зарости. — Садок заріє буряном.

2. загюватись, зати́гуватись, заживати, зарі́ти ся, зати́гти ся, зажити. — Рана загоїлась. — Рана загоїть ся, зає слово — ніколи, н. пр.

Зардѣлый = почервонілий.

Зардѣть, ся = почервоніти, зачервоніти, ся (С. Л.), зашарити ся (С. Л.), заніяти ся, (від сорому) — раків спекті. — Яблука трохи зачервоніли. — Почервонів, аж зашарив ся.

Зарезо = проміття (Харьк. Зап. Чайченко), луна (С. З.). — Базаръ горить, а на море луна йде, пан отаман козаченьків до дому веде, н. п. — То під існе небо луна забігає, а димом по полю клубками качає, н. п. (Обидві пісні, з котрих взято це слово, з морських походів чорноморських козаків, див. про це історичне оповідання М. Уманця „Антін Головатий“ в Правді за 1891 р.).

Заревѣть = 1. заревті, ревно́ти. — Ревнули воли у новім ярмі, н. п.

2. зарюмати, зарюмсати, заревті, зарепегувати.

Зарекаться, заречься = зарікати ся, заректі ся. — Ти землю їв — зарікавсь, Помис.

Зарепортоваться = д. **Зарапортоваться**.

Заржавина = іржа, ржа. С. Л.

Заржавѣлый = іржавий.

Заржавѣть = заржавіти, заіржавіти. — Та вже шаблі заржавіли, мушкети без курків н. п.

Заржать = заіржати.

Зари = 1. жадання, жадоба, жага.

2. запал, завзяття.

Зариться = 1. ласитись, ква́птитись, зіхати, зазіхати, па́сті очі. — Ласить ся,

як кіт на сало. н. пр. — Не квап ся проти пехода-рибу ловити. н. пр. — Своє з'їв та й на моє зіхаєш. — На чуже не зазіхай... н. пр. — І все ті очі задрісні на сирові насє. Стар. Байки.

2. розпаляти ся:

Заркїй = д. Завидливий і Задорливий.

Зарніца = блискавиця, лискавиця, мигушка. — Що мигають блискавиці, стогнуть сови віщовниці. н. п.

Зарний = збранный.

Зоровнїать = д. Зарівнивать.

Зародить, зароджати, ся = зародити, ся; законити, ся; зачати, ся; закліювати, ся; зарожувати, ся; зароджувати, ся (С. Аф.), законяти, ся, зачиняти, ся, закліювати, ся, (про рослини ще) — кильчити, ся, завязувати, ся, розпукувати, ся, пускати кильця, парістки. — Як його Господь законив, так і вродило ся. Хар. Чайч. — Законяєть ся дитина. Полт. Чайч. — Чи то давне яке лихо прокинулось в хаті? Чи вчорашнє, задалене, знов заворушилось, чи ще тільки заклінулось? К. Ш. — Виноград кильчить ся. — Верба розпукують ся.

Зародь = 1. д. Зародышъ.

2. стіг, скирда, скірта (сіна або хліба).

Зародышъ = зародок, зачаток, закон, заживок, (в рослинах) — кильця, очко (С. Пар.), завязок, пупынок. — Там його й закону нема. Полт. Чайч. — Хоч це й рудик, але заживок є. Київ. Кр. — Жито вже в кильцях. — **Яйцѣ съ зародышемъ** = зароджене, зарожене яйцѣ. С. Аф.

Зарожаться, зарождати, ся = д. Зародить, ся. — Зарожденный = зароджений. С. Аф.

Зарокъ = зарік, зарікання (Лев.), обрік. — Обрік даю більш цього не робити. Полт. Чайч.

Заронить = д. Заранивать.

Заронтать = заремствувати, нарікати (почать).

Зарослина = буряний, чагарі, чагарник, кущі. — А він вхопив, тай подав ся в чагарі. н. п. — Тоді Ляхи догадливі бували, усі по кущах, по лісах повтікали. н. д. — Сховав ся десь у бурянах.

Заростать = д. Зарастать. — **Зарослий** = зарослий, (бурянами) — бурянуватий. — Степок бурянуватий.

Зартачиваться, зартачиться = ушпирати, баскалічити, ся, наровити, ся, упирати, ся, знововити, ся, забаскалічити, ся (Греб.), затати, ся.

Зарубать, зарубить = 1. рубати (почать). — Почали ліс рубати.

2. зарублювати (С. Аф.), підрублювати, зарубити, підрубити. — Повідрублювала собі сорочки. Чайч.

3. закарбувати, зарубати, (зазначити карбом).

Зарубежный = заграничний, закордонний.

Зарубина, зарубна = зарубка (С. Аф.), карб (С. З.).

Зарубливать = д. Зарубать.

Зарубъ = сажалка, сажавка (С. З.), рибник. (С. Пар.).

Заругать, ся = залаяти, ся, почати лаяти ся.

Зарукавье = д. Брасесть.

Зарумяниться = 1. зачервоніти, ся. — Облува зачервоніли ся. Чайч.

2. підпекти, ся, запекти, ся (про тісто).

Зарушати = завалювати, засипати, обвалювати, розвалювати, руйнувати.

Зарывати, зарыть, ся = заривати, закопувати, закидати, загрибати, загоряти, зарити, ся, законати, ся і т. д. — Закопати падло в землю. — Закидай хоч сьміттям оці ямки. — Кури позарітали усе, що походило. — Позагортай картоплю. Чайч.

Зарыгать = блювати (почать).

Зарыдати = заридати, заголосити.

Зарыкати = заревті, загарчати.

Зарыскать = забігати, загасати, занікати, заснувати, ганяти, гасати (почать).

Зарыскаться = забігати, ся, загасати, ся, заметушити, ся.

Зарыть = д. Зарывать.

Зарычатъ = загарчати, загарікати. — Я тільки підійшов, а воно як загарчить.

Зарѣзати, зарѣзывать, ся = зарізати, зарізувати, ся. — Хоч заріж, то не хоче.

Зарѣзвиться = 1. запустувати, жирувати, вибіркувати, жартувати (почать). 2. розжирувати, ся, розжартувати, ся, розпустувати, ся. — Розжартувались так, що й не спинили.

Зарѣзка = зарубка (С. Аф.), карб (С. З.).

Зарѣзь = заріз. — Там Татари полон ділять. на заріз людей ведуть. н. п.

Зарѣзывать = д. Зарѣзати.

Зарѣчный = зарічний, заберезний, тогобічний, тогобіцький (С. Ш.), про людей — зарічанні, ка (С. Аф.), зарічанський, тогобічанний, тогобічанка (С. Ш.). — На вечерниці приходили і зарічанні. — Були у нас і зарічанські хлопці.

Зарѣче = заріччя. С. Аф.

Зарюмить = зарюмати, зарюмсати.

Зарябѣть, зарябѣть = зарябіти. С. Аф.

Заря = 1. зоря, світання, досвіток.

Утренняя заря = рання, ранішня, світова зоря, зірниця. — Чому не ляжеш, не спочинеш. зірниця сходить, подивись! К. III. (Д. під с. Аврора). — **Вечерняя зари** = вечірня, вечірова зоря. (Д. під с. Венера). — **На зарѣ** = у досвіта. — У досвіта встав и — темно ще на дворі, де не де по хатах ясне світло сяє. К. Д. — **Ни світъ, ни заря** = рано в ранці, дуже рано. — **Заря занимается** = д. **Занимається** 2.

2. рос *Levisticum officinale Koch Syn. Ligusticum Levisticum L.* = любисток, любиста. С. Ан.

Зарядить, заряджъ = 1. набіти, набивати. — Самопали набивайте, гострих шабелъ добувайте. н. Мазепи. — **Заряженый** = набитий. С. З. — Утікали два жиди колись за границю, надibaldi на степу набиту рушницю. Руд.

2. **учащати** (С. III.), **унадитись** (С. III.), **занадитись**. — Занадив ся ходити, трохи не що дня. — Унадив ся, як свини в моркву. н. пр.

Зарядъ = набой, набій. С. З. Л. — У ладівниці ні однісінького набою. н. п.

Заряжаніе = набивання.

Заряжъ = д. **Зарядить** 1.

Засада = засіди, засідка, засідки; чата, залѳга. (Перші про дію і місце, де засідають, останні два іноді про дію і місце, а найбільше — про ту частину війська, котра засідає.) — Пішли ми з ним на засіди на вовків. — Ходили на вовка в засідку. Кр. — Чатує вже на нього з якоїсь укритої, а певної засідки. Фр. — Коли зустрічають козаків — теж ідуть на чати. н. о. — Гей їхали козаки з залоги. н. п. — І коло Умана часто чати отправуючи. Л. С. — А тую землю чатами завоювали. Л. С. — **Быть въ засадѣ** = засідати, чатувати. С. З. — **Окончить засаду** = перечатувати. — Ой не літай утко, засідають два стрільчики, хочуть тебе вбити н. п. — Чатує на мене. С. З.

Засадить, засаживать = 1. засадити, посадити, розсадити, засажувати, розсажувати, позасажувати, порозсажувати. — Засадив усі грибки огірками. — Розсажує розсаду. — Усю леваду вербами позасажував. Чайч. — Порозсажував скрізь верби. 2. **забити, забивати**. — Забив палю. — Позабивав оці кілочки. Чайч.

3. **засадити, посадити, засажувати, сажати**. — Засадив його за роботу.

Засадный = чатовий.

Засадъ = зава́лка, гу́ля, гу́ля.

Засаживать = д. **Засадить**.

Засаливать, засалить, ся = засалювати, засмальцювувати, заялювувати, засалити, ся і т. д.

Засаливать, засолить, ся = засолювати, починати солити, засолити, ся.

Засалювать = ясувати, ясу воздавати (почати) С. З.

Засамовольничать = засаволити, засамовольствувати.

Засандалявать, засандалять = закрашувати, закрасити бразолією.

Засапѣть = засопті.

Засаривать, засорить, ся = засьмічувати, засьмітлювати, ся (сьміттям), запорішувати (порохом), замілювати, ся (мулом), забивати, ся (чим иншим), засьмітити, ся, запорошити, ся і т. д. — Засьмітив хату. — Не гляди високо, бо запорошиш око. н. пр. — Ставок замулив ся. — Щось ринва забила ся.

Засасывать, засосать, ся = 1. засисати, засосувати, засмоктувати, засосати, засмоктати, ся.

2. **втягати, затыгати, втягті, затыгті, ся**. — Тванюка так і втягує (затыгає) колеса.

Засватать, ся = засватати, ся, заручити, ся. — Ти вже й заручив ся, помагай же тобі Боже, щоб швидче женив ся Аф. — Ой іди, іди ти заручена, ти од нас одлучена. н. п. — Гарна дівка, як засватана. н. пр. — Заручена дівка всім хороша. н. пр. — Та всі ж наші дівочки заручені. н. п.

Засвербѣть, ся = засвербіти, зачухати, ся. — Де засвербить, там і почухаєш. н. пр. — Щось спина зачухалась.

Засверкать = забліскати, замиготіти.

Засверливать, засверлить, ся = засвердлювати, засвердлити, ся.

Засвидѣтельствоваіе = засьвідчення, посьвідчення, свідόцтво.

Засвидѣтельствовать = засьвідчити, посьвідчити, вісьвідчити (С. Л.), присьвідчити. — Те, що хочем, добрі люди, тепер вам казати, те посьвідчить перед Богом церква, наша мати. Котл. — **Засвидѣтельствовать актъ** = у кни́ги завести.

Засвирѣгнствовать, засвирѣгнѣть = залютувати.

Засвиста́ть = 'засвиста́ти. — Засвистали
козаченьки в похід опівночі. н. п.

Засвистѣть = засвистіти.

Засвоєво́льничать = д: Засамово́льничать:

Засвѣтитѣ, ся, засвѣчатѣ, ся, засвѣчи-
вать, ся = засвѣтити, ся, посвѣтити,
запалити, ся, заняти ся, свѣнути,
засвѣчувати, ся, запалювати, ся, зай-
мати ся: — Колись і в наше віконце за-
свѣтитѣ сонце. н. пр. — Запали свѣчку. —
Засвѣти лампадку. — Очі у вовка заняли
ся, як дві свѣчки. Чайч. — Мов свѣг йо-
му свѣпув. н. пр. — День свѣнѣ. Пч. —
Всі свѣчки вже посвѣчено. Чайч.

Засвітло = за сонця, завідна, поки
ще не смеркло: — Виїхали ще за сонця.

Засвітліть, ся = засвітліти, ся, за-
ясніти, засіріти, на світ заняти ся,
благословити ся. — Здалека щось заясні-
ло. — На дворі вже засіріло. — Ось нічка
утекла, мов стало розсвітати, мов почало
на світ благословити ся Гр.

Засвѣчать, засвѣчивать = д. Засвѣтитъ, ся.

Засвѣчиваніе = засвѣчування, запалювання.

Засдава́ться, засда́ться = **ПОМИЛЯ́ТИ** СЯ,
ЗБИВА́ТИ СЯ (роздаючи карти).

Засеквестровать = поцінувати, одібрати на ска́рб, в казню́. — Його хутір давно вже одібрано в казну.

Заселіть, заселить, ся = заселіти, оселіти, осадити, залюдніти, залюднити, заселяти, оселяти, ся, осажувати, залюднювати, ся. — Дуже скоро залюднив ся сей хутір, а чи давно тут було всього дві хати. — Позалюднювали ся наші степи не скоро. Чай. — Як залюдніла Україна, як забагатіли державці, що пішли од осадчих, то завелась неправда по Україні. Р. Г. — Наш край людьми осадили. Скоропадський С. З.

Засеменить = задріботіти (С. Аф), за-
дробцювати. — Дивлюсь і той старий ко-
ло неї задробцював.

Засидѣться, засиживаться = засидіти ся, засижувати ся. — **Засидѣться въ гостяхъ** = загостювати ся. — **Засидѣться въ дѣвкахъ** = засидіти ся дівкою.

Заси́нювати, заси́ну́ть, ся = заси́нювати,
заси́ну́ти, ся.

Засинѣ́ться = засині́ти. — Засині́ли по над
Дніпром високі могили. К Ш.

Засипнуть = охрипнути, захрипнути, похрипнути, охрипті. — Усі похрипли. — Куди вже мені співати, коли так охрип.

Засипѣть = захрипіти.

Засія́ть = засія́ти, зася́ти (С. Аф.); за-
сія́ти, заяси́ти. — Умираючи, дивився,
як сонечко сяє. Б. III. — Заясни́ла срібною
смугою річка. Чайч.

Заска́бливать, заско́блить, ся = заскром-
ма́жувати, заскрі́бати, заскромáдити,
заскребті́, ся.

Заскака́ть, заска́кивать = 1. заскакати,
заплига́ти, застриба́ти, заско́кувати
і т. д.

2. запобі́гти, запобіга́ти (ласни).

Заскалозубить = сьміяти ся, насьміхати
ти ся; глушити ся, глузувати (почать).

Засквернить, ся = запоганити, запаскудити, закаляти, ся. — Гарна господиня! — запоганила горщика, не мивши. Чайч.

Засквернословить = ЛИХОСЛОВИТИ (почать).
Заскоблѣть = д. Заска́бливать.

Заско́льзнь = заковзати ся, засковзати ся, засовгати ся.

Заскорбнуть = **зашкару́біти**, **зашкару́б-
нути**, **закоржа́віти**.

Заско́рблѣй = зашка́рублѣй, зашкаруба́лѣй, шка́руба́лѣй, шка́руба́лѣй.

Заскорбѣть = д. Запеча́лить ся.

Заскорѣнничать = заскорѣмнѣти ся.

Заскорѹзнуть = д. Заскорбнуть.

Заскочить = л. Заска́кивать.

Заскрежетать = заскреготати, заскреготіти. — Заскреготів він зубами. Чайч.

Заскри́пѣть = заскри́пѣти, скри́пнути, за-
ри́пѣти, зарі́пати, रिपनु́ति.

Заскря́жничать = заску́пить ся, заску-
пердя́жить ся.

Заскучи́ться = заскучи́ти ся.

Заскуча́ть = заскуча́ти, зану́дити ся, за-
ну́длюва́ти.

Засланивати, заслоніть, заслоніть, ся = **затуляти, закривати, заслоніти, затуліти, закрити, заслоніти ся, (сьвіт) — за́ступати.** — Заслони піч. — Позатулай вікна. — Здрастуйте! Не заступте. н. пр.

Засластити, заслащивати = підсолодити, підсолóжувати.

Засліняваць, засліняць, ся = засліняваці, засліняці, ся. — Ач як засліняло сорочку.

Заслонить = д. Засланивать.

Заслони́ка, засло́нь = **за́сли́нка** (С. Аф.), **за́слон, зату́ла, зату́лка**. — **Зату́лка** в грубі. Кр. — **Откры́ть за́слони́ку** = **ви́дслони́ти, ви́дту́лити**.

Заслоня́ть, ся = д. Засла́нивать.

Заслони́ться = завѣштаться, зані́кати,

засновігати, тиняти ся, туляти ся, хилити ся, блукати, швєдяти (почати або довго).

Заслуга = заслуга, віслуга. — Котузі по заслугі. н. пр.

Заслуживать, заслужить = заслужувати, вислужувати, заробляти, заживати, заслужити, вислужити, заробити, зажити. — Хто за віру умирає, той собі царство заробляє н. пр. — Він заробив собі доброу память. — Та не знав козак, та не знав Софрон та як славоньки зажити, гей зібрав військо, військо запорожське, та й пішов Орду бити. н. п. — Так, батько наш, зажив еси доброї слави. — **Заслуженный** = заслуженний, вислуженний, зароблений. — **Заслуженное** = заслуга. — Мари вкрили червоною китайкою, заслугою козацькою. К. Д. — **Заслуженный** = заслужений. — **Онъ заслуживаетъ того** = він варт того, він заробив, заслужив.

Заслушать, заслушивать, ся = розібрати, розбірати, ся. — Його діло вчора розбірало ся в суді.

Заслушиваться = заслухувати ся. — Заслухав ся пісень.

Заслышать = зачути, почути, вчути, учути, перечути. — Ой зачула моя доля, що не бути міні дома. н. п. — А як сее дівка учула, та й з вулиці майнула. н. п. — Перечула через люди, що мій милий в гості буде. н. п.

Заслышеть, ся, заслышится, ся = засліпнати, засліпняти, ся. — Засліпшило йому щастя очі. Чайч.

Заслыновать, заслыновить, ся = д. Заслінивать.

Засмѣливать, засмѣливать, ся = засмѣлювати, обсмѣлювати, зашмаровувати, засмѣлити, обсмѣлити, зашмарувати, ся. — Дай міні смоли засмѣлити човен. — Зашмарували ся наші шмаровози так, що й сорочок не поодіраєш.

Засмѣривать, засмѣривать, ся = зашмаркувати, засоплювати, завіскрювати, зашмаркати, засоплюти, завіскрити, ся. — Вже ж і гарні діти: усі позавіскрювали ся. Чайч. — Так зашмаркане й ходять, нікому бідолошного й витерти.

Засмѣривать = заглядати, зазірати, (туди й сюди) — нікати (шукаючи) — нишпорити. — Ставок в низу сєє, а у його місяченько з неба заглядає. Пч. — Був я і на Січі, де ще наша рідна мати зазирає в вічі. Аф. — Нікає скрізь по всім куткам.

Засмѣриваться, засмѣриваться = задивляти ся, виглядати ся, заглядати ся,

задивити ся, заглядіти ся, пасти очі. — Коли ж часом задивив ся на краси дівочі. Аф. — Я на неї задивив ся — полудрабок уломив ся. н. п. — Любо місяцю з зорями в воду виглядатись. К. Д. — А він так на ній і пасє очі.

Засмердѣть = засмердіти.

Засмѣливать, ся = д. Засмѣливать.

Засморкѣть, ся = д. Засмѣривать.

Засмотрѣться = д. Засмѣриваться.

Засмуглѣть = загоріти, засмалити ся, засмуглявіти.

Засмѣять = засьміяти, обсьміяти, вісьміяти. — Чужі люди її засьміють. К. III. — Він такий: усіх поосьміює. Чайч.

Засмѣяться = засьміяти ся, (голосно) — зареготати ся.

Засновать = 1. заснувати.

2. завітнати ся, зашмигліти, занікати, засновігати.

Заспурѣвать, заспурѣвывать, ся = зашпуровати, зашпуровувати, ся.

Заснутъ, засыпѣть = заснути, поснути, позасипати. — Наслав на конюхів сон і вони поспули смертельно. н. к

Засовѣть, засовѣвать, ся = засувати, засовувати, всовувати, ся, (під що небудь) — підсувати, підсовувати, ся. — Засував руку в кишеню. — Підсував скриню під ліжко.

Засовѣяться = заметушити ся, заклопотати ся.

Засовѣть = засув, засувка. — Двері на засуві.

Засовѣститься = засоромити ся. — Чого сєти так засоромилась, мов на сватанні? Чайч.

Засолить = д. Засаливать, засолить.

Засолодитъ = засолодити.

Засолонѣть = просолити. — Огірки вже просоліли.

Засоль = розсід, ропя.

Засопливать, ся = д. Засмѣривать.

Засопливать = зашмаркати ся, засоплівити.

Засопѣть = засопти.

Засоривать, засорить, ся = д. Засѣривать, ся.

Засосѣть, ся = д. Засѣсывать, ся.

Засосѣть = болото, багно, багнюка, твань, тванюка (С. III.). — Попали в болото, в саму тванюку, що колеса по саму маточину загрузли. — **Цѣловаться въ засосѣть** = дуже міцно цілувати ся (наче смочучи губи).

Засохлый = зєохлий, сухий, засохлий.

Засохнуть, засыхѣть = засохнути, засхнути, посахнути, засихати, сохнути.

— Загинеш... мов ряст весною у почі; захнеш... К. III. — Земля без дощу похшла. Б. Г.

Заспáть, ся = заспати, ся. — **Заспáть** **младénца** = приспати. — Як би була знапа, у колиці б задушила, під серцем приспала б. К. III.

Заспесівитись, заспесівѣть = загордіти, записати ся, зачванити ся, запиндіючити ся. — І геть то честію такою записав ся. Гр.

Заспóрити = заспóрити, засваріти ся, засперечати ся, завесті ся. — Завели ся, засперечали ся ні за що. Чайч. — Заспорили, як за батьківщину. н. пр.

Заспѣшити = захапати ся, захватати ся, заквапити ся, замоторити ся. — Дуже замоторив ся, як у школу йти. Чайч. — Захапав ся так у дорогу, що й сокиру забув.

Засрамослóвить = д. **Засквернослóвить**.

Зассóбитися = засваріти ся, завесті ся, загризти ся.

Застáва = застáва (С. Жел.), рога́тка (С. Жел.), коло села, щоб не пускати худобу в хліб — цірина. С. З. — На царину збіраться, череду стрічати. н. п. — Тай випровадила дочку за царину. М. В. (В деяких місцях роблять особливі ворота, що одчиняють ся на обидва боки, зовуть ся — ко́лoворот, а чоловік, звичайно дід, що дoглядає коло царини, зоветь ся — царинний).

Заставáть, застáть = заставати, застáти. — **Застáть** **врасплóхъ** = застúкати, спіткати (С. З.). — Він тільки у садок уліз — тут його й застукали. Чайч.

Застáвить, застáвлять, заставлѣть = заставити, застановити, загородити, застáвлювати, заставляти, застановляти, загоро́жувати. — Загородили дорогу возами. — Заставили увесь стіл мисками з печеним і вареним.

Застáвить, заставлѣть = всілувати, присілувати, приневóлити, зневóлити, примúсити, змúсити, сілувати, невóлити, приневóлювати, примúшувати. — Убожество мое і старість сидують мене швидче тебе заміж оддати Кот. — **Застáвить** **молча́ть** = заціпити, зацітькати.

Застáвка = заставка, засло́на, за́слінка. — Заставку в лотоках піднято, — вода потекла ринвою на млинове колесо. Чайч.

Застáвникъ = д. **Аманáть**.

Застáвний = 1. застáвний, ціринний. — (Д. Застáва).

2. заго́ловний. — Заголовні літери.

Застáвъ = д. **Застáвка**.

Застáвувати, застоя́ть = затримувати, за-

дérжувати, барі́ти, га́яти, затрима́ти, задержáти, забарі́ти, зага́яти (кого на дорозі).

Застáвуватися, застоя́тися = засто́ювати ся, застоя́ти ся. — Військо застояло ся в таборі до зими. — Кінь застояв ся — треба проїздити. — Вода в ставу застояла ся.

Застáнавливáть, застанови́ть, застановлѣ́ть, ся = д. **Застáвить** 1.

Застарѣ́лий = застарі́лий, закорені́лий, за́давнений. — Задавлена хвороба.

Застарѣ́ть, ся = застарі́ти ся, закорені́ти ся, за́давнитися ся.

Застáть = д. **Заставáть**.

Застегáть = 1. застѣ́бвати, стѣ́бвати (поча́ть). — Застѣ́бала ко́вдю.

2. ви́бити, ви́парити, ви́шмагати, одшма́гати, одбато́жити, оддуба́рити. — Одшмагали різками.

Застѣ́гивать, застегну́ть, ся = застѣ́бати, ся, застебну́ти, ся, заці́пати, ся, заці́бати, ся, заці́бнути, заці́пнути, ся. С. Аф. — Дуже холодно на дворі; застѣбай ся гарненько. — Заціпи чумарку на всі гаплички. — **Застѣ́гнутий** = засте́бнутий, заце́пнутий.

Застѣ́жка = засті́жка. С. Аф.

Застеклі́ть = засклі́ти (С. Аф.), зашклі́ти, пос(ш)клі́ти, завесті́ під скло́. — Склир посклив вікна, засклив шахву, ще й патрети позаводив під скло. Чайч.

Застенáть = застогна́ти.

Застенѣ́нничать = удава́ти з себе статѣ́чного (поча́ть), в розмові — застарува́ти.

Застигáть, засти́гнути, засти́чь = застúкувати, захо́плювати, застúкати, захо́пити, спіткати. — Завірюха захопила нас в дорозі. — Його застукали в коморі. — З жонатими, з парубками піла та гуляла, поки лихо не спіткало, поки не та стала. К. III. — **Засті́гнутий** = захо́плений, застúканий.

Застилáть, застлáть, ся = слáти, засти́лати, застеля́ти, заслáти, застелі́ти, ся, (про кільки) — позастилáти і т. д. — Застели ліжко. — Дим застелє хмарами ясне небо. Лев.

Засті́лка = застѣлювання.

Засті́ть = за́стувати (С. Аф.), заступáти. — Здрастуйте! Не заступіть. н. пр. — Одійди од вікна, не заступа́й сьвіта.

Засті́чь = д. **Застигáть**.

Застлáть = д. **Застилáть**.

Застой = застій, перестанок (С. Л.), перерва (С. Пар.).

Застойный = 1. стойчий. — Вода стояча.
2. залежаний, завалящий. — Завалящий крам.

Застольный = застільний. — Розговорились трапезуючи... і поставили громадою застільною так... К. Д. С.

Застонать = застогнати.

Засторанивать, засторонять, засторонить, ся = загоробувати, заставляти, загородити, заставити, ся, (про кільки) — позагоробувати і т. д., (про сьвіт) — д. **Застить**.

Застояться = д. **Заставаться**.

Застранствовать = помандрувати, повіяти ся, піти в мандри. — Пішла наша Оксана знову в мандри.

Застранствоваться = мандрувати (багато, довго), загаяти ся, забарити ся в дорозі.

Застрастка = пострах (С. З.), пострашка, застрашка. — Не вірте, братія наша, жадним таким ляхівським пострахам. Остриця. К. З. о Ю. Р.

Застраховать, застрахоувать = зае(ш)трахувати, зас(ш)траховувати.

Застрачать, застрачивать = застрахати (С. Аф.), залякати, страхати, залякувати.

Застрачивание = д. **Застрастка**.

Застрекотать = 1. заскрекотіти, заскреготіти. — Сорока на тину заскреготіла. Чайч.
2. зацокотіти, задріботіти. (Д. Говорить).

Застригать = стрігти (починати).

Застрогать = застругати, (гемблем) — загембловати.

Застроивать, застроить, ся = забудовувати, застроювати, забудувати, застроїти, ся. (С. Аф.). — Замісць улиці майдан, і ніхто його не забудовує. К. Ч. Р.

Заструживать, застружить, ся = застругувати, застругати, (про кільки) — позастругувати.

Заструиться = задзюріти (С. Аф.), задзюрчати (С. З.), задзюркотіти. — Тільки докопались до джерела, вода так і задзюрчала.

Заструить = заструїти ся (С. Аф.), поструїти (Чайч.).

Застрѣжка, бог. Sarmentum = вусики, ўсики.

Застрѣливать, застрѣлить, ся = застрѣлювати, застрѣлити, в(у)стрѣлити, ся. (С. Л.).

Застрѣльщикъ = салдат в передовому війську, що починає стріляти.

Застрѣлять = стріляти, палити (почати).

Застрѣха, застрѣхъ = стріха. — Вилетів, як горобець з стріхи. н. пр.

Застрѣшина = піддашня. (С. З.). — Гучно, гучно у сьвітлиці батьки розмовляють, любо їх сини Настусю в піддашні вітають. К. Д.

Застряпать = поратись (почати). — Я прийшов обідати, а вона тільки почала поратись.

Застряпаться = запобрати ся.

Застуда = застуда. С. Аф.

Застудить, застужать, застуживать, ся = застудити, заохолодити, застужувати, ся (С. Аф.), заохоложувати, ся, (про кільки) — позастужувати і т. д. — Сидючи коло вікна, застудив бік. — Мабуть застудили дитину, що так бухкає. — Застудити, заохолодити рибу, холодець.

Заступать, заступить, ся = 1. заступати, заступити, загоробувати, загородити. — Заступили, загородили дорогу.

2. заступати, заступити (замісць когочого). — Благодійний кудись поїхав, то вже його заступає наш пан-отець.

3. заступати ся (С. Аф.), оступати ся, ставати за когочого, обставити, обороняти, заступити ся і т. д. — Він оступаєть ся за дітьми. Лев. — Добре, що він заступив ся за мене.

Заступникъ, ца = заступник, ця, оборонець, оборонця (С. З. Ж.).

Заступничество = заступа (С. Л.), оборона.

Заступъ = заступ (С. Аф.), рискаль. Подол., (місце, де ставати погою) — ступак, (ручка) — заступільно (С. Аф.).

Застучать, ся = застукати, застукотіти, загрюкати, загрюкотіти, (дуже, але глухо) — загупати, загепати, забухати, (погами) — затупати, затупотіти, (про віз) — заторохтіти, про серце) — заколотити ся, (про зуби) — зацокотіти, (сокирою) — зацюкати.

Застывать, застыть, зстынуть = холонути, застигати, заохолонуть (С. Л.), застигти, застигнути (С. Аф.).

Застыдаться = засоромити ся.

Застылый = застиглий, остиглий.

Застынивать, застынь = д. **Застить**.

Застѣнокъ = 1. місце, де в старовину допитувано з катуванням обвинувачених людей.

Застѣчивость = несміливість, соромливість.

Застѣчивый = несміливий, соромливий.

Застѣнять = д. Застити.

Засудачить = судити, гудити (почать).

Засудить = засудити, осудити, присудити.

Засудиться = запозивати ся, зятягати ся (С. III), засудити ся.

Засуетиться = заклопотати ся, захапати ся, заметушити ся, забігати, заввѣ́и́ндати ся. — Ще не пообідали, а вже кажуть їхати, забігали, заметушили ся всі. Чайч. — Завтра зроблю неодмінно, а то завшвидеш ся, то й забудеш. Кр.

Засубинить = зятягти супію.

Засусливать, засуслить, ся = (слиною) — заслинювати, заслинити, ся, (салом то що) — засмальцьовувати, заялозювати, засмальцювати, заялозити, ся, (про кількох) — позаслинювати, ся і т. д.

Засуха = засу́ха (С. Аф. Л.), посу́ха (С. Л.), су́ша. — Така суша, що крий Боже — усе посухло.

Засучать, засучивать, засучить = 1. засу́кувати, засука́ти. — Засукала нитку. 2. засу́кувати, зака́чувати, засука́ти, закача́ти, (про кільки) — позасу́кувати, позака́чувати. — Позакачував рукава. — По локоть руки засукав. Кот.

Засушивать, засушить, ся = засу́шувати, засуши́ти, ся, (про кільки) — позасу́шувати, посуши́ти.

Засушина = суха́рь (на пр. хліба), сушні́й (на пр. овочів) — Купила сушні на узвар.

Засушка = засу́шування.

Засыла́ть, засла́ть, ся = заси́лати, ви́слати, запрова́жувати, засла́ти, ви́слати, запрова́дити, запе́кати, (про кількох) — позаси́лати і т. д. — Запекали їх далеко. Хар. Чайч. — **Засыла́ть свато́въ** = сла́ти, ся, приси́лати ся. — Ой хоч сватай, хоч не сватай, хоч так присилай ся, щоб не було поговору, що з мене сьміяв ся. н. п.

Засылка = зси́лання; заси́лання.

Засыльный = засла́ний, ви́сланий, по́сланий.

Засыпа́ть, ся, засну́ть = заси́пати, ся, засну́ти. — **Засыпа́ть летаргі́чески́м сномъ** = обміра́ти. — Привели бабу, стару-престарезну, що недавно обмірала. н. о. К. З. о Ю. Р.

Засыпа́ть, ся, заси́пать, ся = заси́пати,

ся, зава́лювати, ся, закида́ти, заси́пати, ся, завали́ти, ся, закида́ти. — Рівчак засипали землею. — Їмто вже засипають в засіки. — Завалили яму.

Засі́нка = заси́пання, си́пання.

Засиха́ть, засохну́ть = заси́хати, засо́хти, засохну́ти.

Засі́вать, засѣ́ять, ся = заси́вати, заси́яти, поси́яти, (багато) — позаси́вати.

Засѣ́въ = сѣ́йба, сѣ́вба (С. Л.), сѣ́янка. — Ранні сѣ́йба хоч не вродить, та з хліба не зводить. н. пр.

Засѣ́даніе = засі́дання.

Засѣ́датель = засі́датель.

Засі́дѣть, засѣ́сть = засі́дати, засі́сти. — Урядом міським зуполною лавою засі́ли ми. К. Ст. — Засі́дали пани Перебийноса вбити н. п.

Засі́вка = 1. засі́ка (С. З.), сѣ́ча.

2. заказні́й лі́с, заказні́к.

Засі́кать, засѣ́чь, ся = 1. сѣ́кти, па́рити, пере́зати, шпа́рити, пере́щити, пу́жити, ба́тожити, шмага́ти, пі́жити, чу́храти (почать, див. під сл. Бить); засі́кати, заби́вати, засі́кти, заби́ти (різками, батогами або що). — Його до смерті засі́кли.

2. зару́бувати, заруба́ти, карбува́ти, закарбува́ти.

3. засі́кати ся (С. Аф.), засі́кти ся, стрехува́ти ся (про коней, як вони зачіпають ногу об ногу).

Засѣ́сть = д. **Засѣ́дѣть.**

Засѣ́чь, ся = д. **Засѣ́кать, ся.**

Засѣ́ять = д. **Засѣ́вать.**

Затава́нить = затаба́нити. С. III. — Розігнав човен в саме латати, та тоді вже давай табанити.

Затаври́ть = потаврува́ти. — Потаврували волів.

Зата́ивать, затаи́ть = прита́ювати, прита́йти, зата́ювати, зата́йти. (С. Аф.).

Зата́иваться, затаи́ться = хова́ти ся, захи́чувати ся, прита́ювати ся, та́йти ся, захи́вати ся, прита́йти ся.

Зата́лкивать, затолка́ть = зашто́хувати, зашту́рхувати, зашто́вхати, зашту́рхати.

Затанцо́вать = танцюва́ти (почать).

Затанцо́ваться = затанцюва́ти ся, зата́йничити ся. — Затанцювали ся до світу.

Зата́пливать, затопля́ть, затопи́ть, ся = 1. зато́плювати, затопля́ти, розто́плювати, розтопля́ти, підпáлювати, запáлювати, затопи́ти, ся і т. д., (про кільки) — позато́пляти і т. д. — Уже люди обідають, а вона ще й не затопила. С. Аф. —

Почала розтоплювати грубу.

2. топити, затоплювати, затопити. — Затопить у річку. С. Аф.

Затапшувати, затоптати, ся = затоптувати, (про кільки) — позатоптувати, затоптати, ся. — Я заллю неволю дрібними сльозами, затопчу неволю босими ногами. К. Ш.

Затаскати, затаскивати, ся = 1. заволокти, затиати, затириати, затарабаниати, затарганити, заволокіати, затиати, ся і т. д., (про кільки) — позаволокіати, позатиати і т. д. — Заволокли вівцю в кошару. — Затяг мене до шинку. — Кудись він затарганив мішок.

2. затаскати, заносити, заляозити, зазмальцювати (одежу), затаскувати, занішувати, заляозувати, зазмальцювати, ся.

Затачивати, затачати, ся = зашивати, залатувати, зашити, залатати, ся, (про кільки) — позашивати, позалатувати, ся. — Позалатувала усі дірки на сорочці. Чайч.

Затачивати, заточити, ся = загострювати, виточувати, загострити, виточити, ся, (про кільки) — позагострювати, повиточувати, ся.

Затачка = 1. зашивання, залатування. 2. зашивка, латка.

Затащити = д. **Затаскати** 1.

Затащиться = зайти, забрести.

Затаяти = таяти (почати).

Затвердіти, затвержувати, ся = завчати, вивчити, завчати, вивчувати, ся.

Затвердівати, затвердіти = твердіти, твердішати, тужавити, (висихаючи) — коржавити, (про шкіру) — шаркувати; затвердіти, затвердіти (С. Аф.), затужавити, закоржавити, зашкаркувати. — Гризюка затужавила. С. Аф. — Чоботи зашкаркували.

Затверділоість, затвердіє = затверділість.

Затворити, затворити, ся = зачинити, зачиняти, ся, (про кільки) — позачиняти, ся. — Дома й хлів зачиняв, а тепер не хоче й хати. н. пр. — Ждала, ждала, ворітечка не зачиняла. н. п. — Та й комірючку зачиняла, та трьома замками замикала. н. п. — А діти в хаті позачиняли ся і дожидають матері. Чайч. — Ох либонь ми заблудили, не до свата приїхали: ворітечка позачиняє, і дверечки позачиняє. н. п. —

Затворенний = зачинений.

Затворка, затворок = засувка, завертка, заціпка. (С. Аф.).

Затворник = схимник, пустельник.

Затворь = 1. д. **Затворка**.

2. келія пустельникова.

Затворять, ся = д. **Затворить**.

Затекати, затечь = затікати, затекти; набухати, набухнути, бучавити, набучавити, (про тіло) — терпнути, стерпнути.

Затёк = опух, пухлина, пухлятина.

Затемнити, затемнить, ся = затемнити, затемнити, затемнити, затемнити, ся, (небо) — захмарити, ся, (пам'ять, розум) — заморочити, запаморочити, затлумити; затемнити (С. Ш.), затемняти, тьмити (С. Ш.), тьмити, тьмарили, ся, заморочувати і т. д. — Насипали землі, що я вже не встану, оченьки затемнили, що й на світ не гляну. н. п. — Та й знов очі туманом затемнилися і знов сльози тихо покотилися. Пч. — Що на небі усі зірки потьмарило, половина місяця у хмари вступила. н. п. — Зовсім міні заморочили голову.

Затемніти = затемнити, затемняти.

Затепливати, затеплить, ся = засвічувати, засвітити, (про кільки) — позасвічувати. — Засвіти лампадку.

Затеріти, затеріти, ся = заскубити, зашарпати, засмікати, заскубувати і т. д. — Гуси заскубили курча.

Затеріти, затириати, ся = затерти, затириати, ся, (про кільки) — позатириати, ся. — Крита затерла дуба. — Затер усе, що було написано. — Затереть квась, пиво = заварити.

Затерзати = замордувати. — До смерті замордували його.

Затеривати, затеряти, ся = губити, загублювати, загубити, загубити, ся, (про кільки) — погубити, позагублювати, позагублювати, ся. — Ой піла ж я, піла, чиччик загубила, а прийшла до дому — і ще й мужа біла. н. п. — Не жалій ухнала, бо підкову згубиш. н. пр. — Піди ж ти, нещасна Доле, в полі загуби ся, а за мною, молодю, та й не волочи ся. н. п.

Затесати, затесывать, ся = затесати, затісувати, ся, (про кільки) — позатісувати, ся. — Позатісував чоловік клинчики. Чайч.

Затесаться = втириати ся, втерти ся, улізати, втіснутися. — Чого він сюди втирав ся?

Затесывать, ся = д. **Затесати**.

Затечь = д. **Затекати**.

Затікати = тукати (почать). — Почав дятел тукати в дерево С. Ш.

Затіранити = д. **Замучити**.

Затирати = д. **Затерати**.

Затіскати, затіскивати, ся = 1. **запахати, (у)вбогати** (С. Ш.), **втовкмачити, запихати, бгати, втовкмачувати, (про кілька)** — **позапахати, повтовкмачувати**. — На силу запахав у торбу.

2. **затерти, затирати, ся, затіскати, затіскувати, ся**. — На базарі такого багато народу — зовсім мене затіскали.

Затіскивати, затіскатися, затіснутися = **втискувати ся, впірати ся, втіскати ся, вперти ся**.

Затихати, затіхнути = **затихати, тіхнути** (С. Ш.), **замовкати, умовкати, затихнути, замовкнути, умовкнути, ушхнути** (С. Ш.). — І тихнуть божії слова (молитва). К. Ш. — Ущух вітер.

Затішиє, затішь = Г. **затишок**. С. Аф. Л. — Добре, що ми прибилися до кониці, то нам у затишку нічого, а то така буря піднялась, що крий Боже!

2. **безвітря, тиша** (С. Ш.), **тихомірря**.

Заткати = 1. **ткати** (почать).

2. **заткати** (заробити тканням).

Заткнути, затыкати, ся = **заткнути, затупити, застромити, затикати, затупити, застроблювати, ся, (про кілька)** — **позатикати і т. д.** — Затули пальцем. — Застромив у стріху. — Затикала у намітку зеленої руті. н. п. — Заткнув чін.

Затліється = **затліти, ся**.

Затліється = **затліти, ся**.

Затміє, ся, затмівати, ся = д. **Затемніє, (про сонце, місяць)** — **мінити ся, відмінити ся, відмінити ся**. — Як сонце мінати ся, то не можна на нього дивити ся. Ман. — Як мінати ся сонце, то деколи буває так, що місяць зовсім сонце закриє. Де-що про С. Б. — Так само, як сонце, мінати ся і місяць. Ід.

Затміє = 1. **відміна** (сонця, місяця).

2. **темнота, стіма** (С. З. Жел); **заморока**.

Заток = 1. **крайка** (тканини). С. З.

2. **коліно, заворот** (річки). Ман.

Затолачивати, затолочити, ся = **витолочувати, витоптувати, вибивати, витолочити, витоптати, вибити, ся**. — Витолочили траву.

Затолкати = д. **Заталкати**.

Затолковати = **вияснити, тлумачити** (почать).

Затолоковатися = 1. **забалакати ся**. — Забалакали ся до ранку.

2. **спантеличити ся, збити ся з пантелику, заплутати ся** (вияснюючи що). — Почав вияснити, тай сам спантеличив ся.

Затолочити = д. **Затолачивати**.

Затолоч = **затовкні**.

Затомити, ся, затомляти, ся = 1. **затомити, втомити, зморити, стомити, ся, підтоптати, знемогти, втомляти, заморювати, ся, знемагати, (про кілька)** — **потомити, ся, повтомляти, ся**. — Усі потомили ся, поприставали — ніяк не підійдемо. Чайч.

2. **заңудити ся**.

Затонуть = **потонуті**.

Затон = **затон** (С. З.), **плавня**.

Затопати, затопити, затопити, ся = **затопати, заливати, понимати, водю, затопити, ся, затопити, заливати, поняти, водю**. — Від дощів вся низина поняла ся водою. — Дніпра гірло затопило. К. Ш. — Затоплю недолю дрібними словами. К. Ш.

Затопати = **затупити, затупити, затупцювати**. — А він як затупотить на його: геть, каже, відсіля!

Затопити = д. **Затопити і Затопати**.

Затопити, затопити = д. **Затопити**.

Затопити, ся = д. **Затопити**.

Затон = д. **Затон**.

Затопити = **настовбурчити**. — Дивись, як у його волосся настовбурчилося.

Заторговати = **заторгувати, сторгувати**.

Заторжествувати = **святкувати** (почать).

Затормазити = **загальмувати**. С. Л. — Дуже крута гора, треба загальмувати.

Затормошити = **засіпати, засмікати, шарпати, затагати**. — З усіх боків засіпали.

Заторник, заторний чан = **бравар**. С. Ш.

Заторонити = **захватити, захопати** ся, **заквашиити, поспішати**. — Збіраючись в дорогу, так захопали ся, що багато де-чого позабували.

Заторотирити = **зацокоити, запорошати, торочити, верзти і т. д.** **Болтати** З. (почать).

Затор = 1. **затір** (заміс хліба чи солоду на горілку або на пиво, теж і сама міра потрібного для сього хліба).

2. **тіснота, тиск, тіснява**. — Така тіснота, що й кием не протиснеш. С. Ш. — І хлопців чортів тиск було. С. Ш. — Така тіснява, що й не пропхався ся.

Затосковати, ся = **зажурити, засумувати і т. д.** **Запечалити**. — Сидить козак у неволі, тяжко зажурив ся. н. п.

Заточа́ть, заточи́ть = засила́ти, висила́ти (на заслання), замика́ти (в тюрму), засла́ти, висла́ти, замкну́ти, (про кільки) — позасила́ти і т. д.

Заточе́ніє = засла́ння; нево́ля, вязе́ння. — Бути ж міні у неволі, у залізах, у закові, молодому козакові. н. п. — Аби тебе до визення не сажали. С. З.

Заточе́ніє = загострювання.

Заточе́нник = нево́льник, вязе́нь. С. З. — А як в вязях був у Дорошенка. Л. В.

Заточе́нный = за́сланий.

Заточе́нный = загостре́ний.

Заточи́ть = 1. д. Заточа́ть. 2. д. За́таци-
вать. 3. поточи́ти. — Черви поточили де-
рево.

Заточе́нник = д. Заточе́нникъ.

Зато́шнить, ся = зану́дити, зава́дити. С. Л. — Чи від куті кому занудить... Сніп. — Занудило коло серця, закололо в боці. К. Ш. — Щось міні з самого ранку завадило. С. Аф. — Ему зато́шнилось = його завадило, занудило.

Затра́ва = 1. цькува́ння.

2. запалювання, запал (пороху в гарматі).
3. пали́вка (огнепальної зброї).

Затраві́ть, затраві́вати = 1. зацькува́ти, цькува́ти, зацьковува́ти, загна́ти, загана́ти. — Не займай, його й свої зацькують. н. пр. — Заганяли зайця хортами.
2. запаліти, підпаліти, запалюва́ти, підпалюва́ти (порох в гарматі).

Затра́жирити = циндри́ти, цвіндри́ти, гайнува́ти, переводіти (поча́ть). — Почав циндри́ти худобу, поки всього не попереводив.

Затрапе́зний = 1. пістрьо́вий (зроблений з пістрі). — Пістрьо́вий ха́лат. — Тепер вживаєть ся теж в знач. — засмальцо́ваний, заяло́зений.

2. д. Засто́льный.

Затрапе́з = пі́стря (тканина).

Затра́та = тра́та, кошт, вида́ток (за друго-
гого).

Затра́тити, затра́чивати = вітрати́ти, по-
тра́тити, витра́чувати, тра́тити (за ко-
го другого). — Віп чи мало потратив на його.

Затре́петать, ся = затре́птіти, затріпа́ти
ся, за́тіпати ся, затріпо́тіти, затруси́-
ти ся. — Затіпалась, затрептіла дівчина
з ляку. Чайч.

Затре́щать = затріща́ти, затріско́тати,
затріско́тіти, (в розмові) — за́поро́ща-
ти, за́цокоти́ти, за́торохті́ти, (про масло,
сало на вогню) — за́шкварча́ти. — На йо-

го грізно закричалала, залаяла, за́поро́ща-
ла. Кот.

Затре́щина = поті́лишник, стуса́н, штур-
хане́ць, буха́н, оші́йок. — Да́ть затре́-
щину = да́ти поті́лишника, стусана́
і т. д., поші́йкува́ти.

Затро́бать, затро́буть, затро́гивать = за-
ня́ти, займа́ти, заче́пити, зачіпа́ти,
торкну́ти, торка́ти ся, (про кільки) —
позайма́ти, позачіпа́ти. — Ой у полі ка-
линонька, на ню вітер віє, козак дівку вір-
но любить, заняті не сьміє. Тим він її не
займає, що сватати має. н. п. — На що
мене зачіпаєш, коли собі іншу маєш? н. п. —
А вже й парубок! усіх тобі дівчат на
вулиці позачіпає. Чайч.

Затру́бить = засурми́ти, затру́бити. — Ли-
тва на труби засурмила. Кот. — Жалі́б-
ненько у сурми засурмили. н. д. — Затру-
би, Грицю, в рукавицю. н. пр.

Затрудне́ніє = тру́дність, трудно́ця;
притичина, притика (С. Л.), прітча (С.
Л.), перешко́да (С. Л.), зава́да (С. Аф.),
моро́ка (С. З.), заморо́ка. — Велика
трудність до ісполненія обітницї. Б. Н. —
Привик поборювати всякі трудно́сті. Фр. —
Морока міні з цим ділом.

Затрудни́тельность = тру́дність, труд-
на́ція.

Затрудни́тельный, но = утру́дливий, во
(С. Ш.), тру́дний, но, тяжкий, ко, су-
тужиний, но, при́кий, ро, недого́дний,
но, морочливий, во, морочни́й. — Су-
тужна праця. Кр. — Морочливе діло.

Затрудни́ть, затрудня́ть, ся = утрудни́-
ти (С. Ш.), зава́дити (С. Аф.), перешко́-
дити, на перешко́ді ста́ти, заморо́чити,
утрудня́ти, ся, заважа́ти, перешкожа́-
ти, на перешко́ді ставати́, морочити,
ся, заморо́чувати, ся. — Та́я трудно́сть
не помалу заважала. Ст. Л.

Затру́ждать, затруді́ть, ся = 1. затру́-
жувати (С. Аф.), тру́дити (С. Ш.), у-
трудня́ти, заважа́ти (роботою), затру́-
дити (С. Аф.), утрудни́ти, ся. — На сто-
рону ходити, коника трудити. н. п.
2. набрида́ти, обрида́ти, докуча́ти, на-
бри́днути, докучи́ти.

Затру́нить = сьмія́ти ся, глузува́ти, кеп-
кува́ти (з кого або над ким поча́ть).

Затру́сять = бо́яти ся, ляка́ти ся (поча́ть).

Затру́сїть, затру́шивать, ся = затруси́ти,
засипа́ти, заки́дати, затру́шувати, за-
тру́суювати, ся (С. Аф.), засипа́ти, за-

кидати, ся. — Затрусив соломою, щоб не знати було? — Засипав стежку піском.

Затрясті, затрість, ся = **затрясти, ся**, **трусити, ся**. — Вся земля затрусилась. К. З. о Ю. Р.

Затрясы = **трата, кошт, видаток**.

Затуманювати, затуманити, ся = **затуманювати, затуманити, ся, туманити, ся, туманіти, стуманити**; **заморочувати, заморочити, ся**. С. О. Л. — Та туман полем, та туман туманить ся. н. п. — В мене голова туманіє. С. Ш.

Затупити, затуплять, ся = **затупити, затуплювати, ся** (С. Аф.), **тупити, ся**. — Брусок ножа не тупить. н. пр.

Затусклий = **померхлий**.

Затухає, затухнуть = 1. **гаснути, затухати, згаснути, загаснути, затухнути**. — Га-не люлька в роті. К. Ш. — Згасли очі ці пекучі, — смерть лягла вже на вустах. Чайч.

2. **тухнути, стухнути, протухнути, затхнути** (С. Аф.). — Яйця протухли.

Затухлий = 1. **згаслий, потухлий**.

2. **тухлий** (С. Ш.), **протухлий**.

Затучити = **погладшати**.

Затхлость, лий = д. **Задхлость, лий**.

Затякає = д. **Заткає** і **Заткає**.

Затялок = **потілиця**. С. З. Л. — Дав драла, аж потілиця лиска. — **Почесувати** **в** **затялк** = **чухати потілицю**.

Затялочный = **потілишний**.

Затяльный = 1. д. **Затялочный**.

2. **зідній**.

Затяпівати, затыніть, ся = **тинити** (С. Ш.), **робити, ставити тин, загорюжувати тинами, обтинити, ся, поставити тин, загорюдити, ся**.

Затячка = **затичка**, (в бочці або що зверху, куди вливають) — **втулка**, (знизу, де вливається ся) — **чип, шпунт**, (що верх в хаті затикають) — **заткало**. Ман. — От-такечи без затички. н. пр.

Затяває, затыять, ся = 1. **зачинати, починати, затівати**, (що зайве або пусте) — **витівати, зачати, почати, затіяти, ся**. — Хлопче, молодче, який ти ледащо, затыяв женить ся, сам не знаєш на що. н. п. — Таке витіва, що і в борці не кришуть. н. пр.

2. **вигадувати, вигадати**. — **Затяля** на меня напраслину = **вигадав на мене дурницю**.

Затіи = **вигадки, затіви** (С. З.), **вітівки**, (примхливі) — **витребеньки** (С. Аф.).

Затійливий, во = 1. **вигадливий, іронічно** — **витребенькуватий, вигадливо**, з **витребеньками**, з **викрутасами**.

2. **втішний, но**. — **Затійливе дитя** = **втішна дитина**.

Затійник, ца = **вигадник, ця і д. Забавник**.

Затійничать = **вигадувати, витівати**.

Затійний = **вигаданий**.

Затійщик, ца = д. **Зачінщик**.

Затім = **затім, після сього, після того, потім, врешті, на послідок, відтак** (Гал.). — Потім тебе ще згадати, що...

Затім що = **бо, затім що, через те, що..., тим, що..., позаяк** (Гал.). — Не кінчив роботи, бо занедужав. — Не пішов через те, що до мене гості приїхали. — **Затім щоб** = **на те, щоб...**

Затіивати, затінять, затініть, ся = **затіняти, заступати, заступати, закривати світ, затініти, ся, заступити світ**.

Затінка, затінь = **затінок, холодок**. — Баба у затінку стане за дівку. н. пр. — Ледве доплаганились до криниці, та спочили в холодку під вербами.

Затіснить, затіснить = **затіснити, затіснити**.

Затія = 1. д. **Затійник**.

2. **вигадка, витівка, витребенька**. — Д. **Затіи**, котре вживається ся частіше.

Затіяє = д. **Затяває**.

Затіявати = **затягувати, загавкати**.

Затіягувати, затынуть, ся = **затягати, затыгувати, затыгти, ся**, (про діло) — **волочити, воловідити, тягти, проволочити і т. д.**, (про рани) — **затягати, загювати, ся, затыгти, ся і т. д.**, (узел, петлю) — **зашморгувати, зашморгнути**. — Почало йому рани затыгати. — Сказав, тай зашморгнув на шиї він аркан. Гуд Ар.

Затіяжа = 1. **затягування**.

2. **мотузок, мотузка, поворозка** (для затыгування), в штанах — **очкур**.

3. **матія** (у невода).

4. **тяганина** (С. Ш.), **проволочка**.

Зауздать = **загнуздати** (про кільки) — **по-загнуздувати**.

Заулок = **заулок**, (глухий) — **зазубень**.

Заумничать = **замудрувати**.

Заунывный, но = **жалібний, но, журний, но** (С. Л.), **журливий, во** (С. З.), **сумний, но**. — Де узлясь та зозуленька, у головках сідала, жалібно кувала. н. д. —

Все я бачив; од усього серце надривалось, — і тоді журливе слово на папір прохалось. В. П.

Зауни́вість = журли́вість, сум, сумо́та; журба́, журбо́та, сму́ток, ту́га. — В голосі тії пісні багато журливості, а слова ще більше додають туги.

Зауни́ть = д. Запечáлитися.

Зауно́кийний = поминáльний.

Зауно́рствувати, зау́прямитися = упéрти ся (С. Ш.), затіти ся (С. З. Л.), затну́ти ся (С. З.), завзя́ти ся, опина́ти ся (почать). — Хоч кременем ухо ріж, так затив ся, н. пр. — Кого не візьме, як затнеть ся, тому сидіти доведеть ся. Кот.

Заурча́ть = забурча́ти, загурча́ти, забуркотіти.

Заурядний = звича́йний, абі-який.

Заусе́ница = за́дірка, за́дра (С. Пар.). — Не знаю й від чого це поробились у мене задірки трохи чи не на всіх пучках.

Зау́ська = зацькува́ти. — Зацькували собаками.

Зау́ська, зау́сьне = д. Заті́нка.

Зауто́рити = задні́ти. — Треба краще задніти дівку.

Зауто́риньк = до́лото (жолобчасте), жо́лобок.

Зауто́рицьк = бо́ндарь (котрий робить утори).

Заўтра = за́втра вранці.

Заўтреня = ў́треня.

Зау́тюживати, зау́тюжить = загла́жувати, за́прасовувати, за́глядити; за́прасувати.

Зауша́ть, зау́шити = ляпанця́ми годува́ти, ля́паса, ля́щ дава́ти, да́ти, би́ти, вдари́ти по що́ках або по що́ці. — Як дам тобі ляща я в щуку. Кот.

Зау́шина = ля́паса, ляпане́ць, ля́щ, С. З. Л.

Зау́шица, зау́шни́ца = зау́шни́ця.

Зафальши́вити, зафальши́ти = захва́льшувати.

Зафра́нтити = зачепу́рити ся.

Зафі́рка́ти = запо́ркати.

Заха́живати = захо́дити, заверта́ти, (до кого).

Заха́нвати, ха́няти = га́нити (С. Аф.), ганя́бити, гуди́ти (С. Аф.), ха́ти (С. Ш.), зга́няти, зганя́бити, заха́ти. — Попів гудьмо, а з попами будьмо. н. пр.

Захандрі́ти = зану́дити ся. — Занудив ся я, сидючи в хаті.

Заханжи́ти = присвяти́ти ся, приматко́бжити ся. — Так уже присвятила ся —

жива до Бога лізе. Чайч. — А вже Насті приматкобожила ся, усе їй гріх та гріх, дивіть ся — „свята та божа, а пеиною з душі тхне“.

Заха́пати, заха́пувати = захо́пити, за́грати, загра́бувати, захо́плювати, гра́бувати.

Заха́п = 1. захо́плювання.

2. оберемо́к. С. З. — Взив оберемо́к сіпа.

Захва́ливати, захва́літи = захва́лювати, вихва́ляти, захва́лити, перехва́лити. — Не дуже хвали, а то перехвалиш на один бік. Чайч.

Захва́статися = захва́стати, хва́стати (почать), захва́лити ся, за́чванити ся, за́величати ся.

Захва́тати = 1. заха́пати, ха́пати (почать).

2. заха́пати, зама́цати, за́ялозити (замазати, хапаючи, мацаючи).

Захва́тити, захва́тивати = 1. захо́пити, захо́плювати, за́няти, за́йма́ти. — Захопив жменю оріхів. — Телят занили на громадському житті.

2. захо́пити, схо́пити, засту́кати, зла́пати. — Тут його зараз і схопили. — Злодія в коморі застукали. — **Захва́тити по горя́чим слі́дкам, на м́стєтї престо́пленія** = схо́пити, пійма́ти, зла́пати на гаря́чому вчінку.

3. захо́пити, загра́бати, погра́бувати, захо́плювати, гра́бувати, гра́бувати. — Заграбав чужу худобу. — Захопив мою шапку.

4. зупи́нити, за́пинити (С. Аф.), спи́нити, зупи́няти, за́пиняти, спина́ти.

5. зачепи́ти, за́чепля́ти.

Захва́тивши = ханкий, ханчі́вий, хану́н (С. Ш.), хану́га.

Захва́т = 1. ро́спір. — Сі обценьки не годять ся — малий ро́спір.

2. захо́плювання, грабу́нок. — **Въ захва́т** = зчепи́вшись.

Захвора́ти = д. Забо́літи.

Захво́статися = хльо́стати, хво́ськати, шма́гати (почать).

Захи́кати = засьмія́ти ся (по тихенько: хі, хі).

Захи́ляти, захи́р'яти = ма́рити, зма́ри́ти, за́хлявати, за́хлясти (С. Аф.), захи́рити (С. Аф.), упа́дати, уна́сти на сї́лах, занепа́дати, занепа́сти. — Захлив, ваче три дні не їв. С. Аф. — Наші люди з важкої роботи занепади на силах. Чайч.

Захи́р'я́лий = хи́рний, хи́рявий. — Ото стоїмо ми собі хирні, їмо оті грибки. н. о.

Захитріть — хитрувати (почать).

Захихикать = д. **Захихать**.

Захламацивать, захламостить = завалювати, закидати, завалити, закидати, замотлошити.

Захлебать = засьорбати.

Захлебнуть, захлебывать = запіти, запивати (сьорбаючи).

Захлебнуться, захлебываться = захлинутися, похлинути ся, захлипнути ся, залити ся, захлипати ся, заливати ся. — Аж пирхав, аж захлипаєть ся. н. к. З. о Ю. Р. — Поринаєш, — не дай Боже, заллєш ся водою. К. Д. — Сьмієть ся аж заливаєть ся.

Захлєснуть, захлєстывать, ся = 1. хвісьнути, хвіськати (С. Ш.), захвісьнути, захвіськувати.

2. заплутати, закрутити, зашморгнути, заплутувати, закручувати, зашморгувати, ся (про придиво, нитки то що: затягати ся петлею).

2. захлюпати, захлюпувати ся; заліти, заливати ся (хлюпаючи). — Хвиля захлюпнула човен.

Захлєстка = 1. зашморг (петля. С. Аф.) — Завязати зашморгом. — Шить въ захлєстку = шити ланцюжком.

2. клімка, плямка. С. З. Л.

Захлєсть = мул, наволока, наволок, нацїнок. (С. З.).

Захлѣпать = (багатом то що) — заляскати, заляцати, (в долоні) — заплєскати, заляпати, (очима) — залунати, закліпати. (Лев.).

Захлѣпка = 1. хліпавка, хліпѣць, хліпѣць. — Треба краще приробить хліпѣць до смоку.

2. клімка, плямка, засувка, заціпка.

Захлѣпнуть, захлѣпывать, ся = зачинити, зачиняти, ся, раптом, грюкнувши (двері, хвіртку то що), грюкнути, грюкати. — Він так і вискочив з хати, грюкнувши дверима.

Захлѣпотать, ся = заклопотати, ся.

Захлєснуть = д. **Захлєснуть**.

Захлѣпать, захлѣстать, ся = задріпати, ся, затьпати, ся (С. Аф.), забрьохати, ся. (С. Аф.). — Задріпав ся по коліна. Чайч.

Захлѣбать = захитати ся, заколихати ся, заколивати ся.

Захлѣкать = захикати, зарюмсати.

Заходѣть = 1. заходити. — По дорозі зайшов до його. — Місяць зайшов за хмару.

2. заходити. — Заходив по хаті.

Заходѣться = терпнути, дубіти, дереваніти, клякнути. — Писав, писав, аж руки терпнуть. С. Ш. — Так холодно, що руки клянуть. — Руки заплі (від холоду) — зашпари зайшли. С. Аф.

Заходѣникъ, заходѣчикъ = д. **Дермонріть**.

Заходѣ = 1. захід. — Се було при заході сонця.

2. паскудник, срач (С. З.). — Школу жидівську на срач подарувати. н. д.

Захожденіе = захід.

Захѣжій = захожий (С. Л.), перехожий, мандрівний. (С. З.).

Захѣжничать, захѣжничать = захижувати, загосподарювати.

Захѣжничать, захѣжничать, ся = холодити, заходжувати, заходжити, ся.

Захѣжничать = холодок, заїнок. (Д. Заїнка).

Захѣжничать = заходжувати.

Захѣжничать = 1. глушина. — Живемо в такій глушині, що до нас і чутка не доходить.

2. гущина, гущавина (в лісі). — Заліз у саму гущину.

Захѣжничать, ся = заховати, ся, поховати, ся.

— Сама хоче мене мати в землю заховати... а хто ж її головоньку буде доглядати? н. п. — Охрїмову матір заховали, вмерла, не діждалась сина. н. о. — Вчора вмер, а сьогодні вже й поховали — Рості, рості а клен-дерево, рості в гору високо, поховали пана отамана в сирі землю глибоко. н. п. — Заховав десь мою шапку. — Нема його нігде, мабуть десь заховав ся.

Захѣжничать = роспрїндити ся.

Захѣжничать, ся = захотіти, ся, захтїти, ся, схотіти, ся, забажати, ся, заманути ся, закортіти, (притьмом) — присїти, присїнити. — Захотїло ся мінї й про се дознати ся. — Забажало ся о Петрі мерзлого. н. пр. — Нам чогось иншого замануло ся. К. Х. — Закортіло чоловіка зайти у шинок. н. к. — Захотїло йому ті страви покуштувати. Чайч. — Панькові присїла охота доконче його питати. Лев. — Отсе як приспичило, що й підоджати не можна!

Захѣжничать = їжити ся (почать), найжити ся, найжачити ся.

Захѣжничать, ся = зареготати ся.

Захѣжничать = захижувати, бадьорити ся (почать). — Леде ноги волочити, а дивись, як почав бадьоритись.

Захѣжничать = захижити.

Захѣжничать = бурлака, наймит.

Захрипѣть = захрипіти, захарчати. — Одного й другого ударив під бік пожем, — так вони й захарчали. н. к.

Захромі́ати = зашкандибати, зашкитильгати, зашкандиліти.

Захрустѣть = захрустіти, захрумтіти, захрумчати. (С. З.). — Чу́ю — хрумчить сніг, — мабу́ть у когось під ногами захрумчав. Чайч. — Чути було, як кістки в зубах у його захрумтіли. С. Л.

Захрю́кати = захрьобати, захробати, за-рохкати. — То собака інде гавкне, то захрьобає свиня, то шкодлива кішка нявкне, то цвирілкне горобя. Сніп.

Захры́слость = 1. завал.

2. затвердість.

Захры́слый = 1. завалений, забитий, замулений.

2. затверділий.

Захры́снуть = 1. забити ся, замулити ся (С. Аф.). — Ринва чимсь забила ся, от вода й не тіче. — Ставок замулив ся.

2. застрінути, застріяти. — Хотів збити яблунку, кинув ломаку, а вона й застріла. — Пішла по воду, та десь і застріла. С. Аф.

3. д. Затвердѣть.

Захрястѣть = затріпати, тріснути.

Заху́дати = 1. схуднути, з тіла снасти, змарніти. — Поки багатий схудне, то убогий здохне. н. пр.

2. з'убожіти, вести ся. — Звели ся тепер наші пани: і хочуть панувати і ні с чого. Чайч.

Заху́лити = д. Заха́ивать.

Захѣ́ривати, захѣ́рить = зачіркувати (С. Аф.), вичіркувати, зачеркнути, вичеркнути, (багато) — повичіркувати. — Багато вчитель повичіркував з мого писання. Чайч.

Заца́пати = захопити, загарбати.

Заца́ранати = задріпати, зашкрѣбати.

Заца́рить, заца́рствовать = зацарювати, запанувати. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жвавий. К. Ш.

Зацѣ́сти, зацѣ́сть, зацѣ́тати = 1. зацвісти, зацвісти, зацвітувати, зацвітати, розцвітати. — Ой у полі, ой у полі зацвіли волошки, тим я тебе полюбила, що румяний трошки. н. п. — Зацвіла в долині червона калина, ніби засміялась дівчина дитина. К. Ш. — Ой зацвігли фіалочки, зацвігли, цілі гори і долини закрили. н. п.

2. зацвісти, зацвітати. — Заснула Україна, буряном укрилась, цвітлю зацвіла. К. Ш.

Зацы́кати = заікати, запицати, запи-скотіти (про курчат).

Зацѣ́ловати, ся = зацѣлювати, ся.

Зацѣ́па = 1. зачѣпа, ключка, гак.

2. причѣпа, зацѣ́ра і т. д. д. Зацѣ́ра.

Зацѣ́нити, зацѣ́ляти, ся = 1. зачепити, чіпляти, зачіпляти, ся. — Зачепив ся за поріг, тай упав. — Біда та й за біду зачепила ся. н. пр.

2. зачепити, заіяти, чіпати, зачіпати. — Не чіпай мене, бо битиму. — На що мене зачіпаєш, коли собі иншу маєш. н. ц. — Не займай його.

Зацѣ́пка = 1. д. Зацѣ́па.

2. зачіпляння, зачіпання.

3. причепка (С. З.), зачіпка. (С. Аф.). — Так і шукає зачіпки, щоб завестись.

Зацѣ́пленіє = д. Зацѣ́пка р.

Зацѣ́пляти = д. Зацѣ́пити.

Зацѣ́пчивый = д. Зацѣ́рчивый.

Зацѣ́пы = ікки.

Заца́верѣть, заца́врѣть = завінути, за-чэхнути, захіріти (про рослини).

Заца́вкати = заплямкати, зажвѣкати, за-чвѣкати (Чайч.).

Зацаро́вати, зацаро́вувати = зачарувати, заворожіти, замовити, зачаро́вувати і т. д., (про кільки) — позачаро́вувати і т. д.

Зацаро́дѣйствовать = зачарувати, за-чаклувати, заворожіти, завідмувати, почати чарувати і т. д.

Зацасті́ть, заца́щати = 1. унадіти ся, унажувати ся (С. Ш.), вцащати, учащати (почати). — Унадив си журавель до бабиних конопель. н. п. — Де не люблять — не бувай, а де люблять — не вцащай. н. пр.

2. поспішати ся, задріботіти, задроб-цювати (переважно в мові або в ході).

Зацасту́ю = часто, частенько, часто-густо (Чайч.).

Заца́тіє = д. Заро́ждєніє.

Заца́ть, заца́инати, ся = 1. почати, за-чати, починати, заца́инати, ся.

2. заваготіти, заваготіти, зачерева-тіти, понести, зайти, ваготіти, чере-вѣтіти. — У цариці не було дітей зроду. Сказали їй зварити шучину голову. Изваріть ту голову, із'їжте, то ви зайдете. Вона так і зробила: зайшла і родила. н. к.

3. зародити, зарождати, ся, заро́жувати ся, зачати, зачинати, ся, зако-ніти, законіти, ся. — Законієть ся дитина. Полт. Чайч.

Заца́хнуь = зачэхнути, захіріти, похи-ріти, помарніти.

Заца́вкати = д. Заца́вкати.

Зачівнитися = зачівнити ся, запиндіючити ся, запріндіти ся, заіндічити ся.
Зачервівѣти = зачервѣіти.
Зачеркивать, зачеркнути = д. Захѣривать.
Зачернивать, зачернити = 1. замазувати, каляти, бруднити, замазати, закаляти, забруднити, (про кільки) — помазувати і т. д.
 2. д. Захѣривать.
Зачерніти, ся = зачорніти.
Зачерпнути, зачерпывать = зачерпнути, зачерпувати, зачерпати.
Зачерствѣлость, лый = черствість, черствий.
Зачерствѣти = зачерствѣти, почерствѣти. — Увесь хлѣб почерствѣв. Чайч.
Зачертити, зачерчивать = зарисувати, зазначити, позначити, зарисовувати, зазначати, значити.
Зачесати, ся, зачесывать, ся = 1. зачесати, зачісувати, ся, (про кільки) — позачісувати. — Усі наші дівочки позачісувані йдуть. н. п.
 2. зачухати, ся (С. Аф.), зачухмари́ти, ся.
 3. засвербіти. С. Ап.
Зачѣска = зачісування.
Зачестити = 1. шанувати, чтити (почать).
 2. ганити, ганьбити, лаяти (почать).
Зачесть, зачитати, ся = залічити, зачитати, залічувати, зачитувати, ся.
Заче́сывать, ся = д. Заче́сати, ся.
Зачѣтъ = заміна. — Братъ, давати въ зачѣтъ = брати, давати вперед, на одробіток. — Не въ зачѣтъ = не лічучи, не в щѣт.
Зачікати = чікати, чикріжити (почать).
Зачіли́кати = зацѣврі́нкати.
Зачинати, ся = д. Зача́ти.
Зачинивать, зачиняти, зачинити, ся = лагодити, поправляти, справляти, латати, залагувати, залагодити, полагодити, поправити, справити, залатати, ся.
Зачині́тися = загордіти, зачівнити ся.
Зачі́нка = лагодіння, латання.
Зачі́нникъ, ця = привідця (С. З. Л.), приво́дец (С. З.), приво́дчик, ця (С. Л.), приві́дця, заво́дчик, ця (С. Л.), причі́нник, ця. — Через валих же привідців на вас погибель. Брюховецький. С. З. — Привідця зараз, ся шептуха, йому шепнула біля вуха і завела з ним річ таку. Кот.
Зачі́нъ = почин, початок, приво́д. — Всюди приво́д дає. Номіс.

Зачиняти, ся = д. Зачі́пивать.
Зачі́ркати, зачі́ркати = д. Зачі́плікати.
Зачі́слити, зачі́слати, ся = д. Заче́сть.
Зачі́сно = за гото́ві гроші.
Зачита́ти, зачитывати, ся = 1. д. Заче́сть.
 2. зачитати, зачитувати, ся. — Зачитав ся, аж в очах потемніло.
Зачихати, ся = зачхати, ся.
Зачмо́кати = зацмо́кати.
Зачо́кати = зацо́кати.
Зачумити, зачумляти, ся = заразити, заражати джумою, моровіцею.
Зачу́яти = почу́ти, зачу́ти. — Ой зачула моя доля, що не бути міні дома. н. п. — Почула собака зєвіра, почала нюшити. Чайч.
Зачу́мъ = чо́го, чо́м, на́ що, на ві́що, чо́му. — Чого тебе туди понесло? — Чом, чом, чорнобров, чом до мене не прийшов? н. п. — Навіщо се міні здалось?
Заша́вкати = зашамотіти.
Зашага́ти = заходити, ступати (почать).
Зашало́брити = 1. д. Забаклу́шничать.
 2. замолотити, верзти, торочити, теревені́ правити (почать).
Заша́ливати, зашаліти, ся = 1. пустувати, жирувати (почать).
 2. розпустувати ся, розжирувати ся.
Заша́мшити = 1. д. Заша́вкати.
 2. задеркотити, задержати, задзичжати. С. Аф. (Про колеса або мантики в дзитарих, як вони, черкаючись, деркотять).
Заша́ркати = зачовгати.
Заша́сгати, зашастіти = зашамотіти.
Зашата́ти, зашатывати, ся = захитати, захитувати, ся.
Зашви́ривати, зашвырну́ти, зашвыря́ти = закидати, шпурляти, швыргати, закинути, зашпури́ти, (про кільки) — по-закида́ти. — Позакидавав хлопець усі свої іграшки, взявши ся пильно до книжки. Чайч.
Заше́велити, ся = заворушити, ся, (про множество) — закишити, закомашити ся. — Заворушила ся пустиня, мов із тісної домовини на той останій страшний суд мерці за правдою встають. К. Ш.
Заше́скъ = карк, по́тилиця (власне спідня частина потилиці). — Ударити по заше́йку = вдарити по потилиці, поти́лишника да́ти.
За́шей, у виразі: Въ за́шей = в потилицю, по потилиці, в триши́й, в три ви́рви. — Вигнав його в триши́й. — В три ви́рви вигнали. Кот.
Заше́йна = 1. карк.
 2. поти́лишник. — Дав йому доброго по-

тилинишка. — Геть відсіль к чорту, а то потилинишка дам. Кот.

Зашелестіть = зашелестіти, зашамотіти, зашиширхати, шелеснути, шиширхнути. — Тихо всюди і лист не шелесне. Чайч. — На землю злізла ніч, нігде ані шиширхне, хвіля то де куди кризь сон що небудь пирхне. Гул. Ар.

Зашелець = захожий, заволока. — А на чужій на сторонці зовуть мене заволокою, велия то де куди річку брести широкою ще й глибокою. н. п.

Зашелудівить = заразити паршами.

Зашелудівѣть = запаршивіти, спаршивіти.

Зашепелять = зашепелявити.

Зашептати, зашептати = 1. зашепотіти, зашепотати.

2. замовити, зашептати, заворожити, замовляти, зашептувати, заворожувати.

Зашерошнить = 1. зколоскати, скудовчити, скуйовдити, покослати.

2. колоскати і т. д. **Ерошнить** (почать)

Зашершавѣть = закудлатіти, закошлатіти, скострубатіти.

Зашибать, зашибѣть, ся = 1. забивати, забити, ся, ударити, ся. — Здорово забив ся об камінь — Забив ногу. — Дуже ударив ся.

2. добувати, заробляти, добути, заробити. — Він багато грошей заробив.

3. запивати, вкидати ся в горілку або в яке ледяцтво.

Зашибина, зашибъ = місце на тілі, де ударено, (з знаком) — синяк, (довгастим) — смуга, басаман. — Як ударив батогом, так сини смуга й набігла. Чайч. — Прийди, прийди, щось ти дам, через плечі басаман. н. п.

Зашивать, зашивѣть, ся = зашивати, зашити, ся. — (Починати шити, зашивати подране і заробляти шитвом).

Зашівка = 1. зашивання.

2. зашите (місце). — Подралося саме на зашитому.

Зашипѣть = зашипіти, (про гадюк, гусей) — засичати, (про масло, сало) — зашкварчати. — Гусак засичав. Фр. — Гадюка хоч не вкусить, так засичить. н. пр. — Зашкварчало сало на сковороді.

Зашипкається = д. **Замедить, замѣшкати.**

Зашлѣпать, ся = задріпати, ся, затьопати, ся, захлюпати, ся, забрьохати, забовтати, ся.

Зашлый = д. **Зашелець.**

Зашмыгать = 1. зашмигліти, засновигліти. — Засновигла там по всім куткам. Б. Г. 2. задріпати, затьопати, затаскати. — Задрипав свиту.

Зашпиливать, зашпилиѣть = пришиплювати, пришипіти.

Зашпынѣть = закепкувати, заглузувати, закпіти, на глум підняти.

Зашумѣть = зашуміти, (про юрбу людей) — загомоніти, загаласувати, (про одежу) — зашамотіти, (про вогонь) — заготіти, (про що важке) — загуркотіти. — Загуділо в чорній хмарі, зашумів весь лист. н. п. — Коли чує: загаласували всі люди, кричать: „пожежа“! Чайч. — Заготіло в грубі. — Заготів якийсь підземний глас. Греб. — Народ загомонів, заворушив ся.

Зашутить = зашуткувати, зажартувати.

Зашушукать = зашушукати, ся, затишкувати ся. — Панночки, тишкучись, на сміх його піднімали. К. Х.

Защепенать, защебенѣть = закидати, закидати грузом (грудками цегли, глини то-що).

Защebetать = защебетати. — Защebetав соловейко. К. Ш.

Защеголять = хверцювати (С Ш.), ченурити ся (почать).

Защекотать = 1. залескотати, залоскотати. — Може вийшла русалонька матері шукати, а може жде козаченька, щоб залоскотати. К. Ш.

2. заскрекотати, заскреготати. — Сорока заскрекотала.

Защелка = клімка, плямка, заціпка (С. Аф.).

Защелкать, защелкивать, защелкнуѣть = 1. лускати (почать), заляскати, (зубами) — заклѣцати, (про соловейка) — затьохкати (С. Аф.), лускати, ляскати і т. д. (починати).

2. заціпати, заціпнути (заціпку або клімку). С. Аф.

Защемить, защемливать, защемляѣть, ся = прищемити, прищипнути, (зачиняючи скриню) — прискринити; прищемляти. — Зачиняв двері та якось і прищипнув собі пучку.

2. защемити (С. Аф.), заніти. — Защеміло серце.

Защемъ = 1. місце, де прищипнуто.

2. кліщі, обценьки.

Защепать = драти дранку, скалки, лущину (почать).

Защепина = д. **Задорина.**

Защепка = 1. застіжка, заціпка (у книжці).

2. д. Задорина.

Защепливать, зацепить = 1. задрати, задрати (тешучи або стругаючи).

2. д. Занозить.

Защепный = заціпний.

Защипка, защипь = (у пирога) — пружок, (у книша) — лапка.

Защипать, защипывать = 1. заціпати, заціпувати.

2. заціпати, заскубити, заціпувати, заскубувати. — Гуси заскубили курча.

3. заціпати, заціплювати (про тісто).

Защита = 1. заслона (С. З. Л.), захист (С. Аф. Л.). — Не мов верства на шляху: без роду, без захисту, н. о. — Він мав собі захист у тім холодку від тяжкої спеки й сипкого піску. Пч.

2. оборона (С. Л.), охорона, заступна (С. Л.), затула. — Чоловік як ворона, а все жінці оборона. н. пр. — На оборону Батурина з войском вишедши. Л. В. — Надіючись на милостиву охорону вашої Вельможности. Л. В.

Защититель, ница = оборонець, оборонеця (С. З. Ж.), заступник, ця.

Защитить, защищать, ся = оборонити, одборонити, захистити, заступити, ся, порятувати, боронити, обороняти, захищати, заступати, ся, оступати ся, рятувати, ся. — Поможє чи не поможє, а хоч оборонить нас від жидів. Фр. — Дай йому Боже здоров'я і щастя, борони його від нещастя. н. п. — Буде мене муж бити, нема кому боронити. н. п. — Ти мене од смерті одборонив, одборону і я тебе. н. к. — Ой не слухай, милий Боже, що я говорила, бодай мого миленького Пречистая боронила. н. п. — Од татарви безбожної землю захистили. К. Д. — Нічим хліва захистити. С. З. — Може чванитесь, що братством віру заступили, що Синопом, Трапезундом галушки варили? К. Ш. — А Бог міні помагає, мене заступає. К. Ш. — Заступати немощних і боронити без вини погибаючих. Л. В.

Защитительный = оборонний. — Орда оборонною рукою в поле виступала. Л. Сам.

Защитник, ца = д. Защититель.

Защипать, ся = д. Защипить. — **Защипенный** = оборонений, захищений. — **Место, защищенное от непогоды** = захист, захисток. — **М. з. от ветра** = затишнє місце, затишок. С. Аф.

Защупать = картати, дорікати, гризти (почать або дуже).

Защуривать, защурить, ся = д. Зажмуривать.

Защурить, защуривать, ся = зашрубувати, зашрубувати, ся.

Защдать, защеть = 1. загризати, загризти, закусати. — Кицька загризла пацюка. — Собаки закусали поросля.

2. роз'їдати, ярити, роз'їсти, роз'ярити. — Пластирь тільки роз'їдає болячку, а не помагає.

3. заїдати, заїсти. — Таке гірке, на силу заїв. — Після горілки треба заїсти — **Ножницы защдають** = ножниці затинають ся. — **Защда снасть** = заплутала ся.

Защдаться, защетсья = 1. загризати ся, загризти ся, починати або почати гризти ся.

2. загризати ся, гризти ся, сварити ся, заводити ся, загризти ся, завести ся. — Вона така зубата, що з усіма загризаєть ся. Чайч. — Як випив чарку, то тільки й діла що заводить ся. С. Аф.

Защдки = заїдки (С. Аф.), заїдок (С. З.), ласощі, лагомини, лагоминки. С. З.

Защдчивый = звадливий, заїрливий, заїдерякуватий, сварливий.

Защды = заїди. С. Аф. — Як у горобця заїди.

Защдь = насоби (у коней коло зубів). — Треба покликати коновала — сколоти насоби.

Защдь = 1. заїзання.

2. заїгн. — Козаки загонами кинули ся добивати ляхів.

Защжатою = доїзжачий.

Защжать, защхать = заїздити, заїхати. — **Защжая** = наїздом. — **Защхать по рожь, по затьлку** = заїхати по піїці, лянця, лясця дати, по потилиці дати.

Защживать, защждить = заїзжувати (С. Аф.), замордівувати, заїздити, замордувати. — Заїздив, замордував коня.

Защжий = приїзжий.

Защеть, ся = д. **Защдать, ся.**

Защхать = д. **Защжать.**

Защжонничать = заскупити ся, жити скупо (почать).

Защлить = завертїти ся, закрутити ся, замешити ся, лабунити ся (коло кого почать), заходити хідором. — Замешушив ся він перед паном — так хідором і ходить. Чайч. — Перед паном Федором ходить жид хідором. К. Ш.

Защрять = д. **Заспешить і Заторонить.**

Защродствовать = чудасійничати, удавати блязня (почать).

Заёркать = цуринати (почать).

Заяв'їть, заявлять = заяв'їти (С. Аф.), оповістити, ознаймити, заявляти (С. Аф.), оповіщати, ознаймовати (С. Л.). — Чому ж ви старшому не ознайомили? К. Ст.

Заявленіє = заява, заявка, оповістка.
Зайлов'їлая = ялова, ялівка, яловиця (С. З.).

Зайлов'їть = ст'їти яловою.

Заар'їжничать = заїжчити.

Заясн'їть, ся = заясн'їти, ся.

Зайць, зв *Lepus timidus* — зайць, з'їць, зайко, здр. — зайчик, білий — біляк. С. Ш. — **Зайць земляной, Dipus jaculus** = земляний з'їць.

Заячина = д. Зайчина.

Зайчий = зайчий. — Довгий, як зайчий хвіст. н. пр. — **Зайчий корінь**, рос. Asarum — копитень, коп'їтник, коп'їтняк, підлістник, підолішник, підорішник.

С. Ан. — **З. молоділ'я**, рос. *Sedum telephium* L. = заяча кап'їста, заяча розсада (укр.), масляне зілля (гал.). С. Ан. — **З. овесь**, рос. *Avena pubescens* L. = вівсюг, вівсюнець, мітлиця. С. Ан. — **З. салат**, рос. *Sonchus oleraceus* L. = молочак, какиш. С. Ан. — **З. чеснокъ**, рос. *Teucrium Scordium* L. = дикий часник, ескордія. С. Ан. — **З. щавель**, рос. *Oxalis acetosella* L. = заячий щавель, щав'їх. С. Ан. — **З. кровця**, рос. *Hypoxis L.* = з'ївиробой, кривця, заяча кривця, святоїанське зілля, молодіцька кров, криштал'їки, матері Божої слюзи. С. Ан. — **З. лапка, н'їжка**, рос. *Trifolium arvense* L. = к'їтики, огір'їшна трава, огір'їшник (укр.), подиця (гал.). С. Ан. — **З. трава** = д. **З. щавель**.

Зб'їтень = гаряч, гарячий (С. З.). — (Напиток гарячий з води, лаврового листу або шавлії і меду.) — Страшенно змерз, та вже випив гаричу, тоді трохи зігрів ся.

Зб'їтеньщикъ = той, що продає гаряч.

Збр'їний = збр'їний.

Збруя = 1. збр'їя. — А Ярина дає зброю, на порозі стої. Степан її надіває та плачуть об'ї: і шаблюка, мов гадюка, й ратище-дрючина і самопал семипадений повис за плечима. К. Ш. — Помер козак й тиха його мова, зостає ся кінь вороний та ясна збр'їя. н. п.

2. збруя, (на німецький манір) — ш'їри. — Кулив коней і разом всю зброю.

3. струмент, справа, справ'їлля (ремесницьке).

Званіє = зв'їння, стан, ст'їть. — Звання козацьке та житт'я собацьке. н. пр. — Зі-

брали ся люди різного стану: і козаки, і пани і купці. — Ми козачої статі. — У нашій статі такий звичай.

Званий = кликанний, проханий. — А він колись був кликанний, рушники вже дбались. К. Ш. — На проханих гостей багато треба. н. пр.

Звать, ся = 1. зв'їти, кликати, заклика-ти, запрошувати. — Тоді, як кличу — йди. н. пр. — Кличу, кличу, він не йде, нехай же він пропаде. н. п. — Закликав його до себе. — А в тій піснї чуєш і радість і слюзи, мов би твою душу якесь ду-шній кличуть. Аф. — Запросили до себе гостей. — Ой чи чула, моя мила, як я тебе кликав, поуз твої ворітчка сивим конем їхав. н. п.

2. д. **Зывать і Воскличать**. — Коли чую, гука він: а йди-но сюди! н. к. — Й ж думала, моя венько, що в лісі гукає, а тож мой гірка доля мене знов шукає. н. п.

3. зв'їти, ся, назив'їти, ся, прозив'їти, ся, менов'їти, ся. — Його звуть Олексієм. — От не гадаю, якось чудно він прозиваєть ся. — **Звать соб'їку** (кличучи: цю-цю!) цюцюкати. — Нехай цюцюкають... мене сим не зведуть. Гул. Ар. — **Звать на с'їдъ** = позив'їти. — Мислі до суду не позивають. н. пр.

Звен'ї = (у лапцюзі) — к'їльце, (в огорожі) — пр'їсло, (в чому пишому) — шма-ток. — Ще з шестеро присел, то й була б огорожа. К.

Звенчатый = к'їльчастий.

Звен'їть = дзвен'їти, дзенькати, дзелен-чати, дзвон'їти. — Чую, щось дзвенить. — Дзвоник дзеленчить. — Дзенькнуло щось раз та й замовкло. Чайч. — **Звен'їцій** = дзвен'їчий.

Звонарь = дзвонарь.

Звонило = д. Біло 1.

Звон'їть = дзвон'їти, (кажучи в жарт) — б'ївкати, б'ївкати, (в маленький дзвоник) — дзенькати, дзеленькати, дзеленчати, теленькати (С. Ш.), в калатало — кала-тати. — Чуємо, що бовка дзв'їн, та не зна-ємо, де він. н. пр. — От тільки перший дзв'їн до сповіді бевкнув. н. к.

Звонкий, ко = дзв'їнкий, ко (С. Л.), го-лосний, но, дзвен'їчий, дзвенючий (С. Л.), гучний, но. — Соловейко в садку т'їохка пісню дзв'їнку. Сам. — Наша дума, паша пісня без хитрої мови, а голосна та правдива, як божєє слово. К. Ш. — **Звон-кая мон'їта** = дзв'їнка мон'їта, брязка-ч'ї. — Як єсть брязкачі, будуть і послу-хачі. н. пр.

Звѣнкость = дзвѣнкѣсть, гѣлоснѣсть, гучнѣсть.

Звонѣкъ = дзвѣоник (укр.), звѣнок (гал.).

Звонцѣвъ = дзвонарѣв.

Звончатка = брѣзкало.

Звонъ = дзвѣн, звѣн, (по покійному) — подзвѣння, подзвѣн, дзвѣн по душѣ. — Вечѣрній звѣн, багато дум паводить вѣн. Складка. — Сховай собі на подзвѣння! н. пр. — Один дума, як би його достроїть палати, другий дума, як би його на подзвѣн придбати. К. III.

Звуковѣй = гѣлосовѣй.

Звукъ = гѣлос (С. Л.), гук (С. Ж. Л.), дзѣк, брѣзк, лѣск, грѣк. — На дзвѣниці вдарили в дзвѣн і тонкий і дзвѣнкий гук задрѣжав і розлив ся по селѣ на всѣ долини. Лев.

Звучать = гучати, дзизчатѣ, брѣзкати. — Порожня бочка гучить, а повна мовчить. н. пр.

Звучность = д. Звѣнкость.

Звучный = д. Громкій і Звѣнкій.

Звѣзда = зорѣ, здр. зѣрка, зѣронька, звѣзда. — Ой свѣти мѣсяцю, ще й асна зоря, просвѣти дорѣжку аж на край села. н. п. — У армарку мужиків, як на небі зѣр. н. пр. — У гаю, гаю вітру не має, мѣсяць високо, зѣроньки сяють. К. III. — Що на небі усѣ звѣзди потьмарило, половина мѣсяця у хмарі вступила. н. п. — Утѣренняя, вечѣрняя звѣзда = д. Аврѣра, Венѣра і Зарѣ. — Падающая звѣзда = лѣтавець. — Хвостатая звѣзда = мѣтла. — Кавалѣрская звѣзда = звѣзда. — Неподвижныя звѣзды = нерухомі зорѣ. — І сонце і нерухомі зѣрки свѣять своїм власним свѣтлом. Де-що про Свѣ. Б.

Звѣздистый = зѣрянний, зѣрявий, зѣрчатѣстий, зѣрешливий (М. В.). — Чудова зоряна пѣч. Стеценко. Доля, драма.

Звѣздить = зорѣти. — Мѣсяць свѣтитъ, зорѣ зорѣ. н. п.

Звѣздный = зѣрянний, зѣрявий.

Звѣздообразный = зѣрястий.

Звѣздоцвѣтъ = д. А'стра.

Звѣздочѣтъ = звѣздочѣт, звѣздѣрь. — Звѣздѣрь мав звичай, що вечера виходячи, пильнувати зорѣ. Зѣньківський.

Звѣздочка = I. здр. — зѣронька, лѣск. до дѣвчини — зѣронька, ясочка. — Ой тож не зоря, то дѣвчина моя, чорнявая, чорнобривая, ясочка моя. н. п.

2. рос. Callitriche L — водѣзвѣдка (С. Ан.) і д. Звѣздочница.

Звѣздочникъ = д. А'стра і Звѣздочница.

Звѣздочница = рос. Stellaria L. — приворотник, мокравник, мокрѣнець (гал.).

S. graminea L. — блощичник, пѣне сѣно, пѣна травѣ (укр.), пѣсѣчник, саморѣдне зѣлля (гал.), S. Holostea L. = грѣжник, зѣрочник, нехворѣщ, S. media Smith. = мокрѣць, мокрѣця. С. Ан.

Звѣздчатка = I. д. Звѣздочница.

2. Astrea, з породи полищ.

Звѣздатый = д. Звѣздообразный.

Звѣрінець = зѣвѣрінець.

Звѣріный = зѣвѣрячий.

Звѣрістый, зѣвѣрість, то = зѣвѣріий, по. — У нашому лѣсѣ дуже зѣвѣрно. Чайч.

Звѣробѣй, звѣробѣйникъ, рос. Hypericum perforatum, inn. = д. Зѣячѣ кровцѣ. —

3. сѣний, Hyssopus officinalis L. = Васильки, юзѣфки, С. Аф.

Звѣровидный = зѣвѣрячий. — У його і погляд якийсь зѣвѣрячий.

Звѣроловство = зѣвѣроловство, ловѣцтво, мислѣвство.

Звѣроловъ = зѣвѣролов (К. Б.), ловчий (К. Х.), мислѣвець (С. З.). — Йшли панянки по сливи, зустрѣли їх мислѣвцѣ. н. п.

Звѣрообразный = д. Звѣровидный.

Зѣвѣрскій, ки = зѣвѣрячий, нелюдський (С. Л.), лютій, дѣкий, лѣто. — Помета і крѣвава кара ще ніколі не сповняли душѣ иншими почуваннями, окрѣ зѣвѣрячих. К. Кр. — Якийсь погляд у його нелюдський.

Зѣвѣрство = зѣвѣрство, зѣвѣрювання, лютѣсть, жорстокѣсть. — Серед людського зѣвѣрювання. К. Кр.

Зѣвѣрствовать = лютѣвати.

Зѣвѣрь = зѣвѣр, зѣвѣріна поб. — зѣвѣрюка, здр. — зѣвѣрок (С. Аф.), зѣвѣрючка (С. Л.), зѣвѣрятко, зѣвѣреня, тко, зб. — зѣвѣрря, зѣвѣр. — Не вѣрь, бо то зѣвѣр; хоч не вкусить, так злика. н. пр. — Се зѣвѣрюка, а не чоловѣк — такий лютій. — Се і зѣми зѣвѣру дуже багато. С. Л. — **Красный зѣвѣрь** = лисѣця, вовк, ведмѣдь і т. д. (за котрими полюють). — **Пушной зѣвѣрь** = що має шерсть, здѣтну на хутро. — **Плотоядный зѣвѣрь** = хижий зѣвѣр, мѣясѣд.

Зѣякатъ, зѣякнутъ = I. брѣзкати, брѣзнути, забрѣзчатѣ. — Брѣзнуло ключами біля ворѣт, — чути було, як відмикають. Чайч. — Ой брѣзнемѣ кишеню з грѣшми золотими, де й візьмѣть ся родинонька, сестри й побратими. К. Х.

2. д. Болѣтѣть 2.

Зѣйки = д. Брѣдни і Врѣки.

Зги, вживаєть ся тільки у виразах: а) „темно, зги не видѣтъ“ — тѣмно, хоч в ѣко

стрель, хоч око виколи, хоч очі повиколою. — Глянув у друге — хоч в око стрель. О. Ст. — Хоч очі повиколою, — нічого не видко. н. пр. — б) „онъ зги не видить“ — він нічого не бачить.

Зданіє = будинок, будова, будівля (С. Л. Ш.), будовання (С. З. Ж.). — **Каменное зданіє** = кам'яниця, мурований будинок.

Здороваться = здоровкати ся, вітати ся (С. Л.), на добридень, на день добрий давати, (скидаючи шапку) — шапкувати, ся, (стискаючи руку) — рука́ти ся, чолѡм давати (шлѡючи) — чолѡкати ся. — А де Катри? Нехай іде з чоловіком здоровкатись. К. Х. — Мимо громади пробігав, шапки не здіймав, на день добрий не давав. н. д. — Тут між собою розпитались, чоломкались і обнімались. Кот. — Дивлюсь, а наш Омелько вже й з становим рукаєть ся.

Здоровѣхонекъ, здоровѣшенекъ = здоровісінкний. — Чув, що він слабій. Де там слабій? Здоровісінкний.

Здоровѣхонько, здоровѣшенько = здоровісінько.

Здорово = здрѡво. — **Здорово!** = здорово був, здорові були! добридень! — **Здорово ли вы живѣте? По добру ли живѣшь, по здорову?** = як ся маєте? чи щѣ живѣнькі, здоровѣнькі? — **Здорово живѣшь** = ні за що, ні про що, так собі ні с того, ні з сього, за дарма, дурно, дурнісінько, гарма-дарма, цур дурня. — Причепив ся гарма-дарма, задивив ся, що я гарна. н. п. — Ні з того, ні з сього давай зайгись. — **Уходи по добру по здорову** = іди, поки цілий.

Здоровость = здоровість.

Здоровый = 1. здоровий (не слабій). — Недужий смерті, а здоровий хвороби сподівай ся н. пр.

2. дужий, міцний, здоровий, кремезний. — Кремезний дідуган.

3. (про воду) — погѡжий, (про повітря, їжу і т. д.) — здоровий. — Погѡжа вода. С. З.

Здоровье, здоровьеце = здрѡвѣ, здрѡвля, здрѡвѣчко, здрѡвлячко. — Чарочка у роток, а здрѡвлячко у животок н. пр. — **О здоровьи спрашивать** = за здрѡвѣ, на здрѡвѣ питати. — І на здрѡвѣ тебе, брате, буду питати. н. д. — **Нѣй, те на здоровье** = здрѡв шив! (С. Аф.), пийте здрѡві. — Ой пийте здрѡві, в кого чорні брови! Кум-мірошник, Дмитренко.

Здоровѣть = здрѡвѣшати.

Здоровѣкъ = здрѡвѣло, здрѡвѣць, бѣцман. С. Л.

Здравіє = д. Здрѡвьє. — **Здравіа желѣю, желѣємъ** = здрѡві були!

Здрѣво = 1. здрѡво.

2. розумно, розсудливо.

Здравомыслиє = розсудливість.

Здравомыслящій = розсудливий.

Здравѣствовать = здрѡвому бути. — **Дай Богъ здравѣствовать** = поздрѡв Боже.

— Поздрѡв, Боже, батька, то все гаразд буде н. пр. — **Да здравѣствуетъ!** = хай, нехай живѣ! — А наш Цісарь хай живе, многі літа хай має! — **Желѣю здравѣствовать!** = (при зустрічі) — здрѡві були!

(при прощанні) — **бувайте здрѡві!** С. Л. — По сій мові, бувайте здрѡві. н. пр. — **Здравѣстуй, те!** = здрѣстуй, те, здрѡв був, здрѡві були, добридень, добрийвечір!

Здрѣвый = 1. здрѡвий, при здрѡвѣ. — Він чоловік при здрѡвѣ.

2. розсудливий.

Здѣсь = тут, тѣтки, тѣтечки, тѣтеньки, ось, ось-тѣт, ось-де, ось-дечки, ось-день. С. Л. Ш.

Здѣшний = тѣтѣшний, тѣтѣйший, тѣтошний. С. Л. Ш. — Не знаю, я сам не тѣтѣшний.

Зелѣньскій = зеленѣнький. — Зеленѣнький барвіночку стели ся низенько. н. п.

Зелѣньхонький, зеленѣшенький, ко = зеленѣсенський, зеленїсінкний, ко. — Віють вітри ще й буйсенські, іде дощик гримовесенький на мій садок зеленесенький. н. п.

Зеленика, рос. *Lycopodium clavatum* L. = дереза. С. Ан.

Зеленикъ, рос. *Sambucus ebulus* = д. Бузина.

Зеленить, ся = зеленіти, ся, позеленіти, ся. — Весна не прийде вже ніколи садочок твій позеленить. К. Ш.

Зеленица = д. Зеленикъ.

Зеленичка, пт. *Motacilla flava* = трясогузка.

Зеленоватый, то = 1. зеленѣнький, позеленуватий, прозеленоватий, зеленастий. (С. Л. З.).

2. зелений, зеленкуватий, недоспілий, не стіглий. — Зеленкувати груші. Хар. Чайч.

Зеленицьк, ца = огорѡдник, ця.

Зелѣный = 1. зелений.

2. неспілий, недостіглий, нестіглий.

— Вь зелѣномъ состояніи = зеленцемъ (С. З.), усвід. — Жито усвід вижато. — Наш горох зеленцем обскубуть. Гул. Ар.

Зелень = зелень (С. Аф.), зело (С. Л.), зілля (С. Л.), горюдина, (рання) — пробозелень, (для квітання на зелені свята) — клѣчання. — Сонце ж ласкаве не спить, не вгава, землю по троху зелом укрива. Чайч. — Тиха роса сідала над зелом і дровом. Макарь.

Зеленіть, ся = зеленіти, ся. С. Аф.

Зеліе, зелье = зілля, здр. — зіллячко; данній, отрута. — Твою долю, моя доню, позаторік знала. К. Ш. — Прийшов вівторок зілля зварила, а в середу рано Гриця отруїла. н. п. — Та відьма ще дання вам дасть. Кр.

Земельный = земельний, ґрунтовий.

Землевладѣлецъ = властитель (земельного маєтку), стар — землянин. С. З.

Земледѣлецъ, земледѣль = землероб, хлібороб (С. З. Л. Ш.), ратай (С. Л.), гречкосій (С. З.); що оре землю — орач (С. Л. З.), плугач (С. З.), плугатарь (С. Л.), що засіває — сівач (С. Л.), що заволочує — волочильник, скородільник С. Л. — Вона хороша, як тая квітка, а таки йде заміж за хлібороба. Кв. — Сякий такий торгош, та все їсть калач, а хлібороб — хліба робить, хліб і їсть. н. пр. — І знову шкуру дерете з братів незрячих гречкосіів. К. Ш.

Земледѣліе, земледѣльство = 1. хліборобство (С. Л. Ш.), землеробство. — Занимається земледѣліємъ = хліборобити (Чайч.), хліба робити (д. під сл. Земледѣлецъ), хліб робіти, хліборобствувати. 2. д. Агрономія.

Земледѣльствовать = д. Земледѣліе. (Занимається земледѣліємъ).

Земледѣльный, земледѣльческий = хліборобський (С. Ш.), землеробський.

Землекопный = грабарський С. З. Л.

Землекопъ = грабарь (С. Аф.), грабар (С. З. Л.), копач.

Землемѣріе = землемірство.

Землемѣрный = землемірний, межовий.

Землемѣръ = землемір, межовий, межівщик (С. З.), міживщик (Чайч.), межовик, мірник (С. З.), мірчий (С. Л.). — Скоро прийхав межовий, почали землю межувати.

Землеописаніе = землєпис.

Землеописательный = землєписний.

Земленашество, земленашецъ = д. Земледѣліе, земледѣлецъ.

Землеройка, Sorex araneus = польова миша, руда миша. — Змерзнеш, як руда миша. н. пр.

Землетрясеніе = тряс (С. З. Л. Ш.). — Коли ж був тряс, як ізгадаю, то вся здригну ся, мов мала. Кот.

Землеудобрѣніе = угноювання землі.

Земліца = земелька, земліця. С. Аф.

Земля = 1. земля, ґрунт, ґрунт. — Земля дѣйственная = цілинна земля, цілинна. — На що тим Німцям цілини, у їх і так повні гамани. н. пр. — 3. **вспаханная** = рілля. — Та лучча рілля рання, а ніж тая пізня, та лучча жінка перша, а ніж тая друга. н. пр. — 3. **запасная** = ваканцова земля, ваканець. — 3. **отдохнувшая** = переліг. С. З. — 3. **церковная** = руга. — Випросив той шп у пана нивку поля, засіває та с того й живе: ні рути не має, нічого... сказано бідна церковця. н. к. — **Усадебная з.** = ґрунт, ґрунт (С. З.), плець (Харьк.).

3. **край, країна, (чужа) — чужина.** — Свій край, як рай, а чужа країна, як домова. н. пр. — Гуляла, гуляла й мати не спинала, а тепер зупинила та чужая чужина. н. п.

3. **суходіл.** — Тоді козаки шаблями суходіл копали, Хому Безрідного ховали. н. д.

4. **діл, земля, поміст.** — Ледве, ледве поблагословила: „Бог з тобою!“ та як мертва, на діл повалилась. К. Ш. — Кинув до долу.

Земляковъ = земляків, земляцький.

Землякъ, чка = земляк, чка, зб. земляцтво, іноді вживається теж: нашенець. — Позбирало ся все наше земляцтво до гурту. Чайч.

Земляника, земляница, рос. Fragaria vesca L. = суніця, суніці, позьомка, полунишник. С. Ан. — Коли суніця красна — не сій вівса напрасно. н. пр. — На горі суниченьки, на долині полуниченьки, лішов милій у жовтіри, а дівчина у черниченьки. н. п.

Земляничный = сунічний.

Землянка = 1. землянка (хата в землі або крита землею).

2. землячка.

Земляной = земляний (С. Аф.), зємний (Кр.). — **Земляной дымъ** = д. Димница 2. — 3. **груша** = д. під сл. Груша. — 3. **ладонь, рос. Valeriana officinalis L.** = оверян, одхасник, чортове ребро, бісове ребро, стоян, маун (укр.), дідче ребро (гал.). С. Ан. — 3. **орѣхъ, рос. Lathyrus tuberosus L.** = країнний горішок, ласковниця. С. Ан. — **Землянія яблуки,**

рос. *Solanum tuberosum* L. = картопля, картоплі, бараболя, барболя, бульба. С. Ан.

Земно = до землі, до долу. — **Земно** кланятся = кланятись до землі.

Земной = 1. земний, світовий. — Світова краса і пишність М. В. — **Земная** поверхність = поверх земний.

2. земляний. — **Земная** гліба = скіба землі. — **Земной** поклонъ = уклін до землі.

Земскій = земський.

Зеренчатый = зернатиий (С. Аф.), зернистий, зернястий, семенистий.

Зеркало = дзеркало, люстро, люстерко, верцадло, свічадо. С. Л. (Останнє слово здибалось міні тільки в одній казці, надрукованій в З. о Ю. Р., і у письменки О. Пчілки). — Тепер краси на виді і в дзеркалі не найду. н. п. — Там дівчина умивала ся, в люстеречко видивляла ся. н. п. — В ясне люстро виглядала ся, своїм личком красувала ся. н. п. — Достала Галюня свічаде мале, чи скажем „по простому“ дзеркальце тее. О. Пч. — Тим часом світ почав в верцадлі примеркати і інших став міні приміт кришталъ чудовий виявляти В. Пч.

Зеркальный = дзеркаловий. (Чайч.).

Зерлык, рос. *Polypodium fragrans* i vulgare L. = папороть (укр.), солодіш (гал.). С. Ан.

Зернистый = д Зеренчатый.

Зернить = зернити, дробити.

Зерно = зерно, зернина, насіння, здр. — зернятко, зернінка, зеренце, зб. — зерно, збіжжя, пашня, пашниця, насіння, здр. — насіннячко. — Збіжжя сій, тай ся надій. н. п. — Роди, Боже, жито, пшеницю і всяку пашницю. н. п. — **Зерно** жемчужное = перло, перліна. — **З. маковое** = мачина, маїнка. — **З. пшеничное** = пшеничина. (Полт. Чайч.). — **З. просяное** = просїна. — **З. ржаное** = житина. — **З. фасоль** = квасолїна. — **Отборное з.** = чоло. — (Жменя зерна, як сіють) — сївак, (витрушене, як кладуть снопи) — натрус, підстожи-на, (дрібне, що багато йде на мірку) — заміркувате, (мішане, на пр. жито і пшениця) — сїржик, (печете, що лишило ся після віянки) — послїд, виточки. С. Л. — Оце хлїб перевіяла, zostав ся послїд — буде чим курей годувати. Чайч. — Купив пшеницю — саме чоло

Зерновикъ, бот. *Pericarpium* = насінник.

Зерновой = зерновий. — **З. хлѣбъ** =

пашня, пашниця, збіжжя. С. Л. — Роди, Боже, жито, пшеницю, всякую пашницю. н. п.

Зерноядный, *Granivorus* = зерноїд.

Зернышко = зернятко, зеренце.

Зерцало = верцадло (С. З. Мал.), зверцадло (С. З.).

Зефиръ = легіт (гал.). — Весняний легіт жене, як пух легенькі, білі хмаринки. Коцюбинський.

Зигзаги = кривульки. — Пописав якісь кривульки. — **Писать зигзаги** = мисліте писати (про янїх).

Зигждитель, ница = 1. Творець, Сотворитель. — Бачить Бог і Творець, що мир погїбає, Архангела Гавріїла в Назарет посилає. н. п.

2. фундатор, ка. — Він був фундатором нашої церкви, бо ще за життя свого записав фундуш на збудування церкви.

Зима = зіма, (початок) — взїмки, (кінець пізний, власне морози на провесні) — підзімси. — Зіма! кожуха нема, чоботи ледащо і їсти нема що. н. п. — Не так ця зіма увірить ця, як підзімки. — **Зимюю** = зимюю, узїмку (С. П.), в зімку, в зімі. — В літі і качка прачка, а в зімі і дівка шмаркачка. н. п. — В літку ніжкою, а в зімку ручкою. н. п.

Зимний = зімний, зімовий (Лев.). — У вдівоньки серце, як зімнеє сонце, хоч воно світить, світить та не грїє, та буйний вітер віє. н. п.

Зимовальи = Perezimovaliy, зімовий; торішній, (про поросят) — підсвінок, (про телят) — бїзїмок.

Зимованіе = зімівля С. Аф.

Зимовать = зімувати. — Діти! діти! добре вам в літі, а зімувати — то горювати. н. п.

Зимовище = зімовник. С. Аф.

Зимовка = д. Зимованіе.

Зимовье = зімовник.

Зинзивей, рос. *Althaea officinalis* L. = калачики, проскуркі, проскурник. С. Ан.

Зинаубель = Гембель (котрим роблють жолбки)

Зипунъ = сїряк, сїрячина, сїрмяга, (разом з кожухом одягнений) — паровиця. — Вийду за ворота надівши сїрмягу, ой хто ж мене та пригорне, бідного ветугу. н. п.

Зіянїе = роззівляння.

Зіять = роззівляти, розкривати пащу.

Злаки = хлїб, пашня, пашниця; горбдіна, зелень, зілля (жпівна і городня рослина).

Злато = золоту, злѣто. — Візьміть срібло-

злото та будьте багаті, а я візьму сльози лихо виливати. К. Ш. — Срібло-злото тягне чоловіка в болото. н. пр.

Златовѣрхій, златогла́вий = золотовѣрхій, золотогла́вий.

Златоза́рний = золотистий, злотистий, позлотистий. — Поглянуть панове з ясного будинку — слуги в барвах позлотистих гуляють по ринку. К. Д.

Злато́й = золотий.

Златосе́нникъ, рос. *Linosyris vulgaris* Dc. = зайців льон. С. Ан.

Златолю́бець, златолю́бвий = грошолю́б, грошолу́п.

Златоселе́нникъ, рос. *Chrysosplenium aeternifolium* L. = жовтяниця, жовточниця. С. Ан.

Златотка́нный = золототка́ний.

Златоу́стий = красномовний.

Златоцвѣ́тъ, рос. *Chrysanthemum Leucanthemum* L. = ромѣн, ромѣн, ромѣн-зілля, ромѣнець. С. Ан.

Зла́чный = хлібний, травний.

Зли́ть, ся = злити, ся, се́рдити, ся, гнівати, ся, лютова́ти, злува́ти (на кого) — з піною на губах — пінити, ся, (дуже, мов сатана) — сатаніти.

Зло = 1. лихо, кривда, зло, шко́да. — На зло́ = на злість, на лихо. — Зробив йому на злість. — На злість моїй жінці нехай мене бють. н. пр.
2. зле, літо.

Злоба = злість, злоба́. — Це давній мій злобитель — він давно на мене злобу має.

Злобивий = злий, злісний, злючий (С. Л.), злосливий (С. З.).

Злобится = злува́ти, злоби́ти (С. Аф.), лютова́ти, важким духом дихати, чортом диві́ти (на кого). — Бачу вже я, що свекруха на певістку важким духом дихає та й мовчу. Чайч.

Злобный = д. Злобивий.

Злобствовать = д. Злобиться.

Зловоне́ = сморід. — Такий сморід, що аж у носі крутить.

Зловонный = смердючий, смердячий, вонючий.

Зловре́дный = шкодливий. С. З.

Зловѣ́щій = зловіщій.

Злоде́въ = лиході́в, лиході́йський, злоді́в, злоді́йський.

Злоде́й = лиході́й, ка, лиході́йник, ця, лихове́дник, ця, злочі́нець, злочини́ця (С. З.), злоді́й, ка, поб. — злоді́юга. (Останнє слово найбільше прикладаєть ся

до того злодія, що краде, але має і спільне значення.) — Він душоугубу, лиходію в раю зустрітись дав надію. Старицький (Рада). — Крадене у злочинців в їх схованих по-паходило. К. Ст. — Таковий злодій сам один за тев злочинство каран бути маєть. Ст. Л. — Несчастливому Чаплинському, бенкартові Литовському, опіянкові Польському, злодію і бездумному зди́рці Українському, ледащій, злодюзі. Л. В.

Злоде́йский = лиході́йський, злоді́йський.

Злоде́йство = лиході́йство, лихоробство, злочі́нство (С. З. Ж.), злоді́йство (С. Л.). — Нехай страшне, нечужане злочинство імі моє вікам перевесе. Сам.

Злоде́йствовать = лиході́яти, лихове́дити, лихове́ати. С. З.

Злоде́йніе = д. Злоде́йство.

Зложе́латель = ворог, злобітель. С. Аф.

Зложе́лательный = ворожі́й, неж(з)ичли́вий. (С. З.).

Зложе́лательство = ворогува́ння, злість, нечи́ливість (С. З.), злобітельство.

Зло́й = злий, лихий, злючий, злю́ка. — Як до тебе ходити, тебе вірно любити, що собаки лихі. н. п. — А Ювенал — нікода казати, що він злюка, і певно, що його сатира добра штука. К. Д. Ж. — **Злые го́ды** = лихолі́ття, злігоди́, лиха́ година. — Як у нашій славній Україні були колись престрашні злігоди́, бездо́льні години. н. д. — **Злой ро́къ** = безталання, недо́ля, лиха́ до́ля.

Злока́чественный = лихий, шкодливий, небезпѣшний.

Злоключе́ніе = недо́ля, приго́да, лихо, лиха́ година, неща́стя. — Бодай же вас у полі побило три недо́лі. н. п. — Побила ж мене лиха година та нещаслива. н. п. — Стала ся йому пригода не в день, а в ночі: занедужав чумаченько, з Криму ідучи. н. п.

Злоко́сний = лука́вий, ка́верзний, па́косний, ка́посний. — **Злоко́сний** че́ловѣкъ = ка́верзник, ка́посник. С. З.

Злона́мѣренный = злоумісний.

Злопра́вный = злосливий, злий.

Злопа́мятный = злосливий, мстивий.

Злопо́лучіе = д. Злоключе́ніе.

Злопо́лучный = бідола́шний, безталанний, бездо́льний, безща́сний, неща́сний.

Злора́дный = злора́дий.

Злора́дствовать = злора́дствовать.

Злорѣ́чивый = лихосло́вний. С. З.

Злорѣ́чить, злосло́вить = лихосло́вити (С. Л.), обмовля́ти (Кр.), га́нити, ганьби́ти (С. Ж.).

Злосмрадіє, злосмрадный = д. Зловоніє, ний.

Злостный = 1. д. Злонамѣренный.

2. злий, злючий.

Злость = злість, лютість, мн. лютощі.

— Її тиха мова гасила його лютощі. Мирний.

Злостіє = д. Злоключеніє.

Злостіє = д. Злополучный.

Злоумышленный = злоумисний.

Злоупотребить, злоупотреблять = над'ужити, над'уживати, на злѣ ужити, уживати, на лихо повернути, повертати.

— Злий і добру річ на лихо поверне. н. пр.

Злоупотребленіє = над'уживання (С. Пар.),

над'ужитѣ, над'ужиток. С. Жел.

Злоухищеніє = хитрощі, каверзи.

Злочастіє = лиха доля, недоля.

Злозвичный = д. Злорѣчивый.

Змієвікъ = 1. рос. *Rumex aquaticus* L. = кінський щавель. С. Ан.

2. камінь *Serpentinus*.

Змієголовіньк молдавскій, рос. *Dracoscephalum Moldavica* L. = матощина. С. Ан.

Змій, змія, Serpens = змія, гадина. *Viper*

Berus — гадюка, здр. гадючка, *Coluber*

trabalis — жовтобрюх, *Boa* — по-

лоз, *Coluber natrix* або *Tropidonotus natrix*

— уж, ужака, вуж, вужака, чорна —

падалиця, що лазить по деревах — жер-

етія. (С. З.). — Заховаю змію люту коло

свого серця, щоб вороги не бачили, як лихо

смиєть ся. К. Ш. — Не грій гадюки за на-

зую, бо вкусить. н. пр. — Друже — дру-

же, а гадючку виную. н. пр. — Зустрічає

вин у лісі змію — полоза. н. о. — Смокче,

як вуж жабу. н. пр. — Допав ся, як ужака

до молока. н. пр.

Змієвікъ корень, рос. *Polygonum bistorta*

= д. Горієць.

Змієдущникъ, рос. *Scorzonera* = ужівник,

ранник. С. Ан.

Змієнокъ, змієнышъ = гадючиня, ужок,

ужачиня.

Змій = 1. д. Змій. — **Змій великанъ**,

Boa constrictor — удав. С. Ш.

2. **Змій бумажный** (дитяча іграшка) —

змія, літавець, (в йому три нитки, до ко-

тих прив'язують шнур) — пуглище. —

Моя змія краще літає ніж твоя, а твоя все

козирає — мабуть пуглище не вірно зробив

або хвіст малий.

Змійка = 1. змійка, гадючка, ужок

(С. Ш.).

2. рос. *Briza media* L. = здріжник, тря-

сучка (С. Ш.).

3. у рушниці — бляшка проті замка.

Змійка водяная, рос. *Calla palustris* L. =

фіялковий корінь. С. Ан.

Зміяная трава, рос. *Stachys sylvatica* L. =

бабка, буювиця. С. Ан.

Зміяный = зміяний, гадючий, гадючий.

Зміяный языкъ, рос. *Ophioglossum* L. i O.

vulgatum L. = язичник, погане зілля,

без'язичник, тіхе зілля. С. Ан.

Змія = д. Змій.

Знавать = д. Знать.

Знаємо = знати, звісно, відомо. — Ой

знати, знати, в кого єсть мати. н. п.

Знаемый = знайомий, знакомий. (С. Аф.).

Знакомецъ = знайомий, знакомий. (С. Аф.).

Знакомить, ся = знайомити, знакомити,

ся, зазнавати ся. — Іздить та вже з та-

кими краями та царями зазнаєть ся. н. к.

Знакомица, знакомка = знайома, зна-

кома.

Знакомство = знайомість, знакомість (С.

Л.), свідомість. — Ви десь певне багато

знакомостів маєте. Кр. — Для мене усе

зроблють по свідомості. Номіє.

Знакомый = 1. знайомий, знакомий. (С.

Аф.). — **Быть знакомымъ** = знати ся.

— Дай, Боже, з добрими людьми знати ся.

н. пр. — **Какъ будто знакомый** = наче

по знаку. — Підходить, здоровкаєть ся,

так, наче чоловік по знаку, та хто його

зна. Чай.

2. звисний, свідомий.

Знакъ = знак, признака (С. Л.), прикме-

та (С. З.), ознака, знамені, (після рани)

— шрам, (від удару батою то-що) —

смуга, пасмуга, басаман, (чим твердим)

— синяк, (після віспи) — ряботиння. —

Прийди, прийди, щось ти дам — через плечі

басаман. н. п. — Як ударив батою, —

так синя смуга й набігла. Чай.

— **Знаки достоинства** (у козаків) = клейноди:

булава, бунчук, пір'яч і т. д. — Візь-

миє мої гетьманські клейноди, панове... К.

Ш. — Не на тебе, миле браття, я Січ руй-

нувала, ой щоб я вам вапі землі, клейноди

вертала. н. п. — **Мимическій знакъ** =

миг. — Німий ежелі не уміє писати, по-

винен на мигі сповідати ся. Б. Н. — **Раз-**

говаривать знаками = на мигах гово-

рити. — **Пограничный знакъ** = клік

(С. З.), копєць. — Границю проводили,

часті копі висипуючи. Л. В. — **Цеховой**

знакъ = чінка.

Знаменатель = знаменник. С. Жел.

Знаменательный = знаменний. С. Жел.

Знаменать = 1. значити. — **Знаменать-**

ся крестомъ = хрестити ся.

2. висвящати. — Довго був дяконом, та оце недавно висвятили його на попа.

Знаменитість = знаменитість. С. Пар.

Знаменитий = знаменитий (С. Пар.), сла́вний, славе́тний (С. Л.), значний, знáтний (С. Жел.). — Глянь на герб сей знаменитий. З стародав. вірш.

Знаменник = печатка (для проскур), знаменик (С. Жел.).

Зна́ме́нє = зна́к, озна́ка, знаме́но. С. Л. — Ото знамено од Бога — мігла на небі.

Знаменова́ть = значити, визнача́ти.

Знаменобо́сець, зна́менщик = хору́нжий, хору́жий. — Лучче живий хорунжий, ніж мертвий сотник. н. пр. — По середині пан хорунжий, під ним вониченько, під ним вороненький, сильно дужий. н. п.

Зна́мя = коро́гва (С. З.), здр. — коро́гвка, хоро́гва, хорого́в, стяг (С. З. Эв.), знаме́но, (найголовніше у козаків) — біла коро́гва, (не велике) — пра́пір (С. З.), прапоре́ць. (С. Л.). — Бо ті лейстрові вирости у полі: ой не вдержать проти вітру короги у полі. К. Д. — Військо йде, короги мають, попереду музиченькі грають. н. п. — І з веселим обличчям свій стяг підніми ти у гору в руках. Чайч. — Заохочував товаришів сьмало держати в гору піднятий стяг. Фр. — Та привели бусурмана до нового знамена. н. п. — Затикають з одного боку на човні бунчук, з другого прапор. К. Б.

Зна́ніє = знання́, знаття́, віддання (С. Л.), відомість, сьвідомість, знайо́мість. — Як би знати, що в кума пиття, то жінку й діти привів би. н. пр.

Зна́но = 1. добре, добрі́че, сла́вно, знаменито. — Добре погуляли.

2. зна́ти, зна́ть, зна́чно, ві́дно (Пр. д. від сл. Ві́дно 1).

Зна́тний = значний (С. Л.), сла́вний, знáтний (С. З.).

Зна́то́к = знаве́ць, мисте́ць (С. З.), мистець, маста́к (С. З. Л.).

Зна́ть = 1. вельмо́жне па́нство, панва́.

2. зна́ти, ма́бу́ть, де́сь і т. д. д. Ві́дно. — Де́сь він у школи ходив, що все зна.

3. зна́ти, ві́дати, розу́міти, у(в)мі́ти, т́ямити. — Да́ть зна́ть = да́ти, пода́ти ві́стку, опові́стити. — Да́ть се́бя зна́ть

= в зна́ки, в тямки да́ти ся. — А шевцеві пан Твардовський в такі знаки дав ся, що мабу́ть і з час московський барилом качав ся. Гул. Ар. — Зна́й се́бя = про се́бе зна́й (а в чуже діло не встрявай). — Зна́ть гра́мота́ = письме́нним бу́ти,

вмі́ти письма́ (Чайч). — Зна́ть свѣ́тъ = вмі́ти пово́дитись з лю́дьми, зви́чайним бу́ти. — Зна́ть толкъ вѣ́ чемъ = зна́ти ся на чо́му. — Теля не зна́сть ся на пирогах. н. пр.

Зна́тьє = д. Зна́ніє.

Зна́ться = зна́ти ся, во́діти ся. — Зна́й ся кінь з ко́нем, а ві́л з во́лом, а свиня́ об т́я, коли нема́ з ким. пр. — Він усе́ з па́нами во́дить ся.

Зна́харь, ка = зна́хо(у)р, ка, шенту́н, ха, знаю́ка (Эв.), чарі́вник, ця́, чаклу́н, чаклі́внийця, воро́жбит, воро́жка, відьма́к, відьма. — Такий був знахар, що було напавить або одведе дощ. н. о.

Значе́к = 1. значо́к (здр. від сл. Зна́к).

2. коро́гвка, прапоре́ць (д. Зна́ми).

Значе́ніє = значі́ння, сі́ла, вага́. — Се слово́ треба розу́міти в полі́тико-еко́номичні́м значі́нні. К. Кр. — Се має́ велику ва́гу.

Значі́тельно = 1. бага́то, чима́ло, зна́чно, дово́лі. — Во́ди чи ма́ло уті́кло. К. Ш.

2. ви́разно, ви́разне.

Значі́тельный = 1. ве́лікий, чима́лий. — Чи ма́ла во́да прибу́ла.

2. значі́ний, пова́жний. — Багати́х і значі́них лю́дей хова́ли дуже пи́шно. Лев.

3. ви́разний.

Зна́чить = 1. зна́чити, визнача́ти. — **Что́ это́ зна́чить?** = що́ се зна́чить? що́ се за зна́к? що́ воно́ визна́чає? — Ні́чого не зна́в, що́ воно́ за зна́к, що... н. о.

2. ва́жити, сі́лу, ва́гу, пова́гу ма́ти. — Він у нас на се́лі ве́лику сі́лу має́ — Чи ва́жуть до́брі учинки́ без лю́бови? Б. Н.

Зна́читься = зна́читись, щита́ти ся, лі́чити ся.

Зна́ючий = зна́ючий (С. Аф.), зна́ючий (Чайч.), тяму́щий, тяму́чий, тямкі́й (С. Ш.), сьвідо́мий і д. Зна́то́к.

Зно́біть = моро́зити, холо́дити. — **Зно́біть** = моро́зити, холо́дом бере́. — Го́лова бо́лить, і щось моро́зять мене́.

Зно́біться = ме́рзнути, ме́рзти. — Шо́лу́дце́ поросі́ в Пе́трівку ме́рзне. н. пр.

Зно́бкій = ме́рзлякува́тий, ме́рзля́к. — Та́й ме́рзлякува́тий він — як з ха́ти, так уже́ й зме́рз. Чайч.

Зно́боксть = ме́рзлякува́тість.

Зно́бь = дрі́гота, здри́ги, дрі́жаки (від холо́ду). С. Л. З.

Зной = спе́ка (С. З. Л.), поб. спеко́та, шквára (С. Л.), пеко́та, пекло́, жаро́та, вар, парні́я. — Терпи́, Грнцю́, хоч яка́ спе́ка. н. пр. — Та́ка спеко́та, що́ кри́й Бо-

- же — усе попалило. — На дворі вар займає дух. Як.
- Зіойный** = неку́чий, шкварний, жаркий, варкий, парний. — Пекуче літо.
- Зіойть** = палити, пекти. — Сонце немилосердно палить. — На дворі пече так, що й не дихнеш. Чайч.
- Зобастый, zobatyy** = вола́стий. С. Л.
- Зобать** = дзюбати, дзюбати (С. Аф.), клюва́ти, клюка́ти. — Пташко маленька, де твоя пенька? На маківці сиділа, дрібен мачок дзюбала. п. п.
- Зобный** = во́ловий.
- Зобный корень**, рос. *Scrophularia aquatica* L. = ра́нник. С. Ан.
- Зобъ** (у птиць *Ingluvies* і у людей *Struma*) = во́ло (С. З. Л.), во́ле (С. Аф.), поб. во́лище, (здр.) во́лькó. (С. Аф.).
- Зовъ** = клик, кликання (С. Л.), по́клик, за́прóсини. — Клягнни, мов не своїми ногами, увійшла до святлиці на грізний по́клик свого чоловіка. К. Ч. Р. — **При́халъ безъ зова** = при́хав не кликаний, не про́ханий.
- Зодчество, зодчий** = д. Архитекту́ра, архіте́кторъ.
- Золá** = золá, по́піл здр. по́пілець, (гаряча з жаром) — при́сок (С. З. Пав.), після золі́ння — ви́зол.
- Золéние** = золі́ння.
- Золить, ся** = золі́ти, лужити, ся.
- Золóвка** = зови́ця. С. Аф. З. Л. — Навчати мене зови́ці, Семенові сестри́ці. п. п. — Зови́ці годи, русу ко́су чеши. п. п.
- Золóвкинъ** = зови́цін.
- Золóвушка** = зови́чка. С. Аф.
- Золотáрь** = золотáрь, золóтник, позолóтник. — Ой ході́мо ж ми до ковальчи́ка, до золотника. н. п.
- Золотáя рóзга, золотень**, рос. *Solidago Virgaurea* L. = золотóуха, жовтóбрюх. С. Ан.
- Золотáльщикъ** = д. Золотáрь.
- Золоті́стка**, рос. *Helychrisum* Dc. = цмин, *H. arenarium* Dc. = жóвта гаря́чка, жовтóушки, жовтя́ниця, цмин, жóвтий цмин, свáрка, сварли́вець, золотóуха, головокру́т, котя́чі ла́пки. С. Ан.
- Золоті́стий** = золоті́стий, злоті́стий, позолоті́стий. — Слу́ги в барвах позлоті́стих гуля́ють по ринку. К. Д.
- Золоті́ть, ся** = золоті́ти, позолóчувати, ся. — Сонечко гай золотило. К. Ш.
- Золотни́кова голова́**, рос. = д. Бѣлoзóръ. — З. тра́ва = д. Золототы́сячникъ.
- Золотні́къ** = 1. золотні́к (вага = $\frac{1}{96}$ ч. хунта і гирька такої ваги).
2. кля́пка, хлипо́к, хліпавка (в смоках).
- Золотні́къ полевóй** = д. Золототы́сячникъ.
- Золотні́чка** = д. Бѣлoзóръ.
- Зóлото** = зóлото, злóто. — Ячмінь каже: укинь мене в болото, а я тебе уберу в злото. н. пр. — **Зóлото сусáльное, кни́жное** = су́хозлóтиця (Чай.), су́хозлѣ́тка (Лев.), шумиха. (С. З.). — На столі лежав здоровий коровай, обтиканий голубами, позолоченими су́хозлѣ́ткою. Лев. — Шумиха, сви́нець блищали там. Кот.
- Золотóй** = 1. червóнець, дука́ч. С. З.
2. золотий, щирозлóтий, щирозлóтний, су́тозлóтий. — З мезино пальця щиро-золотий перстѣнь знімав. н. п. — Перстеньків два: єден щирозлотний, а другий срібний. К. Ст. — **Золоті́хъ дѣ́ль ма́стеръ** = д. Золотáрь.
- Золототы́сячникъ**, рос. *Erythraea centaureum* L. = золототы́сячник, сердúшник, семисі́льник. С. Ан.
- Золотоцвѣ́тъ** = д. Златоцвѣ́тъ.
- Золотосвѣ́й, ка** = гаптарь, гаптарка. С. Аф. З.
- Золотосвѣ́йный** = гаптарський.
- Золотосвѣ́йство** = гаптува́ння; гаптарство.
- Золотóуха** = 1. хвороба *Scrophula* — золотóуха.
2. рос. *Thalictrum angustifolium* Jacq. — золотóушник, медúниця, медуні́шник, рúтви́ця, *T. flavum* L. — одхасник, *T. majus* Jacq. — падúчник, золотóушник, *T. minus* L. — камчúг, польовá петру́шка, рúтка. С. Аф.
- Золотóшливий** = золотóушний.
- Золотóушникъ** = д. Золотáя рóзга.
- Золочéние** = позолóчування.
- Золочéнный, золóчений** = золóчений, позолóчений, позолóчуваний, позлоті́стий. — А в голу́ба сизокрила голова, а в голу́бки позолóчувана. н. п. — І з під поли позлоті́стий недолимок ви́ймає. н. п.
- Зольникъ** = по́пілник.
- Зольный** = по́пілний.
- Зондъ** = 1. хірург. струмент *Specillum* — мацові́лка, прóтичка.
2. свѣрдел, штирь, свѣі́дер. (Волинь).
- Зóбникъ** = зóбник (Лів.), паросóлик, парасóлька (Прав.), від дощу — дóщник (С. Пар.), від сонця — сóнїчник (С. Пар. Жел.). — **Зóбникъ глазной** = кози́рьбóк. — Вийшов пан з зеленим кози́рьком над очима.
- Зонть** = 1. підда́шня (над танком. С. З.), острі́шок (над ворі́тьми).

2. д. Зонтикъ.

Зоркій, зорокъ = зіркий (С. З.), бачучий, зиркий (С. Л.). — Говірка, зірка, морна. Макаровський. — Мої очі бачучі. Чайч.

Зоркость = зіркість.

Зорный = любістковий.

Зорочёкъ, Zorilla = зінка (С. Л. Жел.), зінька, зінця (С. Л. Жел.), чоловічок.

Зорочковъй = зінічний.

Зоря, рос. *Levisticum officinale* Koch. = любісток, любіста. С. Ан.

Зоряной = д. Зорный.

Зрачёкъ, зрачокъ, зрачковый = д. Зорочёкъ, зорочковъй.

Зритель, ница = 1. глядѣч, ка, глядько́, видѣць (С. Пар.) — Гра артистів зробила дуже гарне на глядачий враження. — Глядько не наглядить ся, хвалько не нахвалить ся. н. пр.

2. свѣдок, свѣдка, свѣдчиця, видѣць. — При сьому ж видці були.

Зрительный = глядний. — **Зрительная труба** = прозорна труба́. — Вигадали трубу́, що зветь ся прозорою, і що крізь неї можна геть далеко бачити. Де-що про Сьв. Б.

Зрѣлище = видовище, видо́висько. С. Жел. Пар. — Чого я туди піду? От і ще не бачила такого видовища!

Зрѣлость = спілість, стіглість, доспілість, достіглість.

Зрѣлый = 1. спілий, стіглий, поспілий, доспілий, достіглий. — Спілий кавун. — Стигли яблука.

2. дорослий, дійшлий. — **Зрѣлый у́мъ** = ро́зумом дійшлий. — Ще він малий, розумом не дійшлий. н. д.

Зрѣніе = 1. поспі́вання, доспі́вання (про рослини).

2. зро́к (С. Аф. Пар. Жел.), зі́р (С. Пар. Жел.), прозі́р. — Нема прозору вже два роки (казав сліпий чоловік).

3. гляді́ння.

Зрѣть = 1. спі́ти, поспі́вати, виспі́вати, стігнути, доспі́вати, достига́ти, (про колоски) — зерні́ти ся, (про овочі) — бри́нїти, (про людей) — дохо́дити до зро́сту, до ро́зуму. — Як став же наш мак та спіть, поспівать. н. п. — На калипу вітер віє, калина не спіє. н. п. — Вишні тільки що стали бри́нїти. С. III. — Ой зацьвіла маківочка, почала бри́нїти. н. п.

2. гляді́ти, диви́ти ся, спогляда́ти, ба́чити.

Зрѣніе = д. Зрѣніе 1.

Зрачій = видючий, видю́чий, бачу́чий. С. Л. — Були прямі і кривоногі, були ви-

дющі і сліпі. Кот. — Два діди: оден сліпий, а другий видючий. н. к.

Зуба́нь = зуба́нь, зуба́ч, зуба́тий. С. Аф

Зуба́рь = ге́мбель с зу́бця́ми.

Зуба́стый = зу́ба́тий.

Зуба́чь = д. Зу́ба́нь.

Зуба́тка, риба *Anarhichas lupus* = морський пес. С. Пар.

Зубе́ць = зу́бець, (в машинних колесах) — па́лець.

Зуби́ло = 1. шу́рубень (особливе долото).

2. зуби́ло (струмент, котрим визублюють пилки, терпуги і набивають жорна).

Зуби́ть = зуби́ти, визублюва́ти, шу́руби́ти.

Зубно́й = зубний.

Зубо́къ = зу́бо́к, зу́бо́чок (С. Аф.) зу́бик. — **Подня́ть на зу́бки** = ви́сьміяти, підня́ти на глу́м.

Зубоска́лить = глу́зовати, глу́мовати, кепкува́ти (з кого, над ким), ска́лити зу́би.

Зубоска́ль = глу́зівник, скалозу́б.

Зубоска́льство = глузува́ння, глу́мова́ння, кепкува́ння, по́сьміх.

Зубочи́тка = 1. щі́точка (чистити зуби).

2. шпичка (колупати в зубах, на пр. післи їжі).

Зубри́ло = д. Зу́би́ло.

Зубри́на = щерби́на, щерба. С. З.

Зубри́ть = 1. зуби́ти (С. Аф.), визублюва́ти; щерби́ти, вищерблюва́ти. — Ой деє мене Бог не простив, що я у неділю серпи позубив. н. п.

2. товкти (С. III.), товкма́чити, зубри́ти (вчити від слова до слова).

Зу́брь, Bos jubatus = зу́бр, *Bos urus* — тур. (С. III.). — Сидить, як тур, у горах. н. пр.

Зубча́тый = зу́ба́тий, зубча́стий. — Зу́бчастий гребінь у півня. Чайч. — **Зубча́тоє колесо́** = пальцове́, па́лешне ко́лесо (у машинах).

Зубчи́къ, мн. зу́бчики = зу́бець, зу́бці.

Зу́бъ = зу́б, здр. зу́бик. — **Зу́бы пере́дніе, рѣзцы́, Dentes anteriores s. incisores** — пере́дні зу́би, сьмію́нці. — **З. бо́ковы́е, клы́ки, D. canini** — ї́кли. — **З. ко́ренніе, D. molares** — ку́тні зу́би. — Сьмі́й ся, сьмі́й ся — засьмієш ся на ку́тні. — **З. мо́лочные, D. lactei s. temporarii** — мо́лошні. — **Зу́бы острі́ть** = ла́ситись. — Ла́сить ся, як кіт на сало. н. пр. — **Подня́ти на зу́бы** = ви́сьміяти, підня́ти на глу́м. — **Сжа́ть зу́бы** = зці́няти зу́би. — **Точи́ть зу́бы** = го́стри́ти зу́би, ма́ти зу́би на ко́го. — **Щѣ́лкать**

зубами = клацати зубами. — Вовк як клацне зубами. Чайч.

Зудь = свербіж (С. Л.), сверб, сверблічка, сверботія, чос, чухотка. — Чос такий по тілу скрізь, що й терпіння не стало.

Зуді́нє = свербі́ння.

Зудіть = свербіти. — Де болить, там і торкнеш, де свербить, там і почешеш. н. пр.

Зу́нця = д. Земляни́ця.

Зыба́ть = колиха́ти, ко́лисати. — Де хатопька теплесенька, де дитина малесенька, там підемо почувати і дитину колихати. н. п.

Зы́бка = ко́ли́ска. — Яке в ко́лиску, таке і в моги́ляку. н. пр.

Зы́бкій = 1. хиткий, хибкий, хилкий, хисткий, хилістий. — Хиткий човен. — Через провалля кладочка така хистка, що так вся і колишеть ся. н. о.

2. тряскій, грузький. — **Зы́бкое мѣсто**, **боло́то** = трясовина́, тряса́вина, тряса́вця. С. Ш. — Коло млина трясовина. С. Ш.

Зы́бкость, зы́блемость = 1. хиткість, хибкість, хилкість, хисткість.

2. тряскість, гру́зкість.

Зыбу́нь = д. Зы́бкій. (З. мѣсто).

Зыбу́чий = д. Зы́бкій 1. — **Зыбу́чий песо́къ** = сипкий. — Він мав собі захист у тім холодку від тяжкої спеки й сипкого піску. О. Пч.

Зыбь = 1. бри́жжі, жи́урки (хвиля невелика без вітру, перед бурею або після неї)

2. трясовина́ і т. д. д. **Зы́бкій** (З. мѣсто).

Зы́къ = дзик, дзвяк, брязк.

Зыча́ть = дзвякати, дзича́ти, брязча́ти, бри́зкати, гуча́ти.

Зы́чний = гучни́й.

Зы́ва́ка = роззя́ва (С. З. Л.), поб. роззявля́ка, га́ва, га́ва. С. З. — Я іду провор-

ника, а він їде роззявля́ка, не мав де диньшль встромити, та міні в рот. н. пр.

Зы́ваніє = позі́хання.

Зы́ва́ть, ся = 1. зй́хати, ся (С. Аф.), позй́хати, ся (С. З. Л.), зй́вати, ся (С. Жел.). — Разом полягали, позйхнули кілька раз, тай позасипали. Руд

2. га́ви, га́ви лови́ти, ви́трішки купува́ти, продава́ти.

Зы́вота = по́зі́хи, зй́ва́чка.

Зы́вунъ = зй́ва́йло, позй́хайло.

Зы́въ = анат. Faux — зй́во (С. Жел.): па́ща (С. Л. З.). пе́лька (С. З.).

Зы́нки = о́чі, банькі. — **Нали́ть зы́нки** = зали́ти о́чі (дуже напиться). — **Пя́лить зы́нки** = витрі́щати, ви́луплювати о́чі, банькі. — **Распу́стити зы́нки** = за́га́витись.

Зю́зникъ европе́йскій, рос. Lysopus europaeus L. = драголю́б. С. Ан.

Зю́зя = хлю́ща. — Напив ся, як хлюща.

Зы́бкій, остъ = д. **Зно́бкій, остъ**.

Зы́бликъ, самиця — зй́блица, зй́блówka, пт. Fringilla coelebs = посьмі́тюха, посьмі́тюшка. С. З.

Зы́блый = поме́рзлий, приме́рзлий, ме́рзлий (про рослини), зме́рзлий (про чоловіка).

Зы́бнуть = ме́рзнути, ме́рзти.

Зяте́въ = зй́тів, шва́трів (д. Зя́ть).

Зяте́къ = зй́те́нько.

Зя́тнинъ, зя́тній = д. **Зя́тевъ**.

Зя́ть = 1. **Зя́ть** (чоловік дочкин). — **Зя́ттюшка** = зй́те́нько. — Невістка сорочку полата, а зя́ть зде́ре. н. пр.

2. **шва́т(г)ер** (чоловік сестрин і зови́цин). — Через доро́гу ку́зня, а він міні́ шва́тер. н. пр. (про дуже далеких родичів).

И.

И = 1. і, й, та, тай. — Поможи Бо́же пе́жонатому, а жо́нотому й жи́нка помо́же. н. пр. — Чолові́к та жи́нка — то найкра́ща спі́лка. н. пр. — Тай підня́ла кита́єчку та́й заго́лосила. н. п.

2. е (докі́рливо). — Е, що там бала́кати!

И́бисъ, пт. Tantalus ibis = ча́пля (особли́вої поро́ди).

И́бо = бо, за́тим що́, то́му що́, че́рез те́ що́. — А вона не лю́бить, бо́ я не ба́гатий. н. п.

И́ва, рос. Salix alba L. = бі́ла верба́, бі́-

ла ло́за. С. Ан.

Ива́новъ цвѣтъ = д. **Златоцвѣтъ**.

Ива́новская, у ви́разі: во́ всю Ива́новскую = на всі за́ставки. — Ко́беншла на всі за́ставки. С. З. — Сьго́дня можна з чо́ловіком рубати́сь на всі за́ставки, а за́втра гуля́ти вку́пі по брата́рськи. К. Ч. Р.

Ива́н-да-Ма́рья, рос. Melampyrum nemorosum L. = брата́ки, бра́т і сестра́, бра́ткі. С. Ан.

И́верень, і́верешо́къ = ула́мок, ви́ломок, уло́мок (від чо́го тве́рдого), від ка́меня —

ска́лка, від дерева як рубають = тріска.

І'вина = вербіна. С. Аф.

Івня́к = верби і д. Ветлівникъ.

І'вовый = вербовий, лозовий.

І'волга, пт. Oriolus galbula = івілга, вільга (С. Жел.), вивільга (Чайч.), лїскоту́ха (Поэт. Чайч.).

І'вяный = вербовий.

Ігла́ = 1. го́лка, здр. го́лочка (велика) — циганська. (без вушка) — про́тір, про́тор С. З., (для плетіння, нанизування то-що) — прут, дрот, (деревяна) — глі́ця. С. Аф. — Куди голка, туди й нитка. н. пр. — Москаль і протір проковтне та не подавить ся. н. пр. — **Какъ на игло́кахъ** = як на шпичка́х, як на ву́глї. — **Пла́тьє съ игло́чки** = нові́сьнке.

2. (у де-яких тварів, на пр. їжака то-що) — го́лка, щети́на, колю́чка, (у рослин) — го́лка, шпичка, колю́чка, (у хвойних) — глі́ця, хво́їна, хво́їнка (С. Ш.), (ульона, конопі) — кострі́ця.

3. риба Syngnathus acus = звóрдуч (С. Жел.), сика́вка.

4. (гори) — шпиль.

Ігла́ный = голковий.

Ігла́стый = голча́стий, голча́тий, шпичкува́тий, шпичакува́тий, колю́чий, терни́стий. — Колю́чий терен.

Ігла́ца = глі́ця (деревяна, котрою плетуть сітки).

Ігла́ца, рос. Ruscus aculeatus L. = миша́чий те́рен.

Іглова́тый = колю́чий, терни́стий, остю́коватий.

Ігно́рйовать = нехтува́ти. — Ти бо таки зовсім нехтуєш ним. О. Ст.

Іго́ = яро́, корми́га (С. З. Л.), нево́ля; тяго́та, тяга́р(ь), тяжа́р(ь). С. Ш. — С під кормиги людської визволив. Л. С. — Учила ся шляхта, як підданську нахилати шню під кормигу панську. К. Д. — Гей заплакали хлопці молодці та у неволі, ярі. н. п.

Іго́лка = д. Ігла́. — Пу́ска́ть іго́лки (про вино́) = гра́ти, іскри́ти ся.

Іго́лочный = го́лочний.

Іго́льникъ, іго́льничекъ = го́льник, го́льничо́к.

Іго́льный = д. Ігла́ный.

Іго́льчатый = голча́тий.

Іго́льщикъ, ца = голка́р(ь), ка, голни́ка́рь, ка. С. Пар.

Іго́рный = гра́льний.

Іготь = сту́па, сту́пка, мущи́р(ь). С. Л. З. Пав. — Товкти перець в мущиру. С. Л. — Купила ступку з товкачем. — Носить ся, як баба з ступою. н. пр.

Ігра́ = гра, грани́я, гратті́, іграшка, ігрище, гри́ще, гу́лянка, заба́ва, забавка. — Гра в карти. — З другими дітьми він не знавсь і в грища з ними не вдававсь. Бодяньський. — Дідона вигадала грище, Еней щоб веселіший був. Кот. — З його гратті не буде путті. н. пр. — Дівочі игрища не забутні. К. Д. С. — Яка ж воно й гулянка буде, як кожен нарізно, коли вже грати ся, то вкупі. Чайч. — Дитяча забавка. — **Ігра въ жму́рки** = д. під сл. **Жму́рки**. — **Ігры ка́рточныя, въ ка́рты** = картя́рство: ду́рень, підкидний, невѣрный ду́рень, ві́дьма, кончи́на, коро́ль, віз, ла́ва, ме́льник, ці́ган, пяні́ця, свиня́, па́мфіль, хви́лька, хлю́ст і т. д. — **Ігра въ мячъ** = у мяча́: гі́лка, городо́к, бара́н, висо́кий дуб, ка́ша, ма́тка, ме́та, пі́чка і т. д. (Малорос. иґры Кіев. Ст. 1887—6). — **Ігра въ ко́сти** = ко́стирство. — Нікому не служачи, а тільки костирством і пиянством бавить ся. Ст. Л. — Добра свого на костирство, на танці-музики не прогайнували. К. Б. — **Ігры ва́лки, въ ко́сти** = дарови́ще, бу́лка, го́лий у го́лого, коро́мисло, коро́лі, па́ці, пу́калка, сика́вка, скраклі́, цу́рка, шва́йка, шкалу́б або ген-ге́н, ті́кало, та́ран, шкеребе́рть, шканди́бки і т. д. (Малорус. иґры Кіев. Ст. 1887—6) — **Ігра въ кре́мешки** = у кре́ймахи, у кре́мнях. — **І. въ носкі** = носани́на. — **І. въ че́тъ или не́четъ** = чи́т чи ли́шка. — А ну вгадай: чи чи́т, чи ли́шка? — **І. хоро́вóдная** = тано́к: во́рон, горо́бейко, зеле́ний шум, коро́ль, хре́щик, же́льман і т. д. (Малорус. иґры. К. Ст. 1887—6). — **Ігры мо́лодежи** = гри́ще, гри́ща, ігри́ща: катаю́чи яйця або о́ріхи — ки́тьки, по́китьки, котю́чка, (розбиваю́чи яйця) — наво́йтки, (на льоду коло стовпа) — круті́лка, ко́лесо, (на скубку за волосся) — чу́пру́н, в ску́бки, на ску́бку, (и́нші гри) — до́вга лоза́, коза́, ко́тик, кон, ла́стівка, плаз, ті́сна ба́ба, сви́нка і т. д. — **Къ не́му́ пришла́ хоро́шая ігра́** = у його́ до́бра ка́рта, до́брі ка́рти.

Ігра́лище = іграшка, забавка, ця́цька.

Ігра́ние = грани́я, гратті́.

Ігра́ный = гра́льний. — Гра́ні карти.

Итраний = **Игра́ть**.

Игра́ть = 1. гра́ти ся, ба́вити ся, гуля́ти, ся, веселіти ся, жирува́ти, жартува́ти, пустува́ти. — Діти грають ся. — Весело гуляють ся діти на вулиці. Чайч. — Ми бавились разом, гуляли. Фр. — Не жируй з ведмедем, бо задавить. н. пр. — Коли дивити ся, аж вони за моголою гуляють у карти. н. к. — Дай Боже жартувати, аби не хорувати. н. пр. — Ой як виїду та на вулицю, жартую-пустую, а на свою та головоньку потуженьку чую. н. п. — Коли любини — любви дуже, а не любини — не жартуй же. н. п. — Тай уміє танцювати, з козаками жартувати. н. п. — **Бўдо** игра́я, дѣлати что игра́ючи = наче за играшки. — **Игра́ти вѣ жму́рки** = в Пана́са гра́ти, жму́рити ся. — **Игра́ти вѣ чѣтъ или не́четъ** = ця́тати ся, читува́ти ся. — А ну лишень цятати ся: чіт чи лишка? Кв. — **Судьба́ игра́еть** = до́ля жарту́є. — А доля жартує, помане, помане, тай геть прожене. Аф.

2. гра́ти, ви́грава́ти. — Бас гуде, скрипка грає, Іван мовчить, та все знає. н. пр. — Він добре на сопілці грає. — В труби та в жоломійки смутно та жалібно вигравають. н. д. (На бубоні) = бубніти, бубніти. — Як бубни бубнять, як сурми сурмять. н. к. — Ой заграю міні і забувнено. К. Д. — (На дудці) = дудіти, в дуду́, в сопілку гра́ти. (Пр. д. під сл. Дудка). — (На трубі) = трубити, сурмити. — (На бандурі, гитарі або що, погано або недбало) = брїнькати, (на скрипці або лірі, погано або недбало) — цигікати, тилікати, репіжити. — (Язиком замість музики, до танців) — триндікати. — Пропив мужик инди́ка, жі́нка в шинку тринди́ка. н. п. — **Игра́ть вѣ тактъ** (до танцю) = під но́ги гра́ти.

3. гра́ти, удава́ти. — Кропивницький грає переважно так звані характерні ролі. — Затиркевич найбільше гарно удає сварливих жінок і цокотух.

4. гра́ти, шумува́ти. С. З. — Бризчать чарки, шумує горілка. Гул. Ар

Игрѣ́ний = каштанова́тий (про масть коней).

Игриво́сть = жва́вість, жартли́вість, жартовли́вість.

Игривы́й, во = жва́вий, во, жартли́вий, жартовли́вий, во. — Ой який то хлопець жвавий, ще до того кучерявий. н. п. — Гей козаче уродливий, молоденький та жартливий. н. п. — Є жартовливе щось в вечірньому огні, так весело, немов у літній день міні. К. Д. Ж.

Игрі́стий = пі́нистий. С. Пар.

Игрище = гри́ще (С. З. Л.), і́грисько (С. Ж.), ві́гри, ву́лиця, баву́н. — Дівчата пішли на грище.

Игро́к = грач (С. Аф. З. Л.), игра́ль, гра́ль, игре́ць. — Ні грач, ні помігач. н. пр. — Ні швець, ні жнець, ні в дуду игрець. н. пр. (На бандурі) — бандури́ста, кобза́рь, (на скрипці) — скри́пник, (на дудці) — дуда́рь, дудни́к. — Заграй міні, дуднику, на дуду, нехай своє лишенько забуду. К. Ш. — (На лірі) — лі́рник, лі́рач. — А з вас не поганий лірач. Кр. — **Игро́к вѣ ка́рты** = ка́ртник (С. З.), картя́р, картівни́к. — Ой як був він не жонатий, то-то був гуляка! і пини́ця і картівни́к, козак забіяка. н. п. — **И. вѣ ко́сти** = ко́стир(ь). — Ознаймив карти́кам.. тихо в карти грави́м. Л. В. — Уподобав картовника і костира пияного К. Б.

Игрочи́ха = гра́ля, картя́рка (С. Пар.).

Игрочи́шко = д. Игро́к (поганенький).

Игру́н, игру́ня = жиру́н, ха (С. Л.), пу́стун, ха, веселу́н, ха, брику́н, брику́нець.

Игру́шка = і́грашка (С. Л.), ця́ця, ця́цька (С. З. Л.), забавка, (з дзвоником) — бря́зкало, бря́зкальце, (що торохтить) — торохт́оло, торо́хкало, (що гуркотить) — гу́ркало. — Чужа біда за іграшку. н. пр. — Буди́м мала дитина ця́цками граєть ся. О. Мор. — **Это́ для не́го игру́шка** = це йому́ за і́грашку (легко зробити).

Игрыва́ть = д. Игра́ть.

Игуа́на, Lacerta Iguana = я́щурка (особливої породи).

Игу́менія, игу́меня, игу́мень = игу́меня, игу́мен.

Иде́я = іде́я, думка, га́дка.

Иди́тъ = д. Дура́к.

Идо́лопокло́нникъ = пога́ниц, мн. пога́не, болвохва́лець. — Погане, котрий в багатьох богів вірують, місяць, перу́н і проч. за боги мають. Б. Н. — Болвохва́льці, іже и́долом кла́няють ся. Б. Н. — Комлики ча́рами бавять ся, бо́ль хва́льці. Л. С.

Идо́лопокло́не́ніє, и́до́лопокло́нство, и́до́лослуже́ніє = болвохва́льство (С. Ж.), и́до́лство.

Идо́ль = іді́л, бова́н, бо́лван (С. З.), бо́жок.

Идо́льскій = ідо́льський, болвохва́льський, пога́нський.

Идті = 1. іті́, йті́. — Він швидко йде. — Поганий дух іде. — Робота добре йде. —

Не хочеть ся йому в найми йти — Нашої пшениці багато за границю йде. — Чай іде з Китаю. — Галун іде на краски. — **Идті** більшими шагами = цибати. — **И. кружась** = кружляти. — **И. медленно** = плентати ся, пхати ся, плуганити ся, чвалати. — **И. тяжело ступая** = чепелати, шелелати. — **И. напряміть, прямою дорогою, по правдѣ** = прямувати, простувати, просто йти, простати. — Ми не лукавили з тобою, ми просто йшли, у нас нема зерна неправди за собою. К. III. — Вертать ся довелось самому, прямуючи ліском. Б. Г. — Простали ми в Україну вольними ногами. К. III. — **И. посибно** = чимчикувати, тюпати, тюпотіти. — **И. прихрамывая** = шкандибати, шкитильгати. — **И. пятами назадъ** = задкувати. — **И. семеніи ногами** = дріботіти, дробцювати, тюпати. — **И. слѣдомъ** = слідкувати, слідком йти. — Так слідком за ним і ходити: куди він, туди й вона. Чайч. — **И. на четверенькахъ** = рачкувати, рачки лізти. — **Идѣть слухъ, молва** = чутка йде, чутка ходить, поговорі, поголоска йде. — **Идѣмъ, идѣмте** = ходім, ходіте, ходіть. — **Идті впередъ** = передувати, поступати ся. — Поступніш на товстому вишивати: нитки товсті, — воно й поступаєть ся скоріш. Чайч. — **Къ чому это идѣтъ** = до чого воно йдѣть ся? — Я вже бачу до чого воно йдѣть ся, та навтікача. — **Идѣтъ** = добре, гаразд, нічого собі, так собі. — **Пойдѣмте гулять. Идѣтъ** = ходіте гуляти. Добре. — **Рѣчь идѣтъ** = річ ведѣть ся, мова мовить ся. — Мова мовить ся, а хліб їсть ся. н. пр. — **И. куда глаза глядѣтъ** = свѣт за очі. — Піду лиш я свѣт за очі, що буде то й буде. К. III.

2. (про щастя) — щастіти, вестись, пайдити, таланити (Пр. д. під сл. Весті 2).

3. **Идті къ лицу** = личити, приставати, ладити. — **Идѣтъ къ лицу** = личити, до лиця, пристає. — Що не надіє, ій усе личить, усе до лиця. — Не помага, не пристає очінок до лоба. н. п. — Сива шапка так пристала до його чорного, як талка волоса. О. Мир. — **Идѣтъ, какъ коровѣ сѣдло** = пристає, як свині нарітники. н. пр.

4. **тягтись** (про час і місце). — Якось довго сей тиждень тягнеть ся. — Ліс тягнеть ся на цілу верству. — Година довго тягнеть ся.

5. **улазити, лізти, увиходити**. — Гвіздок не лізе в стіну. — Чоботи не лізуть на ноги.

Иждивеніе = копт, держиво, наклад (Гал.). — Своім коштом спорудив. С. Л. — Тую працю на себе підняти, кошту і накладу свого не жалуючи. Ст. Л. — На його держиві живе мати. С. Л. — Накладом наукового Товариства імени Шевченка.

Изба = хата, здр. хати́на, хатка, хати́ночка, хатинонька. — Благов у Бога тільки хату, одну хатиночку в гаю. К. III. — **Бѣлая изба** = хата; свѣтлиця. — **Чорная, курная изба** = хата, в котрій піч без коміна й димаря. — **Сборная изба** = зборня. — Десятник скликав людей у зборню. — **Не жилая изба** = пуста. — Стоїть село, не виросло, не перемінилось, тільки пуста на край села, на бік похилилась. К. III. — (3 глини) — ліплянка, мазанка, (без двора) — обихідча, (хворостяна) — плетянка, (літня, без печі) — хіжа, хіжка, (з глини з соломою) — валякована, лампачна хата, (з дубків) — рублена, (без сіней, в жарт кажуть) — без штанів. — Ой там на моріяку та поставлю я хижку. н. п. — Хата моя рубленая, сіни на помості. н. п. — Частини хати: (де піч) — хати́на, (де живе сім'я) — хата, (про гостей) — свѣтлиця, горни́ця, (де ліжко) — кімна́та, (де ставлять ся кочерги, рогаці то-що) — кочерѣжник, (передня частина) — сіни, (де складають ся харчі то-що, без печі) — комірка, хіжа, хижина, (богова стіна) — причілок. — Піду до кімнати постіль білу слати. н. п. — А в вдовичі дві свѣтлиці, а третя кімната — постіль біла переслата, а в дівчини одна хата, тай та не прибрата. н. п.

Избавитель, ница = визволитель, вибавитель, ка (С. Ж.).

Избавить, избавлять, ся = визволити (С. Л.), вибавити (С. Аф.), вірятувати, (о)слобонити (С. Л.), одзволити, ся (С. Л.), збути ся, викрутити ся, здіхати ся, визволяти, вибавляти, ослобоняти, ся, збувати ся. — Визволив з біди. н. к. — Визволив з неволі. — Вибавив од смерті. н. к. — Потім мене нещасною вибав з свого лиха. н. п. — Ледві виратував ся од видимої смерті. Чайч. — Зрадувалась, мов слобонилась од якої напасти. К. Ч. Р. — Ти одзволив нас од смерті. н. к. — Ніяк їх не здихавш ся. — Коли ми їх здихаємош. С. Л. — Упросились злидні на три дні, а не збути ся до віку. н. п. — Бі-

да здібає делко, а трудно ї збути ся. н. пр. — **Изба́ви Бо́же!** = **Боро́нь Бо́же!** Кри́й Бо́же! Хо́вай Бо́же! Не́хай Бог боро́нить! Не́хай Бог одве́рта! —

Избавле́ніє = визво́лення, ви́звіл (С. Л.), ви́бавле́ння (С. Ж.), ряту́нок, поряту́нок. — Тоді вони потопали, порятунку ні відкі́ль не мали. н. д.

Избалова́ть, ся = розба́лувати, ся, розпестити, ся, зледа́щити, розледа́щити. — Хворе коли не вмере, то розпестить ся. н. пр. — Есей нам дуже зледа́щів. Кот. — **Избалова́ний** = розв́ешений і д. **Балова́ний**, (про їжу) — пунди́ковий. — Чолові́к бу́в як чоло́вік, а став за́пивати — зледа́щів на ві́ки. С. Аф.

Избезді́льничатися = розледа́щити, розбестити, ся, розопе́сти, розпаску́дити, ся, роспога́нити, ся, розпа́длю́чити, ся, вхо́пити моско́вської ю́шки. — Козаки дуже вже розопе́ли. К. Ч. Р. — Роспа́длю́чили ся наші па́рубки на тих ша́хтах. Чайч.

Избе́нка = ха́тинка, ха́тиночка, ха́тино́вка.

Избива́ть, избі́ть, ся = 1. вибива́ти, вигу́блювати, повбива́ти, ви́бити, ви́губи́ти. — Вигубили усі́х жи́дів. — Усі́х лю́дей у горо́ді повбивали. Чайч.

2. побива́ти, по́бити, ся. — Побив на йому́ увесь ба́гті. — **Избі́тий** = по́битий, (про одя́гу) — зно́шений, по́драний, (про обу́ву) — сто́птанний, сто́пцьований. — Чоботи сто́пцьова́ні. — **Избі́ть до кро́ви** = в кро́в роз'ю́шити. Кр.

Избира́ніє = виби́рання, оби́рання.

Избира́тель = ви́борець. Гал. — Посол Ю. Романчук скликав своїх ви́борців, щоб зда́ти перед ними справу зі сво́єї робо́ти в ра́ді держа́вній. Батьківщина.

Избира́тельний = ви́борчий. Гал. — Ре́форма ви́борча єсть конче потрі́бна. Батьківщина.

Избира́ть, ся, избра́ть, ся = виби́рати, оби́рати (С. Л.), голо́сува́ти за ко́го, ви́брати, обра́ти (С. З. Л.), оби́рати, ся, (про кільки) — пови́брати. — Ме́ж себе на уряді судова́ні оби́рали. С. Л. — Не вмі́є ні чита́ти, ні писа́ти, а хотя́ть за коро́ля оби́рати. н. пр. — Пови́брали у нас таких нача́льників, що ї не тямля́ть нача́льникува́ти. Чайч.

Избі́ть = д. **Избива́ть.**

Избі́шка = д. **Избе́нка.**

Избі́ща = ха́тище. Чайч.

Избі́єніє = вигу́бле́ння.

Изблева́ніє = блюва́ння, ри́гання, ри́гачка.

Изблева́ть, изблё́вывать = ви́блювати, ви́ригати, ви́блю́вувати, ви́ригати.

Изблизі, изблі́зка = зблі́зу, зблі́зка.

Избо́й = ха́тній. — Ха́тні двері.

Избодáть = зко́лотити, по́колоти. — Тупу́ту нога́ми, зко́лю тебе ро́гами. н. к.

Избо́йна = д. **Ви́бойна.**

Избо́йна = д. **Ви́жимки.**

Изборозди́ть = подря́пати, почерка́ти, по́рисувати.

Избоче́нитися = ви́бочити, ся.

Избра́жничатися = розп́ити, ся, зп́ити, ся, розп́ичити, ся. — Ой на горо́ді барві́нок посла́в, мо́лод ко́зак розп́ивсь, розгу́лявсь. н. п.

Избра́ніє = ви́бір, обра́ння. (С. З. Л.).

Избра́нникъ = ви́бране́ць.

Избра́нный, избра́нный, избра́нно = 1. ви́бранный, оби́бранный, обра́тний (С. Л.). 2. ви́борний, но, до́бірний, одбо́рний (С. Л.). — Про́шу вас по́корно, всі́х не ви́борно: пийте, гу́ляйте, мене не осужда́йте. н. п. — За те ступи́ть пан на по́кріного і при́йме тебе, як до́брного. Руд.

Избра́ть = д. **Избира́ть.**

Избро́дитъ = 1. обшв́ендя́ти, ви́ходити, обни́кати, (в жа́рт або з до́кором) — ви́водити ста́рців.

2. ви́топта́ти, ви́толо́чити, ви́товкти, по́толо́чити.

Избу́шка = д. **Избе́нка.**

Избива́ть, избі́ть = збу́вати, ся, збу́ти, ся, по́збу́ти, ся. — Ві́н збу́в ся то́го ли́ха. — По́збу́вши ся то́го кло́поту, за́ходили ся вони́ вже ко́ло ді́ла. Чайч.

Избы́токъ = до́ста́ток, ро́єкіш. — **Съ избы́ткомъ** = з ли́шкою, з чо́хом.

Избы́точествова́ть = ма́ти до́ста́ток, до́ста́ткува́ти (К. Св. н.), ро́скошува́ти (С. Л.).

Избы́ть = д. **Избива́ть.**

Избѣга́ть, избѣ́гнуть і избѣ́жати = ви́дбі́гати (Чайч.), уникати (С. Ш.), цура́ти, ся, ухи́ляти, ся (С. Ш.), ви́дбі́гти, уникну́ти (С. Ш.), ухи́ляти, ся (С. Л.). — Сво́го ба́тька зма́лку ви́дбі́гаю. К. Д. — Уни́кав диму́, та́й у́пав в о́гонь. н. пр. — І чу́жому на́учайтесь й сво́го не цура́йтесь. К. Ш.

Избѣга́ть = ви́бігати, ви́ганяти, ви́гаса́ти. — Ви́бігав усе се́ло, поки його́ зна́йшов. — Скри́зь ви́гасав.

Избѣ́гаться = на́бігати, ся.

Избѣ́гнуть, избѣ́жати = д. **Избѣ́гати.**

Избѣ́жаніє, у ви́разі: **Во избѣ́жаніє** = уни́ка́ючи, ухи́ляючись ви́д..., щоб не... — Щоб не зу́стрі́ти ся з ним, пі́шов инши́м шля́хом. Чайч.

Избяній = д. **Избной**.

Изв'адить, изв'аживать, ся = привчіти, привчати, ся, звикати (до чого поганого).

Извал'ять, ся = виваляти, викачати, викаляти, ся.

Изв'ара, изв'арки = в'ивар, в'иварки.

Изваяніє = 1. різьба, різьбярство. — 2. статуя.

Изваять = вірізати, вибити, вилити або вилишити (д. **Вайть**).

Изверг'ать, изверг'нуть = викидати, скидати, викинути, скинути.

Изверг'ь = недолюд, недолюдок, звір, звір'юка, (про чоловіка) — кат, кат'юга. — І зарізав би, та диво дивне сталося надо мною недолюдом. Ч. Ш. — Се звір'юка, а не чоловік.

Изверж'єніє = викидання, скидання (диму, полова) — вибух.

Изверн'уть, изверт'ывать = скрутити, скручувати. — Крутив, поки не скрутив.

Изверн'уться, изверт'ываются = 1. перевернути ся, перекинути ся, перевертати ся, перекидати ся. — Човен перевернувся.

2. вивернути ся, викрутити ся, виб'рехати ся, вивертати ся, викручувати ся, виб'р'хувати ся. — Він хоч з якої біди викрутить ся.

Изверст'ать, изверст'ывать = вірівняти, вирівнювати.

Изверт'іть, изверч'ивать = поверт'іти, по-провірчувати, провірчувати.

Изверт'ється = закрутити ся, розпустити ся. — Закрутив ся наш Грнцько — таке вироб'є, зовсім неподобне.

Извест'и, извод'ить = 1. вивести, виводити. — Виведи коня з стані.

2. згубити, стратити, знищити, губити, страчувати, нищити. — Хотів його з сьвіту згубити.

3. потраїтити, стратити, перевести, тратити, переводити. — Потратив усі гроші. — Перевів худобу.

Извест'іся, извод'іться = 1. згинути, знищити ся, звести ся, перевести ся, гинути, нищитись, зводити ся, переводити ся. — Усе господарство перевелось пі на що.

2. змаріти, помаріти, охлясти, охлянути. — Охляв, опустився, змарів чоловік, загубив пі за що молодий свій вік. К. Х

Изв'єстка = вапна. С. Аф. З. — **Гаш'єная изв'єстка** = розпущена вапна, попіл-

нуха. — Баби наберуть вапни, що в горні випалена, та в чавун, воно як зашинить і розпустить ся і зробить ся вже розпущена (ще попілнухою її баби звуть) — то й мажуть нею хати. Чайч.

Известко́вый = вапня́ний (С. Л.), вапня́стий, вапни́стий. — Взяти в аптеці розведеної вапняної води. Мн-ч. — **Известко́вая я́ма, печь** = вапня́рка, горн. — Позакладали горні, будуть вапну палити. Чайч.

Известни́къ = вапня́р.

Изв'єстний = д. **Известко́вый**.

Известня́къ = вапня́к (камінь, маючий в собі вапну).

Изв'єсть = д. **Извест'и**.

Изв'єсть = д. **Изв'єстка**.

Извети́ать = зістаріти ся, з'єстаріти ся, зносити ся. — **Извети́алый** = старий, зношений.

Извива́ться, изив'яться = 1. в'іти ся, звива́ти ся, повива́ти ся (С. Л.), зв'іти ся, пов'іти ся. — Мов гадина в'єть ся. К. Ш. — Річка повилась поміж берегами. С. Л. 2. крути́ти ся, вил'яти, запобіга́ти л'аски, ла́щити ся. — Хіба не бачиш, як він крутить ся кого його.

Извивина = кривина́, за́крут, ви́крут (С. Пар.), річка = ко́ліно, за́ворот. Мн. — Саме там річка ко́ліно робить. Чайч.

Извивистый = кривий, кручений, покручений (С. Л.), ко́лінкува́тий, вильний. — Покручена дорога. — На Дніпрі поріг Вильний. С. Л. Эв.

Извив'ь = звива́ння.

Извивина, извивистый = д. **Извивина, Извивистый**.

Извин'єніє = вибач'єння, пробач'єння (С. Л.), пере́пр'єснни. (Фр.). — Вони почали прохати вибач'єння. Лев. — Вона просила пробач'єння, що не вміє співати пі оди́ської української пісні. Лев. — Я гарячіший був до сварки, звичайно перший був і до пере́пр'єсин. Фр. — **Попроси́ть извин'єнія** = пере́пр'єсити. — Пере́пр'єси́ть батька. Кр.

Извини́тельный = 1. про́стий. С. Пар. — Се не про́стий гріх.

2. вибач'єний. — Альфонсо зупинивсь і сто-ячи мовчав, а потім річ якусь вибач'ю розпочав. К. Д. Ж.

Извини́ть, извин'ять = вибачити (С. Аф. Л.), проба́чити, дарува́ти (С. Л.), виба-чати, проба́чати (С. З. Л.), переба́чати. — Будьте ласкаві, мене не лайте, не гри-майте, а вибачайте. Б. Б. — Прошу милий сей раз вибачати, як приймала пала дяка до своєї хати. н. п. — Ну, прошу вибачити,

гості мої: не скупість, така спроможність. Помис. — Подорожньому Бог вибачає. н. пр. — Уже ж, добрі люди, вибачайте, кому лихе слово сказала. С. Аф. — Вибачай, брате, нема більш горілки. С. Аф. — Іжте, гостойки, пийте, мочайте, а зрештою вибачайте. н. пр.

Извиніться, извиніться = **перепросити, перепросити ся** (С. Л.), **перепрохати** (С. З.), **перепро́суювати**. — Била жінка мужика, пішла позивати, присудили мужику жінку перепрохати (по другому варіанту: ще й жінку прохати). н. п. — Перепросіть батька. Кр. — Він мене перепросовав. Кр.

Извиніться = **зопсувати ся** (про шруб).

Извѣсь = **д. Извѣваться**.

Извлєкати, извлєчь = **витягати, виймати, добувати, вибирати, витягти** (С. Л.), **вийняти, добути, вибрати**. — **Извлєчь изъ опáсности** = **вийнятувати**. — **Извлєчь пользу** = **спожиткувати**. — Ані звір, ані чоловік, ані рослина не спожиткує без води і крихти корму. Де-що про Сьв. Б.

Извлєченіє = 1. **витягання, виймання, добування**.

2. **витяг, виписка, вибірка**. — Замість щоб пізнати Росію з її власних джерел, Галичани визнавали її з витягів, що робило „Слово“ з газет однієї партії у Росії, або з німецьких газет. Пр.

Извнѣтръ = **з середини**.

Извнѣ = **з'окола, з верху, з надвору**. — З середини вимагала хату, а з окола ще ві. Чайч. — Хтось стукає з надвору. Кр.

Изводѣть, ся = **д. Известѣ, ся**.

Изводѣ = **трата, естрата, згуба**. — Марна трата грошей. — Чия згуба, в того річей повна губа. н. пр.

Извѣзѣть, извѣзничать = **хурувати** (С. Л.), (ф **хурманувати** (С. Ш.), на волах — **чумакувати**. С. Л. — Ой я з роду чумаку, йду на гору — не бичую, а з гори йду — не гальмую. н. п.

Извѣзникъ = **фурман, хурман** (С. Ш.), **хурщик** (С. Л.), **підводчик** (С. Л.), на волах — **чума́к**, при війську — **погонєць**, на біржі — **біржа, біржак** (С. Ш.), **біржаник** (С. З.), **звощик** (С. З. Л.), **жид** з балагулою — **балагу́ла**. С. Ш.

Извѣзничѣй = **хурманський, фурманський** (С. Ш.), (х) **фурманів** (С. Ш.), **хурщиків, чумацький, чума́ків, балагу́льський**.

Извѣзъ = **ху́ра, чума́чка**. С. Л. — Наняв ся під хуру. — Пішов у чума́ку.

Изволєніє = **во́ля, призво́лення**. — Як буде на те ваша воля. — За панським призво́ленням почали ми жити на тій землі. Чайч.

Извѣлѣть = 1. **во́лити, во́лѣти, хотѣти, бажа́ти**. — Волимо під Царя восточного. Костомар. Б. Х.

2. **зволю́яти ся, призволю́яти ся**. С. З. Л. — **Зволю́йтесь, добродію, вислухати**. С. Л. — Всього не можна описати, в Латії що тоді було, — уже зволю́яти ся читати, що в голові у їх було. Кят. — **Чего́ извѣлѣте? що? чо́го? чо́го трѣба?** — **Извѣлѣ, те!** = а) **до́бре, гара́зд, є́лькєсь**, б) **на́, те**. — **Извѣлѣте, я гото́въ такъ сдѣлать** = **до́бре, я так зро́блю**. — **Извѣлѣте кѹнать** = **зволю́йтесь, призволю́йтесь!**

Извѣлѣничать = **узя́ти во́лю, звѣкнути до сваво́лю, розпустѣти ся**. — Узала свою волю — куди хоче, туди йде і нічого ти її не питай. Чайч.

Изворáчивать, ся, изворотѣть, ся = 1. **о́бертати, ся, повертати, ся, оберну́ти, ся, поверну́ти, ся**. — Заїхав у такий провулок, що нема де обернути ся.

2. **вѣртати, ся, вѣкру́чувати, ся, вѣвернути, ся, вѣкру́тити, ся**. С. З. Л. — На силу вѣкрутив ся з цього діла.

Изворовáться = **звѣкнути до злѣдѣйства, злѣдѣйкува́тим ста́ти**.

Изворѣтливѣй = **меткий, вѣрткий, вѣкру́тень**.

Изворѣтъ = **вѣкру́т, вѣкру́тка, вѣкру́тня, вѣзворѣ́тка** (С. Л.).

Изворѣчать = **переверну́ти, перекуйѣ́дити, поперевертати**. — Усе до гори погоми поперевертав.

Извѣощикъ, извѣощичать, извѣощичѣй = **д. Извѣзникъ і т. д.**

Извратѣть, извращáть = **переверну́ти, переку́тити, переіна́кшити, перебрѣ́хати, перевертати, переку́чувати, переіна́кшувати, перебрѣ́хувати**. — Він усе переку́тив на свій лад. — Перебрѣ́хав так, що й не пізнаєш. — **Извращѣ́нный** = **переверну́тий, переку́чений, переіна́кшений, перебрѣ́ханий**.

Извѣдывать, извѣда́ть = **вивѣдувати, вѣ́питувати, визна́вати, дохо́дити; дозна́вати, зазна́вати; вѣ́идати, вѣ́штити, вѣ́знати, дѣ́йти, дозна́ти, зазна́ти, звѣ́дати**. — Став він ще більше в сім ділі дохо́дити. — Зазнав він чимало лиха. — Я сам на собі усе звѣ́дав, сам по собі добре знаю. О. Мир. — **Извѣ́данный** — **дѣ́ззаний** (С. Л.).

Извѣ́ковать = **звѣ́кувати, вѣ́к звѣ́кувати**.

Извѣ́риваться, извѣ́рѣться = **зневѣ́рати, зневѣ́рити, зневѣ́рити ся**. С. Аф.

Извѣстити, извѣщать = звѣстити (С. Л.), сповѣстити (С. З.), оповѣстити (С. З.), подати звѣстку, звѣщати, сповѣщати, оповѣщати, подавати звѣстку. — Як би хто сповѣстив удову безталанну, що от така й така річ. К. Д. С. — Муну сповѣстити: не бути нам у парі. М. В.

Извѣститися, извѣщаться = звѣстити ся, дізнати ся, сповѣстити ся, освѣдчити ся (С. Л.), одібрати звѣстку, звѣщати ся, дізнавати ся, сповѣщати ся (С. Л.), освѣдчатися, одібрати звѣстку. — Дізнавшись про се, він зараз поїхав.

Извѣстіе = звѣстка, здр. звѣсточка, звѣстонька (С. Аф.), вістка, вість, оповість, віда (М. В.). — Вже третє літо, як пішов на війну, та ні чутки, ні звѣстки. н. к. — Нікої звѣстки про його не має. — Хоч звѣсточку нам передай, чи ще він єсть на світі. К. Ч. Р. — Ой полети, галко, та на Дін риби їсти, та привеси від кошового вісти. н. п. — Та згадай мене та як сидеш у вечері їсти: десь моя дитина, десь моя рідненька, та нема од нїї вісти. н. п.

Извѣстно = звѣсно, відомо, відомо річ, сказано. С. Л. — Всім звѣсно, що він добрий чоловік. — Сказано брехун, що його слухати. — Відомо річ, що... — **Не извѣстно за чѣм** = не знати за що. К. Ш.

Извѣстность = звѣсність, відомість, свѣдѣдѣність, свѣдом, слава. — Та вже ж таї слава по всім світі стала, що дівчина козаченька серденьком назвала. н. п. — **Привести въ извѣстность** = в'яснити, освѣдчити.

Извѣстный = звѣсний, відомий, свѣдѣдѣмий, знаний. С. Л. — С. Руданський єсть досить відомий українській громад. Пч. — Кониський звѣсний наш письменник. — В знапій кожному Львівській літописцї. К. Кр. — Се чоловік свѣдомий. С. Л. — **На скільки миѣ извѣстно** = скільки мнї відомо.

Извѣтривать, ся = д. Вывѣтривать, ся.

Извѣтъ = донос, виказ, обмова.

Извѣщать, ся = д. Извѣстити, ся.

Извѣщеніе = звѣстка, вістка, вість, оповість, освѣдчення, оголоєка.

Извѣдать, извѣнать = в'янути, пов'янути.

Извѣлать = повалити, звалити. — Брильоньками звалила, оченьками спалила. Руд.

Изгѣдять, изгѣживать, ся = паскудити, споганити, згидити, попаскудити, ся, паскудити, поганити, ся, (про кільки) — позапоганювати, попаскуджувати. — Кравець паскудив світку. — Він усе згидить. Кр.

Изгѣра = заня. С. Л. — Вкинулась заня в жито.

Изгѣрина = 1. жужелиця (С. Аф. З.), жужель.

2. цегла перепалена.

Изгѣрь = д. Изгѣра і Изгѣрина.

Изгнѣвать, изгнѣуть, ся = згинати (С. Аф.), гнѣти, вигнати, ся, згнѣти, ізгнѣти, вигнути, ся. — А ти, старий дідуга, ізгнѣв ся як дуга. н. п. — Такий здоровий, що підкови згинає. — **Змѣй изгнѣбаєся** = гадюка звиває ся, вѣсь ся. — **Онъ ходить изгнѣбаясь** = він ходить вихилієм.

Изгнѣина = кривина, закрут, вікрут, залом (Ман.), річка — коліно, заворот (Ман.).

Изгнѣистый = 1. кривий, кривульчатий, колінкуватий, кручений, покручений, вильний. (Д. Извивистый).

2. гнучкий, гнучий. — Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча. н. пр.

3. д. Изворотливый.

Изгнѣивый = д. Изгнѣистый 2.

Изгнѣбъ = д. Изгнѣина.

Изгладить, изглаживать, ся = 1. вірівняти, зрівняти, вирівнювати, ся.

2. зникнути, зникати, згинути, знищити, ся, в нівець обертати ся.

Изглодѣть = обгризти, згризти, пообгризати, позгризати. — Їсти так хотіло ся, що всі кісточки пообгризав. Чайч.

Изгнаивать, изгноить, ся = згноювати, згноїти, ся, погноїти, ся, перегноїти, ся.

Изгнаіе = вигнання (С. Л.), прогнаіня, згон. (С. Л.). — „Се було до згону або після згону“ кажуть люди, згадуючи про часи до або після переселення українського народу з правого на лівий берег Дніпра, переважно після Пруського миру. С. Л.

Изгнаіникъ = вигнаінець. С. Л. — Приймї мене до свого гурту бідного вигнаіця. Ч. К. — Король мене банітою — вигнаідем оголоєив по Польщі і Вєраїні. К. Б. — Вигнаіців з тих вєводств. Л. В.

Изгнаіничество = вигнаіня.

Изгнаѣть, изгонаѣть = вигнати, витурити, виганяти, витурювати, (про кількох) — повиганати, повигонити, повитурювати. — Повигонили їх усіх з тії землі. Чайч.

Изгнивать, изгниѣть = згнивати, вигнивати, трухнути, згніти, зогніти, потрухнути. — Потрухли чумацькі вози і занози. н. пр. — **Изгниілый** = гнилий, потрухлий.

Изгнѣль = д. Гниль.

Изгнойть, ся = д. Изгнаивать.

Изголовокъ, изголовье = узголовья (С. Л. Ш.), приголовья (С. Л.), приголовач (С. З.). — **Въ изголовьи** = під голову.

Изгонѣть = д. Изгнаѣть.

Изгорѣти, ся = згорѣти, ся, погорѣти, ся, перегорѣти, ся, погорѣти.

Изгорода, изгородь = горѣжа, огорѣжа, перегорѣжа, (з хворосту) — тин, ліса, пліт, плетінъ, (з паль або кілків) — частокіл, (з тичин) — вірѣ. — Привязавъ, як сліпий до тину. н. пр. — Як би мій не тини, та не перетинки, — ходив би я до дівчини що дня, що годинки. н. п. — Циган своє за пліт тягне, та й то хвалить. н. пр. — Рості саду, винограду, вище плота, краще злота. н. п. — **Живая изгородь** = обсада, живопліт (Гал.). — **Ставить изгородь** = тинити, ставити тин, лісу і т. д.

Изгорѣлый = підпалений, припалений.

Изгорѣть = згорѣти, погорѣти.

Изготавливать, изготовлять, изготовить = готувати, лаштувати, лагодити, зготувати, наготувати, злаштувати, злагодити, налаштувати, налагодити, виготовити. — Ми побалакаємо, а ти нам снідання злаштуй. — Збірник д. Марковича був зовсім налаштований. Номис. — Прийдеш, козаче, сей вечір до мене, зготувала стара мати вечерю для тебе. н. п.

Изготовленіе = зготування, злаштування.

Изгребѣ, изгребье = клѣчка, паіски.

Изгрызѣть, изгрызть = згризати, згризати, погризти. — Погризли мійні уся кору на молодих яблунках. Чайч.

Изгуль = гульня, гульняйство, розпуста.

Изгуляться = зледащити, розледащити, розпустити, ся, розволочити, ся. — Попаде між паниць та волоцюг, розіветь, ся, розволочить, ся. О. Мир.

Издавать, ся, издѣть, ся = видавати, ся, вистачати, ся, випускати, ся, видати, вистачити, ся. — Добре-б було, як-би ми розуміли, на що видаєть, ся усякий закон. Де-що про Сьв. Б. — Кобзарь Т. Шевченка. Видано коштом П. Семеренка. Спб. 1860 р. — Ужинок рідного поля, вистачений працею М. Г. Москва 1857 р.

Издавна = здавна, з давнього давна, з давних давн, з давньої давнини, з давнього часу, з давних часів, з давнього віку. — Наша хата була здавна на всім свѣті славна, з того часу, як витала королѣ Степана. К. Д. — З давних давн повелось у нас так, що.. Чайч.

Издаивать, издойть, ся = видѣювати, здѣювати, видѣти, здѣти, ся.

Издаблѣивать, издолбѣть, ся = видѣбувати, видѣвати, подѣбати, повидѣбувати, ся.

Издаляка, издалекѣ, издаляча, издаляче, издали = здалека, здалѣ, віддалекі, віддалік (К. М. Х.), оддалік, оддалекі, оддалеку, віддалѣ. — Веселі хати! веселі здалека палати. К. Ш. — Він здалека приїхав. Кр. — Уже коні козацькі видно їй здалѣ, видно й зброю козацьку, як вона сія. Пч. — Пізнаєш його оддалеку. К. З. о Ю. Р. — А лисниця оддалік стоїть. н. к. — Ганна одішнула їй і стала оддалекі. Лев. — Щось маячить — віддалі не видно.

Изданіе = видання. — Од старого статуту в року 1329 виданого аж до видання теперешнього статуту. Ст. Л. — Рада Український альманах на 1883 рік. Видання М. Старицького. К. 1883 р.

Издатель, ница = видавець (С. Жел.), видавник, ця. С Жел Пар.

Издательный = видавничий. С. Жел.

Издѣльскій = видавців, видавничий. С. Жел.

Издѣтельство = видавництво. С. Жел.

Издѣть = д. Издавать.

Издѣргать, издѣргивать, ся = пошарпати, подрати, пошматувати, шарпати, драти, шматувати, ся. — Одежа пошарпалась.

Издѣржать, издѣрживать, ся = потратити, стратити, протратити, витратити, ся, втратити, ся, покласти (гроші), тратити, страчувати, витрачувати, (все) — повитрачувати, позтрачувати. — Багато грошей потратив. — Протра не усе гроші. — Іхав чумаки та витратив, ся з хліба. н. к. — На се грошей поклав чимало. С. Лев.

Издѣрка = страта (С. Л.), трата (С. Ш.), витрата, втрата (С. Л.), потрата (С. Л.), наклад (С. Л.), кошт (С. З.), видѣток. — Не хочеш страти — не лїзь ні в куми, ні в свати. н. пр. — Чи зиск, чи трата — една заплаца. н. пр. — Ой, короваю, короваю, багато до тебе кошту тре а. н. п. — Кошту і накладу свого не жалуючи. Ст. Л.

Издѣвиться = здивувати, ся.

Издирать, издрать, ся = драти, шматувати, шарпати, ся, подрати, пошматувати, пошарпати, ся — Мати подере пазуку, дітам ховаючи, а діти — від матері ховаючи н. пр. — Подрала, ся одежа. — Штани в його полатані, подрана свитина,

куди не глинь — кругом бідний, кругом сиротина. О. Як. — Пошматував одержу.

Издирáвить = поді́рявити, поді́рчавити.

Издирáвѣтъ = поді́рявити, поді́рчавити, зді́рявити. С. Аф.

Издичáлый = здичі́лий. Чайч.

Издичáть = здичі́ти (про людей і живу тварь), зді́чаві́ти (про рослини). — Зо всім зді́чів чабануючи, бо й людей не бачить. Чайч.

Издой́ки = ві́дойки.

Издой́ный = малоді́йний. — Корова малоді́йна.

Издо́йти = д. **Изда́вать**.

Издо́хлый = здо́хлий. — Облупили здо́хлого барана н к

Издо́хнути, издыхáть = здо́хнути, опря́гти ся, одубі́ти, дуба́ да́ти, до́хнути, зді́хати, па́дати, (про кільки) — по́зди́хати, ви́здохати, по́виздохáти. — Мабу́ть щось велике у лісі здо́хло. н. пр. — Чого́сь у вечері́ на́йвсь, та так на́йв ся, що й опри́гсь. К. Ш. — Воли та корови усе́ по́здохают, бі́ле личко, чо́рні брови по́вик не злиняють. н. п. — Ви́здохав увесь товар у людей. Чайч. — Всі́ собаки по́виздохали. Номис.

Издре́вле = д. **Изда́вна**.

Изды́хание = ко́нання (С. Л.), ско́нання. — Вже при останньому ко́наний хотів він щось сказа́ти.

Изды́хать = д. **Издо́хнути**.

Издывáтельство = глум (С. Л.), глумо́вання, глум, глумі́ти, глумо́вання (С. Л.), кепку́вання, по́блумка, по́сьмі́х (С. З.), на́ру́га. — Хі́ба я то́бі на глум зда́в ся? — З по́сьмі́ху люди́ бувають. н. пр. — Ні́, не хочу́ бі́льш терпі́ти на землі́ непра́вди зло́й! Хай же сме́рть мене́ схова́є від на́руги наві́сної Сам. — Тільки́ ко́лом його́ гі́ркими глуми́ми та по́сьмі́хами. О. Мир.

Издывáться = глумо́вати (С. Аф. З. Л.), глумі́ти ся (С. Л. З.), глуму́вати (С. Аф. З. Л.), на глум, на глумі́ти піді́ммати, кепку́вати (С. З. Л.), кп́ити ся (С. З. Л.), шќилити (С. Л.), шќилю́вати, знуща́ти ся (С. Аф. З.), збі́ткю́вати ся. — Голови́ на ша́лі́ зді́мали, до́во глуму́вали. н. д. — Бо́ там з мене́ будуть глуму́вати. н. п. — За що́ глуму́єте, сказа́в наш не́бора́к, за що́ знуща́єтесь ви́ на́до мною́ так? Гу́л. Ар. — Я́ кляв себе́, і з себе́ глуму́вав, я́ сам себе́ сороми́в ся. Сам. — Ба́гато чу́батого дівчи́на ша́нує, на́до мною́ сирото́ю сме́їть ся, кепку́є. К. Ш. — Не збі́ткуй ся чу́жа ма́ти на́до мною́, зави́жи ми́ні очі́, пу́скай за водо́ю. н. п.

Издыв́ка, часті́ше ми́ изды́вки = д. **Издывáтельство**.

Издывочникъ, изды́вчивый, во = глумлі́вий, во, глумли́вий, во (С. З.), насме́шкюва́тий, глумлі́вець, глумо́тор (Степан Карпенко).

Издыва́е = ві́ріб, ро́бливо. — Не з ко́жного дере́ва до́брий ві́ріб бу́де, тре́ба й дере́ва до́брати. Фр. — Се́ ложки́ того́ ро́блива. Харьк. Чайч.

Издыв́еска = з дити́нства, з ма́лку, з ма́лечку, з ма́льства. — Не бу́ло з ма́лку, не бу́де й до́станку. н. пр.

Изжа́лти = по́жалити.

Изжа́рити = спекі́ти, по́сма́жити, пере́сма́жити, спря́гти, на́прягти. — Спекі́ти ялови́чину. — Спря́гти яє́шню. — Збу́див жі́нку, зага́дав їй на́прягти сала́. н. п. — — Пере́сма́жити сі́м'я. Чайч.

Изжа́ть, изжимáть, ся = д. **Вы́жать, вы́жимáть, ся**.

Изже́вать, изже́вывать, ся = зжу́вати, по́жувати, пере́жувати, пере́жову́вати, ся. — **Изже́вать жва́нку** = пере́реми́гати.

И́зжелта = жо́вте́нько, жо́втї́во.

И́зжелті́ть = за́жовкнүти, по́жовкнүти. — За́жовкла́ я́ вся, як диня́. Кр.

И́зжечь, изжи́гать = спали́ти, по́палити, ви́палити, спáлювати, ви́пáлювати, (все) — по́випáлювати. — Спали́в одержу́. — По́палив усі́ дрова́.

Изживáть, изжи́ть = про́живати, про́жити, (ці́лий ві́к) — зві́кувати. — Отама́ни сиво́усе! Ви́ ві́к зві́кували, та гі́ршого́ над всі́ гора́ любощі́в не́ знали. К. Д.

Изжи́гать = д. **И́зжечь**.

Изжимáть = д. **Вы́жимáть**.

И́зжюга = зга́га (С. Аф. Л.), печі́я, пече́я (С. Л.). — Не́наче́ зга́га запекла́. К. Ш.

И́ззелена = зеле́ненько, зеле́нкува́то, зеле́насто, в про́зелень.

И́зеленіть = по́зеленіти.

И́ззнобі́ть = по́морозити. — По́морозив нас в хо́лодній ха́ті.

И́ззубривáть, иззубри́ть, ся = ви́щерблю́вати, щербі́ти, ви́зублювати, ви́щербі́ти, по́щербі́ти, по́зубі́ти, ся. — Но́жі́ пщербі́ли. К. Ш. — Ге́й коня́ку Турки́ взяли́, ля́хи ша́блю по́щербі́ли. В. Щ. — Ша́бля по́зубила́ ся гі́рше, як од за́лі́за

И́ззяба́ть, иззя́бнүть = ме́рзнути, зме́рзати, і́змерзати, зме́рзнути, і́змерзнути, зме́рзти, по́мерзти, (про кільки) — по́змерзати. — І́змок як вовк, і́змерз як псе́. н. п. — Всі́ ми́ здо́рово по́мерзли. Чайч. —

И́ззяб́лый = зме́рзлий.

И́зла́вливать, излові́ть, ся = лові́ти, зловлю́вати, уловлю́вати (С. Ш.), зло́-

вѣти, (в)уловѣти, пійма́ти, спійма́ти, ся. — Не штука вѣтити крюка, злови но живого. н. пр — Бідну пташку уловили і в кліточку засадили н. п

Изага́ть, изложіть = виклада́ти (С. Л.), виясня́ти, ви́класти, вияснити. — Та як почав кожний викладати, що він замишляв. н. к. — Як по писаному викладає

Изага́тельный = викладо́вий, виясня́ючий.

Иза́дѣть, иза́живать = зладна́ти, зладнува́ти, налагодіти, зладодити (С. Аф.), налаштува́ти, споряди́ти, напра́вити, ладна́ти, ладнува́ти, лагодити, лаштува́ти, направля́ти, споряжа́ти, ся, налагожувати, налашту́увати, ся.

Иза́зѣть = ви́лазити. — Вилазив по всій коморі — нігде не знайшов. Чайч.

Иза́мливать, изломіть, ся, изла́мывать, изломать, ся = зломлювати, розломлювати, переломлювати, зламлювати, (С. Аф.), зламувати (С. Аф.), лама́ти, зломіти (С. Аф.), зламáти, ся, розломіти, переломити, ся, полама́ти. — Поюзка зламада ся. — Поламало ся ярмо. — Як так грати ся, то я й хатку поламаю н. пр — Листя облетіло й гілля поламалось. н. к.

Излегка́ = злѣгка, злѣгенько, помалу, легенько, стіха. — Вона стиха доторкнула ся рукою до хворої. Чайч

Излежа́лий = злѣглий, злежа́лий, залѣглий.

Излежа́ться, излѣживаться = 1. злежа́ти ся, злежувати ся.
2. зледащіти, розледащіти, розлінува́ти ся.

Излетáть = 1. вилі́тати, виліна́ти. — Вилітали орли з-за крутої гори, вилітали, буркотали, роскоші шукали. н. п.

2. облі́тати, вилі́тати. — Облітав скрізь і незабаром вернув ся до дому. — Ластівка вилітає увесь день, ловлячи мух та усяку комашку дітям. Чайч

Изливáть, изліть, ся = 1. лі́ти, сі́пати, вилива́ти, висипáти, ся, виті́кати, злі́ти, виліти, висипати, ся, виті́кти, (про все) — пови́ливати ся і т. д. — Багато води вилив. — Такий дощ, що здасть ся усі води з неба пови́ливали ся. Чайч — Тешия витікає з крипиці — Висипай увесь борщ

2. ви́казувати, виявля́ти, ви́казати, ви́явити. — Изліть на когo мило́сти = ви́казати ко́му ла́ску.

Излизáть, излизывать, ся = ви́лизати, злизáти, вили́зувати, злизувати, ся.

Изли́невáть = поли́нюва́ти, пографі́ти. **Изліть, ся** = д. Изли́вать.

Излі́шек = лі́шок, лі́шка (С. Л.), перебі́р, передáток, верхі́. — Сь излі́шкомъ = з лі́шкою, з чо́хом, над мі́ру.

Излі́шество = ро́скіш, ли́шки, злі́шки (С. Л.).

Излі́шний = за́йвий, зали́шний, лі́шний. С. Аф. Л. — Излі́шние = зали́шние, влі́шку (С. Л.), над мі́ру, надто. — Се вже надто, а що надто — погано. н. пр

Излі́шніе = 1. вили́вання, виті́кання, вилив, виті́к (С. Пар).

2. виявле́ння.

Излові́ть = д. Изла́вливать.

Излові́ться = привзі́йти ся, набі́ти рýку (в якому ділі), зручні́шим, меткі́м ста́ти.

Изло́гъ = ді́л, до́ліна.

Изложе́ніе = ви́клад. С. Л.

Изложіть = д. Иззага́ть.

Изломáть, изломіть = д. Изла́мывать.

Изло́мъ = злом, перелом.

Изло́паться = потрі́скати ся, поре́пати ся. — Горшки потріскались від жару.

Излучáть, излучіть = ви́біра́ти, (у)влýчувати, ви́брати, (у)влýчити го́дину. — Ніко́ли його не застанеш дома, але якось то я ви́брав таку го́дину, що він був

Излучі́на = д. Изгібі́на. — Излучі́стый = д. Изгібі́стый 1.

Излѣ́читься = зледащіти, розледащіти, розлінува́ти ся.

Излѣ́чать, излѣ́чивать, излѣ́чить, ся = ви́лї́чувати, ся, ви́гоювати, за́гоювати, ся, ви́дўжувати, одў́жувати, ви́чўнювати, ся, ви́лї́чити, ви́лїкувати, ся, за́гоїти ся, ви́дужати, одў́жати, ви́чўняти, (про багатьох) — пови́лїчувати, пови́гоювати, пови́дўжувати, пови́чўнювати. — (Д. Выздора́вливать і Вылѣ́чивать, ся).

Излѣ́ченіе = лі́чіння, го́іння, ви́лїчування, ви́гоювання.

Излѣ́чимый = го́йкий. — Що ж то, каже, кашель варт! Кашель іще го́йкий! А як би то, каже, вам — та до кашлю ко́льки! Руд.

Излю́бленный = любі́й, улю́блений. — Це вже у його улю́блена дочка. Чайч.

Изма́зывать, изма́зать = 1. вима́зувати, вима́щувати, вимаза́ти, вимасти́ти, ви́шмарувати, пови́машувати, пови́мазувати, пови́шмаро́увати. — Вишмарував увесь дьоготь.

2. д. Вы́мазать.

Изм'яльвать, измолотѣть, ся = зм'ялювати, змолотѣти, помолотѣти, ся.

Измар'ать, измар'ывать, ся = вѣкаляти, закаляти, покаляти, забруднити, ся, запаскудѣти, впаскудѣти, (землею або що, валяючись) — вѣв'яляти, ся, (калею) — задрѣпати, ся, (глиною, масним чим) — замастити, ся, (салом то-що) — за-смальцювати, заялозити, ся, (слиною) — засліняти, ся; кал'яти, ся, забруднювати, ся, задрѣпувати, ся і т. д. — Де це він ходив, що так задріпав свиту? — Усю чумарку викаляв. — Чим се ти закаляв си? — Впаскудив у глину. Кр — Ач як рукави заялозив.

Изм'ачивать, ся, измочѣть, ся = мочѣти, змочувати, ся, змок'ати, измок'ати, вимок'ати, змочѣти, ся, змокнути, вимокнути. — Измок, як вовк, н. п. — Ішов через колоду, та бовтѣ у воду — вимок, викис, виліз, висох, зліз на кол'ду, та знов бовтѣ у воду н. пр.

Измельч'ать = здрібнѣти (С Аф., про людей — ізлюднѣти, про худобу, господарство то-що — перевестись, звестись. — Измельч'авшая порода, раса = переводня.

Измельч'ить = подробиѣти, покришити.

Измерж'ать, измержнуть = змерз'ати, мержнути, мержати, змерзнути, измерзнути. — Измерз як пес, н. п. — Измерзлый = мерзлий, померзлий. — Мерзла картопля

Измѣть = покидька, покидьок.

Измин'ать, изм'ять, ся = 1. м'яти, м'яяти, (траву то-що) — толочѣти; зм'яти, зм'яяти, пом'яти, пом'яяти, потолочѣти, зтолочѣти. — Молод козак розпивсь, розгуляв ся, зтоптав, зм'няв червону калину, н. п. — Изм'ятое что = потолоча, потолочѣ.

2. м'єсити, зам'єсити. — Зам'єсила глину.

Измощ'ать, измощѣть, ся = томѣти, стомлювати, змощувати, висил'яти, ся, виснаж'ати, ся, змощовувати, ся, зне-силювати ся, стомити, ся, зморити ся, висилити, виснажити, змордувати, ся, знесилити ся. — Измощ'енный = змощ'ений, висилений, виснажений, змощ'ований (С. Ж.), спрацьований, нужд'енный. (Гал.). — Зовсім змордував си чоловік на важкій роботі. Чайч.

Измощ'ение = знесил'ення, знемоща, змордування.

Измощ'ить = розм'єсити, на гамуз по-

бѣти, потрошити. — Потрощили їм ноги на гамуз, н. о.

Измок'ать, измокнуть = змок'ати, измок'ати, змокнути, измокнути. — Измок як вовк, н. к.

Измол'ачивать, измолотѣть = змолочува-ти, вимолочувати, перемолочувати, змолотѣти і т. д. — Змолотив жито. — Перемолотив ув'єс хлѣб.

Измолотѣть = умолот. С. Ш. — Сей рік умолот добрий був.

Измолотѣть = д. Изм'яльвать.

Измоль = 1. зм'ялювання, молоння.

2. м'яиво, (та частина, що припадає мірошникові або мельникові) — розмір, мір-ч'ук (Прав.). — Велика там вода, хоч є ї багато млива. Греб. — Ще недавно діди си-ві млинів доглядали, та з уруків розмір брали, панові зсипали. К. Д.

Измор'аживать, измор'озѣть = заморозюва-ти, заморозити, поморозити. — По-топтав веселі квіти, побив, поморозив. К. Ш.

Изморѣть = 1. вигубити, виморити (С. Аф.), вибавити. — Вигубили усіх мишей — Вибавили блощиц.

2. заморѣти, зморѣти змордувати.

Изморозѣть = д. Измор'аживать.

Изморозь = паморозь.

Измот'аться = 1. змот'ати ся. — Прадиво все змотало ся.

2. проц'ядрити ся, розмант'ачити ся, промант'ачити ся.

Измочѣть = д. Изм'ачивать.

Измощ'енничать, ся = розшахрувати ся, розмощ'енничати ся, намоскалити ся, вхопити моск'овської юшки. — Намоскалив ся так, що з під живого п'яти ріже, н. пр. — Та се такий шахрай, що й батька одурити, сказано — вхопив моск'овської юшки.

Измус'ливать, измус'лить, ся = заслінюва-ти, замур'ювати, засмальцювати, заялозювати, засліняти, замур'зати, ся і т. д.

Изм'учивать, изм'учить, ся = зам'учувати, вим'учувати, ся, зм'учити, вимучити, на-м'учити, змордувати, ся, намордувати ся, знемотѣти ся. — Прийшов з поля, змордував ся, добре їсти сподѣвав ся, н. п. — А тимчасом із діброви козак виїжає, під ним коник вороненький на силу ступає. „Ізнеміг ся, товаришу!“ К. Ш. — Изм'ученный = зам'учений, зморд'ований, заморд'ований, знемощ'ений (К. М. Х.), мов шкапа — шкаловитий. (С. З.). — Під ду-бом зелененьким кінь заморд'ований стоїть,

а біля його молоденький козак та дівчина лежить. К. П.

Ізмѣзгать, ся = 1. оббѣгати, обгасати, обнікати.

2. обідрати, ся, обшарпати, ся. — Одежа вся обшарпалась.

Ізмѣкати, ся = 1. змѣкати, намѣкати (мичок), перемѣкати.

2. д. **Ізмѣзгать** 2.

3. зледащити, розледащити, розпустити ся, розбѣстити ся, розопѣсти, розпашкувати ся, розпадлючити ся. (Д. Избездѣльничаться).

Ізмѣливать, измѣлѣть, ся = змѣлювати, змѣлити, ся, — Мило все змѣлилось.

Ізмѣслить, измынѣть = вѣгадати, вѣмислити, змѣслити (С. Л.), вѣмудрувати (С. Аф.), вѣміркувати, вѣметикувати; вѣгадувати, вѣмишѣти, вѣмудрувати, вѣмірковувати. — Француз вѣмислить, а Німець зробить. н. пр. — А Васюта... проноза вже добрий: брязнув капшуком перед владикою — той і вѣмудрував щось на Совка та й послали лист у Москву. К. Ч. Р.

Ізмѣливать, измѣлѣть = списувати, списати, пописати, пописувати крейдою. — Посписував крейдою і двері й лаву. Чайч.

Ізмѣна = зрада (С. Аф. З. Л.), ізрада (С. Л.), зміна. (С. З.). — Інша рада гірша зради. н. пр. — Ох і зрада, зрада! карі очі зрада! Чом у тебе милий не все щира правда? н. п. — Вачить зраду Оленочка, бачить та мовчить, тільки часом під вербою смутная стоїть. О. Пч. — Восточний царь на Україні не доймає віри, засилає Голіцина, щоб не було зміни. н. п. — Вже не буде жадної зміни межі нами. н. п.

Ізмѣненіє = зміна, одміна, переміна, одмінок. — Маємо три одміни води. Де-що про Св. Б. — Скік в стремена, давай дра-ла!... Аж що за одмінюк? — Стріха в хмарах заблищала і стоїть будинок. Гул. Ар.

Ізмѣніть, измѣнѣть, ся = 1. змѣнити, перемінити, одмінити, переінакшити, ся, змѣняти, перемѣняти, одмінѣти, переінакшувати, ся, мінѣти ся, мінити ся, (кільки) — позмінѣти, повідмінѣти, поперемінѣти, ся. — Пора, мати, замѣж дати — голосок змѣнив ся. н. п. — Що ти так змѣнив ся? А не диво, брате мій, бо я оженив ся. Руд. — Природу тяжко одмінити. н. пр. — Він усе там поперемінѣв по по своєму. Чайч. — Повідмінѣло ся тепер там усе так, що й не пізнаеш. — **Ізмѣніться въ лицѣ** = помінити ся. С. Л. 2. зрадити (С. Аф. З. Л.), зражати (С.

З. Л.), зражувати, (чоловікові) — скакати, скочити в гречку. — **Ізмѣніть вѣру, законъ** = зламати віру, закон. — **Рука измѣнила** = рука схибнула, схибла. — Не вірь нікому, ніхто й не зрадить. н. пр. — Не зражу своїй дівчині, поки сьвіт сонця. М. Вов. — А вона ж міні зрадила, та панича полюбила. н. п. — Молодий козаче, не зражай дівчині, бо тая дівчина — бідна сиротина. н. п. — І до півночі там гуляли і в гречку де-коли скакали. Кот.

Ізмѣнникъ, ца = зрадник, ця (С. Л.), зрадця, невірник, ця, (військові, справі) — перевітник, перекидчик, (народності) — перевертень, перекинчик (Гал.). С. З. — Коли которой зрадця до землі непри-ятельскої утечеть. Ст. Л.

Ізмѣнничать = зражувати.

Ізмѣнническій, ки = зрадливий, во, зра-дѣцький, ко. — Хто би кого без звади, але зрадливє і потаємне забив. Ст. Л. — Хто би теж люди неприємніє в панство наше зрадливо привел. Ст. Л. — Козаков зрадцько розгромлених. Л. В.

Ізмѣнничій = зрадницький, зрадників.

Ізмѣнничество = зрадливість.

Ізмѣнный = 1. зрадливий, зрадний. — Ой ти доля нещаслива, яка ти зрадлива, дала на час спзнати ся, тепер розлучила. н. п. — Що не завжди сонечко виграла, що й воно таке зрадливє, як любі слова. О. Пч. — Гей, гей! не надь рибалко молоденький на зрадний так ні щуки, ні лина. Гул. Ар. — Злий татарин, лях зрадливий з боладу жахав ся. Гул. Ар.

2. змінний, змѣнливий, перемінний, хиткий (С. Пар.), нестатѣчний. (С. Л.).

Ізмѣнчивый = д. **Ізмѣнний**.

Ізмѣнщикъ, ца = д. **Ізмѣнникъ**.

Ізмѣнщій = д. **Ізмѣнничій**.

Ізмѣняемость = змінність.

Ізмѣнѣть, ся = д. **Ізмѣніть, ся**.

Ізмѣреніє = мірвання, обмір (С. Л.).

Ізмѣривать, измѣрѣть, измѣрѣть, ся = мірѣти, змѣрѣти (С. Л.), вимѣрѣти, обмірѣти, ся (С. Л.), змѣрѣти, вимѣрѣти, обмірѣти, ся, (глибиню) — грунтувати, згрунтувати. С. Л.

Ізмѣримый = змѣрний. С. Пар.

Ізмѣритель = мірник (С. З.) і д. Земле-мѣръ.

Ізмѣклый = змѣклий.

Ізмѣкнуть = змѣкнути, зробити ся мняким.

Ізмѣтъ = д. **Ізмѣнѣть**.

Ізнанка = снід, низ, віворіт (С. Аф. Л.).

— На изна́нку = на ви́ворот. — Надів кожух на виворіт. С. Аф.

Изнасілювати, изнасілювати, изнасілює = знасілювати, присілювати, зівалтувати (С. З.). — Схопили її та й зівалтували, залестившись, що дуже хороша. Ч. К.

Изна́шувати, изна́сують, ся = зно́суювати, зно́сити, обдерати, ся, обшарпати, ся, (обува) — сто́птувати, стопцю́вувати, сто́птати, стопцю́вати, ся. — Обшарила ся люди в дорозі так, що з одержі саме драганти. Чайч.

Изнемо́гати, изнамо́ч = знемо́гати, тра́тити си́ли, упада́ти на си́лах, охлява́ти, знеси́лювати, ся, виснажа́ти, ся, виси́ляти, ся, хі́рїти, знемо́гті, ся, ізнемо́гті, ся, охля́сти, охля́нути, знеси́лити, ся, виснажи́ти, ся, виси́лити, ся, змарні́ти. — Мов орел той приборканий, без крил і без волі, знеміг славний Дорошенко, сидючи в неволі. К. Ш. — Знемігшись, упав без пам'яті на землю. К. Ч. Р. — Изнеміг ся козаченко, тяжко зажурился, а поганий Конецпольський дуже звеселив ся. К. Ш. — Але в недугі не змарів той міцний дух його дідів О. Пч. — **Изнемо́гий, изнамо́жений** = знемо́жений, знема́ганий, знеси́лений, охля́лий. — Лежить Хведір Безрідний, безплемінний, постреляний, порубаний, на рани смертельні знемаганий. н. д.

Изнемо́женіє = знемо́га. С. Л. — Сьому ко неві й знемоги нема. С. Л.

Изни́зати, изни́зывать = вини́зувати, ви́низати.

Изни́щати = зни́щити, ся, перевести́сь на зли́дні, звести́сь ні на що, з'у́божити.

Изнора́влювати, изнорю́ють = 1. д. Излу́чать.

2. ці́лити, наці́ляти, ся, (в)улу́чати (С. Ш.), наці́лити, ся, (в)улу́чити. — Прямо в око влучив.

Изно́сїть, ся = д. Изна́шувати.

Изно́сок = обно́сок, частіше мн. обно́ски.

Изно́с = знос. — Сорочечку до зносу носить. К. Ш.

Изнурѣ́ніє = знемо́га.

Изнурѣ́ти, изнурѣ́ють, ся = зморі́ти, стоми́ти, змордува́ти, виси́лити, виснажи́ти, ся, знеси́лити, ся, зморюва́ти (С. Аф.), томи́ти (С. Ш.), виси́ляти (С. Л.), виснажа́ти, ся, знеси́лювати, ся, (про кільки) — позморюва́ти, постомлюва́ти, ся. — Зовсім змордував ся чоловік на важ-

кій роботі. Чайч. — **Изнурѣ́нный** = зморє́ний, заморє́ний, спрацьо́ваний, ви́сислений, висна́жений (С. Л.), трудний. — Ой коню мій, коню, що ти такий смутний? чи ти із дороги прийшов такий трудний. н. п.

Изнутрі́ = з се́редини.

Изныва́ти, изны́ть = ни́ти, ма́яти, ся, ну́дити, ся, зни́ти, зма́яти, ся, зну́дити, ся. — Пусти ж мене, полковнику, із полку до дому, вже ж знудилась, вже ж змаялась милая за мною. н. п.

Изнѣ́женный = ні́жний, пе́щєний (С. Л.), ви́пещений, розпе́щений (С. Л.), що до їжі = пунди́ковий, пше́нишний.

Изнѣ́жить, ся = розпе́стити, ся, розба́лувати, ся, розні́жити, ся, ні́жним ста́ти. — Дуже вже піжна стала — і за холоду водицю не візьметь ця. Чайч.

Изб́о = зі, зо. — **Изб́о дна́** = зі́ дна́.

Изобѣ́дѣ = скривди́ти, обра́зити, зобі́дити (С. Аф.).

Изобі́ліє = ро́скіш, доста́ток, (що до їжі) — ла́сівка, (снігу) — сні́жнийця Ів. Сп., (пролість, овоч) — рясо́та. — Вилітали орли з-за крутої гори, вилітали, буркотали, роскоші шукали. н. п. — Спасівка — ласівка, а Петрівка — голоді́вка. н. пр.

Изобі́лювати = д. Избі́точествова́ти.

Изобі́льний, но = доста́тний, но (С. Пар.), го́йний, но, (С. З. Ж.), про на́сіння = сі́мянїстий, про лист, овоч = ря́сний, но. — Ой ти дубе кучерявий, лист на тобі ря́сний. н. п. — Рясна́ вишня. С. Л.

Изобли́чить = доказа́ти, ві́сьвідчити. — **Изобли́чить во лжі́** = вивести на чи́сту во́ду.

Изобража́ти, изобрази́ть, ся = виявля́ти, виставля́ти, змалю́вувати, ся, вия́вити, вистави́ти, змалюва́ти, ся. — **Изобража́ти изъ себѣ́** = удава́ти з се́бе. — Він удає з себе пана.

Изображе́ніє = 1. вия́влення, змалюва́ння. 2. о́браз.

Изобрѣ́сть, изобрѣ́тати, ся = ви́гадати (С. Л. Жел.), ви́мислити (С. Л.), зми́слити (С. Л.), ви́метикувати, ви́дкрити, ви́найти (С. Жел. Пар.), ви́гадувати, ви́мишля́ти, змишля́ти, ви́дкрива́ти, ся, вина́ходити, (про кільки) — пови́гадувати і т. д. — Та чимало чого пови́гадували учені люди на користь громад. Де-що про Сьв. Б. — Француз вимислив, а Німець зробить. н. пр. — Якийсь новий плуг

вигадав. — **Изобрѣтѣнный** = вигаданий, вимислений, змислений. С. Л.

Изобрѣтатель, ница = вигадчик, ця.

Изобрѣтательность = вигадливість.

Изобрѣтательный = вигадливий. С. Пар.

Изобрѣтеніе = вигадка, вигад. (С. Жел.).

Изогнуть, ся = д. **Изгибать**, ся.

Изодрѣть, ся = **Издирать**, ся.

Изорвать, ся = подрати, порвати, пошматувати, пошарпати, ся.

Изоржавѣлый = поіржавілий, поржавілий.

Изоржавѣть = поіржавіти, поржавіти.

Изостриѣть, **изощриѣть**, ся = вигострити, погострити, загострити, нагострити, гострити, ви(за, на)гострювати, ся.

Изработаться = випрацювати ся, виробити ся (С. Л.), спрацювати ся, виснажити ся і д. **Изнуриться** (від праці).

Изразецъ, частіше мн. **Изразцы** = кахля, кахоль, мн. кахлі. С. З. Л.

Изразцовый, **изразчатый** = кахельний (С. З.), кахляний (С. Л.). — Кахляна грубка.

Изранить = поранити.

Израсходовать, **израсходывать**, ся = д. **Издержать**, **издерживать**, ся. — (Горілку, вино то-що, частуючи) — ви(ча)стувати, (горілку в шинку) — ви(ш)инкувати, (харчі або гроші на харчі) — ви(х)арчувати, схарчувати, ся, (синьку, мило і т. д.) — ви(с)инити, ви(м)илити і т. д., (нитки в шитві) — ви(ш)ити, (чорнило) — ви(н)исати і т. д. — Як їздив у город, то схарчував за тиждень 2 руб. — Вишила усю заполох — нема чим шити. Чайч. — Треба їхати по горілку, бо всю вишинкував. — **Израсходованный** = страчений, потрачений, витрачений і т. д.

Изречь, **изречъ** = мовити, промовляти, казати, про(ка)зувати, про(м)овити, ска(з)ати, про(ка)зати. — Промов, промов сердечко, як ми любились двоєчко. н. п. — Проказала вона сі слова, та й вийшла з хати. С. З. — Мої уста лукавого не скажуть і мій язик неправди не промовить. Б. І.

Изреченіе = 1. вираз, вірок (С. З. Л.), речення.

2. приказка, приповідка. — До казки приказка годить ся. н. пр.

Изрубать, **изрубить** = порубати, посікти, ссѣкти, покарбувати. — Порубати на дрѣва. — Посікти капусту. — Він його ссѣк, порубав на шматки. н. к. — Хведора Безрідного отамана курінного постріляли, порубали. н. д. — **Изрубленный** = по-

рубаний. — Несуть пани-осаули козацьку зброю: литий панцирь порубаний... К. Ш.

Изругать = 1. ви(ла)яти, на(ла)яти, (згаду)ючи батька) — ви(б)атькувати. — Одімкнути пекло, випустити грішні дүші, тільки не випустить однієї душі, що отця й матір та налаяла. н. п.

2. із(ла)яти, об(ла)яти. — Не зобута, не зодягнена, така збита та ізлаяна. н. п. — Облаяли мене, неначе останню паницю. Лев.

Изрывать, **изрыть** = розривати, розкопувати, скопувати, розріти, поріти, позривати, розкопати, покопати, скопати, поскопувати. — І могили мої милі Москаль розриває... Нехай рие, розкопує, не свого шукає. К. Ш. — Скопав увесь горбод. Чайч.

Изрыгать, **изрыгнуть** = виригати, ви(б)лювати, виригнути, ви(б)лювати; викидати, викинути.

Изрыскать = оббігати, облітати, обгасати, вибігати. — Оббігав усе село — нігде його не має.

Изрыть = д. **Изрывать**.

Изрыдить = прорідити.

Изрыдка = рідко, зрідка (Чайч.), рідко коли, дѣ-коли, коли не коли, в ряді-годи. С. Л. — Вона й горілочки в ряді-годи хлєсне. Гул. Ар.

Изрызать, **изрызывать** = порізати, покр(а)яти, (аби-як) — почикрижити, (на шматки) — пошматувати, (дрібно) — покришити, (карбами) — покарбувати, (капусту шатківницею) — пошаткувати. — **Изрызанный** = порізаний, покр(а)яний, покарбований і т. д. — Вони узяти того багатири, та й порізали його на шматки... От брат багатирів пішов у їх хату, подививсь, що брат пошматований... н. к. — Порізала, пошматовала полотно, а до ладу не довела. Чайч. — Порізаний хлїб. — Покраєне м'ясо. — Покарбований на війні чоловік. — Почикрижив, тай кинув.

Изрызвиться = розпустувати ся, розжирувати ся, розбалувати ся.

Изрышетить = подірявити, порешетити.

Изрыдный, **но** = добрий, ре, доб(р)ачий, че, гарненький, ко, гар(а)зд, незг(і)рший, ше (про кількість) — чималий, чимало. — Доб(р)ачий кавун. — Чималий дохід має.

Изсѣлывать, **изсѣлить**, ся = 1. зас(а)лювати, засмальцьовувати, зайл(о)жувати, зашмарбувати, ся, засалити, засмальцювати, ся і т. д., (про кільки) — позас(а)лювати, позасмальцьовувати, ся і т. д. — Він увесь засмальцював ся.

2. виса́лювати, висма́льцо́вувати, вишма́ро́вувати, ся, ви́салити, ся і т. д. — Вишмарував усе сало.
- Иза́сывать, изоса́ть** = виса́ти, висмо́ктувати, ви́сати, ви́смоктати, ся, (кілки) — повиса́ти, повисмо́ктувати. С. Аф.
- Изве́рливать, изверли́ть, ся** = висве́рділювати, виві́рчувати, посверді́ти, поверті́ти, попрові́рчувати. — Усю дошку повертів — самі дірки стали Чайч.
- Иско́бли́ть** = зскреба́ти, зшкреба́ти, ви́с(ш)креба́ти, вишкрема́дити.
- Изсло́ня́ться** = розволо́чити ся. — Попаде між паниць та волоцюг, розіпеть ся, розволо́чити ся. О. Мир.
- Изсле́дить** = послі́дити, наслі́дити, наго́пати. — Тільки що вимазала долівку, а він скрізь наслідив
- Изсле́дование** = (яко дія) — вислі́жування, дознава́ння, розвідува́ння, (як результат) — ви́слід, ви́слідка, ро́звідка, виві́дка. С. Л. Жел. Пар.
- Изсле́дователь** = ви́слідник (С. Жел.), розвідач.
- Изсле́довать, изсле́дывать** = ви́слідити, розвіда́ти, дізна́ти, дійти, вислі́жувати, розвідува́ти, дізнава́ти, дохо́дити. С. Жел. Пар.
- Изслі́юивать, изслі́юи́ть, ся** = заслі́юювати, заслі́юити, ся, (багато) — поза́сліюювати, ся.
- Изсори́ть** = розві́яти, прога́йнува́ти, про́цндрити, прома́нта́чити. — Розвіяв багато грошей.
- Изсоса́ть** = д. **Иза́сывать**.
- Изо́хлый** = зо́хлий, ви́сохлий, ви́схлий.
- Изо́хнутъ, изе́хати** = 1. ви́сохнути, ви́сохти, висиха́ти, со́хнути, (про кілки) — повисиха́ти, позе́хати, повесе́хати, посе́хнути. — Були річки — повсихали, були крапці — повірали. н. п. — Яблуні всі посохли.
2. зма́рніти, помарні́ти, ви́сохнути, ви́сохти, ма́рніти, висиха́ти, со́хнути. — Помарніли ми обоє: я в неволі, ти вдовою. К. Ш. — Полетіла б я до тебе, та крилець не маю, щоб побачив, як без тебе з гора висихаю. Кот.
- Иза́иваться, изсто́яться** = видиха́ти ся, ви́тхнути ся. — Пиво відихалось, бо стояло не закрите.
- Изе́тари** = д. **Иза́ива**.
- Изе́тега́ть** = 1. поби́ти (хлюско́ючи, стьоблю́ючи, на пр. батіг, лозину).

2. ви́стьобати. — Вистьобала ковадю.
- Изсто́ялый** = ви́тхлий.
- Изсто́яться** = д. **Иза́иваться**.
- Изстро́га́ть, изстру́га́ть** = зстру́гати. — Вею палицю зстругав.
- Изстре́ливать, изстре́ля́ть** = 1. простре́лювати, попростре́лювати. — Мету зо всім попрострелювали.
2. вистре́лювати, розстре́лювати, по́вистре́лювати, ви́стреля́ти, розстре́ля́ти, розпу́кати. — Всі набой по́вистре́лювали.
- Изступле́ние** = несамо́вітість.
- Изступле́нный** = несамо́вітний, шале́ний. — Кричить, мов несамо́вятий. — Хома паний у млині хропе, мов убитий, а я тебе поцілую, мов несамо́вятий. Кум мірошник, вод Дмитренка.
- Изу́чивать, изу́чить** = ви́су́кувати, ви́су́кати, посу́кати. — Посукала всі витки.
- Изу́шать, изу́шить, ся** = 1. ви́су́шувати, ви́сушити, ся. — Висушити хліб. — Висуши сорочку.
2. зу́шити. — Стоптан, зламав червону калину, зушив, звивив дівку Марусину. н. п.
- Изе́читывать, изе́чита́ть** = д. **Вые́читывать** 1.
- Изе́снать** = д. **Вые́снать**.
- Изе́схать** = д. **Изо́хнутъ**.
- Изе́ккати, изе́чь** = 1. ви́ру́бувати, зру́бувати, витина́ти, ви́рубати, зруба́ти, зта́ти, (багато або все) — по́зру́бувати, по́виру́бувати, позтина́ти. — Повирубав увесь ліс. Чайч.
2. ви́сікати, ви́тесува́ти, ви́сікти, ви́тесати (з каменю).
3. **Изе́чь розга́ми** = відшма́гати, відчу́храти, вишпарити. — **Изе́чь мече́мъ** = по́сікти, поруба́ти. — Козак лежить постреляний, порубаний. н. д. — Шаблі булатні виймайте, тіло козацьке порубайте, в чистім полі поховайте. н. д.
- Изе́каться, изе́чься** = ви́сікати ся, ви́сікти ся, ви́сікти ся (про тканину і волосся). — Від радості кучері вють ся, від журби січуть ся. н. п.
- Изе́бра** = сіре́нько.
- Изе́кати, изе́кнутъ** = 1. висиха́ти, ви́сохнути, ви́сохти. — Висохла уся вода у кришці. Чайч.
2. збавля́ти ся, витра́чувати ся, ви́ходити, зника́ти, зба́вити ся, ви́тратити ся, ви́йти, зникну́ти. — Увесь запас ви́шов, витратив ся.
- Изе́кный** = ви́сохлий.
- Изувѣрный** = бу́зуві́рний.

Изувѣрство = бузувѣрство.

Изувѣръ, ка = бузувѣр, ка. С. Аф. З. Л.

Изувѣченіе = скалѣченія.

Изувѣчивать, изувѣчить, ся = калѣчити (С. З.), скалѣчити (С. З. Л.), покалѣчити (С. Л.), знѣчити, обезвѣчити, обезвѣчити (С. Ш.). — Собаки його обезвѣчили. — На війні його покалѣчили.

Изукрásить, изукрáшивать, ся = украсити (С. Ш.), закрасити, скрасити, оздобити, прибрáти, процвѣтити, украсáти, украшувати (С. Ш.), зукрасáти, закрашáти, оздоблáти, ся, (мережками) — вимережати, вимережувати, (бляхами, цвѣяхами) — вицвѣяхувати, вицвѣякувати, вицвѣяховувати і т. д., (квѣтками) — уквѣтчáти, заквѣтчáти, по(в)уквѣтчувати, позаквѣтчувати, ся. — **Изукрáшенный** = закрашений, укрáшений, убрáний, цвѣякований (С. Л.), цвѣяхований, уквѣтчаний, процвѣтаний, вицвѣяхований. — Червона калина луги украшає. н. п. — Та віють вітри з гори все согласні, та ідуть дощі звищу красні, землю з'оросають, травю встилають, а квѣтами зукрашають. н. п. — Встала весна, чорну землю сонну розбудила, уквѣтчала її растом, барвінком укрила. К. Ш. — Галера трьома цвѣтами процвѣтана, мальована. н. д.

Изумительный, но = дивний, но, дивобний, чудний, чудно, чудернацький, дивоглядний (С. Пар.).

Изумить, ся, изумлять, ся = здивувати, ся (С. Аф. Л.), зачудовати ся (С. З.), з'умити ся, дивувати, ся (С. Аф.), чудовати ся (С. З.), дивом дивувати (С. З.). — **Изумлённый** = здивований, зачудований. — Я дуже здивував ся, почувши про се. — Чудуючись, витрищив очі. С. З. — І сьому чуду дивуєм ся. С. З. — Зумила ся Марійка, зумила ся, а деж її руса коса поділа ся. н. п.

Изумлѣніе = диво, дивовіжя (С. З.), дивування, подив (С. Пар.). — **Привести, придти въ изумлѣніе** = здивувати, ся.

Измурѣдний, измурѣдовый = с(ш)марáг(Г)довий (С. Жел.).

Измурѣдъ, кам. Smaragdus = с(ш)марáг(Г)д. С. Жел.

Изурóдовать = изнѣчити, знѣчити, по-нѣчити, скалѣчити, покалѣчити. — Изнѣчив мене так, що й на піч не злізу. н. п. — Покалѣчено йому на війні руку.

Чайч. — **Изурóдованный** = знѣчений, скалѣчений, покалѣчений.

Изурóчивать, изурóчить = урікати (С. Ш.), урóчити (С. Ш.), наврóчити (С. З.), з'урóчити. — Ото сказала, коли б ще не наврочити. — Як глинула, так і з'урочила, це вже в неї такі очі урочі.

Изустный, но = ўстний, но. С. Ш.

Изучáть, изучить, ся = (в)учити, ся, навчáти ся, вивчити, ся, навчѣти ся (С. Пар.), докладно — зглибити.

Изучѣніе = вивчення (С. Пар.), наука.

Изъ = з, зі, зо. — Приїхав з города. — Та й ішов чумак з Дону, гей з Дону до дому. н. п. — Він зо всього бере процент. —

Изъ всёхъ силъ = я́ко мóга, чим дужч, з усі́ї сили, що сили. — **Изъ-за** = за, с поза́. — За стѣни виглядає. — Вийшов с поза хати. — **Изъ за васъ я посóрился съ нимъ** = через вас я з ним посварив ся. — **Изъ-подъ** = с під. — Я витягну тебе с під споду. Кот. — У його с під носа крадуть, а він не бачить. — **Работать изъ барышá** = працювати для зйску. — **Изъ-полу** = з половини.

Изъѣдáть, изъѣсть = з'їдати, виїдати, проїдати, з'їсти, виїсти, проїсти, по-з'їдати і т. д. — Іржа проїла залізо. — Міль повиїдала.

Изъѣздить, ся = 1. об'їздити, виїздити. — Об'їздав усю Україну. — Скрізь виїздав. 2. з'їздити, ся. — Був кінь, та зїздав ся. н. пр.

Изъявить, изъявлять, ся = виявити, віказати, показáти, виявлáти, викáзувати, показувати, ся.

Изъянь = 1. шко́да, втра́та, утра́та, в(у)біток С. Ш. — Брат не брат, а шкоди не роби. н. пр. — Не сто́ кін утрати. н. пр. — Спиток не вбиток. н. пр.

2. ва́да (С. Ш.), ганжа́, ганч, ска́за, блізна. — Як нема болота без жаби, так нема чоловіка без вади. н. пр. — Кін без жадної вади. — Без сліпоти і иньших вад. Б. Н. — Кін з ганжою. Лев. — Купец повинен ознаймити, еже́ї би тая вещь, которую продасть, міла якую сказу. Б. Н. — **Съ изъяномъ** = з вадою, з ганжою, з сказою, каліч.

Изяснѣніе = вияснення, тлумáчення (С. Л. Ш.); виявлѣння.

Изяснить, изяснять, ся = 1. вияснити, витлумачити (С. Л.), вікласти, вияснѣти, тлумáчити (С. Ш.), виклада́ти, ся.

2. віказати, вімовити, висловити, ся, віказувати, вимовляти, висловляти, ся.

Изя́тіе = 1. ви́ймання, ви́лучення.

2. д. **Исклю́ченіе**.

Изя́ть = ви́няти, ви́лучити.

Изыска́ніе = ви́шу́кування, дознава́ння, вислі́жування, розвідува́ння, ро́звідки.

Изыска́ть, изыскива́ть = ви́шукати, ви́спі́дити, дійти́, дізна́ти, розві́дати, до́брати́ спосо́бу, ви́шу́кувати, вислі́жувати, до́ходити, дознава́ти, розвідува́ти, до́брати́ спосо́бу.

Изысканный = 1. ви́шуканий, вислі́жений, дізнаний, розві́даний.

2. ви́гадливий.

Изы́брь, зоол. *Cervus capreolus* = са́рна. — Мов сарна в гаю. К. Ш.

Изы́мина = родзі́нка, озю́мина.

Изы́мный = родзі́нковий, озю́мовий. (Лів.).

Изы́мъ = родзі́нки (С. З. Л.), озю́м (Лів.). — Сви́ню хоч родзі́нками годуй, а все буде кашлауха. н. пр.

Изя́щество, изы́щность = краса́, вибо́рність.

Изя́щный = дуже га́рний, кра́сний (Гал.), вибо́рний (С. Ж.).

Ика́ніе = ика́ння, гика́ння.

Ика́ть = ика́ти, гика́ти.

Ико́на, мн. іко́ны = о́браз, мн. о́бразів, бо́ги. С. Л. — Ти йому про о́брази, а він тобі про лубя́. н. пр. — Він добре бо́гів маю́є. С. Лев.

Ико́нникъ = 1. маля́р, богома́з (що ма́лює о́брази і той, що продає їх). — Такий маляр, що поки Бога зма́лює, то чорта з'їсть. н. пр.

2. бо́жниця, бо́жникъ, здр. бо́жничо́к. С. Ш. — Нама́люю ма́тір, на бо́жник поставлю, на бо́жничок глянупу, ма́тір іспо́мянупу. н. п.

Ико́нный = о́бразовий.

Иконома́зъ = богома́з. С. Ш.

Иконопи́сець = маля́р, (аби-який) — бо́гома́з.

Ико́рный = икра́ний.

Ико́та, ико́тка = іка́вка, гіка́вка, від-гі́к. — Ика́вко, ика́вко, де ти була? — У Ки́їві — Що ти робила? — Жиди во-зила. — Покинула? — Покинула. — Поки-нь же й мене. Н. замовляння від іка́вки.

Ико́тная тра́ва, ико́тникъ = рос. *Berteroa incana* De. — ба́бішник, іка́вка, боро́ва мо́рква, *Alyssum montanum* L. = лі́сний че́рвець. С. Ан.

Икра́ = 1. икра́, (одно зерно) — икра́ина, (ося́трова або бі́лужа, соло́на) — кавя́р, (ракова) — ка́шка. — І кавя́ру везе з До-ну, — всього везе, та не знає, що ді́єть ся дома. К. Ш. — О́то, що товста шийка — то рачиха з кашкою.

2. икра́, мн. і́кры = лі́тка, лі́тки, жі́жка, жі́жкі. С. З. Л. — Драпо́нув, аж лі́т-ками креше. — Жі́жки від танці́в задрі́жали, вистри́буючи го́цака. Кот.

3. кри́га, кри́жина. — Така вели́ка кри-жина, трохи не перевернула чо́вна.

Икра́стый = 1. икра́ний.

2. літга́тий.

Икра́ться = те́рти ся (С. Ш.), викида́ти икру́. — Риба почала вже те́рти ся. Чайч.

Ику́ша = і́кало, гі́кало. — Оце ще гика-ло! як почне гикати, то й кінця не має.

И́лемъ = рос. *Ulmus campestris denudata* — в'яз, зрубана дере́вина — в'язи́на, У. с. *suberosa* — бе́рест, бересті́на, карага́ч, кара́ч. С. Ан.

И́ли = 1. чи, або́. — Чи роби, чи ходи, а ми́ні до́годи. н. пр. — Або пан, або про-пав. н. пр. — Чи ти, милий, при́пав пи́лом, чи метели́цею? н. п. — **Или то** = або те́ж. — **Или то би́шъ** = чи то́ пак.

2. хіба́. — Хіба́ тобі про се не ка́зано? — Хіба́ ти не чу́в?

И́листый = му́лкий (С. Л.), му́листий, гле́йкий (С. Л.), гру́зький (С. З.). — Гру́зьке боло́то. — Му́лке дя́о.

И́люминовать = 1. лю́минувати.

2. розма́льовувати.

И́ловатый = му́лковатий, глеюва́тий (С. Аф. Л.). — Пога́но купати́сь — дно глею-вати. С. Л.

И́ловка = гле́й (глина з му́лом). С. Аф.

И́ль = му́л, (глиня́стий) — гле́й, (боло-тя́ний) — тва́нь, тва́ню́ка, (на дні со́ляних о́зер) — ка́л, ка́лю́ка. — **Напо́сний и́ль** = на́мул, наволо́ка. — **Зане́сті і́ломъ** = заму́лити. С. Аф. — Набра́в ся, як лин му́лу. н. пр. — Більше глею, ніж води. К. Ш. Т. — Без при́зору за́плинув му́лом став, і млин мо́лоти перестав. В. Ц.

И́ль = д. **И́лі**.

И́льмовый = в'язо́вий, бересто́вий (д. **И́лемъ**).

И́льмопра́дъ = з поро́ди метели́ків.

И́льный = му́ловий, гле́йовий.

Има́лки = д. **Жму́рки**.

Имени́нникъ, на = ме́нінник, ця. С. Л.

Имени́ны = ме́ніни. С. Л.

Имени́тый = д. **Знамени́тый**.

И́менно = 1. вла́сне (С. З.), дій́сне, са́-

ме (С. З. Л.). — А власне для того, жеби Мазепа был самовластцем. Скоропадський. С. З. — Він так саме наказував, як от ви тепер кажете — Тоді саме, як він приїздив, я нездужав. — Се дійсне так, як ви кажете.

2. саме, а саме, саме як, як-то. — Там було чимало людей, а саме: Іван, Пилип і інші. С. Л.

Іменної = іменний.

Іменованіє = менування.

Іменовати, ся = менувати, ся (С. Л.), звати, ся, називати, ся. — Іменований = менований, менений (С. З.), названий. — Звиш менований. С. З.

Імовітый = заможний, заміжний.

Імператоръ = імператор, царь, цесарь (Гал.).

Імператрица = імператорша, цариця, цесарєва. (Пр. д. під сл. Государь, Государыня).

Імперіаль = 1. червінець (золота рос. монета = 10 р. 30 к.).

2. місце поверх будки в екіпажах.

Імперія = імперія, царство.

Імущество = добро, худоба, маєток, маєтки, статки, вжитки, майно (Гал.). — Буде шпит ця й похмелить ця й чумакові не журить ця, що пронив добро. — Не збирай синові худоби, збери йому розум. н. пр. — Маєток скупого оживає по смерті його господаря. н. пр. — Нехай отець-матуся статки, маєтки збувають, мене молодого з неволі викупають. н. д. — Забирають із собою усі свої вжитки, це й маленькі дітки. н. п. — Благоприобретенное имущество = д. під сл. Благоприобретенный. — Родовое имущество = родові, (після діда) — дідовщина, дідизна, (після батька) — батьківщина, отцівщина, (після матері) — материзна, (після брата) — братівщина. — А дідизна було доволі — вічний покій предкам і дідам. н. о. — Спорять ся, як за батьківщину. н. пр. — Отцівщина в мене нема. Кр. — А если материзна, тоді мають брати з сестрами рівно поділити. Ст. Л. — Наследственное им. = спадкове добро, спадок (С. З.), спадщина і д. Родовое им. — Давайте міні усю спадщину, а я за ваші часті буду сплачувати. — Движимое им. = рухоме добро, рухомість (С. З.), рухомі речі, (переважно скотина) — худоба, статок, статки, товар, (переважно хліб і хатні речі) — збіжжя, (переважно одежа) — манатки, манаття, (переважно хатні речі) — скарб, (злиденне) — мизерія, злидні.

— Шати і всякі убори і всі інші речі рухомі. Ст. Л. — Багато у його худоби: одних волів шість пар. — Не мавши статку, не буде й упадку. н. пр. — Мізерії наклали дві скриньки, на човен зараз одіслав.

Кот. — Недвижимое им. = маєтність, маєток, нерухоме добро, лежачая маєтність. — Всякая маєтність материстая маєт іти в рівний діл межі всіх дігий. Ст. Л. — Всю маєтність так лежачую, яко і рухомую. Ст. Л. — Зо всей худоби лежачої і рухомої. Орлик. С. З. — Государственное, казенное им. = державне, скарбові, казенне. — Заповѣдное им. = наказне. — Общественное им. = громадське. — Не то громадського, а й свого добра не доглядів. — Пожалованное им. = дароване. — Се йому дароване від царя за службу. — Помѣщичье им. = панське, скарбові (Прав.).

Імущій = багатий, заможний, заміжний. Імѣніє = д. Імущество. (Слово Імѣніє прикладаєть ся переважно до нерухомої маєтності, а слово Імущество — здебільшого до рухомості).

Імѣть, ся = мати, ся, міти. — Людей питай, а свій розум май. н. пр. — Хто сіє по Покрові, то й не має що дати корові. н. пр. — Як маю я журити ся, докучати людям, іду лиш я світ в очі, що буде, те й буде. К. Ш. — Імѣть значеніє = мати силу, вагу. — Імѣть сердце на кого = гнівати ся, сердити ся, ремствувати. — Імѣть на замѣчаніи = мати на увазі, на оці, на пеньку. — Імѣть основаніє = мати рацию. К. Ч. Р. — Імѣть цѣлью = мати на меті. — Імѣющий = маючий. — Імѣется = є, єсть, маєт ся. — Не имѣется = нема, не має, (в жарт або грубо) — кат'має, чорт'має. — Тим до тебе не прийшов, що чорт'має підшов. н. пр. — Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі із нашої України. К. Ш.

Імя = 1. мєннія (С. Л.), імєння (С. З.), ім'я, назва, назвище (С. Ж.). — Отъ моего имени = від мене, моєю губою. — Так і скажіть йому моєю губою, що він дурень. Кр. — По имени = на ймення (К. З. о Ю. Р.).

2. слава. — Человѣкъ съ именемъ = славний, славетний, значний.

Імянины і т. д. = д. Іменины і т. д.

Інакій, інаковий = інший, інакший.

Інако, інаково, інакь, іначе = 1. іньче, іньше, інакше. — Хоч гірше, аби іньше. н. пр. — Іначе какъ нібудь =

як нѣбудь іньче, якось инакше, иньшим спѣсѣбом, рѣбом, другѣ як.

2. а тѣ. — Цить, а то буду бить. н. п.

Инбірныі = імбиревій.

Инбір = імбір, імбѣр (корінъ *Atomum zingiber*). — Випив з пів квартівки з імбером пінної горілки. Кот.

Индекс = указник. С. Ш.

Индивѣтъ = обмерзати, припадати інем. — Аж сїрий вовк тут опинив ся, обмерз, дріжить, як мокрий хірт, зубами знай цокоче. Гр.

Индивидуальный = окрѣмнішній, особістий.

Индигѣ, индигъ = калїя (синя фарба, що добувають ся з рослини *Indigofera argentea*). Ніс.

Индіговий = калїєвий.

Индъ = інде, де-інде, в іньшому мїсці. — Іди, Ринде, де-инде. н. пр.

Индюк = индик (пт. *Meleagris gallopavo*). — Индик хоч не сїпѣва, так багачко думає. н. пр. — Ходить, як индик переяславський. н. пр. — Ожерельє индюка = коралі, пѣбородки,

Индюшка = индикка.

Иней = іней, нѣморѣзь.

Инженѣръ = інженіръ.

Инициатива = прївїд, прїзвїд, перѣд, почїн. — Він усьому прїзвїд дає. — Усї пішли за його прїводом.

Инициаторъ = прївїдця, прїводѣць.

Инокѣнто = потаємне, нїшком.

Инокрѣць = чужовірѣць, не нашої віри.

Иновѣріє = чужовірѣство. (Вїра, відмінна від тїєї, як панує в державї).

Иновѣрный = чужовірний.

Иногдѣ = інодї, інколи, часом, часами, дѣ-коли, порою, мїсцями. — Инодї густо та пусто, а инколи рїдко та мїтко. н. пр. — І слїпа курка дѣ-коли зерно знайде. н. пр. — Часом з класом, порою з водою. н. пр. — Мїсцями й я їм рибу. Харьк Чайч.

Иногдѣшній = що бувѣс інодї.

Иногородѣць = з іньшого гѣрода (мїста).

Инозѣмецъ, инозѣмка = чужозѣмецъ, чужозѣмка. С. Ж.

Инозѣмный = чужозѣмний, чужозѣмський. — А тож ся маєть розумїти і о послѣх чужозѣмських. Ст. Л. — Чужозѣмські звїрі. Кр.

Иной = іньший, іньчий, инкотрий (С. Л.), дѣякий, дѣ-котрий. — З иньшою говорить, до иньшої ходить, мене молодю у славоньку вводить. н. п. — Та нехай вона мене не їде, та за иньшого замїж їде. н. п. — Утїкали ляхів дѣ-які повки, їли ляхів собаки

і вовки. н. д. — Иной разъ = д. Иногдѣ.

— Это инѣе дѣло = се іньша рїч.

Инокиня = черніця, чернічка. — Одна пішла в осїнь замїж, а друга в мясницї, а третя чорнявая пішла у черницї. К. Ш.

Инокъ = чернець, ченця, мн. ченці, здр. чѣнчик. — Чорт не плаче, коли чернець скаче. н. пр. — Душа чорна, мов у ченця рѣса. н. пр.

Иноплеменникъ, ца, инорѣдѣць, ка = чужорѣдѣць, ка. Бш.

Иноплеменный, инорѣдный = чужорѣдний.

Инорѣчіє, иносказаніє = д. Аллѣгорїя.

Иностранѣць, иностранка = чужозѣмецъ, ка. С. Ж.

Иностранный = д. Инозѣмный.

Инохѣдѣць = инохѣд (частїше вимовляють ся нїби винохѣд), ступак, крѣчак, шлѣпак. (С. Пар.). — Кїнь винохѣд. К. З. о Ю. Р.

Иночѣскій = чернѣчий, чернѣцький. — Чернѣча злоба до грѣба. н. пр. — Та по молодѣчї будеш Боговї молитись, а не по чернѣчї харамаркѣть. К. Ш.

Иночѣство = чернѣцѣство. С. З. Ж.

Иночѣствовать = чѣнцѣвати.

Истрѣкція = наказ.

Инструментальный = струментѣвий.

Инструментъ, ты = струмент, справа, справїля, начиння (С. Ж.), прїстрїй, прїпас. — (*Бонѣарський*): ковѣла (загинати обрѣчи), натягач і набївач (натягати і набивати обрѣчи), затѣрач (вирїзувати жѣлобки), рѣзмїр (замїсьць циркули). — (*Ковѣальський*): ковадло, мѣлот (маленький) — однорѣк, (що на йому чѣботи підковують) — стоячка, (тримати або витягати що) — клїщі, обцѣньки, лѣщѣта. — (*Колїсницкий*): бѣгальня (вигинати полози), водїло (згинати обїд), гладїй (виглажувати), лѣпѣтѣнь (провїрчувати), нѣрвина (держати обїд згнугнати), натягач (натягати обїд на шпїцї), писак (вирїзувати), рїзѣць (обточувати яточину), шпїгѣ (рївняти). — (*Корѣбницкий*): прїбїйниця (дощечка), забївня (кїлочок), обїймиця. — (*Кутїрський*): бїлик (вичищати мѣзку), вершѣбаина і шпѣгѣ (натягати шкуру для вичищѣки), клѣч (розтигати шкуру), клѣчѣвѣк (вїрьѣвка до сѣього клѣча), штрїха або штрїхѣль (вичищати шерсть), юхѣтарка (вирѣблѣвати юхѣту). — (*Тѣслѣрський*): сокира, пїлка, долѣто, свѣрдел, рїшѣтак (робити карунки),

шпунд. — (*Ткацький*): а) верста́ть (див. під сл. **Верста́къ**), б) мотови́ло, що на його мотавуть нитки, складаєть ся з ріжків та перехрестя, в) виту́шка, щоб змотати пряжу на клубки, стоїть на стільчикові, у його вроблений штѡмпель, на котрому навхрест два бильця, на кінці їх коники, що на їх надівають півміток, г) оснівниця, на котрій робить ся основа, вона складаєть ся з ря́ми з кілочками, д) прядка, складаєть ся з стільчика на ніжках, під ним підніжок, до його прироблено циганку, вона другим кінцем чіпляє за веретено, на стільчику два стовпчики, між їх колесо, на передньому стовпчику сволочок, на кінці котрого третій стовпчик, в котрому шкураток з дірчкою, де друге верхнє веретено, а на йому вілка з крючками, потім ска́лка та колісцє, на котрих шнур, е) шинка — дощечка, котрою перекладають нитки в основі, ж) вороти́ло, котрим навивають основу. — (*Шевський*): клесачка (рівняти зморшки), книп, книпець (ніж шевський), ко́пил (колодка, на котру натягаєть ся чобіт), крѹчѹк (дощечка загнута, щоб витягати шкуру), натира́чка або товкма́чка (рівняти закаблуки), обця́ник (кілочок, котрим забиваєть ся колодка, коли на ній чобіт), писачка (паличка, що нею рисують підшви), праві́ло і стрі́лиця (виправляти халяви), ра́шкуль і терпѹг (стирати гвіздки в чоботі), сморці́на дощечка, котру вставляють в передок чобота, коли він на колоді), шва́рок, (камінчик, що ним розглажують закаблуки), ши́ло і шва́йка (проколювати дірочки), кра́мниця (дощка, що на їй ріжуть ремінь). — (*Хірургічний*): штри́-кавка (для проколювання), ма́цовилка, прѹ-тичка (д. **Зонд**). — (*Розмаїтий*): ви-верта́чка (що небудь вивертати), кѣ́льня (лопатка у мулярів), обце́ньки і ра́к (влямати гвіздки), ко́пець (довбати мед), перѣ-чистка (очищати коноплі від костриці), пробі́й (пробивати дірки), січка́рня (різати січку), шаткі́вниця (сікти капусту), шпи́ця (знімати кору з берези), щипа́вка (зривати овоц.).

Инсургѣнтъ = повста́нець.

Интерва́ль = переме́жок, перѣ́рва (С. Пар.).

Интереса́нтъ, ка = грошолѹб, ка, кори-столѹбний, на, собі́йний (С. Пар.).

Интересный = д. **Занимательный**.

Интересова́ть, ся = ціка́вити, ся. — Ци-кавить ся він дуже громадськими справами. Чайч.

Интересъ = 1. корі́сть, зиск, виго́да, хо́сен (Гал.), інтерес. — Користі з два шати, та й ті цербаті. н. пр. — Тоді ін-терес, коли повний черес. н. пр.

2. ціка́вість, заці́кавлення. Б. Ш.

Интри́га = 1. ка́верза (С. Л.), ви́круті́, підкі́п (С. З.). — Се вже його каверзи — я знаю. — Там ваших каверз не вважають. Кот.

2. за́в'язка (в драматичному утворі).

Интрига́нтъ, интрига́нтка = ка́верзник, ця (С. З.), круті́й, ка, крута́рь, ка, баламу́т, ка.

Интригова́ть = каверзува́ти (С. Л.), кру-тити, каламу́тити (С. Л.), баламу́тити; зачіпа́ти, займа́ти (кого).

Инфанте́рія = піхо́та.

Ироні́ческий = іроні́чний, глузли́вий, насмі́шкуватий.

Иро́нія = іро́нія, жельце́; глум, по-глумка.

Иса́нки = д. **Ба́рхатець** 2.

Искажа́ть, иска́зить, ся = 1. псува́ти, нівечи́ти, зопсува́ти, попсува́ти, зніве-чити, понівечити, ся.

2. переверта́ти, пере́кручува́ти, пере-іна́ксувати, переверну́ти, пере́крутити, переіна́кшити, ся. — Що я казав йому — він те́ усе пере́крутив.

Искаже́ние = псува́ння, нівечення; пе-реверта́ння, пере́кручування, переіна́к-шування.

Иска́львать, иско́лѹть, ся = 1. ко́лѹти, ско́лѹти, поко́лѹти, поштри́кати, ся. — Поколов руку шишиною. — Поштрикав ножем.

2. розко́лювати, розко́лѹти, ся. — Дощка від сонця розколола ся. — Розколов дровеняку на двоє.

Иска́лчивать, иска́лчить, ся = калі́чи-ти, ска́лчити, пока́лчити, ся. — Так мене побили, так пока́лчили. Лев.

Иска́ние = шука́ння, шука́ння.

Иска́пывать, иско́пать = 1. вико́пувати, ви́копати. — Викопав я криниченьку в зе-ленім саду. н. п.

2. поко́пати. — Увесь горбд покопав.

Иска́тель, ни́ца = шука́ч, ка, шука́льник, ця (Чайч. Полт.). — **Иска́тель** прика́-ченій = пройди́сьвіт,

Искáтельный = (у)влéсливий, підлéсливий, підліза, лабу́зник.

Искáтельство = запобігáння лáски, (у)-влéсливість, підлéсливість.

Искáть = шукáти, (тихенько або й нишком) — шáрити, нишпорити. — Сив голуб літає, голубки шукає. н. п. — Не кидай живого, не шукай мертвого. н. пр. — Милий покидає, иньшої шукає. н. п. —

Искáть вь головѣ = ськáти. — Лягай, я тобі поськаю. н. к. — **Искáть вь судѣ** = позивáти, ся, прáвити судом, доправля́ти ся. — Була жінка мужика, пішла позивати; присудили мужика ще й жінку прохати. н. п. — **Искáть когò глазами** = шукáти очима, позирáти. — Позирає навкруги, чи не побачить його. — **Искáть мило́сти** = запобігáти лáски, підсипáти ся, підстилáти ся, підлабу́знювати ся. — **И. о́щупью** = шукáти по́мацки, по́лашки, по́лащем, ма́цати, ма́цкува́ти, жа́рити. — Хома не лягав, шарив щось по хаті. Фр. — **Искáть предло́га** = шука́ти за́чіпки, при́ключки. — Він тільки зачіпки шукає, щоб на його напастись. Чайч.

Искáдывать = скида́ти, викида́ти.

Исклєва́ть, исклє́вывать, ся = 1. поклюва́ти, склюва́ти, подзбóбати, подзбóбати, склбóвувати, ся. — **Исклє́ванный** = поклю́ваний, подзбóбаний (про овочі, ягоди) — клюва́к. — Огірки-кляваки. Чайч. Хар.

2. ви́клювати, ви́дзьо(ю)бати, ви́кльобувати, ви́дзьо(ю)бувати, ся.

Исключа́ть, исключи́ть, ся = ви́ключа́ти (С. Л.), ви́луча́ти (С. З. Л.), ви́кида́ти, ви́микáти, ви́йма́ти, ви́рахо́вувати, ви́ключити, ви́лучити, ви́кинути, ви́няти, ви́рахувати, ся (С. З.). — То ви вилучте мое теля споміж ваших. Кр. — Од вищого до нижчого стану, нікого не ви́ймаючи. Ст. Л. — Умерлих із реєстру ви́рахувати тре́ба. С. З. — **Исключа́я** = опрі́ч, окрім. — Ве́й були окрім його.

Исключе́ние = ви́лучка (С. Пар.), ви́ймок, ви́ймка (С. Пар. Жел. Г. Ог.), ви́няток (С. Жел.), ви́мик. — **Исключе́ние состави́ть** = ви́нятися. — Тільки одна птиця ви́нялась, що побила зьвірів. н. к. К. З. о Ю. Р.

Исключи́тельный, но = ви́ключний, но (С. Ж.), ви́нятковий, ви́ймковий, во (С. Ж.), особли́вий, во, окремни́й, но.

Исковáть = ви́кувати, скува́ти.

Искове́ркать = покриві́ти, покрóрчити, погну́ти, пере́крути́ти, поні́вечити.

Исковой = позовни́й.

Исковы́рять = поко́лупáти, подрі́нати, поко́пирса́ти (Лев.).

Иско́лáчивать, иско́лоті́ть, ся = розби́вати, розтов́кувати, зби́вати, розтрóщувати, побивáти, розби́ти, розтов́кти, зби́ти, розтрóщити, побі́ти, ся, (про кільки) — порозби́вати і т. д. — Побив на йому усю палицю. — Збила ся довбня.

Иско́лесі́ть = обі́здити, обході́ти, сході́ти, ви́їздити, ви́ходити, (бігаючи) — ви́бігати, обгаса́ти, ви́гасати. — Обі́здив усю Україну. — Ви́їздив усе поле, шукаючи. Чайч. — Ви́ходив увесь го́ро́д, а не знайшов лопати. Чайч.

Иско́лоть = д. Искáлывать.

Иско́лоті́ть = д. Иско́лáчивать.

Иско́лѣть = 1. д. Иззяба́ть.

2. погі́нути, згі́нути, подо́хнути, здо́хнути, ви́гинути, ви́здихати. — Ви́здихав увесь товар у людей. Чайч.

Иско́мый = шука́ний.

Исконі́ = спочáтку, спéрва, спéршу, в первені́, с передві́ку, зда́вна, з давних да́вен, часі́в, споконві́ку (С. Л.).

Исконни́й = споконві́чний, предкові́чний, старові́чний, старода́вній.

Иско́паемое = копа́льне.

Иско́паемый = копа́льний.

Иско́пать = д. Искáпывать.

Иско́пті́ть = поко́птіти.

Иско́пні́ть = 1. ко́вини (вивих ноги у коний).

2. рос. *Gentiana cruciata* L. = лихомáник, ті́рлич, товсту́ха. С. Ал.

Иско́пні́ть, иско́пні́чивать = зви́хну́ти, ви́вихнути, зви́хати, ви́виха́ти (погу, про коний).

Искоре́ние = ви́корене́ння, ви́плід. — І ви́плоду нема на тих ми́шій.

Искоре́нїть, искоре́ня́ть, ся = ви́корени́ти, ско́ренїти; ви́вести, ви́губити, ви́нищити, ви́бавити, зни́щити, ви́корене́няти, ско́реня́ти, ви́водити, ви́губля́ти, ви́нищувати, зни́щувати, ви́губля́ти, ся. — Таковий звичай повинен ви́корене́няти ся. Б. Н. — Як можна Турна роздрочити, проти Троянців насталити, щоб ви́корени́в їх до тла. Кот. — Ви́бавив усіх ми́шій.

Искорóбять, ся = покрóрчити, покриві́ти, зжоло́бити, спачі́ти, ся.

И́скорка = і́скорця.

И'скоса = ко́со, з ко́са, з'уко́са, скрі́ва.
— Не дивись на мене з ко́са, бо вискочить
бульба з носа. н. пр. — Ой видить ся, що
з'уко́са мила поглядає. н. п. — Скрі́ва, як
вовк погадає н. д.

Искосіть, ся = 1. покриві́ти, покосі́ти, ся.
2. криві́ти ся. — Чогось він кривить ся
на його.

Искра = і́скра, здр. і́скорця, (як кують
залізо) — циндра, (від ка́міню) — ска́лка,
(як одбиваєть ся соняшне проміння на
снігу або на воді) — ска́лка, го́лка. —
А головешки так і розсипають искри —
І кинула кругом очима, аж искри сипнули
з очей. К. Ш. — Мороз здоровий, аж скал-
ками си́пле. О. Ст.

Искра́ивать, искро́ить = викро́ювати, ві-
кро́їти, кро́їти.

Искренний, но = щі́рий, ро, щиро́сє́р-
дий, до, ре́вний, но. — Ой умер старий
батько і старенька́ мати, та нема кому
щиро́ї тиї radoньки дати. н. п. — Там най-
дете щире серце і слово ласкаве. К. Ш. —
Приймаємо тебе хлібом — сілля і щирим
серцем. Богдан Хм. Кост. — Нехай мене
той голубить, котрий мене щиро любить.
н. п. — **Искренний бытъ** = щирувá-
ти. — **Найбо́льше искренний** = щирі́ший.
Бувай здоров із тією, котору кохаєш, а від
мене щирішої по віки не знайдеш. н. п.

Искренность = щирі́сть, здр. щиро́нька.
— Жени ся з другою, поможи тобі Боже,
а за мою щирі́сть покарай тебе Боже. н. п.
— Не стій, коню, надо мною, бачу я щиро́-
ньку твою. н. п.

Искрестіть = 1. похресті́ти (позначити
хрестами).

2. об'ї́здити, виї́здити. — Об'їздив скрізь
нігде нема.

Искривина = д. Изгі́бина.

Искривіть, искривля́ть, ся = покриві́ти,
викривити, скриві́ти, ска́рлю́чити, кри-
ві́ти, викривля́ти, скривля́ти, карлю́-
чити, ска́рлю́чувати, ся.

Искривле́ніе = викривле́ння.

Искри́стый = искра́вий.

Искриться = искрити ся.

Искро́ить = д. Искра́ивать.

Искроме́тный = искра́вий.

Искромеа́ть = почикрі́жити.

Искропа́ть = позшивáти.

Искроші́ть, ся = покрити́ти, поло́кшити.

Искра́къ = кре́мінє.

Искупа́ти, иску́пить, ся = 1. викупа́ти,
вику́плати, відку́плати, вику́пити, від-
ку́пити, ся. — Викупа́ти з нево́лі. — Тягли
вже в буцегарню, та по дорозі відкупив ся.

2. покутува́ти, спокутува́ти, відпокуту-
ва́ти. — Заховаюсь, дитя моє, сама під
водою, а ти гріх мій спокутуєш в людях
сиротою. К. Ш. — Я свою кару ще перед
гріхом відпокутувала. Фр. — Не сьвятій,
щоб не зогрішив, не чорт, щоб не спокуту-
вав. н. пр. — То я той гріх то сая то так
спокутував мущу. К. З. о Ю. Р.

3. заку́плати, закупі́ти, поскупля́ти,
поскуповува́ти. — Усе поскуповав, що
треба.

4. ви́купати, скупáти, покупа́ти, ся.
— Гарно викунав ся у рі́чці.

Иску́питель = 1. виволо́итель, вибаві́-
тель (С. Ж.).

2. Спасі́тель, Спас.

Иску́плєніе = ви́куп, вику́плєння (К. Св.
П.), ви́звіл, виволо́єння (С. Л.).

Иску́ривать, иску́рить, ся = вику́рюва-
ти, ви́курити, ся. — Я викурив увесь
тютюн.

Искуса́ть = покуса́ти.

Искусе́тель, ни́ца = споку́сник, ця. К. Б.

Искусе́тельный = споку́сливий. К. Б.

Искусе́ть, искуша́ть, ся = 1. спокусе́ти,
ся, підку́сити, підвести́, спокуша́ти,
ся, підво́дити. — Віда Польку спокусилася,
пішла Полька за Руїну. н. п. — Лихий
сховок і доброго спокусить. н. пр. — Че-
реваниха боялась, щоб лукавий не підку-
сив паливод на яку пакость. К. Ч. Р. —
Диявол спокусив Єву, а Єва спокусилася Ада-
ма. К. Граматка. — Ой ти ж мене споку-
сула, ой ти ж мене підвела, ой ти ж мене
молодого із розуму ізвела. н. п.

2. ді́йти, дізна́ти, ся, досьві́дчити ся,
доходи́ти, дізнава́ти ся, досьві́дчувати
ся. — Досьвідчив ся він у всяких козацьких
справах. Чайч.

Иску́сникъ, ца = міте́ць (С. Л.), мис-
те́ць, мистію́к, маста́к (С. З. Л.), пере-
важно що до вигадок, жартів то-що —
штукма́йстер, штука́рь, ка. — Як хто
мистіюк зайців стріляти, то тут їх сила.
Хар. Чайч.

Иску́сно = штучно́, майсте́рно, мисте́ць-
ко, вмі́ло; хі́тро, хі́тро-му́дро. — Ви-
сока рублена комора з чотирма колонками,
штучно вирізаними. Лев. — Але я штучно
оние листи заховав. Кочубей. С. З. — Так
же до його штучно підійшов. Номис. — О-
мофор золотканий, хі́тро шитий. К. Ш.

Иску́сный = 1. вмі́лий, умі́лий (С. Ш.) і
д. Иску́сникъ.

2. штучний, майсте́рний, мисте́цький.
— Ложок визолочуваних майстерної робо-
ти 10. Ст. Оп. К. Ст.

Искѣсственность = штучність. С. Жел.

Искѣсственный = 1. штучний, роблений.
— Роблені квітки.

2. д. **Искѣсный** 2.

3. вигадливий, мудрований, фигльований (С. Ш.), не простий. — Наш король вигльований. н. п.

Искѣство = умлість, шту́ка. — Без штуки і борщ не смачний. н. пр.

Искѣсъ = про́ба, спроба, іспіт (С. Жел. Пар.), спіток. — Іноки на пробі будучи. Б. Н.

Иску́шать, ся = д. **Иску́сить**.

Иску́шеніе = споку́са, покѣса (С. З.), споку́шення, підкѣс. — Тоді повів Ісуса дух у пустину на спокусу диявольську. К. Св. П. — Аби нас Господь боронив от гріхів, покѣс сатаниних. Б. Н.

Искѣъ = по́зов (С. Л. З.), справа. — Не знайду на сьвічку, а на позов — як біс дасть. н. пр. — **Искѣъ** предьявлять, предьявлять = позивати, запозивати, запозивати, по́зов заложіти (С. З.). — Кому хочеш, позов заложу. Кот.

Исламизмъ = пеламъ = магометова віра.

Испакостить, ся = спаскѣдити, споганити, знівечити, ся. — Одна паршива овечка всю отару спаскѣдить. н. пр. — **Испакощенный** = спаскѣжений, знівечений.

Испареніе = 1. парування, випарування (С. Жел.). — Після парування земля відходить і можна орати. С. Л.

2. пара, випар (С. Жел. Пар.).

Испаривать, ся = випарювати, ся.

Испарина = піт.

Испарить, ся, испарять, ся = випарити, ся, випарувати, ся, парувати, випарювати, ся, випарюувати, ся. — Земля трудівниця — аж парувє, та нам хліб готувє. н. пр. — Вода паруючи, забирає тепло. Де-що про Сьв. Б. — Вода випарилась.

Испахать = виорати, поорати, з'орати, із'орати, повиорювати, поз'орювати. — З'орав усю ниву. — Із'орала дівчинонька мислоньками поле. н. п.

Испачкать, испачкивать, ся = покаляти, скаляти, закаляти, забруднити, замазати, ся, (калом або чим поганим) — запаскѣдити, впаскѣдити, ся, (землею або що, валяючись) — заваляти, виваляти, ся, уваляти, ся, (калею рідкою) — задрипати, ся, закалюжити, ся, (глиною, чим масним) — замастити, ся, умастити, ся, (салом то-що — засмальцювати, за-

ялѣзити, ся, (слиною) — засліинити, ся, (чим їстовним) — замѣрзати, ся, (об траву) — визеленити, ся, (у біле) — убилити, ся, (у борошно) — уборошнити, ся, (блюдаками) — ублювати, ся, (вапною) — увапнити, ся (С. Ш.). — Хто в болото лізе, той ся покаляє. н. пр. — Визеленив, качаючись, усю сорочку. Чайч. — До стіни торкаєть ся, от і убилів ся. Чайч.

Испепелить, ся = спопелити, спопеліти.

Испестрять, испещрять, ся = (мережками) — вимережати, мережати, (усякими фарбами) — вицяцькувати, цяцькувати, (переважно гвіздками, цвяхами) — вицьвяхувати, вицьвяхувати, цвяхувати, цвяхувати, (смугами) — ви́полосувати, (крапками) — ви́кратити. — **Испещренный** = мережаний, вимережаний, цяцькований (С. З.), цвяхований, цвяхкований, цяткований (С. З.), викрапаний, крапчастий (С. З.). — Мережани ярма н. п. — Миски поливані, цяцьковані. С. З. — Були цяховані там стіни і вікна всі з морської ціни. Кот.

Испечь, ся = спекти, ся, ви́пекти, ся, (про кільки) — пови́пекати, ся. — **Испеченный** = ви́печений. — У хаті у неї, як у віночку; хліб випечений, як сонце; сама сидить, як квіточка. К. З. о Ю. Р.

Испивать, испить = випивати, випити.

Испивать, ся = клюкати, напивати, ся, спивати, ся. — Оце погано, що він знов почав клюкати, та так часом наклюкаєть ся, що... — Він зовсім слив ся.

Испилить = попиляти, перепилити, перепилювати. — Попиляв усі дрѣва.

Исписать, исписывать, ся = пописати, зписати, зписувати, ся. — Пописав скрізь. — Перо зписало ся.

Испитой = охлялий, змарнілий, опілий. **Испить** = д. **Испивать**.

Исплатить = полатати, облатати, позалатувати. — Полатала усі дірки.

Исплевать = поплювати. — Поплював всю долівку.

Исплесть, исплетать = сплести, сплітати.

Исплечиться = зплечити, ся (звихнути плече, про коня).

Исплутываться = д. **Измощенничаться**.

Исповѣдальщикъ, ца = сповідальник, ця.

Исповѣданіе = 1. сповідання.

2. сповідь. — Умер без сповіді святої. К. Ш.

3. віра. — Віри християнської на поталу не дайте. н. д.

Исповѣдникъ = 1. сповідникъ.

2. сповідальникъ.

Исповѣдний = сповідний.

Исповѣдовать, ся = сповіда́ти, ся. — Той моли́ть ся, сповідає гріхи перед братомъ. К. III. — Піп тепер саме сповідає людей. — Піп вісповідав уже всіх людей. Чайч. — Повинен всіх гріхів своїх сповідати си. Б. Н. — Чорт у біса сповідав ся, чорт моргнув, а той догадав ся. н. пр.

Исповѣдывальщикъ = д. **Исповѣдникъ** 1.

Исповѣдывать = д. **Исповѣдовать**.

Исповѣдь = спові́дь. — Без спові́ді съватої уми́рають. К. III. — **Око́нчить исповѣдь** = (що до сповідника) — віспові́дати, відспові́дати, (що до сповідальника) — віспові́дати ся, відспові́дати ся.

Исподволь = помалу, поволі́, поковло́м, спокво́ду. — Як би се спокволу купувать. Ніс.

Исподница = спідниця, здр. спідничка, спідниченька, (поганенька) — спідничі́на. — Се дівки чесні, непорочні, яким спідниці не дуло. Кот.

Исподний = спідний.

Исподтиха, исподтишка = нишком, тишком, тишком-нишком, стішку, зтішка, зви́шку, спідти́ха. — А той нишком у куточку гострить ніж на брата. К. III. — Нахили са тишком-нишком, над рум'яним білим личком. Руд. — Зить на мене скопа поглядає, він мене нишком лає. н. п. — Ница собака зви́шку рве. н. пр. — Підкраде́ть ся спідти́ха лихо, запалить рай той чарівний. К. III.

Исподъ = спід, низ. — Я витягну тебе с під споду. Кот. — Хустка у скрині на самому споді. — **Въ исподі** = на споді́, на низу́. — **Съ исподи** = зі споду, знизу. — **Исподъ пєчи** = під, черинь (С.З.).

Испокояъ = д. **Издавна**.

Исполать = хвала́, сла́ва.

Исползать = вилазити, ви́рачкувати. — Іноді всю хату стара ви́рачкує. С. З.

Исполить = велит, велитень, лому́с (К. З. о Ю. Р.). Пр. д. під сл. **Атлєть**.

Исполняскій = велитє́ньський.

Исполнєніє = виповнє́ння, викона́ння, відбу́ток (С. Л.), відбу́ча. — Привести́ въ исполнєніє = д. **Исполнить**.

Исполнитель, ница = виповні́тель, ка (С. Пар.).

Исполнить, исполнять, ся = 1. ви́повни-ти, ви́конати, спо́внити, відбу́ти, спра́вити, зро́бити, ви́повняти, ви́конувати, спо́вняти, відбува́ти, відправля́ти, ся.

— Бодай твої, брате, слова ся сповнили, щоб мої діти в той час були цілі. н. п. — Я тобі виконав присягу. Ч. К. — Виконати присягу. К. Ч. Р. — Без перепон і закон до віку буду я сповняти. Сам. — Ой пішов він до Ляшеньків служби відправляти. н. п. — Коли б Господь сповнів мої жадання і дав міні, чого я сподіваюсь. К. П. — Все що треба по закону він одбував. Чайч. — Діло за його справував, клопотавсь. Чайч. Харьк. — **Исполнять, исполнить волю, желаніє** = чини́ти, во́лю, вво́літи, уво́літи, увольни́ти во́лю. — На чім возі сидиш, того й волю чини. н. пр. — Циганочко та волошечко, вволи ж мою волю, та причаруй козаченька, що стояв за мною. н. п. — **Исполнить слово** = справди́ти, доде́ржати слова́. — А таки доде́ржав слово, прийшов.

2. справди́ти ся, ста́ти ся. — Справдило ся диявольське слово. К. З. о Ю. Р. — Як він казав, так і стало ся.

Исполосовать = ви́полосува́ти, обшмага́ти.

Исполобать, исполобхнуть, ся = спо́лоха-ти, зляка́ти, ся.

Исполу = з половини, на пів.

Испороть = поро́ти, порозпоро́вати.

Испорти́ть, ся = зопсува́ти, ся, попсува́ти, ся (С. Л.), спаску́дити, спога́нити, зні́вечити, поні́вечити, ся (С. Л.), згі́днати, ся, перені́вечити, занапа́стити, ся (С. Л.), (очима) — навроче́ти, з'уро́чити (С. Л.), спристрѣ́тити, (чарами) — по́робити, (морально) — зледа́шити, розледа́шити, розледа́чити ся, розгі́днати ся, розпаса́кудити ся, роспа́длючити ся, (про істовні речі) — проту́хнути. — Доброго корчма не зопсує, а лихого й церква не поправить. н. п. — Старий від борозни не попсує. н. пр. — Заграв би вам, та бачите — справи нема, справи: учора був на базарі — кобза зопсувалася, розвалила ся... К. III. — Жид мовить: хрест ні зопсує, ні направи́ть. н. пр. — Там добре, де нас нема, а куди ми поткнемось, там і попсуємо. н. пр. — Одна паршва овечка цілу отару споганить. н. пр. — Перейшла дорогу, отож вона й спристрѣтила корови. Кр. — **Испорченный** = зіпсований (К. Кр.), зопсо́ваний, попсо́ваний, зні́вечений, поні́вечений, зледа́щилий, з'уро́чений, проту́хлий.

Испоститься = ви́постити ся.

Испохабничаться = розпаса́кудити ся. — Так розпасакудив ся, що вже й сорому не має.

Исправитель, ница = попра́витель, ка, попра́вник, ця (С. Пар.)

Исправити, исправлять, ся = 1. поправити, справити, направити, полагодити, налагодити, поправляти, справляти, направляти, лагодити, ся, (морально) — шанувати ся. — Церкву-домовину нема кому полагодити на тій Україні. К. III. — Гляди ж, шануй ся, стережись, робить так не вчись. Б. Г. — Чи віз, чи колесо, чи то леміш полагодити ся. Гул.

2. д. **Исполнить, исполнять**. — **Исправлять должность** = заступати когось, правити за когось. — **Исправляющий должность** = д. під с. **Должность**.

Исправление = 1. поправа. — Поставили мету — поправу життя свого. Б. Н. — Горе нам, як не діждеться од нас поправи той, хто ненавидить усякий гріх. Г. П.

2. лагоження, ладнування. — Почав віз лагодити, та за тим лагоженням за цілий день нічого иншого не зробив.

3. д. **Исполнение**.

Исправлять, ся = д. **Исправить, ся**.

Исправник, чиха = **справник, ця**. — А під справником, он тим, що все з дзвоном іздить, наказує, щоб шляхи рівняли під гувернатора. К. X.

Исправнический, исправничий = **справницький**.

Исправно = **справно, добре, гаразд**. — **Справно ходите**. Г. Стар. — Гляди, щоб усе гаразд було. С. Л.

Исправность = **справність; вірність**.

Исправный = **справний (С. Л.); вірний**.

Испражнение = 1. випорожнення.

2. послід, кал. — Не чіпай посліду, бо буде смердити. н. пр.

Испражнять, испражняют = **випорожнювати, опорожнювати, випорожнити, опорожнити**.

Испражняются, испражняются = **випорожнювати ся, випорожнювати ся, паскудити, викаляти ся**.

Испрашивать, просить = **просити, прохати, попросити, попрохати**. — Поїхали до столиці прохати милості у цариці. н. п.

Испробовать = **спробувати, поспробувати, випробувати, (на смак) — зкуштувати, покуштувати**. — Ходім спробувати сили — хто дужчий. н. к. — Перше випробуй коня, а тоді купуй. н. о. — Покуштуйте, яка гарна наливка.

Испровергать, испровергнуть = **перекидати, перевертати, перекинути, перевернути**.

Испросить = д. **Испрашивать**.

Испробиться = д. **Издержаться, израсходоваться**.

Испрыскать, ся = **побрызкати, ся, обрызкати, ся**.

Испрясть = **випрясти**. — Випряла увесі кукуль.

Испугать, ся = **злякати, ізлякати, налякати, перелякати, ся, жажнути ся, вжахнути ся, острахнути ся, (про кілька) — поналякувати, понерелякувати, ся, полякати, ся, (ще й з місця прогнати) — сполохати**. — Не вірь, бо то звирь, хоч не вкусить, так зляка. н. пр. — Як пия, то й копитан, а як проспав ся, то й свині злякав ся. н. пр. — Кого міх налякав, тому й торба спати не дасть. н. пр. — То дитина в сні жажветь ся, як блискавка заблищить.

Сніп. — Петро жажнув ся, назад вернув ся. н. п. — Черевані із Лесею вжахнулись і побігли на виду. К. Ч. Р. — Поналякував усіх дітей своїм криком. Чайч. — Батько почав розказувати синові, як заслабала мати, як всі понерелякувались. Лев. — Живе, як сорока на тину, хто йде — сполохне. н. пр. — Накричать на його — воно й перелякаєт ся. Мир. — **Испуганный** = **зляканий, переляканий, тороплений**.

— І стрепенулась, неначе злякане дити. К. III. — Підскочив, озирнувся, мов тороплений сів. Греб.

Испугъ = **ляк, переляк, жах, переполох, сполох**. — То від ляку сич стріснеть ся, грім як в небі затріщить. Сніп. — З ляку не знав, що й робити. С. Л. — З переляку аж у хвості душа опинилась. н. пр. — А Лях од жаху вмирає. н. п. — І невимовний жах поніс мене від бою страшного геть-геть далеко. Сам. — Злякав ся, аж побіг з переполоху. н. о. — Серденько щось рибалочці віщує: чи то тугу, чи то переполох? не зна він, а сумує. Гул. Ар. — Підкрали ся, щоб ізлякати; коли подивлять ся, що вбитий, з переполоху ну втікати. К. III. — А в Марусі з переляку втікла душа в п'яти. н. п. — Ляк сили додає, а переляк відіймає. н. пр.

Испужать, ся = д. **Испугать, ся**.

Испускать, испустить, ся = **випускати, випустити, ся**. — **Испустить духъ** = **віддати Богові думу**. — Прибігли до його, а він уже й душу Богові віддав.

Испутать, ся = **заплутати, ся, переплутати, понереплутувати, позаплутувати, ся**. — Позаплутував так, що й кінця не знайдеш.

Испущать = д. **Испускать**.

Испытаніе = **проба, сироба, спробунок, іспіт (С. Жел.), спіток**. — Іноки на пробі будучий. Б. Н. — Видержав іспит. —

Але старий дуже хоче його щирість знати і задумує як сила на спробунок взяти. Руд.
Испытатель = д. Исследователь.

Испытать, испытывать = 1. визнати, випитати, вивідати, дізнати, визнавати, вивідувати, дознавати, ся.

2. д. Испробовать.

3. зазнати, дознати, скуштувати, зазнавати, дознавати, куштувати. — Вже я зазнав того лиха і горя ватершів ся. Ніц. — Зазнала я того гласного суда. Лев. — Дознавали наші предки тяжкої наруги. К. Д. — Хто лихом жартує, той його куштує. н. пр. — Испытанный = дізнаний, спробований, випробований, спиткований, досвідчений. — На вигубленне мишшй, коли се зробшш, всі віддыхають, се досвідчене. Пр.

Испятнать = вплиямити, поплямити. — Поплямили сорочки тими ягідми. Хар. — Испятнанный = вплиямований, поплямований.

Иссопъ, рос. Hyssopus officinalis L. = вассильки, юзэфки. С. Ан.

Истаевать, истаять = 1. танути (С. Ш.), таяти (С. Ш.), топити ся (С. Ш.), розпускати ся, розтаяти, розтанути, розтопити ся, розпустити ся. — Сьвїчка топить ся. С. Ш. — Свїг розтаив.

2. охлявати, марніти, висилати ся, охлясти, охлянути, змарніти, висилити ся.

Истапывать, истоптать, ся = зтоптувати, топтати, толочити, товкти, зтоптати, потоптати, потолочити, потовкти, ся, зтоптати, ся і т. д., (про обуви) — зтопцювати, ся. — Цуцу, босей! не толоч проса! н. пр. — Дай, Боже, потоптати і того року дождати. н. пр. — Чоботи зтоптали ся, зтопцювали ся.

Истаскать, истаскивать, ся = зносити, подрати, пошарпати, знобювати, драсти, шарпати, ся, (обуви) — зтоптати, зтопцювати, ся, зтоптувати, зтопцювати, ся. — Зносив свиту. — Зтоптав чоботи. — Истасканный = зношений, драпаний (про обуви) — зтоптаний, зтопцюваний, (про чоловіка) — підтоптаний, зтоптаний, (мов шкапа) — шкаповитий.

Истачать = позшивати.

Истачивать, источить, ся = 1. згострювати, зточувати, згострити, зточити, ся. — Ця сокира так уже згострила ся, що сталити треба. Чайч. — Зовсім зточив ножа.

2. поточити. — Черви поточили дошку.

Истаять = д. Истаевать.

Истекать, истечь = 1. витікати, виливатися, витікти, вилити ся. — Истечь кровью = зійти кровю.

2. минати, проходити, кінчати ся, минути, пройти, скінчити ся. — Минають дні, минають ночі, минає літо, шестисть поживкле листя. К. Ш. — Истекший = минулий. — В минулому році не багато вишло наших книжок.

Истеревать = відерти, подерти, пошарпати, віскрути, поскрути.

Истереть, истирать, ся = стерти, потерти, витерти, стирати, витирати, ся. — Треба стерти хрін. — Стерла ся пилка — треба нагострити. — Увесь віск витер, натираючи підлогу.

Истерзать = розшарпати, розшматувати. — Твою ясну долю розшарпав Виговський, що серце мов камінь, а розум бісовський. н. д.

Истерзаться = змучити ся, змордувати ся.

Истерика, Hysterica = гистерія (С. Пар.), плаксивиці.

Истерять = згубити, загубити, потрапити. — Багато гроший потратив.

Итесать = витесати.

Итеть = позивальник (Сп.), позівник (С. Пар.), позиватель, позивач (С. Жел.).

Итесение = 1. витікання, виливання.

2. кінєць, скінчання (С. Л.).

Итеть = д. Итекать.

Истина = правда. — Говорі по истинѣ = правду кажучи, правду мовивши.

Истинно = справді, дійсно, певно. — Він справді такий, як про його кажуть.

Истинный = справжній, справжній (С. З.), дійсний; правдивий, справдешний (С. З. Л.), справедливий; певний, щирий.

Истиранить = змордувати, помордувати, покатувати.

Истирать = д. Истереть.

Истица = позивателька (С. Жел.).

Иткать = виткати, повитикати. — І собі виткала і людям полотна повитикала. Чайч.

Итлввать, итлвть = зотлівати, гнити, згнивати, трухліти, трухлявіти, зотліти, згнити, потрухнути, зпорохніти. — Итлвший = зотлілий, трухлий, потрухлий, трухлявий.

— Одея аж зотліла на споді в скрині. — Потрухли чумацькі вози і занози. н. пр. — Очі сьвітять ся, як трухляве дерево в осені. Галка Іеремія.

Истово = як слід, як годить ся.

Истокъ = джерелo (С. Аф.), верховина (річки).

Истолкованіе = вясненія, тлумачення, товмачення. С. III.

Истолкователь, ница = товмач, тлумач, ка. С. III.

Истолковать, истолковывать = вяснити, витлумачити, розтлумачити, вясняти, товмачити, тлумачити (С. III).

Истолочъ = зтовктї, потовктї.

Истолочить = потолочити, вітолочити, потовктї. — Не дав Бог жабі хвоста, а тоб усю траву потолочила. н. пр.

Истома = утома, знемога.

Истомить, истомлять, ся = втомити, потомити, зморити, виморити, ся, знемогтї ся, понїдїти, втомляти, ся, зморявати, ся, знемагати. — **Истомиться отъ хотбы** = підбїти ся. — **Истомить-ся отъ хлопотъ** = переклопотати ся. — Уже ж ми понїдїли, свїтонька не видїли, пусти нас погуляти, свїтонька повидати. н. п.

Истонить = потонїти, стончїти.

Истончать = потончати, потоншати.

Истончить = д. Истонить.

Истонить, ся = 1. вітопити, ся, напалїти. — Так напалив грубку, що не можна в хатї висїдїти.

2. розтопити, розпустїти, ся. — Розтопити віск.

3. потонїти, ся. — Погнали їх на греблю і всіх потопили.

Истокъ = топїння, топлення (С. III), топіння.

Истокъ = шкарбуни (стопцьовані чоботи або черевики).

Истоплево = топливо, паливо.

Истопленіе = 1. топїння (д. Истопить 1). 2. топіння (д. Истопить 3).

Истопникъ, ца = топїльник, ца, грѣбник, ца. — А до печі куховарочку наняв, а до грѣби та топїльницю. н. п. — Одну дочку мала, тай ту утерала: із поля робїтницю, од печі топїльницю. н. п. — Піду я тому служити, хто визволив мене з неволї; буду йому грѣбником, аби як небудь йому подякувати. К. Ч. Р.

Истоптать = д. Истоптывать.

Исторгать, исторгнуть, ся = 1. видирати, виривати, видерти, вирвати, ся.

2. визволяти, рятувати, визволити, вирятувати, ся. — Вирятував мене з такої халепи, що страшно й згадувати. Чайч.

Историкъ = історик, дієписатель.

Исторія = 1. історія, дієпис.

2. сторія, оказія.

Источать, источить = вливати, вилити.

Источина = рівчак, прїрва.

Источить = 1. д. Источать. 2. д. Истачивать.

Источникъ = джерелo (С. Аф.), здр. джерельце, жерело (С. Л.), джерело (С. Л.), жила, живець, (роскопаний) — копанка, (оброблений) — криниця, керїиця, здр. кринїчка, криниченька. — Струмочок холодний котив ся, із мерзлого ґрунту джерелом точив ся. О. Пч. — Ну колись із мене сила, каже, так джерелом і била. В. Пч. — Твоя мова, як джерельце, стиха летьця, летьця в серце. н. п. — Не погань криниці, бо схочеш водиці. н. пр. — Не лий в криницю, бо й так вона повна. н. пр. — Пішла до криниці набїрать водиці. н. п. **Источничекъ**, анат. Fontanella, fonticulus pulsans = тімачко. — Досї ще у дитини тімачко не заросло.

Источалый = змарнїлий, охляїлий, висїлений (С. Л.), виснажений, нуждєнний (Гал.), від праці — вїморений, вїроблений, вїпрацьований (С. Л.), спрацьований. — Нічого не везе кїнь, бо вироблений Хар. Чайч. — Виморений важкою роботою.

Источать, истощить, ся = 1. висилати (С. Л.), виснажати, ся, вироблювати, ся, випрацьовувати, ся, охлявати, марїти, висилити, виснажити, ся, виробити, ся, випрацьовати, ся, спрацьовати, ся, охлянути, охлясти, змарнїти, помарнїти. — Охляв, опустив ся, змарнів чоловік, загубив нї за що молодий свій вік. К. Х. — Кїнь зовсїм виробив ся. — Ой вже наші сіромахи та без харчїв помарнїли. н. п. — Бодай тобі, господарю, тай на безголовя, що виробив свою силу на твоє здоровя. н. п. 2. тратити, витрачувати, витратити, ся, (про гроші, в жарт) — вїшештати ся. — Сам бачу, що худобу трачу. С. III. 3. вичерпувати, вичерпати ся.

Источеніе = висилєння (С. Л.), виснаженія; вїтрата, вичерпанія. — Працьовати до висилєння.

Истратить, истративать, ся = д. Издержать, издерживать, ся.

Истребитель, ница = губїтель, ка (С. Жє.), згубїтель, ка, погубїтель, ка, згубця (С. Ж. З.).

Истребительный = згубний.

Истребѣть, истреблѣть, ся = згубити (С. Л.), вїгубити (С. Л.), стратити (С. З.),

зни́щити (С. З.), зба́вити, зве́стї (С. Л.), ви́коренити, ви́нищити (С. З.), зруйнува́ти, стре́бити (К. З. о Ю. Р.), губи́ти, вигубля́ти, стра́чувати, збавля́ти, зводи́ти, ви́нищати, ви́кореняти, стре́бля́ти, ся, (отрутою) — ви́труїти, ви́тру́ювати, ся, (миший, комах, плями) — ви́бавити, ви́вести, ви́бавля́ти, ви́води́ти, ся, (пошесть) — ви́пові́трити, ся (С. Л.). — Бере́ть ся він зба́вити того змія, н. к. — Ви́бавив миший — пацюки завели ся. Чайч. — Зруйнували Запорожжя — буде колись треба, н. п. — Як наставили нового станового, то він за один рік усіх злодіїв в нашому селі ви́нищав. — Зне́сти і всі́х ви́нищити. Кочубей. С. З.

Истребленіє = стра́та (С. Л.), вигубле́ння (С. Л.), зни́щення, ви́бава (С. Л.), перево́д. — То тільки перево́д гроши́й. С. Л.

Истребовать = ви́правити. С. З. — На силу ви́правив свої гроші́.

Истрезви́ть, истрезвля́ть, ся = ви́тве́ре-зити, протве́резити, ви́тве́резувати, протве́резувати, ся.

Истреска́ться = потри́скати ся, поре́нати ся. — Аж шкура на їх порепа́лась. К. Х.

Истру́хлый = потру́хлий, трухля́вий.

Истру́хнутъ = потру́хнути, попо́рохніти, спо́рохніти, попо́рохня́вити.

Истрыса́ть = д. Вы́трыса́ть.

Истуканъ = іділ, божо́к, болва́н, бовван (С. Ш.).

Иступи́ть, иступля́ть, ся = ви́тупити, за-тупи́ти, витупля́ти, затупля́ти, ся, (кіл-ки) — повитупля́ти, позатуплюва́ти, ся. — Позатуплювали ся усі по́жі так, що ні-чого не ври́жеш. Чайч.

Исты́й = спра́вжній, спра́жний, дійсний, щі́рий, са́ме той. — Спра́вжній коза́к. — Щі́рий Украї́нець.

Исты́кать = поти́кати, поштри́кати. — Поштри́кав но́жем.

Иetarýаніє = мордува́ння, катува́ння, (цуркою) — цуркова́ння.

Иetarýать = мордува́ти, катува́ти, му́чи-ти. — Катува́ла, мордува́ла, та не помо-гало. К. Ш. — Кийми поби́ли і поморду-вали. К. Сг.

Иetarýать = кат (С. З.), поб. кати́юга.

Исха́живать, исходи́ть = ви́хо́жувати, об-хо́дити, ви́ходити, обхо́дити, ви́бродити, ви́тупати, обснува́ти. — Скри́зь ви́ходив — ні́где нема́ — Все поле обхо́див.

Исхити́ть, исхища́ть = д. Истогра́ть.

Исхлеста́ть, исхлыста́ть, ся = 1. ви́-

схо́бати, одшмага́ти. — Одшмагав так, що всю спину, мов смугами списав.

2. побі́ти. — Побив на йому́ увесь ба́тіг.

Исходата́йствовать = ви́правити (С. З.), ви́клопотати. — Ви́правив собі́ пашпорт.

Исходи́ть = 1. д. Исха́живать.

2. сходи́ти, ви́ходи́ти, ви́тра́чуватись. — Усі́ гроші́ ви́йшли.

Исходный = ви́хідний.

Исходъ = ви́хід, стар. — ви́йсте (С. З.); кі́нець. — По ви́йстю з церкви. Хапенко. С. З. — **Исходъ душі́** = ко́нання, ски́н. — На ски́н душі́. — **Въ исходъ** = в кі́н-ці, на кі́нці, на прикі́нці, на прико́н-ченню, на прико́неччу. — Хи́ба на при-кі́нці міся́ця матиму гроші́.

Исхудалый, исхудѣ́лый = сху́длий, змар-ні́лий, помарні́лий, худоря́вий, сухор-ля́вий, (про худобу) — сухоре́брий, го-локос́тий.

Исхуда́ть, исхудѣ́ть = сху́днути, поху́д-нути, змарні́ти, помарні́ти, охля́сти, з ті́ла, з ли́ці спа́сти. — Поки гладкий схудне, то худий здо́хне. н. пр. — Ні́чого не їв і дуже охлив з голоду. н. о. — Най-подивлю ся милому в очі, чи змарні́в ми-лий по сві́ту ходячи. н. п. — Ой вже ж наші́ сі́ромахи та без харчи́в помарні́ли. н. п. — Так же ж вона з ли́ці спа́ла що ї не пі́знати.

Исна́пати = подрі́пати. — Ки́цька по-дряпа́ла руки́.

Исцѣ́дитъ, исцѣ́живать, ся = зці́дити, ви́-цідити, ви́цї́жувати, ся, пови́цї́жувати, ся.

Исцѣ́леніє = сці́лення, ці́льба́.

Исцѣ́лительный = ці́лющий, сці́лющий (С. З.). — Може верне́ть ся наді́я з ті́єю водою, ці́лющою, живу́щою дрі́бною сльо-зою. К. Ш. — Потекла б по ній зо́лота рі́чка живу́чої і сці́лю́чої води. О. С.

Исцѣ́литель, ни́ца = сці́литель, ка́.

Исцѣ́лѣ́ть, исцѣ́ля́ть, ся = ви́лі́чити, ви́-гої́ти, зці́ляти і д. Вы́лѣ́чивать і Вы́здоравлюва́ть.

Исча́діє = наща́док, ко́дло (С. Л. З.), лай-ливо — ви́лупок, ви́пороток, ви́родок.

Исча́хнутъ = зача́хнути, змарні́ти, по-марні́ти.

Исчеза́ть, исчезну́ть = счеза́ти, зника́ти, гі́нути, пропа́дати, счезну́ти, зникну́ти, почезну́ти, сли́знути, погі́нути, пропа́сти. — Сказали та́й зникли, наче їх не було. н. к. — Пострі́вай бо, рибчи́ньо-ко! Васи́лько блага́є, та дівчи́на, як пташи́-

на, в садочку зникає. О. Пч. — А потім Куліш зник кудись, мов і сліду його не стало. Морд. — Так він після того і слиздесь. н. к.

Исчѣзлый = счѣзлий, зниклий.

Исчезновѣніє = счезання, зникання.

Исчеркати, исчертѣти = почеркати, порисувати. — Почеркав усею книгу.

Исчерпывать, исчерпѣть = 1. чорніти, каляти, брудніти, почорніти, по(за)-каляти, побрудніти.

2. черкати, вичіркувати, почеркати, повичіркувати.

Исчерпѣть, исчерпывать = вичерпати, вичерпувати.

Исчертѣть = почеркати, порисувати.

Исчисленіє = лічіння, рахування, лік (С. З.), лічба. — Як на мов лічіння, то він три тижні у педузі був. С. Л.

Исчислить, исчислѣть, ся = злічити (С. Аф.), полічити, вілічити (С. Л.), розлічити, вірахувати (С. Л.), зрахувати (С. З.), порахувати (С. З.), лічити, вилічувати, розлічувати, вираховувати, ся.

Исмаляться = розпустувати ся, розпустити ся, розбалувати ся.

Ишарить = вшукати, перешукати, вшарити, перешарити, перерити. — Перешарила всю скриню — нема та й нема.

Ишаркати = почовгати, вичовгати. — Почовгав увесь поміст своїми чобітьми. Чайч.

Ишастати = вшшеретувати.

Ишататься = розволочити ся, розледащити. — Попаде між паниць та волоцюг — розіньте ся, розволочить ся. Мир.

Ишелушить = вілушити.

Ишентатѣся = вішентати ся (про раків).

Ишѣствіє = віхід, стар. — вийсте (С. З.).

Ишивать, ишѣть = 1. зшивати, зшити. 2. вишивати, вишити. — Вишила усею заплоч — нема чим шити. Чайч.

Ишильничатѣся = д. Избездѣльничатѣся.

Ишѣтѣть = пошѣтѣти.

Ишѣнать = надрати, наколоті, поколоті. — Надрати скалок. — Поколоті поліно на підвал.

Ишципати = 1. пощипати. — Пощипав мене всього, аж синяки знати.

2. віскубти, поскубти (волоса, піря).

Ишцунать = обмацати, облапати.

И такъ = то, виходить, значить. — То ви зтожуетесь? — Виходить, моя правда. —

И такъ далѣ = то-що (С. З.) — Куш чого треба на борщ: м'яса, буряків то-що. С. З.

Италіанецъ, италіанка = італієць, італійка.

Италіанскій = італійський.

Итогъ = підсумок. — Итогѣ, въ итогѣ = разом. — Друкарні 100 р., за папір 150 р., дрібні видатки 50 р., разом 300 р.

Итти = д. Идти.

Ишакѣвий = м'улів, ослуків.

Ишакъ = мул, ослук. — Се не кінь, а ослук — від осла і кобили.

Ишачій = м'улячий, ослуківий.

Ишь, ишь ты = ач, бач, чи-ба! — (Пр. д. пр. сл. Вить).

Ишѣйка, ишѣй, ишѣйна собака = дѣй-да (С. З.), гонча.

I.

Иезуитъ = єзуїта, єзуїт. — Старих славян діти випились кровю! А хто винен? Ксьондзи, єзуїти. К. П. — З єзуїтою розмова. Л. В.

Иерархъ = владика.

Иерей = сьвященик, піп. — Гей кругом церкви січової та й караули стали, гей сьвященику о. Владимиру та служити не дали. н. п.

Иеродіаконъ = чернець, віссьвячений на дякона.

Иеромонахъ = чернець, віссьвячений на сьвященика.

Иорданъ = орданъ. С. З. — Щоб йому провалить ся в ополонку на ордані. н. пр.

Іюль, скій = липець (С. З. Л.), липцьовий.

Іюнь, скій = червѣць (С. Л.), червѣнь, червѣвий.

Добавочний список джерел,

на які ми здаємо ся в сій праці.

- Ан.* — Казки Андерсена. Переклав М. Стариченко. К. 1873 р.
Бар. О. — Барвінський О. — Історична бібліотека. Тернопіль. 1883—1893 р.
Бш. — Баштовий І. — Українство на літературних позовах. Л. 1891 р.
Г. II. — Гречулевич. — Проновіди на малоросійському языкѣ. Спб. 1860 р.
Г. С. — Гамлетъ, Принцъ Данський. Переклад М. Старицького. К. 1883 р.
Гр. Ос. — Граматика О. Огоновського. Л. 1890 р.
Гул. Ар. — Гулак Артемовський П. — Окрім „Кобзаря“ згаданого в I-му спискові, мали ми рукописні його твори, здебільша ще не друковані.
Де що про св. Б. або *Д. св. Б.* — Де-що про світ Божий. К. 1863 р.
Зінк. — Писання Т. Зінківського. Л. 1893 р.
Зем. — Короткий нарис земльописи. Вистачив Н. Вахнянин. Л. 1873 р.
І. Г. — Збірник творів Ієремії Галки (Костомарова) Одесса 1875 р.
К. Ст. або *Києв. Ст.* — Київская Старина. Ежемесячный исторический журналъ. К.
Ки. — Кониський О. — Оповідання та інші його писання, друковані в галицьких часописах, а крім того слова з примірами, записані ним переважно в Чернигівщині та Київщині, що шановний письменник прислав нам.
Кр. — Кримський Хванько. — Слова з примірами, записані ним від народа в Київщині.
К. Д. С. — Куліш П. — Дівоче серце. Оповідання. К. 1876 р.
К. Г. — Куліш П. — Граматка. Спб. 1857 р.
К. З. о Ю. Р. — Куліш П. — Записки о Южной Руси. Спб. 1857 і 1858 р.
К. М. Х. — Куліш П. — Магомет і Хадиза. Поема Л. 1882 р.
Лев. — Левицький Іван. — Окрім його творів, згаданих в I-му спискові, збірка слів, записаних шановним повістярем з народних уст в Київщині.
Лев. В. — Левенко Володимир. — Пани й люди. Повість. Л. 1893 р.
Макар. — Макаровський. — Наталя або дві долі разом. Повість. 1848 р.
Мир. або *О. Мир.* — Опанас Мирний. Збірниця з рідного поля. Оповідання. К. 1886 р.
М. Л. — Михайло Левченко — Нѣсколько данныхъ о жилищахъ и пищѣ Южноруссовъ. Записки Юго-запад. Отдѣла Императорскаго Географич. Общ. за 1874 г. т. 2.
Ми. — Ми-ч. — Про обклашки. К. 1881 р.
н. н. Б. — Пѣсни Буковинскаго народа. Записки Юго-зап. Отдѣла Императорскаго Географич. Общ. за 1874 г. т. 2.
Ніс. — Ніс С. — Слова, записані ним в Черниговщині, з материялів, добытих нами від П. Житецького.

- Ніщ.* — Ніщинський П. — Гомерова Одиссея. На мову русько-українську перевіршував П. Байда. Л. 1889—1892 р.
- Он.* — Опатович С. — Оповідання з сьвятого писання. К. 1874 р.
- Ос.* — Основа, южнорусскій вѣстникъ. Спб. 1861—1862. (Виписано тільки слова з словаря, що додавав ся до кожної книжки, а бажало ся, щоб хто небудь передивив увесь журнал і вибрав приміри).
- Пр.* — Правда. Місячник політики, науки і письменства. Л.
- Пч.* або *О. Пч.* — Олена Пчілка. — Козачка Олена, поема в збірнику „Рада“, ч. 2. К. 1884 р. — Українським дітям. Переклади. К. 1882 р. — Думки-мережанки. К. 1886 р.
- Руд.* — Руданський С. — Сьпівомовки. Видав Н. Г. Волинський. К. 1880 р. — Окрім того мали ми рукописний збірник його творів, з дебільша надрукованих.
- Ряб.* — Розбита бандура. — П. Рябошапки. К. 1893 р.
- Сам.* — Самійленко В. — З поезій В. Самійленка. К. 1890 р.
- Ск.* — Складка. — Альманах Н-р І. Спорудив В. Александров. Х. 1887 р.
- Сніп.* — Сніп, український новорочник. Скрутив О. Корсун. Х. 1841 р.
- Сп.* — Спілка Іван. — Збірка слів з примірами, записаних ним в Харківщині.
- Ст. оп.* — Стародавній опис. — Бытовая малороссійская обстановка въ документахъ XVII—XVIII в. Кіевская Старина 1870—10.
- Степ.* — Степовик О. — Оповідання про комах. Яка од їх користь або шкода в господарстві. К. 1882 р. — Оповідання про рослини. Л. 1890 р.

Де-які з показаних в сьому спискові джерел, що наспіли до нас вже на приконченню I-го тому, увійдуть до 2. і дальших томів Словаря; список иньших джерел, що маємо з'ужитковати в тім році, буде надрукований при 2. томі. Просимо мати на увазі нашу замітку, надруковану в Зорі за сей рік ч. 12, наперед дякуючи всім, хто присилатиме нам слова і приміри, записані від на-рода або вибрані з книжок.

Найважливіші помічені друкарські помилки, котрі треба наперед виправити.

а) В Передмові :

На якій стороні	в якому рядку	надруковано	треба читати
VII	16 рядок	перекладаємо	перекладаємо
VIII	8 р. знизу	В. Назаревського	М. Назаревського
IX	3 р. знизу	Досвідки	Досвідки
X	14 р. зверху	ласкоюче	ласкоюче

б) В Словарі :

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
1	Авдотька	прикріт	прикріт
3	Азімъ	сердягу	сермягу
—	А'истъ	лѣчиц	лѣлич
4	Аляповатый	малювання	малювання
5	Амінь	тобѣ	тебѣ
—	Андрогінъ	двоєнастий	двоснастий
6	Апюдировать	лящати	лящати
—	Апостать	потурнок	потурнак
7	Арестантекая	будегарья	будегария
—	Арестантскій	рештанський	рештанський
10	Багрецовый	полотку	палатку
11	Бакалейникъ	Бакалійшик	Бакалійшик
12	після слова: Бакша	Бакшінъ	Бакшінъ
13	після слова: Балобанъ	Балобой	Балобой
—	Бальзамъ	Г.	?
14	Барáхтаться	брóсати ся	брóсати ся
15	Барщина	панщина	панщина
16	Бастовать	переставіти	переставати
—	Бахильщикъ	жиѣ	шиѣ
—	Басурманиться	гүрчити ся	түрчити ся
17	Бахромá	стрьóки	стрьóпи
—	Бедренецъ	брѣбáсте	дрѣбáсте
18	Безбровый	безбрóвно	безбрóвко

На якій
стороні

під яким словом

надруковано

треба читати

18*	Безалáберный	нерозсúдливий	нерозсúдливий
—	після слова: Безбріóхій	Безбúтний	Безбúрний
—	Безвремéньє	Безвремéнниця	Безвремéнниця
19	після слова: Безгнѣвный	Безгóдця. Безвремéн- ниця	Безгóдця. Безвремéн- ниця
—	Бездѣльникъ	гультай, гультай	гультай, гультай
20	Беззвóнный	бездвínний	бездзвінний
21	Безначáльный	предновíчний	предковíчний
—	Безобráзный	поломала	поломала
22	Безóбный	безóсий	безóсый
23	після слова: Безподóбный	Безпозванóчний	Безпозвонóчний
—	Безпоко́ить	журбації	турбації
—	Безпортóчникъ	они	вони
24	Безпробúдный	не	не
25	Безслѣдный	Про-	пропав
—	Безсолнечный	несоня́шний	несоня́шний
27	після слова: Безызвѣст- ность	Безымѣ́нко, безымѣ́нко = безі́менко.	Безымѣ́нка, безымѣ́нка = безі́менка.
29	Берлóга	знайшло	знайшли
30	Бірка	бачили	бачиш
31	Витіóгъ 2	бужак	дужак
32	Благодѣ́тельность	дочінні́сть	доброчінні́сть
—	Благодѣ́тельство́вать	доброді́яти	добро ді́яти
33	Благопріобрѣ́сть	грошеня́ть	грошеня́т
38	Богъ, після виразу Бóже храні́ і примі́ра: Кри́й Боже, як стра́шно:	пропущено: Благода́реніє Бо́гу	а після того вже треба чи- тати: дя́ка Бо́гові і т. д.
39	Бой	Бой свой	Бой свай
—	Бóйня 2	Уманська	Уманська
42	Борові́къ 3	тетеру́н	тетеру́к
43	Борони́ть 2	прово́лікати	приво́лікати
44	Бра́жникъ	гультай	гультай
47	Бре́нность	свою сві́жу	сього сві́ту
50	Брю́ки	галóнці	галáнці
51	Бúдто	з лави сей	з Лависей
52	Бúка 2	бунду́к	дунду́к
—	Бултáхъ	шибовсть	шубовсть
53	Бумагома́рака	тупорини́м	тупорили́м
55	Бúхалень	в духу	в дугу
56	Былі́є	я те	я тебе
—	Быстрѣ́хонекъ	кутѣ́нький	хутѣ́нький
57	Бѣ́гаться 2	ті́кати ся	ті́кати ся
—	Бѣ́гунь 4	похово́ї	порохово́ї
—	Бѣ́да, після виразу: Семь бѣ́дь...	ба́тько	ба́тька
60	Бѣ́локопы́тникъ	ро́нник	ра́нник
63	Валѣ́ть	хві́лка	хві́лька
—	Валѣ́ть, ся 5	сúнити	сúнути
—	валѣ́й	до свого	до свого

На якій
стороні

під яким словом

надруковано

треба читати

63	після слова: Вальєъ	Вальяшній	Вальяжний
64	Василѣкъ	сіяна	сіяла
—	Вѣтний	Баволіяня	Бавовіяня
—	Васильєвъ вѣчеръ	кутѣ	кутѣ
—	Вассалъ	голдівник	голдівник
65	після слова: Вбрѣсываніе	Вбрѣсывать	Вбрѣсывають
69	після слова: Веперіческій	Венеціонскій	Венеціанскій
—	Верболо́за	молдаво́нська	молдава́нська
70	Верста́	сяжнів	сажнів
—	Верста́къ	приходить	проходить
—	Вѣрхній	жар	шар
72	Ветла́	желю́жина	шелю́жина
73	Вза́шен	в шію	в шію
75	після: Взгорѣвъ	Вгѣрокъ	Взгѣрокъ
78	Відно	пробував	пробував
80	Винѣтка	сковороду	Сковороду
81	Вкороткъ	обманъ	обмаль
—	Вколѣчивать	Пачали	Почали
84	Вѣѣтъ	у гурті	у гурті
85	Вогна́тъ 2	забув	Забив
90	Возле́лятъ	Взле́лятъ	Взле́лятъ
92	Вѣзрасть	На вѣзрасть	На вѣзрасть
93	Войти́	войде́мъ	войде́мъ
—	Волды́рникъ	3.	2.
—	Волды́ръ	пиху́рі	пиху́рі
94	Волокитство	жени́ання	жениха́ння
97	Вопро́сь	В. Н.	Б. Н.
100	Воспроти́виться	опі́р ста́вити	опі́р ставати
101	Виа́дѣтъ	во уні́ніе	въ уні́ніе
—	Впереді́	идти́	идти́
106	після: Векѣ́квивать	Векѣ́квивать	Векѣ́квивать
—	після: Векѣ́рмливать	Векѣ́тѣтъ	Векѣ́тѣтъ
109	після: Ветрепа́тъ, ся	Ветрепену́тъ ся	Ветрепену́ться
114	Вѣвихну́тъ	Звихнув	Звихнув
115	Вѣвязать	вѣвѣ́зывать	вѣвѣ́зывать
—	Вѣга́дѣтъ	вѣга́дити	вѣга́дати
—	після: Вѣго́нь	Вѣгѣ́нятъ	Вѣго́нятъ
117	Вѣдува́тъ 2	Пляшлу	Пляшку
118	Вѣзелени́тъ	позелени́ти	позелени́ти
121	Вѣкупѣ́тъ, ся 1	вику́плѣти, са	вику́плѣти, ся
123	Вѣмы́кать	вѣчѣ́чати	вѣчѣ́чати
125	Вѣпа́ивать	пійло	пійло
—	Вѣпѣ́ска 2	К. Н.	Б. Н.
126	Вѣполѣ́свивать	вѣполоска́тъ	вѣполоска́тъ
127	Вѣпрѣ́мѣтъ	вѣпрѣ́вляти	вѣпрѣ́вляти
128	Вѣра́ивать	кишені́	кишені́
131	Вѣстѣ́гѣтъ 2	Обѣ́тѣни	Одѣ́тѣни
137	Вѣясни́тъ	вѣтлу́мачи	вѣтлу́мачити
—	Вѣю́нь 1	роба	риба

На якій
стороні

під яким словом

надруковано

треба читати

137	Вѣдать 1	Кобы	Кабы
138	Вѣковать	нужденьки	пуждовьки
—	Вѣчикъ	(степовик.)	(Степовик.)
142	Гадкій	стидний	стидкий
143	Гаркать	(Мон.)	(Ман.)
145	Гибнуть	пропадати	пропа́дати
147	Глазурить	поливаний	поли́ваний
148	Глина	у перепі	у перині
149	Глубоковатый	глибоченький.	глибоче́нький.
150	Гниловатый	Гниловатся	Гниловатя
152	Говорить	натякати	патякати
—	—	шашкати	шашкати
—	Годины	роківщина	роківщина
153	після слова: Голоавль	Голбець	Голбець
156	Гомоза	дзіча	дзі́га
—	Гомошь	дуброві	діброві
—	Гора	накопало	накопаю
157	Горе	Що день	Що вдень
—	—	ліхови	лі́хові
160	Господскій 2	нанське	панське
162	Гражданскій	статський	штатський
163	Графиня	графівня	графівна
—	Гребеніна	кльччя	кльччя
—	Гребля 2	стерті	стерні
165	Гроздь	кітя	кітяг
—	—	надтінник	надтінник
166	Грубъ	чистецъ, лісовий	чистецъ лісовий
171	Гусиница	зозуліні	зозуліни
174	Дача 4	общаго	общаго
175	Двousedушничать	може	маже
—	Двойникъ	являсь	являвся
—	Дворъ 2	або	обо
177	Декóктъ	докóхт	декóхт
—	Денежный 1	гошевий	грошевий
178	Депутатъ	посланця	посланця
—	Дѣргать	ускубить	ускубне
179	Держать	ержжі	Держжі
—	Дерябить, ся	брати, ся	драти, ся
—	Десть	дествовая	дествовая
181	Дитя, після: Грудное	пропущено:	цицькова́ дитина
	дитя =		
	далі пропущено: Незакон-	після чого треба читати:	байстря́ і т. д.
	норожденное дитя =		
180	Дира	Даносить	Доносить
182	Для	на продаж	на продаж
—	Дно- Ко дну	на спід	на спід
183	Добрый 1	лидачого	ледачого
184	Добыча	за здобычею	за добычею
185	Доглатывать	доглонуть	доглотнуть

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
186	після: Доєніє	Доєнка	Доєнка
187	Дождь	хлю́ша	хлю́ща
—	—	нереста́ль	переста́ль
—	—	Четве́рь	Четве́рь
—	—	як відра́	як з відра́
—	Дозна́ніє	визна́ння	визна́ння
189	Долбе́жь 2	Въ долбе́жка	Въ долбе́жку
—	Долби́я	для забини́я	для забива́ння
—	Долгові́зый	довгі́нь	довга́нь
190	Долготá	довжини́я	довжини́я
193	Допла́каты	поплака́вся	Доплака́вся
—	Допле́сть	приплі́тха	приплі́тка
194	Доро́га	стеж =	стежка
196	Доскака́ть	допли́нувати	допли́гувати
201	Дре́безгъ	черепа́	черепа́
202	Дробь 2	дробови́на	дробі́на
—	Другъ	други́на	други́на
203	Дуба́сить	лю́пцюва́ти	лупцюва́ти
—	Дуби́на 2	довбу́р	бовду́р
—	Дубра́ва	дібро́ва	дібро́ва
206	Духъ	до спо́віді, йти́	до спо́віді йти́
—	після: Души́стый	Доши́стость	Доши́стость
207	Ды́мница 2	почі́ночна	печі́ночна
—	Ды́шло	ари́щ	ари́ш
208	Дѣ́довство	пч.	Пч.
209	Дѣ́ланіє	сребних	сребрених
—	Дѣ́лать	з нече́вя	з нече́вя
210	Дѣ́тство	з малечу́	з малечку́
213	Ершъ 1	брючо́к	брючо́к
—	— — — 2	з зуби́цами	с зуби́цами
217	Желѹ́дочный	(ліки своєна́родні)	(Ліки своєна́родні)
218	Жема́ниться	виверта́ти са	виверта́ти ся
220	Жестя́нка	естяно́й	жестяно́й
—	— — —	бляша́жний	бляшаний
221	Жи́жа	густи́ мої	густишо́ї
222	Жили́ца	пож Жильчиху́	пожилыху́
223	Жи́ть	Здорово́ живѣ́мъ	Здорово́ живѣ́шь
225	За, заразъ	до ра́зу разо́м	до ра́зу, разо́м
—	Забавни́къ, ца	кумедни́к, ня	кумедни́к, ця
—	Забере́менѣть	нашли́	найшли́
227	Забѣ́тливость	дба́ння	дба́ння
229	Завидли́вый	загребу́чі	загребу́чі
230	Завла́дѣть	міг	міл
238	Заѣ́лье	па́нщина́	па́нщина
241	Зака́призничать	не зде́зай ся	не зде́зай ся
246	Заку́сіть 2.	прику́сити язи́ка	прику́сити язи́ка
249	Замáтивать 3.	помота́в ся	замота́в ся
251	після: Замола́чивать	Гамо́лвить	Замо́лвить
263	Засвидѣ́тельствовать	Котл.	Кост.

На якій стор. нї	під яким словом	надруковано	треба читати
267	Застольный	застільний.	застільний.
—	Застывать	застынуть	застынуть
268	після: Засудіться	Засудиться	Засудиться
271	Затрепетать	затріпати ся	затріпати ся
272	Затрясти	трусити, ся	затрусити, ся
—	затынивать	загородити, ся	загородити, ся
275	Зацѣленіе	д. Зацѣнка р.	д. Зацѣнка 2.
277	Зацѣлать	закляцати	закляцати
278	після: Заѣзживать	Зѣзжій	Заѣзжій
280	Звонѣкъ	звіно́къ	дзвіно́къ
—	Звякать	забразчати	забразчати
282	Зѣле	після: „Твою долю, моя долю, позаторік знала“ треба дальше:	позаторік і зіллячка для тебе придбала.
284	Злодѣй	бездумному	бездушному
285	Зміеголовникъ	матощник	матощник
286	Зна́мя	виросли у полі	виросли в неволі
—	Зна́ніе	віддання	відання
289	Зѣвъ	: па́ща (С. Л. З.)	; па́ща (С. Л. З.),
293	Изба́вить	ледко	легко
—	Избалова́тъ	нам	наш
295	Извольнича́ться	Узала	Узяла
—	Изврати́тъ	Перебріхав	Перебрехав
298	Издѣвѣтельство	колом	кололи
300	Измѣтъ	покидьок	покидьок.
303	Изоржа́вѣтъ	норжавіти	норжавіти
306	И́ли	Чн	Чи
308	Иновѣ́ріе	як	яка
—	Инструме́нтъ	Кутнірський	Кушнірський
310	Искáтъ	жа́рнти	ша́рити
311	Иску́ейтъ	спокусула	спокусила
—	Иску́сно	золотканий	золототканий
315	Испыта́ніе	сила	сина
—	Иста́тывать	згопцювали	згопцювали
316	Исто́чникъ	джерелом	джерлом

Просимо Шановних Передплатників наших вибачити, що в 1 т. нашої праці вклонуло ся так багато друкарських помилок, особливо в перших листах. Огулом кажучи, без помилок обійти ся не можна, а тим більше, що книжка друковала ся позавічно. Про те мусимо признати й нашу вину, що рукописи спочатку писані були не досить розбірно і чітко, то й не дивно, що друкарям і справщику трудно було оберетти ся від помилок. Коли-ж стали ми постачати рукописи, розбірніше писані, то в дальших листах вбача-

ємо вже що рази менше і менше помилок, а з другої половини цього тому і зовсім їх не багато. Тож вважаємо за обов'язок виявити при с'їм нашу щиро сердечну подяку Шановному К. Паньківському, що за-для доброго діла взяв на себе тяжку і нудну виправщицьку роботу. Під Його доглядом і далше друкувати меть ся наша праця і ми певні, що коректа буде виконана як слід добре. Другий том Словаря від **К** до **П** готуєть ся, незабаром зданий буде в друкарню і має виходити в 1894 році так саме при „Зорі“, випусками при кожному числі, а всього має бути від 18—20 друкованих аркушів. Ціна на другий том зостаєть ся та-ж сама 2 р., а після виходу цілого тому ціна буде побільшена.

Львів 28 падолиста 1893.

М. Уманець і А. Спілка.

СЛОВАРЬ

РОСИЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ

ТОМ ДРУГИЙ.

К—П.

ЗІБРАЛИ І ВПОРЯДКУВАЛИ

Комаров, М.Ф.

М. УМАНЕЦЬ І А. СПІЛКА.

ДОДАТОК ДО „ЗОРІ“ 1894 РОКУ.

ЛЬВІВ, 1894.

З друкарії Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

W-55.801

2

СЛОВАРЬ

РОССИЙСКО-УКРАИНСКИЙ

ТОМ ДВАДЦАТЫЙ

П—П

ИЗДАТЕЛЬСТВО И ПРОИЗВЕДЕНИЯ

М. А. ШУБЕРТ И А. ШУБЕРТ

КОДАКОВ ДО 1901-1902 ГОДОВ

1901 ГОД

В. А. ШУБЕРТ И А. ШУБЕРТ

СЛОВАРЬ РОСИЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ.

К.

Ка = лиш, лишень, но. — А ну лиш! —
Ходімо лишень (С. З.). — Гляди-но!

Кабакъ = шинок, шинк (С. З.), здр. —
шиночок, (переважно такий, де разом з
шинком і заїзд) — корчма, коршма, здр. —
коршміця, оранда (Прав.). — А п'яниця-
неробітниця, що день, що ніч п'є, а як прийде
із шинку до дому мене молодую б'є. н. п.
— Ще я був малим, як батько зве було,
та каже: „Синку! На посудину та збігай по
горілочку до шинку.“ В. П. — Як до пер-
кви, то й ноги болять, а як до корчми, то
і в боки взяв ся. н. пр. — Піп каже: ідімо
до божниці, а п'яниця каже: ідімо до корш-
миці. н. пр.

Кабала = неволя (переважно кріпацька). —
Взвести на себя кабали = наклепати
на себе.

Кабалістика = 1. жидівське мистичне
тлумачення біблії.
2. д. Волхвованіє.

Кабалити, ся = повертати, запродавати,
ся в неволю, заневолювати. — Зане-
волив він наші землі, небавом і нас зане-
волить. Кн.

Кабальний = кріпацький, невольниць-
кий, невольничий.

Кабальщина = неволя, кріпацтво.

Кабаній = кнур'ячий (С. З.), кабан'ячий.
— У його козляча борода, а кнур'ячий стан.
н. п. — Кабаняча туша. С. З.

Кабань = 1. зоол. Арег — кнур, вивала-
шаний — кабан, здр. кабанець, кабан-
чя, одгодований в сажу — сажовий ка-
бан. — Дикий кабань = дикий кабан,
вепрь, здр. — веприк. — Здоровий, як
кабан. — Мов кабани годовані, пикаті, пу-
заті. К. П. — Собака та перістий кабанець
уся його худоба. Кн. — Вже і доглядав дід

те кабанча, наче дитину. Кн. — Брат його
вбив за того веприка, що в саду рив. н. к.
2. скиба або брила льоду або каменю,
(Д. Галба).

Кабарга, зоол. *Moschus moschiferus* = ка-
барда. — У Запорозжів шапки з сього
звірка звали ся кабардинками. Ев.

Кабанчий = шинковий, шиночський, шин-
карський. — У шинкаря і міра і віра
шинкарські. Кн.

Кабачить = шинкарювати.

Кабачникъ, ца = 1. шинкаръ, шинкарка,
здр. шинкарочка, корчмаръ, ка. — Шин-
каръ п'яницю любить, а дочки за його не
оддасть. н. пр. — Шинкарочко молода, усип
меду ще й вина! н. п. — По чарці та по
чарці, останній шаг витрушує шинкарці. Гр.
2. п'яниця, гультай, ка, піяк, піячка
(що по шинках волочить ся).

Кабачный = д. Кabanчий.

Кабачничать = по шинках волочити ся,
гультаювати, піячити.

Каблукъ = закаблук, підбор, підп'яток.
— Спіткнула ся та й упала, закаблуки по-
ламала. н. п. — Закаблукам лиха дам, до-
станеть ся й передам (танцюючи) н. п. —
Чоботи на високих підборах.

Каботажъ = поберёжна плавба.

Кабріолетка, кабріолетъ = кабрітка, (про-
ста) — біда, бідка. — Кабрітки вам не
запряжу, бо треба до ковали — гайка за-
губила ся. Кн. — Поїхав бідою. С. З.

Кабушка = голівка, галка (С. Аф. З.),
грудка (кругла). — Головка сиру.

Кабы = як бі, коли-б, коб, кобі (Гал.).
— Як би ковбасі крила, то щоб то за птах
був! н. пр. — Як би міні або сак або так,
як би міні запорозьський козак. н. п. — Ко-
ли б міні, Господи, неділі діждати, то пі-

шла-б я до роду гуляти. н. п. — Ой пішла-б я на музики, коб дав батько пятака. н. п.

Кавалерістъ = кавалеріста, комонник (С. З.), козак.

Кавалерійскій = кавалерійський, кінний.

Кавалерія = кавалерія, конниця.

Кавалеріньк, рос. *Passiflora Juss.* = мучениця. С. Пар.

Кавалерская звѣзда, рос. *Tribulus terrestris L.* = колючкі, якорці. С. Ан

Кавалерекій = кавалерський. — **К. цвѣтъ**, рос. *Aquilegia vulgaris L.* = голубкі, дзвонічки, брілки, оксаміт. — **К. шпѣры**, рос. *Delphinium consolida L.* = сокирки, польові сокирки, комарові носики, косярики, черевічки, зовуліни черевічки, гострушки, косірки, заячі ушки. С. Ан

Кавардакъ = 1. мішанина.

2. гуща, фус, фусп. — На дні самий фус зостав ся.

3. розгордіяж, колотніча.

Каверза = каверза, частіше мн. каверзи (С. З.), хвиглі (С. Ш.), викруті, підступи. — Там ваших каверз не вважають. Кот. — Це вже його хвиглі!

Каверзистъ = каверзничати, крутіти, підстроювати, підкопувати ся, зводи зводити. — Усе б добре було, коли б тільки він не крутив. — Усе зводи зводив: діду пакаже за мене, а мій за діда. Кр.

Каверзникъ, ца = коверзун, каверзник, ца (С. З.), крутій, ка. — Коверзун він, з батьків коверзун, на тому й зуби проїв, щоб за плечима людям шкочити. Кн.

Каверзничать = д. **Каверзистъ**.

Кавейкъ, ком. *Iulus terrestris* = стоніога.

Кавычка, частіше мн. **кавычки** = лапки (знак „ “).

Кагаль = кагаль (рада жидівських виборних, жидівська громада).

Каголка, шт. *Apas marila* = качка (морська).

Каділо = 1. каділо, кадіння. — Не може бабі кадило, коли бабу сказало. н. пр. 2. кадильниця, каділо. — Махав кадило, а з його кадіння диму нема. Кн. 3. рос. *Teucrium chamaedrys L.* = чебрець лісовий, самосил. С. Ан.

Кадильникъ, кадильница = д. **Каділо 2.**

Кадильный = кадний (С. З.); каділовий. — Дим кадний. — Каділова покришка.

Кадить = кадїти (С. З.), курїти. — За чинюсь душу попи ладан закурили. Кн.

Кадка, кадочка = діжка, здр. діжечка (С. Аф. З.), кадїб, кадовб, кадуб (С. Л.), на тісто — діжа (С. Аф. З.), з покришкою

і замком — бодня (С. З. Ш.), широка на білизну то-що — балия (С. Ш.), на воду — діжка, відник, водянка (Чайч.), на квас і вариво — квасник (Ман. Сп.), на масло, сир — фаса, фаска, хваска (С. Ш.), на мед, найбільше з липи — липівка, широка і низенька — шаплік, шпрїтвас, переріз, зрізок. С. З. Л. — Хоч і повпа діжа, та не йде на ум їа. н. пр. — По надобі знайдеш і в кадовбі. н. пр. — Цебер води кринишної, хваску масла ярових корів. н. п. — От вам, хлопці, липівка меду. Кн. — Олеся у коморі та хутній до бодні. С. З.

Кадочникъ = боддарь (що робить діжки).

Кадушка = д. **Кадка**.

Кадїкъ = д. **Адамово яблуко 2.**

Кадь = кадуб, кадївб. (Теж саме, що й **Кадка**, д. це слово, тільки більша).

Каёмка, здр. сл. **Кайма** = д. **Кайма**.

Кажденіе = д. **Каділо 1.**

Каждодневный, по = щоденний, щоденно, що дній. (С. З. Ш.). — Щоденная праця, щоденні турботи забрали у неї всю силу. Чайч. — Не що дня бредни, де коли й правда. н. пр.

Каждый = кожний, кожен, кожний, кажен (Лів. С. З. Л.), жодний, жоден, жадний, жаден (Прав. С. Аф. З. Л.), усякий (С. Л. Ш.). — Кожна людина своє лихо носить. н. пр. — Кожна рука до себе горне. н. пр. — Кожен постачав зерна скільки умовлено. Кн. — Хто йде, жодного частув. н. о. — Урожай жадний год був хороший. н. о. — Ту ішеницю жоден год старцям роздавали. К. З. о. Ю. Р. — Усякий кулик до свого озера привик. н. пр. — **Каждый вечеръ, годъ, день, разъ** = що вечора, що року, що году, що дня, що день, що разу, раз-у-раз, раз по раз. — Як ти милий що вечора йдеш, та до мене голос подаеш. н. п. — Плачуть чорні очі що день і що ночі. н. п. — **Рѣшительно каждый** = кожнісінький, жаднісінький. — Жаднісіньке йому несе й везе С. Л.

Кажется, кажи́сь = здасть ся, бачить ся, бачця, либонь, мабуть. — Здасть ся друже, а гадюку вкинув. н. пр. — Здасть ся доводі терпів я в неволі. Руд. — Мене часто бере думка, чи то так здасть ся, що бува заплаче радість, а лихо сьмієть ся. Аф. — Ой бачить ся не журю ся, в тугу не вдаю ся, а як виїду за ворота, від вітру валю ся. н. п. — На щоб, бачця, те згадувать, що давно минуло? К. Ш.

Казакінъ = каптан, здр. каптанок, козакін, козачка (Кн.), чумарка, чеме́рка. — Хоч денежка в каптані, то на сто рублів чвані. н. пр.

Казакъ = 1. козакъ, ласк. — козачёнько, поб. — козарлюга. — Ой на горі та жєнці жнуть, а поїдд горою козаки їдуть. н. п. — Козаченько гарний, не ходи до Ганин, ходи до Марусі на білі подусі. н. п. — Васюринський козарлюга все п'є, та гуляє. н. п. — **Запорожскій казакъ** = запорожський, низовий, січовий козакъ, нирібець, січовік. С. З.

2. ком. *Tytiscus marginalis* = козачок (С. З.), москалик.

Казарма = казарма, (у Запорозжів) — курінь, (Гал.) — касарня.

Казарменний, казармний = казармовий, курінний.

Казать = показувати, вдавати, удавати. — **Казать весёлый видъ** = удавати весёлого. — Вдає з себе янгола, а в думці примів би — з'їв. Кн.

Казаться = 1. здавати ся, показувати ся, бачити ся, вбачати ся, видавати ся, вдавати (С. Л.), подавати, (неясно) — мріяти, маячити, маячити, бованіти. — А як не бачиш того лиха, то скрізь здаєть ся любо-тихо. К. Ш. — Як стоїш оддалеки, то показуєть ся, мов то чоловік, аж воно камінь. Чайч. — Вдає мов чоловік там ходить. С. Л. — На лиці наче б то чорний подає. Хар. Чайч. (Д. ще пр. під сл. **Кажеться** і **Видиється**).

2. подобати ся. — **Эта работа ему не кажется** = ся робота йому не подобаєть ся, не до вподоби. (Д. ще під сл. **Нравиться**).

Казакъ = козацький, козачий. — Не хотілось в степу в лісі козацьку громаду з булавами, з бунчуками збирати на пораду. К. Ш. — Степ та воля — козацька доля. н. пр. — Місяць — козаче сонце. н. пр. — **Казакъ** *можжевелик*, рос. *Juni-perus Sabina L.* = яловець, місячник (С. Ан.).

Казачёк = 1. козачок (здр. від сл. козак і крім того так звуть хлопців, що на послугах у панів, переважно в правобережній Україні).

2. козак, козачок (танець і музика до того танцю). — Як ушкварили козака, так аж земля гудить. — А ну лишень, заграйте козачка!

Казачина = 1. козакі, козацтво. — Нечай птахи чорні в гаї козацтво сьмільво літає. К. Ш. — Козацтво, як і давні київські дружини, складало ся з людей успішого стану. Бар. О.

2. козачина (козачка країна).

Казачка = козачка.

Казачий = д. **Казакъ**.

Казёнка = 1. припічок. — На припічку сиділа, діткам кашку варила. п. п.

2. комірка, комірчина (С. З.), хїжа, хїжка (С. З.), спїжарня (Прав.).

3. каюта на байдаках.

4. в гарматах і рушницях місце, де кладуть набой.

Казённый = казенний, скарбовий. — По-крам скарбові гроші. Лев — Це земля панська, а це — казенна. — **Казённая часть** = д. **Казёнка** 4.

Казистый = показний.

Казна = 1. казна, скарб. — Казна жалю не зна. н. пр. — Забрали усі скарби войскові, що старий Хмельницький зібрав. Л. Сам. — Которе вини половиця до скарбу нашого, а другая половиця укривжопому маєть бути заплачено. Ст. Л.

2. д. **Казёнка** 4.

Казначей = скарбник (С. З.), скарбівничий, (з рос.) — казначей. — Учинили з между себе скарбника войскового. Л. В

Казначейство = скарбниця, скарбовня (С. З.), скарбівниця, (з рос.) — казначейство. — Зостала ся скарбниця в цілості. Л. В. — Я би, каже, захопив ту скарбівницю, та ще б таки того дня утіг за гривницю. Руд.

Казначейша = казначейова жінка.

Казначей = казначей (Кн.), черніця, що доглядає монастирського господарства.

Казнить, ся = карати, ся, стратити (С. З. Л.), скарати (С. З.), покарати, скатувати, на горло скарати, стяти, істяти. — Велів Кочубей і Іскру на горло скарати. Пр. — Пропає, як кат істив. н. пр. — Бабину дочку прив'язав коню до хвоста, та й пустив у поле; так її скатували. н. к.

Казниться = мучити ся, карати ся. — Прости мене! Її каралась весь вік в чужій хаті... Прости мене, мій сипочку! я... я твоя мати. К. Ш.

Казнохранитель, лице = д. **Казначей, ство.**

Казнь = кара (С. Л.), карання, скарання (С. Л.), страта (С. З. Л.) — Хто на кого мовить, а не доведеть, тим каранням сам казан б. маєт. Ст. Л. — Бог послав на людей кару — сарану та пошесть. — Голови обрублені... а по страті, тіла їх лежали в позор людям. С. З.

Казовой = показний.

Казусный = незвичайний, надзвичайний, дивний, чудний.

Казусъ = пригода, оказія, сторія, диво, чудасія. — Не розберемо, що воно за пригода і як її розплутати: одно каже йти до поща, друге — до станового — бо воно

щось незвичайне, не довідоме нам. Кн. — Трапилась така оказія, що...

Кайма = 1. крайка (С. З. Л.), окрайка, окравка, край, кромка (С. Л.). — Він з сукнених крайок-килими робить. Кн. — Одірвав окрайку і підперезав ся.
2. рубець.

Каймить = зарублювати (С. Аф.), підрублювати, рубити, лямувати, облямувати (С. З.), обводити. — Треба зарубити скатертину. — Шовком шила, золотом рубила. н. п. — Обвів той папірець смужкою, наче в книжці. Кн.

Какадú, пт. *Psittacus cristatus* = какадú, білий папуга.

Каковó = 1. як, яковó. — Вам байдуже, а яковó то нам було спини підставляти. Кн. — **Каковó вамъ живѣтся** = як ся маєте?
2. ач! чи-ба! чи ти ба! — **Каковó!** онъ уже окóнчили рабóту = чи ти ба! він уже доробив! Чайч.

Каковѣ = який. — Яке коріння, таке й насіння. н. пр.

Како́й = який. — Ціггане, яко́ї ти віри? — А яко́ї тобі треба? н. пр. — **Како́й ни-бу́дь** = який небу́дь, який бу́дь (Кн.), де-який, де-не-який, аби який, сякий-такій. — Хоч би який небу́дь ціпочок, щоб від собак одбитись. — Сякий-такій майстерок, та й натесав трісочок. н. пр. — **Како́й-то** = якийсь. — Якимсь зіллям напо́ла, то воно й минуло. К. Ш. — В свитині латаній дріжала якась людина. К. Ш. — Прийшов якийсь чоловік — не знаю, хто він.

Ка́корва, рос. *Matricaria maritima* = ромán, ромен, маруна (С. Пар.).

Какъ = 1. як, як то. — Ізмерз, як пес, ізмок, як вовк. н. п. — Присохло як на собаці. Кн. — Як се трапилось? — Як то? можете ви тому віри вжити. Чайч. 2. ко́лі, як. — Коли почую, скажу вам. — **Какъ бу́дто** = бу́дїм, на́че, ненáче, на́че-б, ніби, мов, не мов, либо́нь, мабу́ть. — Він так бу́дїм і нечу́в. — Народ на́че його й не чує. Кн. — Ніби на свѣт народилась, гралась, веселилась. К. Ш. — Ненáче писанка, село, зеленим гаєм поросло. К. Ш. — **Какъ би́шь** = я́к бо, я́кось, я́к бак, я́к пак. — Як бо його звати! от і з голови вискочило. Кн. — Як пак він казав? — **Какъ бы** = д. **Какъ бу́дто**. — **Какъ бы не та́къ!** = а́ле ж бо, та ба́, де́ж пак, чо́мý нї, чо́рта з два! — **Какъ бы то ни́ было** = як би там не бу́ло, бу́дь що бу́дь, хоч та́к, хоч та́к. —

— Як би там не було — я завтра піду. — Хоч так, хоч так — він винен. Чайч. — **Какъ бы́ть** = що робити, діяти, чини́ти. — Ой сама я не знаю, що робити маю: чи брести, чи плисти — сама не вгадаю. н. п. — **Какъ ви́дно** = зна́ти, мабу́ть, либо́нь. — Знати, що він не нашого ко́дла. Кн. — Він мабу́ть хоче уті́кти. — **Какъ вдрúгъ** = як ось, аж ось, коли ж це́, коли ра́зом, ра́птом. — Він собі аві́ гадки, аж ось надходить звістка, що... — **Какъ до́лжно** = як слі́д, як тре́ба, як го́же, го́дить ся. — Серце-козаче, не́боже, чо́м ти не робиш, як го́же? н. п. — Все спра́вили, як го́дить ся бу́ти. Кн. — **Какъ мо́жно!** = хіба́ ж мо́жна, я́к то так, я́к мо́жна! — **Какъ мно́го** = я́ко́го ба́гáто. — **Какъ ни́бу́дь** = як не́бу́дь, аби-як, де-як, сяк-та́к, аби-то. — Зробив аби-як, та й думає, що гарно. Чайч. — **Какъ ни́ка́къ** = не я́к, аби́ як, сяк-та́к, так чи ся́к. — **Какъ наро́чно** = як на те́. — Зовсім ні́коли, а тут як на те, ще й друге діло приспі́ло. — **Какъ по́нало** = аби́ як, як не́бу́дь. — **Какъ при́йде́тся** = як при́йде́ть ся, як тра́питься ся, до чо́го ді́йде́ть ся. — **Какъ слѣ́дує́ть** = як слі́д, як тре́ба, до ла́ду, гара́зд, до́бре. — **Какъ ско́ро** = скоро, як тільки. — Скоро вернув він до дому, зараз зробив. Чайч. — Скоро забезпечено трактатами грини́цю, за́раз почина́ють ся втеки... К. Кр. — Ота́ман скоро прочув про се, зараз і послав дво́х коза́ків. К. З. о Ю. Р. — **Какъ-то** = 1. я́кось, я́кось-то. — Зайшов він я́кось до мене. — Чудно я́кось ді́єть ся між нами. К. Ш. 2. я́к-то, а са́ме. — Багато усяких кві́ток, я́к-то: круче́ні пани́чі, коро́лів цві́т то-що. — **Какъ уго́дно** = про ме́не, як зна́єте, як за́вго́дно. — Про мене, робі́ть, як хо́чете. — **Не ка́къ** = зда́сть ся. — Зда́сть ся то він і́де. — **Какъ та́къ?** = я́к то? — **Та́къ какъ** = як, ко́лі. — Коли ти міні́ кажеш, то вже й я не мовчати-му. — Як він так зробив, то нехай йому... — **Какъ то́лько** = тільки що і д. **Какъ ско́ро**. — **Ко́е какъ** = аби́ як, як не́бу́дь, я́к так, так-ся́к. — Зробив аби́ як. — Ся́к так на кося́к, аби не по лю́дськи. н. пр. — **Какъ е́сть** = зовсім, ці́лком.

Каламбуръ = при́кладка (С. Л.), ви́гадка (власне двозначний вираз). — Він здатний на при́кладки.

- Каламѣнковый** = каламаѣковий. — Купив каламаѣковий пояс. — Жупан чи з китайки, чи каламаѣковий. С. З.
- Каламѣнокъ** = каламаѣка (вовняна тканина).
- Каланча́** = башта. — Вартовий з башти подав знак, що пожежа. Кн.
- Калачики**, рос. *Malva officinalis* = проскурки, проскурень, калачики.
- Калачъ** = калач. — **Третій калачъ** = бувальи́й, бувалець, битий жак. — О, то битий жак! н. пр. — Був у бувальцях — знав, що кий, що палиця. н. пр.
- Календа́рь** = календа́рь, новороче́чник. — Віщував календа́рь, та в помийницю впав. н. пр.
- Калѣніе** = розпика́ння, гартува́ння (про метали), смаже́ння (про овоц).
- Калѣный** = розпечений, гартований (про метали), смажений (про овоц). — Гартоване залізо. — Оріхів київських смажених, полтавських пундиків пражених. Кот.
- Кали** = пота́ш (чистий).
- Калиберъ, калибръ** = міра, розмір (спеціально в арматній справі: розмір прогону дула огнестрільної зброї, також величинъ кул).
- Калильный** = гартовний. — Його пекли на огні гартовному. Кн.
- Кали́на**, здр. **Калинушка** = рос. а) *Viburnum Opulus* L. = кали́на, здр. калинонька, б) *V. Lantana* L. = гордові́на, городові́на, горді́на, чо́рна кали́на. С. Ан. — Червоная калинонька на яр воду схилила ся. н. п.
- Калі́тка** = хвіртка (С. Л.), хвірточка, фі́ртка (С. Ш.). — Я за ним, та тільки добігли до воріт, а він шмиг у хвіртку, та й засунув. — Піп у хвірку, а чорт у дірку. н. пр.
- Калі́точный** = хвіртковий.
- Каліть, ся** = 1. розпика́ти, ся. — А він розпик залізо, та якось, забалакавшись, і вхопив ся рукою, аж зашкварчало.
2. гартува́ти, ся (С. Аф. Л.). — Ковалі кували, білее залізо гартували. н. п. — Гартували наче ту крицю. Кн.
3. суши́ти, смажи́ти, ся (про овоц).
- Калі́ться** = випорожніяти ся, викалюва́ти ся.
- Калку́нь, калку́нка**, пт. *Meleagris gallopavo* = индик, инди́чка. — Ходить, як индик переяславський. н. пр.
- Калку́ний** = инди́чий, инди́чийний. — Инди́чі яйця.
- Каллиграфі́я** = красно́пись. С. Жел.
- Калмы́къ** = комлік. С. Ш. — Пика як у комлика. н. пр.
- Калмы́цкій** = комлі́цький.
- Калоримѣ́тъ** = тепломі́р.
- Кало́ша** = д. Гало́ша.
- Калу́га** = калю́жа, боло́то, багно́.
- Калу́жни́ца**, рос. *Caltha palustris* L. = калю́жни́ца, латате́, по́пики (С. Ан.), жа́бник (С. Пар.).
- Калу́фѣрь**, рос. *Balsamita vulgaris* або *Tanacetum Balsamita* L. = калу́пір. С. Ан.
- Каль** = 1. кал, по́слід, гівно́ 2. гній.
- Кальцини́ровать** = перепалува́ти на вапну, вапни́ти. С. Пар.
- Кальці́й** = ва́пник. С. Пар.
- Кальщи́къ** = гартівни́к.
- Калѣ́ка** = калі́ка.
- Калѣ́чить** = калі́чити.
- Калѣ́чный** = калі́ка, скалі́чений, покалі́чений, калі́куватий. — Він трохи калі́куватий. Хар. Чайч.
- Калі́канье** = базі́кання, верзі́ння, паті́кання.
- Калі́кати** = базі́кати, баля́си, баяндраси то́чити, верзти́, тереве́ні пра́вити, па́тикати. (Д. Болта́ть 3.).
- Калі́ки** = базі́кання, баля́си, тереве́ні, баяндраси (Д. Болтовні́я).
- Камбала**, риба *Pleuronectes* = камбу́ла, одноо́ка, однобо́чка.
- Камѣ́дъ, Gummi** = ка́медь. — Вишнёвая ка́медь = глей (С. Аф.), глей, часом навіть клей.
- Камѣ́жникъ** = камені́ще.
- Камелѣ́къ** = коміно́к (Кн.).
- Камели́на**, рос. *Camelina* = ри́жії. С. Ан.
- Камени́ка**, рос. *Rubus saxatilis* L. = камені́ця, ко́стяниця. С. Ан.
- Камени́стый** = ка́міні́стий, ка́міні́стий (С. Л.).
- Камѣ́ніе** = ка́мі́ння. — Як почав шпурля́ти ка́мі́ння.
- Ка́менка** = 1. ка́мінь (чирінь з ка́мнем в лазні́).
2. пт. *Motacilla oenante* = сини́ця (особливо́ї поро́ди).
3. фарба *Auripigmentum* = золо́токі́сть. С. Жел. Пар.
- Ка́менный** = ка́мі́ний, ка́мі́нний. — Ка́менная ли́па, рос. *Phillyrea latifolia* = черемо́ха. С. Ан. — Ка́менная соль = ка́мянка, ка́мянá, льодо́ва сіль. — Ка́менный до́мъ = ка́мянця́ (С. З.), му́рований буди́нок. — Ка́менное стро́єніе = му́рована буді́вля. — А там

близько був мурований стовп. п. к. — **Каменная стѣна** = мур. С. З. — Грекович з того мешкання горою зашедши, крізь дах чрез мур спустив ся і утік. С. З. — **Каменный уголь**, Lithantrax = земляне вугілля.

Каменоломня = каменоломня, каменярня (Гал.).

Каменоломщикъ = каменолом, каменяр (С. Пар.).

Каменщикъ = муляр (Прав. С. Л.), мурівщик (С. Пав. З.). — Дивлячись, як мулярі тежуть цегли. Фр.

Камень = камінь, здр. — **камінець**, **каміньчик**, **камініючка**, поб. — **камінюка**, зб — **камінія**, **камініючця**, **камініячця**. С. Л. — **Адскій камень**, Lapis infernalis = **пекельний камінь**. — **Драгоценный камень** = **самоцвітний камінь**, **самоцвіт**. — **Камень преткновенія** = **перешкода**, **притічина**. — **Красугольный камень** = **основний**, **кутній**, **наріжний**, **камінь**. — **Мельничный камень** = **камінь млиновий**, **жорен**. — **Подводные камни** = **клішні**. — **Точильный камень** = **брус**, **брусок** (С. З. III.), **точило** (С. III.). — **Наліг**, як **цигач** на **точило**. н. пр. — **Надгробный камень** = **надгробок**. С. З. — (Дрібний к.) — **жорства**, **ринь**, **рінь**, **ріняк**. — **Стежки** добре **жорствою** висипано. — **Дно річки** **наповнене рінью** або **ріняками**. Земл. — (З гострими краями) — **скалкуюватий**. — (Що лежить плити) — **плитий**. — (Камінці для грашки) — **кремахи**, **крейяхи**.

Камѣнье = **камінія**.

Каменѣть = **камініти**.

Камешекъ = **камінець**, **каміньчик**, **камініючка**.

Камзолъ = **камзюлка**, **куртка**, **куціна** (без рукавів).

Камілавка = 1. **підкапок** (у ченців). С. З. 2. **комілавка** (у попів).

Камінь = **комінок**.

Каміньстий = д. **Каменистый**.

Каміньце = **камініюка**. — **Гешув** по **потилиці**, **пеначе** **камініюкою**.

Каміанія = **похід**.

Камфарá, Camphora = **канхворá**.

Камфóрка = 1. д. **Жаровня**.

2. **канфóрка**. (Кп.).

Камішевый = **комишовий**, **очеретяний**.

Камышекъ = д. **Камешекъ**.

Камышникъ = 1. **комиші**, **очереті**. —

Тут кинулись за ним, а він і подав ся в **комиші**.

2. **пт. Parus biarmicus** — **очеретянка**.

Камышъ, рос. Arundo phragmites = **очерет**, **комиш**, (молодий) — **спичак**. — **Косіть**, **братці**, **очерет**, та й **наварим** **вечерять**. **Косіть**, **братці**, **комишу**, та й **наварим** **кулішу**. н. п.

Канáвa = **рів**, **рівчак** (С. З. Л.), **канáва**, **фóса** (С. III.), (круг села) — **дільниця**, (щоб вода збігала) — **риштáк**. — **Іди фосу конати**. С. III.

Канáлъ = 1. **канáл**, **перекін**, **канáва** (рів, зроблений для злучення річок і озер, для осушки болот то-що).

2. **протока** (в морі між двома берегами).

3. **анатоміч**. — **жіла**.

4. **спóсіб**, **зáсіб** (Гал.).

Канáльный = **канáльський**. С. З. — **Канáльська робота**, так звали **козаки** **роботу** на **каналах**.

Канáльскій = **паскúдний**, **ледáчий**.

Канáльство = **паскúдство**.

Канáлья = **погáнець**, **паскúда** (С. З.), **ледащо** (С. З.). — А над нею **молодою погáнцем** **сьмієть** ся. К. III. — Чого ти так мене, **паскудо**, в боки **пхаєш**? **Греб**. — **Пустив** ся в **ледащо**. С. З.

Канáпé = **канáпéя**, **канáпка**.

Канарейка, пт. Fringilla Canarica = **канáрка**, (самчик) — **кéнар**.

Канáтъ = **канат**, **лінва**, **ліна** (С. З.), для **порома** — **кодóла** (С. З.), **тигати** **копиці** — **вóлок**. — **Із стін** **кизікерменських** **линами** в **лотки** **запорожські** **поспускавши** ся. Л. В. — **Тільки** **ви́хали** на **серед** **річки**, як **увірвала** ся **кодола** і **понесло** **пором**.

Канвá, **канвéнный** = **канвá**, **канвóвий**.

Канда́ль = **кайдáни**, **залізо**, **закові**, **пúто**, (дерев'яні) — **колóдки**, **скри́ниці**, **дйби**. — **Одвaга** **мед**, **вино** **пъє**, **одвaга** і **кайдáни** **тре**. н. пр. — **Виростали** у **кайдáнах** **слова́нські діти** і **забули** **невольники** **чиї** **вони діти**. К. III. — **Держати** **велело** в **кайдáнах**. С. З. — **Буги** ж **міні** у **неволі**, у **залізі**, у **заковах**. н. п. — У **пута** **кутні** не **куй**. К. III. — **Тоді** **будеш знати**, як **будуть** **карати**: і на **ноги** і на **руки** **диби** **надівати**. н. п. — В **колодки** **позабивавши**. С. З. — В **кайдáни** та в **скри́ниці**. С. З. — **Визали** **руки** **сирицею**, а **скували** **ніжки** та **скри́ницею**. н. п.

Канделя́брь = **свѣті́льник**. С. Пар.

Кандей, **кандейка** = д. **Ендовá**.

Кандѣкъ, рос. Erythronium Dens Canis L. = **собачкй**. С. З.

Канікулы = **вака́ції**. — **Син** **приїхав** з **школи** на **вака́ції**.

Каникулярний, каникульный = вакаційний.

Канитель = тонка срібна або золота нитка для галування. — **Тянуть канитель** = воловодити, марнувати час, затягати діло. — Доти воловодив своїми обіцянками, доки міні огидло й ходити до його. Кн.

Канифасъ = димка. С. Пар.

Канифоль = живиця (С. Аф. З. Л.), виварена з шпигинарю — калифонія.

Канонада = стріляння з кількох гармат.

Канонеръ, канониръ = гармаш, пушкаръ. С. З.

Каноникъ = крилошанин. С. Пар.

Канонъ = церковне правило і церковна пісня в честь якого святого або свята.

Кантонієтъ = москаленко (салдацький син), ко́трого виховують для військової служби.

Кантъ = 1. пісня хвальна.

2. кант, лямівка, облямівка.

Кану́нь = 1. переддєнь. — **На кану́нь** = в переддєнь, на передодні. — В переддєнь смерті ще підризував стільники в пасіці. Кн. — Се було на передодні. Гал. —

Кану́нь базара = підторжя. — **Кану́нь Рождества Христова** = багатий вечір, свят вечір, багата кутя. — **К. Св. Крещенія** = голодна кутя. — **К. Новаго года** = щедрий вечір, меланки.

2. ко́ливо. С. З. — Почали обносити коливо — покійника поминати.

Кану́ра = 1. будка, халабудка (для собак).

2. цю́пка (маленька кімната). — Се була цюпка не більше шести кроків вдовж. Фр.

Кану́ть = 1. канути, кра́нути.

2. пропа́сти, зникнути, потону́ти; ми́ну́ти. — **Кану́ть въ вѣчность** = потону́ти на віки. Кн.

Кану́феръ = л. Калу́феръ.

Канцелярієтъ = канцелярієста (С. З.), писарь, (нижчий) — підканцелярієста, підписарь, писарчу́к. — Третій — підканцелярієст із суда Скоробреха. Кот.

Канцеля́рія = канцелярія, писарня. — Не прогнівайсь, Олексію, на нескладну річ мою, що я говори́ти сьмію про писарню ще твою. Раз мні́ быть там довело ся... Але ж скільки там товкло ся за столами писарів! Кот.

Канцеля́рное, канцеля́рское сѣмя = 1. ком. Сосеус — червець.

2. сїна́ки, сїна́цький рід, сїна́цьке ко́дло, чорни́льна віра, душа́. — По-

сї́нне сїна́цьке ко́дло, тоді́ й правда на сві́ті́ буде. Кн.

Каню́къ, шт. Strix scopus = ка́ня, поб. — **каню́ка**. С. З. — Чигає, як кая. н. пр. — Ой легіла каяюка підстрелена з лука. н. п.

Каню́чить = каяю́чити, цига́нити.

Капа́іє = ка́пання, кра́пання, ка́піж (Сн.).

Капа́ть = ка́пати, кра́пати, накрапа́ти, капоті́ти С. Л. — Дощик, дощик капає дрібенько... Дощик, аж із стріхи капотить. н. п. — Крапнув дощик, та й нема. Чайч. — А слюзи з очей тільки кап... кап... Чайч. — **Крѡвля ка́плетъ** = стрі́ха проті́кає.

Капелька = кра́пелька, капелі́нка, капеліно́чка, крапеліно́чка. — Як бігла через гребельку, та вхопила водиці крапельку. н. к.

Капельный = краплі́стий. С. З. — Та пішов дощик краплістий, та й уродив черчик черчистий. н. п.

Капельный = малю́сенький, ма́нюсенький, малі́сенький, ма́нісенький. — Ма́нюсенька дитинка. — Та малі́сеньке соло-влято по деревцю лизать. н. п.

Каніа́лієтъ = грошови́тий, багати́рь, ду́ка, дукáч. — Набив кишеню — дукою — банкирем став. Кн. — Його батько грошовитий.

Каніа́та́лъ = 1. гро́ші, грошва́, ска́рб, ко́пята́л. — У його грошви — повні скрині. 2. сто́пн (С. Л.), істе. — Росту ще не виплатив, а сто́пн само собою стоїть. С. Л. — Не тільки рост, а й істе пропало. Кн. — **Нали́чний каніа́та́лъ** = гото́віна, гото́вік, гото́ві гро́ші, гото́вка (Гал.). — Гото́вини він має усього сто карбованців. С. Л. — Купив на готові гроші.

Каніа́та́льный = 1. що на́лежить до ко́пята́лу.

2. грошови́тий. — Він чоловік грошовитий.

3. ко́штувний (С. З.), цінний. — Будинок у його коштовний. Кн.

Каніа́та́нъ = ко́пита́н. — Як п'ян, то й ко́пита́н, а як проспав ся, то й свині злякав ся. н. пр.

Канімо́нъ = відло́га (С. З. Л.), ко́бка (С. Л.), богоро́диця (С. Ш.), у ченців — **кантур**. — Кобеняк з відлогою. С. З. — Ти накрив би голову богородицею, а то дощ як з решета. С. Ш. — Чорний кантур. К. Ч. Р.

Каніще = божни́ця (идольська). С. Ж.

Канка́нъ = самоло́в, сту́пця, лабе́ти (С. З.), на дрібно́го зві́ра — ха́пка, ла́п-

ка, па́стка, на птиць — сільце. — Пий-
мав ся в лабегі. н. пр.

Капли = каплі, краплі. — Дав міні лі-
карь якісь краплі.

Каплю́хий = короткоу́хий.

Каплу́нить = скоп'їти (півня).

Каплу́нь = скі́нєць, каплу́н.

Каплю́жка, каплю́жникъ, ца = п'яні́чка
(спільн. р.).

Каплю́шка = д. Капелька.

Каплъ = капля, крапля, цята (С. З.),
бри́зка, (жиру на воді) — ска́лка, здр.
цятка і д. Капелька. — Буду пити, ні
краплі не виущу, тоді тебе я забуду, як
очі заплуючу. н. п. — Не має води ні цяти.

Капнуть = капнути, кра́пнути. — Дощик
крапне, та й перестане.

Капо́тъ = халя́т, халя́тик (жіночий). —
У него́ капо́тъ въ карма́нѣ = в кишé-
ні вітер гудіть.

Капри́зникъ, ца = вереду́н, ха (С. Аф.),
вередій, вередні́к, ця, вигадько, ви-
гадниця, перебє́ндя (С. Л.).

Капри́зничать = вередувати (С. Аф. З. Л.),
вигадувати (С. Аф.), витребє́нькувати
(С. Аф.), ко́мезити ся, бри́скати, гє́дза-
тись (С. Л.), химерувати, норовити ся,
прімхати, перебє́ндювати (С. З. Л.). —
Вередував, як в греблі біс. Кот. — Обід як
обід, а вона ще почала витребє́нькувати.
С. Аф. — Ще воно й ко́мезитъ ся! Піши,
коли велить. Мир. — Витребє́нькує так, що
й міри нема: і того дай, і сього не хочу.
Чайч. — Коли б вони та не бісїались, за-
мовкли та не ко́мезились. Кот. — Не пере-
бє́ндюй — бо так довго, солопо́ю, — бо я
горох сама, де схочу, там посію. Гул. Ар.

Капри́зний = вередливий (С. Аф. З. Л.), ви-
гадливий (С. Аф.), примхли́вий (С. Л.),
витребє́нькуватий і д. Капри́зникъ.

Капри́зь, мн. капри́зы = вередува́ння (С.
Л.), приви́реді, примха, примхи (С. З. Л.),
норови, брик, витребє́ньки (С. Аф. З.),
вигі́вки, вигі́нки (С. Л.). — Була б тобі
вередлива, так і не сказати: за її вереду-
вання нікому й просвітку нема. Чайч. —
Се тільки все для примхи їм. С. З. — На
його брик напав, що нічим йому не дого-
диш. — У неї вже без вигі́нок не обійдеть
ся. Чайч. — Це все дівочі вигі́нки. С. Л.

Капу́ста, коча́нная капу́ста, рос. Brassica
oleracea L. = капу́ста, мн. капу́сти, —
Цвѣ́тня капу́ста, *Brassica oleracea* *Bo-*
trytis v. *Pompejana* L.; *Cauliflora* = куче-
ря́ва капу́ста, цвѣту́ха, черво́на ка-
пу́ста. — (Порубана) — сі́чена, кри́ше-

на, шатко́вана капу́ста. — (Молода для
посадки) — роса́да. С. З. — (Без качанів)
— голена́та капу́ста.

Капу́стный = капу́стяний.

Капу́тъ = капу́т, кра́й, кінє́ць. — Як у-
дарив, тут йому й кінє́ць.

Капу́ць = 1. чернець католицький
свв. Францис́ка.

2. рос. *Teupium majus*, *Tropaeolum majus*

L. = красо́ля, красу́льки. С. Ан.

3. зоол. *Simia sarucina* = ма́лпа (аме-
риканська).

Капошо́нь = д. Капишо́нь.

Ка́ра = кара, кара́ння, ка́рність. — Хто
на кого мовить, а не доведєть, тим каран-
ням сам каран б. масть. Ст. Л. — Май до-
бру нату́ру, не приймеш ка́рности на шку-
ру. н. пр.

Караби́нь = кара́бин (коротка рушниця
з широкою рурою).

Караба́ться = дра́ти ся, здира́ти ся,
дра́пати ся (С. Л.). — Ото дерєть си
скри́зь по се́лях, щоб тих кібці́в видрати.
Чайч.

Карава́й = 1. хлі́б (житний, крѣ́пкий), бу-
ха́н, буха́нець (С. З. III.). — Вѣ́ зту
печь мо́жно посади́ть се́мь карава́евъ =
в сю пі́чку мо́жна посади́ти сім хлі́бів.
— Карава́й хлі́ба = хлі́б (один), бу-
ха́н хлі́ба. — Я собакам до́гожу, бухан
хлі́ба іспечу. н. п.

2. круг, голо́вка. — Карава́й си́ру =
круг си́ру.

3. ба́бка пше́нишна на яйця́х і молоці́.

4. на весі́ллі — коро́вай. — На чу́жой
карава́й рта́ не развѣ́вай, да сво́й зати-
ра́й, н. пр. = на чу́жий коро́вай очей
не порива́й, а сво́й дбай. н. пр.

Карава́нь = карава́н, ва́лка. — Коли ж
на захід одко́тив ся туман і рушив в до-
рогу свою карава́н. Пч. — Валка чума́ків
повертає з Криму.

Кара́винъ = д. Верблю́жье сѣно.

Карага́нь, Varietas canis vulpis = лисі́ця
степо́ва.

Карага́тка, Anas rutila = ка́чка черво́на.

Карака́тица, Sepia officinalis = карака́тиця.

Кара́ковий = ка́рий, карогні́дий.

Кара́куля = криву́ля, здр. криву́лька,
карлю́чка (про криве, незграбне писання
або про криве дере́во). — Писа́ть кара́ку-
лями = писа́ти криву́лями, карлю́чка-
ми, дра́пати, гра́мзугляти, базгра́ти.
— Кара́кули подме́тныя = якірці́ (у За-
поро́жцїв.) Ев,

Каракуль = смушок (з середне-азійських овець).

Каракушки, каракушомъ = рачки. — А вже Охрім, на глум усім, п'яненкокий лізе рачки. Гул. Ар.

Карадашъ = карандаш, оловець (С. Жел.).

Карапіе = карання.

Карапінъ = калантір. С. З.

Карапузикъ = 1. карапуз, куцан, куцак, курдупель, (про дітей) — карапузик, овець, котигорошок.

2. Hister — комаха з породи хрущів.

Карась, риба *Cyprinus carassius* = карась, здр. — карасик, зб. — карасячка (Хар. Чайч.).

Каратель, ница = каратель, ка. — Не чоловік він міні, а каратель. Кн.

Карать = карати. — Тоді будеш знати, як будуть карати. н. п.

Караулить = стерегти, берегти, вартувати, калавурити (Кр.), пильнувати; чатувати (Кр.). — Полягали усі спати, а менший став вартувати. н. п. — Він давно вже чатує на його. С. З.

Караулка = сторожка, калавурня.

Карауль = 1. сторожа, варт (С. З. Л.), калавур (С. Л.). — Стоїть він, мов і справді москаль на варті. С. З. — Як ішов на варту, випив квартиру, а як з варті — ще пів кварти. н. пр. — Гей кругом церкви січової та й калавури стали. н. п. — **Вестуніть на карауль** = стати на варту. — **Стоять на карауль, отбивать карауль** = бути на варті, вартувати. — **Взять подь карауль** = взяти під варту.

2. **Карауль!** = ївалт! рятуйте! пробі! хто в Бога вірує, рятуйте! — **Кричать карауль** = кричати пробі! на ївалт кричати, ївалтувати. — Кричать: пробі! її мати, щоб дівчину рятувати. н. п. — „Ївалт! Рятуйте — хто в Бога вірує“ — на дворі голос що є сили. К. Ш.

Караульний = 1. вартовий, вартівник, сторож. — **Начальник караула** = вартівничий.

2. вартовий, сторожевий, калавурний. С. З.

Караульня = д. Караулка.

Караульщикъ = д. Караульний 1.

Карачунъ = капут, кінець, смерть.

Карбункулъ = 1. камінь з гранатової породи, Carbunculus.

2. надто шкодлива болячка, карбункул.

Карбіншъ, зоол. *Mus ericetus* = хом'як. С. Жел. Пар.

Каргаль, пт. *Anas tadorna* = пирнікоз, циганка (С. З.), чиринка, здр. — чириночка (С. З.). — Ой на ставу, на ставочку там плавають чириночки. н. п.

Карда = гребло (дротина щітка, котрою чешуть вовну або льон).

Карета = каріта, берлін (С. Аф. З. Ш.), ридван (С. З.), каруца (С. З.). коч. — Іде шляхом до Київа берлін шестернею. К. Ш. — Ридваном їхав пан, а курява стовпом від коней та коліс зняла ся над шляхом. Б. Б.

Каретникъ = 1. колісник, стельмах (Прав. С. З.).

2. возовня, возівня (С. Аф.).

Карикатура = карикатура, потвора (С. Л.), кривіуда (С. Пар.).

Карій = карий. — За карії оченята, за чорні брови серце рвало ся, сьміялось, виливало мову. К. Ш. — **Сь карими глазами** = каробкий. — Виростає — та й виросла Ганна кароока, як тополя серед поля, гнучка та висока.

Карканіе = крякання, крукання.

Каркать = кря(а)кати, крю(у)кати, кавкати. — Ой кряче, кряче та чорненський ворон та й у лузі над водою. н. п. — Щоб на тебе ворони кракали. н. пр. — Кавкає, як ворона, а хитрий, як чорт. н. пр.

Каркашунъ, рос. *Aristolochia Clematilis* L. = філільник, філійник, філонник, хвалільник. С. Ан.

Каркінъ = рак (хвороба).

Каркнути = кря(а)кнути, крю(у)кнути, кавкнути.

Карликъ, карло, карлиця = карлик, ця, куцан, куцак, качан, курдупель. (С. З.).

Карлукъ = карюк, карук (С. З.).

Карлунный = карю(у)ковий.

Карлущина, рос. *Rhamnus frangula* L. = крушина. С. Ан.

Кармазинъ = кармазин. С. З.

Кармазинный = кармазиновий. — Гетману Сагайдачному прислав палатку свою кармазинову. Л. В.

Карманный = кишеньний. — **Карманныя деньги** = похінна копійка.

Карманецъ, карманчикъ = кишенька.

Карманъ = кишень. С. З. Л. — (У жінок, прив'язаний зверху) — карма. — Клади руку в кишень, та виймай грошей жменю. н. п. — Веї кишень вертає, аж там грошей вже чорт має. н. п. — Хоч ми й брати, та кишень наші не сестри. н. пр. — Чи бач які росконі, а в кишень чорт ма грошей. н. пр. — **У него карманъ жидокъ, пустъ,**

тонокъ = у його в кишеньї пусто, вітер гуде. — **У него тугъ карманъ** = у його міцна кишенья (багатий та скупогий). — **Держи карманъ!** = наставляй кишенью! овва!, не діждеш! чорта з дві! — **У него толстѣй, густѣй карманъ** = у його повна кишенья. — **Набійть карманъ** = напхати кишенью, забагатіти. — **Не по карману** = не по грошам, не вистачає грошей. — **Это вскочить въ карманъ** = се влізе в копійку (дорого обійдеться сл).

Кармашекъ = д. Кармашецъ.

Карминный = кармазіновий, бакановий.

Карминъ = кармазін, бакан (С. III). — Зори загоріла ся рожевим світлом і обливала хату, немов вона була кармазином обмазана. Мир.

Карпавалъ = масниця (у кателіків), власне запуст, пущання на масниці.

Карпизъ = карниз (С. Л. Пар.), під дахом — піддашок, підкрішок, коло печі — припідурок.

Карповый = короповий, сазановий.

Карпъ, риба *Surginus carpio* = короп, особливої породи — сазан. — Вісім хур провадив риби; там був оселедець, лещ, сазан. (Макар.)

Карре = батáva, батовá. С. Аф

Карта = карта, здр. картка, (географічна) — карта, (гал.) — мапа. — **Карта пикова, грéфова, бубéнова и червóнная** = ви́нова карта або ви́но, жи́рова карта або жи́р, хре́сті, дзві́нкова карта або дзві́нка, чи́ррова карта або чи́рва.

Картавить = гаркавити. С. Аф.

Картавленіе = гаркавіння. Кп

Картáвость = гаркавка.

Картáвый, ая = гаркавий, гаркава (С. Аф.), гаркавець, гарку́ша, гарка́вка.

Картéжникъ, ца = картник, ця (С. З), картівник, ця, картяр, ка. — Тут-то картники гультаї нехай навчають ся. Київ. Ст. — Ознаймив товаристу картикам, тихо в карти гравшим. Л. В. — Ой як був він не жонатий, то то був гуляка! і п'яниці і картівник, козак забіяка. н. п.

Картéжничать = у карти вкидати ся (Чайч.), картинчати.

Картéжный = картярський.

Картéжь = картярство.

Картéчь = картéча.

Карті́на = карти́на, о́браз, ма́люва́ння. — Гарним малюванням стіни обвішані. К.

Д. С. — Дивне малювання ожило на полотні. Лев. — Живий образ старославянського віча доховав ся в старочеськім „Суд Любуші“. Бар. О.

Карті́нка = малюнок, образок, кунштук. — Оповідання про комах. З 45 малюнками — О. Степовика. К. 1882 р. — І у Ромні з кунштучками книжечку купила К. III.

Карті́нный = картинний, образовий; ма́льовни́чий.

Карті́шки = карточки.

Картонъ = картон.

Картóфелина = картопліна, картопельна (Чайч.), здр. картоплінка, картопельночка.

Картóфель, рос. *Solanum tuberosum* L. = карто́пля, карто́шка, карто́хля, (по де куди) — барабо́ля, барбо́ля, иньколи теж, хоч і рідко — бу́льба, з рожевою шкуркою — поли́в'яна карто́пля, самий овоч, що не вживаєть ся — бу́бляхи. — Огірки поїли свині і картошки зрили. С. З. — Пішов же я до дівчини — ведать міні сісти, дають міні бараболі бісом поглядаю, на поліці варениці очима проймаю н. п.

Картóфелька = карто́пелька, барабо́лька. — А на Січі мудрий Німець картопельку садить. К. III.

Картóфельный = карто́плінний.

Картóчка = картка, карточка.

Карточный = картовий.

Карту́зь = 1. пачка. — **Карту́зь табакү** = пачка тютюну́.

2. карту́з (Лів.), кашке́т (Прав.). — Тим я і пізнала, що по сивій шапці, а хоч не по шапці, та по картузочку, а в мого милого брови на шпурочку. н. п. — Усі в шапках, а він один в кашкеті.

Карусель = ре́лі, круті́лка, крутьо́лка. С. Л.

Каршá = корч, частіше мн. корчі. — За корчами не можна проїхати, скрізь позавалявало.

Карше́вникъ = корчі.

Каря́ка = розкаряка.

Каря́чить, ся = 1. каря́чити ся, розкаря́чувати (ноги)

2. кобені́ти ся, опина́ти ся.

Касáніе = торка́ння, доторка́ння, доти́кання, черка́ння.

Касáтельный, но = доти́чний, що ти́чить ся, що до... — Що до цього, то він нічого міні не казав. Чайч.

Касáтикъ, касáтка, касáтникъ = д. Ко́сáтникъ і т. д.

Касáться = торка́ти, ся, ті́кати, ся, до-

торкати ся, дотикати ся, черкати, ся; займати, зачіпати. — Де болить, там і торкнеш н. пр. — Хоч сотні є таких, що треба все їм знати, що не торкасть ся ні їх сіней, ні хати. К. Д. Ж. — Се ти, бурко, козака заморозила? Я до його й не доторкала ся. н. п. — Тут єсть щось таке, що тикаєть ся твоєї милості. Ч. К. — Як ластівка перед дощем черкала по воді крильцем Пч. — Чути було, як човен черкав ся об дно. Чайч. — Він ніколи чужого не займає. — **Что касается меня** = що ти-чить ся до мене, що до мене, як на мене. — Як на мене, то про мене — нехай і „Семене“. н. пр. — **Это дѣло мало меня касается** = се діло мало мені обходить.

Каска = шелом, шишак.

Каскадь = волоспад. С. Пар

Каса = 1. скарб, каса. — Зарадьте з каси грішми на хату. Кн.

2. скарбниця, скарбівниця (див. **Казначейство**), у старих міських урядів — скринька. — Вдова, винна будучи до скриньки міської грошей. Київ. Ст.

Кассировать = касувати.

Кассиръ = скарбник, касир, касиєр (Гал.).

Кастаньеты = брязкало, брязкітка. — У бубни грали, у брязкітки брязчали. н. д.

Кастелянша = кастелянша, клішниця (що доглядає за білизною).

Кастраторъ = валашл (Ман.), холощій (Кн.), перевертайло (що завертає бугайв). Ніс.

Кастратъ = валах (С. Ж.), скіп, скопєць, обрізанець (С. Пар).

Кастрировать = д. Валашить.

Кастрюля = кастрюля (Лів.), мідниця, рондель (Прав).

Катавасія = 1. церковні сьпіви на два хори (ірмоси).

2. буча, колотнєча; розгордіяш, гармидер. — Таку бучу збили, що хоч з хати тікай. Чайч.

Катакомби = печери, що в їх Римляне ховали покійників.

Каталогъ = список, реєстр. — До реєстру книжок чомусь не заведено Гомерової Одисеї Кн. — До реєстру заборонених книжок заведено і Євангелію, надруковану у Відні українською мовою. Кн.

Катальный станокъ = маголь. Прав

Катание = 1. катання, (з гори на гринджоліах або громаку) — спускання.

2. качання (білизни рублем і качалкою), магілювання (маглем).

Катайки = д. Валєнки.

Катаракта, катарактъ = полуда. — Їздив у Київ, там Караваєв зняв йому з очей полуду. Ніс.

Катаръ = у посі — нежить (С. Л.), нежит, нежидь (С. З.), в бронхах — хрипоти.

Катать, ся = 1. котити, точити (С. Ш.). — Котити колоду. — Скаже вона міні робити: під гору камінь точити. н. п.

2. возити, катати, ся, їздити. — Вчора катали ся на човні.

3. качати ся. — Діти качають ся долі. — Ой за час годинку, за малу хвилинку качаєть ся Нечаява голова по ринку. н. п.

4. **Катается со смѣху** = сьмієть ся, аж за бокі береть ся.

5. качати (білизну рублем і качалкою), магілювати (маглем). — Почала качати сорочки

6. розпліскувати (метали), біти, валити, валяти (вовну). — Хлопець розпліскавав шматок міді. Чайч. — Валити сукно. С. Аф.

6. д. Вить.

Катафалкъ = мари. — Тіло на марах слуги і тайдуки гетьманські несли. С. З. — Щоб тебе на марах винесло! н. пр. (лайка).

Категорія = розділ.

Катеръ = байдак, (менший трохи) — дуб, (у Запорозців) — чайка. — Войску казапо готовити ся і байдаки за пороги провадити. Л. С. — Чайки, байдаки спускали, гарматами риштували. К. Ш.

Катиполе, рос. Gypsophila paniculata Led. = покотиполе, перекотиполе. С. Ан. — А ти, як сучев перекотиполе, не знаєш, куди тебе вітер несе. Аф

Катить, ся = котити, ся, точити, ся. — Котили ся вози з гори, та в долині стали. н. п. — Котить ся зірка по небу. — Так з гори і поточив ся. С. Л. — І покотились із очей на рясу сльози. К. Ш. — **Катить-ся клубкомъ** = клуботати ся.

Катій = котючий.

Каткость = котючість.

Катокъ = 1. качалка (на котрій що качають або котять).

2. качальня, маголь, в ньому та качалка, на котру навертають білизну — магільнийця.

3. грудобій (розбивати грудки).

4. коток, що ним молотять хліб, а на гармані — гарманка. (Херс. Чайч).

5. ківзалка, сківзалка, скобзалка. С. З. — Ходім на ківзалку сківзати ся.

Католикъ = кателік. С. З. Л.

Католицізмъ = кателіцтво. С. Л.

Католическій = кателіцький.

Католичка = кателічка.

Каторга = катарга, сібір та инше місце, куди засилають на тяжку роботу; тяжка робота, тяжке життя.

Каторжникъ, ца = катаржний, на.

Каторжний = катаржний, сібірний. — От сібірне життя!

Катръ, рос. *Serratula tinctoria* L. = серп, будячок, страхополох. С. Ан.

Катушка = цівка (С. З.), митиця. — Митиця ниток.

Катышь, катышекъ = балабуха, балабушка, галка.

Каурый, каурка = буланій, буланко (кінь буланої масті). С. Ш.

Каучукъ, каучуковый = резина, резиновый. (*Resina elastica* або *gummi elasticum*, живиця з *Iatropa elastica*).

Кафтáнецъ, кафтáнишко, кафтáничекъ = каптанецъ, жупанок, свитинка.

Кафтáнъ = каптáн, каптаніна, жупáн, жупаніна, черкеска, (простого сукна) — світа, свитина. — Хоч денежка в каптані, та на сто рублів чвані. н. пр. — Який пан, такий і жупан. н. пр. — Що люди не роблять, та в жупанах ходять, а я роблю, дбаю — і свити не маю. н. п. — Придбав сірома грошенят, одержу справив, жупанину. К. Ш.

Качáлка = 1. коліска. С. З. — Яке в колиську, таке і в могилку. н. пр. — У колисьці дитя кричить, а на пічі буркун бурчить. н. п.

2. крісло на закрúглих з обох боків полозках.

3. нóпі. — Упав і підвестись не міг, та вже на ношах віднесли його до дому.

Качáніе = хитання, колихання, гойданія, колисання, качання (Д. Качать, ся).

Качать, ся = 1. хитати, ся, колихати, колисати, коливати, гойдати, ся. — Головка хитнулася, коса розвинулася. К. Х. — Доколі будете на мене ледачі думки в серці мати, мов тин лхий мене хитати і під ногами рів копати? К. П. — Багато чорт діти колише. н. пр. — Оце тобі, мамцю, за твою науку, сиди собі у заціпку, колиши онуку. н. п. — Не білая билиночка в полі коливає ся. н. п. — Сидить дід над водою коливає бородою? н. з. — Очерег. — Плаче дівчина, дитину гойдаючи, сьміється ся козак, коня сідлаючи. н. п.

2. качати. — Ставай до смоку качати воду з колодязи.

3. тіліпати ся, мотати ся. С. Ш. З. Л. — А китиці то сюди то туди тіліпають

ся. Кв. — Що то у тебе з заду тіліпають ся (мотають ся)?

4. колихати ся, гойдати ся. С. Л. З. Аф. — Ми сьпівали, на колисьці гойдали ся. О. Мир. — А на вітах гойдають ся нехрищені діти. К. Ш.

Качель = ореля (С. Пав. З.), релі (С. Л.), коліска, гойдалка, гойданка. С. З. Л. Аф. — Сіла гойдати ся на орелі, та як упаде, так у неї рука на двох. Кн.

Кáчество = (про людей і всяку живу тварь) — вдáча, (про тканину) — добрóтність, добрóтливість, (про всяку иньшу річ) — якість, яковість. (С. Жел.). — Воскова вдáча — аби до тепла, так і тãне. н. пр. — Віл — як віл, та вдáча у його ледача. Кн. — Дивити ся й добре суконце, та добрóтливість ледаченька. Кн.

Кáчимъ = д. Жатіполе.

Кáчка = хитання, колихання.

Кáчкий = хиткий, хібкий (С. З.), хисткий. — Хиткий човен.

Кáчкость = хиткість, хібкість, хисткість (Чайч.).

Качнúтъ, ся = хитнúти, колихнúти, ся, схитнúти ся, похитнúти ся. — Човен як схитнеть ся, а всі як закричать. Чайч. — Лозина тихо похитнулася К. Ш.

Качóкъ = пóхит.

Кáша = 1. кáша, (рідка) — куліш, (з пшона) — пшоняна кáша, (з гречаних крупів) — гречана кáша, (з яшних крупів) — яшна кáша, а на Подолі по де-куди — Грúця, густа пшенишна — лóгаза, густа яшина з горохом — пенцáк. Под. — Косіть, братці, споришу, та й наварим кулішу. н. п. — Гречана каша сама себе хвалить. н. пр. — Кáша — мати наша. н. пр.

2. кáша, розгордіяш, гармідер, бúча, колотнеча.

3. рос. *Achillea millefolium* L. = деревій, кривáвник, серпоріз. С. Ан.

Кашевáръ, кашевáрка = кúхарь, кúховáрка, кашовáръ, ка.

Кáшель = кáшель, бухікання.

Кáшица = кáшка, куліш, кулешик. С. Л. — Хоч куліш, та з перцем. н. пр. — Івасику — Телешику, зварю тобі кулешнику. н. к.

Кáшка = 1. кáшка (здр. від сл. Кáша).

2. д. Дятлина.

Кашлúнь, кашлúнья = бухікало (спільн. р.). — Оце ще бухикало, як почне бухикати, хоч з хати тікай!

Кáшлинiе = кáшлиня, бухікання, кáхкання.

Кáшлить, кашлúнуть = кáшлити (С. Л.),

- бухикати** (С. Ш.), **кахікати** (С. З.), **закашляти**, **бухикнути**, **кахікнути**. — Бухикає цілий день. — Раз кахикнула, трьох Лашків прикликнула, вдруге кахикну — п'ятьох прикликну. н. пр. — Ой ти старий „бухи-бухи“, я молода „хі-хі-хі-хі!“ н. п.
- Кашникъ** = кашник, здр. кашничок.
- Каштанъ**, рос. *Fagus castanea*, **каштановый** = каштан, каштановий.
- Кашей** = 1. кісткяк, сухорлявий, як кісткяк. 2. башина особа в російських казках. 3. скіара, скупердяга. С. З. (Найбільше прикладаєть ся до старого і скупого, що дріжить над грішми).
- Каяніе** = каяття, каяння. — Є каяття, та вороття не буде. н. пр. — По смерті нема каяння. н. пр.
- Каяться** = каяти ся, покутувати. — Не кай ся, рано вставши, а молодю оженившись, н. пр. — Ми за гріхи якихсь незнаких предків покутувати сотні років мусим. К. В. — Маєть еще до году при церкві покутувати. Ст. Л. — Покааяв ся злодій у ягодах. н. пр.
- Кае́дра** = 1. кате́дра.
2. **казальниця**, **проповідниця**. С. Жел. Пар.
- Каео́ліческий** = **всесвітній**, **повсесвітній**
- Квадратный** = **квадратовий**, **квадровий**. С. Жел.
- Квадрать** = **квадрат**, (на шахматовій дошці) — вічко.
- Ква́канье** = **крікання**, **крюкання**, **кумкання**.
- Ква́кать** = (про качок) — **крі(а)кати**, **ка́хкати**, (про жаб) — **крюкати**, **кректа́ти** (С. Л.), **кумати** (С. Л.), **ку́мкати**. — Чую, десь качки крикають. — Кахнула утка — на морі чутка, збігли ся дітки не одніі матки. н. з — дзвін. — Жаби крикають у болоті. Чайч
- Ква́куша** = **крі́кавка**, **крі́чка** (качка, кряку́ша (жаба)).
- Кварти́ра** = **квати́ря**, **ста́нция** (Гал.). — Наяяв собі квартиру за 10 рублів в місяць. — **Войсковая кварти́ра** = **кіш**. — Біля Умани кошем стали.
- Квартира́нтъ** = д. **Жиле́ць**.
- Квартиро́вать** = **кватирюва́ти**, **жи́ти** на квати́рі, у сусідах, в підсусідках, у ко́мірному. (Под).
- Ква́силь** = **ква́сити**. — **Квасити** буряки.
- Квасно́й** = **квасний**, **квасовий**.
- Ква́снуть** = **ква́снути**; **кіснути**. — Шиплять і кваснуть буряки. Кот.
- Квасцо́ватый** = **галуно́ватий**.
- Квасцо́вый** = **галуно́вий** С. Л.
- Квасцо́вать** = **галу́нити** (С. Аф.). — Треба крашанки галу́нити.
- Квасцо́й**, *Alumen* = **галу́н**, здр. **галуно́ць**, **галу́нчик**. С. Аф. З. Л. — Блощиці добре галу́ном виводити
- Квасъ** = **квас**, (хлібний, житний або яшній) — **сіриве́ць**, (в котрому вимочують яблука) — **піспа**.
- Квасы** = 1. **гу́ща** **сіривцо́у**, 2. **кушні́рський квас**.
- Ква́ша** = 1. **запа́ра**, **опара**. С. Аф. З. 2. **д. Дро́жди**.
- Кваше́нка** = д. **Квашня́**.
- Кваше́нникъ** = **ві́ко** (в діжі).
- Квашня́** = **ді́жа**. — Винувата діжа, що не йде в душу їжа. н. пр. — З одної діжі і хліб і пиро́гі. н. пр.
- Квитан́ція** = **квит**, **квито́к**.
- Квитат́ся** = **квитува́ти** ся.
- Квита́ть**, або **кві́ты** = **квит**, **платні́**. — Ми з тобою платні.
- Ке́гли**, **ке́гля** = **кра́гли**, **скра́клі**, **кра́клі**, **скрако́ль**. С. З. Л. Пав. — Давай грати у скраклі! — Хто у кра́глі, хто у лозу, хто в хре́стик з діво́нками гуляе. Бодняський.
- Кедро́вка**, лт. *Corvus cargocatactes* = **крі́чка**. С. Жел.
- Кедръ**, рос. *Pinus cedrus* = **кедр**, **кедрі́на**.
- Ке́ларница**, **ке́ларня**, **ке́ла́рская** = **комо́ра**, **комі́рка**, **хі́жа**, **хі́жка**, (прав.) — **спі́жарня** (при монасти́рі).
- Ке́ларъ** = **ке́ларь**, **шапа́рь**, **кльо́шник** (манастирський).
- Ке́лейникъ** = **по́слушник**, **слима́к** (С. З.).
- Ке́лейно** = **на самоті**, **самото́ю**, **ві́ч-на-ві́ч**; **ні́шком**, **та́ємно** (С. З.), **пота́ємно**, **крі́ткома́**. — **Самотою** не прожити. Г. Барв. — Він собі самотою ви́гадував. К. Х.
- Ке́лейный** = 1. **ке́лійний**.
2. **та́ємний** (С. Ш.), **пота́ємний**.
- Ке́лія**, **ке́лья** = **ке́лія**. — **Кортить** ченцю з ке́лії, та ігумен не спить. н. пр.
- Ке́ньги** = **кінді́**, **кінди́й** (С. З.). — **Набув** на ноги кінді́ нові. Кот.
- Ке́рвель**, рос. *Scandix cerefolium* L. = **теребу́ля**, **трембу́лька**. С. Пар.
- Ке́режа** = **пово́зка** на **взі́р чо́вна**, в ко́тру **запряга́ють о́ленів**.
- Ке́ркать** = **кі́ркати** (С. З.), **кі́рча́ти** (про крик зайців, валушнів і курей, коли у їх шипоті).
- Кероси́нъ** = **гас**, **гас** (Кр.), **караси́н**. — Та все довго сиди́мо з веча́ра, та так ба́гато гасу **вигора́є**. Чайч. — **Догорі́в гас**, а без **сві́тла** яка **ро́бота**. Кн.

Кесарь, кесарекій = кесарь, цїсарь, цїсар. (Гал.), кє(цї)сарський.

Кефаль, риба Magel = лобань, лобас.

Кибїтка = 1. буда, будка, халабудка. С. III. Л. (Будка на повозці або й повозка з будкою). — Ми поїдем будкою. С. III — Повозка з будкою.

2. курїнь, будка, намет, шатро. (Житло козових народів, зроблене з тичин, обтягнутих повстями або шкурами).

Кивать, кивнуть = кивати, хитати, коливати, кивнути, хитнути. — Киває, як кобила головою у Спасівку. н. пр. — Сидить дід над водою, коливає бороною. н. з. — очерет. — Я що подивлюсь на його, а він і хитне головою. — Слухає, та журливо головою хитає. Кн.

Кивокъ = кив. — Добре боїть ся кива, а ледаче не боїть ся й кия н. пр.

Кивотъ = 1. ковчєг (скринька, де ховали ся скрижалі).

2. кіота, божник, божниця. (С. Л.).

Кїдальщикъ = кїдальник. Сп. С. З.

Киданіє = кидання.

Кидать, ся, кинуть, ся = 1. кидати, ся, метати, ся, кинути, ся, метнути, ся, майнути, шатнути, ся, (юрбою) — сунути, гунути (С. Л. д. ще: **Бросать, бросить, ся**). — Дурень кине камінь у воду, а десять розумних не знайдуть. н. пр. — Козаки кинулись на ворога. — Недужа все кидалась на ліжку. — Метнули ся по курїнях запасає шукати. н. п. — А як се дівка зачула, тай із улиці майнула. н. п. — Як вирветь ся він з рук, як майне степом! Чайч. 2. кидати, покидати, лишати, залишати, занехаювати, кіннути, покинути, лишити, залишити, занехати. — Милий мигу покидає — вороги раденькі. н. п. — Куди милий одїзжаєш, кому мене покидаєш? н. п. — Він лишив її. — Нехай, нехай, та й зовсім занехаєш. н. пр.

3. розкидати, гайнувати, цїндрити, мантачити, переводити (добро, худобу). — Кидать взоры, жребій, кидатся въ глаза = д. під сл. **Бросать, бросить**.

Кидкій = 1. кидкий.

2. швидкий, жвавий, хапкий, хапливий, сквалливий, похінний, моторний.

3. ласий, хтивий. — Ласий на ковбаси. н. пр.

Кизилевый = деренівий, кизіловий. — Кизилевая настойка, кизилевка = деренівка.

Кизиль, рос. Cornus mas L. = дєрен, кизїл. С. Ан.

Кїка, кїчка = очіпок (особливий, високий у москвов.).

Кікї, рос. Zea mays L. = кукурўза, кіяхї, кіяшки, пшеничка, пшїнка. С. Ан. (качан її) — качан, кіях, початок.

Кікімора = мара, домовик, дїдько.

Кіла = 1. мед. Hernia — гила, гилá. (Д. ще: **Грыжа 1.**).

2. гўля, моргўля (на дереві).

Кілавий, кіластый = гїлавий, гилун.

Килевать = нахиляти судно на бїк.

Килевой = килевий (належачий до кили). —

Килевая кáчка = колихання судна вдовш.

Кілечный = кільковий.

Киль = киль (спід судна).

Кілька = кілька (рибка з породи оселедців).

Кильшоногій = клишоногий.

Кілякъ = 1. гїлавий, гилун.

2. кнур. С. З.

Кимбаль = цимбали. С. З. — Ой заграйте цимбали, щоб піжечки дріжали. н. п.

Кимїнь, рос. Cuminum Cyminum L. = кмїн. С. Ан.

Кинамонъ, рос. Cinnamomum Burm. = корїця (С. Ан.), цинамон. С. З.

Кинжалъ = кинджал, чингал. — Турецькі кинджали однакі завдовжки і одного майстра. К. Ч. Р.

Кїноварь, Cinnabaris = цїнобра. С. Пав. З

Кіновія = манастирь братський.

Кинуть, ся = д. **Кидать, ся**.

Кїна = пака, пачка, вязка, вязанка (С. Л.), тютюну листового — папуша. — От виносить він цілу пачку паперів. — Та продала дівчина душу, та купила козаку папушу. н. п.

Кипарисный = кипарисовий. Лев.

Кипарисъ, рос. Cupressus sempervirens = кипарис, цїприс.

Кїпень = 1. окріп (С. Л. З.), укрїп, (С. III.), вáр. С. Аф. Л. — Чорта в окріп, а чорт утік. н. пр. — Погана баба варом опшарила собаку. С. Л.

2. джерелó, жерело. (Д. **Ключь 2.**)

Кипный = пачковий.

Кипнобєъ = пачкарь.

Кипрєй, рос. Eoilibium angustifolium L. = плакун, льонóк. С. Ан.

Кипучєсть = кипячість.

Кипучій = кипячий.

Кипїлка = вáнна.

Кипїніє = кипіння.

Кипѣть = 1. кипіти, шумувати, (про вапну) — мусувати, (дуже) — кїекотати, (пускаючи бульки) — булькати, буль-

котати (С. Ш.). — Кишить, аж шум в гору скаче. Кн. — На чоботі сапьян рищить, а у борці тряця кищить. н. пр. — Каша — мати наша, аж клекоче, та в рот хоче. п. пр. — Молода кров клекотом клекоче. Кн. 2. кишті, комати ся. — Людей аж кишті на майдані.

Киятильникъ = казан, чавун. — Як у казані кишить.

Киятити, ся = 1. гріти, ся (поки закипить), кишти, (молоко) — топити, пріяжити, парити.

2. лютувати, кишти, запалати ся. — А він що більш програє, то більш лютує.

Киято́къ = д. **Кипень** 1.

Кипачёный = грітий, переварений, (про молоко) — топлєне, пріяжене, парєне.

Кіра́са = панцирь.

Кирасирскій = панцирный, панцёрный. — Панцерный полк. К. Д. — Которий чоловік будь бойрин панцирный. Ст. Л.

Кирасірь = панцирник, панцёрник.

Кіра́сь = д. **Кіра́са**.

Кірка́ = копанія (С. З.), мо́тика; оскард.

Кірка = кірха (протестанська церква).

Кирказонъ, рос. *Aristolochia clematitis* L. = філільник, філійник, філо́нник, хвалільник, царська борідка. С. Ан.

Кіро́чный = мо́тиковий; оскардовий (д. **Кірка**).

Кіро́чный = кірховий (д. **Кірка**).

Кирпичникъ = цегельник (С. З. Л.). — Цегельникам за роблення цегли вийшло золотих 30. Кієв. Ст.

Кирпичный = цегельный, цегляный. С. З.

— **Кирпичный заводъ** = цегельня. С. З. — **Кирпичный домъ** = мурований дім, кам'яниця. — **К. цвѣтъ** = цегловий, цеглястий ко́лр.

Кирпичъ = цѣгла, (одна штука) — цегліна, здр. цеглі́нка, (перепалений) — залізняк, (недопалений) — недо́пад, (ще непалений) — сире́ць, (з печі) — печі́на, (гноювий) — кізя́к, (з глини і соломи) — лимпач. — Принеси цеглину або кахлю з груби. К. Ш.

Киса́ = киса, кашшук, гаман. — В кого цїи та коса, в того й грошей киса. н. пр. — Повен кашшук грошей.

Кіса = кіця. — Пішла кіця по водицю, та й упала у криницю. н. п.

Кисейный = серпанковий.

Кисель = кисіль, здр. кисе́лик, (з бузини) — бузі́нник, (з груші) — грушовник, (з яблук) — кіслиця. — Стій, ми-

ла, не вмірай, киселику дожидай. н. пр. — **Овсяной кисель** = жур, джур. — **Дать киселя** = чернецького хліба да́ти (вдарити ззаду ко́ліном). — **Кисель морской**, Medusa = морське серце (Адес).

Кисельный = кисі́левий.

Кисе́тъ = гаман, кисе́т. — Гаман, люльку ще й кресало. н. п.

Кіса́ = серпанок, серпанка (С. З. Л.), сі́тко. — Серпанків вісім на намітки. Кот. — Вибивайте кілочки, де висіли биндочки, забивайте новий на серпанки тонкії. н. п. — Вся дитина як би вкрита була срібним серпанком — сивим туманом. Бар.

Кі́ска = кі́цька, кі́цю́на.

Кі́сленькій = кисі́ленький.

Кі́слитъ = кисі́ти, кві́сити.

Кі́слица, рос. *Oxalis Acetosella* L. = за́ячий шавель, шаву́х. С. Ан.

Кі́сличный = шавлі́евий.

Кі́слова́тый = кисі́ленький, кі́слявий. С. Л.

Кі́слоро́дный = кисе́нный. С. Жел.

Кі́слоро́дъ, хим. Oxygenium = кі́слорі́д, кі́сєнь. С. Жел.

Кі́слость, кі́слота́ = кі́слість, (хим.) — квас, кі́слотá. С. Жел. — **Кі́слоты** = кі́слощі. С. Жел. — **Сі́рная кі́слотá** = ві́трого́ль, сі́рчаній квас.

Кі́слото́ръ = д. **Кі́слоро́дъ**.

Кі́слу́шка = кі́слиця, кі́сличка. — Адам з'їв кі́сличку, а у нас оскома на зубах. н. пр. — Я то кі́слиця, з нас то квас! н. пр.

Кі́слый = кі́слий, квасний, (дуже) — кі́слючий. С. Л. — **Сдѣ́лать кі́слую мі́ну, кі́слоє ли́цо; показáть кі́слый видъ** = скривити ся. — А хлопчик скривив ся — от от заплаче. Чайч. — **Кі́слыя щи** = квас (особливий, що шумує).

Кі́слѣтъ, кі́снуть = кі́сліти, квасі́ти, кі́снути, кві́снути. — Шиплять і кваснуть буяки. Кот. — Та лають батьків своїх, що змалечку цвєнькати не навчили, а то тепер і кисни в чорнилі. К. Ш.

Кі́слятина = кі́слощі. Сп.

Кі́стенъ = кі́стєнь, обушóк, — Хто би кого кієм, кістєнем, булавою або пугами забив. Ст. Л.

Кі́стѣтый = гроні́стий.

Кі́сточка = д. здр. від сл. **Кисть**.

Кі́сть = 1. (руки) — кі́сть (долоня з пальцями). С. Л.

2. (ягід, зерна): винограду, соняшнику, ягід то що — грóно, грóна, здр. грóнка, грíнка, грóно і т. д., кє́тяг, кі́тяг, кі́тиця, кі́ях, кі́мах (д. під сл. **Грозь**), про-

са — вóлот (С. Аф.), вóлоття (Сп.), очерету — куніця (Мал.), кукурузи — почáток, кача́н, кі́ях, кі́тяг (С. Л.).

3. (з ниток або шнурів) — китиця (С. З. Л.), кутáс, здр. китичка, кутáсик. — А китиці то сюди то туди тіліпають ся. Кв.

4. (з щетини або шерсти) — щітка напр. мазати хату), квач, здр. квáчик, мазило, здр. мазилка, помазók (підмазувати або фарбувати що), пéнзель, здр. пéнзлик (малювати що) С. З. Л. — Не пензлем так її, квачем малює. Гул. Ар.

Кисъ-кисъ = киць-киць! кіңю-кіңю!

Кисынька = д. Кіска.

Китайка, катáйчатый = кита́йка, кита́йковий, кита́йча́ний. — На козакові постолі вязові, а онучі кита́йчані. н. д.

Китовий = китовий.

Китель = китель (С. З.), полотня́нка, катана́шка. — Китель білий, ківер чорний, хлопець гарний і моторний. н. п. — Ще коли там те літо, а москалі вже в полотнянках. — Через тин утікав, катана́шку подрав, і їудики погубив, що дівчину полюбив. н. п. (Катана́шка певно здр. сл. Катанка — літня कुценка одежина, д. Київ. Ст. 1893 12 ст.).

Кить, зоол. Cete = кит.

Кичиться = пишáти ся, чва́нити ся (С. З.), бунді́ючити ся (С. З.), пинді́ючити ся, пиро́жити ся (С. З.), при́ндити ся, инді́ити ся. — Пишаєть ся, як корова в хамуті. н. пр. — Коли не пиріг, то й не пирожи ся. н. пр.

Кічка = 1. д. Кіска.

2. димáрь (в солеварні).

Кичливість = пишá, чвань, чванли́вість.

Кичливий = пишáтий, чванли́вий (С. З.), чванькува́тий, чванько́.

Кишечный = кишковий.

Кишка = кішка. — Пряма́я кишка́ = кутня кішка, кутни́ця, гу́знянка. —

Кишко́ю = ключо́ю, ключо́м, кі́зкою. — Із вирию журавлі летять високо ключами. К. Ш. — Гуси летять низкою. — **Лéзть изъ кишо́къ** = з шку́ри лі́зти. — А він аж з шкури лізе та свого допинаєть ся.

Кишмишъ, Vitis vinifera arupena = виногра́д (дрібний) і родзі́нки з такого винограду.

Кисне́къ, рос. Coriandrum sativum L. = ко́ляндра, ко́лендра, воню́че зілля. С. Аф.

Киш́ние = кишні́я.

Киш́ть = киші́ти, кома́шити ся.

Кій = кі́й, кийо́к, (загнутий і з булавою)

— гірлі́га. — Був у бувальцях — знає що кій, що палиця. н. пр.

Кієвъ, кієвля́нинъ, ка, кієвскій = Кі́їв, кия́нин, кия́нин, кия́нка, кия́вський. — Язик до Кі́йва доведе і до кия. н. пр. — Ой Кі́яне громада, погана ваша рада. н. пр. — Кі́яни не могли шанувати такого князя, що приводив на них чужинців. Бар. О.

Кі́ота = д. Киво́тъ 2.

Кладбище = кладо́вище, гробо́вище, гробки, моги́лки, кла́двище, (переважно в церковному дворі або коло церкви) — цви́нтарь, церковни́ще Лев., (старе кладовище або місце, де колись було кладовище) — погребни́ще. С. З. Л. — Ой як міні не ходити на цвинтарь тужити — поховала миленького, зостали ся діти. н. п. — І років через сто на цвинтарь прийде внук, де грінші кості їх в одну копицю сперли. Гул. Ар. — Її немає: під осінь журливу на гробовище однесли. І. Г.

Кладбищенскій = кладви́щанський. — Кладви́щанська церква.

Кладби́щный = кладо́вищний.

Кладеный = 1. кла́дений, покла́дений. 2. валáшений, вівалашений, ві́холостаний.

Кладень = підва́лина.

Кладовая = ко́мбра (С. Л. З.), здр. комі́рка, комі́рчина, хі́жа (С. Л. З.), хі́жка, хижі́на, хижі́нка, спіжа́рня, (особо від хати) — ко́мбра, а в де яких місцях — шпихі́р. — Ой місяцю, місяченьку, зайді за комору, нехай же я з своїм милим грошми поговорю. н. п.

Кладчикъ = кладі́льник, кладі́й.

Кладъ = скарб. С. З. — Бог дав Максимові — Максим багатий став, Бог скарб Максимові послав. Б. Б. — Колись діди над сією річкою козакували, по всій річці скарби поховали; як будете скарби находити, будем з вами пополам ділити. н. п.

Кладъ = 1. кла́жа, покла́жа, вага́ (С. Аф. З.). — Коли йдуть вози з вагою, то треба звертатъ. С. Аф.

2. кла́дка. — Ой у полі річка, через річку кладка. н. п.

3. кла́дб (проносні ліки, що дають коням).

Кла́жа = 1. д. Кла́дъ 1.

2. покла́жа, склад; схóвок. — Віддав йому на схóвок.

3. валашáння, викла́дання (д. Валóшнить).

Кланяться = клáняти ся, вкло́няти ся, покло́няти ся, укло́няти ся, (в ноги) — ко́лінкувати. — Інший в ноги кланяєть ся, а за п'яти кусає. н. пр. — Од'їзжаючи, він шапочку зняв, низенько вклонив ся. н. п.

Похильнее дерево похиляєть ся, а покільки-ве дитяток поклоняєть ся. н. п. — **Клянять ся чѣмъ** = дарувати що.

Кляпань = хліпавка (С. Жел.), хліп'ок, хліп'ець, кляпка (С. Жел.). — Треба краще приробити хліпавку до смоку. — **Сь кляпанамі** = хлипкований. — **Кляпа-нообразный** = хлипковатий.

Кларнѣтъ = каларнѣт.

Классический = класичний.

Классный = 1. класовий, клясовий (Гал.).
2. ранговий, ранговий.

Классъ = 1. відділ, розділ.

2. клас, кляса (Гал.). — Школярі пішли вже в клас. — Він перейшов у другий клас.
3. стан, ранг(і).

Класть, ся = 1. класти, ся, покладати, ложити. — Заказала Настя плахту в скриню класти. н. пр. — Поклади долі.

2. нести ся. — Кому ведець ся, то й півень несець ся. н. пр.

3. валашати, викладати і д. Валашить.

4. цїніти, цїнувати, класти цїну. — Він цїнує свою хату в 200 рублів. — **И сѣбѣ ко мнѣ не кладі** = щоб і ногатвої в мене не була. — **Класть слова на ноты** = компонувати музику, укладати музику до слів. — Слова Т. Шевченка. Музику уложив М. Лисенко. — **Класть мысли на бумагу** = компонувати. С. З.

— **Класть краски на картину** = малювати, розмальовувати. — **Класть на щѣтахъ** = викладати на щотах, кидати на щоти (Чайч.). — **Класть земные поклоны** = бити поклони. — Бий поклони і плоть старечу усмирай. К. III.

Клеваніе = клювання, клюкання (С. Л.), дзюбання (С. Л.), дзюбання.

Клевать, ся = клювати, ся (С. Л.), дзюбати (С. Л. З. Аф.), дзюбати (С. Л. З. Аф.), клюкати (С. Л. З.). — На маківці сиділа, дрібен мачок дзюбала. н. п. — Пшениці не дзюба, водиці не п'є. н. п. — **Клюють очі козацькі**, а трупу не хочуть. К. III. — **Щось сьогодні риба зовсім не клює**.

Клевачъ = оскад, оскарда.

Клеверъ, рос. Trifolium = кашка, конючина. — **Клеверъ красный**, T. pratense L. = конюшина, івасик, вязиль, дятловина, троян, трой-зілля. — Як квітка, то івасик, а як травка, то вязиль зветь ся. С. Ан. — **К. бѣлый**, T. repens L. = хрещатий барвінок, хрестики, горішки, сіре зілля, лишки. С. Ан.

Клеветѣ = наклеп (С. Л. З.), обмова, здр. обмовонька, покліп, поговор, слава. — Була слава, була слава, тепер поговори, та на тую дівчиноньку, що чорнії брови. н. п. — Людська обмова тось я обманула, що казали, що ти змер, я той час забула. н. п. — По хатах ходить та на дівчат покліп розносити. Кн.

Клеветать = обмовляти (С. З.), обговорювати (кого), клепати (на кого), набріхувати (на кого), обріхувати, ганити, ганьбити (кого).

Клеветникъ, ца = обмовця (С. Ж.), поклепник, ця, (С. Жел.), наводник, ця.

Клевецъ = д. Клевачъ.

Клеврѣтъ = товариш, спільник, побічник, побічник.

Клевцы = зубця (борони).

Клевъ = клювання. — **Сегодня хороній клевъ** = сьогодні риба добре клює.

— **Клевъ на удѣ!** = помогай бі! (Притання рибалці).

Клетганіе = клекіт, клект (С. З.). — Орлячий клекіт високо чути. н. пр.

Клетгать = клекотати, буркотати. — Вилітали орли з-за крутої гори, вилітали, буркотали, розкоші шукали. н. п.

Клеватый = клеватий, липкий, беручий.

Клево́й = клейовий, карюковий.

Кле́ние = клеїння, карючіння (Чайч.).

Кле́йка = церата (Прав.), воцанка. С. Пар. — На йому шапочка з ингельської церати. н. п.

Кле́нчатый = цератовий.

Клей = клей, ілей (на пр. вишневий), клейстер (з борошна або крохмалю), пісна (з житного борошна). С. З. — **Столярний, рибій клей** = карюк, карук. С. З. Л. — Краще всього карюком клеїти.

Клейка = д. Клеєніе.

Клейкий = клейкий, липкий, держкий, беручкий. — Не держкий цей клей — уже й розклеїлось. Чайч.

Клейковатый = д. Клеватый.

Клейкость = клеїкість, липкість.

Клейльщикъ, ца = клеїльник, карючник. Чайч.

Клейме́ние = значіння, таврування, штемпування.

Клейме́нный = значенний, таврований, штемпований. — Овде злодій штемпований, он розбійник катований. К. III.

Клейміть = клеїнити (С. Л.), значіти, таврувати, штемпувати.

Клеймо = клейно́ (С. Л.), зна́к, тавро́, штемп. — А клейно на тих мірах вридо-вее положити мають. Ст. Л. (Овець на У-країні клейнять надрізуючи вуха, і кожний знак має свою назву: притьмо́ —, скі-сок \, поротина |, стрілка V, куль-ка О, ерлець > або <, вищик С, пічка L, сороча лапка / \, підрізка — надрізують ців уха. — Коней і волів значуть цифрами, літерами або кривуль-ками, вишкаючи на шерsti, все те зветь ся — тавро́. Птиць значуть — надрубуючи кігті або надрізуючи полотенце, що зветь ся — поротина). Мал.

Клейстер = кле́йстер, (з житного борош-на) — піспа. С. З.

Клейть, ся = кле́їти, ся, карю́чити, ся. (С. Пав.). — Я зшиватиму, а Василь нехай карючить спинки в книжок. Чайч. — Дьло кле́їтся = діло добре йде́. — Не кле́ї-тся = не йде́ в лад.

Клейщикъ = д. Клейщикъ.

Клекъ = 1. жабу́р, жабу́рня (жаб'яча икра; так зоветь ся теж і жаб'яче гніздо). 2. гульга́йство, поганці́. — **Собрали́сь** что ни кле́к и разби́ли каба́къ = зі-брало ся самé гульга́йство і разби́ли шино́к.

Кле́нь, рос. *Acer platanoides* L. = кле́н, в піснях — кле́н-дре́во, здр. кле́но́к, одна деревина — кле́нина. С. Ан. — Ой умру я, моя мамо, ой умру, зроби́ міні, моя мамо, з кле́н-древа труну. н. п. — На го-роді́ росла кле́нина така, що в дві обійми-ці. Кн. — **Кле́нь нѣме́цькій**, *A. Pseudo-platanus* L. = я́вір. С. Ан. — Стоїть яві́р над водою. н. п.

Клепа́ло = д. Біло 1.

Клепа́нь = то́ненькі і узенькі залі́зні або бля́шані шта́би, ко́трими о́ковують скрі́ні то́-що.

Клепа́ть = 1. клепа́ти, збива́ти, ско́ву-вати. — Коваль кле́пає, поки́ль тепле. н. пр. 2. клепа́ти (на ко́го), брехати, оббри́хувати (кого́).

Кле́пка = 1. клепа́ння.

2. кле́пка. С. З. — Понеси відро до бон-даря — нехай пере́мінить одю́ кле́пку.

Клерова́ть = цді́ти, проці́жувати, очи-щати (про рі́дке що).

Кле́сть, кле́стовка, лт. *Loxia curvirostra* = кривоні́с. С. Пар.

Кле́чка = галу́шка. С. Аф. З.

Кле́шній, *Chela* = кле́шний, мн. кле́шні́ (у рака́).

Клеща́к, ком. *Forficula* = щі́павка.

Клеще́віна, рос. *Ricinus communis* L. = рай-дре́во, дри́сливий бі́б. С. Ан.

Клещеногі́й = клишоно́гий, чеверно́гий.

Клещі́ = 1. кле́щі, обце́ньки (С. З.), рак, дерев'яні — ле́щата. С. З. (струмент для тримання або витягання).

2. кле́щі (у хамута).

Клещи́нець, рос. *Arum maculatum* L. = ко́зяча борода́. С. Ан.

Клещъ, ком. *Acorus redivivus* = кле́щ. — Кле́щі з дуба поспадали, голово́ньку поку-сали. н. п.

Клі́каніє = клі́кання, гукáння.

Клі́кати = клі́кати, гукáти. — Клічу́, клічу́ — він не йде́, нехай же він пропаде́! н. п. — Гукни на його́ — нехай іде́.

Клі́каться = пере́гукувати ся.

Кліку́ша = криклі́виця, наві́жена, при-чінна, наві́сна, біснуба́та. — Тільки що за́співали херувимську, як почала яка́сь біснуба́та несво́ім голосом несамовито кричати.

Кликъ = кри́к, гук, гукáння.

Кли́нїть = 1. кли́нцюва́ти, клинува́ти (розколювати, забиваючи клин).

2. плі́шити, заплі́шувати. С. Аф. (заби-вати клин, щоб держало́сь). — Заплі́нни соки́ру.

Клино́к = 1. клине́ць, клино́к, (що за-биваєть ся, щоб краще держало́сь) — за-плі́шка (С. Аф.), в одежі — косячо́к (С. З.).

2. лі́зко, залі́зко (шаблі́ то що).

Клино́к = д. Клино́к 2.

Клинообразный = клиноватий.

Клинцо́ва́ть = клинцюва́ти (набивати кли́нцями сті́ну).

Кли́нчатый = клиноватий.

Кли́нчикъ, кли́нышекъ = д. Клино́к 1.

Кли́нь = кли́н, (залі́зний) — глоба́, (для конопачення) — глоба́нь, (деревляний, що забивають, щоб краще держало́сь) — за-плі́шка, (в одежі) — кося́к (С. З.).

Клі́рикъ = духо́вний; приче́тник.

Клі́росъ = крилас. — На два криласа не можна сьпіва́ть. н. пр. — На криласі́ стане́ та й сьпіва́є з дяком таки: К. III.

Клі́рь = духо́вєнство, духо́вні́.

Клісти́рь = проми́вка; ду́дка (Ніс.), ле-ватива (Прав.). — Пробі́ кричав на живі́т, доки не зробили йому́ проми́вки, зараз і по-легшало. Кн.

Клі́торъ, анат. *Clitor* = се́ме́н, ка́чка (С. Жел.).

Клі́чання = гучо́к, клі́кач (С. Пар.). — Оточили́ лі́с і зараз ви́рядили гучкі́в поло-хати зві́ра.

Клічка = прикладка, прізвисьце, назва, назвище (Чайч.). — Як склепле прізвисьце, так з ним і в домовину ляжеш. Кн.

Кличь = поклик. — Поклик до братів Слаб'ян. Стар.

Клобукъ = каптур, а власне намітка черпечка. — Инокія, которая от монастыря утечет, тратитъ каптур. Б. Н.

Клокастый = кудлатий, пелехатий.

Клокатый = кудлати, кудовчати, палтати.

Клокотаніє, клокотъ = клѣкит, клекотіння, бўлькот, бўлькотіння.

Клокотать = клекотіти, бўлькотіти (С. III.). — Смола там в пеклі клекотіла. Кот. — Сонце хвилю червонить; перед ними море миле гомонить і клекотить. К. III.

Клокъ = пук, здр. пучок, жмут, здр. жмутик (С. Аф. З.), пасмо, волосся — чуприна, чуб, пелех, у Запорожців — оселедець, сїна або що на вилах — навільок, навильник, навілья, паперу, тканини то що — шматок; клапотъ, здр. клаптик. — Так жмут конопель і вирве. К. З. о Ю. Р. — Жмут шовку. С. З. — Видрав цілу чуприну. — Взяв клапотъ паперу і написав. — Подрав свиту, так клапти і висять.

Клонить, ся = 1. хиліти, нахиліати, гнүти, ся, схиляти ся. С. З. Л. — Лихо люди, всюди лихо, нігде пригорнуть ся: Куди, кажутъ, хиле доля, туди й треба гнүти ся. К. III. — Хиліте ся густі лози, відкіля вітер віє. н. п. — **Къ чемү з'то клонит-ся?** = до чо́го воно́ йде́ (або йдеть ся?). — Я вже бачу до чо́го воно́ йде, та навіткіача.

2. білизити ся, наближати ся, надходити. С. Л. — День клонится къ вѣчеру = надходить вечір, вже близько вечір. — Сонце низенько, вечір близенько. н. п.

Клопець, рос. *Alectorolophus crista galli* = бубовник, брязгітка, коноплиник, липчиця, (Гал.) — дзвінець, звіночки. С. Ан.

Клоповій = блощиний.

Клоповникъ, рос. *Ledum palustre* L. = багно, болотник, годоволѣм. С. Ан.

Клонъ, ком. *Citex* = блощинця. С. Аф. З. Л. — Блощинці іноді дуже вже напложують ся. Степ. О. — **Безкрылый древесный клонъ**, *Pyrrhocoris apterus* = ковалік. С. Жел.

Клотъ = галка, яблуко (на вітряку або що).

Клохтаніє = квоктання.

Клохтать = квоктати. С. З.

Клохтунья = квочка. С. З. Л. — Квочка з курчатами.

Клочѣкъ = пучок, жмутик, чубок, клаптик. (Д. Клокъ). — **Клочкі** = клочча. С. З. — Клочча так і висить.

Клочистый = д. Клокастый.

Клочить, ся = д. Клокатый.

Клубить, ся = клуботати, ся, клубочити, ся, віхорити ся.

Клубника, рос. *Fragaria collina hortensis* = полуниця, полуниця, половниця, полунишник. С. Ан. — Ой цвѣли, цвѣли та вже і посіпи ягоди полуниці, ой минають ся молодій Марусі улиці й вечерниці. н. п.

Клубниковка = полуницівка (наливка на полуницях).

Клубничка = полуничка.

Клубничникъ = 1. полунишник (місце, де росте полуниця, і ласий до полуниці).

2. д. Клубниковка.

Клубничный = полуницевий, полунишний.

Клубный = клубковий; клубовий. (Д. Клубъ).

Клубъ = 1. клубок. — То під ясне небо луна забігає, а димом по полю клубками качає. н. п. — Відьма перевернула ся клубком, та й покотила ся. н. к. — Сюди смик, туди скок — наприди, діду, клубок. н. пр. — Прийде́ть ся виточка до клубочка. н. пр. 2. клуб, клуб (Гал.). — Паночки поїхали в клуб.

Клуба = грядка (квіток).

Клуша = 1. пт. *Corvus monedula* — Галка. зб. галіч.

2. квочка. — Надув ся, як квочка в дощ. н. пр.

Клы = 1. йкли. С. З.

2. пазури, остроги (у півнів).

Клыкастый = иклистый, иклястий, иклятий. (Чайч.). — Вісім иклястих свиней і двох ситих биків кривоногих. Ніщинський.

Клыкъ = йкла, мн. йкли. С. З. Пав.

Клѣтка = 1. клітка, (для свійської птиці) — кобѣц, куча, (на шпаків) — шпаківня. — Накунив гусей повен кобѣц. — Треба курей повкидати в кучу. Чайч.

2. (в тканині) — карта, ґратка, кратка, клітка.

Клѣточка = кліточка.

Клѣтушка = здр. від сл. Клѣтъ.

Клѣтчатка, анат. *Tela cellulosa* = пліва.

Клѣтчатый = картатий (С. Л.), картацький (С. Л.), к(г)ратчатий (С. Л.), к(г)ратчастий. — А де ж твої, дочко, картаті плахти? н. п.

Кля́ть = комо́ра, коми́рка, коми́рчина, хи́жа (М. Л.), хи́жка, хи́жина.

Клювь, *Rostrum avium* = дзюб, дзюб. С. Аф. З. Л. — Старий гусак наставив свою певеличку* голову з червоним широким дзюбом. Фр.

Клюка́ = 1. ко́стур (палиця, ціпок загнутий), загострений — **кля́чка**, з булавою — **кови́нька**. — Діду Сидоре, собак боюся! — А з костуром бабко! н. пр. — Візьми клячку та насмикай сіна. — Взяв кови́ньку, пішов у свинки грати.

2. **кочерга́**, **коцюба́** (залізна на заводах).

Клю́ква, рос. *Vaccinium oxycoccos* L., *Oxycoccus palustris* Pers. = журавіна, журавиха, журахвіна. С. Ан.

Клюко́ватий = **кля́чкова́тий**, **карлю́чкова́тий**.

Клю́ковий = жураві́ний, журахві́ний.

Клю́чевіна = 1. боло́то (від не проточно-го джерела), **мочар**.

2. дірка в замку.

Клю́чево́й = 1. **кля́човий**, від **кляча́**. (д. **Кляч** 1.).

2. **джереловий**, **крини́шний**, **крини́чаний**. — Ой шлють мене по воду по кринишню, мене молоду непривишню. н. п.

Кля́чик = здр. д. під сл. **Кляч**.

Кля́чи́ца, анат. *Clavicula* = **дужка**, **перепело**. (Чайч.). — Дивлюся, що воно в перепелах — чи не вибито. Ніс.

Кля́чник = **кля́шник**, **комі́рник**, **шахварь** (Ев.).

Кля́чи́ця = **кля́шниця**, **господі́ня**, **око́номка**.

Кля́чи́чать = **кля́шникува́ти**, **шахварюва́ти**.

Кляч = 1. **ключ**, здр. **кля́чик**. — Загубив ключ від скрині. — Ключем понатагував струви. — Візьми ключ та приверни гайку. — Ключем вирвав зуба. (В пилці) розвідка. — **Ходить вь ключахъ** = д. **Кля́чиничать**.

2. **джерело́**, **же́рело**, **джерело́**, здр. **джерельце**, **жи́ла**, **живе́ць**, (роскопаний) — **ко́панка**, (оброблений) — **крини́ця**, **кери́ця**, здр. **крини́ченька**, (де саме б'є вода) — **крини́човина**. — Як напився, то до криниці задом обернув ся. н. пр. — Ой у полі крини́ченька, з неї вода протікає, ой там чума́к молоденський сірі воли наповає. н. п. (Іньші пр. д. ще під сл. **Источникъ**). — **Бить клячѣмъ** = **джерелом бити**, **ринути**. — **Кипѣть клячѣмъ** = **клекотіти**.

Клячъ трава́, рос. *Salvia aethiopis* L. = **ведме́же ўхо́**, **дівина**, **ба́бки**, **ра́нник**. С. Ап.

Кля́кса = **жид**, **пля́ма** (на папері від чорнила). — Схопив зразу перо та такого жиди здорового посадив.

Кля́нчить = **кля́ючити**, **цига́нити**.

Кля́нѣць = д. **Клянь** і **Капканъ**.

Кля́пикъ = **книп**, **книпе́ць** (під шевський).

Кля́никъ = здр. д. **Клянь**.

Кляно́бсый = **плесконо́сий**.

Кля́пцъ = **лабе́ти**, **самоло́в**, **ступни́ця**. —

Пона́стися вь кля́пцъ = **пона́стися в лабе́ти**. — А що! попав ся в лабети!

Клянь = 1. **зати́чка**, **цурка** (паличка, котру затикають в пащу звірям, щоб вони не кусались або не кричали). — **Клянь тебѣ вь ротъ** = **цить!** **зась!** щоб тобі заціпило!

2. **цурка** (коротенька паличка, котра вживається в дитячій грі або для стягування чого). — Обшнуровали кругом та ще й цуркою закрутили. — Цурка далеко відскочила за город.

3. **поперѣчка** на вілах або на ра́тиці (щоб простро́млений звір не доліз до мисливця).

Кля́пышъ = 1. **за́стїжка** (С. Аф.), **шпо́нька** (С. З. Л. Пав.).

2. здр. д. **Клянь**.

Кля́сть = **кля́сти**, **проклина́ти**.

Кля́ється = **присяга́ти**, **ся**, **заприсяга́ти**, **ся**, **кля́сти ся**, **Бо́гом свѣди́чити ся**, **бігма́ти ся** (С. Ш.). — Присягаю небом, землею і цеклом. К. Д. — І ти мене покидаєш!... А ти ж присягав ся! К. Ш. — Присягались сля́пцї, що своїми очима бачили. н. пр. — Богом свѣди́чить ся, а чорту душу запродав. н. пр. — Та не бігмай ся, бо гріх! С. Ш. — Він почав клястися, що не знаю чоловіка сього. К. Св. П.

Кля́тва = 1. **кля́тба́** (С. Л.), **прися́га**, **божи́ня**.

2. **проклі́н** (С. Л.), **прокльо́н**. — Отцева і матчина молитва зо дна моря рятує, а проклін у калюжі топить. н. пр.

Кля́твенно = **під прися́гою**, **за прися́гою**, **присяга́ючись**.

Кля́твенний = **прися́жний**.

Кля́твонресту́плєніє = **кривоприся́га**. С. Жел.

Кля́твонресту́пникъ, **ца** = **кривоприся́жник**, **ця**, **кривоприся́жця**. (Л. Сам.).

Кля́тба́ = д. **Кля́тва**.

Кля́уза = **кля́уза**, **ка́верза**; **карлю́чка**.

Кля́узить = **крути́ти**, **карлю́чки гну́ти**.

Кляузникъ, ца = крутій, ка, крутáрь, ка, коверзун, каверзник, ця, карлючка (спільн. р.).

Кляузничать = д. **Кляузить**.

Кляча, **клячонка** = шкапа (С. З. Л.), шкапина, шкапіка (Чайч.), патика (С. З.), хабѣта (С. Ш.), шевляга, шкінька, шкѣнда. — Віска шкапа з'їла, та й віз побила. н. пр. — Машталір знай своїх патик погана. Кв. — Перекинь штани на шевлягу (себ-то сядь верхи на шкапу), та біжи мерщій. Полт.

Кни́га = кни́га, кни́жка. — Він читає книжку. — Накупив багато книжок. — Все записано у книжці. — **Кни́га для чте́нія** = **читанка**. — Читанка, перша книжка після граматки. Зложив Хуторний. К. 1883 р. — **К. метри́ческая** = **метри́ка**. — Він не записаний у метрику. — **К. помина́льная** = **граматка**. С. Аф. — **К. родосло́вная** = **кни́га родово́ду**.

Книгопеча́таніє = **друкува́ння**.

Книгопеча́тникъ = **друка́рь, дрюка́рь**. — Дрюкарю! не дрімай: де треба, точку став. Б. Б.

Книгопеча́тня = **друка́рня**. С. З.

Книгопро́давець, книготорго́вець = **книга́рь**.

Книгопро́давческий = **книга́рський**.

Книжѣнка = **кни́жка, книжчи́на**. — Аби яка книжчина. Чайч.

Книжечка, кни́жца = **кни́жечка**.

Кни́жца = **кни́жце**.

Кни́жка = 1. д. **Кни́га**. 2. д. **Желу́докъ** (3-й ж.). 3. д. **Бума́жникъ**.

Кни́жникъ = 1. **уче́ний**.

2. д. **Грамоте́й**.

3. **книга́рь**.

Кни́жный = **книжко́вий**. — **Кни́жная ла́вка, кни́жный магази́нъ** = **книга́рня**. С. З. — Так приказок тих нема по книгарнях. К. Х.

Кни́жчатый = **книжко́вий**.

Кло́пка = **гвіздо́к, цвѣх, цвѣшо́к** (з великою і гарно обробленою головою).

Клу́тикъ = **бати́жок**. С. З. Аф.

Клу́тище = **батожи́ще** (С. Аф. З.), **бату́ра, бату́га** (С. Аф.), **бату́га** (С. Ш.).

Клу́товище = **пу́жало, пу́жально** (С. З. Л.), **пу́жало** (С. З. Л.), **бичи́сько** (Под.). — Взяв чорт батіг, нехай бере і пужало. н. пр.

Клу́тъ = **батіг** (С. Аф. З. Л. Ш.), **пу́га** (С. З. Л.), **довгий** — **бич, бату́ра** і д. **Клу́тище**, **довгий чередників** або **чабанський** —

байда́ра (С. Л.), **гара́нник, козацький** або для карання через ката — **нага́й, ка, ма-лаха́й, канчу́к, карба́ч**. — Як є батько в хаті — мачуха як мати, скоро батько за поріг — мачуха за батіг. н. пр. — Батога з піску не улетієш. н. пр. — Не з такою пугою до Криму ходити. н. пр. — Лягнула пуга над кіньми і гніді понеслись мов на крилах. О. Мир. — Не втікає пес від калача, тільки від бича. н. пр. — Татар бурсурменів малахаями, як череду, у полон заганяє. н. п. — Пан звелів зібрати хлопів і десятого одшмагати канчуками. О. Ст.

Кня́гinya = 1. **КНЯ́ГІНЯ** (жінка князева і володарка князівства).

2. **МОЛО́дѣ**, (на весільному обряді) — **КНЯ́гinya**. — Князь з княгинею своєю господи-нею. Кв.

Кня́жекъ, рос. *Atragene alpina* L. = **Вью́нець**. С. Ан.

Кня́женіка, кня́жени́ца = **травá і я́годи** рос. *Rubus arcticus* L. (з породи малини, що росте в північній Росії).

Кня́женіє = 1. **князі́вство, кня́зство**. — Всеволод, бажаючи уступити своє князі́вство братові Игорю. Бар. О. — Князі сідали на князі́вство по вибору. Бар. О. — Статут Великого князства Литовського. Ст. Л. 2. **КНЯ́ЗУва́ння**. — Се було за князува́ння Ярослава.

Кня́жески = **по кня́зьски, по кня́зько́му, по кня́жому**.

Кня́жеский = **кня́зьський, князі́вський, кня́жецький, кня́жий, кня́зів**. — Віче вважало за собою право карати князі́вських урядників. Бар. О. — Палили козаки шляхетський двори і кня́жецький замки. К. Ч. Р.

Кня́жество = 1. д. **Кня́женіє**.

2. **ти́ту́л кня́зя**.

Кня́жествовать, кня́жить = **кня́зува́ти, кня́жити**. — Віче покликало до себе кня́зувати Ізяслава. — Кня́зувати у Києві сів Черніговський князь. Бар. О.

Кня́жий = д. **Кня́жеский**.

Кня́жна = **князі́вна, княгі́вна**. — Визволив князі́вну і оддав князю. н. к.

Кня́жой = д. **Кня́жеский**.

Кня́зевъ = д. **Кня́жеский**.

Кня́зе́къ = 1. **кня́зик** (Чайч.), **кня́зько́, кня́жѣ, кня́зі, кня́гня, кня́зітко**. — А в танці ходити кня́гня Іванко. н. п. — То в тій галері Алкан-Паша, Трапезонськеє кня́зя гуляє. н. д.

2. **пти́чка** *Parus coeruleus*, з породи **сини́ць**.

3. **біла ми́ша**.

Кня́зь = 1. **КНЯ́ЗЬ** (володар князі́вства або пан кня́зького титу́лу).

2. молодий, (при весільному обряді) — князь (Д. Княгиня 2.).
3. грєбїнь (на покрївлї).
4. верхній брус на брамі.

Ко = до. — Віп прийшов до мене.

Кобель, кобелєкъ = пес, пєсик. — Измерз, як пес. н. п. — Скаженому пєсові ступай ся з дороги. н. пр.

Кобєнить = корчати.

Кобєниться = корчати ся; викривляти ся, кривити ся.

Кобєць, нт. *Falco arivogus* = кібець. С. З.

Кобузь, нт. *Falco rugargus* = канюк. С. Пар.

Кобыла = 1. кобила, здр. кобілка, кобильчіна, (при табунї) — стадниця, (що не була ще жеребною) — лошиця (С. З.). — Взяв карюю лошицю. н. п.

2. кобила (дошка, на котрій катували).

Кобылиця = д. Кобыла 1.

Кобыляч = кобилячий. — Стукотить, гримотить кобиляча голова. н. к.

Кобылка = 1. кобілка, кобильчіна. — Запрїг кобиличину та й поїхав.

2. кобілка (в муз. струментї).

3. білик (у кушнірів, вичищати мезку).

4. кобілка, місто́к (С. Пар.); грудна кістка у птиць.

5. ком. *Cicada* — кобілка, ко́ник.

Кобылочка, кобылушка = д. Кобылка 1.

Кобылятина = конїна, кобилятина.

Кобысь = вигран, дрімба.

Коваль, ный = коваль, ський. — Дме, як мїх ковальський. н. пр.

Ковальня = ку́зня, здр. ку́зенька. — А у тїй же кузенці ковалї кували. н. п.

Кованець = гак, здр. гачок (рибальський).

Кованіє = кування.

Кований = ку́тий, кований. — Непаче срібло кутє, бите і семикратне, передите. К. Ш.

Коварний = лукавий, хитрий, облудний, зрадливий. — Його облудні думки я звив за щирї. Кн.

Коварство = лукавство, хитрощі, облуда, підступ, частіше мн. підступи. — Знаряддя підступу і душоубства. К. М. Х. — Як би його, підступом узявши, вбити. К. Св. П.

Коварствовать = лукавити, лукавувати, хитрувати.

Ковать = кувати, клєпати, (коней) — підковувати, (про комах) — трїщати, сьвірчати. — Коваль клєпле, поки тепле. н. пр. — Підкував коней тай поїхав.

Ковачество = ковальство, ковалювання.

Ковачь = коваль.

Ковєркать = корчати, кривити, мняти; калічити, нівечити, псувати.

Ковєркатся = викривляти ся, кривити ся.

Ковєрникъ, ца = килимник, ця, коцарь, коцарка (С. З.), коверник, ця. (С. З.). — Жінка ткаля, дочка килимника. С. З.

Ковєрный = килимовий, коцарний, коверний.

Ковєрь = килим (С. З. Л.), коць (С. З.), ковер (С. З.), кобер (С. З. Л.), здр. килимок, килимець, коберець (С. Л.), з дупкої вовни — верєта, веретка. — Будем жити, вино пити, яничара бити, а курїні килимами, оксамитом крити. К. Ш. — Лавки були хороші, липові, із спинками, ще й килимцями позастилані. К. Ч. Р. — Білим килимом все поле зима вже покрила. Кн. — Як підємо до церковці, станем на кобері. н. п. — Нема ж мого миленького, нема мого серця, десь він буде почувати в полі без коверця. н. п. Б.

Ковка = кування, (коней) — підковування.

Ковкій = ковний (С. Пар.), ковальний.

Ковкость = ковальність.

Ковріга = хліб (круглий), бухан, здр. буханець; скиба, скибка, шматок (хліба). — Собака узяв з столу буханець хліба. Чайч. — Одрізана скиба від хліба — вже її не пригулиш. н. пр.

Ковріжка = 1. д. Ковріга (здр.).

2. прїяник (Лїв.), пірник (Прав.), на меду — медяник (С. З.), медівник.

Ковровый = д. Ковєрный.

Ковчєгъ = 1. д. Кивотъ.

2. корабель, ковчєг Ноїв.

Ковшикъ = ківшик, корячок.

Ковшъ = ківш, коряк. — Яких тільки ковшів він не вирїзував. Кн. — Знатимеш, по чім ківш лиха. н. пр. — Коряк рїжків. С. З. — Льохи з вінами, з медами обступили Запорожці, та й тнуть коряками. К. Ш.

Ковъ, частіше мн. ковы = підступ, підступи, лукавство. — Стрїбть ковы = підкопуватись під ко́го, чига́ти на ко́го, лиху думку ма́ти.

Ковыль, рос. *Stipa pennata* L. = кї́йло, ковила, ковьль, шовкова трава, тирса. С. Ан. — Часом і межі кропивою ростє кї́йло. н. пр. — Юрасько кї́йло косить, та до коника носить. н. п. — Вітер ковилу по степу розсїпає. н. д. — Де пасли ся ваші коні, де тирса шуміла. К. Ш.

Ковыляніє = шкандибання.

Ковылять = шкандибати, шкитильгати

(С. З. Л.), коливати. — По улиці вітер віс та сніг замітає, по улиці пошід тинню вдо-ва шкадибає. К. Ш.

Ковыряніє = колу́пання.

Ковыря́ть = 1. колу́пати, ко́пирса́ти, ко́р-пати (С. З. Л.), ко́пса́ти, чо́впати. — Не колунай печі. Кн. — Падичкою ко́пир-сає. С. З. — Не ко́рнай в носі. Кн.

2. ко́пирса́ти, па́рта́чити. — Вона не шне, а па́ртачить.

Когда́ = коли́, як. — Коли ти прийдеш? Після обід, а то вже, як сонечко заїде, а коли можна, то й до обід. — Повинен слу-хати, коли тобі кажуть. — Коли Москаль каже: сухо — заду́бись по уха. н. пр. —

Когда́-бы = коли́-б, як-би́, коб. (Под.). — Коли-б дав Бог! — Як-би міні або сая або так, як-би міні запорозський козак! н. п. — Ой пішла-б я на музи́ки, ко-б дав бать-ко п'ятака. н. п. — **Когда́ бы то ні бы-ло, когда́ пона́ло** = аби́ коли́, коли́ прина́де. — Майже коли припаде: і під Івана і під Степана. Кн. — **Когда́ ли́бо, когда́ небу́дь, когда́ ни є́сть** = коли́ не-бу́дь, аби́ коли́. — Се можна зробіть аби коли. С. Аф. — **Когда́-то** = коли́сь, ко-ли́сь-то. — Коли́сь і в наше віконце за-світить сонце: н. пр. — Був коли́сь орі́х, а тепер свистун. н. пр. — Коли́сь-то було, та тепер загало. н. пр.

Когда́шний = коли́шний С. З. — Що вже його коли́шнім дорікати. Ч. К. — Згадали чорт зна коли́шне. Кот.

Коготь = кі́готь, кі́хотъ, па́зур, здр. кіх-тик. — Здасть ся, й мала пташка, та кігті гострі. н. пр. — Розгріба своїми кіхтами пісок на греблі. Ос. — Як кішечка підкра-деть ся, та й запусти́ть па́зурі в печинки. К. Ш. — Па́зурі у снугу загнав. н. к.

Когті́стий = кі́гтістий, па́зури́стий.

Когть = д. **Коготь**.

Ко́е-гді́ = де-де, де-не-де́, де-не-де́сь, подекуди́, місця́ми, місти́ною. — А блідий місяць на ту пору з-за хмари де-де ви-глядав. К. Ш. — Усе небо похмарило, де-де блищать зорі. С. Аф. — А там із року на рік стала подекуди пробивать ся трава, став рости де-не-де́сь шельог. н. о. — Жито мі-сцями походило. — **Ко́е-како́й** = який небу́дь, аби́-який, сякий-такий, який-такий. — З його не аби-який чоловік ви-де. — Сякий-такий панок, а про людей ду-ша добрача. Кн. — **Ко́е-ка́к** = аби́-як, як небу́дь, сяк-та́к, так-ся́к. — Зробив аби-як. — Узив сокиру, тай полагодив аби-як. С. Аф. — Сяк-так на косяк, аби не по людськи. н. пр. — **Ко́е-когда́** = коли́ не коли́, де-коли́, в ріди́-годи́. — Зовсім

не пью́ горілки, хіба де-коли у св'ято. С. Аф. — І са́па курка де-коли знайде зерня. н. пр. — **Ко́е-кто́** = де́-хто, хтось. — У нас ніхто не бува, хіба коли не коли де-хто приїде. — **Ко́е-куда́** = де-куди́, аби́ ку-ди́. — Міні хоч аби куди, аби в хату, та на піч. Кн. — **Ко́е-что́, ко́е-що́** = де́-що, аби́-що, де́щица, аби́щица, щось. — Піду я, то може де-що зароблю. н. к. — Треба б робить де-що, так рука болить. С. Аф. — Позбірала де́щицу, тай до міста. Кн. — **Ко́е-че́го** = де-чо́го, аби́-чо́го. — Багатий? — Багато де-чого не має. н. пр. — Йому хоч трохи, та м'яса, міні хоч аби-чого, та багато. Кн.

Ко́жа = 1. шку́ра (укр.), иноді — ко́жа, шкі́ра (Гал. С. З.), здр. шку́рка. — Кри-чить, аж з шкури лізе. н. пр. — Коза з вов-ком титала ся, тільки шкура зостала ся. н. пр. — Його салом, та по його ж шкурі і мажуть. н. пр. — *Части́ни шку́ри*: верхня — лі́чко, середня — за́живок, спі́дня — піздря́. Ман. — **Гуси́ная ко́жа** = д. під сл. Гуси́ний. — **Зм'я́и́ная ко́жа** (після линя́ння) — лино́вище, лино́вись-ко. — **Лино́вище** гадюче. Пр. — **Сыро́мя́т-ная ко́жа** = си́риця (С. Л.), си́рець (С. З.). — *Не ви́чинена а́бо хоч ви́чинена та з во́вною а́бо шве́стю*: ягняча — сму́шок, з мертворожденного ягняти — ви́пороток, ви́порток, з того, що переліту-вало — **перелі́ток**, овеча — **ли́нтва́рь**, козлова — **козлі́на**, козля́тина, з дохлої вівці, облі́зла — **голі́ця** (Сп.), коровляча — **ялови́ча**, кіньська — **шкапо́ва**, шка-по́вина, з старої вівці — **стари́ця**. — *Ви́чинена для обу́ва а́бо на лкі́ ви́ро-би*: това́р, (з теля́т або лоша́т) — **опо́йок**, (годовиків) — **габе́лок**, ви́росток (С. З. Л.), волова — **ю́хта** (С. Л. З.), кіньська — **шкапо́ва**, шка́пина. — *Зро́бле́ний з тако́ї шку́ри*: **опо́йковий**, ви́ростковий, **юхто́вий**, **шкапо́вий**. — Купив това́ру на черевки. — Юхто́ві чоботи. С. З. — Чом, чорнобров, чом до мене не прийшов? Ма-бу́ть в тебе́, чорнобров, чобі́т не має? — Є́сть у мене́ пара, є́сть у мене́ дві, шкапо-ви́ обидві. н. п. — *Части́ни ви́чинено́ї шку́ри*: від хвоста — **хо́з**, да́льше к го-лові — **підпере́дова**, **передова́**, на ши́ї — **оши́йок**, під горлом — **підго́рля**, між рога́ми — **за́різок**, під чере́вом — **по́ли**, товста, на підшви — **ре́ми́нь**. — У шев-ців сі́ части́ни зову́ть ся ще́ так (починаючи від хвоста): **хо́з**, **клу́бова**, **сере́дня**, **пах-**

виста, передова, ошійок. Василенко. — (Шматок старої шкіри) — шкурат (С. З.), шкураток, шкурлат. — Дметь ся, як шкурат на огні. н. пр. — Сдирать ко́жу = білувати. — Беруть вони ту лошицю, теплу ще білують. Руд.

2. шкурка, ко́жущок, лушпайка, лушпйна, зб. — лушпіння (С. З.). — Зріже шкурку з яблука, та тоді й їсть. — Лушпиння з орхів. С. З.

Кожаний = шкуратиний, шкуряний, шкіряний, (як із якої шкіри) — юхтівий, шкапо́вий і т. д. під сл. **Ко́жа**. — Се ще тоді діялось, як шкуратині (або: шкуряні) гроші були. н. к. — Славні бубни за горами, а зблизка — шкуратині. н. пр. — Шкуратиним напшуком чванить ся. С. З.

Кожевенный = чинбарський, гарбарський. (Прав.). — Кожух за пів милі чинбарським квасом пахне. Ос. — **Кожевенний завод** = д. під сл. **Заво́дъ**. — **Кожевенное дерево́**, рос. *Rhus Cotinus* L. = рай дерево, скомпія, шевське д. С. Ан.

Кожевникъ = чинбарь (С. З. Л.), ко́жумя́ка (С. З. Л.), гарбарь (Прав.).

Кожевничать = чинбарю(у)вати, гарбарювати.

Кожевнический = чинбарський, гарбарський. (Прав.).

Кожевничество = чинбарство, гарбарство. (Прав.).

Кожевничий = д. **Кожевнический**.

Кожевня = д. **Заво́дъ ко́жевенный**.

Кожемя́ка = ко́жумя́ка, мнѣць, кожа́рь.

Кожина = 1. шкурка (верхня частина шкіри), личко (Ман.). — Хоч і дуже вдалив, але тільки зідрав шкурку.

2. шкурка, шкурочка, плівка. — А він спив зверху молоко, та тоді й каже: натягни Бог шкурку, поки мати прийде. н. к. — Нічого вона так не любила, як плівку з молошної капі. Кн.

Кожный = шкурний, шкірний.

Кожура́, кожури́на, ко́журка = шкурка, ко́жущок і т. д. під сл. **Ко́жа** 2.

Кожури́стый = товстокорий. — Товстокорий кавун.

Коза́ = 1. коза́ здр. кізка, кізонька. — Дика́я коза́ = сайга́к, суга́к (стенова). С. З.

2. ко́зли (ноші у мулярів).

3. недóжинки.

Козакі́нь, коза́къ і т. д. = д. **Казакі́нь, Каза́къ і т. д.**

Козачка = 1. коза́чка (жінка або дівчина козацького стану).

2. че́піга (в плузі).

Козеле́ць, рос. *Scorzonera humilis* L. = ранник, ужовник. С. Аф.

Козе́ль = 1. цап (С. З. Л.), козе́л, вивалашаний — перч (С. Л.). — Вуси честь, а борода і у цапа єсть. н. пр. — Скубни громадського цапа за хвіст, от тобі і рукавиця. н. пр. — Здурів скажений цап, ріжки назад загнувши, махнув борідкою, замекав, заскакав. Гр.

2. козли́на, козля́тина, козло́ва шку́ра.

3. коби́лка, ла́вка, що на їй в старовину бито дітей в школі.

Козе́льи ро́жжі, рос. *Bidens tripartita* L. = реп'яшкі, собачі реп'яшкі, череда, приче́па, стрі́лки. С. Ан.

Козе́льни́къ, рос. *Tanacetum vulgare* L. = піжмо, навроти́ч, приворо́тень, коро́вай, навороте́нь С. Ан.

Кози́ца = кізка, кізонька.

Козі́й = ко́зачий, ко́зяний, ко́зиний, ко́зинячий. — Козячий кожух, вербові дрова — біда готова. н. пр. — Вербові дрова, а козиний кожух, то й випре дух. в. пр. — **Козья мо́рда, ко́зій ро́стъ**, рос. *Veronica Beccabunga* L. = ібу́нка. С. Ан.

Козка = кізка, кізонька.

Козле́нокъ = 1. кози́ня, цани́ня.

2. д. **Козе́ль 2**.

Козли́на = д. **Козе́ль 2**.

Козли́ный = козля́чий, козло́вий, цани́ний, ца́повий. — А чи в тебе, старий діду, та козяча борода? н. пр. — Пронав ні за цапову душу. н. пр.

Козли́ть = ко́зи де́рти (погано і верескливо сьївати).

Козли́ться, око́зяться = ко́тити ся, око́тити ся. С. З. — Кози́ котять ся. — Коза окотила ся.

Козло́вня = хабата́рня (де чинять козлину і вироблюють сап'ян).

Козло́вый = д. **Козли́ный**. — Козло́ві чо́боти. — **Козло́вая борода́**, рос. *Tagorogon pratensis* L. = козеле́ць, козе́льки, козе́льці. С. Ан.

Козлі́ = ко́зли, коби́льніця (на котрій пилують дрова), сте́люги, ри́шт (у бондарів).

Козлы́ = **передо́к** (у екипажа). — На передок заліз парубок і прибрив віжки до рук. О. Мир.

Козля́тина = козли́на, козля́тина.

Кознь, частіше мн. **Козни** = д. **Ковъ**.

Козодо́й, лт. *Caprimulgus Europaeus* = ле́лик, ле́ляк, сплю́ха, дремлю́га. С. Л.

Козо́нь = д. **Ба́бка 3**.

Козочка = кізка, кізонька,

- Козуля**, *Cervus capreolus* = сарна. — Мов сарна в гаю. К. Ш.
- Козіристый** = козірний. — От у його козирна карта — повна рука козирів.
- Козірка** = 1. козиряння.
2. козирь. — Пішов з козира.
- Козирнѹть** = козирнѹти, покозиря́ти, зайти з козира.
- Козырь** = 1. козірь, той, що сьвітить — сьвітка. С. З. — **Открыва́ть козырь** = сьвітити. — **Вѣмѣня́ть козырь** = вѣсьвітити. — **Свой козыри** (гра) = віз (К. Ст. 1887—6), візок (С. Аф. З.). — Давайте грати у воза.
2. козірь, жва́вий, сьміливий. — Козирь дівка! Кв.
- Козыра́ть** = 1. козиря́ти, ходи́ти козира, заходи́ти з козира.
2. каяти, кобенити, кореніти.
- Козюля**, козюлька = д. Змії.
- Козявка** = кѹзька, кома́шка.
- Козьнеподібний** = козува́тий.
- Кой, кая, кое** = якій, котрій. — **Кой-гдѣ, кой-какъ, кой-кто, кой-что** і т. д. = д. Ко́е-гдѣ і т. д.
- Койка** = 1. ліжко (висюче на кораблях).
2. піл або тапча́н (замісць ліжка).
3. та́чка.
- Кока** = ко́ко. — Ось тобі ко́ко — курочка знесла. — У него ко́ка съ со́комъ = він дуже багáтий.
- Кокать, ся, кокну́ть, ся** = 1. уда́рити, ся, би́ти, ся.
2. товка́ти, навѣ́тки би́ти ся (крашанками на Великодніх сьвятах). — Дай, Боже, дїждати — яйцями товкати. н. пр. — Давай навѣ́тки би́ти ся.
- Кокѣтка** = приди́гльо́ванка (С. З.), дженджу́риха, дженджу́риста, ма́нїрни́ця. — Там приди́гльо́ванки журились, що пі́ному вже підморгну́ть. Кот. — Така вона дженджу́риха: усмі́хнеть ся, гляне, моргне — таки прива́бить до себе. Черн. Кв.
- Кокѣтливий** = приди́гльо́ваний, дженджу́ристий, ма́нїрний. — Яка дженджу́риста — купив я їй окса́мтку, ще хоче й на́миста. н. п.
- Кокѣтничать, коке́тствовать** = ма́нїрити ся, бі́сники підпу́скати, пу́скати (С. Ш.); ли́цяти ся, умі́згувати ся (С. Ш.), хи́зува́ти ся. — Давай вона ли́цяти ся до його. н. к. — О вона така, як почне бі́сники пу́скати — хоч кому в око впаде.
- Кокѣтство** = ма́нїрність, ли́цяння.
- Коклю́ха** = веретѣно, веретѣ́нце.
- Коклю́шъ** = кашлю́к (С. Жел.). кі́гили, ко́клюш (С. Жел.). — А підняла ся на ноги — кір, гвіздочки та кігили, стра́нні за́ливні кашлі́, підко́шували дитячі сили. О. Мир.
- Кокова́ть** = кува́ти, ку́кувати. — Почала вже зозуля кувати. — Як явір зелений голубови́зку скло́не, зозуля ку́кує, діброва засто́гне. н. п.
- Коківка** = до́вбня, довбе́шка. С. З.
- Коконѣ** = гні́здечко, кашу́чок.
- Кокотати́** = сокотати́, цокотати́ (С. З.). — Кури со́кочуть, у мі́х не хочуть. н. к.
- Кокоткі** = щі́колотки (на пальцях). С. З.
- Кокотка** = хльо́рка, пові́я, шльо́ндра, кѹ́рва (С. З.). — Вона у мене не хльо́рка, парубкі́в не замано́е, а чесно по бо́жому ко́хас. Кв. — У Бога не без ду́рня, в се́лі не без курви. н. пр.
- Кокоту́нъ, коко́ту́ня** = сокоту́н, цокоту́н, ха.
- Коконі́ть** = би́ти, лу́пити, лу́пцюва́ти і т. д. д. Би́ти.
- Коконникъ** = кибáлка або очі́пок (у москвов). — Сховала під кибалку ми́чку, щоб не сьвітिला ся коса. Кот.
- Кокосъ** = квѣ́чка.
- Кокосова́ть** = перепáлювати зе́мляне ву́гілья.
- Коксъ** = ко́кус (перепалене зе́мляне ву́гілья).
- Коксу́нъ** = поро́да качки *Anas cyreata*.
- Кокѹ́мечий** = зозу́лячий.
- Кокѹ́шка**, лт. *Cuculus canorus* = зозу́ля, здр. зозу́лька, зозу́ленька, зозу́лечка. С. З. Л. Аф. — Ой ти, моя ро́динонька, не дурай ся мене, хоч сизо́ю зозу́лею переку́й до мене. н. п. — Приле́гла зозу́ленька, та й крикнула: ку-ку! н. п. — Де́сь узия́сь сиза зозу́ленька, у голо́вках сї́дала, жалі́бно ку́вала. н. д.
- Кокѹ́шкинъ** = зозу́лин. — **Кокѹ́шкины са́ножки, башма́чки**, рос. *Cypripedium Calceolus L.* = жо́вті зозу́льки, череві́чки, зозу́лини череві́чки. С. Ан. — **Кокѹ́шкины слѣ́зки**, рос. *Orchis latifolia L.* = зозу́лини ру́шничкі́, лю́бка, лю́бжа, *O. militaris L.* = зозу́льки, зозу́лини слѣ́зки, лю́бка, лю́бки. С. Ан.
- Колáнецъ** = черепо́к.
- Колáчъ** = д. Кала́чъ.
- Колба** = 1. ри́ба *Cyprinus gobio* — піска́рь.
2. ба́нька (скля́на, глиня́на або металю́ва) з прями́ю шийкою.
- Колбаса́** = ковбаса́. — Холо́дцем та ко́вбасою за́кусали. Кот. — Як би ко́вбасі́ крила, то лу́ччого пта́ха не було́-б. н. пр.
- Колбáсникъ, ца** = ко́вбáсник, ца́,

Колбасний = ковбасний.

Колбась = 1. відрі з товстих клепок, на квас.

2. корито невеличке, видовбане з пня, на пійло телятам.

Колдованіє, колдовство, колдовать = д. Волхвованіє і т. д.

Колдунникъ, рос. *Lycopodium clavatum* L. = дереза. С. Ан.

Колдунница, колдунова трава, колдұха, рос. *Circaea lutetiana* L. = відьминє зілля, осот. С. Ан.

Колдуновъ = чарівників, чарівницький, відьмаків, відьмацький, чаклунів, характерників, характерницький, знахаревий.

Колдунъ = д. Волхвователь.

Колдунинъ = відьмин, чаклуниниц, знахарчин.

Колдунья = д. Волхвовательница.

Колєбаніє = 1. колихання, хитання.

2. вагання (С. Л.), непевність.

Колєбать, ся = 1. колихати, ся, хитати, ся, коливати, ся, гойдати, ся, хвіяти, м'яяти, ся, хилитати, ся. — І вітер не віє і гилля не колише. н. п. — Не білая билиночка в полі коливаєт ся. н. п. — А без долі біле личко — як квітка на полі: пече сонце, гойда вітер. К. Ш. — Вітер віє, гилля має. н. п. — Вітер траву хилитав. н. п. — Старословянська рівноправність стала хитати ся і вироблювати ся нерівність станів. Бар. О.

2. вагати ся (С. Л.), вагувати ся (Фр.), хитати, ся, хилати, ся, варувати ся (С. З.), ковбасити ся. — Не будеш більше вагуватися, чи так, чи так тобі їти. Плч. — Козаченьку! сватай не варуй ся. н. п.

Колєбающийся = д. Зібкий 1.

Колєватий = жорсткий, твердий, цупкий, шкарубкий (про шкури).

Колєйстий = колістий.

Колєнєковий = перкалевий.

Колєнєрь = перкаль.

Колєристий = кольористий.

Колєрь = колір.

Колєсать = 1. колувати. С. З. — Хто колує, той дома ночує, а хто дуже простує, той дома не ночує. н. пр.

2. говорити на здогад, брати на об'їзду. — Ти не бери на об'їзду, а кажи просто, як перед Богом. Кн.

Колєсішко = колісцє, коліщя, тко.

Колєсникъ = колій.

Колєсникъ = колісник, колодій (С. Л.), стельмах. (С. З.).

Колєсница = колісниця.

Колєсний = колісний, коловий. — **Колєсная мазь** = коломазь. — Папі, як папі, та до підшов коломазь пристала. н. пр.

Колєсо = колесо, коло, здр. колісцє, коліщя, тко. — Треба, як п'ятого колеса до воза. н. пр. — Оглядай ся на задні колеса. н. пр. — Ой зійди, зійди, ясний місяцю, як млинове коло. н. п. — (Колесо без обода) — острога. — **Зубчатое колєсо** = пальцове, палешне колесо. — **Маховое колєсо** = гончак (у млині). — **Наливное к.** = корчак (С. Пар.), маленьке — медведик. (Ніс.). — Крутить ся, як медведик у млині. н. пр. — **Подшєвное, подливное, подшєвное, почєнное к.** = підспідник, підсубійок, підсубійник. (Так зовуть ся і самий млин з таким колєсом). — **Шлифовальное к.** = точило. С. Жел. — **Колєсо счастья** = хвортуна (С. Ш.), доля. — (4 колеса до воза) — стан коліс.

Колєсовать = колєсувати (катувати на колєсі).

Колєсовина = д. Колєсникъ.

Колєсовой = д. Колєсний.

Колєсо = колісцє, коліщя, тко.

Колєчко = обідєць (С. З.), перетеник, каблучка, обручка. С. З. — І перетеник у Варвари невістці достала. К. Ш.

Колєй = колій.

Коліка = коль, колька, (в животі) — завійна, завійниця, (в кишках) — соняшниця, (в пальцях від холоду) — зашпари, (в ухах) — цурування. — Колка в боки коє. С. З. — Завійниця всунула ся в боки. С. З. — Щоб тебе завійна ухапила! С. Аф. — Соняшниця зняти. С. З. — Ще й досі зашпари щемлять. Кот.

Коліровать = щепити, прищєплювати, колірувати, очкувати. (Останні два дієслова на Україні прикладають ся власне до щєпління брунькою — очком).

Коліровка = щєпління, прищєплювання, колірування.

Колічєственный = скільковий, числовий.

Колічєство = скількість, кількість (С. Жел.), число (С. Пар.), численність. — Ми вже бачили причини, що побільшали скількість козаків. Бар. О. — Панам зручніше було правити земельні умови з меншою численністю людей. Кн.

Колка = 1. колівня, штрикання, шпигання.

2. рубання (на при. дров).

Колкій = 1. кілкий. — Кілякі дрова.

2. уразливий (С. Л. Ш.), колючий, ущипливий (С. Ш. З.), шкільний (С. З.), шкулкий, доткливий. (С. З.). — Речі доткливі, ущипливі. С. З. — Колоuche слово його — паче те шило. Кн. — Вона й рота до мене не роззявить без шкільного слова. Кн.

Колко = уразлізо, ущипліво, ущипле, шкўлко. — Ущипле в тім писаню мовить.

Колкость = 1. кілкість.

2. уразливість, ущипливість, шкўлкість.

Коллегіальний = колегійний.

Коллегія, колежеский = колегія, колегійний. — **Колежеский Регистраторъ, Секретаръ, Ассесоръ, Совѣтникъ** = урядовці 14, 10, 8 і 6 рангу.

Коллективный = гуртовий.

Коллекція = збір, збірка.

Коллодіумъ, Collodium = спайн. С. Жел.

Колобо́къ = 1. буханець. 2. голівка. (Д. Каравай 1 і 2).

Колобродити (С. З.), брѣти (С. Ш.), веремія крутіти. — Цілу пічку колобродить, за собою челядь водить. н. п. — Ой ти крутиш веремія, а я б сказав, та не вмію. н. п.

Колобъ = д. Каравай 1 і 2).

Коловорѣтъ = 1. свѣрдел, свѣрдро (коловоротне).

2. д. Вововорѣтъ.

Коловоротный = 1. коловоротний.

2. зміний, перемінний, непевний, нестатейний.

Коловращеніе = кружання, колування. (С. Пар.).

Колово́й, коловый = 1. кілковий.

2. тичний. С. Ш. — Тична квасоля.

Коло́да = 1. коло́да, пенъ (одрубаний). — Черезъ пенъ коло́ду валить = робити що аби як.

2. коріть, жо́лоб (зроблене з колоди).

3. домовина, труна (видовбана з колоди).

4. глѣвень (верхній одвірок); поріг. — Коло́да ве́рхняя и ни́жняя у дверей = глѣвень і поріг.

5. частіше коло́дка — діби, здр. дібки, дибиці, дибѣта, скрипиці, скрипиця, коло́да, частіше — коло́дки, гуса́к (Кіев. Ст. 1885 — XI — 552). — Тоді будуть знати, як будуть карати і на ноги і на руки диби надівати. Ой на ноги дибки, на руки дибиці, — оце ж тобі, джигуне, гарні молодичі: ой на ноги дибки, на руки дибѣта, оце ж тобі, джигуне, гарні дівчата. н. п. — Не ставало в них кайданів, — забивали в дибки. К. Д. — Вдовиченка ледащину за-

били в скрипицю та й повезли до прийому. К. Ш. — Ноги в колодки забити. С. З.

6. коло́дка (дуже довга сьвічка, що засьвічуєть ся в піст).

7. коло́да, та́лія (С. Ш.). — Не повна та́лія карт. С. Ш.

Колодезный = коло́дязний; кри́нишний. Коло́дязна вода. С. З. — Посилає по воду, по кри́нишню мене молодую, не привишнюю. н. п.

Колодезь, частіше колодець = коло́дязь (С. З.); не глибокий — кри́ниця, керні́ця. (Д. під сл. Исто́чникъ).

Коло́дка = 1. коло́дка і т. д. д. Коло́да (здр.).

2. копіл, копіло, зд. копілля, коло́дка (у шевців). — На одно копіло чорт усіх Ляхів строїв. н. пр. — Швець копілом хату перекинув. н. пр. (Кажуть, як усі замовкнути). — Розгубивсь, як швець з копіллям. н. пр.

Колодникъ = д. Арестантъ.

Колодническая = д. Арестантская.

Колозень = ұлик, коло́дка, борть.

Колоколенка = дзвінічка.

Колоколенный = дзвіничний.

Колоко́ль = дзвін, здр. — дзвіно́к, дзвѣник, дзвѣничок, поб. дзвѣніще, дзвоня́ка, мн. — дзвѣни. С. Аф. З. Л. — Піп у дзвін, а чорт у калатало, тай каже, що його голосніше. н. пр. — Деся великий дзвін лил і пустили таку поголоску, щоб голосніший був. н. пр. — Та вдарили зразу у великий дзвін, се ж по тому чумакові, що ходив на Дін. н. п. — Ой у неділю рано по раненько усі дзвони дзвонять. н. п. — **Въчевой колоко́ль** = д. під сл. Въчевой.

Колоко́льчикъ = дзві́нчик (С. З.), дзвоні́й, дзвоня́р. С. Пар.

Колоко́льный = дзвонový. — **Колоко́льный мастеръ** = д. Колоко́льчикъ.

Колоко́льная = дзві́ниця, здр. дзві́ничка. С. З. Л. — До утрені завив з дзві́ниці великий дзвін. К. Ш. — Дметь ся, як пугач на дзві́ниці. н. пр.

Колоко́льчатый = дзві́нчастий, дзві́нковатий.

Колоко́льчики = рос. 1. Campanula L. — дзвонѣчки, дзвонкі, дзвіночки, дзвѣники. 2. Aquilegia vulgaris L. — голубки, дзвонѣчки, ѳрлики, оксамит. С. Ан. — **Колоко́льчики павильшныє, повелі́чныє**, рос. Convolvulus L. = берізка, повійка, павутиця. С. Ан.

Колоко́льчикъ = дзвѣ́ник, дзвіно́к, дзвѣ́ничок. — Усе з дзвоником їздить. К. Х. — **Колоко́льчикъ полевой, луговой, лѣсной**, рос. Campanula glomerata L. = ска-

зітник, скучень, скучник, страхополх.
С. Ан.

Колокільщикъ = д. **Колокільникъ**.

Колокъ = кілок, кілочок.

Колольщикъ = колій (Кр.), коляр. С. Жел.
— Піде порося до коля. н. пр.

Коломазь = коломазь. С. З.

Коломінка = каламайка. — Каптан з китайки і пояс з каламайки. Кот.

Колонизаторъ = осадчий. С. Л.

Колонизація = осадництво. — В Познайціні поступає скоро справа німецького осадництва на польській землі. Бат.

Колонизувати = осажувати, осадити. С. З. — Наш край людьми осадили. С. З. — Почали вони осажувати слободи. Кн.

Колоністъ = колоніст (із перших) — осадчий. С. Л.

Колонія = колонія, осада, слобода. (Перше слово прикладаєть ся звичайно до чужоземців).

Колонна = 1. стовб, стовп, слуп. С. З. Л.
2. батова (в козацькому війську). С. Аф. Ев.

Колосистый = колосистий, (про прісо) — волотистий. С. Аф. — Хвилюють ся жовті ниви житом колосистим. К. Д.

Колосіться = колосіти, викидати кілос. — Тоді саме жито колосило ся. Кн. — Жито почало вже викидати кілос.

Колосникъ = 1. рос. *Elymus arenarius* L. = колосняк, дікий ячмінь. С. Ан.

2. колосник, рұшт (Вол. в горнах).

Колосница, рос. *Stachys* L. = чистець, чистняк, счисток, жабрій. С. Ан.

Колосный = колосовий.

Колосовати = гарманити, гарманувати (молотити хліб возами або кінями).

Колосальный = величезний.

Колосъ = колос, здр. — колосок, колосчок (на пр. жита, пшениці то-що), проса — вóлот (С. Аф.), вóлоть (С. Л.), здр. волоток, волоточок (С. Аф.), поб. — волотіще, волотяка (С. Аф.), зб. волоття, волостя (С. Аф.), на ниві після жнив — óкид.

Колосаной = колосовий.

Колотило = калатало, калатайло, клепало, стукало, стукачка, торохкалка. — Піп у дзвін, а чорт у калатало, та й каже, що його голосніше. н. пр. — Сторож перестав стукати у стукачку. К. З. о Ю. Р.

Колотить, ся = бити, ся, колотіти, ся, лупити, лущити, товмачити, лущувати і т. д. д. **Бить**.

Колотіе = колоття і д. **Кółка**.

Колоткий = вибóистий, грудковатий, хряпкий. — Пуť був грудковатий; снігу нема, вдарив мороз, дорогу після дощу розмісили, вона й взялась грудю. Кн.

Колотівка = 1. копівка.

2. плетуха, брехуха, слизкоязика.

Колотунка = 1. д. **Колотило**.

2. довбня, довбешка. — Як хвате довбнею по голові. н. к. — Носить ся, як дурень з довбнею. н. пр.

3. стусан, штурханець. — А вже тому хлопцеві у шевця, то що-дня достаєть ся штурханців.

Колотирь = 1. крамарювати (дрібязком)

2. плесті, брехати, брехні переносити.

Колотірка, колотірица = д. **Колотівка** 2.

Колотіринь, колотірь = брехун, брехачка, плетун, слизкоязикий.

Колотіринчатъ = д. **Колотіритъ**.

Колоть, ся = 1. колоти, ся, шпигати (С.

Л.), штрикати, штірх(к)ати (С. Л.). — Кольнула чи не кольнула раз голкою, — уже й кидай роботу. Чайч. — Підколола собі палець шпичкою. Чайч. — Правда очі коле. н. пр. — Штрикнув шилом. — Штрикнув виделкою у м'ясо. Чайч. — Шпешина дуже колить ся. — Колоти кабана. — Почало мене штити в грудях. — Закололо в боці.

2. дорікати, докоряти (С. Л.), коріти, цвїкати в очі.

Колотьба = 1. д. **Кółка**.

2. бідування, злидні.

Колотье = д. **Кółка** і **Кółка**.

Колпакъ = 1. ковпак (гостроверха шапка, скляна або металова покривка). — Під одним ковпаком сімсот козаков. (п. з. = соняшник.)

2. теленень, тухтій, роззява.

Колтунъ, мед. *Plica Polonica* = ковтун (С. З.), ковтух.

Кółча = клишоногий, кривий, кульгавий (Кн.), кулявий (С. Л.).

Колчаный = сагайдаковий.

Колчанъ = сагайдак, сайдак. С. З. — Гей виїхав пан Ревуха в чистий степ гуляти, перевів сив через плечі сагайдак багатий. н. п. — Стріл з сагайдака взяли два десятки. К. Ст. — Колмики мали сагайдаки і стріли з площинами. Л. С.

Колченогий, колченожка = д. **Кółча**

Колченожить, кółчить = шкандибати, шкитильгати. — По улиці вітер віє та сніг замітає, по улиці по під тинню вдова шкандибає. К. Ш.

Коль = 1. кіл, здр. кілок, кілочок, поб. коляка, зб. кілля, пáкіл, пáля, (забитий,

щоб припинати) — прикол, приколень, (дуже загострений) — гострокіл, (тонкий, невеличкий) — латік, латічок, (тонкий та високий) — тичка, тичіна, тичінка, (замісць вила) — штиль, (в санках) — рожень, (з тину) — кіл, коляка, тиніна, (що до його прив'язують порон або пліт) — радіо. — Серця на приколень не припеш. н. пр. — Штилі, що солому несать. Номис. С. З. — А довбня, як скоче з штиля, та її по потилиці. Сп. — Хіба рожна ти захотів? Кот. — Чи не той то хміль, що по тичині вьєт ся? н. п. — А в мого двора нема ні кола, тільки росте один куц каліни, та й та не цвіла. н. п. — Посадить на колъ = посадити, настромити на палю. — Розбишак посадили на палю. С. З.

2. кілók, сїкач (С. Пар.).

Колыбелка = д. **Колыбель** 1.

Колыбель = 1. коліска, здр. колісочка, колісонька. С. З. Л. — Яке в коліску, таке і в могилку. н. пр. — Те сонечко, що бачило тебе у колісці, побачить і в домошині. О. Мор.

2. родіна (С. З.), коліска.

Колыбельный = колісковий. — Коліскових пісень не багато.

Колымага = ридван, ковчег.

Колышекъ = кілók, кілóчок і т. д. д.

Коль, загнутий — ключка. — У сїєї близьенької рушник на кілочку, а в тієї далекої брівки на шнурочку. н. п.

Колышка = калачик, баранець (закрутка на новій віршовці). — Розкручуй добре, щоб баранців не було. — Гнуть колышки = теревені гнути, правити.

Коль = як, коли. — Як прийде — скажи йому. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жартуй же. н. п.

Колье = кілля, пакілля, тичця (С. Ц.).

Кольевой = кілковий.

Кольмй паче = тим паче (Кн.), надто, тим більше. — Молодому, а надто дурному доводить ся прощати. Чайч.

Кольнұт = кольнути, заколоті, шпигнути, штрикнути і т. д. д. **Колотъ**. — Заколото у бік.

Кольцевой = 1. кільчатий. — Кільчатий ланцюг.

2. перстенювий, каблúчковий. — Перстенювий камінець.

Кольцеобразный = кільчатий, каблучковатий.

Кольцо = 1. кільцє, обід, каблúчка, (залізне для скріпи) — ріхва, (у коси) —

пятака. — Ворота на каблучках. — Щедрик-ведрик! дайте вареник, грудочку кашки, кільце ковбаски! н. п.

2. перетінъ, здр. перстник, перстенік, обідєць, каблúчка. — **Вънчальное, обручальное кольцо** = обрúчка. С. З. — На руді у його повно перстнів та каблучок. Кн.

Кольчатый = д. **Кольцевой** 1.

Кольчуга = панцир (кільчатий).

Кольчужникъ = панцирник.

Кольщикъ = дроворуб.

Колѣнко = коліно.

Колѣно, мн. **колѣни** = 1. коліно, мн. **коліна**. — **Въ колѣно**, **по колѣно** = по коліна. — Грязюка по коліна. — **На колѣни**, **на колѣняхъ** = навколішки, навколюшки, навколѣшки, навколѣшках. — А вона впала навколішки, та й давай Богу молитись. н. к. — А вони його цілують та на навколѣши перед ним падають. н. к. — Ви вмієте і плакати і божити ся і раді стати на вколюшки. І. Г. — Дід навколѣшках молит ся в церкві. Кн.

2. про рослини, про пісні — **КОЛІНО**, частіше **КОЛІНЦЕ**, (про хлібові рослини) — **пятака**. — Одрізвав очеретину саме на колінці. — Просьшав одно коліно.

3. рід, коліно, покоління. — Бо я панського роду, не ходила боса з роду. н. п. — З нашого роду не було злодія. Кн. — Покоління поколінню об тобі розкаже і твої, Кобзарю, слава не вмере, не поляже! Кулик. Ос.

Колѣнчатый = колінуватий.

Колѣтъ = 1. дуб'їти, дубнути, деревняїти. — Руки від холоду дубіють.

2. гинути, дохнути, здихати. — Вівці дохнуть.

Колюка, рос. *Carlina vulgaris* L. = одкасник.

Колючесть = колючість.

Колючий = колючий, колький, шпичакуватий, остькуватий. — Тай колюча в тебе борода. Чайч. — Колючого слова зроду він не каже. Кн. — Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча. н. пр. — Колько по стерні йти. Чайч. — Колючий терен. — Остькувата борода.

Колючка = 1. колючка, шпичка. — На реняху багато колючок.

2. рос. *Carduus gaertn.* — будяк, драпач, чортополох, *C. crispus* L. — будяк, хрăбуст, *C. nutans* L. — будяки, репях, репяхи. С. Ан.

Колюшка = 1. риба *Gasterosteus aculeatus* (pungitius) — колючка. С. Жел.

2. рос. *Eryngium planum* L. = будячок, синя колючка, сині колючкі, миколайки, миколайці, миколайчики, любка, любкі, перенос-зілля. С. Ан.

Коляда = колядування, колядки.

Колядовати = колядувати (під Різдво і на різдвяних святах, а під Новий рік) — щедрувати. С. З.

Коляска = коляса. С. З.

Командировати = виправляти, виправити, відряжати, відрядити, ординувати. — До города Москви виправили. С. З. — Пан Гетьман ординує наш полк в Задніпря на Дорошенка. К. Ч. Р.

Командувати = командувати, старшинувати, начальникувати.

Комарій = комаровий, комаринний, комарячий. — Прийшов Спас — пропав комариний бас. н. пр.

Комаровъ = комарів, комаревий.

Комаръ = 1. ком. *Culex* — комарь, (Гал.) — комар, зб. — комаряй. — Комаръ з дуба впаде та скіне. н. пр. — Прийшла друга Пречиста — взляла комаря нечиста. н. пр. — Комарі здорово боять ся холоду. Степ.

2. машина для пробивання дірок в залізних або мідяних листах.

Комедіантъ, ка = комедіан, ка, ко(у)медійник, ця, кумедник, ця, штукарь, ка.

Комедія = 1. ко(у)медія. — Крути та не перекручуй, комедія в 4 діях О. Мирного. — **Кукольная комедія** = вертеп (С. З.), кумедія.

2. кумедія, чудасія. (С. З.). — Оттаку кумедію він счинив, що довго всі сьміялись. Кн. — Кому воно здалось, кому в пригоді? Кумедія тай годі! Думитрашко. — Та тут чудасія, мосьпане! Гоголь.

Комелёк = 1. комінок. Кн.

2. рос. *Thlaspi arvense* L. = вередник, волоскі, талабан, чорне ребро, дзвонець, гречичка, білиця (Гал.). С. Ан.

Комель = 1. прикорень, окорёнок, відземок (товстий кінець деревини).

2. низовий кінець волоса.

3. гічка (зв'язаний кінець у віника, мітли то-що).

Комета = комета, мітла, віха (С. Л.). — Мітла на небі — то перед війною. н. к. — Мітла огненая зійшла, і степ, і гори осіяла. К. Ш. — Он бачите над Київом мітла простягла ся, а над Дніпром і Тясмином земля затрясла ся. К. Ш.

Комитетъ = рада.

Коміческій = комічний; кумедний (С. З.).

Комкати, скомкати = м'яти, мнати, зімнати, б'гати, зо(і)бгати, жужмити, зжужмити. — Зобав у жменю. С. Л. — Зжужмив мою керсетку. Кн.

Комковатий = грудковатий, грудуватий. (С. Пар.).

Комкомъ = жужмом, жмуком, жмачком. — Поліз у шафу, а там все жужмом лежить.

Коментарій = коментарь, тлумачення (С. Ш.), з'ясування (Кн.).

Коментарторъ = коментатор, тлумач (С. Ш.).

Коммерція = торг (С. Л.), торгівця (С. Ш.), гандель (С. Л. З.). — Нема торговлиці без жидівської головиці. н. пр. — Нема здатнішого до гандлю, як жиди.

Коммерческій = торговий (С. Ш.), торговельний, гандльовий.

Комната, комнатка = світлиця, світличка, хата, хатка, хатина, горниця, горничка, покій, кімната, ківната (С. Л. З.), літня без печі — хижка, хижка. — **Комнаты** = хаті, горниці, покої. (Найбільше спільне значення мають слова: хата, покій; слова світлиця і горниця переважно визначають більші покої за-для гостей, а кімната — невеличка; слова світлиця, горниці, хата і покої визначають теж і цілий будинок.) — Наша горниця з Богом не спорить ся. — Поставлю хату і кімнату, садок, гайочок розведу. К. Ш. — Скільки у вас хат займаєть ся?

— Панав дві хати або дві хаті, а сам живе в кімнаті. — Пішов у горниці. — Не замітай чужої хижі, аби твоя була заметена. н. пр. (Д. теж під сл. **Изба**). — А в моїм дворі штирі покої, а пятая світличенька для тя самої. н. п. Б.

Комнатный = хатний, покойовий, горнишиний, світличиний. — **Комнатная дівка** = горнишна, покойовка. (С. Л.).

— **Комнатный слуга** = покойовий.

Комодъ = камода.

Комокъ = д. **Комъ** (здр.).

Комолый = д. **Безрогий**.

Компактний = стислий, щільний. — Книжка надрукована стислим друком.

Компанейскій = товариський (С. Ш.), ко(у)мпанійський.

Компанія = товариство, ко(у)мпанія, кумпанство, гурт. — Він в товаристві завжди веселий. — Зібрала ся компанія — невеличка, але чесна. н. п. — Злі компанії і доброго чоловіка зопсують. н. пр. — У гурті, то й смерть не страшна. н. пр. —

Торгова́я, проми́шленна́я компа́нія = спілка, товари́ство. (Пр. д. під сл. **Акціо́нерна́я компа́нія** і **Асоціа́ція**). — **Вступі́ть, войти́ вь компа́нію** = ста́ти, приста́ти у спілку. — **Вь компа́нії дѣла́ть** = в спілці, на-спіл робити. — **У тебе в горі́д, а я доста́ну чо́го, та й посі́ємо на-спіл. н. к.**

Компа́ніонка = това́ришка.

Компа́ніо́нь = това́риш, спі́льник. — Пі́ший кінно́му не това́риш. н. пр. (Д. ще під сл. **Акціо́неръ** і **Асоціа́ція**).

Комплéксія = штату́ла, стату́ра.

Комплиме́нтъ, часті́ше мн. комплиме́нты = мило́щі. — Почав їй говори́ти всякі мило́щі.

Компо́сть = гно́ївня. — **Компо́стная я́ма** = гно́ярка, гно́ївка.

Компо́ть = узва́р. С. Ш. — Узвар на ба-зарь, а ку́тя на поку́ті. н. пр. — Друга́я сла́ва у Спасі́вку ста́ла, що́ Мару́ся коза-кові́ узва́ру присла́ла. н. п.

Комши́ть = д. **Бити́**.

Комъ, комо́къ = гру́да, гру́дка, гру́дочка (С. Аф. З. Л.). — Бі́дна голо́вочка: сьвя́тки і́дуть, а гли́ни ні́ грудочкі. н. о. — Цу́р дурня, та ма́сла гру́дка. н. пр. — Ще́дрих, ве́дрих, да́йте ва́ренник, гру́дочку кашки, кі́льце ко́вбаски! н. п. — (Ті́ста) — ба́ла-бух, га́лка, га́лушка. — (Си́ру, ма́сла) — гру́дка, гру́дочка. — (Гли́ни замі́шаної) — ва́льо́к, ва́лька. — (Гли́ни — замазу-вати шпа́ри) — шпа́ру́н. — (Сні́гу) — сні́гова ку́ля, гру́дка сні́гу, а ве́лика — ба́ба. — (Нито́к, вовни́ то-що) — **жмут**. — (Я́гід зли́плх до ку́пи) — **кі́тят(х)**, кі́м'ях. — Спі́лі ви́шні зли́пались китя́ха-ми. Лев. — Ви́шні та́к і ви́сіли ким'я́хами. Чайч. — (Во́лосся, що́ скі́мшило́сь) — ко́в-тю́х. — **Оби́ться вь ко́мъ** = скі́мши́ти ся, скло́ччи́ти ся. — Із ро́та пі́на все ко́тилась, як по́ве́ть та боро́да скі́мшилась. Кот. — Во́лосся на го́лові й на боро́ді скло́чи́ло ся ї́йму. Кн.

Комя́га = ка́юк, душо́губка. (Човник, ви-довба́ний з одні́ї дере́вини).

Кона́ться = мі́ряти ся. — А да́вайте мі́ряти ся, ко́му почина́ти.

Конве́нція = конве́нція, умо́ва (мі́ж дер-жа́вами).

Конві́ктъ = пансіо́н, бу́рса.

Конво́й = конво́й; ва́рта, калаву́р. — **Подо́ конво́емъ** = під ва́ртою, за ка-лаву́ром.

Конво́йова́ть = конвоюва́ти; ва́ртува́-ти. (С. Л.).

Конву́льсія = ко́рчі, перело́ги. С. Л. З.

Конгрéссъ = ра́да, з'ї́зд (ви́щих особ з рі́зних земе́ль по полі́тичним спра́вам).

Конди́торская, конди́торъ = пека́рня, цукер́ня, цукор́ня (С. Пар.), пе́каръ (С. З.), цукер́ник, цукор́ник (С. Пар.).

Конє́вина = коні́на, коня́тина (С. З.), ко-би́лятина.

Конє́лій, конє́въ = кі́ньський. — **К. лукъ**, рос. Teucrium Scordium L. = ди́кий час-ни́к, ско́рдія. — **К. щавель**, рос. Rumex L. = кі́ньський щаве́ль.

Конє́къ = 1. ко́ник, ко́ничок, ко́ниче́нь-ко, ло́шачо́к. — **Козак** молоде́нький, під ним ко́ник воро́ненький. н. п. — По се́редні́й пан хору́нжий, під ним ко́ниче́нько, під ним воро́ненький, си́льно ду́жий. н. п.

2. ко́ньо́к, часті́ше мн. ко́нькі́, ско́бзу́н, лі́жва, лі́жви (Гал. С. Пар.), ко́стяні — на́рти. — В ли́жви чо́боти при́брав, та по́люду ле́гесенько з са́ночками ві́н погна́в. (Дзві́нок).

3. кома́ха Gryllus — ко́ник. — Наш ко́ник — стри́бунець жи́ве та́к са́ме, як і са́рана. Степ. — Жва́вий ко́ник ска́кунець до́цьві́ринька́в ся в кі́нець. Ста́рицький. Байки.

4. ри́ба Syngnatus hippocampus — ко́ник (мо́реський).

5. грéбінь (в стрі́сі).

6. го́ловень (ве́рхній одві́рок).

Конє́ць = 1. кі́нець, кра́й. — Кі́нець ла́вки.

2. у ше́вців — дра́тва. — Су́чити дра́тву.

3. шма́то́к, (ці́льний) — шу́тка, ці́льний, су́вій. — Шу́тка су́кна. — Су́вій по́лотна.

— **Вконє́ць, до ко́нця** = до кра́ю, до оста́нку, до ре́шті, у пе́нь, до щéн-ту, до по́слі́дку, по са́м кі́нець (Кн.). — Як не да́в Бог зма́лку, не бу́де їй до оста́нку. н. пр. — Ті́льки що́ про́стят своє в ба́гаття ри́ло, а по́лум'я його́ до це́нту обса́мало. Гр. — Ля́хів у пе́нь ру́байте, кро́в їх з пі́ском мі́шайте. н. д. — **Дѣ́ло сь ко́нцо́мъ** = та́й го́ді, та́й ша́баш!

— **На ко́кій ко́нєць** = на що́? — **На ху́до́й ко́нєць** = у вся́ким ра́зі. — **Вь ко́нєць** = в кі́нці, кі́нець. — Си́дять ба́тько кі́нець сто́ла. К. Ш.

Конці́ хоро́ни́ть, пря́татъ = кі́нці хо-ва́ти. — **Подо́ ко́нєць** = на кі́нці, на при́конче́нню, на при́конеччі́, на при́кінці́, на схо́ді, на́решті́. — **Сь ко́нця вь ко́нєць** = од кра́ю до кра́ю. — І дивлю́сь я о́кру́г себе́ од кра́ю до кра́ю: що́ ж та́м ми́лого зна́йду я, що́ я та́м зга́даю. В. П. — Не́хай ду́ші коза́цькі́ в У-кра́йні́ ви́тають: та́м ши́роко, та́м ве́село од кра́ю до кра́ю. К. Ш. — **Приво́діть къ**

концү = до краю доводити, краю до-
вѣдити. — Треба краю доводити. К. Ш. —
Тут тебѣ и конєць = тут тобі й край,
тут тобі й капүт! — Хазовій конєць
= показний кінєць, край.

Копєчно = а вжєж (С. Л.), аджєж (С. Л.),
таджєж (С. Л.), та вжєж, а тѣж, а жєж,
(С. З.), конєчне (С. З.), пєвна рїч (С. Л.);
пєвне, запєвне (Кр.), звичайно. — Та
хїба ж ти бачив? — А вжєж або атѣж! —
Почне казати казку, звичайно, про змія.
н. к. — „Бреше“, скажуть, „сякий-такий!“
звичайно, не в очі. К. Ш. — Конєчне бу-
демо у його. С. З.

Конєчности = рүки, нѣги або крїла.

Конєчностъ = 1. кінєць, край.

2. кінєчність.

Конєчний = кінєчний; останный.

Кѣникъ = рундучок (лавка і разом скриня
в хаті біля дверей). — Старі чоботи ма-
буть у рундучку.

Кѣнина = 1. д. Кѣнина.

2. шкаповина, шкапина.

Кѣничєскій = кѣничний, стожковий (С.
Пар.), гостровєрхий, шицїастий.

Конклавъ = збїзд, рада (кардиналів).

Конкордатъ = умѣва (з папою).

Конкурєсъ = конкурє. (Збір позичальників
для роздїлу маєтку неспроможного довжни-
ка і суперництва між кількома). — На кон-
курєсъ, конкурїрун = навперевагї, на
перєбїй. — Ми будемо вчити ся навперє-
ваги. Сп.

Кѣнница = д. Кавалерія.

Кѣнный = кїнный; кїньскій. — Кѣн-
ный воїнъ = козак, комонник (С. З.).
— По полю мчались козакї... с пів десятка
комонників. К. Ч. Р. — Кѣнное ристали-
ще, кѣнная скїчка = бїговїсько. (Под.
С. Ш.).

Кѣновникъ, рос. *Trifolium montanum* L. =
вязиль, івасик, күряча лїпка, сорочї
лїпки, кѣтики, каюшїна. С. Ан.

Кѣновѣдъ = 1. коновѣд, завїдчик (кїн-
ський).

2. д. Завѣдчикъ 2 і Зачїнщикъ. — Він
у нас на всю околицю привїдця. Кн.

Кѣновязъ = 1. пүта (що путають коней,
як пускають на пашу).

2. припїн, коновяз. — На приповї пасли
конї сїдланї, готовї. К. Ш.

Кѣнопатить = конопатити, паклювати,
глобїти (С. Аф.), замазкою — шпалювати.

Кѣнопатїй = д. Весноватїй.

Кѣнопать = конопать, конопатка, пакля,
клѣччя (для конопачення).

Конопєль, коноплї, здр. конопєлька, рос.
Cannabis sativa L. = конопля, частїше мн.
коноплї, здр. конопєльки, одна стеблина
— коноплина. — Безсѣмянная коноплї
= плѣскїнь. — Сѣмянная коноплї =
матїрка. — (Витїпана, що їде на пряжу)
— прїдиво, (а що лишаєть ся) — клѣч-
чя. С. Ан. Л. — На городї конопельки,
вершки зеленєнькі. н. п. — Стрїмкий як
коноплина. Кн. — На городї конопельки, не
вибрана плѣскїнь. н. п.

Конопєльникъ, рос. *Eupatorium cannabinum*
L. = сїдаш, сїдач. С. Ан.

Конопєльный = конопляний.

Конопля = д. Конопєль. — Конопля ту-
рєчка = д. Клєщєвіна.

Конопляникъ = пїдмѣт (С. З.), конопли-
ще, коноплисько (Гал.).

Коноплянка = 1. пт. *Fringilla linaria* =
коноплик (С. Жел.), коноплянка, ма-
кодзбѣб. (С. Пар.).

2. рос. *Bidens tripartita* L. = черєда, стрїл-
ки, собачї рєпяхї, причєна, рєпяхшї.
С. Ан.

Конопляный = конопляний. — Конопля-
ное маслѣ = сїжєнїа олїя.

Конопляумъ = рада лїкарєська.

Кѣньскій = кїньскій, коначий. — Кѣн-
ская грїва, рос. = д. Конопєльникъ. —
Кѣньскій волѣсъ (з кїньского хвѣста) =
волосїя, волосїнь. (С. Аф.). — Кѣньскій
хвѣстъ, рос. *Equisetum palustre* L. =
кругляк, E. *hiemale et sylvaticum* L. =
хвоц, E. *arvense* L. = пєстїшї, польо-
вїа сѣсонка. С. Ан.

Конспирівать = сектувати ся.

Континєнтъ = суходїл.

Контрабїнда = пачкарєство. — Запп-
матєся, промышлєть контрабїндой =
пачкарювати.

Контрабїндный = пачкарєський.

Контрабандїръ, контрабандїстъ = пач-
карь, пачкар (С. Жел.), пачковѣз.

Контрабасїстъ = 1. басїстий. — Баси-
стий не має де сїсти (бо з басом тїсно). н. пр.
2. октава (в хорї). — То все басы, а оцєй
октава.

Контрабасъ = бас. — Він добре на басї грає.

Контрактный = контрактѣвий.

Контрастъ = сүпрѣть. — Білє і в сүпрѣть
чорному. Кн.

Контрибүція = ѳкуп, данїна. — Город
Львів ѳкуп за себе дав Ордї і Хмельницько-
му. Л. Сам.

Контролєрь = контролїр, повїрник. —

Не можна лісникам шахрувати — над ними є повірник. Кн.

Контролювати = повіряти, контролювати, доглядати.

Контузити = контузити, підбити, вдарити, імпетом. — Воно не ранило, а тільки ноги міні підбило імпетом. Кн.

Копура = д. **Канура**.

Копусный = **конусовий**.

Конусовидный, конусообразный = д. **Конический**.

Конусъ = **конус**, **стіжок**, **кружіль**. С. Жел.

Конфеты = **канхвѣти**, **пукѣрки**. — **Конфетка** = **канхвѣтка**, **пукѣрка**.

Конфетчикъ = д. **Кондиторъ**.

Конфиденціальний, но = **таємний** (С. Ш.), **таємно**, **потаї**, **нишком**.

Конфискація = **конфіска́та**. Гал.

Конфисковать = **конфіскувати**, **одібрати** добро на **скарб**, (про книжки, часописи то-що) — **заборонити**, **запинити**, **затримати**.

Конфузить, ся = **соромити, ся**, **стидати, ся**, (аж **червоніти**) — **пекти раків**.

Конфузный, но = **соромний**, **соромно**, **сором** (С. Л.), **ніяково** (С. Л.). — Соромно якось стало.

Концентрический = **односередний**. С. Пар.

Концовой = **лоцман** (що проводить судна з одного місця до другого).

Концовый = **штуковий** (що продається цілими штуками), **цілбійник**.

Кончатъ, кончить, ся = 1. **кінчати, ся**, **доводити до кінця**, **до краю**, **кінчити**, **скінчити, ся**, (роботу) — **добробляти**, **добробити, ся**. — На тім розмова ся і скінчилась. К. Х.

2. **вмірати, конати, вмерти, сконати**. — Бодай тобі так тяжко конати, ой як тепер міні тяжко віку доживати. н. п. — Чули, чули Запорожці з далекого Криму, що конає Гетьманщина, невдоввино гине. К. Ш. Як Ляхи конали, як Сьміла горіла. К. Ш. — Сім рік будеш хорувати, а осьмий конати! То я буду пам'ятати, з кого се сьміяти. н. п. Б.

Кончикъ = **кінчик**.

Кончина = 1. **кінєць**, **кінчання**.

2. **смерть**, **сконання**.

Кончить, ся = д. **Кончатъ, ся**.

Конь = **кінь**, **коняка**, **здр. коник**, **кони́чок**, **кони́ченько**, **коненя**, **мн. коні**, **коненята**, (з великою гривою) — **гривань**, **патляч**. — Гей кінь вороний, а сам молодий. н. п. — Запріг коняку, тай поїхав.

(Д. ще під сл. **Конёкъ**). — **Конь водный** = **Гиппопотамъ**).

Конюхъ = **конюх**, **стаєнний**. (Прав.).

Конюшенный = **стаєнний**.

Конюшня = **станя** (С. З. Л.), **стайня** (С. Л.), **стайніця**, **ставніця**, **конюшня** (Лів.). — Ой коню мій вороненький, чого ти стоїш на стані смутенький? н. п. — Як коня украли, то й станю замкнути. н. пр. — Взяла коня у стайницю, а милого у світлицю. н. п.

Коняковка, **рос. Vicia sativa I.** = **віка**. С. Ан.

Кона = **мняло**, **млявий**, **маку́ха**, **мні́ха**, **лемішкуватий**, **лемішка**, **папу́ша**, **вайло**, **валю́ка** (всі про чоловіка).

Коналу́ха = д. **Глуха́рка 2**.

Копальщикъ = **копач**, **копальник**, **грабарь** (С. Аф.). — Наяв грабарів рів конати.

Копанецъ = **рівчак**.

Копани = 1. **копаниці** (полозки у санок з корінковими передками).

2. **корчі**, **пні** (викопані з землі, де був ліс).

Копаница = д. **Заступъ**.

Копаніє = **копання**.

Копань = **копанка**, (коло джерела) — **са́жавка**, **са́жівка**. С. З.

Копатель = д. **Копальщикъ**.

Копать = **копати**, **ріти**. — **Копати яму**.

Копаться = 1. **копати ся**, **ріти ся**.

2. **копати ся**, **воту́зити ся**, **шнор́тати ся**, **валантати ся**.

3. **копати ся**, **нішпорити**, **шукати**.

Копѣчка = **копѣчка**, **копійчина**. — Виплакала тую копійчину, та Пречистій поставила свічку за сына. К. Ш.

Копѣчный, копѣшный = **копійчаний**, **копійшний**. — **Копійчана свічка**.

Копѣйка = **копійка**, **здр. д. Копѣчка**. — **Засьмія ся**, **Матвійку**, **дам копійку**. н. пр.

Копѣйникъ, копѣйщикъ = **пікінер**. С. З. (Вояка, узброєний списом).

Копѣнный = 1. **копійний**, **списовий**. — Чи не носить хто кюги списової? Я пишу, у мене й ратища вистругані. К. Х.

2. д. **Копѣчный**.

Копейсть = **пісарь**, **копїста**.

Копейщикъ = д. **Копѣйникъ**.

Копѣнка = **копичка**.

Копѣнный = **копійшний**, в **копїцах**. — **Сіно в копїцах**.

Копёръ = 1. **рос. Anethum graveolans L.** = **укріп**, **окріп**, **кріп**. С. Ан.

2. **рос. Laserpitium latifolium L.** = **стародуб**, **лиходійна трава**, **волошнєва трава**. С. Ан.

3. станок для баби, що нею забивають палі. — **Копра** на дѣло, **копра съ дѣла** = посунути станок ближче до палі або одсунути од неї.

Копетень, рос. *Asarum europaeum* L. = копитень, копитці, копитник, копитняк, копитець, підлістник, підолішник, підорішник. С. Ан.

Копець = 1. д. **Кобець**.

2. копач.

Копілка = скарбнічка, карнавка.

Копированіє, копіровка = копіювання, списування, переписування.

Копировать = копіювати, списувати, переписувати, здїмати копію. — Той лист зкопіювавши, послав. Л. В.

Копіровщикъ = копїста.

Копить, ся = збирати, ся, збивати, ховати. — Збиває гроші копійку до копійки. — Цілий вік ховав, дітям не давав, а злодії спожили. Кн. — Назбирав грошей повну скриню.

Копія = копія, випис, список. — З таких листів копії мають бути давані. Ст. Л. — Зробив собі список з того малюнку. Кн. — До книг записувати і випис давати. Ст. Л.

Копка = копання.

Копкий = пухкий. — Земля пухка — легко копати. Кн.

Копленіє = збирання, ховання.

Копна = 1. купа, здр. купка. — Купою на купі. К. Ш. — Чорт біса є під купи бачить. н. пр.

2. (хліба на 60 снопів — **копа**, (сїна або хліба в снопах) — **копїця**, **копѣяк**, здр. — **копїчка**, **копѣячок**, (на 30 снопів) — **полукінок**, (багато, густо кп) — **копно**, (що кладе копи) — **копїльник**. (Сп.). — Більш копи лиха не буде. н. пр. — Пов'яжуть у снопи, покладуть у копи. н. п. — Поскладаєм в копи, та вдаримо в топи. н. п. — Дивлюсь, а він лежить під копицею сїна.

Копоткїй, копотливый, копотный = 1. млявий, марудний, маруда. — В роботі вона млява. Кн. — Оце ще маруда, як почне що робити, то поки він налагодить ся.

2. морочливий. — Морочливе діло.

Копоткость, копотливость = марудність.

Копотунъ, копотунья = маруда.

Копоть = 1. сажа, кіпоть, кіптява. — Кіптю боюсь, я удушлива. Лев.

2. смолярня, смолокурня, дегтіярня. (Яма, де гонять смолу або дьготь).

Копошить, ся = ворухити, ся, комахити ся.

Коптильня = димарня. (Вол. зап. Сидоренко).

Коптїть, ся = коптїти, копчонити, ся.

Коптїлка = д. **Коптильня**.

Копунъ, копуња = д. **Копотунъ**.

Копушка = копїчка (сїна або трави).

Коцїтень = д. **Копетень**.

Копытистый = копитастиї.

Копытникъ = д. **Копетень**.

Копытный = **Копятовий**.

Копыто = копїто, (роздвоєне) — ратиця, (у свинї) — **ракотиця**, (сторчове) — **кукса** (Ман.). — М'ясо роздирати суддям на рівні часті, лисиці ж ратиці віддати. Гр.

Копыто львиное, рос. *Alchemilla vulgaris* L. = **приворотень**. С. Ан.

Копытчатый = копитоватий.

Копышиться = д. **Копошиться**.

Копь = **копальня**, **рудокопня**, (глини) — **глинище**, (вапни) — **вапнярка**, **вапнище**, (соли) — **солонїця**, (земляного вугілля) — **шахта**, (заліза) — **рудня**, **рудокопня**, **рудокоби**. (Волян, зап. Сидоренко).

Копѣ = спис (С. З. Л.), **копїє**, (держално до його) — **ратище**. — Не всяк козак, хто спис має. н. пр. — Держить в луді спис довгевий, а у руці меч ясеньвий. н. п. — Ой кинув ся та пац Сава до гострого меча, взяли його на три списи від правого плеча. н. д. — Іде козак, копїєю опираєть ся. н. д.

Копѣвище = **ратище**. С. З. — Козакові без ратища, як дівчині без наміста. н. пр.

Кора = **коря**, (товчена чинити шкури) — **здубиця**. — **Покрїтєся**, **взятєся корою** = **заскоринїти**. — Струп заскоринїв. Кн.

Корабельный = **кораблевий**.

Корабельщикъ = **корабельник**.

Корабль = **корабелъ** (С. З.), турецький в давнину — **галера**, **галера**. — Тую галеру з грізної гармати привітайте, гостиниці їй дайте. н. д.

Коралловый = **коралевий**.

Коралль = **коралі**.

Коралькїй = **коралі**, **добре намісто**. — Були коралі, та пішли далі, були перли, та ся стерли. н. пр. — Повна шия доброго наміста.

Коральковый = **коралевий**.

Корга = 1. д. **Ворона**.

2. стара баба, баба-яга, відьма.

Кордегардія = **буцегарія**.

Кордонъ = **кордон**, **цеп** (військовий).

Коренастый = 1. **коренистий**, **корінчастий**, **корчастиї**. — Дай Боже, щоб моя капусточка була на коріння корениста, а із листу головиста. н. пр. — Дуб кор-

частий. — Рости редька корениста — на зіму сховаю. н. п.

2. присадкуватий, натоптуваний (Чайч.), крекотень.

Кореневої, корневої = 1. коріневий, корінний, корчовий.

2. корінковий (зроблений з коріня). — Корінкова люлька.

Кореністий = д. **Кореністий** 1.

Коренній = 1. ґрунтовний, корінний.

— Се наше право ґрунтовне, споконвічне. Кн.

2. первістний, споконвічний. — **Коренніе жителі** = тубольці. С. Л. Ш. — Зайди принесли до тубольців культуру. Кн.

— **Коренній зуб** = кутій. — Сьмій ся, засьмієш ся колись на кутії. н. пр.

— **Коренная лошадь** = голобельний кінь. С. Аф. — **Коренной разсёлъ** = ропá.

— **Коренная рыба** = велика риба, добре просолена, просіл.

Корень = корінь, здр. корінець, корінчик, зб. — коріння. — Или полонъ дворъ, или корень вонъ = або пан, або пропав. н. пр. (Або велике щастя або велике лихо).

— **Запрятъ въ корень** = запрягти в голоблі. — **Корень волчий бѣлый**, рос. *Aconitum lycostomum luteum* = царь-зілля, царь трава. С. З. — **К. громовый**, рос. *Asparagus sylvestris* = шпарага, заячий холодок. — **К. животный** = д. Горіць. — **К. красный**, рос. *Anchus officinalis* L. = медунія, меденішник, краснокорінь, рум'янка, рум'яничек, свинюшник. — **К. макаршинъ** = д. Горіць. — **К. солодковый**, рос. *Glycyrrhiza echinata* L. = солодкий корінь, вербець солодкий, солодець, солодіка, лякорія. — **К. скипидарный** = д. Копетень. — **К. сухотный**, рос. *Arum maculatum* L. = козяча борода. — **К. пёрский**, рос. *Imperatoria Ostruthium* L. = царь-зілля, стародуб. С. Ав.

Коренякъ = голобельний (кінь). С. Аф.

Коріць = 1. коріць (С. З.), коряк (С. З.), здр. кірчик, корячок, ківш, ківшик. — Купив коряк ріжків. С. З. — Знатимеш — почім ківш лиха. н. пр.

2. (у млині) — ківш (куди борошно сипеть ся).

Корешокъ = 1. корінець, корінчик. — **Корешки** = (тютюну) — корінці, рибанка.

2. (в оправі книжок) — спінка. — Оправа скрізь добра, тільки спінка трохи потріскалась. Чайч.

Коржавитъ = коржавити, шкарубити.

Коржавѣтъ = коржавіти, шкарубіти, шкарубнути.

Коржанъ = д. Кавсякъ.

Корзина, корзинка = кош, кошик (С. З.), кіш, кошіль, кошівка (С. Л.), (з соломи) — кошіль, солоньяник, (з ремню, з лик) — козубенька, (з лози) — лозанік, (з лози, обмазана глиною) — стуга, стужка.

— Прийшли з кошелями, увесь коровай забрали. н. п. — Випустив з кошеля. Кр.

— Із лип плетені козубеньки, з якими ходять по оленьки. Кот. — Мудра жона: як дві стуги пшона, третя гороху, то вона й буде носити по троху. н. пр. — Узяли стужку з кагачами. К. Ч. Р. — Понаїдалися і назбїрали окрушин 12 повних кошиків. К. Сьв. П.

Корзинщикъ = кошикаръ. С. Пар.

Корінка, *Passulae minores vitis viniferae arupenae* = корінка (родзинка коринська, дрібна).

Корістий = товстокорій. — Товстокорій каву.

Коріть = дорікати, докоряти, коріти. С. Л. З.

Коріться = коріти ся, покоряти ся. С. З.

Коріца, рос. *Cinnamomum* = коріця, цинамон. (С. З.).

Коріцевий, корічний = 1. коріцевий, цинамоновий (властивий коріці або зроблений з неї).

2. корічявий, рудоватий (колір).

Коріандръ = д. Кшинець.

Корка = 1. (на садовині або городині) — шкурка, шкурочка, лущайка, лущина, лущинка, зб. лущиння. — Їли кавуни, та понакидали скрізь лущиння.

2. (на хлібові) — шкорінка, скоріна, скоринка, скірочка, (спідня) — спідка.

— Кортить Маринку шкоринка. н. пр. — Гризеш шкоринку із квиша, та дмеш сивуху із ківша. Сніп. — Дайте хліба хоч скірочку, дерев'яні ложки і сироватки трошки. н. п. — Люблю шкоринку та ще спідку. — **Его отдули на обѣ корки** = вибили на всі боки.

Корма = корма, зад, задняк (С. Пар.), гуза (корабля або якого иншого судна). — Хвилі заливали човен, а він був на кормі. К. Сьв. П.

Кормѣжка = кормівля, годівля, годування, харчування (коней, волів) — попас.

Кормилецъ = 1. кормитель, годувальник (Чайч.), питимий. — Він йому питимий батько.

2. добродій.

Кормилиця = 1. мамка. — У неї боліли груди, то вона наняла до дитини мамку.

2. питима. С. З. — Питима мати.

3. добродійка.

Кормилицячъ = мамчин.

Кормило = стерно, деменю (С. Аф. З. Л.), керма (С. Жел.), у плота — трепло. С. Л. — Ой сидить козак та на демені, він демено повертає, на чорне море поглядає. н. д. — Сідай на стерно, а ми будем громадити.

Кормить, ся = годувати, ся, кормити, ся, харчувати, ся, живити, ся, (дуже) — ситити, тліти, (худоу в дорозі) — попасати, кормити. — Господь буде помогати сиріт годувати. н. п. — Трудяца копійка годує до віку. н. пр. — Ситого гостя добре годувати. н. пр. — Ой як міні жити, в світі горювати, ой як міні діти в світі годувати? н. п. — Багатий дивуєть ся, як убогий годуєть ся. н. пр. — Уже ж се мусить всякий знати, що військо треба харчувати. Кот. — Нехай багач дивить ся, як убогий живить ся. н. пр. — Ой щож будем робити, нічим волів кормити. н. п. — От доїдемо до Охматової, то тут треба коней попасати. — Уже вони й тлять того каба на ціле літо. Сп. — Пустельник мусів годувати ся своєю працею. Бар. О.

Кормка, кормленіє = д. Кормёжка.

Кормля = 1. д. Кормёжка.

2. харч, харчі, їжа, страва, корм, по-корм, (для худоби) — па́ша. — У нас добрі харчі. — Не буде й скотині паші. С. З.

Кормный = 1. гладкий, ситий. — Ситий віл.

2. пашистий. — Пашисте поле. — Пашиста солома (що дає багато паші).

Кормвище = випас, паша, пастівник, вигін, степ (де випасають худобу).

Кормовое = харчове, харчові гроші. — По карбованцю в день, та харчового по злотому.

Кормовой = 1. стерновий.

2. харчовий.

Кормчий, кормщикъ = стерник, стерничий, стірник. (С. З. Л.). — Один стерник сам керує, весь корабель управує. Мазепа. С. З. Л.

Кормъ = д. Кормля 2. — Подно́жный кормъ = паша. — Пустив волів на пашу.

Корнать = обтинати, обчиріжувати, (крила птиці) — бórкати. С. III.

Корневйкъ, корневина, корневйще = коренище.

Корневой = д. Кореневой.

Корнеплодный = корінеплідний.

Корне́тъ = хорунжий. — Лучче живий хорунжий, ніж мертвий сотник. н. пр.

Корни́стый = д. Корена́стый 1.

Корнишо́нь = огірочок, пуп'янок (огірочок маленький для маринування).

Корноу́хй = карнау́хий, шельмо́ваний (з надрізаним або одрізаним ухом).

Корный = кірний.

Коробейникъ = коробочник, розно́щик, кра́марь (що носить дрібний крам).

Коробить, ся = корчити, ся, шка́рубити, ся, па́чіти, ся, ду́бити, ся. — Дошка на сонці подубила ся. Кв. — Лихоманка аж корчить.

Коробка, здр. Коробочка, Коробушка = 1. коробка, коробочка, ко́роб, коробо́к, (з луба) — ко́зуб, козу́бка, козубе́нька, (з кардону) — шаба́тура, шаба́турка.

2. дощана обшивка на лутки або одвірки.

Коробъ = д. Коробка 1. — Наговори́лъ съ три ко́роба = набала́кав сѣм мішків гречано́ї во́вни (багато ка́зна чого).

Коро́ва = коро́ва, здр. — корі́вка, корі́вонька. — До́йна́я коро́ва = дійна́я. — Я́лова́я коро́ва = я́лова, я́лівка, я́лови́ця, зб. — я́лівник, через рік ті́льна — переді́йка.

Коровай = д. Каравай.

Корове́нка = корі́вка, корі́вонька, корі́вчина, мн. корі́вки, корі́вчата.

Коровій = коров'ячий.

Коробка = 1. д. Корове́нка. 2. д. Дя́гиль.

Коровка божья, ком. *Coccinella* = сонечко. — Сонечко — зовсім кругле, зверху опукле, головка й ніжки малесенькі. Степ. — Сонечко, сонечко! виглянь в віконечко: он Татари їдуть, тебе заріжуть. (Промовляють діти, пускаючи сонечко, щоб детіло).

Коровникъ = 1. коровник, хлів, ричківня, ричка́рня, я́лівник.

2. д. Дя́гиль.

Коровница = корівниця, доїльниця, річка, до́ярка. — Одну дочечку мала, та й ту утерала: із поля робітницю, од печі топільницю, од корів корівницю. н. п. (Д. ще під сл. Доїльниця).

Корово́дъ = тано́к, тано́чок. С. III. Л. — Ой у місті Немирові дівок танок ходить. н. п. — Сім дочок — свій таночок. н. пр.

Коровошникъ = д. Дя́гиль.

Коровушка = д. Корове́нка.

Коровья́къ, рос. *Verbascum thapsus* L. = коров'я́к, ведме́же у́хо, дива́на, дрябча́к, сві́чі. С. Ан.

Коровья петрушка, рос. *Anthriscus sylvestris*

Hoffm. = свербігуз, бугіла, борщів-
ник. С. Ан.

Корівья трава, рос. *Camelina sativa* Crantz.
= рижій. С. Ан.

Коровякъ = д. Белладона.

Королёва = королева, крля (С. З.), ко-
роліха, короліця. (Останні два тільки в
знач. жінки короля, а перші і в знач. дер-
жавної володарки). — А королі нема дома,
королиха сама дома. н. п. — Царь, цариця
— короліци. (з нар. гри).

Королівина трава, рос. *Lappa major* Gärtn.
= дідовник, липух, ренъяхи. С. Ан.

Королівич = королівич, королёнок, ко-
роля, королєня, мн. королівичі, коро-
лята, королєнята.

Королівна = королівна, здр. королів-
нонька. — Чи ти царівна, чи королівна? н. к.

Королівський = королівський, королів.

Королівство = королівство.

Королівствувать = королівати. С. З.

Королівъ = королів.

Королікъ = 1. королік (збр. Король).

2. пт. *Motacilla regulus* = королік. Вол.

3. д. Кролікъ.

4. померанець мальтський (в середині
червоний).

5. кораліна (намистина з коралів).

Король = 1. король, здр. королік, ці-
сарь (Гал.).

2. (в картах) — король, (в особливій грі)
— бардадім.

3. поріг (в опусті, в лотоках).

Корольки = д. Коральки.

Корольки садовые, рос. *Capsicum annuum* L.
= стручковий перець, перчиця. С. Ан.

Корольковий = короліковий, крелівий,
крелійий. — Корольковое ожерелье =
д. Коральки.

Коромисло = 1. коромисло, (у терезів) —
бугай, (у колодязі) — журавель, (у дзво-
на) — рұчка.

2. ком. *Libellula* — бабка, самчик — ба-
бич. С. Ш. — Отже бабка страшний во-
рог усім двокрилим комахам. Степ.

Корона = корона, здр. коронька, ві-
нець.

Коронний = коронний; державний.

Коронація, коронованіє = коронування,
вінчання на царство.

Короновать, ся = коронувати, ся, він-
чати, ся на царство.

Короста, мед. *Scabies* = короста, (недужий)

— коростявий, (особлива кімната для їх)

— коростява.

Короставик, рос. *Scabiosa arvensis* = ку-
палка, наголоваток, огірчак, христова
палочка, повнякі, синявка, жовтіль-
ниця (Гал.) С. Ан.

Коростель, пт. *Rallus crex* = деркач, здр.
деркачик. С. З. Л. Аф. — Тільки чути, як
далеко десь деркач дирчить.

Коростовий = коростявий.

Коростовъ, коростъ = коростявіти.

Коротать = коротати, калатати. — Чи
коротавиш вік в журбі, чи то за поставцем
горілки. Гул. Ар. — Та не дай Боже ніко-
му, як міні тепер старому — у неволі про-
падати, марне літа коротати. К. Ш. — Жи-
ву, калатаю, віку доживаю. Кн.

Коротенький = коротенький; куденький.

Коротехонёкъ = коротісенський.

Коротизна = короткість.

Коротити = коротити, в(у)корочати,
в(у)корочувати, прикорочувати.

Короткій = 1. короткий, кудий. — Ко-
роткі руки — не все те досягнуть, що очі
бачуть. Кн. — Ой Сербине черноусий, чого
в тебе жулан кудий? н. п. — Пиймав ку-
цого за хвіст. н. пр.

2. недалекій, близький. — Недакий
шлях.

3. недовгий, короткий. — Як зимою день
не довгий.

4. близький. — Близкий приятель.

Коротко, коротко = коротко, коротень-
ко; близько (д. Короткий 1, 3 і 4).

Коротковатий = коротенький, кудень-
кий, покороткий (д. Короткий 1 і 3). —
Жуланок на йому якийсь куденький. — Та-
ки покоротка ця свита. Чайч. — День ко-
ротенький.

Коротконогий = кудонігий, кудоланій.

Короткость = 1. короткість, корота.

2. приязнь.

Короткохвостий = кудий, кудохвостий.
— Пиймав кудого за хвіст. н. пр.

Короткошерстний = низькошерстний.

Короткошея = короткоший.

Коротышка = 1. кудина, кудя одєжина.

2. кудан, куданчик, кудупель, коті-
горошок (дитина малого зросту).

Коротышъ = 1. оцупок. С. Л. З.

2. д. Коротышка 2.

Короче = коротше, кудіше, ближче (д. Ко-
роткий).

Корочка = д. Корка.

Корочунъ = капут, смерть. — Тут йому й капут!

Корождъ, ком. Bostrichus = короїд.

Корнія = понітчина (Ніс.), смиканіна, торочки (С. Ш.). — Лікаръ захнув у виразку смиканни, а вона зараз і випала. Кн.

Корпѣть = нідіти (С. З.), сліпати (над яким ділом).

Коррѣкторъ = корѣктор, справщик, виправщик.

Корректūra = корѣкта. С. Жел.

Корректурний = виправщицький. — Працював над отиею тяжко нудною виправщицькою працею: виправлять оттаке, як оці приказки, то не играшки! Номис.

Корреспондѣнтъ = дописувач, дописник. (С. Жел.).

Корреспонденція = допись (С. Жел.).

Корреспондировать = дописувати, писати (до кого), листувати ся (з ким).

Корридоръ = коридор, коритар (Гал. С. Жел.), узенький — суткі, суточки. С. З. — Завівши мене в суточки, та й каже: Пристаньмо й ми, братіку, в колїї. К. Х.

Корсаръ = ушкад, ушкүйник (морський або річний розбійник). С. Ш. — То не верби луговні зашуміли, як безбожні ушки налетіли, Хведора Безрідного постреляли, порубали. н. д.

Корсѣтъ = корсѣт, шнурівка (Кн.), шнуровиці. (С. З.). — Продай, мамо, дві телиці, купи міні шнуровиці: в мене циді трясуться, з мене хлопці сьміються. н. п.

Кортомá = д. Арѣнда.

Кортоміть = здавати в посѣсію.

Корточки = карачки. — Сидѣть на корточкахъ = сидіти карачки (зігнувши ноги).

Корча = корчі, перелогі. С. З. Л. — От се напали перелогі. С. З.

Корчага, корчажка = горшок, горщик (глиняний, без ушка), здр. — Горща і т. д. д. Горшокъ.

Корчажний = горшковий.

Корчеваніе = корчування.

Корчевать = корчувати. — Корчували чгарники довго, за теж і просо вродило не пречудо. Кн.

Корчевой = корчовий, перелоговий (д. Корча).

Корчѣмникъ, ца = 1. корчмарь, шинкаръ, ка.

2. корчѣмник, ця (що перевозить або продає горілку без акцизу).

Корчѣмничать = 1. корчмарювати, шинкарювати.

2. корчѣмничати (продавати або перевозити горілку без акцизу).

Корчѣмничество = 1. корчмарювання, шинкарювання.

2. корчѣмство.

Корченіе = корчіння.

Корчить, ся = 1. корчити, коцюбити, кандзюбити, кривити, карлючити, ся. — Бідний багатому певний слуга, корчить ся, гнѣть ся пред ним як дуга. Кот.

2. корчити, удавати (С. Ш.), стрііти (з себе). — Удає з себе пана.

Корчма = корчма, здр. коршмиця, оранда, шинк, шинок. (Пр. д. під сл. Кабакъ).

Коршунъ, пт. Falco milvus = шуліка, шуляк, шульпіка. С. З. Л. — **Коршунъ курятникъ**, Milvus regalis = каня, канийок. С. Жел. З. — Гуде свистить, несеть ся піка, як зверху за курчам шульпіка. Кот. — Лебедятко поховала, стала гріть, а сама схилила голову — глядить, чи не мріє де шульпіка у горі, чи не зробить він пригоди дїтворі. В. Ш. — Чигає як каня. н. пр.

Корѣстный = 1. корѣстний, пожиточний. — Своя воля добра та не пожиточна. н. пр. 2. корѣстливий.

Корыстолобецъ, корыстолобѣвый = корѣстливий, корыстолобний.

Корыстолобіе = корѣстливість, корыстолобство.

Корѣсть = 1. корѣсть, зиск, вжиток, прибуток. — Корѣсті за два шага, та й ті шербаті. н. пр. — З прибутку голова не болить. н. пр. — Із нашого женихання ні слави, ні вжитку. н. п.

2. д. Корыстолобіе.

Корыто = корито, (невелике) — нійчи, вагані, ваганки, (у рибалок на рибу і сїтки) — стяблѣ.

Корь, мед. Morbilli = кір. С. З. (Пр. д. під сл. Коклюшъ).

Корюха, корюшка, риба Salmo eperlanus = корюка.

Корявый = 1. кривий, корячкуватий, карлюковатий. — Дерево таке корякувате, що й на палицю не вибереш. н. к.

2. рябий, дзюбатий, дзюбаний, таранкуватий, віспуватий. — Ой хоч бож я дзюбатая на лобу, таки ж бо я зроблена до ладу. н. п.

3. шкарубкий, коржавий.

Коряга, коряжина = корч, корчі. — Тут де глибоко під берегом, саме корчів багато, та й що до году круча обвалюєть ся і дуби падають, то за тими корчами і риби ловити не можна. н. о.

Корячитися = д. **Карячиться**.

Коса́ = 1. коса́, здр. кіска, кісонька, поб. — косище, кінець коси — чубрик, миршавенька кіска — косиця, коси дрібненько заплетені — дрібушки, дрібушечки, зложені вінком — джегерелі. (С. З.). — Тай заплела кісоньку в дрібушки, щоб розплітали всі дружки. н. п. — Тут заплітали джегерелі, дрібушечки на головах. Кот. 2. (у косарів) — коса́, (з граблями) — грабкі, коса́ з грабками, (без грабел, зоветься ще) — го́ла коса́. Частини коси: держак — кісся́, задня частина самої коси коло держака — п'я́тка, кільце — напéрсток, клин — па́склин. — **Нашла́ коса́ на ка́мень** = наткну́ла ся коса́ на ка́мíнь, трапи́ла коса́ на ка́мíнь н. пр. 3. коса́, стрілка, ріг. — Не далеко й оді́хали від берега, як наткнули ся на ко́су. н. о. — Коса вигналась трохи аж не на середину Дніпра. н. о. 4. хвіст риби.

Коса́к = коса́рь.

Коса́рèть = вирóбувати молодий ліс.

Коса́рь = 1. коса́рь. — Вийшли в поле косарі косить ранком до зорі. н. п. 2. колодй, колодач (великий ніж з довгою колодкою), коса́рь (кривий ніж). 3. паучок *Phalangium opilio* = коса́рь. С. Жел.

Коса́тник = 1. рос. *Agorus Calamus* L. = айр, татарське вілля, гав'я́р, *Iris Pseudacorus* L. = коси́ці, ужачки, півник, болотні півники, рогоза́, лепешняк. С. Ан. 2. *Lapis chelidonium* = ка́мíнець ла́стівки. 3. любий, милий.

Коса́тка = 1. пт. *Hirundo opus* — з породи ла́стівки. 2. зоол. *Delphinus orca* — морська свиня́. 3. ла́стівочка, я́сочка, зіронька. — Чорни́ва, чорнобри́ва я́сочка моя. н. п. — Я ж тебе кохаю, моя я́сочка!

Каса́тник, рос. L. = півники, косарі. С. Ан. **Коса́точка** = д. **Коса́тка** 1 і 3. **Коса́тушка** = д. **Коса́тка**.

Коса́ч, пт. *Tetrao tetrix* = тетéра, тетéря, тетеру́к, самиця — тетері́ця. С. Ш. — Глухий, як тетерук. н. пр. — Як дома кури, так у лісі тетера. н. пр. **Косенний**, но = косий, скісний, кривий, убічний, навкося́, скієно, навко́сий.

Косе́ць = коса́рь.

Косі́лка = самоко́ска.

Коси́ть, ся = 1. коси́ти, ся. — Пішов косити жито.

2. ко́со диви́ти ся, бо́чити ся (С. Ш.), з ко́са, з'уко́са, скрива́ диви́ти ся, погляда́ти (на кого). Пр. д. під сл. **Н'єско́са**.

Коси́ца, коси́чка = кіска, коси́ця.

Косма́ = па́смо, чуб, чупри́на, пучо́к во́лосся або шéрстї, що на кінці скі́мши́ло ся. — **Косе́мы** = па́тлі, кудла́. — **Растрена́ть коси́мы, оборва́ть косе́мы** = ви́драти за чу́ба, обі́рвати па́тлі. — Натовкмачив і па́таї обі́рвав. Кв.

Косма́та трава́, косма́тка = д. **Гри́ж-лиця** 2.

Косма́тий = 1. кошла́тий. С. З.

2. па́тлатий, па́тла́нь, па́тлач, кудла́тий, волоха́тий, пелеха́тий, коструба́тий. С. З. — Собака кудлатий — йому тепло, пан багатий — йому добро. н. пр.

Косма́тєть = кошла́тити, кудла́тити, волоха́тити.

Косма́ч = па́тла́нь, па́тлач, кудла́нь, (найбільше про собаку) — кунде́ль. — Па́таї йому обтяли і з волохатого па́тлани зробили голомозого. Кв.

Космі́ческий = світо́вий, миро́вий.

Космоно́жка = го́луб волоха́тий.

Космопо́літь = космопо́літа, всесві́тник.

Коси́к = 1. мале́нька поду́шечка, що набива́ється чим важки́м і ви́літаєть ся в косу моско́вськими дівча́тами. 2. продаю́чий коси́.

Коси́тель, ни́ца = ма́ру́да (спільн. р.), за́барли́вий, за́гайни́й, на.

Коси́тельни́й = ма́рудни́й, за́барли́вий, за́гайни́й.

Коси́ть = ба́рити ся, га́яти ся, ба́вити ся (д. **Медли́ть, м'єшкати́**).

Косно́ = за́барно (С. Л.), за́гайно, ба́вно (С. Л.).

Коси́й = кісний (належачий до коси 1 і 2).

Косно́сть = ба́ріння, га́яння, за́барли́вість, за́гайка.

Косноязи́чний = недорі́кий, недорі́ка (С. З. Л.), недо́мовний, недо́мова, за́йка, за́кликви́й (С. Л.), гу́гняви́й, гу́гняви́й, гу́няви́й. (Пр. д. під сл. **Зайка**).

Косну́ться = торкну́ти ся, доторкну́ти ся, доткну́ти ся, черкну́ти ся. — Хотів же був я приступи́ти до неї́, бою́сь доторкну́тись руче́ньки білої. н. п. — Чарка, так і задзвені́ла, як черкну́ла ся об його́ зуби. Лев. (Д. **Каса́ється**).

Косни́й = 1. д. **Коси́тельни́й**.

2. задубілий, закау́бий, запékлий (З. Л.), за́клякий, забісований (С. Л.), зача́плий. — Зачаплий дід: на чому став — з того ніхто його не зіб'є. Усі люди їздять залізною дорогою, а він ні за що. Кн.

Косніть = клякнути, кау́бити, кау́бнути, ча́пати, дубіти, бу́ти запékлим, закау́бним і т. д.

Косо = ко́со, криво, навко́ся, на́вкось, навко́сі, навко́сі.

Косова́тий = косе́нький.

Косови́ще = кі́сся (д. **Коса́** 2), кілочок на кі́сці — ру́чка.

Косоворо́тка = соро́чка з ко́сими ко́міром.

Косогла́зіє = ко́сість, зисова́тість.

Косогла́зый = ко́сий, косоо́кий, кривоо́кий, зисова́тий (С. З. Л.), зисоо́кий. (Кн.).

Косого́р = косогі́р, скосогі́р (Чайч.). — Перекинулись саме на косогорі.

Косой = 1. ко́сий, кривий. — **Коса́я са́жень** = косовий са́жень. (Міра довжини, що лічить ся примірно від лівої ноги до кінця правої руки, піднятої в гору, у дорослого чоловіка).

2. д. **Косогла́зый**.

Косопла́ный = клишоно́гий. — Та воли в його круторогі, а потоничі клишовогі. н. п.

Косоно́гий = кривий, кривоно́гий.

Косоо́кий = д. **Косогла́зый**.

Косопле́тина, косопле́тка = кісник, здр. кісничок. — Забавляла ги́рлява кісничків. н. пр. — В коси новенькі кісники позаплітала.

Косору́кий = кривору́кий, кривору́чка. (Кн.).

Косо́сть = 1. ко́сість, криві́сть, кривина́, косина́ (Кн.).

2. д. **Косогла́зіє**.

Косоуго́льник = кривокутник.

Костені́ть = 1. костені́ти.

2. клякнути, дубіти. — Руки від холоду клянуть.

Косте́рь = 1. о́гнище, о́гнисько (Под.), ба́гаття, (що тільки тліє) — жа́риво. — Над річкою Синюхою о́гнища горіли, ой вже ж наші козаченьки без харчів змарніли. н. п. — О́гнища палають. К. Д. — Квітки пахнуть ясным ранком, соловейко свище, край дороги догоряє забуте о́гнище. Аф. — Став розкладати о́гнище: кому варити. н. о. — Розвели ба́гаття, почали грітись. н. о. — Так, мабу́ть чоловік біля ба́гаття грів ся, та їдучи й покинув так його. Гр.

2. (в коноплі і в льону) — **Костри́ця**, що застаєть ся після тертиці — **термі́тця**,

термі́тця. — Термі́тця залізло в палець. С. Ш.

Косте́рь, рос. *Bromus secalinus* L. = **Кості́рь**, сто́коλος, сто́колосник, житня́к, ко́стюлькй. С. Ан.

Косте́ря = д. **Косте́рь** 2.

Кості́стый = 1. кістля́вий, кіста́вий, коща́вий. (С. З. Л.). — Риба дуже кощава — такого багато кісточок, що ї їсти не можна. 2. **Кості́стий**, оку́стуватий (що має міцні й широкі кістки).

Кости́ща = **костомáха**. С. Л.

Костка = кістка, кісточка.

Костли́вий = д. **Кості́стый** 1.

Костля́вий = худору́лявий, сухору́лявий, коща́вий.

Костова́рка = **костопáльня**. — Оце позбірала кістки, понесу на **костопáльню**, продам.

Костоло́м = **ломо́та**, **госте́ць** (С. З. Пар.). — Мене, як **госте́ць** бабу. н. пр.

Косточка = кісточка.

Косто́да, мед. *Caries* = **костої́д**, ме́ртва кістка, **костої́дниця** (С. Жел.), **косто́жир** (С. Пар.).

Костра́ = д. **Косте́рь** 2.

Костре́ль = гли́ця, хво́йна, хво́інка (від ялини). — Хво́йна в руку залізла. С. Ш.

Костре́ць = 1. криж, частіше мн. крижі. — Ломить у крижах.

2. **сте́гно**, **о́кіст** (верхня частина заднього стегна, одрубана з кісткою).

Костри́ка, костри́ца = д. **Косте́рь** 2.

Костри́коватий = **костри́чуватий**.

Косты́г = шило широче, криве (що плетуть ним личаки).

Косты́ль = 1. **костур**. С. З. — Старий дід ледве ходить з **костуром**.

2. **КОСТИ́ЛЬ** (гвіздок загнутий).

3. **драби́на** (у мулярів).

4. **кожу́х** (у водяному млині).

Косты́лять = 1. **біти**, **душити**, **лупцюва́ти** (палицею, ломакою,) **дуба́сити**.

2. **шкандиба́ти**, **шкити́льга́ти**. — Коло цукки на милиці москаль шкандибає. К. Ш.

Косты́ш = **перо́ гуся́че**.

Кость = кість, кістка, здр. кісточка, поб. — **костомáха**, (окрім риб) — **масла́к**, здр.

— **маслачо́к**, зб. — **масла́ччя**. — **Кость**

берцо́вая = (верхня) — **суре́ля**, (нижня)

— **гомі́лка**. — **К. плечева́я** = **ці́вка**. —

К. сѣда́лищная (*os ischiadicum*) = **клуби́ця** (С. Жел.). — **К. осе́трова́я**, **бѣлу́**

жя, **се́врю́жя** (на спині) = **ска́ба**. —

Мов пси голодні за **маслак** гризуть ся зно́ву. К. Ш. — Собаки гризли **маслаки**. Кот.

— Посмоктати маслаки. С. З. — Поїв усе і кісточок не залилось.

Костюмівувати, ся = убірати, ся, рядити, ся, одягати, ся.

Костюмъ = одѣжа, одѣж, убрання, убір. С. Ш. — Молодиці гріх убіратись в дівочий убір. Лев. — Яке на йому убрання? — Не то турецьке чи що.

Костюшка = дрібна рибка (дуже кошава).

Костяк = кістяк, кістняк, снасть. С. З. — А я така, що тільки снасть моя була, тай годі, так вихудала в тяжкій роботі. К. Х.

Костянець, рос. *Stellaria holostea* L. = зорочник, чистець лісовий, лѣхворощ, хвощ, біліло. С. Ан.

Костяника, костяница, рос. *Rubus saxatilis* L. = костяниця, каменія. С. Ан.

Костянка = 1. костянка. — Груші костянки (дуже тверді).
2. костяшка (кістяний гудзик).

Костяной = кістяний, кістковий.

Костяшка = д. **Костянка** 2.

Косуля = 1. рало (соха, що у неї леміш глибоко ріже землю).
2. ковадло (в кораблевій кузні).

Косушка = чвѣртка ($\frac{1}{4}$ частина звичайної кварти, коли річ про горілку). — В шинку випив чвѣртку.

Косъ, пт. *Merula* = шпак (особливої породи).

Косы = 1. коси (д. **Коса**).
2. косиці (пірря в хвості у півнів та інших птахів, на кінці звислі).

Косыня = 1. д. **Косоглазый**.
2. д. **Косость**.

Косырь = **Косарь** (кривий ніж).

Косъ = д. **Косость**.

Косьба = косіня, косовиця. — Почалась косовиця сіна. — Виразала мене мати тай на косовицю, зацісала чорні кудрі аж на потилицю. н. п.

Косье = кісєя (д. **Косовище**).

Косѣть = косіти, кривіти. (Чайч.).

Косякъ = 1. (у дверей) — одвірок, (у вікон) — лутка, (верхній у дверей) — ГЛОВАРЬ, ГЛОВЕНЬ, (боковий) — СТОЯН (у яди) — ПРИЛЯДА, (що на йому кладеться полиця) — ПРИМПІЛ. — Ногами за поріг заціпає, а руками за одвірок хапає. н. п. — Одвірки затряслись мов рями, і снасть уся тріщить. Кот. — А наймичка у порогу вхопила руками за одвірок. К. Ш.

2. цегла, цеглина (стесана навкоса).

3. дзвоняк (частина колісного обода).

4. косяк (коней). — Пригнав косяк коней.

5. сходи, східня (судна).

6. долото (токарьке).

Косяной = кісний (д. **Коса** 1).

Косящатый = (про вікно) — з лутками.

Котѣль, здр. **котелокъ** = казан (С. З. Л.), здр. казанок, казаночок, котѣль, (мідний) — мідень (С. З. Л.), мідяг, (чавунний, без ручки) — чавун, чугун. С. З. Л. — Тоді саме казани гріли та митель їй готували. Кн. — Як у казані кипить н. пр. — Один мідень уживаний. Ст. Оп. Київ. Ст. — Жінка наставляє в піч чавуни, горшки. — Вареники у чавуні. С. З. — Вітер віє, повіває, казаночок закипає. В. Ш.

Котельникъ = котляр. С. З.

Котельничать = котлярувати.

Котельничий = котлярський; котляревий.

Котельный = казановий, котловий.

Котѣнокъ, котѣночекъ = кошеня, котеня, тко. — Запишав ся, як кошеня в попелі. н. пр.

Котикъ = 1. котик, котичок, коток, коточок. — А ти коток, коточок, заховав ся в куточок, піймав собі мишку, та зїв у затишку. н. п. — Котику сіренький, котику волохатий, не ходи ти коло хати, не збуди мого дитяти. н. п.

2. котик (шкурка морського кота).

Котиться = котити ся. — Кіньця око-тяться ся.

Котликъ = д. **Котѣль** (здр.).

Котлина = 1. ковбана, яма, глибиня (в ставу).

2. лїгво, барліг (де залигло стадо вепрів).

3. нора лисиці (спідня).

Котловина = низина, улоговина, долина, відолінок, макітра (С. Л.), коріто (С. Жел.). — Долина глибока, калина висока, н. п.

Котловый = д. **Котельный**.

Котовикъ, рос. *Nepeta cataria* L. = кошача мнята, польова мнята, шанта, шандра, матошник. С. Ан.

Котовникъ, рос. *Glechoma hederacea* L. = котіки, кошечник, росхідник, лісова м'ята, шандра. С. Ан.

Котовъ, котовый = котячий.

Котомі, котомка = торба, торбіна, здр. торбонька, торбочка, торбинка, торбешка, (на обидва боки) — сакві, (з липи) — бесагі. — З чужої торби хліба не жалують. н. пр. — Сьогодні з мішком, а завтра з торбиною. н. пр. — Котила ся торба з великого горба, а в тій торбі хлібпаланиця, кому доведеться ся, тому і жмурить ся. н. пр. — Старця нагодуєш, а торби його ні. н. пр. — Хто носить хліб у торбі, той пообідає й на горбі. н. пр. — Давно торба кошелем стала. н. пр. — Хоч

їду в гостину, то беру хліб в торбину. н. пр. — Привязав сакви до троку, взяв коня за повід. Макар.

Котомочный = торбинковий. С. Ш.

Который = який, що, котрий (С. З.), **которий**. — Яка година? — Се той чоловік, що ми його бачили. Чайч. — Бувай здоров із тиею, котру ти кохаєш, а від мене вірнішої по віки не знайдеш. н. п. — Которий чоловік отци-матір шанує, поважає — щасливий той чоловік буває. н. д. — **Который нибудь, которий ни есть** = д. **Какой нибудь**.

Коть = кіт, здр. д. **Котикъ**, ласк. — **Котусь** (С. З. Л.), поб. — **котюга**, зб. — **котва**. — Котюзі по заслугі. н. пр.

Коты = кинді. — Набув на ноги кинді нові. Ког. (Д. Кенги).

Котя = д. **Котёнок**.

Кофе, кофей = кохвій, кава (С. З.). — Овоч Coffea Arabica і напиток з його. — Всім панам чолом дає, в мирового кохвій п'є. Кропив. — Боли б міні зранку кави филижанку. н. п. — Випили по филижанці кави. С. З.

Кофейный = кохвійний, кавовий.

Кофейня = кавярня. С. Пар.

Кюфта = юпка (С. З.), юпчина, (на хутрі) — **кожушанка**, **хутрянка**. С. Л. Київ. Ст. 1893—12 ст. 449.

Коцевейка = куціна (коротенька жіноча святина або юпка).

Кочань = голівка (капусти).

Кочеванье = таборування, кочування.

Кочевать = табувати (С. Ш.), кочувати.

Кочевье = таборище (С. Ш.), кочовище (С. З.), кочовисько.

Кочёвка = д. **Кочеванье**.

Кочевой = кочовий, перехожий. — Трохи по троку вони залишили життя перехожих і при звичаїли ся до осідлости. Бар. О.

Кочёвье = д. **Кочеванье** і **Кочевье**.

Кочегарь = качагар (топильник на пароводах, сахарнях, винницях то-що). Д. **Истопникъ**.

Кочень = д. **Кочань**.

Коченьтъ = кліякнути, дубіти. — Руки від холоду кліянуть.

Кочерга = (залізна) — **кочерга**, здр. **кочерёжка**, (деревяна) — **коцюба**, (держално) — **кочержилно**, (пряма деревяна замість кочерги) — **бжуг**, (місце в хаті, де ставлять кочерги то-що) — **кочерёжник**. — Постаріли, брате, та чужі хати, кочерги, лопати. н. п. — Ой доню, доню, та небудь дурною — бий того жевжика хоч кочергою. н. п. — За коцюбу, за лопату, та й вигнала його з хати. н. п. — Та цить,

невістко, не розпускай губи, як ухвачу коцюбу — позбіраєш зуби. н. п. — Рубай, сину, ясенину, буде кочержилно. н. п. — Візьми ожуг та черебий в грубі головешки. — Як не маєш дати, вигони з хати хоч кочергою, хоч лопатою. н. п.

Кочерыга, кочерыжка = качан. С. Л. З. — І між доброю капостою чи мало гнилих качанів. н. пр.

Кочеть, кочетокъ = півень, здр. **півник** (Лів.), **когут** (Гал. Прав. С. З.). — Сидить півень на загаті, крикнув! ку-ку-ріку! н. п. — Кому щастя ведеть ся, то й півень несесть ся. н. пр. — Не знала того, що зілля уміє, що Гриць умир, нім когут заціє. н. п.

Кочка = грудка, зб. **грудь**, **груддя** (С. Аф.), **купа**, **купина**, зб. **кушня**. — Погано їхать — дуже велика груда.

Кочкарникъ = **купина**, (від кротів) — **кروتівина**, (Гал.) — **кертівиння**.

Кочковатый = **грудоватий**. — Грудовата дорога.

Кочелёкъ = 1. **капшук**, здр. **капшучок**, **камітка**, **киса**, **гаман**, здр. **гаманець**, **гаманок**, (в поясі) — **череєс**, здр. **черешок**. — Поки Сидір не женив ся, були в його гроші, а як оджен ся — капшук загубив ся. н. п. — А в мене мисль така: здорови нам миліше капшук. Б. Б. — Де оком не доглянеш, там калиткою доплатиш. н. пр. — Лікарям чи поможись, чи не поможись, а калитка розв'яжись. н. пр. — В кого від та коса, в того й грошей киса. н. пр. — Прокинув ся чумақ вранці, та й поглянув у гаманці. н. д. — Сидить козак на могилі, онучі латає, як кинув ся до чересу — копійки не має. н. п. — Не здобувайте собі грошей у череси ваші. К. Св. П. 2. рос. Capsella Bursa pastoris Moench. = **рижуха**, **мішочки**, **гірчак**, **гріцики**, **возульник**, **сірики**, **сухотник**, **червішник**. С. Ан.

Кощёль = 1. **кошіль**, **кошик**, **кошовка** і д. **Корзина**.

2. **сітка**.

3. (у млинні) — **кіш**, **кош**.

Кощельковий = **капшуківий**, **калітківий**, **гаманівий**.

Кощениль = 1. ком. Coccus — **червець**.

2. **кармазін** (Аф.), **манія** (С. З.), **бакан** (С. Ш.). — Червона фарба, що добувають ся з червеця.

Кощенильный = 1. **червцевий**.

2. **кармазинівий**, **червчастий**, **баканівий** (колір).

Кощёние = д. **Косьба**.

Кощечій = **кошачий**. — **Кішечій** **глазъ**

камінъ самоцвѣтний *Silex catopthalmos* = котяче око. С. Пар. — **Кішечій хвостъ**, рос.: а) *Amarantus caudatus* L. = д. Амарантъ, б) *Hippuris* L. = хвостнякъ, со-сенка. — **Кішечье золото**, *Mica aurata* = котяче золото. — **Кішечья мята** = д. Котівникъ і Котовикъ. — **Кішечья петрушка**, рос. *Cicuta virosa* L. = бех, віха, вомига. С. Ан.

Кішечка = кішечка, кітка, кицька, кичця, киценька, кицюня. — Пішла кичця по водичку, тай ушала у криницю. н. п. — Як кішечка підкрадеться ся. К. Ш.

Кішка = 1. кішка (Лів.), кицька і д. Кішечка.

2. котиця, якір (з чотирма або п'ятьма лапами).

3. рос. *Agrimonia Eupatorium* L. = парило, парник, гладішник, кішка, ко-жущка, ліпник, репашки. С. Ан.

Кішки = 1. канчук, тройчатка (С. Ш.). — Батіг або малахай з трьома або й біль-ше кінцями.

2. вірбовки, що за їх тягнуть бабу, вбиваючи палі.

Кошкодѣръ = котолун.

Кошлѣкъ = бобѣръ (камчатський).

Кошма = повсть, повстина (велика і тонка).

Кошница = д. Корзина.

Кошуля = кожуханка.

Кошута = ланя.

Кошѣй = д. Кашей.

Кошунникъ, ца = блюзнір, ка, блюзник, ця. — Блюзнірі не можуть правовати ся ані свѣдчати, але повинні горлом бити ка-рацій. Б. Н.

Кошунство = блюзнірство. (С. Л. З.). — Блюзнірство есть слова зелживіи проти Богу или Святим. Б. Н. — Нехай буде проклят, поки аж блюзнірства свого пере-станеть. Уст. Луц. братства. С. З.

Кошунскій = блюзнірський.

Кошунствовать = блюзнити (С. Ж. Ш.), блюзновати.

Кошунъ = д. Кошунникъ.

Краденое = крадене.

Крадьвати = красти, злодійовати. — Їх усе кодро з того і живе, що злодійов. Кн.

Краевой = крайній, що з краю.

Краеугольный = кутній, наріжний (Гал.), основний. (Д. під сл. Камень).

Краешекъ = крайок, кінчик.

Кража = крадіж, крадіжка, крадіжство (С. Ж.), злодійство. — Його піймали на крадіжці.

Край = 1. край, кінець, берег, пруг, (посуди) — вінця, (судна) — облявок, (чого гострого, на пр. дошки, лінійки) — руб, рубець. — Хоч з краю та в божім раю. н. пр. — Візьму хвартух дорогий, срібні, золоті береги. н. п. — Поставив пляш-ку на самому березі столу. С. Л. — Наси-пала борщу по самі вінця. — Повні чарки всім наливайте, щоб через вінця лило ся. н. п. — Ударив рубом лінійки. — Ударив ся об двері, об самий руб. С. Л. — На-кришечка з середини і береги позолочува-ний. Ст. Оп. К. Ст. — Верхній пруг широ-кої смуги сьвітової. Кн.

2. край, країна, україна, сторона, здр. країнонька, сторононька, стороночка, (чужа) — чужина, здр. чужинінька, (теплий, куди птиці одлітають на зиму) — вірій, ірій. — Свій край — як рай, чу-жа країна (або: чужа чужина) — як домо-вина. н. пр. — Вирижала мати доньку в чу-жу сторононьку. н. п. — Хто всім ковер-зує, зневажа країну, свого не шанує, а слү-жить чужині — от той то безрідний, от той сиротина. Кн. — Терешко блукав все-дець по чужих українах, а далі якось за-вітав спочити й на рідних руїнах. Пч. — Буде нас, нене, по горах, по долинах, буде нас, нене, по чужих українах. н. п. — Пташ-ки, що в літку так сьпівали, у ірій вже по-одлітали. Гр.

3. край, кінець. — Тут йому й край.

Країне = дуже, вельми, надто, намір (С. Л.), через верх (С. Л.), над міру.

Крайній = 1. крайній, скрайній, остан-ній. — По крайней мѣрѣ = принаймні (С. З.), преймѣ (Гал.). — Треба принаймні раз в рік сповідати ся. Б. Н. — Я мов на сьвіт народив ся, прецінь не дармо гроші віддав. Фр. — **Крайняя плоть**, анат. Pгаerium = залуца. С. Аф.

2. конечний, надзвичайний, над міру, намір (С. Л.), через верх (С. Л.).

Крайность = 1. скрута, притуга (С. Л.), пригода, халепа (С. З. Ш.), нужден-ність. — У такій притузі мусів воли про-дати. С. Л. — Не з добра помандрував в довгі лози, нужденність погнала. Кн. — Та-ка скрута, що хоч удавись.

2. надмірність. — У него во всімъ крайности = у нього все над міру.

Краканіе, кракатъ = д. Карканіе, каркати.

Крамѣла = колотнеча (С. З.), розрух, бунт, повстання.

Крамольникъ, ца = колотник, ця (С. З.), каламутник, ця, баламута (С. Ш.), ба-ламутка, бунтарець, ка, галабурда (Гал.),

бунтовник, ця (С. З.). — І через колотників вносило ся межі народ порівненне. Л. В.
Крамольничій = колотницький, бунтарський, бунтовничий.

Крамольний = бунтовливий, бунтливий.
Крамповать = гремплювати (вовну).

Кранъ = 1. крант (метал. чіп з ключем). — Одвернув крант, та й забув ся, а самовар увесь і витік.

2. лисиця, підвага, журавель (машина, щоб підняти вагу).

Крапать = капати, крапати, накрапати.
 — Дощик, дощик капає дрібненько. н. п. — Дош почав крапати. — Дош накрапає.

Крапива, рос. *Urtica* = кропива, *U. dioica* L. = кропива жалюча, *U. urens* = жалівка, жигучка, жижка, жигавка, жалючка, жижуха. С. Ан. — **Крапива глухая** = д. під сл. Глухой.

Крапівникъ, пт. *Motacilla troglodites* = кропівниця, кропів'янка (Чайч.), волове очко. Вол.

Крапівниця = кропівниця, красуха. — Не бійтесь, це не кір, а красуха.

Крапівный = кропів'яний. — **Крапівная лихорадка** = д. Крапівниця. — **К. малина**, рос. *Cuscuta* = повітиця, привітиця. С. Ав. — **Крапівное сѣмя** = чорнильна душа, віра, сілаки, сіпацьке коділо.

Крапина = 1. крапля, здр. крапелька, — Як бігла через гребельку, та вхопила водичі крапельку. п. к.

2. крапка, кінка, цятка (С. З.).

Крапленый, крапчатый = крапчастий (С. З.), крапельастий, цяткований (С. З.), цятатий. — Привіз їй з ярмарку хустку крапельасту: по синьому полю червоним мачком посицано. Кн.

Крапъ = 1. крапки і д. Крапина 2.

2. рос. *Rubia tinctorum* L. = маренá. С. Л.

Краса = краса, врода, урода (С. Ш.). — Краси на тарільці не подася. н. пр. — Чудова, чарівнича краса наших степів. Кн. — Не жури ся, стара мати, що бідного роду, візьмуть люди твою доню за хорошу вроду. н. п. — Довго, довго дивувались на її уроду. К. Ш.

Красава = д. Красавица.

Красавецъ = красюк, красень. — Красюк був Євмен. Кн. — Що вже хороший — на все село красень. (Д. Красивый).

Красавица = 1. красуня, красоліця. — Хіба у нас на селі мало дівчат красунь? О. Ст.

2. д. Белладона.

Красавчикъ = д. Красавецъ.

Красивый, во = гарний, но, го́жий, го́же, красний, но, вродливий, уродливий (С. Ш.), красоліций, лепський, ко, хорощий, шє, порівн. — гарніший, вродливіший, кра́щий, кра́цший, ліпший.
 — Гарна, як квітка тайова, як ягідка. н. пр. — Гарний, як намальований. н. пр. — Хоч не гарно, аби добре. н. пр. — Іхав козак го́жий молоденький, ізняв з мене вінок рутвяненський. н. п. — Ой там ходить козак го́жий, що на личенько хороший. н. п. — Наша сестра хороша й вродлива, тільки Бог їй дав, що доля нещаслива. н. п. — Не родись багатий та вродливий, а родись при долі та щасливий. н. пр. — Дочка уродлива, мов тополя, виростає світлові на диво. К. Ш. — Три зіроньки ясні, три дівоньки красні. н. п. — Не роди ся красна, та роди ся щасна. н. пр. — Лепський то десь город Харьків. Кв. — Об'їхав я, Марисю, усі города, та не найшов кра́цшої, як ти молода. н. п. — Гарніша од усіх паночок. — Крацої од неї на все село нема.

Красивѣтъ = кра́щати, гарніти, гарнішати, кра́цшати. — На неї коли не подивись, то все немов гарніє. — Вона ще більш погарнішала.

Красікъ = д. Красавецъ.

Красильный = красильний, фарбовий.
 — **Красильный корень** = д. Крапъ 2.

Красильня = красильня, фарбарня (С. Ш.).

Красильщикъ, ца = красильник, ця, фарбар, ка (С. Ш.), що синить — синільник, ця, що білить — білільник, ця.

Красить, ся = 1. кра́сити, ся, малювати, розмальовувати, фарбувати (С. Ш.), як якою фарбою — біліти, жовтіти, зеленіти, синіти, червоніти, чорніти і т. д. — Мити, білити — завтра Великдень. н. пр. — Ой Дніпре мій, Дніпре! Бавато ти, батьку, у море носив шляхетської крові... Червонив ти сине, та не напоїв. К. Ш.
 2. кра́сити, скра́щати. — Такі воли увесь гурт скрашають. С. Л.

Краска = краса, фарба (С. Ш.), барва (С. Ш.). — І фарбоньки накупую і брівоньки намажую. н. п. (Розмальовувати посуду) — машляк, (біла) — побіль, (жовта) — жовтіло, жовтка, (жовто-гаряча) — жовто-жар, (клевва) — кольфарба, (червона) — червінка.

Красенный = червоненький.

Краснѣхонекъ = червонісенький.

Краснина = краса (в лиці, на виду); червона пляма.

Красно = 1. черво́но (про колір). — Що

солодко, то й добре, а що червоно, то й гарно. н. пр.

2. го́діано, го́диняно (про погоду). — На дворі го́діано.

3. кр́асно, красномóвно, промóвисто (про річ). — Говорив він промовисто, виразно. Кн.

Краснобай, ка = балаклівий, ва, балаку́н, ха, балаклі́й, ка, щебету́н, ха. — Щебетун він у нас такий щебетун; цілий вечір язиком грав, хоч часом і не тее, а слухаєш його бесіду. Кн. — Не балаклій він, а справжній речняк.

Краснобу́рый = червонобу́рий.

Красновáтый = черво́нєпкий, черво́нєстий, черво́нєвaтий, про́черво́новaтий. (Поат. Чайч.).

Красногóловникъ, рос. *Sanguisorba officinalis* L. = родовик, сухозлóтиця, ужа́че зілля. С. Ан.

Красноли́ций = черво́нові́дий, черво́ноли́дий (К. Ш.), черво́ний (на виду).

Краснопо́рка, риба *Syrpinus erythrophthalmus* = краснопі́рка, краснопéра.

Красноpóчливый = красномóвний, красномóвця, промóвистий (К. Д. Ж.), про́рє́чистий (Вол.).

Красноpóчье = красомóвство.

Красно́та = черво́ність, красно́та (С. Л.).

Краснощє́кій = румя́ний, краснощє́кий.

Кра́сный = 1. черво́ний (С. З. Л.), кра́сний. — Та вико́пай глибоку моги́лу, та посади червону калину. н. п. — Ой у лузі червона калина, ой тож не калина, то моя дівчина. н. п. — Черевички мої черво́нєпкі. н. п. — Червоне сонечко зі́йшло. К. Ш. — Сонце підня́лось ще ви́ще і його́ красне промі́ння осві́тило верби́ зелені. Ст. Х.

2. д. Кра́свий. — Кра́сная го́рка = про́води, провідна́ неді́ля, особливо — по́неді́лок провідно́ї неді́лі. — Проводи у перший по́неді́лок після́ Велико́дня. С. З. — Се́ було на про́води або на провідні́й. —

Кра́сная дівчи́на = красу́ня, дівчина, дівка го́жа, кра́сна. — Дівчи́но гожа! хай тобі ласка божа! н. п. — Ой місяцю, місяченку, і ти зоря ясна! Ой, сві́ти там по́двірю, де дівчина красна. н. п. — Засни, засни, красна дівко, за́плюч свої́ очі. н. п. — Кра́сный дво́рь = дві́р,

а чо́рний — за́дві́рок. — Кра́сные дни = до́бра го́діна, щасли́ві дні. — При до́брий го́дині — куми́ й побратими, а при ли́хій го́дині — не має́ й ро́дини. н. пр. —

Кра́сный желѣ́зникъ = черво́на руда́. С. Пар. — Кра́сный звѣ́рь = во́вки, ли́сий то-що. — Кра́сный ко́рень, рос.

Anchusa officinalis L. = ме́ду́ниця, ме́дини́шник, краснокóринь, румя́нка, румя́нчик, во́ловий язик, сви́ню́шник. С. Ан.

— Кра́сный лѣ́съ = бі́р, здр. бо́рик (сосна, ялина то-що). — Бі́р шумі́ть. С. Ш.

— Кра́сное о́кно = ве́ліке ві́кно посе́редь сті́ни. — Кра́сная ры́ба = безко́ста, хрящо́ва (ося́три бі́луги, сі́рюги то-що). — Кра́сное со́лнышко = я́сне со́нце, со́нечко. — Кра́сное сло́ви́о = ви́гадка, при́кладка, до́тє́шне слівце́ (С. Пар.).

— Кра́сная стро́ка = но́вий ря́док в пи́сьмі. — Кра́сный това́рь = кра́мний това́р (що прода́сть ся на арши́ні).

— Кра́сный уго́ль = по́куть, по́куття, (для мо́лодих) — поса́д. С. З. — Ку́ти на по́куті, а узвар на базарь. н. пр. —

Сиди́ть на по́куті. — Пора вже мо́лодим сі́дати на поса́д. н. к. — Кра́сный цвѣ́тъ, рос. *Phaseolus multiflorus* Willd. = коро́лів цвѣ́т, черво́на квасо́ля. С. Ан. —

Кра́сное кры́льцо = передній га́нок. — Кр. хлѣ́бъ = пше́ни́ця. — Кра́сная изба́ = свѣ́тлиця.

Кра́снѣтъ, ся = черво́ніти, кра́снѣти, ру́мяні́ти, ша́рїти, (про о́гонь) — же́врі́ти, па́ленїти, (від сорому) — пе́кти ра́ки. —

Із-за лі́су, з-за туману міся́ць ви́пливає, черво́ніє круглоли́ций, горі́ть, а не сяє. К. Ш.

— У лузі́ ма́ківка весно́ю за́цвіла, промі́ж дру́гих кві́ток, як жа́ром черво́ніла. Гр. —

Про́брєхав ся; та те́пер і пе́че ра́ки.

Кра́снянка = д. Зо́лототі́сячникъ.

Кра́соватъся = кра́сува́ти ся, пи́шатися, пи́шнї́ти ся, (М. Вов.) — Де дівча́та кра́сують ся свѣ́тові на ди́во. К. Ш. — Пи́шаєть ся над во́дою червона́ калина. К. Ш.

Кра́сотá = краса́, вро́да (С. Л.), уро́да (С. Ш.), здр. вро́донька, уро́донька, лі́потá, ла́дність (С. Пар.), по́добá, го́жість (С. Пар.). — Краси́на та́рілиці́ не пода́си. н. пр. — Де вро́да, там і си́ла. н. пр. —

Ус — коза́цький ску́с, ко́са — дівоче́ка краса́. н. пр. — Ой да́й, ма́мо, да́й, мене́ замі́ж одда́й, та не да́вай за ле́дачого, бо вро́доньки жа́ль. н. п. —

Го́ре ж то́му ко́закowí із хоро́шою вро́дою, що́ за його́ дівча́та бьóть ся, мо́лодиці́ позива́ють ся. н. п. —

Де уро́да, там і сма́к. н. пр. С. Ш. — Шко́да ми́ні уро́доньки́ й висо́кого ро́сту —

при́йшло́сь ми́ні уто́питься́ з висо́кого мо́сту. н. пр.

Кра́сотá ты́сячная, рос. *Amarantus caudatus* L. = д. Ама́рантъ.

Кра́со́тка = д. Кра́сáвца.

Кра́сочный = краско́вий, фарбо́вий.

Кра́сть = кра́сти, ха́пати (С. Ш.), зло-

дійчити. — Не той злодій, що краде, а той, хто крадене переводить. н. пр. — Телят боїть ся, а воли краде. н. пр.

Красться = красти ся, підкрадати ся. — Як кішечка підкрадець ся. К. Ш.

Красть полевой = д. Жівокость.

Кратеръ = джерело (С. Аф.), соп'ух. — Отвір, з котрого у вулкані бурхає огонь і дим або мул зоветь ся сопух. Земля.

Краткій = д. Короткій.

Кратковременный, но = не довгий, го, скоротечний, но, недовготчасний, но, за малу годину. — Вип'єм по повній — вік наш не довгий. н. пр. — За малу годину вчинили ся великі бути на Україні. н. д.

Краткость = короткість.

Крахм'ял = крохм'ял.

Кра́ме = кра́ще, кра́йше, лі́пше, гарніше, теж — кра́щий, а і т. д. — Ї мене сестра менша від мене, краща від мене. н. п. — Не ходи до мене, кучерявий хлопець, бо до мене ліпший доріженьку топче: н. п. (Д. теж під сл. **Красивый**).

Крашеніна = крашаніна, тяжіна (С. З.), фарбуванка (С. Ш.).

Крашенінный = з крашаніни, з тяжіни зроблений, тяжіновий. — Тяжінкові штани. С. З.

Крашеніе = кра́сіння, фарбо́вання (С. Ш.).

Кра́шеный = кра́шений, ма́льований, фарбо́ваний (Д. **Кра́силь**). — А в нашої господарки ма́льовані лавки: та як сіли, прикипили, до дому ні гадки. н. п.

Краю́ха, краі́шка = окра́ець, окра́йчик, цілу́шка. С. З. Л. — Як окраєць на столі, то і душі веселій. н. пр. — Одрізає цілушку хліба.

Кредитивный = віруючий.

Кредитивъ = вірушка грамота (послові).

Креді́тный = кредито́вий. С. Жел. — **Креді́тное** у́чрежде́ніе = кредито́вий за́клад, ба́нок. — Віддав свої гроші у ба́нок. — **К. биле́тъ** = папі́рка, бома́жка. (С. Ш.). — Розміняв бомажку на дрібні гроші.

Кредито́ръ, ка = позича́льник, ця. С. Ж.

Кредито́вать = позича́ти (кому), боргува́ти, наві́ряти, на ві́ру, на́бір дава́ти. (С. Ш.). — А котрому би брату помогали в бідах, позичаючи йому півязей, не мають од них лихвити. С. З. — Шинкаро́чка мене знав, на сто рублів наві́ряє. н. п.

Кредито́ваться = позича́ти (у кого), боргува́ти, на ві́ру, на́ бір бра́ти. (С. Ш.). — Позичав у всіх, та й напозичав ся, що й худобі не стане на розплатку. — Візьми на ві́ру, коли грошей нема.

Креді́тъ = креді́т, ві́ра, борг. (С. З.). — Борг умер, зачекай не жив. н. пр. — **Дава́ти, отпу́скати** в́ **креді́тъ** = д. **Кредито́вати**. — **Брати на креді́тъ** = д. **Кредито́ваться**.

Кре́йсировать = кружа́ти, кружа́ти (по морю для догляду за ворожими кораблями або для оборони пристані).

Кре́мень, ка́мінь *Silex pyromachus* = кре́мінь.

Кре́мешекъ = кре́мінець, кре́міньчик, (для гри) — кре́ймах.

Кре́мль = за́мок, крі́ність, форте́ця (посеред міста).

Кре́мнёвый = кре́мінний.

Кре́мнезі́мъ = кре́міні́ця. (С. Пар.).

Кре́мні́стый = кре́міні́стий.

Кре́ндель = ка́лачик, ба́ранок (С. Ш.), бу́блик, бу́бличок, су́хий — су́щик (С. З.).

Кре́ндельщикъ, ца = ка́лашник, ця, бу́блишник, бу́блешни́ця, бу́блешни́ця. (С. Ш.).

Кре́нить = нахи́ляти на бі́к (про судна).

Кре́сиво = кре́сало (С. Л. З.), кри́ця. — Сірничків тоді ще не було, огонь добували кресалом. н. о. — А тютюн та люлька, кресало та губка знадобить ся. н. п. — Достав з гамана крицю і кремінь, викресав огонь. Кн.

Кре́сло = крі́сло.

Кресе́ъ са́довой, кресе́ъ-са́ла́тъ, рос. *Lepidium sativum* L. = жи́рұ́ха. С. Ан. — **К. лу́говой, Cardamine pratensis** L. = бо́лотно жи́рұ́ха. С. Ан.

Кре́стенка = полу́кіпок (в 16 снопів).

Кре́стець = 1. полу́кіпок (в 25 снопів, зложених навхрест).

2. криж, крижі, пригу́зок, (про птиць) — ку́пер, ку́про, ку́прик (С. З.). — Уда́рив по пригу́зку.

Кре́стикъ = хре́стик, кре́щик.

Кре́стильни́ца = 1. хре́стильни́ця, хре́щальни́ця (С. Пар.), купе́ля.

2. орда́н (власне поміст для водосв'яття на Орда́ні).

Кре́стильный, кре́стинный = хре́стинний, (про те, чим завивають дитину) — крижмо́вий. — Там Пречиста у крижмове сповивала, а сповивши, у василечки вложила. н. п.

Кре́стины = хре́стини (самий обряд і гулянка, а на другий день гулянка) — похре́стини. С. Л.

Кре́ститель = Хре́ститель.

Кре́стить, ся = 1. хре́стити, ся, хре́сто́м обво́дити. — Ти його хрести, а він каже

пусти. н. пр. — Умовляв її та хрестом обводити. Кн. — Хрестити ся, що не брав.

2. хрестити, ся, охрестити ся, у віру, у хрест уводити. — Приходить тоді Ісус з Галилеї на Йордань до Івана охреститись від його. К. Св. П. — Вона його і у хрест уводила. — Учора із вечора сина вродила, і к білому світу у хрест увела. н. п. — Дитину ввели у віру 28. Лютого. Кн.

Крѣстникъ, ца = хрещеник, похрестник, ця. — Хрещеник або хрещениця приносять на свѣтвечір батькові вечерю. н. к.

Крѣстный = хрестний, хрещений.

Крѣстный отецъ, крѣстная матъ = хрещений батько, хрещена мати. — **Крѣстный сынъ, крѣстная дочъ** = д. **Крѣстникъ, ца.** — **Крѣстный братъ, крѣстная сестра** = брат, сестра по хресту. — **Крѣстный ходъ** = процесія, (круг церкви) — обхождення, (хрести та корогви під час процесії) — охрести, свѣтоші. — Хапай бики, бо процесія йде. н. пр. — Охрести рушниками перев'язували. К. З. о Ю. Р. — **Крѣстное цѣлованіе** = присяга.

Крестовая = церква архієрейська.

Крестовідный = хрещатий, хрещастий, хрестатий. — Хрещатий барвінок. н. п.

Крестовка = 1. крижак, лисиця (що в неї шерсть від шиї до крижа по між червоною і бурюю чорна).

2. (в картах) — хресті, жир, жолуді. — Жир козирь.

3. рос. Crucianella — дід, старець, крижівниця. С. Пар.

4. метелик полуношник (Phalaena).

Крестовникъ, рос. Senecio Iacobea L., = мерковія, жовтоголовник, свиріпа. С. Ан.

Крестовый = жировий. — Жирова краля. (д. **Крестовка** 2). — **Крестовый братъ** = названий брат, побратим. — **Крестовая сестра** = названа сестра, поєстра. — **Крестовая церковь** = д. **Крестовая.**

Крестоносецъ = хрестоносець (С. Пар.), крижак.

Крестообразно = нахрест, нахрест (С. Л.), охрест, в перѣхрест, перехрестям (С. Л.), хрест нахрест (Кн.). — **Поскладывать крестообразно** = посхрещувати, покласти нахрест, хрестом і т. д.

Крестообразный = д. **Крестовідный.**

Крестопоклонная недѣля = середохрестний тиждень, хрестці. С. З.

Крестцовый = крижовий; хрещатий, хрестатий.

Крестчатый = д. **Крестовідный.**

Крестъ = хрѣст (християнський і кавалерський знак), криж (тільки християнський знак), фігура (на роздорожжі або коло села в Прав. Україні), охрести (церковні хрести з корогвами). — Де три дороги сходять ся і з фігури. н. к. — Як охрести та мари принесли. Кр. — **Крестъ на крестъ** = д. **Крестообразно.** — **Цѣловать крестъ** = присягати. — Хрести на могилах бувають з голубцями, на могилі парубка — з прапирцями, прапирками. М. Л. — Високою могилу виспали і прапирок (спис з рушником) у головах устромляли. н. д.

Крестьянинъ, крестьянка = селянин, селяк (С. З.), селянка, селячка (С. З.), хлібороб (С. Ш.), мужик, мужичка, (Прав. і Гал.) — хлоп, (стар.) — посполитий, а. — Почали жінок та дівчат козачих, міщанських і посполитих безчестити і мордувати. К. Ч. Р. — **Крѣпостной крестьянинъ, крестьянка** = кріпак, кріпачка (С. Л.), крепак, крепачка (С. З.), підданець, підданка (С. З.).

Крестянский = селянський, хліборобський (С. Ш.), мужицький, (Прав. і Гал.) — хлосський, (стар.) — посполитий, (про кріпаків) — кріпачський.

Крестянство = селянство, мужицтво, хлосство, поспільство, кріпачство; селяни, мужики, хлони, посполиті, кріпаки, кренаки. — Козаки zostались козаками, а нас у поспільство повернено. К. Ч. Р.

Крѣчеть, пт. Falco gyrfalco = кречет, білозор, білозорець (С. Ш. Жел.), Falco buteo = раріг. С. З. — (3 породи соколів). — Закуркують кречети сизі, загадують ся орлики хижі. н. д.

Крещатъ = д. **Креститъ.**

Крещеніе = 1. хрещення, хрестиня. (Сп.)

2. д. **Богоявленіе** 2.

Крещенскій = орданський. — Орданська вода.

Крещёный = хрещений. — **Крещёный еврей** (або з иньшої якої віри в християнську) = віхрест, перѣхрест. С. Аф. З. — Чоловік худородний, з жида перехрест. С. З.

Кривая (линя) = крива, кривуля, коління.

Кривда = кривда, неправда. — Правда кривду переважить. н. пр.

Кривизна = кривина (С. Л.), кривість (С. Ж.), кривизна (С. Пар.), кандзюба. Ман.

Кривѣть, ся = кривіти, ся, карлючити, ся. — **Кривѣть душею** = кривдити,

ламати́ ду́шу, бра́ти грі́ха на ду́шу, криві́ти душею.

Кривля́ться = криві́ти ся, викривля́ти ся.
— І ходи́ть і руки́ держи́ть не так, як лю́ди — усе́ яко́сь викривля́єть ся.

Криво́ = 1. криво́, ко́со, навко́ся, на́вко́сь, навко́сі.

2. неправди́во, непра́ведно, не попра́вді.
— Не по пра́вді́ суди́ть.

Кривоба́тий = криве́нький.

Кривогла́зый = кривоо́кий.

Криводу́шничать = криві́ти душею́, кривди́ти, не по пра́вді́ робі́ти, жи́ти, лама́ти ду́шу. — Кажі́ пра́вду, не криви́ душею́. Кн. — Та туман яром, мороз доли́ною, та не по пра́вді́ та коза́ченько́ живе́ з дівчи́ною. н. п.

Кривой = кривий́ (непря́мий, слі́пий на одне́ око́ і неправди́вий), про дере́во — криве́, коря́чкува́те.

Кривок, пт. *Naematopus ostralegus* = морська́ со́ро́ка. С. Жел.

Криволи́нійный = криву́льний.

Кривонóгий = кривонóгий, клишоно́гий, курла́ций.

Кривоно́сый = кривонóсий, кривоні́с.

Криворо́гий = криворо́гий, турка́тий (що́ має́ ро́ги, як у тура́).

Кривору́кий = кривору́кий, кривору́чка, курла́ций.

Кривость = д. Кривизна́.

Кривосуді́е = непра́вий суд.

Кривотолк = крути́й, крута́р.

Кривоу́стый = криворо́тий.

Кривове́я = кривове́язий, кривове́яза.

Криву́лина = криву́ла, карлю́чка.

Криве́тъ = калі́чити о́ко, одноо́ким става́ти.

Криси́сь = ріша́юча хви́ля (С. Пар.), в хворобі́ — пере́лом, пере́мога, економі́чний — лихолі́ття, ли́ха годі́на.

Криклі́вый = крикли́вий (С. Л.), галасува́тий (К. Кр.), горла́стий, горла́тий, ротати́й, паше́кувати́й. — Крикли́вое ді́ти = кри́кса, піска́вка.

Крикну́ть = крикну́ти, гукну́ти (С. Аф. Л. З.), гу́кону́ти (С. Л.), завола́ти, за́репетува́ти (С. Л.), зйкну́ти, (від бо́лю) — йо́кнути (Фр.). — Рече́, лю́тує́ Византі́я, рука́ми бере́г доста́є, доста́ла, зикну́ла, ве́стає́ і на но́жах в кро́ві пі́міє. К. Ш.

Крикун, крику́нья, крику́ша = крику́н, ха, горла́нь, горла́ч, горлопа́нь, горла́тий, горла́та, паше́кун, ха, ротати́й,

та, вереску́н, ха, гала́кало (сп. р.), ре́ва (сп. р.).

Крик = крик (С. Л.), гук (С. Аф.). по́-крик, кільки́х голо́сів — гука́ння, га́лас (С. Аф. З. Л.), галасува́ння, кри́княва (С. Л.), з пла́чем — ре́пет, репетува́ння (С. З. Л.), ле́мент, дуже́ сильни́й — гвалт. — Кула́ком намі́рять́я на мене́, так ді́ти в крик, у лемент. Г. Бар. — Гарми́дер, га́лас, гам у гаю́, срамотні́ сы́ви аж ля́цять. К. Ш. — Ге́й гук, ма́ти, гук, де коза́ченьки пью́ть. н. п. — (*Горобля́чий*) — цѣви́ринька́ня. — (*Гусля́чий*) — геркотня́, герготання́, гелготання́, герготання́, гелготання́. — І за́велась на ста́ві геркотня́, гусине́ ді́ло за́кшипі́ло. Гр. — (*Жабля́чий*) — крју́(у)ка́ня, кумка́ня. — (*Журавли́ний*) — курлю́ка́ня. — Зда́лека де́сь чу́ти бу́ло курлю́ка́ня журава́їв. — (*Кані́*) — кевка́ня. — Чу́ти кевка́ня ка́ні. Фр. — (*Кура́чий*) — со́котані́ня, квокта́ня, кудку́да́ка́ня. — Чу́ти кудку́да́ка́ня ку́рей. Фр. — (*Коше́чий*) — ня́вка́ня. — (*Лебеди́*) — яча́ня. — (*Леле́к*) — кле́кіт. — (*Овече́й*) — ме́ка́ня. — (*Орля́чий*) — кле́кіт, кле́кт. — Орля́чий кле́кіт (кле́кт) зда́лека чу́ти. н. пр. — (*Півня́чий*) — ку́куру́ка́ня. — (*ПЕРЕПЕЛЯ́чий*) — підпідбо́жка́ня, а сами́ці — хава́вка́ня. — (*Порося́чий*) — кві́к, кві́ка́ня. — Не ма́ла ба́ба кло́поту, та купи́ла поро́са: поро́са у кві́к, а ба́ба у крик. н. пр. — (*Сині́вучи́х пти́ць*) — ще́бетані́ня. — (*Соро́чий*) — скре́котані́ня, скре́котня́. — (*Цві́рку́нів*) — цѣви́ра́ня. — (*Ча́йки*) — ки́гика́ня.

Кринка = горшо́к, го́рщик (повнобо́кий, з ву́шком).

Кри́пный = горшкові́й.

Кри́нь, рос. *Lilium candidum* L. = кри́н. С. Ап.

Кристаллиза́ція = кришта́люва́ня.

Кристалли́зовать, ся, кристалли́зовать, ся = кришта́люва́ти, ся, (про во́ду) — стрі́лкува́ти ся.

Кристалли́ческий = кришта́левий.

Криста́ль, *Crystallus* = кришта́ль, кришта́л (С. Жел.), оди́н — кришта́лина, (лядо́вий) — ска́лка.

Криста́льный = кришта́левий. С. З.

Кри́тика = 1. кри́тика, розбі́р.

2. погові́р, сла́ва, ганьба́. (С. Аф.). — Бу́ла сла́ва, бу́ла сла́ва, ста́ли поговори́, та

на тую дівчиноньку, що чорнії брови. н. п.
— Полюбила Петруся, поговору бою ся. н. п.

Критиковать = 1. критикувати, розбірати.

2. славити, судити, хаяти (С. Ш.), гани-
нити (С. З.), ганьбити, циркювати.
(С. З.). — Почали її по всьому селу сла-
вити. — Як стануть циркювати, то не
знати меш, що й робити.

Критикъ = 1. критик.

2. осудник, судисьвіт.

Критический = 1. критичний. С. Жел. —
Критичний розбір.

2. осудливий, глумливий.

3. тяжкий, небезпечний. — **Критическое**
положеніе = скрута, притуга, халепа.
С. З. — У такій притузі мусів воли про-
дати. С. Л. — Така скрута, що не знаю,
що й робити.

Кричаніе = гучок, загонщик. — Ото-
чили лис і зараз вирядили гучків полохати
звіря.

Кричаніе = д. Крикъ.

Кричать = кричати, гукати, (дуже) — га-
ласувати, репетувати, на пуп кричати,
зіпати, (з плачем) — лементувати, реветі,
(журливо з плачем) — скіглити, скім-
лити, (вересливо або швидко) — верес-
щати, лящати, порощати, (на кого, сва-
рячись) — гримати, гарикати, гомоніти.
— Кричить не своїм голосом. — Кричить,
аж з шкури вилазить. н. пр. — Кричить ув
одну душу. н. пр. — Як гукиш, так і од-
гукнеш ся. н. пр. — Гукай німа на глухо-
го. н. пр. — Ой пють воли й гуляють, на
шинкарку гукають. н. п. — Кричить баба,
репетує — ніхто її не рятує. н. пр. — Та
що ти зіпавш? Нікого не дозовеш ся. С. Л.
— Чую, щось у куточку скигати. — Годі
вам гримати на мене! — На кого люди го-
монять, на того й свині хрюкають. н. пр.

— **Кричать караулъ** = пробі кричати,
гвал кричати, гвалтувати. — Кричить
пробі її мати, щоб дівчину рятувати. н. п.
— Гайдамаки почули, як той чоловік став
гвалтувати, і прийшли. н. о. — (*Коли*
річ про птиці бараниці) — кругкати.
— (*Про ворони і гави*) — крякати,
кракати, крюкати, каркати. — Ой кря-
че, криче та чорненський ворон та й у лузі
над водою. н. п. — Закрюкали чорні крю-
ки. К. Ш. — (*Про горобців*) — цвві-
рінькати, цввіріньчати. — (*Про гуси*)
— гелготати, геготати, гелготати, гего-
тати. — (*Про жаби*) — кумкати, кум-
мати, крюкати, кря(а)кати. — Аби озе-
ро, а знайдеть ся жаба, що буде кракала. н.
пр. — (*Про журавлі*) — курлюкати,

курлюкати. — (*Про индики*) — кърка-
ти, белькотати. — (*Про кози*) — ме-
кекати. — (*Про кішки*) — нявкати,
нявчати. — (*Про качки*) — кáхкати,
крякати. — Кахнула утка — на морі
чутка. н. з. — (*Про кречети*) — кър-
кати. — Закуркають кречети сизі, загада-
ють ся орлики хижі. н. д. — (*Про лебе-
дї*) — ячати. — Чи то гуси кричать, чи
лебеді ячать? н. д. — (*Про лелеки*) —
лелєкати, клеко́тати. — (*Про орли*)
— клеко́тати, бурко́тати. — То не орли
чорнокрильці клеко́чуть і під небом ліга-
ють. н. д. — Вилітали орли з-за крутої
гори, вилітали, буркотали, роскоші шукали.
н. п. — (*Про перепелів*) — підпідбом-
кати, а самиці — хававкати. — (*Про*
півні) — кукурікати. — (*Про поросля-
та*) — кувікати, квічати. — (*Про со-
роки*) — скреко́тати, скрего́тати, кря-
кати. — Сорока на тину скрего́че — гості
будуть. н. пр. — Ходить сорока коло по-
тока, тай кряче. н. п. — (*Про пугачів,
сови та сичів*) — пугати, (а сови й сичі
ще) — нявкати. — Ой не пугай, пуга-
ченьку, в зеленому байраченьку! Ой як мі-
ні не пугати, що велять пани діс рубати.
н. п. — (*Про свині*) — хрòкати, рòх-
кати, вищати. — (*Про чайки*) — ки-
гкати. — А кулик чайку взяв за чубай-
ку. Чайка кигиче: згинь ти, куличе! н. п.
— (*Про цввіркуни*) — цввірчати, цввір-
котати. — (*Про кури*) — сокотати,
кво́тати, кудакати, кудкудакати. —
Хто хоче соко́че, а хто хоче — кудкудаче.
н. пр. — (Тут заведено слова про крик та-
ких тварів, до яких в російській мові
можна прикласти дієслово: **кричать**.)

Кричень = д. Кричаніиъ.

Кровавить = кривавити.

Кровавникъ, рос. Convallaria polygonalum L.
= купина, куп-зілля, ракові шийки,
чемерія, журавлині стрючки. С. Ан.

Кровавый = кривавий, руданий.

Кровавый цвѣтъ, рос. Tropaeolum majus L.
= красо́ля, красу́льки. С. Ан.

Кровавѣтъ = кривавіти.

Кровать, кроватка = крòвать, лі́жко (С.
З. Л.), лі́жниця. — Та через сіни у кім-
наті лежить козак на кроваті. н. п. — Та
й уже ж Палій меду й горілки напив ся,
ой уже ж він та на панське лі́жко та спа-
товьки положив ся. н. п.

Кровельный = даховий. — Сонечко вже
по даховому моху красним сьвітом грає. Ос.

Крѣвельщикъ = вкривальник, критник (С. Жел.), крѣльщик, (соломою, очеретом) — вшивальник, (гонтою) — гонтарь, (залізом) — бляхнір. — Наняв критників укрити хату. — За побиття баней на церкві білим желізом ремесникам бляхнірам 10 коп. дали. К. Ст.

Кровеніть = д. Крѣвѣвить.

Кровеносный = кровеносный. — Кровеносный сосѣдъ = жила.

Кровінка = кривця, крапля, крапельника крові.

Кровистый = крѣвѣвистый.

Крѣвля = кривля, покрѣвля (Лев.), верх, (переважно деревяна або залізна) — дах, (соломяна або очеретяна) — стріха, (край її) — острішина, острішок. — Білий будинок з блишаним дахом зеленим. Кн. — Подальше біліла величезна коршма під гонтовим дахом. Бар. — Злізъ з даху, не псуєй гонт. н. пр. — А на школі горобців до стилої мами, так і вьють ся по над дах цілими мірками. Руд. — Вилетів, як горобець з стріхи. н. пр.

Крѣвний = рідний, крѣвний. — Се був пройдисьвіт і не певний і всім відмам був родич крѣвний. Кот. — Ой як тяжко та важко на чужій чужині без крѣвної родини помірати. н. д. — **Крѣвныя денешки**, моє крѣвное, крѣвний трудъ, крѣвний заробітокъ = крѣвѣвця. — Чоловік крѣвѣвцею добува той насущник. Номис. С. З. — Це моя крѣвѣвця! — **Крѣвная лошадь** = заводський, племінний кінь. — **Крѣвная нужда** = пагла потреба. — **Крѣвная обида** = тяжка образа.

Кровожадность = жадати крові.

Кровожадный = лютый, хижий, кровожадный (С. Жел.), кровожада (Кн.). — Ой ти кровожадо лютый! мало тобі горілки, крови моєї хочеш. Кн.

Кровожадность = хижість, лютість, кровожадность (С. Жел.), хижацтво.

Кровомщеніе = крѣвава помста.

Кровообращеніе = кровобіг, кровокруження. С. Жел.

Кровопійство = кровопійство і д. Кровожадность.

Кровопійца = кровопій, кровопійця (С. Жел.); д. Кровожадный; жирод, глутай, павук, п'явка.

Кровопролітіе = кровопроліття, різання.

Кровопролитный = крѣвѣвий. — Поліг в крѣвавому бою.

Кровосмѣйтель = кровомісник (Г. С.), кровомішник, кровозмішник. С. Жел.

Кровосмѣненіе = кровомісто (Г. С.), кровозмішення (С. Жел.), кровомішення. (Б. Н.).

Кровосѣка, ком. Hippobosca = кровосісень (С. Жел.), Hippobosca equina = кліщ кінський.

Кровотеченіе = кровотеча, кровотік, кровотіч. С. Жел. — І жінка одна, що була в кровотічі років 12 і багато витерпіла. К. Св. П. — **Остановить кровотеченіе** = затамувати, загамувати кров (С. Ш.), замовлянням — замовити кров. С. Аф.

Кровоточивый = кровотечный.

Кровохлѣбка, рос. Sanguisorba officinalis L. = родовик, сухозлотиця, ужа́че зілля.

Кровочистительное = кровогін. — Се добрий кровогін (про сироватку) — вона кров чистить. Кн.

Кровъ = 1. д. Крѣвля.

2. покрѣва, заступа, захист (С. Аф. З.), притулок (С. З.). — Не знаходячи собі притулку поміж лакеюватими людьми, шукає нового захисту. К. Х.

Кровъ = 1. крив, кров, крѣва (С. Л.), здр. — кривця, мазка (С. З. Л.), пасока (С. З.), рудá (С. З. Л.), юшка, переважно у жінок підчас місячки — кра́ска. — З правого крильця потече кривця. н. п. — Руда — не вода, розливати нікогда. н. пр. — Вдарю так, що й мазка потече, що й пасокою вмиєш ся. — Треба коневі руду пустити. С. Л. — Треба йому мазку пустити. Кр. — **Крѣвю нажитое** = крѣвѣвця. (Д. під сл. Крѣвний). — **Избѣтъ крѣвю** = обьюшити. — **И'стѣкъ крѣвю** = зійшов крѣвю.

2. рід, плід, плем'я, порода, найбільше зневажливо — ко́дло. С. З. Л. — Бо я панського роду — не ходила боса зроду. н. п. — Добра порода та лиха врода. н. пр.

Кровянистый = крѣвѣвистий.

Кровяной = кров'яний, рудяний.

Кроєніе, кройка = кроїння, країння.

Кроильница = стільниця, крамниця (домка, на котрій шевці ріжуть ремінь).

Кроильщикъ, ца = країльник, ця. С. Жел.

Кроить = кроїти, країти. — Кравець крає, як сукна має. н. пр.

Кроїщикъ = д. Кроїльщикъ.

Кроіиковый = кролячий.

Кроіикъ, Lepus cuniculus = кріль, кроль, самиця — крїліця (С. Л.), королиця, здр. — крїлик (С. Жел.), кроіик, корѣ-

лик, трусь, здр. — тру́сик. С. Ш. —
Очі, як у кроля червоні. н. пр.

Кролічій = д. **Кроликовий**.

Кромá = ски́ба, лу́ста, ба́йда, (хлі́ба з краю) — окра́єць, цілу́шка, здр. — ски́бка, ски́бочка, лу́стка, ба́йдиця, окра́йчик. — Одрізана скиба од хлі́ба, вже її не притулиш. н. пр. — Миску борщу дала та лусту хлі́ба одрізала. Кн.

Кромка = 1. д. **Кромá** (здр.).

2. крайка (С. З. Л.), окрайка, о́крáвка. — Він з сукнинних крайок килими робить. Кн. — Окрайкою підперезала ся.

3. край, окрайок, окра́єць (дошки пиляної).

Кромса́ти, кромши́ти = чикри́жити, кре́мсати, батувáти (С. Ш.). — На віщо так чикрижити? Треба б до ладу порізати.

Кро́мъ = окрім (С. Л.), окро́ме, крім, опрі́ч (С. Л.), опро́че, прі́ч. — Не вважай ні на кого, окрім Бога. н. пр. — Крім його нікого не було. — Опрі́ч любови, що к тобі маю, я всім убога — того не таю. н. п. — Не можна виправить, опроче як судом. Кр. — **Кро́мъ того́** = окрім то́го, що до то́го.

Кро́мшійний = окремний.

Кропа́тель, ни́ца = 1. па́рта́ч, ка. С. З. — Та який з його майстер? Так собі па́ртач та й го́ді.

2. писáка, писáчка (сп. р.). віршомáз, ка. — А я дурний, не бачивши тебе, цяцю, й разу, та й повірив тупорилим твоїм віршомазам. К. Ш.

Кропа́ти = коперса́ти, па́рта́чити (шити аби як). — **Кропа́ти стихи́** = вірші скла́дати (теж аби як або й зовсім погано).

Кропи́ло = 1. кропи́ло, здр. — кропи́льце: — З чим його стрівати? чи з кадилом, чи з кропилом? Кн.

2. рос. *Melilotus officinalis* Lam. — жовтий буркун, луговий буркун, заячий холодок, чемирайк. С. Ан.

Кропи́ти, ся = кропи́ти, бри́зкати, при́ска-ти, поре́скати, ся, (розсолон, ропою) — ро́пити.

Кро́пий = крихкий. — Камінь якийсь крихкий. — Ялина не гнучка — крихка деревина. Кн. — Черенки добрі та ле́за крихка (про ніж). Кн.

Кро́пкість = крихкість.

Кропотáти = д. **Брюжа́ти, Ворча́ти** 1.

Кропоткий, кропотли́вий, кропоту́нь, кропоту́нья = 1. д. **Брюза́**.

2. клопотли́вий, клопоту́н, морочли́вий ;

мару́дний, на, мару́да (сп. р.), чо́впа (сп. р.).

Кро́тъ, рос. *Anethum graveolens* L. = кріп, укріп, окріп. С. Ан.

Кросна́, кросны́ = 1. кросна́, верста́т (ткацький).

2. полотно́ (нововиткане), повинá.

Кротёнокъ = кротеня́.

Кро́ткий = тихий, сми́рний, ла́гідний, бла́гий, (надто, — пло́хий, плоху́та.

Кротóвикъ = д. **Котóвникъ**.

Кротóвина = кротовина́, куні́на, керті́чна (С. Жел.), кертóвиния (С. Жел.). — Ізпiткнув ся під Нечаєм коник на купину, заовив Ляшок, вражий син, його за чу-прину. н. п.

Кротóсть = тихі́сть (С. Жел.), ла́года, ла́гідність. (К. Св. П.).

Кро́тъ, зоол. *Talpa Europaea* = кріт (С. Л.), кертця (С. Жет.), потура́й (С. Л. Харьк.), особливої породи — зінське щеня́. (С. З.).

Кро́ха, кро́хотка = крі́хта (С. Л., крі́шка, кріхти́на, здр. — кріхiтка, крі́хотка (С. Л.), крішечка, росiнка, здр. рі́ска, рі́сочка, одрóбина, мн. кріхти, крішкi, оку́шки (С. З.). — Бач скільки накришили хлі́ба! Позбірай кріхти та понеси курам. — Росинки в роті не було, а вони вже й пообідали. Кн.

Кро́хотний = ма́люсенький, ма́нюсенький, дрі́бненький, дрі́бісенький.

Кро́шево = капу́ста шатко́вана.

Кро́шечка = д. **Кро́ха** (здр.) — **Кро́шечку** = крі́шки, трóшки, крі́хти, трі́шки, трі́шечки, трі́ньки, трі́сі. (Чайч.). — Вам смішки, а міні́ ні кришки. н. пр. — Нехай вам Бог здоров'я прибавить в ручки, в ніжки і в животок трішки. н. пр. — Миски, ложки, хлі́ба трошки. н. пр. — Не вже не любиш мене ні кріхти? К. К.

Кро́шечный = д. **Кро́хотный**.

Кроши́ти = 1. криши́ти, ло́кшити, (капусту) — сі́кти, (шатківницю) — шаткува́ти С. Л. — Покришив на локшину. Кн. — Хто чим понав, той тим локшив. Кот. — Молодиці заходили ся кришити локшину.

2. криши́ти. — Їж, та не криши.

Кроши́ться = криши́ти ся. — Зуби вже кришуть ся. — Камінь такий крихкий, так і кришить ся. — Яловичину крише на тарілку.

Кро́шка = д. **Кро́ха** (здр.), про дитину — ма́люсеньке, крі́хотка, капелі́нка, каплі́нка. — Мати над труною голосила :

дитиночко-каплиночко! Кв. — **Кро́шка та-баку** = кра́яння, різання тютюну.
Крошій = д. **Корайна**.
Кругленький = круглєнький.
Круглєхонекъ, круглєшенекъ = круглїсенький.
Кругляна = круглїсть.
Круглять = круглїти, круглїти (С. З.), закругляти, округляти, обкругляти.
Кругло = кругло.
Кругловатий, то = круглїстий, то, круглїстий, то, круглєнький, ко. — Попроводив круглїстї межї. Кн.
Круглоліций = повноліций, повновїдий, кругловїдий (С. Л.).
Круглость, круглота = круглїсть.
Круглий = круглїй, округлий. — **Круглий годъ** = цілий, цілісєнький, увесь рік. — **К. дуракъ** = д. під сл. **Дуракъ**. — **К. сирота** = сирота (без батька й матері), кругом сиротина. — Штани в його полатані, подрана свитина, куди не глянь — кругом бідний, кругом сиротина. Кн.
Круглішъ = круглїак (пенюк або камїнь круглїстий). С. З.
Кругліть = закруглювати ся, закругляти ся.
Круглякъ = д. **Круглішъ**.
Кругляшъ = д. **Круглішъ** (про пенюк).
Круговїдний = криговїдий. — Місяць круговїдий лебедєм плинув по небу. Кн.
Круговїна, круговєнка = круг, коло. — Станьмо в коло дружєньки пильнєнько. Ніщ. — А так станьмо усі в коло. н. п.
Круговїй = круговїй, коловїй. — **Круговїя чаша** = ручковї чарка (велика, з котрої пьють усі гостї, передаючи з рук до рук). — **Пить круговїю** = кружати, круглїти (С. З.). — Журба в шинку медгорїлку поставцем кружала. К. Ш.
Кругозоръ = кругогляд, видокруг, кругосвїт (Ос.) і д. **Горизонтъ**. — Прозорїй воздух розширяв кругогляд далеко. Лев. — **Съ широкїмъ кругозоромъ** = широкоглядий. — Широкоглядий полїтик. Батьківщина.
Кругомъ = 1. округ, округї, круг, вкругї, навкругї, кругом, навколо, над'около, звід'усїль. — Округ курая лягає на битїй дорозї. Кн. — Округи села все левади. Кн. — Не їдь навкруги ставу, не топи отаву. Кн. — Округ церкви сїчової калавури стали. н. п. — Круг містечка Берестєчка на чотири милї мене славї Запорожцї своїм трупом вкрили. К. Ш. — Золотоноша — кругом хороша. н. пр. — У

Луцьку усе не по людську: надокколо вода, а по серединї бїда. н. пр. — Гуде, аж округи луна їде. Гр.
 2. цілком, геть усе, геть чисто. — Геть усе поцінували і продали.
Кругомъ = кружка, кружком, кружкомї (С. Л.), в коло, очертом; обертом. — Сїли кружка та й давай пити. — Тодї то козаки очертом сїдали. н. д. — (Д. ще під сл. **Круговїна**). — Так нездужаю, що й годї! у п'ятах шинг, шинг, а голова обертом їде. С. Л.
Кругообразный = д. **Круговїдний**.
Кругообращєніє, круговращєніє = обертання вколо (С. Ж.), коловорот, кружляння.
Кругосвїтний = кругосвїтний.
Кругъ, здр. кружєкъ = круг, кружок, кружало, кружально, кружальце, коло, кільце; обїд, обїдєць; покотєло, покотїло (сп.), покотьболо (С. З.). — Намалюєте два круги, один більший, а другий, в серединї його, менший. Де-що про Св. Б. — Найбільший круг земля робить своєю середївою. Д. про Св. Б. — Мов покотєло червоїє, крізь хмару сонце занялось. К. Ш.
Кругї на водѣ = жмуркї. — **Сдѣлать кругъ** = обїхати кругом, навколо. — **Кругъ общества** = коло, товариство (С. Ш.). — Мовили, їж тую справу їх духовному коду належить. С. З. — Поїлав в таке товариство, що нічого путнього не вийде. — **Въ семейномъ кругу** = в рїдній сім'ї, в рїднїм колї. — **Въ своемъ кругу** = поміж своїми. — **Спїть ся съ кругу** = розпїти ся, знїти ся.
Кружевнїй = мережевий, мережковий.
Кружево = мережка, мережево. — Рукавчата шовком шитї, а в полах мережка, до дівчини чорнявої утоптана стежка. н. п.
Кружєкъ = д. **Кругъ**. — **Въ кружєкъ** = кружка, кружкомї, кружком, в коло, очертом. — Пр. д. під сл. **Круговїна** і **Кругомъ**.
Кружєніє = кружляння, крутїння.
Кружєчка = д. **Кружка** (здр.).
Кружєчний = кружковий, кұхлевий, карнавковий і т. д. д. **Кружка**.
Кружїть, ся = кружляти, кружати, крутїти, ся, вертїти, ся, вїти ся, (в дорозї) — круглїти, колувати, (про голуву) — морочити, ся, крутити, ся, чманїти. — То орли кружляють під хмарами. Кн. — Що літає ти, кружляєш, що у гаю ти шукаєш? Пч. — Крутїть ся, вертїть ся, не знає, де дїть ся. н. з. — Хто кодує, той дома не ночує. н. пр. — Голова

крутить ся. — Дивлюсь було, знялись з води утята, закахвають і ну степом кружлять. Гр.

Кру́жка, здр. **кру́жечка** = 1. кру́жка, кú-холь, здр. — кúхлик (С. З. Л.), на воду — водяничик. — Та візьмемо кúхлі старі, полив'яні горілкою наливані. В. Щ.

2. кв́арта ($\frac{1}{10}$ частина відра), ко́нов, ко́новка, коновочка. С. З. — Куплю тобі конов меду і другу пива. н. п. — Куплю тобі гарнець меду, коновочку пива. н. п.

3. (церковна) — карна́вка (С. З. Л.), ска́рбни́чка. — Ходить по церкві з карнавкою, збирає гроші.

Крупа́ = крупи́, (дрібні) — підто́чини, (подергі) — дерть (С. Аф.). — Гречані, яшні крупи. — Нема крупи́в. — Чорна гречка, білі крупи, держимо ся серце купи. н. п. — Треба собакам дергі дати.

Кру́сеник, **кру́сеня** = 1. ка́ша (крута).

2. ба́бка (з крупи́в з маслом, яйцями і сиром часом з цукром і родзинками).

Кру́сенька, **кру́си́нка** = кулі́ш, куле́шник, **кру́пник**, **кру́пничок**. — Косіть, братці, комишу, та й наварим кулішу. н. п. — Івасику-Телесику, зварю тобі кулешику. н. к.

Кру́пина, **кру́пінка** = 1. кру́пина, кру́пінка, зерно́, зерня́, тко.

2. д. Кро́ха.

Кру́пи́ца = д. Кро́ха.

Кру́пича́тий = кру́пича́стий, питльова́ний. — Питльована мука́.

Кру́пка = 1. д. Крупа́.

2. рос. Džaba verna = рижу́ха, чисте́ць. С. Ан.

Кру́пи́ва́тий = чима́лій.

Кру́пний, по = вели́кий, здоро́вий, буй́ний, буйно́, цупкий, цу́пко, (про дощ) — кра́пильстий, кра́пчийстий, (про овоч, зерно) — до́рі́дний, (про сі́ль) — дрі́бча́стий. — Буйний колос, буйна трава. С. Аф. Ш. — Ученик нехай читає тільки буйну печатю. К. Г. — Буйно книжку друковано. Чайч. — Цупка сі́ль. — Цупко сі́ль зім'ято. Чайч. — Та пішов дощик кра́пчийстий. н. п. — Дощ не дуже кра́пчийстий. Чайч. — Дорідні ви́шні. — Цього року до́рі́дна пше́нця. Лев. — Дорідні сливи. Кр. — Говорі́ть кру́пно = говорі́ти з се́рцем, з пересер́дя, сварі́ти ся.

Кру́пнѣ́ть = більша́ти.

Кру́подѣ́рня, **кру́пору́шка**, **кру́пору́шня** = кру́подѣ́рня (С. Л.), дра́чка (С. Л.), кру́пору́шка, пше́нору́шка.

Кру́пча́тка = 1. пита́ль, пита́ловий млин, кру́пча́тка (С. Л.).

Кру́пча́тний = пита́ловий. — Кру́пча́т-ная ме́льница = д. Кру́пча́тка 1.

Кру́пча́тий = кру́пнийстий.

Кру́пъ, мед. = крупа́.

Кру́пано́й = кру́пья́ний. — Кру́пьяна каша.

Кру́тене́ць = ва́лах, скі́п (д. під сл. Ба-ра́нь 1.).

Кру́тень = 1. ві́хор. 2. д. **Водоворо́тъ**.

Кру́тизна́ = кру́ча (С. З. Л.); круті́сть.

Кру́тити, ся = 1. кру́тити, ся, ві́ти, ся, звива́ти, ся, сукати́, ся. — Вірьовки вити, крутити. — Нитки сукати́.

2. кру́тити, верті́ти; куйо́вдити, ся. — Кру́тити ся, верті́ти ся, не знає, де ді́ти ся. н. з. — У ві́конця мати слуха, як на дворі завірюха кру́тить, стрі́ху розриває, сні́гом хати замі́тає. В. Щ. — На дворі завірюха куйовди́ла, бу́ря сумно ви́ла у димарь. О. Мир.

3. ві́ти ся, звива́ти ся. — Там, де Ятрань кру́то вье́ть ся, де по ка́міню бі́жить. н. п.

Кру́тобере́гий = кру́тобере́гий, бере́жистий, при́пичкува́тий (Сп.). — Щоб Дніпро кру́тобере́гий і лани і гори́ було́ видно, було́ чу́тно. К. Ш.

Кру́то́й, **кру́то** = кру́тий, то. — Кру́та го́ра. — Кру́тий бере́г. — Кру́та каша. — Кру́те яйце. — **Кру́то́й моро́зъ** = лю́тий моро́з. — **Кру́то** собра́вся вь до́ро́гу = разо́м, ра́птом зібрав ся в до́ро́гу. — **На дво́рі стои́ть кру́то** = на дво́рі ду́же хо́лодно.

Кру́ть = д. Кру́тизна́.

Кру́тѣ́ть = кру́ті́шати.

Кру́че = кру́ті́ше.

Кру́че́ніє = кру́ті́ння, верті́ння, сукані́я (д. Кру́тити).

Кру́чина = журба́, ту́га, сум, сму́ток, печа́ль, иноді́ — кру́чина. — Журбо́ю поля не пере́йдеш. н. пр. — Була робо́тища лю́дина, та журба зья́вила. н. пр. — Без ві́рного дру́га вели́ка ту́га. н. пр. — Нудьгу го́ду, журбу сповиваю́ і сум коли́шу. н. пр. — Бо куди́ я не уда́рюсь, у які́ краї́ни, то ні́коли не минаю́ горя та кру́чини. Аф.

Кру́чинься = завдава́ти жа́лю, сум на-во́дити, журі́ти, кру́шити. — Не завда-вай се́рцю жа́лю, бо я в чу́жім краю. н. п. — Та не журь мене, моя́ мати, бо я й сам журю́ ся. н. п. — Журба су́шить, журба кру́шить коза́ченька молодого. н. п.

Кру́чинься = журі́ти ся, тужи́ти, су-мува́ти, в ту́гу вдава́ти ся, смутити́ ся. — Не жури́сь, та Бо́гу помоли́сь. н. пр. — І жив не лю́била, і вмер не тужи́ла. н. п. — Ой не пла́чте, не жури́тесь, в ту́гу не вдава́йтесь: за́грав мій кінь воро́ньський,

назад сподівайтесь. н. п. — Годі сумувати — кинь лихом об землю.

Кручинний, но = журний, но, сумний, но, тужний, но (С. Ш.), журливий, во, смутний, но. — Поливали доріженьку, та й курить ся курно, розважали дівчиноньку — та й журить ся журно. н. п. — Смутний та невеселий сидів пан сотник. Кв.

Крушеніє = зруйнування, розбиття.

Крушина = рос. *Rhamnus cathartica* L. — жостір, жостер, крушина, хрѣбост, жостелина, *R. Frangula* L. = крушина, кручина. С. Ан. — Кручиною хату тощать, у сусіда соли просять. н. п.

Крушинний = жостіровий, крушиновий. — Рубай дрова до порога, крушині до ослона. н. п.

Крушить = 1. руйнувати, розбивати.

2. д. Кручинити.

Крушиться = д. Кручиниться.

Крыжовниковка = аг(т)русівка.

Крыжовниковый = аг(т)русовий.

Крыжовникъ = аг(т)рус (С. Ш.), аг(т)руст, агрест (укр.), вершина, веприна. (Гал.). С. Ан. — Агрус почав уже роспукувати ся. С. Ан.

Крылатый = крилатий, криластий (С. Л.). — Поливув орлом криластим. С. З.

Крылёчко = ганчок, рундучок. (Д. Крыльцо).

Крылёчный = ганковий, рундуківий.

Крыло, мн. **крылья** = крило, мн. крила (у птиць, комах, вітрика, невода, теж кінці військової лави), у брїля — криси.

Крылышко = крильце, крилечко, криля, ия. крилята, крилечка. — Гуси, гуси, гусятиня, візьміть мене на крилята. н. к. — Там голуби води пили, воркотіли, крильцями стрепенули. н. п.

Крыльный = криловий.

Крыльце = лопатка (у тварів). — Під лопаткою болять.

Крыльцо = ганок, ганок, ганки, присіпки, (верх над ганком) — піддашок, піддашня (без верху) — рундук, сходи, східці. С. З. Л. — Ой сиділа Марійка на ганку та краля червону китайку. н. п. — Та підемо до замку, поставімо на ганку. — Незабаром біля ганку стояла пара добрих коненят. О. Мир. — В присінках все пани сиділи, на дворі ж вкрут стояв народ. Кот. — На брехні собачі вибігла на рундук ще заспана, не розчесана Наталя. О. Мир. — Упала дівка на рундук. Гр. — Коні привернули до рундука. Кн.

Крыльцовый = д. Крыльчный.

Крыльцовый = лопатковий (д. Крыльце).

Крымчакъ = кримець. С. Жел.

Крынка = д. Кринка.

Крыса, *Mus rattus* = пацюк, на Подолі і в Галичині — щур. С. З. Л.

Крысёнокъ = пацятко (С. З.), щүрик (Под. Гал.).

Крысься = визьвіряти ся (на кого). — Так визьвірив ся на мене, що я аж злякалась. С. Аф.

Крысій = пацюковий, пацючий, щүровий.

Крыть, ся = 1. кріти, ся, укривати, ся, (хату дошками або соломомою) — настелювати, (снопами) — шпівати, (хворостом) — швзяти. — Купуй сукню шиту, а хату укриту. н. пр.

2. ховати, ся, переховувати, ся, кріти, ся. — Крий, ховай погане, а воно таки гляне. н. пр. — Не той злодій, що краде, а той, що крадене переховує. н. пр.

3. тайти, ся. — Тайла від Бога та чортів сказала. н. пр. — Дерево тліє, але вононь тайти ся десь в нім. С. Ш.

4. бити, (у)вбивати, побивати. — Тузом побив мою кралю (в картах).

Крыша = д. Крѣпля.

Крышка = покрішка, накрішка, накриття, (на діжѣ, бодню, труну) — віко, (на улик) — палуба, покривець, (на одѣжу) — верх, покрива, покрівка. — Своя хата — покрішка. н. пр. — Год у год діжа віком накриваєт ся? (н. з. — річка замерзає). — А сажать коровай в піч із віка. С. Л. — Зробили йому труну з горбатим віком. Кн. — На бодні не було віка. Кн. — Кожух линтваревий, а верх з доброго сукна.

Крыпительный = кріпучий. — Оце горілка так не нашої! і смаковита і кріпуча. Кн.

Крыпѣть, ся = крі(е)пити, ся, укрі(е)пляти, ся, скрі(е)пляти, ся, зміцняти. С. Аф., умі(о)цняти. (С. Ш.). — Укріпив Бог, як черепаху. н. пр. — Щоб йому живіт молодечий скрепило. н. д.

Крыпѣться = перемогати ся, непоступати ся.

Крѣпкий = міцний, цупкий, крі(е)пкий, твердий (С. Ш.), здоровий, сильний, дужий. С. З. Л. — Нехай бьють ся, коли міцні голови мають. н. пр. — Не поможе міцний Боже і воскова свѣчка. н. п. — Здоровий мороз. С. Л. — Здоровий вітер. — З дужим не борись, з багатим не судись. н. пр. — Тверда Русь — все перебуде. н. пр. — Тверда зіма. С. Ш. — **Крѣпкая стража** = пильна сторожа. — **Крѣпкая водка** = міцна горілка. — **Крѣпокъ**

на ухо = не дочуває, глухенький. — **Крѣпокъ на языкъ** = мовчазний, мовчуи. — **Крѣпкій сонъ** = міцний, товстий сон. — Спить товстим сном. н. к. — Не зробив то за тим, то за сим, то за сном товстим. н. пр.

Крѣпко = крі(е)пко, міцно, цупко, твёрдо (С. Ш.), дуже, здорово, вельми. — Хоч не гладко, але міцно. н. пр. — І цупко кулаки зтуливши, Дареса битись викликав. Кот. — Підтикав ся, підцеревав ся і пояс цупко підтагнув. Кот. — **Крѣпко на крѣпко** = дуже сильно.

Крѣковатый, то = кріпкенький, міцненький, ко.

Крѣкоголовый = (про коней) — твердоуздий, твердий, короткоуздий.

Крѣколобый = твердолобий.

Крѣкоуздый = д. **Крѣкоголовый**.

Крѣпнуть = 1. кріпшати, міцнішати, дужчати, твердішати, тверднути (С. Ш.), твердіти, тужавити (С. Ш.). — Мороз дужчає. — Сила міцнішає. — Грязюка тужавіє. 2. кліякнути, дубіти. — Руки від холаду кліякнути.

Крѣпонецкий, крѣпонецъ = д. **Крѣковатый**.

Крѣпостной = 1. кріпостний, замковий, фортечний. — Замкова церква. — Кріпостна брама.

2. кріпацький, підданийський, панський, панщаний (Лев.), панщанський, крі(е)пак, крі(е)пачка, піддонець (С. З.), панщан, панщанин, панщанна. (Лев.). — Же ни твій крепак; (нехай йому болячка!) через нього і ти стала, не хто, як крепачка. Кв. — Хіба ми панщанні? Кр. — **Крѣпостное право** = панське право, кріпачство. — **Крѣпостное состояніє** = підданство, кріпачство, панщина. 3. кріпостний акт).

Крѣпостничество = д. **Крѣпостной** 2. (К. право, состояніє).

Крѣпость = 1. міць (С. З.), міцність, кріпотá, твёрдість, твердотá (С. Ш.), сила. — Божої моці ніхто не перемає. н. пр. — Для міцности зашито двічі. Чайч. 2. кріпость, óкріп, фортеця (С. Ш.), в середині міста — замок. — Побачивши нову кріпость, козаки кинули ся, взяли її приступом і вирізали цілу залогу. Бар. О. 3. кріпость (акт). — **Купчая крѣпость** = купча. — **Закладная к.** = заставна, заставний лист.

Крѣпчатъ = кріпшати, дужчати, міцніти, міцнішати. (Чайч.). — Вітер дужчає.

Крѣпче = кріпше, дужче, міцніше. — Хто дужчий, той і луччий. н. пр.

Крѣпшиъ = 1. дужак, дѣбелень (Кв.), моцак, кремезний, кремязний. — Хот і більш шестидесяти було, кремязний ще дід був. Номис. С. З.

2. скупяга, скуперді, га, скіара (сп. р.), жмікрут, крекотень.

Крюковатый = карлючковатий, кривулячатий, колінуватий, кривий.

Крюкъ, крючѣк = гак, гачок, кріюк, кріючок, (з двома або чотирма гачками) — козулька, (дерев'яний) — карлюка, карлючка, закарлючка, ключ, ключка, (з булавою) — ковінька, (в одязі металічний) — гаплик, гапличок, (разом з петлею або бабкою) — дід і бабка, коник і коби́лка (Под. Вол.), коло дверей — за́щипка, для гри на струнах — бі́йце. — А на таку червк все хвостиком киває. Гул. Ар. — Взяли Байду ізв'язали, та за ребро гаком, гаком зачепили. н. п. — Рибалка удочку закинув, надівши на гачок чималий червчак. Б. Б. — Кожна ручка собі карлючка. н. пр. — Ой се ж та я криниченька і ключ і відро. н. п. — Візьми ключку та насмикай сіна. — Вбірала ся шпетенько: шнурочок до шнурочка, гапличок до гапличка. М. В. — А хата була на зацепці. н. к. — **Согнуть въ крюкъ** = В дугу зігнути, на поро́х стёрти.

2. карлючка, закарлючка (чоловік — причѣпа або крутій або й само крутістьво і ябеда). — Закарлючки гнути. С. З. —

Ввернуть крючѣк = карлючку загнути.

Крючить, ся = 1. карлючити, ся, кривити, ся, гнути, ся, згинати, ся, загинати, ся, козубити, ся.

2. утискати, угнітати. С. Ш.

Крюковатый = 1. карлючковатий (С. З. Л.), гачковатий; закарлючений. — Всякі знаки з під моїх рук виходили криві, гачковаті. Фр. — Закарлючений хвіст. — Чабани з довгими закарлюченими гірлятами. Зіньк.

2. причѣпа, причѣпливий.

Крюкотворецъ, крюкотворъ = кріючок, карлючка. (Прикладаєть ся звичайно до урядників, що гнуть карлючки в судових та інших справах).

Крюкотворетствовать = карлючки, закарлючки, артикули гнути, загинати.

Крючникъ = робітник, що переносить вагу кріючком.

Кряжъ = 1. окоренок, прикорень, пенё (одрубаний).

2. кряж, пасмо, стяр. — Пасмо гір. — Стягові гори. — Кряжові гори. С. Жел.
3. грунт, шар, верстvá (землі). — Піскуватий грунт. — Шар піску, шар глини.
4. грунт (тверда земля). — Докопались до ґрунту.
5. д. Крѣпѣнь 1.
- Крякати, крякнути** = крякати, кáхкати, крякнути, кáхнути. — Кахпула утка — на морі чутво. н. з.
- Кряква** = кáчка, свійська і переважно *Anas boschas* — кряжия (С. Л.), кряжанка (С. Жел.).
- Крякнути** = д. Крѣкати.
- Крякуша** = д. Крѣква.
- Кряхтѣти** = крѣкати, крѣхтати (Фр.). — Утер трохи не с пів відерка, напивсь і тільки що крѣктав. Кот. — Випив, покрѣктав, утер ся. Чайч.
- Кетати** = до речі, до діла, до слова, на́руч (С. Л.), на́ручно, на руку ковінька. — Не кетати = не до речі, не до слова, не до діла, не до ладу́, не до шми́ги. — Так до діла, як свини штани наділа, н. пр. — Бо чужая жінка тобі не до речі, дознаєть ся чоловік — побьє тобі плечі, н. п. — Вміє до слова своє вставити. Кн. — А міні й на руку ковінька. О. С. — Не до шмиги твоє слово. Кн. —
- Кетати случіться** = наго́дити ся. — Як раз і вони нагодили ся. Кр.
- Ктіторъ** = 1. фундатор (церква). С. Ш.
2. титарь, помішник його — підтитарій, підтитарий (С. З.), жінка — титарєва, титарі́ха, син — титарє́нко, дочка — титарівна. С. Ш.
- Кто** = хто. — **Кто бы ні былъ** = хто б не був. — **Кто нібу́дь, хто ни єсть, хто ли́бо** = хто небу́дь, аби хто. С. Л. — **Кто-то** = хтось. — Прийшов хтось, та взяв щось, бігти за ним — не знаєш за ним? (н. з. — вітер). — **Кого-то** = ко́гось. — Завидно, що в когось видно. н. пр.
- Ктому́** = до того, к тому́, окрім, опрі́ч того. — Руда та погана, до того ще й кирпата. — Сонлива молода невістка, а ще ктому не хоче робити. н. л.
- Кубариться** = круті́ти ся, верті́ти ся, як дзига, клубко́м коті́ти ся. — Кипув ся в двері та клубком по леваді. Кн.
- Кубарь** = дзига (С. Л.), вертілка. — Крути́ть ся, як дзига. н. пр. — Як дзига свѣт міні крутивсь. С. З. — **Скати́ться кубарѣмъ** = котко́м, клубко́м покоті́ти ся; полеті́ти сторч, сторчака́, беркі́цьнути ся. — Так і полетів сторчака. Кр.

Кубическій = кубі́чний.

Кубова́стый, кубова́тый = банька́тий, круглобо́кий. — Банька́тий глечик.

Кубокъ = кúбок (С. З.), пугарь, чарка (велика, найбільше металічна з покришкою). — Що з тих кубків, як повні сліз. н. пр. — Кубків паристих, в середині визлочоних 4. Ст. Оп. — Він з пугарем у руці саме до краковика розігнав ся. К. Ч. Р. — Повні чарки всім наливайте. н. п.

Кубъ = 1. алѣмбик, лѣмбик (С. З. — Переганяти горілку через лембик.

2. (геометр. і арихм.) — куб.

Кубы́шечки, рос. *Nuphar luteum* Smith. *Nymphaea lutea* = глѣ́чики жо́вті, жо́вте латаття, водяний мак, квітки — бабкі, овоч — збанок, збаночки, листя — капелю́ші, корінь — товсту́н. С. Ан.

Кубы́шка = банька (С. Ш.), кубу́шка. (Банька́тий глечик). — Банька на олію. — Візьми-но баньку, та наberi води. С. Ш. — Ім повну налили кубушку. С. З. — І грошики готовенькі в кубушечках у схові. Зіньк.

Кубы́шникъ, рос. *Cytisus biflorus* L'Her. = зіво́вать, дере́зà, ракі́тник, ракі́товий ку́щ. С. Ан.

Кувши́нный = глѣ́ковий, глѣ́чиковий, ж(з)бàновий.

Кувши́нчики = д. Кубы́шечки.

Кувши́нь, кувши́нчикъ = глек, глѣ́чик, глѣ́чикок (С. З. Л.), широкий — гладу́ш, гладу́щик, гладу́шка (С. Аф.), круглобо́кий — жбан, збан (С. Аф. З. Л.), банька́тий з вузьенькою шийкою — д. Кубы́шка. — Ї в глеку молоко. та голова не влізе. н. пр. — Візьме хліба, глек з водою, серпи по під паху. С. З. — Хоч на міні жупан драп, є й у мене грошей жбан. н. п. — Потти збан воду носить, поки ухò не вірветь ся. н. пр.

Куві́рканье = переки́дання, перевер́ти.

Куві́ркатся, куві́ркну́ться = переки́дати ся, перевертати ся, переки́нути ся, переверну́ти ся, беркі́цьнути ся. (С. Ш.). — Сердешний зві́р переки́дав ся, плагав, верті́в ся і качав ся. Кот.

Куві́ркъ = беркі́ць. — Беркі́ць у воду. С. Ш. — **Куві́рко́мъ** = беркі́ць, пере́кидьки, перевер́том, сторч, сторчака́ впа́сти, полеті́ти. — Як дав йому по потилиці, так і полетів сторч.

Кудá = 1. куді́, кудю́. — Куди йдем? До дому. Чайч. — Кудюю тут проїхати до Павлівки? Чайч. — Кудюю йти? Зіньк. — **Кудá ли́бо, кудá нибу́дь, кудá ни єсть** = куді́ небу́дь, аби куді́. — **Кудá-то**

= кудисъ, десь. — А де він? Пішов кудисъ.

2. на віщо, на що. — На віщо йому стільки грошей?

Кудá какъ = діво як, ач як! — **Кудá какъ хорошó!** = дё вже пак не гáрно. Чай.

Кудáхань = кудкудáкання. — Чути кудкудáкання курей. Фр.

Кудáхатъ = кудкудáкати, кокотіти. — Біжи, он курка кудкудаче — візьми яйце. — Хто хоче — сокоче, а хто хоче — кудкудаче. н. пр.

Куделица, кудель = куделя (С. З.), куделиця, кужіль, (на гребіні) — мичка, кўкла. — Ой кужілю, мій кужілю! я робити не здужаю. н. п. — Сама сіла куделицю присти. н. п. — Бідна Ева, одну з древа зірвала кисличку; збулась власти, треба присти на гребіні мичку. У. в.

Кудель-барашки, рос. *Primula veris* L. = божі рúчки, біла бўквиця, медяник, медяничкі, медяник-зілля, сорочі лапки, кóтики, первоцвіт, прóлєски (укр.), клóчики, гадінниця (гал.). С. Ан.

Кудерь, частіше мн. **кўдри** = **кўчерь**, частіше мн. **кўчері** (С. З. Л.), инові вживається і **кўдрі**. — Була в мене дівчина Орися — тоді ж міні сі кучері вили ся. Була в мене дівчина Варвара — вона ж міні сі кучері порвала. н. п. — Трапляється, що і в шолудивого кучері вьють ся. н. пр. Кн. — Виразала мати сина та й на косовицю, зачесала чорні кудрі аж на потилицю. н. п. — Ой піду я молодаю по над біроньками, та роспущу чорні кудрі по над біроньками. н. п.

Кудесить = 1. чарувати, чаклувати, відьмувати.

2. колобродити (С. З.), брóйти (С. Ш.), шурубúрити. — Що ти тут наброїв? — По улиці хлопців водить, всю улицю колобродить. н. п.

Кудесникъ, ца = 1. чарівник, ця, знахарь, ка, чаклун, чаклівниця, відьмак, відьма, ворожбит, ворожка.

2. штукáрь, ка, галабúрдник, ця,

Кудесы = чари, знахарство і д. Волхвоуаніє.

Кудреватый = кучерявенький.

Кўдри = д. **Кўдерь**.

Кудрявецъ, рос. *Chenopodium Botrys* L. = марь. С. Ан.

Кудрявить = кучерявити, кўчері звивати. — Ой хто ж тобі сі кучері звиває? Була в мене дівчина Ульяна, вона ж міні сі кучері звивала. н. п.

Кудрявчикъ = кучерявчик. — Маленький хлопчик кучерявчик.

Кудрявый, во = 1. кучерявий, во. — Кучерява голова. — Пливе човен води повен, та й накритий лубом; не хвастай ся, козаченьку, кучерявим чубом. н. п.

2. (про дерева) — д. **Вѣтвистый**, (про трави і квіти) — кучерявий, на пр. Кучерява м'ята.

Кудрявьѣ = кучерявіти.

Кудряжка = кучерявчик, кучерявка (кучерявий хлопчик або кучерява дівчинка).

Кўжель = д. **Кудель**.

Кузнєцкій = ковальський. — Дме, як міх ковальський. н. пр.

Кузнєцовъ = ковалів.

Кузнєць = коваль, жінка його — коваліха, син — ковалєнко, ковальчўк, дочка — ковалівна. С. З. Л. — Коли не коваль, то й кліщів не погань. н. пр. — Тому ковалю ліпше, що на два міхи кув. Кн.

Кузнєческий = д. **Кузнєцкій**.

Кузнєчество = ковальство, ковалювання. — **Занимáться кузнєчествомъ** = ковалювати.

Кузнєчикъ, ком. *Gryllus* = **кóник** (С. Л.), кобілка, *Tetrix* — кобілиця (С. Жел.) *Locusta* — трав'яний **кóник**. — Наш коник стрибунець живе так саме, як і сарана. Степ. — Живий коник — скакунець доцьвірінкався вкїнець. Байки Старицького.

Кузнєчйха = коваліха. С. З.

Кузнєчний = ковальський. — Здихнув тяжко та важко, мов міх ковальський. н. пр. — Сопе, як ковальський міх. н. пр.

Кузница = **кўзня**, мн. **кузні** (Кр.), инові вживається і **ковальня**. С. Л.

Кузничий = **кўзнячий**.

Кузовєнка, кузовокъ = **кóшик** і т. д. д. **Корзйна** (здр.).

Кўзовъ = 1. д. **Корзйна** (найбільше з лок або кори березової).

2. кіш, **кóроб** (екіпажа).

Кўзовьѣ = **ўлик** (плетений, що вішається на дереві для привади роїв, рійниця).

Куканъ = 1. **кукан**, **нанизка** (Вол.). — Піймав здорового окуня, та тільки хотів на кукаан нанизати, а він і вислизнув у воду.

2. **низка, в'язка**. — Купив низку риби.

Кўкинъ = **дўля** (С. Аф. З. Л.), **фига** (С. Ш.), **хвіга** (С. Л.), **москóвська бурўлка** (С. Ш.). — Ой люді, люді! чужім дітям дулі, а нашому калачі, щоб спав у день і в ночі. н. п. — Він думає, що я кличу, а я йому дулі тичу. н. п. — На відьмо! кричала вона, тикаючи дулі. О. Мир. — При-

везе тобі тато з міста московську бурульку. — Давать, крутить кўкинь = тикати, давати, сукати дўлі. — Показывать кўкинь в карманъ = показувати фігу в кишені (С. Ш.), кивати пальцем в чоботі. (Бар.).

Кўкла = лїля, лїлька, лїлечка. С. З. Л. — Була в мене наміточка, і ту дїтки вкрали, на лїльки подрали. н. п. — Говорить мамуня, що доня Галюня, як лїлечка тая гарненька. Пч.

Куклеванецъ = кукільван. С. З. — Потруїв рибу кукільваном. (Насіння Colocynthus).

Кўклина = лущайкі, шабатўрка (од льону).

Куклянка = кожўх з відлогою з оленевих шкур (в Сибірі).

Кукватъ = кувати. — Міні буде соловей щebetати, тобі зозули кувати. н. п.

Кўколка = 1. лїлечка, лїлька (д. Кўкла).

2. Рира — лїлечка (в змїнах комах), у мурашок — подўшка, подўшечка (Степ.). — З гробачка одного робить ся лїлечка, а через 20 день з лїлечки вилупить ся справжній жушок. Степ. — Цїх біленьких та круленьких мурашиних лїлечок люди визнають подушками. Степ. — Комашки, комашки, ховайте подушки, он татари йдуть і всі заберуть. н. пр.

Кўколь = рос. Lolium temulentum L. — кукіль і Lychnis dioica De. — кукіль, куколиця, купальник, слїпак. С. Ан.

Кўкольный = лїльковий. — Кўкольный театръ = вертєп (С. З.), кумедия. — Ходїм, подивїмся на кумедію.

Кўкить = терти очі (кулаком), кулакї росїти.

Кўкуль = д. Клобўк.

Кукурўза, рос. Zea, Zea Mays L. = кукурўза, кукурўдза (Прав.), пшеничка, пшїнка (Лїв.), вживаєть ся теж — кияхи, початки. С. Ан.

Кукушка, кукушечка, пт. Cuculus canorus = зозуля, зозулечка, зозуленька, зозўлька. С. Аф. З. Л. — Прилетїла зозуленька та й крикнула: ку-ку! н. п. — Ой коли б же я зозуленька, то я б собі крильця мала, ой стрепенулась, полинула б та до свого сина Івана. н. п.

Кукушечий = зозўлячий. С. Аф.

Кукушкить = зозўлини. (Д. теж Кокўшкить.)

Кулага = кваша. С. З.

Кулакъ = 1. кулак. — Будеш вік тужити, часом горювати, будеш кулаками сльози утирати. н. п.

2. мўлот (у мулярів).

3. палїя (котру забивають на березі для причалу), рало.

4. кулаки (вроблені у маиновий вал).

5. глитай (Кроп.), жмїкрут (С. Аф.), дерїлюд (Лев.), доюн. — Такий глитай, що й з рїдного батька злучить. — Попадись до його: він тебе так видоїть, що без сорочки підеш. Сказано доюн. Кн.

Куланъ = жбан, збан (метал. з носиком і покришкою. Пр. д. під сл. Кувшинъ).

Кулебяка = пирїг (довгий з кислото тїста, з рибою то-що).

Кулєкъ = кульок (з рогожки). — Понасть изъ кулєка вь рогожку = з дошў та під рївну. н. пр.

Кулемъ = д. Западнїй (для лову соболив і пєсцїв).

Куліга = 1. д. Кулікъ особ. породи Scolopax foedoa).

2. зруб, паленїна, новиня (де зрубано і випалено лїс під оранку).

Куликало = випивайло, пьїяниця, пїяк, пьїянюга.

Куликатъ = запивати, в горїлку вкидати ся.

Кулікъ, пт. Scolopax = кулік, здр. Куличок. — А кулик чайку взяв за чубайку. н. п. — Далеко кулику до Петровя дня = далєко кўцоמו до зайця. н. пр.

Куліса, частїше мн. кулісы = лаштўнки.

Кулічий = куликовий.

Кулічки, у виразї: у чорта на кулічкахъ = ка'зна де, далєко, у чорта в зубах.

Кулічъ = паска, (висока) — папушник, баба. — Христос воскрес! Рад мир увесї, дїждали ся ласки, тепер усяк наїсть ся в смак сьвяченої паски. Укр. в. — Обїйдеть ся Великдень і без гречаної паски. н. пр.

Культепъ = кўкса (з переламаними пальцями).

Культивировать, культиваторъ = культивувати, культурник. С. Жел.

Культь = 1. кїкоть. (Рука або нога, котрій бракує всїх пальцїв).

2. безпальчий, безпалько. С. Ш.

Культьвий = д. Культь 2.

Культьвѣтъ = шкандибати, шкитильгати.

Культянка = д. Культь 2.

Кума = кумя, кўмонька, кумася, кумасенька, (жїнка кумова батькам дитини) — пакушка. — Вона мїні кума — мого синка Івасика у хрест уводила. — Кума, кўмонька ти моя, як лєбїка білая ти моя. н. п.

Куманєкъ = кумась.

Куманіка, куманіха, рос. *Rubus caesius* L. = ожіна, ожинник (укр.), чорниця (гал.). С. Ан.

Куманьковъ = кумасів.

Кумачъ = китайка (червона).

Кумачный = китайчатий (з червоної китайки).

Куминъ = кумин, кумасин.

Кумиръ = божок, іділ, бован.

Кумиться = кумати ся. — Ми з нею покумали ся — разом у хрест уводили.

Кумовство = кумство (С. З.), кумівство. — Як умерла дитина, то й кумство пропало. н. пр.

Кумовъ = кумів.

Кумушка = кумонька, кумася, кумасенька.

Кумушкинъ = д. Куминъ.

Кумъ, мн. кумовья = кум, здр. кумась, мн. куми (прохані, стрічані і одкупні. Ман. ст. 183), батько дитини жінці кума — пакум.

Кумысь = напїток з кобилячого молока.

Куна, куніца, зоол. *Mustela* = куніця, кўна, кўночка. С. З.

Куній = куничий.

Кунять = куняти, окунів ловити. — Хто слуха, а хто окунів ловить. Кв.

Купало, рос. *Ranunculus acris* L. = козелець, дрібноцвіт, жовтобрюшник, зілля од трісці (укр.), терпї-біда (гал.). С. Ан.

Купальница = 1. д. Купало.

2. рос. *Trollius europaeus* L. = вівча лапа, вівчий копит, прикрит (укр.), волоче око, волівочко (гал.). С. Ан.

Купальный = купаловий.

Купальщикъ, ца = купальник, ця.

Купаніе = купання, купанка. (Лев.).

Купать, ся = купати, ся, (в калюжі, болоті) — калюжити, ся.

Купель = купеля, христильниця, хресальниця (С. Пар.).

Купена, рос. *Convallaria Polygonatum* L. = купзілля, купіна, ракові шийки, чеме-риця, натягач, одхасник. С. Ан.

Купецъ = купець, крамарь, дочка — купцівна, крамарівна, син — крамаренко, крамарчук.

Купеский = купецький (С. Л.), крамарський. — Купецький гандель. С. З.

Купечество = купецтво.

Купечествовать = купцювати, крамарювати.

Купина = куш, крак, корч. — А в мого двора нема ні кола, тільки росте один куш калини, та й та не цвїла. н. п. — Де крак, там і козак, а де байрак, там сто козаків. н. пр.

Купить = купити, (свїчку в церкві) — одмінити свїчку. (Лев.). — **Купленный** = куплений, купований. — Купований розум. Кв.

Куплеть = 1. (у віршах) — куплёт, коліно. — Просьпївав одно коліно та й перестав.

2. сьпівомовка. — Сьпівомовки Ст. Руданського. Видав Н. Г. Волинський. К. 1880 р.

Купля = кўшля, пікуп, куповання. — Купля руки пече, а продаж гріє. н. пр.

Купно = вкупі, укўп, разом, гуртом, спільно. — Як робити вкупі, то не боляти-ме в цупі. н. пр.

Купный = спільний, гуртовий.

Куполь = баня (С. Аф. З. Л. Ш.), вер-хушка — маківка. — Був у Києві і лазив на дзвіницю аж під самісеньку баню. С. Аф. — Лазить чоловік по церкві і примосує до бані драбину. н. о.

Купорить = зати́кати й засмолювати.

Купоросный = купервасовий, вітрого-левий.

Купоросъ, Vitriolum = купервас, вітро-голь. — Зелений, желзний, сапжний **купоросъ, V. martis** = купервас. С. З. — Мідний, сїний **купоросъ, V. coeruleum** = сїний камінь. — Бїлий, цїнко-вий **купоросъ, V. album** = вітроголь, крїмза (С. Жел.). — Піду до міста, куплю купервасу, намаляю брови та для того часу. н. п. — Купервасу купувала, чорні брови малювала. н. п.

Купрь = кўпра, підхвістя, (у птиць) — куприк. (С. З.).

Купцовъ = купців, купецький.

Купчая = кўпча. — Купив землю, та ще купчою не зробили.

Купчиха = купчиха, купчїця (Чайч.), крамарка.

Купчиха = крамарчук. С. З.

Купыръ, рос. Angelica = дзєнгель.

Купыръ красныи, рос. Antriscus sylvestris Hoffm. = бугїла, борщівник, свербїгуз, ганус. С. Ан.

Куранты = дзигарі (з музикою). С. Пав. — Дзигарі геленькають. К. Ш.

Курбеть = дібки, цпнки.

Курганъ = могила, (межовий) — копець, (з піску) — кучугура. — Ой у полі мо-

гила з вітром говорила. н. п. — Границю проводили, частіі коңці висипуючи. Л. В.

Кургузый = **куций**. — Пиймав кудого за хвіст. н. пр. — Що гусарин чорноусий, що на йому жупан куций. К. Ш.

Курєніе = 1. куріння.

2. курево, каділо.

Курєнный = **курінний**. С. З. — Курінний отаман.

Курєнокъ = курча, курча́тко, курче́ня, ку́ря, ку́ря́тко, мн. курча́та, курче́нят. С. З. — Возить ся, як квочка з курча́та-ми. н. пр.

Курєнь = **курінь**.

Кури́лка = 1. наро́дня великору́ська гра, в ко́трій передають запале́ну скі́пку, примовляючи: „живь, живь кури́лка!“, а в ко́го пога́сне, той дає фа́нт.

2. кімна́та для ку́ріння тютю́н.

Кури́ло = гу́ляка, гульця́й, гульві́са. С. З. — А гульця́й той усе п'є, при́йде до до́му, мене б'є. н. п.

Кури́льниця = каді́льниця, каді́ло.

Кури́льщикъ, ца = ку́рець, ку́рій, ка, (з лю́льки) — лю́лешник, ця. С. Л. З. — Добрий ку́рець май свою лю́льку і тютю́нець. н. пр. — Коли ку́рець, то є креса́ло й гама́нець. н. п. — Ку́рій, що потя́гне з лю́льки, то й плю́не. н. о. — Та́кий лю́лешник, що й не ви́пускає лю́льки з ро́та.

Кури́ний = ку́рячий. С. Л. — Ку́ряча слі́пота. — Безшта́нько — ку́рячий дя́дько. н. пр. (Дражнять малих хлопці́в, що ходи́ть без шта́нів або не хочуть одя́гати шта́нів).

Кури́тель, ница = д. **Кури́льщикъ, ца**.

Кури́тельный = ку́рильний; ка́дий (С. З.). — Ку́ри́тельный таба́къ = тютю́н, здр. тютю́нець. — Ку́ри́тельная тру́бка = лю́лька, здр. лю́лечка. — Ку́ри́тель-ное ве́щество = куре́во. — А тютю́н та лю́лька ко́заку в доро́зі знадоби́ть ся. н. п.

Кури́ть, ся = 1. ка́дити, ся, ку́рити, ся, (ладано́м) — ла́дани́ти, ся. — Од чу́ми лі́кари лю́дей і то́вар ку́рили. Макар. — Почав дия́кон ка́дити. — Ку́ри́ть димок, го́ловешки то́ там, то́ сим тлі́ють. Аф.

2. (тютю́н) — ку́рити, па́літи (С. Л.), пихка́ти, па́хкати. (Останні́ три сло́ва про ку́ріння з лю́льки). — Ку́ри́ть ли́хий по доро́зі. н. пр. (О́дказують, як хто проси́ть ку́рити). — Ой хо́де він, хо́де, по́хожає, він лю́лечку ку́ре, ку́ре, розку́ряє. н. п.

3. (горі́лку) — гна́ти, ку́рити, ся. — Гна́в горі́лку на ви́пинці, те́пер мене же-ну́ть з ви́пинці. Кн.

Ку́ри́ча = ку́рка, ку́ря (С. З.), здр. — ку́рочка, ласк. — ку́рі́почка, ку́рі́нка,

(гала́нська) — Га́ла́нка, (особли́вої поро́ди) — га́лага́нка, (ді́тське) — тю́тя. (С. Ш.). — Ко́му не ве́де́ть ся, то́ й ку́рка не несе́ть ся. н. пр. — Це́ ще́ тю́тя з поли́вня-ним носом. н. пр. — Бу́ває і в ку́рей не без кло́піт: чи́ може з яко́ї там печа́лі, чи́ бу́в на про́со недо́рі́д, але́ ку́рі́почки незду́жа́ть ста́ли. Зі́ньк. — Підси́чала ку́рі́почку, щоб ви́ве́ла ді́ти. н. п.

Ку́ри́чий = д. **Ку́ри́ний**. — **Ку́ри́чья слі́-пота́** = 1. рос. а) *Ranunculus arvensis* — ку́ряча слі́пота́, б) *Chelidonium majus* L. — глекопа́р, глечкопа́р, глади́шник, глади́шник, чистоти́л, сі́ре зі́лля, про-зо́рник, в) *Caltha palustris* L. — ла́таття, ка́лю́жниця, по́пики. С. Ан.

2. мед. *Noctalgia* — ку́ряча слі́пота́ (С. З.), ку́рочка.

Ку́рій = д. **Ку́ри́ний**.

Ку́ри́лять = ку́рлю́кати, ку́ргі́кати, ку́р-ли́кати. — Пере́пели підпідомка́ють, жу-равлі́ де́сь ку́рлю́кають на тирла́х. Номіс. С. З.

Ку́рникъ = 1. пи́рі́г (з ку́рятиною).

2. ку́рникъ (ха́ів), ку́ча (в ха́ті), ко́бець, ко́йка (ка́ітка). С. Л. — В мене ку́рка та́ й вкра́дена, че́рез ку́рникъ пропесе́на. н. п. — Не́ма де ку́рей де́ржать, тре́ба ко́вць зроби́ти.

3. ха́та без ко́міна й дима́ря.

Ку́ри́оска = кі́рпа, ки́рі́ата.

Ку́ри́осый = ки́рі́атий. С. З. Л. — Пере-хре́сти пі́с, щоб ве́ликий пі́с, а то́ ки́рпа-тий. н. пр.

Ку́ро́й = без ко́міна й дима́ря. (Д. Изба́ ку́ри́ня, Ку́рникъ З).

Ку́ри́лять = му́гика́ти. С. З. — Му́гиче со́бі під пі́с яку́сь пі́сню.

Ку́ро́вникъ, рос. *Euphorbia* = мо́лочай, мо-лоча́к. С. Ан.

Ку́ро́къ = ку́ро́к, за́йчик. (Полт. і Вол.). — Та́ вже шаба́лі заржа́вили, му́шкеті́ без ку́рків, а ще́ се́рце ко́зацьке́ не бо́їть ся Ту́рків. н. п.

Коро́лє́сити, ку́ролє́сничать = пу́стува́ти, фі́гілі́ стрі́бити, бро́їти (С. Ш.), коло́бро-ди́ти.

Ку́ролє́сникъ, ца = пу́стун, ха, шу-ка́рь, ка.

Ку́ропа́тка, ку́ропа́ть, пт. *Tetrao perdix* = ку́ропья́, ку́ропья́тко (Кр.), ку́рі́шка, здр. — ку́рі́почка (С. З.), мо́лода — ку́рі́пія́.

Ку́ропа́ткинь, ку́ропа́чий = ку́рі́пья́чий. — Ку́рі́пья́чі́ яйці́. — На́знав ку́рі́пья́че гні́здо.

Куролѣйникъ, куролѣйъ = рос.: а) *Cornus sanguinea* L. — свидіна, свидва, спиж, свидовѣ дѣрево (С. Ан.), б) *Agallia argensis* L. — кúрячі бчки, кúряча слѣпотá. С. Ан.

Куроцапъ = курохвát (С. З.), куроцап. (Що краде курей і хабарник дрібний). — Мов в школу з торгу курохвát. Кот. — Не дурно його куроцапом, цього урядника дражнить: навѣть з бублейниць хабарі лупить.

Куртáжний = фáкторний.

Куртáжъ = фáкторове, фáкторне, фáкторовне (С. Ш.), викрутáрне. — Через фáктора позичив гроші і заплатив йому фáкторового 10 карбованців.

Кúртка = кúртка, кудціна (на хутрі) — кажанок. (С. З.).

Куршка = кúрево, (з смоли) — козубѣць, (з туль на дереві) — скрепúха. — Підкурив піч скрепуюху.

Курчáвка = кучеря́вка, кучеря́вочка.

Курчáвий, курчáтый = кучеря́вий. (Д. Кудря́вий 1).

Курчáвъть = кучеря́віти.

Курчевáтый = кучеря́венький.

Курчѣнокъ = д. Курѣнокъ.

Кúры, 2 відм. — куръ = кúри, курей. — На базáрѣ мно́го куръ = на базáрі багáто курей. — Стрѣньт кúры = бісики пускáти.

Куръ-зелье, рос. *Mercurialis perennis* L. = прѣліски, бажáнна травá. С. Ан.

Курѣзньий = кумѣдний (С. З.), чудний, чудасійний.

Курѣзь = чудасія, кумѣдия.

Курѣрь = гінѣць. С. Аф. З. — Хмельницький послав гінця до Хана.

Кури́ = 1. курча́ і т. д. д. Курѣнокъ.

2. индичá, индичáтко, мн. индичáта.

Кури́тина = кúрятина.

Кури́тникъ, ца = 1. д. Кúрникъ 2.

2. курола́тник, ця (що торгувать кури́ми). — Усіх курей прода́ла курола́тником.

3. курохвát, ка, куроца́п, ка, (що краде курей). С. З.

4. рос. *Galeopsis* — жабри́й, жа́брик. С. Ан.

Кури́тий = кúрячий.

Кури́тня = д. Кúрникъ 2.

Кури́чий = д. Кури́ний. — Кури́чья травá, кури́чы черѣвы, рос. *Stellaria media* Smith. = мокре́ць, мокри́ця. — Кури́чья слѣпотá, рос. *Lamium purpureum* L. = ша́ндра, кра́сна кропива́ і д. Кури́чья слѣпотá і Куролѣйникъ.

Куса́ка = 1. ком. *Mordella* = щіпавка. — Щіпавка хоч і не дуже добре, а все ж літає. Степ.

2. куса́ка, кусли́вий, кусю́чий. — Зв'ятливого не бій ся, а кусливого. н. пр.

Куса́ніе = кусáння.

Куса́ть, ся = 1. кусáти, ся, гри́зти, ся. — Скажний собака і хазяїна кусає. н. пр.

— Гриземо ся, мов собаки, за маслак смердячий. К. Ш. — **Куса́ющийся** = кусли́вий, кусю́чий (д. під сл. Куса́ка 2).

2. щипáти, ся, пекти́. — Перець пече в роті. — Товáръ кусáется = дýже доро́гий, дѣрого коштує.

Кусѣще = кусáн, кúсе́нь, шмат, ски́ба і т. д. д. Кусѣ́къ (поб.). — Одрі́зав отта́кий куса́н. — За шмат гнилої ковбаси у вас хоч ду́шу попроси́, то віддасте. К. Ш.

Кусѣ́вый = кусковий.

Кусѣ́къ, кусѣ́чекъ = кусѣ́къ, кус, кúсе́нь, поб. кусáн, здр. — кусѣ́чок (С. Л.), шмáтѣ́къ, шмат (С. З. Л.), шмáтѣ́чок, кавáло́къ (С. З.), кавáло́чок (прав. і гал.), хлѣ́ба — ски́бка, ски́ба, ски́бочка (С. З.), шмáтѣ́къ, лúста, лúстка, лúстѣ́чка (С. З.), ба́йда (С. Ш.), в краю одрі́заний — кра́й, окра́сць, окра́йчик, мýса — шмáтѣ́къ, кусѣ́къ, дрі́бненько покра́йного — кри́шенник, кри́шені́на, чо́го кри́хкого, на пр. соли — дрі́бѣ́къ, дрі́бѣ́чок (С. Л. З. Аф.), са́хару — гру́дка (С. З. Аф.), гру́дочка, масла, каші́, глини то-що — гру́дка, здр. гру́дочка, поб. грудомáха, глини замішано́ї — шпáрунок, па́перу — кла́птик, тканини — кла́пѣ́ть, кла́птик (С. Л. З.), шмáті́на, ці́льний — шту́ка, ці́льний, про полотно́ — сувій, сувійчик (С. З.), шку́ри старо́ї — шкура́т (С. З.), шкура́тѣ́къ. — Не сама ж я при́ла, кума помо́гала, дала я їй миску пі́шона, ще ї три куски сала. н. п. — Відвалив криги отта́кий кусе́нь. н. к. — Проханий шмáток торго́ дере. н. пр. — Добрий борщ і ка́па, як є шмáток мýса. н. пр. — В чужих руках завше більший шмáток. н. пр. — Хлѣ́ба ні шмáтка, соли ні дрі́бка. н. п. — То і курку, і печеню́ і кавáло́к ки́шки, все, що було́ у торби́ні, стере́бив до кри́шки. Руд. — Шту́ка сукна, сувій полотна́. — Одрі́зана ски́ба од хлѣ́ба, її не приту́лиш. н. пр. — Не позичала ні лусточки хлѣ́ба, ні ложечки соли. н. п. — Як окравѣ́ на столі́, то і ду́ші веселі́й. н. пр. — Гру́дочку кашки́, кильце ковбаси́. н. п. — Цур дурня́ та масла́ грудка! н. пр. — На полуде́нь ковбаси́ або кри́шені́ків сала́. Ос. — Дме́ть ся, як шкура́т

на огні. н. пр. — Тобі, мамо, та навійчики, а мінї та сувійчики. н. п. — Кусень хліба. Кр.

Кустарникъ = чагарник (С. З.), чагарникъ (К. З. о Ю. Р.), чагаръ (С. З. Л.), чагарі, куші, корчі, (в балці) — байракъ. (С. Аф.). — Ідуть вони темними лісами, їдуть чагарями, їдуть вони пустим зрубом, буйними ланами. Руд. — Тоді Ляхи догадливі бували, усі по куцах, по лісах по-втікали. н. д. — Прошу вас, братця, як будете до байраків прибувати, тернові гильки рубайте, мінї признаку покидайте. н. д.

Кустарний = чагарниковий і д. **Кустистий**. — **Кустарний промыселъ** = дрібний промисел. — **Кустарня** издѣлія = домашні вироби, (про полотно) — домоткане, домоткан (С. З.), про сукно — домодільне. — Полотно домоткане. — Гарна у пана свитка, мабуть не з домодільного сукна. Кн.

Кустаръ = дрібний промисловець, що готує різні вироби дома, руками, без фабрицьких машин, або на простих станках.

Кустикъ = кущик.

Кустистый = кушистий, купчистий, корчистий, (про хліб і траву) — рунистий. — Жито таке рунисте, що аж за очі бере. Кн.

Куститься = кушїти ся, корчїти ся, (про хліб і траву) — рунїти ся. — А трава як щїтка: одна одну пре та рунить ся. Кн.

Кустовой = кушовий, кушастий, кушоватий. — Ся цибуля в стрїлку не йде, се кушаста. Кн.

Кустъ, кустокъ, кусточекъ = куш, здр. кущик (С. Л.), крак, корч. — А в мого двора нема ні кола, тільки росте один куш калини, та й та не цвіла. н. п. — У нас де крак, там і козак, а де байрак, там сто козаків. (Костомаров — Б. Х.).

Кусъ = д. **Кусокъ**.

Кутать, ся = кутати, ся, обгортати, ся, тушковати, ся. (С. Ш.). — **Кутать печь** = затуляти, затикати. — На віщо ви так тушкуєте дітей?

Кутѣжъ = гульня (С. Л.), гульба, загра. — Шукаю його та шукаю, а він у шинку з чаркодудами загра справля. Кн.

Кутейникъ = духовний, (зневажливо) — книшохват, книшолап.

Кутерія = 1. д. **Выбога**.

2. гармидер, розгортїйш, шарварок (С. З.), сумяття (С. Л.), колот, колотнеча, буча, колотня (С. З.). — Такий гармидер, непаче Орда підступа. С. Аф. — За онучу та збили таку бучу. н. пр.

3. риба *Salmo lacustris* = головатиця. С. Пар.

Кутило = гультий, гуляка, гульвіса (С. З. Л.), чаркодуй, заграй, бражник. — Гультий не робить, тільки п'є, прийде до дому, мене б'є. н. п. — Такий заграй, що всю батьківщину з москалями сплюндровав. Кн. — Голїнний бражник — як почне гуляти, на цілий тиждень. Кн.

Кутить = 1. крутити, вихровати (про вітер). — Крутить, стрїху розриває, спігом хату замітає. В. Ш.

2. гуляти (С. Л.), гультяувати, пїти-гуляти, курїти, бенкетувати (С. Ш.), пїячити. — Троянці добре там курили. Кот.

Кутникъ = куча (курник під лавкою або під полом). С. Л.

Кутокъ = 1. анат. *Cantus oculi* — куток, куточок. — Ще добре що в куток, а не в середину ока попав.

2. д. **Кутникъ**.

Куть = 1. кут, куток (в хаті коло дверей).

2. матнї, гузїр (невода). С. Аф.

Кутья = коливо. С. З. — Панахїду пїли, а кутьї не їли = панахїду одсьпівали, а колива не їли.

Кухарить = куховарити, кухарювати.

Кухарка = куховарка (С. З. Л.), кұхарка. — Я б тебе цілував, мїлував, а до печі куховарочку наняв. н. п. — Їх дочки стануть кұхарками, сини в неволї пропадуть. Кн.

Кухаркинъ = куховарчин, кухарчин.

Кухарничать = д. **Кухарить**.

Кухмейстеръ, кухмістръ = 1. кұхарь, кұхар. (С. Л. З.).

2. **кухмайстер**.

Кухня = кұхня, пекарня. (С. З. Л.). — Пекарня дух любить. н. пр. — А дворак неборак не хоче робити, лиш від станї до пекарнї люльку закурити. н. п. Б.

Кухонный = кухенний (С. З.), кұхняний (Кн.), пекарняний.

Куча = 1. кұпа, здр. кұпка, кұча, здр. кұчка, поб. — кучугұра, (зернового хліба, полови) — вұрох, (хворосту, лому) — вāлява, (буряків, огірків то-що) — бурт. — Чорт бїса з під кұпи бачить. н. пр. — Труп кұпою на кұш. К. Ш. — Пшениці ворох був не вкритий. С. З. — Забравсь, як свиня у ворох. н. пр.

2. багато, сила, кұча, тиск. (С. Ш.). — Куча народу. С. Л. — І панства чортів тиск було. Гр.

Кучеляба, рос. *Strychnos Nux vomica* L. = цимбұха.

Кучерская = маштарня. Вол.

Кучерской = візничий, поганяйлівський (Номис.), маштап'реський.

Кучерь = візник (С. Л.), возниця, поганійло (С. З.), погбич (С. З.), машталір. — А коні правив машталір. Кот.

Кучить, ся = 1. згрібати, згромажувати, ся, кұпчити, ся, скуплювати, ся.

2. кучити, докучати, набридати. — Кучити послам, аби домовляли ся. С. З.

Кучища = кучугура.

Кучка = д. Куча (здр.).

Кущакъ = пояс, пас (С. З.), шкурятиний разом з гаманом на гроші — черес. (С. З.). — Сидить козак на могилі, сорочку лає, він кинув ся до череса — копійки не має. н. п. — Черес із червінцями. Кр.

Кущаніе = їдіння, їда, їдіння. (Кр.). — Застав його за їдою.

Кущанье = страва, потрава, їжа, їство, їда, наїдки, (варене) — вариво, варене, (печене) — печення, печісте, печене, (скоромне) — скоромина, скоромне, (псене) — псінина, псінє. — Голодному кожна страва добра. н. пр. — Хліба не пік, страви не варив. Кн. — Яка приправа, така й потрава. н. пр. — На їву був трохи вередливий. Кн. — Були там усякі їства шгучві. Кот. — Хліб та вода — то козацька їда. н. пр. — Сьогодні варива нема, тільки печене. С. З. — Все стоїть на столі: і напійки і наїдки. Кр. — *Різні страви народні на Україні*: білос або бігус (ковбаса або м'ясо, печені або варені з квашеною капустою з салом), бринза або гліганий сир (сир з овечого молока), бұчик або бұчики (галушки або варениці, смажені на маслі, їдять з сметаною або з медом), варєники (періжки з сиром або ягідми, варені), варениці (шматочки тіста, зварені, їдять з маслом і сметаною), галушки (галки або шматочки тіста з юшкою з олією або салом), голубці (каша часом з м'ясом, загорнута в капустяних листах), затірка (юшка з тіста, розтертого дрібненько з олією або маслом), катламá (коржі в баранячому смальці), груця (яшна каша з горохом), квáша (соложене тісто з грушками або калиною), кутá (пшениця зварена з медовою ситою або риж з родзинками з мидялевим молоком, обрядова страва на Св'ятвечір або на Голодну кутю), лемішка (запарене окропом борошно з молоком або маслом), локишина (різане тоненько тісто, зварене), макорженики (рі-

зані яблука, спечені в яйцях), мамалига (кукурузяне борошно, запарене окропом, з маслом), орішки (пальчики з тіста на смальцю), пампушки (буханці з олією і цибулею або часником), пенцáк (каша з цілих яшних крупів), постромá (сушена на сонці баранина), пұтря (рідка лемішка), ряб-кó (з пшона з м'ясом), тетєря (з гречаної муки з пшоном, з олією), ұтрібки (солянка з печінок і тельбухів), хомá (тертий горох з сїм'ям), шарпаніна або баба-шарпаніна (пшеничне тісто з юшкою з тарані або чабака), шийник (зраковий шийок), шуликі (коржики з маком і медовою ситою), шупóня (горох з пшоняною кашою). Про українські народні страви д. Маркевича — „Обычаи, повѣрья, кухня и напитки Малороссіянъ“. К. 1861.

Кұшатъ = їсти, годувати ся, живіти ся, кормити ся, хліба-соли вживати, власне їсти й пити, особливо — обідати й вечєрати. — **Кұшайте!** = годуйтеся, живітеся, кормітеся, трапезуйте: пийте. — Не турбуйтеся, люди добрі, годуйтеся на здоров'я! Ос. — Зживіть ся дітки, щоб росли як квітки. Кн. — Корміте ся (за обідом) люди, бо полудня не буде. Кн. — Трапезуйте, люди добрі! Лев.

Кущачєкъ = поясóк, черешóк (д. Кущакъ).

Кущачный = поясóвий.

Кущетка = канáпка, канáпєя (мняка).

Кущуръ, рос. Scirpus = осітняг. С. Ан.

Кұша = намет, шатрó, курінь, катріга. С. З. — Прáздникъ кұшей (у жидів) = кучки.

Куякй = тилигй. (С. З. III, К. Ч. Р.).

Къ = до, на, під, к, як. — **Къ востóку**, **къ западу**, **къ сѣверу**, **къ югу** = на схід, на захід, на північ, на південь. — **Къ вєчеру** = над вєчір, прóти вєчера. — **Прибѣгáтъ къ Бóгу** = удавати ся до Бóга. — **Идти къ кому** = їти до кого. — Пішов до поща. — **Любóвъ къ людямъ** = любóв до людєй. — **Идєтъ лицю** = до лиця, личить. — Їй дуже личить червона керсетка. — **Пригласить къ обѣду** = позвати на обід. — **Приговорить къ смєрти** = засудити на смєрть. — **Къ сожалѣнію** = на жаль. — На превеликий жаль, я не міг роздобути тієї книжки. — **Къ стыду** = на сором. — Людям на сьміх собі на сором. н. пр. — **Къ концю** = на кінці, на прикінці, на кінєць. — **Перемѣнитъся къ лүчше-**

му = змінитись на краще, на ліпше.
 — Къ немѣ, къ ней = до нбѣго, до неї.
 — Къ чемѣ клонитесь = до чоґо идѣть

ся. — Я вже бачу, до чоґо воно йдѣть ся, та навітѣкача.

Кумвѣль = д. Кимвѣль.

Л.

Лабазникъ = 1. мучник (крамарь, що торгує борошном та крупами).

2. рос. *Spiraea Ulmaria* L. = бузина болотна, медунія, гіршник, огіршник, кашка, жаб'ячі конопельки. С. Ан.

Лабазня, лабазъ = крамниці (де продають борошно і крупи).

Лабазитесь = ластити ся, лаштити ся (С. Л.), лабузити ся, підлабузювати ся, підсипати ся. — Бій ся не того собаки, що гавкає, а того, що ластить ся. н. пр. — Чоґо ж так лаштити ся тепер до мене? Гр. — Підлабузивсь до горлиці горобець, наче й справді запорозький молодець. Б. Г. — А до мене губерець підсилавсь і любови добивавсь. Кот.

Лѣва = 1. лѣва, гамула. — Засипало лѣвою.

2. клѣдка. — Ой у полі річка, через річку кладка. н. п.

3. живий міст.

Лѣвина = скиба сніґу, що звалила ся з горі.

Лавировать = кружити, крутити ся, бардіжати (вживаєть ся на Дніпрі); сновигати. — Сновигає між людьми й між панами, щоб не зачепить ся за коґо. Кн.

Лѣвка = 1. лѣва, лѣвка, лѣвонька, (рухома) — ослін, ослінець, ослінчик. С. 3. Л. — Як на лѣвці лежав, було міні трохи жаль, як до гробу понесли, то всі жалі відійшли. н. п. — Коло його стара мати сидить на ослоні. К. Ш. — Я б ставив хатоньку, ти б помогала, я б робив лѣвоньку, ти б гемблювала. н. п.

2. крамниці (С. 3. Л.), крамарня, крамка, sklep. (Гал. Прав.). — Ой тікала Бондарівна по межі крамниці, та й вистрелив пан Канювський з нової рушниці. н. п. — На полиці у крамниці всякого товару повно було. Кн. — У Києві, чи в Полтаві, чи в самій столиці з мазницею мужик ходить помежи крамниці. Руд. — А комора у жидка була і крамниці, часом і різниці. Руд. — **Книжная лѣвка** = книгарня. — Так самих приказок Гребінки нема по книгарнях. К. Х. — **Сѣбѣжная лѣвка** = шевня. С. 3.

Лѣвочникъ, ца = крамарь, крамар, ка,

зневажливо — крамарчѣук. С. 3. — Крамарь заправив так ціну, що нема чоґо й торгуватись. — А ти як хоч зови — на все позволяю, аби тільки не крамарем, бо за те й подаю. К. 3. о Ю. Р. (з напису під мальованим Запорозцем).

Лѣвочниковъ, лѣвочницынъ = крамарський, крамарів, крамарчин.

Лѣвочный = крамний (С. 3.), крамський, крамовий. — Дай міні, милий, крамную сорочку. Деж тобі, мила, крамнини шукати? Будеш миленька в плоскімні лежати. н. п. — Крамні платки купувати та лірникам дарувати. н. д.

Лавръ, рос. *Laurus nobilis* L. = лавр, лаврина. С. Жел. — **Пожинають, собирають лавры** = слави заживати, залучати, добувати. — Ой хотів козак Сопрон та й славошки зажити, гей зібрав військо запорозьке та й пішов Орду бити. н. п. — Гей нум, браття, до зброї, на герц погуляти, слави залучати! М. Лобода. — **Почивать на лаврахъ** = спочивати після великої й славної праці.

Лѣвѣнка = крамничка.

Лѣгерный = таборівий, обозний.

Лѣгеръ = табор (С. 3. Л. Ш.), кіш (С. 3. Л.), обоз (С. 3.), стан (С. Л.), становисько (С. 3.), місце, де був табор — таборище. (С. Ш.). — Прощу я вас, добре дбайте, на лѣдські табори наїзджайте, лѣдські табори на три часті розбивайте, Ляхів у пень рубайте. н. д. — Собор поділив ся на два табори. Бар. О. — А вони стояли кошом у Великих курганів. С. 3. — Гей летить бомба з московського стану, та й посеред Січи впаде. н. п. — З того становиська рано рушивши. Л. В. — **Стать, расположиться лѣгеремъ** = табором, кошом, обозом стати, отаборити ся. — От він отаборив ся з військом над морем. н. к. — **Стоять лѣгеремъ** = табором, кошом, обозом стояти, таборувати. — Біля Мотовиловки року 1665 таборував з військом Гетьман Брюховецький. Кн.

Лагуна, мн. лагуны = лиман (коло Аде-су), озеро, що відділило ся від моря, ями з морською водою коло моря.

Лагунка = мазниця. — Пропив дрюки і важиці і з дюгтем мазниці. н. п.

Ладить, ся = лагодити, ся (С. З.), ладнати, ся (С. З.), ладити, ся, лаштувати, ся (С. З.), рештувати, ся; єднати, ся, згожувати ся, годити ся, умовляти ся. — Лагодити віз у дорогу. — Лагоди, мати, постіль: сім подушок пухових під пана молодого. н. п. Под. — Та заходились рештовати вози в далеку дорогу. К. Ш. — Почали годити ся за ціну. — Не страшно женити ся, страшно пона єднати. н. пр. — **Діло ладится** = діло в лад, на лад пішло. — **Діло не ладиться** = діло не в лад пішло. — Коли мов не в лад, то я з своїм назад. н. пр. — **Онъ со всіма ладить** = він зо всіма в лад, в добрій злагоді. — **Не ладить між собою** = між ними нелагода. — Ой ти старий, я молода — чом між нами нелагода? н. п.

Ладно = 1. лагідно, в лад, в злагоді, у згоді (С. Л.). — Живіть, дітки, любенько, у згоді. С. Л. — Живім у злагоді, при добрій годині. С. Л.

2. добре, гаразд, сількісь, нібси. — А що як пошив свиту? Добре. — Приходь завтра! Добре! (або гаразд, сількісь!).

Ладний = 1. лагідний.

2. добрий, хороший, гарний, не згірший.

Ладонка = 1. ладанка, подушечка.

2. кадильниця, кадило.

Ладончатый = долонястий. (Д. Ладонь 1.)

Ладонъ = ладан, кадило. — **На ладонъ дышетъ** = на Божій дорозі, на тонку пряде, (шуткуючи) — три чисниці до смерті. — Сидить така безщасна, — подумавши — три чисниці до смерті. Чайч.

Ладонь = 1. долоня, здр. долонька. С. Аф. З. (Д. Ладоша).

2. тік. — Як на току не молотить ся, то в хаті колотить ся. н. пр.

Ладоша, частіше мн. **ладоши** = долоня, долонька, долоньки, долоньки. (С. Аф. Л.). — Іде хлопець, іде малий, та в долоні плеще: гуляй, мати — нема батька іще. н. п. — **Бать вь ладоши** = плескати в долоні, в долоньки, (до дітей) — ладки робити, ладусі, ладусеньки. — Ладки — ладусі! а де були? В бабусі. — А що їли? Кашку. (Прямовляють до дітей, плещучи в долоні).

Ладунка = ладівниця, здр. ладівничка.

С. З. — У ладівниці ні однісного набою. н. п.

Ладъ = 1. лад. — Добрий вечер, нене, чи в лад без мене, чи заметені двори, чи за-

стеляні столи. н. п. Под. — Погано снівають — зовсім ладу нема.

2. лагода, згода, злагода. С. Л. — Живуть у добрій злагоді. — А вже тій сварці годі. Дай рученьку, жиймо в згоді. н. п. Под. — Лучче солом'яна згода, як золота згада. н. пр. — Спіяники у згоді жили, то й нікого не бояли ся. Зінк. — Як будете одностайно в згоді жити, ніхто вас не подоліє. Зінк.

Ладья = човен і д. Лодка.

Лажный = промінний.

Лажъ = промінне, різниця від проміну якої монети на іншу.

Лазаретъ = д. Больница.

Лазать, лазитъ = лазити, повзати, плазувати (С. З.), на гору — злазити, вилізати, дерти ся, з гори — злізати, рачки — рачкувати. — На стіну дереть ся. Чайч. — Молодиця капусту шаткує, а дитина за нею рачкує. н. п.

Лазея, лазейка = пролазка, вилазка (С. Л.), лазівка (С. Жел.). — Свині в городі — мабуть десь вилазка є. С. Л.

Лазка = лазіння, повзання.

Лазня = ступанка, дошка з дірками, замість драбини.

Лазоревка, пт. *Parus coerules* = синиця (блакитна).

Лазоревый, лазуревый = блакитний (С. З.), блакитний. (С. Л. Ш.). — У блакитному безмірі сонце плине і палає, гори, ліс, луки і річку теплим світлом обливає. В. Ш. — А по над всім блакитне небо сталося і сонце йшло та хутору сьміялось. В. Ш.

Лазурь = 1. фарба блакитна.

2. блакить, блакиття, блакит (С. Л. Ш.). — І небесна блакить вся зірками горить. Як. — Тут небо яснїстю цвїло, блакиттю повнее було. Пч. — Тут густа блакить неба рідшає і мінить ся. Кн.

Лазутчикъ = пластун (у Чорноморських козаків), вивідач; шпиг, шпигун.

Лазъ = пересмик, просмик (місце, кудю звірі проходять).

Лазья = вічко, очко (в улику).

Лай = гавкання (С. Л.), про кількох чи багатьох собак — гавкотня (С. Л.), валування. — Ось вам на те ваше собаче гавкання: тьфу! і плюнула. Кн.

Лайка = собача шкурка вічинена, що з неї звичайно роблять рукавички.

Лайковий = зроблений з „Лайки“.

Лайкій = гавкучий, звяглий. — Чуть свого гавкучого бровка, як станем близьтись до рідного кутка. К. Д. Ж. — Була б

вам тавкуча — усю ніч як дзвоник. Чайч.
— Звягливий собака. Номис.

Лакей = лакей (Лів.), зневажливо — ла-
кѹза, лакіза, лакизка (Лів. С. З.), лѹ-
кай, лѹкай (Гал. і Прав.), покойовий, па-
хѹлок (С. Л.), у правобережних панів мо-
лодий пахолок при покоях — козачок. —
Будка проїхала... коні басували і лакизка
заду куняв. Номис. С. З.

Лакейничать = лакеювати (Лів.), лока-
ювати, льокаювати (Гал. і Прав.).

Лакейський = лакейський (Лів.), лѹкай-
ський, лѹкайський (Гал. і Прав.); лаке-
юватий. (С. З.). — Де-які люди лукаві,
лакеювати. К. Х.

Лакейшко = лакізка, лакѹзка. (Д. Лакей).

Лакировать = лакувати, лачити (Сп.), по-
кошувати, лоштити. — Лакированный
= лачений (Сп.).

Лакомецъ, лакомка (сп. р.) = ласѹн, ла-
сѹнка, ласѹха, ласѹй, ка, здр. — ласу-
нець, ласощохліст (С. З.), лягоминець,
лягоминець. — Ласун худобу всю на ла-
соці проїв. Б. Б. — Ласунець ти, Василю,
усе б тобі солодке тільки. Кн.

Лакомиться = л. ласувати. — Коли ла-
сувати, то ласувати — бий, жінко, ціле
яйце в борщ. н. пр.

2. д. Зариться.

Лакомство = ласощі (С. З. Л.), лѹкоти
(С. З.), ла(я)гомінки (С. З.), смакощі
(С. Пар.), приємаки. С. З. — Чуже лихо
за ласощі, а своє за хрін. н. пр. — І ла-
соці все тільки їли: сластони, коржики,
стовпці. Кот. — Книші, вареники і всякі
лягомінки. Гр.

Лакомый, мо = ласий, ласо, сласний,
сласно — На ласий шматок знайдець ся
куток. н. пр. — Та ви дружечки ласі, з'їли
шматок м'яса. н. п. — Ласий до м'яса.
н. пр. — Ласий на ковбаси. н. пр. — Хто
ласо їсть, той твердо спить. н. пр. — Лю-
била солодко пити, сласно їсти, хороше хо-
дити. Кн.

Лакрица, лакричникъ, рос. *Glycyrrhiza echi-*
nata L. = локриця, солѹдкий корінь,
вербець солѹдкий, солѹдець, солѹдика.
С. Ан.

Лакъ = лак, по́кост (Вол.), поліва. (Кн.).
— Наведу на стіл поливу і кінець. Кн.

Лампа = лампа (Лів.), лѹмпа (Прав.), гас-
ник, гасниця, гаска, гасочка (Полт.),
гасло (Київщина. Кн.). — Поднять, опу-
стити лампу = підкрутити, прикрутити
гасник. (Кр.).

Лампада = лампа́дка (Лів.), лѹмпа́дка.
(Прав.).

Лампась, частіше мн. лампасы = випуск,
випуски, пасма, пасми (С. Пар.), крайка,
крайкі. — Штани у його з широкими
червоними випасками. Кн. — Тепер у його
штани наче в генерала, з червоними ви-
пусками. Кн.

Ландшафтъ = крайоб́раз, краєвѹд.

Ландышъ, рос. *Convallaria majalis* L. =
конвалія, ванник. С. Ан.

Ланіта, ланиты = щѹка, здр. щічка, мн.
— щѹки, ліпця, здр. лічка. — Ударив
по щѹці. — Поки була молодиця, цюлува-
ли мене в лиця. н. п. Под. — Як літняя
свежа рум'янець на ли́цях у тебе паши́ть,
як зімня кри́та холодне серце́нько у гру́дях
лежить. Зіньк. — Най погая́нуть на ті
личка, що палахкотя́ть, на ті очі, очі чорні.
що огнем горять. Руд.

Ланпась = д. Лампась.

Ланцѹтъ = пу́ща́дло. — Побіжи до коно-
вала, нехай візьме пу́ща́дло — треба пусти-
ти кров коневі. Ніс.

Лань = лѹня.

Лѹпа = лѹпа, здр. лѹпка, лѹпочка, лѹ-
понька, поб. лѹпище. — Вѹ лѹпу (те-
сларське) = в замѹк, в замкі, в зрѹб.

Лѹпа львіная, рос. *Alchemilla vulgaris* L. =
приворотень. С. Ан.

Лѹпистый = лѹпѹтий, лѹпѹстий.

Лѹпотникъ = лѹпотѹнник (Кн.), лѹпаѹѹн
(про Білорусів). — Вже й ми, бу́дѹм ті ла-
паѹѹни, перейшли з чобіт на постѹли. Кн.

Лѹпотъ, мн. лѹпѹти = (личані) — личѹк,
личакі, з рос. лѹпотъ, лѹпѹті, (шкурятя-
ні) — постѹл, постѹли (часом і личані зо-
вуть ся теж постѹлами), місцеві назви або
назви яких особливих постѹлів — кѹжа-
нець, кѹжанці, верзѹн, верзуні, ходак,
ходакі, легенькі на Подолі — рѹвляки,
поворозки до постѹлів — волѹки (С. З.).
— Жвѹхтали мокрі личаки. С. З. — Пи-
шаєть ся, як московський лѹпотъ. н. пр. —
Кому як постѹл, а міні як сокіл. н. пр. —
Росходив ся, як московський постѹл. н. пр. —
Господи благослови стару бабу на по-
стѹли, а молоду на кожанці. н. пр. — Ко-
ли б ми чобіт гриз, тоб не жаль, а то хо-
дак. н. пр.

Лѹпоу́хий = капла(о)у́хий. — По толоці
капа́лау́хї йдуть, аж уші́ телѹпають ся. Но-
мис. С. З.

Лѹпочка = л. д. Лѹпа (здр.).

2. (до жінки, ласкаюче) — зіронька, ясоч-
ка, серде́йко. — Ах ти, ясочка моя!

Ланті = гілка (гра, в котрій одні гілять

опуку, а другі ловлять). — Давайте грати у гилки. С. З. — Як ми гуляли ся у гилки, то він як заглив мняч, так хто й зна куди закинув. Чайч.

Лапухъ, лапушникъ, рос. Larpa = лопух, L. major Gärtn. — дідовник, реп'яхій. С. Ан.

Лапушка = д. Лапочка 2.

Лапчатка, рос. Potentilla anserina L. = гусятник, гусячі лапки, золототисячник, золотий, підбіл, повязок (укр.), м'якш, білочник. (Гал.). С. Ан.

Лапчатый = лапчатий.

Лапша = локшина, локша. С. З. Л. — Ой ніхто не знає, хто в нас локшину качає. н. п. — **Різати лапшу** = локшити (С. З.), локшину кришити (Чайч.).

Ларецъ, ларчикъ = скринька (С. Л.), шкатула (С. З.), подорожний — погребецъ (Лів.), пудро, пудерко (Прав. С. З.).

Ларь = 1. рундук (С. З.), штандари. — Оціпки пороскладали на рундуку за-для ярмарку, а москаль і вхопив. С. З.

2. (у млині) — скриня.

Ласа, ласина = пляма (довгаста). С. З.

Ласить = плямити.

Ласица, зоол. Mustela nivalis = ласка, ласочка.

Ласка = 1. ласка, ласкавість; милування, милощі, голубіння. — Ласки дівочі. К. Ш.

2. д. Ласица.

Ласкатель, ница = д. Льстецъ, льстица.

Ласкательный = д. Льстивий.

Ласкательство = д. Льстивость.

Ласканіє = милування, голубіння, пестування. — Ну, звичайно, як дитина, пестує старого, а старому не до того — иншого якогось гріховного пестування старе тіло просить. К. Ш.

Ласкати = ласкавити, голубити (С. Аф.), жалувати, пестувати, пестити (С. З.), милувати, (собак) — лащити. — Цілувала, милувала, до серденька пригорнала. н. п. — Дивлюсь, вона його жалув, по голові гладить. Чайч.

Ласкаться = ластити ся, лащити ся (С. Л.), підлизувати ся, підсипати ся, лабузити ся, підлабузнювати ся. — А Сірко до мене так лащить ся. Чайч. (Д. ще пр. під с. Лабузяться).

Ласковость = ласкавість.

Ласковий, во = ласкавий, звичливий, во.

Ласица = д. Ласточка 2.

Ластка = д. Ласица.

Ластовень, рос. Vincetoxicum officinale Mönch. = бородач, зміїний корінь, ранняк, стручки (укр.), ломініс, ломіліс, лупініс (Гал.). С. Ан.

Ластовица = 1. ластка, ластівка (клин в сороці під пахою).

2. д. Бородавникъ 3.

Ластовка = д. Ластовица 1.

Ласточка = 1. д. Ласица.

2. пт. Hirundo urbsa = ластівка, здр. — ластівочка, ластівонька, мале — ластівиний, ластівий, тко. — Горобець молодець, а ластівка краца. н. пр. — А Гануся коло його, як ластівка вьєть ся, йому тугу розважає, жартує, смієть ся. Галуз. — Як ластівка: і крутить ся й вертить ся веселенька, і ледве землею крилами торкне. І. Г. **Ласточкинъ** = ластів'ячий, ластівчаний. — Ластів'яче гніздо.

Ластушка = ластівочка, ластівонька (до жінки, ласкаюче).

Ластъ = 1. міра (12 четвертей), 2. вага (120 пудів).

Латина = лата (довга дерев'яна плащия).

Латникъ = панцирник.

Латунъ = жовта мідь.

Латы = панцир, (з залізних або срібних дощечок, нашитих на оксамиті, сукні або шкурі) — тлягій. С. З. Ш.

Лафа = корість, зиск, улача; роскіш. — Роскіш йому тепер — живе собі ані гадки. Чайч. — **Смұ во всёмъ лафа** = йому у всьому ведеть ся, щастить.

Лафетъ = станок під гармату.

Лапканъ = одворот (в одєжі).

Лачуга, лачужка = хатина, хатчина (С. Ш.), хижка, халупа, халупка (С. Ш.), крита землею — землянка. — Саме на узліссі стояла маленька обідрана хатчина. — В своїй і халупі не болітиме в пупі. н. пр. — Ой там на моріжку та поставлю я хижку. н. п.

Лаяніє = д. Лай.

Лаять = гавкати, брехати (С. З. Л.), про багатьох собак — валувати. — Мале щеня, та й те гавкає. н. пр. — Чи гавкає Рябо, чи мовчки ніччю спить. Гул. Ар. — Собака й на Св'ятого гавка. н. пр. — Собаки так і валують. Сп.

Лобвий = лобовий, череповий.

Лганьє = брехання, брехня, брехні.

Лгати = брехати, москалі везти або підпускати, (пиколі) — побіхувати, (за другим) — підбіхувати, (на сповіді) — пона возити в рєшеті (кажуть в жарт). — Язиком брехати — не ціпом махати. н.

пр. — Хто бреше, тому легше. н. пр. — Старий, як пес, а бреше, як щеня. н. пр.

Лгунишка = брехунець, брехачка. С. З. — Зовсім не шкодливи він брехунець. Кн. — Як вже в людей пішов за брехунця, то з брехунів не вийдеш до кінця. Зінк.

Лгунь = брехун, брехач, брехачка, плетюга, (дуже здатний брехати) — чисто-бреха, скоробреха, (що багато бреше) — стообреха, (що допомагає другому брехати) — підбрехач. — Паллант і сам був зла брехачка — язик його тож не клесачка. Кот. — Сам брехач, та й язик у його як той квач. Кн. — О, вже цього чистобреху не пиймаш, хоч як забрешть ся — викрутить ся. (Д. ще під сл. **Враль**).

Лгунья = брехуха, брехунка (С. Ш.), брехачка (С. З.), брехтя (С. Ш.).

Лебеда, рос. *Chenopodium* і *Atriplex* = лобода, стебло її — лободина (палежний до лободи або зроблений з неї) — лободяний. — Лободяне листя.

Лебеденокъ = лебедя, тко, мн. лебедята, і лебедята веселі поливали. В. Щ.

Лебѣдка = 1. лебідка, лебѣдка, лебі(е)-дочка, лебі(е)донька. — Плавай, плавай, лебедонько, по синьому морю. К. Ш. — Випливала лебедочка по воді, дожидала не минучої біди. В. Щ. 2. коліоворот.

Лебедь, лт. *Anser cygnus* = лебідь, самця його — д. **Лебѣдка** 1.

Лебѣзять = крутити ся (перед ким), лабузати ся, підсипати ся, підлещувати ся (до кого).

Лебѣжій = лебедяний, лебедячий (Чайч.).

Левкасить = ґрунтувати.

Левкась = ґрунт (ґрунтова фарба).

Левъ = лев, здр. лѣвик (Чайч.), мн. лѣви, мале і самця = д. під сл. **Лѣвенокъ**, **Лѣвица**.

Легать = посланець (від Папи).

Легель = лежак (в будові).

Лѣгкій, легкó = легкий, легко; вільний, но; латвий, во; (про жу) — варкий, легкостравний; (про екіпаж) — роско-тистий; (про землю) — пухкий. — **Лѣгокъ на поминѣ** = про вовка помівка, а вовк і в хаті. н. пр. — **Легкó сказать да трóдно сдѣлать** = легко жу-вати та трóдно ковтати. н. пр. — **На лѣгкую руку** = на швидко руку, абі як (зробити що). — **Лѣгкаго поведѣнія** (про жінку) = повія, слаба на уторі.

Лѣгкія = д. **Лѣгкое**.

Легковатый = легенький.

Легковоспламеняемый = палкий (С. З.), займистий (Кн.).

Легковѣріе = легковірність. С. Жел.

Легковѣрный = легковірний (С. Жел.), імо-вірний (С. Жел.), легкодұхий.

— Легкодухі зараз поняли йому віри. Кн.

Легковѣсный = легкий, легковажний. — Велика штука та легковажна; візьми до рук, зараз бачиш, що нема ваги й на пуд. Кн.

Лѣгкое, мн. **лѣгкія** = легке, легки, легѣ-ня, легѣні (Чайч.), легушка (Полт.). — Дуєть ся, як легке в горшку. н. пр. — Прийшла смерть моя, легке точить ся. Руд. — Морж не риба, а звір — дихає легѣня-ми, а не зябрами. Чайч.

Легкомысленный, но = легкодұмний, но (С. Жел.), перозважний, но.

Легкомыслие = легкодұмство (С. Жел.), легкодұмність, пустота. — Легкодум-ність не покинула його і на старости лі-тях. Кн.

Лѣгкость = легкість, легкота. (С. Жел.). — Коники поганенькі, а біжать, бо на возі легкота, клажі нема. Кн.

Легонький, легонько = легенький, ко, по-вільний, но, поволі, по малу, злегень-ка. (Чайч.).

Легóхонѣкъ, легóхонько = легѣсенький, легѣсенько.

Лѣгочица = д. **Бѣлостойка**.

Лѣгочный = легковий (С. Пар.), легѣне-вий (Чайч.).

Лѣгочный лишай, мохъ, рос. *Sticta pulmo-пасае* Ach. = дубова лапа. С. Ан.

Легчать = лѣгшати, відлѣгати, відляга-ти, тихшати.

Лѣгче = лѣгше, латвіше. — Латвіше бра-ти, ніж вертати. н. пр. — **Бмұ лѣгче сдѣ-залось** = йому полѣгшало, лѣгше ста-ло. Чайч.

Легчить = 1. легчити.

2. д. **Валóшить**.

Лѣдвенець, рос. *Lotus corniculatus* L. = горіцьвіт, горобиний горішок, стру-пийний горіх, лядвенець, перстинень, тройчисте зілля. С. Ан.

Леденець = цукор перепалений.

Леденить = заморозувати, крижити.

Леденѣть = леденіти (С. Жел.), крижити (С. Жел.); про тіло — клікнути, ду-біти, холонуту. — Мое серце зледеніло. п. п. — Руки від холоду дубють. — Хо-лоное серце, як згадаю, що не в Україні поховують. К. Ш.

Ледешникъ, ит. *Alcedo ispida* = зимородок. С. Жел.

Ледникъ = льодовня, льодовник (К. З. о Ю. Р.), льбдник, лідниця (С. Жел.), ледниця (С. Л.); глетчер — ледовіць, крижана річка. С. Жел. — Хата не льодовня — не годить ся снігу наносити. н. пр. — Льодовня брусована, а на версі инбар. Ст. Оп. Київ. Ст.

Ледовитий = льодовитий, крижаний. — Серед крижаного моря. Оповідання В. Чайченка. Адес. 1892 р.

Ледовицькь, ледоколь, ледокольщикъ = бительник (Вол.), бительщик (Ман.).

Ледорізъ = лідоріз.

Лёдъ = лід, крига, (на річці дрібний) — шерех, шерешень, шершінь, (з снігом) — сѣло, (на дорозі голий лід без снігу) — голошок. — І лід тріщить і вода плющить. н. п. — Із льоду бурульки, що знай кругом бряжчали, уже зовсім пообпадали. Гр. — Забавив печеної криги. н. пр. — Чистий, як крига. н. пр. — Хоч некрами блищить, мигоче крига, а теплої води вона не пустить. К. Б. — На Дніпрі стояла ще товста крига. Кн. — Усього проняв холод, немов хто криги приложив до серця. Мир. — Нева тихесенько кудись несла тоненьку кригу поїд мостом. К. Ш. — На Дніпрі тоді саме йшов шерех.

Ледянка = громак. — Наробили громаків, тай давай з гори спускати ся. — Або громак або санчата таскали. Бодяньскій. С. З.

Ледяной = ледяний, льодовий, крижаний. — Ледяная сосулька = бурулька. (Пр. д. під сл. Лёдъ).

Лѣжа = лёжа, лёгма, ліжа, лёжачи, навлѣжачки. — Оттак легма день крізь день і марує час. Кн. — Навлѣжачки заробила сережечки. н. пр.

Лѣжалый = лёглий, злёглий, злежалый, завалѣний. — Злегле борошно. — Злежалі грушки. — Завалѣний крам.

Лѣжаніе = лежання, лёжа, лежня, лёжанка. — З спання не буде коня, з лёжі не буде одежі. н. пр. — Від лежні аж боки болять. — За лежнею ніколи й посидіти. н. пр.

Лѣжанка = 1. лежанка, припічок.

2. д. Вальдшнепъ.

3. триба, трибб (у млинї).

Лѣжатъ = лежати. — Не лежить сердце = не пристає сердце, не лежить душа. — Не пристає моє сердце та з иншими женихати ся. н. п.

Лѣжачка = 1. д. Лѣжаніе. — Въ лежачку = д. Лѣжа.

2. д. Вероника.

Лежебокъ = лежень, лежун, лежух (С. Жел.), лежняга, лежняка (С. Жел.), лёга, лёгари (Ман.), лежачка, легѣза, легѣйда, полежай, лежача, вайло. — Лежунів Бог щастя дає. н. пр. — Не лежняга я, мамо, роботяга я. Кн. — Не робітниця з тебе, а лежачка. Кн. — Буду я дома пробувати, будуть мене люди пічкуром лежеаєм прозивати. н. д.

Лѣжень = 1. лёжень, лёгари, підвалина.

2. д. Лежебокъ.

Лѣжка = 1. д. Лѣжаніе.

2. лігво, барліг. — Знайшли лігво і медвежат забрали. н. о.

Лѣжмя = д. Лѣжа.

Лѣзвіе = лёза, лёзво (С. Жел. Л.), гострій (Чайч.), гостріє (С. Л.), гостриця, жало. — Черенки добрі, а лёза крихка. Кн.

Лексиконъ = словарь, словниці, збірослов. (Номис — Приказки).

Лелѣять = леліяти, леліти, пестувати, пестити (С. З.), милувати, голубити. С. Л. — Годувала, леліяла, потіхи ся надіяла. н. п. Б. — З малку леліла, в найми не пускала. н. п. — Йосиф святий ся радує, що на руках Бога пестує. н. п. — Ну, звичайно, як дитина, пестує старого. К. Ш. — Цілувала, милувала, до серденька пригортала. н. п. — Голубить в серці надії великі. К. Д.

Лѣмехъ, лѣмешъ = леміш. С. З. — Полагодив леміш у плузі. — Нема над тєє ремесло, як леміш та чересло. н. пр.

Лѣнникъ = д. Вѣдольникъ.

Лѣнта, лѣнточка = стьбѣжка, стьбѣжечка, (С. З. Л.), стьбѣнка (Прав. С. З.), бинда, биндочка (Прав. С. Л.), широка — стрічка, стрічечка (С. Л. З.), червона, вовняна — жічка, оксамитова — оксамітка, що в косу влітаєть ся — кіцѣяк, скіадяк, мн. скіадякі, частіше здр. — скіадячки, що зав'язує кінець коси — кісник, кісничок, підкісник, випліток. — В запасці гарній фаналевій, в стьбѣжках, в намісті і в котках. Кот. — Ой скиньте ся, хлопці, по грошу, купіть мінї бинду хорошу. н. п. — Ой дай мінї, моя мамо, ще й шовкову бинду, не зачиняй, мамо, двері, бо я зараз приїду. н. д. Под. — Де тут була Марііна мати, що сказала биндочки скидати. н. п. — Що дівочки гуляють, стрічечками мають. н. п. — За віночок та у тачочок, за стрічечку, та на уличку. н. п. — (Стрічкою зоветь ся теж голов'яний дівочий убір з стьбѣжкою).

Лѣнточный = стьбѣжковий, стьбѣжковий, биндовий, стрічковий, кіндяковий.

Лѣнь, рос. *Linum* = **ЛѢН**, (що не дає во-локна) — **москаль**. — **Жѣлтый лѣнь**, *L. flavum* *L.* = **жѡвтий лѢН**, **вѣтошник**, **завѣшовник**. *C. An.*

Лепестковѣй = **лепѣстковѣй**, **пелюстковѣй**.

Лепестокъ = **лепѣстка**, **лепѣсточка**, **пелюстка**. *C. Жел.* — На рожі розгорнули ся усѣ лепѣсточки. *Кн.*

Лепестъ = 1. **клѣпотъ**, **клѣптик**, **шматокъ**, **шмат**, **шматочок** (*тканини*).

2. **лист**, **листокъ**, **листочок** (*рослини*) і *д. Лепестокъ*.

Лепетаніе = **лепетання**, **бѣлькот** (*C. Аф.*), **бѣлькотання**.

Лепетать = **бѣлькотати** (*C. Аф. З. Ш.*), **бѣлькотіти** (*C. Ш.*), **лепетати**, **лопотіти**; **джеркотати**, **джеркотіти** (*C. З.*), **герготати** (*ти*). — От і одрубав йому голову, а голова качаєть ся по траві, та знай бѣлькоче язиком. *н. к.* — І всѣ ми знаємо сю науку Христа і лопочуть її наші грішні уста. *Ряб.* — Джеркочуть, як гуси, по німецьки. *Гр. (Д. ще під сл. Говорить).*

Лепетливый = **лепетливий**, **бѣлькотливий**.

Лепетунъ, **лепетунья** = **бѣлькотунъ**, **бѣлькотунха**, **бѣлькотуншка**, **бѣлькотуншечка**. — Дитиночко-бѣлькотуншечко моя любя! говорила неня, цілючи своє немовляточко. *Кн.*

Лепеть = *д. Лепетаніе*.

Лепѣха, **лепѣшка** = 1. **корж**, **кѡржик** (*найбільше з неквашеного тіста на салі*; кажуть теж не тільки про тісто, а й про иньші речі пласкати і разом круглі), **періпѣчка** (*з квашеного тіста на маслі або салі. C. З.*), **підпѣлок** (*трохи підпечена*), **горѡхвяник** (*з гороху. C. Аф.*), **медівник** (*з тіста з медом*), **маківник** (*з маку з медом*), **мандрика** (*з сиру з яйцями. C. З.*), **мнишка** (*з тіста з сиром. C. З.*), **варениця**, **варяниця** (*варена з тіста. C. Аф. З.*), **жильяник**, **жйлавок** (*що печеть ся без масла і сала, в Жильяни понеділок*). — Навчить біда коржі з салом їсти. *н. пр.* — Як коржа, то коржа; як спечемо, то й дамо. *н. пр.* — Треба зробити медовий коржик та й прикладати до рани. *Ніс.* — Три періпѣчки на маслі. *C. З.* — Розквасив губу, як варяницю. *н. н.*

2. **гергѣпа**, **гаргара** (*гладка жінка*).

Лепешникъ, рос. *Iris Pseudoarucus* = *д. Косатикъ*.

Лѣса = **волосня**, **волосінь** (*C. Жел.*). — Почав сукати волосню до удки. — Піймав було таку велику рибу, що її волосінь порвалася і удлище трохи не зломилось.

Лѣстный, *но* = 1. *д. Лѣстивый*.

2. **бажаний**, **жаданий**, **принадний**, **знадний**.

3. **похвальный**.

Лѣстовка = **чѡтки** (*у роскольников*).

Лѣсть = **лѣстка**, **лѣстошці** *C. З. Л.*), **лѣщиня**, **влѣщування**, **у(в)лѣсливѣсть** (*Кн.*), **підлѣсливѣсть**, **похлѣбство**.

Лѣтаніе = **лїтання**.

Летаргія, **летаргическій** = **летаргія**, **обмірання**, **замірання**, **летаргичний**.

Летать = **лїтати**, (*швидко і сильно*) — **шугати**. — Щаслива голубка: високо лїтає. *К. Ш.* — Чорні кроки шугають. *Лев.*

Летокъ = **вічко**, **очко** (*в улику*). — Зараз же бджоли починають метушити ся, вилазачи що разу з вічка. *Степ.*

Летучесть = **летючість**.

Летучій = **летючий**. — **Летучая мышь**, *Vespertilis* = **кажан** (*укр. C. З. Л.*), **лілик** (*Гал. Под. C. Пар.*). — **Летучій отрядъ** = **летючка**. — **Летючка** — *себ-то, бачите, санітарі виділи під час холери. Кн.* — **Летучій огонь** = **огіник**, **вогнік**.

Лѣтъ = **летіння**, **лїт**. — Усѣ усюди вона облетіла, та з того льоту одна лиш шкода. *Кн.* — **Лѣтомъ**, **леткомъ** = **лїттю** (*C. З.*), **мїгом**, **мигкомъ**.

Летѣніе = **летіння**.

Летѣтъ = **летіти**, **лінути**. — Ой як би я зозуля, я б до тебе лінула. *н. п.* — Минає літо, мина й друге, а на третє лінуть преславні компаніїці в свою Україну. *К. Ш.*

Лечь = **лягати**, (*про кількох*) — **полягати**. — Усѣ вже спати полягали, тільки вона не спить з думками своїми. *Чайч.*

Лѣщедъ = **лѣщата**, **щїпавка** (*кѣщі — зривати садовину*).

Лещевина = **лящина**.

Лѣщикъ = **лящик** (*д. Лещъ*).

Лещица, рос. *Isopygum* *L.* = **пикалка** (*Под. C. Ан.*).

Лещъ, *рыба Cyprinus brama* = **лящ** (*C. З. Л.*), особливої породи *Abramis brama* = **таранник** (*C. Ш.*), ще иньші з породи *лящів*. — **густря** (*C. Аф.*), **підлящ**, **підлящик**.

Лжеприсяга = **кривоприсяга**.

Лжесвидѣтель = **кривоприсяжник** (*C. Ж.*), **неправдівий свѣдок**. — **Кривоприсяжник**, *который даѣ ся перекупити. Б. Н.*

Лжесвидѣтельство = **кривоприсяга**, **кривосвѣдоцтво** (*C. Пар.*), **неправдїве**, **кривѣ**, **фальшивѣ свѣдкування**. — *Бо*

з серця беруть ся ледачі думки, душоугубство, криве свідкування. К. Св. П.

Лжесвідѣтельствовать = ламати присягу, не по правді, фальшиво свідчити.

Лжеученіе = фальшива наука.

Лжець, лживица = л. Лгунъ, лгунья.

Лживость = брехливість, фальшивість.

Лживый, во = брехливий, фальшивий, во, не по правді.

Ли = чи? — Чи то правда? — Чиздужа? С. З.

Либо = або. — Або пан, або пропав. н. пр.

— Або добути, або дома не бути. п. пр. — Як би міні або так, або сак, як би міні запорозький козак. н. п. — **Кто либо** = хто небудь; або хто. (Д. під сл. **Кто**).

— **Какой либо** = який небудь; або який. (Д. під сл. **Какой** . — **Гдѣ либо** = де небудь; або-де. (Д. під сл. **Гдѣ**).

— **Когда либо** = коли небудь; або коли. (Д. під сл. **Когда**).

— **Куда либо** = куди, куди небудь; або куди. — Хай поки він куди піде, а тоді прийде. Чайч. (Д. під сл. **Куда**).

— **Который либо** = котрий небудь, який небудь. (Д. під сл. **Который**).

— **Что либо** = що небудь; або-що.

Ливанъ = ладан.

Ливень = ливний дощ, злива (Кр. С. Л.), злива, сильний — хлюща, сильний та не довгий — туча (Кр.), тучний дощ, С. Ш.

— Ливний дощ, як з відра, падав на нас. Кн. — Піде злива, дощ великий. Зінк.

Ливерь = 1. гусак, гусачок (печінка і легке з горлячкою у зарізаної худоби).

2. духовик. — Піді лишень мерщій, татити духовиком пива з бочки.

Ливня лить (про дощ) = літи як з відра, цюрком літи, перщити, піжити, хлющити. — Дощ як з відра. — Там такий перщити, що й виткнути з хати не можна.

— А дощ, аж хлющить.

Ливный = ливний. (Д. теж **Ливень**).

Ливрея = либерія (С. З. Пар. К. Б.), барва. — Довгі поли локайської либерії запиняли йому ходу. Бар. — Слуги умножають, їм барви справують. Київ. Ст. — Слуги в барвах позлогистих гуляють по ринку. К. Д.

Лизать, лизнуть = лизати, лизькати, лизнути. — Лизкає кров собака. Чайч.

Лизоблюдь = л. Блюдолизъ.

Лизунчикъ = цуцьк, цуценя, щеня.

Лизунъ, лизунья = лизун, лизуха.

Ликёръ = лікер (міцний і духовитий трюпок з горілки і овочів).

Ликовать = радіти, радувати ся. — Ра-

діють старі, діджавшись сина з далекої мандрівки. — Ой радуй ся, земле, син Божий народив ся. н. п.

Ликъ = 1. хор, крілас.

2. образ. — Образ св. Юрія.

3. радість.

Лилейный = лилійний. К. Д.

Лилей, лилія, рос. *Lilium candidum* L. =

лілея (К. Ш.), лелія (Лев.), крин (Кот.),

L. Martagon L. = лісова лілея, маслянка, масляночка. С. Ан. — Лілея снігоцвіт. К. Ш. — Лелія біла. Київ. Ст.

Лилёвый = бузковий, фіялковий, фіолетовий (С. Ш.), масаківий. — **Тёмно-ли-**

ловый = вишнєвий. — Яка спідниця? —

Наче попова комплавка — масакова. Кн. —

Веселка має такі цвіти: червоний, жовто-

гарячий, зелений, блакитний, синій і вишне-

вий. Де що про Св. Б.

Лимонадъ = лимонада (напиток з води, цукру і лимони).

Лимонный = лимоновий (Київ. Ст.), цитріновий.

Лимонъ, рос. *Citrus medica* = лимона, цитріна. (Прав. С. Л.).

Лимфа = пасока.

Лимфатический = пасоковий.

Лимеваніе = лиміяння. — На саме лиміяння пішла ціла година. Кн.

Лимевать = лиміяти, лимювати.

Лимейка = лимійка (довгаста рівенька дощечка, щоб лиміяти і теж довгі дрозжки).

— **Вить лимейкою** = палі давати. —

Було як почне палі давати, аж долоні по-

пахнути. Кн.

Линейный = линійний.

Линейъ = джгут, здр. джгутик, поб. джгутяка. С. Аф. З. Л. — Нераз доходило до

чуба, як загуляли ся в джгута. Кот. — А

він як уперіще його джгутом межі плечі.

(У матросів — обсмолена вірьовка, що вживається для карання матросів).

Линія = 1. лінія, риса, рїска, пруга, пружок. — **Ломанная линія** = криву-

ля, коління.

2. лава, ряд. — Військо було вшико-

ване у три лави. — Кругом в три лави об-

ступили Зевеса ліктори. К. Ш.

3. покоління, коліно, рід. — Він міні

доводить ся якимсь далеким родичем з бать-

ківського коліна.

4. перія, ряд (хат, крамниць, вулиць).

— Він живе на одній вулиці по нижній

перії. Чайч.

5. лінія (кріпості по грانیці). — У го-

роді у Глухові у всі дзвони дзвонять, та

вже наших козаченків на лінію гоять.

н. п. — Їхав козак на линію, та вельми надувся; іде козак із линії, як лихо зігнувся. н. п.

Линійний = линіюк, линець (про птицю, що виляється).

Липовище = липовище, кожущок (гадюки).

Линь = 1. риба *Cyprinus tinca* — линь, здр. **Линюк**, м'ясо лина, а часом і ціла риба — **Линина**. — Не має риби над линину, не має м'яса над свинину. н. пр.
2. тоненька віршовка, не товща як 1½ цалі, зсукана в 6, 9 або 12 стільок.

Линька = линяння.

Линючесть = линючість.

Линяліє = линяння.

Линять = 1. линяти, облязати, падати. — Птиці линяють. — Шерсть на собаці почала облязати.

2. линяти, блякнути, блякувати (С. Ш.), здавати, половіти, облязати. — Ситень почина здавати. — Китайка половіє. (Коцюбинський). — Перкаль облязати. (Коцюбинський).

Ліпа, рос. *Tilia* L. = ліпа, ліпина, здр. **ліпка**, **ліпонька**. — Прихилився я до липоньки, а липонька та й не матішка, вітер віє, гілля ломе, вона ж мене не пригорне. н. п.

Ліпець = ліпець (мед, що збирають з липових квіток, і трупок, що варять ся з такого меду).

Линкий = линкий, линучий, бер. ій, чинкий. — Яке воно линке, так і прихилило до дерева. Кн. — Вжоланий вік дуже линучий. — Наче пластирь беркий. Кн.

Линкість = линучість. С. Л.

Линнуть = 1. линнути. — Живиця липне до рук.

2. чіпляти ся. — Він до всіх чіпляється.

Липняк = липняк, липіна (липовий ліс).

Липовица = липовий сік.

Липовка = липівка (дїжечка липова і порода яблук).

Липовий = липовий. — Л. коря = ліко.

Липучість, липучій = д. **Линкість, линкий**.

Ліра = ліра, релія. — Корба крутить — ліра грає. н. п.

Ліричеський = лірний; ліричний. — Лірна струна. — Лірична поезія.

Лиса = 1. *Canis vulpes* — лисичка, здр. **Лисичка**, самець — лис, лисовин. — Лисичка-сестричка, вовчик-братік. н. к. — У вічі як лис, а за очі як біс. н. пр. — Лисові відгата хвоста у пастці. Зінк. — Лис уліз поміж отару. Зінк.
2. штельвага (у возі).

Лисенюк = лисеня, лисення, лисятко.

Лисировати = замальовувати, лачити (образ).

Лисіца = д. **Лиса**.

Лисичинь = лисичий. — Тут таке діло, що треба часом вовчі зуби, а лисичий хвіст.

Лисей = лисичий. — Лисича нора.

Лісека = д. **Лиса** (здр.).

Лисохвостъ, рос. *Alopecurus pratensis* L. = пирій. С. Ан.

Ліственница, рос. *Latix* L. = сосна, Гал. — модрина, мудрик, мудрень, чубатник. С. Ан.

Листва = лістя, ліства, у городини — гічка, гічка, бадіяля, у моркви — морковиння, у буряка — бурячиння, свекла, ботвіна, у капуста — пелюстки. — Подихнув холодний вітер, трава пожовтіла, перемінявся гай зелений листва зашуміла. Коп. — Поміж густої листви зазирає блакить. Кн. — Голубці роблять, завиваючи пшоно у пелюстки.

Ліственный = листовний, листваний; (про дерево рясне або широколисте) — листатий. (С. З. Л.). — У листовному лісі не те, що в бору. Кн. — Листата липа. н. п.

Листвегіть = листвіти.

Листовой = листовий.

Листъ, листикъ = лист, листок, листочок (рослини, паперу і всякої иншої речі), аркуш, аркушик (тільки паперу. С. З. Ш.), спідня сторона рослинного листа — підбіл. — **Ліства** = д. **Листва**. — **Приліпъ, какъ банный листъ** = причепів ся, (або: пристав,) як шівська смола до чобота. н. пр.

Літавры = котлі (С. З.), таламбаси, талембаси. С. Ш. — Сїї універсали, оголошени перед народом котлами військовими і великим дзвоном, читано перед народом. С. З.

Літаврщикъ = довбиш (С. Аф. З. Л.), котляр. — Грими у дубни, довбишу, до бою. К. Б.

Литвинникъ = вужалка (дзина, що нею звязують дерева на плотях), ужалка, ужалка. С. Ш.

Літєйная = ліярня, ливарня (С. Пар.), гісерня. (Под. Коцюбинський).

Літєйщикъ = ливарник (С. Жел. Пар.), котляр, гісер. (Под.).

Літераторъ = письменник, письменець, зневажливо — письменак, писака.

Література = література, письменство. — Де в краю убожество, злидні, там осьві-

та і письменство ніколи не спроможні пишати ся. Кн.

Литовье = сичуг (д. п. сл. Желудок).

Литой = виливаний. — Се не виливане, а куте. Кн.

Литовья = книжка (д. під. сл. Желудок).

Литургия = служба божя, обідня.

Лить, ся = 1. літи, ся, сінати, ся, багато разом — бурити, сильно — себе-ніти, струєю — дзюрчати, дзюркотіти (С. З. Л.), дзюріти (С. Аф.), про дощ — літи, ся, про великий дощ — періщити, піжвити, хлющити, тюжити, про кров — юшити. — Сип горілки, жиде Юдко, чу-макові дуже жутко. н. п. — Цебенить, мов з відра. п. пр. — Кривця аж дзюрчать. С. Л. — Тріщали кості, ребра, боки, летіли зуби, пухли щоки, з носів і уст юшила кров. Кот. — Дощ тюжить. Чайч. — **Лить слезы** = літи, проливати слези. — **Лить кровь** = проливати кров.

2. літи, виливати, ся. — Деєь мабуть великий дзвін виливають, що пустили таку поголоску. н. пр.

Лифь = стан (в одежі).

Лихачь = хват (С. Ш.), хвацький (С. Ш.), моторний, жвавий.

Ліхо = ліхо, біда, горе. — Горе, ліхо і біда — не дають за тебе, Олексію, серце моє, пожалій ти мене. Кв. — Кинь лихом об землю — не журишь. — Не слези поміч в лисі, а залізо. І. Г.

Лихой, ліхо = 1. лихий, злий, ліхо, зле. — Лихий пошутав. Мир.

2. хвацький, ко, моторний, ко, жвавий, во, (про коня) — баский. — Тай хвацько ж тацює. Кн. — Та й хвацька ж то колись була козацька мати! Еге!.. була, та поплла; її не вертати. Гул. Ар. — Баскі коні за мить перелинули міст. Чайч.

Лиходій, ка = лиходій, ка, ворог (сп. р.). — Він душоугубу, лиходію в раю зустрітись дав надію. Стар. — Вона міні ворогом стала.

Лихоймець = хабарник і д. Взятчиць. **Лихоймийний, лихоймивенний** = хабарний, хаптурний.

Лихоймство = д. Взятчицтво.

Лихоймствовать = хабарничати і д. Взятки брать.

Лихорадка, Febris = лихоманка (С. З.), трясця (С. З. Ш.), трясовія, пропасниця, поганка, хіндія (Ніс. С. Ш.) — **Жёлтая лихорадка** = корчій. — **Изурительная лихорадка** = гнітючка. — Трясуть ся, мов лихоманка їх б'є, н. к. — Щастя, як трясця: на кого схоче, на того

й нападе. н. пр. — Гаман (жидівський) — не сьвито, а трясця не хвороба. н. пр. — На бік хлопці, бо чорт мужа несе; як побачить мене з вами, його трясця затрясе. н. п. — Дріжав, мов лихоманка його трусила. С. Х. — Шетала баба від пропасниці і багато де-кому помогала. н. к. — Теща ж Симонова лежала тоді в пропасниці. К. Св. п. — Хай тебе хіндія попотрясе. н. пр.

Лихорадочный = лихоманський, трясцевий, пропасний. — Справдило ся мов сподівання трясцеве. Кн. — **Лихорадочная трава**, рос. Gratiola officinalis = золототисячник, дрисливець. С. Ан.

Лихошёретный = лихий, злий (про собаку). — Як до тебе ходити? І собаки лихі, серце моє. н. п.

Лицевать = лицювати, ницювати. — **Лицеванный** = лицюваний, перелицьований. С. З.

Лицевой = лицевий, верхній, околішній. (С. З.). — **Лицевая сторона** = з лиця. — З лиця замазалося, треба на виворіт перелицювати.

Лицедій, ка = лицедій, ка.

Лицедействие = лицедійство. — Комедия — сиріч лицедійство. Кот.

Лицедействовать = 1. лицедіяти.

2. вдавати, удавати. С. Ш.

Лицезрѣніе = глядіння.

Лицемерь = лицемірити (С. Пар.), вдавати, удавати з себе доброго або побожного (С. Ш.), прикидати ся добрим або побожним; лукавити, хитрувати, хвалити. — Удає с себе чоловіка побожного — як стане молити ся, то не мов живий до Бога лізе, а з людей останню свитину здирає.

Лицемеріе = лицемірство (С. Пар.), фальш, хвальш, ф(хв)альшіство, облуда (С. З.), лукавство, не щірість. (С. Ж.). — Людей з розумом, коли вони зазнають від кого лукавство, лицемірством вже не облудуриш. Зіньк.

Лицемерный = лицемірний, хвальшівий, облудний, лукавий, підступний, не щірий. — Не ймуть йому віри — підступна він людина. Кн.

Лицемеръ = лицемір, облудник і д. Лицемерный.

Лицеприятіе = спріятельство. — Хоч він йому й сват, а спріятельство в суді гріх. Кн.

Лицеприятный = стороницький (С. Пар.), угодливий (С. Ш.), несправедливий.

Лицеприятствовать = спріятельствовать.

— Нехай судить по правді, по закону, не сприймаєтє. Кн.

- Лицо** = 1. лице, обличчя (С. З.), вид, тварь, твар (С. Ш.), лайливо або шуткуючи — пика, пісок. — Ой дівчино, дівчинонько, слава на обличчя. н. п. — Обличчя, постать, очі — усе я бачила вжедесь давно. К. К. — У доброго чоловіка сором на виду, а у ледачого під підшвою. Кн. — Я на досвітки йду до тієї дівчиноньки, що хороша на виду. н. п. — Глянь на вид, та не. питайся за здоров'я. н. пр. — Та не давай стиду — бриду цілувати свого виду. н. п. — Твар у діда повна, червона, сьвіжа. Кн. — Пика, як у комлика. н. пр. — **Къ лицу, не къ лицу** = до лица, не до лица, не подоба, не пристало. — І той рубець йому красою служить і до лица, як лицарю йому. К. К. — Ся хустка вам не до лица. Кн. — Тобі не подоба, не пристало до лоба. н. п. — **Лицомъ къ лицу** = лице в лице, око в око, віч-у-віч. — Ми стояли мовчки, лице в лице, око в око. Кн. — **На щемъ лица нѣтъ** = на себе не похожий став. — **Перемѣнятся въ лица** = змінити ся на виду. — **Съ лица на лицо** = віч-на-віч. — Поставили його з свідком віч-на-віч. — **Убитое лицо** = сумний вид. — **Хорошъ, хорошая лицомъ** = гарний, хороший, а на виду, на вроду, на вигляд. — Я на досвітки йду до тієї дівчиноньки, що хороша на виду. н. п. — Повна та хороша на виду. К. З. о Ю. Р. — Їде козак молоденький, їде він до броду, ой там живе дівчинонька — хороша на вроду. н. п. 2. особа, парсуна (С. З.). — **Знатное лицо** = значна особа. — **Частное лицо** = приватна особа. Ч. К. — **Смотрѣть на лица** = вважати на кого. — Не вважай на те, що я швець — говори зо мною, як з простим чоловіком. н. пр. 3. особа, дієва особа, лицедій (в драматичному утворі). — В новій драмі Карпенка Карого „Батькова казка“ усі дієві особи змальовані правдиво. 4. лице, перед. — **Лицомъ, на лицо** = лицем, на лице, с переду. — Хата у його лицем на вулицю. Кн. — Не показуй з вивороту, покажи на лице. Кн. — На виворті сувко ще добре, а спереду зовсім вилетіло. — **На лицо** (про гроші) = готовими гріними, готівкою, готовизною. — Готовими гріними (або: готовизни) маю сто рублів, та треба ще сотню позичити.
- Лицѣвка** = 1. лицювання, ницювання. 2. справилля, щоб полірувати металеві вироби.

Ли́чко = личко, личенько, видок, видочок. — Ой лихо не Петрусь! біле личко, чорний ус. н. п. — Ой знати, знати, в кого єсть мати — личенько біле, як у паняти. н. п. — Розважайте мою миленьку, щоб з личенька не спала. — Так щож, так нуж, та й поцілую, та й у той видочок, повний, як гурочок. н. п. — Опустила карі очі, на руку схилилась, по хорошему видочку сльоза покотилась. О. Пч.

Ли́чина = 1. личина (С. З. Л.), налицина, машкарá (С. З.). — Віддаєт на себе машкару. Л. В.

2. бляшка з дірочкою з околішнього боку дверей проти замка.

Личі́нка = гробачок (Степ.), личі́нка (С. Жел.), гусень, хрущів — борозняк, бджіл — черв'я, мух — му́хмика. — Из яєчка виходить гробачок — тварючка зовсім не подобна на справжню комаху. Степ.

Лично = особно (С. З. Л. Сам.), особисто, очевидно, наочно. — Я чув се особно. С. Л. — Я його особисто не знаю, а чув. Ч. К. — Особисто проти його нічого не маю. Кн. — Я був там очевидно. Кн. — Пан його милість очевидно Паньку розказати рачив, аби... Київ. Ст. — **Лично знати когѣ** = знати у лице, знати особисто.

Личность = особа; особистість.

Лично́й = 1. лицевий (що належить до лица до обличчя).

2. д. Лицевой.

Личный = особистий (що належить до особи). — Споконвічного права особистої волі не проковтнула перевага громадської могутости. Бар. О.

Лишавый, лишаеватый = лишаюватий.

Лишай, Impetigo = лишай, особливий — пістрячка (С. З. Пар.), нч дереві — лишай, особливий — обрісник. (С. Жел.).

Лिशать, ся, лишѣть, ся = рішати, ся, збавляти, ся, позбавляти, ся, відбирати, утрівувати, збувати, ся, рішити, ся, збавити, позбавити, ся, відібрати, стратити, утратити, збути, ся. — Усього рішивсь — нема нічого. С. Л. — Усеїєї худоби рішу, ся, а на своє поставлю. Кн. — За більшим поженись, то й посліднього рішись. н. пр. — Тепер я тебе рішена, радість моя душевна. н. п. — Позбавили Тараса і того догляду, що зазнав він від неї. Кн. — Закладались, тай хвостів позбувались. н. пр. — Умер, тай усього збув, ся. н. пр. — Збув ся одного лиха, друге в хату. Кн. — Збув ся свого ворога. Кн. — Панська ласка до порога, а поріг нереступив, то й ласку утратив. н. пр. — **Лिशѣть когѣ жи́зни** = зігнати, згубити з світу,

віку збавити (К. Ш.). — Л. собі життя = самому собі смерть заподіяти. — Л. когось здоров'я = збавити здоров'я. — **Лишиться здоров'я** = стратити здоров'я, збути ся здоров'я. — **Лишить когось ума** = обезглуздити, збезглуздити (Чайч.), відбити глузд. — Який вас обезглуздив кат? Кот. — **Лишиться ума** = обезглуздити, збезглуздити (Чайч.), збожеволіти, з глузду зсунутись, здури́ти. С. Л. — **Лишить когось права слова** = укла́нути мову (С. Ш.), замкну́ти уста́, заці́пити, заці́ткати. — Почав він говорити, а земський зараз і заціткав його. — **Лишиться чувств** = зомліти. С. Аф. Л. — **Лишиться сили** = виснажити ся, висилити ся, знесилити ся, знемогти ся. — **Лишиться довѣрія** = зневірити ся. С. Аф. — **Лишить чести** = від чести відлучити. — Казали злодѣїв прив'язавши публичне бити і від чести людської одлучити. Київ. Ст. — **Лишений** = позбавлений, утрáчений. (С. Ж.). — Народ, позбавлений усіх прав горожанських, робив не на себе. Кн.

Лішектъ = лішка. С. З. — Чіт чи лишка? (гра).

Лішеніє = позбавленія; втрáта, утрáта (С. Ш.). — **Лішенія** = недостатки, зли́дні.

Лішний = лішний, зали́шний, зайвий (С. Аф. З. Л.), гуля́щий, (про землю) — ва́канцо́ва, (про гроші) — ле́жани. — Випив зали́шню чарку. Чайч. — У мене нема лежаних грошей. Си.

Лішь = лиш, тільки, ледве, скóро, по. — **Лішь бы** = аби, аби-б, аби-то, коли-б. — Аби були побрязкачі, то будуть і послухачі. н. п. — Аби люди, а пі́н буде. н. пр. — Аби болото, а жабі будуть. н. пр. — **Лішь бы то** = аби-то. — **Лішь бы гдѣ** = аби-де. — Хіба на сві́ті одна вода, можна і аби-де нап'ять ся. н. пр. — **Лішь бы что** = аби-що.

Лобанъ, лобастый = лобань, лобатий.

Лобзаніє = цілува́ння.

Лобзати, ся = цілува́ти, ся.

Лобный = 1. лобовий, чо́льний.

2. ка́рний. — Се місто, не при вас згадуючи, карне, тут було усе кат катує. Кн.

Лобокъ = лобик.

Лобъ = ліб (К. З. о Ю. Р.), лоб, чо́ло. — Добре лоба набив об двері. Чайч. — Болить моя головоно́чка від самого чо́ла. н. п. — Зробили ж ми се діло, аж нам чо́ло впрі-

ло. н. п. — На чо́лі не написано, хто який. н. пр.

Лобызати, ся = цілува́ти, ся.

Ловець = лове́ць, ловчий (К. Х.), мисливець (С. З.).

Ловелась = зальо́тник, джиг(г)у́н, женихайло, ба́бій (С. Ш.), вечерни́шник, ласу́н, волоцо́га (С. З.), ба́хур (С. З. Ш.). — На все село зальотник — дівчини нема, щоб він до неї не залицав ся. Кн. — Ой на ноги дибки, на руки дибата — оце ж тобі, джигуне, гарні дівчата; ой на ноги дибки, на руки дибці — оце ж тобі, джигуне, гарні молодіці. н. п. — Познайте молодіці го́жі: з Енеем баху́рі всі схожі. Кот.

Ловеласничать = зали́цати ся, жениха́ти ся, волочи́ти ся.

Ловітва = д. Ловле́ніє.

Ловитель = д. Лове́ць.

Ловить, ся = лови́ти, ся, хапа́ти (С. Ш.), навперейми — пере́йма́ти, арканом — арка́нити, сачком — сачи́ти. — Лови ся ри́бка велика і маленька! Гул. Ар. — Не все те пере́йма́ти, що по воді́ пливе. н. пр. — Пере́ймай во́ли! гукав він. Чайч. — З самого ранку сачили, а й на юшку не піймали. Кн.

Ловкій, ко = 1. зру́чний, по (С. З. Л.), ру́чий (С. З. Л.), про палицю то-що — зама́шний (С. Аф.). — Незру́чно ба́тіг держати, бо рукава довгі. С. З. — Зама́шна гилка. — Смерте стра́шна, зама́шна косо! Сковорода.

2. меткий (С. Л.), мото́рний, по (С. З.), спрі́тний, по, жва́вий, во, хва́тський, хва́цький, ко (С. Ш.), ша́мкий (С. З.), зру́чний, по, ру́чий, згра́бний, по, до влучання в мету — влучкий, влучний, в(у)лчу́чен (С. Ш.). — Меткий хлопець. — Веселий, ручий молодик, письменний, сьмілий, балакливий. Мет. — О́тче ж Сара хоч і стара, та, бач, жі́пка руча. У. в. — Цей кіт дуже спрі́тний. Кр. — Бог хоч не скоро́н, та влучен. н. пр.

Ловкость = зру́чність, мото́рність, жва́вість, спрі́тність, згра́бність.

Ловле́ніє, ловля = лови́ння, лови́ти, до ви́йво (Мал.). — Та по́йдь, старо́сто, та лови́, та піймай купичку: н. п.

Ловушка = па́стка (С. З.), лабе́ти (С. З. Л.), ха́пка, ла́пка, по́лапка, на пти́ць — сі́льце. — Десь назнала лиси́ця у лі́сі па́стку, а там м'ясо було положе́не. н. к. — Розста́вляй, чи не розста́вляй свою па́стку, а мене не злови́ш. Кн. — Не па́стай ся, як ми́ша по па́стці. н. пр. — Пійма́в ся в ла́бети. н. пр. — Я не горо́бець — на сі́льце не пі́ду. Кн.

Ловчий = **ЛОВЧИЙ** (К. Х.), **ЛОВЕЦЬ**. — Служив я у пана ловцем. Кн.

Ловъ = д. **Ловленіе**.

Логовина = **ЛОЩИНА**, **ВЛОГОВИНА**, над (Херс.), **ПАДЬ**.

Логовище, логово = **ЛІГВО**, **ЛѢГВО**, **ЛОГВО** (С. З.), **БЕРЛІГ** (С. Л.), **ВОВКІВІЙ**. — Найшли лівго і вовка й вовченят. Б. Б. — Знай свиня своє лівго. н. пр. — В тім берлозі ведмеді було окукобили ся. Кн.

Логъ = 1. **ДОЛІНА**, **ЗДР. ДОЛІНКА**, **ДОЛІНОНЬКА**, **НИЗИНА**, **ДІЛ**, **ВИДОЛИНОК** і д. **ДОЛІНА**. — Ори ся ж ти, моя ниво, долом та горою. К. Ш. — А по ярах, та видолинках було ще чорніше, ще сумніше. Коцюбинський.

2. **РІЧИЩЕ**, **СТРІЖЕНЬ**. — Глибини, котрою пливе річка, зветь ся річище. Зем.

3. **ПЕРЕЛІГ** (С. З.), **ОБЛІГ**. — Може з'орю переліг той, а на перелозі я посію. К. Ш.

Лодка, лодочка = **ЧОВЕН**, **ЗДР. ЧОВНИК**, **ЧОВНИЧОК** (С. З. Л.), **НЕВЕЛИЧКИЙ**, вид вбаний з деревини і сик так обшитий дошками — **КАЮК**, **КАЮЧОК** (С. З.), **ВИДОВБАНИЙ**, без обшивки, **ХИБКИЙ** — **ДУШОГУБКА** (С. З.), зроблений з дощок — **БАРКАС**, **БАРКАСИК**, більший на Дніпрі і в Херсонщині — **ШАЛАНДА**, довгий, що на дніпрових перевозах — **ДУБ**, **ДУБОК** (С. З. Л.), великий з щоглою — **БАЙДАК**, **БАЙДАЧОК** (на байдаках часом і млин ставлять і тоді такий млин теж зоветь ся байдаком), у Запорожців річний або морський човен — **ЧАЙКА**. — Я що ночі йду до річки, беру човен, невеличкий, молод весла підіймаю, на той берег поспішаю. В. Ш. — Човен човном, а байдак байдаком. н. пр. — Плив човен води повен. н. п. — Ой щож тебе принесло, чи човничок, чи весло? н. п. — За водою каюк тихо сушать ся, то заверне у бік, то закрутить ся. С. Х. — Того ж року у Києві мист на байдаках зроблено широкий. Л. С. — Чайки, байдаки спускали, гарматами рештували. К. Ш. — Ой на лимані морі замутила хвиля, та стали чайки поринати. н. п. — Днище тих чайок вони (Запорожці) робили з видовбаної верби або липи, а до них наклали дошки від 2—8 сажнів заввишки; чайки були без чардака, з двома кормилами і щоглою. н. о.

Лодочникъ = **ПЕРЕВІЗНИК**.

Лодочный = **ЧОВНОВИЙ**, **ЧОВЕННИЙ**, **КАЮКОВИЙ**, **БАРКАСОВИЙ**, **БАЙДАКОВИЙ**, **ЧАЙКОВИЙ**. — Підіймалась високо і керма човенна. Ніш.

Лодчѣнка = д. **Лодка** (здр.).

Лодыга, лодыжка, анат. *Malleolus* = **ПАЦЯ**, **КІСТОЧКА** (з низу гомілки). — Якось не

так ступив, у кісточці нога й болить с того часу. Чайч.

Лѡжа = 1. **ПРИКЛАД** (у рушниці).

2. **ЛОЖА** (в театрі).

Ложбина = д. **Логъ** 1.

Лѡже = 1. **ЛІЖКО** (С. З.), **ЛІЖНИЦЯ**, **ПЕРУХОМЕ** — **ПІЛ**, **ПРИМІСТ**. — Ой уже ж Палій меду-горілки напив ся ой уже ж він на панське лівго та спатоньки положив ся. н. п. — Іди, іди, Якове, з хати, бо на печі батько та мати, а на полу батькові діти — піде тебе, Якове, діти. н. п.

2. д. **Логовище**.

3. д. **Логъ** 2.

Ложементъ = **ОКІП** (рівчак захищений тарасом).

Ложечникъ = **ЛОЖКІРЬ**. — Кожний ложкар має свій особний спосіб, свою форму ложок. Фр.

Ложечный = **ЛОЖКОВИЙ**. — **Лѡжечная ручка** = **РУЧКА** від **ЛОЖКИ**, **ДЕРЖАК**.

Ложжина = д. **Ложбина**.

Ложжить = **ЖЛОБИТИ**.

Ложиться, лечь = **ЛЯГАТИ**, **ЛЯГТИ**, **ЛЯГОВІТИ** ся, **КЛАСТИ** ся, **ПОКЛАСТИ** ся, **ПРОРОСЛИ** — **ВИЛЯГАТИ**. — Пора лягати спати. — Пора вже класти ся. — Лягай же, дочко, спати. Кв. — Ляговись! крикнув на мене. О. Ст. — Жито від дощів та вітру геть чисто вилягло.

Лѡжка = 1. **ЛОЖКА**. — **РАЗЛИВАЛЬНАЯ, РАЗЛИВНАЯ** (велика, що нею розливають страву на тарілки) — **ОПОЛОНІК**, **ПОЛОНІК** (С. З.), **ХОХЛЯ**, що нею мішають вариво — **ВАРѢХА**, **ВАРѢЖКА** (Под.), що знімають шум — **ШУМІВКА**. — Видно між ложками ополоник. н. пр. — Замішав ся, як між ложками полоник. н. пр.

2. **ЛОПАТЕНЬ** (товстий свердел).

Ложкомъ = **ВДОВШ**, **ВЗДОВШ**, **ЛІЖКОМ** (класти цеглу).

Лѡжность = **Ф(ХВ)АЛЬШІВІСТЬ**, **НЕПРАВДІВІСТЬ**.

Лѡжный, по = **НЕПРАВДИВИЙ**, **ВО, Ф(ХВ)АЛЬШІВИЙ**, **ВО** (С. Ш.), **КРИВДИЙ**, **НО**, **БРЕХЛИВИЙ**, **ВО**. — Неправдивий свідок.

Ложъ = **БРЕХНІЯ**, **Ф(ХВ)АЛЬШ** (С. Ш.), **КРИВДА**. — Гірка правда крапа від солодкої брехні. н. пр. — Брехнею світ пройде, та назад не вернеш ся. н. пр. — Правда кривду перев жить. н. пр.

Лѡза = 1. **ВІТКА**, **ГІЛКА**, **ГАЛУЗКА** і т. д. д. **ВІТКА**.

2. **ЛОЗИНА**, **РІЗКА** (С. Л.).

3. д. **Вѣтла**, **П'ва**.

Лознякъ = **ЛОЗИ**, **ШЕЛЮГ**, **ШЕВЛЮГ**, **ВЕР-**

болііз. — Сховав ся у лозах. — А він, як побачив нас, та й под-в ся у шелюг.

Лозу́нгъ = гасло С. Аф. З. Ев.). — Сю-годня гасло — Марія. С. З. — Горе, горе лукавому, що в гасло неволі обертає хрест вєчєсний — гасло правди й волі. І. Г.

Локаніє = хлєптанія, жлуктанія.

Локать = хлєп'яті (С. Ш.), жлук'яті (С. Аф.), глєх'яті (С. Л.), хлєсати (С. Ш.), лп'гати. — Не пог не море, що собаки хлєпчуть. н. пр. — Тут з салом галушки лгали. Кот.

Локомотивъ = паровіз, машина.

Локонъ = п'юколь, (у жпдів) — пєйс. — Волосся вгору збл'а, а з боків ще й пуклі пустила. н. пр. — Жид крутнув головою, аж пєйси з'єтєлїпались. Чайч.

Локотникъ = р'учка, поруччя (у крісла). С. Пар.

Локотній = ЛОКТОВІЙ (що палєжить до лікті або що продаєть ся на локті).

Локотокъ = ЛІКТИК.

Локоть = ЛІКОТЬ (в р'уці і міра довжини від лікті до кінця середнього пальця = мало не 14 вершків). — Лікоть трудно вку-сити. н. пр.

Ломать = 1. ламати, (що сухе) — тро-щити (С. Л. Ш.). — Гудє вітер вєлми в полі, реве, лїє ламає. В. Забіла. — Трощї-те сосну падрізки. н. п.

2. трєстї, мнїти, тєрти, к'орчити. — Мнє, як гостєць б бу. н. пр. — Усього мене корчїть, ієнає в лихоманці. — **Ло-мать надь ч'їмъ голову** = морочити ся, мїзувати. — **Ломать коноплю** = бїти, тєрти, тїнати коноплі (С. Ш.). — На городі терпїща сама тре. н. п. — **Ломать мєдъ** = пїдрїзувати стїльничї. — **Ло-мать хлєбъ** = переорювати (засїяє по-ле, як нїчого не зїшло).

Ломаться = 1. ламати ся, тїощити ся (С. Ш.), про кригу на рїчді — крєспути.

2. вивєртати ся, викр'учувати ся, ви-тинати ся, викривлїати ся, к'орчити ся. — Викривлєєть ся, пеначє комєдїи.

3. опинати ся. — Його ведуть, а він ще й опинаєть ся.

4. чванити ся, бунд'ючити ся, пинд'ю-чити ся, пиндїчити ся (д. **Важничать**).

5. полювати, бїгати, тїкати ся. — Ко-рови почали полювати. — Коло Ганни За-чатїя вовки тїкають ся.

Ломить, ся = ламати, ся. — **Ломить цї-ну** = гн'їти цїну, загинаїти, правити, заправляти. — Заправив, як за батька. н. пр. — Гнє таку цїну, що нї приступу.

Ломка = 1. ламання.

2. д. **Каменоломня**.

3. розгордїйш, гармїдер і д. **Возпї**.

Ломкій = ламкий, ламучий; крихкий. — Пошав ся ламкий ремїнь — за тиждєнь чо-б'їти хоч кинь. Кр. — Крихкє залїзо.

Ломкость = ламкість, крихкість.

Ломливый = чванливий, чванькуватий, пихатий.

Ломовикъ = плуговик, робочий кїнь.

Ломовой = ЛОМОВІЙ (що ним ламають). — **Ломовая лошадь** = д. **Ломовикъ**. — **Ло-мовой извозчикъ** = пїдводчик, що пе-ревозить ваг'у в городі.

Ломоносъ, рос. Clematis erecta All. = ло-миніс, ломоніс, кривавник, ломенєць, C. integrifolia L. = забїй кр'уга, поруш-на трава, стулїстник, циганка, галай-зїлля. С. Ан.

Ломота = лом'ота, гризь, гостєць (в ко-стїх). С. З. — Мнє, як гостєць бабу. н. пр.

Ломоть, ломтикъ, поб. ломтище = скїб-ка, скїбочка, скїба, шматок, шмат'о-чок, шмат, л'їстка, л'їсточка, л'їста (С. Пав.), лунєта (С. Пав.), л'їтка (Лєв.), ку-с'ок, кус'очок, кус, кусан, байд'а (С. Ш.), байдїця (Фр.), кавалок, кавалочок (Под. і Гал.), сдризангї з краю (про хлїб) — край, окрасєць, окрїйчик, цїл'їшка, на мові старцїв — мїнутус (С. Л.), круг-лєнький — крижівка. — Та вишєсла риб-ку і ще хлїба скїбку: оцє тобї, моє серце, вєчєра на швидку. н. п. — Одрїзана скїба від хлїба — її не пратулиш. н. пр. — Вкра-ив свєкор л'їсту, як клєнового лїсту. н. п. — Порїзав редьку крижівками. Кр. (д. ще пїд сл. **Кус'окъ**).

Ломъ = 1. ЛОМ. — Поправляли труби на заводї та паробили багато лому.

2. ЛОМ, з лапками — лапа, з двома зуб-цями — к'їхвусь, розплєсканий на кінці — плєшня, плєшень.

3. д. **Лом'ота**.

Ломо = ломо (С. Жєл.), падро (С. З. Пар.), гр'їди, пєрса. — Щось до лона пригор-тає. К. Ш. — З матернього лєса. К. Д. — Нєхай Господь її приймє на своє падро! М. Вов.

Лопанецъ = лопанецъ (горщик, що легко трїскаєть ся від жару).

Лопаніє = лопання, трїскання.

Лопасть = 1. стьб'жка в чєпцї.

2. лопать, пєлюстка (Сп.). — Як повер-нув вєсєло, так воно по саму лопать і зло-милось, так я тоді давав держак'ом грєбти.

Лопата = (дерев'яна) — **ЛОПА́ТА**, (що віють хліб) — **ВІЯ́ЧКА**, (з залізним наконешником) — **ЗА́СТУП**, **РИСКА́ЛЬ** (Под.), **КО́ЗИРЬ**, місце, де ставати ногою — **СТУПА́К**, держално — **ЗАСТУПІ́ЛЬНО**. С. Аф. — Тоді не розлучать ні отець, ні мати; хіба нас розлучать заступ та лопата. н. пр.

Лопатка = 1. **ЛОПА́ТКА**, **ЗАСТУПЕ́ЦЬ** (С. Аф.).

2. (у косарів) — **МАНТА́ЧКА**, **ЛОПА́ТКА** (правити косу), **КЛЕПА́ЛО** (С. З.).

3. (у мулярів, затирати) — **ШПА́ГЛЯ**, **ЛОПА́ТКА**.

4. **ЛОПА́ТКА**, **ОКІ́СТ** (плечева кість). — **БЬ-ЖА́ТЬ**, **ДУ́ТЬ** во всі **ЛОПА́ТКИ** = **БІ́ГТИ** на всі заставки (С. Аф.).

Лопать = 1. **ЛОПА́ТИ** ся, **ТРИ́СКАТИ** ся (С. Л. Ш.), **РЕПА́ТИ** ся (С. З. Л.), про квітки — **ПУ́КАТИ** ся (С. З. Л.). — Горщик почав тріскати ся. — Стіни тріскають ся. С. З.

2. **ЛОПА́ТИ**, **ТРИ́СКАТИ**, **ЖЕР́ТИ**, що рідке — **ЛИ́ГАТИ** (С. З.). — Наша невістка, що не дай, то тріска. н. пр. — Лигай, Мартине, мати ще підкине. н. пр. — Жери мовчки.

Лопатися = д. **ЛОПА́ТИ** 1.

Лопну́ть = **ЛО́ПНУТИ**, **ТРИ́СНУТИ**, **РЕ́ПНУТИ** (С. З.), **ЛУ́СНУТИ**, **РОЗЛУ́ПИТИ** ся, **РОЗСІ́СТИ** ся. — Тріснув горщик від краю аж до дна. — Коли паївся, проси Б га, щоб не розсівсь. н. пр.

Лопотня́ = **ТРИ́СК**, **ЛУ́СК**.

Лопуха́, *Variolae aquae* = **ГВІЗДО́ЧКИ**, **ВІ́СПА** вітряна. — А підвиза ся на ноги — кір, гвіздочки та кашаї підкошували дитячі сили. Мир.

Лосі́на = **ЛО́СІ́НА** (лосьова вчинена шкура).

Лоси́нний, **ЛО́СІ́Й** = **ЛО́СЬОВИ́Й**.

Лоску́тний, **ЦА́** = 1. **ТА́НДИ́ТНИК**, **ЦЯ́**, **ТА́ПДИ́ТНИЧКА** (С. Ш.), **ЛОХМІ́ТНИК**, **ЦЯ́**, **СТА́РОВЕ́ЩНИК**, **СТА́РОЖЕ́ЧНИК**, **ЦЯ́** (Прав.).

2. **ОБІ́ДРАНЕ́ЦЬ**, **ОБІ́ДРАНКА**, **ГО́ЛОДРА́Н(Б)Е́ЦЬ**, **ОБША́РПА́НЕ́ЦЬ** (С. Л.), **ОБША́РПАНКА**, **ОБІ́РВАНЕ́ЦЬ** (С. Л.), **ГО́ЛОКО́ЛІНЕ́ЦЬ**, **ША́РПАК**, **ДРА́НТОГУ́З**, **ДРА́НТЮ́ГА** (Д. Голышъ 2).

Лоску́тний = **КЛА́ПОНЬКИ́Й** (зроблений з клаптиків). С. З. — **ЛО́СКУ́ТНИЙ** **РЯ́ДЪ** = **ТОВКУ́Н**, **ТОВКУ́ЧКА**, **ТА́НДИ́ТА**. С. Ш. — **КУ́ПИВ** на товкуні. — **КУ́ПИВ** на тандиті. С. Ш. — **ЛО́СКУ́ТНИЙ** **ЦВѢ́ТЪ** = д. **ВАСИ́ЛѢ́КЪ**.

Лоску́ть, **ЛО́СКУТО́КЪ**, **ЛО́СКУ́ТИКЪ** = **КЛА́ПОТЬ**, **КЛА́ПТИК**, **ШМА́ТОК**, **ШМА́ТИНА**, **ШМА́ТОЧОК** (тканини, паперу то-що). С. З. Л. — **Оді́драв** **КЛА́ПОТЬ** паперу і наплевас щось. — **По́шила** **КОВДРЮ́** з клаптиків. — **Торі́к** йому **ПРИ́РІ́ЗАЛИ** **КЛА́ПОТЬ** **ЗЕМЛІ́**.

Лоску́тьє = **КЛА́ПТИ**, **ШМА́ТЯ**.

Лоскь = **ЛИ́СК**, **ПО́ЛИСК** (С. Л.), **БЛЯ́СК** (С. Ш.), **БЛИ́СК**; **ГЛЯ́НЕ́ЦЬ**. — **ВѢ́** **ЛО́СКЪ** **ПО́ЛОЖИ́ТЬ**, **ЛЕ́ЖА́ТЬ** = **ПО́КОТОМ**. С. З. — **Зійшло** **сонце** — **ЛЯ́ШКИ** **ПАНКИ** **ПОКО́ТОМ** **ЛЕ́ЖАЛИ**. К. Ш.

Лосні́ться = **ЛИ́СНИ́ТИ**, **СЯ́**, **ЛИ́СНИ́ТИ** **СЯ́**, **ЛЫ́ЩА́ТИ**, **ЛО́ЩИ́ТИ** **СЯ́** (С. Л.), **БЛЫ́ЩА́ТИ**, **ВЫ́ЛЫ́СКУВА́ТИ** **СЯ́**, **ПО́ЛЫ́СКУВА́ТИ** **СЯ́**. — **Наво́щена** **ДОЛІ́ВКА** **ЛИ́ЩАЛА** **НА́ЧЕ** **СКЛО́**. Кн. — **Лисина** **ПОЧА́ЛА** **НА́ЧЕ** **БІ́ЛЬШ** **ВЫ́ЛЫ́СКУВА́ТИ** **СЯ́**. К. Ч. Р. — **От**, **ЩО́СЬ** **ЛИ́СНІ́СТЬ** **СЯ́**, **ЧИ** **НЕ** **ВО́ДА?** С. З. — **Чоботи** **НАВА́КЕСОВА́НІ**, **А́Ж** **ВЫ́ЛЫ́СКУЮ́ТЬ** **СЯ́**.

Лось, *Cervus alces* = **ЛО́СЬ**, **ЛО́СУ́НЬ** (С. Пар.), **СОХА́ТНИЙ** (Вол.).

Лото́к, **ЛО́ТОЧЕ́КЪ** = 1. **НО́ЧОВКИ** (С. З.), **ВА́ГАНКИ** (С. З.), **НЕ́ЦЬКИ** (Под.).

2. **РИ́НВА**, (у водному млині) — **ЛО́ТОКІ́**. — **З** **ДО́ЩУ** **ТА** **ПІ́Д** **РИ́НВУ**. н. пр. — **Як** **НА** **ЛО́ТОКА́Х** **ВО́ДА** **БІ́ЖИ́ТЬ**, **ТАК** **ЩО́Б** **ДО** **НА́С** **ХЛО́ПЦІ́** **БІ́ГАЛИ**. н. пр.

3. **КІ́ВШ**, **КІ́ВШНИ́К**, **КО́РЕ́ЦЬ**, **КО́РЯ́К**, **КІ́РЧИ́К**, **КО́РЯЧО́К**. С. З.

4. **ЯИ́ДОЛА́** (С. З.), **ПО́ЛУМИ́СОК** **ДОВГАС́ТИЙ**.

Лоть = 1. **НО́ЧВИ**, **ВА́ГАНІ́**. С. Аф. З. (Д. **ЛО́ТОКЪ** 1.).

2. **ЛО́Т** (**ВА́ГА** = 3 золотника або $\frac{1}{32}$ фунта).

3. **ОЛИ́ВНИ́ЦЯ** (С. Аф.), **ГІ́РЬКА** **З** **ВІ́РЬОВ-КО́Ю** (**МІ́РАТИ** **ГЛИБИ́НУ**).

4. д. **ЛЕ́ДВЕНЕ́ЦЬ**.

Лохань, **ЛОХА́НКА** = **БА́ЛІ́Я** (С. Ш.), **НА** **ПО́МИ́** — **ПО́МИ́ЙНИ́ЦЯ**.

Лохмо́тниківъ, **ЦА́** = д. **ЛО́СКУ́ТНИКЪ**, **ЦА́** 2.

Лохмо́тьє = **ЛА́ХМІ́ТТЯ**, **ЛА́ХМА́НИНА** (С. З.), **ЛА́ХМА́НИ** (С. Л.), **ХЛА́МІ́ТТЯ**, **ДРА́НТЯ** (С. Л.), **ДРА́НКА**, **РУ́ББЯ**, **РА́ММЯ** (С. Л.), **МА́НА́ТТЯ** (С. З.), **РІ́ЗЗЯ**. — **Розду́мав** **СЯ́**, **НА́ЗАД** **ВЕРНУ́В** **СЯ́**, **СТА́РЕ** **ЛА́ХМІ́ТТЯ** **ПО́СКИ́ДАВ**, **В** **ШКА́ПОВІ́** **ЧОБО́ТИ** **ОБУ́В** **СЯ́**, **СО́РОЧКУ** **БІ́ЛУЮ** **УЗЯ́В**. **Мет.** — **Бачи́ть** **БА́БУ** **В** **Я́КІ́СЬ** **ЛА́ХМА́НИ́НІ́**. П. Пр. — **Треба** **СПРА́ВИ́ТЬ** **ХЛО́ПЦЕ́ВІ́** **ОДЕ́ЖИ́НУ**, **БО** **В́ЖЕ** **ДРА́НТЯ́М** **СЬВІ́ТИ́ТЬ**. **Ко́щуб.** — **Ти** **У** **МА́МИ** **ХО́ДИЛА** **У** **ДРА́НТНИ́Й** **ДРА́НЦІ́**, **А** **У** **НА́С** **БУДЕ́Ш** **ХО́ДИТИ** **В** **ЧЕРВО́НІ́Й** **КИ́ТАЙЦІ́**. н. п. Под. — **Дасть** **СО́РОЧКУ** **МІ́НІ́**, **БО**, **БА́Ч**, **СА́МЕ** **РУ́ББЯ**. н. к. — **Він** **СКИ́НУВ** **ТЕ́С** **РА́ММЯ**, **НА́ВІ́В** **СО́РОЧКУ**. н. о. — **Старе́ць** **СКО́РЧИ́В** **СЯ́**, **ТРУ́СИ́ТЬ** **СЯ́** **В** **ДІ́РЯВО́МУ** **РИ́ЗЦІ́**. Г. Бар.

Лошадѣ́нка = **КО́НЯ́ЧКА**, **КО́НІ́НА**, **ШКА́ПІ́ЙКА**, **МН.** **КО́НЯ́ЧКИ**, **КО́НЕПІ́ЯТА** (Ос.). — **А** **НУ**, **КУ́НУ**, **КА́ЖЕ**, — **ДО́БРА́Л** **КО́НИНА**. **Руб.** — **З** **ГО́РИ** **БІ́ЖА́ТЬ** **МО́Ї** **КО́НЕПІ́ЯТА**, **А́Ж** **ВІ́З** **ТО́РОХТИ́ТЬ**.

Лошаді́нний = **КІ́НСЬКИ́Й**, **КО́НЯ́ЧИ́Й**, **ШКА́ПОВІ́Й**. — **Лошаді́ная** **КО́ЖА** = **ШКА́ПОВА́**

шкúра, шкапіна, шкаповіна. — Шкапові чоботи набув. С. З.

Лошадка = коник, конячка, дїтське — кóся. — **Въ лошадки** играти́ = в коней грати́сь.

Лошадь, Equus caballus = кінь, коніна, здр. — коник, конячка, поб. — коняка, конячина (С. З.), зб. — кінва, ми. кóні, самець — д. **Жеребець**, самця — д. **Кобыла**, на першому році — стригун, стригунець, стрижачка, на другому році — лошак, лошиця, лошачок, лошичка, на третьому — третяк, третячок, малий на зріст — куцан, муцик, ще до того й товстий — бутуз, поганенький — шкапа, шкапіяка (д. **Кляча**), що ходить під верхом — верховий кінь, верховик, рума́к. — Ой поїхав з України козак молоденький, червонес сиделечко ще й кінь вороненький. н. п. — Гей у мене був коняка, був коняка розбишака. В. Ш. — Взяв карую лошицю. н. п. — Бач, скільки кінви пасеть ся. Чайч. — Дали шкапі вівса, а вона й віз побила. н. пр.

Лошадь водяная = д. Гиппопотамъ.

Лошаково ухо, рос. Symphytum Tourn. S. officinale L. = живокість, живокіст, пражокіст, костолом, воловий язик. С. Ан.

Лошаковый = осликовий.

Лошак = ослик (від осла і кобили). — Як ослик хвицкне — в поліцію не йти. н. пр.

Лошачий = д. Лошаковий.

Лошая собака = овчарка (С. З.), чабанська собака.

Лошити = заорювати, відорювати.

Лошійка, лошіло = гладіло, гладій, клесачка (справиля щоб лоштити).

Лошіна = д. Ложбина.

Лошіть = лоштити, полірувати, клесувати, глянцювати.

Лубовой, лубочный = лубяний.

Лубъ = луб, лубок, (в санках) — глібці.

Лубной = д. Лубовой.

Лубнять = шкарубіти, шкарубитись.

Луга = галун (котрим обливають шкіру в чинабарській справі).

Луговіна = цілина, новина (неорана земля).

Луговий = луговий: лучний. (Д. Лугъ). — Луговой гомін. н. п. — Лучне сіно. Чайч.

Луговая рута, рос. Thalictrum flavum L. = одхасник, вередовець. С. Ан.

Луговица, луговка, пт. Tringa vanellus = чайка.

Лугъ = лука, луки (С. З. Л.), з лісом — луг (С. З. Л.), на трясині — оболонь,

оболоня (С. З. Л.), коло берега — бережпінá, понад річкою — плавні. — **Поёмный лугъ** = лу́ки, заплава (Чайч.). — Вкупі з Трипольськими луками в аренду пущені. С. З. — Ой у лузі та і при березі червопа калина. н. п. — Ой не шуми, луже, дібровою дуже. н. п.

Лудильщикъ = лудильник, мідник.

Лудить = лудити, біліти (С. Ш.), побіляти.

Лужа = калюжа, (глибока) — баюра, (що не висихає) — ковбана, ковбанюка, (від колес) — коловіна, ковдобина, (з жабам) — жабарь, (де свині барложать ся) — барліг. С. Л. — З чужого воза хоч серед калюжі. н. пр. — Отцева і матчина молитва зо два моря рятув, а проклін у калюжі топить. в. д. — Попали в баюру, та ледве воли витягли. — Свині в барлозі барложать ся.

Лужайка = муріг, муріжок, мурава, муравія (С. Жел.). — Ой там на муріжку та поставлю я хижку. н. п.

Лужекъ = д. Лугъ (здр.).

Лужение = лудіння.

Лужный = калюжний, баюровий. — Ой пийте Ляхи води калюжні, води болотяні, гей що пивали на Україні вина та меду ситні. н. п.

Лузгъ = д. Глузгъ.

Лукá = 1. коліно, залом (Май.), кривина, закрут. — Коліно річки.

2. **Лукá** (в сідлі). — Держить в руці меч ясенький, а у луці спис довгенький. н. п.

Лукáвить = лукавити, лукавнувати, хитрувати, на хитроцях ходити — Лукавиш, моя галочко, а сама добре знаєш. Кот. — Лукавний хоч до смерті, а я знаю, що ти шпакми годований. Кн.

Лукáвство = лукавство (С. Пар.), хитрощі, облуда (С. З.).

Лукáвствовать = д. Лукáвить.

Лукáвий = 1. лукавий, хитрий, облудний. — Його облудні думки я взяв за щирі. Кн. — Облудна мова. С. З.

2. **біс, чорт, диявол, нечистий**.

Лукáть = кидати, швиргати, шпурляти, жбурляти (С. Пар.).

Лукóватый = виплукувати і д. Извистый.

Лүковица = 1. цибуля, цибулька (д. під сл. Лукъ 2).

2. **голівка, цибулька** (корінь), на пр. голівка часнику.

Лүковичный = 1. цибулевий, цибульний (Чайч.), цибульковий, 2. цибулястий.

ЛҰКОВЫЙ = д. ЛҰКОВИЧНЫЙ 1.

ЛУКОМОРЬЕ = морський берег вилукуватий.

ЛУКОШКО = козуб, козубенька, (від сита) — обичайка. — Козубеньки, з якими ходять по ошешки. Кот.

ЛУКЪ = 1. Лук, здр. Лучок, иноді теж і сагайдак, сайдак, але власне значіння сих слів див. під сл. **Колчакъ**. — Як натягну лук, бризну тетивою, то мусить утікати хан кримський з ордою. К. З. о Ю. Р. (з напису під малюванням запорожцем). — Простріляв би я вас з лука, так з лука не палко, подожив би, вічно спати, та все чогось жалко. Руд. — Ой скажи, царю, лучка дати тобі на вечерю голубочка зняти. н. п. — Забирайте, діти, сагайдаки срібні, накладайте стрілочки мідні і пускайте в чужі землі. н. к. — **Вооруженный лукмок** = сайдакер. — Воєнних мушкетерів і сайдакерів. Л. В.

2. рос. Allium Cera L. = цибуля, здр. цибулька. — **Ивановъ лукъ**, A. ascalonicum L. = трибулька. — **Луговой, полевой, дикій лукъ**, A. angulosum L. = скорода, заячий часник. — **Каменный лукъ**, A. fistulosum L. = татака. — **Лукъ-порей**, A. Porrum L. = праж, прас. — **Лукъ зубчатый, мелкій, рззанецъ** = трибулька. С. Ан. — **Лукъ сѣянецъ, сѣженецъ** = сѣянка, сажанка.

ЛУНА = місяць, ласк. — місяченько. — Одніи місяця: молодік або перша квартира, перекрѣй або друга квартира, підпівня або третя квартира, повня, повний місяць, старік або четверта квартира, далі як іде на ущерб — шербатий. Де-що про Св. В. — Ой місяцю, місяченьку, не свѣти нікому, тільки мойму миленькому, як іде до дому. н. п. — Ой місяцю перекою, зайди за комору, пехай же я з своїм милом трошки поговорю. н. п. — А блідий місяць на ту пору з-за хмар дѣ-де виглядав. К. Ш. — Свѣтить молодик срібнозоргий. К. Д.

ЛУНАТИКЪ, лунатичка, Noctambula = мішник, ця (С. Ж.), сновіда.

ЛУНКА = ямка (в землі), дучка (для гри дитячої). — Хто до цурки, хто булку в дучку заганає, хто в хрещик грає. Бодяньський. С. З.

ЛУННЫЙ = місяшний; місяцевий. — Чудова місяшна ніч. — Місяцевий день. Де-що про Св. В.

ЛУНОЧКА = 1. д. Лунка.

2. ямка в яснах і щелепах для зубів.

ЛУНЬ, шт. Falco rusticolus (t. ireus) = сокіл

лунь. С. Жел. — Бѣль какъ лунь = білий як молоко, сівий як голуб.

ЛУНИНЪ, рос. Lupinus hirsutus L. = верній сонце, L. alba = кохва. С. Ан.

ЛУНИТЬ = лунити, облґуплювати, здирати, (шкуру) — білувати, (лушиння) — лґущити, вилґущувати, облґущувати, злґущувати. С. З. Л. — **Луплений** = луплений, облуплений, вилуплений. — Голови луплено. С. З. — Беруть вони ту лошницю, теплу ще білують. Руд. — Я коза луплена, за три копн куплена. н. к.

ЛУНИТЬСЯ = лунити ся, облґуплювати ся. — **Лунятся цыпята** = вилґуплюють ся курчата.

ЛУСКА = лушинна, лушпайка, шкаралупа, шкарлупа, шкаралуща, здр. лушинника, шкарлупка, зб. лушиння. С. З. Л. — Лушиння з оріхів. С. З. — Мишка висівок заколотила, лушпайок в підситок. К. Х.

ЛУТОШКА = лийна молоді, що з неї здерто кору.

ЛУЧЕВОЙ = промінний, промінювий.

ЛУЧЕЗАРНЫЙ = променістий (С. З. Л.), промінний. — Ідея та променіста наскрізь пронизала його. Кл. — Утікайте почі і печалі. Сьогодні нам промінні радості возсіяли, промінні радості і гарніи сладості. н. п. — Зійшло сонечко за вікопенько, як промінше коло. н. п.

ЛУЧЕКЪ = д. Лукъ 2 здр.

ЛУЧЕОБРАЗНЫЙ = промє(і)пєстий. Лев.

ЛУЧИНА, лучиншка = скалка, скалочка (С. Л.), скінка, скіпочка (С. З.), тріска, трісочка. — Стала скалка догоряти, стала потухати, а я за ті вареники, та і вийшов з хати. н. п. — І скіпочку засвѣтила і сокирку взяла, тоді стала та й думати, як би го рубала. н. п. Б.

ЛУЧИШНЫЙ = скілковий, скіпковий.

ЛУЧИСТЫЙ = д. Лучеобразный.

ЛУЧИТЬ = бити рибу у воді, освѣщаючи скалкою.

ЛУЧНОЙ = цибулевий, цибульовий.

ЛУЧОКЪ = 1. д. Лукъ (здр.).

2. брунька (у шаповалів). Ман.

ЛУЧШИЙ, лучше = кращий, е (С. З. Л.), лийний, е (С. Л.), лґчний, е, гарнійший, е, гарніший, е. — Сиділа б з панами, кращи як з вами. н. п. — Чи є що краще, лучче в свѣті, як у купі жити? К. Ш. — Ліпша скриня — добра господиня. н. пр. — Ліпше без вечері лягати, та без довгів вставати. н. пр. — **Лучше всего** = най-

краще всього, найліпше, найлучче од усього, за все, на усе краще і т. д. — **Какъ** нельзя лучше = найсамкраще, як найкраще і т. д. — **Лучшимъ** еді-
латься = покрощати, получчати, по-
ліпшати, погарніш(и)ати. — Наче й
люди міні тут погарнішали. Чайч.

Лучъ = 1. промінь (С. З. Л.), зб. про-
міння, парус, мн. паруси. С. Л. — Сон-
це силе гаряче проміння на високі гори.
Фр. — У день видно, як очевики, мов про-
мінням грають. О. Пч. — Зірко вечірня
на своїм проміні подай милому вісточку.
Б. К. — Кругом якову сповиває ізвитий
ряд живих квіток, в горі лампадка ясно сяє
проміння силе на вінок. Як. — Сонце па-
руси наускало. С. Л.

2. пучок скілок, гавалених у ночі, як
б'ють рибу (д. Лучить).

Луча, лучина = д. Луска.

Лучить, ся = лускати, ся (С. Л.), лущи-
ти, ся (С. З.), лусати (С. Л.), лузгати,
ся. — Лу-кати горіхи, насіння. — Пішли,
на присні посідали, та все горіхи знай лу-
щать. Мет. — Спілі оріхи легко лускають ся.

Лыжа = ліжва, мн. ліжви. — В лижви
чоботи прибрав та по льоду легесенько з са-
почками він погнав. Фр. — **Навостріть,**
направить лыжи = дати драла (С. З.),
дропака дати (С. З.), навтїкача пусти-
тись, дременути (С. Аф.), чкурнути, п'я-
тими наживати. — Дременув, аж литвами
креше. н. пр. — А він побачив, що не пе-
реливки, та навтїкача.

Лынуть = утїкти (С. З.), втїкти. — Со-
бака від хліба не утїче. н. пр. — Втік не
втїк, а побігти можна. н. пр.

Лызокъ = утїчка. С. З. — **Дать лызки** =
утїкти і д. під сл. **Лыжа:** „Навостріть
лыжи“.

Лыко = ліко, здр. лічко. — Краще своє
личко, ніж чужий ремінець. н. пр. — **Лыка**
не вяжеть = п'яний як хлюща, як
піч, язиком не поверне, хоч вікрути.
н. пр. — **Не всякое лыко вь строку** =
не все те переймати, що по воді пливе.
н. пр.

Лыковый = личаний (С. З.). — **Лыковые**
ланты = личаки (д. під сл. **Ланоть**). —
Хоч личане та не позичене. н. пр. — По-
гана пуга личана, а й без неї погано. н. пр.

Лысасть = лісий, лисак.

Лысачъ = лобатий, лобань.

Лысина = лисина, пліш.

Лысуха, ит. Fulica atra = лиска. С. Жел.

Лысый = лісий, лисак, голомозий (С. З.).

— Багато, як у голомозого чуприни. н. пр.

Лысьть = лисіти. — Десятій десяток тигну,
а голова не лисіє. Кн.

Лычный = д. **Лыковый**.

Львенокъ = левчук, левеня, тко, левятко.
— У клітці сиділо мале левенятко. Кн.

Львиный = лєвовий, лєвів. — Пійди, до-
стань лєвового молока. н. к. — **Львиный**
хвостъ, львинохвостъ, рос. Leonurus Car-
diaca L = глуха кропива, кропивницок,
сіндра. С. Ап. — **Львиная лапа**, рос.
Alchimilla vulgaris L. = приворотень. —
Львиный зубъ, рос. Taraxacum Dens Le-
onis Desf = кульбаба, бабка, баранки,
летючки, жидівська шапка. С. Ап.

Львица = левіця, левіла. — Левиха сто-
їть і своїх дітей язиком облизує. н. к.

Львовъ = д. **Львиный**.

Льгота = вільгота, шльга. С. Л. — На-
ділили їх землями, грішми і великими віль-
готами від податків та отбутків. Кн.

Льготный = вільготний.

Льдина, льдинка = крижіна, крижінка.
— Ой ще по горах сніженьки лежали, ой
ще по долинах криженьки стояли. н. п. —
Стрибайте, дядьку, на оту крижину, а то
на цій провалитесь. Чайч.

Льдиный = льодовий.

Льдяной = д. **Ледяной**.

Льзй = можна.

Льнуть = 1. лігнути, приставати, чіпля-
ти ся. — Пристав, як шевська смола до
чобота. н. пр.

2. лігнути, туліти ся, горнути ся, при-
гортати ся, лащити ся, лаєтити ся.
С. З. — До щасливого всяке лине, а не-
щасного і рідний брат покине. Кн. — Се-
мене, не тули ся до мене. н. пр. — Ой дів-
чина горлици до козака горнеть ся. н. п. —
Коли б літа вернули ся, то ще б хлопці
горнули ся. н. пр. — Горнеть ся, лине до
неї листочком. Кн. — Тим я її не займаю,
що сватати маю, тим до неї не горну ся,
що слави бою ся. н. п. — Пригортайтесь
до хороших дівчат, хіба ж мало є хо-
роших бровенят? Б. Г. — А вона лащити
ся до його.

Льнянице = льоніще.

Льнянка, рос. Linaria vulgaris Mill = дзві-
ники, зайців льон, ленок, льоніок, мо-
ложничок, остудник, чистець, зозулі-
ни черевички, стоголовник, сокірка.
С. Ап.

Льняной = льонний, лянний. — Льонна
сорочка. Чайч. — Надінь міні лянную со-
рочку та поховай у вишневім садочку. н. п.
— **Льняное масло** = льоння олія. Чайч.

Льстець, льстивець, льстивца = лєстун,
ха (С. З.), влєсник, ця, обдєсник, ця,

лестобатник, ця, похлібець (С. З.), лизу́н, ха, підлі́за (сп. р.), підлизник, підлизу́ха, лабу́зник, ця, пота́кач. — Лестун без сорому, то йому й добре всюди. Кн. — Влєсниця вона, а йому й хліба не давай, тільки влєсуй. Кн. — А Барабаш похлібець людський. С. З. — Лизун перед великими, а гордий для низших. Бар. О. — Потакач тим і живе, що язиком грає. н. пр.

Льстивий, во = в(у)лєсливий, во (С. Л. Ш.), здр. в(у)лєсливенький (С. Ш.), облєсливий, во, облєсний, но, лєстивий, лєсливий, підлєсливий, во, підлі-лєстий, підлєсливий (Лєв.), підлєсний (Лєв.), лакеюва́тий (К. Х.). — Влєсливий, наче лєсиця. Кн. — Треба напоїть її удєсливими рєчами: день у день говорити, що вона тарна. К. К. — Облєсливий як собака. н. пр. — Де-які людці лукаві, лакеюваті. К. Х.

Льстивість = в(у)лєсливість (Кн.), облєсливість, підлєсливість (Лєв.).

Льстити = лєстити, улєщати (С. Ш.), підлєщувати ся (С. Л.), у(в)лєщувати (Кн.), облєщувати, підсипати ся (С. З. Л.), підстилати ся (С. З.), хлї́бити, підхлї́бувати ся, лабу́зити ся, язиком мастити, лєси підпускати. — Дарами нас не можна підкупити, нікогда й словами пишними лєстити. К. Б. — Він мене язиком мастить, а мене з того аж гидота бере. Кн. — Підпускай дівчатам лєси, старим бабам балабаси. Кв.

Льститись = лєсити ся, квєсити ся; сподї́вати ся. С. З. Л. — Лєсать ся, як кіт на сало. н. пр. — Полєсив ся на чуже добро. С. Л. — Не квєлять ся на се вони. Кот. — Я не квєлюсь на тебе. С. З. — Ні не квєй ся, нічим не поживиш ся. С. Л. — Не сподївай ся з жука меду їсти. н. пр.

Львизна = лївизня, лївий бік.

Лїво = на лїво, на лїву рїку, лїворуч; цобє (С. З.).

Лївшя = 1. лїва рука.

2. лївшя (С. Л.), лївшун (Лєв.), шульга (С. З. Л.), манько́, маньку́т (С. Нар.). — Що це він лївою рукою пише? Та він же шульга.

Лївшакъ = д. Лївшя 2.

Лївйй = лївий, (про вола або коня, що запряжені з лївого боку) — підру́чний. —

Лївою рукою = лїворуч. — **По лївую сторону** = на лїво, лїворуч.

Лїзти = лїзти, злїзати, вилїзати, злїзати, вилїзати, (в гору, силуючись) — дєрти ся, спинати ся, пнїти ся. — Лїзе на хату. — Печав він лїзти (або:

злїзати, злїзати з горища). — Злїз з дєрева. — Вилїз на дерево. — Вилїз з ями. — Чоботи не лїзуть на ногу. — Волосєя лїзе (або: вилїзати). — Поросєя спинаєть ся на тин. Чайч. — Дєрєть ся на дерево. Чайч. — Пнєть ся, як жаба на купу. н. пр.

— **Лїзти на четвєрєнькахъ** = рачки лїзти, рачкувати. С. З. Л. — Дитина рачкує. — **Лїзти кь кому́, кудя́** = сїкати ся, сїкати ся, налїзати, пхати ся, мїкати ся. — Чого він сїкаєть ся до мене? — Сичєть ся в вїчі, мов оса. н. пр. — Не пхай ся, де тебе не трєба. н. пр. — Коли не пїп, то й не микай ся в ризи. н. пр. —

Рубаха лїзєть = сорочка розлїзєть ся.

Лїкаревъ = лїкарів.

Лїкарка = лїкарка, (з простих бабів) — знахарка, шєнтўха, ба́ба. — Ця лїкарка така, що й проти поганєньої баби не втєне. Чайч. — Сто баб — сто слабєстєв. н. пр.

Лїкаркинъ = лїкарчин, знахарчин, бабїн. — Лїкарчин брат приїхав. Чайч.

Лїкарєкий = лїкарєський. — У його є уєсика лїкарєська справа, мов у справжнього лїкаря. Чайч.

Лїкарєвєнний = лїкарєвєнний. — Ви́пийте бо цє — цє ж лїкарєвєнна горїлка. — Пavidло медовє і кофїй лїкарєвєнний. К. М. Х.

Лїкарєство = лїк, частїше мн. лїки, лїкарєство. — Пошлє Бог вїк, то даєть і лїк. — Як даєть Бог на вїк, то найдєть ся й лїк. н. пр. — Кому на вїк, тому й на лїк. н. пр. — На що, мамо, лїки дбати, трєба, мамо, дощок купувати. н. пр. — Бодай тї лїки пропали на вїки. н. пр. — Сто баб — сто лїк. н. пр. — Хто здоров, той лїків не потребує. н. пр. — Ой ходила дївчинька по крутїй горї та збрала трєякого зїлля на лїки мїні. н. п. Под. — О лїки ся постараю, щоб ти рятувати. н. п. Под. — Треба купити лїкарєство.

Лїкарєство = лїкарєство, лїкарюва́ння.

Лїкарь, лїкарша = лїкарь, лїкарша, дѣхторь, дѣхторша. — **Лїкарємъ быти** = лїкарювати. — Лїкарям чи поможєсь, чи не поможєсь, а калитка розвиєсь. н. пр. — У молодого лїкаря горбаєстий цвинтарь. н. пр. — Ужє п'ятий год цєй лїкарь у нас лїкарює. Чайч.

Лївнїєць, лївнїєця = 1. лєдащо, лєдачїня, лєжєнь (С. З.), лєдай (С. Л.), лєдарь, лєдарка, лєжўх, лєга, лєдарь, лєдарка, лєгєза, лєдацїюга, лїногўз, лїптюга, нєрѣба (сп. р.), нєрѣбїтник, ця, полєжа́ха (Сп.), вайло́, вайлю́ка. — Таке лєдащо — нічого не хочє робити. — Сказано лєдай, тїльки спить та лєжить. С. Л.

— За хліб його не візьму — лїснотю він.
Кн. — А п'яниця — не робітниця. н. п.

2. зоол. *Bradurus* = лїснivecь. С. Жел.

Лїсність, лїснiвство = ледачство, ледарство.

Лїсний, ая = ледачий, ча, лїсний, ва, неробітний, (трохи) — ледаченький, ка, поліскуватий, та. — Така ледача, що й на сорочку собі не напrade. н. п. — Ледачишка скрізь припинки має. н. п. — Ледачим не паробишся. н. п. — Скупий двічі тратить, лїсний двічі робить. н. п. — **Лїснийе ши** = капустняк (особливий борщ з свіжою капустою).

Лїснитися = лїснувати ся, ледачити (С. Л.), ледарювати, байдикувати, байдикити, баглаї бити. — Таке стало ледаче — лїснутися і причепурити ся. Чайч.

Лїсность = д. **Лїсність**.

Лїсний, ка = д. **Лїснivecь**.

Лїснь = лїсності (С. Л.), здр. лїсники, ледарство, ледачство, баглаї (С. Ш.). — Не здажає на лїсності. Кн. — Тобі вже лїсники й те зробити. Чайч. — **Напала лїснь** = лїсності, баглаї обїсли.

Лїснiть = лїснити, зліплювати, (книшкі, шишки, короваї) — бгати. — Ніхто не вгадає, хто в нас шишки бгає. н. п.

Лїснiтьсє = 1. лїснити ся, зліплювати ся. 2. тулити ся (С. Ш.), шїлїти ся. — Їде по скеаї, та так шїлїть ся над проваллям. Кн.

Лїсика = лїсїня.

Лїсикій = лїсний, беручкий.

Лїсний = лїсний. — **Лїснийе укрaшєніє** = нaтїпка.

Лїснийк = лїсник, лїснaрь. С. Жел.

Лїсa = 1. рештування (С. З. Л.), рештунк (С. Л.), рештовання. — **Лїсa поставити** = обрештувати, порештувати. 2. д. **Лїса**.

Лїсенка = драбінка, драбіночка, східці.

Лїсина = цївка, деревина. — Пропав мій дуб з гиллям і цївкою. К. Х.

Лїсистий = лїсистий, лїсний. — У нас лїсно. Чайч.

Лїсїшко = лїсок, гайок. (Д. Лїс).

Лїсник = 1. лїсник, лїсничий, карбівничий (що доглядає за лісом). — Вийшов з хати карбівничий. К. Ш.

2. лїсник, лїсовик (що торгує лісом). — Він з батька з діда лїсовик; аби весна, віп плоти по Дніпру жене, з того й розжив ся. Кн.

Лїсність = лїсництво. — Кохасть ся в лїсництві — на степу завів лїси та бори. Кн.

Лїсничий = д. **Лїсник** 1.

Лїсний = лїсний, лїсовий, лїсовий, гайовий, (про бір) — боровий, (про лїс, що на низині) — луговий. — Гарна, як квітка гайова. н. п. — То не верби лугові зашуміли. н. п. — Оріх лїсовий, лїсовий. Кіев. Ст. — **Лїсная стража** = кордон, бекет. — **Лїсная фисташка**, рос. *Staphylea pinnata* L. = клокичка, клокичка, дерево клекочка. С. Ан. — **Лїсная фіалка** = підлісок.

Лїсоводство = лїсництво.

Лїсоводчик = д. **Лїсник** 1.

Лїсовий = лїсовий, гайовий.

Лїсок = лїсок, гайок, гайочок. — Садо́к, гайочок розведу. К. Ш.

Лїсонїлья = лїсорізня, пїлья, (водна) — тартак, здр. тартачок (С. Ш.).

Лїсопромїшлєнник = д. **Лїсник** 2.

Лїсоєтк = діляниця, ділянка. — Вирубав одну ділянку, а другу вже на той рік лишив.

Лїсохозяїн = власність лісу.

Лїстинця, лїстинчка = драбина (С. Аф.

З. Л.), здр. драбінка, поб. — драбінка (С. Аф.), бокові її частини — драбіннище, штаїн, поперечні — щаблі, кожний парізно — щабель, драбінка у возі — полудрабок, (перухома, що коло будови або що) — сходи, сходиці (С. З.), сходиці, ступанка, (теж саме і така, що представляєть ся, на пр. на парадних або що), бокові частини в ній — поручі. — Нема тії драбини, щоб до неба достала. н. п. — Яксь ваяла ся драбина коли тину. Та надало господареві взяти драбину та й поставити до хати. Зінк. — Поліз циган на горіще, а чоловік і одставив драбину. н. о. — Трохи я не доліз, як щабель поламав ся; я повис, схопившись за драбіннище і ледве удержав ся, поки спустив ся до нижчого щабля. — Сходи високі, мабуть ступнів шістьдесят, коли не більше.

Лїстинчий = драбиновий, драбінковий, сходовий. — **Лїстинчїня ступєни** = щаблі. (Д. під сл. **Лїстинця**).

Лїс = лїс, здр. лїсок, лїсочок, невеликий, хоч часом і густий — гай, гайок, гайочок, в яру — байрак, байрачок, в долині — діброва, здр. — дібрівонька, молодий — молодник, молодничок, дрібний — чагарь, чагарник, куші, вирублений — віруб, зруб, вигорілий — вигорь, великий і густий — пуща, цілиний — пєтря, пєтрі, що під горою — стїнка, що виткнув ся в поле вузьенькою

смугою або розкинув ся смужками по полю — перелісок, частина лісу, що заняла облава — бступ, на лизу або над річкою — луг, безздовий — березина, березняк, дубовий — дубина, дубинка, дубняк, боровий — бір, вільховий — ольшина, олішина, вільшина, олішняк, ореховий — ліщина, здр. ліщинонька. — Лѣсъ ліственний, чѣрний = листовий ліс. — Лѣсъ красний, хвойний = боровий ліс, бір. (Пр. д. підсл. Лиственный. — Теплий Априль, мокрий Май — буде жито, як гай. н. пр. — Ой гаю мій, гаю, та густий, не прогляну. н. п. — Ой у темнім лузі не сивая зозуля закувала. н. п. — Ой не шуми дуже, зелений байраче. н. п. — Шумить гуде діброва, плаче, тужить дівчинонька. н. п. — По пуцах по петрих ховались. н. д. — А над берегом була дуже здорова пуца. н. к. — Зелена ліщинонько, чом не горшиш, та все куриш ся? н. п. — Пішов у бір по шишки. Кв.

Лѣтній = літній. — Лѣтняя дорога, лѣтнє жильє = літняк. С. Л.

Лѣто = 1. літо, літечко, частина літа під кінєць, коли муха бѣе худобу — дроковиця, кивень, стан погоди літом — поліття, політок. — Як діждемо літа, та пажнемо жита. н. п. — Се було саме в дроковицю. — Не на всяке літо добре поліття. н. пр. — Добре поліття для живих, для бджіл. — Лѣтомъ = літо, у(в)літку, в літі, облітку, літньої доби. — В літку у мене скрізь хата. Кн. — Привітє сощєчко ще сєє і як у літку гріє, а літо вже від нас втікає — холодний вітер віє. Як. — Діти — діти! добре вам в літі, а зімувати, то горювати. н. пр. — Въ разгѣрѣ лѣта = в росповні літа. — Саме в росповні літа, коли жита аж плакали та просились жати. Кн. — Каждє лѣто = що літа, літо крізь літо. С. Л. — Проводить лѣто, провєсть лѣто = літувати (С. Л.), перелітувати. — Літо перелітували ми на селі. Кн. — Лѣто-лѣтєнски = ціле (або: усе) літо, літечко. 2. д. Годъ. — Вашихъ лѣтъ = вашої доби, у вашу діб. — Два молоді — так, вашої доби. Чайч. — Въ преклѣнныхъ лѣтахъ = у похилих літах. К. Д.

Лѣтовать = літувати.

Лѣтописатель, лѣтописецъ = літописець. Літописъ = літопис.

Лѣторасель = пагін, паріст. — Яблуна пагощи пустила.

Лѣтоисчисленіє = літощог. — У нас літо-

щот ведець ся від того дни, як Христос народив ся.

Лѣтосъ = торік. — Дай Боже в Новий рік, щоб було краще, як торік. н. пр.

Лѣтошній = торішній. — Багато ще торішнього сїна зосталось. — В його й торішнього сїгу не випросиш. н. пр.

Лѣчебникъ = лічебник (лікарська книжка).

Лѣчебница = лікарня і д. Больница. —

Взяли його до лікарні, а він там і помер. Чайч.

Лѣчебный = лікарський; лікарствєнный.

Лѣченіє = лічення, лікування (Ніс.), гоїння, курування, курація (Вол.). — Яке вже лічення, коли в його сухоти.

Лѣчить, ся = 1. лічити, ся, лікувати, гоїти, ся, курувати, ся. — Лічили, лічили, поки її безталанну в труну положили. К. III. — Хто ся лічить, того біда цвѣчить. н. пр. — Ой ходила дівчина по крутії горі та збирала троякого зілля на ліки міні. Лікуй, лікуй, молода дівчино, ой лікуй гаразд, а як вийду я з сїї причини, візьму та зараз. н. п. Под. — Зілля гірке, чим слабѣть курують. О. Пч.

2. лікарювати. — Потім її й сама стала вчить лікарювати: які трави, що од чого і де їх шукати. К. III.

Лѣчѣха, рос. Medicago falcata L. = буркун, бурунчук, черевішник, M. sativa = буркунець, мшій степовий. С. Ан.

Лѣшій = д. Лешій.

Лѣшій = лісовик, лісун, полісун, гайовик. — Він вірив, що в лісі живуть лісовики чи полісуни. Лев.

Любєобильный = любячий.

Любєзникъ = зальотник, любас (С. Жел.).

Любєзничанье = зальоти (С. З.), женихання (С. З.), заліцання, ліцання.

Любєзничать = женихати ся (С. Аф. З. Л.), ліцати ся (С. Л.), заліцати ся (С. З.); лясє, біски пускати, підпускати. — Та ще казав, щоб з тобою поженхати ся. Кв. — Підпускай дівчатам лясє. Кв.

Любєзность = 1. любязність.

2. ввічливість, грієність.

Любєзный, но = 1. любий, бо (С. З. Л.), милий, ло, коханий, но, люблязний (С. З.), любязний, но. — Ой, дочко, дочко, що міні почати, де ж любязногозя додати? Кот.

2. ввічливий, во, грієний, но.

Любімець, любімица = любчик, любка, коханець, кохання, улюбленець, улюбленка, милованець, милованка, у цілої родани — рідкоханаець, рідкоханапок, яка, про дітей — мамій, ка, ма-

з'їн, мазуничик, мазуха. — Навкруги я-
блуні квітний — коханець сестри моєї. Кн.
— Кому ж сьївати сю сьїванку, як не тобі,
рїдокоханку? Мет.

Любимий = любий, коханий, люблений,
улюблений, укоханий. — Дитино моя,
люба! — Ой, сплю мій Іване, дитя моє ко-
хане! п. п. — Личко моє рум'яне, мусиш
бути кохане, чи попові, чи дякові, чи про-
стому мужикові. п. п. Под. — Хороший —
чорту на гроші, поганий — Богу коханий.
п. пр. — Це його улюблена книжка. Чайч.
— **Любимая вещь** = любщина.

Любитель, ница = любитель, ка, лю-
бець (С. Жел.), прихильць, охочий, ча.
— Охочий до меду, а не до подоллю. п. пр.
— Охочий до чужого добра. Кн.

Любить, ся = любити, ся, кохати, ся,
милувати, ся, (останні два дієслова вжи-
вають ся переважно що до відносин між
людьми, найбільше що до любові), про па-
рубка й дівчину, що подали слово — Же-
нихати ся. — Нехай тебе Бог любить, а
мене молодіці. п. пр. — Він любить сьї-
вати. — Любите ся, брати мої, Українчу лю-
бите! К. Ш. — Ой хто любить гарбуз, а я
люблю диню, ой хто любить господ-ра, а я
господиню. п. п. — Нехай мене той голу-
бить, а хто мене вірно любить. п. п. —
Так люблю, як сіль в оці. п. пр. — Чу-
жий я у долі, чужий у людей, хіба ж хто
кохає не рідних дітей. Мет. — Кохайте ся,
чорнобриві, та не з москалями. К. Ш. —
З ким люблю ся — не наговорю ся, з ким
кохаюся — не парозмовляюся. п. п. — Кого
кохає, за тим і зігхає. п. пр. — Не всі тії
сади цьвітуть, що весною розвивають ся,
не всі тії вінчають ся, що вірненько та
кохають ся. п. п. — Широ кохав ся пан у
горілках та медах. Чайч. — Кохаєть ся він
у гарних ковах. Чайч. — Мав такий зви-
чай, що тільки настав ранок, зараз сїда на
коня і їде на полювання, бо кохав ся у
полюванні. н. к. — Було таке, що й жени-
халися, та розійшли ся, не побралися. К. Ш.

Любоваться = любовати, ся, милувати
ся. — Любую не налюбую з сього розкіш-
ного краєвиду. Кн. — Багатий вийшов —
любовав тим, що він такий багатирь, що
йому орють і сьїють, а він тільки давить ся
— любує. н. к. — Царівна підняла стрілку,
любую. п. к. — Він милував ся тією моло-
дою парочку. Лев.

Любовник, ца = лю́ко (С. Л.), здр. люб-
чик, любка, коханець, коханок, кохан-
ка (С. Л.), мн'їн, милодан (С. З.), мн-
лоданка, облюбленик, облюбленець,
облюбниця, облюбениця (С. З.), об-
люб'янка, що незаконно кохають ся —
полюбовник, ця (С. Л.), бахур (С. Ш.),

підложниця. — А дівчина за козаком білі
руки ломить, ломить вона з мезинного паль-
ця: нема та й не буде козака коханця. н. п.
— Та вже міні не ходити ранком по під
замком, та вже міні не стояти із моїм ко-
ханком. н. п. — А я усе Бога прошу з ве-
чера до ранку, щоб ти усе був щасливий,
мій мил й коханку. н. п. — Івасику, коза-
ченьку, кди любиш мене, коханечку, мій
батьвечку, піду я за тебе. н. п. — Запря-
гайте коні в санки, поїду я до коханки.
п. п. — Стук-гряк в віконечко: виїди, сер-
це коханочко. н. п. — Ой поїхав мій ми-
ленький до млина, а я собі любчика приве-
ла. п. п. — У чужину б полетіла я до свого
милодана. н. п. — Держить у собі підлож-
ницю. — Така роспущена жінка, все з ба-
хурами волочить ся.

Любовный, по = любовний, по, убоха-
ний, по. — Вона любовно, ласкаво вчила
дітей. Кн. — **Любовный напиток** =
любоць, кохан-зілля. — Дати любощів,
щоб його любила. С. З. — Дала дівчина ко-
закові кохан-зілля спити, а щоб йому мо-
лодому на світі не жити. п. п.

Любовь = любів, кохання, здр. кохання-
ничко, закохання, любощі, любощі-ми-
лоць. С. З. Л. (Окрім першого, всі останні
прикладають ся тільки до відносин між людь-
ми, що до любощів.) — Боже, Боже! що
та любов зможе! п. пр. — І от тепер та
мучена любов до краю мене жене в дале-
ку чужину. Стар. Рада. — Любов до ді-
тей. — Вірному коханню і Бог не против-
ник. п. пр. — Нехай мене той займає, хто
кохання в серці має. п. п. — Нема мого
ми сньного, нема закохання. п. п. — Чи я
тобі не казала, та казали й люди, що з на-
шого закохання нічого не буде. н. п. — Ой
моя могила край сньного моря; погляди лю-
бощі і щ-ра розмова. н. п. — Ви любощі,
ви чарощі, щож ви міні наробили? п. п. —
Коло млина, коло броду два годуби пили
воду, вони пили, воркотіли, про любощі
гов рили. н. п. — Чи усім людям закоха-
ня так ся діє? Нічку не сплю, день думаю,
серце мліє. н. п. Под. — Хто не знає за-
кохання, той щастя не має. н. п. — **По-
любів** = по любіві, по любості, до
любіві. — Взяв жінку до любові. — Одру-
жив ся по любості. — Тільки ж міні до
любіві, що чорні брови. н. п. — **Не по-
любів** = не до любіві. — Та взяв
жінку та не до любові. н. п. — **Сь** люб-
влю = залюбки. С. З. — Чого потребує
пужда, те залюбки доставлю. Мет. — Поети
нам свої видувають книжки і ми читаємо
їх залюбки. К. Д. Ж.

Любодій, ка, ство, сать = д. Блудник
і т. д.

Любознательность = цікавість. — Така

вже цікавість, що все хочеться самому багачити й знати. Чайч.

Любозна́тельный = допитливий, цікавий.

— Усе йому треба знати, про все роспитувати — такий допитливий. Кн. — Його допитливий розум не вдовольнила наука. — Який цікавий був тоді, як пильно прислухався до всього, хотів усе знати. Зінк. — Мазепа, яко чоловік цікавий і допитливий, на ласку у Самойловича скоро заслужився. Л. В.

Любой, любо = любий, любо. — Єсть багачко городянок — вибирай любую, ти пап Возний, тобі треба — не мене сілськую. Кот.

Любопытный, по = цікавий, во. С. Ж. З. Л. — Цікавий, як циган до бджіл. н. пр. — Таке цікаве, аж бульки з носа дмуть. н. пр. — Цікаво порівняти дуже схожі релігійні обряди прибалтицьких Словян з нашими. Бар. О.

Любопытство = цікавість. — Мій Савка аж горить з нетерпачки і цікавості. Фр.

Любостра́стие = похіть, похитливість.

Любостра́стие = похитливий, женихливий. — Чоловік я стар, а жінка людина женихлива, от воно й тее. Кн. — **Любостра́стная болѣзнь** = пранці.

Любожа́ние = захопчивість (К. Св. П.) і д. Корыстолю́бие.

Любожа́тельный = захопчивий (К. Св. П.) і д. Корыстолю́бный.

Любушка = любка, коханка, коханочка. — Оженися, синку, візьми собі любку, цілуй її, милай її, як голуб голубку. н. п. — Стук-гряк в віконечко: вибди, серце коханочко! н. п.

Люди = 1. люди. — У церкві було багато людей.

2. слуги, челядь (С. З.), челядники, наймити і наймички. — Ой як крикне царь турецький та на свої слуги, слуги молодечки. н. п.

Людишки = людиці. С. З. — Де-які людиці лакеюваті. К. Х.

Людность = людність.

Людный, по = людний, по, велелюдний мирний, по. — На распуттях велелюдних. К. Ш. — В корчмі було мирно, як і що веділі. Под. Коцюбинський. — Місто людне.

Людоѣдъ = людодід, песіголовець. — Каті, кати, людодіди! К. Ш. — Піймали його песіголовця, годують на сало, щоб з'їсти. н. к.

Людская = людська (Лів.), пекарня (Прав), челядня. С. Пар. (Особлива хата про слуг).

Людской = людський (С. Л.), людський (С. Л.), чоловічий. — Вигадає півтора людського. н. пр. — З бабиного сина нічого людяного не буде. н. пр. — Чоловічий вік. С. Л.

Людскость = людскість, звичайність.

Люкъ = 1. ЛЮК (на судах).

2. лѣда. С. З. — Лѣда була одчинена, а я не бачив, та й упав у погріб.

Люлі = приспів до веселих московських пісень.

Люлька, люлечка = коліска, колісочка, колісонька. С. З. — Яке в коліску, таке і в могилку. н. пр. — Одно каже: каші, друге просить напії, третє кричить у колісці, хоч тікай із хати. н. п. — У колісці дитя кричить, а на пічі буркун бурчить. н. п.

Люлюкати = колихати, колісати, заколихувати (дитя в колісці), котка сьпівати, люляти.

Люпінъ = д. Лупінъ.

Люстра = паникаділо. С. З. — Купив у церкву паникаділо і два ставники.

Лютый = рос. Ranunculus acris L. — козелець, дрібноцвіт, жовтобрюшник, зілля од трясці, ломатник, маслянка, Aconitum Napellus L. — борець, зозулін черевички. С. Ан.

Лютость = лютість, жоретокість.

Лютый, то = лютий, то, жоретокий, ко.

Лютѣтъ = лютіти, лютішати.

Людѣрна = д. Лѣчуха.

Люшеньки = д. Люлі.

Лягавая собака = віжел (С. Л.), ірландської породи — меделян. С. Л.

Ляганіе = брикання, брик, хвицання, віхання.

Лягати, ся, лягнуть = брикати, ся (С. Л.), брикнути, хвицати, хвицати (С. Ш.), хвицнути, хвицнути (С. Ш.), вихати, вихонуті. — Тамить кінь, з якого боку брикаєся. н. пр. — Знай, кобило, з якого боку брикати. н. пр. — Як ослику хвицне, в поліцію не йти. н. пр. — Кобила як вихонь задом, так і гешнув ся. Чайч.

Лягливый = брикливий. С. Ш. — Брикливий кінь.

Лягу́ха = д. Лягу́шка.

Лягу́шонок = жабиня, тко.

Лягу́шечий = жаб'ячий.

Лягу́шечникъ, рос. Hydrocharis Morsus Ranae L. = жабурник. С. Ан.

Лягу́шка, Rana = жаба, здр. жабка, велика ряба — ропуха, що дуже плигає — скакилюха.

Лягу́шникъ = жабин, жаб'ячий.

Лягу́шникъ = 1. д. Лягу́шечникъ.

2. рос. Ranunculus C. Bauh. = жабинець,

лютий цвіт, бо іотне зілля, козеліць. С. Ан.

Лйда = га́йва, зга́рище або па́хоть в лісі, що заросла молодиком; чагарник, чагарі.

Лідвенець = д. Ледвенецъ.

Лидвея = стегно́, здр. етеге́нцє. С. З.

Лидунка = д. Ладунка.

Лидь = халепа, пригода. — Вже як заїць перебіжить дорогу, то без халепп не обійдеш си. К. Х. — Ну те кь лиду! = [геть к бісу, к нечистому! піді геть!]

Лімка = лі́ма, лі́мина, тягло́, шлей. — Надів шлею і тягну її, і тягти му вже до віку. Кн.

Ліпати, ліпнуть = ліпати, ліпкати, ліпнути. — А він його, як лише по щці. — Ліпнуть словечко = ліпнути, блявкнути, утіти до гапників. — Він щось і блявкнув с простоти. К. Ч. Р. — Ото, уттив до гапників! Хіба ж можна так казати?

Лішка = стегно́, здр. етеге́нцє. С. З.

М.

Мавро́тъ, рос. *Cytisus biflorus* L' Her. = зіновать, дереза, ракітовий кущ. С. Ан.

Магази́нный = мага́зинный, мага́зєний.

Магази́нъ = мага́зин, для торговлі — крамни́ця і д. Лавка 2, громадський, де хлѣб зєппають — мага́зин, мага́зєя, мага́зєй (С. З. Л.), шийхлір (Гал.), вартовий при мага́зєй — мага́зєйник. — Хлѣба в мага́зєй зовсѣм не багато. — І на писарі і на мага́зєйника, на всѣх плати. — Кни́жный мага́зи́нъ = кни́гарня. (Пр. д. під сл. Кни́жный).

Мага́ричъ = мо́рич, хогори́ч (С. З.), сватам, як приймуть хлѣб і пов'язують сватів — пов'язі́н.

Ма́гикъ = чарі́вник і д. Волхвова́тель.

Ма́гиль = ма́голь, ма́гіль (що на йому вєскові свѣчі впроблюють).

Магистра́тъ = ра́туша.

Ма́гическій = чарі́вний, чароді́йний. — Не мов яка чароді́йна сила.

Ма́гія = 1. ма́гія, чорнокни́жство.

2. ча́ри і д. Волхвова́ніє.

Ма́глевать = ма́глюва́ти (робити вєскові свѣчі на ма́глю).

Ма́гнатъ = ма́гнат, вели́кий пан. — Як би розказати історію-правду якого ма́гната, то б переликати саме пєкло можна. К. Ш.

Ма́гнитить = ма́гнитува́ти (С. Жел.), нама́гнитчува́ти, ма́гнесува́ти (С. Жел.).

Ма́гнитный = ма́г(т)ні́тний, ма́гнесовий (С. Жел.).

Ма́гнітъ, Magnes = ма́г(т)ні́т, ма́гнес (С. Жел.), морєкє залізо, тягунєць. — Як павив на голку тягунца, вона так і стрибнула в гору. Кн.

Ма́гъ = чарі́вник і д. Волхвова́тель.

Маєра́нъ, рос. *Origanum Majorana* L. = ма́йоран, ма́йорці́, розма́йран. С. Ан. З.

Ма́зальщикъ, ма́ = ма́зальник, ма́зильник, ця (Лів.), ма́стїльник, ця (Прав.). — Ма́зальники й ма́зальниці кинули роботу, та й собі до гурту. Кн. — Треба панять ма́зильницѣ — хату обмазати. — Віддам тобі невієтку, до хати ма́стїльницю, у поле робітницю. п. п. Под.

Ма́заніє = ма́зання, ма́зїння, ма́зїнка, ма́зїя, шма́рува́ння. — Ну, почала вже жі́нка ма́зїнку — треба тікати з хати. Чайч. — Наче не було другого часу на оцю ма́зю... ви́брали б яєну годину, а то під мряку. Кн.

Ма́занка = ма́занка, лі́плянка (аби яка хатина — плетянка, обма́зана глиною).

Ма́зать, ся = ма́зати, ся, ма́стити, ся (С. Л.), ш(є)ма́рува́ти, ся (С. З. Л.), олією — оліяти, дуже і довго — я́лѣзити, дуже, мов би квачем — ква́цюва́ти. — Хвалить, як би медом ма́стєв. п. пр. — Хто ма́стит, тому віз не скри́пнєть. п. пр. — Б вдови́ця білолиця і та знову, що ма́ст.ть ся. Ряб. — Стали вози шма́рувати. Чайч. — Я́лѣзли все сма́льцем губи. Кот. — Ма́заный = ма́заный, ма́щений, шма́рува́ний і т. д. — В дорозі товари́щ мовний стої́тъ за віз шма́ровний. п. пр.

Ма́зилка = 1. ква́ч, здр. ква́чик, ма́зіло, здр. ма́зилка, пома́зок. (Д. під сл. Кисть 4.)

2. шма́ровѣз. С. З.

3. ма́йр (аби який), ква́чомаз (Чайч), бо́гомаз (що ма́лює образи).

Ма́зильница = ма́зїниця. — Пропив дрю́ки і ва́жницї і з дьогтем ма́зницї. п. п.

Ма́зильщикъ = д. Ма́зальщикъ і Ма́зилка 2.

Мазіца, мазічка = д. Мазілка 1.

Мазка = д. Мазаніє.

Мазурикъ = д. Жүликъ.

Мазурка = мазу́рка, ма́зур (тапець польський і музика до того танцю).

Мазь = 1. ма́сть (С. Л.), мастило (С. Пар.). — Дала масті від болячки, а воно й не помогло. Нис. — В аптеках багато усякої масті. Кр.

2. шмаровидло (сало, дьоготь то що, чим мажуть колеса), колѳмазь. С. Л. — До підошов коломазь пристала.

Май = май, травень. (С. Л. Ш.). — Теплий Априль, мокрий Май — буде жито як тай. н. пр. — Почкай Маю, ще тобі уха одшмагаю (ще буде холодно). н. пр.

Майка = 1. ком. *Scarabaeus melolontha* = хрущ. — У кінці весни, як уже зовсім розвіється всяке дерево та иньша рослина, хрущі починають вилзати з землі та мерщій сідати на лист. Степ. О. — Хрущі над вишнями гудуть. К. Ш.

2. ма́йка, шпáнська му́шка. — Дуже багато довгастих жуків, з м'якими блискуче зеленими надкрилами — то всім відомі майки. Степ. О.

Майникъ, рос. *Maianthemum bifolium* L. = за́яча кров, за́ячі у́шка. С. Ан.

Майонецъ = драглі, холодець. — Розбірали сграу: віжки з часником, драглями, варені на славу... Макар.

Майскій = майський, майовий, травневий. — М. жукъ = д. Майка 1.

Маисъ, рос. *Zea Mays* = д. Куку́рза.

Маіоранъ = д. Маєранъ.

Маканіє = мочання, вмочання.

Макáте, ма́ківать = мочáти, у(в)мочáти. С. Ш. — Їжте, мочайте, а зрештою вибачайте. н. пр. — Їжте, умочайте, а на друге вибачайте. н. пр. — А вас, книші, поважаймо: як є в віщо, то вмочаймо, а ні в віщо — вибачаймо. н. пр. — Вмочив перо в каламарь.

Маклеритъ = махлюва́ти; факторувáти. (С. Ш.).

Маклерскій = махля́рський; фáкторський. (С. Ш.).

Маклерство = махля́рство; фáкторство, факторува́ння. С. Ш.

Маклеръ = махля́р, махлі́р; фáктор (С. Ш.).

Маковица, маковка = ма́ківка, здр. ма́ківочка, ма́ківонька (головка і квітка маку, верх будови, тімья на голові. — У лузі маківка весною зацвіла. Гр. — Оп зацвіла маківочка, почала бриніти. н. п. — Усі дівочки, як маківочки, завітчані йдуть. н. п.

Маковичний = ма́ківча́ний.

Ма́ковникъ = макові́к (Чайч.), ма́ківник, мако́їтá (Под.).

Маку́ша, маку́шка = ма́ківка (на годові).

Макъ, рос. *Papaver* = мак. — Слѳно́й макъ, *P. orientale* L. = слі́пий мак, сліпа́к. С. Ан. — Макъ са́мостѳка, *P. Rhoeas* L. = ви́дюк, ви́дюх, ма́чок (С. Ан.), зі́рка́тий мак (Под.), зі́ркач (С. Пар.).

Малахай = капелю́х (С. З. Л.), частіше кажу́ть: ша́пка з капелю́хами.

Малдаво́шка, Pediculis pubis = пло́щиця, підмуде́нна гни́да.

Малєва́ніє, малє́вка = малюва́ння.

Малєва́ть, ся = малюва́ти, ся.

Малє́нький = малє́нький, манє́нький, невели́чий, (дуже) — малє́сенький, ма́нєсенький, ма́лісінький, ма́нїсінький, ма́люсінький, ма́нюсінький, ма́нюній, ма́лю́цький. — Я малє́нький хлопчик, злі́з на стовпчик, у дудочку граю, Христа забавляю. У. в. — Тече річка невеличка: схочу, перескочу. н. п. — Та ма́люсіньке солов'ятко по дере́вцю лазить. н. п. — Маню́ня ляля плаче. Чайч. — Така ма́нїсінька дівчинка, як ма́чина. Чайч.

Малє́нько = трі́шки, трі́шки, трѳ(і)шечки (С. Ш.), трі́ші, трі́сі (Чайч.). — Візь-мемо з собою штирі дошки і землі трѳшки. н. пр. — Нехай вам Бог здоров'я прибавить в ручки, в ніжки і в животок трі́шки. н. пр. — Трі́шки бреше, та вже Бог з ним. Чайч.

Малє́хонє́къ = малє́сенький і т. д. д. під сл. Ма́ленький (дуже).

Мале́ць = хло́пець, хло́пчик, хло́п'я, ма́лий, ма́люк. — Іде хло́пець, іде ма́лий, та в долоні плеще. н. п. — Хло́пець — ма́люк ще, нехай гуляє. Кн.

Малє́шенє́къ = д. Малє́хонє́къ.

Мали́зна = ма́лість, ма́лізна.

Мали́къ = за́ячий слі́д.

Мали́на, рос. *Rubus Idaeus* L. = ма́ліна, М. ка́менная, *R. saxatilis* L. = д. Ка́мені́ка.

Мали́нный = ма́ліновий.

Мали́новка = 1. ма́ліні́вка (нали́вка).

2. пт. *Motacilla salicaria* — оче́рє́тка.

Мали́новый = карма́зиновий (колі́р). — Принц Владислав прислав гетьману Сагайдачному палатку свою карма́зинову. Л. В. **Ма́літь, ся** = ма́літи, ся (С. З.), убавля́ти, ся (С. Ш.).

Ма́лка = 1. убо́льник (С. Ш.), шми́га (у столя́рів).

2. мези́нка, мези́почка (наймолодша дочка).

Ма́ло = ма́ло, не ба́гато, о́маль, на о́маль, трѳо́хи, трѳ(і)шки (С. Л. З. Ш.), здр. трі́-

ні, трієї (Чайч.), не гурт. — А я так мало, не багато благав у Бога — тільки хату. К. Ш. — Трохи, як комарь паплав. н. пр. — Де оре сошка, там хліба трошки. н. пр. — Ой у полі зацьвіли волюшки, тим я тебе полюбила, що рум'яний трошки. н. п. — Світу в Кремлі на омаль, а двову силу. Кн. — Та його вже не гурт зосталось. Чайч. — **Мало-по-малу** = по тріхи, по тріху (С. Л.), по малу, по малу-малу, по малу-малу, по волі, споквобу (С. Л.). — По троху став розживатись. — По малу-малу та й окукобилась на своєму дворині. Кн. — Як би се споквобу купувати, а то разом. Ніс.

Малова́жність = **малова́жність**, не велика ва́жність, ва́жниця.

Малова́жний, по = **малова́жний**, **малозна́чий**, **по**, **малекува́тий**, **то**. — Річ то малаважна. Кн.

Малова́то = **трошки**, **трішки**, **омаль**, **обмаль**, **за мало**, **на маль**, **на малі**, **омалкувати**. — У ворожки хліба трошки. н. пр. — Одно лихо: землі в нас нямаль. Чайч. — Хіба й без ваги на око не знати, що омадкувати? Кн.

Малова́тий = **невели́чкий**, **пómалий**, **малекува́тий**. — На зріст невеличкий. — Оці свѣчки помалі. Чайч.

Малове́рць, малове́рка = **малове́р**, **недовірок**, **ка**. (С. З.).

Малове́сний = **легкова́жний**.

Малоду́шество, малоду́шіє = **легкоду́шність**.

Малоду́шествовать, малоду́шничать = **па́дати, занепа́дати ду́хом, нидіти** (С. З.).

Малоду́шний = **легкоду́хий, легкоду́шний, легкоду́х**.

Малозна́чий, малозна́чущий, малозна́чительный = **д. Малова́жний**.

Малой = **1. хлѡпец** (слуга). — **Малой!** **поді сюда!** = **Хлѡпче!** **іді-по сюді.** **2. парубок, хлѡпец**. — **Славний хлѡпец.**

Малозвѣ́стность = **маловідо́мість**.

Малозвѣ́стный = **маловідо́мий**.

Маломі́щій = **незаво́жний, маломо́шний**. — **Господарь з його маломо́шний**, не спроможеть ся на такі видатки. Кн.

Малоску́сный = **невмі́лий, незда́тний, недотѣ́пний, недотѣ́на** (сп. р.), **нездѡ́льний**.

Малокро́віє = **малокро́ввя, блідни́ця**.

Малолѣ́сіє = **малолѣ́сся, безлѣ́сся**.

Малолѣ́тіє, малолѣ́тність, малолѣ́тство = **мальство** (С. З.), **дити́нство, недолѣ́т-**

ство. — **Через недолѣ́тство дѣтей мушу спродавати худобу.** Кн. — **Съ малолѣ́тства** = **змалку, змалечку, змалечку, з мальства**. — **Не було змалку, не буде й до стапку.** н. пр. — **З м л ку героям твоім привикав дивуватись школяр.** І. Г. — **Куди ж дійду, що побачу, що уже покинув?** **Лучче б було із малечку на віки загинув.** П. Пр. — **Терпіла з мальства всяке зло.** Мет.

Малолѣ́тний, малолѣ́тоць = **малолѣ́т, малолѣ́ток, недорослий, недолѣ́тний, недолѣ́ток**. — **В мене діти — малолѣ́ти:** не здужають в степ летіти. н. п. — **І як по матері малолѣ́тки сумують, так сум німій обняв усю господу.** Кн. М. Х. — **Дітки малолѣ́тки.** К. Д. — **Дітей таких недорослих з опекунами їх.** Ст. Л. — **Він зростом високій, а ще недолѣ́ток — на 14-му годі тільки.** Кн.

Малолю́діє, малолю́дність = **малолю́дство**.

Малолю́дный = **малолю́дний, не лю́дний** (С. Л.).

Мало-мале́ски = **хоч трішки, мало на мало**. — **Гниле, то й справді дешево, а що хоч трошки краще, то таке дороге, що ві приступу.** — **Хоч би мало на мало вміла людина, то б зараз і полагодила.** Кн.

Маломо́щность = **неси́ла, недужність**.

Маломо́щный = **1. недужий, малоси́лий, легкоси́лий, квѡ́лий**. — **Та воли ж мої недужі, та витягніть мажу з калюжі.** н. п. — **Легкосиле хлопця.** Кн.

2. д. Малоимі́щій.

3. малоси́льний, маломі́сний, безси́лий.

Маломѣ́рный = **маломі́рний, недоми́рок**.

Малонасе́ленность = **д. Малолю́діє**.

Малоопы́тный = **невмі́лий**.

Малопомѣ́стный = **малоземѣ́льний**, (про папів) — **панок, підпанок, полупанок**. С. З. — **Панам, підпанкам і слугам давали в пеклі добру хлѡру.** Кот.

Малорос́лый = **малий, низько́рослий, кущій**.

Малороссія = **Україна, Вкраїна, Русь-Україна, Мала Русь**, за часів гетьманських — **Гетьманщина**. — **Зажурилась Україна, бо пічим прожити, витоптала Орда кінями маленькі діти.** н. д. — **Як із деньгодиш зчинали ся великі війни на Україні.** н. д. — **Поляки, жаліючи утрати України, р'em свѣта єї нарічаху.** Л. В. — **Гей у лузі червона калина похилила ся, чогось наша славна Україна засмутила ся.** Ой ми ж туо червону калину та підніmemo, а ми свою славну Україну та розвеселіmo. н. п. — **У нас Україна — треба самому собі хліба украяти.** н. пр. — **Ой поїхав в Мо-**

сковщину, та й там і загинув, свою рідну Україну на віки покинув. н. п. — Україно, Україно! серце моє, нещю! — Як згадаю тебе, краю, заплаче серденько. К. П. — Гей не дивуйте, добрий люди, що на Вкраїні повстало. н. п. — Пап Хмельницький добре вчинив: Польщу засмутив, Волощину побідив, Гетьманщину звеселив. н. п.

Малороссійнитъ, малоросетъ, ка = українець, українка, русин, ка (Гал.), руспак (на Буковині). — Ніхто тоді Українців не рятував, ніхто за їх молитов не покладав. н. д. — Ой дівчина, моя квітка гарна, гарна Українка. н. п. Татари везуть Волиночку, молодю Україночку. н. п. — Упертий, як Русин. н. пр. — Віда Польку спокусила, пішла Полька за Русина. н. пр. — І кажу таки нашим простим руслакам. Федь.

Малороссійскій, малорусскій = український, український, українсько-руський, руський (Гал. від сл. русин) малоруський, руснацький (Буковина). — Як іде український козак та корчму минає, а жид вибігає та українського козака за чуб хватає. н. д. — Якої то я на Україні слави заживав, що мене козак український ще й вельможним п ном назвав. н. д. — Товариші-гайдамаки, чиніть мою волю, що пам треба відомстити вкр йську неволю. н. д. — Чого твої очі, такі ясні очі, як зірки вкраїнські о самій півлочі? Гет. — Сідай, любко, коло мене на лавці близенько, снівай міні українські пісеньки, серденько. Галуз. — Українсько-руське письменство і геть то розвинулось за останні роки. Кн. — Визволь, Господи, невольника з неволі, на простій дорозі, на ясні зорі, на руський берег, на край веселий. н. д. — Пливе Дністер тихий, як той руський народ. Федь.

Малосвітдущій = малоілюючий, малосвітдодий.

Малосейліє = малосейля, кволість.

Малосейльный = малосейлий, маломіцний, педущий, кволій (С. Л.), легкосійний. — Коняка у мене малосила, стільки не повезе. Кн. Д. ще під сл. **Маломіцний**.

Малосложный = малоскладний.

Малость = 1. малість, малізна.

2. дрібниця, дещиця, дурниця. — Через дрібницю діло розійшлося. — За дурницю посварились.

Малоумный = недоум (К. П.), недоумок (С. Л.), пришеденуватий.

Малоупотребительный = малоуживаний.

Малоцінный = не дорогий, не цінний, не коштовний.

Малочисленный = не численний.

Малуха = найменша дочка або сестра.

Малый = 1. малий, не великий. — **Малыя діти** = малі, дрібні діти. діточкі. — Грають ся, як малі діти. — Ой не кланя п'яницю мого: єсть у мене діточка дрібненькі, горе міні без нього. н. п. — **Малъ мала менше** (про дітей) = одво одного менше. — **Безъ малаго** = тріхи не. — Трохи не 5 рублів.

2. д. **Малой**.

Малышъ = 1. малий, малюк, маленя, тко (Чайч.), малія, призёмок, (в жарт) — кущий, купак, курдупель (С. З.).

2. найменший син.

Мальва, рос. Malva l. = калачики, проскуркі, аїзіввер, даїзіввер. С. Ал. — *Althaea officinalis* = рюжа. Ал.

Мальга = 1. малюк (С. Л.), малючок, малія, малішко (С. Л.), в жарт — пущівіронок, зб. — малеча, дрібно́та, дрібязок. — Ой пущівіронку Купидоне! Кот. — Шестерко дітей та сама малеча. Кн. — А дитвора, все такий дрібязок, так і обступили. С. З.

2. (про рибу) — мільга, мілька.

Мальченко = хлопця, хлопця, хлопчатко.

Мальчикъ = 1. хлопень, здр. хлопчик, хлопця, тко, хлопця, тко, поб. хлопчий, хлопчак, хлопцюга, хлопчійсько (Под.), більшенський, що часом справля вже парубочку роб ту — парубійка. С. З. Л. — У його багато дітей та все хлопці. — Віддала свого хлопця у школу. — Сходити ся мають хлопцята до школи. С. З. — Я маленький хлопчик заїз на стовпчик, у дудочку граю. Христа забавляю. н. в. — Бо долі ще змалку здаю ся не любий, я паймит у неї, хлопцюга прибудиний. Мет.

2. хлопень, пахолок, здр. пахоль, тко. С. Л. — Наймитів не держу, а взяв хлопця до двору, то той міні й допомагає.

Мальчишка = д. Мальченко.

Мальчуга, мальчуганъ = д. Мальчикъ 1. (поб.).

Малѣтъ = маліти, зменшувати.

Малютка, малюточка = дитинка, дитинча, (немовляче) — немовлятко, див. ще **Мальга** 1.

Малывка = д. Мальга 2.

Малырь = малярувати.

Мама, мамка = 1. мама, мамочка, матінка, матіночка, мамця, мамуля, мамуся, матуся, матусенька, неня, ненька, не́нечка. — Мамо! дай папи. — Не плач, мамо, не жури ся. Кот. — Ой мамочко, ви не лайте мене: коли я вам докучила, то віддайте мене! н. п. — Ой ма-

тінко, голубонько! рятуй мене, лебідонько! Старицький, Чорноморці. — Уповала, мамцю, на керсю, думала бути попадею, н. п. — Ой змигуй ся, моя нене, біля мене хоч присядь, н. й. — Ой ненько моя, а я донька твоя! Тоді було вчити-бити, як маленька була, н. к.

2. **Мамка**. — Груді болять, так ваяля мамку до дитини.

Маменька = д. **Мама** 1.

Маменькинъ, маминъ = мамин, м. мусин, мауусин, пеньчин. — **Маменькинъ снопъ** = мамій (С. З. Л.), мауун (С. Л.), мауунчик, мамсин.

Мамкинъ = мамчин. Д. **Мама** 2.).

Мамона = багачество, роскіш, роскóші.

Мамушка = д. **Мама** 2.

Мамушкинъ = д. **Мамкинъ**.

Мана = прина́да. С. З. — Чи ти міні принаду дала? н. п.

Манежитъ = маніжити, об'їздити. — Почали об'їздити неуга.

Манежиться = маніжити ся і т. д. **Жеманиться**.

Манежъ = маніж.

Манера = д. **Маперъ**.

Манеристый, манериться = д. **Жеманистый, жеманиться**.

Манеръ = 1. маі́р, взір (С. Л.), спóсіб, по́бит, роб (С. Л.), кшталт, шталт, штиб, штиль (С. З.). — На иныиш маі́р повернув. — На взір того, як у Німців робить ся. — Узивши злодійським способом тоє жито. К. Ст. — Той Ляшок збудував собі палац на кшталт замку. С. Л. — Почали значні козаки жити на людський кшталт. К. Ч. Р. — Всі ми на один шталт шиті. К. Ш. — На панський штиб паску спекла. Ніс. — Яким би то побитом роздобути грошей? С. Л. — **Такимъ манеромъ** = таким по́битом, рóбом. Чайч.

2. звичай, поведє́ння. — Вже така їх московська поведє́ння. — **Манєра гово́рить** = говірка. — Це вже у його така говірка.

Манжєта, частіше мн. **манжєты** = брі́жжі (збори на рукавах або на комірі) С. Ш.; рукавчики, чо́хли.

Манжєтка = 1. д. **Манжєта**.

2. рос. Alchemilla — приворо́тень. С. Ап.

Мани́ть = 1. кива́ти, мига́ти (кивом або мигами кликати до себе).

2. ва́бити, на́дити. С. Л. — До обозів своїх вабили. С. З. — І роскішна природа Вкраїни у величній красі вабить погляди всі, паче лячко вродиле дівчини. Сам. — Як не знає, то й не вабить. н. пр. — **Мани́ть** = кортіть. — Живи́т боли́т, ма-

бу́ть на піч кортіть. н. пр. — Так кортіть, як злодія вкрасти. н. пр. — Кортіть Маринку шкоринка, н. пр. — Не скажемо, нехай кортіть. С. З.

Маніе = мах, кив, миг, морг.

Манна, Manna = 1. сік з я́сеня; Fraxinus ornus rotundifolia.

2. **манна небєсна**. — Не хотіли жиди маппи їсти, нехай же чорта з'їдять. н. пр.

Манная крупа = 1. зє́рна з ма́ної трави.

2. **манні крупі** (дрібнєвкі крупі з пшениці або з гречки).

Манникъ, рос. Glyceria fluitans = **манна трава**.

Мановєніе = д. **Маніе**.

Мантілія = ма́нтілька.

Мантія = керє́я. С. З.

Манускріптъ = руко́пис.

Мануфактура = фаб́рика (де роблять сукно, полотно і всяку тканину).

Мануфактурный = фабри́цький. — **М. то́варъ** = крам. — В повій чорній катанці з фабрицького сукна. Лев. — Їсть у мене свига, єсть у мене дві, фабрицькі обидві. н. п. — Рабе і в крам́у дороге. н. пр.

Марамъ = чивя́да, виспє́ння (від старости або від хвороби).

Мара́ніе = ка́тєння; ба́ гра́ння.

Марате́ль = ба́зграч, парга́ч, (про малирів) — квачома́з, богома́з, (про піітєв) — віршома́з. — Наш віршомаз Тяхтій старих людей шанув: Гарасько як звелить, так він і компонує. Гул. Ар. — А я дурний, не бачивши тебе, цяцю, й разу, та й повірив туторилим твоім віршомазам. К. Ш.

Маратъ, єя = 1. ка́лія, єя, ма́зати, єя (С. Л.), брудити, єя (С. Ш.), паскудити, єя. — Добра птиця свого гнізда не каляє. н. пр. — Тільки честь свою каляє. — Не займай огиди, не калий вида. н. пр.

2. ба́зграч, (про цисьмо) — дряпати, (про малювання) — ма́зати, ляпати.

3. вичіркувати, поправляти. — Як почав вичіркувати, то й половини не зосталося.

4. чорнити, ганити. — Служив Москві Іване, а вона ж його ганить. н. пр.

Маргарита = перлі́на, перлі́нка.

Маргарітка, рос. Bellis perensis L. = стóкроть, стóкротки. С. Ап.

Марєна, рос. Rubia tinctorum L. = марєна́. С. Ап.

Марина́дъ = ме́жа.

Мариповатъ = марипува́ти, ме́жити (готувати з оцтом, цукром або медом і корінням). — **Марипованые огурці** = мариповані, ме́жені або оцтові огірки. —

Сони, лиці на шараншину, межені осигри до хрину. Мет.

Маринь башмачокъ, рос. *Cypripedium Calceolus* L. = жовті зозульки, черевички, зозуліни черевички. С. Ан.

Марка = 1. д. **Мараніе**.

2. **Марка** (гербова, штемильова то-що, німецька монета, вага = 8 унций).

3. **Квіттокъ**. — Однеси майстрови, нехай переробить, та гляди візьми квіток.

Маркій = мазкий, плямистий; грязький, калний.

Маркотно = маторошно. С. З. — Жінко, міві чогось маторошно. Кот. (Д. ще під сл. **Жу́тко**).

Мародёръ = здобішник.

Мартовскій = марцобвий.

Марть = **марець** (С. З.), **березіль** (Ос. С. Л.), **бѣрезень**. — Прийшов Марець — задер бороду старець. н. пр. — Настане Марець, замерзне ще під тином старець. н. пр.

Мартишка = 1. *Cer opithecus* — **ма́впа**. — Раз мавпа в дзеркалі zobачивши свій лик, тихесенько ведмідя штовх у бік. Старицький, Байки.

2. пт. *Sterna* — **ластівка морська**; над річками — **мартин**, **рибалка**.

Марушка = **синій**, **пляма** (на тілі).

Маршировати = **маршувати**, **муштрувати** ся. — Іди по людські, не маршуй, наче москаль на муштрі. Кн. — А москалі муштрують ся. К. Ш. — Лучче б було чорту здати ся, як тепер муштрувати ся. н. п.

Маршировка = **муштра**. С. З.

Маршъ = 1. **марш**, **ходъ**. — **Маршъ!** = **гайда** (С. Аф. З.), **хода** (Кр.), **рушай!** — Іду я тихою ходою, аж ось дивлюсь передо мною, неначе дива виринають. К. Ш. — Була колись правда, пожила, тай гайда. н. пр. — Сказав, та й **хода!** — А він швидче **хода!** Кр.

2. **марш** (муз. утвір). — Як прийдем з церкви, то глядіте, щоб марш уп'яты заграли нам. Мет.

Маска = **личин** (С. З. Л.), **налищина**, **машкарá**. (С. З.) — Вдіває на себе **машкару**. Л. В.

Маскарáдъ = **машкарá**. — На Різдво у нас хлопці з машкарою ходять.

Маскировати, **ся** = **личкувати**, **ся**.

Масленая = **масна**, **масниця**, **здр. масничка**, **масна неділя**, **масляна**, останній день — **пущання**, перший день — **колодній**. — **Масниця** — **напрасниця**. н. пр. — Були на масниці вареники, та у піст на вербу повтікали. н. пр. — Ой масничко, яка ж бо ти гарна! Як би тебе сім тижнів,

а посту один. н. п. — **Масляна-баламутка**: обіщала масла й сиру, та не хутко. н. пр.

— На пущання — як зав'язано. н. пр. — **Масленикъ** = 1. **маслянка** (узенька діжечка, що в їй колотять масло).

2. д. під сл. **Грибъ** (*B. luteus* і *B. scaber*).

Масленистый = **маслистый**, **масткий**, (про рослине масло, себ-то олійю) — **олійний**. — **Маснина** соняшника дуже олійне. Чайч.

Масленица = 1. **маслянка**. — Наклади масла повну **маслянку**.

2. д. **Масленая**.

Маслянки = **маслянки**.

Масляний = 1. **масний**, **масткий**, **масляний** (С. Л.), про рослине масло — **олійний**. — Слова **масний**, та **пирог** **масний**. н. пр. — **Олійні фарби**. Чайч.

2. **засмалцьований**, **заялзовений**. — **Засмалцьований хвартух**.

Маслина, рос. *Olea Europaea* = **масліна**.

Маслина ди́кая, рос. *Elaeagnus hortensis* = **цареградська лоза**, **олівне дерево**, **масліна**. С. Ан.

Маслистый = д. **Масленистый**.

Маслитъ = **мастити**, **маслобінити**. — **Хлопа масти лозм**, а він смердить **гноєм**. н. пр.

Масличный = **олівний**, **масляновий**.

Масло коровье = **масло**, **лоск**, **маслечко**. — **Масло деревіное** (з олівного дерева) = **оліва**. С. З. Л. — **Правда**, як **оліва**, завжди поверх вийде. н. пр. — **Масло пістное** (рослине: з соняшника, коноплі то-що) — **олія**, **здр. олійка**. С. З. Л. —

Масло конопляное = **сім'япа олія**.

Масло кунорбное, *oleum vitriolium* = **вітроголь**.

Масло чорное, **каменное** = **нафта**.

Масла прибавить = **підмастити**.

Намазать масломъ = **намастити**, **помастити**.

Маслобой = **олійник**. С. З.

Маслобойный = **олійний**.

Маслобойня = **олійня** (С. Л.), **олійниця** (С. З.). — Піду до олійниці, олію бити му. Кн. — Вернулася вона з олійниці до дому, а він стоїть, та й питає: чи багато олії набрала? н. о.

Маслобойщикъ, ца = **олійник**, **ця**. С. З.

Масляникъ, **гриб** *Boletus granulatus* = **масляк**.

Масляница = д. **Масленая**.

Масса = **маса**, **ку́па**, **грома́да**. С. Л.

Массивный = **важкий**, **великий**, (про метали) — **літій**, **ку́тий** (а не **дугий**). — Неваче **срібло куте**, **лите**. К. Ш.

Мастеритъ = **маїстру(у)вати**. — Що він там **маїструє**? С. Л. — Тепер **колисочку**

дебелу майструє в сінях. К. Ш. — Майстрував ослін, а вийшла підтока. н. пр.

Мастеріца = майстриха (С. З.), майстріня (Фр.), тімаха (С. Ш.). — **Швейная мастеріца** = швачка. — **Ковёрная мастеріца** = килимниця, коцарка. С. З. — Ну!.. уміли готувати і на стіл давати! Знать тімахи коло печі і дочка і мати. — І сьпівать і танцювати на заказ тімаха. Макар.

Мастеровой = майстровий, ремесник (С. З.), рукомесник. — Ой збирайтесь, хлопці, та все народ майстровий. н. п. — В ремесника золотая рука. н. пр.

Мастерская = майстерня, майстрівня, майстрова, робітня (Гал.), малярева — малярня (С. Л.), римарева — швальня, шевцева — шевня, кушнірева — кушнірня, ткачева — ткачня, кравцева — кравчівня, иноді швальня. — Усі майстрі в майстрівні. Кв.

Мастерскій = майстерно, штучно (С. З. Л.), по мистецькому. — Ложок визлочованих майстерної роботи 12. Ст. Оп. К. Ст. — Булава срібная, зіло майстерно зділаная. Л. В. — Списки з тих творів майстерних. Кв.

Мастерскій = майстерний, штучний, мистецький.

Мастерской = 1. майстровий.

2. д. Мастерскій.

Мастерство = майстерство, ремество (С. Л.), рукомесло (С. Л.). ремесло. — Було ремесло, та хмелом заросло. н. пр.

Мастеръ = 1. майстер (С. З. Л.), здр. майстерок. — По роботі пізнати майстра. н. пр. — Майстер майстру не указчик. н. пр. — Такий з його майстер, що й рівні йому нема. Кв. — Такий майстер, як з мене піп. н. пр. — Сякий-такий майстерок, та й патесав трісочок. н. пр. — **Верёвочный мастеръ** = мотузарь. — **Жестяныхъ дѣлъ мастеръ** = бляхарь. — **Золотыхъ дѣлъ мастеръ** = золотарь. — **Колокольный мастеръ** = дзвонник (К. З. о Ю. Р.). — **Портняжный мастеръ** = кравець. — **Сапожный мастеръ** = швець. — Швець знай своє шівство, а в кравецтво не мішайсь. н. пр. — **Съдальный мастеръ** = сідляр. — **Часовой мастеръ** = годинникарь (Старицький — Ан.), дзигар-майстер.

2. майстер, мастак (С. Л.), митець, мистіок, тімаха (С. Ш.). — Майстер до чужих кайстер. н. пр. — Митець до . . . китиць. н. пр. — Ти здавна був митець

розказувати. В. Р. — Рибалонька, митець усе в воді ловити, бажючи піймать вьюнів, в болото вершу засторчив. Гр. — Програв „Марусеньку“ мистіок, соплки не спускавши з рук. Мег. (Д. Искъсникъ). — **Мастеръ лгать** = чистобрѣха. — **На всё мастеръ** = до всього, на все здатний. — На все здатний: до любощів, до пісень. Б. Г.

Мастіка, Mastix = 1. живиця, смола (з дерева *Pistacia Lentiscus* L.).

2. кит, замазка.

Маститый = свѣжий (про миро). — **Маститый старецъ** = кремесний, кремязний дід. — Хоч і більше 60-ти було, кремязний ще дід був. Номис. С. З.

Мастъ = 1. масть. — *Про солі*: ласий, підласий, підчеревий (темний з білим черевом), мурій (чорний з білими невеличкими плямами), мурґий (темно-рудий з чорними смугами), перістий (сірий з чорними плямами), половий (сірий і жовтий), попелястий (сірий, мов попіл), рябомізний, (сірий з темно-рудими або чорними плямами на морді). — *Про коні*: білий, буланний (паче жовтавий), вороний, гнідий, карий (темно-гнідий), дерешуватий (попелясто-сірий з чорними плямками), мшастий (попелясто-буланний), строкатий (білий з чорними або темними плямами чи смугами), шпаківатий (темно-сірий, непаче з сивиною). — *Про гуси*: гліві, загливісті гуси (жовтаво-сірі). — *Про кюри*: зозулясті (рябі). — *Про свині*: перісті (чорні з білою смугою впоперек). С. З. Л. — (Про масть иньших тварів теж саме часом прикладають ці назви). — Ой воли ж мої, та полові! н. п. — Ой дам тобі, чесний отче, перісту телицю. н. п. — Лиєчка подала у суд таку бомагу, що бачила вона, як попелястий віл... Гр. — Кіт мурий. С. З. — У бур'яні лежав Бровко (собака) мурґий. Кот.

2. (в картах) — масть: 1. ввін, 2. жир або хресті, 3. дзвінка і 4. чірва. (Д. під сл. *Карта*).

Матежъ = остуди (плями на виду у вагітних жінок).

Матерікъ = 1. грунт. — На силу докопались до ґрунту.

2. суходіл. С. Л.

Матерінка = д. Душіца.

Матерінеки = матеріне, як слід матері.

Матерінскій, матерінь = матерній, матерін, матчин, матусин, неньчин. — Отцева і матчина матица зо два моря ря-

тує, а проклін у калюжі топить. н. пр. — Се не куля нас постріляла, се отцева і матчина молитва нас покарала. н. д. — Катерина Григоровна й сама ще вимагала матчиного догляду. Ки. — Матусине благословення. О. С. — Матеріинское пасафдіє, нмѣщество = материзна. — Годів 17 їй було, велику материзну мала, а з тим д бра вона не знала, терпіла змальства всяке зло. Мет.

Матеріаль = материял, знадібок, надібок, мн. знадібці.

Матерія = 1. матерія; реч, річ. — Це річ дуже морочлива.

2. гній; пасока, мазка, (з мертвого чоловіка) — ропа. С. З. Л. — Багато з болячки гною витікло. — Ми прибігли, а у його вже ропа з рота тіче.

3. тканина, ткаїка. С. Ш. — Ніхто не пришивав латки з нової тканини до старої одежі. К. Св. П. — Перебери ся з ткаїки в перепранку. н. пр. — Продай, дівчино, тканку шерстянку. н. п.

Матеркать, матеркнѣть = матюкати, по матері ляяти ся, матюки загинати, по москоському ляяти ся, матюкнати, матюка загнати, віляяти ся по москоському. — А він як почав матюка загинати, аж сором слухати. — Іременка в пилку тиче, по москоськи лєв. К. Ш.

Матерникъ = д. Вѣлоконітникъ.

Материниъ, материй = д. Материнскій.

Матерно, материни словами бранить = д. Матеркать.

Матерчатий = шовковий. — Шовкове плаття.

Матерой = 1. ґрунтовий. — ґрунтова земля (не наспана).

2. доброслий, здоровий, великий. — Дорослий хлопець. — Здорова купа.

Матерщина = лайка по матері, матюк. — Бранить по матерщинѣ = д. Матеркать.

Матерь = мати, матір, пані-матка, здр. маїма, матінка, матуся, матусенька, мамусенька, мамуся, мамця, мамуля, матіно іка, нєня, пєнька, пєнечка. — Зараз знати, в кого єсть мати. н. пр. — Мати рве пазуху, дітям збираючи, а діти, від матері ховаючи. н. пр. — Мати ж наша, мати! Де ж нам тебе взяти? — Намалюю матір, на божник поставлю, на божничок глину, матір іспомяну. н. п. — Яка мама, така й доня. н. пр. — Доки був я в пап-отці тай у пані-матки, були в мене на голові кучерики гладкі. н. п. Под. (Д. ще пр. під сл. Мама).

Материть = 1. рости, підростати, ви-

ростати. — Виростали мої діти, мої славні квіти! К. Ш.

2. міцїти, дужчати, твєрднати, твєрдїти, твєрдїшати. С. Ш.

Матица = 1. сволок, здр. сволочѣк. С. З. Пав. — Стеля така важка, що аж сволок паче угнув ся. — На сволоку було вирізано, коли поставлено хату.

2. сїпанка (в горї). Бол. Сидоренко.

Матица бѣлая, рос. Bryonia alba = переступень. Ан.

Матичный = сволоковий. — Матичное дѣрево = дѣрево на сволок.

Матка = 1. д. Матерь.

2. матка, саміця. — Оставив три матки на паїд. — Овець у його дуже багато: самої матки сот сім. — В кожному рою тільки одна матка, бо, справді, вона ніби та матір останнім бджолам. Степ. — **Липить ся матки** = зматчтись. — Коли рій зматчить ся... Степ.

3. маточка (у рослин). Степ.

4. anat. Uterus = матка, ураз. С. Л. Ш.

5. гніздо (оцту).

Маткинь = д. Материнскій.

Матовый = матовий (без блиску, на пр. позолота), про скло — мутний. С. Л.

Маторить = д. Материть 2, Заматерить і Закосять.

Маточникъ = 1. клітка, маточник. — Трутнєві яєчка повкладають ся у ґранчасті чашечки, а маточні — у особливо великі й довгасті, ці чашечки звивають ся маточниками. Степ.

2. маточник (у рослин).

3. рос. Melissa officinalis L. = маточник, каділо. С. Ан.

Матраць = матрац, набитий сіном — сїйник.

Матрѣнка, рос. Thalictrum flavum L. = одхасник, вередовець, трав'яна ґрушка. С. Ан.

Матуха = ведмедїця (що має ведмежат).

Матушка = матінка, паніматка, паньматуся і д. Мама 1. і Матерь. — Не жалуй, матінко, за мною, не беру я нічого з собою. н. п. — Будь здорова, паньматуся, обійдуся без Насуєї. н. п.

Матушкинь = матусин, паніматчин і д. Маменькинъ і Материнскій. — Матушкинь сынѣк = д. Маменькинъ сынѣк.

Матъ = 1. мат (в золотарській роботі і в шахматах).

2. кінєць, край, капут. — Тут йому й край.

3. матка (плетенка з соломн або що).

Мать = д. Матерь. — **Крестная мать** = хрещена-мати. — **Посажёная мать** = за маір, головата. — Вона була у мене на весіллі за маіір. — Сама пий, мати головата, всю повну чисто до денця, та піднеси старому свату. Мет. — **Пріємная мать** = пшима мати.

Мать и мачиха, рос. Tussilago Tourn. T. Farfara L. = підбіл, мачушник, ранняк, царь-зілля (укр.), підбіль (гал.). С. Ан.

Матюкаты = д. Матеркаты.

Мауиз = д. Водрианъ.

Махало = д. Вьеръ.

Маханіе = махання.

Махаты, ся, махнутъ, ся = махати, ся, хитати, ся, коливати, ся, маяти, ся, кивати, повівати, махнути, хитнути, ся і т. д., (ногами) — дриг(г)ати, дриг(г)нути. — Почав махати руками. — Тільки слухає та головою хитає. О. Мир. — Сидить дід над водою, коливає бородою. (н. з. — очерет). — Дівки гуляють, кісками мають, а мене не приймають. н. п. — Ходить ляшок по базарю, шабелькою має, козак ляшка не боїть ся, шапки не здимає. н. п. — **Махнутъ** = майнути, чкурнути, почухрати, дременути. — А як сев дівка зачула, та і з улиці майнула. н. п. — Чкурнув, аж литками креше. — Дременув, аж курава встала. Чайч. — **Махнутъ на всё рукою** = пустити ся берега. С. Ш.

Махлеватъ = махлювати, шахрувати, дурити.

Маховикъ = маховé колесо, (у водяному млині) — гончак.

Маховой = маховий. — **Маховая сажень** = маховий сажень. — **Маховое колесо** = д. Маховикъ.

Махонкий = д. Крошечный і Маленький.

Махорка = мархотка. — Се не мархотка, а турецький тютюн.

Махотка = 1. д. Малютка.

2. горщик, горщя, тко, горня, тко, горщёчок. — Ціле горнятко каші зъїв.

Махотный = д. Крошечный і Маленький.

Махунка, махунова ягода, рос. Physalis Alkekengi L. = мохунка, мохурка, мухурка, жидівські груші, пухлятика. С. Ан.

Махровый = (про квітки) — повний. — Повні гвоздики, повнякі.

Махъ = 1. мах (С. З.), замах, кив. — За одним махом усіх розігнав. — За одним замахом приголомш тебе. Кн. — **Махомъ** = махом, вмах, духом, миттю, вмитъ. — В мах збігав до шинку. — **Дать маху** = обмахнути ся.

2. крило вітряка.

Мачеха = мачуха.

Мачихинъ = мачушин. — Мачушине серце, як зімнеє сонце. н. пр.

Мачта = щогла. С. Л. — Про судно, що має багато щогл — щоглисті. — Стоїть корабель, сам золотий, щогли срібні, а паруси шовкові. н. к. — Вітри бурхливі щоглу на двох зламали. Ніщ. — Скриплять щогли, надимають вітрила. Зівьк. — Падав з щогли в шумне море. Макар. — З щоглистами кораблями палає Скутара. К. Ш.

Мачтовой = щогловий. — Верхи щоглови на крошстадському рейді. Піс.

Машина = машинна. — **Стѣнобитная машина** = таран. С. Ш. — Татари підвели під мури свої тарани і почали ними розбивати мури Києва. Бар. О.

Машинный = машинистий, машинистий, машинник. — Ото машини бігають, то ними керують ті машинники, що на їх їздять. н. о.

Машинный = машинний.

Маятникъ = маятник, вагало. — І щоб твого (годинника) вагало дзик не чутний був міні по вік. В. П.

Маяться = томити ся (С. Ш.), маяти ся, знемагати, нудити ся, свѣтом нудити. — Не питали б люди, що в мене болить, не питали б за що проклиная долю, чого нужу свѣтом?... К. Ш.

Мгла = мла, имла (С. З. Л.), наче з дрібним дощем — мряка, суха — юга. — Ой имла по полю лягла. н. п. — В почі і ожеледь і мряка. К. Ш. — На дворі така юга, неначе димом заволокло.

Мглистый = имлистый. С. Л.

Мгновѣніе = мить, (С. Л.), мент, мах, хвилька, хвилинка. (С. Л.). — В одну мить збігав до чоловіка. С. Л. — Одним ментом замішу й спечу. Кн.

Мгновѣнно = вмитъ, миттю (С. З.), вмент, ментом. — Ментом подумъя поняло цілу скирду. Кн.

Мебель = мебелъ, частіше мн. меблі. — Накупив меблі.

Мебельный = мебловий.

Мобилировать = меблювати.

Медаль = медала.

Медальеръ = різбяръ (що медалі робить).

Медальонъ = дукач (С. З. Л.), з мідної бляхи — лічман. — Намисто з дукачем. К. Х.

Медальщикъ = д. Медальеръ.

Медвеникъ, ком. Bombilius = джміль, чміль. — Самиді джмелів прокинувшись весною, одшукують ямку, виробляють з воску скільки чашечок, наносять туди меду і кладуть по

скільки ячєчєк. Степ. — Джмєлі збїрають той мед і з деяких отрутних квіток. Степ.
Медвѣдина = ведмєдина, медвєжина. С. Жєл. — Я нїколі не їв ведмєдини, а кажуть дуже смашна.

Медвѣдица = 1. ведмєдїха, ведмєдїця (С. Аф.), медвєдїха, медведїця. С. Жєл.
 2. Большая медвѣдица = вїз. С. Аф. З.
 — Малаа медвѣдица = малий вїз. — Та не тїльки наука, і народ означає деякі купи зірок різними призвїщами, на пр. Вїз. Де-що про Св. В.

Медвѣдище = ведмєдїяка, ведмєдїюка, ведмєдище. С. Аф.

Медвѣдка = 1. д. Медвѣдокъ.
 2. гѣмбель (великий).
 3. бендїюг, бе(п)ндїюгі. С. Ш.
 4. ведмїдъ (напиток з кави з ромом або коняком). С. Аф.

Медвѣдокъ = 1. ком. *Gryllus gryllotalpa* = ведмєдка, ведмєдчук (С. Жєл.), медвєдик (Под.), вовчїок (С. Жєл.), земляний рак. — Помїж комаством земляний рак мов той крїт мїж звїрами, бо те ж риєть ся в землі. Степ.

2. *Mus talpinus* = крїт, кертїця. (С. Жєл.).

Медвѣдъ = 1. *Ursus arctos* — ведмїдъ (С. Аф. З. Л.), ведмєдъ (С. Л.), медвїдъ (С. З.), медвєдъ, здр. — ведмєдик (С. Аф.), ведмєдець, поб. — д. Медвѣдище. — Не то розумний, дурень знає, як скрізь ведмїдъ той мед тягає. Б. Г.

2. д. Медвѣдка 4.

Медвѣжїтина = д. Медвѣдина.

Медвѣжїтникъ = ведмєдник. С. Аф.

Медвѣжїнокъ = ведмєдїя, тко (С. Аф.), ведмєдчїа, мн. ведмєжїята. — Ведмєдїха ї каже: спасїбї тобі, що ти мене пустив, дарую тобі ведмєдчїа. н. к.

Медвѣжина = д. Медвѣдина.

Медвѣжїй = ведмєжїй, ведмєдїачїй. — Ведмєжїй суд. Гр.

Медвѣжїй виногра́дъ, м. толокня́нка, м. яго́ды, рос. *Arctostaphylos officinalis* Moench. *Uva Ursi* L. = вївчї ягїдкї, мучнїця, розхїдник. С. Ан.

Медвѣжїя ла́па, рос. = а) *Heracleum spondylium* L. — борщівнїк, б) *Alchemilla vulgaris* L. — приворотень. С. Ан.

Медвѣжїє у́хо, медвѣжїи у́шки, рос. *Verbascum Thapsus* L. = ведмєже у́хо, свѣчі, коровїяк, дрябчак, дївана. С. Ан.

Медєля́нка = медєля́н, бритїан. (С. Ш.).

Медикамє́нтъ = д. Лѣкарство.

Мєдїя́къ = д. Лѣкарь.

Мєдїстїй = медїстїй. — Грєчка медїста.

Мєдлєнно = повїлі (С. Л.), повїагом (С. З. Л.), тїхо, не швїдко, поквїлом (С. Л.), проволїком, с прїтагом. — Лїхо швїдко приходїть, а повїлі відходїть. н. пр. — Стали дзвонити у всї дзвони повагом та жалїбно. К. З. о Ю. Р. — Повагом тихо їде отара. Як. — Руїна їшла повїлі і тим-то ї корїння пускала вона глїбше. Кн. — Спускав ся вїн із скєль поквїлом, нудивсь ходивши низькодолом. Мєт. — Як кажєте с прїтагом, то ї розберу. Чайч.

Мєдлєнность = гїяння (С. Л.), гїйка (С. Л.), загїйка, барїння, бавїння (С. Л.). — Ну бо швїдчє! тут самє нїколи, а вїн у гайку грав. Кн.

Мєдлєнный = повїльний, нешвїдкїй, тїхий (про ходї); забардївий, забарнїй, гїйний, загїйний. — Забарная Маруся, забарная, забарила ся на сєї, а ви дружєчки на морозї. н. п. — Забарнїй дружєчки забарили ся в хатї. н. п. — Робїтник з його щирїй та гїйний: що я зроблю за день, на те у його двох мало. Кн. — Загїйна сє робота: даєть ся ї робиш, а вона чапїє... забарная. Кн.

Мєдлїтель, ни́ца = марїда, проволїка (сп. р.). — Ну тай проволїка з тебе! дєсь раз прихожу по сокиру, а вїн і досї не ставив. Кн.

Мєдлїтельность, мєдлїтельный = д. Мєдлєнность, мєдлєнный.

Мєдлїть = барїти ся, гїяти ся, бавїти ся (С. Аф. З. Л. Ш.), длїти ся (Лєв.). — Коли б тобі, як тепер мїні, дїчинї небозї, то ти б не барив ся в великїй дорозї. н. п. — Їшла мїла до кринїцї ї не довго барїла ся, чого ж така смутна стала, чого зажурила ся? н. п. — Де якї, гїаючись, не дбали, то тї в лїсї загїбали. н. п. — А ти, Іванку, не гай ся, пїди собї з нившою звїнчай ся. н. п. — Вєди скорїш та не гай ся. Мєт. — В гїгнєт тїкайте, часу не гайте, бо вжє Прод дїтєй убиває. Ст. в. — Мабуть дєсь бавить ся, що ї досї не має. С. Аф. — Ой їдє, мїлий, та не бав ся, бо ти мїні сподобав ся. н. п.

Мєдовї́къ = мєдїяник, мєдївнїк. С. З. — Хлопцї понаносили на вечернїцї орїхів, мєдїяників.

Мєдовка = д. Мїточникъ З.

Мєдовнї́къ = мєдовчїк. С. З. — Мєдовчик їдє, вїз меду вєзє. н. п.

Мєдовї́й = мєдїяний (С. Л.), мєднїй, мєдїянїшний. — Мєдїяна дїжєчка. — Мєдїяннї горїшки. С. З. — Мєдовї́й прїникъ = д. Мєдовї́къ.

Мєдоточї́вий = солодкоковнїй. — Вїн був панич високїй, новнїй, чорнявий, краснїй, сладкомовнїй. Кот.

Мєдуни́ца, рос. *Pulmonaria officinalis* L. =

медунка, медунчики, медяник, медяника, медунішник, щемелина, воловий язик, брат і сестра, згар, дзвоник (Укр.), крѣкіш (Гал.), С. Ап.

Медунічникъ = д. Табазникъ 2.

Медунка = д. Львуха.

Медуза = морське серце. Адес.

Мѣдъ = 1. мед, здр. медок, дѣт. — мѣдя (Укр.), мід (Гал. і Под.), з липового цвѣту — липецъ, кавуновий — бекмес (Херс.), витіклий — патока, вирізаний з улика — підрік, підсік, розведений з водою — сита.

2. (напиток з меду з хмелем) — мед, медок, мід (Гал. і Под.). — А від пива болить спява, а від меду голова. н. п. — Ой чомусь міні, миле братти, мед-вино не пьєть ся. н. п. — З чого ми будем вінки вити, за що ми будем мід-горівку пити. н. п. Под.

Межа = межа, грань, поміж пивами не за-сїяна смужка — міжник (Чайч.), обміжок, обніжок (по боках пиви), суголов, суголовок (в головах пиви). — Пішов поміж пивами на обміжках. К. Х.

Межгорний = межигорний.

Межгорье = межигорья.

Междорѣчье = межиріччя.

Междоусобица = 1. незгода (С. З.), не-лагода, незгодина, сварка (С. З. Л.), ко-лотнеча, колотий, гризний (С. Л.). — Ой ти старий, я молода — тим між нами не-лагода. н. п. — Иди, синку, геть від мене, через тебе сварка в мене. н. п. — У їх у хаті така колотнеча, що крий Боже: то син з батьком заведуть ся, то невістка з свекрухою раз у раз гризуть ся.

2. д. Междоусобіе.

Междоусобіе = усобица (С. Ш.), чвара, частіше — чвари. С. З. — Не боїть ся козак ні тучі, ні грому, ні хмари, ні чвари. н. п. — Скільки гетьманів було; про-пали через військові чвари. І. Г. — Скільки пройшло лїт по малу, а військові чвари все літали по Україні, мов чорні хмари. О. Пч. — Усобица князів знівечила лад. Кн. — З часом усобиці втихомирили ся трохи. Кн.

Между = між, поміж, меж, межі, про-між, суміж. С. З. Л. — Як між гадюки чорний вуз. Ког. — І по той бік гора, і по сей бік гора, а між тими та гіроч-ками сходила зори. н. п. — Поміж тих роз-логих дубів ринула ся ліщина. Кн. — От і пішов поміж чужі люди. Федь. — Проміж людьми козак ходить. н. п. — Между себя = з межі себе, з посеред себе. — А братія кожного року мають вибрати з межі себе старших. С. З. — Обірайте його з по-

серед себе отаманом. С. Л. — Между тѣмъ = тим часом; про те. — Якось справи-ли діло, а тим часом і він приїхав. — Сім лїт гороху не родило, про те голоду не було. н. пр. — Ти казки слухай, а проте роби. С. Л. — Между прочимъ = між иньшим.

Междугоріе = д. Межгорье.

Междугорный = д. Межгорный.

Международный = межинародний. — Пра-во межинародне не дає йому підбити під себе ту країну. Кн.

Межеваніе = межування, розмежування.

Межевать = межувати, розмірю(у)вати, ставлячи помежи стовпи — стовбїти, ви-сипаючи конці — копцювати.

Межевка = д. Межеваніе.

Межевщикъ = д. Землетръ, помішник його або робочий, що тягне ланцюг — лан-цюжник. — Пішли ланцюжники на ме-жу. Кн.

Межевой = межовий. — Межевая яма (з висипаним коло неї горбом) — копѣць. — Границю проводили, часті конці висипу-ючи. Л. В.

Межний = міжний, обміжок, обніжок, суголов, ок. (Д. під сл. Межа).

Межъ = д. Между.

Мегра = 1. заболонь, біль (Alburnum в дереві).

2. жмаки, жміхи (з бураків або картоплі); гамуз. — Жмаками добре свиней годувати. С. Л. — Не йди, бо я тобі голову на гамуз побью. н. о.

Мездра = піздра, міздра. Ман.

Мездриный клей = каріюк.

Мекать = думати, гадати.

Мелево = мліво.

Меледить, меледкость, меледность = д. Мѣлдитъ, мѣлденность.

Меленка = млинок, млинчок. (Д. Мельница здр.). — Ой у полі ставочок, на тім ставку млинчик. н. п.

Мелень = 1. рўчка (жорна).

2. макогін.

Меленький = д. Мелкій (здр.).

Мсливо = мливо.

Мелизна = 1. дрібність.

2. мілкість.

Мелизотъ = д. Донная трава.

Мелина = мілина, коса (довга й вузька).

Мелисса = д. Маточникъ 3.

Мелить, ся = дробити, ся, кришити, ся.

Мелкій, ко = 1. дрібний, но, дрібен, здр. дрібенький, ко, дрібнїонїй (Чай). — Ой виїхав козаченько за густі лози, та й об-

лили дівчиноньку дрібенькийі сльози. н. п. — Туман поле покриває, дрібен дощик па-крапає. н. п. — А я ж тобі козаченько укло-ню ся, дрібними слізоньками умію ся. н. п. — Я хотів підійти з якоюсь дрібною мо-нетою. Кн. — Скажеш, бабо, дрібно, а се тобі не потрібно. н. п.

2. малій, невеличкий, маленький, дріб-ний, не значний. — Мелкое дворян-ство = дрібна шляхта, підпанки, по-лупанки. — Маса дрібної шляхти стає за-лежною від вельмож. Бар. О. — В Сороко-панівці то все полупанки живуть. — Мел-кий скотъ = дробина (так саме зоветь ся і домашня птиця), дрібязок. — З дробини дали міні тільки сім овечат та свиней трое. Сп. — Ще й тисячу двойняку, а дрібязку, як піску. н. п.

3. мілкий, здр. мілкенський, ко, не гли-бокий, не глибоко, про посуду то-що — плескатий, плиткий. — Їдте у брід, тут зовсім мілко. — Плеската талірка. С. Л. — Плитка тарілка. Под.

Мелковатый, то = 1. дрібненький, ко, здрібненька. — Іде дощик здрібненька. н. п.

2. мілкенський, помілий, ко. (Д. Мелкій).

Мелководіє = мілковіддя.

Мелководный = д. Мелкій 3.

Мелкодонный = д. Мелкій 3.

Мелкозернистый = дрібний, (про хліб) — заміркуватий.

Мелколистевный = дрібнолістий.

Мелкопомістный = (про панів) — панок, підпанок, полупанок. — Панам, підпан-камі і слугам давали в печці добру хлябур. Кот.

Мелкость = д. Мелизна.

Мелкотá = 1. д. Мелизна.

2. малеч, малеча, дрібнота, подріб, дробина, дрібниця, дрібязок, абищи-ця. С. Аф. З. Л. — А дівтора — такий дрібязок, так і обступили. С. З. — І ще там єсть до півдесятка, но дрібязок і толь-тіпá. Кот. — Про худобу — д. Мелкій скотъ.

Мелкотравчатый = низькотравний (про рослину), дрібномережаний (про мережки) — М. поміщикъ = д. Мелкопомістный.

Мелкошерстый = короткошерстий.

Мелодический = мелодійний, співочий.

Мелодія = мелодія, спів.

Мелочной = 1. дрібний, дрібязковий. — Дрібний крам. — Дрібний крамарь.

2. (про чоловіка) — дріботун. — Ат! лю-дина така з його... дріботун, до всього йому свого поєа треба, хоч би там яка дурниця була. Кн.

Мелочъ = д. Мелкотá 2, про гроші —

дрібнякі, срібні — срібнякі, срібнячки (Кр.), мідяні — мідякі, мідячки.

Мель = мілина, обміль, довга і вузька — коса. — На де-яких місцях виступає дно аж під рівень води і творить мілини. Зем.

Мельканіє = мигання, мигалка, бли-мання, бликання.

Мелькать, мелькнуть = мігати, миготі-ти (С. Л.), мигтіти, мигнути, бликати, блимати, блимнути (про світ), шмигати (С. Л.), шмигнути, шмигонути, шаснути (про ходу). — Мигнула у мене надія. Кн. — Рідні місця, хатки, вадки — все те миготить у очах, у голові думки будить. О. Мир. — Цілу дорогу мигтить міні в очу, наче сонце. — Щось проти сьвічки миготі-ло, то певно коси полискувались. К. Х. — Щось шмигонуло перед очима. С. Л.

Мелькомъ = миттю, швидко; мигком, мигцем, прогульком. — Отут бачив його мигцем, а добре не придивив ся. Кн.

Мельниковъ = мельників, мірошників, мі-рошницький, млинарів. (Д. Мельникъ).

Мельникъ = мельник, мукомел (С. Л.), мі-рошник (С. З. Л.), млинарь. С. З. (Остан-не слово тільки хазяїн млина, а перші — як хазяїн, так і наймит мукомел.). — Жін-ка мірошника — мельничка, мірошничка, млинарка, син — мельниченко, мірош-ниченко, дочка — мельниківна, мірош-никівна, бути мірошником — мірошни-кувати. — Мельник мене, шеретує, обер-нетъ ся, поцілує. н. п. — Стояв собі мли-нок і в нім мірошник жив. Гр. — Мірош-ник мав хороший млин — в хазяйстві не аби що він. Б. Г. — Край ставочка мли-ночок, а в млиночку мельничка (по другій одміні: млинарка), а в мельнички (млинар-ки) дві доньки. н. п. — І не мірошникував, а голова борошном припала. н. п.

Мельница = млин, здр. млинок, млино-чок. — Не мели, як пустий млин. н. п. — Млинок — Божий дарок. н. п. — Куплю тобі хатку іще й сіножатку, і ставок, і мли-нок, і вишневецький садок. н. п. — Води-ная мельница = млин, млинок, водя-ний млин. — Млин у мірошника був во-дяний. Б. Г. — З нелівним колесом — корчак, з підливним — підспідник, під-субійник, що робить тільки весною — বেশняк. С. Л. — Вітрена́я мельница = вітряк, вітрячок (С. Аф. З. Л.), кращої констукції — машина, підмашинок С. Л. — Торохтить, як вітряк. н. п. — І верби, і тополі і вітряки на полі. К. Ш. — Же-лѣзкова́льная м. = гамарня. С. Л. —

Кінная м. = топчак, здр. топча́чок (С. Л. Ш.), тупчак, ступчак. — **Кофе́йна м.** = млинок. — Купив млинок до кави. Маркович, Дневныя записки. — **Крупча́тая м.** = питель, крупча́тка (С. Л.), де вироблюють крупу — круподёрня, драч. С. Л. — **Лёсопи́льная, пи́льная м.** = тарта́к, терта́к, та(е)ртачо́к. С. Л. Ш. — Фабричні збудування парового тартака. Фр. — **Плову́чая м.** = наплавний млин (на Дніпрі), плава́к (на Бугі), плива́к (на Горині), гонча́к (на Сеймі). С. Л. — **Ручна́я м.** = жорно, жорни. С. Аф. — Був собі дід та баба, а в їх було жорно; от баба молола... н. к. — Молоти у жорнах. С. Аф. — **Сукновальна м.** = валюша (С. Л.), фалюша. — *Частини млина:* а) вітряка: основа — стілець, димель — стріла, димель, ві́рот (Лев.), воротило, ві́рло (Лев.), куди засипають зерно — кіш, пристрій для очистки зерна — шерето́вка, гніздо для веретена — по́рплиця, (паличка, що трясє рукав коша — решта́к, жолоб, кудю борошно йде — мучи́к, б) водино́го млина: дерев'яні коробки, кудю йде вода — лото́ки, внизу — о́пуст, затички в лотоках — заставка́, колесо з корцями — вовчо́к, ведме́дик, ведми́дка, покривля над колесом — парник, куди засипають зерно — кіш, куди падає борошно — скрі́ня, пристрій, щоб піднімати камінь — під́ойма.

Мельническій, мельничій = мельників, мірошницький, мірошників, млина́рський. — Моє діло мірошницьке: підкрутив та й знову! н. пр.

Мельничиха = д. під сл. Мельникъ (жінка).

Мельничный = млиновий, млинський. — **Мельничный ка́мень** = млиновий ка́мінь, жорно, верхній — верхня́к, спідній — спідня́к. — **Мельничное колесо́** = млинове колесо, коло. — Ой зійди, зійди, ясен місяцю, як млинове коло. н. п. (Д. ще під сл. Колесо́).

Мельча́ть = дрібніти, дрібнішати, малі́ти ся, переводити ся, (дуже) — пі́кче́мніти. — Дрібніють люди на землі. К. Ш. — Та й ті велитні загинули і з того часу рід людський почав дрібнішати. Бар. О. — Пора од пори усе малять ся люди. К. З. о Ю. Р. — Перевелась худоба — зовсім миршава стала.

Мельче́ = 1. дрібніше. — Пини дрібніше, щоб помістило ся. Чайч.

2. мі́ліше. — То було не глибоко, а тепер ще мі́ліше стало.

Мелѣ́тъ = мі́іти, мі́лішати. — Дніпро наче що-году мі́ліє. — Ставок починає мі́літи.

Мелью́га = мілька́ (С. Л.), мелька́, мільга́, мулька́ (С. Л.) му́лявка; (про дітей) — мале́ча, дрібно́та, дріб́язок. (Д. під сл. Мелкота́). — Піймалось багато риби, та все така мілька, що хоч візьми та й кинь у воду.

Мелью́сь = меля́сь, частіше — меля́са.

Менестре́ль = бандури́ста, кобза́рь.

Менструа́ція = місячка, цвѣ́т, краса́ка, жіно́че, разом з Leucorrhoea = опла́ва, о(у)плави, сплавня. — У мене цвѣ́т був, як я сюди прийшла. Ніс.

Мень, менѣ́къ, риба Gadus lota = менѣ́ок (С. З.), мнюх, ментю́х. (С. Пар.).

Меньша́къ = менший син або брат.

Меньше́ = менше́, ме́нче, здр. ме́нш(ч)е́нько. Лев..

Меньшинство́ = ме́ншість.

Меньши́ца = ме́нша дочка́ (мези́нка) або сестра́.

Меньши́й = ме́нший, ме́нчий; мо́ло́дший.

Ме́нѣ = д. Ме́ньше. — Ме́нѣ всего́ = найменше, що найменше. — Тѣ́м не ме́нѣ = одна́к, одна́че, про те, усе та́кі. — Якийсь чудний, а про те добрий чоловік. — Хоч тобі й не хочеть ся, однак мусиш так робити.

Ме́ргель, Marga = ма́ргель, рухля́к (вапна з глиною). С. Пар.

Ме́ргельный = ма́ргельовий, рухляко́вий.

Ме́режа = я́тір. С. З.

Ме́река́ть = маракува́ти.

Мерено́къ = ко́ник (д. Ме́ринъ).

Ме́ре́тъ = ме́рти, у(в)ме́рати.

Ме́ре́щиться = 1. мрі́ти, мрія́ти, ся, ма́ячи́ти, ма́нячи́ти, майори́ти, бовани́ти. (Д. під сл. Види́ється пейсно). С. З.

2. зви́жати ся, приви́джувати ся, верзти́ ся, ро́йти ся у голо́ві. — Існить ся міні́ чи й просто звижаєть ся. О. Мор. — Верзеть ся щось, наче у вісні. — Бу́ зна що тобі ро́ить ся у голо́ві. С. Л.

Мерза́вець = пога́нець, паску́да, леда́що. С. З. — Бував щастя скрізь поганцям, а добрий мусить пропадать. Кот. — А над нею молодю поганець сьмієть ся. К. Ш. — Може тепер зпущаєть ся який поганець над тобою. К. К. — Чого ти так мене, паскудо, в боки пхашь? Гр. — Пустив ся в ледащо.

Мерза́вка = пога́нка, паску́да, леда́щи-

Ця. — Була в мене дівчина паскуда, вона ж міні всі кучері поскубла. н. п.

Мерзіть = 1. брідити (С. Ш.), гідити.

2. поганити, паскудити.

Мёрзкій, ко = поганій, но, паскудний, но, гідкий, гідко (С. Аф. Л.), гідостний, но, бридкий, брідко (С. Аф. Л.), мерзёний (С. З.), мерзосьвітний. — Поганий він чоловік. — Стецько бридкий! чур тобі одчепи ся! Кв. — Чудище мерзене. К. М. Х.

Мёрзлий = 1. мёрзлий, замерзлий, одублий. — Мерзла земля — не можна копати.

2. мерзлякуватий, мерзляк (Д. Зиобкій).

Мерзляк = д. Зиобкій.

Мерзлятина = мерзля.

Мёрзнуть = мёрзнути.

Мёрзостный = д. Мёракий.

Мёрзость = погань (С. З. Л.), паскудство, гідота, мерзота, брідота, огіда (С. З.), огідь, плюгавство.

Мерзѣть = поганити, паскудити ся, гідшати, мерзєнити ся.

Меридіанъ = південник. — Меридіан — це чужоземне слово, по нашому воно визнача південник. Де-що про Св. Б.

Меріпосъ = шпанка (вівця гишпанської породи). — У пшатку, коли знаєте, 2000 ягнців, та не простих, мужичях, а шпанка. С. Х.

Меринъ = кінь (вихолостаний огирь). — Гаупъ, какъ сівый меринъ = дурний, як вівця, н. пр.

Мёркнутъ = мёрхнути, марііти, теміти, тьміти. (С. Ш.). — І всюди зіронька мої! ти не маріла, ти сіяла. К. Ш. — Добра полива так і не маріє, а блищить наче скло. Кн.

Меркурій = 1. Меркурій (планета).

2. живе срібло.

Мерлуха, частіше Мерлушка = смұх, смұшок (з ягнати), линтварь (з вівці), мерліця (С. Л.), голиця (Сп. з дохлої вівці), ви́порток, ви́пороток (з мертворожденного ягнати), переліток (з того, що перелітувало), старіця (з старої вівці).

Мерлушечій, мерлуші, мерлушаты = смушківий, смушевий, линтваревий. — Бєть у мене шапка, єсть у мене дві — смушеві обидві. н. п. — Линтваревий кожух.

Мёртвенность = 1. помертвілість.

2. мертвота. — Мертвота у нас на селі, а колись було весело. Кн.

Мёртвенный = 1. помертвілий.

2. смёртний.

Мертвѣкій = мертвѣцький. — Мертвѣцки

пьянъ = п'яний як ніч, як земля. — Іде з шинку — п'яний як земля. Чайч.

Мертвѣць = мрець, 2-й відм. мерця, мн. мерці, мертвяк, мерляк (С. Л. З.), умерѣць, умерлѣць. (С. Ш.). — Земля лежить нерухома, мов мрець. Кн. — На той останній страшний суд мерці за правдою встають. К. Ш.

Мертвѣчина = мерлятина, мерло, (про ху-доби, звѣра) — падло, стѣрво. С. Л.

Мертвѣчный = мертвѣцький.

Мертвительный = смертельний.

Мертвить = мертвити.

Мертво = д. Мертвѣцки.

Мертворожденный = мерчұк, (про ягня) — ви́порток, ви́пороток.

Мёртвость = 1. мёртвість.

2. одублість.

Мёртвый = мёртвий, мёрлий, умерлий. (С. Ш.). — Чорному мило, умерлому кадило — пічого не допоможе. н. пр. — Так помогає, як мертвому кадило. н. пр. — **Пить мёртвую чашу** = напивати ся дуже й часто.

Мерцаіе = бли́жання, бли́кання, мига́ння.

Мерцаѣть = бли́кати (С. Ш.), бли́мати, миг-тіти, миготіти (С. З.). — Зорі мигтять. — Каганецъ бликає — от-от погасне.

Мессія = Спаситель, Спас.

Месті, мєсть = мєсті, замітати. — Спїгом хату замітає. В. Щ.

Мєсть = помста. С. З. — Од Бога помсту наволіаєт. Л. В.

Металлическій, металловый = металічний, металевий, металловий. — Металлическая обдѣлка = оківа.

Металоплавильный = гамарський. — М. печь = гамарня. Вол. Сидоренко.

Металъ = метал, металь.

Метаморфоза = обертання.

Метаніе = кідання.

Метать, метнұть = 1. кідати, викида-ти, кинути. — Метать взоръ = кідати, скидати оком. — Метать жребій = брати, кідати жереб. — М. икрұ = терти ся. — Рѣба третъ ся. С. Ш. — М. пѣтлѣ = овкидати пѣтлі, (про зайця) — робіти пѣтлі. — М. стрѣлы = пускати стріли. — М. кровь = пускати кров. — Що вже йому не робили, і кров пускали — не помогло.

2. щеніти (про собак), котіти ся (про овець і кицьок).

Метаться, метнұться = кідати ся, кі-

нути ся, гасати, метушити ся, шати́ти ся, шасну́ти ся, (на волю) — бо́рса-ти ся, бо́ркати ся, (як що вку́сити) — ге́дзати ся. — Кидав ся всіма сторонами, ніде й сліду нема. Кп. — Шатну́ли ся по куріям запасу шукати. н. п. (Д. під сл. Бро́сється). — Ве́змъ въ глаза́ ме́чется = всім кидаєть ся в очі. — Ме́чется, какъ угорѣлая ко́шка = біга, як опшпа́рений.

Метёлка = 1. метілка, віничок. — Візьми віничок та почиє одежу.

2. у рослин — куні́ця, ку́ня (очерега), во́лот, во́ло́тті (проса), кі́тях, кия́х (проса, кукурудзи).

3. рос. *Poa L.* = мітлі́ця, *Poa bulbosa* і *Compressa L.* = тонко́ніг, *Poa nemoralis L.* = волосни́ця, гуся́тник, *Poa pratensis L.* = ля́дська чу́пріна, *Poa trivialis L.* = тонко́ніг. С. Ан.

Метель = д. Вью́га.

Метельный = метели́шний, хуртові́яний, завірю́шний. — Метельны́е наво́сы = за́мети. — Там такі замети понавертало, що й пройти не можна.

Метельный = мітло́вий.

Метельщикъ, ца = меті́льник, ця. — Я до печі куховарочку пайму, а до хати та меті́льничку. н. п.

Меті́ние = меті́ння, заміта́ння, підмі́тання.

Меткі́й = 1. влу́чний, влучки́й, влу́чен. — Бог хоч не скорен, та влучен. н. пр.

2. кидки́й, зама́шний.

3. метки́й, швидки́й, мото́рний.

Метко́сть = влу́чність.

Метла́ = 1. мітла́, стара — дряпа́к, з ганчі́рок, ключа́ або рого́жки — помело́.

2. д. Ко́мета.

3. рос. *Agrostis L.* = мітлі́ця, пирі́й, тонко́ніг і д. Метёлка 3. =

Метлі́ця, метлі́ка = д. Метла́ 3.

Метлови́ще = мітлі́ще, мітлови́сько, дёр-жално́ (у мітлі).

Метну́ть, ся = д. Метать, ся.

Метода́, мето́дъ = спосо́б.

Метрдо́тель = дво́рецький.

Меты́ль, ком. *Ephemera horaria* = подёнь-ка. С. Жел. Пар.

Механі́змъ = механі́зм, спра́ва, снає́ть, маши́нерія.

Меха́никъ = меха́ник, маши́ніста, маши́ністий, маши́нник. (Д. під сл. Маши́ність).

Мечта́ = 1. ма́ра, ма́рево, ма́на, ма́ній. С. З. Л.

2. мрія́, ма́нево, хіме́ра (С. З.). — Мрії мої, мрії золоті́й, не кидайте мене, доки в домовину. Як. — А пові́тря легке і про́мні́я палке в серце мрії́ раєм підіймають. Сам. — Шкода! Тепер вже мрії́ сі у пи́шний згну́ли краси́. О. Пч. — Було видно, що в казці́ єнує́ перед нами свої́ власні́ мрії́. Фр. — Де вре́мья ра́дісне, коштовне́, химер солодких і пі́сень? Ко́лись було́ усі́м тим повне́ гаряче́ серце́ день у день. Ал.

Мечта́ние = ма́ріння, мрія́ння.

Мечта́тель, ни́ца = 1. мрійни́к, ця́, мрі-єць, хіме́рник, ця́. — Ви і́деали́ст, мрійни́к, ка́зала вона́. Лев. — З малку́ він зник мрі́ти, так його́ і про́дражни́ли мрійце́м. Він на те не вважа́в: „чи мріє́ць, то й мрі-єць“ дума́в він. Кп.

2. д. Высо́комѣ́рний.

Мечта́тельность = 1. мрійни́сть, хіме́р-ність.

2. д. Высо́комѣ́ріє.

Мечта́тельный = 1. мрійни́й, хіме́рний.

2. д. Высо́комѣ́рний.

Мечта́ти, ся = мрія́ти, ся, ма́рити, ся, хіме́рити, ро́їти ся (С. З.).

Мечъ = 1. меч, мі́ч. — Рубає́ мечем голо-ви з плечей. н. п. — Вихопив́ гострий мі́ч, зня́в голово́ку з плі́ч. н. п.

2. риба *Xiphias gladius* = ме́чник. С. Пар.

Мзда́ = 1. д. Возда́йніє і Взятка 2.

2. корі́сть, зиск, прибу́ток.

Мздои́мце́въ, ство = д. Взяточи́никъ, ство.

Мига́ние = міга́ння, міга́вка, мо́ргання, мо́ргавка, мру́гання, клі́пання, бли́мання, лу́пання.

Мига́ть, мигну́ть = мига́ти (С. Л.), бли́-мати (С. Ш.), мо́ргати, мру́жити, клі́па-ти, лу́пати (С. З. Л.), мигну́ти і т. д. — Пі́ймали на краде́жі, а він хоч би то́бі сло-во, тільки́ очима́ блима́. С. Аф. — А що́ то, ма́мо, на небі́ блима́ так хоро́ше та ясно́? То, си́ну, зорі́. Зи́ньк. — Ой здає́ть ся, що не плачу́, оче́ньками мру́жу. н. п. — О́чима́ він на їх́ лу́пнув... сказа́вши се, оп'я́ть засну́в. Кот. — Кив, мо́рг на його́. Кв.

Мига́чь, мигу́нь, мигу́нья = мо́ргун (С. З.), клі́кко, мо́ргу́ха. С. З.

Мигъ = мент, ма́х, ми́ть. — Ки́ну́лись туж ми́ть і до́гнали. н. к. — Ми́гомъ = ми́ттю (С. З.), ме́нтом, ду́хом, ма́хом, вмент, вми́ть, вна́х (С. Л.). — Ментом́ полома́в обхо́пило ці́лу ски́рду. Кп. — Як раз в той ме́нт, як Тетя́ну мча́ли бі́ля мене́, я підій-шов до дво́ру їх... Я дога́дав ся яке неща-стя ско́лось і ми́ттю на коні́. К. К. — Ду-

хом догнав його. Кн. — У дух машина про-
біжить! звичайне в одну мить. О. Пч.

Мизантропічеський = відлюдний, одлю-
дний (С. З.), нелюдяний.

Мизантроп = відлюдник, відлюд (С.
Пар.), безлюдок.

Мизгірь, паук *Aranea tarantula* = таран-
тул, тарантух (Чайч.), волосський паук.
(С. Пар.).

Мизерність = мизерність, міршавість
і д. Бідність.

Мизерний = мизерний, міршавий, зли-
дінний, (про зерно) — заміркуватий,
д. ще Бідний 1.

Мизинець = мизинець, мизінок, ми-
зінчик.

Микроскоп = микроскоп, дрібногляд.
С. Пар.

Микстура = мішево, мішанина (рідке лі-
карство). С. Пар.

Милашка = любий, любя, любчик, люб-
ка, душа.

Милая = мила, любя; любка, коханка,
милоданка. — А я Дзюбі, моїй любі, че-
ревички куплю. н. п. — Ожени ся, синку,
взьми собі любку, цілуй її, милуй її, як
голуб голубку. н. п. — Раював, слухаючи
свою любку. Кн. — Провчи, синку, свою
милоданку. н. п.

Миленький = миленький, любенький, ко-
ханий.

Милехонієць = милесенький, любесенький.

Миліонієць, ша = миліонник, миліон-
щик, ця. — Т-ко за недовгий час миліон-
ником зробив ся. Кн.

Міло = міло, миленько, люблю, любенько.
— Любо було дивити ся. С. Л.

Миліваніє, миліваніє = милування, го-
лудління.

Милуваніє = милування, помилування.

Милувать, ся = милувати, ся, голубити,
ся (С. Аф. З.), пестити. — Цілувала, ми-
лувала, до серденька пригорнала. н. п.

Милувать = милувати, милость класти.
— Це вже я милость кладу на тебе, а то
попобити треба. Чайч.

Милувидний, милулицький = милувидий,
милый, любий, гарний, гарновидий,
перше теж — приємний. — Не пристало
стиду-бриду цілувати милувиду. н. п.

Милосердіє = милосердя, милосердність
(Чайч.), ласка.

Милосердый = милосердний, милосердник
(К. Б.), ласкавий.

Милостивець, вица = ласкавець (С. З. Л.),

ласкавиця, милостник, ця (С. З.), до-
бродій, ка.

Милостивий = милостивий, ласкавий. —
Ой ти, Гандзю, милостива, чим ти брови
памастила? н. п. — Блаженні милостиві, бо
такі будуть помилувані. К. Св. П. — **Ми-
лостивий Государь!** = милостивий, ла-
скавий Панае, Добродію! — Шановний
Добродію! — Високоповажний До-
бродію!

Милостыня = милостыня.

Милость = милость, ласка, добро, до-
бродійство. — Поїхали до столиці про-
сити милості у царіці. н. п. — Коли ласка
ваша, то позичте міні грошей. С. Л. —
Ваша милость = Ваша милость, ваше
добродійство. — Як би то ви, ваше до-
бродійство, своїми руками милостиво по-
дали. К. З. о Ю. Р. — **Милости просимъ**
= просимо, просимо до господи. —
По милости Божіей, Божьею милостью
= з ласки Божої. — **По вашей ми-
лости** = через вас. — **Сдѣлайте ми-
лость** = будьте ласкаві.

Милочка, милуша, милушка = мила, ми-
ленька, милуна, любка, любонька, лю-
буня. — Дівчинонько, любонько моя! Кн.
(Д. ще під сл. Милая).

Милый = милый, любий, коханий; люб-
ко, любчик, коханок, коханець, мило-
дан. — Синовку мій любий! — Ой лашки
ручки до єдиного пальця, бо хоч світ схо-
диш, то не знайдеш над козака коханця.
н. п. — Ой у мого милодана біле личко, як
у пана. н. п. — Чумаченьку, козаченьку, де
ти, милодана? Чом до мене твоє око карес
не гляне? Макар. — (Д. ще під сл. Лю-
бовникъ).

Милышъ = милый, любий.

Милѣть = миліти, милішати, гарніти, гар-
нішати, кращати.

Милный = милый.

Міля = міля. — Сім миль мосту, а на
кінці квіт — на весь світ? (н. з. — піст
і Великдень).

Міляга = д. Мильшъ.

Мілика = міли. — Разговаривать ми-
ликою = говорити на мігах. — Він за-
чав уже на мігах з нею говорити. Руд.

Мімо = мімо, повз (С. З. Л.), поїз, біля,
побіля, проз. — Їхав повз самісіньку
хату. С. Л. — Ой ішов же я поїз дівчи-
нину пустку, тай найшов же я вишивану
хустку. н. п. — Ідь проз млин. С. Л. —
Поїз двір. С. З.

Мимолётный = короткий, скоротечний.

Мимоходомъ = мимохідь, по дорозі; на-вертом, хваткомъ. — Оце мимохіді до вас зайшов. Кн. — По дорозі заїхав.

Мимоїздомъ = мимоїздом, проїздом, по дорозі.

Міна = 1. міна, (під ворожий стан або кріпость або для виходу) — підкіп, тайнік (С. Ш.), потайнік.

2. віраз, вид, вигляд, погляд. — З якимсь похмурим виразом подивився на мене.

Минареть = башта коло мечеті.

Мидалевидный = миг(г)дальоватий.

Миנדаль, рос. *Amygdalus communis* L. = миг(г)даль. С. Ан. — І хвити медом мов палиті, мигдаль, каштани емаковиті. Мет.

Миנדальный = миг(г)далевий. Київ. Ст.

Минераль = мінераль, копаліна. С. Жел.

Минёр = підкопник. С. Пар.

Миніатюра = дрібне малювання, дрібний малюнок, дрібнообраз (С. Пар.).

Миніатюрный = дрібний, дрібненький, дрібнюїй (Чайч.). — М. живописецъ = дрібномаляр. С. Пар.

Минный — міновий, підкопний, тайніковий, потайніковий.

Миновать, ся, минуть = минати, ся, обминати, обіходити, омінати, минути, ся (С. Л.), поминути (С. Л.), обминути, проминути. — Минають дні, минають ночі, минає літо, шелестить пожовкле листи. К. Ш. — Не по правді живеш, минаєш мою хату, до иншої йдеш. н. п. — Своєї долі не обминеш. н. пр. — Було колись, минуло ся, не вернеться знову. К. Ш.

Минюга, риба *Petromizon marinus* = минюга. С. Пар.

Минорный = журливий, жалібний, сумний.

Минувшій = минулий. — З розмови про минуле перейшли на бесіду про сподіване. Кн.

Минута, минутка, минуточка = минута ($\frac{1}{60}$ частина градуса або години), хвіля (С. Ш.), хвилька (С. Ш.), хвили́на (С. З. Ш.), хвили́нка, годинка, хвили́нка, хвили́ночка (С. Л.). — По добрій хвилі чекай злої. н. пр. — Мерцій, мерцій хвили́на кожна дорога. К. К. — На мину́ту, на мину́тку = на хвилю, на хвили́нку, на часинку, на волосинку. — Побачитись з нею хоч на деньок, хоч на хвилю. Фр. — Дай міні голки хоч на часинку. С. Л. — Цілу ніч не спала. Уже перед світом на волосинку зімкнула очі. О. Мир.

Минутный = минутний, хвилевий, хви́льний (С. Ш.).

Минуть = д. Миновать.

Мира́жъ = ма́рево (С. З. Л.), ома́на (С. З.). — Марево не вариво — не нагодув. н. пр. — Вессло здавалось од чарівничої омани. К. Х.

Мирво́литъ = потура́ти (С. З. Л.), пота́кати. С. Л. — Не потурай дитині. С. З. — А козак добре дбає, жінці не потурає, їй віри не діймає. н. д.

Мире́ніє = миріння, лагожіння.

Миріть, ся = миріти, ся, годіти, ся, лагодити, ладнати, ся. — Ходи ж лиш погоди їх, чого вони сварять ся? С. Л.

Миріа́до = безліч (власне 10,000).

Мірно = мірно, тихомірно (С. Ш.), у згоді, у злагоді. — Живуть у добрій злагоді.

Мірный = мірний, тихомірний (С. Ш.), спокійний. — Мірныя отноше́нія = су́мир, зго́да (С. З.), зла́года. С. Л.

Мирова́я = мирова́, помірна. — Почали годити ся на миру. Кн.

Мирово́й = мировий. — М. судья́ = мирово́й. — М. посре́дникъ = посере́дник.

Миролю́бный, во, миролю́бный, но = миролю́бний, тихомі́рний, но (С. Ш.). — Не поділили ся спадщиною миролю́бо, пішли позивати ся. Кн.

Миръ = 1. мир (С. Л.), зго́да (С. З. Л.), ла́года, лад, зла́года (С. Л.). — Краща згода ніж сварка. н. пр. — Стала ся згода з Турчином на років 30. Л. С. — Пригоди учать згоди. н. пр. — Уже тої сварчі годі, дай рученьку, жиймо в згоді. н. п. — Ху́дой миръ лу́чше добро́й есо́ры = лу́чча солоньяна зго́да, як золотá зва́да. н. пр. 2. рос. *Chenopodium Botrys* L. = ма́рь. С. Ан.

Міса, міска, місочка = мі́ска, місочка, довга і не глибока — полумісок (С. З.), глибока дуже — макітра (С. З.), макорте́ть, макоте́рть (С. З.). — Поїв я ті вареники, поїв варениці, перевернув макітерку в сінцях на полиці. н. п.

Мітингъ = віче, рада. — На раду прибуло дуже багато людей.

Митка́ль = митка́ль (Лів.), пе́ркаль (Прав.).

Мише́нь = ме́та, ці́ль. — На меті намальовано чоловіка, от ти й ці́ль в його. Кн.

Мишура́ = сухозло́тиця, сухозлі́тка; шу́ми́ха (С. З.). — У нас коровай сохозлотицею обліплюють. Чайч. — Короваї бгали і шумиху зверху накладали. Макар.

Міровозрѣ́ніє = світогля́д. (д. Міросо-зерца́ніє).

Мірозданіє = світобудова́, створе́ння

свѣта. — Хтоб зрозумів тоді закони му-
дрій свѣтобудови? Зінък.

Міровій = свѣтовий.

Мірозиждитель = Творець. — Бачить Бог,
бачить Творець, що мир погибає. н. п.

Міросозданіє = д. Мірозданіє.

Міросозерцательный = свѣтоглядний. —
Проводячи життя свѣтоглядне, не диво
що... Кн.

Міросозерцаніє = свѣтогляд. — Се вихо-
дить з того поетичного настрою, яким від-
різняєть ся його свѣтогляд. Бар. О. —
Свѣтогляд українського народу. Лев.

Міробѣд = міроїд, глигаль.

Мірскій = 1. свѣтовий, мірський. —
Просьвітв їх розум всякими науками, в
житті свѣтовим потрібними. Л. В. — Се ж
свѣтова річ. и. пр. — Треба відвертати
ся від свѣтових утіх. Бар. О. — **Мірскій
человѣкъ** = мирянин.

2. громадський (С. Аф. З. Л.), обчеській
(з рос.). — Громадська рада — Богу від-
рада. н. пр. — Не то що громадського, а й
свого діла головою не подужаю. К. Х. —
Мірская сѣдка = громада. С. З. — Клі-
чуть у громаду. — Що громаді, те й бабі.
п. пр. — **Мірская избѣ** = зборня. — Зи-
брало ся людей — повна зборня.

Мірянинъ, мірянка = 1. мирянин, ка.
2. громадянин, ка.

Міръ = 1. свѣт (С. Ж.), свѣт Божий,
здр. свѣточок. (К. З. о Ю. Р.). — Ой
свѣте ясний, свѣте прекрасний, як на тобі
тяжко жити. н. п. — Ви свѣтло свѣту. К.
Св. П. — Без мови не змогли б люди го-
сподарювати над иншими тварями і весьє
свѣт обертати на користь собі. Де-що про
Св. Б. — Дознаєть ся чоловік з книжки
і про свѣт Божий. Ід.

2. мир, люди. — Люди як мухи, а свѣт
як банька. н. пр. — **Ходить по міру** =
по під віконню ходити, старцювати.
— Пішла по під віконню миркати. Кв. —
Не отъ міра сего = не сьогоднішній.
— Баукали якісь тінї не сьогоднішні. Лев.

2. громада. С. Аф. З. — Громада — ве-
ликий чоловік. н. пр. — Яка громада, така
її й рада. н. пр.

Младенецъ = дитина, дитинка що ще не
говорить — немовляток. С. З. Л. — **Груд-
ной младенецъ** = цицьковѣ дитина.

Младенческая = родимець (С. З.), пере-
хїд, мимохїд, чорна неміч (у дітей).

Младенческий = дитинський, дитинячий.

Младенчество = дитинство, малство (С.
З.). — Не до його жажучи, просто не діло,
а дитинство. Кн. — **Съ младенчества** —
з малку, з малства. (Д. Съ малолѣтства).

Младость, молодой = д. Молодость, молодой.

Млекопитающий = молокосущий.

Млекосеѣдъ, рос. Galium verum L. = жов-
та, жовтенька кашка, медяник, медяв-
ник, батїжкї, буркун-зілля, дрібно-
цвѣт, сїворотень. С. Ан.

Млѣчный = молочний. — **Млѣчный путь**
= Богів шлях, чумацька дорога. —
По небу йде нїби широва ясна смуга, то,
кажуть люди, чумацька дорога, що, глядячи
по пїй, чумаки у Крим ходять. Де-що про
Св. Б. — По дорозі саме в рѣсехах (де
росходить ся) єсть криниця — чотири яснї
зірки, а від неї — дівка з відрами —
три зірки. Ман.

Млѣтъ = млїти (С. Л.), у(в)млївати (С.
Ш.), зомлївати. — Серце млїло, не хотїло
сипівати на чужинї. К. Ш. — Як гліяє на
мене, так аж умлїває. Лев. — Коли б мати
теє знала, вона б з жалю умлївала. н. п.

Мнїмый = гаданий, не певний, не прав-
дливий. — І я, мов шалений, тоді учина-
юсь тим гаданим щастям своїм, що думкою
бачу, а справді ніколи те щастя не буде
моїм. Ум.

Мнїтельный = помїсливий (С. Пар.), ней-
мовірний, непевний (в собі); підзбірний
(С. З.), зазбірливий. С. З.

Мнїть, ся = д. Думать, ся 1.

Многo = багато, багацько, велико (Ос.
Зінък.), иноді — многo, не дуже — чи
мало, багатенько (С. Ш.), дуже — дуже
багато, сила, геть чи мало, страх, шмат,
гурт, тиск, до ліха, до ката, до чѣр-
та, до біса, до хріна, до стобїса, чѣр-
тїв тиск. — Багато, як трави. н. пр. —
І між доброю капустою багато гнилих ка-
чанів. н. пр. — Багацько, як жидів коло
ятки. н. пр. — Геть чи мало люду полягло
од холери. Кн. — Гей Перебийніс просить
не много: 700 козаків з собою, рубає мечем
голови з плечей, а решту топить водою.
н. п. — Є їх у нас до ката. К. З. о Ю. Р.
— Страх як багато. С. Л. — У його шмат
грошей. — І панства чортів тиск було. Гр.
— Жидів на ярмарку до біса. — **Во многo**
гoмъ = багато в чому. — **Знаєть многo**
гoмъ = багато знає. — **Многimъ кажет-
ся** = багатьом, багато де-кому здаєть
ся. — **По многimъ причинамъ** = з ба-
гатьох причин.

Многoвѣлка, рос. Polytrichum, Aspidium
Filix mas Sn. = папороть, жіноча па-
пороть. С. Ан.

Многoвѣтвистый = ги(і)ллястий. — Гил-
ястий дуб.

Многоглаголаніє = велемовність, великомовність. Чайч.

Многоглаголивий = великомовний (Чайч.), велемовний, розмовистий, балакучий, балакливий, просторікуватий (Чайч.). — Така розмовиста, як у неї язык руба не стане, все говорить, наче млиш меле. Кн.

Многогранний = граністий, гранчастий, угластий (С. III.), грячатиий (Кн.).

Многоръшпный = великорішний, великорішник, ця, многогрішний. — Великорішниця вона була за молоду, а потім Богови преподобилась. Хар. Чайч.

Многोजеңецъ = многожон.

Многознаменательный, м. значительный, м. значащий = многозначний, великозначний.

Многоколѣпный, м. колѣпчатый = коліпчастий.

Многокостый = д. Костистый 1.

Многократный = многоразний. — Ні до чого мої многоразні напучування. Кн.

Многокровный = кровуватий (Ман.), кривавистий.

Многолиственный = рясний (С. 3.), ряснолістий, листатий. — Ой ти дубе кучерявий, лист на тобі рясний. н. п. — Дуб ряснолистий. Чайч. — Листата липа. Кн.

Многолѣтіе = многоліття, довголіття, **Многолѣтний** = великолітний, довголітний, довговічний, літний. — Дуби і всякі дерева великолітні. К. III.

Многолюдность = велелюдність. — Велелюдність Лондона сприяє вистежити запевне причину... Кн.

Многолюдный, но = велелюдний, великолюдний, людний, людяний, велелюдно, людно, мирно. — На распуттях велелюдних. К. III. — Велелюдні міста, як от Київ, Львів, Адес. Кн. — Великолюдний світ багатий та хороший. Ск. — Людний базарь. С. Л. — Балдівка велике село, людяне. Кн.

Многоногъ, многоножица, ком. *Iulus* = стоніога. С. 3.

Многоножка, рос. *Polypodium* L. = папороть. С. Ан.

Многонько = багатенько, чи мало, чи маленько. — Чи маленько таки заправили ви за коня. Кн.

Многообразный = розмаїтий.

Многоплодный = родючий (про землю, рослину), плодючий (про птицю, животину), хлібодайний (Гал., про землю), рясний (тільки про овоч). С. Л. — Родюча земля.

— Родюча груша. С. Л. — Качки більше плодючі від гусей. — Рясна вишня.

Многоразличный = розмаїтий, усякий.

Многорѣчіе = д. Многоглаголаніє.

Многорѣчивый = д. Многоглаголивый.

Многосемейность = сім'яністість. — Коли б міні не та моя сім'яністість. Лев.

Многосемейный = сім'яністий (Лев.), семеністий, великосемейний, кодловатий.

Многословіе, многословный = д. Многоглаголаніє.

Многосложный = многоскладний. — Вдво-складних або многоскладних словах на однім складі є п'яголосо. — Ур. Ог. См. Ст.

Многосольный = сілкий.

Многосторонний = многобічний, гранчастий, грячатиий. — Такий грячатиий, що й не скажеш скільки сторін у його. Кн.

Многострунный = струнистий.

Многострадальецъ = великотерпець.

Многотрудный = важкий, трудний (С. III.).

Многоугольный = угластий (С. III.), ріжкатиий (Чай.).

Многоуважаемый = високоповажний, вельми шановний.

Многоученый = великовчений. Лев.

Многоухонько = багато, багачько (дуже).

Многоцѣнный = коштовний (С. 3.), великокоштівний (Кіев. Ст.).

Многоцвѣтный = квітистий, квітчастий.

Многочисленный = численний. — Графиня спорудила своїм численним прихильникам обід. Кн.

Множество = багато, багачько, сила, велика сила, иноді — мно́жество, тиск, валява, тьма темрява. — Безчисленное мно́жество = безліч. — Велика сила народу полягло на війні. Кн. — Такого валява риби. Ман. — Тьма темрява жучка було. — Гей не дивуйте, добрі люди, що на Україні повстало, гей за Дашевим під Сорокою множество Лхів пропало. н. п. — І хлопців чортів тиск було. Кот. (Д. ще під сл. Мно́го).

Множить, ся = мно́жити, ся, помножа́ти, намножа́ти, ся. — Люди мно́жать ся, а земля не росте, не більшає. Кн.

Мнѣ = міні. — Мнѣ всё равно = д. під сл. Весь. — Не по мнѣ = не по мислі, не до мислі, не під мислі. — Хоч в червонім намісті, вона міні не по мислі. н. п. — Та взяв жінку не під мислі — не хочу з нею жити. н. п.

Мнѣніе = думка, гадка, розуміння, здання. — Моя гадка така, що тобі не треба туди їхати. С. Л. — В мене думка не така,

щоб пішла я за Стецька. Кв. — По моему ми́нню, я того́ ми́нню = на мою думку, моя така думка, як на мене. — На мою думку, зовсім не так треба зробити. — Ми́ннемъ положи́ть = ухвалити. (Гал.).

Могіла = 1. яма, гробовище, гріб. 2. моги́ла. — Ой робіте труну та широку, викопайте яму та глибоку, висипте моги́лу та високу. н. п. — Гробовища у землі глибокі. К. Д. — Тоді було трохи жаль, як на лавці лежав, як до гробу понесли, то всі жалі одійшли. Я до гробу йшла — поплакувала, а від гробу йшла — посмакувала. н. п. Под. — Висипали над козаком високу моги́лу, посадили у головах червону калину. н. п.

Могіли́нця, рос. Vinca = барвінок. С. Ан. — Ой мій хрещатий барвінку не розстилайся по садочку. н. п. — Зеленийкий барвіночку стелися низенько. н. п.

Могі́льний = моги́льний, гробовий.

Могі́льщикъ = гробокон, моги́льник.

Могорі́чъ = д. Магарі́чъ.

Моготá, могутá = міць, сила. — Не вь могуту́ = не по силі, не під силу.

Могу́чий, могу́щественный = міцний, сильний, дужий, могу́чий, могу́щий, можний (С. Ж.), могу́тний (С. Л.), великоможний, поту́жний (С. З. Л.), промóжний. — Не поможе міцний Боже і воскова свічка. н. пр. — Не завидуй могутому, бо той заставляє. К. Ш. — Надія і могутого царя і мене пестить. Кн. — Поскидав потужних з престолів і підняв у гору смиренних. К. Св. П. — Тут треба потужніших сил. С. З. — Підхилиюся під їх монаршу преможную волю. К. Ст. — Преможний Монархо! Самойлович. С. З.

Могу́щество = сила, міць, могу́тність, можли́сть (С. Ж.), можновла́дство (К. Б.). — Він має велику силу. — Велику міць узяла жидова, що усіх панів посіла. С. Л.

Мода = мо́да, поведінця, поведінка. — Сидить чорт та й плаче, що моди панам не настане. н. пр. — Така вже в нас поведінка.

Моде́ль = зразок, взір, мо́дла (Ман.). Зробив зразок, та по йому вже й робив. —

Моделі́ровать = моделюва́ти. Ман.

Моді́стка = мо́дниця. — Заказала у модниці. — Вона була в Адесу у модницях, та там і навчила ся шити на панів. — Сестер можна повіддавати в науку до модниць. Кн.

Модні́ца = мо́дниця, модосві́тка (С. З.). — Ач, яка модниця — усе їй треба, щоб по моді було пошито.

Модни́чать = мо́дничати, по мо́ді, по мо́дньому одяга́ти ся, жи́ти.

Модный = мо́дний, мо́дешний.

Мо́жеться, вживається тільки у виразах: а) „худо мо́жеться“ або „не мо́жеться“ = не здужа́єть ся, не добри́ть ся. — Щось міні не добри́ть ся. Хар. Чайч. — б) „Ка́к живі́ється, мо́жеться?“ = як ся ма́єте? Чи живі, чи здорові?

Мо́жжеве́ловый, мо́жжеве́льный = ялове́цевий.

Мо́жжеве́льникъ, рос. Juniperus communis L. = ялове́ць, мо́жжеве́льник. С. А. — Куривсь для духу яловець. Кот.

Мо́жно = мо́жна.

Мо́згла́й = гни́лий (про овочі), трухля́вий (про дерево), прі́тхлий, ту́хлий (про інші речі), хі́рий, хі́рлий, слабові́тний і т. д. **Бо́лѣзнennyй** (про чоловіка).

Мо́згла́вый = д. Бо́лѣзнennyй; мі́ршавий, плю́гавий.

Мо́згля́къ = хирля́к, харля́к (С. Ш.), плоху́та (С. З.), мі́ршавий (К. Х.).

Мо́згля́тина = гни́лятина, трухля́тина.

Мо́згнуть = 1. гни́ти, трухля́вити (про рослину). С. Ш.

2. ча́хнути, марні́ти, хі́рити (про чоловіка).

Мо́згови́къ, мо́згови́на, Coenurus cerebrialis — мо́згови́к, ко́ловатка. С. Жел.

Мо́зговóй = мі́зговий.

Мо́згъ = 1. Cerebrum — мі́зок, мо́зок. С. Л.

2. Medulla ossium = шпі́к. — Твоя кість, а мій шпі́к. н. пр.

Мо́жече́къ, Cerebellum = мі́зок.

Мо́зкитъ = мі́зкити (С. З.), мотло́шити. — Го́лову мо́зкитъ = голова́ трі́щитъ.

Мо́зольны́й = мозо́льований.

Мо́золитъ = му́лити, мозо́лити. — І червоні чоботи мулять. н. пр. — **Мозо́литъ язвко́мъ** = д. під сл. **Вздо́рь** (Горо́дитъ).

Мо́золь = 1. мозо́ля, на́ростень, на́гнітка (Бар.), на п'яті — гу́зка. — Не гарні мої руки, ще й з мозолями. Фр.

2. зад, гу́зка (у мавп).

Мо́зольны́й = мозо́левий. — **Мо́зольны́е де́ньги** = крива́виця.

Мой, мо́й, моё = мій, мо́й, моё.

Мо́йка = 1. миття́, (про білизну) — прання́, праття́.

2. мо́йки (де миють вовну). — Заробила на мойках. — Наняла ся на мойки.

Мо́кла́к = жмі́крут, гли́тай; скна́ра, ску́піндія, ску́пердія, га.

Моклий = вóхкий, мóкрий.

Мокнуть = мóкнути.

Мокредина = трясовина. С. Ш. — Попали в трясовину, та ледве вибрались відти.

Мокредь = 1. негода, слюба, дощиста, мочлива година. — До милої вроди немає негоди. н. пр. — Не впорались з взовицею, як захопила негода.

2. вóхкість, мóкрість.

Мокренський, ко = мокрєнький, ко.

Мокреть = д. Мокредь.

Мокрєхонекъ, ко = мокрісінський, ко.

Мокрєць = мокрєць (мокрий лишай у коней).

Мокриця, мокричка = 1. ком. *Oniscus asellus* = стонога, мокриця.

2. рос. *Stellaria media* Smith. = мокрєць, мокриця. С. Ан.

Мокричний = стонóговий, мокрицевий.

Мокроватий, то = мокрєнький, ко.

Мокротá = вóхкість, мóкрість.

Мокрота, мокротина = флєгма (С. Ш.), флягма, харкотина, харкотиння (С. Ш.), хряка, частіше — хряки (Ніс.), харканина (С. Ш.), харковина, мокротиння. — Як виплюне мокротиння, так воно пополам з кров'ю. Кн. — Обхаркав усю долівку харкотинням.

Мокротистий, мокротний = мокротинний, харкотинний. — **Мокротний чоловік** = харкатий, харкáč, ка. С. Ш.

Мокрий = мóкрий.

Мокреть = мокріти.

Молва = помóвка (С. Л.), поголос, поголоска (С. Л.), слава, поговір (С. З.), поговірка; чутка, балáчка (Эв.), говірка, почутка. — **Дурная молва** = поговір, слава, помóвка. — Про вовка помовка, а Москаль кобиду вкрав. н. пр. — Деся великий дзвін виливають, що пустили таку поголоску. н. пр. — І повернув ся Ісус в Галилею і розійшов ся поголос про його по всій околиці. К. Св. П. — Над моєю хатиною темна хмара стала, а на мене молодую поговір та слава. н. п. — Полюбила Петруса, поговору бою ся. н. п. — Ой не піде дрібен дощик без тучі без грому, ой не піде дівка заміж та без поговору. н. п. — Від людського поговору не знапеш ся пеленою. н. пр. — Та вже тая слава по всім світі стала, що дівчина козаченька серденьком назвала. н. п. — Давно вже про се говірка йде та й досі щось не має. — Була слава, були поговори та на тую дівчиноньку, що чорнії брови. н. п.

Молдавія = Молдавщина (С. Л.), Мультящина, Мультяська земля. С. З.

Молвить = мóвити, казати. — Не мов міні ні словечка — нехай буде гречка. н. п.

Молєбєнь, молєбєствіє = молєбєнь.

Молєбєствовать = молєбєнь правити. — Що дня молєбні правити, у ставники свѣчки великі ставити. К. Ш.

Молєльня = божниця, богомільниця; каплиця, (у жидів) — шкóла.

Молєльщикъ, ца = молєць і д. Богомолєць, лица. — Який салдат, така і битва, який молєць, така й молитва. Ска.

Молєніє = моління, благання.

Молитва = 1. д. Молєніє. 2. молитва. —

Давати молитву = молитвувати. — **Брати**

молитву = молитвувати ся. (Обидва про породілля). — **Учити молитвѣ** (дітей) — молити. — Почала молити дітей.

Молитвенникъ = молитовник. С. Л. — І зібрав усю громаду, з нею розпростив ся, взяв з собою молитовник, в щуцу віддалив ся. Руд.

Молитвенный = молитовний.

Молитословъ = д. Молитвенникъ.

Молить = молити, благати. — У гору руки здіймали, Господа милосердного блатали. н. д. — А я так мало, не багато блавав у Бога — тільки хату. К. Ш. — Та поїдем до столиці благати царицю, а чи не дасть тії землі, а що від гриниці. н. п. — І радий я і веселий і Бога благаю, що не приєднав моїх діток в далекому краю. К. Ш. — А я стою та аж очима благаю, щоб змилювались. Фр. — Одній все сонця треба, а та щуцу блаває з неба. Зінк. — Очима і стріляє і блаває. н. пр.

Молиться = молити ся.

Мóла = поміл. — Цей млин і на поміл добрий.

Мóлкнуть = мовчати.

Мóлкоу = мóвчки, мовчакá. — Ви тільки мовчки йдїть до дому та лягайте. С. Х. — Ні в голос, ні мовчки. н. пр. — Ткни попови коповика на со духи в церкві, нехай лежать там мовчакá в сирій землі мертві. Гул. Ар.

Мóлнія = блискавка (С. Аф. З. Л. Ш.), блискавиця (С. Ш.), лискавка, лискавиця, (з громом) — гриміиця. — Ой з гори хмара виступає, до Чигрина громом вигрімляє, на Україну блискавкою блискає. н. д. — Шваркнула блискавка — грім грюкнув і загув, із хмар, мов з лотоків, водою зашуміло. Гр. — Сказав Юпитер і швиригав на їх блискавку з неба. Дум. — Як блискавка все разом освѣтила. К. К. — Блискавиця так і поре чорну хмару, аж страшно дивить ся. Галуз. — Блиснула гриміиця із чорної хмари. К. Д.

Молодая = молода.

Молодѣжникъ = молодникъ (молодий лїс). — Молоднику не можна рубати.

Молодѣжъ = мѳлодїж, мѳлодь (С. З. Л.), мѳлодїча (С. Л.), мѳлодїята (С. З.), чѳлядь (сїльська. С. З.). — Молодїж гуляє, а старї думно сидять. Кн. — Старї помїчали: нехай, кажуть, люблять ся молодята. М. В. — Соплонька грає, вся челядь гуляє, а мене мати лає — гулять не пускає. н. п.

Молодѣнький = молодѣнький.

Молодѣхонѣкъ = молодѣсенький, молодїсенький.

Молодѣчий, ко = молодѣцький, ко, юнацький, козакський, хвѣтський, ко, по козакськи, по козакському, по молодѣчи. — Гей, як крикнув царь турецький та на свої слуги молодѣцькі. н. п. — Та й хватська ж то була колись козакська мати. (Україна). Гул. Ар. — Як все дїло покінчаєм, по козакськи погуляєм. н. п. — Та по молодѣчи, а не по червечи будеш Богови молитись. К. Ш.

Молодѣць = молодѣць, юнак, козак, лѣгїнь.

Молодѣцтво = молодѣцтво, юнацтво (С. З.). — Покиньте се дурне юнацтво, наповне виборне боярство. Кот.

Молодѣцествовать = молодїцювати (С. Л.) козакувати.

Молодїзнѣ = шум на молодѳму пїві.

Молодїло = рос. Sedum Telephium L. — зѣяча трава, зѣяча капуста, росѣда, гадїн (укр.), мѣсляне вїлля (гал.). S. acre L. — бурячкї, гїнець, росхѳдник, очїток, очїтки, мѳлодень, чїстик. С. Ан.

Молодїти, ся = молодїти, ся, пїдмѳлоджувати, ся, вїдмѳлоджувати, ся. — Старому не молодити ся, лисини собї не засієш. Кн. — "Ох!" каже, а потїм нїби згадала, що треба молодїти ся, та: "чи пак то?"! Номис.

Молодїца, мѳлодка = молодїця, здр. молодїчка, ласк. — молодїченька. — Чи є в свѣті молодїци, як та Гандзя бїлолиця? н. п. — Гандзя рибка, Гандзя птїчка, Гандзя пѣця молодїчка. н. п. — Молодїцї, молодїченькї, якї у вас гарнї чоловїченькї! н. п.

Молодїцинъ, мѳлодїкинъ = молодїцин. — Капоснї дїти затягли молодїчину свиту. Чайч.

Молодовѣтый = молодѣнький.

Молодой = молодий. — Молодого кров грїє. н. пр. — Молода брага хмельна. н. пр. — Молодїє гѳды = молодѳщї. — Вѣ молодїє гѳды = вїку молодѳго, за молодѳщїв, за мѳлоду. — Чиє серце стрепенеть ця од слова живого, що сѣпївав я, вїщував я вїку молодѳго? К. Д. — Молодой мѣсяць = молодїк. — Молодѳє по-

колїнїє = д. Молодѣжъ. — Молодая поросль, молодѳй садъ, лѣсъ = молодїснь. — Молодник не можна рубати. — Молодой человекъ = молодїк, молодѳн, пѣрубок. С. З. — Турчин вибирав дань молодїками і дївками. Л. В.

Молодѳсть = мѳлодїстїь. — Молодїсть — буйнїсть, а старїсть — не радїсть. н. пр. — Молодѳсте, молодѳсте, єдина сила! Порадь мене, як зрївнати нерївнєє дїло. н. п. (М. В.).

Молодѳха, мѳлодѳшка = д. Молодїца.

Молодцѳватїй, то = молодѣцький, по молодѣцьки, бадьѳрний, но, бадьѳрїстїй (С. Аф. З. Ш.), жѳвѳний, во. — Борода йому снїгом взяла ся, а як по молодѣцьки похѳжає. Кн.

Молодчикъ, мѳлодїчина = д. Молодѣць (здр. і лас.).

Молодѳть = молодїти. — Пишаєть ся калиновка, явор молодїє. К. Ш. — До вїку вїчного слава Хмельницького молодїтиме. С. З.

Молодїякъ = молодїйк. — Сїм сот волів в обѳрї, молодїнику — без лїку. н. п.

Моложѳвѣть = молодїтїи.

Мѳлоки = мѳлочкѳ (у риб).

Молокѳ = молоко, здр. мѳлочкѳ, дїт. мѳлѳня, першого здою пїсля родїв, Colostrum — мѳлѳзиво (С. З.), є пїд сїру — сїрѳвать (С. З.). — Жѳнекое молоко = пѳкорм. — Кїпячѳное, топлѳное молоко = прѳжєне молоко. — Молокѳ птїць, Сега = восковїця. Вол. — Парїє м. = сїродїй, сѣвїже молоко, є пїд корѳви. — А я, маю, монї хочу! Чайч. — Густе, як мѳлозиво. — Нїколи не пїю прѳжєного мѳлока, а тїльки таке, що є пїд корѳви.

Молокосѳь = блѳзень, блѳзнюк (С. Аф. Ш.), блѳзнїй, лѳйливо — шмаркѳч. — Де тобї блѳзневї лѳютьку курити? С. Ш. — Чи не сорѳм такому блѳзневї горїлку пити? С. Ш. — Блѳзень такий, ще й цѳвїрїнькає. Нїс. — Де йому косить, вїн ще блѳзень. С. Аф. — Ще й вїн, шмаркач, туди пїшет ця. Чайч.

Молѳтѳбїть = мѳлѳтник, мѳлѳтїльник.

Молѳтїло = бїяк, здр. бїячѳк, поб. бїячїще, бїячїськѳ (Под. С. Ш.), бич, здр. бїчник, поб. бичїще. С. Аф. Ш. — Одїрвав ся бїак від цїна.

Молѳтїльня = 1. молѳтѳрня, тїк, де молѳтѳть кїньми — гарман. Херс.

2. молѳтїлка (машина).

Молѳтїльщикъ = мѳлѳтник, мѳлѳтїльник, на гарманї — гарманѣць. — Треба мѳлѳтнїкїв наняти. — А вже ж ви родїчї: дїдѳвого сусїда мѳлѳтнїки. н. пр.

Молотити, ся = **молотити, ся**, вдруге, відгорнувши соломі — **колосувати** (Сп.), кінми — **гарманувати, гарманити, ся**. Херс. **Молотовище** = **молотовище**, **держално** (молота).

Молотовий = **молотовий**, **молотковий**.

Молотъ, молотокъ = **молот, молоток, молотчок**, **ковальський** — **біяк**, не дуже великий — **однорук**, на заводах — **шліга**, **вершляг**, **дерев'яний** — **кйянка**, з довгим кінцем — **носаль**, **кленати косу** — **ктепало**, **клевець** (Ман.), **набивати жорна** — **оскард**, **оскарда** (С. Пав.), **палія** з **молотком** — **келеп** (С. З.). — А зверху майстер садить по закліпці **вершлягом** і **виробляє оцей капелюшок**. Пісоч. — **Келепом** по ребрах **затинає**. н. д.

Молотъ, ся = **1. молотити, ся**, на пилку — **пилювати, покінчати** — **обмолотити ся**. — **Мельник меле, шеретує**. н. п.

2. молотити, верзти і д. Вздоръ городить.

Молотба = **1. молотба**. — **Настає молотба**, а нема кому **молотити**.

2. молотіння, молочення, кінми — **гарманування**. — **Окончання молотби** = **обмолот**. — **Окончить молотбу** = **обмолотити ся, обгарманити ся**. — Зародив Бог хліба — і досі люди не **обгарманили ся**. Чайч.

Молотье = **д. Мólка**.

Молочай = **рос. а) Chelidonium majus L.** = **глеконар, глечконар, гладу(й)шник**, **ростонаш**, **сіре зілля**, **чистотіл**, **старовина**, **стародуб**, **прозорник**, **б) Euporbia esula L.** = **молочай, молочак**, **в) Sonchus arvensis L.** = **гірчак, молочак, молочай, чортове зілля, осот, S. oleraceus L.** = **молочак, какиш, сусай**. С. Ан.

Молочайникъ, рос. Tragopogon Tourm. = **козельць, козельці, козельки і д. Молочай в.**

Молоченіє = **д. Молотба 2.**

Молочко = **д. Молоко (здр.)**.

Молочникъ = **1. молощник** (посудина на молоко, ласий до молока і той, що продає молоко).

2. молошнік, сосун, сосунець (про теля, лоша і т. д., що годують ся молоком)

3. рос. Tragopogon pratensis L. = **козельць, козельці, козелки**. С. Ан.

Молочница = **1. молощниця** (жінка, що продає молоко).

2. мед. Aphtae — **пліснявка** (у дітей).

Молочный = **молощний**. — **Молошна каша** (зварена з молоком). — **Молошне порося**

(що годують ся молоком). — **М. лихорада** = **молощниця** (у жінок незабаром після родів). — **Молочное** = **молощне, молочина**. — Я дуже люблю **молошне** (про страву). — Дали нам **молочини їсти**. Хар. — **Молочные зубы** = **молощні зуби**. — **М. продукты** = **набір, діиво**.

Молочия = **молощня** (де продають молоко).

Молощникъ і т. д. = **д. Молочникъ і т. д.**

Молча, молчаливо = **мовчки, мовчком, мовчак, мовчаня**. — Ні в голос, ні мовчки. К. Ш. — Хиріє собі мовчки, а далі взяв та і вмер мовчки. К. Х. — Мовчком увесь вік ізжило. К. Х. — Ткни попови коповика на со духи в церкві, нехай лежать там мовчак в сирій землі мертві. Гул. Ар. — Сидить вопа мовчаня собі, наче ті і в хаті немає. Кн.

Молчаливость = **мовчазливість**.

Молчаливый = **мовчазний** (С. З. Л.), **мовчазливий** (С. Л.), **мовчущий** (С. Пар.), **мовча(у)н** (С. Л.), **німоватий, мамотливий, мамот**. — Вона стала **мовчазна**. С. З. — Де далі похмуріший та **мовчазливіший** він робив ся. Чайч. — Любив сусід таких, як сам: **веселих і сьміливих і страх** не любив **пичкурів і мовчунів**. Лев. — Ось ну-бо — годі **мовчаню сидіти** — **озвись**. Кн.

Молчальникъ, ца = **мовчан, мовчун**, ка (що дали обігницю мовчати).

Молчаніє = **мовчання, мовчанка, мовчок** (С. З.). — **Мовчанка** не **пущить, головоньки** не **сушити**. н. пр. — **Мовчок!** **розбив батько горщик**. н. пр.

Молчанка = **мовчан** (гра). — **Давайте гра-тись у мовчана!**

Молчанъ = **мовчан** (охотницька собака, що трапивши на слід, не подає голосу).

Молчать = **мовчати, німувати**. (С. З.). — **Мовчи та диш**. н. пр. — Аж подумати **гірко**, як ота людина **гарна зникла німучи** з посеред миру Божого. К. Х. — **Молчай, те!** = **мовчай, мовчай, е, цій, те, зась!** — **Мовчи, глуха** — **менше гриха**. н. пр. — **Пийте, бо я й думку вашу знаю**, як ви **змовляєтесь**. н. к. — **Ой пийте та мовчіте**, та **нікому не кажіте, пийте!** н. п. — **Пийте вітри, пийте буйні!** в **лузі не гудіте!** **Мое горе лягло спати**, так не **розбудіте!** **Мет.**

Молчкомъ = **мовчки, нішком, тишком** (С. Ш.), **тишком-нішком, тихенько**. (С. Ш.). — Він **нішком вийшов з хати**.

Молчунъ, нья = **мовча(у)н і д. Молчаливый**.

Моль = **мов, мовляв**. С. З. Л. — Скажи, **мов**, що не **треба**. — **Нехай, мовляв**, сам **скоштує**. С. Л.

Моль, ком. Tinea = **міль, др. відм.** — **мó-**

ля, мільга́. — Кожний має свого моля, що його гризе. н. пр. — Міль моля гризе, коли нема що. н. пр. — Мільга мільгу їсть, а мільги й чорт не з'їсть. н. пр. — **М. шубная**, *Tinea pellionella* = вовня́на міль. — Ця біленька або жовтенська хатня міль вживаєть ся вовняною, бо шкودить більше хутру та вовні. Степ. — **М. воцїнная** = мотилиця, метениця. — Метениця — сіренький метелик, залітає кризь вічко у вулика. Степ.

Мольба́ = моли́тва, блага́ння. С. Л. III. — О, зглянь ся на мене, вислухай мої блага́ння. Г. Вар.

Молю́ськ = м'я́кун. С. Жел. — **Молю́ськ р'їчно́й**, *Anadanta i Unio* = ско́йка. н. о. Др.

Моментъ = д. Мгнове́ніє, Ми́гъ.

Мона́рхъ = мона́рха, ца́рь, ціса́рь (гал.). (Д. Госуда́рь).

Мона́рший = мона́рховий, ца́рський, ціса́ревій.

Монасти́рь = манасти́рь, намасти́рь (С. З. Л.), католицький — кля́штор. С. Л.

Мона́хия = черни́ця, здр. черни́чка, черни́ченська, з рос. — ма́нашка. — Не пускає мене мати та на вечерниці, вона хоче та віддати мене у черниці. н. п. — У черницях усі сестри, а хліб нарізно. н. пр. — Були і сьвітські і черниці, були дівки і молодичі. Кот. — Одна пішла в осінь заміж, а друга в м'яси́ниці, а третя чорнява пішла у черниці. К. III. — Пішов милій у Крим по сіль, а милая у черни́ченьки. н. п. — **Мона́хинею с'їзля́ться** = вчерни́ти. — Не поволі я вчернила, не думала постритати ся. н. п. — **Мона́хинею бы́ть** = черни́чити, у черни́цях бу́ти.

Мона́хъ = черне́ць, 2 від. — черни́ця, ченці́, мн. — ченці́, здр. ченчи́к, з рос. — ма́нах. — Чорт не плаче, коли чернець скаче. н. пр. — По келії старий чернець ходить. К. III. — Чорна душа, мов у ченця риса. н. пр. — Кому що, а ченцеві молтва. н. пр. — Як риби без води, так черню без манастиря. н. пр. — Кортить ченцю з келії, та ігумен не спить. н. пр. — В ченці́ треба нести не рясу та клобук, а серце й дух. н. пр.

Мона́шекъ = ма́нашка (св'їчка кади́льна).

Мона́шенка = д. Мона́хия.

Мона́сескій = черне́чий, черне́цький. — Чернеча злоба до гроба. н. пр. — Надів на себе рясу чернечу. н. к.

Мона́шество = черне́цтво. С. З. — Зава́дила квітка, вмерла бідолашна, в черне́стві сором свій дівоцький скривши. К. Б.

Мона́шествова́ть = черне́чити, ченцюва́ти.

Моне́та = моне́та. — Давай гроші моне-

тою, а не бумажками. Кн. — **Зво́нкая м.** = д. під сл. **Зво́нкій**. — **Золота́я м.** = в Росії: **имперіа́ль** (10 р. 30 к.) і **полуимперіа́ль** (5 р. 15 к.) — червінець, дука́т (С. З.), дукач (С. Аф.). — Червінців я торбиночку знайшла, та се й до тебе принесла. Б. Г. — **Мелка́я м.** = д. під сл. **Мелкі́й**. — **Мідна́я м.** = мідя́к, мідя́кі. — Давши мідяка трудового. К. Х. — Ста́родавні в Україні: **га́ріль** (сама дрібна), **ше́ляг** (4 гаріля, або копійка). — Тепе́рішні роси́йські: **грошъ** — д. це слово, **копѣйка** — д. це слово, **2 коп.** = **сбома́к** або **семи́шник** (2 к. на сrebro або 7 к. на асигнації), **пята́къ** = **п'ята́к** (стара 1½ к. або 5 к. на асигнації і нова 5 к. с.), **3 коп.** = **гривна́** або **шоста́к** (3 коп. або 6 шагів). — Я два шаги, два шаги пропила, за копійку дудника навйала. н. п. — **Сере́бренна́я м.** = срі́бна, срі́бня́к, срі́бняки. — В Росії: **пята́чекъ** = **п'ятачо́к** (5 к.), **гриве́нникъ** — д. це слово, **пятиа́лты́нний**, **пятиа́дцатикопѣ́чникъ** = **злот**, **злоти́й** (15 к.), **двугриве́нний** = д. **двадцатикопѣ́чникъ**, **четверта́къ** = **півко́пи** або **четверта́к** (25 к.), **полти́нникъ** = **копа́** (С. З.), **кошови́к**, **півка́рбованця**, (50 к.), **75 к.** = **трьохрубе́лівий** (Лів.), **пятизлоти́ник** (Прав.), **рубе́ль, цѣ́лковый** = **ка́рбованець**. С. З. — За Тетяну копу дав, бо Тетяну сподобав, за Марусю п'ятака, бо Маруса не така. н. п. — Я не прошу у вас ні по шагу, ні по п'ятаку, а давайте міні в руки по п'ятаку. І. в. Ск. — Сьвяті отці — карбованці. н. пр.

Моне́тний = моне́тний. — **М. дво́рь** = моне́тарня. С. Жел.

Моне́тчикъ = моне́тник. С. Пар.

Мони́сто = намі́сто (С. З. Л.), одна зернина — намісти́на, здр. — намістечко, з коралі́в — **коралі́**, до́бре намі́сто, оди́н зернина — **корали́на** (Д. під сл. **Кора́лькй**), з коралевих сбри́ків — **сї́чка**, скляне — **бузко́ве намі́сто**, **пацбо́рки**, з дрібного бісеру — **селя́нки** (певне від слова селя́ти, вселя́ти = низа́ти). — Коли б міні, мамо, намісто, то пішла б я, мамо, на місто. К. III. — Дід її взяв і намістечко забрав. К. З. о Ю. Р. — Повна шия доброго наміста.

Монотони́й, по = **одноголо́сний**, **но** (С. Пар.), одні́м голо́сом, **одномані́тний**, **но**. — Читає все одним голосом, аж нудно.

Мону́мента́льний = вікопо́мний. С. З.

Монументъ = монумент, пам'ятник, помник, надгробок. (С. Пар.).

Моєць, моєцькь, *Canis fricator* = му́щик. С. З. Ж. — У неї був біленький цуцик, її він завжди забавляв, не дуже простий — родом муцик. Кот. — Як муцик, бубличком задравши хвіст, біжить та гавкає на мир що сили. Гр.

Морганіє = морганця, лупання, кліпання.

Моргать, моргнуть = моргати-нути, мружити, лупати-нути, кліпати. С. З. — Козаченько грає, бровами моргає. н. п. — Ой здаєть ся, що не плачу, очееньками мружу. н. п. — Невспієм двічі очима лупнути. С. З.

Моргосліный = кислоокий (С. З.), піделіповатий.

Морготь = сморід. — Такий сморід, що дух забиває.

Моргунъ, нья = моргун, ха.

Морда = (про звірів) — морда, здр. мордочка, (про де-яких, на пр. свиней) — пісок, (про чоловіка) — пічка (С. З. Л.). поб. пи́цюра, здр. пічка, пісок (С. З.), мармиза, мармуза, мідзя. — Лисичка виткнула мордочку. н. п. — З свинячим писком та в шинешне тісто. н. пр. — Знати й по писку, що добрих свиней плоду. н. пр. — Мов та тварюка, що глануть не може ніколи на небо, та у багні цілий вік риєть ся писком своїм. Ск. Сам. — Ухватила добродійка копитку та вдарила добродія по писку. н. п. — Пічка, як у комлика. н. пр. — Зеркало показує пику, якої само не бачить. н. пр. — Ударив його по мармизі, аж юшкою вмиє ся.

Мордастый = (про животину) — мордастий, (про людей) — пика́тий, писка́тий. — Мов кабани годовані, пикаті, пизаті. К. Ш.

Мордашка = 1. собака мордата.

2. пічка, пи́цюрка.

Мордишка, мордочка = д. Мордашка 2.

Мореплавание = морепла́вство. С. Пар.

Мореплаватель = морепла́вець. С. Пар.

Мореходство = д. Морепла́вство.

Моржовка, рос. *Cucumis Melo* L. = зимівка, дубівка (диня).

Моржъ, зоол. *Tricheus rosmarus* = морж, морський кінь.

Морить = губіти, виводити, переводити, моріти, вигубляти. — Галуном добре виводити блощиці.

Морковина, морковникъ = морковіння.

Морковный = моркві́ний (С. З.), морков'я́ний. — Ой був ляшок морков'яний, а кінь бураковий, а шапочка з лободи, жулан лопуховий. н. п.

Морковь, рос. *Daucus* L. = морква, D. Са-

rotta L. = морква, моркóвник, ді́ка морква. С. Ан.

Моркотный, но = жури́й, суми́й, нудний, прикри́й; млóсний, жо́торошний, жу́рно, су́мно і т. д.

Моровой = моровий. — Морово́є пові́тріє,

моровая язва = морови́ця (С. З.), морово́є пові́тря, при́мерки, про́морок. С. З. — То лікарі товар курили і моровицю заморили. Мет. — Того ж року при́мерки великі були в Корсуні. Л. С. — Курею моровицю заморили. С. З.

Мороженое = морóжене.

Морозить = морóзити. — **Морозить** = морóзити, берé морóз, берéть ця морóз. (Чайч.).

Морозиться = морóзити ся, мéрзнати.

Морозка = грома́к С. З. (з кізяку або глини, обливаєть ся водою, для спускання з гори). — Або громак або сапчата таскаєм. Бодя́нський.

Морозный, но = морóзаний, зі́мний, но. — На дворі морозано. — Ой як мі́нї з вечера виходить, зі́мна роса ніже́ньки морозить. н. п.

Морозъ = морóз, маленький — морóзець, великий — морозя́ка, без снігу — го́ло-морозъ. — **Утренние морозы** (перед зімою, — за́морозки (С. З.), при́морозки. — Мороз, аж скалки скачуть. — Мороз такий, що аж пшварчить. н. пр. — Морозика здоровенний. — В осени, в заморозки. Л. В.

Моросить = мря́чити, імжити. (С. З.). — Осінній дощик мрячив, наче з сита сіяв. Кв. — Дощик мря́чить. Чайч.

Морочить = морóчити. — Він тільки людей морочить.

Морошка, рос. *Rubus Chamaemorus* L., що росте в північній Росії.

Морской = морський, моря́ний. — **М. кисель** = д. Меду́за. — **М. собака** = д. Аку́ла. — **М. соро́ка** = д. Криво́кь.

Морєъ = сік з ягід або овощу.

Мортира = гаківни́ця (С. З.), му́щир (С. З. Л.), мо́здир. — Як понесуть товариша в нову сьвітлицю, загомонить самопали, гукнуть гаківниці. К. Ш. — З муштира татили. С. З.

Морщина = мо́ршка, змо́ршка, моршо́к, мо́рщка, змо́рщка, бри́жжа, частіше мн. бри́жжі (С. Аф. Ш.), в одежі — змо́рщкі, бри́жжі, збо́ри. — Лице худе, порите зморшками. О. Мир. — Бач пику зморшками, мов ле́мішем з'орало. Гул. Ар. — Ле́генський і то́нецький моршок між бровами. Лев. — На виду у неї чимало брижжів.

Морщинистый = змо́рщений, поморще-

ний (С. Пар.), брижжатий (С. Аф.), бриж-настий, про овочі — морхлий, про оде-жу — поморщений, брижжатий, бо-ристій.

Морщинний = моршковий, зморшковий.
Морщиноватий = зморшковатий, по-брижжаний.

Морщити, ся = морщити, ся, зморщува-ти, ся, про овочі — морхнути. — **М.люб** = сунити ся. С. Л.

Морь = мор, моровія, поморря, по-шесть, вмерачка (Ман.) і д. під с. **Мо-ровой** — **М. повітріє**.

Морякъ = морякъ.

Москотільний = корінний. С. Жел. Пар. — **М. товаръ** = корінний товар.

Москоть = коріння, фарби, сілтра, ку-первас, нафта і всякі химичні речі, що вживають ся в ремествах то-що.

Мосолъ = маслак. С. З. — Гриземо ся за маслак смердячий. К. Ш.

Мостикъ = місток, місточок, для переходу — похідня, кладка. — Там і містка не-має, а єсть тільки кладка. Кр.

Мостильщикъ = мостник (С. Пар.), що мос-тить каменем — брукарь. С. Жел.

Мостити, ся = 1. мостити, дошками — стелити, каменем — брукувати (С. Л.), буркувати (С. Ш.), тарасом — тарасу-вати (С. Ш.), греблю — гатити, решто-вання — рештувати, ся, гніздо — кубли-ти ся. — Курка кублить ся, а друга ви-топче. С. З.

2. мостити ся, наче в гнізді — кубли-ти ся, кукоблити ся. — Стара на возі кукоблить ся, неначе курка. С. З.

Мостки = 1. кладка, кладки (для перехо-ду через річку, рівчак або що і на річці для прання білизни). — Ой у полі річка, через річку кладка. н. п. — Пішла на клад-ки сорочки прати.

2. ре.и штовання. С. З. — Вивели стіни до верху, а рештованні й обвалилось.

Мостовія = ломіст, кам'яна — брук (С. Л.), бурк (С. Ш.), бруківка, бурківка Кр.

Мостовіна = мостина (С. З. Л.), мосто-віна, стелина.

Мостовое, мостовщина = мостовє. — Мо-стового по пів золотого. н. д.

Мостовой = мостовий.

Мостовицьк = мостовий.

Мостокъ, мосточекъ = д. **Мостикъ**.

Мостолыга = д. **Мосолъ**.

Мостъ = міст, дошка в мосту — мостина,

містниця. — **Каменний мостъ** = муро-ваний міст. — **Пловучий м.** = живий міст.

Моська = д. **Мопись**.

Моськинъ = мұциковий.

Мотальница = мотовило. С. З. — Ти б шила, ти б прjala любо та мило, я б мотав прижевку на мотовило. н. п. — Накупив веретен, нема мотовила. н. п.

Мотальщикъ, ца = мотач, ка (С. Пар.), мотальник, ця, в жарт — ниткоплут. — Ой ти ткач ниткоплут, а я бондарівна — я тобі не рівня. н. п.

Мотаніє = 1. кивання, коливання, хи-тання.

2. мотання, сотання.

2. мотання, мантачення, трінкання (С. Ш.), гайнування і т. д. **Мотать**.

Мотать = 1. кивати, коливати, хитати (С. З.), тіліпати (С. Ш.). — Хитає головою. — Сидить дід над водою, коливає бороною. (н. з. — очерет). — **Мотаючий головою** = кива, кивун.

2. мотати, сотати (нитки).

3. мотати (С. Л.), мантачити (С. Л.), гай-нувати (С. Л.), ціндрити (С. З. Л.), пе-реводити (С. З. Л.), трінкати (С. Ш.), шахрувати (С. З.), марнотравити (С. З.). — Хто тобі звелів гайнувати батьківщину? К. В. — Почав переводити худобу. — Пив, гуляв і шахрував гроші. Кот.

Мотаться = 1. коливати ся, хигати ся, теліпати ся, тіліпати ся (С. Ш.). — А китиці то сюди то туди тіліпають ся. Кв.

2. вештати ся, тиняти ся, блукати. — А так собі — тиняю ся по світу. Кот.

3. мотати ся, сотати ся.

Мотовило = д. **Мотальница**.

Мотовка = мотіяга, мотяжка, ціндря, марнотравця (С. Пар.). — Вона у мене бережниця, не мотяжка. Кн.

Мотовеской = марнотравний; ростратний.

Мотовество = тринькання (С. Ш.), гайну-вання, марнотравство.

Мотовязокъ, мотовязъ = мотузка, моту-зок (С. З.), здр. мотузочка. — Пошукай мотузку — зав'язати. — Візьми мотузку та зав'язи гарненько.

Мотодиль = д. **Молоділо**.

Мотокъ = міток, мітка (С. З.), $\frac{1}{2}$ — пів-міток (С. З.), частина в три нитки — чис-ниця, в 10 чисниць — пасмо або по-вісмо, в 20 пасом — півміток (Нис.), пря-жа знята з мотовила — талька. — Пряжа біла і крашена, в мітках і клубками. Мака-

— Ой насуче ниток, що буде з півміток.
Гул. Ар. — Півмітка допридала. С. З. —
Я за вечер і за досвіток напряду 12 та-
льок. н. к. С. Ш.

Мотѳра = д. Вѳюшка 2.

Мотѳшка = 1. витѳшка, витѳлка.

2. цівка (С. З.), мітниця. — Купила
мітницю ниток.

Мотѳ = 1. д. Мотѳкѳ.

2. мот (С. З. Л.), частіше — мотѳга, мо-
тѳга (С. З. Л.), моталига (Чайч.), тринь-
кало (С. Ш.), марнотравець (С. З.), пе-
реводчик. — Вийшов такий п'яниця, та-
кий мотига, що й не доведи Господи. н. о.

Мотѳка = копаниця (С. З. Л. Пав.), иноді
— мотѳка, д. ще Заступъ і Кирка. —
Заміряєть ця мотикою проти сонця. н. пр.

Мотѳлѳкѳ, **мотѳлѳчекѳ** = метѳлик, ме-
теличок. — Жвавий, як метелик. н. пр. —
З гусениці метелик став хороший, золотий,
аж сив. Б. Б. — Всі метелики вживають
тільки рідку їжу, найпаче — солодкий кві-
товий сік. Спен.

Мотѳль = 1. мотиль, здр. метѳлик. —
Швидкий, як мотиль. н. пр.

2. шатун, вітряниця (в парових маши-
нах).

Мотѳльковий = метѳликовий.

Мѳха, ком. Thrips = мѳшка.

Мѳхнѳ = мѳчка, кѳдла.

Мѳхнатий = волохатий (С. Аф. З. Л.), ку-
длатий (С. З. Л.), кострубатий. — Голуб
волохатий. — Ходить туркот волохатий.
С. Ш.

Мѳхнатѳть = волохатѳти, кудлатѳти.

Мѳхнонѳгий = д. Мѳхнатий.

Мѳховѳй = мѳховий.

Мѳхѳръ, мн. мѳхрѳ = 1. торѳчка (С. Пар.),
торочки (С. Ш.), пацьѳрка, пацьѳрки.
2. зубці по краях на квіткових ли-
стѳчках.

Мѳхровий = пѳвний (про квітки). — Пов-
ний мак.

Мѳхровѳть = повнѳти, повнѳшати (про
квітки).

Мѳхрѳкѳ = нехлѳя, нечупѳра. С. Л.

Мѳхъ, 2 відм. мѳхѳ = 1. рос. Muscus sphag-
num — мѳх, 2 відм. мѳха. С. З. — Ба-
гато мѳхуросло на дереві. — Обросло
мѳхом.

2. пух, пушѳк (на тѳлі). — На череві са-
мий пушок.

3. мѳчѳр, мѳчѳрі. — Кругом болотѳ та
мѳчѳрі непрохідні.

Мѳчѳ, Urina = сеч (С. Жел.), мѳч (С. Жел.
Пар.), сѳяка, сѳяки, сѳикліна, сѳиклі-

ни, сѳіки, сѳикліни (С. Жел.). — Сеч у
коня не йде — треба до коновала. Кн. —
Казала не їж на ніч багато кавуна, він
сечу жене, а тепер уся постѳль в сѳиклі-
нах. Кн. — Казав лѳкаръ — привести до
його сѳяків роздвигитъ ся. Кн.

Мѳчѳгѳ, **мѳчѳжина** = мѳчѳр, мѳчѳрі, мок-
рѳч (Лев.).

Мѳчѳлина = лѳко, лѳчко. — Не зобута,
не зодягнена, тільки личком підперезана. н. п.

Мѳчѳлка = 1. д. Мѳчѳлина.

2. вѳхѳть, здр. вѳхѳтик (С. Аф. З.), мѳй-
ка. — Візьми теплої води та вѳхѳть, та змий
гарненько.

Мѳчѳло = лѳко.

Мѳчѳльный = лѳчаный. — Хоч личане, та
не позичане. н. пр.

Мѳчевѳна = 1. колѳжа.

2. мѳчѳвина.

Мѳчевѳй = мѳчѳвий, мѳчѳвий, С. Жел. —

Мѳчевой пѳзѳрь = мѳхѳр (С. Жел. Пар.),
сечнѳк. Кн. — Отож наче видужав, а не-
дѳт пѳшов йому на сечник. Кн. — М. кѳ-
мень = мѳхѳрний кѳмѳнь. С. Жел.

Мѳчегѳнное = сечегѳн, посѳикайло. —
Сказано тобі: дай корові сечегѳну, хѳба не
бачиш — сеч у неї стала. Кн.

Мѳчегѳнѳ, рос. Melittis Melissophyllum L. =
пахѳче кадѳло, гѳдин язѳк. С. Ап.

Мѳчѳиспусѳканѳе = сѳяння; сѳѳявка. —
Застав його саме за сѳянням — тільки що
приладив ся сѳяти, а його хан! Кн. — На-
пала б на тебе сѳявка, щоб ти ні со-
рочки, ні постѳлі сухої не зазнала! н. пр.

Мѳченѳкѳ = конѳплѳ.

Мѳчѳло = став, де мѳчѳть конѳплѳ.

Мѳчѳть, ся = 1. мѳчѳти, ся; мѳкнути.
— Мѳчѳти конѳплѳ. — Доц мѳчѳть землѳю.
— Мѳкнути під дощем.

2. сѳѳти, сѳѳкати, (дуже) — пѳдѳти, (про
дѳти) — пѳсѳти, (у віснѳ) — ловѳти ри-
бу. — Хочетъ ся сѳити. — Дитина дуже
часто пѳсѳе.

Мѳчѳще = став або болѳто, де мѳчѳть
конѳплѳ.

Мѳчка = 1. мѳчѳння. — Мѳчѳння конопель.

2. Fіbra — волокѳнѳ, здр. волокѳнице,
пѳб. волокѳнище. С. Аф.

3. мѳчки (тоненькі нѳточки від корѳня), у
деяких рослин, на пр. у бурикѳв — пате-
ління.

4. мѳчка, кудѳлиця. С. З. — Бѳдна Бѳва
одну з дѳрева зѳрвала кисличку; збулась
власти, треба прѳсти на гребѳні мѳчку. Ст. в.

5. мѳчка (у хамута).

6. зѳвертнѳ (у санок, д. Зѳвѳртка 4).

Мóчийий = д. Мóчийий.

Мочь = 1. д. Возможность.

2. д. Могу́щество. — Не вь мóчь, мóчий нѣтъ = не сила, не спро́мога, не вмоготу́ (С. Л.), не під силу. — Со все́й мóчи, что е́сть мóчи = чим дуж, вірніше — чим дужч, (бігти) — на звáводи бігти, на всі заставки, (кричати) — на пуп крича́ти.

Мочь = мотгі, змотгі (С. Аф. Л.), здо́лти (С. Аф. З. Л.), здужати (С. Аф. З. Л.), примотгі, приміти (С. З.), здола́ти, спромотгі ся. — Сю ще деревину змогу́ підняти. С. Аф. — Не змо́жу викупить. С. Аф. — Бо я стар, болю́, більше гетьманом не здолю́. н. д. — Ми знаєм певне: що здола високий людський дух придбати, того не сила вже відняти, не сила знищити, зламати. Чайч. — Примів би, в ложці води утопив. н. пр. — Не здужаю встати.

Мошени́къ, ца = моше́ник, ця, шахра́й, ка, ни́ця (С. З.), махля́р, ка, шалапу́т, шалага́н, ка, дурі́світ, ка (С. З.), шпильхві́ст, ка, ошукáнець (С. З.), ошу́кач, шальви́ра (сп. р.) і д. Жу́ликъ. — Коли на торг ідуть дурні і діти, починають шахра́й багатіти. н. пр. — Коли луччу́ю честь у вас іміють похлібці і шальви́ри, нежели ми. Сагайдашниний. С. З.

Мошени́ничать = шахрува́ти (С. Л.), шахраюва́ти, шати́рити, дуріти, обду́рювати, виду́рювати, ошу́кувати.

Мошени́ческий = шахра́йський.

Мошени́чество = шахрайство (найбільше про жидів), моше́нство (найбільше про москалів), шалапу́тнява (найбільше про циганів), ома́на, ошукáнство. С. Л. — Він сидів в остро́зі за шахрайство. Кн.

Мо́шка = д. Мо́ха.

Мошна́, мошо́нка = 1. д. Кошелё́къ 1.

2. (у самців, мішечок з яйцями) — ка́литка, шиндоко́ра (С. Жел.), з рос. — мо́шинка. — Сеча як стала, так мо́шинка й роспухла. Кн.

Мо́щєніє = мості́ння, (камінєм) — бурко́вання.

Мо́щи, 2 відм. мо́щєй = мо́щі, 2 від. мо́щів.

Мо́щый, но = мі́цний, но (С. З.), ду́жий (С. Аф. З.), мо́гучий, мо́жний, но, по́тужний. (С. З.). — Не помо́же мі́цний Бо́же і воскова сві́чка. н. пр. — Не зави́дуи мо́гучому, бо той заставляє. К. Ш. — Тут тре́ба найпо́тужні́йших сил. Самойлович. С. З.

Мо́шь = д. Мочь 2.

Мра́къ = мо́рок, мря́ка (С. Л.), те́мрява

(С. З. Л. Ш.), те́мнóта (С. Л.), тумá. — Ой ні́мують по Вкраї́ні висо́кі пала́ти, гу́стий мо́рок окриває па́харський ха́ти. К. Д. — Нена́че зі́рка у те́мряві сяє. С. З. — Ото зажу́рилась, та така ходи́ть, як тумá. Лев.

Мра́морный = марму́ровий, мармо́рянний. (С. Л.).

Мра́моръ = ма́рму(о)р. — Вони тесали з мармору. К. Б. — А сті́ни коли не з дзеркала, то з дорого́го мармору. Федь.

Мрачи́ть, ся = хма́рити, ся (С. З.), те́мніти. С. Ш. — Ой хмарить ся — до́щ буде. н. п.

Мра́чный, но = 1. те́мний, тма́ний, но (С. Ш.), тма́ний, но. — Чу́жа голова — те́мний лі́с. н. пр.

2. хму́рий, ро (С. Л.), хму́рний, но, похму́рий, ро, хма́рний, но, пону́рий, ро (С. З. Л.), сумні́й, но. — Сей лі́с був те́мний не сказа́нно і сумно́ все в йому́ було. Кот. — Хмарно і тма́но минав мій ві́к дитинний. Кн. — У Москві, кажу́ть, і сонце холодне і небо повуре. Мор. — **Мра́чный челове́къ** = су́хий, пону́ра (С. З.), вонкува́тий, дунду́к (С. З.), похню́пий (С. З.), те́мрюк.

Мрачи́ть = те́мніти, те́мнішати (С. З.), хму́рніти.

Мстѣ́тель, ни́ца = ме́стник, ця (С. Л.), по́мстник, ця, по́мстѣ́тель, ка (С. Ж.). — Як той ме́стник, часу́ дожидає. К. Ш. — Гли́в Бо́жий обертає́ть ся на горди́х! Ру́ка Госпо́дня по́мстників карає. І. Г.

Мстѣ́тельность = мстѣ́вись (С. Пар.), по́мстѣ́вись.

Мстѣ́тельный = мстѣ́вий, во, ме́стний (С. Л.). — І в того́ Кості́ і в його́ пана́ вдача мстѣ́ва. Кн.

Мстѣ́ть, ся, отомстѣ́ть = мстѣ́ти ся, по́мстѣ́ти ся. — Сьвя́тий о́гонь мстѣ́ть ся, як його́ не ша́нують. н. пр. — Не́вістка мстѣ́ть ця́ над нею́. Лев.

Мстѣ́ться, помстѣ́ться = здава́ти ся, верза́ти ся, приверза́ти ся. — **Э́то ему́ помстѣ́лось** = се́ йому́ приверзало́сь.

Мудре́но = 1. хі́тро, му́дро, штучно́. — Хі́тро, му́дро і не доро́гим ко́штом. Кот. — Ду́же штучно́ зробле́но.

2. тру́дно, тя́жко. — Тру́дно всі́м дого́дити. н. пр. — Тру́дно ви́йти з бі́ди, як ка́міню з во́ди. н. пр. — Че́рез воро́ги тя́жко до не́кла ді́стати ся. н. пр. — **Не му́дрєно, что...** = не дѣ́во, не дѣ́вно, що...

Мудре́ность = му́дра́ця.

Мудре́ный = 1. хі́трий, му́дрий, му́дра́чий, штучни́й.

2. трудний, тяжкий. — Мудрёний чоловік = дивний, чудний; чудернацький чоловік.

Мудрець = мудрець, мудрий, розумний, розумаха, іронічно — мудрий, мудрак, мудрагель.

Мудрить = мудрувати, мудрічити, химерити. — Як не мудрий, а вмерти треба. Гол. Ар. — Химерять, химерять, та й зроблять з леміша швайку. К. Ш.

Мудрованіє, мудрствованіє = мудровання, мудрація, мудроші.

Мудрувати, мудрствовать = д. Мудрить.

Мудрость = мудрість. — Як би ви вчилися так як треба, то й мудрість би була своя. К. Ш. — Народня мудрість в приказках. Кн. — Мудрость лікарская, рос. *Sisymbrium Sophia* L. = віники, вінички, віниччя, рога́чка, польова́ горчіця. С. Ан.

Мудрый = мудрий, розумний, мудрячий. (С. З.). — Недоумки все регочуть та гукують проти чоловіка мудричого. К. Х.

Мужать = до зросту доходити, мужніти. — Діти починають до зросту доходити.

Мужаться = відважувати ся, непоступати ся.

Мужеложство = мужоло́жство.

Муженёк = чоловіченько, мужичок, старенький. — Молодиці, молодиченьки! які у вас добрі чоловіченьки! н. п. — Хоч у мене мужичок з кулачок, а я таки мужикова жінка, я за його прихилиюсь, та й нікого не боюсь. н. п.

Мужеский = мужеський, чоловічий.

Мужественный, но = мужний, но (С. З.), відважний, но, сміливий, во. — Чигиринці противко Гетьмана Бруховецького мужне стояли і кілька неділь боронили ся. Л. С.

Мужество = мужність (Б. Н.), відвага, хоробрість.

Мужиковатый = мужи́куватий, гевальний (С. З.), незвичайний.

Мужик = селянин, селюк (С. З.), мужі́к, хлоп (Прав. і Гал.); грубий — Мужі́рь, гевал (С. Аф. З.), мужи́ряка. — Пави б'ють дя, а в мужиків зуби тріщать. н. пр. — Смаруй хлопа лозом, а він смердить гноєм. н. пр. — Мужикомъ бытъ = мужикувати. — Бачить, що нічого вже не зостало ся, тоді годі панувати, давай знову мужикувати. Чайч.

Мужи́цкий = селянський, мужи́цький, мужичий, хлопський. — Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча. н. пр.

— На панську мудрість мужи́цька хитрість. н. пр.

Мужичёно = мужи́сько, хлопі́сько.

Мужичество = мужи́цтво, хлопі́ство. — В мужи́цтві добре було по простому жити, а як поліз у пани, так і звів ся ні на що.

Мужичина = мужи́чище. — Дурний мужи́чище взяв ся за боцища. н. п.

Мужичинско = д. Мужичёно.

Мужичий = д. Мужи́цкий.

Мужичонок = мужичиня́, мн. мужичиня́та, мужича́та. — Міні не боронили гра́ти ся з мужичиня́тами. Кн.

Мужичка = селянка, селю́чка (С. З.), мужи́чка.

Мужичьё = мужва́, хлопі́ство. — Піди, каже, спитай: хто там? — Лакей пішов, подивив ся, — якась, каже, мужва́, бідра́на. н. к. — Не нам, шляхто моя вірна, від хлопства втікати. К. Д.

Мужланъ = мужи́рь, мужи́ряка, гевал. С. З.

Мужининъ, мужний = мужи́ний, мужи́ків, чолові́ків. — Хоч у мене мужичок з кулачок, а я таку мужикова жінка. н. п. — Свого пояса не знайшла, так чоловіковим підперезала ся. Чайч.

Мужской = мужеський, чоловічий.

Мужчина = чоловік, муж, мужі́к.

Мужичинский = д. Мужской.

Мужъ = 1. д. Мужичина. — Мужъ, Мужі́ совѣта = думця, мужі́ громадські. — З добрим думцею князь великого столу додумає ся, а з лихим думцею і малого столу збудеть ся. н. пр. — Тільки Бог святий знає, що Хмельницький думає-гадає. — Тоді ж то не могли знати ні сотники, ні полковники, ні джури козацький, ні мужі́ громадські. н. д.

2. муж, мужі́к, чолові́к, ласк. чолові́ченько, старий (хоч би й молодий чоловік був), ласк. старенький, дружина, подру́жжя. — Вірно кохаєть ся з мужем своїм, діти малі нестуг із ним. І. Г. — Без мужа напала мужа. н. пр. — Добра жінка чоловіка на ноги поставить, а злая то ще й звалить. н. пр. — Чоловік та жінка, то найкраща спілка. н. пр. — Вона ниць упала, за мужика і за дітей молити ся стала. Мет. — Як любя дружина, то люблю й в рядині. н. пр. — Як не хочеш, мій миленький, дружиною бути, то дай міні́ таке зілля, щоб тебе забути. н. п.

Музыка = музи́ка. — Огні́ горять, музи́ка грає. К. Ш.

Музыка́льный = музи́чний. С. Л. — Народ багатий своєю поезією і оригінальними музичними глибокими мелодіями. Лев.

Музикантский = музи́цький.

Музыканти, ша = музика (С. З.), музикант, ка, грач, на бандурі, кобзі — бандуриста, кобзарь, на лірі — лірник, лірчак (Кр.), на сопілці — дударь, дудник, на скрипці — скрипник, на басі — басистий, на цимбалах — цимбаліста, аби який — музичка, поганий — партач, бринькач, цигікало. — Музика — що затирляв, то й проливав. н. пр. — Коли б не скрипка та не бас, то б музика свині пас. пр. — Був у нас добрий грач, та загнали дівки в срач. н. пр. — Музики грають — було щось аж піст скрипників і два цимбалісти. Федь. — Басистий — не має де сісти. н. пр. — На могилі кобзарь сидить та на кобзі грає. К. Ш. — Д. ще під сл. **Игрѡкъ**.

Мука = борошно, здр. борошѣнце (С. Аф. З. Л. Ш.), мукá (С. Л.), що застає ся при крупах — підкрупиця, зметена з каміня — обметиця (Сп.), що застала ся на ситі — межісїтка. — **Круничатая мукá** = питльована, питлівка. — Де борошно, там і порошко. н. пр. — Борошно продає, а хліб купує. н. пр. — Де вже їм до пшеничної мукі, коли й обметиці нема. Кн. — Ухопив, як собака обметиці. н. пр.

Мукомоль = 1. мельник, мірошник. (Д. Мельникъ).

2. мліво, мелево. (С. Пар.).

Мукомольня = д. Мельница.

Мукосий = мукосій.

Муловъ, мулъ = д. Ишакѡвѡй, Ишакъ.

Мундиръ = мундір, мундѡр (Гал.).

Мунштѡкъ = байрак, здр. байрачѡк. С. Аф. Ш. Ев. — Сідло турецьке з пітником, уздечка новісїнька з байраком. н. п.

Мурава = мо(у)ріг, мо(у)ріжок, на дѡках — гусїтниця, рос. Polygonum aviculare L. = моріг, с(ш)поріш. — Зелений, як муріг. н. пр. — Зійдїть на гору по моріжку коло дороги — там сухо. н. к. — Ой там на моріжку та поставлю я хижку. н. п. — Косїть братці спорішу, та й наварим кулішу. н. п.

Мурава = полива (С. Л.), покїст (д. Глазѡра).

Муравей, ком. Formica = мурашка, комашка (С. Л.), зб. Комашня. — Мурашки, мурашки, ховайте подушки. н. пр. — На той бенкет комарі з мурашкою вбили. н. п. — Мурашки, як і інші прозорчастокрілі комахи, на тверду їжу мають кліщі, а на рідку сосальце. Степ. — Дїтвора на ковальці, як комашня ворухить ся. С. З.

Муравейникъ = 1. комашня (С. З. Л.), комашинця, комашинище, муравий, муравинця, мурашник, мурашинник. —

Коли розгромадити того мурашинника, то можна бачити, що там скрізь пророблені канавки, по яким, нїби по вуличкам, скрізь лазять мурашки. Степ.

2. мурашкоїд (ведмідь, що ласує мурашками).

Муравейный = мурашковий, мурашиний. — На кінчику тіла мурашки виступає особливий кислий сік, звиваємий мурашиною кислотою. Степ.

Муравить = д. Глазѡрить.

Муравленица, муравленка = поливѡяна посѡда.

Муравленый = д. Глазѡренный.

Муравчатый = крапчатий, крапчастий. (С. З.).

Муравьѣдъ, зоол. Myrmecophaga = д. Муравейникъ 2.

Муравейный = д. Муравейный. — Муравьиный яйца = подѡшки, подѡшечки. — Комашки, комашки! ховайте подушки! н. пр.

Мурайтъ = д. Муравей.

Мурийская трава, рос. Salvia Aetiohis L. = ведмѣже ѡхо, дивина, бábки. С. Ан.

Мурлыканье, мурныканье = муркотання, мурѡкання, воркотання, воркотá (С. Аф.), воркіт. — А на kota воркотá, на дитину дрімота. н. п.

Мурлыкать, мурныкать = 1. муркотати, муркотіти (С. Л.), воркотати (С. Аф.), мрѡкати (С. З.). — А кіт буде воркотать, дитинонька буде спать. н. п. — Муку сїю, крупу точу; люблю Гриця, аж муркочу. н. п.

2. мугікати (С. З.), кургікати (С. З.).

курныкати. — Мугиче собі якусь пісеньку під нїс. — Та сидючи люлька курили і кургикали пісеньок. Кот. — Під лавою конфедерат п'яний нездужа встать, а курника, п'яний і веселий. К. Ш.

Мѡровый = д. Зеленоватый 1.

Мурчатъ = гарчати (С. З.), гáркати. — Собака гарчить. — Чие б гарчало, а твоє мовчало. н. пр.

Муръ = д. Мурава.

Мурый = д. Лачѡга.

Мускатный = мушкатний, мушкатовий (Кіев. Ст.). — М. орѡхъ = мушкатний орѡх, м. гáлка.

Мускатъ = мушкат.

Мускулистый = жилавий (С. Аф.), жилий.

Мускуль, Musculus = м'ясець, м'ишиця. (С. Жел.).

Мускусовый = пижмовий.

Мускусъ, Moschus = пїжмо (С. Жел. Пар.), мїшка.

Муслитъ, муслякать, ся = сліпнати, ся,

му́рзати, ся, яло́зити, ся (слиною). — Д. Заму́сливать.

Муся́къ = замазу́ра (С. Аф.), му́рза і д. Мокря́къ.

Мусо́лить = д. Мусли́ть.

Мусо́ль = д. Мосо́ль.

Му́еоръ = груз, грузь (С. Жел.), валя́ва (С. Л.), валя́ва (С. Жел.). — Набрав дві тачки грузу, та й засипав калюжу. Кн.

Мути́ть, ся = 1. каламу́тити, ся (С. Л.), ко́лотити, ся (С. З.), баламу́тити (С. Л. Ш.), мути́ти, ся. — Д. Замути́ть. — На що се ти, собачий сину, тут каламутиш берег мій та квапши ніс поганій свій у чистю оцюю воду? Б. Г. — Не втямки — який куций воду каламутить. н. пр. — Вони ходили по ринку і баламутили людей. Кн. — Ой ви хлонці баламути всього світа баламутять мої літа. н. п. — Так ко́лотить всіма, як вир водою. н. пр. — Мути́ть, як у селі москаль. н. пр.

2. ну́дити, кану́дити. — Почало його ну́дити. — Наїла ся опеньків, та так кану́дить. Чайч. Харьк.

Мутні́къ = д. Боліго́ловъ.

Му́тний, но = каламу́тний, но, му́тний. (С. Л.). — Чого вода каламутна, чи не хвиля збила? н. п. — Каламутна річка проти́кала поміж глинястими берегами. Чайч.

Му́тніть = каламу́титись; темні́ти, темні́шати.

Муто́вка = 1. ві́лочка, ві́ничок (палочка з різками на кінці), ко́лотівка. (С. Жел.). 2. д. Болту́нья.

Му́ть = мут; гу́ща, фуз, фус, частіше мн. фу́си. С. Ш.

Му́ха, ком. Musca = му́ха, здр. му́шка, діт. — му́ся, зб. мушва́. — Як би вся та сила мушви, що наплюєть ся, так і зоставалась, тоді було б справжнє лихо. Степ.

Му́ха шпа́некая, ком. Meloe vesicatorius, Lytta vesicatoria = ма́йка, порошок з неї — шпа́нська му́шка. — Дуже багато довгастих жуків, з мнякими блискуче зеленими надкрилами, — то всім відомі майки. — Їх сушать, розтирають в порошок і роблять з їх місиво, котре звичайно вживаєть ся шпанською мушкою. Степ.

Му́шинъ = му́шин, муші́ний.

Мухо́ловка = 1. пт. Muscicapa atricapilla = мухо́ловка.

2. сі́тка (для лову крилатих комах).

3. рос. Camelina sativa Crantz. — ри́жії. С. Ан.

Мухо́моръ = гриб Agaricus muscarius — мухо́мор, морему́х (С. Ан.), муші́рка, муша́рка.

Мухо́ртикъ = му́ршавий (про чоловіка).

Мухо́ртный = (про коней) — гни́дий і разом бідомі́зий.

Му́ченикъ, ца = му́ченик, ця.

Му́ченіе = му́ка, катува́ння, мордува́ння, ка́ра, кара́ння. — В муці, в которі не плачуть, не стогнуть. К. Ш. — Віддали його на муки.

Му́читель, ни́ца = му́читель, ка, кат (С. Ж. З.), душма́н (К. Б.).

Му́чительный, но = бо́лсний, но, лу́тий, то, тяжкий, ко.

Му́чительскій = катівський. — Скільки наших — вже не наші, од віри одшали, не винесли мук катівських, католики стали. Гаузу.

Му́чительство = д. Муче́ніе.

Му́чить = му́чити, катува́ти, мордува́ти, шпівува́ти. С. З. — Будуть бити, катувати, нікому ся жалувати. н. п. — І за що Його Святого мордували, во узя кували? К. Ш. — Се за горами святий город, де Христа колись мордували. Мор.

Му́читься = му́чити ся, мордува́ти ся, кара́ти ся; моро́чити ся, ну́дити ся. — Довго він мучив ся, поки... — Я каралась ввесь вік в чужій хаті. К. Ш.

Му́чица, му́чка = бороше́нце. С. Аф. — Піди у хижку, поназмітай у засіці борошненця. н. к.

Му́чнікъ = мучні́к (що продає борошно).

Му́чно́й = бороше́нний (С. Аф. Ш.), борошня́ний, мучний (С. Л.).

Му́шиный, му́шій = д. Му́шинъ.

Му́шка = 1. д. Му́ха (здр.).

2. шпа́нська му́шка (д. Му́ха шпа́некая).

3. кра́пка С. З.

Муштрова́ніе, муштро́вка = муштрува́ння, му́штра.

Муштрова́ть = муштрува́ти.

Мушту́къ = д. Мундшту́къ.

Му́шчатый = крапчастий. С. З. — Крапчастий ситець.

Мо́вина = моча́р, моча́рі.

Мо́вый = мо́ховий.

Мча́ть, ся = мча́ти, ся, пе́рти, бі́гти, їхати або нести́ що дуже швидко.

Мша́нка, рос. Sagina procumbens L. = мо́крець. С. Ан.

Мша́рить, ся = шарша́вити, ся, шарша́віти, волоха́тити, волоха́тіти, кудіа́ти, ся, кошла́тити, кошла́тіти. — Щось су́сно кошла́тиє.

Мшарь = моча́р, о́мшарь, омша́рина. С. Л.

Мшіть = 1. шпаїлювати, конопатити (мохом).

2. д. Мшарить.

Мшєніє = д. Мєсть.

Мы = ми, нас і т. д. — **За нами** = по нас, за нами. — Сідлай коня вороного, ой брате козаче, по нас в світї широкому ніхто не заплаче. В. Ш.

Мыза = д. Дача 3.

Мызгати = 1. швандяти, шмигляти, сно-вигати. — Из лѳху та в хату знай шмиг-ляе, наливає. К. Ш.

2. шарпати, дра́ти (одежу).

Мызникъ, ца = хуторянин, ка.

Мызный = хуторний.

Мыкалка, мыканица = шітка, гребінка (що нею льон чешуть), дергачка (С. Пар.).

Мыкать = чесати (льон, коноплю). — **Мы-кать гóre** = бідувати.

Мыкаться = 1. шмигляти, гасати, сно-вигати, шастати ся. — Не шастай ся, як миша в пастці. н. пр.

2. бідувати, тиняти ся. — Тиняю ся по євїту. Кот.

Мыленіє = миління, намільовання.

Мылить, ся = милити, ся.

Мыло = мїло, (маленький шматочок пієля миління) — обмїлок, омїлок, (на конях) — піна.

Мыло татарское = д. Барекає єнеє.

Мыловаренный заводъ = мыловарня. — На мыловарнї у нас єкупенько — на цілу губернію три. Кн.

Мыльникъ, рос. *Saponaria officinalis* L. = собачє мїло, натїг, натїгач, єтягач, чєстїха (укр.), звѳздик (гал.). С. Ап.

Мыльница = мыльниця.

Мыльный = мыльний. — **Мыльная вода** = мїлини, змїлини. — **М. трава, м. ко-рень, цвѳтъ** = д. Мыльникъ. — **М. пу-зырь** = банька. — **Пускати мыльные пузыри** = баньки дїти. С. Ш.

Мыльнянка = д. Мыльничъ.

Мысленный, но = мислений, думний, но; гаданий, но, в мїєлях, в думцї, на думцї, в гадцї. — Мислений погляд. — І я, мов шалений, тоді упиваюсь тим га-даним щастям своїм, що думкою бачу, а справді ніколи те щастя не буде моїм. Ума-нець. — Цур йому! — Кажє собі на дум-цї. Кв.

Мыслитель = мислїтель (С. Жєл. Пар.), мисленник (Кн.), думак (С. Пар.). — Ми-слєнника не задовольниш фактами — йому треба знати й причини. Кн.

Мыслить = 1. мислити, думати, гадати,

мїркувати, розважати, в мїєлях, на думцї мати.

2. д. Замислитъ.

3. дбати, клопотати ся. (Д. під єл. Дү-мать, Забѳтиться).

Мыслиться = думати ся, гадати ся, зда-вати ся, роїти ся.

Мысль = мисль, здр. мисловька, дүма, частїше здр. дүмка, гадка. — В червонім намїєті вона мїні не до мислї. н. п. — Ви-орала дівчиньонька мисловьками поле. н. п. — Ой річенька бистренькая, на неї дивлю ся; такі мене думки беруть — піду утоплю ся. н. п. — Голодній курці проєо на думцї. н. пр. — У байковий юпцї вона мїні все на думцї. н. п. — Узяли мене думки та гадки. М. В. — Що хатка, то иньша гадка. н. пр. — Дума думу пошыває. н. пр. — За дум-ками, за гадками аж голова туманїє. Чайч. — **Прїїти на мысль** = на дүмку спастї.

— Тобї щось на думку спало. С. З. — **И вь мїєєляхъ не было** = і на думцї єе було, нї дүмки, нї гадки не було. Но-мис. — **Мысли толнятєсь вь головѳ** = дүмка дүмку пошыває, поганяє, за дүм-кою дүмка. — За думою дума роєм виї-тає. К. Ш. — **Выгѳєш першу** — єтре-пєш єя, вигѳєш другу — єхамєнєш єя, ви-гѳєш третю — єєрцє грає, думка думку по-ганяє. К. Ш.

Мыєь, здр. мыєєцъ, мыєєикъ, мыєєѳъ =

1. ріг, здр. ріжѳк, мїж двома річками, де вони зливають ся — вїлка. — Кївчик пї-єострова або який иньший високїй виступ єуші на морє звєть єя ріг. Зем. — Пївнїч-ний ріг від пїєострова Скандинавськѳго на пївнїч. Зем.

2. вїріжѳк (в одежі).

Мытартъ = д. Мошєнничать і Мѳтатъ 3.

Мытарка = д. Мошєнниця і Мѳтѳвка.

Мытарство = 1. мїтниця (де збірають ми-то). С. Жєл.

2. шахраїство і д. Мошєнничєство.

2. мїтарства (єєрк.). — **Прѳїтї єєвѳзѳ вєѳ мїтарства** = бїти в бувальцях. — Був у бувальцях — знає що кий, що палица. н. пр.

Мытарь = 1. мїтник (що збірає мито). С. Жєл.

2. шахрай і д. Мошєнничъ.

Мытїться = бїгати (С. Ш.), мати бїгїн-ку, єрачку.

Мытница, мытня = д. Мытарство 1.

Мыть = бїгїнка (С. Ш.), єрачка. — На те-лят бїгїнка напала.

Мыть = линьѳа (птиць).

Мытьѳ = миття (про бїлизну) — прання,

праття́. — Міні стільки пратти, що ніколи і в гору глянути. Чайч.

Мыть, ся = **мити, ся**, білизну — **прати, ся**, теплою водою — **банити, ся**, окропом — **парити**, що деревляне, витираючи піском, золою, віхтем або-що — **шарувати**. С. Л. — Посилає невістку на річку прати. н. к. — На бережку у ставка, на дощечці у млинка хвартух прала дівчина. н. п. — Ми родичі: ваші мами на одній воді хустки прали. н. пр. — Сорочка брудна, немов кілька місяців не прала. Фр. — Що на вогні переть ся, а на воді сушить ся? н. з. — Треба тарілки банити.

Мычаніе = **мукання**, сильне — **ревіння**, **рик**.

Мычать = **мукати**, сильно — **ревті**, **глухо й товсто** — **бутіти**. — Корова мугає. — Хіба режуть воли, як ясла повні? н. пр. — Бугай бутить. Ман.

Мышеловка = **пастка**. — Не шастай ся, як миша в пастці. н. пр.

Мышенок = **мишеня**, **тко**.

Мышейдина = **мишоїд**, **недоїдки мишачі**.

Мышій = **мишачий**. — **М. горіхъ** = д. **Воробийний горіхъ**.

Мышка = 1. д. **Мышь** (здр.).
2. д. **Мускулъ**.
3. **пахъ, пахвѣ** (під плечем). — Паха роспухла. Кн. — Попіс щось під пахвою. — Знайшовши пілля під рукою, песе жидівка під пахвою. О. Пч.

Мышленіе = **місління**, **думання**, **гадання**. — Метода думання у їх иньча. Кон.

Мышца = д. **Мускулъ**.

Мышь, Mus = **миша**, **здр. мишка**, **мале** — **мишеня**, **тко**, **зб. мишвѣ**. С. Л. — Та й мишви росплодило ся.

Мышь летучая, Vespertilio murinus = **кажан** (С. З.), **кожан** (С. Жел.), **гал.** — **лилік.** (С. Жел.). — Людей не чуть; через базар кажан костокрилий перелетить; на вигоні сова завиває. К. III.

Мышьѣ ўхо, ўшко, рос. *Myosotis palustris* With. = **павинні вічки**. С. Ан.

Мышки глазки, рос. *Gypsophila muralis* L. **лисиця**, **лициця**, **птиче зілля**. С. Ан.

Мышки ушки, рос. *Hieracium pilosella* L. = **нечуй-вітер**.

Мышьяковъй = **мишаківий**.

Мышьякъ, Arsenicum = **мишак** (С. З. Л.), **аршинник**. (С. III.). — Вихопив з пазухи аршиннику отрути, винив та й пропав на місті. н. к. — Він готов аршиннику дати чоловікові. С. III.

Мышьячный = д. **Мышьяковъй**.

Мышелка, мышелокъ = **кісточка** (на по-

зі), **щиколотка** (на руці). — Тут не глибоко — хіба по кісточки буде.

Мѣдѣть = **мідити**.

Мѣдникъ = **мідник**, **котляр** (С. З.).

Мѣдница = **мідниця**. С. Л.

Мѣдническій = **котлярський**.

Мѣдничество = **котлярство**. — **Занимать ся мѣдничествомъ** = **котлярувати**.

Мѣдноолавильный заводъ = **котлярка**.

Мѣдный = **мідний**, **мідяний**. — **Мѣдные денѣги** = **мідяні гроші**, **мідякі**. — На мідяні гроші слави добувати. н. пр. — Горішок мідяний з ушком. Ст. Оп. Кіев. Ст. — **Мѣдная монѣта** = д. **під сл. Монѣта**. — **М. лобъ** = **безсоромний**, **безлічний** (С. III.); **дурень**. — **М. купоросъ** = д. **під сл. Купоросъ**.

Мѣдъ = 1. **мідь**. — **Жолтая мѣдъ** = **жовта мідь**, **мосяж**. — **Красная мѣдъ** = **червона мідь**.
2. **мідні**, **мідяні гроші**, **мідякі**. — **Заплатив самими мідяками**. — Д. **ще під сл. Монѣта і Мѣдный**.
3. **мідяне начиння**, на пр. **мѣдный котѣлъ** = **мідень** (С. З.), **мѣдный тазъ** = **мідниця** (С. Л.).

Мѣдяница = 1. д. **Мѣдница**.
2. **змія** *Anguis fragilis* = **мідянка**, **мідяниця**, **падалиця**, **веретілька**.

Мѣдянка = 1. *Aerugo cupri* = **гришпан**, **мідіанка**.
2. **ком**. *Buprestis* = **бздюха** (С. III.), **смердюха**, **вонючка** (з породи хрущів).

Мѣлитъ, ся = **біліти**, **побіліти**, **мазати**, **натирати крейдюю**.

Мѣловой = **крейдяний**. С. З. Л. — А вже сонечко лягло спочинути за гори крейдяний. Мет.

Мѣлокъ = **крейдочка**. — **Забирать на мѣлокъ** = **брати**, **купувати на бір**, **на віру**. — **Играть на мѣлокъ** = **грати без грошей**, **на дурничку**.

Мѣль, Creta = **крейда** (С. З. Л.), **здр. крейдочка**. — А сам білий, білий, як крейда. Мир. — **Красный мѣль** = **любрика**. С. З.

Мѣна = **міна** (С. Л.), **мінба** (С. З. Л.), **проміна**, **обміна**, **заміна** (С. Л.), **вмін**, **обмін** (С. Л.), **мінка**. — **Мінба одному наує**. н. пр. — **Проміна одному служить**. н. пр. — **Мѣною** = **мінки**. — **Мінки досталось**.

Мѣнво́й, мѣнво́ной = **міновий**, **обмінний**, **замінний**. — **М. записъ** = **замінний лист**.

Мѣновщѣкъ = міняльник, міняйло (С. З.).

— І столи міняльників і осдони продаючих пошеревртав. К. Св. П.

Мѣновщина = мінання і д. Мѣна.

Мѣнйло = міняйло (С. З.), столѣчник (що міняє гроші). — Де не взиялись міняйли й шинкарі і підняли між себе галас. Гр. — Піді до столечника, розмінй гроші.

Мѣнйльный = міняльний.

Мѣнйльщикъ = д. Мѣновщѣкъ.

Мѣняніє = мінання і д. Мѣна.

Мѣнять, ся = міняти, ся, вимінювати, обмінювати, промінювати, мінжувати. — А ну, свату! мінй стару на посату! н. пр. — Хто міняє, той не має. н. пр. — Міняли тихо, та виміняли лихो. н. пр. — Як циган, міняєть ся. н. пр. — Мінжує, як циган кіньми. н. пр. — Давай мѣнять ся = давай мінкѣ. К. Ч. Р. — Мѣнять ўхо на ўхо = міняти так на так. — Додачі не дам — хочеш так на так змінюмо. — Мѣнять ся въ лицѣ = мінити ся, змінити ся на виду.

Мѣра = 1. міра. — Міра довжини. — Віра — божя міра. н. пр. — Без міри нема віри. н. пр. — Держи віру, держи й міру. н. пр. — Въ мѣру, по мѣрѣ = до міри, по мірі, помірно. — Все добре по мірі. н. пр. — Помірно з тим, як він більше робити ме, то й плата буде більша. — Не въ мѣру = не до міри. — По мѣрѣ силъ, возможности = по змозі. — Цісарь обіцяв по змозі сповнити бажання народу. Бар. О. — По крайней мѣрѣ = д. під сл. Крайний. — Сверхъ мѣры, чрезъ мѣру = над міру, через лад, надто. — Через лад багато набрав — от і не піднесе. Чайч. — Що надто — то погано. н. пр. — *Міра довжини*: міля (казенна 7 верст, народня 10 верст), верствѣ (5000 сажнів), сажинъ (3 аршини або 7 хутів), аршин (16 вершків), лікоть (коло 13 вершків), корх (С. З.), кирх (коло 1½ вершка), хут (12 сажнів), цаль (10 линій). — *Міра землі*: гонни, 2. відм. гоней і гін (найбільше 120 сажнів в довжину. — Прогнали до обозу на півтори гони. Л. В. — Тут не далеко, гоней двоє буде. С. Аф. — Мого віку й на гони вже не стане. н. пр. — Гін за 5 одійшов, та й заблудивсь. н. к.), шнур (в довжину 75 локтів або 63 аршини, а в де-яких місцях коло 10 сажнів. С. З.), упрѣт (мало не ¼ десятині), косѣра (коло ½ десятині, на день роботи для одного косаря), морг (С. З.), мѣрга (найбільше лічить ся 1317 кв. саж.), десятина (2400 кв. саж.), клітка (6 моргів поля, а в де-яких місцях

10 десятин), рїза (2 десятині), чвѣртка (від 8—10 десятин), уволока (С. З. Ш.), волока, волок (коло 4 чверток або 30 моргів чи 19 десятин 2010 кв. сажнів).

2. (на синке або рідке) — міра, мірка, здр. мірочка. — *Выдавать мѣроу* = видавцем давати. — *Міра на синкѣ*: чѣтверь (8 мірок), корєць 4 мірки), мірка (8 тарців). — *Міра на рідкѣ*: відрѣ (10 кварт), ѳко (3 кварта), чвѣртка (¼ ч. кварта), восьмѣшка (⅛ ч. кварта), крѣчѣк (½ восьмушки). — *Міра нитѣк* — д. під сл. Мотѣк.

3. (у віршах) — міра. — У його віршах ні рифму, ні міри не має.

4. спѣсѣб, заходи. — Його педагогічні заходи ні до чого доброго не привели. Кн. — *Принять мѣры* = добрати спѣсѣбу. — Треба кращого спѣсѣбу добрати, щоб спинити.

Мѣрило = мірево. С. Л.

Мѣритель = міральник і д. Мѣрщикъ.

Мѣрить, ся = міряти, ся, виміряти.

Мѣрка = мірка, здр. мірочка.

Мѣрный = мірний, вимірянний. — Коли будеш мірним, то будеш і вірним. н. пр.

Мѣропріятіє = д. Мѣра 4.

Мѣрщикъ, міральникъ = мірник, міральник, мірчий.

Мѣрять, ся = міряти, ся, виміряти. — *Мѣрить силы* = пробувати силу.

Мѣсиво = місєво, замішка. — Треба качкам замішку зробити.

Мѣсилка = мішалка, копїстка (С. Л.).

Мѣсильный = мішальний.

Мѣсильщикъ, ца = місїльник, ця.

Мѣсїть, ся = місїти, ся, виміслювати, замішувати (С. Аф.). — Місїти тісто, глину. — Заміси тісто.

Мѣска = місїння.

Мѣстѣчко = 1. містѣчко, містіна, містиночка (Чайч.), місїціна. — Знайшли таку місїцину, що можна перейти яр. Чайч.

2. містѣчко. — Переїхав з села в містѣчко.

Мѣстїть, ся = місїтити, ся.

Мѣстничество = стародавній російський звичай займїти місце або слѣжбу відповідно не особистим заслѣгам, а рѣдові, що його скасував царь Федір Олексїєвич.

Мѣстность = місце, місцѣвість. — Чарїва краса тїї місцѣвостї вабила його до себе. Кн. — *М. холмістая* = горбї, курчугури. — Хутір розкинув ся саме на ку-

чугурах. — М. обильная источниками = криничовина.

Мѣстный = місцевий, краєвий, крайній.

— Постановлено на соборі крайнім. В. Н.

— **Мѣстный образъ** = намістний образ.

— **Мѣстныя свѣчи** = ставники. — Горить ставник, курить кадило. Макар. — Три хунти воску на ставник. Кот.

Мѣсто = 1. місто, місце, міст(ц)іна. —

Въ одно мѣсто = до гурту, до міста, у місто, до купи. — Клади усе до купи, у місто. С. Л. — **Въ другомъ мѣстѣ, въ другомъ мѣсто** = де-інде, в іньшому місті. — Шукай, Ринде, де-інде. н. пр. —

Пошукай де-інде, бо тут нема. С. Л. — Матку стареньку з двора вигонили: їди ти, мати, де-інде пробувати. н. д. — **Во всёхъ мѣстахъ** = скрізь, по всіх усюдах. — **До зтого мѣста** = до сюди (С. Л.), по́ти, до сього місця. — От по́ти твій горід, а далі вже мій. Чайч. — **Защищенное мѣсто** = захист (С. Л.), захисток, за́куток, од вітру = за́тишок. — Ходім курить у за́тишок, а то тут вітер. Чайч. —

Еъ мѣсту = до річі (про розмову), до міста, к строці. — Скавав до річі. — Постав цього чавуна к строці, а то стирчить на дорозі. Чайч. — **Мѣстами** = де-де, де-не-де, місцями, містенькою. — І блідий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав. К. Ш. — Місцями й гарна трава, а по сугробах погана. Чайч. — **Мѣста не давати** = не давати спокію. — А ті ясні очі не дають спокою ані в день, ні в ночі. н. п. — **Мѣсто бѣтвы** = боїще (С. Л.), бойовище. — **Мѣсто проѣзда** = проїзд, переїзд, прогон. — **Мѣсто въ тѣни** = за́тинок, холо́док. — Баба у за́тинку стане за дівку. н. пр. — Ходім у холо́док, а то сонце дуже пече. — **Мѣсто для поселенія** = селище, сільбище, поселля. — **На мѣстѣ проше́ствия, приступленія** = на гарячому вчипку. — Хто би на гарячому вчипку поймав. Ст. Л. —

Не умѣта = не до річі, не до ладу, не го́же. — Скавав зовсім не до річі. —

Ни съ мѣста! = ані руш! С. Л. — **Новозаселенное мѣсто** = новоселиця. — **Открытое мѣсто** (коло села) = белебень, голотеча. — Хата стоїть на белебні. С. Аф. — Хата стоїть на самій голотечі без захисту. Фр. — **Отхо́жее мѣсто** = паску́днук, срач (С. З.). — **По мѣстамъ!** = на місто! — **Почетное мѣсто** (в хаті) = по́куть, для молодих — поса́д. — Поса-

дили на по́куті. — Ой загули голубоньки на водах, час тобі, Марійко, на посад. н. п. — А всі дружечки за столом сіли, молода на посаді. н. п. — **Укрытое мѣсто** = за́куток, схованка, кри́вка. — Сяду де́сь в такім закутку, щоб мене ніхто не бачив. Хр. — У такій то схованці вигребла собі качечка кубельце. Ап. Стар. — А міні з моєї кри́вки усе видно, як на долоні. Фр. —

Усадебное мѣсто = ґрунт, ґрунт, в Слобідській Україні — плець. С. Л. — Чий ґрунт, того і будування. Ст. Л. —

Страшное мѣсто = страхівнище. Сп. — *Де що було:* буда — б́удище, го́род — городи́ще (С. Л.), гута — гу́тище, двір — двори́ще (С. Л. Обгорілі дворища чорніють. К. Д.), за́мок — за́мчище, за́мковіще (С. Л.), ліс зрубаний — зру́б, викор-

чований — теребі́вля, випалений — лісо́виння, мак — макові́ще, маковець, міст — мо́стище, озеро — озеря́вина, кладовище або погрі́б — погребни́ще, сад — садові́ще, село — се́лище (С. Л.), селби́ще, став — стави́ще, стави́дло, стави́сько, стоги — сто́жище, стожа́р-

ня (Сп.), сто́жисько. — *Різни́ місця:* на воді або коло води — за́тон, за́то́-

ка (що заливаєть ся водою. С. Л.), о́дміть (тихе, між скелями на порогах. Ев.), о́парь (ва болоті, що не заростає і не замерзає), плесо́, чистова́ (чисте, не заросле на воді місце. — На силу вибрались з латаття, і ви-

їхали на чистову́), пра́ло, пратва́, кладкі́ (над водою, де микуть білизну), про́гно́й (між річками, де Запорозжч перетягали човни. Ев.), сі́дло (де рибалки сідають ловити рибу), сте́лище, стлі́ще (над водою де білять полотно або льон), те́рло, терло́вище (де риба треть ся. С. Ш.). —

В о́ворі: підсто́жжя, стожа́р, стожа́р-ня, сто́жище, сти́рище (де ставлять стоги й стирти), перела́з (де перелазять через тин. — За поповим перелазом там стояли трое разом. н. п.), садові́ще (місце на сад), свино́рія (порите свинями), сі́дало (де сідають кури на ніч, сьмі́тник (де викидають сьміття), попі́льник, попелі́ще (де зсипають попіл), д. ще під сл. **Дво́рь:** За́дній, Скот́ный дво́рь. — *В лі́сі:* майда́н (де гонять смо́лу), гу́щавина, гу́щина́ (густо заросле, га́лява (мало заросле), чистина́ (чисте). Д. ще під сл. **Лѣсь.** —

В полі: верещак (що поросло вереском). гли́нище (де копають глину), гречкі́вка

(де росте гречка. Сп.), грище (де одбувають ся грища), житнище (де росте жито), капусник (де росте капуста), коноплице, підмѣт (де ростуть коноплі), омшарь, омшарина (що поросло мохом. С. Л.), розвиллина, розвилка, розвилля (де росохдають ся шляхи), ревище (забите кровію, що худоба реве на такому місті), становище, таборище (де стан, табір), тїрло (де спочиває худоба коло водопою). Хмільник (де росте хміль). — В *xamī*: відник (де діжка з водою), змїчок (за пічкою), опічок (коло печі), прислон (для покійника), д. ще під сл. *Изба*: частини хати і під сл. *Мѣсто*: Почетное м.

2. місто, посада (Гал.). — Кандидат на учительську посаду. Бар.

3. пакунок, пака, пачка.

4. д. Влона 2.

Мѣстоимѣніе = замісцѣння (Ос.), заіменник (Гр. Ог. і См. Ст.).

Мѣстожительство = житло, житлице. (Д. під сл. *Жилище*).

Мѣстоположеніе = д. Мѣстность.

Мѣстопребываніе = містопроживання і д. *Жилище*.

Мѣсторожденіе = 1. родина. С. З. — Лучче на родині кістми полягти, а ніж на чужині слави поняти. н. пр.

2. *М. глины* = глинце, *М. извести* = вапнярка, *М. мѣлу* = крейдянка, *М. соли* = солонця, солонище. — Пішла баба глину копати, а глинище як завалилось, так її й засинало. Чайч.

Мѣстка = д. Мѣсиво.

Мѣсяць = 1. д. Лунá. — Молодой мѣсяць = молодік. — *М. на ущербѣ* = шербатий м. — Сьвітш, місяцю, та не грієш, даремне в Бога хлїб їси. н. пр. — Сьвітять молодик срібногородий. Ос.

2. (календарний) — місяць. — Місяць Лютый питає, чи обутый. н. пр.

Мѣсячина = місячне, пайок, пайовé (що видаєть ся помісячно).

Мѣсячникъ = 1. місяшніе (теля, лоша, порося).

2. д. Лунатикъ.

3. рос. *Menyanthes trifoliata* L = бобовник, трифолія, зубівник. С. Ан.

Мѣсячное = (у жінок) — місячка, сплавня і д. Менструація.

Мѣсячный, но = 1. місяшний, но. — Місяшна піч. — На дворі місяшно — хоч голки збирай.

2. місячний, но.

Мѣта = 1. метá, ціль. С. Л. — Як би знатти, що все дарма, що в русї вічному створіння мети пійкої нема. Сам.

2. замір.

Мѣтити, ся = 1. мїтити, ся, значїти, ся, личкувати, (карбами) — карбувати, (випалюванням) — таврувати, (штемпом) — штемповати, ся. — Кажуть, що жиди свої гроші мїтять. Кр. — Назначив кавуни, які краці. Кр. — Онде злодій штемпований кайдани волочить. К. Ш.

2. лүчити, цілити, націляти ся, у(в)лүчати (С. Ш.). — Лүчив ворону, а влүчив корову. н. пр. — Як лүє, то не проливає, як бєє, то добре влүчає. н. пр.

3. вáжити (С. Аф.); натякати. — Він важить бути головою. С. Аф. — Ой важу я, важу на ту дівчину вражу. н. п. — Я з тобою вечір стою, на иньшого важу. н. пр.

Мѣта, мѣтка = мїтка, зазначка, визначка, позначка, (нарізана) — карб, (випалена) — тавро, (у лимарів) — цурка. — На ващій хустці не було мїтки. Кн. — Положав зазначку на кавуніві. Кр. — Мій віл не крадений — на йому тавро є. Кн.

Мѣткая трава, рос. *Melampyrum nemorosum* L. = брат і сестра, браткі, братники. С. Ан.

Мѣткій, ко = влүчий, но, у(в)лүчен (С. Ш.), вмітливий, во, влүчак, цілкий, меткий. — Бог не цілий, а влүчий. н. пр. — Бог хоч не скорєє, та влүчен. н. пр.

Мѣткость = влүчливість.

Мѣховщїкъ, ца = кожухарь, ка (С. Пар.), кушир (С. З.), ф(х)утряр (С. Ш.).

Мѣховщїчий = куширський. — Куширський цех. С. З.

Мѣховой = 1. хутрянйй, смущевий, лнн-тваревий і т. д. д. Мѣхъ 1.

2. міховий, бурдюговий (д. Мѣхъ 2 і 3).

Мѣхонóша = міхонóша.

Мѣхъ = 1. хўтро (С. З. Л.), фўтро (С. Ш.), вовчий — вóвки, куничий — кунї-ці, кошечий — котї, кóтики, овечий — лнн-тварь, лнн-тварї (С. З.), ягничий — смух, смўшок, смўшки. С. З. Л. — Кунтуш зелений на сїрім фўтру. Ст. Оп. К. Ст. — Піймавши барана, спокійно вівчарї лнн-тварь злүчивши, потрошили. Б. Б. — Шапка з гарного сивого смушка. — **Подбївать, подбїть мѣхонь** = ф(х)утрувати (С. Ш.), вїхутрувати.

2. міх, мішóк, шкурятиний, що в йому перевозять вино — бурдїог, бурдїок. — Кури крав, та в міх глав. н. пр. — І нїхто

не палива нового вина в старі бурдюки.
К. Св. П.

3. міх (ковальський). — Сопе, як міх ковальський. н. пр.

Мѣченіе = мічіння, значіння, таврування.

Мѣчений = мічений, позначений, таврований. (Д. Мѣтити 1). — Наша вівця таврована. Чайч.

Мѣшалка = копійстка; вілочка, віничок. (Д. Весѣлка і Мутівка 1).

Мѣшанина = мішаніна.

Мѣшати, ся = 1. мішати, змішувати, ся. — Мішати пісок з глиною.

2. тасувати, ся (карти). С. Ш.

3. перебивати, шкідити, перешкожати (С. З. Л.), на перешкодї, у перешкодї ставати (С. Л.), боронити, перечеплювати (С. З.), перебаранчати. — Служби божої слухати з набоженством, не розмовляючи, другим не перешкожаючи. Б. Н. — Коли б ви так сидїли нишком, та не перебаранчали. Лев.

Мѣшатися = 1. мішатися, плутатися, збиватися. — Новобранці на муштрі усе плутались. — Говорив багато, та все якось збивав ся.

2. втручати, ся, встрявати, вилітувати, ся, мішати, ся, сунути носа. — Ніхто між нас не втручай ся. К. Ч. Р. — Було не втручати ся не в своє діло. Кн. — Не сунь носа до чужого проса. н. пр. (Д. ще під сл. Вушнватися).

3. мішати, ся, божеволіти, з глїзду збивати, ся.

Мѣшень = перебрювання.

Мѣшетчатий = мішечковий.

Мѣшечекъ = д. Мѣшокъ (здр.).

Мѣшечний = мішковий, лантуховий, торбинковий (С. Ш.).

Мѣшканіе = гаяння, баріння, бавлення.

Мѣшкати = гаяти, ся, барити, ся, забаряти, ся. — Іди та не гай, ся, швиденько вертай до господи. Кн. (Д. ще під сл. Мѣдлїть).

Мѣшковатий = 1. лантуховатий, бахматий (С. Ш. про одєжу).

2. (про чоловіка) — міхуватий, вайлакуватий, вайло, лантуховатий, лантух.

Мѣшконосєць = міхоніша.

Мѣшкотї, мѣшкотний і т. д. = д. Мѣдленість, медлительний і т. д.

Мѣшокъ, здр. мѣшечекъ = 1. міх, мішок, здр. мішечок, великий — лантух (С. З.), здр. — лантушок, пів мішка — клїнок, клїночок (Чайч.), малий — торба, тор-

біна, торбешка, торбинка (С. Ш.), по-дорожній, подвійний — сакви (С. З.), саківки, бесаги, з вірвовок — киса, теж, на сіно — пихтір, з міховини або ряднини, що в йому дають овес коням — рѣптух, торба, що з вівсом вішають коням на морду — шанька, торба, зшита з різних клаптиків — писанї торба, маленька на сир, пішоно то-що — вірок, ворочок, край у мішка — гузирь. — Кури крав, та в міх клав, кури сокоцуть та в міх не хочуть. н. пр. — Наякав міх, то й торби стрішно. н. пр. — Наговорив три мішки гречаної вовни. н. пр. — Де можна торбу, там лантуха не треба. н. пр. — З чужої торби хлїба не жалують. н. пр. — Як їду в гостину, то беру хлїб в торбину. н. пр. — Носить ся, як циган з писаною торбою. н. пр. — Узяв саківки в дорогу. Ос.

2. д. Мѣхъ 2.

3. (про чоловіка) — вайло (С. Аф.) лантух і д. Мѣшковатий 2.

Мѣшанинъ, мѣшанка = мішанин, мішанка, мішаночка. — Ой ти знав, на що брав мішаночку з міста — я не їла й не їсти му гречаного тіста. н. п.

Мѣшанишка (зневажливо) = мішанчук. С. З.

Мѣшанскій = мішанський.

Мѣшанство = мішанство.

Мягкій, ко = 1. мягкий, мякий (С. З.), мякий, мякий, ко (С. Л.), про землю — пухкий.

2. (про чоловіка) — мягкий, лагідний, делікатний, по.

Мяговатий = мягенький, мякенький.

Мягкость = мяжкїсть (Чайч.), мякотї, мякотї. С. Жел. Л. — Як постелю сіна, то така мягкота спати. Кн.

Мякотїль, Molluscus = мякун. С. Жел.

Мякотїль = мягкий, мякий.

Мягчайшій = наймякшій.

Мягче = мякше.

Мягчить, ся = мягчити, мякшити, ся.

Мягчїть = мяжкнати, мякшнати.

Мязгї = д. Мезгї.

Мяздрї = д. Мездра.

Мякіна = полова. С. З. Л. — Старого горобця на полові не обдуриш. н. пр. — Слово — не полова. н. пр.

Мякинникъ, ца = половник (де складають полову).

Мякинний = половняний.

Мякишъ = 1. мякушка, мякушка (С. Л.), мякушка, (з глевкого хлїба) — глевтїяк,

глевч'ак. — Він любить шкворинку, а я м'як-кушку.

2. М'ЯКУШ, частіше М'ЯКУШІ (м'яка частина тіла).

М'якнуть = м'я́кнути, м'я́кнути, м'я́кшати.

М'якоть = м'якіш, м'якушка (д. теж Мезга), гарбуза, дині — жабуриння. Ман. — Округ кістки уся м'якушку обрізав. Ки.

М'якушка = гнилиця, гниличка (про грушки то що).

М'ялиця, м'ялка, м'яло = терлиця, терниця (С. III.), що нею починають розбивати коноплі — бительня, бительниця. — На городі терлиця сама тре. н. п. — Вона така, що постає сім терниць, то переб'є. Лев.

М'ямли = І. хамеліти. — Як я молодю була, по 40 вареників їдала, а тепер хамелю, хамелю, на силу 50 умелю. н. пр. 2. м'ямрити (С. З.), п'яп'яти, хамаркати, харамаркати. С. З. III. — Щось собі м'ямрити під ніс. — Та по молодечі, а не по черпечі харамаркати. К. III.

М'ямля = копотун, мамот, макуха, лемішка, мамалига (про чоловіка).

М'ясистий = м'ясистий; гладкий, товстий.

М'ясникъ = різник (С. З. Л.), жінка його — різничка (С. З.), дочка — різниківна, син — різниченко. — М'ясникомъ бытъ = різникувати. Чайч. — Теля щедесь, а різник вже з ножем забігає. н. пр.

М'ясницький, м'ясничій = різницький. — Різницький чех. С. З.

М'ясничиха = різничка. С. З.

М'ясное = м'ясиво (С. Л.), м'ясиво. — Воно було б зовсім не диво, коли б він їв м'ясиво. Гр. — На столі саме м'ясиво і варене і смажене. Кп.

М'ясной = м'ясний. — М. лавка = різниця (С. З.), м'ясниця, ятка. — Тримаєть ся, як собака коло ятки. н. пр. — М. рядъ, р'янокъ = різниці (С. З.), м'ясниці. — Піди у різниці та купи м'яса.

М'ясо = м'я́со, м'я́со (С. Л.), здр. — м'ясцє, м'ясцє. — М'ясо баранье = баранина, махан (Ев.). — М. варєное = варєне м'ясо. — М. Гов'яжье = д. Говядина. — М. Гусиное = гусятина. — Дікое м'ясо = діке м'ясо. — М. жарєное = печєне, печєня. С. З. — М. козьє = козли́на, козля́тина. — М. кошачье = кошати́на. С. З. — Німецька ковбаса, що свининою, кошатиною і конятиною начинена. Кв. — М. кури́ное =

ку́ратина. — М. ли́на = лини́на. С. З. — М. лошади́ное = кони́на, коня́тина, коби́лина, кобиля́тина. — М. сви́ное = сви́нина, сви́жиніа, (солоне) — бужени́на. С. Л. — Не має м'яса над свинину, не має риби над линину. н. пр. — М. собачье = пейна. С. Л. — М. сомá = соми́на. — М. судака́ = судачи́на. — М. ути́ное = ути́тина, ути́тинка. С. III. — (М'ясо між ребрами) — поре́бринна (С. Л.), ре́бра, (з грудей) — груди́на, груди́нка, (з задка) — задок, огу́зок, (з черева) — почеревина, (поміж салом) — проріст.

М'ясоу́стє, м'ясоу́сть = пу́ща(є ния (С. З.), за́говіши. — На пуцання, як зав'язано. н. пр.

М'ясоу́стный = пу́щальний, пускáльний. — М'ясоу́стная пед́ля = пу́щальна пед́ля. С. З.

М'ясоу́дъ = масни́ці, м'ясени́ці. С. З. Л. — У м'ясниці́ буде наше весі́лля. н. к. — Рождєственскій м'ясоу́дъ = з'їмні м'ясини́ці.

М'ясо́ = д. М'ясо (здр.).

М'ята, рос. *Mentha L.* = м'я́та, м'я́та. — М. души́стая, М. aquatica L. = вод'яна, кінська м'ята, полі́й. — М. ди́кая, полєва́я, глух́ая, кінська, М. arvensis = драголю́б, кінська, польова́, плави́ова м'ята. — М. кудря́вая, п'їме́цкая, М. crispa Valerii Cordi i L. = кучер'я́ва м'ята. — Англійська, перечна́я м'ята, М. piperita Schm. = холо́дна м'ята. С. Ан. — М. кошачья, *Nepeta glechoma* = росхóдник. Ал.

М'ятєжникъ, ца = бунтовні́к, ця (С. Ж. З.), бунта́рь, ка, повста́нець, коло́тник, ця. (С. З.). — Пр. д. під сл. Бунтовщи́къ і Крамольни́къ.

М'ятєжницький, м'ятєжничій = бунтовни́чий, бунта́рський. (Д. Бунтовщи́ческий).

М'ятєжний = бунтливий (С. Л.), бунтовли́вий.

М'ятєжъ = бунт, повста́ння, ро́зрух, ко́лот, ко́лотнєча, ворохóбня (Гал.). — Пр. д. під сл. Возму́щеніє, Возста́ніє і Волне́ніє.

М'ятєлистий = д. Вью́жистый.

М'ятєль = д. Вью́га.

М'ятли́ка, рос. *Roa* = д. Метѣлка З.

М'ятный = м'я́тний.

М'ять, ся = І. м'я́ти, ся (С. З. Л.), ж'я́ти, ся, м'яшк'у́рити. — Не терши, не м'явши, не їсти калача. н. пр. — І тругъ

мене і мяуць мене; ще дівдуть ся в Бога ласки, що паробляць з мене паски (ніби картопля так каже). н. пр.

2. (льон коноплі) — тёрти, тїпати (С. Ш.), (солому) — мёрвити. — На городі терця сама тре. н. п. — Почала тїпати коноплі.

3. мїяти ся, мóнати ся, вагáти ся.

Мяўканьє = нявкання, нявчання.

Мяўкaть, мяўчить, мяўкнуць = нявкати, нявчати (С. З.), нявкнути. — То собака инде гавке, то закрюкає свиня, то шкодлива кішка нявкне. Сніп. — Кошени десь нявчить. С. З.

Мяхунка = д. Махунка.

Мячъ, мячикъ = мяч (С. Л.), опу́ка (С.

З. Л.). — В опуки грати. С. З. — То в дучку буяку загаяли, другі в опуки то що грати. Гр.

Мў'рний = мировий.

Мў'ро = міро.

Мўрова́ніє = мирува́ння.

Мўрова́ть = мирува́ти.

Мўропома́заніє = 1. маслосвѣтїє, собóровання ма́слом. — І маслосвѣтїє служили. К. Ш.

2. миропома́зання (царів).

Мўропома́зывать = собóровати ма́слом, мирува́ти.

Мўрохрани́тельница = мірница.

Н.

На = 1. (на питання: куди, на кого або на що, коли, на скільки, як, де на кому, коли?)

— На. — Ой не ходи, Грицю, та на вчерниці. н. п. Не тратьте, куме, сили, спускайтесь на дно. н. пр. Вийду я на гіронуку та білими ніженьками. н. п. — Кив, морг на його! Кв. Що на ноги дибки, на руки дибиді. н. п. Взяти на поруки. — А блідий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав. К. Ш. На щастя, на здоровя, на новий рік! н. пр. — Круг містечка Берестечка, на чотири милі мене славиі Запорожці свѣім трупом вкрили. К. Ш. Купив на копіюк пасіппа. Нанявсь на місяць. — Казати на пам'ять. Як на лихо, ще й жінка заперуджала. — На городі коло броду барвінок не сходить. К. Ш. — На віку, як на довгій ниві — усього буває. н. пр. На великдень на соломі... діти грались собі крашанками. К. Ш. На злодійю шапка горить. н. пр. — На тім тижні. На Миколи, та й ніколи. н. пр. — **На ве́р рўки** = до все́го, на все здáтний. — На все здатний — до любощів, до пісень. Б. Г. — **На виду́** = на видноці, на оці, на о́чах. — Поклади батіг на видноці. — **Жені́тсьє на вдові́** = взяти удову́, женіти ся з удово́ю, взяти шлюб з удово́ю. — **Похóжъ на отцá** = в бáтька вдáв ся, схóжий на бáтька. — **Стоя́ть на моли́твѣ** = моли́ти ся.

2. про, на, для, за-для. — **На слўчай** = про случáй. — **На прáздникъ, на смёрть готóвить** = про прáзник, про смёрть. — Шнє сорочку про прáзник. — Зібрав грошенят про чорний день. — На всіх не настачиш.

3. на! — На, їж! — **Вотъ тебѣ на!** = от тобі й на! от тобі й ма́єш, отó ма́єш!

Наау́каться = нагукáти ся, нагогóвкати ся. — Нагоговкались в лісі, поки зустріли ся.

Наа́хаться = на́охати ся, на́охкати ся.

Набáвить, набавля́ть, ся = набáвити, прибáвити, на́кинути, при́кинути, додáти, набавля́ти, ся і т. д., понабавля́ти, ся і т. д. — І ще накинули податі на душу по крбованцю.

Набáвка = набавля́ння, на́кидання, на́бавка, додáток, на́кидка, при́кидка.

Набáвочный = набáвочний, добáвочний, додатковий.

Набаклўши́нчать = пробáйдикува́ти, набáйдикува́ти ся. — Ще хіба не набáйдикував ся за цілий місяць без роботи?

Набалагўри́ть, ся = 1. набалáкати, набазі́кати, ся.

2. наштуква́ти, напустува́ти, ся.

Набаламўти́ть = набаламў́тити, на́колоти́ти; набрехáти.

Набалáшникъ = голóвка (С. Пар.), гáлка. (С. З.). — Патерици з срібною голово́ю.

Набаловáть, ся = напустува́ти, нажартува́ти, нажирува́ти, ся; допустува́ти ся, дожартува́ти ся, дожирува́ти ся. — Чи ти ще не пожартував ся? — Допустував ся, поки й носа собі розбив.

Набáлтывать, набóлтáть = 1. набóвтувати, на́мішувати, набóвтати, на́мішати, на́колоти́ти. — На́колоти́ корові пійла.

2. набазікувати, набазікати, наверзти, нахлявкати. — Нахлявкали чорт зна що! Хар. Чайч.

3. набріхувати, оббріхувати, обнісити, набрехати, оббрехати, обнести, понабріхувати і т. д. — Так тебе оббреше, обнесе. Б. Г. — На всіх понабріхує та повиладує те, чого й не було. Чайч.

Набальзамирова́ть = набальзамува́ти, намасти́ти.

Набали́сничать = набазікати, наверзти, попоточіти баліси.

Набарабани́ть = набарабанити, наторохтіти.

Набарáхтатися = навовту́зити ся, наборсати ся, втоміти ся, тріпаючись, борсаючись.

Набары́шничать = набарышнува́ти.

Наба́тить = розголо́шувати, роздзвонювати. — Не вспів розказати йому, а він зараз по всьому селу роздзвонив.

Наба́ть = гвалт, гвалт (С. З.), сполох. — Бить, ударити вь набать = на гвалт, на сполох дзвоцити, бити. С. З. — Ударили на сполох — збігло ся все село. — В дзвони ударили на гвалт. Кн.

Набахва́литися = нахва́статися.

Наба́ять, ся = наказа́ти, наговоріти, ся, набала́кати, ся. — Багато вже наказали про сі плуги, а вони зовсім не такі гарні. — Набесідувала, наговорила, взяла мазницю, по мед пішла. н. пр. — Набалакалися ми з кумом.

Набедерни́к = чапра́к. С. Пар.

Набедренни́к = набедренник.

Набездхльни́чать = нашко́дити, накоїти, наброїти.

Набережная = набере́жжя, побере́жжя, прибере́жжя, на(по, при)бере́жна (вулиця або дорога понад берегом). — Повештавшись по набережжю Неви, вернули ся до господи. Кн.

Набережни́й = на(по, при)бере́жний.

Набесѣ́доватися = наговоріти ся, набала́кати ся, нарозмовляти ся.

Набива́льщикъ = вибі́йчик, вибі́йщик.

Набива́ть, наби́ть, ся = 1. набива́ти, наби́ти, понабива́ти, (гвіздки) — цвяхува́ти (С. З.), нацвяху(шку)вати. С. Л., (клинци) — клинцюва́ти, наklinцюва́ти. С. Л. — Набив багато дичини. С. Л.

2. набива́ти, нато́птувати, напиха́ти, напакóувати, наби́ти, нато́пати, напиха́ти, напакóувати (С. Л.), ся, понаби-

ва́ти, понапиха́ти і т. д. — Напхав у пихтір сіна. — Лисичка виїла з пирога мачок, а туди напхала сміттятка. н. п.

3. набива́ти, наби́ти, понабива́ти, ся. — Треба набити обручі на дівку, а то зовсім розсохлась. — Чи ти вже понабивав міні дівки, чи ні? Чайч.

4. вибива́ти, виби́ти, повибива́ти. — Прийшов вибі́йчик вибивати пістрю. — **Наби́ть вь ўши** = нату́ркати (С. З.), намо́вити, набреха́ти, понату́ркувати і т. д. — Я вже знаю — це вона йому натуркала. — Понатуркають дурним в уха, а вони й вірють. Чайч. — **Наби́ть оскóмину** = пооскóмити ся, оскóму наби́ти.

Набива́ться = 1. набива́ти ся, напро́хувати ся. — Я його не кликав — він сам набив ся в гості до мене.

2. нази́рати ся, наби́рати ся. — Багачко назбирало са людей.

3. д. **Набива́ть, ся.**

Набівка = 1. набива́ння, напиха́ння, вибива́ння і т. д. д. **Набива́ть.**

2. вибі́йка (на тканині).

Набивной = 1. набивни́й, набива́льний.

2. (про тканину) — вибі́йча́ний, накра́сний. — Вибі́йчані штани. — Снідниця з гарного ситцю накрапного. Кн.

Набілки = ля́да (у ткацькій верстаті).

Набира́ть, набра́ть, ся = набира́ти, збира́ти, підбира́ти, набра́ти, ви́брати, підбира́ти, ся, понабира́ти, ся і т. д. — Набирали некрутиків в педіленьку вранці. н. п. — Набрав мішок проса. — Зібрали ся всі бурлаки до рідної хати. н. п. — Набрав ся хлопець розуму. — Набрав ся, як май груш. н. пр. — Вона набирала квітки. — Понабирали люди з гамазей життя. Чайч. — Грошей повні кишені понабирали. К. З. о Ю. Р. — **Набира́ть вь до́лг** = бра́ти на́бір. — **Набира́ть на сто́лг** = лаштува́ти е́тіл (на обід або на вечерю). — **Набра́ться о́бды** = зазна́ти лі́ха. — Вже і зазнав я ліха з тим позвом. Кн.

Набірка = 1. набіра́ння.

2. ко́шпк, козубе́нька (що з нею ходять по ягоди, по гриби то-що) д. під сл. **Корзі́на.**

Наби́тий = наби́тий, нато́птаний, напиха́ний і т. д. д. **Набива́ть.** — **Н. братъ** = рівня достатком. — **Н. дура́къ** = вели́кий дуре́нь, дурни́й, як пень, як коло́да.

Наби́ть, ся = **Набива́ть, ся.**

Наби́ться = намордува́ти ся. — Намордував ся чимало, поки сяк так укоськав його.

Наблевать, наблѣвывать = наблювати, нарігати, наблѣвувати, понаблѣвувати. — Понаблѣвував скрізь.

Наблєать, ся = намікати, набєкати, ся. **Наблѣнїть** = наблѣшити, напустити бліх.

Наблѣнїться = насобачити ся.

Наблудить = наколобродити, нашалобродити.

Наблюдатель, пица = 1. наглядник, ця, наглядч, ка. С. Жел. Пар.

2. доглядник, ця, доглядч, ка, дозорця (С. З.), дозорний. — Ти доглядник за лісом, ти й станеш в одвіті. Кн. — Бач, чортова доглядка таки взділа. Кн.

Наблюдательность = доглядність, спостереження. — Усе своє спостереження він вложив в отес діло. Кн.

Наблюдательный = наглядний, доглядний; д. Внимательный.

Наблюдать = 1. наглядати, роздивляти ся, стєжити, примічати, спостерегати. — Астр ном, що спостерегає зорі... Кн.

2. доглядати, назирати, пильнувати. С. Л. — Доглядати за дітьми. — Треба добре пильнувати ліса, щоб не крали. — Пильнуй свого носа, а не мого проса. н. пр. 3. берегти, хоронити, заховувати.

Наблюденіє = наглядання, нагляд, спостереження, доглядання, догляд, дозір. — Автор додає і власні спостереження коло фонетики полішуків. Кн.

Наблюдник = пікришка (на блюдо).

Наблюсти = доглянути, допильнувати.

Набогатить, набогащать, ся = збагатіти, збогащати, ся.

Набожничать = бути богобоязливим, побожним, (іронічно) — живім до Бога лізти.

Набожность = набоженство, побожність (С. Л.). — Служби божої треба слухати з великим набоженством. Б. Н.

Набожный, по = побожний, по (С. Л.), богобоязливий, во, богомільний, святотобжний, по. — Такий побожний зробив ся: ні празника, ні педілі не пропустити. н. к. — Народ побожно хрестив ся. Кн. — Побожний, як жид подорожній. н. пр. — А той тихий та тверезий, богобоязливий. К. Ш. — Святотобжна жінка. Хар. Чайч.

Набѣйка = 1. вибійка (Кн.), вибіванка, особлива пістря (тканина).

2. ключ (до гайки).

3. набивач, набіяч (у бондарів).

Набѣйникъ = 1. шомпол. — Почав набивати рушницю, а шомпол й злавав ся.

2. товкáč.

Набѣйчатый = вибіичаний, вибіиваний. — Мої мішки прикметні — з вибіваної десятки. Кн.

Набѣйщикъ, ца = вибіичик, вибіипчик, ця.

Набѣкий = кривий, кривобѣкий. — Кривобока хата.

Наболтать = д. Набалтывать.

Наболтаться = набалакати ся, понабалакувати ся, набазікати ся, понабазікувати ся. — Набалакались ми з кумом. — Оце подруги: як зійдуть ся, так і не розлучать ся, — чи ви вже понабалакували ся? Чайч.

Наболший = старший в сім'ї.

Наболѣлый = наболѣлий, натружений. — Натруженою рукою не напишеш рівно.

Наболѣтъ = наболіти, розболіти ся.

Набористый = збористий, рясний. — Збористі рукава. — Ряса свита.

Наборка = набірання.

Набормотать = набурмотати, намурхотати.

Наборный = 1. набірний.

2. збірний, штукований. — **Наборная збрѹя** = цвяхована збрѹя.

Набороздить = наборозинити, наскородити, надряпати, начеркати. (д. **Бороздить**).

Наборонить, набороповать = наборонити, лаволочити, наскородити. (д. **Боронить** 2).

Наборщикъ = 1. наборщик, складач (в друкарні). С. Жел.

2. вербівник (що вербує людей до війська). — Як колись були вербівники та вербували до війська. н. о.

Наборъ = 1. набірання, набір, бранка (С. Ш. Фр.). — Бути ж міні у неволі, у некрутському наборі. н. п. — Стережити ся парубочки, либонь бранка буде. н. п.

2. набір, складання (друкарське).

3. **наборъ орудій, инструментовъ** = справа, справилля, начиння, припас. — Прийшов швець зо всім своїм справиллям.

Набрáживать, набрѣсть = 1. набродити, натрапляти, над(г)ибувати, набресті, натрапити, над(г)іпати. — Ідучи в ліс, надідав зайця. н. к.

2. зіходити, збирати ся, згромажувати ся, скіпчувати ся, зійти ся, зібрати ся і т. д., поєходити ся, позі-

ходити ся, позбіра́ти ся і т. д. — Зібрали ся всі бурлаки до рідної хати. н. п.

Набра́живать, набродіть = наловлювати, наловіти риби волюком.

Набра́живаться, набродіться = находити ся, набродіти ся, наволочіти ся, натиня́ти ся.

Набра́жничаться = нап'яти ся, налига́ти ся, патіюжити ся, насмокта́ти ся, нахлю́щити ся. — Налигав ся так, що ледве ноги волочить.

Набраніть, ся = наля́яти, ся. — Не тільки не бив, а й не палавав ніколи. Ск. — Я ще не налялася, а він міні перебив. К. К.

Набра́сывать, набросіть, набросіть = 1. накида́ти, накі́дати, наскида́ти, понакида́ти, нашпурля́ти. — А лисичка... все киди по риби́ на дорогу, все киди... От, як накідала вже багато, тоді нишком і сама злізла. п. к. — Понакида́ли скрізь. — Наскида́ли самих денежок стільки. К. 3. о Ю. Р.

2. робіти, зробіти на́рис. — Тільки зробив нарис — багато ще роботи.

3. накида́ти, накі́нути. — Накенув свиту на опашку, та й побіг.

Набра́сываться, набросіться = накида́ти ся (на кого або на що), наскіпа́ти ся (на кого), допада́ти ся, дорива́ти ся (до чого), накі́нути ся, наскіпа́ти ся, допа́сти ся (С. Л.), дорва́ти ся. — Собаки накипу́лись на його. — Такий заде́рикуватий — як наскіпав ся на мене, так і лізе до бійки. Чайч. — Допав ся, як кіт до сала. п. пр. — Вже допав ся до вареників. С. Л. — **Набра́сывается тїнь** = падає тїнь.

Набра́ть = д. Набира́ть.

Набрѣдѣть = наверзти, напелести. — Мало чого слабий не наверзе, коли йому щось марить ся.

Набрѣсть, набродіть, ся = д. Набра́живать, ся.

Набрѣдный = прибу́дний, пригу́льний. Прибу́дний собака. — Від прибу́дного псаки не діждеш ся дяки. н. пр. — Пригу́льна кобила.

Набрѣдъ = на́волоч. С. Л.

Наброи́зировать = набронзува́ти.

Набро́сѣть, набросіть = д. Набра́сывать.

Набри́згать, набри́згивать, ся = набри́зкати, напри́скати, набри́зкувати, ся, понабри́зкувати і т. д. д. Бри́згать. — Ач, понабри́зкував скрізь. — Набри́зков чорнилом.

Набри́зжать, ся = набурмота́ти, ся, на-

бурча́ти, намурмота́ти, намурча́ти, ся (Д. Брюзжа́ть).

Набры́кать = наверзти, наторочити, напелести (изиком).

Набры́нчать, ся = набрызча́ти, набрызко́тити, ся. (Д. Брызжа́ть).

Набу́равить = насвердлити, навертіти, понасвердлювати, понави́рчувати. — Понасвердлював дірок.

Набу́хать = набу́хати, накі́дати (багато).

Набу́хлый = (на)розбу́хлий, набры́клий, набубня́влий.

Набу́хнуть = (на)розбу́хнути, набры́кнути, набуча́вити, набубня́вити. — Дошка набу́хла. — Обручі розбу́хли в копанці. — Мокрі сорочки набры́кли. Лев. — Ноги набры́кли. Лев. — Горох набубня́вів.

Набу́чить = назолити, налу́жити. — Сорочки вже назолили.

Набу́шевать, ся = набушувати, набу́яти, ся, (про воду) — набурха́ти, нахви́жувати, ся (тільки про бурю), нави́хорити, ся.

Набу́инить = набушувати, набу́яти, на́гвалтува́ти.

Набу́гать, набѣ́жать = 1. наздоганя́ти, доганя́ти, наганя́ти, настига́ти, на́здогна́ти і т. д. д. Догна́ть.

2. набіга́ти, наско́кувати, набі́гти, наско́чити. — Ненароком набі́г коном на його і збив з ніг. — Човен наско́чив на корчі і трохи не перекинув ся.

3. збіга́ти ся, набіга́ти, на́збіга́ти ся, збі́гти ся, набі́гти, позбі́гати ся, понабі́гати. — Набі́гло багато людей. — На́гвалт збі́гли ся люди. — Мірку проса ви́сипав, — на́збі́гло ся такого до біса курей. п. к.

Набу́гать, ся = добігати ся, набігати, ся. — Добі́гав ся, поки ноги наму́лив. — Діти набі́гали ся, та зараз спати.

Набу́гъ = на́пад, наско́к. — Татарські напади до́вог руйнували Україну. — **Дѣла́ть набу́ги** = набіга́ти, на́падати. — Кримські Татари почали набігати на Україну і дуже грабувати її. Др. — **Набу́гомъ** = наско́ком, на́гле; несподі́вано; уривками. — Він тільки уривками буває дома, а то все коло пана.

Набу́доку́рить = нашко́дити, набро́їти.

Набу́детвоваться = набі́дувати ся, на́лихувати ся, зазна́ти біди, ліха, го́ря. — Зазнав я там чимало ліха.

Набу́жать = д. Набу́гать.

Набу́ливать, набу́лѣть, ся = білі́ти, на-

білювати, побілювати, нати́рати, ся (крейдою, блейвасом то-що), побі́лити, набі́лити, натерти, ся. — Треба побілити стіни. — Справ красило і білило, щоб я личко набілила. н. п.

Набѣло = на́чисто. — Перепиши начисто.

Набѣється = накази́ти ся.

Набѣноваться = на́лютовати ся, нака́зати ся.

Нава́га, риба *Gadus collaris* = нава́га, дорш (С. Пар.).

Нава́живать, наво́зять, навезти́, ся = наво́зити, наве́зти, ся, понаво́зити. — Навезли гною на поле. — Раніш було багато навозили тютюну на ярмарок. — Понавожено їй усіхних подарунків. Чайч.

Нава́кситъ, ся = нава́ксувати, ся. — Наваксував москаль вуси, як чоботи.

Нава́ливать, навалі́ть, ся = 1. наверта́ти, нагні́тати, нава́лювати, ся, наведе́ннї, нагні́тити, навалі́ти, ся. — Навернули колоду на... — Прийшов, аж там змій каменем навернений. н. к. — Треба нагнітити сир.

2. накла́дати, наки́дати, наванта́жувати, накла́сти, ся і т. д. понакла́дати і т. д. — Наклали повну повозку. — Хоч як було навантажиш віз снопами. К. Х.

3. нахилі́ти, нахили́ти, ся, понахилі́ти, ся. — Нахилий на бік. — Стіла нахилила ся.

4. напоси́ти, нанесе́ти, ся, понапоси́ти. — Це аж з Буковини занесло (водою) стільки корчів.

5. збіра́ти ся, зібрати́ ся, насуну́ти. — Зібрало ся на ярмарок чи мало люду. — Насунуло людей до шинку.

6. нава́лювати, нава́лити (в картах, в грі у воза). — Бий і навалюй.

7. нава́лювати ся, навалі́ти ся, понава́лювати ся. — Навалило ся багато землі у криницю. — Не навалило ся на мене.

8. д. Набра́сываться.

Нава́лка = 1. нава́лювання, наки́дання і т. д. (д. Нава́ливать).

2. Віз (гра в карти). — Давайте грати у воза.

Нава́ль, нава́льщина = кучу́гура, (хворосту, дому) — ва́лява. — Отаку кучугуру накидали.

Навалі́ть, ся = 1. навалі́ти, нафа́лювати. — Багато сукна навалили.

2. накі́дати. — Як вдарили з семи гармат у Середу в анці, накидали у годину жидів повні шанці. н. п.

3. навалі́ти ся, попова́літи ся. — Ко-

ли ти встанеш з ліжка? Чи ще не навалив ся?

4. наля́пати, наба́зграти (С. Л.), надрі́пати, скомпо́нувати, написа́ти на швидку́ ру́ку, абі́-як.

Нава́ра = 1. нава́р; шум, шумові́на, шумові́ння, ска́лки, пі́на (у страві). — Від ситого м'яса більше навару. — Зміи шумові́ння з борщу.

2. пій́ло (варене собакам).

Нава́ривать, наварі́ть, ся = нава́рювати, наварі́ти, ся, понава́рювати; прива́рювати, приварі́ти, (сталі) — наста́лити. — Наварила й напекла, це для кого, для Петра. н. п. — Понаварювано багато, а їсти нікому. Чайч. — Треба попести в кузню наварити леміш. — Насталив сокиру.

Нава́рка = 1. нава́рювання, прива́рювання.

2. нава́рка, прива́рка. — Від леміша приварка відпала.

Наварі́ой = 1. сі́тий. — Ситий борщ. 2. наварі́ий, прива́рений. — Наварне долото.

Нава́рь = д. Нава́ра 1 і Нава́рка 2.

Нава́стривать, наво́стрить, ся = наго́стривати, нато́чувати, ся, наго́стри́ти, ся, понаго́стривати, ся. — Треба нагостри́ти сокиру. — Понагострой ножі!

Чайч. — **Наво́стрить лѣ́жи** = уті́кти, наки́вати п'я́тими, да́ти тя́гу, дра́ла, дму́хача. — А він хап скрипку, тай дав дра́ла. — **Наво́стрить у́ши** = насторо́жити, насторо́жити, нашо́рошити у́ха. С. З. — Еней наш насторожив уха. Кот. — То він одно ухо напоро́шити. К. Х.

Наво́стрить ру́ку, наво́стриться = набі́ти, налама́ти ру́ку, насоба́чити ся. — Він в сьому ділі набив руку.

Навахля́ть = зля́пати, наба́зграти, зро́бити абі́-як.

Нава́щивать, наво́щитъ, ся = во́щити, ло́жити, наво́щити, палощі́ти, ся. — Навощила питки. — Поміст ложили йому ці́лий ранок, — палощили, аж сие, а він і не подякував. Кл.

Наведе́ние = на́від. С. Жел.

Навезти́, навезть = д. Нава́живать.

Наверга́ть, наведе́гнуть = накі́дати. — Накидали цілу кучугуру.

Наверга́ться, наведе́гнуться = накі́дати ся, накі́нути ся, кину́ти ся. — Шуліка кинула ся на курчат.

Навернѹть, наведе́тывать, ся = 1. наведе́тити, накру́тити, намота́ти, наві́ти,

ся, навірчувати, накручувати, намотувати, навивати, ся, понавірчувати, понакручувати, ся і т. д. — Навертіти павісню конопель. — Віршовка накручується на вал. — Намотала шитки.

2. прикрутіти, прикручувати, ся, (про швинт) — зашрубувати, зашрубівувати, ся. — Прикрути гайку.

3. (про сльози) — набігти, підступити, набігати, підступати.

4. навинути ся (С. З. Л.), трапити ся, лучити ся. — Навинули ся гості. — Нікому не пребачаючи, рубав в пеня, хто тільки навинув ся. Л. В. — Лучив ся прасол і закупив усіх кабанів. — Гість трапив ся.

Наверстать, навёрстывать = нагнати, надолужити, наганяти, надолжувати. — Та він своє пажене, хоч і дуже на їх тратить ся. — За тих пару неділя хотів надолжити те, що за сдобав за скільки літ. Фр. — Наймитку! чого ти рано встав? — Та я своє, папочку, то одяганнячком то обуваннячком надолжу, п. пр.

Навёртка = 1. навірчування, накручування.

2. свердління (свердлом або шилом).

3. гайка; шруба, шрубка (С. Л.).

4. свёрдлих, правушник. — Гвіздок не йде, коли б правушник був, щоб навертїти. Ки.

Навёртывать, ся = д. **Навернўть.**

Навертїть, ся = 1. навертїти, накрутіти, ся і д. **Навернўть 1.** — Накрутили ся, танцюючи метелиці.

2. насвердлити, навертїти (свердлом або шилом). — Треба насвердлити дірок, та тоді й прибавати.

Навеселїться = навеселїти ся, нагуляти ся, натїшити ся.

Навеселъ = під чаркою, на підпїтку. — Гості бїли навеселъ = гості були під чаркою, веселенькі, малі тріхи в голові. — Не то щоб були п'яні а під чаркою усі були. Ки.

Навестї = д. **Наводїть.**

Навзнїчь = навзпак (С. З.), навзнакі (С. Л.), горїлиць, горїниць, до горї черева (С. З.), про плавання — голї черева. — Унав навзпак. — До горї черева лезати. С. З.

Навзрїдъ = ридма, ридяючи. — Вона ридма ридала. Ки.

Навзрїзъ = 1. нанарїз, нарозрїз. — Купуй кавуна нанарїз і як поганий буде — не бери.

2. вщертъ, ущертъ (С. Ш.), про рідке — поїнця (С. З.). — Дав він мірку не з верхом, а вщертъ. — Зерно міряється ся ущертъ. С. З. — Налив по самі вінця.

Навивать, навїть = 1. навивати, накручувати і т. д. **Навернўть 1.**

2. прїсукувати, прїплїтати, прїсукати, прїсучїти, прїплестї. — Прїплїв батїг, а то наконешник зовсім збїв ся. — Треба прїсукати мотузок.

3. наплїтати, наплестї, понаплїтати, ся. — Понаплїтали вінків такого багато, що на всіх стане.

4. накла́дати, накла́сти, понакла́дати (про сіно й солом). — Понакладали вози сіном.

Навивка, навївъ = навивання, намотування, накручування.

Навїгація = навігація; плавба (С. Пар.). — В осені погана плавба: холодно, вітряно.

Навїзжать, ся = наверещати, ся, (про собак) — наскавучати, ся.

Навїнтіть, навїнчивать, ся = 1. нагвинтіти, накрутіти, нагвинчувати, накручувати, ся. — Треба накрутити гайку.

2. нашрубувати, нагвинтіти, ся (наробити шрубів).

Навїра́ть, навра́ть, ся = набріхувати, набрехати, ся, понабрїхувати. — Хтось мухам набрехав, що на чужинї краще жити. Б. Г. — Набрешуть ся та й перестануть. Б. Г. — Нікого не помишувала, — на всіх понабрїхувала. Чайч. — **Навра́ть єть три ко́роба** = наказав єїм мішків гречаної вівни. п. пр.

Нависать, навїснуть = звисати, нависати, спадати, позвисати, звїснути і т. д. — Волося звисає до очей. — Стріха нависла.

Нависѣть = повїсїти. — Недовго повисїла нова свита — зараз і пропав.

Навїть, ся = д. **Навивать, ся.**

Навлїживать, навлїжить, ся = наволо́жувати, намо́чувати, наволо́жити, намо́чїти, ся, одволо́жити ся. — Сухе, як прїсок, треба наволо́жити. — Коли-б дощ, то тютюн одволо́жив ся-б, тоді й класти.

Навлє́кати, навлє́ч = 1. наволі́кати, на́таскувати, на́носити, наволо́кті і т. д. — Чи бач стільки гризюки наволі́к. — Напєєдо водою багато мулу.

2. наволі́кати, наволо́кті. — Од Бога помстї наволі́кає. Л. В. — **Навлє́ч є́днѣ** = наволо́кті, наклі́кати, бідѣ, лі́хо, пеню́.

Наводїть, навесть = 1. наводіти, на-

вести, направляти, напівити. — Направив мене, де шукати покрадених коней.

2. наслати, наслати. — Наслав Бог на людей кару.

3. наводити, навести. — Навів ласку.

4. наганяти, завдавати, наганяти, завдати. — Наганяли йому холоду — нехай наперед так не робить. — Завдав жалю. — Не завдавай серцю жалю, бо я в чужім краю. н. п.

5. направляти, напівити, напівити, напівити. — Взяв та й направив на його рушницю.

6. наводити, понаводити, навести. — Понаводила повну хату парубків.

Навóдка = навóдіння.

Наводі́не = по́вінь (Кр.), по́відь (С. З.) і д. ще **Водопóльє**. — У весну така була по́вінь, що на низу усі хати затопило. Кр. — Так багато людей, як о повіді води. н. пр. — От великонна повідь буде. Кв.

Наводня́ти, наводни́ти, ся = залива́ти, затопля́ти, підтопля́ти, зали́ти, ся, підтопи́ти, ся, пони́ти водо́ю. — Це літо вода з Дністра затопила не тільки городи, а й виногради. — Така повідь, що аж село підтопило. — Вода поняла усю землю. Опатович.

Навóдок, частіше мн. навóдки = д. **Водопóльє**.

Навожді́не = навожді́ння; ма́на. (С. З.).

Навози́ть = д. **Нава́живати**.

Навози́ти, ся = навози́ти гно́ю на по́ле, ви́гноювати — Ви́гнола наша економія цей год 25 десятин. Чайч.

Навози́тися = 1. награти́ти, ся, нажартувати́ти, ся, напустувати́ти, ся, накази́ти, ся.

2. накліпати́ти, ся, наморочи́ти, ся, намордувати́ти, ся.

3. навози́ти, ся. — Перед Різдом що року навози́ти, ся на базар багато ковбас, а сей рік щось мало.

Наво́зник = 1. во́зій (що гній возить).

2. по́ле ви́гноїне.

Наво́зний = 1. гно́йовий (С. Л.), гнійний, гно́йний. — Гнійна калюжа. — **Наво́зний жу́к** = гно́йові́к. — Гно́йовики роблять з того гною гальки, та й котють їх. Степ. О. — **Наво́зне то́пливо** = кі́зяк. С. З.

2. привозний. — Привозна риба, а у нас зовсім немає.

Наво́зня = гно́ярка, (де був гній) — гно́йови́ще, гно́їще. С. Аф.

Наво́зь = 1. гній (С. Аф. З. Л.), здр. — гно́йок, після свиней — гайно́ (С. Аф. З.),

барлі́г, рідкий — гно́ївка, багно́, замерзлий або сухий, що йде на топливо — кі́зяк, ку́ряк. — Поги в гно́ю, та руки в ло́ю. н. пр. — Коли в дворі гно́йок, то і в борщі пашо́к (єсть мнєще). н. пр.

2. приво́з. — Сьогодні зовсім нема привозу на базарі.

Наво́й = наві́й (д. під сл. **Верета́к**).

Наво́йня = ва́г у ко́ловоро́та або ба́раня́ (д. **Воро́ть** 2).

Навола́ківати, наволо́ч = навола́кати, наволо́кти, (про хмари) — нахма́рити, ся, заволо́кти хма́рами. — **Навола́ківаеть** = хма́рять ся. — Ой хмарить ся, дощ буде. н. п. — **Наволо́кло на не́бѣ** = нахма́рило, ся, заволо́кло хма́рами. — Нехай ви́яснить ця, а то бач, як захма́рило. н. пр. — **Наволо́ч сѣти** = покрити сѣткою.

Наво́лока = (верхня) — по́шивка (С. З. Л.), по́шиванка, пно́ді — на́волока (перша, в котру насипають пір'я або пух) — на́пірник (С. З.), на́пірниця. — Треба на подушку нову по́шивку. — Подушок 2, на́воло́к 4. Ст. Оп. Київ. Ст.

Наво́лок = на́м'ул, лу́ки за́м'улені.

Наво́лочка = д. **Наво́лока**.

Наво́лоч = д. **Навола́ківати**.

Наво́пять = насмерді́ти, набзді́ти, напсобо́тити, напшо́бити, напшо́кати, (надто) — накру́тити.

Наво́пять, ся = наго́лоси́ти, нагала́сува́ти, на́репетува́ти, ся.

Навора́живати, наворо́жити = 1. наво́ро́жувати, намовля́ти, наші́тувати, на́чаро́вувати, насила́ти, наворо́жити, на́мови́ти, на́шепта́ти, на́чарува́ти, на́сла́ти, наві́дмува́ти. — Ота чарівниця на́чарувала йому, що немов слабий став. — Йому на́славо соняшниці.

2. виворо́жувати, віворо́жити. — Сьогодні не багато виворожила.

3. наві́щува́ти, на́пророкува́ти.

Навора́чивати, навороти́ти = 1. на́верта́ти, на́верну́ти. — На́вернути млин.

2. д. **Нава́ливати** 1 і 2.

3. на́кида́ти, на́кину́ти. — На́кинули йому десяти́кувати.

Наворова́ти = на́кра́сти.

Наворо́жити = д. **Навора́живати**.

Навороте́нь = ву́лик, ко́ло́дка. — Коли чистий ву́лик, та ще й на́вощений, то й ри́сїдатиме. — В мого свата 150 **навороте́нь** бджіл.

Навороти́ти = д. **Навора́чивати**.

Наворошіть = накідати вóрох (хліба).

Наворча́ть, ся = набурча́ти, намурча́ти, пагари́кати, ся.

Навоскова́ть = навоши́ти.

Навостри́ть, навостря́ть, ся = д. Нава́-стрива́ть, ся.

Навохрива́ть, навохри́ть = натира́ти, на-те́рти вóхрою.

Навра́ть, ся = д. Навира́ть, ся.

Навреді́ть = нашко́дити, вшко́дити, по-шко́дити, наробі́ти шко́ди. — Багато він мі́ні нашкодив тими брехнями.

Навря́дъ = навда́ку, трóхи-чи, навря́д.

Навсегда́ = на ві́ки, по ві́к, до ві́ку, назавжди́, назавше́. — Деся́ ти мене, мо-лодо́ю, на ві́ки покинув. н. п. — Тарасові здавало ся, що наді́в його на ві́ки зникла. Кн. — Я друго́й не люби́в і люби́ть не бу-ду, тебе́ ж, мов серденько́, по ві́к не за-буду. н. п. — Їго́ ж сьвятим молитва́м от-даємо́сь назавше́. Київ. Ст.

Навска́чъ = навза́води (С. З.), навско́ки. — Пусти́в коня́ навза́води і скоро до́йхав.

Навстрі́чу = назу́стріч (С. З.), назді́би, (ловлячи кого) — навперейми́. — Аж тут мі́ні невістка́ назустрі́ч. Г. Бар. — Біжи навперейми́, то пийма́еш.

Навтилі́ть, Nautilus = кора́блик (ракуш-ка). С. Жел.

Навйка́ть, навйкну́ть = звика́ти, при-вча́ти ся, приви́чаюва́ти ся, звикну́ти, приви́чти ся, приви́ча́ти ся. — Та вже приви́чила ся до ді́ла.

Наві́къ = зві́чка, наві́чка. С. Л. — Він має́ вже навичку́ до сього́ ді́ла. Пр.

Наві́ться = наві́ти ся, (про людей) — наго́лоси́ти ся.

Навйо́чива́ть, ся, навйо́чити = навйо́-чувати́, навйо́чити. — Навйо́чив коня́, сів і в одну́ ніч верхи́ проби́г до Черка́сів. Кн.

Нав'я́ать, нав'я́ють, ся = наві́вати, наві́-яти, (сні́гу, піску) — намі́тати, наме-сти́, понамі́тати. — Понамі́тало кучугури́ піску.

Нав'я́дыва́ть, нав'я́даться = наві́дува-ти́ ся, одві́дувати́, дові́дувати́ ся, на-ві́дати ся, одві́дати, дові́дати ся. — Ти пенаві́дував ся до не́ї? Кн. — Вона́ в мене́ не обі́дала, тільки́ мене́ та́ й одві́дала. н. п. — Ба́тько пі́шли одві́дати́ дя́дка — Ік Спа́су там, чи́ що, дові́дуєть ся до ме́ду, аж́ йому́ пчо́ли на́носи́ли це́ менше́. К. З. о Ю. Р.

Нав'я́ива́ть, нав'я́ють, ся = наві́ювати́, наві́яти, ся. — Наві́яла 10 мі́шків про́са.

Нав'я́ри́ть = наві́рити, набо́ргувати́, на-

дава́ти на́бір. — Шивка́рочка мене́ зна́в, на 100 ру́блів наві́рие. н. п.

Нав'я́рно = певно́ (С. З.), за́певне (С.З.Л.), на́певне, спра́вді́, дій́сне. — Пам'я́таю. як спита́ла я Мико́лу в пер́вий раз, бо за-певне́ я не зна́ла. Кон. — Це́ я дій́сне зна́ю. Кр.

Нав'я́рною, нав'я́рняка́ = на́певне. С. Л.

Нав'я́силь, ся, нав'я́шати́, нав'я́шива́ть, ся = 1. пові́шати, наві́шати, наві́шувати́, ся, понаві́шувати́, порозві́шувати́. — Пові́шай, сорочки́ на го́рищі. — Порозві́шували́ скрі́зь, що́ й про́йти не мо́жна.

2. наві́сити, наві́шувати́. — Треба́ на-ві́сити́ двері́ на заві́ски.

3. зва́жити, одва́жити, зва́жувати́. — Треба́ зва́жити́ сіль.

4. нахили́ти ся, схили́ти ся, похили́ти ся, нахили́ти ся і т. д. — Сто́їть яви́р над водо́ю, в воду́ похили́в ся. н. п.

Нав'я́стить, нав'я́щати́, ся = наві́дати, одві́дати, прові́дати, пере́відати, пі́ти на про́віди, наві́дувати́ ся і т. д. — Кого́ Бог люби́ть, того́ й наві́дує. н. пр. — Ой по́лети, гля́ко, де́ мій рідний ба́тько, нехай мене́ одві́дає, коли́ йому́ жалко́. н. п. — Вони́ там бу́ли, та́ й її́ відві́дали. Чайч. — Вона́ в мене́ не обі́дала, тільки́ мене́ пере-ві́дала (друга́ одмі́на: одві́дала). н. п. — Мене́ мати́ прові́дала, вона́ в мене́ пообі́да-ла. н. п. — Не́ прийшло́ в думку́ прові́-дати́ її́. Кн.

Нав'я́сь = 1. дашо́к, над та́нком — під-да́шня (С. З.), над ворі́тьми — острі́шок, від покрі́влі дере́в'яної́ або за́лізної́, що́ виступа́є напе́ред — підда́х, підда́шня (С. Л.), від соло́м'яної́ або оче́ретьяної́ — стрі́ха (С. З. Л.), край́ її́ — острі́шок, острі́шина.

2. пові́тка (С. З. Л.), пові́ть, шо́па (С. З.), на за́їздному́ дво́рі — підсі́ння. — Чи́ я то́бі не ка́зала, як сто́яли́ під пові́ткою: не́ їдь у́ Крим по́ сіль, бо́ заста́неш під намі́ткою. н. п. — Зато́чи ві́з під пові́тку.

3. наме́т, халабу́да. — Ой на́п'яли́ ко-заче́ньки вели́кий наме́т, та́й п'ють вони́ го́рільо́чку же́ й соло́дкий ме́д. н. п.

4. на́хил.

Нав'я́тки = на́тячка, на́тякання́.

Нав'я́трений = підві́грянний.

Нав'я́тъ = на́говор, на́мова, обмо́ва і д. Клеветá.

Нав'я́чно = на ві́ки і т. д. д. Навсегда́.

Нав'я́шати́, нав'я́шива́ть, ся = д. Нав'я́-

силь, ся.

Нав'я́щати́ = д. Нав'я́стить.

Нав'я́яти́, ся = д. Нав'я́вати́ і Нав'я́-

вать, ся.

Нав'язать, нав'язувати, ся = 1. нав'язати, прив'язати, дов'язати, пов'язати, нав'язувати, ся і т. — Нав'язе-мо снопи, та вдари-мо в топи. н. п. — Треба добре прив'язати, щоб не одірвалось.

2. доплести, доплітати, ся. — Доплести панчохи.

3. накинати, завдати, накидати, завдавати (кому) клопоту.

Нав'язати, нав'язнути = нав'язати, зав'язати, застрягати, зачепляти ся, нав'язнути і т. д. — Зав'язало в зубах. — На колеса зачепило ся грязюки — по-саму маточину.

Нав'язувати, нав'язуватися = нав'язати ся (С. Л.), набити ся, причепити ся, учепити ся, нав'язувати ся, набивати ся, в'язнути, чіпляти ся. — Сама она в'язла до мене, доки... Кн. — Хіба я просив його? Він сам набив ся в гості до мене.

Нав'язень = бич, біяк. — Цін складається з ціншана та з біяка.

Нав'язний = надв'язаний, надплетений.

Нав'язчивість = набридливість, в'їдливість, уїдливість (С. Ш.).

Нав'язчивий = набридливий, в'їдливий, уїдливий, налязливий, вчепистий, причепливий. — В'язне до мене, як оса. Геть! кажу, в'їдливий. Кн.

Нав'язувати, нав'язити = нав'язувати, нав'язити.

Нагадити = 1. накаляти, напaskудити, нагидити.

2. нашкодити напакостити. (С. Л.).

Нагайка = нагай (С. Л.), ка, канчук (С. З.), карбач (С. Л.), малахай (С. З. Л.). — А нагай малюв вдовам жидівську синцу. К. Ш. — Пан звелів десятого канчуками одшмагати. О. Ст. — Келепом по плечах привітав, карбачем по спині затипав. н. д. — А козаченько оглядаєт ся і карбачем одбиваєт ся. н. п. — Татар бусурменів малахаями, як череду, у полон заганяєт. н. п.

Наганівати, нагонять, нагнать = 1. доганяти, наганяти, наздоганяти, доганяти і т. д. — Біг за ним з пів верстви, вже під лісом на силу наздогнав.

2. набивати (на пр. обручі), натягати (на пр. шнур), набити, натягти.

3. виганяти, викурювати, вигнати, викурити. — Вигнали 10 відер горілки.

4. підганяти, підганяти (вирівнюючи). — Щоб не виявилась недостача грошей, давай він підганяти розходи.

5. ваганяти, наганяти, понаганити. —

На ярмарок багато коней нагнано. — Вітер хмари наганяє. — Понагонив повен двір товару. Чайч.

6. доганяти, доганяти. — Як лежав слаббий, дуже багато пропустив, а потім треба було доганяти. — **Нагонять когось лібо** = ганяти (кого), виховляти (кому). — Почав він його ганяти і за се і за те, аж душно йому стало. — А хазяїн мене лає, ще й хазяйка виповляє. н. п. — **Нагонять тоску** = завдавати жалю. — Не завдавай серцю жалю, бо я в чужім краю. н. п.

Нагарь = нагорь (на сьвічці), жу́жेलиця (на металі), ко́ломазь (на осі від шмаровидла), зга́рь, чви́рь (в цибуху), шумовиння, сма́га (на вариві), сма́га (в роті, на устах). — Нагорь на ґнотів. Чайч.

Нагатити, нагачивати, ся = нагатити, (тарасом) — натарасувати, нагачувати.

Нагвоздити = 1. набити гвіздків, нацвяхувати.

2. набити, натовкти, накласти. — Наклали йому в погилицю добре.

Нагибать, нагнуть, ся = 1. нагинати, гнути, нахилити, нагнути, нахилити, ся. — Сердитий вітер завива, до долу верби гне високі, горами хвилю підійма. К. Ш. — Хвироточки низенька, треба нахилитись. — Нахили ся тишком-нишком над рум'яним білим личком. Руд.

2. нагинати, гнути (багато), нагнути. — Чи багато обідди нагнули?

Нагибь = нагиб (С. Жел.), коліно, нахил (С. Ж.).

Нагишка = голий, голяк, голячок.

Нагишом = голим, голяка, голицем. — Злякала ся, забула й сорочку на березі, та голицем по селу. Кн. — А він вискочив з води, тай побіг голяка.

Нагиш = д. Нагишка.

Нагладити, наглаживати = 1. вирівняти, вирівнювати, (гемблем) — вигемблювати.

2. наглядити, напрасувати, наглажувати, напрасовувати. — Ціх сорочок за день багато не нагладиш.

Наглазник = 1. наочник.

2. сітка (від комарів або від мошки).

Наглазний = 1. наочний (що на очі падаєт ся).

2. очевидний (С. З.), видимий (С. Пар.), відомий (С. Л.).

Наглазурити = політи, навести поліву.

Наглазяться = надивити ся, наглядіти ся, напасті очі, нагавити ся, натовити гав.

Наглієчки = наха́бно, нахра́пом (С. З.), наступі́єм.

Наглієць = наха́бник.

На́гло = д. Наглієчки.

Наглюда́ть, ся = нагри́зти, нагліда́ти, ся.

На́глость = наха́ба (С. З.), на́храп, нахра́па, наха́бність. — Така нахрапа, що сором і людям сказати: серед божого дві відтати дівці косу. Кн.

Наглюта́ться = наковта́ти ся, нагліта́ти ся.

Наглумі́ться = наглумі́ти ся (С. З.), наглузува́ти ся, накенкува́ти ся, наклі́ти ся (С. З.).

На́глухо = щі́льно.

На́глый = 1. наха́бний, нахра́пний. — От нахрапа людина! Крий Боже! Хоч плію на його, а він лізе. Кн.

2. д. Бурний.

Наглі́дний, но = наглі́дний, но. — Н. о́буче́нє = наглі́днє на́ука.

Наглі́дѣть = наглі́дити, наглі́нути, нази́рити, назо́рити. — Не все те руки достануть, що очі наглянуть. н. пр. — Над річкою край берега вовк гусячий табунчик назорив. Чайч. — Я вже назирила собі телячку, коли б тільки на гроші збити ся. Кн.

Наглі́дѣться = надиві́ти ся, наглі́дити ся, налюбова́ти ся, намили́вати ся. — Не надивлюсь на неї — така гарна. — Надивив ся, та й сам почав по троху робити.

Наглі́нцова́ть = наглі́нцюва́ти.

Нагна́ивать, нагно́ить, ся = нагно́юва́ти ся, нагнива́ти, нагно́їти, ся, нагни́ти. — Чирк нагнаває.

Нагна́ть = д. Нагна́ивать.

Нагнесті́, нагнесть, нагнета́ть = 1. нагні́тити, нагні́тати. — Треба нагнітати капусту.

2. нада́вити, наті́скати (С. З.), наму́лити, надавлюва́ти і т. д. — Намулив погу.

Нагнѣ́ть = нагні́т, гні́т, прі́тиск.

Нагнива́ть = д. Нагна́ивать.

Нагноє́нє = гно́їння.

Нагно́ить, ся = д. Нагна́ивать, ся.

Нагну́ть, ся = д. Нагні́бати, ся.

Наговора́ивать, наговори́ть, ся = 1. наговору́вати, на́казувати, наговори́ти, на́казати, наба́лакати, наба́зкати, ся, набе́сїдувати, ся. — Набе́сїдувала, наговори́ла, взяла мазницю, по мед пішла (або: пішла кури до́йти). н. пр. — Наказав три мішки гречаної вовни. н. пр. — Набалакав такого, що й за день не розбереш. — Набалакались ми за цілий вечер. — **Наговори́ть** вадо́ру, чепухи́, пустяко́въ = на-

горо́дити (С. Л.), на́верзти́, на́торочи́ти, на́пolestí, (багато і незрозуміло) — на́молоти́, на́вария́кати, на́мїмрити́, на́бубові́ти, на́хамарка́ти, на́белькота́ти, 2. на́каза́увати, на́мовля́ти, на́бри́хувати (на кого), об́мовля́ти (кого), на́каза́ти, на́мови́ти, на́брехати́, на́бала́кати, на́торочи́ти, на́ту́ркати, на́лихосло́вити, на́цвѣнька́ти, на́пащико́увати, на́плека́ти (на кого), об́мови́ти (кого). — На́каже діду на мене, а мінї на діда. Кр. — Я не за тим прийшла сюди, щоб на́мовля́ть на парубка. Гул. Ар. — На́брехала на його. — Се забу́ть вам снілось, а ви й пану на́торочили. К. Х.

3. на́проси́ти ся, на́бити ся. — На́просив ся в го́сті, на о́бїд.

Наговня́ть = спа́скулди́ти, на́паску́дити (про яку роботу). — Взяв ся за діло, та тільки спа́скулдив.

Наговорка = д. На́вѣть.

Наговорѣ = 1. д. На́вѣть.

2. на́шепт, ча́стїше мн. на́шепти.

Наговори́щикъ, ца = ше́поті́нник, ца́, об́мовник, ца́ і д. **Клеветни́къ.**

Нагові́ть, ся = погові́ти, нагові́ти ся, по́погові́ти. — Погові́в трохи, та й кинув. — По́поговів таки ці́лий ти́ждєць.

Наголо́ = 1. наго́ло. — Ша́блі наго́ло.

2. ге́ть чи́сто, до о́станку, до по́слїд-ку, до пні́, до но́ги, до цу́рки, до щє́нту. — Село ге́ть чи́сто ви́горїло.

Наголо́да́ться = наголо́дува́ти ся.

Нагомозі́ться = на́воту́зити ся.

Наго́нѣ = 1. згі́н. — У ирма́рку сей рік вели́кий згі́н това́ру.

2. вата́гання, на́бивання́ (обру́чив на дїжку, шин на колеса то-що). — **Въ наго́нѣ** = на здо́гін, на здо́гінці́. — На здо́гінці́ не на́цїдуєш ся. н. пр.

Нагоні́й = го́нка (С. Л.), наго́нка, ви́мова. — Да́ть нагоні́й = да́ти го́нку, на́мїли́ти го́лову, чу́ба, цупри́ну, оте́на́ш про́читати. — Да́в йому́ добро́ї нагонки. Кн.

Нагоні́ять = д. Нагна́ивать.

Нагоні́яться = ва́ганя́ти ся, на́бігати ся, на́гаса́ти ся. — На́ганяв ся так, що аж заса́пав ся.

Нагорі́живать, нагоро́дитъ = 1. нагоро́жувати, ва́горо́дити, по́нагоро́жувати. — Нагоро́див у хлі́ві заку́тків.

2. на́кида́ти, на́клада́ти (на купу), ко́пичити, на́кла́сти (в купу), на́кидати, на́копичи́ти.

3. д. Наговорить вздору.

Нагорать, нагорѣть = 1. нагорѣти, розпаляти ся, напаляти ся, розпикати ся, нагоріти, напалити ся, розпалити ся, розпекти ся. — Нагоріло в печі. — Цегла напалила ся.

2. нагорѣти, нагоріти. — Івіт нагорів.

— Емү нагорѣло = влетіло йому. —

Нагорѣло въ горлѣ = пересохло в горлі.

Нагорбить, ся = нагнути, згорбити, ся.

Нагорный = нагірий, горовий, горяний.

— Горова рослина пахощами дає себе знати. Кн.

Нагородить = д. Нагораживать.

Нагорѣлый = нагорілий. — Нагоріла сьвічка.

Нагорѣть = д. Нагорать.

Нагорье = нагірь, горовина.

Нагостить, ся = погостювати, прогостювати; нагостювати ся. — Не довго погостювали, та й поїхали. — Ми у вас нагостювали ся таки довгенько.

Нагость, наготѣ = голість, голізна.

Наготавлять, наготовлять, наготовить, ся = наготовувати, настачати, наготувати, настачити (С. Л.), про страву — напорати, про одержу — насправляти, справити, вози в дорогу — налаштувати, налаштувати (С. З.), обрехтувати. — Настачай, жінко, усього в волю, бо гостей буде багато. С. Л. — На всіх не настачиш. — Ійте на здоровля, для вас напорала. — Наспроваля собі одерж на цілий рік. — З вечера було ще налаштують віз і поскладають. Номис. С. З.

Наготовѣ = вготіві, напготовіві. С. Л. — Гляди, щоб усе було наготовіві.

Наготѣть = голіти; обдирати ся, обшарпувати ся.

Награбить = 1. нагромадити, нагребти. — Чи мало сіна нагромадили.

2. награбувати, нагарбати. (С. З.). — Нагарбав грошей.

Награда = нагорода (С. З. Л.), надгорода (С. Пар.), запла́та, віддя́ка, за на́хідку — пере́йма. — Одібрав добру надгороду за свою службу. Ч. К. — Се велика нагорода за нашу працю. Пр. — Все те тільки помирна нагорода за його працю. Лев. В. — Оце тобі, Грицю, така запла́та — з чотирьох дошок темная хата. н. п. — Ой люди, люди, хто найшов чіпця — пере́йма буде. Буде пере́йма — чарка горілки, хто найшов чіпця моєї жінки. п. п.

Наградить, награждать = нагородити, надгородити (С. Л.), винагородити, на-

городжати, винагороджувати. — Я вас нагороджу. Чайч. — Подивись на його, ще й винагороджувати хоче. н. к.

Награфить = наиніяти.

Нагребальщикъ = нагрібальник.

Нагребать, нагребсти, ся = нагрібати, нагортати, нагромадити, згромажувати, нагребти, нагорнути, згромадити, ся, понагрібати, позгромажувати.

Нагребщикъ = д. Нагребальщикъ.

Нагрѣзить = наміряти.

Нагрѣзиться = наміряти ся, наверхати ся, наміряти ся, насніти ся, нароїти ся. — За цілу ніч такого наверхалося, що й не перекажеш.

Нагрѣть = нагріміти, нагрімотіти, нагрукотіти.

Нагрѣсти, ся = д. Нагребать, ся.

Нагрѣзть = нахвалити ся, настрахати, настрашити (С. З.).

Нагромоздить = 1. накідати, накласти (в купу), накопичити.

2. набудувати, понабудувувати.

Нагрубить, нагрубійнить = нагрубіявити.

Нагрубнуть = д. Затвердѣть.

Нагрубо = звѣрху, неначисто. — Обтесав звѣрху, та й кинув.

Нагрудникъ = 1. нагрудник.

2. на́нцрь.

Нагрудный = нагрудний, наперсний.

Нагружать, нагрузить, ся = грузити, наважувати, нагрудити, наважити, нахувати, навантажити, ся. — Ми й байдуже — грузимо собі барку. Кн. — Вже хуру нахували. — Хоч як було навантажеш віз. К. Х.

2. напивати ся, наливати ся, напіти ся, наліти ся, нахлющити ся. — Налив ся, що й світа не бачить.

Нагру́зка = 1. хурування, наважування, ладування.

2. вага́, покла́жа. — Коли йдуть вози з вагою, то треба звертати. С. Аф. — Гляди, поклажі з воза не розгуби.

Нагруститься = нажурити ся, натужити ся, насумувати ся. — Натужили ся ми за ним, поки приїхав. — Потім Дидона мов унишкла, звеліла, щоб і Гандзя вийшла, щоб їй насумув тись в смак. Кот.

Нагрызать, нагрызть = нагрізати, нагрізти, понагрізати, (оріхів, насіння) — налу́скувати, налу́скати, налу́чити, налу́зати, поналу́скувати. — Поналу́скували повну хату кабачків. Чайч.

Нагрівати, нагрѣть, ся = нагрівати, о-
грівати, нагрѣти, ся, дуже — нажарити,
парою — напарити. — Ця грубка добре
нагриває хату. — Сонце нагріло пісок. —
Треба нагрѣти воду. — Вода нагріла ся в
чавуні. — **Нагрѣть бока** = одлущити, од-
лущити, одтупцювати, одтупцювати,
надавати стусанів. — **Нагрѣть руки** =
погрѣти руки. — Той дядько добре по-
грів руки в сирітській худобі.

Нагрѣвъ = нагрівання.

Нагрѣшити = нагрѣшити. — Нагрѣшив за
молоду, так тепер каєть ся.

Нагрозити = нанести, понаносити гря-
зюки, болота, натупати, натоптати, на-
багнити, набруднити, закаляти. — Чи
бач, скільки грязюки понаносили в хату.
— Натупали поміст — треба знову мити.

Нагрінути = надійти, надїхати, набігти
(несподівано, нггло), насунути, наскочи-
ти, вдарити, напасти. — Набігли на мою
хату і урядник, і староста, і соцький, трохи
не все село. Кн. — Тільки сіли обідати, як
насунули гості. — Тільки росташували ся,
як ударить дощ.

Нагулівати = випасати, відпасувати. —
Випасають волів на степу, тоді вже женуть
на ярмарок.

Нагулка, нагуль = випас, випасання.

Нагулять, ся = догуляти ся, добігати
ся, нагуляти ся. — Догуляв ся, що аж
занедужав. — Нагуляв ся в волю.

Нагуторити, ся = набалакати, набавіка-
ти, ся. — Набалакались за цілий вечер.

Нада = д. Надо.

Надавати = надавати, наздавати, пона-
здавати. — Поназдавали люди по трошку.

Надавити, надавливати, надавлять, ся =
надавяти, нагнітати, надупити, на-
тискати, начавити, надавлювати, ся
і т. д. — Треба надавити олії.

Надавати, надойти, ся = надоювати, на-
доїти, ся.

Надальовувати, надолбівати, ся = надобу-
вати, надоблювати, надовбати, ся.

Надальше = надалі, надальше.

Надарити = надарувати, поназдарову-
вати.

Надбавити, надбавлять, надбавляють, ся
= 1. набавити, придобавити, додати,
набавляти, ся і т. д.

2. (про ціну) — підняти, підвищити, над-
дати, набіти, піднімати, ся і т. д. —
Піднялась ціна на хліб. — Набив ціну.

Надбавка = 1. на, до, прибавляння.

2. на, до прибавка, додаток.

Надбавляння = д. Надбавка 1.

Надбавляють = д. Надбавить.

Надбівати, надбівти = надбівати, ви-
щерблювати, надбівти, вищербити.

Надбрасувати, надбрасувти = прикидати,
докидати, підкидати, прикинути і т. д.
— Підкинь ще трохи сіна.

Надбровный = набрівний.

Надбурювати, надбурюувати, ся = на-
свердлити, навертїти, насвердлюва-
ти, ся.

Надвигання = насування, насобування.

Надвигати, надвигнути, ся = насувати,
насувати, ся. — Великою хмарою насу-
вали ся Татари на руські землі. Бар. О.

Надвигати, надвигувати, надвигати, ся =
насовати, понасувати і д. Надвигати.

Надвое = надвоє, навіл.

Надворный = надвірний. — **Н. строєніє**
= будова на подвіррі. — **Н. совѣт-
ник** = урядовець 7 рангу.

Надворье = надвірря. — **Сь надворья** =
з надвору. — Зайшов не з улиці а з
надвору.

Надвисити, надвиснати, ся = д. Над-
бавити.

Надвизати, надвизувати, ся = доплести,
надплести, доплітати, надплітати. —
Короткі віжки, треба надплести. Кн. —
Треба доплести панчохи.

Надгінати, надогнути, ся = надгінати,
згинати тріхи, надгінати, згінати, ся
тріхи. — Трохи згинуло ся.

Надглавный = надголовний.

Надглядчик, ца = доглядач, ка, дозо-
рець, дозорний. — Бач, чортова догля-
дачка, таки вздріла. Кв.

Надглядывать = доглядати, наглядати,
дозирати.

Надгробный = 1. надмогильний. — Над-
могильний хрест.

2. похоронний. — Похоронний сьлів.

Надгрызати, надгрызть = надгризати,
надгрізти, понадгризати. — Миші над-
гризли хліб.

Наддавати, наддати = 1. додавати, до-
дати. — Дав їм усього потроху, а потім
бачу, що мало, та ще додав.

2. накидати, набувати (ціну при торгах),
накинути, набіти.

Наддальовувати, наддолбівати, ся = над-
добувати, наддолобувати, ся.

Наддатоки, наддатока = додатока, придатока.

Наддирать, наддрать, надодра́ть, ся = наддирати, наддёрти, надодрати, ся.

Наддирка = наддирання.

Наддоло́бить = д. Наддоло́бливать.

Наддрание = наддирання.

Наддрать = д. Наддирать. — **Наддранный** = наддираний.

Наддб́лать, наддб́лывать = приробити, надробити, принадроблювати.

Над́жда, над́жда = над́дя, спод́дя (С. З.), спод́янка, спод́іванка (С. Л.), спод́івання (С. З.). — **Над́я** в кут скрила ся. н. пр. — **Над́я** в Бозі, як хліб у стозі. н. пр. — Така над́я, що від неї волос біліє. н. пр. — Казала всім, що я найкращий між парубками і речами такими міні над́ю подала. К. Х. — **Потеря́ть над́жду** = стра́тити над́ю.

Над́жний, но = 1. над́йний, з над́єю. 2. певний, но (С. Л.), вірний, но. — На його сьміло здавайтесь, чоловік вірний, — скаже, так не змилить. Кн.

Над́ргать, над́ргивать, ся = насмікати, насіпати, нашарпати, (волосся, пірря) — наскуб́ти, (льону, коноплі) — набрати, насмікувати, ся і т. д. — А він прїїхав та й смиче сіно... Насмикав та й бере на повозку. Яст. н. о. — **Наску́бли пірря**.

Надержа́ть, ся (вживаєть ся з прислівником: „не долго“) = продержати, видержати, ся, протримати, витримати ся. — Не видержиш довго, бо важке. — Не продержить ся він довго на тому місці.

Над́рнуть = накинуги (про одєжину), ва́ути, об́ути на швидку́. — Він мерщій накинуг свиту, взув на швидку чоботи та й побіг.

Над́жечь, над́жигать, ся = надпаліти, надпалювати, ся. — Надпалив свічку.

Надв́язный = надз́оряний.

Над́зелень = надзелень, зеленце́м, усвід, усвиду́. — Наш горох зеленце́м обску́буть. Гул. Ар. — Зеленце́м не їж груш. Кн. — Хліб зібрано усвид. — **Собранный над́зелень** = свідний, свідовий.

Надзирание = доглядання, наглядання, дозирання.

Надзиратель, ница = доглядач, ка (С. Л.), дозорець, доз́орчий, доз́орный, доз́орця (С. Ж. З.), наглядник, ця (С. Пар.), обз́орник, (за волами) — воловик, (за гамазєями) — гамазєйник, ва́хтор, (за ланом, полем, степом) — лановий, польовий, степовичай, (за лісом) — ноберєжник, карбівничий, (за річкою, ставом)

— береговий, (за мостами) — мостовий, мостовничий, (за током) — токовий, гуменний, (за робочими) — пригінчий. — Він у нас у школі доглядачем був. Пр. — Обз́орниками нас (са́їтарів) прозвали. Кн.

Надзирательство = доглядни́цтво, наглядни́цтво (С. Пар.).

Надзирательша = доглядачева (жінка доглядачева).

Надзирать = доглядати, наглядати, дозирати, назирати, пильнувати. С. З. Л. — Доглядав він добре, та й не догля́в. — Дозира́й за дітьми, щоб не пустували. С. Л. — Пильну́й свого носа, а не чужого проса. н. пр. — **Надзира́я** = на́зирці, на́зирцем. — І довідувались, назирці ходили. Ск. — Іди ж за ним назирці та диви ся, що він робити ме. Федь.

Надз́орщикъ, да = д. Надзиратель, ница.

Надз́оръ = догляд (С. Аф.), доглядання, нагляд, доз́ір (С. Л.). — Діти росли без догляду. — Без догляду нема ладу. н. пр. — Так і трушусь, як побачу де без нагляду коней попутаних. Ос.

Надивиться = надиву́вати ся. — Надивували ся ми чи мало, слухаючи такі речі.

Над́иво = над́иво, надивови́жу, на про́чуд (С. Л.). — Та сон же, сон на прочуд дивний міні приснив ся. К. Ш.

Надирать, надрать, ся = надирати, надрати, надёрти, ся; наскуб́ти, намя́ти, намяншкү́рити (уха), начу́бити (чуба). — Надрав лика. — Надрали пірря повне сито. — Наску́б йому добре чуба. — Намяншкурив уха, що аж обпухли.

Надќалывать, надќолоть, ся = надќолювати, надќолоти, ся, понадќолювати.

Надќидывать, надќинуть, ся = д. Надб́расывать і Наб́авить.

Надќладывать, надќласть, надложить, ся = докладати, докла́сти, ся, доложити. С. Аф.

Надќолоть, ся = д. Надќалывать, ся.

Надќлевать, надќлєвывать = надз́ьобати, надз́ьобувати.

Надќовырять, надќовы́ривать = надќолупати, надќолү́пувати.

Надќоль = розќолина, (в пері) — розќєп.

Надќольный = надќольний.

Надќры́ле = надќры́лля, надќры́ла. — У жуків дві пари крил: спідні мякі, а верхні мов ро́гові. Спідними они літають, а верхні, наче та добра покрівля, тільки захищають спідні і через це зовуть ся надќры́лами. Степ. О.

Надкусить, надќусывать, ся = надку́сйти, надќусовати, ся, понадќусовати.

— І не їло каші сте хлопця, а тільки по-надкусювало та й покидало. Чайч.

Надла́мыва́ть, надла́мива́ть, надло́міть, надло́ма́ть, ся = надла́мувати, надло́мити, ся.

Надлежа́ть, нале́жить = нале́жити, нале́жити, повинно, тре́ба, годі́ть ся. — Особливая контора, куди посланцям удавати ся належить. Ханенко. С. З. — Діти повинні слухатись батьків. — Він повинен був про те подумати. — Годить ся нам чинити всяку правду. К. Св. П.

Надлежа́цій = нале́жний (С. З. Л.), нале́жний, слу́шний (С. З. Л.). — Належитую честь йому віддати. — Учинивши межі себе слухний порядок. Л. В. — Тиї листи міги у слухнім схованню. С. З. — **Надлежа́щим** поря́дком, **образом**, **понадлежа́щому** = як слі́д (С. Л.), як тре́ба, як повинно, як нале́жить, як годі́ть ся. — Приймають старого, як повинно бути. н. о. — Зробив усе як слі́д.

Надло́ма́ть = д. Надла́мыва́ть.

Надме́вба́ть ся = пи́шати ся, чва́нити ся і д. Кичі́ть ся.

Надме́нность = пиха́, чвань, чванли́вість, пиндо́чність. — Пихи — на три міхи. н. пр. — Хоч денежка в кармані, та на сто рублів чвані. н. пр.

Надме́нный, по = пиха́тий, чванли́вий (С. З.), чванькува́тий, чванько́, наду́тий, пиндо́чний, з пихо́ю, чванли́во, пиндо́чно. — Зустріла мене якось пиндо́чно. Кн.

Надмо́гильный = намо́гильний.

Нади́ру = через кра́й, над мі́ру, через ла́д, на́дто. (Д. під сл. Мі́ра — Сверх мі́ры).

Наднести́, надно́сити, ся = 1. підня́ти, зане́сти, підніма́ти, заноси́ти, ся. — Підняв шаблю в гору.

2. накі́нути, набити, наба́вити, накіда́ти, набива́ти, набавля́ти, ся (про ціпу).

Надо́, надъ = над, на́ді, надо́, понад, пове́рх. — Ой ти вітре, не шуми ти на́ді мною, над сосною молодою. н. п. — Стоїть явір над водою, в воду похилив ся. н. п. — Гей ішли наші славні Запорожці та понад Бугом рікою. н. п. — А понад всім блакитне небо слалося і сонце йшло та хутору сміялось. В. Ш.

Надо́, на́да, надобно́ = тре́ба (С. Ш.), тра (С. Ш.), потрі́бно, тре́бно (С. Ш.), слі́д, нале́жить — Треба хлі́ба, треба й до хлі́ба. н. пр. — Бачить Бог з неба, що кому треба. н. пр. — Треба жити, як наби́-

жити. н. пр. — Не тра стару клопотати: стара знає, кому дати. н. пр. — Не скажи, бабо, дрібно, бо се тобі не потрі́бно. н. пр. — Я давно кажу, що вам слі́д одві́дати.

Надобла́чный = надхма́рний і д. Заобла́чний. — Нехай в раю, в святім надхма́рнім краю я пристановище знайду. О. Пч.

Надобность = потре́ба (С. З. Л.), потре́бизна. — Потребі кінця не має. н. пр. — Коли кого потреба укажет. Ст. Л.

Надобный, по = потрі́бний, потре́бен (С. Ш.), д. На́до. — Дав би карбованця на молебень, та самому потрібен. н. пр.

Надогні́ть, ся = д. Надгнба́ть, ся.

Надодрáть, ся = д. Наддирáть, ся.

Надой́ть, ся = д. Надáива́ть, ся.

Надойти́ = наді́йти, наспі́ти, наго́дити ся.

Надокучáть, надокучи́ть = докуча́ти, надокуча́ти, набрида́ти, надокучи́ти, набри́днути. — Та вже тая пресу́та журба міні надокучила. н. п.

Надолба́ = оше́пина (балка з продовганими кіпцями, що набиваєть ся на обтесані стовпи).

Надолби́ть = 1. д. Надáлбыва́ть.

2. удо́вбати, у в)товкма́чити в го́лову. — Та такий же він змалку, що ніяк йому не втовкмачиш.

Надолго́ = надовго́. — Хіба йому це надовго? Адже ж зараз порве.

Надора́зумы́ть = навчи́ти, напу́тити (С. С.), нара́дити, нара́яти (С. З.). — Спасибі дядькові: вони таки напутили мене, як слі́д зробити.

Надрывáть, надрыва́ть, ся = 1. наді́рва-ти, наді́драти, наді́рти, надри́вати, наддирáти, ся. — Наді́драв лист паперу. 2. піді́рвати, ся, надса́дити, ся (С. З.), надсі́сти ся, підвереді́ти (С. Л.), надвереді́ти, увереді́ти, ся (С. Ш.), пору́шити, ся, надру́шити, ся, підри́вати ся, надса́жувати ся, надсі́дати ся (С. Л.), підвере́жувати ся. — Такі важкі клунки, що й підвередеш ся, поки знесеш. І через силу робити ме, поки надсади́ть ся. Мир. О. — Хоч надсидь ся та дай. С. З. —

Надрывáть животи́ки = кишкі рва́ти (від сьміху), за бо́кі бра́ти ся, кача́ти ся від сьміху. — А Кузьма Трохимович: ких! ких! аж за боки бере́ть ся. Кв. — А він аж качаєть ся од сьміху.

Надорóжный = придорóжний.

Надосади́ть, надоса́дять = допекти́, вві́рити ся, впе́кти ся, допі́кати.

Надосла́ть, надсы́ла́ть = наді́слати́, надси́лати́.

Надосѣгъ = д. під сл. **Досѣгъ**.

Надоумить = навчити, напутити, наріати (С. З.), нау(в)чати, наріювати. — А я буду научати, як милого шанувати. н. п.

Надоѣданіе = набриданія, обриданія, докучання. (С. Л.).

Надоѣдаты, надоѣсть = набридати (С. З. Л.), обридати, докучати (С. Л.), надокучати, назоляти ся, уїлати ся, набриднути, обриднути (С. З. Л.), огиднути (С. З.), огидіти (К. Б.), надокучити, наприкрити ся, дуже — остогидіти (С. З. Л.), осоружити ся (С. З. Л.), очортіти, осточортіти (С. Л.), остобієти, очервієти, впекті ся (Ос.). — Тай набрид ти міні своїм рюмсанням. Чайч. — А вже ж міні бинда набридли, а вже ж міні чіпчик прилипчик. н. п. — О, мій коханий, моя ти доле, тобі обридло жити зо мною. н. п. — Плив, плив, що аж обридло, і море так йому огидло, що бісом на його дививсь. Кот. — Як міні осоружив ся цей хлопець. С. Л. — Огидла міні ця робота. Чайч. — От, остобієло міні тут жити!

Надоѣдливость = набридливість, вїдпливість, уїдпливість (С. Ш.).

Надоѣдливый, во = набридливий, обридливий, вїдливий, уїдливий, во (С. Ш.), осоружний (Чайч.). — Таке вїдливє, що візьми та й наплюй йому межі очі. н. пр.

Надоѣсть = д. **Надоѣдаты**.

Надпайть = надлютувати, прилютувати.

Надпиливать, надпилятъ = надпилювати, надпиляти.

Надпилка = 1. надпилювання.

2. надпїле(я)не (місце). — Зламалось саме на надпилюному.

Надписаніе = 1. надписання, надписування.

2. д. **Надпись**.

Надписатель, пица = надписатель, ка, жирант, ка (що ставить бланковий надпис на векслі).

Надписать, надписывать = надписати, надписувати.

Надписчикъ, ца = д. **Надписатель, пица**.

Надпись = 1. нăпис, надпис (С. З.). — Зробив напис на хресті. — Малювання з написами словенским языком над кожним образом. Куліш. — Ист. возз. Руси. — Поставили камінь з вибитим надписом. Хавенко. С. З.

2. ôглав, заголовок.

3. жіро (бланковий надпис на векслі). — Він дав міні вексель, а я був жирантом,

він під моє жіро і позичив грошей, а тепер не платить і мене підвів. Умань.

Надразніться = надратувати ся.

Надрастать, надрості = надростати, надрости.

Надрать, ся = д. **Надирать, ся**.

Надрубать, надрубить, ся = 1. надрубувати, надрубати, нарубати, надтинати, надтяти, надціювати, надціюкати, націюкати. — Нарубай йому, то далі він сам одрубав.

3. надбудовувати, надстроювати, надбудувати, надстроїти (рублену будову).

Надрубка = 1. надрубання, надрубівання.

2. надруб, надрубане (місце). — Пола малось саме на надрубаному.

Надрывать, ся = **Надорвать, ся**.

Надрывчивый = підірваний, змордований.

Надрывъ = 1. надрив, надірване (місце).

2. надсада (С. З. Пар.), ўверёд (С. Ш.), порух. — Підірвав ся і занедужав від надсади.

Надрыхнуться = наспати ся, віспати ся добре.

Надрѣзать, надрѣзывать = надрізати, надрізувати.

Надрѣзъ = надріз, надрізане (місце).

Надрянить = напаскудити, насьмітити, накаляти.

Надсада = д. **Надрывъ** 2.

Надсадить, ся, надсаждать, ся, надсаживать, ся = д. **Надорвать, ся** 2.

Надсăдливый = д. **Надрывчивый**.

Надсăдный, но = тяжкий, важкий, ко, сутужний, но.

Надсăдъ = д. **Надрывъ** 2.

Надсверленіе = надсвердління.

Надсверливание = надсвердлювання.

Надсверливать, надсверлить, ся = надсвердлювати, навірчувати, надсвердли-ти, навертіти, ся.

Надемотриваніе = наглядання, доглядання, догляд, назирання.

Надемотривать, надсмотреть = д. **Назирать**.

Надемотрщикъ = д. **Назиратель**.

Надемотръ = д. **Назѳръ**.

Надсѣхаться, надсѣяться = сьміяти ся, надсьміхати ся, глумити ся (С. Л.), глузувати (С. Л.), кепкувати (С. З. Л.), кптити ся (С. З.), насьміяти ся, наглу-мити ся (С. З.), поглузувати, покепку-вати (С. З.), накптити ся. — А над нею, молодою поганець сьмієть ся. К. Ш. —

Багатого, чубатого дівчина шанує, надо мною сиротою сьмієть ся, кепкує. К. Ш. — Знаю вашу славу: поглузують, покепкують, та й кинуть під лаву. К. Ш.

Надсоса́ть = надсмокта́ти.

Надста́вити, надставля́ть = поста́вити, наста́вити, поставля́ти, наставля́ти.

Надстра́ивать, надстро́ить = надбудо́увати, надбудова́ти (С. Пар.), надстро́ювати, надстро́їти, (камінем) — надмуро́увати, надмуровати.

Надстро́йка = 1. надбудо́ування, надстро́ювання.

2. прибу́довання (що прибудовано зверху).

Надстро́їть, ся = д. Надстра́ивать, ся.

Надстро́ичий = надрядко́вий (так саме і в чеській мові). — Надрядко́ві знаки.

Надсы́пать, надсы́пать, ся = присипа́ти, насипа́ти, досипа́ти, присипа́ти, ся і т. д. — Та насипай молотникові з верхом, бо се ж десята.

Надсы́пной = присипи́й, досипи́й.

Надсы́пка = 1. при́, досипа́ння (дія).

2. при, досі́пка (те, що досипане).

Наде́дять, наде́сть = осіда́ти, опада́ти, осісти. — Стіна осідає.

Наде́дять, ся, наде́сться = д. Надорва́ться 2.

Наде́ждь, вжива́еть ся тільки у виразі: „Смѣ́яться до наде́жду“ = д. Надрыва́ть жи́вотики.

Наде́бкать, наде́бчь = д. Надруба́ть.

Надточа́ть, надточи́ть = доточи́ти, наштукува́ти.

Надтре́скиваться, надтре́скается, надтре́снуть = надко́лювати ся, надтрі́скувати ся, надко́лоти ся, надтрі́снути, ся. — Дошка надколола ся.

Надтя́гивать, надтя́гнуть = д. Надруба́ть.

Надува́ло, надува́льщикъ, ца = дури́світ (С. Аф. Л. Пар.), баламу́т, кп (С. Пар.), ошукане́ць (С. З.).

Надува́тельство = ду́ріння, обду́рюваннє, фальш, хвальш (С. Ш.), облуда́ (С. З.), обма́на (С. З. Л.) і д. Моше́нниче́ство. — Добра мої одібрані обманою. Л. В.

Надува́ти, наду́ть, ся = 1. надува́ти, ся, дути, ся, надима́ти, ся, наду́ти, ся. — Вітер надимає вітрила. — Скільки не дуй ся, а басом не засьпіваєш. — Багатство дме, а нещастя где. н. пр.

2. навіва́ти, наміта́ти, наноси́ти, навія́ти, намести, нанести́, ся. — Навіяло снігу повні хліви.

3. дури́ти (С. Аф.), обду́рювати (С. З.), підду́рювати, обма́нювати (С. З.), об-

дури́ти, піддури́ти, обмані́ти, в шо́ри уба́рти (С. Ш.), поші́ти у ду́рні (С. З.).

4. надима́ти ся, роздува́ти, розду́ти ся. — Роздуло йому пузо — трохи не дусне.

5. пишати́ ся, чва́нати ся, бундю́чити ся, пиндю́чити ся, пизити́ ся, запиша́ти ся, зачва́нати ся, набундю́чити ся, напиндю́чити ся, закопи́лити губу.

6. ду́ти ся, се́рдити ся, наду́ти ся, розсе́рдити ся, розпи́риндити ся (С. З.).

Наду́маться, наду́мываться = наду́мати ся, наміркува́ти ся, нава́жити ся, наду́мувати ся, нава́жувати ся. — Чи наміркуюсь встати, чи сісти, чи лягти — вже Ти й попередив мене, вже й думку знаєш Ти. Гул. Ар.

Надурáчиться, надурі́ть = надурі́ти, напустува́ти ся, накази́ти ся. — Чя ще ви не наказили ся, що вже й північ, а вони — тільки й чуєш регіт.

Наду́тость = чванли́вість, чвань, бундю́чність.

Наду́тый = 1. наду́тий.

2. чванли́вий, бундю́чний і д. Кичли́вий і Высокопа́рний.

Наду́тыишъ = опе́нок, опе́цьок (С. З.) і д. Ду́тиць 2, 3 і 4.

Наду́ть, ся = д. Надува́ть, ся.

Надушáть, надушáть, ся = напахі́ти, ся, напахáти, ся. — То ти по чужих степах находив ся, рускої кості напахав ся. н. к.

Надъ = д. На́до.

Нады́збца = го́рничка на горі́щі в мо́сківських ха́тах.

Нады́маться = д. Надмева́ться.

Нады́мьт, нады́млять, ся = надими́ти, накури́ти, (ладаном, тютюном) — нака́дити, надимля́ти, наку́рювати, нака́жувати. — О, вже накадили цигарками, що аж з душі верне.

Нады́сь = д. Наме́дни.

Нады́шать = наді́хати. — Та коли багато людей в церкві, то й зимою тепло, бо надихають.

Нады́шаться = наді́хати ся; напахáти ся, наню́хати ся.

Надѣ́ваніе = одяга́ння, нады́гання; обу́вання, взува́ння. — Чого ти, наймитку, так рано встав? — Та я, пане, то одяганням, то обуванням надолужу. н. пр.

Надѣ́вать, надѣ́ть = наді́вати, нады́гати, одяга́ти, наді́ти, оді́ти, нацягáти, одягáти, ся, (про обу́в) — набува́ти, обува́ти, назува́ти, взува́ти, набу́ти, обу́ти, ву́ти, ся. — Надінь шапку на голову. —

Мої перстні їзнімає, на свої руки надіває. Яст. н. о. — Одягни свиту. — Надів би́лу сорочку. С. Л. — Одягни кожух, бо змерзнеш. С. Л. — Ти й досі не обу́в ся? С. Л. — Вста́в, обу́всь, підперезав ся, та й зо́всім збірав ся. н. пр. — **Надѣвати́ ярмо** = на́ривати. — Ярма на́ривайте. н. п. —

Н. уздѣчку = на́гнуздувати.

Надѣвовати = на́дівувати.

Надѣлати = на́робити, (чого незвичайного або поганого) — на́творити, на́коїти, на́брóити. — На свѣті́ довго жив, багато ли́ха наробив. Б. Г. — Багато ли́ха на́коїв. — Я тоді́ бачу, що тако́ї шкоди на́робив, та давай ті́кати. Яст. н. о.

Надѣліть, надѣлять, ся = на́дїліти, на́дїля́ти, (трохи) — в́дїліти, в́дїля́ти. — На́дїліть мні́ ціє́ картоплі́. Кр. — В́дїли́ й мні́ сті́льника — **Надѣліть при́данымъ** = обв́инувати. да́ти ві́но, поса́г. — **Н. мно́гихъ** = обд́їліти. — Обд́їлили го́стей коро́вемъ.

Надѣль = на́дїл, на́дїлок, церковний — ру́га. — По́дїлку у́ їх у полі́ по дві́ десяти́ни. Чайч.

Надѣть, ся = на́дѣвати, ся.

Надѣяться = на́дїяти ся (С. Л.), споді́вати ся (С. Л.), ма́ти, на́кладати на́дїю (С. Л.), по́кладати ся, скла́дати ся (на кого), упо́вати (на кого або на що). — Не споді́вай ся з жу́ка ме́ду їсти. н. пр. — Ой дівчи́но, дівчи́нонько, я в то́бі ко́хав ся, а ти ж мні́ одказа́ла, а й не споді́вав ся. н. п. — Споді́ваючись підмо́ги від Па́пи Римськóго, за́чав Дани́ло напа́дати на Та́тарів. Бар. О. — Ой не пла́чте, не жу́ритесь, в ту́гу не вда́вайтесь — за́грав мій кі́нь воро́пенський, наза́д споді́вайтесь. н. п. — Я на вас всю на́дію по́кладаю, що ви мні́ в приго́ді́ ста́нете. Бар. — На Бо́га скла́дай ся, розу́му ж трима́й ся. н. пр. — На Бо́га споді́вай ся, а сам робити не цу́рай ся. н. пр. — Ой на ко́го ж ти. Мару́сю, упо́вала, що то́го Васи́лька сподо́бала. н. п.

Наегозіть, ся = 1. на́пустувати, на́жп-рувати, ся.

2. на́вертіти ся, на́крутіти ся.

Наєдніть = на́ самоті́ (С. З. Л.), на є́ди-ні́, ві́ч-на́-ві́ч, сам-на́-сам — Пере́бала-кали з ним на́ самоті́.

Наєжиться = на́їжити ся, на́їжа́чити ся, на́стовбу́рчити ся, на́стовпу́жити ся. — Чи бач, як у його́ чуб на́їжачив ся. — І гребі́нцє́ свій і хві́ст за́кручений на́стов-бу́рило (півник). Ос. — Довге чо́рне во-ло́сє́ висо́кою ша́пкою на́стовбу́рчало́сь на го́лові́. Лев. В.

Наємка = на́йми. С. З. — Пішов у на́йми. — Дівчи́но моя, чо́м замі́ж не йшла? Відпа

бу́ла по на́ймах служи́ла, пари не зна́й-шла. н. п.

Наѣмникъ, ца = на́ймит, на́ймичка (С. З. Л.), здр. — на́ймито́к, на́ймитчу́к, бу́р-лак, бу́рла́ка, бу́рла́чка, зб. — на́ймит-тя́ (С. Л.), бу́рла́цтво. — На́йми ся, на́ймиту, у мене, а я в по́па, бо в по́па харч лу́чча. н. пр. — Ві́да бідно́му й без на́ймита. н. пр. — Та не ма́є гі́рше та́к ні́кому. як бу́рла́ці́ молодóму. Бу́рлак робі́ть, заробі́є, а ха́зїйв його́ ла́є. н. п. — Лу́чче бу́дь гарно́ю на́ймичко́ю, ніж ле́дачо́ю ха́зїйко́ю. н. пр.

Наѣмническій, наѣмничій = на́ймитський, на́ймничий.

Наѣмничество = на́йми. — Не вжа́луєм ба́тька в на́ймах. н. пр.

Наѣмный = на́ємний; на́нятий. — На́ємна пла́та. — Сиди́мо у на́няти́й хаті́. Кр.

Наѣмщикъ = на́ємець. С. Л.

Наѣмъ = 1. на́йма́ння, на́йма́нка, на́йми. 2. на́йма́нка, на́йма́нщина, (за землю) — ра́та, чини́ш, (за квати́рю) — ко́мірне. — За лу́ку на́йма́нки даю́ть 20 карбо́ванців на рік. — **Въ наѣмъ** = у на́йми. — Пішов у на́йми. — **Взя́ть въ на́ймы** = на́няти. — **Жи́ть въ на́ймахъ** = жи́ти, служі́ти по на́ймах. (Д. під сл. Наѣмка).

Наерошиться, наершиться = на́стовбу́р-чити ся, на́стовпу́жити ся (С. Л.), на́пудри́ти ся, на́пуджи́ти ся (як пуга́ч), на́пудити ся. — На́пудри́всь, як сич на со́ву. н. пр. — Як на́пудри́всь! диві́ть! во-ло́сє́ до го́ри. Кр. (Д. ще під сл. Наѣжиться).

Нажа́ловать = по́жїлувати (ба́гатьом), на́да-рува́ти, обда́рувати. — Та при́йшов до його́ атама́н його́, ски́да з себе жу́пан сині́й, жа́лує його́. н. п.

Нажа́ловаться = по́жаліти ся, на́ска́р-жити ся.

Нажа́ривать, нажа́рить, ся = 1. на́піка́-ти, на́сма́жувати, на́пекти́, на́сма́жити, на́пря́жити, ся. (Д. Жа́рить, ся). — На-вари́ла й на́пекла не для́ кого́, для́ Пе́тра. н. п. 2. на́то́плювати, на́па́лювати, на́то́пи-ти. на́паліти, ся. — Ото на́палили гру́бу, аж па́шить.

3. ви́гравати́, за́тинати́ (С. Л.), у(в)ти́-нати́ (про гру́ на я́кому стру́менті́). — Зо́-рово ви́грава́є пі́сні на скри́пці́. Кр.

Нажати́, нажима́ть, ся = 1. на́даві́ти, на́гні́ти, на́тї́скати, (ру́блем) — в́рублі́-ти, на́да́влювати́, на́гні́тати́, ся. — Ві́зьми більши́й ка́мінь та на́гні́ти ка́пусту́. 2. ви́дда́вити́, ви́дгні́тити́, ви́давити́, ви́-

чавити, надавити, віддавлювати і т. д. — Видавив соку.

3. наму́лити, наму́лювати. С. Л. — Намулював ногу тісними чобітьми.

Нажати́, нажинати́, ся = нажати́, у(в)-жати́ (С. Ш.), нажинати́, у(в)жинати́, ся (С. Ш.). — Вона нездужа, то тільки цівкою нажала.

Нажда́къ, Smyris = шмёртель. С. Жел. Пар.

Наждати́, нажидати́ = виждати, дїждати ся, вижидати, дожидати, чигати (С. З.), чатувати (С. З.). — Вижде час той нещасливий, та й запустить пазурі в печінки. К. Ш. — Як той местник, часу дождає. К. Ш. — Злобу свою криючи, Дорошенко на винищення Запорозців начав читати. Л. В. — Чатує на його. С. З.

Нажевати́, нажевывать, ся = нажувати, пожувати, нажвакувати, нажовувати, ся. — Пожувавши хліб, прикладають до водоса. Ніс.

Нажелобіть = нажолобіти.

Нажечь, нажигати́, ся = 1. напаліти, насмаліти, напалювати, насмалювати, ся. — Напалила піч на хліб. — Напалив багато вапни.

2. випалити, випекти, випалювати, випікати. — На сволоці випалені хрести. Випік тавро.

Нажива = 1. пожива, користь, зіск (С. З.).
2. прина́да, жирови́ця, живе́ць. — Випокнали яму на вовка, та ще для принади порося туди вкинули. — Бачу щось здорово клеює, витягаю удку — нічого не має. а живець геть чисто згризенний.

Наживати́, нажити́, ся = 1. наживати́, ся, заживати́, добувати́, набувати́, заробляти́, нажити́, ся, зажити́ (С. З.), придбати́ (С. З. Л.), надбати́ (С. З. Л.), добути́, набути́, працею — заробити́, запрацювати́, уміням — заталани́ти, на господарстві — загосподарювати́, тяжкою працею — загорювати́ (С. Л.), розрозгорювати́, розгорити́. — Шипкарював довго і з того нажив ся. — Зажив еси великої слави. н. д. — Що придбаєш, те і маєш. н. пр. — Надбав худоби. — Придбав лихо — сиди тихо. н. пр. — А що загорюєш те в ніч прогайнуєш. н. п. — **Нажити́ долгъ** = д. **Задолжати́**.

2. наживати́ ся, нажити́ ся. — У його довго не наживеш ся.

Наживи́ть, наживля́ть, ся = 1. надіти, надівати живці на удку, поставити прина́ду (на зьвіра).

2. нафастригува́ти (С. Ш.), пришіти на живу́ птїку.

Наживка = д. **Нажива**.

Наживно́й = 1. наживний, добувний (С. Л.), набутий, придбалий. — Гроші — пабута річ. н. пр. — Гроші діло добувне.

2. поживний, пожиточний, дохідний, користний.

2. що вживається на прина́ду. (д. **Наживка** 2.)

Нажива́нє = напалювання, випалювання.

Нажигати́ = д. **Нажечь**.

Нажидати́ = д. **Наждати́**.

Нажилити́ся = напнїти ся, насилкувати́ ся.

Нажипати́ = д. **Нажати́**.

Нажимка, нажимъ = надавлювання, нагнітання, натїскування, прїтиск.

Нажинати́ = **Нажати́**.

Нажинистий = ужинистий, багатий на вжинок. — Жито й багате не вжинок, та в колосі бідне.

Нажипъ = ужин, ужинок. С. Ш.

Нажираться, нажратися = нажирати́ ся, натріскувати́ ся, налу́плювати́ ся, наже́рти ся, натріскати́ ся, налупи́ти ся, нало́пати ся (С. З.), на́ренати́ ся, на́ренкати́ ся, набу́хати́ ся (С. З.), на́брєвкати́ ся, на́пóрати́ ся, обрє́вкати́ ся, обрє́нкати́ ся, наліга́ти ся (С. З.). — Натріскав ся так, що й не встане. — Нарепкав ся, як свиня брата. н. пр. — Як я напорав ся борщу. Чайч. — Обрєвкав ся, як цитап молока. н. пр.

Нажитой = нажитий, набутий, зароблений, придбаний.

Нажитокъ = нажиток, заробіток, зарібок, надбáнок (С. З.), надбане, придбане.

Нажиточный = д. **Наживно́й**.

Нажити́, ся = д. **Наживати́, ся**.

Нажратися = д. **Нажираться**.

Нажу́жжати́, ся = 1. нагудіти, нагустіти, на́зизжати́, на́дирчати́, наху́рчати́, ся (д. **Жужжати́**).

2. нашептати́, на́ту́ркати́ (на кого).

Нажу́ри́ть = на́ляти, покарта́ти (кого), на́милити́ кому́ го́лову.

Наза́втра = за́втра, наза́втра.

Наза́ди = зза́ду, поза́ду. — Я й небачив, що він ззаду йшов. — А позаду Сагайдашній, що приміняв жінку на тютюн та люльку, необашний. н. п.

Наза́дъ = наза́д, вспак (С. З.), навспа́к

(С. З.). — Все йде навсмак. С. З. — **Годъ томѹ назадъ** = за рік перед сим, перед роком. — **Два днѹ назадъ** = два днѹ перед сим, перед двома днями.

Назаймовать = напозичати, понапозичати. — Понапозичав у всіх стільки грошей, що й худоби його не стане.

Назаванываться, назвонить ся = надзвонювати ся, надзвонити ся, (в жарт) — накалатати ся. — За ці сьвятки доб, е накалатав ся на дзвінці.

Назаваніе = назва, назвище, назвісько (С. З.), імення (С. З.).

Названный = названий. — **Н. братъ, н. сестра** = названий брат, побратім, названа сестра, посестра, (про братів, в жарт кажуть — горілчані браті). — Варфоломей Шевченко не рідний брат Тарасові, а названий.

Назаванье = мєннѹчко.

Назвѹтъ, назывѹтъ, ся = 1. назвѹти, наменувѹти, найменувѹти, наректі, ся, називѹти, звѹти, узивѹти (С. Л.), іменувѹти, парікати, ся. — Охрестили і Марком назвѹти. К. III. — „Хохлами“ нас парікає, борода цалина. Думитрашко. — Шинкарочка його знає, пѹницею узиває. н. п. — Своє дитя без сорому байстрам парікає. К. III. — **Какъ сто назывѹють** = як його прозивѹють, як його на імення, як він має на імення, (в жарт) — як його дражнять? — **Такъ назывѹемый** = так званий.

2. наклікати, напросіти, запросіти, склікати, понасклікати, наклікати, запрошувати, склікати. — Накликав такого гостей, що й у хаті не помістят ся. 3. вважати, звѹти, почитати. — Він хоч приймає, а все таки його за батька почитає.

4. напросіти ся, набіти ся, накінути ся, напрошувати ся, набивати ся, накидати ся. — Вони самі набили ся до мене в гості. — Накинув ся йому на обід. С. Пар.

Назвенѹтъ = надзвонити, надзвеніти. — За д рогу так надзвеніло уха, що мов і досі чує дзвоник.

Назвонить = надзвонити, набовкати, надзелєнькати.

Назвонить ся = д. Назаванывать ся.

Наздравствоваться = наздоровкати ся.

Наземный = земний.

Наземъ = гній.

Наземъ, на землю = долі (С. З.), до до-

лу (С. Аф. З.), об зємлю. — Сідай долі. — Лягай долі на своїй долі. н. пр. — Упасти до долу. С. Аф. — Як прибігла до дому, так і впала до долу. н. п. — Зійди до долу. — Вдарим об зємлю лихом, журбою. н. п. — **Наземъ лицомъ** = долілиць.

Назерка, у виразі: „въ назерку“ = назирцем (С. З.), назирці. — **Въ назерку итти** = назирцем іти, стєжити, в троцѹ іти, тропити. — Він за нею так назирцем і ходить.

Назиданіе = навчання, наука, напучення. — Він прийняв мене без отих напучень, що личать случаю. Кп.

Назидательный = поучающий, повчающий.

Назидѹтъ = научати, навчати, на доб, о наводити, напучувати. — А мати хоче научати. К. III. — Критика повинна напучувати, а не лаятись. Кп.

На зло = на злість. — Зробив на злість йому. — На злість ворогам.

Наздобговаться = налютовати ся.

Назначѹтъ, пазначить, ся = 1. визначати, назначати, визначити (С. Л.), назначити, ся (С. Л.), призначити. — Визначили, де кому стоять. — **Назначить цѹну** = визначити, покласти цѹну.

2. наставляти (С. З.), настановляти, іменовати, приставляти, наставити, настановити (С. З. Л.), поставити, приставити, нарядити, понастановляти, ся. — За сю послугу наставляю тебе хорунжим. Ч. К. — Наставили його старшиною. — Його настановили урядником. С. З. — Сотників собі понастановляли. С. З. — Доти чоловік добрий, доки його десятником не парядили. н. пр. — Його іменовано на посаду інспектора. Гал — Трохи побув дяконом і скоро поставили на попа.

Назначеніе = визначення; призначення (С. Пар.), настановѹ. — **Еъ мѣсту назначенія, въ мѣсто н.** = в призначене місце. — **Назначеніе на мѣсто** = настановѹ на місце, на посаду. — **Назначеніе человека** = призначення чоловіка. — Призначення чоловіка — доки живе і при здоров'ю — працювати. Кп.

Назобѹтъ, ся = наморозити, намерзнути, ся.

Назобѹтъ ся = 1. надзобѹти ся, наклювати ся, набіти волю.

2. наїсти ся.

Назобйливый, во = налѹзливый, навѹзливый, во, патрѹтливый, во (С. Пар.), настирный, но, вѹдливый, уїдливый, во

(С. Ш.), уїда, сльбѣта (Лев.), набрїдливий, во, нависом. — Не будь уїдливий і впертий, мов оса. Гул. Ар. — Таке вїдливие, що хоч візьми та й плюнь йому серед очі. н. пр. — Почав корити півня, що от він настирний людям: в ночі кричить і заснути не дає. Зіньк.

Назбола = д. Докўда, досѣда. — Въ назбѣлу = на злїсть, на посьмїх, на глїм.

Назолїть = позолїти, полужити.

Назѳромъ = назирцем (С. З.), назирцї, назирком. — Син почав за мною назирцем ходити. Ос. — Він пішов, а я за ним назирком. М. В.

Назрѣванїе = поспїваннїя, достїганнїя.

Назрѣвать, назрѣть = 1. поспївати, до-спївати, настигати, достигати, бринїти (С. Ш.), по(до)спїти, на(до)стїгти. — Жито поспїває — незабаром і жати. — Жито поспїло, прїспїло дїло. н. п. — До-спїє й в нашій ниві колос і залуває дужчий голос. Старицький. — Оце вже ягоди настигають. н. к. — Ой зацвїла маківочка, почала бринїти. н. п.

2. (про опухи, болячки) — вистѳюватись, набїрати ся, вистигати, вистояти ся, набратї ся, вистигти. — Чиряк вистигає. — Чиряк набрав ся.

Назубица = дїке м'ясо (коло зубів).

Назубокъ = зубїло (терпуг, що ним роблять зубья на пиляках).

Назубривать, назубрїть = 1. зубити (С. Аф.), визублювати, назублювати, ви-зубити (С. Пар.), назубити, позубити. — Наготов серпи, треба до ковала назубити. — Ой десь мене Бог не простив, що я у недїлю серпи позубив. н. п.

2. вищѳрблювати, вищѳербити, пощѳербити. — Ляхи шаблю пощѳербили. В. Щ.

Называть, ся = д. Называть, ся.

Назѳвчивый = д. Назѳвчивый.

Назѳвъ = склика́ння, за́про́сннн. — По назѳвъ гостѳей, задалѳ пирушку = скликавши гостѳей, задав бенкет.

Назѳваться = напозїхати ся, визїхати ся.

Назѳзиться, назѳзаться = напїти ся, намоняти ся, налігати ся, нахлїщити ся.

Назѳбнуть, ся = намерзнути, намерзти ся. — На морозі намерзли ноги. — Намерз ся в нетопленій хатї.

Наи = най. — Чоловік та жінка — то найкраща спїлка.

Наибѳльшій = найбїльший, (про що погане) — найгїрший.

Наибѳлье = найбїльше (С. З.), над усѳе, (про що погане) — найгїрше. С. З.

Наивеличайшій = що найбїльший, найсѳмбїльший.

Наивный = безхїтрий, прѳстий, просто-сѳрдий. (Кн.).

Наиграть = виграти. — Виграв у карти багато грошей.

Наиграться = награти ся, нагуляти ся, нажартувати ся, нажирувати ся. — Награтись у карти за цїлий вечер. — Дїти награтили ся до вої, пора вже до дому. — Чи ще ви не нажирувались — годї вже.

Наигрывать, ся = 1. вигравати, ся (д. Наиграть).

2. грати, вигравати, пригравати. — Добре вигравав на скрипцї.

3. награвати ся, нагулювати ся. (д. Наиграться).

Наидѳннїе = найда, знайда, знайденїя, тко. — Взяли знайду, вигодовали. Пр. — Під дверима дитинка. Взяли ми те знайденя. Кн.

Наидѳжайшій = найдѳвший.

Наизѳбничать = заробити хїрманкою, нахурманувати, начумакувати.

Наизворотъ = 1. наиворот. С. Л. — На-дїв кожух наиворот — гляди, щоб хтѳ не бив.

2. навпаки, наперекїр, навпїк (С. З.) і д. Вопрекі.

Наизнанку = д. Наизворотъ.

Наизгѳт = 1. наїамгѳть, з памѳяти, з голови — Цїлу кафізму читав з памѳяти, не розгортуючи псалтиря. Кн. — Коли не спати ся в ночї, я читаю собі з голови. Кн.

2. навмання, навманїй. С. З. Л.

Наилѳчий = найкрѳчий (С. З. Л.), найлїпший. — Найкраща скриня — добра господина. н. пр. — Чоловік та жінка — то найкраща спїлка. н. пр.

Наименованїе = 1. найменування.

2. нмѳя, мѳення, назва, імѳення, назвище, назвисько.

Наименовать, наименовывать = д. Называть.

Наимѳньшій = наймѳнший, найдрїбнїший.

Наимѳнѳе = наймѳнше.

Наипѳче = наипѳче, найбїльше, (про що погане) — найгїрше. С. З.

Наискать, наискивать = нашукати, нашукувати, збїрати, назбїрати (шукуючи). — Багато огїрків назбїрали. — Назбїрали повні кошикі грибів.

Напскáться, найскиваться = попошукá-ти. — Попошукав доволі, поки знайшов.

Накскорѣ = найшвидче, найскоріше, найхútче, пайпрúдче, (чіше). — Біжи найшвидче, та поклич повитуху.

Накскорѣйшій = найскорі́йший, найшвидчий, найшвидчі́ший, найпрúдчий, найхутчий, (чі́ший). — А що в світі наймиліше, а що в світі найшвидчіше? (п. з. — сон, око).

Напскось, напскось = навкося́, навкося́, навкосяка́, навкося́.

Найти́, находіть, ся = 1. найти́, нахо́дити. — Найшла коса на камінь. п. пр.

2. зібрати́ ся, набрати́ ся, найти́, збірати́ ся, набірати́ ся, нахо́дити, понахо́дити. — До зборні багато людей зібрало ся. — Найшло до шинку багато людей. — Там такого понаходило людей, що нігде й пройти.

3. найти́, ся, знайти́, ся, наги́бати (С. Л.), відшукати́, ся, наді́бати, нахо́дити, ся, знахо́дити, ся, відшúкувати́, ся, познахо́дити, (пóмацки) — нама́цати, на́лапати (С. Л.). — Знайшов скарб. — Знайшов сокиру за лавою. С. Аф. — От він ходив, ходив і нагибав десь у куточку. н. д. — Лихая доля і під землею надібав. н. пр. — Відшукав на самому споді скрипі. — Познаходь мні все, що порозгублював. Чайч. — **Найти́, находіть при обыскѣ** = вітрусати́, витру́слювати, повитру́слювати. — Що в кого попрощало, то все в його витрушено. Чайч. — Тай чоловік її злодій! Хіба ж давно витрусили в його клуні кону чужої пшениці? Лев. — Усі вони в одному гурті були, то у всіх повитрусовано крадене. Чайч.

4. зустрі́ти, застáти, спіткáти, зустрі́чати, заставáти. — От прихожу до його й застаю там трьох товаришів. — Застав його за обідом.

5. бачи́ти, вбачáти. — Не бачу в твоїй свпку, роботі ніякої користі. — **На него находіть** = часом нахо́дять, напада́, наступá на його. — **Что э́то на вас нашло́ сего́дня?** = що се напáло на вас? — **Наше́ль тумáнь** = налі́г, розлі́г, розісла́в ся тумáн. — **Наше́ль шквалъ** = вірва́ла ся, схопи́ла ся бóрва. — **Не на того́ наше́ль** = не на та́кого напáв. — **Наше́ль кому́ пові́рить** = було́ кому́ пові́рити, не мав кому́... — **Нашлі́сь винóвные** = винува́тих зна́йдено.

Найти́ся, находітьсá = 1. знайти́ ся,

знахо́дити ся, бу́ти, пробува́ти. — У його завжди знайде́ть ся чарка горілки, хлі́б, та й до хлі́ба де-що. — Коно́п завжди був при госпо́ді, а Грицько при складі.

2. догада́ти ся, нестеря́ти ся. — Як було́ прикрутили його на зборні, а він не стеряв ся і так все розпояснив, що по його стало.

3. д. **Найти́.**

Найти́е = на́йти́я.

Нака́верзить = наковерзува́ти, нака́постити.

Накади́ть = накади́ти, накурі́ти (ладаном).

Наказáние = кáра (С. З. Л.), карáння, скара́ння, покара́ння, кáрпість (С. З.). — Кара Господева. К. III. — Хто на кого мовить, а не доведеть, тим каранням сам каран бити маєть. Ст. Л. — Бо́жись за тоє од Государя карання. Л. В. — Одного скара́ння — десять м покая́ння. н. пр. — Май добру нагуру, не приймеш карности на шкуру. н. пр.

Наказáть, нака́зывать = 1. накарáти, покара́ти, скара́ти, кара́ти. С. Л. — Не карай мене, Боже, покарай мою плахту. н. пр. — Слюсарь прокрав ся, а коваля покарали. н. пр. — Хіба і за це Бог покара? Кр. Бог його гріхом покарав. С. Л. — Доля карає вельможного й неможного. н. пр. — Ой ти, мати, поради́це в хаті, пора́дь мене — чим жінку скарати? н. п. — Хто ж сироті завидує, скарай того Боже. К. III.

2. наказáти, загада́ти, звелі́ти, прика́зати, нака́зувати і т. д. — Чи я ж тобі не казала, не наказувала, щоб ти хлопців не водила, не принажувала. н. п. — Загадав пару коней сідлати. С. З.

Наказно́й = наказни́й. С. З. — Полуботку, Полуботку, наказний Гетьмане! А хто ж тобі, мій соколе, булаву дістане. Руд.

Нака́зь = нака́з (С. З.), зага́д (С. Аф. Л.).

Наказу́емость = кáрність. — Нехай Бог боронить від лихої напасті, від панської карности. н. пр.

Накале́ние, нака́ливание = розпика́ння, розпáлювання.

Нака́ливать, накалі́ть, ся = розпика́ти, розпáлювати, розпекі́ти, розпáлити, ся, порозпика́ти, ся. — За́лізні дахи порозпикали ся. Кр.

Нака́лка = д. **Накале́ние.**

Нака́лывание = нака́лювання.

Нака́ловать, накало́ть, ся = 1. нака́лювати, на́штрикувати, накало́ти, на́штрикати, ся. — Нака́лов дірочок.

2. рубáти, нарубáти (дров), лама́ти, на́ламати (льоду), на́цюкати (по троху цю-

каючи, на пр. дров), наскіпати, ся (на пр. скіпок).

3. наколоти (свиней), набіти, нарізати (курей, гусей).

4. наколювати, підколювати, наколоти, сколоти, наштрикнути, ся. — Ой подала дівчина пастернак та сколола ніженьку на будяк. н. п.

5. нашиплювати, настромлювати, нашипилити, настромити, ся (С. З.).

Накалякати, ся = набазікати, ся, набалякати, ся, наторочити, намотати, наверзти і т. д. д. Болтати 3.

Наканути = в переддні, на передодні. В переддні мого виїзду я слухав її огридливу розмову. Кн. (Д. ще під сл. **Канути**).

Наканати, накашувати, ся = наканати, накрапати, накапувати, накрапувати, ся.

Накапливати, накопляти, накопінити, ся = збирати, набірати, зібрати, набрати, ся. — Зібрав грошей чи мало. — Набрало ся багато води в ставу.

Накапчивати, накопінити, ся = накопчувати, накопити, ся. — Накопив стекольце та й почав дивити ся на сонце. — Накопили гусей.

Накашувати = д. **Наканати**.

Накашувати, наконати, ся = наконувати, наконати, ся, понаконувати, ся. — Ой підгірря, підгірря! наконав корішня. н. п. — Наконав багато грядок.

Накаркати, ся = накра(я)кати, накру(ю)кати, ся.

Накармливати, накармити, ся = нагодувати, нагодувати, ся, понагодувати, накармлювати, накармити, ся, понакармлювати, (про худобу на паші) — папасасти, папастити, ся. — Як міні жити, як горювати, як свої діти нагодувати. н. п. — І постеленьку послали і нагодували, як закон велить християнський, його папували. Макар. — Понагодував усіх. н. п.

Накартавити = нагаркавити.

Накатати, накатувати, ся = 1. накотити, наточити, накочувати, ся.

2. нагорнути, навіти, навінути, намотати, нагортати, навивати, намотувати, ся.

3. навезти, павозити, ся.

4. (на качалці) — накачати, накачувати, (на магі) — намаглювати, намаглювати, ся.

5. накрутити, накачати, накручувати (на пр. котяшків з хліба).

6. наваліти, навалювати (на пр. повіті, сукна).

Накатати, ся = покатати, накатати, ся, наїздити ся, (на човні) — начовнувати ся. Вол.

Накатина = бálка, брус, (найголовніша в стелі) — свóлок, (побічні) — присволоки.

Накатити, ся = напоїти, накачати; напійти ся, нахлющити ся, налігати ся. — Накачав гостей так, що й ноги повідкидали. — Нахлющив ся, що й рачки не полізе.

Накатка = 1. нако́чування.

2. качалка. — Купила рубель і качалку.

Накатник = 1. ма́гльовник (те полотно, що в його загортаєт ся тканина, як її качають).

2. бálки, бру́сся (на стелю або під підлогу).

3. обшівка (з обполків, драпі, очерету то-що, на стелю), знизу — підшівка.

Накатний = брусований. — Стеля брусована.

Накати = 1. нако́чування.

2. брусована стеля.

Накатувати, ся = д. **Накатати, ся**.

Накачати, накачувати, ся = 1. накачати, нако́чувати, ся. — Накачав води (смоком).

2. накотити, нако́чувати, ся.

3. нагойдати ся, наколивхати ся. — Нагойдали ся добре.

Накачіваніє = нако́чування.

Накашіваніє = нако́шу(сю)вання.

Накашувати, накосити, ся = накошу(сю)-вати, накосити, ся, (трохи) — укосити. — Укоси ще трохи трави коневі. Чайч.

Накашлятися = накашляти ся, набухикати ся.

Накваса = піспа.

Наквасити, наквашувати, ся = 1. заквасити, заквашувати, ся. — Заквасили джеку.

2. наквасити, наквашувати, ся. — Наквасили багато буряків.

Накваска = д. **Накваса**.

Наквасовати = нагалунити. — Чи всі крашанки нагалунили?

Накидати, накидувати, ся = 1. накидати, понакидати, накидати, ся. — Накидали повну яму. — Як вдарили з семи гармат у середу вранці, накидали у годину жидів повні шапці. н. п.

2. підкидати, підкинути, ся. — Підкинь ще дровець.

3. накидати, накиннути, ся. — Накинув свитку та й пшов. — **Наки́дывать, накиннуть** горше́къ = скида́ти, скинути горща́. — Схопили совияшниці, а скинули йому на живіт горща, зараз і полегшало.

Наки́дка = 1. накида́ння.

2. наки́дка (легенька верхня одежина). С. 3. — **Въ наки́дку** = на о́пашки, на о́пашку. — Надів свиту на о́пашки.

Наки́днóй = наки́дний.

Наки́дывать, ся, накиннуть, ся = 1. д. Наки́дывать.

2. накида́ти, нападáти ся, накиннути ся, напа́сти, ся. — Собаки накиннули ся на нас.

Наки́нать, накинѣть = накинáти, накинѣти.

На́кип = 1. шум, шумові́на, шумові́ння, пі́на. — Зніми шумовину з борщу.

2. на́кип (на пр. в чавуні, сажоварі то-що).

Наки́пять, ся = нагрі́ти, ся (на пр. воду), напּягáти, зварі́ти, ся (на пр. молоко). — Нагрі́ти окропу. — Треба зварити молока до кави.

Накиса́ть, на́киснуть = на́кисáти, за́кисáти, на- за́киснути. — Діжка на́кисла.

Накладна́я = на́кладна́, квітко́к. — В квітку перенесено все, що здано хурцикам.

Накладно́й = 1. до́бавочний, до́датко́вий.

2. на́кладний, С. Пар. — **Накладні́е усьи, п. серебро** = фальші́ві вўси, фальші́ве срі́блò. С. Ш.

Накладный, по = суту́жний, ут́ратний, по. (С. Ш.).

Накладъ = ут́рата (С. Ш.), вт́рата, шкòда. — Не хочеш втрати — не лїзъ нї в куми, нї в свати. н. пр. — **Въ накладъ, съ накладомъ** = з ут́ратою.

Накладыва́ние = на́кладáння.

Накладыва́тель = на́кладáльник.

Накладыва́ть, на́класть, ся = 1. на́кладáти, на́класти, ся. — Наклав дров у піч.

2. (про курей) — не́сти, ся, по́кладáти (від чого й яйця зовуть ся по́кладкі), на́нести, ся.

3. д. На́кладыва́ть.

На́клáняться = на́клáняти ся, по́поклáняти ся. — По́поклáняв ся, поки випрохав.

На́клевать, на́клеыва́ться = на́клява́ти, на́дзюба́ти, на́дзюба́ти, на́кля́вувати, ся і т. д. — Поси́, си́ну, про́са, нехай вона на́дзюбае́ть ся, та постав води́ці, нехай вона на́пье́ть ся! н. п.

2. на́кляну́ти, на́дкляну́ти, на́кля́вувати,

вати, ся. — Коли на́кляну́лось, то й видупи́ть ся. п. пр. — Курча на́дкля́вуеть ся (з яйця).

3. тра́пляти ся, на́кля́вувати ся. — Тра́пляе́ть ся служба, може мати му за́робіток.

На́клеветáть = на́брехáти, на́клепа́ти (на кого), обре́хáти, обмóвити (кого).

На́клевъ = на́кляну́те мї́сце (де курча на́кляну́лось).

На́кле́ние = на́кле́ння, на́лі́плення.

На́кле́вање = на́кле́вання, на́лі́плюва́ння.

На́клевать, на́клеи́ть, ся = на- при́кле́ювати, на- при́ліплювати, на- при́кле́іти, на- при́лі́пити, ся, по́накле́ювати, по́налі́плювати. — **На́клеи́ть по́сь** = ут́рти но́са, таба́ки вт́рти, (у свата́нші) — гарбу́за́ дати, підне́сти.

На́кле́йка = 1. д. На́кле́ние і На́кле́вање.

2. на́лі́пка, на́кле́іне, на́лі́пле(я)ве.

На́клеи́мь, ся = по́клеи́нити, по́значи́ти, по́таврува́ти, ся. (Д. Кле́и́мь).

На́клеи́ной = на́клеи́ний.

На́клеи́ть, ся = д. На́кле́ива́ть.

На́клеи́щикъ, ца = на́клеи́щик, ца́, кле́і́льник, ца́.

На́клепа́ть, на́кле́ива́ть, ся = 1. на́кле́па́ти, на́кле́ювати. — На́клепати урва́нти на ко́лесо.

2. д. На́клеветáть.

На́кле́пка = на́клі́пка.

На́кле́нь = 1. д. На́кле́пка.

2. д. Клеветá.

На́клика́ть, на́кли́кать, ся = на́кликáти, на́скликáти, на́кли́кати, по́накликáти. — По́накли́ка́в гостей, що ві́где й при́няти.

На́клобу́чивать, на́клобу́чить = на́субáти, на́суби́ти, по́насубáти. — На́сунув ша́пку по са́мі о́чі.

На́клобу́чка = 1. на́субáння.

2. го́нка (С. Л.), наго́нка, ви́мовл., дога́на, нага́на. — Да́ть на́клобу́чку = д. Наго́ний да́ть.

На́клонё́ние = 1. на́хили́ння, на́хил, схи́лня́ння.

2. спо́сіб ви́сказу дієслів. — Мо́ва у́краї́нська має три спосо́би ви́сказу дієслів: пря́мий, для пря́мого ви́сказу, при́казовий, для при́казува́ння і можли́вий, коли́ гово́римо про щòсь ли́ше можли́вого, подумано́го. Гр. См. Ст.

На́клонё́нный = по́хили́ний; по́хили́й. — На по́хиле дере́во і ко́зи скачу́ть. в. пр.

Наклоніть, наклонять, ся = нахиліти, схиліти, похиліти, прихиліти, нагнути, ся, нахиляти, ся і т. д., похиляти, ся і т. д. С. З. Л. — Над тим личком нахили ся, чи спить мила — подиви ся. Руд. — Побачила діжку, нахилилась, щоб роздивити ся. Яст. н. о. — Стоїть явір над водою, в воду похилив ся. н. п. — Сирота втомив ся, на тин похилив ся, люди кажуть і говорять: він мабуть упив ся. н. п. — Ой час, мати, жито жати, бо колос схилив ся. н. п. — Ростуть два дубочки, схилили ся верхи до купочки. н. п. — Рада б до неї і небо прихилити, та біда, що не достану. н. пр. — **Наклонівши** (на пр. відро, пляшку) **пить** = нахилки (С. З.), пахильцем. — Він без чарки почав горілку нахилки ковтати. С. З. — Зрадівши, що понав у руки, шукати чарки я не став, та пазнарошне, так для штуки, ковтати нахилки почав. Мет. — Випив нахильцем цілу пляшку. — **Наклонівшись танцювать, йти** = вихилясом, хильці. — Танцює вихилясом. — Козак молоденький та й того злякав ся... хильці, хильці поїд тином та в бур'ян сховав ся. н. п.

Наклонність = 1. похильість.

2. схильність (С. Пар.), нахил, нахилск. — Він таки має схильність до музики. — Великоруський народ виявляв і тепер виявляє нахил до матеріялізму. Бар. О. — Придавити вроджений нахил до свого рідного. Фр.

Наклонний, но = 1. похилий, похилистий, (про місцевість) — спусковатий (С. Жел.), спадистий (С. Жел.), згористий, похило, похилом, нахиль, хилком. — На нас бідних, як на похиле дерево. Кот. — На похиле дерево і кози скачуть. н. пр. — Туди лози хилили ся, куди їм похило. Туди очі дивили ся, куди серцю мило. н. п. — Стіл стоїть нахиль. Чайч. — Пускайте бо сторч, а не похилом. Кр.

2. прихильний, схильний, но. С. Жел. — Він схильний до добра.

Наклонъ = 1. похильість. — Похильість скелі.

2. похил, похилипа (Вол.), схил (Под.). похильість, спадистість, згірря. — Рівнина має похил до Дніпра. Кн.

3. козирьок (у будки екіпажа). — Відкинь козирьок, щоб дощ не так забивав.

Наклонять, ся = д. Наклоніть, ся.

Накліюкається = д. Назюються.

Накліонуть, ся = д. Наклевають, ся 2.

Накліюзить, накліюзничать = карлючок нагнути; набрехати.

Наковаленний = ковадловий.

Наковальня = ковадло (С. З. Л.), маленька, щоб набивати коси — бабка (С. Аф.), коваленька (Полт.). — Вліз між молот і ковадло. н. пр. — Добре ковадло молоту не боїть ся. н. пр. — Клянусь кліщами, ковадлом, молотом, міхами. Кот. — Це бабка, а коваленька — то не на такий штем зроблена. Чайч.

Наковать, наковувать, ся = 1. накувати, накувувати, ся. — Накував багато ухналів.

2. насікти, набити, нацюкати, насікати і т. д. (жорна і млинові камні).

Наковлять = нашкандіювати і т. д. д. **Ковлять**.

Наковірювать, наковирять, ся = наколупувати, надобвувати, наколупати, надобювати, наконирювати, ся. — Наколупай масла.

Накожный = нашкурний.

Накововать = накувати. — Не довго зозуля накувала. — Скільки тобі літ зозуля накувала?

Накоковать = накоксувати (перепалити земляне вугілля на кокус).

Наколівать, наколотить, ся = 1. набивати, набити, ся, понабивати, ся. — Набили обручі на діжку. — Понабивав гвіздків у стіну.

2. зазнавати, набірати ся ліха, зазнати, набрати ся ліха, натерпіти ся. — Живучи на чужині, багато зазнав лиха.

— **Наколотить бока** = накласти в боки, надавати стусанів, бєбєхів, налупцювати. — **Наколотить ціну** = набити, нагнути ціну. — **Наколотить копєйку** = зібрати грошей (чи мало). — Зібрав грошей, став хороший. Кропивницький.

Наколдовать, наколдовувать = 1. наворожити, начарувати, начаклувати, навідьмувати, наворожувати і т. д.

2. заворожити, виворожити і т. д. (заробити ворожінням, чаруванням і т. д.).

Наколка = легенький жіночий убір на голову, що прищиплюєть ся до волосья.

Наколобродить = наколобродити, набродити, нашалобродити.

Наколотить, ся = д. Наколівать, ся.

Наколотірють, наколотірюнчать, ся = 1. накрамарювати, ся (дрібязком).

2. набрехати, напелести. (Д. Колотірють).

Наколоть, ся = д. Накалювать.

Нако́лѣнникъ = нако́лѣнник.

Нако́лѣтъ = поклѣкнути, заклѣкнути, надубіти, надубнути. — На морозі у мене поклѣвали руки.

Нако́мкатъ = 1. зійняти, поміяти, зжужмити (чого багато, д. **Комкатъ**).

2. напхати, набгати. — Напхав повну скриню.

Нако́нець = напоследок (С. Л.), напоследку, на о́станок, на о́станку, на о́станці (С. Л.), на́решті (С. Л.), в́решті, в кінці (С. Л.). — Ой пив мед і горілку, ще й музики водив, а на́решті довело ся, що в полиці сидів. п. п. — Довго він мовчав, а напоследок не витерпів, почав лаятись. — А на́решті піп Кирика кулаком у спину: „пішов геть з моєї хати, еретичий сину.“ К. З. о Ю. Р.

Нако́нечникъ = наконешник, ріхва, о́скіп, (у вала у млині) — чіп, (у списа) — клю́га, (у батога) — наконешник. — Палиця з залізним гострим наконешником. — На цей ціпок треба зробити внизу залізний оскіп. Кн. — Моді достають клюги списові. К. Х. — Як стали цигана різать гараниками: били, що аж приконешник в одному однав. н. к. — **Наконечники** = торочки (С. Ш.), у еселябантів — наконешники. — Треба пришивати торочки до рушників.

Нако́пѣтъ, ся = д. **Нака́пывать**.

Нако́пировѣтъ = понако́пювати.

Нако́пѣтъ, ся = д. **Нака́пливать, ся**.

Нако́пѣтъ, ся = **Нака́пчивать, ся**.

Нако́пѣтый = закурений, задимлений.

Нако́пѣтъ = закурити ся, задимити ся.

Нако́пѣльникъ = нако́пѣльник, в'язок (у санок. Полт.), на́кореник. (С. Жел.).

Нако́рмитъ, ся = д. **Нака́рмливать, ся**.

Нако́риникъ = на́корінок, на́коренок (сучок або пагонець коло коріння). С. Жел.

Нако́рчевѣтъ = на́корчувати, на́кичувати (Черн. Чайч.).

Нако́сѣтъ, ся = д. **Нака́шивать, ся**.

Нако́беный = скісний.

Нако́стиница = і́уля на носі у коня.

Нако́стылятъ = на́біти, на́лупити, на́лущовати, одлупити, одлущовати (палицею, ломакою).

Нако́сь = ко́со, на́вкось, на́вкосі, на́вкосі, на́вкосія́.

Нако́ченѣтъ = поклѣкнути, подубіти.

Накра́дывать, кра́сться, ся = на́крадіти, на́красти, ся, пона́крадіти. — Накрав грошей. — Понакрадали старшина з пше-

рем громадських грошей, а тепер і багачі. Чайч.

Накра́иваѣтъ, ся, накро́ить = на́кр(а́)ювати, ся, на́кр(о́)їти, на́кра́яти.

Накра́паѣтъ, накра́пывать = 1. на́крапати, на́крапати. — Дощик на́крапа́е.

2. на́крапати, на́краплѣти.

Накра́сѣтъ, накра́шивать, ся = на́кра́сїти, на́малюва́ти, на́фарбува́ти, на́кра́шувати, ся і т. д. — Накрасили багато крашанок. — Намалював червоним а потім по червоному сині смужки.

Накра́сѣтъся = на́черво́їти ся, (від сому) — на́пекти́ ра́ків.

Накрасова́тъся = на́красува́ти ся, на́пи́шати ся.

Накра́сть = д. **Накра́дывать**.

Накрахма́ливѣтъ, накрахма́лить, ся = на́крохма́лювати, на́крохма́лити, ся.

Накра́шивѣтъ, ся = д. **Накра́сѣтъ, ся**.

Накре́ниваѣтъ, накре́нить, ся = на́хилѣти, на́хилити, ся на бік (про судна).

На́крестъ = на́вхрест, на́хрест, хресто́м і д. **Крестоо́бразно**.

Накривѣтъ, накривѣятъ, ся = на́хилѣти, на́гнути, на́хилѣти, на́гинати, ся.

Накривѣя́тъся = на́кривѣти ся, по́викри́вля́ти ся.

Накрича́тъ, ся = на́крича́ти, ся, на́гукѣти, ся, на́гомонѣти, ся, по́гомонѣти, на́гримати. — Нагукав ся я, поки долякав ся. — Тільки побачить, що пустують, зараз на́грима́е. — На́гомонѣти на їх, то вони й ущу́хнуть. Ск. — **Накрича́тъ голову** = на́ту́ркати. С. Л.

Накро́ить = д. **Накра́иваѣтъ**.

Накро́саѣтъ, накро́шить = на́кришіти (ріжучи), на́кра́яти, на́чикрі́жити.

Накро́паѣтъ = на́базграти, на́партачи́ти, (про вірші, малювання) — на́ляпати.

Накро́пѣтъ = на́брїзкати, на́кро́пѣти.

Накро́шѣтъ, ся = на́кришити, по́кришіти, ся. — На́криши хлі́ба ку́рам. — Як ламав хлі́б, багато на́криши́ло ся. — По́криши яловичину, ло́шкипу.

Накру́житься = на́крутіти ся, на́вертіти ся.

Накру́титъ, накруча́тъ, накру́чиваѣтъ, ся = на́крутіти, на́мотати, на́віти, на́сукѣти, на́кру́чувати, ся і т. д., пона́кру́чувати і т. д.

Накру́чиниться = на́журити, ся, на́ту́жити ся, на́сумова́ти ся, на́сму́тити ся.

Накрыва́тъ, накрѣ́тъ, ся = 1. на́крива́-

ти, покривати, напинати, ся, на(по)-
крити, ся, напинати, ся, понакривати.
— Накрив очі китайкою, заслугою козаць-
кою. н. п. — Там серед двору столи пона-
ставляні, понакривані. н. к. — **Накривати**
на стół = застилати, накривати стіл,
лаштувати, лагодити (обід, вечерю). —
Застилайте столи та все тесові. н. п. —
Накрить чашку = перевернути чашку
(випивши чай або каву, в ознаку того, що
більше не буде пити). — **Накриться** =
надіти шапку. — **Накрійся** = надінь
шапку.

2. зліпати, захопити, заскочити, за-
стукати. — Вони тільки що ротабори-
лись, а ми їх тут і захопили. — Орда лю-
дей живцем брала, де кого заскочила. Л. В.
— Застукали, мов вовка в кошарі. С. Аф. —
Застукав, як сотника в горосі. н. пр.

Накрѣтити = накрити.

Накрѣшка = 1. накриття.

2. покрішка, покрівка, накрівка. С.
Пар. — Своя хата — покрішка. н. пр.

Накрѣпко = 1. дуже, міцно, вельми;
щільно, дуже сильно (д. Крѣпко).

2. гостро, суворо.

Накувѣркатися = наперекидати ся.

Накудѣсити = 1. начарувати, начаклу-
вати, навідмувати.

2. наколобродити, наброїти, нашало-
бродити, нашурубурити. — Що ти тут
наброїв?

Накулачникъ = рукавиця без пальців.

Накуликатися = д. Назююватися.

Накупати, закупити, ся = накупати, на-
купляти, скуляти, накуповувати, на-
купити, скупити, ся, понакуповувати.
— Скупив ся, зраз і поїхав з ярмарку. —
Понакуповував всім гостинців.

Накупатися = накупати ся, попокупати
ся. — Попокупав ся я за се літо.

Накупка = скуповування.

Накуривати, накурить, ся = 1. накурю-
вати, ся, накажувати, накуряти, ся,
накурити, ся, накадити. — Накурили
повну хату, — Накурив ся тютюну, аж го-
лова крутить ся. — Та накурийсь уже
швидче та хату зачиняй. Чайч. — Накади-
ли ладаном.

2. гнати, виганяти, викурювати, ви-
гнати, нагнати, викурити, ся. — Вигнав
10 відер горілки.

Накуродѣсити = наколобродити, набро-
їти (С. Л.), напрокудити, нашкодити.

Накусать = 1. накусити, надкусити. —
Накусив та й покинув.

2. покусати, скусати. — Блохи покусали.
Накусъ = надкусене (місце).

Накутати, накутивати, ся = накутати,
нагнати (на себе), затушковати, ся,
накутувати, нагортати, ся.

Накутити = 1. наброїти, патворити, на-
коїти (найбільше на підпиту).

2. паїти, нагуляти. — Нагуляли на де-
сять карбованців.

Накушаться = наїсти ся, (надго) — на-
лопати ся, нажорти ся, натріскати ся.

Налавливати, наловити, ся = наловлю-
вати, наловити, ся. — Наловили багато
риби.

Налажати, наложити, ся = 1. накладати,
покладати, накласти, наложити, ся,
(пакуючи) — пакувати, напаківувати,
напакувати, ся, (дуже тісно) — наті-
скувати, натискати, натіснутися, (ще й
жужмом) — напихати, напхати, ся. —
Наклала повну піч дров. — Напакувала
повну скриню.

2. накладати, накласти, накласти, на-
кинути. — Накинули мостового ще по ко-
пійці з хури. — **Наложити запереченіє**
= накласти заборону. — **Н. його** = за-
прати в ярмо, підгорнути під кор-
мигу, повернути в неволю. — **Н. на**
себя руки = самому собі смерть за-
подіяти. — **Н. окоу** = забити в кай-
дани. — В кайдани забили тай замурова-
ли. К. Ш. — **Н. трубку** = набити, на-
класти люльку. — **Н. епитимію** = на-
кинути покуту.

Наладити, налаживати = 1. настроїти,
настроювати, ся. — Настроїв скрипку.

2. направити, підстроїти, нарядити, під-
мовити, направляти, ся і т. д. — Напра-
вив його на се діло. — Він його так під-
строїв, що той усе зробить.

3. поправляти, полагодити, справити,
поправляти, ся, лагодити, справляти,
ся. — Треба п. правити машину, бо щось
попсувало ся.

4. правити, торочити. — То й йому
одно, а він своє править (або: торочить).

Наладъ = влад, як слід, як треба, як
повинно. — Коли має не влад, то я з сво-
їм назад. н. пр. — Діло пішло як слід.

Налакировати, налакировувати, ся =
налакувати, налачити, напощити, на-
лощувати, ся.

Налакомитися = наласувати ся.

Наламувати, наломати, ся = наломлю-

вати, наламáти, ся, поналóмлювати, ся.
Налашцувать, налощѣть, ся = налощувати, налощѣти, ся.
Налаѣать, ся = нагавкати, ся, попогавкати, набрехáти, ся. — Нагавкались собаки, поки його з двору випроводили.
Налгáть, ся = набрехáти, ся. — Набрехав на його, що буцїм... — Брехав цілий вечер і ще не набрехав ся.
Налегáть, налечъ = 1. налягáти, налягáти. — Наліг на стіл грудима.
 2. наєдáти, напосѣдати, напосѣсти, наєісти, ся (С. Л.). — Напосїв ся на мене так, що вже й терпіти не сила.
 3. намагáти ся, натужувати ся, намогáти ся. — Намагаєть ся з усієї сили.
Налегкѣ = лѣгко, злѣгка, поволі; на швидкú рúку; порожнѣм. — Вийшов, злегка одгнись. — Зібрав ся на швидку руку. — Поїхав порожнем.
Наледенѣть = наледенѣти, намѣрзнати.
Налѣдица, налѣдь = крига, лід (що зверху чого намерз).
Налєжáть = пролєжати, відлєжати (боки).
Налєжáться = належати ся, вилєжати ся.
Налетáть, налетѣть = 1. налѣтáти, накідáти ся, налетѣти, накінути ся, паскóчити. — Шуліка налетѣла на курчат. — Козаки накинули ся з усіх боків.
 2. налѣтáти, налетѣти, поналѣтáти, назілѣтáти ся, налінути. — Налетѣли гуси з далекого краю, сколотили воду в тихому Дунаю. н. п. — Багато горобців назлѣгало ся. — Назлѣгало ся птиці без ліку. Чайч.
 3. падати, нападáти. — Нападало багато жовтого листя.
Налету = ульóт. — Стріляв ульот і не влучив.
Налѣть = 1. налѣтáння, напад, наскóк. (Д. Налетáть).
 2. (хим.) — цѣвѣт (на пр. од сірки, мишаку або що, що осїдає), суга. — Горілка понялась сугою. Кн.
 3. пржá (що осїдає на камені).
 4. (в тїлі) — плівá, плівка, падь. — Увесь язик поняла падь. Кн.
Налетѣть = д. Налетáть.
Налечъ = д. Налегáть.
Наливáть, наліть, ся = наливáти, наліти, ся, поналивáти, (про трунки і рідку страву ще) — насипáти, сипати, насипати, усипати, понасипáти, (с під кранта або чопа) — утóчувати, у(в)точити, нато́чити, ся, (багато чого) — набúхати, набúрити. — Повний чарки всім на-

ливайте, щоб через вінци лило ся. н. п. — Шиякорочко молода, усип меду ще й вина! Не насиплю й не подам, бо на тобі жупан дран. н. п. — Жінко! насип в миску борщу! — Насипав в почви з цебра води. Кн. — Наточили з кухви оливи. Чайч. — Та піди, хлопку, до пивниці та вточи ще й пива, та випємо за здоровля та мойого сина. н. п. — Вточив собі чаю. Кр. — Вточив браги. Кр. — Ото, набутив стільки! — **Наливáть я́годы** = наливáти наливку.
 2. розливáти, розліти, ся. — Розлив о́ію скрізь на долівці.
 3. виливáти, навиливáти. — Почали виливáти дзвін. — Навиливали сьвічок.
 4. нали́вати ся, набі́рати ся, налі́ти ся, набра́ти ся. — Багато води в човен набрало ся. — Яблука нали́вають ся. — Жито нали́ваєть ся. — **Нали́ваться водо́ю** = набі́рати воді (про запас). — **О́сна нали́веться** = віспа набі́раєть ся.
Нали́вка = 1. нали́вання, розли́вання.
 2. налі́вка: на а́грус — а́грусівка, на вишнях — вишні́вка, вишні́к, на грушках — груші́вка, на дрені — дрені́вка, на дулях — дулі́вка, на полуниціх — полуні́шник, на порічках — порі́шні́вка, на сливах — сливі́янка, сливі́я́к, на суніцях — суні́цівка, на терені — терні́вка, терня́к.
Наливної = наливний. — Н. колесó = д. під сл. Колесó.
Нали́въ = 1. нали́вання.
 2. горі́лка, що не́ю нали́вають налі́вку. — Вишні́вка пер́ваго, второ́го і т. д. налі́ва = вишні́вка пер́ва́к, пер́вачо́к, другáк і т. д.
 3. сік в óвошу.
Нали́аться = насмо́кáти ся, набра́ти ся (горілки). — Насмо́ктав ся — ледве ноги водочить.
Нали́мъ = 1. риба Gadus lota. — минь, миньóк, минтус. — Уже Троянці вгамувались, могоричі всі потягли і як миньки повивертались. Кот.
 2. жу́желиця.
Нали́невáть, налі́нєвывáть = налі́нїяти.
Нали́пати, налі́пнутъ = налі́пати, прилі́пати, на-прилі́пнути, понали́пати, поприлі́пати.
Налітографі́ровать, ся = налі́тографува́ти, ся.
Налі́токъ = свинча́тка, оли́вья́нка, лля́нка (Вол.). — Як вдарив свинчаткою, так всі наці і вибив з кону.

Наличникъ = 1. ліштва (планка на одвірках або на лутках).

2. блянка замкова (що прибивається на дверях, де ключ стромляєть ся).

Наличність = готовізна (С. З.), що до грошей — готіві гроші (С. Аф.), готовик, готовина (С. Л.), готівка. — Готовими грішми маю сто рублів, а то ще треба позичити. — Купив за готіві С. Аф. — Отсе вам увесь мій готовик... беріть, більше нічого нема у мене. Кв. — За готовика одну тільки продала, а то проміняла. Як. — Маю готівкою п'ять тисяч. — **Въ налічності** = готівими грішми, готовика, готівкою.

Наличний = 1. передній, лицевий, верхній, околинний (С. Л.).

2. готівий. — **Н. дѣньги** = д. **Наличність** (про гроші).

Налобникъ = 1. набрівник (пов'язка чи стріжка на чолі над бровами). Полт.

2. нацолка (в уздечці).

Налобный = налобний, начільний.

Налобокъ = д. **Налобникъ**.

Налобызаться = націлювати ся, нач(ц)мочити ся. — Навздогінці не націлуєш ся. н. пр.

Наловить = д. **Налавливать**.

Налогъ = податъ, податок (С. З.), наклад, оплатка, з душі — подушне, з хати — димове, подимне (С. З.), з пасіки — очкове, за переїзд через міст — мостове (С. З.), з рогатої худоби — рогове (С. З.), з торгів — мито. — Без всяких тяжарів і податків. Скоропадський. С. З. — Мов за подушне обступили. К. Ш. — Брали мостового по пів золотого. н. д. — Аби жаден чоловік не сьмів нових мит вишляти. Ст. Л.

Наложение = накладання, покладання.

Наложить = д. **Налагать** і **Накладывать**.

Наложница = підложниця (С. З.), підбичниця, нерідна жінка (Вол.), невінчана жінка, приставіка (Чер.), полюбовниця, сестра з Остра (Чер.). — Держить у себе місто підложниці. Мазепа. С. З. — Самі благоволили дати свою підложницю в сурруги. К. Ш.

Налой = д. **Аналогія**.

Налокать = запоганити, запаскудити (хлепчучи).

Налокаться = пхлептати ся.

Наломать = д. **Наламывать**.

Наломить = д. **Надломить**.

Наломъ = д. **Надломъ**.

Налопаться = налопати ся, натріскасти ся, нажерти ся, напхати ся, нерепка-

ти ся, наперти ся. — Натріскав ся за обідом, що аж сопє.

Налощить = д. **Налащивать**.

Налуѳъ = па́тока (цукрова).

Налудить, налуживать, ся = набіліти, ся, налудіти, набіляти, понаблювати, ся.

Налушить = налуштити, налускати.

Налучить = наловити, набіти риби (осьвіщаючи скалкою).

Налушчивать, налущить, ся = налускувати, налуштити, налускати, налузати, ся. — Налускали оріхів.

Налытаться = набродити ся, навештати ся, наволочити ся.

Нальнуть = д. **Налипять**.

Нальстить = налестити, наговорити лєстошів.

Нальво = у ліву руку, ліворуч, у ліворуч, на ліво, (переважно на волів) — соб, цоб, к собі, (на коней) — вістія, віштя (Под.).

Нальзать, нальзть = налязити, нальзти, поналязити.

Нальпнить, нальпнать, нальпливать, ся = наліпити, наліплювати, ся, поналіплювати.

Нальпка = 1. наліплювання

2. наліпка, наліплєне.

Нальпной = наліпний.

Нальпокъ = д. **Нальпка** 2.

Налюбѣзничаться = налицятися.

Налюбнѣтьсѣ = налюбіти ся, налюхати ся.

Налюбоваться = налюбовати, ся, намилиувати ся. — Піп не налюбує тією гречкою. н. к.

Налыпать, ся = наляпати, ся, (мов квачем) — наквацювати, ся.

Намагнитить, намагничивать, ся = намагнитити, намагничувати, ся.

Намазать, намазывать, ся = намазати, намастити, ся, (жиром, смальцем) — насмальцювати, (дуже) — наляозити, (двогтем) — нашмарувати, (мов квачем) — наквацювати, ся, намазувати, намащувати, ся і т. д. — Ой ти, Ганзю, милостива, чим ти брови намастила? н. п.

Намазй = на поготові; як по маслу. — Діло на поготові. — Діло як по маслу йде.

Намазной = намазаний, намащений, нашмарований і т. д. д. **Намазать**.

Намакать, намакивать, ся = навомчати, навомчувати, ся.

Нама́клерить = замахлюва́ти, зафакто-
рува́ти.

Намалева́ти, намале́вувати, ся = нама-
люва́ти, намальо́вувати.

Нама́нивати, нама́нити = прина́жувати,
прима́нювати, прина́дити, прима́нити,
поприна́жувати. — Чи я тобі не казала,
не приказувала, щоб ти хлопців не водила,
не принажувала. н. п.

Намара́ти, нама́ривати, ся = 1. нама́за-
ти, накаля́ти, наму́рзати, набрудни́ти,
нама́зувати, ся і т. д., понама́зувати.
— Намазав пику сажою.

2. накаля́ти, напаску́дити, напаску́-
жувати.

3. нашкря́бати, надря́пати (про писан-
ня), наля́пати, наквацо́вати (про малю-
вання).

Намаро́дєрєствовати = награбува́ти (на
війні).

Нама́сливати, нама́слить, ся = 1. нама́-
слювати, нама́щувати, нама́слити, на-
масти́ти, ся, насмальцо́вувати, наяло́-
зувати, насмальцо́вати, наяло́зити, ся.
— Намастив кашу. — Наалозив губи.

Намасти́ти, намаща́ти, ся = д. **Нама́зати.**

Нама́тувати, намота́ти, ся = 1. намо́ту-
вати, навива́ти, намотати, нави́ти, ся.
— Намотала пилки на клубок.

2. намо́тувати, намота́ти, проци́вдрити,
проманта́чити і т. д. д. **Мота́ти** 3. —
Намотав стільки довгів, що й онукам буде
що виплачувати.

Намаха́ти, ся = намахати́, нахита́ти, ся
і т. д. д. **Маха́ти.**

Нама́чивати, намочи́ти, ся = 1. намочу-
вати, намочи́ти, ся. — Доц намочив зе-
млю. — Треба намочити коноплі.

2. наква́щувати, наква́сити, ся. — На-
квисла буряків, яблук.

Намаща́ти = д. **Намасти́ти.**

Нама́щувати, намо́стити, ся = намо́щу-
вати, вимо́щувати, дошками — насте́-
лювати, ка́мінем — на- вибу́рковува́ти,
на- вибу́рковува́ти, та́расом — натаро́-
совувати, гре́блю — нага́чувати, на-
мо́стити, вимо́стити, насте́лити, ся і т. д.
— Трупом гатки й байраки вимощували.
К. Кр. — Улиця вибуркована. — Настелив
стелю.

Нама́ятися = пам'я́ти ся, патомі́ти ся,
попону́дити сьві́том.

Наме́дши = до́щро, неда́вно.

Намежева́ти, намеже́вувати, ся = на-

межува́ти, нарі́зати, намежо́вувати, на-
рі́зати.

Намекати́, наме́кнути = натяка́ти (С. Л.),
накида́ти, натя́кнути (С. З.), на́кинути.
— Що він тобі натякав, то се щоб ти до-
гадав ся. Ч. К. — Та я ж, бачця, і наты-
кав, щоб ти від його утікала. Мет. — Ба-
лакають люди манівцями, натякають тільки.
Кн. — Ви обидві де-що проминули, тільки
про їду й напитек сяк так натякнули. Мет.
— Бач, накидав на те, на се. Гр.

Намеканіє = натя́кання. — Вона вже по-
мітила, та так і натякала, а мене те наты-
кання гірше вогню пече. О. Мвр.

Наме́к = наты́к, наты́ка, наты́чка. —
При ко́жнім такім наты́ку вона чула, як
якась іскра пробігала. Фр. — **Наме́комь,**
наме́кан = на́втякі. — Навтяки бури-
ки, щоб капусту дали. н. пр.

Наме́лко = 1. дрібне́нько, дрібне́сенько.
2. мі́лєсенько.

Намерза́ти, наме́рзнути = намерза́ти, на-
ме́рзнати.

Намести́, намета́ти = намести́, нагrestí,
нагребті́, наміта́ти, нагріба́ти, назмі́-
тати, понаміта́ти, понагріба́ти; навія́-
ти, навива́ти. — Намело багато свігу. —
Усе поїли; сьогодні вже назмітала боро-
шенця та с того зметеного спекла пая-
ничку. Чайч.

Намета́ти, наме́тувати, ся = 1. накі́-
дати, накида́ти, ся. — Накідати в яму
каміння.

2. д. **Наживі́ти** 2.

3. наби́ти ру́ку, привчи́ти ся, навчи́ти ся.

Наме́тка = 1. наміта́ння, накида́ння (д.
Намести́ і Намета́ти 1).

2. куце́нька сорочка, що надыга́сть ся
поверх дово́ї.

3. ла́та, ла́тка (д. **Запла́та** 2).

4. пля́мка, кля́мка, за́щипка. С. Аф.

Наме́тний = 1. на́киданий.

2. на́кидний.

Наме́т = 1. (сві́гу) — заме́т, (глини, гру-
зу то-що) — ва́лява, ку́па, ку́ча, ку-
чу́гура.

2. наме́т, шатро́, ку́рїнь, бу́дка. — Ой
нап'яли козаченьки великий намет. н. п.

3. сі́тка (що нею довають пти́цю).

Наме́тувати, ся = д. **Намета́ти, ся.**

Намечта́тися = намі́яти ся, нама́рити
ся, нахи́мерити ся.

Нами́нати, намя́ти, ся = 1. на́минати,
на́мяти, ся, (про глину) — намі́ювати,
намі́сити, ся, (про шкуру) — на́мяти,
*

намяншк'урити, (про коноплі) — намян-ти, натерти.

2. намулювати, намулити. — Так ноги намулив, що й ходити не можна.

Намінка = 1. наминання.

2. заміс (глини). — Глини стало на один заміс.

3. намулювання.

Намозоблівати, намозобліть, ся = намозоблювати, натирати мозолі, намулювати (С. З.), намозобліти, ся і т. д.

Намобійний = наливний. — Наливний пісок.

Намока́ти, намокну́ть = намока́ти, намокну́ти, понамока́ти. — Так понамокали на нас чумарки, що вода з їх так і дзюрить. Чайч.

Намолачивати, намолотіть, ся = намолочувати, намолотіти, ся, понамолочувати. — Намолотили багато, треба вже віяти.

Намолоть = намолочене.

Намолоть, ся = 1. намолоти, змолоти, намелдовати, ся. — Намолов два мішки борошна.

2. намолоти, наверзти, напесті, на-торочити, набалакати дурниці, нісенітниці, ка́зна чо́го. — Наверзла ціво-ра людського. Чайч. — Напела такого, що й купи не держить ся. Чайч.

Намолча́ться = намовчати, ся, насидіти, ся, мовчки.

Намоль = намел, меливо (С. Пар.).

Намораживати, наморозити, ся = заморозжувати, заморозити, ся.

Намордник = 1. намордник.

2. оброть, обротька.

Наморщивати, наморщить, ся = зморщувати, наморщувати, змо(намó)рщити, ся; набрижжувати, понабрижжувати; нахиюпити, ся, насупити, ся. — Сидів мовчки, нахиюпившись. — Насупивши чоло, дід дивився якомсь гнівно. Кн. — Обидві халаяи треба понабрижжувати. Чайч.

Намота́ти = д. Нама́тывати.

Намо́стити = д. Нама́щивати.

Намо́чалити = набіти, натовкті шю, потілишників надавати, стусанів надавати.

Намо́чить = д. Нама́чивати.

Намо́щенничати = нашахрувати.

Наму́дрити = наму́друвати, нахимерити.

Наму́сливати, наму́слить, ся = на(за)слинювати, на(за)му́рзювати, на(за)яло́зювати, на за сли́нити, ся і т. д., понаслинювати і т. д.

Наму́тити, наму́чати = накаламу́тити, на-колотіти, скаламу́тити, сколотіти, за-му́тити, збаламу́тити, накаламу́чувати і т. д. (д. Му́тити).

Наму́чити = наму́чити, ся, намордува́ти, ся, попому́чити, ся. — Попомучив ся я, поки ту колоду спер на воза. Чайч.

Наму́чний = напорошити (борошном), на-борошніти, понаборошнювати. — Не на-борошньої мілі на столі. Чайч. — Треба тісто наборошнити, щоб не липло до сто-лу. Чайч. — Ач, скрізь понаборошнювала!

Намча́ти, ся = наскочити, нагна́ти, на-бігти.

Намші́ти = напха́ти, набі́ти мо́хом.

Намы́вати, намы́ть, ся = 1. намыва́ти, намы́ти, ся, (про білизну) — напрати, ся. — Вже намили пшениці на паску. — На-прала сорочок чимало. — Напрала ся сьо-годні так, що руки пухирями взяли ся. Чайч. 2. намыва́ти, напоси́ти (мулу, піску), на-му́лювати, намы́ти, нанесі́ти (мулу, піску), наму́лити. — На лу́ку чимало піску на-несло, а в де-яких місцях намулило. — **На-мы́ть кому́ голову** = намы́лити голову, нагрі́ти чу́ба, чупри́ну.

Намы́вній = наливний.

Намы́згаться = набігати, ся, нагаса́ти, ся, нашвє́ндати, ся, натупа́ти, ся.

Намы́каться = набідувати, ся, натиня́ти, ся. — Досить я натиняв ся... буде з мене. Кн.

Намы́ливати, намы́лити, ся = намылюва-ти, намы́лити, ся, понамы́лювати. — **На-мы́лити голову** = д. **Намы́ть голову** (д. під сл. **Намы́вати**). — **Н. шю** = набі-ти, натовкту́ шю, потілишників на-дава́ти.

Намы́чка = мічка.

Намы́ливати, намы́лити, ся = 1. біліти, побіля́ти, побіліти крейдою, писа́ти, написа́ти крейдою.

2. убілювати, ся, убіліти, ся, зама́зати, ся крейдою. — Не лась, капосна дитино, попід стїнами! — так убілив ся, що вже й одєжі не знатъ. Чайч.

Намы́ивати, намы́няти, ся = намінюва-ти, наміня́ти, ся, наміньжувати, пона-мінювати. — Понамінювали наші у Циган коней на ярмарку, та все ка́зза що: то крива, то сліпа. Чайч.

Нам'яв'ятися = наміря́ти, ся (С. Л.), за-міря́ти, ся (С. Л.), ва́жити, ся, наважу-вати, ся (С. Л.), ма́ти на думці, збіра́ти, ся. (Д. **Вознамі́ряться**). — Нами́-рють вони, Поляки, войну почати. Мазепа. С. З.

Намѣреніє = нарізка, намежуванія.

Намѣреніє = замір (С. Л.), замах (С. З. Л. В.), намір, навага (С. Жел.). — І бачу я в його очах замір поганий. К. К. — **Безъ намѣренія** = без наміру, не навмисне, неумисне (С. Л.), ненароком (С. Л.), незарошша (С. Л.). — **Съ намѣреніємъ** = умисне (С. Ш.), навмисне, назнарошне (С. З. Л.). — Чутка була, що їх навмисне підслано. Фр.

Намѣриваніє = намірювання.

Намѣривать, намѣрять, намѣрять, ся = 1. намірювати, намірять, ся, понамірювати. — В шматку полотна наміряли 25 аршинів. — Понамірювала такого, що й сама тепер не призведу, скільки всього буде. Чайч.

2. намежовувати, нарізувати, намежувати, нарізати (землі).

3. д. **Намѣриваться**.

Намѣсѣть, намѣшувать, ся = намісѣти, намішувати, ся, понамішувати. — На-місѣти глини.

Намѣстити, намѣщать, ся = 1. наставляти, наставляти, понаставляти. — По всіх усядах понаставляли в коморі дїжок з усяким добром. — На всяку службу скрізь понаставляв своїх родичів.

2. наверхнѣти, наверхтати, ся і д. **Наверхетати**. — Прасол чого на конях не добере, то на волах наверхне.

Намѣстникъ, ца = намістник (С. Ж.), заступник, наступник, ця. — Намістник як почув се, то побілів як хустка. К. З. о Ю. Р. — По смерті його наступник його повинен ісполнити обітницю. Б. Н.

Намѣстническій = намістницький, намістничий.

Намѣстничество = намістництво. С. Ж.

Намѣсто = намість, намісць (С. З.), замість, замісць (С. Аф. З.), натомість і д. **Вмѣсто**. — Замісць грошей дають квітки до крамниці. — Замісць щоб робити, вони справляють гульки. Чайч.

Намѣтити, намѣчать, намѣчивать = намітити, помітити, назначити, позначити, намічати, значити, позначати (Д. Мітити); намітити, назнати, назирити. — Помітила всі рушники. — Позначив найкращі кавуни. — Я собі назнав конячку, коли б тільки гроші. Кн. — Намітила кубечечко, де утка несеть ся. н. п. — Я вже назирала теличку, коли б тільки на гроші збити ся, зараз куплю. Кн.

Намѣтка = 1. намічання і д. **Мѣченіє**.

2. примітка, знак, признака, прикмѣ-

та і д. **Мѣта**. — В лузі тільки по примітках і знайдеш грянь. Кр.

Намѣчаніє = намічання.

Намѣчать = д. **Намѣтити**.

Намѣчваніє = намічування.

Намѣчивать = д. **Намѣтити**.

Намѣшати, намѣшувать = намішати, підмішати, на(під)мішувати.

Намѣщать = д. **Намѣстити**.

Намякати, намякнути, розмякнути. — Та вже болячка намякла, можна й проколоти.

Намямлити = намямрити.

Намять = д. **Намянати**.

Нанашивать, наносить = наноси(сю)-вати, наносѣти, понаносѣти, наприносѣти. — На проводи батюшкам стільки понапошують книшів та буханців, що бідному чоловікові й на рік стало-б.

Нанести, наносить, ся = 1. нанеѣсти і д. **Нанашивать**. — Курка панесла з пів копи яєць.

2. нанести, наместѣти, навіяти, наносѣти, намітати, понаносѣти, понамітати. — Намело багато снїгу. — Човен бистрою панесло на скелю. — Коні панесли на пень, так вісь і одломилась.

3. занеѣсти, заносѣти. — Коли б наші заробітчани не занесли холери з Дону.

4. вчинити, учинити, вдїяти, заподїяти, учинїти. — Учинив йому кривду.

Нанизать, нанизывать, ся = нанизати, нанизувати, ся.

Нанизать, нанизать, ся = найшати, ся, ставати (до кого), навіяти, ся, стати, понашати, ся. — Найми ся, наймитку, у мене, а я у попа, бо в попа харч лучча. н. пр. — Став до його на рік. — Понашмали ся ми всі до того пана косити. Чайч.

Нанпач = навиворіт. — Надів кожух навиворіт.

Нанка, нанкинъ, нанковый = китаїйка, демикитон, китаїковий, китаїчатий (С. З.), демикитоновий. — Жупан чи з китаїки чи каламаїковий. С. З. — Лакей в демикитоновому сертуці. Кн.

Наносить = д. **Нанашивать** і **Нанесть**.

Наносить ся = наносѣти ся, проносѣти ся. — Не довго сї чоботи проносѣть ся, бо товар зовсім поганий.

Наносный = 1. наносній, наливний.

2. заразній, заразливий.

Напыривать, напырнѣть = напурина́ти, напури́ти. — Напу́рнув на камінь.

Напырѣть, ся = напурина́ти, ся.

Нап'яжиться = нап'яжити ся, напестувати ся.

Нап'юхати, ся = вінюхати, проп'юхати; нап'юхати, ся, нап'яхати ся. — Собака вінюхала дичину. — Проп'юхав, що в кума горілка, та й до його. — Нап'юхав ся табак. — То ти по чужих степах находив ся, руської кості нап'яхав ся. н. к.

Нап'яньчиться = нап'янькати ся, нап'янькати ся. — Нап'янькала ся вона з д'їтьми, поки вигодувала. Чайч.

Нап'янь, ся = д. Нанимать, ся.

Наоб'умъ = навманн'я, навманк'ї, навманк'ї. — Так навманн'я розказую без книжної справи. К. Ш.

Наобор'отъ = навпак'ї (С. Л.), навсп'ак (С. З.), навідвор'їт, назвор'їт, наперев'ерт (Лев.), навпрот'ї.

Наорать, ся = д. Накричать, ся

Наостріть, ся = д. Навастрівають, ся.

Наоткосъ = наівкосъ і д. Вкосъ.

Наб'тмашъ = навідл'їв (С. Жел.), наб'дл'їв, наб'дмаш. — Як вдарив його навідл'їв, так він і перекинув ся.

Наотр'їзъ = наодр'їз. — Сказав наодр'їз, що не дасть.

Наохаться = наохкати ся.

Наох'отиться = наполювати ся.

Наохривать, наохрить = навохривати, навохрिति.

Напад'аніе = напад'ання, напад.

Напад'ать, напастъ = 1. напад'ати, накидати ся, напасті, накінути ся, наск'очити. — На мене напали собаки. — Татари напали на людей. — Вовки накінули ся на овець.

2. находити, напад'ати, найті, напасті. — Коли на його найде, то він і чоловіка заріже. — Що се на вас сьогодні напало, що ви все сердитесь?

3. утискати (кого), напад'ати, ся, нас'їдати, наск'їпати ся (на кого), напасті, ся, нас'їсти (на кого), наск'їпати ся. — Все бідкаєть ся, що його утискають. — Чого ти так наск'їпав ся на мене? Чайч. — Все чогось нападаєть ся на мене.

4. допад'ати ся, напуск'ати ся, накидати ся, допасті ся, накінути ся. — Мов три дні не їв, допав ся до сала.

5. здібати, здібати, надібати, наг'їбати. — Заблудив у лісі та на шаста надібав карбівничого. — Ходив лісом та наг'їбав ст'їлки полуниць. Чайч.

Напад'ать, напад'ывать = напад'ати, напад'ати, понапад'ати. — Нападало багато листя.

Напад'еніе = напад. — Його й трьома нападами не візьмеш. н. пр.

Напад'ки = напастъ, пеня. С. З.

Напад'чивость = напастливість.

Напад'чивый = напастливий.

Напад'чикъ, ца = нап'асник, ця (С. З. Л.), гнобитель, ка. — Відчепи ся, нап'аснику, я не була на празнику. н. пр.

Напаз'ить = нажолобити.

Нап'ивать, нап'яять = на(при)лютовувати, на(при)лютовати.

Нап'ивать, напоить = напоювати, напувати, упоїти, напоїти, понапувати. — Дівчино моя, нап'їй же коня! з рубленої та криниченьки, з повного відра. н. п. — Як же впоїв гетьмана добре, тоді виняв у його з кишень хустку. К. З. о Ю. Р. — Чи вже понапував коней?

Нап'акостить, нап'акостинчать = 1. нап'акостити, нап'акостити, нашкодити, нароб'їти шк'оди, к'апости.

2. нароб'їти, нап'аск'удити.

Нап'азывать, нап'озз'їти, нап'олз'ять = нап'азити, нап'ізти, понап'азити. — Такої комашні повалазило в хату, що нічого поставити не можна — зараз і вбереть ся у їжу. Чайч.

Нап'алокъ = 1. нап'альок (у рукавиці).

2. р'учка (д. Косовище).

Нап'амятовать, нап'амятывать = нап'адувати, зп'адувати. — Нагадай міні завтра вранці, бо часом забуду.

Нап'амять = д. Нап'устъ.

Нап'аривать, нап'арить, ся = нап'арювати, розп'арювати, на(роз)п'арити, ся. — Коли добре розп'ариш і товсту лозу, тоді легко з неї скрутиш каблучку. — **Нап'арить с'їну** = одшмагати, вишп'арити, нап'арити (д. Бить).

Нап'орье = св'єрдло, св'єрдел.

Нап'асать, напасті, сь = 1. нап'асати, вип'асати, напасті, вип'асті, ся. — В дощове літо скотина й на стерні нап'асеть ся добре.

2. зап'асати, прип'асати, назап'асати, при(за)п'асті. — Назап'асли харчів на ціле літо.

Напастъ = напастъ (С. З. Л.), пеня (С. З.), х'алеп (С. Ш.), приг'ода (С. З.), нах'аба (С. З.). — Напастъ і на гладкій дорозі здибле. н. пр. — Оце спр'явня пеня москоська. С. З. — Пригоди учать згоди. н. пр.

Напастъ = д. Напад'ать. — **Н. на сл'їдъ** = натр'апити. — **Н. врап'аз'охъ** = сп'їткати, зап'онасті.

Нап'асывать, напасті = д. Нап'асать 1.

Напахать, напахивать, ся = наорати, паорювати, ся, понаорювати (плугом), наралити, наралувати, ся, понаралувати (радом).

Напахать = назбивати, сколотити масла.
— Назбивала оце джечку масла — і сама не їла і дітям молока не давала — все збирала. Чайч.

Напахать, ся = 1. на(за)каляти, на(за)валити, ся, на(за)мазати, ся, запаскудити, ся.

2. (про писання, малювання) — наляпати, намазати, набазграти.

Напахать = д. Напахивать.

Напекать, напеч, ся = напикати, напекти, понапикати. — Наварила й напекла, не для кого, для Петра. н. п. — Наказав йому зараз огонь розпалити, понапикати м'ясища. Ніщ. — Понапикали пироги повні макітри.

Наперво = вперше, спершу. — Сперва наперво = на(по)самперед, на(по)перед усього. — Посамперед дружко корови несє. С. З. — Поперед усього почали розмову про...

Напереді = попереду, спереду. — Попереду Дорошенко веде своє військо хорощенько. н. п.

Наперед = поперед, наперед, попереду.
— Поперед батька не лізе у пекло. н. пр.
— Я наперед знав, що воно так буде.

Наперекорь = наперекір (С. З. Л.), навшир, навпрєк, насупроти (С. Л.), всупор, навпик (С. З.). — Ти все, доню, робиш наперекір свєкрєсі, от того вона й гримає на тебе. — Став навпрєк поганим міні дорогу заступати. Гул. Ар.

Напереломь (кому) = д. Наперекорь.

Наперерывь = наперєбїй, наввипередки, один поперед другого.

Наперервѣзъ, наперестрѣль = навперєйми. С. Л. — Забїг навперєйми тай пїймав.

Напереть, напирать, ся = напєрти, натїснути, напїрати, натїскувати, ся.
— На Міняїлівцї вода весною так напїра, що й греблю рве. Кв.

Наперехватъ = д. Наперерывь.

Напєрникъ = напїрник, пїрнїк.

Напєрникъ, ца = вїрник, ця. Вол. С. Жел. Л.

Напєренный = напєрсний, нагрудний.

Напєрстокъ = напєрсток.

Напєрсточный = напєрстковий.

Напєстритъ, напєщрьтъ = напїстрити, напїстрияти.

Напєчатать = надрукувати, напєчатати,

вїпєчатати, понадрукувати. — Заложено Острожськє друкарню, де самий Федорїв надрукував першу библію в слов'янськїй мовї. Бар. О. — Так у книжцї вїпєчатано. Кр. — Чимало книжок понадруковано за сєй час.

Напєчатлѣвать, ся, напєчатлѣтъ, ся = вкорєняти, вкорєнити, ся, вражати, вразити, врізувати ся, врізати ся. — **Напєчатлѣлось въ памѣть** = врізало ся, вбїло ся в пам'ять.

Напєчь = д. Напєкать.

Напєщрьтъ = д. Напєстритъ.

Напивать, напїть = напивати, напїти.
— Напив набїр на три карбованцї.

Напиваться, напїться = напивати ся, упивати ся, напїти ся, упїти ся, понапивати ся, попїти ся, (про трупки ще) — начастувати ся, налигати ся (С. Л.), дуже — нарізати ся (С. Л.), налигати ся, натїжжити ся, нахлющити ся. — Напив ся води. — Як горїлки напїюсь, то й ума набєрусь. н. п. — Горїлки, кровї упивались. К. Ш. — В мене курочка знеслась, я за яйця упилась. н. п. — Понапивали ся, та й давай битись. — Попили ся усї вкрай. Чайч. — Нахлющив ся так, що й рачки не лїзе.

Напїливать, напїлїть = напїлювати, напїляти, понапїлювати. — Напїляли не багато дощок.

Напїлокъ = терпуг (С. Ш.), терпужок, пїльник, пїдпїлок, великий — рашпиль.

Напїлочный = терпужовий.

Напїнаѣться, напїнуться = натїкати ся, наткнути ся. — Наткнув ся на камїнь і подрав чобїт.

Напирать = д. Напереть.

Напироваться = набєнкетувати ся, убєнкетувати ся (С. Ш.), нагуляти ся, убалувати ся (С. Ш.).

Написать, ся = написати, ся, попанисувати, погано — надрїпати, нашкрїбати, набазграти, не чисто — наляпати, картину — намалювати. — Понаписували, понадряпували такого, що й не прочитаєш. Чайч.

Напитать, напїтывать, ся = 1. нагодувати, накорміти, нагодовувати, накормлювати. — Як мїні жити, як горювати, як свої дітки нагодувати? н. п.

2. наїсти ся, наїдати ся.

3. намочити, намочувати; втягті, натягті, набрати (в себе), втягати, вбїрати, набїрати, ся. — Треба добре на-

мочити хустку, щоб увесь той одет вона втягла в себе.

Напїтокъ = напїй, пїтвó, пїттїя. — На столї повно всяких напóїв. Кн. — Кришталевуó шклянницю з чистим напоєм. Б. Н. — Я думав, брате, що нема солодшого напою від кохання, аж помста ще солодша — сим напоєм боги собі у серці рани гоять. К. Б. — Добре пїтво варенуха. Кн. — **Волшебный п.** = даннїя. С. З. — Та відьма ще дання вам дасть. Кр. — **Любовный п.** = д. під сл. **Любовный.** — **Спїртный напїтокъ** = (окрім перших трьох) — трюнок. С. З. Ш. — Не допоможе й трунок, як прийде фрасунок. п. пр. — Бо тепер правду бьють та лають, а тую неправду трунком напувають. п. п.

Напїточный = напóевий, трунковий. (С. Ш.).

Напїтывать, ся = д. Напїтáть, ся.

Напїть, ся = д. Напївáть, ся.

Напїхáть, напїхивáть, ся = напїхáти (С. Л.), набáти (С. З. Л.), натїскати (С. Л.), напáкувáти (С. Л.), напїхáти, ся і т. д., понапїхáти і т. д., дуже — натовкмáчити. — Напхав повну торбу. — Набгав грошей повнісіньку кишеню. С. Л. — Понапїхав і туди і сюди. Чайч. — Натовкмачив так, що вже більше не лізе.

Напїчáть = напїхáти (про їжу).

Напїчáться = напїхáти ся, обїєсти ся, нажерти ся, натріскати ся, налóпати ся, обрèпкати ся.

Напáвить, напáвливать, напáвлять, ся = 1. спáвити, нагáяти, спáвляти, наганяти, ся. — По Дáйстру та по Пруту спáвляють лїс на галерах. 2. нато́пити, нато́плювати, ся. — Нато́пили пів пуда лою.

Напáвнóй = напáвний. — Н. мостъ = пливучий, живий мїст.

Напáвъ = 1. напáв. — **Идти напáвомъ** = пливти врозгóну (коли перестають гребти веслами, а човен пливе з розгону).

2. по́плав, поплаве́ць (С. З.).

3. рос. Potamogeton — кушір, кушур. С. Ав.

Напáкáть, ся = напáкати, ся, вїплакати очі. — Напáкалась, провожаючи сина. — Вїплакала карі очі, край козака стоа. п. п.

Напáстáть = нарізати, накрáяти (плас-тати).

Напáстовáть, напáстовывáть = напáстувáти, наклáсти (рядами, шарами), напáстовувáти, наклáдати.

Наплéвáть, наплéвывáть, ся = наплювáти, наплóбувати, ся, понаплóбувáти. — Уже й не чистий народ! — повну хату понаплóвували. Чайч.

Наплéкій = різномáстий, перістий (а саме: білий з сизим плечем, про птиць).

Наплéскáть, наплéскивать, ся = наплóс-кати, наплéскáти, нахлóпати, наплóс-кувати, нахлóпувати, ся. — Хвилею наплóскало багато води в човен.

Наплескъ, частіше мн. наплески = бріз-ки, плюскання.

Наплéсть, наплетáть = 1. наплéсти, на-плітáти, понаплітáти. — Наплели багато личаків.

2. наплéсти, наплéскáти, наторóчити, нацьвénькати, наверзти, напáцикувáти, наплітáти і т. д. — Наплела такого, що й купи не держити ся. — Се мабуть вам спилося, а ви й пану наторочили. К. Х.

Наплóдїть, ся = наплóдити, наредіти, зродіти, ся, породіти, привести, спо-родіти, понаплóжувати, ся, поплóдити ся, про вівцю, козу, кицьку — окотїти ся (С. Л.), про корову — отелїти ся, про кобилу — ожеребіти ся, про свиню — опоросїти ся, про собаку — ощенїти ся. С. Л. — А вони ж із чого поплóдили ся? К. З. о Ю. Р. — Не мала дівка клопоту, та Каленика привела. п. пр. — І ще як самі дївували, то й по дитинці привели. Кот. — Чим вас привітати? Спородила жінка сина — буду в куми брати. п. п.

Наплóить = набрижжити.

Наплутáться = поблукáти, пошвénдяти, попошвénдяти. — Поблукавши мій Петрусь, та й до дому знов вернувся. Кот.

Наплутовáть, ся = напáхрувáти, ся.

Напльвáть, наплыть = 1. напльвáти, на-плісти, наплівести. — Наплили на косу. — Наплив на камінь.

2. натїкáти, натекти. — Після дощу багато води і мулу натїкло в колодязь.

Напльвнóй = напливний.

Наплывъ = 1. наплив, плав.

2. гóля на дере́ві.

Наплéсневýлый = цвѣлий, пліснявий.

Наплóщити, ся = наплóщити, ся, по-наплóщувати, ся.

Напльсáть, ся = 1. ната́нцювáти, ся. — Натанцював ся, аж ноги болять.

2. вїтанцювáти, затанцювáти. — Танцюристка не багато витанцювала.

Наплуться = д. Напльнáться.

Наповаль = лóском (С. З. Л.), влоск, по-

котом (С. З. Л.), від разу. — Усѣх покотом положив. С. Л. — Зійшло сонце — Ляшки панки покотом лежали. К. Ш. — Убив від разу.

Напогáннѣ, ся = на(за)погáннѣти, на(за)пáскúднѣти, ся.

Напогрéбнѣца = погребнякъ.

Наподóбѣ = на взір (С. Л.), взóром (К. Б.), на манір, на кштáлт (С. З. Л.), подóбно, так як, нáче, ненáче. — Ненáче наш Дніпро широкий, слова його лились, текли. К. Ш.

Наподрýдѣ у виразі: какъ наподрýдѣ = як на підбóр, на одін зразóк. — Яблука як на підбóр — одно в одно.

Наподрýжáти, наподрýдýти = наймáти, понаймáти. — Понаймав зарáні косарів.

Наподхвáти = хваткóм (С. Ш.), хватопéком (Полт.), швídко, хýтко.

Напоевáти, напои́ти = д. Напáивать, ся.

Напо́йка = по́нюх, пою́шка. — Пропав пі за по́нюх табаки. н. пр.

Напои́ти = д. Напáивать.

Наползáти, наползти́, напóлзти = д. Напáзывать.

Напо́лнѣвать, наполня́ти, напóлнѣти, ся = наповня́ти, сповня́ти, ви́повня́ти (С. Л.), заповня́ти, напóвнѣти, ся і т. д., Пові́повня́ти, посповня́ти. — І сповня́ють срібні кубки винами ситними. К. Д. — Усѣ балки водою пови́повняло. Чайч.

Напóлокъ = по́ліня (у плузі).

Наполóтъ = напóлоти, ви́полоти.

Напóльє = лані, по́ля. — Щоб лани широкóпáзі і Дніпро і кручі було видно, було чутно. К. Ш.

Напóльнѣй = 1. середнóльнѣй.

2. напóльнѣй.

Напомáднѣти, напома́жнѣвать, ся = намасти́ти, дуже — напáлóзити. — Намастив голову оливою, бо не було помади.

Напоми́нáнѣ = нагáдування, пригáдування.

Напоми́нáтель, ница = нагáдчик, ця.

Напоми́нáти, напомяну́ти, напóмнѣти, ся = нагáдувати, пригáдувати, нагадáти. ся (С. З. Л.), нага́дувати, ся (С. З.). — Україно, Україно! Аж серце загрáв, як хто мні на чужині тебе нагадáв. Галуз. — І тільки нам зостала ся ще пісня сумна, нагáдує про доле́нку минулу вона. Чайч. — Рада була що забула, та знов нагадала. н. п. — Зовсѣм я забув про це, та він мні пригадáв. — Вдержй серце, не досаду́й, злому злого не пригáду́й. К. П.

Напоми́новéнѣ = д. Напоми́нáнѣ.

Напо́рливѣй = налázливѣй.

Напóрнѣй = нава́льнѣй. С. З.

Напорожнѣ = впорожні́, порожнѣ́м, порожнякóм. — Туди їхав з вагою, а відтіль порожнем.

Напóртнѣти = напсува́ти, нашко́дити.

Напóръ = нáтиск, нава́льнѣсть (С. З. Л.).

Напослѣ́дѣ, напослѣ́докъ = д. Наконéцъ.

Напослѣ́дѣх = вкінці́, при кінці́, наприкінці́, (про вагітну жінку) — назбо́сі. — А жінка моя тоді саме була на зносі.

Напотѣ́ти, ся = спі́тнѣти, працюючи — упрі́ти, про ві́кна — змо́кріти. — Поки не упрі́ти доти не умі́ти. н. пр.

Напрáвѣти, направл́яти, ся = 1. нап́рáвити, навести́, наверну́ти, сп́рáвити, накерува́ти, напрова́дити, нап́рáвляти, наводити, навертáти, сп́рáвляти, напрова́жувати, ся. — Коні́ як понесли. а він і нап́рáвив їх на забор. — Бог вас навернув сюди. Кот. — Справив його на битий шлях. Кн. — Навелі́ гармату на саму середину табору. — Нап́рáвадив його на пряму дорогу. С. З.

2. налáгодити, налáштува́ти, сп́рáвити, наладнува́ти, нарихтува́ти, налáгожувати, ся і т. д. — Налáштували вози в дорогу. — Велів гармати нарихтувати, на Вирвин город стрі́ли пускати. н. д.

3. нагострі́ти, нагóстрювати, ся, бритву — ви́правити, ви́правля́ти, ся. — Треба но́жі нагострити.

4. нацутити́, на́рáяти, навести́, наво́дити на рóзум.

5. прямува́ти, просто — простува́ти, на л́во — л́вѣти. — Примує на город. — У пекло нави́простецъ пряму́й ся. С. З. — І порадив мене щиро, куди прямувати. К. Д. — Куди він простує? Прав. — Простував я раз хуторськими дорогами. К. Х. — Рушає з войском, простуючи на Смоленськ. С. Л.

Нап́рáвлéнѣ = на́прям, на́прямок, прямува́ння, простува́ння; на́прáва, керу́нок. — Воно б можна завести читальню, та коли б всі́ були такого на́прáму, як я. Чайч. — Держіть ся сього на́прáму, нікуди не звертаючи, то за сонця ще доїдете. Ніс. — Сьогочасні літературні прямува́ння. Лев. — Школа своїм схоластичним прямува́ням не сприяла осві́ті і письменству. Кн. — Простува́ння школи не відповідає часу. Кн. — Нема у їх на́прáви добро́ї. Ніс. — З батьків та матерів і дітям на́прáва. Сп.

Нап́рáво = на́прáво, правóруч, на́дézбич, цобé, собé.

Нап́рáслина = на́клеп (С. З.), на́пасть (С. З.), напáсниця, нападні́, пеня́, дурні́ця. — На́пасть і на гладкій дорозі́ зди-

бле. п. пр. — Нема за мною вини; все що свідки кажуть — сама напасниця. Кн. — Звів пеню на його.

Напрáсний, но = 1. несправедливий, во, безневинний, но, даремний, даремне (С. Ж.), дárма (С. Аф.), дурно, задáром. — Несправедливий наклеп. — Безневинна образа. — Згину я задаром. Сам. — Побив дарма. С. Аф. — Причепив ся гарма — дарма, задивив ся, що я гарна. н. п. 2. мáрний, но (С. З. Л.), даремний, но (С. Аф. Л.), дárма, шкода́. — Дрібні листи не доходять, тільки мої карі очі марно слізьоньками сходять. н. п. — Літа мої молодії марно пропадають. К. Ш. — Не топись, козаче, марно (або: дарма) душу згубиш. н. п. — Даремна праця. С. Л. — Шкода́ учить дурного розуму. — Шкода́ шукати — що з воза впало, те пропало. — **Напрáсно потеря́ть** = змарнува́ти. — Як я маю козак Печай звідси утікати, славу свою к зацькую на вік змарнувати. н. п.

Напрáшувать, напроси́ть = 1. напро́шу(сю)вати, напроси́ти. — Напросив милостині.

2. накліка́ти, назива́ти, наклікати, назива́ти, назва́ти, понакліка́ти, поназива́ти. — Понакликав гостей.

Напрáшиваться, напроси́ться = напро́хувати ся, набива́ти ся, напроси́ти ся, наби́ти ся. — Хіба я кликав його на обід, він сам набив ся.

Напрéдки = наперéд, нада́лі.

Напрéд = перше, перш, спéршу, наперéд, до со́бого. — Перш нікого цього не було. — Наперед було так, а тепер зовсім інакше.

Напримéръ = напри́клад (С. Л.), примі́ром, наприки́д, напри́від, як-ось (С. Л.). — Натальці траплялися женихи: наприклад, Тахтаулівський дачек, волосний писарь... Кот.

Напрóбоваться = пакуштува́ти ся, насмакува́ти ся.

Напрока́зять, напрока́зничать = надурі́ти; натвори́ти, нако́їти, набро́їти, нашко́дити. С. Л.

Напрока́ть = вна́єм.

Напроку́дить = д. Напрока́зять.

Напрола́ть = наскри́зь, навілі́т. — Пробив наскри́зь.

Напроло́мъ = пробóем.

Напропалу́ю = до заги́ну; на всі за́ставки. — Грає в карти до заги́ну. — Кобенила його на всі заставки. С. З.

Напорорóчить = навіщува́ти, (ворожі́нням)

— наворо́жити, (про зозу́лю) — накува́ти. — Міні зозулі накувала сім літ жити.

Напроси́ть, ся = д. Напрáшувать, ся.

Напрóсливый = на́лázливий, в'ї́дливий.

Напрóтивъ = 1. су́проти (С. Л.), су́против (С. Л.), прóти, прóтів, напро́ти (С. Л.), напроти́, напроти́в, прóсто (С. Л.), напро́сто. — Він живе супроти мене. — Наші хати наасупротив. — Він сидів напро́сто мене. Кр. — Моя хата просто церкви. С. Л.

2. навпаки́, навспа́ч. — Коли він справді добрий, вона навпаки йому дуже злюща.

Напру́живать, напру́жить, ся = напру́жувати, напру́жити, ся.

Напру́гать = достриба́ти ся, доплігати ся. — Дострибав ся, поки жили поростягував.

Напру́гаться = настриба́ти ся, наплігати ся, паскака́ти ся. — Чи ще ви не настрибали ся?

Напру́гивать, напру́гнуть = настрибу́вати, наплігувати, настрибну́ти, наплигну́ти. — Настрибнув на камінь і збив погу.

Напры́скать, напры́скивать = набри́зка-ти, набри́зкувати. — Ач як набризкала на долівці, що аж потекло.

Напры́скъ = кра́пка.

Напру́вять, напру́ть = наприва́ти, напри́ти.

Напру́ль = ціві́ль.

Напряга́й = д. Нагона́й.

Напряга́ти, напри́чь, ся = натяга́ти, на-тяга́ти, ся; напина́ти, напру́жувати, на-пру́чувати, нату́жувати, ся. — І скільки я ума не напинаю, що ви говорите — ніжé не знаю. К. Ш. Т. — Примушують бідолашну напружувати всі сили, щоб утримати свою постать. Пісоч. — Усі сили папруге на те, щоб нашкодити сусідові. Кн. — Сильно натужував свої очі, поки розглядів усі предмети. Фр. — **Напряга́ть си́лы** = змага́ти ся, мо́цювати ся, напру́жувати си́ли. — **Н. умъ** = розумува́ти, пуска́ти ро́зум по голо́ві. — А ну́те лише́нь пуге́ть розум по голо́ві, що тут робити. С. Л.

Напряда́ть, напри́сть, ся = напрудати́, напри́сти, ся. — Ой ти п'єш, мене б'єш за який вчинки? Чи я ж тобі не напрудя за рік три починки? н. л.

Напряже́ніє, напряже́нность = напру́га, нату́га (С. З. Л.).

Напряже́нный, но = напру́жений, напру́гий, напру́гуватий, напру́го, напру́-

ГОМ. — Якийсь час з напруженою увагою дивив ся на мене. Бар.

Напрямікъ, напрямкі = прѣмо, прѣсто, прѣмцѣм (С. Л.), напрумѣць, без сорома кѣзка, (їхати або йти) — прѣмцѣм. навпрѣстѣць (С. З. Л.), навпрѣшкі (С. Л.). — А він йому просто в вічі і каже. — А потім за руки взяли ся, прѣмцем до пекла пошлеи ся. К. т. — Навпрѣстѣць прѣмуй ся. С. З. — **Вхати напрямікъ** = простувати. — Хто простув, той дома не ночує. н. пр.

Напратать, напратывать, ся = наховати, наховувати, ся, понаховувати. — Наховав яблук повні кишені.

Напращь, ся = д. Напращать, ся.

Напугать = налякати (С. З.), злякати, наполохати, настрахати, настрашити, перелякати (С. З.), пережахати, переполохати (С. З.), завдати лѣку, жаху, нагнати, страху, холоду. — Налякав мѣх, то й торби страшно. н. пр.

Напугаться = налякати ся, злякати ся (С. З. Л.), перелякати ся (С. З. Л.), переполохати ся, переполошити ся (С. Л.). — Король налякавшись, обіцяв, що ніхто не буде кривдити народу за його віру. Бар. О. — **Напуганный** = лѣканий, наляканий, полоханий, переполоханий. — Лякань ворона і куца боїть ся. н. пр. — Полоханий заєць і пенька боїть ся. н. пр.

Напудривать, напудрить, ся = напорошити, наборошнити, ся. — **Напудрить комѣ голову** = наміляти голову, нагріти чуба, чуприну.

Напугать, ся = д. Напугать, ся.

Напукать, напустить, ся = напукати, напустити, ся. — Напукав риби у став. — Напустив диму в хату. — **Напукать, напустить собакъ** = спускати, спустити собак. — А він спустив собаку та ще й нацькував. — **Напукать на себѣ дурь** = удавати з себе дурня, дурника стріти. — Та годі тобі дурника строїти — ти добре тямши. — **Напукаться, напуститься на что, на кого** = допадати ся (до чого), нападати ся (на що або на кого), нападати ся (на кого), допасти ся, накиннути ся, напасти ся. — Допав ся до миски, наче три дні не їв. — Накинув ся на вареники і їсї поїв. — Звечеря накинув ся на мене і почав лаятись. — Собаки накинудься і трохи не розірвали.

Напукной = напукний. — **Напукные сапоги** = чоботи з високими халѣвами.

Напукъ = 1. напук (С. З.), напад. —

Ти, царице, напук напустила, славне військ запорозьке тай занастила. н. п. — Його й трьома нападами не візьмеш. н. пр. 2. спуск, спускання (на пр. собак з цепу). 3. високі халѣви.

Напустить, ся = **Напукать, ся**.

Напустословить = намолюти, наплесті, навертати, наторочити дурниці.

Напуть, напутьвать = 1. наплутати, наплутувати. — Почав розмотувати та тільки наплутав.

2. наплутати, набрехати; д. теж **Напустословить**.

Напустивать = 1. виражати, виправляти. С. Л. — У неділю вранці, як сонечко зійшло, виражала мати дочку в чужу сторопожку. н. п.

2. запричастити (перед смертю). — Ні вже йому мабуть не тошати расту, уже його сповідали й запричастили.

Напухать, напухнуть = пухнути, напухати, обпухати, напухнути, обпухнути.

Напухлость = онух (С. Л.), пухлятина.

Напучивать, напучить, ся = надмѣяти, здивати, надіти, здіти, ся, набубнявити. — Живіт надув ся. — Горох набубнявив.

Напущать, ся = д. Напукать, ся.

Напыливать, напылить, ся = напорошувати, накурювати, напорошити, накурити, ся.

Напыльникъ = чѣлюсти (у печі).

Напыривать, напырять = напихати, насувати, напхати, насовати.

Напыщаться = пишати ся, бундючити ся, пиндючити ся, индічити ся, чванити ся, кїрпу дрѣти, гнѣти і т. д. д. **Кичиться**. — Хоч босий, та кїрпу дере, чванько він. Кн.

Напыщенный, по = пихатий, пішний, по, чванливий, во, чванькуватий, чванько, бундючний, по, про склад мови — пишати, високим штилем, з псьмѣнна (д. під сл. **Высокомѣрный**).

Напѣвать, напѣть, ся = сьпівати, висьпівувати (С. Аф. З. Л.), насьпівувати, висьпівати, насьпівати, ся. — Висьпівує соловейко. К. Ш. — І ще ж бо я не насьпівав ся, а вже замовк і занімів. Ск. — Сьпівав цілий вечір, та й карбованця не висьпівав.

Напѣвъ = сьпів (С. З.), гѣлос (С. Л.). — На гѣлос не зведу піснї.

Напѣивать, напѣнить, ся = напїнювати, збївати пічу, запїнювати, напїнити, запїнити, ся, збїти пічу.

Напѣть, ся = д. **Напѣвать, ся.**

Напѣливать, напѣлитель, ся = напѣлялювати, напѣляти (С. Л.), напѣляти, напѣляти (С. З.), напѣляти, напѣляти, напѣляти, ся. — Ой напѣляли козаченьки великий намет, тай пьють вони горілочку ще й солодкий мед. н. п.

Напѣтити, напѣчивать, ся = накотити, насути, насути, насути, ся. — Задкючи наткнути, наткати, ся.

Наробѣть, наробѣть, ся = 1. наробити, нароблювати, ся, понароблювати. — Понароблювали багато колез, та й половини не продали на ярмарку. — За цілий день наробив багато.

2. заробити, запрацювати, заробляти, запрацьовувати, ся. С. Аф. — Заробив десять карбованців.

3. наробити ся, напрацювати ся. — Та кинь роботу, хіба за цілий день не наробив си? — От уже и сьогодні напрацював ся, аж пальці болять од писання.

Наравиѣ = врівні, врівень (Кн.), нарівні (К. Кр.), рівно.

Нарѣдовать, ся = натішити, ся, навістити ся.

Нараждати, народити, ся = народити, ся, наплодити, ся, навестити, ся, привести.

Наразумити, наразумливать, ся, наразумѣть, ся = на розум навестити, наводити, напутити, напучувати, ся.

Наранивать, наранѣть, ся = розгублювати, розгубити, ся, порозгублювати, ся. — Багато було креймахів, та всі порозгублювали ся.

Нараспашку = нароспашку, навестіж, не застѣбнувшись, не підперезавшись.

Нарастать, нарости = наростати, нарости.

Нарастѣть, наращати, ся = 1. зростити, віростити, розвестити, зрощати, вирощати, розводити, ся. — Розвели багато квіток.

2. над(при)точити, над(при)точувати.

Нарвати = наравати, (льону, коноплі) — надрати, (грибів) — назбирати, (листу або дрібеньких гілочок) — начухрати, (до того, що вже наравано) — прирвати.

Нарваться = нахопити ся, наскочити, наразити ся (С. Л.), здобути ся. — Сам назавис ся на лихо. С. Л. — Здобув ся клопоту.

Нардѣвать, нардѣть = достигати, вистоблювати ся, достигнути, вистояти ся. — Чиряк вистояв ся.

Нареканіе = нарікання, дорікання, докір (С. З. Л.), допрік (С. Л.).

Нарекать, наречъ, ся = 1. називати, іменувати, назвати, наіменувати, ся.

2. нарікати, дорікати, докоряти, допрікати, урікати. — Нарікає на свою долю. — Що два дорікає йому за ті гроші.

Нарисовать, нарисовывать, ся = (пензлем) — намалювати, вималювати, відмалювати, намальовувати, ся, (погано) — намазати, наляпати, налязозити, (мов квачем) — наквацювати, (пером) — написати. С. Л. — Ой хіба вам, брате, малював напяти, та пеньку ріденьку хоч намалювати. н. п. — Гей вставай, милий, най ти намалює у світлоньці на стіноньці, де сама ночую. н. п. — Не така страшна смерть як намальована. н. пр. — Злий, як той біс, а хороший, як той янгол намальований. Дум.

Нарицательный = іменний, названий, (грам.) — родовий. С. Пар.

Нарицать = д. **Нарекать.**

Наровень = д. **Наравиѣ.**

Наровити = шукати okazji, причепки. — Він так і шукає причепки, щоб з ким посваритись.

Народити, ся = д. **Нараждати, ся.**

Народникъ = народовець (Лев.), народолубець (Ос.).

Народничество = народівство.

Народно = людно, велелюдно, мирно (д. **Людный**).

Народность = народність.

Народный = народний, народній, (стар.) — посполитий. С. З. — Пісні народні. — Народня освіта. — Посполите рушення. О. З.

Народовѣдѣніе = народовідання, народознавство.

Народодержавіе = народоправство.

Народонаселеніе = людість. — В гурті людість, що заселяє Україну-Русь, самих Українців 85%₀. Ки.

Народъ = народ, люд (С. З. Л.). — **Простой народъ** = простолюд, мужики, хлопці, (стар.) — посполиті, поспільство, посполитство. С. З.

Народъ = нарізно, різно, порізно, особі. — Ой у полі три дороги різно, туди ішов козаченько пізно. н. п.

Народный = д. **Наранивать.**

Наростать = д. **Нарастать.**

Наробовать = (про курей) — сокотати, (про рибу) — терти ся.

Наробѣть = наріст, нарість, наростень, наросля, гүля, гүля (С. З.), гургүля,

моргуля. — На позі завелась якась нарість. Лев. — На дереві якісь тулі поробили ся. — Така в його моргуля на щоді зробила ся. Чайч.

Нарочітый, то = значний, но, великий, чималий, ло, видатний, дуже, багато.

Нарочний, по = умисний, не (С. Ш.), на-вмисний, не, наробше, знаробше, зна-рошна (Кр.), назнаробше (С. З.), нароб-ком (С. З.). — Приїд, Семене, у гості до мене, зготую вечерю та умисне для тебе. н. п.

Нарочний = гінєць, наробний. — По-слав листа в наробним.

Нарта = 1. санки, що в їх запрягають собак (у східнім Сибіру).

2. четверні собак, що запрягають ся в такі санки.

Нартувать, нартутить = натирати, на-терти живим сріблом.

Нарубать, нарубить, ся = 1. нарубати, трохи — рубати, урубати (С. Ш.), виюк-нути, дрібно — нацюкати, поцюкати, капусту — насікти, шатківницею — на-шаткувати. — Піді лишень врубай дро-вець. — Нашаткувала капусту на цілу зіму. 2. нацюкати, зарубати (С. Аф.), нака-рбувати, наклачити. С. Л. — Що найкра-щі дубки то всі накарбував.

Нарубка = 1. нарубвання, рубання.

2. зарубка (С. Аф.), карб (С. З.), кар-бець, карбіж.

Нарубливать, ся = нарубувати, ся і т. д. д. Нарубать.

Нарубній = надрубаний, карбований.

Нарубъ = д. Нарубка 2.

Наругать, ся = 1. налягати, ся. — Не то що не вдарив, а й не наляав нікого. Ск. — Та годі тобі лягаться — ще хіба не наля-ялась?

2. насмійати ся, наглумити ся, поглу-зувати, покепкувати. — Насмівав ся над нею. — Знаю вашу славу — поглузують, покепкують та й кинуть під лаву. К. Ш.

Наружи = д. Виї.

Наружно = з виду (С. Л.), з окола (Кн.), звёрху; здасть ся, як здасть ся. — З виду він добрий, а там такий, що як до чого дійдеться ся, то й живцем збість.

Наружность = верх, поверх, около, вид (С. Л.), вигляд, взір (С. Л.), погляд (С. Л.), показність, позор (С. Л.). — З по-гляду здасть ся нічого собі чоловік. С. Л. — То тільки для позору він наче щось ро-бить. С. Л.

Наружный = поверхівний (С. Жел.), о-

колішній (Полт.), звёрхній (С. Пар.), на-двірний. — Околишня мазка. С. Л.

Наружу = 1. на около, з надвору. — Тин нахилив ся з надвору (себ-то: від дво-ра на улицу).

2. на вёрх, на поверх. — Правда, як олива, завжди на верх вийде. н. пр.

Нарумнівать, нарумнить, ся = на-румъянювати, нарумъянити, ся.

Наручни = кайдани, заліза, п'юто (на руки).

Нарушать, нарушить, ся = на(по)руша-ти, на(по)рушити, ся (С. Жел. Так саме в сербській, чеській і польській мові), ла-мати, зламать, ся. — Царю Латине, не правдиво ти слово царськеє зламав. Кот. — **Нарушать законъ, присягу, віру, слово** = ламати право, присягу, віру, слово.

Нарушать, ся = на(по)різати, на(по)-краяти (С. З.), великими скибами — на-багувати, ся, понарізувати і т. д. — Нарізати хліба.

Нарушєніє = нарушєння, порушєння, ламання, зламання.

Нарушитель, ница = нарушитель, пору-шитель, ка (Так саме в чеській і поль-ській мові).

Нары = піл (С. З. Л.), що зверху полу — надпільний. — Іди, іди, Якове, з хати, бо на печі батько та мати, а на полу батькові діти — пігде тебе, Якове, діти. н. п.

Наривать, нарівать, ся = наривати, на-рвати, ся. — Нарвав траву. — Нарвало палець. (Д. ще: Нарвать).

Наривать, нарівать, ся = накопувати, на-ривати, накопати, наріти, ся. — Нако-пали багато ям. — Накопали цілий віз кар-топлі. — Свины нарила пів города кр-топлі. Чайч.

Наривъ = пухірь (С. З.), болячка (С. Л.), вєред, що прорвав — пириця, під пах-вою — суче вижтя.

Нарильникъ = д. Намордникъ.

Наріскається = набігати ся, нагасати ся, понобігати, попогасати, попоганяти.

Наріть, ся = д. Наривать.

Нарідкость = рідко, коли не коли, рід-ко коли, дуже рідко; як рідко коли, на диво.

Нарізати, нарізывать, ся = 1. наріза-ти, накраяти, аби як — начикріжати, великими скибами — набагувати, велики-ми шматками — нашматувати, локшину або що иньше, як локшину — налокши-

ти; нарізати, нарізувати, ся і т. д. — Накрайла хліба. — Нарізали 8 десятинь землі.

2. д. Напива́ться (дуже).

Нарѣзѣться = награти ся, нагуляти ся, напустува́ти ся, нажирува́ти ся.

Нарѣзка = 1. нарізування.

2. нарізка, зарубка (С. Аф.), карб (С. 3.), карбець, карбіж.

3. нарізка, намежування.

Нарѣзно́й = нарізний.

Нарѣзь = д. Нарѣзка 2.

Нарѣзывать, ся = д. Нарѣзати, ся.

Нарѣчіе = 1. наріччя (С. Жел.), вімова (С. 3.), говірка. — По Остерцині скрізь чутна литавську говірку. С. Л.

2. приглаго́лля (Ос.), прислівник (Гр. Ог. См. Ст.).

Наріюмиться = наріюмати, наріюсати ся.

Наряди́ти, ся, наряджа́ти, ся = 1. зряди́ти, настанови́ти, зряжати (С. 3. Л.), настановля́ти, ся. — На ту роботу зрядили 20 чоловіка.

2. убра́ти, ся (С. Л. Ш.), вірядити, ся (С. Л.), прибра́ти, ся, вістро́їти, ся, причепури́ти, ся (С. 3.), убіра́ти, ся, впряжа́ти, ся, стро́їти, ся, вістро́ювати, ся, прибіра́ти, ся, чепури́ти ся (С. 3.), повбіра́ти ся. — Дівчата повбірали як квіточки. Чайч. — Вістроїлась як лалечка. н. пр. — Причепурила ся пеначе на весілля.

Нарядний, но = одягний (С. 3. Л.), одіжний (С. Л.), шатний (С. 3.), ошатний, чепурний, но. — Народ по тих хуторах гарний, одягний. К. Х. — Одягна, як міщанка. Кв. — Обібрав Кошовий що найкращий народ та одіжний та й послав до короля. н. о. — Гей корчмо, княгине! Багато в тобі добра гине. І сама не ошатна ходиш і нас, возаків, без свити водиш. н. д. — На конях добрих, шатно і при оружію. Л. Сам.

Наряду = рядом, поряд, врівні; рівно, одіаково.

Нарядчикъ = отаман, осу́ла (що зряжає людей на роботу), пригінчий (що збірає людей на роботу).

Нарядъ = 1. наряд, наказ.

2. убір (С. Ш.), убрання (С. Л. Ш.). стрій, дуже коштовний — шати. — Молодичі гріх вбіратись в дівочий убір. Лев. — А ви парубоньки до гною, а ви дівчатоньки до строю. н. п. — Наші лати переходять панські шати. н. пр.

Нарязати, ся = д. Наряди́ти, ся. — На-

ряжений = убранный, убранный (С. Л. Ш.), віряжений, одігнений. — Любиш мене убрану, люби й не убрану. н. пр.

Насади́ти, посажа́ти, наса́жива́ти, ся =

1. насади́ти, посади́ти, сади́ти, наса́жувати, розса́жувати, ся, понаса́жувати. — Посадили хліб у піч. — Посажу коло хатини, на спомин дружині, і яблуню і грушечку. К. Ш. — Насажу картоплі, а вона вся померла. — Понасажував скрізь стільки дерева. Чайч.

2. завести́, увести́, запрова́дити, заво́дити, уводи́ти, запрова́жу(джу)вати, ся. — Почали нові порядки скрізь заводити.

3. насади́ти, наби́ти, наса́жувати, понаби́вати, ся, понаса́жувати, понаби́вати. — Насадив сокиру на топоріще.

4. (у крави́в) — наші́ти, прии́ти, нашива́ти, пришива́ти, ся, понашива́ти. — Пришив гудзики до чумарки.

Насали́вати, насали́ти, ся = насали́ювати, налі́ювати, насмалюва́ти, наля́лювати, нашмаро́увати, насалити, ся і т. д.

Насандали́вати, насандали́ти, ся = накресити бразолією.

Насарива́ти, насорі́ти, ся = 1. натру́шувати, натрусі́ти, ся. — Багато зерна з снопів натрусило ся.

2. насмь́чувати, напоро́шувати, насмь́їти, напоро́шити, ся, понасмь́чувати, понасмь́їтувати. — Лускали насіння та скрізь насмьїтали. — Понасмьїтували діти в хаті так, що й ступнути пігде. Чайч.

Насасыва́ти, насоса́ти, ся = натага́ти, натагті́, ся, ротом — насиса́ти, насмо́ктувати, насса́ти, насмо́кати, ся. — Натяг духовником цілу квартиру. — Дитя насало ся. — Насоса́ється = насмо́кати ся і д. Напи́ться.

Наса́харива́ти, наса́харити, ся = наса́харювати, нацукро́увати, насоло́жувати, наса́харити, нацукро́вати, насолоди́ти, ся. — Наса́харити ко́му = нака́пости-ти, насолити, підвезти, гадючку вкинути, наробити шкоди, ка́пости. — Зоветь ся приятель, а нишком гадючку вкинув.

Насбалмашъ = д. Наобу́мъ.

Насберече́ = наховати, зберегти.

Насбира́ти = назби́рати. — Назби́рав багато грошей.

Насвѣрлива́ти, насверли́ти, ся = насвѣрді́ювати, наві́рчувати (свердлом), на-

свердли́ти, наверті́ти, ся, понасве́рджувати, понаві́рчувати. — Треба понаві́рчувати у цій дощі́ дірок. Чайч.

Насвиста́тися = насвисті́ти ся.

Насві́стувати = висві́стувати. — Так гарно висві́стує пісню.

Населе́ннє = 1. оселе́ння, заселе́ння, залюдне́ння.

2. лю́ди, лю́дність. — Лю́дність у Лондоні́ більша, ніж по всіх иньших містах. Кн.

Насели́ть, населя́ть, ся = 1. осели́ти, засели́ти (С. Аф.), залюдні́ти, осадити (С. З.), оселя́ти, залюдня́ти, осажува́ти, ся (С. Л.), позасе́лювати, позалюднува́ти. — Наш край лю́дьми осадити. Скоронадський. С. З.

2. жи́ти, прожи́вати, оселя́ти. — Молода́ве оселя́ють частину Подо́ллі понад Дні́стром.

Насе́рдка = злість, злоба́.

Наси́дъ = за́родок. — **Яйце́ съ насидомъ** = за́роджене яйце́. С. Аф.

Насиді́ть, насиджува́ти, ся = 1. наку́рити, вику́рити, вигна́ти, на(ви)ку́рювати, виганя́ти, ся. — То́рік більше вику́рено горі́лки, ніж сей рік.

2. висиді́ти, висиджува́ти, ся. — Квочка висиді́ла курча́т.

3. насиді́ти, насиджува́ти. — Де́нь у де́нь сидів за робо́тою та й насидів́ почечу́й.

Насиді́ться = насиді́ти ся. — Сидайте! Та вже насидів́ ся.

Насили́ватися, насилит́ся = вси́лювати ся, силкува́ти ся (С. З. Л.), си́лувати ся (С. Л.), намага́ти ся (С. З.), змага́ти ся (С. Л.), вси́лити ся, поси́лкува́ти ся (С. З.), намо́гти ся, змо́гти ся.

Наси́ле = уси́льство, вси́льство, си́лування (С. Л.), надси́льство, і́валт (С. Аф. З.), си́ла, прину́ка. — Хто би дівку уси́льством зва́лтував. Ст. Л. — До мило́вання нема си́лування. н. пр. — Прийшов і взяв і́валтом. С. Аф. — Лю́дя кривди́ і і́валти вели́кіє почина́ли. К. Ст. — Огидли́вість до вся́кого надси́льства. Кн. — Як не даси́ з про́зби, то даси́ з прину́ки. н. пр. — Він си́лою взяв у мене́.

Насило́вати, ся = насилува́ти, си́лувати, нево́лити, і́валтува́ти, прину́мати.

Наси́лу = ле́две; наси́лу. — Наси́лу Бог да́в си́лу. н. пр.

Наси́льничать = д. Наси́ловать.

Наси́льно = си́лою, си́ломи́ць (С. З. Л.), си́ломи́цю (С. З. Л.), живо́си́лом (С. З.), і́валтом (С. Аф.), нахра́пом (С. З.), во́локом. — Ода́в мене́ си́ломи́ць за не́люба.

Ч. К. — Мене́ ма́тинка не жа́лувала, си́ломи́ць замі́ж одда́ла. н. п. — Мене́ і́валтом узя́ли і пове́зли. Ч. К. — Во́локом за́тяг у го́сті. Чайч.

Наси́льни́й = си́лува́ний, знево́лений. (С. Л.).

Наси́льственный, по = понево́льний, і́валто́вий, но, не і́ д. **Наси́льно**. — І́валтовни́й учинок. К. Ч. Р. — Ту́ю ма́стность і́валтовне́ побра́ную. К. Ст. — **Наси́льственная сме́рть** = на́гла, не сво́я сме́рть. — Він уме́р не сво́єю сме́ртю — його́ розби́йники за́ризали.

Наси́льство = д. **Наси́ліє**.

Наси́нива́ти, насини́ть, ся = сини́ти, на́синюва́ти, насини́ти, ся.

Наска́блива́ти, наско́блить ся = 1. на́скреба́ти, на́скрома́жу(джу)ва́ти, на́скреба́ти (С. Л.), на́скрома́дити, ся (С. Л.). — На́скреба́ти ре́дьки.

2. на́стру́гувати, ви́стру́гувати, на́струга́ти, ви́струга́ти, ся. — На́струга́в до́щок.

Наска́зати, на́ска́зывать, ся = 1. на́каза́ти, на́говорі́ти, наба́ла́кати, на́казува́ти, наба́ла́кувати, на́говору́вати, по́на́казува́ти і т. д. — На́говорив три мі́шки греча́ної во́вни. н. пр. — На́казала, наба́лакала, взя́ла ма́зницю, за ме́дом пі́шла. н. пр.

2. на́бреха́ти, на́песті́ти, на́мови́ти, на́ту́ркати, на́бри́хувати, на́плі́тати, на́мовля́ти, на́ту́ркувати (С. З.), і́ д. На́говори́ти.

Наска́кати, на́ска́кивати = на́ско́чити, нахо́пити ся, на́ско́кувати, нахо́плюва́ти ся.

Наска́ть = на́сукати́.

Наскверни́ть = на́паску́дити, на́пога́нити.

Наскверно́слові́ть = на́лихо́слові́ти.

Наскво́зь = на́скри́зь, на ві́літ. — Я ва́шу думку по хо́ді й по о́чах на́скри́зь ба́чу. Лев. В. — **Наскво́зь промо́къ** = і́змок до́нитки.

Наскена́ть = на́коло́ти, на́скі́пати.

Наскита́тися = на́тиня́ти ся, на́блукати́ ся, на́волочи́ти ся, на́вешта́ти ся, по́потиня́ти, ся, по́блукати́, по́повешта́ти ся. — По́блукавши́ мій Петро́сь, та й до до́му зно́в верну́всь. Кот.

Наско́бли́ть = д. **Наска́блива́ти**.

Наско́кни́ть = д. **Наска́кати**.

Наско́рби́ть = на́крохмі́лити.

Наско́рблй = за́шкару́блй.

Наскóрбнуйть = зашкарúбнути, зашкарúб-ти. С. А-ф.

Наскóро = нашвидкú, швидкома́, на швидкú рúку, хвátко, хваткóм (С. III.), хáнко, хáнки, хáпкóм (С. III.), пóхaпки (С. З.), пóхaпцем. — Та винесла рибку і ще хлiба скибку: оце тобі, моє серце, вечера на швидку. н. п. — Озираючись, пішов він, на швидкú зібрав ся, курiнь ки-нув, та до дому по ступу подав ся. П. Пр. — Зробив сяк так на швидку руку. — Зi-брав ся похaпцем і багато чого забув. — **Скóро наскóро** = як найшвидче, як найскóрише.

Наскóчiть = наскóчити. — **Н.** на бóдú = нахóпiти ся на лiхо.

Наскрéбáть, наскрéсть, ся = нас(ш)крéбáти, наскромáжувати, нас(ш)крéбти, наскромáдити, ся.

Наскрипéть, ся = наскрипiти, нарипiти, ся.

Наскучáть, наскúчить = набридáти, обридáти, надокучáти (С. Л.), набрiд-нути, обрiднути, надокúчити. — Та вже ж та я пресучая журба мiнi надокучила. н. п. (Д. теж під сл. **Надождáть**).

Наслáвить = 1. вiславити, (колядуван-ням, щедруванням) — вiколядувати, вiщедрувати, заколядувати, защедрувати. 2. ослáвити (кого), пустiти слáву, по-говiр (про кого).

Насладiть, наслаждáть, ся = осолодiти, ся (С. З. Л.), всолодiти, ся, натiшити ся, зазнáти розкóшiв, тiшити ся, розкóшувати (С. Ж.), зазнавати розкóшiв. — Чим же я вас нагору, вамi лiта осоложу. н. п. — **Насладiться жiзнiню, любóвью, ждою** = нажити ся, нахóхати ся, насмакувати ся.

Наслаждéние = осолода (С. Л.), утiха (С. III.).

Насластiть, наслáщивать = насолодiти, пiдсолодiти, пiдсолóжувати.

Наслiппивать, наслiппить, ся = наслiппювати, наслiппити, ся.

Наслоéние = напластуваннiя, навёретуваннiя.

Наслоить = налiстувáти.

Наслои́ться = навештати ся, натинiяти ся, навештати ся, поснови́гáти. — По-сновила там по вéйм куткам. Б. Г.

Наслудъ = полiй (вода поверх льоду).

Наслужи́ть = прослужити. — Небагато прослужив і ки́нув службу.

Наслúмáться, наслúшивáться = наслúхати ся, наслухáти ся.

Наслýхомъ = д. пiд сл. **Наслýшка**.

Наслýшáться = наслúхати ся.

Наслýшка, у виразах: „говóрiть по наслýшкѣ, наслýхомъ“ = з людськóго поговóру, як од людéй чув, „пѣть, игрáть по наслýшкѣ“ = з гóлосу сьпi-вати, грáти.

Наслúдiть = 1. нaтoптáти.

2. нaтpáпити, напáсти на слiд, вi-слiдити.

Наслúдiе = спáдок (С. З. Л.), спáдки, спáдщина, наслiдство (С. Жел.), вiд дав-них предкiв — предкiвщина, вiд дiда — дiдiзна, дiдiвщина, вiд баби — бабiзна, вiд батька — батькiвщина, отцiвщина, вiд матерi — матерiзна, вiд брата — братови́зна, братiвщина, пiсля свекра або свекрухи — свекрiвщина, посвекрiвщина. — Не маєть вiхто нiкому жадного спiду записовати, чого в руках не маєть. Ст. Л. — Дочки плачуть, розбивають ся: як неньку забувати, а зитi ходять, нишком говорять, як би спадки забрати. н. п. — Жiнкам, що вiдавали ся в Польщу, Литовський статут вiдбрав право спадщини пiсля iх родини. Бар. О. — Язик народа — то найдорожча спадщина предкiв, ёсть то мов би кров в тiлi нашому. Бар. О. — Моя спадщина або нiчого не значить ме або нiчого не поможе. Ки. — Спокон вiку з роду в рiд це наша батькiвщина. Ки. — Нам батькiвщини не дiлити. н. пр. (Д. ще пiд сл. **Имúщество**).

Наслúдникъ, ца = наслiдник, ця (С. Жел.), настúпник, ця (С. Жел.), спадкóвщца. — Наступник трону Росийського завiтав до Вiдня. Ки.

Наслúдный = наслiдний. — Король зрiк ся наслiдного права до престола Литви. Бар. О.

Наслúдованiе = наслiдуваннiя.

Наслúдовать = наслiдувати.

Наслúдственный = наслiдний, спадкóвий. — Власть Монарша була спадкова. Бар. О. — Вибiрали князя раз-у-раз з одного роду, через що вибiр походив нiби на спадкове право. Бар. О. — Речи спадковие позостали ся по смерти небожчика. К. Ст. — Долгов по замером должнику на именних спадкових. Ст. Л. — Земля дiйшла до його по праву спадковому. Ки.

Наслúдство = д. **Наслúдiе**.

Наслúни́вать = д. **Наслiппивать**.

Насмáливать, насмóлiть, ся = насмóлювати, нашмарóвувати, насмóлiти, на-

шмарува́ти, ся. — Насмолив шевською смолюю: н. к.

Насмáтрива́ється, насмо́трі́ється = 1. приглядати ся, доглядати ся, придивляти ся, приглядіти ся, придивити ся. — Придивив ся добре, та й сам по троху став робити.

2. надивля́ти ся, наглядати́ ся, надивити́ ся, наглядіти́ ся, набáчити́ ся. Я по тобі, дуже, не нахожу ся, кого люблю вірно — не надивлю ся. н. п. — Ой піду я на улицю та й не надивлю ся, нема кращої дівчини, як моя Маруся. н. п. — Швидко візьмуть її від мене, то нехай хоч надивлю ся. Фр. — Набачив ся я всякого дива. — За ці роки він набачивсь, наслухав ся доводі. Лев. В.

Насмерть = до смерті. — Побив до смерти.

Насморка́ть = наשמáркати, насяка́ти.

Насморкъ = не́жить, не́жить (С. З. Л.), не́жидь (С. З.). — Скупав ся, та такий нежить схопив, що й дихати трудно. — Після кішки як напешеш ся, буде нежить. н. пр.

Насмо́трі́ється = д. Насмáтрива́ється.

Насмра́дити = насмерді́ти.

Насму́тиничать = набаламу́тити, наколо́тити, напесті́ти, набре́хати.

Насмѣ́хаться, насмѣ́яться = сміяти́ ся, насмѣ́хати́ ся, глузува́ти (С. Л.), глумува́ти (С. Аф.), глуми́ти ся (С. Аф.), кепкува́ти (С. З. Л.), кпѣти́, ся (С. З.), надсмѣ́хати́ ся (С. Л.), шкѣли́ти, глѣ́зом глузува́ти, насмѣ́яти́ ся, наглуми́ти ся (С. Л.), поглузува́ти, покепкува́ти. — А над нею молодію поганець смієть ся. К. Ш. — Насмѣяла ся верша болотів, коли оглядять ся, аж і сама в болоті. н. пр. — Щоб нашому борщеві не насмѣяли ся. Чайч. — Голови на шаблі здіймали, довго глумували. н. д. — Ся багата жидова з вас глузом глузує. К. Б. — Багатого, чубатого дівчина шанує, надо мною сиротою смієть ся, кепкує. К. Ш. — Знаю вашу славу: поглузують, покепкують, тай кинуть під лаву. К. Ш. — З старих людей не можна кепкувати. Кн. — З громади кпила. К. Ш.

Насмѣ́хъ = на смѣ́х, на глѣ́м, на шкѣ́лики. — Він сказав на глум, а ти бери на ум. н. пр.

Насмѣ́шить = насмѣ́шити, дуже — засмѣ́шити. — Засмѣшив мене. Чайч.

Насмѣ́шка = посьмѣ́х (С. З.), глѣ́з, глѣ́зування (С. Л.), глум (С. Аф. З.), глумува́ння, поглѣ́м, поглѣ́мка, кепкува́ння, при́кладка (С. З.). — Хіба я тобі на по-

сьмѣх здав ся? — Як почнуть було йому прикладки прикладати. С. З. (Д. ще під ся. **Издѣ́вательство**).

Насмѣ́шливый, во = насмѣ́шкуватий, глумлі́вий, во (С. Л.), глѣ́зливий, во, глѣ́здливий, во (С. З.), глѣ́зді́вий, но (С. З.). — Ізжав свої широкі плечі, Енею глѣздівно сказав. Кот.

Насмѣ́шникъ, ца = насмѣ́шник, ця (С. Пар.), насмѣ́шок, глумлі́вець (С. Пар.), глѣ́зівнік, ця (С. Л.), і д. **Насмѣ́шливый**.

Насмѣ́шничать = д. Насмѣ́хаться.

Насмѣ́яться = 1. д. Насмѣ́хаться.

2. насмѣ́яти́ ся, нарегота́ти ся, по-посмѣ́яти́ ся. — Нареготали ся ми тоді, як він розказував про ту кумедну оказію. — Та й попосмѣяли ся ж ми тоді, аж уже й балакати не здержали. Чайч.

Насно́сь, насно́сѣхъ = назносі́, надня́х (про вагітну жінку).

Наснѣ́жить = на́топта́ти, на́труси́ти сні́гом.

Насобира́ть = на́збіра́ти.

Насоболѣ́зноваться = на́жалкува́ти ся.

Насо́вывать, насова́ть, насѣ́нуть = насо́вувати, на́пиха́ти, насува́ти, насѣ́нути, на́пхну́ти.

Насо́вѣтовать = на́радити, на́раяти. С.

З. Л. — Нараяв міні удати ся до станового.

Насодо́мить = на́гвалтува́ти, бѣ́чу збі́ти, гармиде́р вчи́нити, на́галасува́ти, на́гомони́ти. — За онучу та збили бучу. н. пр.

Насоли́ть = 1. насолі́ти. — Так насоліла борщ, що не можна їсти. — Насоліли риби.

2. насолі́ти, допекті́, надозолі́ти, впекті́ ся, вві́рити ся, в зна́кі да́ти ся. — Допік йому тим глузуванням.

Насолоді́ть = насолоді́ти.

Насолоді́тъ = насолоді́ти.

Насорі́ть = д. Насáривать.

Насоса́ть, ся = д. Насáсывать, ся.

Насосѣ́ = 1. смок (С. З. Жел.), цмок (С. З.), سمو́ковѣ́к, водотя́г. — Машина була не так, як тепер, що тягне воду смоком. н. о. — Воздух душить на воду з великою силою, а люди обернули це на свою користь і поробили смоки, котрими тягнуть воду з глибоких криниць. Де-що про Св. Б. — Вода з того цмока, аби крутнув його — цівкою бѣє. Кн.

2. насосѣ́, частіше мн. насосѣ́и (у коней). — Треба покликать коновала, щоб сколов насоси коневи.

Насочі́ться = наслезі́ти, на́тікті́ по трóху.

Наспáть, насыпáть, ся = **наспáти, ся, наспочивáти ся.**

Наспáстичать = **наспéсти, наплéскати язиком, набрехáти, наклепáти (на кого).**

Наспíть = **наспíти, настíгти, приспíти.**
— Бличе мати вéчеряти: галушки простигли! Стривай, мати, погуляю — женишки настигли. н. п. — Їжто поспíло, приспíло дiло. н. п.

Наспíхъ = д. **Наскоро.**

Насрамíть = **ослáвити, осорóбити.**

Насрамíться = **осорóбити ся, набрáти ся сорому.**

Насредí = **посерéд, посерéдинí, посéреду, насерéд.** С. Л. — Попереду Дорошенко, а посереду пан Хорунжий. н. п.

Наставáть, настáть = **наставáти, наступáти, настáти, наступíти.**

Настáвить, наставлáть, настáвливать = 1. **наставити, настановíти, наставлáти, настановлáти, понастановлáти, понаставлáти.** — Понастановляли пляшок повен стiл.

2. **приробíти, приточíти, наштукувáти, прироблювати** і т. д.

3. **напрáвити, навестí, направлáти, навóдити.** — Навели гармату на саму середину табору. — **Настáвить уши** = **насторóшити, насторóжити** (С. З.), **нашорóшити уха.** — Евей наш насторóшив уха. Кот. — То він одно ухо нашорóшив, то друге. К. Х.

4. **научíти, навчíти, напúти́ти, напрáвити, наráяти, нав(уч)áти, напúчувати, направлáти, наráювати, призвóдити.** — А мати хоче научати. К. Ш. — Нікому доглядáти дiтей і напучити. Пр. — І старих людей не слухають ся і хто їх напучує — огризують ся. Лев. В. — Подає факти і напучує об'єктивно. Пр. — Вони самі мене на це призводили. Кр.

Настáвленіє = 1. **наставлénня, настáвлювання.**

2. **наўка, научáння, напра́ва; на́каз.** — За науку та ще поцiлуй в руку. н. пр. — З батьків і матерів і дiтям направа. Сп. — По наказу всі врид поставали. К. Ш.

Настáвливать, наставлáть = д. **Настáвить.**

Настáвникъ, ца = **учíтель, ка, напúтник, ца.**

Настáвничънъ = **учíтельчин.** С. Ш.

Настáвническій, чій = **учíтельський, учíтелів.**

Настáвнóй = **притóчений, наштукований.**

Настáвочный = **штукований.**

Настáвненіє = 1. **настóювання,**

2. **домогáння.**

Настáвнять, настóять, ся = 1. **настóювати, ся, нати́гати ся, набíрати ся, настóйти, ся, нати́гти ся, набрáти ся.** — Ягоди добре настóили ся — пора зливати.

2. **домогáти ся, намагáти ся, добу́вати ся, доправлáти ся, налягáти** (С. Л.), **наполягáти, насíдáти, напосíдáти** (С. Л.), **допинáти ся.** — Я налягаю на своє право. Кн. — На се і треба налягати. Ми й налягаємо, щоб люди звертали увагу. Кн. (Пр. д. ще під сл. **Домогáться**).

3. **настóювати ся, настóйти ся.** — Настóили ся в церкві, поки всіх дiтей запричистили.

Настáливать, настáлить = **сталíти, на(ви)стáлювати, насталíти, вíсталити.** — Однеси ковалеві сокиру, нехай настáлить. — Оце треба віддати леміш вíсталити. Чайч.

Настáвливать, настановíть = д. **Настáвить 1.**

Настáть = д. **Наставáть.**

Настегáть, настéгивать = 1. **нашмагáти, настьóбати, нахвíськати, шмагáти, стьóбати, хвíськати.** — Нашмагали спину лозиною.

2. **настьóбати, нафастри́зувати, наші́ти на живу́ нитку, настьóбувати** і т. д.

Настежé = **на́встéж, на́встáж.** С. З. Л. — Двері настéж zostавив. С. З. — Ворóта в двір на́встáж стóять. С. З.

Настигáть, настíгнутъ, настíчь = **догáяти, наздогáяти, догнáти, наздогнáти** (С. З. Л.). — А я за нею, як за зорею, сивим конем наздоганяю. н. п. — Гнались за ним довго, та вже аж в балцi на силу наздогнали.

Настилáть, настлáть, ся = **стелíти, мо́сти́ти, настилáти, настелíти, намостíти, ся.**

Настíлка = 1. **настилáння, мостíння.**

2. **мостовíння, стéлина, (під підлогою) — постíль.**

3. **помíст (про мiст).**

Настирáть, ся = **напрáти, ся.** — Напрала багато сорочок.

Настíчь = д. **Настигáть.**

Настлáть = д. **Настилáть, ся.**

Настóй, настóйка = **настóйка** (на травах, бруньках, коріннях, листях то-що. С. Жел.), **горíлка, настояна на перцю — перцíвка, перчакíвка** (С. З.), **на березових бруньках — березíвка** (С. Аф.), **на калгані — калганíвка** (С. З.), **на полиню — полинíвка,**

на дереві — дереві́вка (С. З.), в теплі; на коріннях — за́п'я́нка (С. З.), на коріннях і овочах — варёна, варену́ха (С. Аф.), настояна на ягодах — д. На́ливка.

Настойчиво = прит'ю́м (С. З.), на́висом, невідсту́пно, упе́рто.

Настойчивый = невідсту́пний, насте́рний, упе́ртий. — Чоловік настерний — що скаже, те і віді. Кн.

Настольник = насті́льник (С. З. Л.), ска́тертина (С. З. Л.), ска́терка, ска́тірка (С. Л.).

Настольный = насті́льний.

Настораживать, насторожить = наставля́ти, насторо́жувати, наставля́ти, насторо́жити (лабети, пастку). — **Насторожить уши** = д. під сл. На́ставити З. — **Насторожить стражу** = поставити ва́рту, сторо́жу.

Насторожь = на чеку́. С. З.

Насторонь = не до́ма, на чужині, на заробітках.

Насторону = 1. на́бік.

2. на чужину, на заробітки.

Настоятель, ница = ігу́мен, ігу́меня (ма-насти́ря); **Настоятель** (старший священник).

Настоятельно = прит'ю́мом (С. З. Л.), пи́льно, на́гло, про́бі. — Я прит'юмом вимагати му для неї допомоги. Кн. — Ми́ні сього пи́льно треба.

Настойательный = пи́льний (С. З.), на́глий. — Н. **необходимость** = пи́льна потре́ба.

Настойть, ся = д. На́ставлять, ся.

Настойщий = 1. тепе́ршній, сей, цей, су́часний. — Сей день. — Се літо. — Тепе́ршній час. — Су́часна година не сприяє простому шляху. Кн. — Вь **настоящее время** = тепе́р, в сей час. — Вь **настоящую минуту** = в сю хви́ліну. — Вь **конці настоящего года** = в кінці сьогó ро́ку. — Тепе́рь **настоящая пора** = тепе́р са́ме час.

2. справжи́й, спра́жний (С. З.), справде́шний (С. З. Л.), правди́вий (С. З. Л.), щі́рий (С. З.), пе́вний (С. Л.), су́щий, су́тий (С. З.), істи́й (Кн.). — Се не ма́ра, а справжи́й чоловік. С. З. — Ко́хання справжнє — соромливе. К. К. — Бу́в вже су́щим парубком. Кн. — Чоловік з його — су́щий патріота. Кн. — **Настоящее золото** = щі́ре, су́те зо́лото. — **Настоящая причина** = справж́ня, ді́йсена при́чина. — Н. **ціна** = справж́ня ціна́.

Настраивать, настронить, ся = 1. набу-

дівувати, настро́ювати, набудува́ти, настро́їти, ся, понабудовувати, понастро́ювати, (про муровану будівлю) — наму́ровати. — Понабудовував ко́мір по́вен двір.

2. на́лажувати, настро́ювати, на́правля́ти, на́ладити, наладнува́ти, настро́їти, на́правити, ся. — Наладнував ко́бзу та як за́грав...

3. на́правля́ти, на́мовля́ти, на́вча́ти, на́правити, на́мовити, на́вчи́ти (кого на що ли́хе або до́бре), на́стрє́нчити (Ніс.), на́усти́ти, на́цькува́ти (проти кого).

4. на́роблювати, на́робі́ти, на́ко́їти, на́бро́їти. — За ти́ждень служби тако́го на́ко́їв, що його й ви́гнали.

Настрачивать, настрочить = 1. настеб-нóувати, настебнува́ти.

2. на́пи́сувати, на́писа́ти (швидко).

Настрашить, настращать, ся = наляка́ти, ся (С. Л.), настра́хати, ся (С. Л.), постра́хати, на́гнати стра́ху, за́вдати жа́ху, ля́ку, вжа́хну́ти ся.

Настрекотать = наскре́готати.

Настригати, настричь = настрига́ти, настри́гти.

Настрогать, ся = наструга́ти, ся, (гем-блем) — нагемблюва́ти.

Настрого = як найсуво́ріше.

Настроивать = д. На́страи́вать.

Настрой, настрóйка = стро́їння, ладнува́ння.

Настроєние = настрій. С. Жел.

Настро́йник, ца = стро́йник, ця (С. Жел. Пар.), на́правник, ця́.

Настро́чивать = д. На́страи́вать.

Настругать = д. Настрога́ть.

Настрѣливать, настрѣлять, ся = настрілювати, ся, на́бивати, настріля́ти, ся, на́біти. — На́бив ба́гато дичини.

Настрыать, настрыпывать, ся = 1. на́готува́ти, на́порати, ся (про стра́ву). С. З.

2. на́шко́дити, на́бро́їти, на́робі́ти (шко́ди, ка́верз, шту́к).

Настудить, насту́жать, насту́живать, ся = насту́дити, на́холоди́ти, насту́жувати, на́холо́жувати, ся; на́ме́рзти ся, на́ме́рзати ся. — На́холо́дили хату́. — По́ки впу́стили в хату́, здо́рово ми на́ме́рзли ся.

Наступательный, но = насту́пний (С. Жел. Пар.), на́падний, на́ступом (С. Жел. Пар.), на́падом.

Наступа́ть, наступи́ть = 1. наступа́ти, наступи́ти. — Наступив на ногу.

2. напада́ти, наступа́ти, напа́сти, наступи́ти, руша́ти, ру́шити на ко́го.

3. настава́ти, наста́ти.

Наступле́ніє = на́ступ, насту́пство, на́пад. С. Жел. Пар. — Од неприятельського наступства оборонити. С. З. — Його й трьома нападами не візьмеш. н. пр.

Наступли́вий = на́пасний, на́порливий.

Насту́рний, рос. Tropaeolum majus, Nasturtium Indicum L. = красо́ля, красу́льки, капуціни. С. Ан.

Насть = ожеде́дь, ожеде́диця (С. З. Пав.), шуга́.

Настыва́ть, насты́ть, насты́нуть = холо́нути, нахоло́нути. — Нахолонула хата.

Насты́лый = нахолоді́лий.

Насты́ль = д. Насть.

Насты́нуть, насты́ть = д. Настыва́ть.

Насуди́ться = насуди́ти ся, напозива́ти ся, натыга́ти ся.

Насудобі́ть = д. Накопи́ть.

Насуети́ться = намету́шити ся, нахлопо́тати ся.

Насули́ть = наоби́жати, наоби́жати.

Насу́пить, насу́пливать, ся = 1. насу́пти, ся (С. З. Л.), похму́рити, ся, насу́мрити, ся, похну́чити ся (С. З.), насу́плювати, ся і т. д. — Насупив брови. — Сиди́ть, насумрив ся — ото сердить ся. Чайч. 2. нахма́рити, ся, наволо́кти, ся, нахма́рювати, ся. — Нехай вияснить ся — бач як нахмарило. С. З.

Насу́противъ = д. Напрóтивъ 1.

Насу́рмий = підмалува́ти, почорни́ти.

Насу́сливаться, насу́слиться = налива́ти ся, нали́ти ся, налига́ти ся, насмокта́ти ся, нахлю́щити ся, наты́жити ся. — Нахлющив ся так, що ледве ноги волочить.

Насу́хо = досу́ха. — Витер досу́ха.

Насу́чивать, насу́шить = насу́кувати, насу́кати, всу́кати.

Насу́чка = сука́ння, насу́кування.

Насу́шивать, насу́шить = насу́шувати, насу́шити, понасу́шувати. — Понасушували мати на зіму груш, яблук, ягід — усього. Чайч.

Насу́шка = насу́шування, су́шіння.

Насу́щный = насу́щний, насу́щник (С. З.), щоденний. — Чоловік кривавицею добува той насущник. Номис. С. З. — Хліб наш щоденний дай нам сьогодні. К. Св. П.

Насчита́ть, насчитыва́ть = налі́чити, на-

рахува́ти, налі́чувати, нарахо́вувати, поналі́чувати, понарахо́вувати. — Не впе́ш десятка уряд налі́чити — вже хмар-ви й не має. І. Г.

Насы́кать, насы́кнутъ = підмовля́ти, підмови́ти.

Насы́лать, насы́лать = 1. насы́лати, на-сла́ти, ся, понасы́лати. — Наслали багато гостинців. — Понасилали їм усячини. Чайч. 2. напус́кати, насы́лати, наусті́ти, на-сла́ти. — Бог насилає кару на людей.

Насыпа́ть, насы́пать, ся = насы́пати, на-сі́пати, ся, понасы́пати, з верхом — ви-вершити, до країв — ви́черть, встрі́х на-сі́пати. — Понасипай мішки просом. Чайч.

Насыпа́ть, насы́пать, ся = досипа́ти ся, доспа́ти ся; на(ви)си́пати ся, наспа́ти ся, ви́спати ся. — Доспав ся, що аж голова болить. — Виспав ся добре.

Насы́пка = на́сипка, насипа́ння.

Насы́пной = насипни́й, насипа́ний. —

Насы́пная зе́мля = сипе́ць.

Насы́пъ = кіш (у млині, куди засипають зерно).

Насы́пъ = на́сип (С. Жел. Пар.), вісип (С. Жел.), високий — моги́ла, довгий — вал, на сілі́тру — бурт.

Насы́титъ, насы́чивать = насити́ти, си-тити́.

Насы́титъ, насы́щать, ся = 1. нагодува́ти, насити́ти, наго́рити, нагодо́вувати, си́тити, наго́рмлювати; наї́сти ся, наї́дати ся. — І постельнюк послала і нагодувала. Макар. — Середульшого брата си́титъ, жалює. н. п. — Я вже наїв ся.

2. задово́льни́ти, вдово́льни́ти, задово́льня́ти, вдово́льня́ти, ся.

3. насити́ти, насича́ти, ся.

Насы́щеніє = на́сит, нагодува́ння; задово́льненія; насиче́ння (С. Пар.).

Насѣ́вать, насѣ́ять, ся = 1. на(за)се́ива́ти, на(за)се́яти, ся, понасѣ́вати. — Насѣили багато проса.

2. насѣ́вати, просѣ́вати, на(про)се́яти, ся. — Насѣяла борошна на хліб.

Насѣ́въ = за́сів, ви́сів.

Насѣ́дало = се́дало, же́ртка, ба́нтина (в курнику).

Насѣ́дати, насѣ́ть = насѣ́дати, насѣ́сти.

Насѣ́дка = 1. квóчка. С. З. Л. — Надув ся, як квóчка в дощ. н. пр.

2. квóчка з курча́тами. — Не тільки наука, а й народ означає де-які купи зірок різними прізвиськами, на пр.: Віз, Чепіга,

Волосожар, Квочка з курчатами і иньші.
Де-що про Св. Б.

Насѣдкинь = квѳччин.

Насѣдовать = сидѣти на яйцях (про курей).

Насѣдъ = зарѳдок, зарѣд. — **Яйцо съ насѣдомъ** = зарѳджене яйцѣ. С. Аф.

Насивать, ся = д. **Насѣвать, ся.**

Насѣка = 1. заруб, зарубка (С. Аф.), карб (С. З.).

2. оскард, оскарда (молоток, що набивають ним млипове камѣння).

3. булава (у донських козакѣв).

Насѣкать, насѣчь = 1. нарубувати, насікати, нарубати, насікти.

2. зарубувати, нацюкувати, карбувати, зарубати, нацюкати, накарбувати, дерева на межі — клячити. С. Л.

Насѣкомое, Insectum = комаха, здр. комашка, кѳзка здр. кѳзочка. С. Жел. — Чимало є на свѣті усяких комах: жуки, метелики, бджоли, сарана, комарі. Ст. О. — Хѳба мало є таких комах, що нам або велику шкоду роблять, або иподѣ й великий пожиток та користь дають? Ст. О.

Насѣкомойдний = комахоїдний, комахоїд. — Про рослини комахоїди. Ст. О.

Насѣривать, насѣрить = сіркувати, насіркувати. — Насіркуй сірничків.

Насѣстоць, насѣсть, насѣсть = сѣдало, банта, бантина (в курнику). — Курка де ходить, а на сѣдало йде. п. пр. — А гуш на банту! С. Ш.

Насѣсть = д. **Насѣдять.**

Насѣчка = 1. насікання, нарубуння.

2. д. **Насѣка 1.**

Насѣчь = д. **Насѣкать.**

Насѣять = д. **Насѣвать.**

Натазать = наляяти. — Не то що не бив, а й не падаєв віколи. К. К.

Натаивать, натаять = топѣти, натоплювати, розтоплювати, натопѣти, розтопѣти. — Натопили лою цілий пуд.

Натаіквивать, натолкать, натолкнѣть, ся = напихати, наштѳхувати, напхати, наштѳхнѣти, ся.

Натанцоваться = натаєцювати ся, натаєчѣти ся.

Натапливать, натопить, ся = 1. натоплювати, напалювати, натопѣти, напалѣти, ся. — Напалили в грубі, що в хатѣ не всидиш.

2. д. **Натаивать.**

Натаптивать, натоптать, ся = натоптувати, натоптати, ся, напѳсити, напѣ-

сти грязюки, понатѳптувати. — Такого понатѳптували, стѣльки грязюки понаносили в хату, що хоч бери та й лопатою чисть. Чайч.

Натаіривать, наторить, ся = привчати, приєвичайувати, привчѣти, приєвичѣти, ся.

Натаскать, натаіскивать, ся = наволокти, наволѳчити, натаєтѣти, натарабанити, натаірити, наволѣкати (С. Л.), натаєгати і т. д.

Натачивать, наточить = нагѳстриювати, наѳчувати, нагѳстриѣти, наѳчѣти, сери — назубѣти, кѳсу — наклепѣти, намаєтѣти.

Натащить = д. **Натаіскать.**

Натаять = 1. д. **Натаивать.**

2. натаєнути, розтаєнути. — Натаєнуло багато води з свѣгу.

Натвердить, натвѣрживать = наказати, вѣбити, вѳтѳкмаєчѣти в голову, наказувати, вѳтѣвати, вѳтѳкмаєчувати в голову. — **Натвердить рѳку** = наѣбити рѳку. — Він в цѳму дѣлі наєив рѳку.

Натворить = 1. рѳсчинѣти, вчинѣти, замѣсити. — Рѳсчинити дѣжу. — Замѣсити ванну.

2. натаєрѣти, наєрѣбити, наѳѣти, наєрѣѣти. — Багато наѳѣв лиха. К. З. о Ю. Р. — Ще не заснуло те лихо, що він наѳѣв. Ст. Х.

Натекать, натѣчь = 1. наздоганѣти, наздогнати. — Хорти наздогнали зѣвіра.

2. натаєкати, наѣбѣти, наєєвати ся, натеєти, наѣєти, наєєти ся. — Багато води натаєкло в каюк.

Натеребить, натереєливать, ся = наєєвати, наєєкати, наєєвати, наєєкувати, ся, (про льѳн, коноплѣ) — наєєвати, наєєвати, ся.

Натерѣть, натирать, ся = 1. натаєрти, натаєрати, ся, воском — наєѳѣти, маєтю, дѳгтем то-що — наємарувати, наємаєтѣти, дуже, чим жирним — наємаєѳѣвати, наємаєѳѣвати, мѳв квачем — наємаєѳѣвати. — **Н. сѣадину** = наємѣлѣти, наємѣглати, наємѣглати, наємѣграти. — Мѳтуз наємѣглати молодѣє тіло. Лев.

2. натаєрти ся, наєєчѣти ся, наѣєти рѳку.

Натерпѣться = натаєрѣти ся, наѣєдувати ся, наєгорѣвати ся, наєєрати ся гѳря, бѣди, лиха.

Натесать, натѣсывать, ся = натаєєати, натаєєувати, ся.

Натѣчь = д. Натека́ть.

Натира́ть, ся = д. Натерѣ́ть, ся.

Наті́скать, наті́скивать, ся = 1. наті́скати, наду́шити, нада́вити, наті́скувати, наду́шувати, нада́влювати, ся.

2. напх́ати, паб́ати, напакую́вати, напих́ати, напакóвувати, ся. — Напхав повпісінку скриню.

Наті́скъ = наті́ск, натовп (С. Л.).

Натка́ть = натка́ти, витка́ти.

Наткнѹ́ть, наткнѹ́кать, наткнѹ́кать, ся =

1. настрóмѣти, наткнѹ́ти, настрóмляти, понастрóмляти, настрóмлювати, ся. — Задумала врага баба молодою бути, натікала у намітку зеленої руті. н. п. — Попастрóмляв кіяків, а тина не заплів.

2. наткнѹ́ти ся, нахóпѣти ся (С. Л.), на що гостре — напорóти ся, наразѣти ся. — Наткнула ся коса на камінь. н. пр.

Натолка́ть, натолкнѹ́ть, ся = д. Натал́кивать, ся.

Натолка́ться = 1. натовкѣ́ти ся.

2. д. Натерѣ́ться 2.

Натолковáть, натолковáвывать, ся = 1. втовку́вати, втовку́вати, втовкнѹ́чати.

2. набала́кати ся, наговóрити ся. — Набалакалися з ним за цілий вечір.

Натолкнѹ́чати = д. Натолковáть 1.

Натолóбъ = натовкѣ́ти, натовкнѹ́чати. — Натовкти перцю.

Натомѣ́ть, ся = патомѣ́ти, наморѣ́ти, ся.

Натóлнѣть ся = натóвнѣти ся. — Натóвнѣло ся багато народу.

Натóпати, ся = натупáти, ся, натуп́кати, ся, натупóтѣти. — Натупав, нагрѣмав на його. — Натупав ся коло того дѣла, поки зробив. — Натупала ся старенька від роботи. С. З.

Натопѣ́ть = д. Натáпливать.

Натоптáть = д. Натáптывать.

Натопѣ́ривать, натопѣ́рѣть, ся = настовбѹ́рчувати, настовнѹ́жувати, ся, настовбѹ́рчити, настовнѹ́жити, ся, най́жити ся. — Кабан настовбурчив щетину.

Наторговáть, наторговáвывать = наторгу́вати, накрамарю́вати, нагандлю́вати, уторговáти, наторгóвувати, уторгóвувати, нагандлóвувати. — Сьогодні уторгував не багато.

Наторговáться = наторгу́вати ся, накрамарю́вати ся, нагандлю́вати ся.

Наторѣ́лый = навѣ́клий, натóпкующий. — От, бач, казав я, що він до сього дѣла людина навикла. Кн.

Наторѣ́ть = звѣ́кнути, навѣ́кнути, при-

вѣ́чѣти ся, призвѣ́чѣти ся, набѣ́ти рѹ́ку (до чого).

Натормо́шѣть = наспѣ́нати.

Натосковáться = нажу́рити ся, нату́жити ся. — Натужила ся я за ним.

Наточѣ́ть = д. Натáчивать.

Нато́щакъ = натщѣ́ сѣ́рце (С. З. Л. III.), нато́щакá (С. З.), на тщѣ́. — Я на тщѣ́ була — води в роті не було. Кн. — Зѣ́въ лопуцѣ́в на тощака, то від того мабу́ть і за́нудило.

Натравѣ́ть, натравлѣ́вать = 1. наловѣ́ти, наловѣ́лювати (собаками). — Сьогодні багато наловив зайцѣ́в.

2. нацьку́вати, прицьку́вати, підцьку́вати, цьку́вати, нацькóвувати і т. д., підбѹ́жувати. С. З. Л. — Нацькував собак на чоловіка. Кн. — Нацькували собак на старця. — Часом трапля́ло ся, що нацьковували ворогів на тих, котрих самі закликáли. Бар. О. — А на що ти собак цькуєш? Кр. — Нацькувала мене всіма собаками. Лев. — А тут де взялись цокотухи збоку, тай стали їх підцьковувати. Ч. К. — Підбѹ́жує його проти сина. Кн.

Натравлѣ́ванне = цьку́вання, підцькóвування, поцькóв (Харьк. Чайч.).

Натрепáть = наті́пати. — Наті́пали коноплѣ́.

Натрѣ́скається = налóпати ся, натрѣ́ска-ти ся, нажѣ́рти ся. — Налопав ся та й очкур попусти́в.

Натрѣ́снутъ, ся = надтрѣ́снути, ся.

Натрѣ́щѣть = 1. натрѣ́щати, натрѣ́ско-тá(ї)ти, наторохтѣ́ти. — Натрѣ́скотів, аж вуха боля́ть.

2. наторóчити, нацьвѣ́нкати, наторохтѣ́ти і д. Наболтáть.

Натрубі́ть = натрубі́ти, насурмі́ти. —

Натрубі́ть вѣ́ уши = натур́кати, наторохтѣ́ти.

Натрудѣ́ться = напращóвати ся, наро-бити ся, напорáти ся.

Натрунѣ́ть, ся = посьмі́яти ся, поглузу-вати, попосьмі́яти ся (з кого).

Натрусѣ́ть, ся = натрусѣ́ти, ся. — Натрусѣ́ з рѣ́зка табаки. С. З.

Натрусѣ́ться = налякáти ся, настрахá-ти ся.

Натру́ска = 1. нáтрус.

2. ладівни́ця, порохівни́ця, рѣ́жок на поро́х.

Натря́сѣть, натря́сывать, натря́сѣти, ся = 1. натру́шувати, натру́суювати, натру-сити, ся, понатру́суювати. — Натрусѣли аблук повну мірку.

2. натря́сѣти, ся.

Натуга = натуга (С. З. Л.), напру́га.

Натуживати, натужити, ся = напру́жувати, напру́чувати, напінати, натужувати, ся. — Тигнеш супоню, напручеш ся. Кн. (Д. ще під сл. Напруга́ть).

Натужіться = натужити ся, нажурити ся. — Натужилась на чужині за своїм родом.

Натужливий, натужний = важкий, тяжкий, сутужний, сугтяжний. — Дуже сутужна робота.

Натужити = надавати стусанів, одлущити, наштóвхати.

Натуга = 1. натуга, приро́да. — Природу тяжко одмінити. н. пр.

2. Вда́ча. — Воскова вдача: аби до тепла, так і тале. н. пр. — Справжньої доброти мало було в його обличчі, як мало було і в самій вдачі його. Лев. В.

Натуралізоваться = убитліти ся. С. Ш.
Натураліст = природоспіт (С. Жел.), природознавець.

Натуральний = натуральний, природний.

Натурщик, ца = живовзір. — Малювати ме з живовзору, дивуючи професорів і товарішів. Пісоч.

Натусевати, натусевувати = натушовати, натушовувати. С. Ш.

Натікалень = кілочок, патічок (що ним роблять ямки на грядках).

Натікати, ся = д. Наткнѹть, ся.

Натіснитися = натіскати ся, натіснути ся, натóвшити ся. — Натіснулось людей повна хата.

Натішити, ся = на(по)тішити, ся, на(по)веселити, ся.

Натіорить = 1. накришити хліба (в квас з сілля).

2. накласти багато, натовкмачити.

Натяга = натягач (д. під сл. Інструме́нт).

Натягивати, натягнѹти, ся = 1. натягати, напинати, нацуплювати, натягати (С. Л.), напінати, напѣяти, напѣяти (С. Л.), нацупити, ся (С. Л.). — Як напне стрілець тетівку. н. к. — Нацупив на себе червону сорочку. Кн.

2. д. Напіваться (про трунки).

Натяг = д. Натя́га.

Натяжка = 1. натягання, напинання, нацуплювання.

2. натяжка.

Натягнѹти, ся = д. Натягивати, ся.

Натяпати, ся = 1. наямкувати (наробити ямок в стіні, щоб краще пристали шпаруни).

2. д. Наруба́ть.

Науга́д = навга́д (С. Л.), навга́дь, на-

вманий (С. З.), навманийкі, навманийкі (Кр.). — Заблудивсь, та й іде лісом навманий. н. к. — Темно було, поїхав навманийки. Кр.

Науго́лок, науго́льник = уго́льник (С. Ш.), нарі́жник (С. Жел.).

Науго́льный = уго́льний, нарі́жний (С. Жел.). — Нарі́жна камяниця.

Наудалѹю, науда́чу = наща́стя і д. Науга́д.

Наудити, ся = наудити, поудити, наловити ўдкою. — Риби не наудив, а лусту спудив. н. пр.

Наузити = шдрізувати стільники.

Нау́ка = нау́ка. — Наука — штука, а розум диво. н. пр. — Луччий приклад, як нау́ка. н. пр. — Вперѣд нау́ка = оце тобі нау́ка. — Оце тобі, бабо, нау́ка, не ходи заміж за внука. н. пр.

Нау́ска́ть, нау́ска́вати = нацѹва́ти, підцѹва́ти і т. д. д. Натра́вить 2.

Нау́ска́ваніє = цѹка́вання і д. Натра́влюваніє.

Нау́те́к = наві́тки, наві́теки, наві́ткача́. С. З. Л. — А я побачив, що непереливки, та наві́ткача.

Нау́ча́ть, нау́чи́ть, ся = навча́ти, нау́чати, навчи́ти, вивчи́ти, ся, да́ти на́від, понавча́ти, ся. — А мати хоче научати. К. Ш. — Він його навчив. — І від кого вони понавчили ся так робити! Чайч.

Нау́чний = науко́вий. — Наукове товариство імені Шевченка у Львові. — Науковий збі́рник.

Нау́шник, ца = 1. шепоті́нник, ця, підслѹ́хач. — Він в урядника нашого за шепоті́нника, що тільки прочує, зараз йому в уха вносить. Кн.

2. капелю́х. — Надів шапку з капелюхами. — Будуть міні на зиму рукавички й капелюхи. н. к.

Нау́шничать = натѹркувати (С. З. Л.), намовля́ти.

Нау́шничество = натѹркування, шѣ́поти, на́шепти (К. Б.).

Нау́ча́ть = натуркувати (С. З. Л.), намовля́ти, підмовля́ти, призводі́ти.

Нау́че́ніє = напра́ва, намо́ва, натѹркування (С. Л.), підмо́ва, підмовля́ння (С. Л.). — Гарасько зараз догадавсь, що дід морочить із напра́ви. Мет. — З батьків та з матерів і напра́ва. Сп. — То певне з його напра́ви. — Аби ні в чому Петракової намови не слухали. Л. В. — Хто инший здоровий обвинен, їж з напра́ви його тог шалений за́бойство учинил. Ст. Л.

Нафа́брить = нафа́брува́ти, нафа́рбува́ти.

Нафіркать, ся = напірхати, ся.

Нафуфіряться = набундіючити ся, напиндіючити ся, напиндічити ся.

Нахаживать, находить, ся = знахожувати, знаходити, ся (д. Найті 2).

Нахаль, нахалка = нахабник, ця, харціз (С. З.), харцізник, ця.

Нахальничать = нахабничати.

Нахальный, но = нахабний (Кн.), нахабно, нахрапом (С. З.).

Нахальство = нахаба (С. З.), нахабність, нахрап, харцізство. — Оце нахаба! суща пень московська! Прав.

Нахаркать, нахаркивать, ся = нахаркати, нахрякати.

Нахваливать, нахвалить, ся = вихвалювати, вихвалити, розхвалювати, розхвалити, ся; нахвалити ся. — Ач як вихвалє свій крам. — Так добре жити — ненахвалити ся.

Нахва́стать, ся = нахва́стати, ся, нахвалити ся.

Нахвато́ть, нахвату́вать, ся = 1. нахапати (С. Л.), нахвато́ти, пахо́плювати, наха́пувати, понахо́плювати, понахва́тувати. — Нахапав і в кишені й за пазуху. 2. нага́рбати, награбува́ти.

Нахвора́ться = пахорува́ти ся, наслабува́ти ся.

Нахітить, нахища́ть, ся = накра́сти, накрада́ти, ся. — Наіли ся, накрались обоє, а що взяли на той свіг з собою? К. Ш.

Нахлебáться = насьо́рбати ся. — Насьорбав ся борщу.

Нахлестáть, ся = 1. нахві́ськати, нахльо́стати, настьо́бати, нашмага́ти. — Нашмагали йому спину. 2. налига́ти ся, нахлю́щити ся, натю́жити ся (д. Напива́ться).

Нахлестка = 1. латка (шкурятяна). 2. д. Нагоня́й.

Нахлобу́чивать, нахлобу́чка = д. Наклобу́чивать і т. д.

Нахлопа́ть = наля́скати, наля́пати, наплё́скати. — Наплескав долоні, що й досі болять.

Нахло́пнуть = накрі́ти.

Нахлопо́таться = нахлопо́тати ся, на́тупати ся, на́тупкати ся. — Натупкав ся коло цього діла, поки зробив.

Нахлү́чивать, нахлү́чка = д. Наклобу́чивать і т. д.

Нахлы́нуть = 1. нарі́нути, набурхну́ти. — Наринуло багато води.

2. насу́нути, привали́ти. — Насунуло гостей, що й сісти нема де.

Нахлыста́ть = д. Нахлестáть.

Нахлѣбникъ, ца = годіванець, ка (С. З.), похлѣбець, столовник, ця. — Вона столовників держить і з того живе. Хар.

Нахлюста́ться = д. Нахлестáться 2.

Нахму́ривать, нахму́рять, ся = 1. д. Нае́унити, ся 1 і 2.

2. настовбу́рчувати ся, настовпу́жувати ся, настовбу́рчити ся, настовпу́жити ся, наїжити ся.

Нахны́каться = напхика́ти ся.

Находи́ть, ся = д. Найті, ся.

Наході́ться = 1. находи́ти ся, нашвѣ́ндати ся, начвала́ти ся.

2. д. Нахлопо́таться.

Нахо́дка = на́хідка (С. Л.), зна́хідка (С. Аф.), на́йда (Сп.), зна́йда, нагі́бка. — Оце що він вернув позичені гроші, то це міні як на́хідка.

Находи́ый = зна́йденный.

Находи́вый = ме́кий, спрі́тний, тямкий, зру́чний. — О, меткий хлопець! Ніколи не стеряєт ся — знайде що одмовить

Нахо́ждєніє = 1. знахо́дження.

2. пробува́ння, бу́тність. — Пробування його в салдатах не звівчило його. Кн.

3. на́хід, на́пад.

Нахозя́йничать = нахазя́йнува́ти, наго́сподарюва́ти.

Нахола́живать, нахолоди́ть, ся = нахоло́жувати, нахолоди́ти, ся, нахоло́нути. — Нахолодили хату.

Нахо́ливать, нахо́хлить, ся = настовбу́рчувати, настовпу́жувати, настовбу́рчити, настовпу́жити, ся (С. Л.), наїжи́ти ся, напудри́ти ся. — Чого напудрив ся, як сич на сову? Кр.

Нахотáться = на́реготáти ся.

Нахо́хриться = д. Нахо́хлиться.

Нахра́мивать = шкандиба́ти тро́шки, по́кульгувати.

Нахрапо́к, нахра́помъ = Наси́льно.

Нахули́ть = наганѣ́ти, нага́нити.

Нацара́пать, нацара́пывать, ся = надря́пати (С. Л.), наскря́бати, надря́пувати, наскря́бувати, ся, понадря́пувати, понаскря́бувати. — Понадрапували наші школярі такого, що й не розбереш. Чайч.

Націо́нальный, на́ція = наро́дний, наро́д.

Наці́діть, наці́живать, ся = наці́дити, на́точити, в́точити, наці́жувати, на́то́чувати, ся, понаці́жувати, пона́то́чу-

вати. — Нацѣдив відро. — Вточив брати. Кр. — Поважжували усе начинши, а ще багато пива zostało си.

Нацѣлювати, нацѣлюти, ся = цілити, націлювати, лүчити, націлити, ся, налүчити. — Ніяк не налүчу литкою в ушко. Чайч.

Нацѣлюватися = націлювати ся. — На вздогінці не націлюеш ся.

Нацѣлюти, нацѣлюти, ся = наченіти (С. З.), причепити (С. З.), наче(ї)плювати, причеплювати, ся, поначіплювати, поначіплювати, попричеплювати, ся. — Вража дівка не хоче любити, починає кораликів, щоб її любити. н. п.

Нача́вкати, ся = напльмкати, нача́мкати, напльмкати, ся (пльмкати нажувати); поплльмкати, почма́(цья)кати.

Нача́ло = 1. почáток (С. З. Л.), почін (С. З. Л.), почінок, зачін, зачáло (С. Аф.), розпочáток. — Того ж року на самім початку оно́го. Л. В. — Від початку світа божого. — Як небо блакитне — нема йому краю, — так душі почину і краю не має. К. Ш. — Щось почав був говорити, та судді річ його з починку перебили. Гр. — **Нача́ла** = почáтки. С. Л. — **Въ нача́лѣ** = з почáтку. — **Съ са́мого нача́ла** = з первонача́лу, наса́мперед, поперед усього. С. Л.
2. основа, ґрунт.

Нача́льникъ, ца = нача́льник, ця, старший, а.

Нача́льническій = нача́льницький.

Нача́льний = 1. початко́вий. К. Ст.
2. старший.

Нача́льство = нача́льство, старшина́, уряд. — Сумує князя, сумує і вся старшія. н. п. к. К. З. о Ю. Р.

Нача́льствованіє = старшинувáння. К. Ч. Р.

Нача́льствовать = нача́льникувати, старшинувати, батькувати, правити, верховодити. — Вже другий рік старшиною, а нача́льникувати не навчив ся. Чайч. — Нема Січі, пропав і той, хто всім верховодив. К. Ш.

Начáтокъ = д. Начáло.

Нача́ти, начинáти, ся = почáти, ся (С. З. Л.), зачáти, ся (С. Аф. З. Л.), вчáти (С. З.), учáти, ся (С. Л. Ш.), розпочáти, розчáти, ся, стáти, взáти, ся, зайти́ ся, починáти, ся (С. З. Л.), зачина́ти, ся (С. Аф.), розпочина́ти, ся (С. Л.), брáти ся до чо́го, захо́дити ся. — Почáло свѣтати. — Почина́ ти, а я вже за тобою. — Іде козак од дівчини — починає

ду́ти. н. п. — Розпочав дѣло. — Уже розчáли робити хату. Чайч. — Взяв кричáти. Кр. — Як взяла кувати, жалібно сьпівати. н. п. — Зайшло ся в їх од того, що той тому не поступавсь — от і сварка. Чайч.

— **Нача́ти рѣчь** = знáти, ізні́яти річ. — Ізняли́ якусь річ про сьвята. К. З. о Ю. Р.

Наче́капивати, наче́капить = набивáти, вибивáти, набіти, вибіти (монету).

Наче́локъ, наче́льникъ = набрѣвник (дівочий убір над бровами).

Начервѣти, ся = начервѣти, ся.

Начерѣивати, начерѣити, ся = чорніти, начорніти, почорніти, поначорніти, ся.

Начерно́ = начорно́.

Начертáніє = нарис.

Начертáти, начертьвати = написáти, напйсувати.

Начертáти, начерчивати = нарисувáти, нарисовувати, (циркле́м) — нацпрѣлюва́ти.

Начесáти, наче́сывать = 1. начесáти, начісувати, поначісувати. — Начесала багато волосся.

2. начу́хати, начу́храти, начухма́рити, начу́хувати і т. д., поначу́хувати і т. д. — Начухав руку, трохи не поздирав.

Наче́сть, начі́тывать, ся = налі́чити, нарахувати, нащита́ти, налі́чувати, нараховувати, нащйтувати, ся. — Налічили на збірника сто карбованців.

Наче́сь = па́чіски.

Наче́сывать = д. Начесáти.

Наче́тверо = наче́тверо. — Наче́тверо розпала ся розрита могила. К. Ш.

Наче́ть = начо́т.

Начинáніє = 1. почін. — Почин дѣло справує. н. пр.

2. замі́р.

Начинáтель, ни́ца = починáтель, ка (так саме і в чеській мові).

Начинáти, ся = д. Начáти.

Начй́пивати, начинй́ти, ся = начиня́ти, напхáти, набивáти, начинй́ти, напхáти, набіти, ся, поначиня́ти і т. д. — Курку начинила кашою. С. З. — Поначинили ковбаси. Чайч.

Начй́нка = на́чинка, по́трібка (Ев.).

Начй́щикъ, ца = д. Зачй́щикъ, ца.

Начй́нь = д. Начáло.

Начита́ти, ся = ви́читати, начита́ти ся. — Од ко́го се ти чу́в? Не чу́в, а ви́читав з книжки. — Го́ді тобі читати! Ще хіба не начита́в ся.

Начй́тывать = д. Наче́сть.

Начихáться = начхáти ся.

Начудёсць = начудасіінічати, наку-мёднічати.

Начуді́цца = надивува́ти ся.

Нашалбэ́рыць = 1. прабайдыкува́ти.

2. напесці́, наверзці́, наторо́чити.

Нашалы́ць, ся = напусува́ти, ся.

Наша́ркаць = начо́вгаты, попочо́вгаты.

Нашаро́мжнічаць = намахрува́ти, на-цига́нны.

Нашатáцца = 1. нато́птаці ся.

2. попо́тніяці ся, попове́штаты ся (без работи).

Наша́тырны = солом'яко́вий. — **Н. снурт** = жигу́нець. Сл.

Наша́тырь, *Sal ammoniacum* = солом'я́к. С. З. Пав.

Нашейні́к = ошійні́к.

Нашелу́шыць = нашеретува́ти (про хлібне зерно у млині), налу́скаты, налу́заты, на-лу́щити, поналу́скувати (оріхів, насіння то-що). — Налускай міні́ оріхів, бо сам не ризкую.

Наше́ський = на́ський. — Наські́ украї́нськi вазки. Бодяне́ський.

Наше́нтаць, наше́нтыць = нашен́таты, наші́пувати; пошен́таты, зашен́таты, відшен́таты.

Наше́цтво = на́хід, на́пад, на́ступ, на-ступство (С. З.). — Од неприяте́льського наступства оборо́нити. О. З.

Нашива́ць, наші́ць, ся = нашива́ти, об-шива́ти, наші́ти, ся, понашива́ти; спра-вити, насправля́ти. — Нашив стёжку на бріль. — Понашивав свиток на продаж. — Насправляв оде́ж на скільки ро́ків. — **На-ші́ць заплáту** = на́лататы, за́лататы.

На́шиваць = по́сіти.

Наші́вка = 1. нашива́ння, обшива́ння.

2. наші́вка, ля́мівка.

Наші́льнік = наші́льнік.

Наші́льничать = намахрува́ти.

Нашинко́ваць = нашаткува́ти (капусту).

Наші́ць = д. **Нашива́ць**.

Нашко́ливать, нашко́лить, ся = на(ви)-шко́лювати, на(ви)муштро́вувати, ви-шко́лити, ви́муштрувати, ся (Кр.).

Нашло́пати = на́ляпати, наші́лопати, шло́панці́в надава́ти.

Нашпи́коваць, наші́повываць, ся = на-шпи́гува́ти, наші́говувати, ся. — За-ячипу́ треба добре наші́пувати салом.

Нашпи́ливать, наші́лїць, ся = приші́лювати, при́колювати, приші́лїти, при-ко́люти, ся.

Нашто́пати = наци́рува́ти.

Наштука́рыць = наробі́ти шук, фі́глі́в і д. **Начудёсць**.

Наштукату́рыць = нащекоту́рити, на-тинькува́ти (С. Ш.).

Нашумі́ць, ся = нагомоні́ти, ся, нагала-сува́ти, ся, нагвалтува́ти, наробі́ти гáласу, бу́чі, гва́лту.

Нашуті́ць, ся = пошуткува́ти, нашутку-ва́ти ся, нажартува́ти ся.

Нашъ = наш, на́ський (С. З.). — Зна́й на́шихъ = о́сь-то ми! — На́ша взяла́ = на́ше зве́рху.

Наше́ка = 1. ля́нас (С. З.), ляпа́нець, ля́щ (С. З.). — Як дам то́бі лица́ у пи́ку. Кот.

2. ко́пїл (у савок).

3. ла́тка (в шевському ремеслі).

Нащекотáць = 1. налескотáти.

2. нацвёнькаты, нацокоті́ти.

Нащё́каты, ся = 1. наля́скаты, ся, по-поля́скаты.

2. налу́скаты, налу́заты, налу́щити, по-налу́скувати. — Налуска́ли орі́хів.

Нашело́чыць = назо́літи.

Нашелы́чыць = д. **Нашекотáць**.

Нашена́ць = на́колюти, на́скїпати.

Наци́пати, наці́пыць = наці́пати, на-ці́пувати, (воло́сся, пі́р'я) — на́ску́бти, наде́рти, на́скуба́ти, нади́рати, (про рослїну) — на́рва́ти, на́рива́ти, (про льон, коноплі) — на́бра́ти, на́біра́ти.

Нашо́ка = д. **Наше́ка**.

Нашу́пати = нама́цати, на́лапати. — На-маца́вши ж самого Ре́ма, протисну́в мов Хо-му́ Я́рема. Кот. — Устро́мив руку́ та й на-маца́в. п. к.

Наёда́ць, наё́сьць = 1. наку́сювати, на-ку́са́ти. — Блохи́ наку́сали.

2. на́їда́ти, на́їсти (на́бір).

Наёда́цца, наё́сьця = на́їда́ти ся, на-ї́сти ся, (в жарт) — набу́хаты ся, (над-то) — на́лопати ся, на́тріскаты ся, на-же́рти ся, налу́пїти ся, на́барабу́хкаты ся, (з жа́добою, на́більше про́ рідку стра-ву) — на́ліга́ти ся.

Наёзди́ць, наё́зживаць = ви́їздити, объ-ї́здити, ви́їзжува́ти, объ́їзжува́ти, ся. — Ви́їздив пе́ска. — За ці́лий де́нь і кар-бованці́ не ви́їздив. — **Наё́зження ло-ша́** = ви́їзжений кінь.

Наёзди́цца = на́їздити ся.

Наё́зка = ви́їзжува́ння, объ́їзжува́ння

Наїздникъ, ца = 1. коза́к, (стар.) — ко-
монник. С. З.

2. їздець, тарцювник, ця.

Наїздничать = козакувати; гарцювати.

Наїздъ = наїзд.

Наїзжать, наїхать = паїздіти, наїхати.

— Наїхав на камінь. — Наїхало повен двір.

Наїзживать = д. Наїздить.

Наїзжий = приїзжий. — На ярмарку ба-
гато приїзжих купців.

Наїсть, ся = Наїдаты, ся.

Наїхать = д. Наїзжать.

Назаконмать = наберегти, назберегти,
назбїрати.

Наибедничать = набрехати, наклепати
на кого), обмовити (кого).

Наяву = увіч (С. Л.).

Найдривать, найдричь = д. Назрѣвать 2.
(про опухи, болячки).

Найзливый = д. Назойливый.

Найривать = витинати, затинати (С. З.).
— Затинає горлиці. С. З.

Не = не; ні. — Не так склало ся, як жа-
дало ся. н. пр. — Ні в кого було спитать.

Неакуратность = 1. несправа, несправ-
ність.

2. нечепурність, неохайність. (Д. Нео-
прятность).

Неакуратный, но = 1. несправний, но.
2. нечепурний, неохайний, но. (Д. Нео-
прятный).

Небезвыгодный, но = не без користи.
— Се таке діло, що й йому не без користи.

Небезопасный, но = небезпечний, но.
— Тут їхати небезпечно.

Небережний, но = необережний, но, не-
сторожкий, ко, необачний, но. (Д. Нео-
сторожный).

Неблаговоспитанный = незвичайний, не-
одукований, негречний.

Неблаговременный, но = невчасний, но
(С. Пар.), не у свій час, не в добрий час.

Неблагодарность = невдячність, невдя-
ка. С. Жел.

Неблагодарный, но = 1. невдячний, но
(С. Ж. З. Л.), невдячливий, во (С. Жел.
Пар.), невдячник, ця (С. Жел.). — Не-
вдячний люд отсей: скільки їм добра не ро-
биш, а даки не сподївай ся. Зівьк. — Ну
щож, невдячнице, на долю нарікати, лучче
скажи: не хороший, не можу кохати. н. п.
2. некористний, нежиточний.

Неблагонадежность = непевність.

Неблагонадежный = непевний.

Неблагопристойность = незвичайність,

непристойність (С. Жел.), печемність
(Гал.).

Неблагопристойный, но = незвичайний,
но (С. Жел.), негожий, же, непристой-
ний, но (С. Жел.), печемний, но (Гал.).

Неблагоприятный, но = 1. неприязний,
но, неласкавий, во, немилостивий, во,
неж(з)ичливий, во, неприхильний, но.
2. непогожий, непогодний, но, неслух-
ний (Чайч.). — Въ неблагоприятное вре-
мя = не в добрий час.

Небо = небо. — Небо облягло хмарами. —

Нѣбо, palatum durum = піднебєння (С.
Л.), піднебіння (С. Жел.), підлоти́ня (С.
Л.). Мя́гкое нѣбо, palatum mole = ви-
лочки. — Язык йому до піднебєння при-
лип. Кн.

Небольшой = малий, малєнький, неве-
ликий, невеличкий. — Малі діти — ма-
лий влопіт. н. пр. — Маленький: татові
штанці по коліця. н. пр. — Ой ти знав,
на що брав мене невеличку — згодувала
мене мати, як перенеличку. н. пр. — Съ
небольшимъ три го́да = три ро́ки з
чимсь. — Дѣло за небольшимъ ста́ло =
діло за малим ста́ло.

Небосклонъ = крайне́бо; д. Горизонтъ. —
Дивлю ся я в вечїрне крайнебо далеко і гли-
бо́ко, і чую, що просить ся душа моя туди,
де потонуло в хмарах око. Мет.

Небо́сь (скорочене: не бойся) = не бійсь,
так. — До церкви так не пішов, а потяг
до шинку. — Сам так не хоче робити, а
тому велить. Чайч.

Небоязливый = небоязький, відважний,
небій, небоян. — І небоя вовки їдять. н. пр.

Небреже́ніе, **небрежность** = недба́лість
(С. Ж. Л.), недба́льство, недбайливість.
— Которий могучи служби Божї слухати,
а не слухав з недба́льства, грішить тяжко.
Б. Н. — Своім недба́льством ку шкоді кому
упусти. Ст. Л.

Небрежливый, во, **небрежный**, но = не-
дба́лий, ло, недбайливий, во, недба́йло,
недба́лиця (сп. р.); необачний, но, без-
клопітний, безжу́рний, но. — Тиха мов
небала розмова ставала що раз жвавішою.
Бар. — Недба́лиця гірше п'яниці. н. пр.

Небыва́лый = 1. небува́лий, печу́ваний.
— Нечуване діло.

2. ви́гаданий, неподо́бний. — Неподоб-
на річ.

Небыва́льщина, **небылица** = небува́льщи-
на, небпи́ця, ви́гадка, ба́йка.

Небы́тность = небу́тність.

Невдалекѣ = недалёко, недалёчко.

Невеликѣ, невеличекѣ = д. Небольшой.

Незвидѣть свѣта, у виразі: „незвидѣть свѣта“ = свѣт йому замаякнув ся.

Незгода = пригода, здр. пригодошка, халепа, лиха година. (Пр. д. під сл. Несчастье).

Незвѣраіа = неважаючи, неділячись. — Невагаючи ні на які перешкоди, він не кидав діла.

Незлюбѣть = незлюбити, зненавидіти. — Свекруха зненавиділа невістку.

Незпачай = несподівано, зненацька, знеобачка (С. З.); ненароком, незпа-рошна. — Нападши несподівано на товариство полку мого. Л. В. — Як би знепачка ангел з неба з огненою різкою злетів. Кот. (Пр. д. ще під сл. Неожиданный).

Незпѣсь = неплатіж, невідплата.

Незвѣрчннй = непоказний, мізерний, міршавий, поганкуватий. — Проживав миршавенький собі панич якійсь у одного пана на хуторі. К. Х.

Невидаль, невидальщина = діво, диківина, диковижа. — Диковина — що сви-ня некована. н. пр. — Что за невидаль! = ото не бачили!

Невидимка = (про чоловіка) — небачний, (про вещь) — невидімка. — Лихий небачний взяв мене за бороду та й не пускав. н. к. — Шапка невидимка. С. Жел.

Невидимый = незримий, невидимий. — Хтось незримий шепотів міні, підбадьорував мене. Кн. — І зробив ся я знову незримим. К. Ш.

Невинность = невинність, безвинність (С. Ш.), безневинність (С. Ш.). — Невинность потерять (дівочу) = вінок загубити, згубити. — А в неділю рано мати дочку біла, десь ти, суко, віночка згубила. н. п. — Я в неділю біла біла, там я, мати, вінок загубила. н. п.

Невинный, по = невинний, по; безвинний (С. Ш.), безповинний, безневинний (С. Ш.), невинуватий. — Лас та б'є його безневинно. Чайч. — Невинная дівчица = д. Дівченка.

Невкусный, по = несмачний, по. С. Л.

Невѣдѣнный = неосудний. — Коли він божевільний, значить не судний, його треба до шпиталю, а не в тюрму. Кн.

Невѣдѣтельный = немісткий, непаковий, тісний.

Невниманіе, невнимательность = неувва-га (Лев.), неувважність, недогляд, неувважливність.

2. неповага, занедбанія. — Сказано — козаки: байдуже їм про жінок... Зацмѣло серденько в мові Лесі од того занедбання. К. Ч. Р.

Невнимательный, по = неувважний, по (С. Л.), нев(у)важливий, безувважний.

Невнятный, по = незрозумілий, ло, не-віразний, по, нерозбірний, по. — Дяк читає не виразно. Кн. — Говорить не-внятно = мимрити, хамаркати, хара-маркати. — Не розібрав — щось мимрять під ніс.

Невѣремя = невчас (С. Л.), невчасно (Чач.), поневчасі, неслухно. — Прийшов до його саме неслухно. Кн.

Неводъ, неводокъ = невід, менший — во-лок, волочок (С. Аф. З.), краї невода — крила, задня частина — матія, самий зад — гузірь (С. Аф.), палиця, що нею про-пускають невід під лід — прогія.

Невозбранный, по = незаборонений, не-заказаний, по, без перешкоди.

Невозвратный, по = безповоротний, по, неповоротний, по, без повороту.

Невоздержаніе, невоздержность = не-впінність, нездержливість, непомір-ність. — Нема йому ради, нездержливість у їді скрутила його. Кн.

Невоздержный, по = невинний, по, не-стриманий, по; непомірний, по.

Невоздѣланный, по = необроблений, по.

Невозможность = неспромога, неспро-можність, незмога, немога, несила, неможливість (С. Пар.).

Невозможный, по = неможливий, немо-жєбний (К. Кр.), незбутний, не можна, неможливо, не вільно, не спосіб (С. Пар.).

Невозмужалый, невозрастный = недо-рослий.

Неволить, ся = неволити (С. Л.), силува-ти, ся (С. Л.), примушати (С. З.), зму-шувати, змушувати (С. Аф.), нуждити (Гал. С. Жел. Пар.). — Убожество і ста-рість силують мене швидче тебе заміж од-дати. Кот. — До гачення гребель приму-шати. Орлик. С. З.

Невольникъ, ца = невільник, ця, чка, (панський) — кріпак, чка, (військовий) — невільник, бранець, бранка, (в тюрмі) — д. Арестантъ.

Невольническій = невольницький, не-вольничий, піддаський, кріпацький.

Невобільничество = невобіля, підданство, кріпацтво.*

Невобільно = невільно, несамохіть (Чайч.), мимохіть, мимоволі (С. Л.), знехотя (С. Л.). — Шували забуття а думка мимохіть з самого дна душі марою виривалася. Сам. — Знехотя зробив.

Невобільний = невільний.

Невобіля, невобільшка = невобіля, неволенька, підданство, кріпацтво; примус, принука, силування. — В неволі тяжко, хоча й волі, сказати по правді, не було. К. Ш. — Попав ся в неволю. — Гей та колись була роскіш-воля, а теперенька та неволенька. н. п. — Як не даси з прозьби, то даси з принуки. н. пр. — До милування нема силування. н. пр. — **За невобілю, невобілю, пизь подь невобілі** = невобілю, з невобілі, по невобілі. — По волі, чи по неволі? н. к. — З неволі він те робить. Чайч.

Невообразимый, мо = неспогаданий, непомісльний, по (С. Л.).

Невороть = одѣжа, що не була ще перелицьована.

Невпопадъ = невлад (С. Л.), недоладу (С. Л.), недоречі, недосмуги (С. З.), недогодн (С. Л.), недогода (С. З.), невгарзд. — Коли має невлад, то и з своїм назад. н. пр. — Сказав зовсім недоречі.

Невразумительный, по = неврозумілий, ло, неясний, по, недотям, недостямку.

Невредимый, мо = цілий (С. Жел.), нерушимий, мо.

Невредный, по = невадливий, нешкодливий, во, незавадний, по.

Невступно = несповні, незовсім.

Невтерпежъ = нетерпуче, невідержка (Чайч.), годі вже терпіти. — Так важко, що годі вже терпіти. Чайч.

Невыгода = невигода. — Не так шкода, як невигода. н. пр.

Невыгодный, по = невигодний, незгодний (С. Л.), некорісний, непожиточний, по.

Невыносимый, мо = нестерпучий, че (С. Жел. Л.), незносний, по (С. Л.). — Нестерпуче тяжко. — Народові малоросійському незносі і невимовні кривди чинили. Київ. Ст.

Невыразимый, мо = невимовний (С. З.), несказаний, незмолений, по. — Невимовне чудо. С. З. — Невимовно чудова панорама Києва. Лев. — Невимовно гірка доля судила ся йому. Ки. — Щось наче здавило й в грудях дихання... і знов невимовне таємне бажання. Ск. — Нема міні

нічого важче в світлі, як мовити про горе невимовне. К. Ш. Т. — Тоді чуєш в душі щось невимовне, якусь силоньку чарівничую. Кон. — Зрадив несказанно, побачивши її.

Невѣдомый, мо = невідомий, невідомий (С. Л.), незнасний (С. З.), невідомо, невість, безвісний (С. Л.). — І на душі тихо стане, як там під зірками; тоді щось невідоме робить ся із нами. Мет. — Чого тв я журлива мова моїй душі невідомо? Мет. — В степу, в незнасному полі. К. Ш. — З незнасному краю. Мор. — В яких гаях, в яких ярах, в яких незнасних вертепах ти заховаєш ся? К. Ш.

Невѣдъ = незнати, невід. — Незнати що робить ся.

Невѣдѣніе = невідання (С. Л.), невідомість, несьвідомість. — Невідомість гріха не чинить. н. пр.

Невѣжа, невѣжда = 1. неук (С. З. Л.), невіглас (С. З.), темний, сліпий, сліпак, неписьменний. — Петр І-й з неуків руских починив ученими. Л. В. — Оттак, люди, научайтесь воротам прощати, як сей неук! К. Ш. — З гіршими і дурними невігласа почитують. н. пр. — Ох давня ти байко! Хіба що незнайко, простак невіглас не чув тебе зроду. Пч.

2. незвичайний (С. Л.), нечёмний (Гал.), нечёма (Фр.), негречний, мугірь.

Невѣжественный = темний і д. **Невѣжа 1.**

Невѣжество = 1. темнота (С. Пар.), темрява (С. Ш.), невідомість, несьвідомість (С. Пар.). — Темнота народня — велике лихо. Кон.

2. незвичайність, нечёмність (Гал.).

Невѣжливость = д. **Невѣжество 2.**

Невѣжливый, во = незвичайний (С. Л.), нечёмний (Гал. Фр.), негречний. — Щоб не обидівсь він за яке незвичайне слово. н. к. — Що в злости я сказав тобі нечёмне слово. Фр.

Невѣріе = невіра, безвірря, недовірство.

Невѣрно = невірно, непевно.

Невѣрный = 1. невірний, невіра, недовірок (С. З.). — Невірний гірш жиди або турка. н. пр. — Лях потурняк кляшник галерський, недовірок християнський. н. д.

2. неймовірний.

3. невірний, неправдивий, непевний.

4. д. Вѣроломный.

Невѣроятность = неймовірність.

Невѣроятный, по = неймовірний (С. Жел.), неподобний, печуваний, по.

Невѣръ = невір, невіра, недовірок.

Невѣсѣомый = безважний (С. Жел.), не-
звѣжний, неваговий.

Невѣста. = 1. невѣста (С. З.), молодá, на
весіллї в піснях і в речах обрядових —
княгиня.

2. дівчина на ви́ланні.

Невѣстинъ = невѣстин, молоді́й.

Невѣстка, невѣстужка = невѣстка, здр.
невѣстонька, невѣхна (С. З.), особо: си-
нова жінка — синовá (С. З.), сині́ха,
братова — братовá (С. Аф. Ш.). — Не-
вѣстка — чужа кістка. п. пр. — З синовому
його милости папа Васи́лія. Маркович. С. З.
— Брат сестру вітає, а братова стиха
лає. н. пр.

Невѣстичинъ = невѣстичин (С. З.), синові́й,
братові́й, кількох невѣсток — невѣстча́-
ний. — Невѣстичин хлопець. С. З. — У нас
три невѣстки, так то невѣстчана худоба. Чайч.

Невѣсть = незнáть, невідѣ, невідомо.
— Невзнáть куди дів ся. — Невзнáть що каже.

Негáрь = нежиръ (торішнїя трава неви-
палена).

Негдѣ = нїгде, нїде, нема́-де. С. З. Л. —
Утопив ся-б молоденький, щоб не нудити
свѣтом, утопив ся-б тяжко жити і нема-де
дїтись. К. Ш.

Негласный, но = негласний, но, нея́в-
ний, но, безопові́дно, нішком, ті́шком.

Негліжировать = нехтувати, занеха́ю-
вати.

Негодникъ, ца = ледащо (С. З.), поб. —
ледацю́га, ледащича (С. З. Л.), ла́нець,
леда́рь (С. З.), леда́рка, лайдáк, ло́-
бу́рь, поб. — лобу́рика (С. З.), гуль-
то́й, ка (С. З.), гульві́са (С. З.). — Вро-
дилось ледащо — нїнащо. н. пр. — Ой ти
п'єш, мене б'єш, сам не знаєш за що: як
і ти, так і я — обоє ледащо. н. п. — Пу-
стив ся в ледащо. С. З. — Чаплинському
злодію, ледащичі. Л. В. — Ой послухай,
си́нку, що говорить вдова: моя дочка леда-
щича не почує дома. н. п.

Негодность = негодні́сть, ні́кчемні́сть
(Чайч.).

Негодный, но = 1. негодя́щий (С. Л.), не-
го́жий (С. З.), негі́дний (С. З.), непри-
гідний, незáтний (С. Л.), непутя́щий
(С. Л.), непотрі́бний (С. Л.), ні́кчемний
(С. З.), но. — На тобі, небоже, що мінї не-
тоже. н. пр. — На старість підтоптався, не-
ма вже тої сили, що при здоров'ю мав,
і ноги трусять ся і очі помутїли, зовсім
ні́кчемним став. Б. Г. — **Негодное** = не-
гідь (С. Л.), непотрі́б, ні́кчемниця, по-
кідька, покидь (С. З.). — І покидали

вони яко негідь свої багатства. К. Св. Л.
— Шкода грошей на таку покидь тратити.
С. З. — **Ще** воно не покидька. С. З. —

Негоднымъ сдѣлаться = зледащіти,
зні́кчемніти. — Не та вже я стала: зле-
дащца, нездужаю. К. Ш. — Ся думка свята
од землі підіймає чоловіка і зні́кчемніти не
дає йому. Ос.

2. погáний, но, леда́чий (С. З.), паскúд-
ний, но. — Таку ледачу пам'ятя маю, що
й не згадаю. Б. Г.

Негодование = гні́в (С. Пар.), рѣ́мство, о-
бурѣ́ння. — На тварі і в очах у його па-
ладо обурення проти того вчинку. Кп.

Негодовать = гні́вати ся (С. Пар.), рѣ́м-
ствувати (С. З.), обурювати ся. — Він
всє більше переймає ся тим, що більше
обурювало його проти гідливих заходів.
Кп. — Чого він так обурив ся на його?

Негодъ = 1. невдáча, недогóда (С. З.).

2. неврожáй, недорі́д.

Негодый, ка = погáнець, паскúдник, ця,
паскúда (сп. р.) і див. **Негодникъ, ца.** —
Плаче та ридає, як ри́бонька б'єть ся, а пад
нею молодію погáнець сьмієть ся. К. Ш.
— Кругом паскуда! Чому ж його так не
зовуть? Чому на його не плюють? К. Ш.

Негодыйничать = ледарювати.

Негорáздо = негара́зд, недóбре, погáно.
— Ой негаразд Запорожці, негаразд вчини-
ли: степ широкий, край веселий тай зана-
пастили. н. п.

Негостепріимный = негостьові́тий, не-
гості́нний (С. Жел.).

Негръ, негрятка = мýрин (С. З.), мý-
ринка. — Як мурин білим, так дурень ро-
зумним ніколи не буде. н. пр.

Недалѣко = недалѣко, недалѣчко, блі́зь-
ко, неопóдаль (С. З. Л.). — Неоподаль
станувши обозом. Л. В.

Недалѣкий, недалѣний = 1. недалѣ́кий,
блі́зкий (С. Ш.), бли́гомий (С. Л.). —
Недалека дорога. — Блі́зкий родич. —
Бач, бли́гомий свѣт! С. Л.

2. недоу́мковатий, недоу́жок (С. З.), бла-
гѣ́нький, плохѣ́нький. — Чоловѣ́къ не-
дальняго ума́, недалѣ́кий = благѣ́нький,
плохѣ́нький і т. д.

Недальновидный = короткозóрий, корот-
когля́дний (С. Жел.), неprozі́рий.

Недвижимость = нерухомі́сть, нерухомѣ
добрó. — Ці́нувати велено було його не-
рухомі́сть. Кп.

Недвижимый, мо, недви́жный, по = не-
рухóмий, мо (С. Жел. З.), неporухóмий,
мо, неру́шний, но, неporу́шний (С. Жел.),

безру́хий (Пч.). — Довго, довго, утопувши в сердечній думі, сьвятий отець сидів мовчки, перухомий, сумний. Галуз. — Як унів ся Лютиця Богданко, та й заснув на лаві перухомо. Ст. С. — Хотів кричати — изик сухий був перухомий, мовчазний. О. Пч. — Він сидів непорушно. Ск. — В безруких погляді снім метнулися іскри і потім на вік погасли в сні тяжкім. О. Пч. — Недви́жимое имѣніе = д. Недви́жимость і під сл. Имѹщество.

Недоборъ = недобір.

Недобѣ́тый = недобиток. С. З.

Недоброжелате́ль, ни́ца = непріятель, ка, недоброхіт, ка, ворог.

Недоброжелате́льный = нежичли́вий; не-зичли́вий (С. З. Жел.), недоброхітний, ворожий.

Недоброжелате́льство = нез ж)ичли́вість (С. З. Жел.), недоброхітство.

Недобросо́вѣстный = недобросо́вістний, несумні́ний.

Недоброхо́тний = д. Недоброжелате́льный.

Недобро́ый = лихий, злий.

Недобѣ́локъ = недобіляний віск.

Недобѣ́дѣть = недобачати. — Від старости вже недобачає.

Недоволь́ный = незадово́лений (С. Пар.), невдово́лений (С. Пар.), неконте́нтний (Прав.).

Недовольство = недовольни́сть, незадово́ленність (С. Пар.), ремство. — Выража́ть си́льное недовольство = ремствува́ти.

Недовѣ́ручка = недобір.

Недовѣ́ріе, недověрка = недові́рство. К. Кр. — Имѣ́ть недовѣ́ріе = не ма́ти ві́ри (до кого).

Недовѣ́рчивость = неймові́рність.

Недовѣ́рчивый = неймові́рний, неві́рливий (С. Жел.). — Дружини́нка неймові́рная, чу́жа се́мья неприя́тная. н. пр.

Недовѣ́ство, недовѣ́шивать = недовѣ́жати, недовѣ́жувати; одва́жити, одва́жувати.

Недовѣ́сокъ, недовѣ́съ = недовѣ́га, не-півна ва́га.

Недога́дливый = недога́дливий, недога́дько, нетяжкий.

Недогла́дивать, недогла́дѣть = недогляда́ти, недодивля́ти ся, недогла́дити, недодиви́ти ся, не спостере́гти.

Недозрѣ́лый = недоспі́лий (С. Л.), недості́глий, неспі́лий (С. Л.), несті́глий, зе́лений, про де-які рослини — свидо-

вій. — Недоспі́лий кавун. — Зе́лені грушні. — Свидове жито. — З свидового жита сма́шка каша. С. Л.

Недо́ймка = недо́ймка (С. Жел.), недо́плат, недо́платка (С. Жел.), за́ле́глисть (Гал.). — За ними рік крізь рік недоплат, тільки записуй. Кн. — За недоплатку поцінували.

Недо́ймочный = недо́ймковий.

Недо́ймщикъ = недоплатни́к (так і в чеській мові). — Недоплатників росте у нас і до того йде, що хоч усе село цінує. Кн.

Недо́лѣтокъ, недо́лѣтъ = недо́літок, підлі́ток. — Він зростом високий, а ще недо́літок — на 14-му годі тільки. Кн.

Недолю́бливать = неполю́бляти. — Він щось його неполю́бляє. Чайч.

Недомо́гати = незу́жати, неду́жати, недо́говати.

Недомо́вка = недомо́вка, недоска́з.

Недомо́лъ = недо́мел.

Недомис́ле = недо́мисл, незрозумі́ння.

Недомѣ́ривать, недо́мѣрять = недо́міряти, недо́міряти.

Недомѣ́рка, недо́мѣръ = недо́мір.

Недоно́сокъ = недоно́сок (С. Жел.), недопо́шена дити́на (С. Жел.), нечасне́, невчасне́, нечасна́ дити́на (Лев.), ви́лив-вок. — Швидче до попа, треба у віру у-вести, воно до вечера недо́живе, бо родило́сь на 7-м місяці — ви́лив-вок. Кн.

Недопѣ́ка, недопѣ́кный = недо́пічок, глевкий, хлі́б, глевті́юк, глевті́як (С. Аф.).

Недопро́давать, недо́продать = непо́продати, неві́нпродати.

Недорабо́тка = недо́роблене.

Недора́зумивать, недо́разумѣть = нерозу́міти, незрозумі́ти, непорозумі́ти.

Недора́зумі́е = непорозумі́ння. — Причи́нами походи́в були ма́буть які́сь непорозумі́ння з Греками в справах купецьких. Бар. О.

Недорѣ́злый = недоспі́лий, недо́стіглий, неві́стоялий (про опу́хи).

Недорѣ́дъ = недо́рід.

Недорѣ́злый = недо́рєслий, малекува́тий.

Недо́росель = недо́літок, не́повнолі́тний, (С. Пар.), підлі́ток, недо́рєслий, недо́рєсток (Чайч.). — Недо́літок таке творить. К. Ш. — Щоб обу́ти павят недо́рослих. К. Ш. (Д. ще під сл. Несо́вершеннолі́тний).

Недо́рєстокъ = недо́рісток, недо́рєсток, недо́рєслий, недо́гій. — Бу́ряки ці недо́гони. Лев.

Недо́сидокъ = недо́сидок, недо́сидже́нийце́.

Недосидѣть, недосиживать = недосидѣти, невисидѣти, недо(неви)сизувати.

Недослышать = недочути, недочувати (С. З.). — Хоч чує, та мов спить і мов недочуває. Гул. Ар.

Недослышка = недочування.

Недосмотръ = недогляд. С. З. Л.

Недосмотрѣть = недоглядѣти, недодивити ся, неспостерегти.

Недосохъ = недосіх.

Недосохлый = невисохлий.

Недоспѣлый = д. Недозрѣлый.

Недоставать, недостаѣть = бракувати (С. Аф. Л. Ш.), брак, бракує (С. Ш.), хибувати, хпбує. — Убогому мало що бракує. н. пр. — Своіх сил у його бракувало: він мусів помирити ся. Бар. О. — Дівчат у нас бракує, а хлопців сила. С. Л. — Бракує грошей. С. Ш. — Кунив би усього, та брак грошей. С. Ш. — Землі та худоби хибув. Кн.

Недостатокъ = 1. недоста́ча (С. Л.), нестаток, нестатки (С. З. Л.), хліба — безхлібья, риби — безрибья, води — безвіддя, безпиття, їжі — безїжжя, доріг — бездорожжя і т. д. — Недоста́ча землі і осві́ти сприяли голоднечі. Кн. — Прийшов нестаток, забрав і о́статок. н. пр. — Буйні вітри вставали, козака з ніг валяли: одно безпиття, друге безїжжя, третє бездорожжя. н. д.
2. хіба (С. З.), ва́да, ганч, хібчі (С. З.). — Нема чоловіка без вади. н. пр. — Що вже в неї женихів було, отже вона згайшла хибу в кожнім. Ст. С. п.

Недостаточно = недосить, недосталъ, недостатньо.

Недостаточность = недостатні́сть. С. Жел.

Недостаточный = недостатні́й. С. Жел.

Недостижимость = недосяжні́сть (Чайч.), недосягність. С. Жел.

Недостижимый = недосяжні́й. С. Жел.

Недостойный, недостое́нь = недостойні́й (С. Жел.), негідний (С. Жел. Пар.), нева́ртний, нева́рт. — Хто копійки не береже, той сам шага не варт. н. пр.

Недоступность, ный = недо(непри)ступні́сть; ний.

Недосугъ = недозвілля, ніко́льство. — Недогад або ніко́льство господареві. К. Х. — За ніко́льством не поробиш всього. Чайч. — Як до діла, так і ніко́льство у його, а до дівчат... Кн.

Недосужно = ніколи (С. З.), нема́ ко́лії, нема́ ча́су, завізно (С. З.). — Ніколи у смак заснути, ніколи борщу сьорбнути. Кот.

— Нехай зроблю другим разом, бо тепер завізно. С. З. (Д. ще під сл. Некогда).

Недосчитаться, недосчитываться = недо́лічити ся, недо́лічувати ся.

Недосѣвъ = недосів.

Недотрога = 1. рос. Impatiens noli me tangere L. = не руй мені, розрив, черевички Божої матері. С. Ан.

2. недоторка, недотика (С. Жел.). незайма́йло (сп. р.), недоторкливий, ва (Лев.), недотіркливий, ва (С. Жел.). — Дивись, яка недоторка! І пожартувати не можна.

Недотыка = д. Недотрога 2.

Недоуздокъ = оборо́ть, оборо́тька. С. Л.

Недоумѣвать = 1. перозу́міти, недо́мисляти ся.

2. вага́ти ся, вагува́ти ся. (Д. під сл. Колебаться 2).

Недоумѣние = 1. перозу́мління.

2. вага́ння, непевні́сть (д. Колебание 2).

Недоучь, недоучка, недоучивший ся = недо́вченний.

Недочѣется, недочитаться, недочитываться = недо́лічити ся, недо́лічувати ся.

Недочѣть = недо́лік. С. Жел. — Зубів недо́лік. Кв. — Стали Турки поперед лі́чить: недо́ліку 50, стали Клефти лі́чить: трьох го́лїнних між ними не має. І. Г.

Недоу́мный = 1. недо́у́мливий, недо́стїглий.
2. невмі́лий, незда́тний.

Недоѣдки = недо́їдок, частіше мн. недо́їдки, недо́гризок, від сїна, соломи — зї́ди, пере́їди.

Недругъ = во́рог.

Недружелюбный = непри́язний, воро́жий. — Прощай сві́те, прощай земле, непри́язний краю! К. Ш.

Недоуговать = нездо́жати і д. Болѣть 1.

Недо́гъ = д. Болѣ́знь.

Недоу́жливый = д. Болѣ́зненный.

Недоу́жный = д. Больно́й.

Недурной, недурѣнь, недурна́ = га́рний, на, гарне́нький, ка, хоро́шкувати́й, та. — Вона не красу́ня, але гарне́нька.

Недѣйствительность = не́дійсність.

Недѣйствительный = не́дійсний.

Недѣлимое, individuum = не́ді́лиме, єди́ниця.

Недѣлимость = не́по́ді́льність, нерозді́льність. С. Жел. Пар.

Недѣлимый = не́по́ді́льний, нерозді́льний. С. Жел. Пар.

Недѣлка = недѣлка, тіжник (Сп. С. Ш.).

Недѣльний, по = 1. недодільний, недоділа, недоречі. — Бо ти недодільная дівка. н. п. — Недоділа ти кажеш.

2. недільний. — **День недѣльний** = неділя, іноді — свята неділя, неділенька. — Та прийшов же я тай у неділю, та дала Солоха сорочку білу. н. п. — Завтра неділенька свята, тоді й одпочиєм. — В суботу — не робота, а в неділю — нема діла. н. пр.

3. тижньовий (С. Л. Ш.), потиженний, но (Сп.). — Хіба потиження висилати муть сторожів. Сп. — Потижено ми панщину справляли. Кн.

Недѣля = 1. неділя, неділенька. (д. Недѣльный день).

2. неділя, тиждень (С. З. Л. Ш.), здр. тижник (С. Ш.). — Їдем на день, а хліба бері на тиждень. н. пр. — **Воскресная, свѣтлая, святая недѣля, недѣля Пасхи** = Великодні свята. С. Аф. — **Крестопокло́нная недѣля** = середохрестний тиждень (С. З.), середохрестна неділя, хрестна (М. Л.), середохрестя, середощія (С. З.). — **Каждую недѣлю** = що тижня. — **Недѣлю проводить, провесті** = тижнювати (С. Л. Ш.), потижнювати, протижнювати. — Тижнювали у нас москалі. С. Л. — **Недѣлю недѣльски** = цілий тиждень. — **Тро́ницкая недѣля, недѣля св. Тро́йцы** = клечальна неділя, зелені свята, зелена (С. З. Л.) грянка (С. З.). — Та на зеленіх мов святах. К. Ш. — На грянній неділі русалки сиділи, сорочок просили. н. п. — **Первая недѣля Великого поста** = жилая. М. Л. — **Понедѣльник 1-й н. В. п.** = жилавий понеділок. С. Аф. — **Шестая недѣля Великого поста, недѣля ва́й** = верба на неділя, вербний тиждень. — **Оми́на недѣля** = провідна, проводи. — Се було саме на Провідній. — **Через недѣлю** = через тиждень, за тиждень. — Верба б'є, не я б'ю — за тиждень Великдень, ось недалечко червоне яєчко. н. пр.

Недѣтельность = недіяльність, недійність. (С. Жел.).

Недѣтельный = недіяльний, недійний. (С. Жел.).

Несественный = ненатуральний, не-світський, несвітний (С. Л.). — В грудах найшов ся той несвітський крик, немов би знав мій язик до гласу иншого не звик. Сам.

Нежданний, по = несподіваний, но. С. З. — Гість несподіваний, хазяїн неприбіраний, то й Бог простить. н. пр.

Нежеланіе = нехотіння, нехить (С. Л.).

Нежели = ніж, як, над, од. — Було-б тобі мене, мати, в купелі залати, а ніж таку нещасливу на світ годувати. н. п. — Більше заходу, як (або: ніж) празнику. н. пр. — Гірка правда краща од солодкої брехні. н. пр.

Нежилецъ, у виразі: онъ не жилецъ = йому вже не жити, не буде вже рйсту тонтати, на ладан діше (тяжко педужий, от-от умер).

Нежло́й до́мъ = пуста́ка. — Вернувся із паймів господарювати в пустку. К. Х. — Пустку затопити нема кому. К. Ш.

Незабѣнный, по = незабутий (С. З. Л.), незабутий, вікопомний (С. Л.). — Де гуляє, бенкетує син наш незабутий? Вже й соловії одлетіли, а його не чути. К. Х. — Нехай станеть ся на вікопомную пам'ятку. Орлик. С. З

Незабо́тливый = недба́лий, недбайливий, недбайто, недба́лця (сп. р.), недба́ха (сп. р.). — Недба́лиця — гірше п'яниці. н. пр.

Незабо́тливость = недба́лість, недба́льство, недба́лість.

Незабу́дка, незабу́д мені́, рос. *Myosotis palustris* = любий мені (С. Л.), незабу́д мені́, незабу́дка (С. Жел.), павіні вічки (С. Ан.).

Незавидный, по = абі-який, сакій-такій (С. З.), абі-як, так собі. — Сякий-такій абі був, абі хліба роздобув. н. п. — Живе так собі.

Независимость = незале́жність, непі́дхильність, непі́дле́глисть. — Литва і Русь, входячи у федераційну єдність з Польщою, заховали свою політичну незалежність. Бар. О. — Борачи ся за свою незалежність, все більше й більше переймають Поляки звичай німецькі. Бар. О.

Независимый, по = незале́жний, непі́дхильний, но, непі́дле́глий, ло, непі́днєво́лений (К. Кр.), самостійний. — Отець мій був ні од кого незалежний. Бар. — Литва і Русь мали незалежну окрему внутрішню управу. Бар. О. — Кожний молодий князь вважав себе незалежним і силував ся зрівняти ся з Краковським князем. Бар. О. — Чую ся незалежною, чую, що живу власною працею. Фр. — **Независимо отъ э́того** = окрім цього. — Повинен заплатити рату за цілий рік і окрім цього ще й штраф.

Незавістливый, незавістный = неза́з-

дрий (С. Жел.), нездзісний, незавидний.

Незадача = невдача; неслід.

Незадолго = незадовго, недавно перед...

Незаконный, но = бездоірний, но.

Незаконнорожденный, ая = байстрюк (С. Аф. Ш.), байстрюк (С. Л. Ш.), байстер (С. Аф. Ш.), байстрючка (С. Аф. Ш. ж. р.), байстрия (С. З. Л. Ш. сп. р.), безбаченко (С. Л.), семибаченко (С. Л.), самосій, самосійна, падалишна, добутиа, нажирована дитина. — Гріх не байструков, а батькові. н. пр. — За що мати згущаєт ся, лає, проклинає, своє дити без сорому байстрам називає. К. Ш. — Салдатка та ще десь з байстрам. О. Мор. — Самосійні діти. Кр. — Хіба ти батьківська дитина? Ти нажирована. Кн.

Незаконность, ный = незаконність, ний. **Незаконныя діти** = д. Незаконнорожденный.

Незамать, у виразі: „незамай, те“ = незаймай, неруш, нечіпай, те. — Незаймай його — його і свої зацкують. н. пр. — На, чорте, груш, тільки мене не руш. н. пр. — Пацьких груш не руш: як погніють, то самі віддадуть. н. пр.

Незамерзельно = негійно (С. З.), негійучись, незабаром. — Приїзди негійно.

Незамѣтный = незамінний.

Незамѣтный, но = незначний, непомітний, но, неприємний(і)тний, но, незнати, незнати, незначно, незначіту. — Так якось незначно сталося, що й... — Оттак самому собі незначіту він дійшов до... Кр. — Стрижений Ігнат, при землі незначіт. (н. з. — погріб.)

Незамѣтоѣ = вільний, гулящий. — Де є гуляще місце, там і сїдай. С. Л.

Незамѣтный = стародавній, одвічний, предковичний (С. З.), віковичний, споконвічний. — Съ незамѣтныхъ времѣнъ = споконвічно і під сл. Время. — Могила споконвічно тут, ніхто не знає, коли її насипано. Кн.

Незамѣтный = незапам'ятований, некаляний, чистий.

Незаслуженно = непослужі, нізачо, дурно, дарма, даремне, безповинно.

Незатѣливый, во = невгадливий, во.

Нездоровься, нездоровится = нездужати ся, недобрити ся, нездужаєт ся, недобрить ся. — Щось міні недобрить ся. Чайч. — Пішов би і я, та щось нездужаєт ся: і голова трохи болить і всього рясне мене.

Нездоровость = нездоровість.

Нездоровый = 1. недужий, недужий, слабій і д. Больной.

2. нездоровий, шкідливий, вадливий, непогійний. — Нездорове повітря. — Непогожа вода.

Нездоровье = німіч, недомогання (С. Л.), також дивись: Болѣзнь.

Нездоровѣть = д. Болѣть.

Незлблвй, незлблвй = незлий, незлосливий, незлісний, незлостивий, латідний (С. Пар.).

Незлблббб = незлосливість (С. Ж.), незлостивість, латідність (С. Пар.).

Незнѣмый, мо = невідомий, мо, незвїсний, но, незнѣмый. (Пр. д. під сл. Невѣдомый).

Незнакомѣць, незнакомка, незнакомый, ая = незнайомий (С. Л.), незнѣмый, ма.

Незнѣнббб = невідомість, несьвідомість (С. Пар.).

Незначительный, но = незначний, незначно, невеликий, нелічний, но, небагато, тріхи.

Незначительность = незначність, неважниця, дурниця.

Незрѣлость = неспілість, недостіглість.

Незрѣлый = 1. неспілий, нестіглий (С. Л.), недостіглий, зелений, свидовий. (Д. Недоспѣлый).

2. молодий, недорослий, зелений.

Незѣблѣмый, мо = непохитний, непохібний, но. С. Пар.

Незѣблѣность = неминучість.

Незѣблѣный, но = неминучий, неминуче (С. Пар.), неминучий. — Так! кара неминуча; від неї не втічеш. Кн. — Буде неминуча мѣка. Б. Д. — Смерть — неминуча дороба. н. пр.

Незѣблѣный = недовісний, невідомий, недовісний. — Духово-моральне життя людини — все одно, що недовісне дво морське. Кн.

Незѣблѣность = невідомість, безвість (С. Л.). — Невідомість закутала його туманом. Мир. О. — Аби ніхто непослушества свого праву невідомістю покривати не міг. Ст. Л.

Незѣблѣный, но = невідомий, мо (С. Л.), незвїсний, но, недовісний, мо, безвїсний (С. Л.), незнѣмый, незнѣмый, незнѣний (Чайч.). незнѣть (С. Л.), незнѣно, незнѣну (С. Л.). — Незнѣть-куди подів ся. С. Л. (Д. ще під сл. Невѣдомый).

Незглабланный = невимовний (С. З. Л.

Ж.), несказаний. — Невимовне чудо. С. З.
— Якесь невимовне диво учинило ся. Чайч.

Неизгладимый = невиводний, невитравний. — Невиводна пляма. — Се мало невитравне враження на його душу. Ан.

Неизлічимый = незцілімий, невидужливий. — Зерно самолюбства невидужливого. Кн.

Неизмінность = незмінність, неодмінність.

Незмінный, но = незмінний, неодмінний, но. С. Л.

Незміримый, мо = незмірний, неомірний, безмірний, но (С. Л.).

Неизобразимый = несказаний. — Краса несказання.

Неизреченный = д. **Неизглаголанный**.

Неизсякаемый = невичерпаний, невиводний, безпереводний.

Неизяснимый = д. **Неизглаголанный**.

Неимовърность = неймовірність.

Неимовърный, но = неймовірний, нечуваний, но.

Неимущий = убогий, недостатний (С. Жел.), і д. **Бідний**. — Убогому мало що бракує. н. пр. — Набрав ся Бог багатих, а убогими розкидає. н. пр.

Неимъние = недостатка і д. **Недостатокъ 1**. — За неимъниемъ, по неимънию = не маючи.

Неискренность = нещирість. С. Л. — Доти тебе вірно кохала, доки нещирість твою дознала. н. п.

Неискренний = нещирий.

Неискусный, но = невмілий, ло, незручний, нездатний, но.

Неисповѣдимый, мо = 1. д. **Неизглаголанный**.

2. недовідомий, незрозумілий, непомісний. — Куди жене їх таємнича доля, Предвічного невідомо воля? К. Б.

Неисполненіе = несповнення, невиконання, невиконання.

Неисправимый = несправимий, неоправний.

Неисправность = несправність.

Неисправный = несправний.

Неиспытанный = невідзаний, неспробований, неспиткований, недосвідчений.

Неистовство = 1. лютість, лютовання (про вітер, хвилю).

2. д. **Бішпество 1**.

Неистовствовать = д. **Бішпесться 2**.

Неистовый, во = лютий, то, шалений,

по, несамовітний, то. — Як в двір в'їду, подивлюся на вроду святаю, і шалено обіймуся, неклем поділю. Лобода. — Несамовитий крик розбудив мене. Кн. — Скочив Муйо, мов несамовитий, біжить прудко до світлиці в гору. Стар. С. п.

Неистощимый = невичерпаний, невиводний (С. Л.), про істовні запаси — непереймний.

Несходимый = несходимий. — Живуть ведмеді по густих несходимих лісах. Яструбець — Про звірі.

Несчерпаемый = невичерпаний, невичерпаний (Лев.).

Несчислимый = нелічимий, незлічений (С. З.), нечисленний. — Кинув оком по Косовім полі, аж там бачить незлічиму війсьکو. Ст. С. п. — Несчисленної шкоди зазнав би був народ... Кн. — Незчисленне багатство було у його. н. о.

Нейтралитетъ, льный = нейтральність, ний.

Некласный = 1. нерайонний (уридовець). 2. некладовий (про школи).

Неказистый = непоказний, неповідний.

Нёклянь, рос. Acer tataricum L. = чорноклён, чорнокліна, п'яклен. С. Ан.

Нёкогда = ніколи (С. З. Л.), нема коли, нема часу. — То свідаю, то обідаю і погуляти ніколи. н. пр. — Ніколи і вмерти буде. н. пр. — Ніколи тепер по ошеньки ходити. н. пр. — Все ніколи — за лежнею то ї сидні нема. н. пр. — Сідай, підвезу! Нема часу, треба йти. н. пр. (Д. ще під с. **Недосужно**.)

Нескончаемый = д. **Безконечный**.

Некрасивый, во = негарний, но (С. Л.), негожий, же, поганний, но. — Не жалі міні того воза, коли-б дівчина гожа, а то руда та погана, та й та воза поламала. н. п.

Нёкрестъ = нехрист.

Некрещенный = нехрещений.

Некроль = некролог, посмертна згадка.

Некрѣпкій = недужий, немідний, некріпкий.

Некѣтѣи = недоречі, недоділа, невід, недоладу, недошліги (С. З.). — Озвав ся недоречі і вийшло: на те й мої штани в жалукто. Кн. (Пр. д. ще під сл. **Кѣтѣи**).

Некуда = нікуди, нема куди, нігде, нема-де, нікудою. — Іди, іди, Якове, з хати, бо на пічі батько та мати, а на полу батькові діти, нігде тебе, Якове, діти. н. п. — Тяжко, важко в світлі жити сироті без роду: нема куди прихилити ся, хоч з гори та в воду! Утопив ся б молоденький, щоб

не нудить світом; утопився б — тяжко жити і нема де дітись. К. Ш. — Нікуди піти.

Неладний, но = педобрий, ре, поганый, по, лихий, злий, зле, негаразд. — Ой негаразд Запорозжці негаразд вчинили, степ широкий, край веселий тай занастали. н. п.

Нелёгкая = сіла діявольська, печистий, біс, чорт, лиха година. — Дёрнула мені нелёгкая = падав міні біс. — Зачём мені туді нелёгкая понесёт? = чого мені туді чортіка повесі? — Кудя егё нелёгкая занесла = куді його чорті понесли, куді він к бісу подів ся? — Нелёгкая тобі принесла! = принесла тебе лиха година, чорт, біс, печистий тебе приніс! — Пустіться во веѣ нелёгкія = в ледящо пустити ся.

Нелиценіємний, нелиценіятний, но = безсторонній, правдивий, во.

Неловкій, ко = безручий, но (С. Л.), немткий (С. З.), незграбний, но, незграба, вайлуватий. — Неловко = нійково (С. Л.), нійкось. — Наплела на мене такого, що й казати нійково. Ч. К. — Катерині стало нійково. Лев.

Неловкий = безручий, незграбність. — Почувствовалъ неловкость = почув себе якось нійково.

Неложный, но = правдивий, справедливий, во, по правді, певний, но. — Певна чутга.

Нельзя = не можна, не вільно. — Сюди не можна ходити. — Какъ нельзя лучше, хуже, болѣе = як найкраще, як найгірше, як найбільше.

Нельзя, у виразі: „до нельзя“ = до кінця, до краю, до останку, через край, за надто. — До нельзя терпѣль = терпів до останку. — Росхвалили до нельзя = через край розхвалили.

Нелѣпца = нісенітниця, дурнийця, бредня, незнай-що, казна-що. (Д. під сл. Ахинея, Беземислица, Взоръ).

Нелѣпность = 1. недоладність, дурість, дуровання.

2. д. Нелѣпца.

Нелѣпный = недоладний, неподобний; дурний, безглуздий. — Плете щось неподобне, що й купи не держить ся.

Нелюбный = нелюбий, немилый, нелюб. С. Л. — Хоче мене мати за нелюба дати. н. п. **Нелюбъ** = нелюбий, нелюб, гидкий, прикрый.

Нелюдимъ, нелюдимка, нелюдимый, ая =

нелюда (С. Л. сп. р.), одлюдько (сп. р.), нелюдько, безлюдень, безлюдько (С. Л.), одлюдний (С. З.), вовкуватий. — Такий, що ні до кого й не озветь ся: понура та одлюдько. Ск. — Дорікає сестра, що я безлюдько — цураю ся людей. Кн. — І на в знаки не дасть — такий безлюдько. С. Л. — Живе одлюдно на вигоні. С. З. — Облудя будь од нас одлюдна. н. п.

Немало = немало, чимало (С. Л.), багаченько. — Він чимало попрацював над сим ділом. — Чимало літ перевернулось, води чимало утікло, і в хутір лихо повернулось і сліз чимало принесло? К. Ш.

Немаловажный = немаловажний, значний.

Немальный = чималый. — Чималый у яру ставок, зелений на горі гайок. К. Ш.

Немѣленно, немѣдя = негайно (С. З. Л.), незагайно, негаючись, незабаром (С. З. Л.), небавом (Гал.), небавно (Гал.), незабавом (Гал.), зараз (С. Л.). — Хай незабаром поспіша доганяти. І. Г. — Іди міні зараз. С. Л.

Немѣленный = негайний, незагайний, незабарний.

Немилосѣрдный, но = немилосердний, безмилосердний, но, жорстокий, ко.

Немилость = немилость, неласка.

Немилый = д. Нелюбимый.

Немнѣемый, мо = немнучий, че (С. Л.), немнучий, ще.

Немногіе = небагато, мало хто. — Немногіе = малість, малізна, небагато, мало що. — Въ немногихъ словахъ = кількома словами (Чайч.), коротко кіжучи. — Немногіе понимали егё = мало хто розумів його. — Для немногихъ = для небагатьох. — Немногимъ = небагатьом, мало кому.

Немного, здр. немножко, немножечко = небагато, небагачко, небагаченько, трішки, трішки, трішечки, трішки, трішечки, тріні, трісі, трісіюні, кришку, кришечку. С. Л. Ш. — Пусти, свате, в хату — тут нас не багато. н. п. — Почало трохи вияснювати ся. Кн. — Миски, ложки й хліба трішки. н. пр. — Хай вам Бог здоровля прибавить в ручки, в ніжки і в животок трішки. н. пр. — Дайте, мамо, ще трісі! — Буде вже тобі! — Та трісіюні! Чайч. — А я так мало, не багато блага в Бога. К. Ш. — Див. ще під сл. Мало. — Немного спустя = трішки згодом, незабаром після..., невдовзі. — Не довго він мучив ся і вмер, а незабаром після того вмерла і жінка. — Понемногу, поне-

мно́жечку = потро́ху, потро́шку. — Гору́ху потро́ху. н. пр. — Потро́шку та з папко́ю. н. пр. — Гору́шку потро́шку — на да́льше бу́де. н. пр.

Немо́жеться = 1. д. Нездо́рови́тся.

2. не мо́жна, не ви́льно.

Немо́жно = невмовкаю́чи, безу́ста́нку. — Говори́в ці́лий ве́чір, невмовкаю́чи.

Немо́лчий = невмовкаю́чий.

Немо́чь = 1. незду́жати (С. З. Л.), нездо́лти, нездо́лати, незмо́гти (С. З.). — Незду́жав вста́ти. — Бо я ста́р, бо́лю, ба́льше ге́тьма́ном нездо́лю. н. д.

2. д. Бо́льть.

Немо́чь, немо́щ = немі́ч і д. Бо́льзнь. — Ді́вчи́ця немо́чь, Chlorosis = блі́дачка. — Че́рна немо́чь = чо́рна немі́ч, хво́рба.

Немо́щний = 1. д. Бо́льно́й.

2. неду́жий, безси́лий. — Та во́ли ж мо́ї неду́жі, та виве́зть ма́жу з ка́люжі. н. п.

Немо́гли́мий, мо = немо́гли́вий, во, не-подо́бний, но.

Нена́виді́ть = нена́виді́ти. — Во́на ме́не нена́види́ть.

Нена́вистли́вий = зли́й, недо́брий, не-жичли́вий.

Нена́вистни́й = нена́вистни́й, нена́видни́й (К. Б.).

Не́на́висть = не́на́висть.

Нена́глядни́й = лю́бий, коха́ний (що на його нена́диви́ш ся).

Нена́де́жний = 1. кво́лий, хи́рний.

2. непе́вний. С. Л.

Нена́добно́сть = непотре́ба.

Нена́до, нена́добно = 1. не́треба, не тра́. — Ки́нь ме́не, Бо́же, де ме́не не тре́ба. н. пр. — Не тра́ ста́ру клопо́тати, ста́ра зна́в, ко́му да́ти. н. пр.

2. да́рма (С. Аф.), сі́лькиє́в (С. З. Л.).

Нена́добни́й = непотрі́бний (С. Л.), без-потрі́бний. — Ста́ре, як гни́ла коло́да, ні́кому непотрі́бне. н. пр.

Нена́казано́ = безка́рно.

Нена́казу́ємость = безка́рність.

Нена́казу́ємий = безка́рний. — Як то не до́бре на сві́ті́ бу́ло, як сві́том безка́рні бо́ги у́правля́ли. І. Г.

Непа́рокомъ, непа́ро́чно = на́в(у)ми́сне (С. Л.), безпа́ми́ру, не́зпа́ро́шне (С. Л.), непа́ро́ком (С. Л.).

Непа́ро́чний = невмі́сний.

Непа́руши́мий, мо = пе́руши́мий, мо.

Непа́стли́вий, непа́стний, но = него́да-ний, непого́жий.

Непа́сть = него́да (С. З. Л.), него́ди́ця, не́годь, не́погодь, безго́ддя, слю́та (С. З.). — До мла́дї вроди́ не ма́в него́ди. н. пр. — Шко́да й оде́жки під та́ку него́ду. Кн. — Не хо́чу я ви́ра́ть зі́мою або́ під не́годь в осе́ни. Кн. — Під ча́с осе́нньї́ слю́ти. С. З. — Чи в по́году, чи то в слю́ту і́ду з не́ю на ро́боту. н. п. — Лі́зе в о́чі, як слю́та. н. пр. — На́чала́сь непа́сть = за́непого́ди́лось. Лев. — Ко́нчи́лось непа́сть = розго́ди́ви́лось. — О, вже́ розго́ди́ню́сть ся — не бу́де до́щу! Ча́йч.

Нена́сы́тимість, нена́сы́тність = неси́т-ство (С. Л.), нена́ість, неси́ть, непа́-же́рли́вість.

Нена́сы́тний, нена́сы́тний = неси́тий, непа́же́рли́вий, непа́же́рний, непа́їдний, не́всити́й, нена́їсти́й, непа́же́ра, жа́бриї (Сп.). — Той неси́тим о́ком за кра́й сві́та зазира́є, що́б за́га́рба́ть. К. Ш. — Ці́ле се́ло за́нево́лив, ще́ йому́ ма́ло! Не-всита́ма лю́дина. Кн. — Ог не́всита́ма дї-тина! І́сть, і́сть, не па́їсть ся. Кн. — Ска́рти́на непа́же́рлива — її́ не па́году́єш. н. пр.

Непа́їда, непа́їдний, непа́їдчи́вий = д. **Нена́сы́тний.**

Непúжний, по = д. **Непа́добний, непа́до.** — **Непúжна́ вещь** = непотрі́б, поки́дь-ка, поки́да́чка.

Необúжаний, но = необі́ркований, но.

Необита́емий = пу́стий, безлю́дний, ді-кий, (хата) — пу́стка — Ви́кину́ло їх на ди́кий о́стрів. — Мо́же верне́ть ся в не́кри-ту пу́стку зі́мвати, і́ укри́є і́ на́гріє по́го-рі́ду ха́ту. К. Ш.

Необозри́мый = неогля́дний, неосе́жний, безкра́й.

Необорúний = необо́рний (С. З.), непе-ремо́жий.

Необúзданность = невпи́нність.

Необúзданный, но = невпи́нний, но, не-за́гну́зданий, свабо́льний.

Необу́словле́нный = безумо́вний.

Необу́тый = незобу́гий, нева́зтий, бо́сий. — Незобу́та не з'оди́гнена, ті́льки личко́м підпе́реза́на. н. п.

Необходи́мо = 1. д. На́до.

2. ко́нче (С. З.), доко́нче, ко́нче́не (С. З.), доко́пече́не, неми́ну́че (С. Л.). — Але́ тре́тьо́ї неді́лі́ тре́ба на́м бу́ло ко́нче і́ха-ги. Фе́дь.

Необходи́мость = потре́ба, ко́нче́ність (С. Жел.).

Необходи́мый = 1. потрі́бний, потре́бний, потре́бен. — Ро́бив для тебе́ усе́, що́ тобі́ зда́єть ся потрі́бним. Ч. К. — Та́к потрі́б-

ний, як дїрка в мішку. п. пр. — Дав би на молебень, та самому потребує. п. пр.

2. конєч(ш)ний (С. Жел.), неодмінний, безпремінний, немінучий, пильний. — Во пильний листи маю, їду до обозу. п. п.

Неободительный = неввічливий, незвичайний.

Необъясимый = необсяжний, безмірний. — Край небо наче розсовуєть ся, ширшає, стає необсяжним. Кн.

Необъясимый = незрозумілий, незміркований, неспогаданий (С. З.).

Необытный = д. **Необыземный**.

Необыженный = неук. — Запрягли не ука, а він як понесе...

Необыкновенный, необычайный, но = надзвичайний, незвичайний, но, несьвіцький. С. З. — Побачивши панича такої пізньої незвичайної доби, вона здивувала ся. Лев. В. — З батька, з діда, з прадіда не був я злодій — се несьвіцький сором. С. Л.

Необычный = 1. д. **Необыкновенный**.
2. незвичкий, непривичаний.

Необызанный = неповинний.

Неоглядкою = неоглядаючись, неозираючись, без огляду. — Побіг, неоглядаючись.

Неограниченный = необмежений, обмежований, безмірний, безкрай (С. Аф. Ш.). — Козацтво спинало необмежену власть шляхти. Бар. О. — Коли в Правобержній Україні під'упало козацтво, вона перейшла під необмежену власть Польщі. Бар. О.

Неодолимый = д. **Необоримый**.

Неоднократный, но = неодноразовий, не раз.

Неодушевленный = бездушний, неживий.

Неодѣтый = неодягнений, невдягнений (С. Л.), незодягнений, неубран(т)ий (С. Л.). — Пр. д. під сл. **Неодѣтый**.

Неожиданность = несподіванність, несподіванка, несподіване. — Се для мене була велика несподіванка. Кн. — Зрадівши з такої несподіванки, я.. Кн. — Я не писав вам, бо хотів зробити вам несподіванку. Фр.

Неожиданный, но = несподіваний, по (С. З. Л.), неспогаданий, негаданий, по (С. Л.), наглий, ло, зненацька (С. З.), знеобачка (С. З.), знебачки (С. Ж.), невбачай, незнароща (Кр.), неважнімки (Кн.), спотиньга (С. З.). — З несподіваного часом буває сподіванє. п. пр. — Почувши несподівано, як хтось уступив до хати. Лев. В. — Нападши несподівано на

товариство полку мого. Л. В. — Як виглянув в вікно зненацька, прийшов Латин в великий страх. Кот. — Як орел ширококрилий, як вітер зненацька налітає на військо враже. Балуз. — Як би зненацька ангел з неба злетів з огненною різкою. Кот. — Коли знеобачка Настин регіт почув ся, аж ми іздрігнули ся. О. С. — Я замислив ся, а сестра неважнімки як гуконе на мене. Кн. — Но відкіль стріла не взяла ся і спотиньга в стегно впила ся. Кот.

Неозабоченный = безклопінтий, безжурний.

Неокончателный = педовіршений. Гр. См. Ст.

Неопалимый = неспалимий.

Неопасный = безпешвий. С. Ш.

Неоперившийся = безцерий. С. Ш. — **Неоперившийся итенець** = голопущок (С. Аф. З.), голущеванок (Чайч.), голоцьвіринок.

Неописанный = д. **Неизглаголанный**.

Неоплатный = невишлатний, несплатимий. — Заліз в невишлатні довги.

Неопомниться = не счїти ся (С. Л.), не стягти ся (С. З. Л.), не схаченути ся. — Не счуєш ся, відкїля й лихо складеть ся. К. Х. — І не счує ся, коли ніч минула. — І не стяжми ся, відкїля вітер повіє. Кн. — Не стяжмилє Віда, як спідницю загубила. п. пр. — І не схаченув ся, як вкохав ся я в дївчину, вкохавсь, аж вжахнув ся. п. п. О. Ст.

Неопредѣленность = неозначеність, невизначеність, невиразність, неясність. — Кулецька діяльність зєднала ся там з неозначеністю мети, непевністю стежки до неї. Бар. О. — Невизначеність ідеї космополітичних змагань не дає нам.. Кн.

Неопредѣленный, но = неозначений, по (Гр. Ор.), невизначений, невиразний, неясний, по. — В умові межі невизначені, а просто сказано: суходолом до річки Смолянки. Кн.

Неопровержимый, но = незаперечний, по (С. Пар.), несхїтний, по (С. Пар.), непорубний, по.

Неопрѣтный = нечепурність, неохайність, неохарність.

Неопрѣтный, ая, по = нечепурний, неохайний, по (С. З. Л.), нечупарний, по (С. Л.), неохарний, по, печепура, нечупара (С. Л.), нечупайда (Граб.), неохая (сп. р.), нехлюй, нехлюя (Граб. С. Л.), непінаха, підтіпанка (Граб.), шмаровоз, невминая (Граб.), задріпа (С. Л.), задріпанка (С. Аф.), забовтюха, забов-

- тянка (Граб.), замазюра, замурза (Граб.). — І Трахтемірів геть горою нечепурні свої хатки розкидав з долею лихою, мов п'яний старець торбишки. К. Ш. — Більш за шинок печупарна хата. Кп. — Була в його жіночка та така неохайна, що ні коло себе, ні коло чого рук не доложе. п. к. — А ти, задрипанка — шинкарка! К. Ш.
- Неопытный** = недосвідчий, недосвідчений, небувалий. — Заморочують недосвідчих людей. Кп.
- Неоскудѣемый** = д. **Неизсякаемый**.
- Неослабный**, по = пильний, но, щирий, ро, перерестаний, безустаний, но, без перерви. — Пильний догляд. — Щира праця.
- Неосмотрительность** = необачність (С. Л.), неоглядність, необачка, необережність.
- Неосмотрительный**, по = необач(ш)ний, по (С. З. Л.), неоглядний, необережний, но. — Прости раз, воно і вдруге буде таким необачним. Кп. — Хтоби будуючи, дерево або цеглу необачне упустив і тим кого забив. Ст. Л. — Грав необачно на великі гроші. Зінк. — А позаду Сатайдашний, що пр міняв жінку на тютюн та люльку — необачний! н. п.
- Неосновательный**, по = безосновний, пелісунний, но (С. З.).
- Неоспоримый** = д. **Неопровержимый**.
- Неосторожный**, по = необережний, небережний, но (С. Л.), небережний і д. **Неосмотрительный**. — Небереженого і чорт не стереже. п. пр.
- Неосторожность** = необережність і д. **Неосмотрительность**.
- Неосуществимый** = неможливий.
- Неосѣдный** = неосілий, мандрівний, кошовий.
- Неотвратимый** = неминучий, неодворотний. — Неминуче лихо.
- Неотвязный, неотвязчивый** = невідчепний, в'їдливий, уїдливий. — Небудь уїдливий, мов оса. Гул. Ар. — Таке в'їдливе, що хоч візьми та й плюнь йому межі очі. п. пр.
- Неотѣса** = неотеса, незграба, одоробло, нескреба, чвалай, бейцма, ка, мурло, мурміло, хамло, мугірь (С. Л.), гевал (С. З.). — Ступити не зміє: де йде, так і зачепить ся за щось, сказано — неотеса. Кп. — Ой вибуди я за ворота — нема мого золота, тільки той стоїть нескреба, що міні не треба. н. п. — Чвалами ходять та бісів проводять. п. пр.
- Неоткровенность** = нещирість.
- Неоткуда** = нівідкіля, нема, звідки.
- Неотложный**, по = д. **Безотлагательный**.
- Неотлѣный**, по = невідлунний, перозлунний, невідстунний, по.
- Неотмолимый** = неспокутований.
- Неотмѣнный**, по = невідміний, по.
- Неотстѣнный**, по = невідстунний, безвідстунний, невідчепний, по, притьмом (С. З. Л.). — Притьмом намагаєть ся.
- Неотходный** = д. **Неотлѣный і Неотстѣнный**.
- Неотчуждаемый** = непродажний, заказаний.
- Неотъемлемый** = неодиїманий, невідіиманий.
- Неофитъ** = новохрещенець.
- Неохота** = нехіть (С. Л.), неохота. — Миѣ неохота = немаю охоти.
- Неохотно** = нехотя, неохоче, знехотя (Лев.).
- Неоцѣнный** = неоцінний.
- Неочередной** = печерговий.
- Неощутительный** = непомітний.
- Непamятливый** = непам'яткий, непам'ятущий.
- Непарный** = непаристий. — Непаристі роботи.
- Непереводимый** = неперекладний.
- Неплатѣжъ** = неплатіж, неплата, невіплат.
- Неплатѣльщикъ** = неплатник.
- Неплѣдіе** = неплідність, неродючість.
- Неплѣдный** = неплідний, неплодучий (про тварі і рослин), неродючий (про землю), неплідниця (про жінку).
- Неплѣтный**, по = нещільний, но, на ослаб.
- Непобѣдимый** = непереможний, необорний (С. З.).
- Неповѣдно** = незіадно.
- Неповинный**, по = невинний, невинуватий, безневинний, по, неповинний, но, без вини.
- Неповиновѣніе** = неслухнянство, неслухняність, непослушество (С. Ж.). — Непанькати ся ж з вами, коли ви тільки начальство своє неслухнянством клопочете. Лев. В. — Аби піхто непослушества свого праву невідомістю покривати не мог. Ст. Л.
- Неповоротливый** = невороткий (С. Л.), немоторний, міхуватий, ломакуватий (Ман.), вайдуватий, заважуватий (Ман.), незграбний, незручний, лемехуватий, лемішкуватий, ланехуватий (С. З.), лемішка, мнїха, макуха, махлак. — Ле-

мехувата вопа, заким повернешь ся, то й день мине. Кн.

Непогода, непогодь = д. **Ненастье**.

Непогрішний, **мо** = безгрішний, непохибний, по, непомілий, по, безгрішно, без помилки. — Одна паука непохибна, та, що павчає вороту прощати. К. Б.

Неподалёку = недалёко, близько.

Неподатливый = невдатливий (Лев.), вистий, жиливий.

Неподвижность = нерухомість. — Розминає руки, що залякли від довгої нерухомості. Пісоч.

Неподвижный, по = нерухомий, **мо** (С. З. Л.), **непорұшний, по** (С. Л. Ж.), **нерушимый, мо, неповорұшно**. — Довго стояв я нерухомо, не знаючи, що й думати. Фр. — Й сиділа нерухомо. Кн. — Стояв неповорұшно. Лев.

Неподъбный = нехвальшивий, правдивий, щирий, щіросний (С. Л.).

Неподкупный = невідкупний, справедливий, непохибний.

Неподражаемый = незрівняний, ненаслідовальний (С. Жел. Пар.).

Неодетупный = невідступний, неприступний, недоступний.

Неподходящий = невідходящий.

Неподъбчивый = недобрий, скупий. — Ач який недобрий — ніколи нічого не дасть.

Неозвольтельный, по = недозволений, заборонений, невідільний, по; незвичайний, по.

Непоколебимый, мо = непохибний (С. Л.), непохитний, **непорұшний, по** (Ст. Л.).

Непокойный = неспокійний, баламутний.

Непокорность = непокірливість (С. Л.), непокіра, невідхильність.

Непокорный = непокірний, непокірливий (С. Л.), неслухняний. — Люто карали смертю всякого неслухняного. Бар. О.

Неполнота = неповніість.

Неполный = неповний.

Непомѣрный, по = непомірний, надмірний, над міру.

Непонятливый = нетямкий, нетямущий.

Непонятный, по = незрозумілий, ло, непомисльний, по, недостямку, недотями. — Мова незрозуміла дітям. Кн. — Крикнула щось на своїй незрозумілій мові. Пісоч.

Неоправданный = неоправний, неоправданий.

Непорочный = непорочний (С. Жел.), чистий, безваганний (С. Ж.).

Непорядокъ = д. **Безпорядокъ**.

Непорядочный = непутайний. С. З.

Непослушание = д. **Неповиновение**.

Непослушный = неслухняний, неслухняний, неслух.

Непосредственный, по = безпосередній, не (С. Ш.), просто. — Безпосередні вибори. — Удав ся просто до його.

Непостижимый, мо = невідомий, **мо і д. Непонятный**. — Куди жене їх таємнича доля, Предвічного невідомого воли? К. Б.

Непостоянный = несталий (С. З.), нестатичний (С. З.), нестановитий, непевний (С. Ж.). — Дівчина жартовлива, нестановита, як той метеличок в літі. Федь.

Непостоянство = несталість (С. З. Л.), нестатичність (С. З.), нестаток. — Видичи нестатичність козацьку, же жадному монарху підданство не додержують. Л. С.

Непосѣда, непосѣдъ, непосѣдка = непосідаючий, непосідачка (С. Л.), швєндя (С. Л.), побігунця (С. Л.).

Неотребникъ, ца = рози́стник, ця, бахур, ка, курваль, кұрза, повія, хльорка, шкұра, шлюха, паплюга (Кот.), дінтянка.

Неотребный = 1. д. **Ненадобный**.

2. рози́стний, розпұтний. — Розпугне життя в молодості приносить хворобу на старі кості. п. пр.

Неотребство = рози́ста.

Непочѣмъ = байдуже (С. Л.), дарма, ані гадки (С. Л.). — Хоч горі усе, йому ані гадки. С. Л. — Що там не кажуть про його, йому байдуже.

Непочтѣніе, непочтительность = непова́га (С. З.), знева́га (С. Аф.).

Непочтительный = неповажливий, зневажливий, непомітливий.

Неправда = 1. неправда, здр. неправдонька, кривда. — Правда кривду переважить. п. пр.

2. брехня. — Брехнею світ пройде, та назад не вернеш ся. п. пр. — **Жить неправдой** = неправдувати, кривдити.

Неправдивый, во = неправдивий, во, криводушний, во.

Неправедный, по = неправедний, по, несправедливий, во, не по правді. — Та не по правді та козаченько живем з дівчиною. п. п.

Неправильный, по = невірний, по, несправедливий, во, хибний.

Неправильность = невірність, хіба, хіба.

Неправый = несправедливый.

Неправосудіе = безправъя.

Непраздная = непорожня і д. Беременная.

Непредусмотрительный = необач(ш)ний.

Непреклонный, по = незломний, непохитливий, непохитний (Фр.), неблаганний.

Непреложный, непремінний, по = незмінний, неодмінний (С. Ж. Л.), безодмінний (С. Л.), безпремінний, конешний, неодмінно і т. д., небезпріменно, конеч(ш)не (С. З.), конче (С. З.), доконче, доконешне. — Але третьої неділі треба нам було конче їхати. Федь. — Дідові не дуже хотіло ся балакати, а Павлові припіла охота доконечне питати його. Лев. — Завтра безпріменно треба їхати.

Непреборимый = д. Необоримый.

Непреодолимый = 1. д. Необоримый.

2. невинний, безущинний, по.

Непрерывный, по = безустанний, по (С. Л.), безперестаний, безугавний (С. Л.), невяний, по, без перерви, без перестанку, безпересталь. (Пр. д. під с. Безостановочный).

Непрестанный = д. Безостановочный.

Непривлекательный = неприємний.

Непривічка = незвічка.

Непривічний = незвіклий, непривклий.

Непривітливый, ая = непривітний, на, непривітниця. — Друживонька неймовірна, чужа семья непривітала. н. п.

Непригодный = негодящий.

Непригоже = незвичайно, негоже, не годить ся.

Непригожий = 1. негарний і д. Некрасивый.

2. незвичайний, неподобний.

Неприкосновенный, по = 1. недотикальний, непорущний, по (С. З. Л.). — Права і вольности непорущно держати. Ст. Л. 2. непричетний. — Я до сього діла непричетний. Чайч.

Неприличіе = незвичайність. — Він не оправдував нічого, що тут сталося, що незвичайністю хоч у кого б назвалось. К. Д. Ж.

Неприличный, по = незвичайний, по (С. Л.), негожий, же (С. Л.), неподобний, по, безличний, по (С. Ш.), неслід (С. Л.), неподоба, неподоба річ (С. Л.), неподобная річ, не до звичаю (С. Л.), не личить, не гречно. — Козаків до всякої незвичайної роботи домашньої пристановляли. Л. С. — Ласть ся неподобними словами. Кр. — Безличний поїв Гриць. н. пр. — Не слід тобі туди ходити. С. Л. — Не подоба

дівці до козака та й виходити. н. п. — Пусти мене, Подолянку, на піч! Ой не пусти — неподобная річ. н. п. — Ні, не личить ласому женихати ся до підлітка. Ка.

Непримѣнный = неpritульний. С. З.

Непримѣтный = д. Незамѣтный.

Непринужденность = невимушенність. С. Жел. Пар.

Непринужденный, по = незневоленний, невимушений, по (С. Жел. Пар.), вільний, по, без примусу.

Непристойный = д. **Неприличный**; стидкий, сороміцький. С. Л. — Несьпівайте сороміцької, засьпівайте старосьвітської. н. пр.

Неприступный = 1. неpritупний, недоступний.

2. д. Гордый і Надмѣнный.

Непритворный, по = щірий, ро.

Непричастный = д. Неприкосновенный 2.

Неприятельный, по = неприяний, по, ворожий, же. — Людей неприяних благаш і, Христа ради, простягаеш коло зачинених дверей старій руки. К. Ш.

Неприятель = неприянь, неприятельство, ворогування.

Неприятель, ница = неприятель, ка, ворог. — В той час була честь, слава, військова справа, сама себе на сміх не давала, неприятели під ноги топтали. н. д. — Він міні давній ворог.

Неприятельский = неприятельський, ворожий, вражий (С. Ш.), ураговий, урагів (С. Ш.).

Неприятность = неприємність, прикрість (С. З. Л.). — Що собі козаки за велику прикрість і утиск мали. Скоропадський. С. З.

Неприятный, по = неприємний, по, прикрий, ро (С. З. Л.), нелюбий, бо (С. Л.).

— **Неприятнымъ стать** = оприкрити ся. — Годі брехати, бо вже й своя брехня оприкрилась. н. пр.

Непробудный (сонъ) = мертвий. — Снить мертвим спом.

Непроблдный = безпросьвітний. — Усе небо блакитнеє покрила темнота; безпросьвітна, нерозумна давня дрімота. Ос.

Непродолжительный = недовгий, короткий. — Въ непродолжительномъ времени = незабаром (С. З.), небагом, невдівзі (Гал.).

Непрозрачный = непросьвітний, непросьвітчастий (С. З.), непрозорий (Фр.).

Непроизвольный = невільний.

Непромахъ, у виразі: „онъ не промахъ“ = він не дурень, не впустить рака з рота.

Непромока́емый = непромокий (Кп.), непромока́льний (С. Жел.), непротеку́щий (С. Пар.).

Непроница́емость = непрони́кливість. С. Жел. Пар.

Непроница́емый = непрони́кливий. С. Жел. Пар.

Непростительный = неви́бачний, непростимий. — Чи вже ж непростима помилка молодого віку? Кп. — Сам тямлю, що мій гріх непростимий. Кп. (Д. ще під сл. **Извинительный**).

Непроходи́мый = непрохі́дний (Л. В.), непрола́зний. — Непрохі́дний ліс. — Непрола́зні негрі. — **Непроходи́мый дура́к** = дурний як пень, як коло́да.

Непро́чный = немі́цний, нецупкий.

Непро́здный, непро́зжий = непроі́здний.

Непутёвый = непу́тятий. С. З.

Непью́щий = непу́тущий. — Я чоловік непу́тущий, хіба коли для свята чарочку випью.

Неравенство = нері́вність, нерівня.

Неравно́ = а коли, а як, а може, а ну, а що. — **Неравно́ онъ спроси́ть, а я не знаю** = а коли він спитає (або: а що як він спитає), а я не знаю.

Неравносторо́нный = різнобі́чний.

Нера́вный = неодна́ковий.

Нерадівець, вица, нерадівый = д. Лїийвєць, лїийвий і небре́жный.

Нерадїніе = д. Небреже́ніе.

Нерадѣ́тъ = недба́ти. С. З. — Отамане наш, недбаш за нас: та вже ж наше товариство як розгордіш. н. п.

Нерадѣ́тельный = д. Небре́жный.

Неразбо́рчивый = 1. невига́дливий, неведе́дливий, непримхли́вий. — Він неведе́дливий на їжу.

2. нерозбі́рний, невіра́зний, нечиткий. — Нечитке́ письмо.

Неразвита́й = нерозвита́й, нерозві́нений (Гал.).

Неразв'язний = 1. немото́рний, незру́чний, міхува́тий.

2. несмі́ливий.

Неразга́данный, неразга́дный = неодга́дний.

Неразгово́рчивый = негові́ркий (С. З. Л.), небалаку́чий і д. Молчали́вый.

Неразді́лимый, неразді́льный = д. Неді́лимый.

Неразлу́чный = нерозлу́чний.

Неразруши́мый = непу́рний.

Неразру́вний = нерозру́вний. С. Жел.

Неразрѣ́шимый = нерозрі́шаний. С. Жел. **Неразсуді́тельность** = нерозсудли́вість, нерозва́жність.

Неразсуді́тельный, но = нерозсудли́вий, во, нерозва́жний, но (С. Л.).

Неразсѣ́тливый = безра́хубний. Полт. Чайч.

Неразу́міе = перо́зум, дур, не́тям. — Дяке у своїм не́тямі мужи́цтво. К. Кр.

Неразу́мный = нерозу́мний, дурний. — Та малюсіньке солов'ятко по деревцю лазить; дурна дівка, дурна й перозумна на козака важить. н. п.

Нера́зъ = не́раз, кільки разів.

Нераска́нный, но = запекли́й, ло. С. Аф. З. — Запекли́й злоді́й.

Нерасположе́ніе, нерасполо́женность = неприхі́льність, нез(ж)ичли́вість (С. Л.). — Царські посли спізнали неприхі́льність гетьмана до Москви. Бар. О.

Нерасполо́женный = неприхі́льний, нез(ж)ичли́вий (С. З.).

Нераспоро́дительный = нероспо́рядливий.

Нераствори́мый = нерозпу́скальний.

Нераста́нный = нерозпу́стний, чистий.

Нерасто́ранный = немото́рний і д. Неповоро́тливый.

Нераче́ніе, нерачи́вый, нерачи́тельный = д. Небреже́ніе і Небре́жный.

Нерви́ческий, нерви́ый = перво́вий. С. Жел. Пар.

Нерето́ = пе́рет (С. Жел.), ве́рша.

Нероб́кий = небоязкий, смі́ливий.

Неро́вный = нері́вний.

Неро́вня = нерівня. — Я тобі нерівня, бо ти ткач, ниткоплет, а я бондарівна. н. п.

Неро́дь = недорі́д.

Нерукотворе́нный, нерукотво́рный = нерукотво́рний. — **Нерукотв. Образа** (свято 16-го серпня) — Пречі́стник. С. З.

Неруши́мый, мо = неруши́май, мо, непо́рушний, но (С. З.). — Права і вольности непо́рушно держа́ти. Ст. Л. — На віки непо́рушно. Київ. Ст.

Нерѣ́дко = часте́нько.

Нерѣ́шимость, нерѣ́шительность = вага́ння. С. Л. — Быть въ нерѣ́шимости = вага́ти ся і д. Колесба́ть 2.

Нерѣ́шительный, но = незва́жний, вага́вий (С. Жел. Пар.), розга́дько. — Оважний мед п'є, а розгадько воду. н. пр. Ніс.

Нерѣ́ха = д. Неопра́тний (всі іменники).

Нерѣ́шество = д. Неопра́тність.

Нерѣ́шливый = д. Неопра́тний (переважно приложники).

Несбыточный = незбу́тний, химерний, неможли́вий.

Несвоевременный, но = невчасний, но (С. Ж. З.), неслу́шний, но, безго́дний, но (С. Жел.), не в час, без часу́, не в свій час, не на часі. — Неслушно тоді було, а тепер саме час до цієї роботи брати ся. Кп.

Несвойственный = невласти́вий. С. Жел.

Несвідомый, несвідущий = несьвідомий, незнаю́чий, нетяму́щий. — Як незнаюче до діла возьметь ся, то й буде посьміх. Чайч.

Несвязный, по = нескладний, по, недоладний, по, недоладу́.

Несгораемый = неспали́мий.

Несговорчивый = незмовний, нехильчливий (С. Жел. З.), кру́тий.

Несказанный = д. Неизглаго́ланный.

Нескладный = д. Несвязный.

Несклоняемый = незмінний. С. Жел. Пар.

Нескончаемый = нескінченний. К. Кр.

Неслухъ = неслухи́ний і д. Непослу́шный.

Неслыханный, по = нечу́ваний, по. — Нечувана річ.

Неслышный = нечутний; ти́хий.

Несмотря на... = не вважаючи, неділячись на...; про те.

Несмысленный, несмыслящий = перозу́мний, нетяму́щий, нетяма (Лев.), нетяма́ха.

Несмѣтный, по = незлі́чимий, мо, незлі́чений, нечисле́ний, по, без лі́ку, безліч, без лічби. — Брав він добич незмірно, срібло, золото незлічимо. І. Г. — Багати́рка знає! Худоби без лі́ку. Федь. (Пр. д. ще під сл. Безче́тний і Нечисли́мый).

Неспособный, по = нестерпу́чий, че, незпо́сний, по. (Пр. д. під сл. Невыпоси́мый).

Неспятое (молоко) = незбі́ране. — У мене і булки свіжі і молоко незбіране. Кп.

Несоблюдение = невідбу́вання.

Несовершеннолетие = недолі́тство, недолі́тність (С. Пар.), недорослі́сть. — Через недолітство дітей мушу спродавати худобу. Кп.

Несовершеннолѣтний = недолі́тний (С. Жел. Пар.), неповнолі́тний, недорослий, недо́літок (С. Жел.), підлі́ток. — В недорослості літ таких дітей опекуни тих дітей недорослих права їх доводити мають. Ст. Л. — Недо́літок таке творить. К. Ш. — Бо нічим обути панят недорослих. К. Ш.

Несовершенный = недокінчений, недоко́наний. С. Пар.

Несовместный, несовместимый = несумі́сний.

Несогла́сие = незго́да (С. З. Л.), нела́года, незла́года, нела́д, зва́да (С. З.), розра́да. — Згода дім буде, а незгода руйнує. н. пр. — Через незгоду всі пропали, самі себе звоювали. Мазепа. С. З. — Ой я старий, ти молода — тим між нами нелагода. н. п. — Незагода у свекрухи з невісткою постала. Зінк. — Нема тиї хати, щоб не було часом звади. н. пр. — Лучче соломяна згода, як золота звада. н. пр. — Чому не ймеш віри ти, брате Москалю? Не вже пак лаякаш ся зради? З тобою недоля нас криве зєднала — не буде між нами розради. Старицький. — **За несогла́сієм, по несогла́сію** = через незго́ду (Пр. д. вище).

Несогла́сний, по = незго́дний, по (С. Л.) незго́дливий, во, (про музику, спів) — неладний, різноголосий, не влад, не до ладу́. — **Пою́ть несогла́сно** = співвають не в ла́д. — **Живу́ть несогла́сно** = живуть не в ладу́. — **Несогла́сно є́** істиною = незго́дно з правдою.

Несовме́ртимый = непомі́рний.

Несокрушiмый = незло́мний.

Несомнительный, несомни́ный, по = певний, нехи́бний, непохи́бний (С. Жел.), певно, напевне, певна річ, конче́не. — Певна річ, що вплив його був великий, але... Кп.

Несообразный = неподо́бний. — **Говори́ть несообразное** = плетє́ щось неполо́бне, ка́же таке, що й купи не держить ся.

Несообразительный = незмі́ркований, непомі́ркований (Лев.).

Несовѣстельный = одлю́дний (С. З.), вовкува́тий.

Несоотвѣтственный = неодповіда́льний, нестосовний.

Несоразме́рный = непомі́рний.

Несостоятельность = неспромо́га (С. Жел.), неспромо́жність (С. Жел. Л.), нестато́к. — Прийшов нестаток, забрав і остаток. я. пр.

Несостоятельный = неспромо́жний. С. Жел. — Усі наші заходи показали ся неспроможними побороти смерть. Кп.

Несподру́чный, по = незру́чний, по, не з ру́к.

Неспокойный = неспо́кійний, невпо́кій-

ний (С. Л.), невгомінний, (тільки про чоловіка) — гуркотій, стукотій (Лев.).

Неспоко́йствие = неспокій, невпокій.

Неспори́ть, ся = не в лад, не спірно йти.
— **Робота не спорить або неспоритя** = робота не спірно йде.

Неспори́ый, ро = неспірний, по.

Неспособность = нездатність (С. Л.), невідатність, нездобільність (С. Л.), недотєшність (С. Жел.), нездїбність (С. Жел.), безкебєття.

Неспособный = нездатний (С. Л.), нездобільний (С. Л.), недотєшний (С. Жел. Л.), нестїпний (С. З. Л.), нездальний (С. Жел.), нездїбний (С. Жел.), безкебєтний, недотєпа (сп. р. С. Жел.). — Вже й до того недотєшний. н. к. — Недотєшний ні до чого. Кн. — Він до зросту дїйшов, а така недотєпа, — лїчого робить не вмє. н. к.

Несправедливость = неправдївість, неправда, крївда.

Несправедливый = неправдївий.

Неспѣ́лый = д. Незрѣ́лый.

Неспѣ́шнъ, неспѣ́шно = помалу, помалєньку, новагом, покволом, зпокво́лу. — Помалєньку — пїймаєш старєнку. н. пр.

Несравни́ый, но = незрівняний, не в заміру, без порівняння.

Нестара́тельный = недбалий, недбайливий, недбалиця (сп. р.).

Нестерпи́ый, мо = нестерпучий, че, нестерпний, по. С. Жел.

Несті́, ся = 1. несті́. — Несе мішок борошна. — Вода несе кригу. — Носять дрова. 2. одбувати, відправляти. — Другий місяць одбуває службу. — Ой пішов він до Ляшєнєків служби відправляти. н. п. — **Несті́ пока́яніє** = покутувати. С. Л.

3. несті́, ся, покладати. — Кури несутъ яйця. — Кому веде́ть ся, то й шєнь несе́ть ся. н. пр. — **Несті́ околєну́ю, вздоръ, чепуху́** = д. Вздоръ городить. — **Несті́ високо́ себя́, несті́ ся** = пишати ся, гордіти, чванити ся, бундїючати ся, кїрпу гнїти, високо лїтати. — Високо лїгає, та низько падає. н. пр. — Пишаєть ся, як пороє на орчику. н. пр. — **Несті́ на серди́хъ** = терпїти мовчки. — **Несє́ть ся мова́, слухъ** = чу́тка йде. — Онъ всє́ своє несе́ть = він своє прова́дить, горю́чить.

Несто́итъ = нева́рт (С. З.), несто́їть. — Хто шага не береже, той сам нева́рт копієки. н. пр. — Що дїяти і що почать? Людей і долю проклина́ть нева́рт їй-Богу. К. Пш.

Нестроє́ніє, нестро́йность = нелад, безладдя, непорядок (С. Ж.), розгордіяш.

Нестро́йный = неладний, безладний, незго́дний.

Несу́шка = несю́чка, несучка (курка, що часто несе́ть ся). С. Жел.

Несущество́нный = несущий. С. Жел.

Несхо́дный, но = 1. несхо́жий, неподобний, по, неодна́ковий, во.

2. неві́годний, непоці́нний, по.

Несхо́дность, несхо́дство = несхо́жість, непохо́жість, неподоба́.

Несча́стїє = недо́ля (С. Л.), здр. педо́ленька, неща́стя, здр. неща́стячко, біда, здр. бідонька, безго́ловья (С. Л. Ш.), бези́а́стя, безтала́ння (С. Аф. Ш.), бездо́лля і безді́лля, ли́хо, лиха́ година (С. Л.), приго́да, здр. приго́донька, причі́нна (С. Л.), ха́лена (С. Л. Ш.), лихоло́ття, зліго́днї. — Пішли вінчати ся — нема́ по́па дома; чи се ж твоє неща́стячко, чи моя́ недо́ля? н. п. — А безго́ловья та короткий ві́к на тебе! н. пр. — Вже як піде на ли́хо та на безго́ловья, то де той і розум ді́нєть ся. К. Х. — Як твоє, до́ню, до́ля, то наку́пишь чолові́к поля, а як безді́лля, то прода́сть і подві́рря. н. пр. — Іди, не́не, те́пера до мене, ста́лась ми́ні приго́да без тебе, ста́лась ми́ні без тебе причи́на: жи́вка вмерла, зоста́лась дитина. н. п. — Заприсяга́и ся жити в зго́ді: і в ча́сті і в ли́хій приго́ді. Ча́й. — На ко́зака приго́донька — ко́зак зажу́рив ся. н. п. — Ні, вже, куме, як за́сєць перебі́жить доро́гу, то вже без ха́лепи не обйі́де ся. К. Х. (Д. ще під сл. Бѣ́да, Вѣ́дєвіє).

Несча́сливый, ая, неща́стный, ая = неща́сний, на, неща́сєнця, неща́сливий, ва, ви́ця, безща́сний, на, ни́ця (С. З. Л.), бездо́льний, на (С. Л. Ш.), безтала́нний, на, ни́ця (С. Аф. Ш.), бідола́шний, на (С. Л. Ш.), бідола́ха (С. Ш.), бі́дний, серди́шний, серде́га, біда́ха (С. Ш.). — Ой а неща́сний, що маю́ дї́ти? Полю́бив дівчи́ну та не можу́ взяти. н. п. — Хоч і вродлива, та неща́сєнця — ні в чо́му не пайдить. Кн. — До́ленько моє, безща́сна! С. З. — А я бі́дний, безтала́нний, без пари, без хати, не доведє́сь ми́ні в свѣ́ті весело гуля́ти. За́блала. — Ой у на́ших сла́вний Укра́їні́ бу́ли ко́лись прєстра́шні бездо́льні го́дини. н. д. (Пр. д. ще під сл. Бѣ́днїя 2.)

Несчѣ́тный = д. Несмѣ́тний.

Несчѣ́домый = неї́стовний.

Нє́тель = я́лівка (не тільки корова).

Нє́терпимость = нетерпимість.

Нє́терпѣливість, нетерпѣ́ніє = нетерпін-

ня, нетерпівість, нетерпівачка. С. Жел.
— Оце нетерпівачка бере!

Нетерпівий, во = нетерпівачий (Чайч.), нетерпівчий, нетерпівчий, че, нетерпівий, во. С. Жел.

Нетлівний = нетлівний (С. Жел.), негнівючий (С. Ж.).

Неті́тко, неті́лько = не тільки, не то що. — Не то що другим, та й собі шкоди наробив.

Нетопі́рь = д. Летучая мышь.

Неторопя́сь = д. Неспіша.

Нетрє́звий, во = нетверезий, підпийлий (С. Л.), п'яний. — А вже підпийлий як засне, то хоч коті гармати — і усом не моргне. К. Ш.

Нетрє́нь меня́ = д. Недотрога 1.

Нетрє́нутый = незайманий (Кот.), непочатий, непорівний, цілісний.

Неува́женіє = неповага (С. З.), зневага (С. Аф.). — Бо для того, що такої роботи роблять, суть в неповазі. Б. Н. — Я доводила, яка зневага для людей — бійка, а тим паче різками. Кв.

Неува́жливий, по = неуважний, по (С. Л.), зневажливий, по (С. Л.), неважливий, во (С. Л.), зневажливий. — Так зневажно усміхаєть ся до мене. Кв. — До старих людей він зневажливий, за те й дурять ся його люди. Кв.

Неувя́даємый = нецвітливий, неблєклий, немарний.

Неугаси́мый, неугася́емый = негаснучий.

Неу́годній, по = невгодний, по.

Неу́гомонний = неугомонний, невагучий (С. З.), безугавний.

Неу́да́лий, ло = 1. немоторний, незручний.
2. недобрий, лихий, поганий, кепський. — Кепська робота.

Неу́да́ча = невдача, невдачність, неталан, недоля. — **Неу́да́ча! Неудало́сь!** = урвалась нитка, увірвав ся бас! — **Потеря́ть неу́дачу** = виймати облизня (С. З.), переважно в сватанні = гарбуза з'їсти. С. Аф. З.

Неу́да́чливий, во, неу́да́чний, по = невдалий, ло, невдачний, по. — Вона швидче ті невдачі булочки у діжку та й закусала. н. к. — Гоц, мої гречанки! Гоц, мої невдачі! н. п.

Неу́да́чник, ца = невдачник, ця, невдалиця (сп. р.), невдаха (сп. р. С. З.), здр. невдашечка, поб. — невдалюга. — От сей невдаха бідолашний. С. З. — Та взяла

невісточку невдашечку: ой ні спекти, ні зварити. н. п.

Неудє́ржимый, мо = невинний, безупинний, по. — Знати було, що кипляча невинна натура. Лев. В.

Неудобно́сть = недогідність, непридобрість.

Неудобный, по = недогідний, непридобрний, незручний, по, не спосіб. — Грузьке та непридобне місце. н. с. Київ. Ст.

Неудобова́римый = нестравний. — Смашна їда та нестравна, паче камінюка в млинку. Кп.

Неудобова́зумительный, неудобопоня́тний, по = незрозумілий, ло, не достяжкю, недотям.

Неудобопри́жымый, неудобопримѣ́нимый = непритупний. С. З.

Неудобство = невігода, непридоба, недогода (Лев.), невгіддя, незручність. — І так шкода і так невігода! Кропивницький. — Недогада старій бабці ні на пічі, ні на лавці. н. пр.

Неудовлетворє́ніє = недогода. С. Л.

Неудовольствие = недовольність, незадоволення. — Къ великому неудовольствию = на превеликий жал.

Неужє́ли, неужли́, неужто = хіба (С. З. Л. Ш.), невже, невжеж, чи вжєж (С. Л.), чи тож. — Хіба таки справді він приїздив? — Чи тож таки можна так робити? Чайч.

Неуживчи́вый = нежиточний, незлагодний, несприятливий. — Такий несприятливий зробив ся: ніколи не змовчат. Кр.

Неу́клонный, по = непохибний (С. Л.), непохильний, по.

Неу́клончивый = нехильявий (С. Ш.), щирий.

Неу́кло́жесть = незграбність, незручність. (С. Жел.).

Неу́кло́жий, же = незграбний, незграба, неотесаний, неотеса, незручний (С. Жел.), хамуловатий (Лев.), хамула (С. Ш.), махлаюватий, пентюховатий, чвалай, одоробло (сп. р.), тухтій, ка (С. Ш.), товпига (С. Ш.), про жінку — грина, гергепа, про одєжу — бахматий (С. Ш.), лантуховатий. — Розчарувала мене її пентюховата постать! Чисто наче той лантух з вовною. Кв. — Хамуловатий чоловік, кінв. Лев.

Неукоризне́нный = д. Безукоризнений.

Неуко́снительный = д. Немедленный.

Неукроти́мый, мо = невинний, неприпинний, невгамовний, по.

Неуловимый = незловимий.

Неумойка = невмивака, мурза.

Неумолимый = неблаганий. С. Ж. Л.

Неумолчный, кно, неумолчный, чно = невмовкающий, невмовкаючи.

Неумывка = д. Неумойка. — **Неумывкою** = невмиваючись.

Неумышленный, по = не(в)мисний, не (С. Л.), нехотя (С. Л.), нехотячи (Кр.), незіарошне (Кр.), без міру (С. Л.). — Которий шляхтич неумисне такий учинюк пополниши. Ст. Л.

Неумылый, ло = невмілий, недотепний, недотепа (сп. р.), нестипний (С. З.), партач (С. З.). — В невмілого руки не болять. н. пр. — **Неумыло дѣлать** = партачити, партолити.

Неумыне = невміння, невмілість. — **За неумынемъ** = не вмючи, не знаючи.

Неумеренность = непомірність.

Неумеренный, но = непомірний, неумірний, но (С. Жел.), більше — надмірний (С. Жел.). — Наїв ся непомірно — от і заслаб. Кн. — Квитовав за непомірну вечерю у Криевича. Кн.

Неуметность = недоладність.

Неуметный, по = недоладний, недоладний, недоладу, недоділа, недоречі, неподоба.

Неуплата = неплата, невіплат.

Неупотребительный = не(в)живаний. С. Пар.

Неупотребление = невживання. С. Л.

Неуправка = невправка.

Неупросимый = неблаганий. С. Ж.

Неуравнительный = нерівномірний.

Неурожай = неврожай, недорід, недорід. — Коли недорід, то й не в молот. н. пр.

Неурожайный = неврожайний, недорідний. С. Л.

Неуроживать = вчащати. — Віп таки вчащає до вас.

Неурядица = безладдя (С. Л.), безуряддя, неуряд, неурядок, неурядість, розгордіш (С. Л.), гармидер (С. Аф.) — Отамане наш, небаеш за нас! Бо бач наше товариство, як розгордіш. н. п. — Такий гармидер, неначе орда наступає. С. Аф.

Неурядливый = нечепурний і д. Неопрядный.

Неусыхъ = д. Неудача.

Неустанный, по = невтомний, по, невгавучий (С. З. Л.), невтомне (С. З.), без угаву.

Неустойка = неміра (Ев.); штраф.

Неустойчивый = хибкий, хисткий (Ев.).

Неустрасимый = небоязкий, відважний, сміливий.

Неустройство = д. Неурядица.

Неуступчивый = нездатливий (Лев.), неуважний (С. Л.), суперкуватий, завзятий (С. Л.), запеклий.

Неусипный, по = невиспущий, ще, невиспучий, че. С. З. Л. — Невиспуща ж мати стала думати, що к весіллю треба готувати. Макар. — Треба нам хоч дрібної та невиспущої праці. Кн. — Хазійкою зробилась невиспущою на все село. н. к. — Невиспуща праця за 40 літ знемогла його. Кн.

Неутолимый = невиситимий (С. Жел. Пар.), невгамовний, невихомірний.

Неутомимый = невтомний і д. Неутаный.

Неутынный, по = перозважний, по. С. Жел. — Скільки раз перозважю ридав віп. Ап. — Перозважні слюзи. С. Жел.

Неучтивость = незвичайність, негречність.

Неучтывый, во = незвичайний, по, негречний, негрече (С. Л.).

Неучъ = неук (Д. під сл. Невѣжда).

Неуязвимый = невразливий, невразний. С. Жел.

Нефорощъ, рос. Artemisia pontica = нехворощ, нехвороща. С. Ап.

Нефть, Bitumen naphtha = нехта (Чайч.), нафта (С. Жел.). — У час по селах білу нехту пльють од усіх хвороб, найбільше от як підтирає під груди. Чайч.

Нефтяной = нехтяний, нафтовий (С. Жел.), на(е)фтяний (С. Жел.). — **Нефтяной промыселъ** = нефтярство. Діло.

Нехотѣние = нехотіння.

Нехотя = нехотя (С. Л.), нехотячи (Кр.), незіарошне (С. Л.), невмісне.

Нехристь = нехрист.

Нечаянность, ный = д. Неожиданность, ный.

Нечего = нічого, нема чого, нема що. — **Нечему** = нічому, нема чому. — **Нечего объ зтомъ говорить** = нема що про се й балакати, шкода й казати (Чайч.). — **Мнѣ нечего дѣлать** = не маю що робити. — **Тебѣ нечего бояться** = тобі нема чого боятися, чого тобі боїтись?

Нечеса = нечоса, кудлань, кудлатий, пелехатий, кострубатий.

Нечестивець, нечестивица = безбóжник, ця, нечестивець (С. Жел.), погáнець.
Нечестивый = нечестивий (С. Жел.), безéцний (С. Ж.).
Нечестіє = печестівість (С. Жел.), нечесть, безéцність (С. Ж.).
Нечётка, нечёть = лішка. — Чётъ или нечётъ? = чіт чи лишка? С. З.
Нечёткий = перозбóрний, нечиткий (С. Жел.). Д. **Перозбóрчивый** 2.
Нечётный = непарістий, непáрний. С. Жел.
Нечистоплотность, ный = д. Неопрѣт-ность, ный.
Нечистота = нечисть (С. Л.), нечипур, бруд (С. З. Л. Ш.). — В хаті повно нечисті. Кв. — Скрізь така нечисть у хаті, що гідко й дивити ся. Чайч. — У Царьграді нечипур скрізь — страх! н. о.
Нечистый = 1. печистий. — Нечиста пше-ница — неодвіяна як слід. — Нечиста олія тим від неї й оддає чимсь поганим.
 2. нечистий, брудний (С. З.), про білизну — чóрний; нечепурний, неохай-ний. (Пр. д. під сл. Грѣзный і Неопрѣт-ный). — Нечистый, нечисть на руку = ханкий. С. Ш. — Нечистый духъ, нечистая сила = нечистий, нечиста сила, лихий, жарá, жанá, зб. пéчисть, по-гань, д. теж під сл. Бѣсъ.
Нечувствительность = нечу́лість.
Нечувствительный, но = 1. нечу́лий, нечу́тливий (С. Жел.), нечувствéнный (С. Жел.).
 2. непомітний, неприкмітний, незна́чний, но.
Нешто = хіба (С. Ш.), хибá (С. Л.). — Хи-ба ти чув про се? — Хіба самому напи-сати таки посланіє до себе? К. Ш.
Нештó = нехáй і так, та вжéж, нема́ що робіти.
Нешáдный, но = немилосéрдний, но, лю-тий, то, без жалю.
Неявственный, но = неясний, нерозбóр-ний. (Д. під сл. Невѣстный).
Ни = нї, ані; не. — Правдою увесь свѣт айдеш, а неправдою ані до порогу. н. пр. — Ні Богові свѣчка, ні чортóві коцєрга. н. пр. — Ані до ради, ані до звади. н. пр. — **Ни зъ мѣста!** = ані рúш! С. Ш. — **Ни крошки** = ані крїхотки. С. Ш. — **Ни за что, ни про что** = нї за що, нї про що, дарма, дурно. — **Ни тó, ни её** = нї сё, нї тё, ніякої, нї такої (Чайч.). — **Ни съ того, ни съ сего** =

нї з тóго, нї з с́бого, з дóброго дива, нї сїло, нї вїяло (Лєв.).

Нїва = нїва, здр. нївка, нївонька, мн. нивѣя (С. Жел.), велика — лан, ланїна, здр. лавóк, зьорана — рїллá, де була гречка — гречáнище (С. Аф.), гречїще, де було жито — жїтнїще (С. Аф.), жїт-нїсько (Под.), де була пшениця — пше-ничище, де посїяна гречка — гречківка (С. Аф.), гречківѣя. — Ой у полі пивка, на нїй материнка. н. п. — Увесь лан із-жали і в копи поктали. Кв. — А чїй ж то лани посазівані? н. п. — Біла рїлля, а чор-не насїння? (н. з. — папер і письмо).

Нивеліровать = нівелювати; рівняти.

Нивелір = шміга (у колісників і мірош-ників).

Нивѣсть = 1. д. Невѣсть.

2. дуже, вельми. — Нивѣсть какъ мно-го = дуже багáто.

Нивяный = нивѣяний. С. Жел.

Нигдѣ = нїгдé, нїдé. — Шукав скрізь — нїде нема.

Нижайшій, те = найнїз(ж)чий, най-нїз(ж)ший, те.

Нигугу = нїчирк (С. З.), ані телéнь. — Забав ся десь у лободі, та й нїчирк. Зїньк. — Нїчирк і дух притаїв. Чайч.

Нижє = нїзче, нїжче. — Зеленький бар-віночку, стели ся ще нижче, а ти малай чорнобривий, присунь ся ще ближче. н. п.

Нижєменóванный = нїжчена́званий.

Нижєподнєсáвшийся = нїжчєдїднєсаний.

Нижєупомянутый = нїжчєзга́даний.

Нїжникъ = спїдняк.

Нїжний = нїжний (С. Л.), низовий (С. Л.), дóльний (С. Л.), спїдний. — **Нїжное пла-тьє** = спїдниця і спїдні (штани).

Низáние = низáння, сїля́ння.

Низáть = низáти, нанїзувати, сплáти (що дрібно), усплáти (С. Ш.).

Низвергáть, низвергнутъ = спихáти, ски-дáти, спихну́ти, скинути. — **Низверг-нутъ брѣмя** = збу́тись кло́пóту. — **Ни-звергнутъ йго** = вїзволитись з ярмá, з невóлі, с під корми́ги.

Низвергáться, низвергнуться = кидати ся, кинути ся.

Низвести, низводѣть = звєстї, звóдити, позвóдити.

Низенький = низéпкий.

Низьхонько = низéнько, низéсєлькó. — Зеленький барвіночку, стели ся низькó,

а ти милий, чорнобривий, присунь ся ближенько. н. п.

Низина́ = низи́на, діл, низовина́ (С. Л.), низькоділ.

Низити́ = знижа́ти, понижа́ти.

Низитися́ = спада́ти, знижа́ти ся.

Низкий́ = 1. низький́, невисокий́. — Низька хата. — Низькі вікна.

2. про́стий, незна́чний. — Незначного стану чоловік.

3. пога́ний, пазку́дний, гане́бний, ни́ций. — Погане діло. — Ганебний учинок.

Ни́ца душа. К. Ч. Р. — **Низкий́ го́лосъ** = товетий го́лос. — **Низкая́ ці́на** = ма́ла, невисо́ка ці́на.

Низковатий́, то = низькува́тий, то, низенький́, ко, по́низький́, ко (Чайч.).

Низкопоклони́й = лакеюва́тий (С. З.), шапоко́нцый. — Деякі люди́ лакеюва́ти. К. Х.

Низкопоклони́щать = ни́зко кла́нятись, шапкува́ти (С. З.), підстила́ти ся.

Низко́сть = низькі́сть. С. Жел.

Низлагать́, низложі́ть = 1. д. Низверга́ть.

2. побіжда́ти, перемага́ти, побіди́ти, перемага́ти.

Низложе́ніє = скида́ння.

Низложі́тель = скида́ч. С. Ж.

Низменность́ = низина́ (С. Жел.), низовина́ (С. Л. Жел.), низькоділ (С. Жел. Л.), низька части́на якого́ мі́ста — поділ, в степу — по́логі (С. З.), па́дь, па́д (Хере.), припа́дь, що заливає́ть ся на довго водою, найбільше між річка́ми — про́гній (С. З.). — Рівнина, котро́ї висо́кість є незначна, зве́ть ся низина. Зем.

Низменный́ = низький́, припа́дистий́.

Низовье́ = низ.

Низойти́, нисходи́ть = зійти́, сходи́ти, зі́хнути (у низ).

Низость́ = низькі́сть. С. Жел.

Низрінуть́, низрѣва́ть, ся = д. Низверга́ть, ся.

Низъ́ = низ (С. Л.), спід (С. З.), діл (С. Л.). — Я витягну тебе с під споду. Кот. — Як летіла ворона в гору, то й кракала, а як на діл, то й крила опусти́ла. н. пр. — Ори ся ж ти, моя ниво, долом та горою. К. Ш. — І долом геть собі село понад водою простяглось. К. Ш.

Низъ́ = 1. д. **Низменность́**.

2. пизка, (замість одної) — разок.

Никакой́ = ніякий́ (С. З.), жадний́ (С. З.), жо́дний (С. З.), жа́ден, жо́ден (С. Аф.).

— Хто два зайці гонить — жадного не здогонить. н. пр. — Без жадної причини. С. З.

Никакъ́ = 1. ніяк (С. З.), ніяким спосо́бом, жа́дним спосо́бом, по́битом, жа́(о)дно́ю міро́ю (С. Ж.). — Сього ніяким спосо́бом зроби́ти не можна. — Ні жадним спосо́бом не можна. н. к. — Жодно́ю мірою не можна. Ч. К.

2. мабу́ть, десь, либо́нь, зда́сть ся. — Ой десь мене та Господь побив, що рано в веділю я горілку пив. н. п. — Здасть ся він родич ваш? (Д. ще під сл. **Вѣрно** 2).

— **Никакъ́ пѣтъ́** = ні. — **Э́то ты сде́лалъ? Никакъ́ пѣтъ́** = Се ти зроби́в? Ні, не я.

Никнуть́ = нікчу́ть, хили́ти ся, схили́ти ся, похили́ти ся.

Никогда́ = ні́коли. С. З. Л. — На Миколи — та й ні́коли. н. пр. — Ні́коли я не забуду того часу, коли... — У Києві, на Подолі́ було ко́лись і ні́коли не верне́ть ся, що дія́лось. К. Ш.

Никонимъ́ образо́мъ = д. **Никакъ́** 1.

Никто́ = ні́хто. С. Л. — Ні́хто не винен — сама я, що полюби́ла гульта́я. н. п.

Никуда́ = 1. ні́куди (С. Л.), нікудо́ю, ні́гдѣ. — Він ні́куди не ходи́ть.

2. ні́куди, ні́дого́го, ні́нащо. — Ні́куди не годи́ть ся. — Ні́нащо воно не зда́сть ся.

Нимало́ = ні́як, зове́ім, ні́ тро́хи, ні́ трі́шки. — Міні́ зове́ім не жа́ль його. — То́бі смі́шки, а міні́ ні́ трі́шки. н. пр.

Нималый́ = д. **Никакой́**.

Нифа́ = руса́лка, здр. руса́лочка, руса́лочка, ма́вка (С. Жел.), лі́сова — га́йва́ка. — Пливи, пливи, моя до́ню, Дні́пром за водою, та випливи руса́лкою за́втра се́ред но́чі. К. Ш. — Щоб мавки не залескотали. С. З.

Никто́къ, никто́куда, у = ні́звідки, ні́звідкі́ль, ні́звідкі́ля. — Ні́звідки не маю́ зві́сток.

Нипочѣмъ́ = д. **Неночѣмъ́**.

Ниско́лько = д. **Нимало́**.

Ниспада́ть, ниспа́сть = па́дати, спада́ти, спа́сти.

Ниспосы́ла́ть, ниспосла́ть = поси́ла́ти, посла́ти, наси́ла́ти, на́сла́ти.

Ниспро́верга́ть, ниспро́вергну́ть = д. **Низверга́ть**.

Ниспуса́ть, ниспусті́ть, ся = спуска́ти, спусі́ти, ся; зни́жати́, зли́пути. — Побачив він Ду́ха Бо́жого, що спустив ся як голуб і зли́нув на його. К. Св. П.

Нисходи́ть = д. **Низойти́**.

Нисхожде́ніє = схід.

Нитевідний, нитеобразний = ниткувятий. С. Жел.

Нітка = нитка, здр. нїточка, нитчина (С. З.), мн. нитки, зб. нїття (С. Л.), не-сучені товсті з клочья — вал (С. Аф.), на-смолені у шевців — дрáтва, бавовняні для гаптування — за́полоч (С. Аф.). — Куди голка, туди й нитка. н. пр. — Прийде́ть ся ниточка до клубочка. н. пр. — Міра ни-ток: 3 нитки — чи́сниця, 10 чисниць — па́смо, 20 пасом — півміток. Нис. Чайч. — **Нітка монїста** = разок наміста. — **На живію нїтку** = на швидку́ рúку, на живу́ нитку. — **Ходить по нїточка́х** = по стру́нці ходи́ти.

Ніточний = нитковий.

Нітчатий = 1. нїтаний.

2. д. Нитевідний.

Нить = 1. д. Нїтка.

2. рад, шнур.

Ничь, нічкомъ = ниць. — Поприпадали усі ниць. К. З. о Ю. Р.

Ничей = нічий. — **Въ ничью** = дáрма, дурно, даремне.

Ничто́, ничего́ = ніщо́, нічо́го, здр. ні-чогісінько, нігич. — Ніщо не веселить мене. — Нічого не чу́ть про його. — На стіл вона схилилась, плаче, ні гич одвіту не дає. Мет. — **Ничего́!** = дарма́ (С. Л.), байдужé. — На городі долинка, нема мого Давидка, дарма́, що нема, переночую сама. н. п. — **Обрати́ти въ ничто́** = оберну́ти, поверну́ти в нівець (С. З.). — Жид та німець усе повернуть в нівець. н. пр. — Напавши на Волоскую землю, в нівець усю обернули. С. Л. — **Ничего́ себѣ** = нічо́го собі, нічогенький, ка, незгірший, незгірш. (С. З.). — А вона, як придівиш ся, справді нічогенька. — **Ничего́ не подѣлаешъ!** = нічого не пороби́ш, та ба́! — І рад би купити, та ба! грошей кат ма. С. Л.

Ничто́жество = нікче́мність (С. Л.), про-вещ. — нікче́мниця, поки́дка, гарі́ль (С. З.). — Помста за власну нікче́мність, як огонь, пече мене. Сам. — Доволі письмен-ників працювало і довело нікче́мність ота-кої теорії Погодина. Кн. — Шкода грошей на таку поки́дку.

Ничто́жность = нікче́мність.

Ничто́жный = нікче́мний. С. З. Л. — Що любов і все таке... дурниця, нікче́мне. К. Ш. — Ти все шукала слободи, нікче́мная грошей граба. І. Г. — Которий запис не водлуг сего статуту справлений, таковий запис маєт бути нікче́мний. Ст. Л. — **Ни-**

что́жнымъ сдѣлаться = знікче́мніти. С. З.

Ничу́тъ = ніяк, зовсім, нітрішечки, ані-жé, анігич (С. Ж.).

Ніша = закапéлок (С. З.), низбо́к, нїзь-ка (С. Жел. Пар.), в пічі, грубі — пічу́р-ка. С. Л.

Нишкнѣтъ = мовча́ти. — **Нишкий!** = цить, мовчи, ніччирк!

Нішто = так і треба, за діло, по за-слу́зі. — **Засадїли въ тю́рму: нішто е́му!** = посади́ли в тю́рму: так йому́ й треба.

Нищати́ = убо́жати, бідніти, голіти, у-бо́жчати, убо́жшати (С. Ш.), убо́жестве-ти (С. Ш.), мізе́рніти.

Нищати́ся = збіднювати ся (С. Аф.), бід-кати ся. С. Аф. — А він так збіднив ся, неначе от вже в старці піде.

Нішай = старчийа, жебра́чка (Гал. Под.).

Нішенокъ, ніщенка = старчу́к (С. З.), старча́, лабзю́к (С. З. Пав.).

Ніщенскій = старе́цький (С. З. Л.), ста-ре́чий, старча́чий (С. Л.), злиде́ний (С. Л.), жебра́цький (Гал. Под.). — Старче́ю заспи́ваеш. Нис. — Старче́ю торби не на-повниш. н. пр.

Ніщенство = старцюва́ння, жебра́цтво (Гал. Под.), же́бри (С. З. Под.). — Пішов дід на жебри, та не мав в що хлі́ба кла-сти. н. пр.

Ніщенствовать = старцюва́ти, жебра́ти (Гал. Под.), лабзю́ковати (С. З.). — Ні-чого нема, хоть жебрай, хоть з голоду гань. Фр.

Нищета́ = убо́жество (С. Ш.), убо́зство (С. Л. Ш.), убо́жество (С. Ш.), зли́дні (С. Л.), злида́рство. — Я твоє багатство пе-реживу, а ти мого убо́жества не пережи-веш. н. пр. — Чи це не віщує нам дійсно-го злида́рства? Кн. — Упроси́лись зли́дні на три дні, та й за рік не вики́шкаеш. н. пр. — **Приве́сти въ нищету́** = зніщати. С. З. — Люд порабований і до кінця зни-щений. Мазепа. С. З.

Ніщій = 1. д. Бѣдний.

2. старе́ць, здр. старчу́к, мале — стар-ча, старче́ня, лабза́н, жебра́к (Гал. Под.). — Доти старе́ць плохий, поки його собаки не обсту́плять. н. пр. — Не пішла дівка за козака, тільки за жебра́ка. Жебра́к ходи́ти, хлі́ба проси́ти, а дівчина торбу носи́ти. н. п. — **Ніщай бра́тія** = старці. — **Ніщій ду́хомъ** = вбо́году́хий (К. Ш.), вбо́го-ду́х, вбо́гий ду́хом. — Блаже́нні вбо́гі ду-хом, бо їх ца́рство небесе́. К. Св. П.

Но = но, але (С. З. Л. Ш.), аж (С. Л.), та (С. Ш.), талéж (С. Ш.). — Нема нічого без але, н. пр. — Я пішов би, алеж боюсь. С. Ш. — Не нив віри, аж вийшло усе правда. С. Л. — Вона знає, та не хоче сказати. С. Ш. — Хоч правду женуть люди, талéж правда завше буде. н. пр. — Но Греки як спалили Трою, зробили з неї скярд у гною. Коп.

Нове́нький = нове́нький.

Новёхонекъ, новёшенекъ = нові́снький, новосе́нький. С. Жел.

Новизна = 1. новізна. С. Жел.

2. д. Новость.

Нові́къ = нова́к. С. Жел.

Новина́ = 1. новина́, ці́лина, ці́льний, щі́рець. — Купив ниву з цілиною. С. З. — З'орав цілину.

2. полотно́ небі́яне.

3. новина́, перва́к, первачо́к, пер-в(ш)ина́. — Груші перваки.

Нові́нний = ці́линний. — Ціли́на земля.

Нові́ть, ся = новіти, поновля́ти, ся.

Нови́ца = нови́ця, бі́лиця (черниця на про-бі, не пострижена).

Нови́чєк = нова́к. С. Жел.

Новобра́нецъ = новобра́нець (С. З.), не-кру́т, здр. некру́тик. — Гей ти, мила, рученяток не ламай, що іде твій новобранецъ за Дунай. В. Ш. — Набирали некрутів в неділенку вранці. н. п.

Новобра́чний, ная, ные = молоді́й, молодожо́н (Кв.), молодá, молоді́, моло-жони́ (Кв.), на весі́ллі в весі́льних піснях і речах — князь і княгі́ня. — Князь з княгинею — своєю господинею. Кв.

Нововве́дєніє = новина́.

Нового́дній = новорі́шній. С. Л.

Новозаві́тний = новозаві́тний.

Новокре́щенецъ = новохре́щенець.

Новолу́ніє = молоді́к (С. Л.), нова́к.

Новопоселе́нецъ = новоселе́ць, осадчи́й, осадник.

Новоро́жденный = новонаро́жений, не-мовля́, тко (С. З.).

Новосе́лье = 1. нова́ осе́ля, квати́ря, новосі́лля, новосе́лиця.

2. вхі́дчини, вхі́дини (Сп.). — Перебра-ли ся ми до своєї хати і зараз справили вхі́дини. Кв.

Ново́сть = 1. нові́зна. С. Жел.

2. новина́ (С. З. Л.), здр. нови́нонька, перв(ш)ина́ (С. Л.). — Чи чули ви, добрі люди, таку новину: породила та попівна дитину малу. н. п. — Ой у нас на селі по-

вина: зацьвіла у лузі калина. н. п. — Се-ред села стала ся новина: счарувала Пара-сина вдовиного сина. н. п. — І ще раз по-бувати, про наші родини і другі новини усе щоб розказати. Ст. в. — Ой летіла зозу-ленька через наші села, принесла нам по-винюньку для всіх нас веселу. н. п.

Новый = нові́й. — **Новый мѣсяцъ** = молоді́к, нова́к. — **Новые плоды** = новина́, перваки́.

Новъ = д. Новина́ 1.

Новѣтъ = нові́шати, поновля́ти ся.

Нога́ = 1. нога́, здр. ні́жка, ні́женька, мн. ножені́ята, ні́жки, ні́женьки. — **Быть съ кѣмъ на короткой ногѣ** = прияте-люва́ти, за панібра́та бу́ти. — **Жить на большой ногѣ, на широкою ногу** = по панському жити, на всю ѓубу. — **Вверхъ ногами** = до горі́ ногáми, горі́-ніж, сто́рч голово́ю. — **Лёгко́ на ногу** = швидки́й, мото́рний. — **Поста́вать на ноги** = вивести в лю́ди. — **Протяг-ну́ть но́ги** = уме́рти, дуба́ да́ти. — **Со всѣхъ ногъ побѣ́жать, броси́ться** = що-есть д́уху, чим д́ужч, на всі за́ставки, прожо́гом побі́гти, кину́тись. — **Упа́сть со всѣхъ ногъ** = простягн́ись.

2. ко́пил, ко́шплó, коло́дка. (Д. під сл. Коло́дка 2).

Ноготкі́, рос. *Calendula L.* = вагі́дки. С. Ан. Л.

Ноготокѣ́ = 1. ні́гтик.

2. рос. *Adonis vernalis L.* = горі́цьві́т. С. Ан.

Ноготь = ні́готь.

Ногто́ѣда, ногто́ѣди́ца, *Saracitium* = во-лос. С. Аф. З. Л. — Од наущи́ць пошеп-тати або й волос і́згнати. Кот. — Волос! Іди собі на колос! Я ж тебе виливаю і т. д. Нар. зам.

Ножеві́никъ, ножеві́шникъ = ножáр. С. Жел.

Ножеві́ще = залі́зко у ножа́.

Ножё́вка = пі́лка ма́ла.

Ножё́нка, но́женька = ні́жка, ні́женька, мн. ні́жки, ні́женьки, ножеві́ята. — З ве-чера холодна роса, я ходила довго боса, ні-женьки болять. н. п.

Ножикъ, но́жичекъ = но́жик, но́жичок, складаний — че́пелик. С. Л. — Годі́, Ган-дзю, бабити — чепели́ка загуби́ла. н. пр.

Ножі́ще = ножа́ка. С. З. — Б'ють мене ломакою, ріжуть мене пожакою; за те мене отак гублять, що всі мене дуже люблять? (н. з. — хлі́б).

Ножка = ні́жка.

Нѳжницѳ = нѳжницѳ, що ними стрижуть овець — стрігало, що ріжуть залізо — нѳжні.

Нѳжні = нѳхви. С. З. Л. — Шаблі з піхов виймайте, тіло мое порубайте. н. д. — Ратище поломане, нѳхви без шаблі булатної. н. д. — Вихопив тоді Петро шаблю з піхов. н. о.

Нѳжъ = нѳж, поб. нѳжака (С. З.), великий — колодій (С. З. Л.), колодач (С. Л.), шербатий — шербак, зроблений з коси — кіска, косарь (С. Л.), шевський — кнпц, кнпинець, гнпинець (С. Л.), ковальський обтяти копита — обтїнач, у терлиці — мѳчик, тупий нѳж — тупак, тупець, тупїця (С. Ш.), тупий бїж ножа — тилїй, тупїй, гострий бїк — гострїй, ручка — колодка, залїзна частина — лїзко, залїзко. — Я йому такого колодїя викував, що хоч куди. К. Х. (Д. ще Нѳжикъ і Нѳжїще).

Нѳздреватїй = нїздрюватїй, подїркуватїй. — **Нѳздреватїмъ** сдїлаться = подїрчавїти.

Нѳздреватїтъ = дїрчавїти.

Нѳздря, мн. нѳздри = нїздря, мн. нїздрї, 2-й од. мн. — нїздер (Номис), у волів, ковей — хрѳ.

Нѳзрянѳй = нїздрянїй.

Нѳль = нуль, поб. нуляка, в жарт — бѳблик.

Нѳмадъ = кочовїк.

Нѳмеръ = нѳмер, число.

Нѳмокапѳнъ = збїрник церковнїх законів.

Нѳнче, нѳнъ = сьогѳдня; тепѳр, зѳраз.

Нѳра = нѳра, здр. нїрка, вовча, лисича, гадюча — скѳта (С. З.). — Блїз в скѳту та й лїг. Мет. — Гадюки під Чесного Хрѳста умісто збирають у свої скѳоти. н. о. Чайч.

Нѳрдъ = пївніч, сївер; горовїй вїтер, горїшний (Ман.).

Нѳрїчникъ, рос. *Scrophularia aquatica* L. = ранник, *S. nodosa* L. = підтинник, ранник, смовдъ, семисїльник. С. Ан.

Нѳрка, зв. *Mustela lutreola* = нїрка.

Нѳрма = правїло, зразѳк.

Нѳрмальный = звичайний, зразковїй.

Нѳровїтъ = 1. гнѳти, схїляти (на чий бїк, на чїю користь). — Він так і гне, щоб йому досталось.

2. шукати окаянїї, гѳнобїти. — Так і гѳнобїть, щоб де небудѳ украсти. Сп.

Нѳровъ = нѳров, звичай. — Лѳшадъ сѳ нѳровѳмъ = нѳровїстїй кїнь.

Нѳроѳкъ, зв. *Mustela nivalis* = лѳска, лѳсиця (С. Жел. Пар.).

Нѳсатїй, нѳсатїй, нѳсачъ = нѳсатїй, нѳсаль, нѳсач.

Нѳсатїкъ = д. Долгонѳсїкъ.

Нѳсїлки = нѳшї, похоронї — мѳри (С. З.). — Почали припосити на нѳшах тих, що нездужали. К. Св. П. — Зробили нѳшї з зеленої смеречини, зложили на нїй обох братів, тай понесли. — Брат мїй цїлу дорогу їшов при нѳшах. Федь. — Ой очї, чорнї очї, не моргайте так на всїх, через вас пїду на мари, а вам буде тяжкий грїх. н. п. — Жалъ батька на мари, та треба. н. пр. — Затим тіло на марах слуги і гайдуки гѳгьманкѳ несли. Ханенко. С. З.

Нѳсїльщикъ = нѳсїльник (С. Жел.), нѳсїй, нѳсак (С. Пар.), нѳшак (С. Жел. Пар.).

Нѳсїтъ, сѳ = нѳсїти, сѳ і д. Нѳсїти 1 і 3.

— **Нѳсїтъ** їмя, названїе = звѳти сѳ.

— **Нѳсїтся** слухъ, молва = чѳтка, по-

голѳска їтѳ. — **Нѳсїться** сѳ чѳмъ, сѳ

кѳмъ = нѳсїти сѳ, пѳнькати сѳ, цѳць-

кати сѳ. — Нѳсїть сѳ, як дурень з сту-

пою. н. пр. — Цѳцькається сѳ з ним.

Нѳска = нѳсїння.

Нѳскї = карпѳтки, карпїтки, шкарпѳтки

(Лев.).

Нѳскїй, ая = 1. крїпкїй (про одѳжу, що

довго носить сѳ).

2. несѳща (хурка, качка, що багато нець

зносѳть). — Химини кури несѳщї були. н. пр.

Нѳсовѳй = нѳсовїй.

Нѳсѳкъ = 1. нѳсїк.

2. карпѳтка (д. Нѳскї).

Нѳсорѳтъ, *Rhinoceros* = нѳсорїг, нѳсорѳ-

жець. С. Жел.

Нѳсѳ = 1. нїс, здр. нѳсїк, нѳсїчок, нѳ-

сїнятѳко. — Нѳсом чѳе, де що лежить.

н. пр. — Пхнув їго, а він так нѳсом і за-

орав. — Пустив чѳвеп за водою, а він так

нѳсом і наскочив на камїнь. — **Вздѳрну-**

тїй нѳсѳ = кїрпа, кїрпѳтїй нїс. —

Гѳворїть вѳ нѳсѳ = гугнѳвїти. — **Гѳ-**

ворїть нѳдъ нѳсѳ = мїмрїти. — **Дрѳть**

нѳсѳ = кїрпу гнѳти. — **Зарѳбї** сѳбѳ

на нѳсѳ, у сѳбѳ на нѳсѳ = намотѳти на

ѳс. — **Вѳдїть** за нѳсѳ = дурїти. —

Нѳсѳ лѳлучїтъ = облизня пїмѳти, (в

сватѳнї) — гарбуза зѳїсти. — Венера

облизня пїмѳавши, слїзки пустила із очей.

Кот. — **На нѳсѳ** = дѳже блїзько, скѳѳ-

ро. — **Утерѳтъ** комѳ нѳсѳ = утерѳти нѳ-

са (С. Ш.), пїнхви дѳти.

2. д. **Блѳвь**.

3. д. Мьєъ 1.

Потаріуєсь = потарь. С. Жел.

Ночвы = ночви, ночовки (С. З.), вагачі, вагачкі (С. Аф.). — Боже помогай! З ночвами на Дунай. н. пр. — Принеси вагачки та скупямо дитану.

Ночевальщикъ, ца = ночувальник, ця (Чайч. Полт.), ночувака (Кр.), ночліжник, ночліжанин, ночліжанка (С. Жел.), мн. ночліжани. — Хоч і ночувака був, а кони украли. Кр.

Ночеваніє, **ночѣвка**, **ночевье** = ночування, ночівля, почліг.

Ночевать = ночувати.

Ноченька = ніченька.

Ночесъ = учорашньої ночі, тієї ночі, туй ніч. — Ту ніч зовсім не спав.

Ночлѣгъ = ночліг.

Ночлѣжникъ, ца = д. Ночевальщикъ.

Ночлѣжный = ночліжний.

Ночница = Летучая мышь.

Ночной = нічний, у(в)ночішній (що був у ночі). — Доц уночішній. Чайч. Полт.

Ночная красавица, рос *Hesperis matronalis* L. = вечірниця душисті, *H. tristis* L. = вечірниця плакуча, **ночна**, **вечірня** **доба**. С. Ан.

Ночь = ніч, здр. нічка, ласк. ніченька, мн. **ночі**. — Доби ночі: 10 годин — перші півні, північ 12 годин — другі півні, дві години — треті півні. — **Воробьяная ночь** = горобина ніч. С. Аф. — **Тёмная ночь**, **глухая полночь** = **глуха ніч**. — У саму глуху ніч. С. Аф. — Як та ніч темніла, та ніч глуха, ні зірочки по ній не блистіло. П. Пр. — **Ночью** = у ночі, в ночі (С. Л.), **ночної** **добі** (С. Аф.), **ночною** **добою**. — Сей світ, як маків цвіт — день цвіте, а в ночі опаде. н. пр. — По таких шляхах і в день ваберешся муки, а в ночі й пототів. Кн. — **Въ ночь подь...** = **проти ночі...** — Проти ночі Маковія, як ножі святаги. К. Ш. — **Ночь поченски** = цілісенську ніч, всю ніч.

Нóша = нóша. — **Нóша дровъ** = **оберёмок дров**. С. З.

Нoшáкъ, **ношáтой** = д. **Носильщикъ**.

Нoшѣніє = **ношіння**. — Нoшѣннiя води відрами на гору. Кн.

Нoябрeкiй = **ноябрьскiй**, **грудне́вий**.

Нoябрь = **ноябрь**, **грудень** (Ос.).

Нравиться = **подобати** **ся**, **до сподоби**, **у подобі** **бути**. — Не те гарне, що гарне, але те, що кому подобаєть ся. н. пр. —

Чого він так дивить ся на мене, не вже я йому до сподоби? Мир. — Ніхто міні не був у такій уподобі, як один парубок. Г. Бар.

Правоучительный = **поучающий**.

Правоученіє = **на́ука**, **поучення**.

Нравственность = **моральність**. С. Жел.

Нравственный = **моральний**. С. Жел.

Нравъ = 1. **нóров** (С. Л.), **вдáча** (С. Л. Ш.), **патýра**. — Воскова вдача: аби до тепла, так і тале. н. пр.

2. **зв́ичай**. — **Придти по нраву** = **сподобати** **ся**, **до вподоби**, **до сподоби** **бути**.

Ну = ну, **нуж**; **отóж**. — **Ну егó!** = **цур йому!** — **Обняли другъ друга** и **ну цѣловáться** = **обняли** **ся** і **дава́й** **цїлува́ть** **ся**. — **Ну вотъ онъ и говорíтъ** = **отóж** **він** і **каже**.

Нужда = 1. **потреба** (С. З. Л.), **потреби́зна**, **треб** (С. Ш.). — До тебе, Господи, благаю, що там живеш на небі, звертаю очі і в пригоді і в потребі. Гул. Ар. — Працює з таким завяттям, що забуває свої власні потреби. Пісоч. — На що купив? **треба**; на що продав? **треба** — і **требови́** **кінця** **не** **буде**. н. пр. С. Ш. — **Нужды нѣтъ** = **байдуже**, **дárма**, **ні гáдки**, і **гáдки** **мáло**, **сїлькiсь**. (Ос.). — Болить в мене **головонька**, **болить** **серце** **дуже**; **ох** **прийдеть** **ся** **загинути**, а **тобі** **байдуже**. **Мет**. — Дитина **кричить**, як **не** **розриветь** **ся**, а **їй** і **байдуже**. — **Ідем** **собі** і **гад-и** **мáло**. — **Та** **сїлькiсь** **каже**: **я** **старий**, **міні** **однаково**. н. к.

2. **нуждá** (С. Л.), **нестáток** (С. З.). — **Нужда** **дядьком** **зве**. н. пр. — **Нужда** **научит** **коржі** **з** **салом** **їсти**. н. пр. — **Нужда** **закон** **зміняє**. н. пр. — **Прийшов** **нестаток**, **забрав** і **остаток**. н. пр.

Нуждáться = **нуждáти** **ся** (С. Л.), **потребува́ти**, **терпіти** **нужду**, **бідувáти** (С. Л.). — **Сліпий** **не** **нуждаєть** **ся** **зеркалом**. н. пр. — **Я** **не** **потребую**. **Лев**.

Нужникъ = **паскúдник**, **срáч**. — Ой школо наша мурована! **Доведе́ть** **ся** **тебе** **козакáм** **на** **срáч** **покидати**. н. пр.

Нужный, **нужно** = **потре́бний**, **потре́бний**, **но**, **тре́бен**, **но**, **трі́бний**, **тре́ба**, **тра**. С. Ш. — Так **потре́бний**, як **дiрка** в **мишку**. н. пр. — **Дав** **би** **на** **молебень**, так **самому** **потребен**. н. пр. — **Повні** **ложки** **наливає**, **хотя** і **не** **требно**. н. п. — **Треба** **неба**, **треба** **й** **хлiба**. н. пр. — **Дай** **вам**, **Боже**, **з** **неба**, **чого** **вам** **треба**. н. пр. (Д. ще під сл. **Необходимый** 1. і **Надо**, **бный**). — **О́чень** **нужное** **дѣло**, **письмó** = **пильне** **дiло**, **пильний** **лист**. — **Бо** **пильні** **листя** **маю** — **їду** **до** **обозу**. н. п.

Нўка, нўко! = анў, анў лиш! ну лишень!
(С. Л.).

Нўмерация = лїчба.

Нўмеровать = перезначати.

Нўмеровка = перезначка.

Нўмеръ = д. Нюмеръ.

Нўтникъ = поганайло.

Нўтренний = д. Внўтренний.

Нўтрєць = нўтрєць, нўтрїк.

Нўтрó, нўтръ = нўтрó. — **По нўтръ** = до вподобї, до сподóби. — **Не по нўтръ** = не до смакў, не до вподобї, коле в нїс.

Нўтряной = нўтряний.

Нўйѣ, нўйчыє, нўйѣча = тепер, тепєра, тепєреньки, тепєречки (С. Л. Ш.), нїні, нїньки (Гал. Под.). — Як не тепер, то в четвер. н. пр.

Нўйѣшний = тепєрішний.

Нўрїуть, нўрять = пурїути (С. Л.), пир-нўти (С. Л.), пїрнўти, поринўти, пуринати (С. З. Л.), поринати, на перебїй — на вїринки, на ввїринки (С. Л.). — Пусти мене, мати, у став покупать ся, буду плавать, пуринати, долєньки шукати. н. п. — На ставї пишно лебїдь плав, а гуси сїрий край його поринали. Гр. — Тай замовкла русалочка, в Дїптро поринула, мов плїточка. К. Ш. — Давай з тобою на вїринки. Сп. — Так у штанях і кинувсь у воду на ввиринки. Кр.

Нўрóкъ, пт. Mergus albellus = нирєць, пуїрнїкозї.

Нўряніє = пуринання.

Нўрятель = пурнїч.

Нўть = нїти.

Нўтьє = лїттьї.

Нўга = пєстоцї, пєстїня.

Нўгдѣ = нїгде, нїде; дєсь.

Нўдро = 1. надро. С. З. (Д. Лóно). — Нєхай Господь її прийме на свос надро. М. Воч. 2. нєтрї.

Нўженіє = пєстування, голубїння. — Пєстєє старого, а старому не до того: иньшого якогось грїховного пєстування старє тїло просить. К. Ш. — Не зазнала вона нї матчиного голубїння, нї батьківської ласки. Кн.

Нўженка = пєстўн, пєщений, пєстя, ма-зўн, мазўнчик, мазўха, мазўшка.

Нўжить, ся = пєстити, ся (С. З. Л.), пєстувати (С. З.), голубити, милувати, нїжити, ся (С. Жел.). — Вона його годувала, пєстила, кохала, і з ним вона доживати віку сподївала. І. Г. — Де він зріє і викохав ся, де його пєстили. Мир. — Го-

лубити ме тебе, як нїжна мати дитину-одичку. Кн.

Нўжничать = нїжити ся. — Нїжить ся з синами. Чайч. Хар.

Нўжность = нїжність. С. Жел.

Нўжный, но = нїжний, но (С. Жел.), тендїтний (С. З.), тендїтний, но (С. Ш.). — Не хочу я, щоб твої пухкї і тендїтні руки зашкарубли від важкої працї. Зїньк. — Були тендїтні при людях. Кот.

Нўкій = якїсь, хтось.

Нўкогда = колісь. С. Л. — Було колись, минуло ся, не вернеть ся знову. К. Ш. — Було колись добре жити нашїй Україні! А згайдаймо, може серце хоч трохи спочине. К. Ш. — **Бывшїй нўкогда** = колишній. С. З. — Свом лукавим розїйшлоє, слїзьми — водою розлилось колишнєє свїтєє диво. К. Ш.

Нўкоторый = 1. якїсь. — Якїсь час. С. Л.

2. де-який, де-кóтрий (С. Л.), денєякий, ин-кóтрий. С. Л. — Всї сплять, хропуть, а де-який спуть. Гул. Ар.

Нўкто = хтось. С. Л. — Прийшов хтось та взяв щось, бїгти за ним — не знаєм за ким. (н. з. — вітер).

Нўмєцкїй = нїмєцький. — **Нўмєцкая зємля** = нїмєщина. С. З. Л. — Був у Турєщинї, в Нїмєщинї. Кв. — **Нўмєцкїй инбїрь**, рос. Argem maculatum L. = кóзяча борода. С. Ан.

Нўмєць = нїмєць, нїмчин, здр. нїмчик, в жарт або лайливо — нїмчура, мн. нїмцї, зб. — нїмóта. С. З. Л. — Колись будєм по своїмóу глаголати, як нїмєць покаже, а то того й їсторїю нам нашу розкаже. К. Ш. — А на Сїчі мудрий нїмєць картопельку садить. К. Ш. — Стєпи мої запродаї жидовї, нїмóтї, сини ж мої на чужинї, на чужїй роботї. К. Ш.

Нўмка = нїмка, нїмкєня. С. З. Л. — Бо нашї панї уєє беруть до дїтей нїмкєню до виховання. н. о.

Нўмóй, нўмó = нїмїй, нїмó, безрїка, нїмтур, нїмтурї. — В глухого та в нїмóго справи не допитаєш ся. н. пр. — Нїмї на панщину їдуть і дїточок своїх ведуть. К. Ш. — Тремчу та нїмó дивлю ся. Кн.

Нўмóта = нїмóта. С. Жел.

Нўмóтєствовать = нїмувати. С. З. — Аж подумати гїрко, як ота людина гарна зникла, нїмуючи, з посеред миру Божого. К. Х.

Нўмтырь, нўмтырка = д. Нўмóй.

Нўмѣть = нїмїти.

Нўсколько = кїльки, кїлько (С. З.), скїль-ко, скїлькись (С. Л.), дє-кїльки (С. Л.). — **Нўсколько больше 10** = кїльканїд-

пять. С. З. Л. — А меновите особ кількинадицять. Устав Луц. братства. С. З. — **Нѣсколько десятковъ** = килькодѣсять. С. Л. — Випив скільки там чарок, тай каже... Кр.

Нѣту, нѣтути = нема́, нема́ючки.

Нѣтъ = 1. нема́, не ма́є, біг-ма́, грубо — чортма́, є, катма́. — Нема ж мого миленького, нема його тут; походила по садочках шавлія та рута. Ой немає і не буде — розраили злії люди. н. п. — Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі із нашої України. К. Ш. — Всього надбали. Та діточок у їх Біг-ма. К. Ш. — В нашому полку чортма толку. н. пр. — Тим до тебе не прийшов, що чортмає підшов. н. п. — Багато ума, а в кишені катма. н. пр. — Кинувсь до кресала, аж катма. н. к. — **Нѣтъ времени** = ніколи, нема́ часу. (Д. Некогда). — **Нѣтъ нужды** = д. під сл. **Нужда** 1. — **На нѣтъ сомѣлъ** = звів ся, перевів ся ні на що. 2. ні, ба-ні! — Ти був у його? — Ні, не був.

Нѣчто = 1. щось. С. З. — Пр. д. під сл. **Нѣкто**.

2. де-що. С. Аф. З. — Я чув де-що з їх розмови. — **Нѣчто нехорошее** = бо' зна що, ка' зна що.

Нѣшто = хіба́, або́. — Хіба ти чув про се? — Або я знаю?

Нюханіе = нюханія.

Нюхательный = нюхальний. — **Н. табакъ** = табакá, здр. табачок. С. Ш. — Табакá гарна, терла жінка Ганна, стара мати вчила її м'яти; дочки ростирали, у ріжки насипали. н. пр. — Ріжок з табакою. — **Збірайтесь: табакі понюхати**, ради послухати. н. пр. — Хто нюхає табачок, той гетьманів мужичок. н. пр.

Нюхатель = нюхач, нюхаре́ (Сп.), табашник (С. Ш.). — Нюхачів багато, та табакі нема. н. пр.

Нюхать, нюхнѣть = нюхати, нюхну́ти, по вітру — вітри́ти, нюши́ти (Чайч.). — Собака вітри́ть, мабу́ть зайця чує. Хар.

Нянинъ, нянькинъ = ня́нчин.

Нянька, няня = ня́нька. — Сестра Катерина стала йому нянькою незабутню. Кн. — **Нянькою бытъ, служить** = нянькува́ти. — Вона цю зіму дома не жила: у городі нянькувала. Чайч.

Няньчить, ся = ня́нчити; пестити, пестува́ти (С. З.), ба́вити; па́нькати ся, ця́цкати ся. — Йосиф сьвятий ся радує, що на рудих Бога пестує. н. п. — І ба́вить своє маленькеє дитя. К. Ш. — Па́нькаєть ся з ним.

О.

О, обѣ, обѣ = 1. об, на. — Вдарим об землю лихом, журбою, тай будем пити, веселить ся. н. п. — Чи совою об пеня, чи пеня об сову, а все сові не гаразд. н. пр. — Обпер ся на мене. — Се було об Покрові. Кв. — Поїхав на Різдво, а вернув ся на масницю. — **Обѣ зъту пору** = коло сїєї години, порі. — **Рука обѣ руку** = рука в руку, поруч.

2. о, об, про, за. — Не думай о яйцях, думай перше о курці. н. пр. — Об сїм багато писано. — Хто про що, а він про Наливайка. н. пр. — Ти йому про образи, а він тобі про лубя. н. пр. — Не про вози, а про занози. н. пр. — Кожний за себе, а Бог за всіх. н. п. — За тебе дбають, як собака за п'яту ногу. н. пр. — Ми кажем за образи, а він за гарбузи. н. пр. — Деся мій милий иньшу має, що за мене забуває. н. п.

3. на, з. — Стіл на трьох ніжках. — Хата на дві половини. — Змій з трьома головами.

О'ба, обѣихъ, обѣ, обѣихъ = обѣе, здр. обѣйко, обѣх, обѣдва, обѣдві, обѣдвох. С. З. Л. — Обоє — рябѣе. н. пр. — Литовський цїп на обѣдва боки молотить. н. пр. — Два сліпці йшло, обѣдва в яму попали. н. пр. — Бєсть у мене свита, єсть у мене дві, фабрицькі обѣдві. н. пр. — Потім взяв обѣдвох воеводів, їх привів аж до свого двору. Ст. С. — **Обѣими рука́ми** = обомá, обидвома́ рука́ми, обіруч (С. З. Л.). — А він ухвativ, та й душе обидвома рука́ми. н. к. — Вхопив кавун обіруч, та в ноги з баштану. Кн. — Усе перебрала та вередувала, а тепер рада-б обіруч хоч за старого. Як. — **Смотрі въ оба** = гляди, бережись, візьми очі в руки, оглядай ся на задні колеса. н. пр. — Гляди лиш, бережись! робити так не вчись! Б. Г.

Обабить, ся = 1. оженіти, одружити, ся. 2. збабіти, збабіти ся. С. Аф.

Обабокъ, гр. Boletus scaber Bull. Rdb. = ба́бка. С. Ав.

Обагрить, обагрять, ся = почервоніти, червоніти, ся. — Ой Дніпре мій, Дніпре! Багато ти, батько, у море носив червоної крові... червонив ти синє, та не напоїв. К. Ш. — Сонечко сходить на небі високім, а богте село червонить. Чайч. — **Обагрить кровью** = покривавити, окровити, скривавити. — З ножом окровленим в руках. К. Ш. (Д. **Окровавить**).

Обайщикъ = д. **Обманщикъ**.

Обакуливать = д. **Обманывать**.

Обалтывать, обалтать = д. **Оговаривать**.

Обанкрѣтиться, обанкрѣтѣть, обанкрѣчиваться = банкрутувати, банкрутувати ся. — Вже послі скасування кріпацтва Фльорковський банкрутував. Кн. — Коли купець банкрутує, то звертати увагу: що довело його до банкрутства? Бар. О.

Обаукивать, обаукать = обгукувати, вигукувати, обгукати, вигукати. — Вигукав скрізь по лісу — ніхто не обізвав ся.

Обайние = чарування (С. Ж.), очарування, чари (С. З.), маня (С. З.). — Еней пустив на їх ману. Кот.

Обаятельный = чарівний, заласний. — Козак та воля — заласна доля. н. пр.

Оббогать, оббогать, оббожать = 1. оббогати, оббогати, обгасати, обганяти, (зазираючи скрізь) — обнікати. — Обгасав увесь двір. — Обнікав скрізь — нігде нема.

2. обганяти, випережати, обігнати, випередити.

Обваживать = 1. обводити.

2. обвозити.

Обваливать, обвалить, ся = 1. обвалювати, обсіпати, обвалити, обсіпати, ся.

2. розвалювати, розвалити, ся.

Обваливать, обвалить, ся = викачувати, вікачати. — Викачати тісто в борошні.

Обваль = 1. обвалювання, розвалювання.

2. проваль. — Там таке глибоке проваль, що й дна не видно.

3. д. **Лавина**.

Обваривать, обварить, ся = обварювати, опарювати, опшарювати, обварити, опарити (С. З. Л.), опшарити, ся (С. Л.), тісто — запарити. — Опшарив руку окропом. С. Л. — Крикнув, як опшарений. н. пр. — Як опарив ся на молоці, будеш дуть і на холодну воду. н. пр.

Обварной, обварный = обварений, запарений.

Обвастривать, обострять, ся = загострювати, загострити, ся.

Обващивать, обвощать, ся = навощувати, навощити, ся.

Обвезти = обвезти.

Обвернуть, обвертывать, ся = обгорнути (С. Л.), обвинити (С. З. Л.), увинити (С. Л.), завинити, обгортати, обвивати, увивати (С. З.), завивати, ся. — Обгорнув гарненько рушником тай поніс. — Не рубай мене голою шабелькою — обвини її червоною китайкою. н. п. — Гусельня увинула ся в павутину. Кр.

Обвертка = 1. обгортання, обвивання, завивання.

2. обгортка, окладина (С. Жел.), палятурка.

Обвертеть = д. **Обвернуть**.

Обвести, обводить = обвести, обводити. — Обвести каменною стіною = обмурувати.

Обветшавать, обветшать = старіти ся, зі(по)старіти ся, спорохніти, потрухти. — Хата ще нічого, та підвалини спорохніли. Кн. — Покривля на хаті потрухла. Кн.

Обвивальница = д. **Вьюнокъ а**.

Обвивать, обвить, ся = обвивати, обповивати, обвити, обповити, ся; обхоплювати, обхопити; обсукувати, оплітати, обсукати, обплести. — Дивлюсь, аж хміль за гілку зачепив ся, а трохи згодом глядь — всю рожу обповив. Гр.

Обвинение = обвинувачування, обвиня (С. Жел.). — Ложное обвинение = наклеп.

Обвинитель, ница = обвинитель, ка (С. Жел.), завинитель, ка (С. Жел. М. В.), обвинуватель, ка (так саме і в чеській мові).

Обвинительный = обвинувательний.

Обвинить, обвинять, ся = обвинуватити (С. З. Жел.), повинуватити, завинуватити, обвинити (С. Жел.), обвинувачувати, повинувачувати, винуватити (С. Л.), обвиняти, ся (С. Жел.). — Можу себе обвинуватити в таких вчинках, що краще б мій матері й на світ мене не родити. Ст. Г.

Обвиняемый = винувачений. С. Л.

Обвиненный = обвинувачений, повинувачений (С. Л.), винуватець. — Після присуду винуватця закинули до келії самітної. Кн.

Обвиснуть = обвиснути, пообвисати.

Обвить = д. **Обвивать**.

Обводить = д. **Обвести**.

Обвозить = д. **Обвезти**.

Обволакивать, обволочь = 1. обволікати, обволікти. — Обволік круг хати, та годі кинув.

2. заволікати, заволокти. — Місяць заволокло хмарами.

Обвораживать, обворожить = чарувати, очаровувати, зачарувати, очарувати, причарувати, вчарувати; ману пускати, напускати (С. З.). — Ой я жито не сіяла — само воно родить, козака не чарувала — сам до мене ходить. н. п. — Ой ти, дівчино, чарівниченько! причарувала мое серденько! н. п. — На тебе десь ману в Литві навели. Гр.

Обворожительный = чарівний. С. Л.

Обворовать, обворовывать = обікрасти, обкрасти, обкрадати.

Обворожать = д. Обвораживать.

Обвороженный = очарований, зачарований.

Обворожить = д. Обвораживать.

Обвострить = д. Обвастривать.

Обвоищать = д. Обваиживать.

Обвыкать, обвыкнуть = привикати, звикати (С. Аф.), привычаювати ся, привикнути, звикнути (С. Аф.), привычаіти ся, обговтати ся (С. Л.), оговтати ся (С. З.). — Чи привикла, сестро, та на чужині жити? Ой хоч не привикла, та треба привикати. н. п. — Привичаюсь до недовлі, що один на світі, як билина в чистім полі, останусь тужити. Ос. — Та вже вона тут з нами оговтаєть ся. С. З.

Обвѣвать, обвѣять, ся = 1. обвівати, обдувати, обвіяти, обдуть, пообвівати, пообдувати, ся. — Вітер пообвівав усі квітки.

2. обвівати, обвіяти, ся. — Обвіяли усе жито.

Обвѣчать, ся = звичати, ся (С. З. Л.), повинчати, ся, одружити ся, шлюб взяти, на рушничку стати і т. д. д. під сл. Бракъ — Сочетаться бракомъ. — Там я світ Божий побачила і на рушничку стала. Кн.

Обвѣсить = д. Обвѣшивать 2.

Обвѣстить = д. Обвѣщать.

Обвѣсь = невѣрна вага

Обвѣшать = д. Обвѣшивать 1.

Обвѣшивать, ся = 1. обвішувати, обчепляти, пообвішувати, пообчепляти, ся. — Обвішала всю шию намистом.

2. обважувати, обважити, пообважувати. — На три хвоти мене обважив.

Обвѣщать, обвѣстить = обвіщати, опові-

щати, обвістити (С. З.), оповістити (С. З.). — Через послів своїх обвістили. Л. В.

Обвѣять = д. Обвѣвать.

Обвѣзать, обвѣзывать, ся = обвѣзати, обвѣзувати, ся.

Обвѣливать, обвѣлить = вѣяліти, обвѣяліти.

Обгдѣти, обгдѣживать, ся = обпоганити, опоганити, обпаскудити, опаскудити, обкаляти, поганити, паскудити, каляти, опоганювати, ся і т. д. — Паршива вівця всю отару поганить. н. пр. — Погана птиця, що свог гніздо паскудить. н. пр. (Пр. д. ще під сл. Осквернять).

Обгдѣивать, обгонѣть, обогнѣть = обганяти, переганяти, випережати, обігнати, перегнати, випередити.

Обгибать, обогнѣть = обгинати, обігнути, зігнути.

Обгйбъ = д. Изгйбина.

Обгладывать, обглодать = обгризати, обгризти.

Обгладживать, обгладить = обгладжувати, обгладити. — Обгладив шерсть коневі.

Обгладывать, обгладѣть = обглядати, обдівляти ся, обглядіти, обдівити ся. (Пр. д. під сл. Осматривать).

Обгнивать, обгнить = обгнивати, обгнити, пообгнивати.

Обговаривать, обговорить = д. Оговаривать 2.

Обговоръ = д. Оговоръ.

Обгонѣть = д. Обгдѣивать.

Обгорать, обгорѣть = обгоряти, обгоріти, опаляти ся, опалити ся.

Обгрызать, обгрызть = обгризати, обгризти, пообгризати.

Обгрызокъ = недогрызок.

Обдавать, обдѣть, ся = обливати, обліти, ся. — Обдѣть вѣромъ = обпáрити, ошпáрити, опáрити. — Обдало жаромъ

= в жар кинуло. — Обдало холодомъ = мороз проняв.

Обдѣривать, обдарить = обдаровувати, обдарувати, пообдаровувати.

Обдѣргать, обдѣргивать, ся = 1. обсмикати (С. Л.), обсінати, обшмóргати, обсмикати, обсѣпувати, обшмóргувати, ся, пір'я, волосся — обскубти, обскубувати, ся, гилочка — обчухрати, обчухрувати, ся. — Обсмикана хатня стріха, розвалена клуна. Пч.

2. осмикати ся, підтикати ся, осми-

кати ся, підтикати ся. — Осмикала ся, тоді й вийшла. Кр.

Обдирало = здірщик (С. З.), здірця (С. З. Л.), драпіка (С. З. Л.), обдерілул, дерілюд (Лев.), сіпака.

Обдирательство = здирство, драпіжство, лупіжство, ша́рпання, ша́рпаніна. С. З.

Обдирати, ободрати, ся = драти, обдирати, здирати, облуплювати, шарпати, ся, обідрати, обдерти, зідрати, подрати, облупити, ошарпати, обшарпати, пошарпати, ся, (шкуру з вівці або що) — облілувати, (лично з шкурки на тілі) — обшморгнути. — По виницях шляв ся, ошарнав ся, обідрав ся. н. п. — Пошарнав ся весь об шепшину. Кот. — Увесь об колочки подрав ся. Кот. — Облущив кору.

Обдирний (про зерно) = облущений, шеретований.

Обдувало = шахрай, дурісвіт і д. Обманщик.

Обдувати, обдуть, ся = 1. обдувати, обдівати, обдуть, ся.

2. дуріги, обдурювати, зводити і д. Обманувати.

Обдумувати, обдумати = обдумувати, міркувати (С. З. Л.), мізкувати (С. З. Л.), об(роз)мірковувати, об(роз)рахувувати (С. З.), обмишляти, розважати (С. Л.), метикувати, крутити мізком, обдумати, об(роз)міркувати, об(роз)мізкувати, об(роз)рахувати, розважити, обміслити, роскинути головою. — Давай він метикувати: як би запомогти. Кн. — Обміркував усю справу. — Щоб по своїй уподобі всякий обрахував. С. З. — Послухайте: роскиньте головою, зараз би по Водохрищах і на рушничок. Кн. — Обміслим краще все це: коли і чим ми краще можемо до мети сягнути? Ст. Г.

Обдумування = обдумування, міркування.

Обдуманий, но = обдуманий, обміркований, но і т. д., з розвагою. — Се треба зробити не зря, а з розвагою. С. Л.

Обдѣлать, обдѣлывать, ся = обробити (С. Л.), уробити (С. Ш.), оправити, управити (С. Ш.), повроблювати, повправляти, обробляти, оправляти, уроблювати, ся (С. Ш.). — Управляти образ в рамці. С. Ш.

Обдѣлывать, обдѣлять, обдѣлять, ся = обділяти, обділяти, ся.

Обдѣлка = 1. оброблювання, оправляння.

2. оброба, обрóbка, опра́ва. С. Л. — На іконі ніякої обробки нема. Кр. — Взяв він

шаблю — вся оправа викована з золота. С. С. п.

Обезглавить, обезглавливать = зігнути, стяти, одтяти, стина́ти, одтинати́ голóву, про кількох — постинати, повідтинати. С. З. — Стяли йому головочку; ходім, сестро, до домочку. н. п. — Головку буйнуку одтяв. Кот. — Шаблі з піхов виймайте, з пліч головку стинайте. н. д.

Обездѣнжить = вибитись з гробшей, з копійки. — Рад би допомогти, але зовсім вибив ся з гробшей.

Обездолить = обездóлити, знедóлити, сьвіт зав'язати.

Обеззаботиться, обеззабочиваться = збу́ти ся, збувати ся кло́поту.

Обезлюди́ть = віллюднити, спусто́шити. — Напади Татар виллюднили Галицьку Русь. Бар. О.

Обезлюди́ть = віллюдніти, обезлюди́ти (Кн.), ізлудніти, опустіти, спустіти.

Обезкуражить, ся = збентежити, ся. С. Аф. З. Л. — Збентежила ся річ Латина. Кот.

Обезнадѣжывать, обезнадѣжить, ся = збавляти, збавити надії, тратити, утратити, стратити надію.

Обезнародить-дѣть = д. Обезлюди́ть-дѣть.

Обезображывать, обезобразить, ся = пі́вечити, поні́вечити, ся, гідити, огідити, ся.

Обезопасить = забезпечити.

Обезоруживать, обезоружить = роззбро́ювати, роззбро́їти.

Обезнамятъ = стра́тити пам'ять.

Обезпеченіе = забезпечення, зару́ка. — Хай буде зарука не хибна для нас, що сьвітло душі не згасить в нас м'яки. Чайч. — Гроші взяв, а на заруку кожух покинув жилові. Кн.

Обезпечивать, обезпечить, ся = вбезпечува́ти, забезпечува́ти, у(о)безпечати́ (С. Ш.), запобігати́ (С. З.), вбезпечити, забезпечити, ся, запобігти (С. З. Л.). — Депутация виказала надію, що цісарь охоронить і забезпечить права руського народу. Бар. О. — Ой я тебе, мій миленький, не убезпечую. н. п. — Треба було убезпечити Шевченкових родичів. Кн. — Ми запобігли, од зчливих приятелів міочу перестороги. Мазепа. С. З.

Обезплоди́ть = віяловити. — Земля віяловила, без гною нічого не родить. Кн.

Обезпоко́ивать, обезпоко́ить, ся = турбува́ти, стурбува́ти, потурбува́ти, затурбува́ти, розтурбува́ти, ся. — Гридь

був задуманий та стурбований. Лев. В. — Вибачайте, що потурбував вас.

Обезси́ливать, обезси́литель, ся = виси́ляти, знеси́лювати, ви́силити, знеси́лити, ся. (Д. ще **Изнемога́ть, Изнури́ть**). — Почне висилати своє тіло поклонами, по-стом. Бар. О. — Згода зміцняє, а незгода знесилює. Зіньк.

Обезси́лѣть = ви́силити ся, збеси́лѣти, знеси́лѣти ся, ви́снажити ся, захля́сти, знемо́гті ся і т. д. д. **Изнемо́чь і Изнури́ть ся**. — Народ ізнеміг ся, висилив ся і приишк. Кн. — Чоловік за два тижня знеміг ся, став сам не свій. Прав. — Робинзон збесилів і ледве міг робити. Чайч. — Інакше було таке виснажене після недугу, що од вітру валить ся. Кн.

Обесла́вить, обесла́вливатель = осла́вити, обнесла́вити, осла́вляти.

Обесу́дить, обесу́живать = осу́дити, осу́ждати, суди́ти. — Ой як я маю до тебе ходити, коли нас вороги та будуть судити. н. п.

Обезу́мѣть = збожево́лити (С. Л.), обезглу́здіти (С. З. Л.), зду́рити (С. Аф. Л.), оду́рити (С. З.), знавѣ́сити, з глу́зду зсу́нути ся, обожево́лити (С. З.), дочасно — стеря́ти ся. — Вона так обезглузділа, що... С. З. — З перелику стеряв ся, стоїть стовма і язиком не поверне. Кн. — І Наталка так обезглузділа, що любить запропастившого ся Петра! Кот.

Обезчѣ́стити, обезчѣ́чивать = збезчѣ́стити, зганьбі́ти, безчѣ́стити, ганьбі́ти.

Обезья́на, Simia = ма́впа, ма́лла (С. Жел.), ма́впочка. — Раз мавпа в дзеркалі забачивши... Ст. Б. — На старість мавпочка недобачати стала. Ст. Б.

Обезья́нничать, обезья́нствовать = малюва́ти. С. Жел.

Обезья́нство = малюва́ння.

Оберега́тель = вартівник, охоро́нець.

Оберега́ть, ся = берегти́, ся (С. Ш.), стерегти́, ся (С. З.), пильнува́ти, вартува́ти (С. З.). — Береженого і Бог береже. н. пр.

Обере́мѣть = д. Забере́мѣть.

Оберну́ть, оберты́вать, ся = 1. д. Обверну́ть.

2. перегорну́ти, перегорта́ти (на пр. листи в книжці.)

3. огля́нути ся, озирну́ти ся, огляда́ти ся, озирати́ ся. — Іди та не озира́й ся. (Д. ще **Огля́дываться**).

4. поверну́ти ся, поверта́ти ся, верта́ти ся. — Швидче вертай ся до дому.

5. оберну́ти ся, оберта́ти ся.

6. перекину́ти ся, перекида́ти ся. — Відьма перекинула ся клубком, тай покотила ся. н. к.

Обёртка = д. Обве́ртка.

Обеча́йка = обща́йка (сита). С. З.

Обжа́ловать = оскаржи́ти.

Обжа́ть, обжига́ть, ся = обжа́ти, обжигна́ти, пообжигна́ти, ся.

Обжѣ́чь, обжига́ть, ся = 1. опе́кти (С. З. Л.), обпекти́, обпика́ти, ся, опали́ти, обпалі́ти, обпалува́ти, ся, (волосся, шерсть то-що) — обш(с)малі́ти, обш(с)малува́ти, ся, (окропом або чим рідким гарячим) — опари́ти, ошпари́ти, ошпарюва́ти, ся. С. З. Л. Жел. — Не грай з огнем, бо опалиш ся. н. пр. — Не клади приску до опеченого, воно й так болить. н. пр. — Омшав волосся. — Кричить, як ошпарений. н. пр. — Сам, як опарений, кричав. Кот.

2. ви́палити, ви́палува́ти, ся. С. Аф. Л. — Випалувати цеглу, горшки.

Обжига́ть, ся, обжи́ть, ся = обжига́ти, обжи́ти, ся, ожити́ ся (С. З.), обси́діти ся.

Обжига́ние = обпалува́ння; ви́палува́ння.

Обжига́ть, ся = д. Обжѣ́чь, ся.

Обжигъ = 1. д. Обжига́ние. 2. д. Ожѣ́га.

Обжигна́ть, ся = д. обжа́ть, ся.

Обжираться, обожраться = обжирати́ ся, обтрі́скувати ся, обже́рти ся, обтрі́скати ся, обло́пати ся, обре́нати ся (С. З.), облупі́ти ся. — Так обтріскав ся галушок, що ледве дیشه.

Обжо́га = д. Ожѣ́га.

Обжо́ра = прожо́ра (С. Л.), проі́сть (С. Л.), ненаже́ра (С. Жел.), жереті́й, жеру́н (Кр.), жеру́ха, брѣ́вкало (С. Ш.), по́йдаило, пена́йда (С. Жел.).

Обжо́рливость, обжо́рство = обжи́рство, ненаже́рливість, обжи́рність, обжи́рливість (С. Жел.), нена́жир (С. Жел.), нена́сіть, нена́йдність (С. Жел.).

Обжо́рливый = прожо́рливий (С. Л.), ненаже́рливий (Фр.), ненажи́рливий (С. Жел.), ненаже́рный (С. Жел.), обжи́(е)рливий (С. Жел.), проі́сний (С. Л.), нена́йдливий, нена́йсний (С. Жел.). — Чоловічина він проісний, сиде до страви — аж тремтить та ість. Кн.

Обзаве́дѣние = обзаві́д.

Обзаве́сті, обзаводи́ть, ся = обзаве́сті, обзаводи́ти, ся, пообзаводи́ти, ся, (ха-

зайством) — охазяїнувати ся, огрунтувати ся.

Обзирать, обозрѣть = озирати, обзирати (С. З.), оглядати (С. Л.), переглядати, озирнути (С. З.), оглядіти, переглядіти. С. З. Л. — От пішов я город озирати. К. Ш.

Обзираться = озирати ся, оглядати ся, оглядувати ся. С. З. — Озирай ся на задні колеса. н. пр.

Обзоръ = 1. оглядання (С. Л.), озирання. 2. огляд (С. Жел.), погляд (С. З.), перегляд (С. Л. Жел.). — Зробивши огляд письменства... Кн. — Погляд на українську словесність. К. Х.

Обзывать = узивати. С. Л. — Вона ж його лас, п'яницею узиває. н. п.

Обивать, обить = 1. оббивати, одбивати, одлуплювати, пооббивати, оббити, одбити, одлупити. — Вітер пооббивав усі яблук. н. о.

2. оббивати (С. Пар.), оббити, побивати, побіти (С. З. Л.), гвіздками — цвяхувати, вицвяхувати, шальовкою — шалювати, вишалювати, драбню для щекотурки — решетити, решетувати, вирішетувати. — **Обивать, обить пороги** = вчашати, внадитись (до кого). — **Обить крылья** = прибіоркати.

Обиваться, обиться (про одіж) = обтріпувати ся, обтріпати ся.

Обивка = оббиття. С. Жел. Пар.

Обида = образа (С. Ж. З. Л.), ураза (С. З. Ш.), здр. уразка (С. Ш.), кривда (С. З.). — Ох і тяжко та образа уразила серденько Милошу. Ст. С. п. — Бракує жовчі, щоб оддячить за гірку образу. Ст. Г. — **Не дасть себя въ обиду** = не дасть собі в кашу наплювати. н. пр.

Обидный, но = образливий, у(в)разливий, во (С. Ш.), кривдний, но. — Вразливе слово від дітей гірше болячки — не заживає. н. пр. — Це кривдно для мене буде. Лев. В.

Обидчивость = образливість, у(в)разливість.

Обидчивый = образливий, у(в)разливий (С. Л. Ш.).

Обидчик, ца = напасник, ця (С. З. Л.), кривдник, ця, скривдитель, ка (С. Ж.).

Обидѣть, обижать, ся = образити, ся (С. З. Л.), уразити, ся (С. Л. Ш.), скривдити (С. Л.), укривдити, окривдити (С. Л.), ображати, ся (С. З. Л.), уражати, ся

(С. Л.), кривдити, укривжати (С. Л.), обиждати (С. З. Л.). — Хто тебе роздратував, образив, на кого ти розлютив ся. Ст. С. п. — Вже хто мене уразить, так моє серце вже не обернеть ся до нього. Федь. — Інфамією ображали міщан. П. Могила. С. З. — Хто кривдить людей, той кривдить своїх дітей. н. пр. — Шкода має бути укривженому плачона. Ст. Л. — До вбогих, до покривджених дідове серце теплом сцілющим било ся. Кн. — Всяке обідає, а воно й не змагнеть ся. С. З. — Я образив тебе, друже, — вибач. Ст. Г.

Обидає = роскіш, достаток, їжі — ласівка, листя, овочу — їясота, ряснота (Кн.), свігу — свіжниця, сили — буйність. — Сього літа, дякувати Богу, на яблук така ряснота, що й листу не знати. Кн. (Д. ще під сл. **Изобилье**).

Обиловать = д. **Избыточествовать**.

Обильный, но = достатний (С. Пар.), гойний (С. Ж. З.), про лист, овоч — рясний, но, про насіння — сім'янистий, то, про бростки — броснатий, то, про ліс — лісний, лісно, про звіра — звірний, звірною, про гриби — грибний, грибно. — Що прийде весна красна, буде вся наша голода рясна. н. пр. — У нас дуже звірно. Сп. Чайч. — І не сказати як грибно; вже краснюків та синяків і не береш, тільки самих боровиків. Кн. (Д. ще під сл. **Изобильный**).

Обиноваться, обинуться = д. **Колебаться** 2.

Обинякъ, частіше обиняки = обиняки.

С. Жел. — Безъ обиняковъ = навпростець, без соромі казка. — **Обиняками** = наврогад, манівцём. — Навдогад буяків, щоб капусту дали. н. пр. — Як почув таку відповідь Марко, бачить сам, що манівцем не можна, тай почав вже навпростець до його. Ст. С. п.

Обирало, обираха = д. **Обдирало**.

Обирательство = здирство.

Обирать, обобрать = 1. збірати, зібрати, пірри — дра́ти, оскубати, оскубти.

2. оббірати, обдирати, обібрати, обідрати, облупити. — Заманили його в карти грать і геть чисто облупили.

Обирки = вибірки.

Обита́ище = оселя (С. З.), житло (С. З. Л.), жили́я (С. Л.), обієтя́ (С. З.), домівка. (Д. під сл. **Жилище**).

Обита́тель, ница = д. **Жи́тель, ница**.

Обита́ть = жити, пробувати, мешкати (С. З.). — Д. під сл. **Жити**.

Оби́тель = 1. д. **Обита́ище**.

2. монасти́рь.

Обітельскій = монастирський.

Обійть = д. Обивать.

Обиходъ = обихід, обихідка (С. Жел.). — Може якого шага торгував би, то й було б на обихідку. н. к. — Що треба на обихідку. Чайч.

Обкальвать, обколоть, ся = 1. обколівати, обрубувати, обколоти, обрубати, пообколівати, пообрубувати.

2. обшпильовати, обтікувати, ся, обшпилити, обтікати, ся, пообшпильовати, пообтікувати, ся.

Обкапывать, обкапать, ся = обкапувати, обкрапувати, обкапати, ся і т. д., пообкапувати, ся і т. д.

Обкапывать, обкопать, ся = обкопувати, обкопати, ся, пообкопувати, ся.

Обкарнать = обчикріжити, обчухрати, приборкати. — Щоб крилець хто не обчухрав. Гр. — Приборкані крила.

Обкатить = д. Обкачивать.

Обкатывать, обкатать, ся = 1. об'їзжати, об'їздити, ся. — Санки добре об'їздилися.

2. обкачувати, викачувати, обкачати, викачати, ся. — Обкачав ся в піску. — Треба викачати тісто.

Обкачивать, обкатить, ся = обливати, облити, ся.

Обкидать, обкидывать = обкидати, обкидати. — Обкидати землю. — Лиць обкидало = виспало, оприщило, виприщило на виду, обкидало лице.

Обкладывать, обложить, обкласть, ся = 1. обкладати, окладати, обкласти, ся, пообкладати, ся, дерниною — обдернувати, камінням — обмурувати. — Пообкладав ся книжками тай пише.

2. обшивати, обшити, ся (по краях), облямовувати, облямувати.

Обклеивать, обклеить, ся = обклеювати, обліплювати, обклеїти, обліпити, ся, пообклеювати, пообліплювати. — Всі стіни зараз обліпили. Кот.

Обклейка = 1. обклеювання, обліплювання.

2. обклéйка.

Обковырять = обколупати. — Обколупав кругом, та й кинув.

Обколачивать, обколотить, ся = оббивати, оббити, пооббивати, ся.

Обколоть = д. Обкалывать.

Обкопать = д. Обкапывать.

Обкормить, обкармливать, ся = обгоду-

вати, обгодовувати, ся, худобу чим шкодливим — опасті. — Обгодували дитину, то й болить живіт.

Обкоситься = обкосити ся, пообкосювати, ся. — Я вже обкосив ся. — У нас уже всі пообкосювали си.

Обкрадывать, обокрасть, обкрасть = обкрадати, обікрасти, пообкрадати.

Обкусывать, обкусать = обкусювати, обгризати, обкусати, обгризти.

Облагать, обложить, ся = 1. д. Обклады-
вать.

2. облягати, оточати, облягти, оточити, обступати, обступити. — Гей уже ж наші славні Запорожці та й невеселі стали, гей облягли їх, облягли Москалі та й усіма сторонами. н. п. — Обступили город Умань, поробили шанці. н. п. — Енсь уже зближав ся до городка, що Турн обліг. Кот.

3. накладати, накидати (податки), наложити, накінути, оподаткувати, митом — обмітити.

Облагодѣтельствовать = багато добра кому зробити, облагодіяти. (С. Жел.).

Облагороживать, облагородить = облагороджувати, облагородити, облагородити. С. Жел.

Обладание = володіння (С. З. Л.), владання, облада.

Обладатель, ница = володарь, обладарь, ка. С. Жел.

Обладать = володіти, владати (С. Жел.).
обладувати (С. З. Жел.).

Облаживать, облазнить = облазювати, облазити, вілазити.

Облаживать, обладить = обладжувати, облагодити (С. З.), обладити, у(в)ладнати (С. Ш.), у(в)порядкувати (С. Ш.), у(в)ладнувати.

Облако, здр. облачко = хмара, хмарина, здр. хмарка. хмаронька (С. З. Л.), оболók (С. З.). — Твоє сонце світить ясно, мов давно в хмарі. К. Ш. — За сонцем хмаронька пливе. К. Ш. — На небі оболoки заступили сонце. Кв. — **Перистые облака** = баранці, молоді. — Слова „Перистые“ вони не розуміють, треба сказати, що то молоді. Кв.

Обламывать, обломать, ся = обломлювати, обломити, ся, гилки — чухрати, обчухрати, низові гилочки або листя — обпасинкувати, сухе що — обтropicити.

Облапа, рос. Asarum europaeum L. = конитень, копитець, копитці, копитняк,

підлістник, підолішник, підорішник.
С. Ап.
Облапати = облапати, обмацати.
Облапошувати, облапошити = обдурювати, обдурити, пошити у дурні, підчиркити.
Обласкати = обласкавити, обмилувати, приголубити. — Тремтіла йдучи до неї, а вона мене приголубила. Кн.
Областной = крайовий.
Область = край, країна. С. Л. — Свій край, як рай, чужа країна, як домовина. н. пр.
Облатка = оплатка.
Облачатъ, ся = одягати, вдягати, убирати, ся (С. Ш.). — Диякон повинен епископа до служби Божої убирати. Б. Н.
Облачєніє = 1. одягання, убирання.
2. убір, одєжа (церковні).
Облачко = д. **Облако**.
Облачний = 1. хмарний, хмурий. — У дівчини серце, як літнєє сонце, хоч воно хмарне, хмарнесеньке, та тепле, теплесеньке. н. п.
2. хмаровий.
Облегати, облєчь = д. **Облагати** 2.
Облегати, облегати, ся = шльгувати, улєгшувати (С. Ш.), лєгшати (С. Л.), полєгшати (С. Л.), одлїгнути (С. З. Л.), полєгчати (С. З.), пошїжати (С. Л.).
Облєчєніє = шльга (С. З. Л.), вїдлєгота (С. Л.), полєгкїсть (С. Л.), полєгчення, полєкшіння, одлїга (С. З. Л.), улєкшування (С. Ш.), попуск, попуст (Ос.), ослїба (Л. С.). — В день тобі молю ся, Боже, Ти не чуєш, одвернув ся; і в ночі я тихо плачу — шльги од тебе не бачу. К. П. — Годі міні за кінними братами уганяти, час міні козацьким ногам шльгу дати. н. д. — Багато втерпіла і ніякої шльги не дізнала. К. Св. П. — І почув полєгкїсть на душі, почув утіху, до матері пригортаючись. Зїньк. — Манїфест надїлив чимало полєгкостїв. Кн. — Та дай Боже здоров'ячко нашому цареві, що він зробив полєкшіння нашому кравєві. н. п. — Угамував ся, став міні попуск попускати. Ос. — Ані смерті, ані попуску. н. пр.
Облєдєніть = обмєрзнати. — **Облєдєнїлий** = обмєрзлий.
Облєкати, облєчь, ся = одягати, убирати, одягати, убирати, ся. — **Облєчь влїстью** = надати силу, право.
Облєтати, облєтєть = 1. облїтати, облєтїти; вилїтати. — Ластівка облєтїла круг хати. — Тільки вернув ся, миттю облїтав усіх родичів.

2. опадати, обсипатись, опасти, пообпадати обсипатись. — Листя опадає. — У зеленому садочку обсипалось листя — нема, нема од милого ніякої вісти. Чайч.
Облівати, обліть, ся = обливати, облітати, ся, влітати ся (С. Л.), облїляти (Под.), окропом — обларювати, опарювати, ошпарювати, обпарити, ся і т. д. — обливати ся, заливати ся слєзами, проливати слєзи. — Подиви ся, ще зіронька тільки заняла ся, а ти ж, моя голузонька, слїзми облила ся. н. п. — Ой вийду я на могилу, кругом подивлю ся, як згадаю про ту волю — слєзами залю ся. н. п.
Облівина = д. **Горбиль**.
Облізувати, облизати, ся = облізувати ся, вилїзувати, обсмоктувати, облизати, ся, вилізати, обсмоктати ся.
Облікъ = обліччя, вид. С. Л.
Облінять = полиняти, про волосся, пірря, шерсть — вилиняти, облізати.
Облінять, облінути = обліцяти, обліцнути.
Облицевати = облицювати.
Облицати, облічати = виказувати, виявляти, доводити, обліцати (С. Жел.), виказати, виявити, довести, облічати.
Облічитель, ница = облічитель, ка (С. Жел.), виказчик, доказчик. ця. — І облічителя жорстоких. К. Ш.
Облобизати, ся = обцїлувати, поцїлувати, ся.
Обложєніє = облїга, обложєння. С. З. Л.
Обложитъ = д. **Облагати**.
Облїй = ожеледь, ожелєда, ожелєдїця. С. З.
Облокачиваться, облокотїться = обпірати ся, сїпрати ся, обпєрти ся, спєрти ся. — Спєрла ся на поручні. Кр. — Обпєр ся на віяно. — **Облокотїсь** = обпєришсь, спєришсь, на злїгах. — Сидить біля столу на злїгах, голову підпєр. Кн.
Обломати = д. **Обламывати**.
Обломокъ = од(від)ломок (С. З.), улїмок (С. Ш.), вломок, виломок, палиці або що — цурїналук (С. З.), цурпалок (С. З.), оцїнок (С. З.), посудини — черепок зб. черєпця, скла — с(ш)клянка.
Облопаться = д. **Обожраться**.
Облукъ, частїше здр. облучєть = полудрабок. — Я на і задивив ся — полудрабок уловив ся. н. п.
Облунало = д. **Обирало**.
Облупати, облупивати, облупити, ся = облуплювати, облупити, ся.

Облыгáть, оболгáть = обрѣхувати, обрехати.

Облыжний = брехливий.

Облысѣть = облісіти, відісіти.

Облѣзати, облѣзть = облязати, облізати, облізти. — Обліз рачки. — Смушок обліз.

Облѣпѣтися = обледащити, зледащити, розледащити (С. Л.), розлінувати ся (С. Л.).

Облѣпѣха, рос. Hippophæ rhamnoides L. = плоховник, щец. С. Ап.

Облѣпѣть, облѣпливать, облѣплять, ся = обліпити, обліплювати, ся, вальками глини хату — обвалькувати.

Облѣбѣть = обмилувати.

Обмáзати, обмáзывать, ся = обмáзати, вимáзати, обмáстити, вимáстити, дьогтем, салом — обшмарувати, вапною — обвапнувати, вальками глини — обвалькувати, грязюкою — обкаляти; обмáзувати, ся і т. д.

Обмáкивать, обмакну́ть = вмóкати, умóчати (С. Ш.), вмóчати, умóчувати, у(в)мóчити. С. Ш. — Їжте, умочайте, на друге вибагайте. н. пр. — Хоч у попів кусок умочу, та солодко з'їм. н. пр.

Обмáлывать, обмóлоть, ся = обмéлювати, обмóлоти, ся, вимéлювати, вимóлоти, ся. — Жорна добре обмóлоли ся. — Цей млин обмéлює (або: вимéлює) в день...

Обмáнный = облудний.

Обману́ть, обмáнывать = обдурити (С. З. Л.), одурити (С. З. Л.), здурити, піддурити (С. З. Л.), обманити (С. Л.), оманити, омити (С. З.), обмáрити (Сп.), отуманити, ошахрати, ошахувати, ошукати (С. З.), обморочити, в шóри убрáти, у дурні пошити, москаля підвезти, дурити (С. Л.), обдурювати (С. Л.), обмáнювати (С. З.), туманити (С. Л. Ш.), отумáнювати, морóчити (С. Л.), обморóчувати, підмáнювати, ошукувати (С. З.), звóдити, піддурювати, багатьох — передурити, передурювати. — Брехати і обманювати других — од Бога гріх, а од людей сором. Кот. — Не дуріте дітей ваших, що вони на свѣті на те тільки, щоб панувать. К. Ш. — І премудрих немудрі одурять. К. Ш. — Не здуріш аптекаря купервасом. н. п. — Сьвіт запалить ся, бо мужик цигана ошукав. н. пр. — Не гріх дорого продати, гріх на мірі ошукати. н. пр. — Купуючи чи продаючи, чи не ошукав кого? Б. Н. — Тал надія значно нас омила. Л. В. — Треба його провчить,

щоб не піддурював чужих жінок. Кот. — Москаля ти підвіз, так тим я тут і погибаю. Дум.

Обману́ться, обмáнываться = омити ся (С. З.), помити ся, огулити ся, оманути ся, обмину́лити ся (С. З.), іронично — хватити шилом пáтоки, облизня піймáти, омити ся і т. д. — Я тільки омилена була тією надією. Кп.

Обмáнчивый = облудний (С. З. Л.), омільний, зрадливий (С. Л.), звóдний (С. Л.). — Який тепер сьвіт облудний: сьвітить, а не гріє. н. пр.

Обмáнщикъ, ца = дурисьвіт, ка (С. З. Л.), ошукáнець (С. З.), ошукáч, облудник, шахрай (С. З.), баламут, звóдник. — Ми всі дурисьвіти, не звіряй ся нікому. Ст. Г.

Обмáнщикій = облудний (С. З.), ошукáньський (С. З.), шахрайський.

Обманъ = облуда (С. З.), ошукáнство, ошукáння (С. З.), шахрайство (С. З.), óшук, дурисьвітство (С. Л.), обмáна (С. З. Л.), підмáна (Кр.), омáна. — **Обмáнь чувствъ** = манá (С. Л.), омáна (С. З.), марá. — Лестною облудою покритий. Скоропадський. С. З. — Облуда будь од нас одлюдна. н. пр. — Доти шахраював, доки за своє шахрайство устрив в лабети. Кп. — Добра мої одібрані обманою. Л. В. — Не слухаючи оман мятєжничих. Мазепа. С. З. — Серце не хотіло тому вірити, не хотіло ламати ту чудовну оману, ту фантастичну облуду. Мир. — Весело здавало ся од чарівничої омани поета. К. Х.

Обмарáть, обмáрывать, ся = обкаляти, покаляти, закаляти, ся, обкалювати, ся, позакáлювати, пообкалювати, ся. — Всю одежу покаляв чорнилом. — Дитина обкаляла ся.

Обмáсливать, обмáсливать, ся = 1. обмáслити, обмáстити, вимáстити, об(ви)мáслювати, обмáщувати, ся.

2. заялóзити, засмáльцовати, заялóжувати, заялóжувати, засмáльцóвувати, ся. С. Аф.

Обмáтывать, обмотáть, ся = обмóтувати, обвивати, обмотáти, обвивути, обвити, ся.

Обмáхивать, обмахну́ть = обмáхувати, обмахну́ти.

Обмахну́ться = 1. обмахну́ти ся.

2. д. Обману́ться.

Обмáчивать, обмóчить, ся = 1. обливáти, обмóчувати, обліти, обмóчити, пообли-

ва́ти, пообмо́чувати, ся. — Поливаючи квітки, і самі пообливали ся.

2. умоча́ти, умока́ти, у(в)мо́чувати, у(в)мочі́ти, у(в)моча́ти. С. Ш. — Умочи в олію. — (Д. теж під сл. **Обма́кивать**).

3. упи́суювати (С. Ш.), ри́бу лови́ти, успи́кати ся, упи́сати ся (С. Ш.), успи́яти ся. — Дитина упи́сала ся.

Обмащива́ть, обмості́ть, ся = обмо́щува-ти, обсте́лювати, обмості́ти, обстелі́ти і т. д. д. **Мості́ть, ся**.

Обмежева́ть, обмежу́вати, ся = обме-жувати, обмежо́увати; розмежува́ти, розмежо́увати, ся.

Обмелѣ́ть = помі́літи, обмі́літи, помі́ль-шати.

Обмерза́ть, обмерзну́ть = обмерза́ти, об-мерзну́ти, обмерзти, пообмерзати.

Обметати́, обмести́ = обміта́ти, обмести́, пообміта́ти. — Пообмітай скрізь, щоб чи-сто було. — **Обметало́ лице́** = д. **Обки-дало**.

Обмета́ть, обмѣтыва́ть = обкидати, заригува́ти, обрубі́ти, обкида́ти, зариго-вувати, обру́блювати. — Обкидати петлі. — Я до ладу заригувала, а вона як сіпо-нула нитку, так шитво і розлізло ся. Кн.

Обмѣтица, обмѣтки (борошна) < обмѣ-тиця (Сп.), чого иньшого — сьмі́ття. С. Л. — Де вже їм до пишенишого тіста, коли й обмѣтиці нема. н. пр. Д. ще під сл. **Мука́**.

Обмина́ть, обмя́ть, ся = 1. обми́нати, обмі́няти, уто́птувати, утопта́ти, обто-ло́чити, ся. — Обміняти постелю. — У-топта́ти сіно.

2. проі́зжа́ти, проі́здити. — Кінь засто-яв ся — треба проі́здити.

Обмира́ть, обмерѣ́ть = обміра́ти, зомлі-ва́ти, умлі́вати (С. Ш.), обмерѣ́ти, зомлі-ти, умлі́ти (С. Ш.). — З жалю умлі́вав. н. п.

Обмишени́ваться, обмишени́ться = 1. не-влуча́ти, невлучи́ти, непопада́ти, непо-па́сти в мету́, промахну́ти ся.

2. д. **Обма́нываться і Оби́баться**.

Обмога́ться, обмо́чься = о(ви)д́ужувати, о(ви)чу́нювати, о(ви)д́ужати, о(ви)чу́-няти (С. З.), обмогти́ ся. — Тяжко був слабый, тепер по троху видужує. — Коли б міні́ обмогтись, та упи́ять поволоктись. н. пр. — Д. ще під сл. **Выздоравли́вать**.

Обмозгова́ть = обміркува́ти, обміркува́ти.

Обмока́ть, обмо́кну́ть = обмока́ти, обмо́к-нути, ізмо́кнути. — Ізмок як вовк, ізмера як пєс. н. п.

Обмолачива́ть, обмолоти́ть, ся = обмоло́-чувати, обмолоти́ти, ся, не розвизуючи сно́пів — обкалатува́ти, око́лотувати, обкалатати́, око́лотити́.

Обмолвѣ́ться, обмолвлѣ́ваться = обмови́-ти ся, помилі́ти ся в реча́х.

Обмо́лвка = помі́лка в слова́х.

Обморозѣ́вать, обморозѣ́ть = обморозю́-вати, обморозі́ти.

Обморокъ = обміра́ння (Кн.), мло́сть (С. З.), млі́сть (С. Жел.). — Па́дати, упа́сть въ обморокъ = умлі́вати, умлі́ти (С. Ш.), зомлі́вати, зомлі́ти (С. Аф. Л.), обміра́-ти, обмерѣ́ти (С. Жел.). — Скоро пенька теє вздріла, упала на землю та й зомлі-ла, н. п.

Обморочива́ть, обморочѣ́ть = д. **Обма́-нывать**.

Обмості́ть = д. **Обмащива́ть**.

Обмота́ть = д. **Обма́тывать**.

Обмочѣ́ть, ся = д. **Обма́чивать, ся**.

Обмошени́чать = ошахра́ти (С. Л.), об-шахрува́ти, обду́рити, обмахлярува́ти і д. **Обману́ть**.

Обмундирова́ть = справити фо́рменну о-дежу.

Обмучи́нься = убороти́ти ся. С. Ш.

Обмыва́ть, обмы́ть, ся = обми́вати, об-ми́ти, ся, білизну — опи́рати, обпи́ра-ти, опра́ти, обі́прати. — Буду прачку наймати, такі свої дрібні діти буду опи́ра-ти. н. п. — Ой там стоїть Марійка тай плаче: ой хтож мого Нєстіра опраче. Ой не стій, Марійко, тай не плач, закатай ру-кава, тай опрач. н. п.

Обмы́вки (з милом) = мі́лини, змі́ли-ни, обмі́лки, після миття посуду або що — помі́й.

Обмы́кать = 1. обті́пати. — Обті́пати ко-ноплі́.

2. обтрі́пати, обі́драти, обша́рпати. — Геть чисто обтрі́пала спідницю.

3. оббі́гати, обгаса́ти, обни́кати. — Об-бігав скрізь — ні́где нема його.

Обмы́каться = 1. обтрі́пати ся, обі́дра-ти ся, обша́рпати ся.

2. обте́рти ся в сьві́ті, між людьмі́, ви́людити́.

Обмы́лки = мі́лини, змі́лини, обмі́лки.

Обмы́локъ = обмі́лок, омі́лок.

Обмы́ть = д. **Обмы́вать**.

Обмы́літь = обчеркну́ти, обвести́ кре́й-дою.

Обмѣ́на = заміна́, обмі́на, замі́н, ви́мін, промі́на, міньба́. (Д. під сл. **Вымѣ́нъ** і

Мѣна). — Приобрѣтенное мѣною = обмінок.

Обміняв, **обміня́ти**, **обміня́ти**, **ся** = обмінювати (С. Аф.), вимінювати (С. Аф.), замінювати (С. Аф.), промінювати, обміняти, **ся**, заміняти, **ся** (С. Л.), заміняти, **ся** (С. Аф.), виміняти, проміняти, **ся**. — Виміняв шило на шайку. н. пр.

Обміня́ць = д. Мѣновщикъ.

Обміня́ = д. Мѣна.

Обміривать, **обмірять**, **обмірять**, **ся** = обмірювати (С. Л.), умірювати (С. Л. Ш.), обміряти, **ся**. — Обміряв хату навкруги і все записав скільки з улиці і з двора. — Купець обміряв на цілий аршин.

Обміръ = обмір.

Обмягча́ть, **обмягча́ти**, **ся** = м'ягчити, зм'ягчати, м'якшати, пом'якшати, мнягчити і т. д.

Обмя́кнуть = пом'якнути, зм'якнути.

Обмя́ = д. Обминать.

Обнадѣжива́ть, **обнадѣжить** = подавати надію, забезпечати, о(у)безпечати (С. Ш.), подати надію, забезпечити, упевнити (С. Ш.). — Ой я тебе, мій миленький, не убезпечу. н. п.

Обнажа́ть, **обнажа́ти**, **ся** = оголювати, заголювати (С. Аф.), обголювати, оголіти, заголіти (С. Л.), обголіти, **ся**. — Оголилося поле од серпа й коси, нігде й приліпнись крапельці роси. В. Ш. — **Обнаже́нный** = оголений, голий, заголений. — Ховай голе тіло! н. пр. — Та не по штанах, а по голому тілу вибив. Кн. — **Обнажа́ть са́блю** = виняти шаблю з піхов. — Шаблі з піхов виймайте, тіло моє порубайте. н. д.

Обнаро́дыва́ть, **обнаро́довать** = оголошувати, оголосити (С. Л.), ознаймувати, ознаймити. С. З. — От сі універсали оголосили перед народом. Маркович. С. З. — Ве́ім, кому відати належить, ознаймуем і осьвідчаем. С. З.

Обна́руже́ніе = виявлення.

Обна́ружива́ть, **обна́ружить**, **ся** = виявляти (С. Л.), виказувати, визнача́ти (С. З. Л.), висвідчувати, виявляти (С. Л.), виказати, визначити, **ся**. — Не велів він нічого того виявляти, що міні казав. Ч. К.

Обна́шива́ть, **обно́сить** = 1. обно́сити, обно́сѣти. — Почали обно́сити коро́вай гостям. 2. обно́шу(сю)вати, обно́сити. — Обно́сив чоботи, тепер не так мулять.

Обна́жѣть, **обна́жить** = знижа́ти, понижа́ти, знизити, понизити.

Обнима́ть, **обня́ть**, **ся** = 1. обніма́ти, обніма́ти (С. Л.), обня́ти, обня́ти, **ся**. 2. обгорта́ти, огорта́ти, загорта́ти, обхоплювати, обніма́ти, обгортну́ти, обхо́піти, пере́йма́ти, переня́ти. — А смуток тяжкий обгортає мене. Чайч. — Не знав, де мuku велику подіти і лихо, що нас обняло. Чайч. — Жах його переваяв, азык йому руба став з остраху. Кн. — Обняли його думки та гадки та журба некуча. М. Вов. — **Обня́ть дѣло** = збагну́ти. С. З.

Обнища́ть, **обнищева́ть** = з'убо́жѣти (С. Л.), з'убо́жѣти **ся** (С. З.), знищи́ти **ся**, обголі́ти, перевести́ся на зли́дні, убо́жшати (С. Ш.), убо́жестві́ти (С. Ш.). — Д. під сл. Обѣди́ть.

Обно́ва, **обно́вка** = обно́ва, новина́. — На Великдень на соломі проти сонця діти гралась собі крашанками, тай стали хвалитись обновами. К. Ш.

Обнові́тель, **ни́ца** = онові́тель, ка. — Він не зродив ся оновителем нашого життя. Кн.

Обнові́ть, **обновля́ть**, **ся** = онові́ти, понові́ти (С. Л.), віднові́ти, оновля́ти (Кн.), поновля́ти, відновля́ти, **ся** (С. Ж.). — Свіжа краса природи обхоплює і оновляє мене. Кн. — В церкві горів золотом оновлений іконостас. Кн.

Обновле́ніе = оновле́ння, поно́ва (Кн.). — Може чаеш оновлення? К. Ш.

Обно́сѣти, **обнесѣ́и** = 1. обно́сѣти, обно́сѣти. — Сьвятощі круг церкви тричі обнесли. 2. городі́ти, обгороді́ти, тино́м — тини́ти, обтини́ти. С. Ш. 3. обрі́хувати, обреха́ти.

Обно́сѣный = брехли́вий. — Брехливі речі.

Обно́сокъ = (одежі) — ви́носки, лахма́нина (С. З. Пов.), обувя́ — шкарба́н, шкарбу́н, мн. шкарбу́н (С. З.), хутряно́ї одежі — шкару́піль.

Обно́хати, **обно́хива́ть** = обно́хати, обно́хувати і д. Ніюхати.

Обня́ть, **ся** = д. Обнима́ть, **ся**.

Обо = д. О.

Обобра́ть = д. Обира́ть.

Обогати́ть, **обогаша́ть**, **ся** = збогати́ти, **ся** (С. З. Л.), збогати́ти, збогаша́ти, **ся**, багати́ти (С. Аф. Л.). — Той життя своє складає, щоб науку збогати́ти, той у темряві ко́нає і живе, щоб їсти й пити. Сам. — Пожитками збогатились. С. З. — Збогашали ся шарпашиною добр турецьких. Л. В.

Обогаше́ніе = збогаше́ння, збогаше́ння (С. Л.), убогаше́ння (С. З. Ш.).

Обогна́ть = д. Обганива́ть.

Обогну́ть = д. **Обгиба́ть**.

Обоготворе́ніє = обожання. С. Жел.

Обоготвори́ти, обоготвори́ть = обожити, обожати (С. Жел. Пар.), убожестви́ти (С. Ш.), убожествля́ти.

Обогрѣва́ть, обогрѣ́ть, ся = огріва́ти, нагріва́ти, огріти, зігріти, нагріти, обігріти, погріти, ся. — У вдівоньки серце, як зімнеє сонце — хоч воно світить, світити та не гріє. н. п. — Сонце глянуло із неба й землю всю німую обіграло, ростопило і сніги і кригу. Чайч.

Ободвѣрена = одвірок, одвірки. С. З. — А наймичка у порогу вхопилає руками за одвірок. К. Ш.

Ободворѣ, у виразі „дворѣ обо дворѣ“ = суміжно, двір з двором, двір коло двора.

Ободокъ = обідець (С. З. Л.), обвідка, у решета — обчайка (С. Л.).

Ободра́ть = д. **Обдира́ть**. — **Ободранний** = обідраний, обшарпаний, обдертий, про чоловіка, що в обідраній одежі дивився ще під сл. **Оборванецъ**, про дерево, шкуру — облуплений, луплений, обідраний. — Коза-дерева пів бока луплена. н. к.

Ободри́ти, ободра́ть, ся = підбадьорити, заохотити, додати дѣху, сили, відваги, бадьорити, заохочувати, додавати дѣху і т. т., підбадьорювати, ся, куражити, ся. — Думки підбадьорували її до боротьби. Кн.

Ободѣ, ободокъ = 1. обід, здр. обідець, обідок, мн. обіддя. С. З. — Шия така, хоч обіддя гни. н. пр.

2. д. **Ободокъ**.

Оббе = д. **Оба**.

Обожать = д. **Обоготвори́ть**; коха́ти ревно.

Обожданіє = д. **Ожиданіє**.

Обождать = д. **Ожидать**.

Обожженний = опалений, опечений, окропом — опарений, ошпарений, про целу — випалена, пеньок — огарь. — **Обожженное мѣсто** = опік, опарилина, опечене, опарене. (Д. Ожѣа).

Обожра́ться = д. **Обжираться**.

Обозна́ться = опізнати ся, вклепати ся.

Обознача́ть, обознача́чить, ся = визначати (С. З.), позначати, означати, визначити (С. Л.), позначити (С. Л.), означити, ся (С. Л.). — На пашпорті не визначено — на скільки він. Кр. — Нехай гаразд визначать наші межі. Кн.

Обозничий, обозной = обозний. — Полковий обозний. С. З.

Обозрѣватель = оглядач.

Обозрѣва́ть, обозрѣ́ть = огляда́ти (С. Л.), озирати́ і д. **Обзирать**.

Обозрѣніє = д. **Обзоръ**.

Обозъ = 1. валька. С. Аф. — Назустріч валька чумаків, паровиць кільканадцять. — Прийшов до чумаків, до вальки. С. З.

2. обоз, табор. (С. Ш.). — Бо пильні листи маю, їду до обозу. н. п. — Козаки недалеко табором етали. Л. В.

Обби = шпалєри, шпалєрі. С. З. Л. — Стіни шпалєрами пообклеювані.

Оббойма = вірвант (С. Аф.), урвант (С. Ш.). — Вірвант одбив ся і трохи не загубилась нина з колеса.

Оббоймица = 1. гніздб (в котрому блок крутить ся).

2. обрѣч (залізний, на палі, щоб вона не розбивалась, як забувають бабою).

Оббойна, частіше мн. оббойны = жужелиця.

Оббойный = шпалєрний.

Обойти́, ся = д. **Обходить, ся**.

Обойщикъ, ца = обивач, ка. С. Пар.

Обокра́сть = д. **Обкра́дывать**.

Обокъ = обік (С. З.), збоку, побік. — Побіг його жіночка небога. К. Ш.

Оболакивать, оболочъ = обволікати, заволікати, обволотіти, заволотіти. — Небо заволокло хмарами.

Оболванивать, оболванить = 1. обтісувати, обтесати.

2. дурити, обдурювати, обдурити, пошити у дурні.

Оболга́ть = обрехати.

Оболдѣть = ошаліти. Кр.

Оболочка = 1. д. **Обвертка** 2.

2. шкурка, шкурочка, толубець, плівка, плівка, плінка.

Оболта́ть = д. **Обалтывать**.

Обольститель, ница = спокусник, ця (С. Жел. Пар.), зводителъ, ка (С. Жел. Пар.), баламут, ка (С. Жел.). — Ой ви хлопці баламути, баламути всього світа, баламутять наші літа. н. п.

Обольстительный, но = зваблівий, во, ваблівий, во, привабний, принадний, но. — Усе так звабливо, що тільки б здасть ся радів. Чайч. — Як зирнули на красу ваблыву, зашарілись, понімили з чуда. Ст. С. п. — Гонив геть принадві мрії про роскіш. Лев. В. — (Д. ще під сл. **Завлека́тельный**).

Обольща́ть, обольстѣть = зваблювати, зводити (С. З.), знажувати, у(в)лещати (С. Ш.), спокушати, принажувати, приманювати, зманювати, підводити, зва-

бити (С. З.), зна́дити, у(в)лестити (С. Ш.), прина́дити (С. З.), підвести, спокусити (С. З.). — Розумом лукавим, а чи словом чарівним, облесним звабив до гріха стидкого. Ст. Г. — Спокусив дівчину. Кн. — Дурна була, він мене і зманив, а тепер... Кн. — Бачу добре, що він підводить її до гріха з ним... мовчу. Не підведе, думаю. Кн.

Оболющеніє = ва́ба, прива́ба, прина́да, прина́жування, ома́на, ма́на (Пр. д. під сл. **Обмань**).

Оболю́ть = зомліти (С. Аф.), умліти (С. Ш.), омліти, обімліти, омертвіти, отёрнути. — Зомлів Марко. К. Ш. — Серце з жалю умліває, н. п. — Я од страху отерпла. Кр.

Обоня́ніє = нюхання, нюх. С. Жел. Пар. К. Св. П. — Добрий нюх має — почув поживу. С. Л.

Обоня́ть = нюхати, чу́ти, по вітру, про собак — ві́трити (С. Л.), ню́шити (Чайч.). — Носом чув, де горілка.

Обора = воло́ка, частіше мн. воло́ки (С. Аф. З.), обора́и (С. З.). — На що ти уповаєш? Чи на свою шапку бирку, що шовком шита, вітром підбита, а зверху дірка? Чи на свої постоли боброві, що волокни шовкові у в односталь з валу? н. д. — Обори валові. С. З.

Оборачивать, оборотить, ся = 1. оберта́ти, переверта́ти, перегорта́ти, оберну́ти, переверну́ти, перегорну́ти, ся, — Переверни на другий бік. — Перегорнув кілька листків і почав читати.

2. поверта́ти, заверта́ти, поверну́ти, заверну́ти, ся. — Завертай коней назад. — Та й незабарай ся, за чотири неділеньки назад повертай ся. н. п.

3. обертати, переверта́ти, ся, перекида́ти ся, оберну́ти, ся, перекинути ся. — Хоч як вертись і одступай ся, хоч в віщо хоч перекидай ся. Кот. — Перекинула ся сивою зозулькою, стала кувати в вишневім саду. н. п. Под.

Оборванець, ва́ница = обі́рванець, обі́рванка (С. Л.), обі́дранець, ка, обша́рпанець, ка (С. Л.), оша́рпанець, ка, дра́нець (Кн.), оша́ра (сп. р.), голодра́нець (С. З.), голодра́бець (С. З. Л.), голоко́лінець, ша́рпак, чка, лахма́й (С. З.), ла́хман, дра́нтюга. — Обі́дранці пішли в танці. ч. пр. — Гляньте: який дра́нець! Сорочка аж світить ся, а штани розлізли ся. Кн. (Пр. д. ще під сл. **Голы́ш**).

Оборванный = обі́драний, дра́ний, обша́рпаний (С. Л.), оша́рпаний, поша́рпаний (С. Л.), обшма́таний, ша́рпаний,

голодра́бий. — Нехай дощ і кри́зь дра́ну свитину січе згорблену працею спину. Чайч. — Убогі́й села, убогий обша́рпаний лю́д. Чайч. — І сама ходила обшма́тана і дочку водила обі́драну. Мир. — Одним одна на ули́ці дитина, поша́рана на їй свитина. Мет.

Оборва́ть, обрыва́ть, ся = обі́рвати, ся, обі́драти, ся, обша́рпати ся, оша́рпати ся, обт́ріпати ся, обрива́ти, ся, обди́рати, ся, обт́ріпувати, ся, пі́рря — обску́бти, лис́тя — чу́храти, обчу́храти, лис́тя знизу — паси́кува́ти. — **Оборва́ться** = уві́рвати ся. С. Ш. — Уві́рвав ся з бантини. — Уві́рвав ся бас. п. пр.

Оборвы́шъ = д. **Оборва́нець**.

Оборка = обора́ка (С. Жел.), обшівка з зборами.

Оборо́на = д. **Защи́та 2**.

Оборо́нѣть = д. **Защи́титѣ**.

Оборони́тельный = д. **Защи́тительный**.

Оборо́тень = пере́вертень (С. З. Л.), ві́дьма́к, вовкула́ка (С. Аф. З. Л.). — Як у полі на могилі вовкулак почує, а сич в лісі та на стрісі недолю вічує. К. Ш.

Оборотить, ся = д. **Обора́чивать, ся**.

Оборо́тливый = меткий, спритний, зру́чний, ру́чий, зворо́тчивий (С. Л.). Пр. д. під сл. **Ловкі́й**.

Оборо́тний = 1. поворо́тний, зворо́тний. — Зворотні коні. С. Л. — Закон не має зворотної сили. Ст. Л.

2. відворо́тний.

Оборо́тъ = 1. поворо́т, зворо́т, зворо́тка. С. Л. — Крутим поворо́том перекинув по́возку. — Туди й відти за день зробив два зворота. — Се дано новий поворо́т в ділі.

2. відворо́т, ви́ворот, виворо́тка. — На відвороті медалі вибито... **На оборо́тъ** = навспі́ак, навзна́к, вспа́к, на́впакі́й. С. З.

Обо́рът, обо́рышъ = ви́бірки, бра́к, пе́гидь. — Усі кра́ці яблука продала, zostали ся самі ви́бірки.

Обосо́бить, обосо́блять, ся = од(від)осо́бити, од(від)рі́зніти, од(від)окро́мити, одосо́бляти, одрі́зняти, відокро́млюва́ти, ся.

Обостри́ть, ся = за́гостри́ти, обго́стри́ти, ся.

Обо́чина = 1. бі́к (шляху, гребі́), в Полтавщині і Харьківщині місце по обидва бо́ки шляху до кана́ви зоветь ся — бу́льва́р. — Звертай з шляху, поїдемо кра́ще бу́льва́ром.

2. баля́си (С. Ш.), бі́льця, по́ручнѣ. С. Л. **Обою́дный, но** = обо́пільний, но (С. З. Л.),

обосторонній (С. Ж.). — Цивілізація — збожук праці не самих лишень мужчин, а обошній. Кн. — Пр. д. ще під сл. **Взаимный**.

2. двозначний, но.

Обоюду = обошньо, з обох боків.

Обоюдострый = гострий з обох боків.

Обпахать, обпахивать, ся = оборати, оббрювати, ся.

Обпиться = д. Опиваться.

Обработать, обработывать = обробити, обробляти. — Хай тільки кожний обробить своє невеличке поле. Сам.

Обработка = оброблювання, обробка, обробіток, тільки про землю і рослину — управа (Гал. С. III.). — Обробка поля. — Цур йому з тим обробітком поля. Кр. — Обробка коптувати ме дорожче, ніж саме дерево. Кр. — Управа тютюну. Гал.

Обравнивать, обра(о)внять = рівняти, зрівнювати (С. Аф.), обрівняти, зрівняти, пообрівнювати. — Закаже, щоб пліхи рівняли під губернатора. К. Х.

Обрадовать, ся = зрадувати, ся (С. Аф. Л.), порадувати, ся, звеселити, ся, зрадіти (С. Аф. З. Л.). — Зрадів старий, як побачив... А зиронька зійшла, усе поле тай освітила, а дівчина вийшла, козаченька тай звеселила. н. п. — **Обрадованный** = зраділий.

Образецъ, образчикъ = зразок, взір, взорець (Гал.), шпиль (С. З.), штиб, кшталт, приклад, показ. — Хотів показати людям зразок до кращого життя. Зінък. — Вона зразок великої любови до народу. Кн. — Вона буза у школі за зразок учительки. Кн. — Одна народна поезія для всіх нас стоїть за віковичний взір. К. Х. — Разом почали росходити ся книжки, де аскетичне життя виставляло ся, яко взорець. Бар. О. — Зроблено на кшталт.

Образина = піка, марміза, мацапюра. С. З. Л. — Пика, як у комлика. н. пр.

Образки, рос. *Агum maculatum* L. = козяча борода. С. Ан.

Образная = каплиця, капличка (особлива кімната з образами, призначена для моління; теж саме і та кімната, де малярі малюють образи).

Образникъ = богомáz. С. III.

Образница = 1. божник, божничок, божниця. С. III. — Намалюю матір, на божник поставлю, на божничок глянущу, матір іспомяну. н. п.

2. каплиця, капличка. С. З.

Образной = образовой.

Образный, но = образний, но, обличли-

вий, во (Кн.). — Бесіда його розважна, обличлива; слухаєш його і сам бачиш те, про що він каже. Кн.

Образованіе = 1. витворення, формування (С. Ж.). — Отаке витворення з маленького жолудя великого дуба свідчить, що... Кн. 2. освіта (С. З.), просвіта, цвѣченія (С. З.). — Самойлович був син святиченника, одержав дуже добру освіту. Бар. О. — Просвіти за плечима не посити. н. пр. — Братства київського, труждаючого ся в цвѣченню молодіжи російської. Ясинський. С. З.

Образованный = 1. витворений, уформований.

2. освітний, освічений. — Метою освічених людей повинно стати наділяти своєю освітою і простий люд. Лев. В. — Поміж освічених людей трапляють ся маловірні або й зовсім без віри. Бар. О. — Петро Могила дбав добре, щоб були освічені святиченники. Бар. О.

Образовать, образовывать, ся = 1. скласти, витворити, виробити, уформувати (С. III.), спорядити, складати, витворити, виробляти, формувати, споряджати, ся. — Виробили ся звичай, як у якому слуцаї треба сѣсти або стати. Бар. О.

2. просвѣтити, освітити, просвѣщати, освѣщати, цвѣчити, ся. — Просвѣтити, кажуть, хочуть. К. III. — Велика громада молодіжи російської в колегіумі моїм знайдуєт ся і в науках цвѣчить ся. П. Могила. С. З.

Образумить, ся = оброзумити, ся (Кн.), оханути ся, охаменѹти ся, схаменѹти ся, прийти до глузду, стямити ся. — Казав тобі: оброзум ся, послухай батька. Кн. — Оброзум, Марусю, свою доню, нехай вона в хмару не заходить. Кн. — Охани ся, не дрони ся, не басуй, Панаску! Макар. — Та що ви верзете? Схаменіть ся! Мир. О. — Та що ти, дурню, оханись! н. к. — Схаменувались ви, та чи не пізно. Ч. К. — Ей, Хведьку, вчись, ей схаменись! Гул. Ар. — Було виробляв таке, що крий Боже, а тепер прийшов до глузду.

Образцовый = зразковий.

Образчикъ = 1. д. Образецъ.

2. обрізок (клястик тканини, паперу або чого иншого на зразок).

О'бразъ = 1. образ, вид, вигляд, постава (С. З.), постава, кшталт, стан. — Образ коханий, святий в думці ізнов оживає. Чайч. — Сам я не знаю, чого серце журба так давила, тільки твій образ один дав йому знову всю силу. Чайч. — Постава свята, а думка злодійська. н. пр. —

Мало вигляд хреста. н. о. — Диявол у людському стані. н. о.

2. д. Ікона.

3. примір, приклад, зразок.

4. спосіб (С. Ж. Л.), побит (С. З. Л.), роб (С. Л.), манір. — Яким би то побитом грошей добути? С. Л. — Ти мене слухай, а своїм робом не роби. н. о.

5. лад, порядок, розпорядок, напрямок. — **Інйімъ образомъ** = інакше, іншим способом. — **Какимъ образомъ** = яким способом, побитом, робом? як? — Яким же побитом Терпелиха з дочкою опинилися в нашій селі? Ког. — **Никоймъ образомъ** = ніяким способом. — **Належащымъ образомъ** д. під сл. **Належащій**. — **Образъ** мислей = напрямок, погляд. — **Равнымъ образомъ** = так саме. — **Такимъ образомъ** = таким побитом, робом.

Обрамить, обрамливать = оправити, упорядити (С. Ш.), уставити, поставити в рядки, в рядці, облямовувати, упорядити, упорядити, уставляти, сгавити в рядки. — Упорядити образ в рядці. С. Ш. — Уставив би її в рядки, сів би та й дивився. н. п. — Погляд синіх облямованих чорними бровенятами очей. Кн.

Обранивать, обронить = губити, утискати, згубити (С. Аф. Л.), загубити (С. Л.), упустити (С. Ш.), посіяти. — Загубив люльку. С. Аф. — Упустив кий. С. Ш.

Обратить, обращать, ся = обернути, повернути, навернути, привернути, обертати (С. З. Л.), повертати, навертати, привертати, ся (Кн.). — Нехай тобі Господь допоможе, де ти ступиш і з речами обернешся. н. п. — Писарь повернений в салдати за шахрайство. Кн. — Зигмунд III. тішився думкою, що йому удалось до останку навернути Русинів до унії. Бар. О. — Магометанам і жидом вірі християнській наверненню. Б. Н. — Жидів привернули до православ'я. Кн. — Не з його головою штудових до православ'я привертати. Кн.

— **Обратить, обращать** **вниманіе** = зауважити, звернути увагу, уважати (С. Л. Ш.), вважати (С. Л.), зважати, звертати увагу, потурати, на кого — окрім тих слів — накинати, намігнати оком, звернути око. — Уважй добре, куди дорога йде. С. Л. — Не вважай на його слова. С. Л. — Тим то я і зауважив на ту фразу. Кн. — Не потурай, коли часом буду смутна. Кв. — Не потурай, молода дівчино, моїй розмовишці, держи розум і ум добрий в своїй головишці. н. п. — А я вже її на-

кинув оком. Кр. — Д. ще під сл. **Вниманіе**. — **Обратиться, обращать** **къ кому** = удати ся (С. Л. Ш.), обернути ся, звернути ся, повернути ся, ударити ся, ткнути ся (Гр.), штикнути ся (Гр.), удавати ся (С. Ш.) і т. д. — Як біда — удавай ся до жидів. н. п. — Ой удав ся до коня словами. н. п. — Коли вдамо ся до аналогії, так... Кн. — Чи не удавав ся до чортів? Б. Н. — Книзі не раз звертали ся у сиравах громадських за порадою до єпископів. Бар. О. — Не хочаючи пристати до Дорошенка, удали ся собі до Хапа кримського. Л. Сам. — Знав до кого і коли треба повернути ся. Кн. — От він і ударив ся до знахорки. н. о. — **Обратить, обращать** **въ ничто** = обернути, повернути, обертати, повертати в нівець. — Ці нештучки можуть обернути в нівець усю славу наших крадців вчинків. Ст. Г. — Д. ще під сл. **Ничто**. — **Обратиться**

въ дымъ = здиміти. — Пропавай, як дим. н. п. — **Обратиться** **во что** = перекинути ся, перевернути ся. С. Л. — А та дитина і перекинула ся гадукою. Кн. — Відьма перекинула ся сорокою. С. Л. — **Обратиться въ бѣство** = кінутись, пустились навітки, навіткача. — **Обращать** **съ кѣмъ** = поводити ся (С. З.), обходити ся, політично — політикувати ся, зневажливо — **поневерять**. — Знала вона, як з ким поводити ся, як заговорити. Ос. — Скрізь пішла чутка, як він поводи́в ся з першою жінкою. Лев. В. — З панами не жила — не знаю, як з ними поводити ся. Кн. — Не бачивши сільського люду, як поводить ся поміж собою. Куліш. С. З. — Слухай брате: за які ти вчинки не гаразд поводи́ш ся зо мною. Ст. Г. — Склались погляди на те, як треба поводити ся з людьми. Бар. О. — Вони політикують ся, а вишком чигають один на одного. Куліш. С. З. — Д. ще під сл. **Обходиться** 1 — **Обращать** **вокругъ** = обертати ся павколо, коло чого, навкруги, кодувати. — Земля коло своєї осі обертаєть ся. Де-що про Сьв. Б. — Планети побічні, кружачи коло планет головних, з ними враз коло зізд сталих кодувають. Зем. — Земля, сама коло себе обертаючись, іще круги сонця ходить. Де-що про Сьв. Б.

Обратно = назад, наспік (С. Ж. З.), поворітьма (С. Л.), навідворот. — Повертай назад. С. Л. — Іхавши поворітьма, заїхав до його.

Обратный = д. **Оборотный**.

Обращение = обертання (С. Ж.), оберненіє (С. З.), повертання, навертання. — Оберненіє своїх сил на Крим. Самойлович.

- С. З. — Навертання до унії. — **Обращє-
ніє съ кѣмъ** = повѣрженія. — **О. съ
кѣмъ имѣть** = д. **Обрацаться съ кѣмъ**.
Обрєвизовати = зроби́ти ревизи́ю, пере-
гляді́ти.
- Обрека́ти, обре́чь, ся** = 1. **признача́ти**.
призначі́ти. — Так уже йому призначено.
2. **обрі́кати ся, зарі́кати ся, обрі́кти
ся, зарі́кти ся, помі́нити ся.** — Обрі-
каєть ся пі́ти в Ки́в. Кр. — Помі́нила ся
поставити свѣчку за 40 копійок. Чайч.
- Обременє́ніє** = **отягчє́ннє**.
- Обременѣ́нный** = **отягчє́ний**. — Прийдіть
до мене всі знеможєні та отягчені, то впо-
кою вас. К. Св. п.
- Обремені́тельный, но** = **важкі́й, ко, су-
ту́жний, сү́тяжний, но.** — Сү́тяжно ста-
ло — роботи побільшало у мене. — Су-
тяжно відбувати стійку. Кн.
- Обремені́ть, обремені́ть, ся** = **заважі́ти**,
обтяжі́ти, обнатужі́ти (Чайч.), **заважá-
ти** (С. З. Л.), **обтяжáти, отягчáти** (С. Л.),
тяжі́ти (С. Ш.). — Сей міні́ хмі́ль не буде
заважати, а буде мойому серцю сьмі́лости
додавати. н. п. — Дурному розум не заважіть.
н. пр. — Там на Січі твоє щастя; не занось
же туди мого серця, бо воно тобі заважить.
К. К. — Не заважить тобі і са-
мому туди сходити. С. Л. — Громади і так
вже обтяжили свої ді́раві кишені. Кн. —
Роботами їх обтяжають, плату, їм належи-
ту, собі беруть. Л. Сам. — Хлі́б в дорозі
не тяжить. н. пр.
- Обречє́ніє** = **призначє́ннє**.
- Обрє́чь, ся** = д. **Обрека́ть, ся**.
- Обривáть, обривѣ́ть, ся** = **голі́ти, обго́лю-
вати, зго́лювати, обголі́ти, зголі́ти, по-
голі́ти, ся, багатьох або всіх — перего-
лі́ти, пообго́лювати.** — Зголив бороду. —
Пообголювали вуси та такі чудні, як Німці.
- Обрисовáть, обрисовывáть** = **обмалюва́-
ти, обмальовувати**.
- Обробѣ́ть** = **зляка́ти ся, переляка́ти ся**.
- Обровня́ть** = д. **Обрав́нивать**.
- Обрѣ́къ** = **чинш**. С. З. Л. — Чинші і всякі
плати мають давати піддані. С. З.
- Оброні́ть** = д. **Обрані́вать**.
- Обросі́ть** = **занєхáти, занєхáяти, занє-
дбáти**. С. З. — Нєхай, нєхай, тай зовсім
занєхашч. н. пр.
- Обростáть, обрості́** = **обростáти, поро-
стáти, обрості́, порості́, (мохом) — мох-
наті́ти**.
- Обрѣ́ть** = **обрѣ́ть, обрѣ́тька**.
- Обрѣ́чный** = **чиншові́й**.
- Обрубáть, обрубѣ́ть, ся** = 1. **обру́бувати**,
обсе́кати, обруба́ти, обсе́кти, (гилля) —
обгинáти, обгя́ти, обчухрáти (С. Л.), по-
обру́бувати, пообгинáти.
2. **обру́блювати, підру́блювати, обру-
бі́ти, підрубити, ся, попідру́блювати.**
— Попідрублювала собі сорочки. Чайч.
- Обру́бокъ** = **оцупок** (С. З. Л.), **ути́нок** (С.
Л. Ш.), **оклє́чок, товстий — коло́да, ко-
ло́дка, тонкий — оцупалок** (С. З.), **пур-
пáлок** (С. З.), **цурупáлок** (С. З. Л.).
- Обру́бъ** = **цямрина** (С. З.), **цебрі́нна; зруб**
(С. Аф. З.). — Цямрину в колодязь опусти-
ли. Ган. Барв. — Через цямрину не легко
воду пити. н. пр.
- Обругáть** = **вї́ляяти** (С. Л.), **налáяти** (С.
Л.), **облáяти, (дуже) — ошпє́тити.** — Ви-
лаю так, що в пельку не полізе. н. пр. —
Облаяти мене, наче послідню п'яницю. Лев.
- Обрусі́ть** = 1. **обтєсáти брус**.
2. **обмоска́лити, обмоскѣ́вити, обкаца́-
пити**.
- Обрусѣ́ть** = **обмоска́лити ся, намоска́ли-
ти ся, змоскѣ́вити ся, змоскѣ́вити ся,**
обкаца́нити ся. — Пани покинули свою
рідну мову і звичаї і змосковчили ся. Бар. О.
— В Московщині́ жив щось лі́т десять і так
обмоскалив ся, що й по свої́му забув.
- Обруча́льный** = **зару́чний.** — **Обруча́ль-
ное кольцо** = **обру́чка**. С. З.
- Обруча́ть, обручи́ть, ся** = **заручáти, зар-
учі́ти, ся** (С. З. Л.), **рушники подава́-
ти, засвáтати, ся.** — **Обручє́нный, ая**
= **заручє́ний, засвáтаний, на.** — Піди,
тай заручєная, ти од нас одлучєная. н. п. —
Ой ти дівчино, заручєная! Чого ти ходиш
засмучєная? н. п. — Гарна дівка, як за-
свátана. н. пр.
- Обручє́ніє** = **зару́ччє** (С. З. Л.), **обру́чи-
ний.** — На заручинах ми вперше поці́лува-
ли ся. Кн. — Перед малженством бувають
заручини, т. є. обі́гница через данні собі
рук і перстней. Б. Н.
- Обру́чикъ** = 1. **обру́чик, у замка** — **дуж-
ка**. Кр.
2. **д. Ободо́къ.**
- Обру́чь** = **обру́ч, здр. обру́чик**.
- Обру́шивать, обру́шить, ся** = 1. **валі́ти,
повалі́ти, завалі́ти, обвалі́ти, ся.** —
Хата завалилась. — Обвалилось риштовання.
2. **про(за)ва́лювати, про(за)валі́ти, ся.**
— Переходив по льоду і провалив ся.
- Обру́шина** = д. **Обва́ль** 2 і 3.
- Обрывáть, обривѣ́ть, ся** = **обко́пувати, об-
копа́ти, ся**.
- Обрывáть, оборвáть, ся** = 1. **обривáти,**

обі́рвати, ся, листя, гілочки — чу́храти, обчу́хувати, обчухра́ти, знизу — па-
спікува́ти. — Обчухує всі дерева. Кр.

2. уривати, увірвати ся (С. Ш.). — У-
вірває ся бас. н. пр.

3. д. Обру́шиваться.

Обрывистый = крутій, крутобѣрегий. —
Днѣпро крутоберегий. К. III.

Обрѣвокъ = урѣвокъ, здр. урѣвочок (С. Ш.), врѣвокъ.

Обривъ = кру́ча (С. Л.), прова́лля, у́рвище (С. Ш.), безке́да (С. З. Ш.), беске́т (С. З.), беске́дина, беске́да (С. Аф.). — Там такі яри та бескеди, що аж страшно. С. Аф. — Над самісінькою Сулою, над самісінькою кручою та глибиною такою, що мабуть там і дна не було. К. Х. — Блукати по скелях і по безкедах. С. З. — То по бескетам то горами. Макар.

Обрызгати, обрызгивати = обрызкати, опрыскати, обхлюпати, обляпати, обрызкувати, ся, воском, стеарином або що — обкапати, ся.

Обрѣзалець = обріза́лець.

Обрѣзаніе = обрі́зання.

Обрізати, обрізувати, ся = обрізати, обрізати, обрізати, обрізати, ся, чинячи, по троху — обчікати, обчікрити, обчікувати, обчікривати. — **Обрізати землю** = одрізати, одмежувати.

Обрізокъ = окра́йка, окра́вок, укра́вок, здр. — укра́вочок (С. III), маленький — обрі́зок, обрі́зочок. — Укравочки на подарочки, обрізочки на цвіточки. н. п.

Обрѣзної = обрѣзаний, обкраяний. — Обрѣзная земля = одрѣзана, одмежована.

Обръзъ = 1. край, бѣрег (С. Ш.). — Книжка з золотими берегами. С. Аф. Ш.

2. ніж, різак (обрізувати книжки).

3. перері́з, зрі́зок, шаплі́к, ширі́твас.
(Д. Ка́дка). — Въ обрѣ́зъ = в мі́ру, без
ли́шку.

Обрѣсти, обрѣсть, обрѣтати, ся = знайти,
знаходити, ся.

Обрѣтѣніе = д. Нахожденіе 1.

Обрѣсѣтѣтъ = обрѣсѣтѣти, обрѣсѣту-
вати.

Обрюзглость = оду́тлість.

Обрѣзглый = одѣтый, одѣтлый, одѣтловатый.

Обрюзгнуть = оду́тим ста́ти.

Обрюхатить = набѣи пѹзо.

Обрюхатѣть = 1. очерева́ти, заваго́ти-ти і д. Забере́менѣть.

2. зробі́тись пуза́тим, черева́тим.

Обряди́ть, обряжа́ть, ся — оправити, по-
порати, упорати ся, опра́вляти, по́ра-
ти, ся, у різників — оббі́лювати, оббі-
лювати́. — Корів подо́жа, товар попо-
рала і годі. Кн. — Оце упоралась коло печі,
коли б швидче обідали. Кн.

Обрядный = обрядовый.

Обрядъ = обряд, звичай, чин, церемонія.
— Весільні обряди. — Він нехтує наш батьківський чин. Кн.

Обса́дїть, обса́жувать = обса́діти, обса́жувати, пообса́жувати. — Обсади, мила, вишеньками двір, щоб не доходив голосочок мій. н. п. — Пообсажував скрізь вербами.

Обса́ливать, обса́лить, ся = обса́лити, ви́салити, ви́шмарувати, обса́лювати, ся і т. д.; ви́ялозити, зая́лозити, засма́льцювати, ся, зая́лозювати, засма́льцб́увати, ся. С. Аф. З. Л.

Обса́сывать, обсо́сать = обсо́мктувати,
обсо́мкати. С. 3.

Обса́харивать, обса́харить = обса́харюва-
ти, общукр́овувати, обса́харити, общу-
крóвати.

Обеселить, обеселять, ся = оселити, осадити, оселяти, осажувати (С. З.). — Наш край людьми осаждали. Скоропадский. С. З.

Обсерваторія = зьвіздárня. С. Жел.

Обсерваційний = доглядний, нагляд-
ний, про військо — чатовий.

Обскаблывать, обскоблѣть = обскромѣ-
жувати, обскромѣдити.

Обставать, обетать = обступати, обступити. — Всі обступили його.

Обста́вить, обста́вливать, ся = **обста́ви-ти, обстано́вити, обста́вляти, обста-новля́ти, ся, риштованням** — **обриштува́ти.**

Обста́ивать, обстоя́ть = сто́ять за ко́го, оступáти ся, заступáти ся за ко́го, оборо́нять, боро́нить (кого), оступи́ти ся, заступи́ти ся, оборо́нить.

Обстановка = обстано́ва, обста́ва, обста́вина, частіше мн. обста́вини. С. Жел. — В театрі обстанови дуже гарні, а остан- не — ка́зна що. Кв.

Обстоятельность = докладність.

Обстоятельный, но = 1. докладный, но.
С. Л.

2. статѣчній, но,

- Обстоятельство** = обста́ва. обста́вина (С. Жел.), обста́но́ва (С. Жел.), око́лі́чність (С. Жел. З.). — Тут випали такі обстави́ни, що в Гетьманщині чу́тно ста́ло ремеслува́ння наро́ду. Кн. — По мо́їх ді́л око́лічності. Кот.
- Обстра́гивать, обстра́гать, ся** = обстру́гувати, обструга́ти, ся. — Обструга́в па́личку.
- Обстра́ивать, обстра́и́ть, ся** = оббудо́вувати, ся, убудо́вувати ся (С. Ш.), оббудува́ти, убудува́ти (С. Ш.), побудува́ти, ся, пооббудо́вувати ся. — Ді́ждали ся і худі́би, по́малу і побудува́ли ся. Федь.
- Обстра́чивать, обстра́чи́ть, ся** = обстеб́о́вувати, обстебнува́ти, ся.
- Обстрига́ть, обстри́чь, ся** = обстрига́ти, обстри́гти, ся.
- Обстрога́ть** = д. Обстра́гивать.
- Обстра́и́ть** = д. Обстра́ивать.
- Обстра́чи́ть** = д. Обстра́чивать.
- Обстра́ливать, ся** = обстра́лювати, ся.
- Обступа́ть, обступи́ть** = обступа́ти, оступа́ти, обляга́ти, оточа́ти, обступи́ти, облягті́, оточі́ти. — Зібра́в війсь́ко 40 тися́ч в мі́сті Жа́ботині́, обступи́ли го́род Ума́нь у і́дній го́дині́. н. п. — При́тисну́ли Туркі́в аж до рі́чки, обступи́ли ті́сно. Ст. С. — Гей́ уже́ ж на́ші сла́вні Запоро́жці́ тай не́веселі́ ста́ли, гей́ обля́гли їх, обля́гли Моска́лі́ та й усі́ма сторо́нами. н. п.
- Обсуді́ть, обсу́ждать** = обмі́ркува́ти (С. Л.), обмі́слити, обмети́кува́ти (С. Л.), об(роз)рахува́ти (С. З.), розва́жити, обмі́рку́вувати, мі́ркува́ти (С. З.), обми́шля́ти, обрахо́вувати, рахува́ти, трахтува́ти, спі́льно на ра́ді — обра́дити. — Гри́цько обмі́рку́вував з лю́дьми гро́мадські́ справи́. Лев. В. — Щоб по сво́їй упо́добі́ вся́кий обраху́вав. С. З. — Тут ва́ни до́вго раху́вали. н. д.
- Обсужде́ние** = обмі́сл, ро́зсу́д, мі́ркува́ння (С. Л.), мети́кува́ння (С. Л.), обра́да (С. З.). — Приве́ртал до того́ ді́ла са́му гро́маду, відда́вав ї́й на ро́зсуд сво́ю думку́. Лев. В. — Угада́й, що́ думати́ буду́? і от то́бі ці́лий ріќ для́ тво́го ро́зсуду́. Руд.
- Обсу́шивать, обсу́шить, ся** = обсу́шувати, обсу́шити, ся.
- Обсу́щать, обсу́щать, обсу́щать, ся** = обсу́шувати, обсу́шувати, ся; огу́лити, ся, про́щита́ти, ся.
- Обсыпа́ть, обсу́пать, ся** = обсу́пати, обсу́пати, ся.
- Обсыха́ть, обсу́хнуть** = обсу́хати, обсу́хнути́, зве́рху — приси́хати, присо́хнути́,
- про́ грия́юку — протря́хати́, протря́хну́ти. — Ще́ мате́рине́ мо́локо на́ губа́х не́ обсо́хло. н. пр. — Присо́хне, як на́ соба́ці. н. пр. — Тро́шки протря́хло — те́пер мо́жна і в до́рогу.
- Обсе́вать, обсе́ять, ся** = обсе́вати́, засе́вати́, обсе́яти́, засе́яти́, ся. — Засе́яв 2 де́сятині́. — Лю́ди вже́ обсе́яли́ ся.
- Обсе́вки** = ви́сі́вки. С. З. — Ми́ниха ви́сі́во́к зако́лотила́. К. Х.
- Обсе́вокъ** = обсе́в, огрі́х. — Гляди́, щоб обсе́вів не́ було́, засе́вай до́бре. Ніс. — **И я не́ обсе́вокъ въ́ по́лѣ́** = і́ я не́ абі́-що́, на́ що́ не́буду́ зда́м ся.
- Обсе́дать, обсе́сть** = обсе́дати́, обсе́сти́.
- Обсе́кать, обсе́чь, ся** = обсе́ка́ти, обти́нати́, обру́бувати́, обсе́кти́, обтя́ти, обру́бати́. — Обсе́кти́ ка́мінь. — Обтя́ти су́чкі́.
- Обсе́мнить, обсе́мнять, ся** = засе́яти́, засе́вати́, ся. (Д. Обсе́вать).
- Обсе́сть** = д. Обсе́ждать.
- Обсе́чка** = обсе́ка́ння, обти́на́ння, обру́бува́ння.
- Обсе́чь, ся** = д. Обсе́кать.
- Обсе́ять, ся** = д. Обсе́вать, ся.
- Обта́ивать, обта́ять** = обта́ювати́, розта́вати́. обта́яти́, розта́нути́ (С. Л.). — Ві́кна́ було́ до́же на́мерзли́, а те́пер тро́хи обта́или́. — Лі́д розта́в.
- Обта́чивать, обта́чать** = обшива́ти, облі́йти (пришива́ючи одно́ до дру́гого).
- Обта́чивать, обта́чи́ть** = обто́чувати́, обто́чити́ (про́ то́ка́рські́ ви́ро́би).
- Обтека́ть, обте́чь** = обті́кати́, обте́кти́.
- Обтере́ть, обтира́ть, ся** = обте́рти́, обтира́ти, ся. — Обте́р ру́ки. — Тро́шки по́мі́ж лю́дьми обте́р ся.
- Обтеса́ть, обтё́сывать, ся** = обтеса́ти, обті́сувати́, ся.
- Обтё́ска** = обтё́сува́ння.
- Обтира́ть** = д. Обтере́ть.
- Обти́рка** = 1. обти́ра́ння.
2. сти́рка (ганчі́рка для́ обти́ра́ння).
- Обтово́й** = гу́ртовий. С. З. Л.
- Обто́мъ** = гу́ртом (С. З. Л.), нагу́рт, вгу́рт, огу́лом (С. Л.). — Ку́пив гу́ртом. С. З. — Гу́ртом де́шевше́ буде́. н. пр.
- Обто́чи́ть** = д. Обта́чивать.
- Обты́кать, обты́кать** = обти́кати́, обстро́млюва́ти, обті́кати́, обстро́мити́.
- Обтя́гивать, обтяну́ть, ся** = 1. обтя́гати́, обтя́гти́, ся. С. Л.

2. розтягати, витягати ся, розтягти ся, витягти ся.

Обтяжка = обтягання. — **Въ обтяжку** = в обхват, як обліто.

Обтяжній = обтягнутий.

Обувальний = обувальний, взувальний.

Обування = обування, у(в)зування (С. Ш.). — Наймитку! Чого ти так рано встав? — Та я то одяганням, то обуванням надолужу. н. пр.

Обувать, обути, ся = обувати, зобувати, у(в)зувати, назувати, вбувати, обути, зобути (С. З.), взути, назути, узути, ся (С. Ш.). — Обувсь, одівсь, підперезавсь, тай зовсім зібравсь. н. пр. — Та взуй жовті черевички, пошукай свої сестрички. н. п. — Винчала ся та Палажка, винчала ся, в червоні чобітки узувала ся. н. п. — Назула без панчіх панички. Кот. — Шкапові чоботи назув. Кот. — **Одѣть изъ сапоговъ въ лапти** = зніщити, перевести на злідні, пустити в старці.

Обувь = обув'я (С. Жел.), обув (С. Жел.), обуття, узуття (С. Ш.), стопцьоване — вилопок, вилопток, шкарбун, шкарбуні, сап'янове — сап'яніці, з жовтого сап'яну — жовтінці. — За собою дружечки веде — 700 ще й 15, та всі у сап'яніцях. н. п.

Обугливать, обуглить, ся = обпалювати, обпалити, ся.

Обуживать, обужить, ся = ўзити (С. Ш.), з'ўзити, поўзити.

Обуза = глоба (С. Л.), клопіт, тягарь, тягота (С. Ш.), морозка. — Та й глоба оці діти!

Обуздать, обуздывать = 1. загнuzдати, загнuzдувати.

2. вгамувати, приборкати, вчинити, зупинити, вгамовувати, зупиняти.

Обузить = д. Обуживать.

Обуревать, ся = д. Волновать, ся і Колебать, ся 1.

Обуть = д. Обувать. — **Обутый** = обутий, зобутий (С. З.), у(в)зутий, озутий. — Взутий, а слід босий. н. пр. — Дітки зобуті, зодягнені. С. Л. — Озутий в драпі постели. Кот.

Обусловить = умовити, обставити умовами. — **Обусловленный** = умовлений.

Обухъ = 1. обух (С. З.), надовбень. — Плетью обуха не перешибешь = головою мура не пробьш. н. пр.

2. тупиця, тушак, тупірь. С. Ш.

Обучать, обучить, ся = у(в)чити (С. Ш.),

нау(в)чати, нау(в)чити, ся. — Оттак то ви навчатесь у чужому краю! К. Ш.

Обучение = навчання, наука, учення (С. Ш.). — Просив маляра взяти його в науку. Кн. — Віддав сина в науку до шевця.

Обуять = обхопити, опанувати.

Обхаживать, обходить = обходити, обіходити, віходити. — Обійшов круг хати. — Виходив скрізь.

Обхаркать = обхаркати, понахаркувати.

Обхватить, обхватывать = обхопити (С. З.), обхоплювати, обхопляти (С. З.).

Обхватъ = обійма, обіймище (С. З.), обіймиця. — Дуб товстий, мабуть, обіймищів двоє або троє буде. К. Х.

Обходительность = у(в)вічливість (С. Жел. Ш.), звичайність, привітливість.

Обходительный = звичайний, у(в)вічливий (С. Жел. Л. Ш.), привітливий (С. Жел.), обіходливий (С. Жел.). — Хорошу, чепурну та звичайну дівку. К. З. о Ю. Р.

Обходить, обойти = 1. обходити, обіходити, обійти. — Обійшов двір.

2. обминати, випережати, обминати, випередити. — Ми їх обминули коло села.

Обходиться, обойтись = 1. обіходити ся, обіходити ся, поводити ся (С. З.), обертати ся, обійти ся, поведи ся, обернути ся. — Буде на неї дивитись з презирством, обходиться з неповагою. Кот. — Я хочу, щоб з мною поводили ся ввічливо. Лев. В. — Ще з молодю привичав ся він поводити ся з людьми холодно, не привітно. Лев. В. — Вони добре між собою поводять ся. — Як би ти ласково обійшовсь зо мною, то я б нагодувала тебе. Кот. — (Д. ще **Обращаться съ кѣмъ**).

2. обіходити ся, обійти ся. — Обійдеть ся циганське весілля і без марципанів. н. пр. — Вже без жиди не обійдеть ся. н. пр.

Обходъ = 1. обход, обїзд, обїздка, обмінка. — Тут не можна проїхати, треба в обїзду повернути на ліво.

2. обход, дозор. — Тут саме наскочив дозор — його й схопили. — У нас тепер що ночі дозор ходить, то з того часу в містечку тихо.

Обхождѣніе = д. Обращѣніе съ кѣмъ.

Обчесать, обчесывать = обчесати, обчисувати.

Обчѣсть = д. Обсчитать.

Обчищать, обчищать, ся = обчистити, обчищати, ся.

Обшанцовать, ся = поробити, покопати шанці, окопати ся шанцями. — Обшанцювали город Умань, поробили шанці. н. п.

Обшаривать, обшарить = обшарювати, обшарювати, обшарити, обшарювати, вишарити.

Обшаривать = обшарювати, у млині — обшарювати.

Обшаривать, обшарить, ся = обшарювати, обшарити, ся.

Обшаривать, обшарить = обшарювати, обшарити, краї одягу, на пр. тесьмою — лямувати, облямювати, облямювати (С. З.), торочками — торочити (С. Ш.), оборочити. — Сидить вона, торочить рушник, сама й торочки сплела. Кн.

Обшаривать = 1. обшаривання.

2. обшаривка, мережана на пр. у сорочки — ліштва, по краях одягу, на пр. тесьмою — лямівка, з торочок — торочки, мережана на кінці рукавів — чохла. — Тому ж сьвяткам з лиштовою пошили сорочечку. К. Ш.

Обшаривать = розвальні (широкі санки, вистелені в середині лубом).

Обшаривать = обшарювати (С. Жел.), просторність (С. Жел. Пар.), розлогість (С. З. Л.).

Обшаривать, по = обшарювати, по (С. Жел.), просторний, по (С. Л. Пар.), великий, розлогий (С. Л.), широкий. — Так пара голубів невинних летять спастись в лісах обшаривих. Кот.

Обшаривать = д. Обшаривать.

Обшаривать = закарваш (С. З. Л. Пав.), закарваш (С. Аф. З. Л. Жел.), карваш (С. З. Л.), вилога (С. Жел.). — Закарваші у каптана тож дві. Кв. — А карваші штурковані попришивані. Л. Сам.

Обшаривать = лігати ся, спілкувати ся (С. Ж.); водити ся, знати ся. — Він усе з панами водить ся. — Знай ся кін з конем, від з волом, а свиня об тин, коли нема з ким. н. пр.

Обшаривать = спільно (С. З.), поспіл, поспілі (С. Л.), поспілу (С. З. Л.), вкуші, гуртом, разом. — А братія спільне кожного року мають вибирати з межі себе старших. (Чин Львов. Братства. С. З.).

Обшаривать = товариський (С. Пар.), братський.

Обшаривать = спілкування (С. Ж.); знайомість. — Имѣть обшаривать = д. Обшаривать.

Обшаривать = громадянин, товариш, часом навіть — братчик, як от в церковних братствах або на Запорожжі.

Обшаривать = громадянство, суспільство. — Перевага особистості над

громадянством. Бар. О. — Минала пора тих завзятих поривань, що турбували наше суспільство. Лев. В.

Обшаривать = громадський (С. Аф. З. Л.), суспільний, товариський (С. Ш.), обчеський (Лів.). — Не то громадського, а й свого діла головою не подужаю. К. Х. — Громадська рада — Богу відрада. н. пр. — Причини такої неприхильності криють ся в релігійних і суспільних обставинах. Бар. О.

Обшаривать = громада, товариство, суспільство. — Акціонерное, комерческое, промышленное общество = д. Акціонерная компанія і Асоціація. — Сельское общество = громада. (С. Аф. З. Л.). — Общество церковное = братство.

С. Ш. — Общество знакомых = товариство (С. Ш.), кумпанія, бесіда. — Ученое общество = наукове товариство. — Громада — великий чоловік. н. пр. — Яка громада — така її рада. н. пр. — Зібралася кумпанія, невеличка, але чесна. н. п. — Наукове товариство імені Шевченка у Львові.

Обшаривать = громада. С. Л. — Церковная община = братство. — Еврейская община = кагал. С. З.

Обшаривать = громадський, громадянський. С. Л.

Обшаривать, общинаать, ся = общинувати, общинувати, общинувати, общинаати, общинути, общинути (на пр. пірра), общинувати (на пр. листочки або гілочки).

Обшаривать = товариський. — Він чоловік товариський — завжди поміж людьми і вміє з людьми поводити ся.

Обшаривать = спільний (С. З. Л.), загальний (С. Жел.), огульний, гуртовий, сумісний, умісний, окупний. С. Л. — І ні один, що мав, не казав, що се його, а було в них усе спільне. К. Св. П. — Забудь мене! Нехай гадання про долю спільною минути. Пч. О. — Вільний вибор спільного короля для Литви і Польщі. Бар. О. — Бери ся до спільної отчизни своєї оборони. Мазела. С. З. — Бо над його волею панує спільний голос народу. Ст. Г. — Одностайне стояти проти загальних ворогів. Бар. О. — Народні пісні усіх слов'ян мають багато однакового, загального. Бар. О. — Пісня гуртова, а за тютюн вибачай. н. пр. — Хто би міг ліс сумісний, не дільний. Ст. Л. — У нас з братом умісне господарство. С. Л. — Сокупне поле. С. Л.

Обшаривать, да = спільник, сумісник, ця (С. З.), товариш.

Обшаривать = спільність. С. Л. — Спіль-

ність віри і мови тягнула також Галицьку Русь до тих країв, що належали до Литви. Бар. О.

Объ = д. О.

Объединеніе = объединя́ния.

Объедини́ть, объединя́ть = объединя́ти, объединя́ти, ся.

Объёмистый = обіймистий (С. Пар.), чималий.

Объёмъ = обійма, обіймище (С. З.), обіймиця (С. Жел.), обсяг (С. Жел. Пар.), величина, просторонь.

Объёдала, объёдало = дармоїд. С. З.

Объёда́ть, объёсте́, ся = объёда́ти, объёсти, ся. — Дуже об'ївся тих ласощів. Кн.

Объёди, объёдя = з'їди, переїди. С. Л. — Підкинь коням сіна, а то зосталися самі з'їди.

Объёдки = недоїдки (С. Л.), недогрізки, обїдки. — Харчі такі, що крий Боже! Самі поїдять, а нам недоїдки дають.

Объёздить = д. Обьѣзжать.

Объёзчикъ = обьїзчик.

Объёздъ = обьїзд, обьїздка, обмінка. — Тут не можна проїхати, треба робити обмінку. Сп.

Объёзжать, объёхать = 1. обьїздіти, обьїхати. — Обьїхав усе поле.

2. обмінати, обмінати, вперевити (їдучи). — Ми їх обмінули коло самого міста.

Объёзжать, объёзживать, объёздить = виїзжати, проїзжати, виїздити, проїздити. — На силу виїздив неук. — Обьїзженний = виїзжений.

Объёзжий = обьїздний.

Объёсте́, ся = д. Обьѣда́ть, ся.

Объёхате́ = д. Обьѣзжать.

Объявитель, ница = объявитель, ка, оповістник.

Объяви́ть, объявля́ть, ся = объяви́ти (С. Жел.), оповістити (С. З.), повістити, сповістити (С. З.), звістити, оголосити (С. З. Л.), ознаймити (С. Л.), ознаймувати (С. З.), объявля́ти (С. Жел.), оповіщати, сповіщати, оголошати, ся. — Щоб про все, що сеї ночі здріли, сповістити Гамлету молодому. Ст. Г. — Мущу сповістити твою лиху годину: не будь нам у парі. М. Вов. — Сії універсали оголосивши перед народом. Маркович. С. З. — Всім кому відати належить ознаймуем. С. З. — І нам імена тих особ обраних ознаймити. Ст. Л. — Ознаймуем сим нашим листом всім військовим і посолитим людем. С. З.

Объявление = обьявка (Сп. Кр.), оповіст-

ка, звістка, оголоєска, ознаймування (С. Л.). — До гродського суду Брацлавського подано обьявку року 1580, що... Кн. — Учора почтаюль принїє обьявку з пошти.

Обьѣденіе = 1. д. Обжорливость.

1. самий смак, роскіш. — Се не пірїг, а самий смак. — Роскіш, які вареники!

Обьясненіе = обьяснення (С. Жел.), вияснення, пояснення.

Обьясни́ть, обьясня́ть, ся = обьясни́ти (С. Жел.), вияснити (С. Пар.), поясніти, висловити ся (С. Л.), з'ясувати, після довгого непорозуміння — порозуміти ся, обьясня́ти, поясня́ти, виясня́ти, ся, ясува́ти. — Все як слід йому вияснив. Чайч. — Треба нам висловити ся на письмі. Кн. — Ми порозуміли ся і помирили ся. Кн.

Обьятие = 1. обіймання. С. Жел.

2. обійма, частіше мн. обійми. С. Жел. — Як впала на груди до нього, так наче й замерла в обіймах. — В обіймах каміння несе Рось своєю погожою воду. Кн.

Обьыватель = д. Житель.

Обьыгривать, обьыгра́ть, ся = 1. обгравати, обіграти; обчикрижити. — Так обчикрижили в карти, що ні з чим пішов до дому.

2. вигравати, виграти, ся. — Скрипка виграла ся.

Обьыденками, обьыденкою, обьыденно = за один день.

Обьыденный = одноденний; щоденний, звичайний.

Обьыка́ть, обьыкну́ть = звика́ти, приви́кати, призивчаювати ся, звикнути, привикнути, призивча́ти ся, обговтати ся. С. Л. — Призивчаюсь до недоїл, що один на світї, як билина в чистім полі останусь тужити. Ос. — Дайте їй обговтатись, то вона й сама возьметь ся за діло. Сп. — Чи привикла, сестро, та на чужинї жити? н. п.

Обьыкльы = звиклий (С. Аф. Л.), звичний.

Обьыкновеніе = звичай (С. Аф. Л.), звичка, поведінця (С. З. Л.), поведінка. — То козак козацький звичай знає, Ляха за чуб хапає. н. д. — Як звичай козацький познаєш, лучше тоді погуляєш. н. д. — Вже та їх московська поведінця. С. З. — По своєму обьыкновенію = своїм звичаєм. — А потім почала своїм звичаєм знов. Ос. — Сверхъ обьыкновенія = над звичай. — Писарь не повинен над звичай працю брати. Б. Н.

Обьыкновенный, по = звичайний, по (С. Аф. З. Л.), звичний, по (С. Л.), звична. — Занедбав усі мої звичайні діла і забави. Ст. Г. — Звичайно, як дома. С. Аф. — Се, як звичка кажуть, послідне слово науки. Кн.

Обыскать, обыскивать = обшукати (С. Л.), обтрусити, потрусити, перешукати (С. Л.), обшарити (С. Л.), перешарити, вишатирити, обшукувати, трусити (С. Жел. З. Л.). — Обшукав скрізь лисичину хатку. н. к. — Перестріла його, та й давай трусити. н. к. — Тоді люди зобралися і пішли кой-кого з примітних людей трусити. н. о. Яст. — Ревидувати і трусити їх речей в обозі ніхто не буде. Л. В. — Скрізь вишатирих. Граб. — Перешарив усе в скрині — нігде нема.

Обыскъ = обшукання, труе (С. Л.), трусенийця (Кн.), ревізія (С. Жел.). — **Производящий обыскъ** = труситель, трусій (С. Л. III.).

Обычай = звичай (С. Аф. З. Л.), обичай. — Князі судили народ по давнім народнім звичаям. Лев. — Взяв ся про нас писати, не бачивши нашого краю і не знавши звичаїв наших. Кот. — **Быть въ обычаѣ** = поводити ся, весті ся. — Це у нас не поводить ся. — **Для обычая** = для звичаю, для годити ся. — **По обычаю** = по звичаю. — По козацькому звичаю п'ють горілку до чаю. н. пр. — Турн по воєнному звичаю, з горілкою напившись чаю. Кот.

Обычный, но = звичайний і д. Обыкновенный. — Останки права звичаєвого народного. Бар. О.

Обѣ = д. під сл. Обѣ.

Обѣгать, обѣжать = 1. оббігати, оббігти. — Оббіг круг двора.
2. випережати, обганяти, випередити, обігнати.

Обѣдать, отоѣдать = обідати, пообідати.

Обѣденный, обѣдный = обідний, обідній. — Так саме в обідню пору.

Обѣднѣть, обѣднѣть = збідніти (С. Л.), обідніти, збіднішати, з'убожіти (С. Л.), з'убожити ся, завбожити, трохи — побіднішати, прибідніти, під'упасти, дуже — позлидніти, оголіти, обголіти, звесті ся, перевесті ся на злидні, зніщити ся. — Так з'убожив ся, що нічого не має. н. к. — Він тим не забагатіє, а ми не завбожіємо. н. пр. — Як носив гроші мішком, звав ся Грицьком, а як збіднів, то тільки й слави, що Григорком звали. н. пр. — Він не лежень, трудящий; з ним збідніти до злиднів не можна. Кот. — Вони після пожежі геть чисто з'убожіли, оголіли. Кн. — Може наше село і було колись не вбогим, а тепер оголіло. Кн. — Та так перевів ся, що вже до брата жити пішов. н. о.

— **Обѣднѣлый, обѣднѣлый** = збіднілий, з'убожілий, з'убожалий (С. Л.), підупалий, знищалий (С. З. Л.).

Обѣдня = д. Литургія.

Обѣдъ = обід. — Сякий такий сніданок і добрий обід поспеу. н. пр.

Обѣжать = д. Обѣгать.

Обѣливать, обѣлить = біліти, побіляти, оббілювати, побіліти, оббіліти.

Обѣлка = біління, побілка.

Обѣтъ = обіт, обітниця (С. Ж.), зарік (С. З. Л.). — **Давать, дѣть обѣтъ** = обітниця, зарік давати, дати, зарікати ся, обрікати ся, зарікти ся, обрікти ся, помініти ся. — Легко люди обітниці дають такі, що їх виконати ділом не мають гадки. Зінк. — **Зарік Богові давати.** — **Зарік положив не женити ся.** С. З. — **Обрікасть ся** піти в Київ. Кр. — **Помінила ся** постановити свічку за 40 коп. Чайч.

Обѣщаніе = обіцання, обіцанка (С. З. Л.), обітниця. С. З. Л. — Не перший раз обіцались, а не виконали своїх обіцанок. Ч. К. — **Давав** таку обіцанку, що не міг її виконати. Зінк. — **Прощай же, швидче** убійрай ся, обіцанки не забувай ся. Кот. — **По обіцанку** треба швидкого кося. н. пр.

Обѣщать, ся = обіцати, обіцяти. С. Л. — Обіцали ся мати нам комороньку дати. н. п. — Обіцав син мамі кожуха, поки не було шептухи коло уха. н. пр.

Обязанность = обов'язок (О. Жел. Л.), повинність. — В чім царська величність, в чому суть підданих обов'язки. Ст. Г. — **Считаю** своєю **обязанностью** = маю (або: вважаю) за обов'язок.

Обязанный = обов'язаний (Кр.), повинний (С. Л.).

Обязательный = 1. обов'язковий. С. Жел. 2. ввічливий, приємний.

Обязательство = обов'язок. С. Жел. З. — **Обов'язок** чинити. С. З. — Землі роздані шляхті з обов'язком воєнної служби. Бар. О.

Обязать, ся = обов'язати, ся (С. Жел.), повинити ся, помініти ся, взяти на себе обов'язок.

Обязывать, ся = обов'язувати, ся, накла-дати (на кого), брати (на себе) обов'язок. — **Онъ обязанъ** = він повинен. — **Онъ обязался** = він повинів ся, помінив ся, взяв на себе обов'язок.

Овальный = яйцеватий (С. Пар.), круглодовгастий.

Овдовѣть = овдовіти.

Овѣршувать, овѣршіть = вивѣршувати, вивершити (на пр. стіг).

Овѣршка = вивѣршування.

Овѣрсьє = верх.

Овѣсь, 2 од. овѣса, рос. *Avena sativa* L. = овѣс, 2 од. вівса, змішаний з ячменем — обрік. — Не хоче, як кобила вівса. н. пр. — Піди й до Парижу а не зробиш з вівса рижу. н. пр. — Насипали ковиченьку оброку по боки. н. п. — На що йому обрік, коли він не їв його цілий вік. н. пр.

Овѣчий = овѣчий. — **Овѣчье м'ясо** = овѣчина. — **Овѣчий м'я́х** = см'юшок, см'юшки. — **Овѣчье ста́до** = отара. — Замішався, як вовк в отару. н. пр. — **Овѣчье р'я́ншко**, рос. *Anemone sylvestris* = білий сон, біла куряча сліпота. С. Ан. — **Овѣчья тра́ва**, рос. *Festuca ovina* L. = тонконіг, щипець. С. Ан. — **Овѣчий хлѣ́въ** = кошара. — В чужій кошарі овець не росілодиш. н. пр.

Овѣчка = овѣчка, біря, бірька (С. Ш.), стрижена — стріжка.

Ов'їнь = сушня.

Овладѣ́вать, овладѣ́ть = опановувати, осягати, посіпати, огортати, опанувати (С. З. Л.), осягну́ти, посі́сти, заволодіти (С. Л.), обгори́ти. — Завзятість всіх опанувала, тут всякий пінився і ярився. Кот. — Заступила чорна хмара та білу хмару, опанував Запорожцем поганий татарин. К. Ш. — І пустиню опанують веселі села. К. Ш. — К заки Канев опанувавши, многі шкоди чинили. Л. С. — Дорошенко опанував усе добро рухоме замордованого гетьмана. Кн. — Сум і жах обгорнули мене. Кн.

Оводня́ть = взяти ся, поняти ся водою.

О'водь, ком. *Oestrus* = дрік, гедзь. — Кожен бачив той переполох, який обхоплює скотину у дроковицю, коли починає присікуватися до неї той дрік. Степ. О. — Скочив, неваче його гедзь укусив. н. пр.

О'овощникъ, ца = огоро́дник, ця.

О'овощъ, частіше: **овоци** = городи́на (С. Л.), огоро́дина, городови́на (С. Л.), що йде на приправу до страви — зілля, в'ариво (С. Аф.).

Овра́гъ, здр. овра́жекъ = яр (С. З. Л.), здр. — ярóк, поб. — яру́га (С. Л.), неглибокий — переярок, що поріс лісом — байрак, байрачок (С. З. Л. Ш.), степовий — ба́лка, ба́лочка (С. З.), з пологістими берегами — ви́балок, перека́т, з крутими, що обвалюють ся — прова́лля. — Чи малий у яру ставок, зелений на горі садок.

К. Ш. — Та глибокими ярами, та байраками. К. Ш.

Овра́жистый = яркува́тий. — Завалом яркувате поле зеленіє молодими хлібами. К. Х.

Овсі́яникъ = вівсі́яник.

Овсі́яница, овсі́янишникъ, рос. *Festuca elatior* L. = мітлиця. С. Ан.

Овсі́янка, пт. *Emberiza hortulana* = жовтобрю́шка, жовтогру́дка. С. Жел.

Овсі́яный = вівсі́яний. — Горілка вівсяная, іде свашка не п'яная. н. п. — **Овсі́яная лепі́шка, о. супъ** = вівсі́яник. — **Овсі́яная соло́ма, о. мука́** = вівсі́янка, вівсі́яниця. — **Овсі́яный кнє́сь** = жур, джур.

Овца́ = вівця́, менше року — ягнї́ця, ягнї́чка (С. З. Л.), одного року — я́рка (С. З. Л.), трьох років — ма́тка, з стоячою вовною — шти́мува́та вівця́, неплідна — шті́ря, дійна — мензє́рія, дійна без ягняти — блекотора́, здр. д. **Овє́чка**. — **Испанская овца́** = шпанка. — **Крымская о.** = крї́мка. — **Силезская о.** = шлѣ́онка (С. З.), шлѣ́онська вівця́. — Гей яром яром за волами, манівцями за вівцями. н. п. — Та прийшов же я тай у п'ятницю, та нема Солохи — пасе ягнїцю. н. п. — Чи вівцю, чи ярку, чи дівку Одарку. н. п. — До Дмитра не сій гречки, не стрижи овечки. н. пр. — Вівці у його було більше тисячі та самої шпанки. н. о.

Овцевѣ́дство = вівча́рство.

Овцевѣ́дъ = вівча́рь.

Овча́рка = чаба́нка, чаба́нська соба́ка, овча́рка (С. З.).

Овча́рникъ, овча́рня = кошара. С. Л. — В чужій кошарі овець не росілодиш. н. пр.

Овча́рь = вівча́рь (С. Аф. Л.), чаба́н (С. З. Л.), гайда́рь. — Та по тім боці Дунаю та вівчарь вівці гаяє. н. п. — Був на селі вівчарь Тарас, він панових овечок пас. Б. Г. — Було два чабани, чи мало було і підпасичів. Ст. Х.

Овча́рный = кошарний.

Овча́рскій = вівча́рський (С. Аф.), чаба́нський.

Овчи́на, овчи́нка = смух, см'юшок. С. Л.

Овчи́нникъ = чинба́рь. С. З. — Були шевці, чинбарі, кравці... всього було. Номис.

Овчи́нный = смуше́вий, смушкóвий (С. Л., смухóвий). — Єсть у мене шапка, єсть у мене дві — смушеві обидві. н. п.

Овчи́нвѣ́тъ = звоші́віти.

Ога́дить, ога́живать, ся = обпога́нити, опога́нити, опаску́дити, ся і д. **Зама́рять і і Запачка́ть.**

Огарки = недопалки (чайч.), заліза — жу́-
желиця, жу́жилъ. С. З.

Огарокъ = недогарок. — Засвіти недога-
рок. Кот.

Огбать = обгнати.

Оглавленіе = оглав, заголовок.

Оглавлъ = наголо́вач (в узді).

Огла́дити, огла́живати, ся = 1. обгла́ди-
ти, обгла́жувати, гла́дити, ся.

2. обібра́ти, оголіти, обібра́ти, ого-
ля́ти.

Огла́дывати, оглода́ть = обгриза́ти, об-
гризти.

Огласи́ть, оглаша́ть, ся = 1. оголоси́ти
(С. З. Л.), розголоси́ти, оповісти́ти, яси́ти,
оголоша́ти, розголоша́ти, оповіща́ти,
ясува́ти. — Уже хоч бий, тільки бать-
кові не яси. н. о.

2. залуна́ти, розітну́ти ся, розляга́ти
ся, розтина́ти ся (С. З.). — Луна розти-
насть ся в лузі. С. З. — Забри́ли стави-
ріки в берегах зеленых, залунали всі уло́нь-
ки од сьпівів веселих. Пч. О.

3. окли́кнути, оклика́ти, виклика́ти
(про шлю́б).

Огласка, оглаше́ніе = оголо́ска, оглас,
яса, в церкві про шлю́б — о́клик, ви-
клик, заповіддя (Янчук — Сідлец. губ.).
— Явно з великою перед народом оголо-
скою. Л. В. — Ой Хмелю, Хмельницький!
вчинив еси ясу і поміж панами великую
трусу. н. д. — Пустіть въ огласку
= розголосити, роздзвонити, пустити по-
гові́р, сла́ву.

Оглобельный = голобельний. С. Аф.

Оглобля = голобля, (С. Аф. З. Л.), здр. —
голубелька, поб. — голоблище, голо-
бля́ка (С. Аф.). — Гниє не гниє, а в го-
лобля́ становись. н. пр. — Не по конях, та
по голоблях. н. пр.

Оглода́ть = д. Огла́дывати.

Оглодокъ, оглодышъ = огрізок, маслак.
— Гриземо ся, як собаки, за маслак смер-
дячий. К. Ш.

Оглу́хнути = оглу́хнути, поглу́хнути. —
Оглухли, не чують, кайданами міняють ся,
правдою торгують. К. Ш.

Оглу́пѣть = одури́ти, обарані́ти, отете́-
ріти (С. З.), обезглу́здити, з глу́зду
зсу́нути ся. — Як міні сказано: одягати ся,
так я і отетеріла і отерпла. Ган. Вар.

Оглуша́ть, оглуши́ть = глуши́ти, оглу-
ша́ти.

Огла́дка = огляда́ння, озира́ння. — Безъ

огла́дки = не огляда́ючись, не озира́-
ючись.

Огла́дывати, огля́дѣть = огляда́ти (С. Л.),
озира́ти, обдивля́ти ся, огляді́ти, ози́р-
ну́ти, обдиви́ти ся (С. Л.). — От пішов
я город озира́ти. К. Ш.

Огла́дываться, огляну́ться = огляда́ти ся
(С. З. Л.), озира́ти ся (С. З. Л.), обзира́-
ти ся, огляді́ти ся, ози́рну́ти ся. —
Дуже поспішав ся і не оглядав ся. Ст. в.
— Оглядай ся на задні колеса. п. пр. —
Озирнув ся, дивить ся, аж той чоловік бі-
жить за ним. н. о. — Жала, жала та й не
обзиралась — молодому козакові та й не
сподобалась. н. п. — Він стояв коло две-
рей і обзирив ся довкола. Фр. — Іди ж та
пильно приглядай ся, на всі чотири ози-
рай ся. Кот.

Огля́дѣться = огляді́ти ся, схамену́ти ся.
— Огляді́в ся, як наів ся. н. пр. — І не
схаменув ся, як вкохав ся я в дівчину, вко-
хавсь, аж вжахнув ся. н. пр.

Огневи́дный = огни́стий.

Огневой = огня́вий.

Огнеды́шущий = огнеды́шущий, огнеже́р-
лий. С. Жел. — **Огнеды́шущая гора́** =
огнепа́льна, огнева́ гора́ (С. Пар.).

Огненный = огни́ний, огни́стий. С. Л. —
Над Печерським стовп огня́ний. Костомар-
ров. С. З.

Огнестра́льный = огнепа́льний.

Огнеупо́рный = огнетрева́лий. С. Жел.

Огнеца́вѣть, огнеца́вѣтникъ, рос. Melampy-
rum nemorosum L. = братки́, брат і се-
стра́. С. Ан.

Огни́во = кресало́ (С. Л.), кресе́во (С. З.
Л.), крі́ця. — А тютюн та люлька, кре-
сало та губка знадобити ся. н. п. — Взяв
губку і крицю, креснув і викресав. н. к.

Огни́ще = д. Оча́гъ.

Оговари́вать, оговори́ть = 1. д. **Объясни́ть.**

2. обмовля́ти (С. З.), оспавля́ти, обмо́-
вити, оспави́ти; ви́казувати (на спіль-
ників), клепа́ти на ко́го, ви́казати, на-
клепати, наволокти́ пеню́. — Аби ми
людей не обмовляли і не оспавляли перед
людьми. Б. Н. — Люди ж до́брі кажуть зле
про тебе, обмовляють, ніби... Ст. С. — Ста-
ли його бити, а він і ви́казав на всіх, хто
ходив з ним красти. н. о.

Оговоро́ъ = обмо́ва, обмо́висько (Под.), здр.
— обмо́вонька, на́клеп (С. З.). — Біль-
ший єсть гріх украсти нашу славу чрез
обмову. Б. Н.

Оголі́ть, оголя́ть, ся = 1. оголі́ти, об-
голі́ти, заголі́ти, оголя́ти, ся і т. д.

2. обголіти, виголіти, обголяти, ся і т. д. — Обголив бороду.

О'головь = д. О'главлъ.

Оголёть = обголіти і д. Обѣднѣть.

Огонь, здр. огонѣкъ = огонь, вогонь, здр. огоник (С. Л.), багаття (С. Аф. З. Л. III.). — Велів багаття розводити, щоб флот тро-янський і спалити. Кот. — Розвели собі багаття, снідання звария. Чайч. — Підлиш, добудь багаття. С. Аф. — Піду до су-сіді попрохати багаття, та засьвітю свѣч-ку. н. к. — Летучий огонь = огоник, вогник.

Огораживаніе = городіння, городьба, го-рожа. С. Л.

Огораживать, огородить, ся = городити (С. Аф.), огороживати, огородити, ся, тином — облестити, обтінити, ся.

Огорклый = згірклий, загірклий.

Огоркнуть = згіркнути.

Огородникъ, ца = городник, ця.

Огородничество = городничество.

Огородный = городній, огородній. — Бла-городні — свині огородні. н. пр.

Огородъ = огорód, горód (С. Аф. З. Л.), здр. — горóдець, горóдчик (С. Аф.), поб. — горóдище. — Господиня — три горó-ди, одна диня. н. пр. — На горóді коло ти-ну сохне на тичині хміль зелений. К. III.

Огоромить = ошарашити, збити з пан-телику.

Огорчать, огорчить, ся = журити, засму-чувати, смутити, ся, жалю, туги за-вдавати, в тугу, в смúток вдавати ся, зажурити, засмутити, ся, завдати жа-лю, смúтку, туги. — Та не журь мене, моя мати, бо я й сам журю си. н. п. — Як загубиш — то не смутись, а знайдеш — не веселись. н. пр. — На що його засму-чувати й сердити. К. К. — Що не звесели-ла, а ще більше засмутила. н. п. — Рід жидівський засмучений, від Христа відри-шений. н. п. — Не грайте, моему серцю туті не завдавайте. Руд. — На що чужу цілувати, свій жалю завдавати? н. п. — Ой не плачте, не журіть ся, в тугу не вда-вайтесь — заграв мій кінв вороненький, назад сподівайтесь. н. п. — Не жайхай ся і в смуток дуже не вдавай ся. Кот.

Огорчение = смúток, жаль (С. Л.), гризо-та, скорбóта. — Більше смутку, ніж ра-дosti. н. пр. — Та не роби гризоти, мое-му серденьку скорботи. н. п.

Огорчительный, но = журний, сумний, но; д. ще Обидный.

Ограбить = ограбувати, пограбувати, заграбувати (С. Аф.), загарбати (С. З.),

обидрати (С. Л.), облупити, обшарпати, зграбувати. — Тільки мою комору огра-бував, тільки мою дитину собі взяв. н. п. — Пісні Шевченка — то пісні-сльози зра-бованої і зневоленої душі цілого народу. Кн.

Ограда = 1. горóжа, огорóжа (С. Л.), хво-ростина — тин, ліса, пліт (д. Плетень), дощана — паркан, баркан, діловання (д. Заборъ), з палъ сторчових — часто-кід, з жердин — вирря, завóра (С. Л.), з палъ і вузеньких дощечок — палисад, така ж тільки ґратчаста — штахѣти.

2. оборóна, застúпа. (д. Защита 2).

Ограждать, ся = 1. д. Огораживать. 2. д. Защищать, ся.

Ограждение = д. 1. Огораживание. 2. д. Ограда.

Огранивать, огранить = шліхóвати, ошлі-хóвати.

Ограничение = обмеження. С. Жел. — Повне обмеження власти виборного князя. Бар. О.

Ограниченный = 1. обмежений, обмежо-ваний. — Король Швеції і Норвегії обмежований законами. Кн.

2. невеликий, помірний.

3. недоумковатий, обвѣдений. — Не ти-мить він, голова у його обведена. Кн.

Ограничивать, ограничить, ся = 1. обмежувати, обмежити, ся. С. Жел. — Во-ля короля не спроможна була обмежувати народне право. Кн.

2. спиняти, впиняти, стрімувати, спш-нити, вшпинити, стріммати, приборкати, прикоротити.

Ограпка = шліхóвка.

Огребать, огрѣсть, ся = обгрібати, об-гребти.

Огромный = здоровий (С. Аф. З.), здоро-вѣний (С. Аф. З. Л.), здоровѣцький (С. Аф.), величѣнный (С. Л.), величѣзний (С. Л.), великóнный (С. З.). — Здоровенний кавун. — Огромный человекъ = здо-ровий, здоровіло (сп. р.).

Огрубѣвать, огрубѣть = грубіти, грубі-шати, грубути, огрубіти, огрубути, зас(ш)коринити, найбільше про шкуру — зашкарубити, зашкарубнути, закацý-бити. — Чуттє до людей у його закори-ніло на війні. Кн.

Огружать, огружнуть = гру́знути, осіда-ти, огру́знути, осісти.

Огрызать, грызть = д. Обгрызать.

Огрызаться = одгризати ся, осварюва-ти ся.

Оґрызо́къ = недоґризок.

Оґрѣва́ть, оґрѣ́ть = д. Обоґрѣва́ть. — Оґрѣ́ть кнуто́мъ, па́лкою і т. д. = опе-реза́ти, опе́рщити.

О'ґрѣхъ = д. Обѣ́совокъ.

Оґрязни́ть = окаля́ти, за(по)каля́ти, за-брудни́ти.

Оґузо́къ = оґу́зок, хоз (частина шкури від хвоста).

Оґу́зье = підхві́стя (задня частина в шорах).

Оґуме́нникъ = д. Гуме́нникъ.

Оґуре́ць, здр. оґурчи́къ, рос. Cucunis sativus L. = оґіро́к, гіро́к, гуро́к здр. — оґіро́чок, гуро́чок, мн. оґірки́, гурки́, старий, переспі́лий — жовтя́к, молоденький — п'у́гьянок. С. Ан. — Оґірки, жовтяки — старі собаки парубки, оґіро́чки зелененькі — наші дівочки молоденькі. н. п. — Із'їв солоний оґірок. Кот.

Оґурѣ́чная тра́ва, оґурѣ́чникъ, рос. Bogia-go officinalis L. = оґіро́чник, оґіро́чна тра́ва, уґіре́чник. С. Ан.

Оґурѣ́чний = оґіро́чний, оґірко́вий.

Оґу́рчикъ = д. Оґуре́ць.

Оґу́стѣва́ть, оґу́стѣ́ть = гу́стїшати, погу-стїшати, зґу́скнути, про грязь — тужа́вити, зату́жавити.

Ода́брива́ть = д. Одо́брива́ть.

Ода́влива́ть, ода́ви́ть = нада́влювати, на-гніта́ти, нада́вити, нагні́тити.

Ода́рива́ть, ода́ря́ть, ода́ри́ть = д. Обда́рива́ть.

Одвѣ́рье = одві́рок, частіше мн. одві́рки. С. З.

Оде́жа, оде́жда = оде́жа (С. З. Л.), оді́ж, оди́ня, у(в)бра́ння (С. Л. Ш.), аби яка — оде́жина, здр. — оде́жинка, доро́га — ша́ти. — Справив собі одежу. — Одчини в коморі мою скриню, вийми з неї мою одіж панську. Ст. С. — Зніми з себе празникове оди́ня. Ч. К. — Убрання, постоли подрались. Кот. — Скинув пан своє вбрання, оддав. н. о. — От одяг ся короленко Марко в оксамітні та сукняні вбрання. Ст. С. — Ніякої одежинки немає. Кр. — На козакові шати дорогий. н. д. — Чернець не поновив нинх шат міти опріч чорних. Б. Н. — По оде́жкѣ протя́гивай но́жки = по своєму́ ліжку протяга́й ніжку. н. пр.

Оде́ргива́ть, оде́ргать, оде́рнуть = д. Обде́ргива́ть.

Одере́в(е)ні́ть = одере́веніти, одубі́ти, дубом ста́ти, зака́пубіти, зака́пубнути. — Все тіло дубом міні стало од страху. Кр.

Оде́ржа́ть, оде́ржива́ть, ся = 1. оде́ржа-ти, отримати, оде́ржува́ти, отримувати.

— Которі добре на сім світі жили, отримують вічне в небі царство. Б. Н. — Оде́ржа́ть, оде́ржива́ть верхъ = го́ру взяти, бра́ти.

2. звикнути, призвича́їти ся, обго́вта-ти ся, звика́ти, призвича́ювати ся.

Оде́рніти, оде́рня́ть = заде́рнува́ти, заде́рніти, обкла́сти, обклада́ти де́рном.

Оде́рнуть = д. Оде́ргива́ть.

Оде́ръ = шка́па, шкапі́ка.

Одесну́ю = на пра́во, правору́ч, право́-збі́ч (С. З.).

Оди́на́кий = 1. одна́ковий, одна́кий, одна́ковісі́нський. С. З. Л. — Жид, лях та собака — то віра однака. н. пр. — Не однакий чорт. Кр.

2. одина́рий. — Оди́арна кро́ва́ть.

Оди́на́ко, оди́на́ково = оди́на́ково, оди́на́ко, так са́ме, одна́ковісі́нько. — Усі ми однако на волі жили, усі ми однако за волю лягли. К. Ш. — Міні однаково чи буду я жити в Україні, чи ні, чи хто заплаче, чи згадає мене в спігу на чужині — однаковісі́нько міні. К. Ш.

Оди́на́ково́сть = оди́на́кові́сть.

Оди́на́ковий = д. Оди́на́кий.

Оди́на́чка = о(є)ди́на́чка, о(є)ди́нець. —

По оди́на́чкѣ = по оди́нцю, на́різно, о́собо, по одно́му. — Треба спитати їх по оди́нцю. — Гей ви, козаки добре дбайте, сіх ляхів по оди́нцю з хати викидайте. н. д.

Оди́на́чний = нео́ди́на́ковий, непари́стий.

Оди́нохо́нѣкъ, оди́нѣшене́къ, оди́нѣ-оди́нѣ-хоне́къ = оди́нѣсе́нський, самі́се́нський, оди́н-оди́нѣсе́нський, сам-самі́се́нський, сам ду́шею. — Сама-самі́се́нька цілий вечір просиділа, дожидаючи.

Оди́нна́дцятий, оди́нна́дцять = оди́на́д-цятий, оди́на́дцять, оди́на́дцятєро.

Оди́но́кий = оди́но́кий, самотни́й, самот-ний. С. З. Л. — Не тополю високою вітер нагинає: дівчинонька одинока долю звева-жає. К. Ш. — А тобі, мій одинокий, мій друже єдиний! горе тобі на чужині та на самотині. К. Ш. — Щоб та печаль не перла ся, як той Москаль, в самотну душу. К. Ш. — Що ти там мовиш в вишині? Чи перші радости, чи тяжке горе ти шлеш самотному міні? Мет.

Оди́но́цтво = самота́ (С. З. Л.), самоті́на, самотні́сть, самоті́лість. — Вь оди́но́цествѣ́ = в самоти́ні, самото́ю. — В неволі, в самоті ніколи нема з ким серця поєднать. К. Ш. — Не дай міні вік ді-вувати, в самотині віку доживати. н. н. — І марне згинуть в самотині. К. Ш. — В

самотині завъяла моя краса. К. К. — Бро-
внята дома зносити, в самотині віку до-
жити. К. Ш. — Він мучивсь раною, не зна-
ючи, де ліки, топив свій сум тяжкий в са-
мотині великій. К. Д. Ж. — Аж тепер по-
чув Семен свою самотілість. Бар.

Одинічка = о(є)диніа́к, о(є)дине́ць (С. З.),
здр. оди́нчик (С. З.), єдини́ця (сп. р.),
о(є)диніа́чка, ідиніа́чка (Под.). — Ой я в
батька єдиниця. н. п. — Ой не бий мене,
бо я твоя сестра, а мамина дочка ідиніа́чка.
н. п. Под. — Дочка у мене одина́чка, ха-
зайка добра, приха, швачка. Кот. — О боги!
як ви допустили, щоб і одині́чка убила. Кот.
— **Въ одині́чку** = самото́ю, сам собі.
— Самото́ю не прожити. Г. Бар. — Живе
сам собі. — **По одині́чкѣ** = д. По оди-
на́чкѣ під сл. Одина́чка.

Одинічний = самотні́й, єдини́й, поєди́н-
ковий. — Подвійних червоних сім, а по-
єдинкових три. Ст. Л.

Один = оди́н, єди́н, іде́н (Под.); сам
(С. З.), самий. — Ой одна я, одна, як би-
линька в полі. К. Ш. — Один у другого
питаєм. К. Ш. — Я прийшов сам. С. З. —
В самій тільки нашій губернії померло від
холери 300 чоловік. Кн. — **Въ одну́ прядь**
= в оди́сталь. — **Ни оди́нъ** = ні о-
ди́н, жа́ден, жа́дний. — Десять робіт за-
чинає, а жадної не кінчає. н. пр. — **Оди́нъ**
на оди́нъ = сам на сам, на самоті. —
Він ніби случа́ем зди́ба тут Офелію сам на
сам. Сам. Г. — Треба з ним побалакати на
самоті. — **Оди́нъ-оди́шенекъ** = д. під сл.
Одинохо́нѣкъ.

Оди́чалый = зди́чалий, зди́чаві́лий. —
Це життя — не мов садок зди́чалый, де бу-
рян порозростав ся буйно. Ст. Г. — Ва-
тага ворохобників була цілком зди́чаві́лою.
Прав.

Оди́чать = зди́чаві́ти, поди́чаві́ти.

Оди́нажды = раз, оди́н раз. — Раз якось
пішов він у ліс. н. о.

Оди́ако, оди́акоже = оди́а́че (С. З. Л.),
оди́а́к (С. Л.), але́ (С. Ш.), але́ж-бо, про-
те́ (С. Л.), прото́, усé (все) та́кі (С. Л.
Ш.). — Сім літ горох не родив, прото́ (або:
а проте́) гол ду не було. н. пр. — Якийсь
чудний він, а проте́ добрий чоловік. — Не-
хай мене б'ють, а все таки моя правда. С. Ш.

Оди́обѣтны́й = одво́рядний.

Оди́овре́мєнны́й, но = одночасний, но,
одноразовий, разом. — На Волині ши-
рила ся одночасно вла́сть князів. Кн. —
То не добре так як ти: по двох разом лю-
бити. н. п.

Оди́овѣ́рный = одво́рний, одної́ віри.

Оди́огла́вы́й = одно(єди́но)голо́вий.

Оди́огла́зы́й = одноо́кий.

Оди́ногодо́къ = 1. однолі́ток, ровесник.

2. годи́вий (С. З. Л.), рі́чний і д. Годи-
ва́лий.

Оди́одне́вный = одноде́нний.

Оди́онозвучны́й, но = одногучний, по. —
Одногучно плеще море, хвилі-гори сумно
б'ють. Чайч. — Башта чорна і похмура
понад хвилями стоїть; одногучно в ду́жі
мури Чорне море плескотить. Чайч.

Оди́оземе́ць = д. Єди́ноземе́ць.

Оди́оно́бка = бі́да, бі́дка. С. Л. Ш. — По-
і́хав бідою. С. Ш.

Оди́окра́тны́й, но = одноразовий, разо-
вий, раз, оди́н раз.

Оди́окро́вны́й = єди́нокро́вний і д. Єди-
нокро́вний.

Оди́олѣ́токъ = д. Оди́ногодо́къ.

Оди́олѣ́тні́й = 1. д. Оди́ногодо́къ.

2. (про рослини) — однолі́тній.

Оди́ома́чтовы́й = однощо́глий.

Оди́ома́йса́чникъ, рос. *Anemone sylvestris* L.
= бі́лий сон, бі́ла ку́ряча слі́пота.

Оди́ообра́зны́й = д. Єди́нообра́зний.

Оди́осла́бны́й = односла́дний.

Оди́ноство́льны́й = поєди́нчий. — Поєди́нча
рушниця.

Оди́ноство́рчатый = оди́нарний, поєди́н-
чий. — Оди́нарні двері. — Поєди́нчі двері.

Оди́носторо́нны́й = о(є)ди́носторо́нний, о(є)-
ди́нобі́чний.

Оди́носторо́нность = о(є)ди́носторо́нність,
боковина́.

Оди́оцвѣ́тны́й = одноцвѣ́тний, однома́ст-
ний.

Оди́ою́ди́никъ, рос. *Paris quadrifolia* L. =
воро́нє око, хре́ст тра́ва, хре́щате зі́л-
ля, ната́гач, ранник (укр.), волосі́нник,
волосні́к (Гал.). С. Ан.

Одо́брє́ніє = ухва́ла, похва́ла. — Який спо-
сіб за ухва́лою на Соймі постановлен бу-
дет. Ст. Л. — Ані́ злomu кари, ані́ доброму
похва́ли. п. пр.

Одо́брива́ть, одо́брить = ухва́ляти, ухва-
ляти (С. Ш.), подо́брить (Кн.). — При-
сягу, публі́чне ухва́лену, вико́нати. Орлик.
С. З.

Одо́брите́льны́й = ухва́льний, похва́льний.

Одо́ленъ, рос. *Nymphaea alba* L. = лата́т-
тя жіно́че, бі́ле. С. Ан.

Одо́лжа́ть, одо́лжитъ = позича́ти, ви́зича́-
ти, позичи́ти (С. З. Л.), помо́гати, за-
помо́гати, підпомо́гати, помо́гти і т. д.
— Позичи́ міні́ плуга. С. Л. — **Одо́лжа́ться**
= по́винним бу́ти.

Одо́лженіє = позі́ка, по́зичка, позича́н-

ня; ласка, милость — Коня в позикую не давай. н. пр. — Сдѣлай, те одолженіе зроби, зділай милость, будь, те ласкав, ласкаві. — Сдѣлай одолженіе, скажи — скажи на милость. С. Л.

Одолѣвать, одолѣть = перемогати (С. Ж.), змогати, посідати, перемогти (С. Л.), змогти (С. Л.), посісти (Сп.), одужати, подужати (С. З. Л.), зволати, здоліти (С. З. Л.). — Кому Бог поможе, той все переможе. н. пр. — На силу змогли, у чотирьох на силу повалили. С. Л. — От стали вони бити ся, посіда змії Марка, от-от вже посаде. н. к. — І Палій посів того лицаря і звязав його віжками. н. о. — Дорошенко рушив з потугами проти Московщини, та не подужав її. Кн. — Дочку од лиха одволає і ворога свого зволає. Гр.

Одѣнье = д. Адѣня.

Одрань = д. Одѣрь.

Одръ = 1. ліжко, кровать. (Д. Кровать). 2. мари. (Д. Носійки).

Одрахлѣть = зетаріти ся (С. Л.), зістари́ти ся, спорохніти. — Не диво, що він людина спорохніла: він родив ся ще тоді, як Цариця Катерина бігла Дніпром. Кн.

Одубанчикъ, рос. *Taraxacum officinale* Wigg. T. Dens Leonis Desf. = ба́бка, ку́льба́ба, баранкі, лету́чки (укр.), ку́льба́ка, жи́дівська ша́пка, жи́лик, май, майка, ма́івка (Гал.). С. Ан.

Одувать, одуть, ся = обдувати, обдму́хувати, обдуть, обдму́хати, ся.

Одуматься, одумываться = одумати ся (С. Л.), роздумати ся, оханути ся (С. З. Л.), схане́нути ся (С. З. Л.), огу́здити ся, одумувати ся і т. д. — Мету сіня, мету хату, та й надумала ся, полюбила Василечка, тай роздумала ся. н. п. — Охани ся, не дрони ся, не басуй, Панаску! Макар.

Одурачить, одурачивать, ся = одуріти, обдуріти (С. З.), одурманити (С. Жел.), отуманити, обморочити, ся, пошити у дурні, у шорі убрати (С. Ш.), туману́ пустити, обдурювати і т. д.

Одурникъ, рос. *Atropa Belladonna* L. = вѣвчї ягоди, по́кшик (Под.). С. Ан.

Одурь = дур. — На його дур напав. — Сонная одурь = д. Одурникъ.

Одурѣть = одуріти (С. З. Л.), здуріти (С. Аф. Л.), отетеріти, очуміти, очуманіти, ошаліти (С. З.), знавісеніти. — Одурающее средство = одура, дурман. — Задурі, неначе дурману обвѣ ся. в. пр. — Есі кипулись, мов одурівши. Кот. — Оду-

рающий = задурливий. — Дим з того тютюну задурливий, так і бѣе в голову. Кн.

Одурѣние = дур, дурість.

Одутловатый = одутловатий. С. Жел.

Одутловый, одутлый = одутлий (С. Жел.), опухлий (С. Жел.), пикатий.

Одушевить, одушевлять, ся = одушевити, ся (С. Жел. Пар.), оживіти, ся, додати́ духу, сіли (С. Пар.), одушевляти, ся (С. Жел.), оживляти, ся, додавати, набірати́ ся сіли, духу.

Одушевление = одушевлення (С. Жел.), оживлення (С. Пар.).

Одышка, Asthma = яд́уха, дихави́ця. С. Жел. Пар.

Одышливый = ядұшливий. С. Жел.

Одышный = ядұшний, дихавичный. С. Жел.

Одѣвание = одягання, у(в)бірання. — Наймитку, чого рано встав? — Та я одяганням надолужу. н. пр.

Одѣвать, одѣть, ся = 1. одягати (С. Л.), вдягати, надягати, зодягати (С. Л.), оді́вати, у(в)бірати, ся (С. Л. Ш.), одяга́ти, вдягати, на(зо)дягати, одіти, убрáти, ся (С. Ш.), кількох — поодягати і т. д. — Одяг плечі не в жупан, надів даху, став як пан. н. п. — Візьми теплу юпку, плахту й чоботи, щоб хоч у дорогу було одягти ся як слід. Мир. — Нема свити — не вдягав ся, за волами поспішав ся. н. п. — Сідай та спочивай, поки я вдягну ся та умю ся. Мир. — Не вміла мене кохати, ні зодягати, ні при собі держати. н. п. — Буде сили і жінку годувати й зодягати. Кот. — Прибрав ся дивно, що найкраще він зодяг на себе. Ст. С. — І палицю в руки взяв, в кожух одягнув ся, чорні вуси підбілів, в чоботи узав ся. Руд. — Диякон повинен єпископа до служби Божої убірати і розбірати. Б. Н. — Убрав ся у нову свиту. С. Л. — Зімі діждав ся, а в кожух не вдягав ся. Руд. — **Одѣтый** = одягнений (С. Л.), зодягнений, убрáний, убрáтий (С. Ш.). — Сама сідає обдіати, мене посилає по воду, не зобуту, не зодягнену. н. п. 2. укривати, укрити, ся. С. Ш. — Ліг, уквив ся рядом.

3. обростати обрості, порості. — Степ поріє травкою.

Одѣять, одѣять = обділіти, обділяти.

Одѣяло, одѣяльце = укривало (С. Жел.), вовняне — ліжний (С. З. Л.), товсте, основа конопляна, а тче́ть ся з ниток — ко́вдря (С. З. Ж. Л. Нис.), грубе з валу — ряди́б, ряденце, дру́ганка, дру́галка (С. Л.), смушеве, що ним вкривають ноги — баранийця. — Ириясь низько-поклони-

лась і в ліжнич зараз нарядилась. Кот. — Ой дівчино, мов серце, сховай мене під ря-денце. н. п. — Кожух на йому добрий, чо-тири коні в кариті, бараницею на ноги вкрив ся. н. о.

Одѣяніе = д. **Одѣжда**.

Ожѣга, ожѣга = **о́пік** (С. З.), **опѣчене**, **о-пáлене**, **ошпáрене** (місто), **о́пар** (С. Пар.), **опáрилина**. — Не прикладай вогню до опе-ченого. н. пр.

О'жегъ = **о́жуг**. (Д. під сл. **Кочергá**).

Ожерелье, ожерельице = **намíсто**, **намі-стечко**, сплетене у скільки разків — **лá-вочка**. Д. ще під сл. **Монíсто**.

Ожерельный = **намістовий**.

Ожесточать, ожесточить, ся = **озьвірати**, **ся**, **озьвірати, ся** (С. Л.), **розъя́трѣти**, **розлю́товати, ся**, **ви́звірати, ся**, **за-пекти, ся**. — **Ожесточенный** = **озьві-рений, розлю́тований**. — Однак не всі були такі озьвірені проти чужинців. Бар. О. — Тяжка доля не зробила його озьвіренням проти людей. Кн. — І Бог його знає, чого се вона на мене так визьвіралась? Ч. К. — В мене серце вже так запекло ся. Кр. — **Ожесточенное сердце** = **запéкла душа**. С. Л.

Ожесточение = **озьвірення, запéклість**. — Суздальці з таким озьвіренням встали проти Новгорода. Бар. О. — Проти воевод і ратних людей московських зростало озьві-рення по Україні. Кн.

Ожестѣвать, ожестѣть = **твердіти, шка-ру́біти**.

Ожечь, ожигать = д. **Обжечь**.

Оживать, ожить = **оживати** (С. Л.), **від- (од)живати** (С. Л.), **о́жити, віджити**.

Оживить, оживлять, ся = **оживіти, ожи-влѣти, ся, відживлѣти, ся, опоживлѣ-ти** (С. З. Л.), **одживати, оджити**. — Подивись: весна вернула, силе пишними квіт-ками, подивись: веселим птаством оджили степи з лісами. Чайч. — Хмара в горі над землею повисла, і линула одразу, частим дощем одживляючи землю. Чайч. — Радісно й ясно блищала трава молодая, все оджило після довгої літньої спеки. Чайч.

Оживотворить = д. **Оживить**.

Ожигать, ожечь = д. **Обжечь**.

Ожидание = **сподівання** (С. З. Л.), **споді-ванка** (С. З. Л.), **трівання, жданнй** (С. Л.), **жданка** (С. Л.), **чекання**. — Розле-тілись мої сподівання, як квітки в садочку. І. Г. — І минали літа, дожидала її (долі), — сподівання були всі даремні мої — не діядала ся я. Чайч. — Минув тиждень жданнй. Кн. — Ждали, ждали, та й жданки поїли. н. пр. — **Въ ожиданіи** = **споді-**

ва́ючись, чека́ючи, жду́чи; на чеку́, про вагітну жінку — **на по́ступі, на зно́сі, на брязку́**. — П'ятеро дітей, а шосте на брязку. Сп.

Ожидать, ся, обождать = **ждати, дожи-дати, споді́вати, ся** (С. З.), **чека́ти** (С. З. Л.), **трі(и)вати** (С. З. Л. Ш.), **підо-ждати, почека́ти, зачека́ти, потрі(и)-вати, затрива́ти**. — Треба, дядьку, ждять порядку. н. пр. — Ждала, ждала козачень-ка, та й плакати стала. н. п. — Минають дні, минають люди, ми всі ждемо того, що буде. Чайч. — Здоровий хвороби, а хворий смерті сподівай ся. н. пр. — Ой коли нам тебе сподівати ся, щоб нам і к тобі при-брати ся. н. п. — З того краю далекого сина сподівалась, не раз не два його ждучи, слізьми обливалась. Мет. — А я, брате, таки буду сподіватись, таки буду вигляда-ти, серцю жалю завдавати. К. Ш. — Роз-дягши ся пороскладались, в безпечности не сподівались ні од кого ніякого зла. Кот. — Бог не рівно ділив, чекає, щоб самі ся по-ділили. н. пр. — Два третього не чекають. н. пр. — Муму гірця в Чигирин послав, щоб дати нашим знати, коли нас чекати. Галуз. — Зачекай мене хоч півтора дня. н. п. — Люди чекали, щоб хто вничий. Кн. — Тривай лишень, Хомо, Миколу звалиш. н. пр. — Потривай лишень. С. Ш. — По-тривай, не тікай, куплю черевички. н. п. — Гайда з нами, побратиме, ми тебе тут за-триваєм трохи. Ст. С.

Ожидовѣть = **пожидовіти, пождити, ся**.

Ожимать, ожать = **давити, надáвлюва-ти, зда́влювати, гні́тити, нада́вити і т. д.**

Ожинать, ожать = **обжинати, пожинати, обжа́ти, пожа́ти**.

Ожить = д. **Оживать**.

Ожѣга = д. **Ожѣга**.

Озабѣтѣть, озабѣчивать, ся = **заклопотá-ти, затурбувати, стурбувати, потурбу-вати, ся, завда́ти, завда́вати кло́поту, кло́потати, турбувати, ся, бідкати, ся**. — **Озабѣченный** = **заклопотаний, вкло-пѣний, затурбѣваний, стурбѣваний**. — Ой нехай же він спить, щоб здоров не встав, щоб твоєї бідної головки тай не кло-потав. н. п. — Гриць був задуманий та стур-бований. Лев. В.

Озадачить = **заморѣчити, збити з пан-теліку**.

Озавь = з **заду**.

Озарить, озарять, ся = **осьвітѣти, осьві-щати, ся**.

Оздоравливать, оздоровѣть = **1. виду́жу-вати, оду́жувати, ви́чунувати, виду́жати, оду́жати, ви́чуняти, обмогтісь**.

— Коли б міні обмогтись, та уп'яють поворотись. н. пр. — (Д. ще під сл. **Выздоравливать**).

2. оздоровляти, оздоровіти.

О'земь = об зéмлю. — Вдарим об зéмлю лихом журбою. н. н. — Кинь лихом об зéмлю. н. пр.

О'зеро, озерко = озеро, озéрцє, коло моря, злучене з ним протокою або підземними течіями — **Лиман**, заросле навкруги, а в середині чисте — **плесо, плес.** — Ой у полі озерце, там плавало відерце. н. п. — **Б** в нас плесо, осокою поросло кругом, по середині плавочки плавають рядком. І. Г. — Дід спустив ся з гори ік плесу. Сп.

О'змиь = озі(й)мина. — Ярина добра, а о-зіміна геть чисто пропала.

Озімий, озимный = озі(й)мовий.

Озіра́ть, ся = огляда́ти, ся і д. **Огля́ды-вать, ся.**

Озлаща́ть, озлати́ть, ся = золотіти, по-золочувати, позолотіти, обзолотіти, ся.

Озли́ть, ся = озліти, ся, розізли́ти, ся (С. Л.), узліти ся (С. Ш.), розлютова́ти, ся, розъя́рити ся. — Троянці, як чорти озлились, Рутульців били наповал. Кот.

Озлоби́ть, ся = д. **Озли́ть, ся.**

Озлобле́ніє = злість, злоба́, лютість, мн. лютощі. — Тут лютість всім управля і всякий до надсаду бивсь. Кот.

Ознако́мить, ознако́мливать, ся = позна-йомити, ся, обізна́ти ся (С. З. Л.), спі-зна́ти ся (С. Л.), осьві́дчити ся, зна-йомити, ся, обізнава́ти ся, розпізна-ва́ти ся. — Поки обізнавсь, то все було лякаєть ся. Чайч. — Ні я навила ся, ні я набула ся, ні я з своїм родом не обізнала ся. н. п. — З козаками обізнавшись. Л. В.

Ознаменованіє = знак, озна́ка. — **Въ ознаменованіє** = в знак, на пам'ятку, в озна́ку.

Ознаменова́ть, ознаменовыва́ть, ся = 1. виявити, показати, ознаймити, виявляти, показувати, ся.

2. вславити, прославити, вславляти, прославляти.

3. перехрестити ся, хрестити ся.

Означа́ть, означа́ть, ся = 1. значати, по-знача́ти, наміча́ти, дерева — карбува́ти, як межові знакі — клячи́ти (С. Л.), позначи́ти, намітити і т. д. — Позначив усі краці кавуни.

2. визнача́ти, зна́чати. — Се визначає, що він до вас зовсім прихильний. Д. **Зна́-чить 1.**

3. визнача́ти ся (С. З.), виявля́ти ся, ви́значити ся, виявити ся.

Озноби́ть, ознобля́ть = заморо́зити, від-моро́зити, за(од)моро́жувати. — Одморо-жив ніс.

Озно́бъ = хо́лод, моро́з; д. **Зно́бъ.**

Озолоти́ть = обзолотіти, позолотіти. — Як би ж міні голубонько мій, я б його крильця обзолотила. н. п.

Озорни́къ = шибеник (С. З. Л.), шибай-голова́, паливода (С. З. Л.), д. теж **За-бі́йка**. — Такий шибеник, що с під живо-го п'яти ріже. н. о. — Тимш і Юрій були паливоди своєвільні. Л. В.

Озорни́чать = д. **Забі́ячить.**

Озори́ный = д. **Забі́ячливый і Нахальный.**

О'зорь = д. **Озорни́къ.**

Озяба́ть, озя́бнуть = ме́рзнути, зме́рзну-ти, ізмéрзнути, зме́рзти. С. Л. — Ізмок, як вовк, ізмерз, як пес. н. п.

Озя́блый = зме́рзлий.

О'й ли? = хіба? чи та́к? чи спра́вді? невже?

Оказа́ть, оказы́вать, ся = показати, ви-явити, показувати, виявляти, ся.

Окайма́ть = обве́сти, облямува́ти (С. З.); заруби́ти (С. Аф.). — Д. **Кайма́ть.**

Ока́каться = обкакати ся, обкаляти ся. — Дитина обкаляла ся.

Окалі́чить, ся = окалі́чити, скалі́чити, покалі́чити, ся.

Ока́лина = жу́желиця. С. Аф. З.

Ока́лывать = д. **Обка́лывать.**

Окаменёлость = скамені́ість, костьо́к.

Окаменё́ть = окам'яні́ти, скам'яні́ти, покам'яні́ти, окамені́ти і т. д. — Скаме-нілому серцю не огріти душі його. Кн.

Оканчи́вать, окончи́ть, ся = кінча́ти, ся, скінча́ти (С. З. Л.), докінча́ти, докін-чи́ти, покінча́ти, закінча́ти, викінчити, ся, про де-кільки — поскінча́ти, ся, пе-рекінчи́ти, діло, роботу — доробіти, об-робіти, ся, упо́рати ся (С. З. Л. Ш.), косовицю — обкоси́ти ся, молотбу — обмолоти́ти ся, оранку — обо́рати ся, помел — обмолоти́ти ся, раланку — від-ра́лити ся, сійбу — обсі́яти ся, топку — одто́пати ся, ярмарок — переярма-кува́ти, про що лихе — переко́їти ся. — Кінчайте діло, та й по чарці. — На тім ся розмова і скінчила ся. К. Х. — От скін-чили, потім сіті витягати стали. Чайч. — А в Середу докінчив, день панщини відро-бив. н. п. — Як все діло покінчаєм, по ко-зацьки погуляєм. н. п. — Ось вже сонечко

зайшло за лісом, закінчився день короткий зимній. Чайч. — Люди вже об'оралися а кос'виці ще не починала ся. Мир. — Уже хліба поспівзали, колоски схилялись, а деякі хазяїни уже й обкосились. П. Пр. — Багато лиха було, та все якоесь перекоїлось.

Окапати = обкапати.

Окапчивать, окоптіть = коптіти і д. Закапчивать.

Окапывать, окопать, ся = д. Обкапывать.

Окармливать, окормить = обгодовувати, обгодувати, худобу чим шкідливим — опасті, отрутою — труїти (С. Ш.), давати отрути, отруїти, струїти (С. Л.), потруїти. — Мабуть чимсь обгодували дитину, то й заслабло на живіт. — Потруїв мишей мишаком.

Окарнать = д. Обкарнать.

Окарявѣть = закарюбіти, закарюбнути, оцупіти, одубіти, заскорюзнити.

Окатить, окачивать, ся = д. Обкачивать, ся.

Окашивать, окосить, ся = обкосювати, обкосити, ся.

Окайный = клітій (С. Жел.), проклятий. — Проклятий Марко. Стор.

Океанъ = океян. — Велике море, що облягає навкруги землю, зветь ся океяном. Де-що про Св. Б.

Окидывать, окидять, окінуть = д. Обкидять. — Окінуть глазами = скинути, окіннути оком, очима, озирнути. С. Л.

— Скрізь ярим оком окидає, Енея з військом уздріває. Кот. — І стая на Шведськую могилу, щоб озирнути военну силу. Кот.

Окисать, окиснуть = киснути (С. Л.), скисати (С. Л.), скиснути, проквасніти, прокваситись.

Окисель = окис. С. Жел. Пар.

Окисить, окислѣть, ся = окислити, окисляти, ся (С. Жел.), кваснути (С. Пар.), поквасніти.

Окисъ = окис. С. Жел. Пар.

Окладистый = широкій, густий. — Окладистая борода = широка борода, що облягає круг обличчя.

Окладной = 1. шатний.

2. окладний.

Окладъ = 1. шата, частіше мн. шати (С. З. Л.), оправа. — Через віконце видно в шаті в блискучій, срібній, дорогій стоїть на покуті в комнаті образ матері святий. Як. — Образ в дорогій оправі. (Шата — на самому образі, а оправа по краях).

2. вид, обличчя.

3. оклад.

Оклевать, оклёвывать = обклявати, обдзобати, обдзюбати, обкльовувати, обдзобувати. — Поті жевжикі вчачали, поки всі ягоди на вишнях обдзюбали. Чайч.

Оклевать, оклеветывать = обрехати (С. Л.), обрехати, обмовити (кого), наклепати, набрехати (на кого), обріхувати, обмовляти (кого), клепати (на кого). — Вони Запорожців обрехали цареві. п. о. — Чи не одмовив кого? Б. Н. — Наклепав на його, що буцім...

Оклёвывать, оклейть = д. Обклёвывать.

Окликать, окликивать, окликать, окликнуть, ся = 1. окликати, окликувати, окликнути. — „Хто йде?“ їх стали окликать. Кот. — Д. теж: **Огласить** 3.

2. гукати, перегукувати ся, одгукувати ся, одгукнути ся. — Розійшли ся в лісі, тай почали перегукувати ся.

Окликъ = оклик, гукання, перегуквання.

Окно, окнішко, окнішечко = вікно (С. Аф.), здр. — віконце (С. Аф.), віконечко (С. Л.), поб. вікніще (С. Аф.), кругле, на пр. в церкві, в хаті, в кариті — оболонка (С. З.). — Там, де великі вікна — багато світла, та не багато правди. н. пр. — Колись і в наше віконце засвітить сонце. н. пр. — Щоб весело сонде вам світило у віконце. Руд. — Ой знати, знати, в кого єсть дочка — втоптана стежечка під віконечка. п. п. — Церква оболонками старими позирає на світ. К. Ш. — Зараз оболонку одчинили (в кариті) і почали здрастувати ся. К. З. о Ю. Р. — Съ большими окнами = вікнастий.

Оковать, оковывать = окувати, обкувати, окути, обковувати, шинами колеса — бушовати; закувати, закути, забити в кайдани, заковувати. — Окованный = окований, окутий, кутий, про колеса — обкуваний; закований, закутий. — Обкував скриню. — В кайдани забили. К. Ш. — І пута куті не куй. К. Ш. — Повозка добра на залізних осях, колеса бушовані.

Оковка = кування.

Оковы = 1. кайдани, залізо, закові, пугта. — Старші Запорожці у залізах, а товарство у колодках. п. о. — Д. ще під с. Кандали.

2. неволя, ярмо, корміга. — Д. під с. Иго і Неволі.

Околачивать, околотить, ся = д. Обколачивать, ся. — Околачиваться = байдаки біти, байдикувати.

Околдовать, околдовывать = д. Обворожить.

Околесить = об'їздити, обходіти, об'їгати, виїздити і т. д. — Об'їздив скрізь по всій околиці — нігде не знайшов.

Околесница, околёсная = нісенітниця, бачелюки, бредня, теревені. — Бачелюки плести. С. Ш. Д. ще під сл. Ахніє і Вадорь.

Околица = 1. околиця (С. З.), околотиця, округ. — У їх гуси — на всю околицю таких нема. — А вона, баче, на всій околиці перва ткаля була. н. о. — На всю округу славилась красою.

2. об'їзд, об'їздка, манівець. — Т'хати околицею = колувати, їхати манівцями, в об'їзд, в об'їздку. — Хто колує, той дома ночує. н. пр. — **Говорить околицу, околицею** = говорити здалека, надогяд, манівцем.

3. царина (С. З.), діляниця. — Тай ви провадила дочку аж за царину. М. В. — То гусей або утяток з річки залучати, то на царину збирались череду стрічати. Макар.

О'коло = 1. на около, навколо над'около, округ, округі. (Д. Вкруг і Кругомь).

2. біля, побіля, коло, край, крій, обік, побік. (Д. Вобіть).

3. коло, тріхи не (С. Л.), слив'є (С. З.). — Коло третьої години. — Трохи не шість рублів.

Околослѣдникъ = насінник.

Околотень = у(в)ббіще (С. Л. Ш.), уб'їсько (С. Ш.). — От уб'їще — ні лайкою, ні бійкою нічого з ним не зробиш. — Таке вб'їще, що ти йому що хоч.

Околотить = д. Обколівать.

Околотоць = д. Околица 1.

Околнать = одурити, одбурити (С. З.), пошити у дурні, в шорі убрати (С. Ш.).

Околъ, околъшь, околъшекъ = околиця, об'їз. — До лиця околици. н. пр. — Шапка бирка, зверху дїрка, шовком шита, вітром підбита, околиці не має. н. д. — Треба червоної околиці просити (удатись до начальства). н. пр.

Околвѣть, околѣть = 1. здихати, здохнути (С. З. Л.), іздохнути, здохти (С. Л.), згинуті, ізгинуті (С. З.), одубіти (С. З. Л.), дуба дати (С. З. Л.), опрягти ся (С. З.). — Хоч ізгину — пропади, а до мене не ходи. н. п. — А з вечера нагайка шуміла, а до ранку жінка одубіла. н. п. — Був цяний, та під тино дуба дав. С. З. — В сей день його отець опряг ся. Кот. Д. ще під сл. Издохнуть.

2. крижити, кліянути, дубіти, закліянути, одубіти (С. З.), одубіти. — Руки від

холоду закліяли (або: одубіли). — Змерз так, що аж одуб.

Окомелина = окоренок. (Д. під сл. Дереву).

Окомѣлокъ = деркач, дряпак, дряпач. (Д. під сл. Голікъ і Метла 1).

Оконечность = кінєць, край. — Живе на кінці города. — **Оконечности** = руки й ноги.

Оконница = вікно (власне сама рама з шибками). — Купив вікно, треба припасувати до луток.

Оконный = віконний, вікняний, віконешний. — **Оконное стекло** = шибка.

С. З. — **Оконный косякъ** = лутка, частіше мн. лутки. С. З. — Лутки вікняні обквітчані везерунами. Кн.

Оконопатить = обконопатити, обпаклювати, обшпаклювати.

Оконфузить, ся = завдати сорому, осоромити, засоромити, всоромити, ся. — Ой, старосто, серце, викупи собі гильця, як не викупиш — продамо, старості сорому завдамо. н. п. — Перед людьми мене соромив. н. о.

Оконце = д. Окно (здр.).

Окончаніє = кінєць, скінчання (С. Л.), докінчання, прикончення, приконеччя, приконець (С. Жел., живив — обжівки, рахунків — квітовання, торгу — розторжя. — Кінець — ділу вінець. н. пр. — До скінчання віку. н. о. — **Предъ окончаніємъ** = на прикінці, на приконеччі, на приконченню.

Окончательный, но = конешний, но, останній (С. З.), остатній (С. З.), кінєць, укрій (С. Ш.), до краю, в'останнє, до останку.

Окончина = 1. д. Оконица.

2. ляда. С. З. Пав. — Ішов побіля крамниці, а ляда в льох була одчинева, він не розглядів по ночі, тай ушав у льох.

Окончить = д. Оканчивать.

Окопѣть = д. Оканывать.

Оконникъ, рос. *Symphytum officinale* L. = живокіст, живокість, правокіст, ко-столом, воловий язик. С. Ан.

Окопѣть = д. Оканчивать.

Окопѣть = закоптіти, закоптіти ся, закуріти ся, задимити ся.

Окошь = окіп, вал (С. Аф. З.), шанєць (власне вел з рівчаком навкруги чого небудь). — Обступили город Умань, поробили шанці, як вдарили з семи гармат у середу вранці. н. п.

Окорачивать, окоротить = у(в)корочувати, у(в)коротити. С. Ш.
Окоренѣть = вкоренити ся.
Окормить = д. **Окармливать**.
Окормля, окормь = трута (С. Ш.), отрута (С. З. Л.), трутіна (С. Ш.), трутізна (С. Ш.), отруя (С. З.), дання. — Чи в горіліці спити, чи у хлібі з'їсти тієї отрути? н. п. — Може ти мні заварила трути-ну якую? н. п.
Окорнать = д. **Обкарнять**.
О'корокъ = шійка, окіст, окоста (С. Жел.), півть (С. З.). — Півтя ніхто не мастить. н. пр.
Окоростѣлый = коростявий.
Окоростѣть = закоростявити.
Окоротить = д. **Окорачивать**.
Окосить, ся = д. **Окашивать, ся**.
Окосматѣть = зарости, обрости волоссям, закослатити (С. Аф.), кудлатим, патлатим зроби́тись.
Окостенѣвать, окостенѣть = 1. костеніти, закостеніти.
 2. кліянути, закліянути, задубіти (С. Л.), одубіти (С. Л.), одубнути, закау́біти. — Руки від холоду залягли.
Окостенѣлость = костюк.
Окосто́къ = окіст, окісток.
Окоченѣть = д. **Окостенѣть** 2.
Окошуриться = окошити ся. С. З. — Хто зробив, а на міні окошило ся. н. пр. — Еней хотів, щоб окошилась біда і більш не продовжилась. Кот.
Окошечко, окошко = д. **Око́** (здр.).
Окошечный = д. **Око́нный**.
Окра́дывать, кра́сть = д. **Обкра́дывать**.
Окраивать, окроить = краяти, обрізувати, обтинати, обкраяти, обрізати, обчиркрити.
Країна = країна, країна (С. Ш.). — У нас україна: треба самому собі хліба украяти. н. пр. — Ми повиростаєм та й розійдемо ся; буде нас, нене, по горах по долинах, буде нас, нене, по усіх українах. н. п.
Окраивать, окрапнать = **кромить, бризкати, покропити, побрызкати**.
Окрасить, окрашивать, ся = **обкрасити, покрасити, охварбувати, обмалювати, червоним** — **обчервонити, вичервонити, почервонити, синім** — **посинити, жовтим** — **пожовтіти** і т. д., **красити, обкрашувати, обмальовувати, червонити, синити, жовтіти, ся** і т. д.
Окраска = красіння, фарбування, обмальовування; **окраса, покра́са**.

Окрестить, ся = **охрестити, у віру, у хрест увести**, з якої иншої віри у християнську — **вихрестити**. багатьох — **поохрещувати, повихрещувати**. — Дитину ввели у віру 28. лютого. Кн.
Окрестность = **око́лиця** (С. З. Л.), **окі́л** (С. Л.), **око́лія** (С. Л.), **окру́га**. — І ходив він по всій околиці Йорданській, проповідуючи. К. Св. П. — Яка чудна околиця звідси і які погані дороги. Бар.
Окрестный = **око́лиш(ч)ний, окі́льний** (С. Л.). — Громади — зложені з кількох околичних міст, сходили ся на раду — віче. Бар. О. — Усі окі́льні селяне на се згужують ся. С. Л.
О'крестъ = на **о́коло, навко́ло, округі, навкругі, до о́кола**. — Нема в світі до окола, як миленький мій Микола. н. п. (Д. ще під сл. **Вокругъ і О'коло**).
Окрещенный = **хрещений**, (з иншої віри) — **вихрещений, вихрист, перехрест**.
Окривать, окривлять = **окалічити, осліпити, калічити, сліпити** (на одно око).
Окривѣть = **осліпнути, покалічити око, одноо́ким ста́ти**. — **Окривѣ́лый** = **кривий, одноо́кий**.
Окри́кивать, окри́кнуть = **гукати, погукувати, гримати** (С. Аф.), **нагукати, нагримати**. — Ніколи не зроби́ти, поки не нагримаеш на його.
О'крикъ = **гукання, гримання**.
Окрилять, окри́лить, ся = 1. **окриляти, окри́лити, ся, окриля́ти**.
 2. **оживляти, ся, додавати, набірати сили, дху, оживити, ся, додати, набрати сили, дху**.
Окриспаллизовать, ся = **окристалюва́ти, ся**.
Окритиковать = **осудити, осла́вити, оциркува́ти**. — Сваха сілських хлопців всіх оциркувала, а найбільше з молодого козака сьміялась. П. Пр.
Окровавить, окровавлять, ся = **окрови́ти, окрива́вити, покрива́вити, скрива́вити, ся, заю́шити ся**. — Обидва заюшили ся... кров з них наче з набана. Кн. — **Окровавленный** = **окровлений, покривавлений, скривавлений**. — З ножем окровленим в руках. К. Ш.
Окрѣкъ, окро́йка, окро́йки = **укра́вок, укра́вочок, обрі́зок**. (Д. під сл. **Обрѣзъ**).
Окроить = д. **Окраивать**.
Окромса́ть = **обчиркрити**.
Окрѣмѣ = д. **Крѣмѣ**.

Окропѣть, окроплѣть = окропѣти, обрѣзати, покропити, окроплѣти, обрѣзкувати.

Окрошка = **ХОЛОДНИК** (холодна етрава — квас з кришениками м'яса або риби з цибулею та иньшими приправами).

Округаїть, округлѣть = вікруглити (С. Л.), обкруглити, вікружляти (С. Аф.), кругляти (С. З.), викружляти, викружлювати (С. Аф.), круглити, обкружлювати, обкружляти. — Кругляе, вругляе, а п'як не зробить круглим. Кн. — **Округленый** = обкружлений, вікружлений.

Окру́глость = **кру́глість, округлість**

Окру́глый = **кругла́стий, круглобо́кий.**

О́кругъ = **окру́га, око́лиця.** — На одного лікаря така околиця вельми велика. Кн.

Окружа́ть, окружа́ть = обкружати, оточати, обкружити, оточити (С. З. Л.). — Пропали ми! нас оточили козаци. К. К. — Оточили гетьмана сторожою доброю на ніч. Л. С. — Оточили шанцями коло мурів. Л. С. — Б'ють ся, вже й заходить сонце, оточили, притиснули Турків. Ст. С.

Окру́жность = 1. **круг, окру́га, окру́жність, ко́ло, обід.**

2. **д. Окрѣстность.**

Окру́жный = **окружні́й.**

Окрути́ть = **обкрути́ти, обвѣти.**

Окрыва́ть, ся = **укрива́ти, покрива́ти, обкрива́ти, угорта́ти, ся.** — Постели міні, укрий мене, а я сам засну. н. пр. — Та недужую дитину угортає в кожушину. В. Ц.

Окры́сьтеся = **визьвірити ся, насьвіріпити ся.** — Так визьвірив ся, що я аж злякалась. С. Аф.

Окрѣ́пый = **стверді́лий, зміцні́лий, стужаві́лий; поздорові́лий.**

Окрѣ́нутъ = 1. **покрѣ́шати, поміцнішати, зміцніти, змоцніти ся, подужчати, затужавіти, затвердінути.** — Вітер подужчав. — Грязюка затужавіла. — А Дорошенко змоцнивши ся ордою, Умань опанував. Л. С.

2. **подужчати, поздоровіти, поздоровшати, відчерствіти.** — Трохи поздоровшав після хвороби. — Перебувши пропащицю, відчерствів і став знов бадьорним. Кн.

Октя́брь = **октя́брь, листопа́д (С. Л.).**

Окулирова́ть = **окува́ти. С. Жел.** — Окувати дичку яблуню.

Окулиро́вка = **очевовання.**

Окули́сть = **окуліста́, очни́й ліка́рь.**

Окуде́вый = **окуне́вий.**

Окуну́ть, оку́нывать, ся = **окуну́ти, окуна́ти, ся. С. Жел.**

О́кунь, окуне́къ, риба *Perca fluviatilis* = **о́кунь, оку́нчик.**

Окупі́ться = **викупі́ти ся, одкупі́ти ся.** — Вони були панські та викупили ся.

О́купъ = 1. **вікуп, викупне́, о́куп, одкупне́. (Д. під сл. Ві́купъ 2.).**

2. **о́куп (Д. Контрибу́ція).**

Оку́ривать, окури́ть, ся = **обку́рювати, підку́рювати, обкурити, підкурити, ся.**

Оку́рка = **обку́рювання, підку́рювання.**

Оку́рокъ = **недо́кур, недо́курок. Кн.**

Окуса́ть, оку́сывать = **обкуса́ти, обгри́зти, обку́суювати, обгриза́ти.**

Оку́сокъ = **огри́зок, недо́гризок, недо́їдок.**

Оку́тати, оку́тывать = **обку́тати, обгорну́ти, повити, зату́шкува́ти (дуже), обку́тувати, обгорта́ти, ку́тати, тушкова́ти (С. Ш.).**

Оку́тка = **ку́тання, обку́тування, обгорта́ння, тушкова́ння (С. Ш.).**

Оку́чить, оку́чивать = **обса́пати, пови́сапувати, пообса́пувати, сапа́ти, виса́пувати, обса́пувати; підгорну́ти, згорну́ти, підгорта́ти, згорта́ти.**

Оку́чникъ = **са́пка.**

Оку́шаться = **обвѣсти ся.**

Ола́дьа = **д. Ала́дьа.**

Оледене́тъ = **окрижніти, обмерзнути, обледене́ти. — Обледене́лый** = **закрижнілий, обмерзлий, замерзлий.**

Оле́ній = **оле́нячий.**

Оле́нь, Cervus elaphus, С. Tarandus = **о́лень (С. Жел.), ёлень, самиця — олені́ця. С. Жел.** — Погнав ся молодець за еленем, коли гляне, аж елень десь сляз. н. к.

Оле́нь лету́чий, ком. Scarabeus cervus = **рога́ч, рога́ль, розсоха́ч, розсоха́тий, щипу́н, жук-о́лень.**

Оле́шникъ, оле́шнякъ = **вільши́к, здр. вільшничо́к (С. Аф.), вільши́на.**

Олі́вка = **маслі́нка.**

Олі́фа = **о́лія (на краски).**

Олицетво́ра̑ть, олицетво́ри̑ть = **уосо́блювати, уособля́ти (С. Ш.), олицетво́ра̑ти (С. Жел.), уособи́ти (С. Ш.), олицетво́ри̑ти.**

О́лово, Stannum = **о́ливо (Лів.), ці́на, ці́нь (Прав. С. З.).**

Олов'я́ний = **оли́в'яний (Лів.), ці́новий, ці́нований (Прав.). — Ці́нована посуда. С. З.**

Олтарь = д. Алтарь.

Олуховатый = д. Глуповатый.

Олухъ = йолоп, бевзъ і д. д. під сл. Глупець, Дураць.

Ольха, рос. Alnus = вільха, поб. вільшище, здр. вільшка. С. Аф.

Ольховина = вільха, вільшина, вільшинка. С. Аф.

Ольховникъ = олішняк, вільшина.

Ольховый = вільховий. С. Аф.

Ольшанка, пт. Motacilla = трясихвістка, трясихвіст, трясидуна. С. Ш.

Ольшникъ = д. Олешникъ.

Омачивать, омочить = змочувати, змочити.

Омѣтъ, рос. = 1. Conium maculatum L. — блекотъ, сікавка, свистуля, вомига. 2. Cicuta virosa L. — бех, віха. С. Ан.

Омѣла, рос. Viscum album L. = омелъ, імелъ, вимела, йвілга, шульга. С. Ан.

Омерзительный, но = огидний, но (С. З. Л.), огидливий, во, мерзенний, но (С. З. Л.), бридкий, ко, гідостний, но, огидлий, ло (С. З.), паскудний, но, мерзосвітний. — Ах ти мерзосвітний. Чайч. (Д. ще під сл. Гадкий і Гнѣтний).

Омерзѣніе = огида (С. З. Л.), огидь, огидливість, брид, бридкість (С. Ш.), мерзіння. — Не зацінай жиди, бо буде огида. н. пр. — Огидливість до Бруховецького спонукала людей братати ся. Кн.

Омерзѣть = огиднути (С. З. Л.), згидити (С. Л.), остогидіти (С. З.).

Омерникъ = д. Омѣтъ.

Омертвѣлый = замёрлий, помертвілий.

Омертвѣть = замёрти (С. Аф. З.), примёрти, примертвіти.

Омѣтъ = скірда, скирта, стірта. С. З.

Омѣтывать, омѣтать = обкидати, обкидати.

Омовѣніе = обмивання.

Омочать, омочить = д. Омачивать.

Омрачать, омрачить, ся = затемняти, ся, туманити, ся, туманіти (С. Ш.), темніти (С. Ш.), затемрювати, ся, охмарювати, ся, затемнити, затемрити, затеміти, затеміти, ся, потуманіти, охмарити, ся; сліпити, осліпити. — І весела йому твар була — ніколи охмареної твари його не бачила. Кн. — Помічаю я, що твар попова охмарюєт ся по трохи. Кн. (Пр. д. ще під сл. Затемнить).

Омутъ = яма, круча. С. З. — Шубовсть у Сулу, у кручу, тільки хвиля в кручі роздалася, мов пекло закипіло. К. Х. — Въ

тихомъ омутѣ черти водятся = в тихому болоті чорти водять ся, тиха вода грєблю рве. н. пр.

Омывать, омывать, ся = обмивати, обмивати, ся.

Она = д. Онѣ.

Онагръ = осёл дикій.

Онанізмъ = малафія. — Онанізмомъ занимається = малафію трусити. Кр.

Онаністъ = трусій, солодій.

Оно = д. Онѣ.

Оногдѣсь, оногдѣни, ононѣсь = недѣвно, на сіх днях, за скільки днів.

Онѣ, она, оно = він, вона, воно. — Він, як чоловік, так вона не тієї сьпіва. С. Аф. — Що воно за птиця? С. Аф.

Онѣмѣчивать, онѣмѣчить, ся = знімчувати, знімчити, обнімчити, онімѣчити (С. Л.), понімчити, ся. (С. Л.). — Основуючи німецькі оселі в слов'янських землях, знімчити ті краї. Бар. О.

Онѣмѣть = оніміти, заніміти, повіміти. — Село на вік замовкло, оніміло і кропивою поросло. К. Ш.

Опавшій = опатій.

Опадѣть, опадѣть = 1. опалати, осипати ся, облітати, обпадати, опадати, осипати ся, облетіти. — Листя осипаєт ся, опадає.

2. спадати, стухати (С. Л.), тухнути (С. Ш.), стухнути, одтухнути. — Вода вже спадає. С. Л. — Пухлина одтухла. Кн. — Опух починає стухати.

Опѣзывать, опѣзѣть = опізнювати ся, пізнити ся, запізнювати ся (С. Аф.), припізнѣти ся (трохи), опізнити ся (С. З. Л.), спізнити ся, запізнити ся (С. Аф.), трохи — припізнити ся. — Опізнав ся козак, то буде й так. н. пр. — Де ти бурлак волочив ся, що вечерять опізнав ся? н. п. — Треба ж було опізнитись одним днем. К. К. — Я думала ти вже не прийдеш. Чого ти так опізнав ся? Лев. (Д. ще під сл. Запѣзывать).

Опѣвать, опѣють = опіювати, обпіювати, опіяти, обпіяти.

Опѣла = гнів, немилость, неласка. — Испав в немилость у Царя.

Опѣзывать, опѣзѣти = 1. облізати, облізати.

2. осідати, осісти, порушитись.

Опалить, опалѣть, ся = д. Обжигать.

Опалывать, опалѣть = обпалювати, обпалити, (сапкою) — обсапувати, обсапати.

Опáлий = 1. опáлий.

2. схúдий, змарнілий.

Опáль = пáдалиця, про овоч, на пр. яблука, груш — пáдалишні.

Опáльний = тóй, що в немíлості у царя.

Опáлять = д. Обжигáть.

Опáмятоваться, опáм'ятываться = опáм'ятáти ся, очúти ся, зчúти ся (С. Л.), схaменúти ся, стáм'ити ся (С. Л.). — Д. Опóмнитися.

Опáршівѣть = опáрши́вити, ошолуді́вити, спáрши́вити, шолуді́вити.

Опáрывать, опóроť = спóрювати, розпóрювати, спорóти, розпорóти.

Опáсáться = опáсувати ся, варувáти ся (С. З.), бо́яти ся, лякáти ся. — Козаченьку! сватай не варуй ся. н. п. — Варував ся кия, та палкою дістав. н. пр.

Опáсєніє = опáска (С. З. Л.), бо́ясть; обáчність, оберє́жність. — Чумаки без опаски спáть полигали. н. п. — З властивою усѣм облудним лю́дям обережностью, він лякав ся усього, що... Лев. В.

Опáсливый = опáсливий, оберє́жний, берє́жний, сторожкий, обáчний.

Опáсность = небезпєченство (С. З.), небезпє́чність. — Не раз ратував мене, не зважаючи на своє небезпєченство. Фр. — Небезпєчність приходила і з другого ще кутка. Кн.

Опáсный, но = небезпєшний, но (С. Л.), непє́вний, но, бо́язно; т́язко. — Небезпєшна дорога. С. Л. — Боязно, щоб і за Дніпром не стало ся того, що в Чигирині. Кн. — Зanedу́жав т́язко, мабуть вже йому не жити.

Опáсть = д. Опáдáть.

Опáхало = д. Вѣрѣть.

Опáхивать, опáхатъ, ся = об'óрювати, об'óрати, ся. — Об'óрали все поле.

Опáхивать, опáхнúть, ся = 1. обмáхувати, ся, обмáхнúти, ся. — Обмáхуєть ся од мух.

2. обмíтáти, обмєстí. — Обмíтати пилюку.

3. обгортáти ся, обгорнúти ся. — Обгортати ся кожухом.

Опáшка, у виразі „на опáшку“ = на óпашку. — Надів свиту на опáшку.

Опáчка = закаля́ти, забрудни́ти, зашмару́вати.

Опєкúть, опєкúнна = опікúн, ка. С. Жел.

Опєка = опіка. С. Жел.

Опєкúнствовать = опіку́вати. С. Жел.

Опєленáть = оповíти, сповíти, повíти.

— Я у Господа благодаю, як мала дитина, що сповиту біля себе м ти положила. К. П. — За горами гори хмарами повиті. К. III.

Опєно́к, мн. опє́нки, гр. Agaricus fragilis Pers. = опє́ньки, A. melleus Vahl. = опє́ньок, опє́ньки. С. Ан. — Козубєньки, з якими ходять по опє́ньки. Кот.

Опєнє́лить = спопє́лити.

Опєрє́живать, опєредíть = випєрєжáти, попережáти, обганя́ти, в́ипєредити, попере́дити, обігнáти. — Віл коня не випєредити. н. пр. — Не можна докорати письменникам, що вони не попере́дили свого часу. Кн. — А вони догнали їх і випєредили. н. о. Яст.

Опєрє́ться, опирáться = спє́рти ся, опє́рти ся, обпє́рти ся, злягáти, навалíти ся, спíрати ся, обпíрати ся, злягáти, навалю́вати ся. — Обпер ся на стіл. — Іде, на ц́пнок обпíраєть ся. Кн. — Треба обпíрати ся на добутки нового поступу. Кн. — Не злягай на мене. С. Л.

Опєрíтьсѣ, опєрýтьсѣ = вб́ітись в колодч́ки, в пíрря, обростí пíррям, пíрростí в пíрря. — Вони ледве вбили ся в колодочки. Кн.

Опє́рок, опє́рышь = пíдл́ток.

Опєчáливать, опєчáлить, ся = засмúчувати, ся, завда́вати жалю, т́уги, смúтку, смутíти, журíти ся, засмутíти, ся, посмутíти, ся, завдáти жалю, т́уги, смúтку, посмутíти, осмутíти, осумíти, зажу́рити ся, (багатьох) — пересмутíти. — Кого Бог засмутить, того й потíшить. н. пр. — Бач, як я засмутила тебе. К. К. — Що ви мою голово́ньку на вік засмутили. н. п. — Не кажи ти усього царєві, а то царь ще засмутить ся серцем і не піде на Косове бєєм. Ст. С. — Смерть Безлюдного вельми засмутила добросердного Сошенка. Кн. — Богородиця не злюбила, вс́іх янголів посмутила. н. п. — На що чужу ц́лувати, свой́й жалю завдавати? н. п. — Не завдавай серцю туги — не візьмеш ти, візьме другий. н. п. — Ой знати, знати, хто й ожєнив ся — скорчив ся, зморщив ся, ще й зажу́рив ся. н. п.

Опєчáтать, опєчáтывать = обпєчáтати, обпєчáтувати.

Опєчáтка = обпєчáтка, помíлка, óгрíх (в надрукованому).

Опє́чина = печíна. — З печí тепло перєйшло у печину. Де-що про Сьв. Б.

Опєчъ = д. Обжє́чь.

Опивáло, опивáльщикъ = опивáло.

Опивáть, опíть = опивáти, обпíти. — Раз у раз ходять та т́ільки об́ьїдають та обпивають його.

Опива́ться, опі́ться = обпива́ти ся, об-
піти ся. — Обпив ся горілки та з того
й заслаб.

Опівки = недопитки. — Позливав недо-
питки з усіх чарок, та й те випив.

Опиво́ха = д. Опива́ло.

Опи́ливать, опи́лать, ся = обпи́лювати,
обпи́ляти, ся, пообпи́лювати.

Опи́лка = обпилювання.

Опи́лки = дерев'яні — тірса (С. Л. Ш.),
тріна, мн. тріни (С. Л. Ш.), терту́ха,
різь (Сп.), від заліза — ципдра. — Набе-
ри тирси у пиларів та посип довівку. Кн.
— Чому вітер несе трину? — бо вона дріб-
ненька. Чого дівка гине в світі? — вона
молоденька. н. п.

Опи́лок = одпи́лок.

Опира́ться = д. Опере́ться.

Описа́ние = опис. С. Жел. — Та джеж ви
читаете описи, — хіба там не має цього? Кр.

Описательный = описовий. С. Жел.

Описа́ть, описыва́ть = 1. описа́ти, опи-
са́ти, обписа́ти, опи́сувати і т. д. — Не
списати міні — які прегарні береги Росії. Кн.
2. поці́нува́ти, ці́нувати. — Суд звелів
обписати і поці́нувати усе добро Іванове.
Кн. — Всю худобу у його поці́нувало.

Описа́ка = обписа́ка, по́милка, о́гріх (в на-
писаному).

О́пись = о́пис, спи́сок.

Опи́ть, ся = д. Опива́ть, ся.

Опи́й, Opium = опи́й (С. Жел.), со́нне зіл-
ля, макове молоко́ (С. Пар.).

Опла́кивать, опла́кать = обпла́кувати,
обпла́кати, обголосо́ти, обту́жити. — Як
хто вире з рідні, то його ніхто в світі
краще не облаче, як Катря. н. о. Яст. —
Обтужила покійного брата. Сп.

Опламе́нѣть = спалахну́ти, обня́тись по-
думба́м.

Опла́та = о́плат, ка, о́плать. ви́плат, ка,
спла́чування. — Що заробив, то все пі-
шло на о́плат довіг. — В хазяйстві велика
о́плать. Лев. — На сплачування податків
іде уся праця. Кн.

Оплати́ть, опла́чивать = оплати́ти, ви-
плати́ти, запла́тити, сплати́ти, опла́чу-
вати і т. д.

Оплева́ть, опле́вывать = обпи́люва́ти, об-
ха́ркати, обпи́лювати, обха́ркувати.
— Обхаркав усю довівку.

Оплеска́ть, оплески́вать, ся = оббри́зка-
ти, обплеска́ти, обхлю́пати, оббри́зку-
вати, обпи́скувати, обхлю́пувати, ся,
багато́х — пообхлю́пувати і т. д.

Опле́сть, оплета́ть = 1. обплести́, об-
пліта́ти.

2. обду́рити, обшахрува́ти, обду́ривати.

3. потри́скати, зже́рти, зло́пати, уми́ня-
ти, тріска́ти, же́рти, ло́пати, умина́ти
(С. Ш.), уплі́тати (С. Ш.). — Сижу собі
в кінці стола, курча уминаю. С. Ш.

Опле́уха, опле́ушина = ля́пас (С. З. Л.), ля-
пане́ць, лящ (С. З. Л.). — Тому зараз по
лиці ляпаса. Кн. — Коли кожного честить
по заслузі, то хто втіче від ляпаса. Ст. Г.
— Як дам тобі ляща у пику. Кот.

Оплечни́к, опле́чьє = по́лик, поли́к.

Оплодо́творе́ние = заплі́д, заплодне́ння.
С. Жел.

Оплодо́твори́ть, ся = заплоди́ти, заплод-
ни́ти, ся.

Оплотъ = д. Огра́да.

Оплоша́ть = зпихова́ти (С. Л.), прога́ви-
ти, промахну́ти ся.

Опло́шность = недба́лість, необа́чність.
С. Пар.

Опло́шный = недба́лий, необа́чний (С.
Пар.), пло́хий.

Оплыва́ть, оплы́ть = 1. обплива́ти, об-
пливети́.

2. обті́кати, обте́кти.

Оплѣсневѣ́лый = пьбі́лий.

Оплѣсневѣ́тъ = зацьві́сті.

Оплѣши́вѣ́лый = плі́шівий, голомши́вий,
голомо́звий (С. З. Л.), шолуді́вий. — На-
сьмивав ся шолудивий голомозому. н. пр. —
Шолудиве порося і в Петрівку мерзне. н. пр.

Оплѣши́вѣ́тъ = ви́лисіти, ошолуді́вити.

Оповѣ́стѣ́тъ = опові́стити, спові́стити (С.
Л.), обві́стити (С. Л.), запові́ститись,
зві́стку да́ти, скрі́зь — розпо́вістити.
— Через послів своїх обві́стив. Л. В. —
Оце прийшов, батюшко, до вас заповісти-
тись, що в неділю будемо вінчати сина. Лев.

Оповѣ́щеніє = опові́стка.

Опога́нивать, опогани́ть, ся = опога́ню-
вати, обпога́нювати, опаску́жувати, об-
паску́жувати, опогани́ти, ся і т. д.

Опо́екъ = опойо́к (д. під сл. Ко́жа).

Опозда́ть = д. Опза́дывать.

Опознава́ть, опозна́ть = пізнава́ти, пі-
зна́ти.

Опознава́ться, опозна́ться = обізнава́ти
ся, обізна́ти ся, вклепа́ти ся.

Опозна́чить = назна́ти. — Назвав лігво
ведме́ди.

Опозо́ривать, опозо́рить = га́ннити (С. З.),
га́пби́ти, ославля́ти, зга́нити, зга́нь-

біти (С. З.), оганьбіти, ославити. — Вбили батька, оганьбили матір. Ст. Г. — Служив Москві Іване, а вона ж його гане. н. пр.

Опо́йти = д. **Опа́ивать**.

Опола́скивать, ополоска́ть, ополосну́ть = обмива́ти, обполіскувати, обмити, обполоска́ти.

Ополза́ть, оползти́ = д. **Опа́лзывать**.

Ополóвня = половні́к.

Ополóть = д. **Опа́лывать**.

Ополча́ть, ополчи́ть, ся = узбро́ювати, ся, повстава́ти, става́ти до збро́ї, узбро́їти, ся (С. Ш.), повста́ти, до збро́ї ста́ти.

Опомело́к = драпа́к, дерка́ч (од мітли).

Опоме́лье = помелі́ще.

Опо́лячить, ся = спо́лячити, обля́шнити, поля́шнити, ся. — Вони думали, що скоро златини́чать та спо́лячать шляхту, то Русини загинуть без неї. Бар. О. — **Опо́лячений** = спо́лячений, обля́шений, ляшкува́тий, недоля́шок. — Морозенко топче конем Ляхів з недоляшками. К.

Опо́мнитися = опо́м'яга́ти ся, схамену́ти ся (С. З. Л.), охану́ти ся (С. З.), охамену́ти ся (С. З.), ста́мнитися (С. З. Л.), отя́мнитися, счу́ти ся (С. З. Л.), очу́матися (С. З.), очу́няти (С. Л.), прочу́матися (С. З. Л.). — Як посидів у Остро́зі, опо́м'ягав ся. н. о. — Ей, Хведьку, вчись, ей схаменись! Гул. Ар. — Схамену́лись ви, та чи не пізно. Ч. К. — Та що се ви верзете? Схамені́ть ся. Мир. О. — Схамену́в ся, як сьвятий піст минув ся. н. пр. — І сором і печаль — не схамену́сь і досі. К. Д. Ж. — Шинка́р знає — наливає, і не схаменеть ся. К. Ш. — Загуляли на масляну, та вже на другім тижні оханули ся. н. к. — Та що ти, дурню, оханись! н. к. — І не стямив ся — відкі́ль вітер повіє. н. пр. — Як уздрів, то з ляку й не стямив ся. Дум. — І не стямив ся, як загубив слід. н. о. — Турки не стямивсь та в рості́ч. н. о. — Я отимив ся вже на мості́. Фр. — Не чула ся, як минули літа молоді́ї. К. Ш. — Не чула ся, коли й зі́ма минула. Мир. — Ви обоє і не чуєтесь, як кла́сть на вашій сторо́ні буде. Кот. — Заще́міло в неї́ серце і вона мовчала, поки трохи очу́нялась, а потім сказала. Кон.

Опо́ра = 1. підпо́ра.

2. оборо́на, засло́на, підмо́га (С. З.), помі́ч. — Чолові́к — як ворона, а все жі́нці оборо́на. н. пр.

Опора́жнивати, опоро́жнити, ся = споро́жнити, випоро́жнити, випоро́жнювати (С.

Аф.), опоро́жня́ти, споро́жнити, ся і т. д. — Випоро́жни мішок та побіжи за борошном. — Ку́зьма споро́жнив глечик холодно́го квасу, заку́сив дипе́ю. Кн.

Опоро́ть = д. **Опа́рывать**.

Опоро́чивать, опоро́чить = га́нити (С. З.), ганьбі́ти, ха́яти (С. Ш.), обга́нити, оганьбі́ти, зганьбі́ти (С. З.), оха́яти, очорні́ти, опоро́чити, осла́вити.

Опоро́ченє = ганьба́, опоро́ка. — За се діло на мене не буде опоро́ки од людей. Лев.

Опо́ръ, у виразі „во весь опо́ръ“ = на взаводи, скі́льки ду́ху, чим ду́жч. — Погнав коня на взаводи.

Опо́рки = шкура́ття, шкарба́ні, шкарбуні́. Граб.

Опоре́зати, опоре́зывать, ся = обрі́зати, обрі́зувати, ся.

Опосты́лый = обри́длий (С. Л.), оги́длий (С. Л.), опосты́лий, осору́жний, опрі́критий, остогі́длий, остобі́сний, осточо́ртний. — І про́клина долю, і про́гні́вля Бога, що тю́рмою па́хне йому́ рідна хата, обри́длий, оги́дний свій рідний порі́г. К. Х. — Осору́жний він ми́ї, ду́шу мою́ від його́ верне. Кн. — Як осору́жного люби́ти? Кот.

Опосты́льте = обри́днути (С. Л. З.), оги́днути (С. З. Л.), осору́житися (С. З.), опосты́нути, опрі́крити ся, остогі́даути, остогі́діти (С. З.), остобі́сити, осточо́ртити. — За що я то́бі оги́д так? н. к. — Весь сьві́т ми́ї осору́жив ся. С. З.

Опохмелі́ться, опохмеля́ться = похмелі́ти ся, прохмелі́ти ся, похмеля́ти ся. — Вчора пив, а сьогодні похмеля́єт ся. — Хо́че прохмелити ся. Кр.

Опочива́льня = почи́вальня, спочи́вальня, спа́льня.

Опочива́ть, опочи́ть = спочи́ва́ти, спо́чити, відпочива́ти, відпочи́ти. — Батю́шка ляга́л після́ обі́да спочи́вати. н. к.

Опо́сати, опо́сывать, ся = підпереза́ти (С. З. Л.), опереза́ти, ся (С. З. Л.), підперезува́ти, оперезува́ти, ся, опа́сувати, ся. — Го́лий підперезав ся, та́й зо́всім убрав ся. н. пр. — Десна́ підперезала́ наше́ село́. Кн. — Ось і байра́к — підперезаний́ боро́м. Кн.

Опо́єска, опо́єсочка = по́яс, по́ясо́к, пас (С. Л.), пасо́к. — Бе́сть у мене́ по́яс, е́сть у мене́ два — шовкові́ обидва́.

Опо́єсыва́нє = підперезува́ння.

О́поєс = д. **Опо́яска**.

Опра́ва = опра́ва, обро́ба. (Д. Обді́лка 2.).

Оправда́нє = оправда́ння, С. Пар.

Оправдати, оправдувати, ся = 1. оправдати, виправдити, ся, справдувати ся, оправити, оправдувати, виправдувати, ся, справдовувати ся, оправляти, ся. — Хоч як ти у його справдовуй ся, а він тебе засудить. Кн.

2. справдіти, ся (С. З. Л.), ствержати, ся (С. Л.). — Справдив його надії. — От через тиждень, в темну ніч, справдилась пацюкова річ. Б. Г. — Чи справдила ся тая відомість? Кочубей. С. З.

Оправити, оправляти, ся = 1. поправити, поправляти, ся.

2. опрavitи, обробити, управити, опрavlяти, обробляти, управляти. — Управляти образ в рямці. С. Ш.

3. виходити ся, вицуняти і т. д. д. **Вздоравливати.**

4. піджити ся, підживити ся, підживляти, ся. — Зовсім збіднів, та оце трохи підживив ся.

5. д. **Оправдати, ся.**

Опрастувати, опростати, ся = д. **Опораживати, ся.** — **Жінчина опросталась** = жінка оброднілась.

Опрашивати, опросити = випитувати, розпитувати, випитати, розпитати.

Определение = 1. вияснення (С. Пар.), визначення.

2. постаново́ва, приговóр, вирóк (С. З.), при́суд (С. Л.), рішення́ць (С. З. Л.). — Понеже той єсть незмінний судеб Божіих вирок. Скоропадський. С. З.

3. призначення (С. Пар.), настаново́ва.

Определѣти, определѣти, ся = 1. вияснити, визначати, вияснити, визначити, ся.

2. постановляти, призначати, постановити (рішенець, вирок), призначити (кару), виректи, рішити, опридіити. — Руска Правда призначе досеть тяжку кару за такі вчинки. Кн. — Не довго думали — рішили — і шуку на вербі повісити звеліли. Б. Г. — А суд гуртом рішив: щоб беззаконника провчити, — опридіити, щоб він з трьома жінками жив. Б. Г.

3. настановляти, ваставляти, настановити, наставляти. С. Л. — Його наставили на місто станового.

4. призначати, визначати, призначити, визначити. — Призначив на се діло сто карбованців. — Визначив йому на літо сорок карбованців. Кн.

Опрічь = опріч, окрім (д. **Крімъ**).

Опровергати, опровергнуть = 1. перевертати, перекидати, перевернути, перекинути.

4. одбівати, збивати, одказувати, одмовляти, одбити, збити, одказати, одмовити.

Опрокидати, опрокидывать, опрокинуть, ся = 1. перекидати, перевертати, ви́вертати (С. Л.), валити, звальювати, перекинути (С. Л.), перевернути (С. Л.), звалити, ізвалити, повалити, ся. — Перекинув ся човен і всі попадали у воду. — Як дав йому стусана в груди, так той і перекинув ся. — Сердешний звір перекидав ся, плигав, вертів ся і качав ся. Кот. — Вивернув глек з молоком. С. Л. — Сказавши, столія ізвалила, шкереберть к чорту все пішло. Кот.

2. накидати ся, накинути ся. — Накинувся на мене, немов божевільний.

Опрокид, у виразі „опрокидь“ = перекидьки, перевертом, до горі ногами, шкереберть. (Пр. д. під сл. **Опрокидять** 1).

Опрометчивость = необачність.

Опрометчивый, во = необачний, нерозважний, но, нерозсудливий, во.

Опрометью = пробогом (С. З. Л.), стрімголов.

— Проходом в кріпость вся ватага спішиять насісти на Троян. Кот. — Не спитавши броду, не сунь ся проходом у воду. н. пр. — Побігла прожом до копанки, та стрімголов в пельку, тільки вода заплющала. Кн.

Опросити = д. **Опрашивати.**

Опростати = д. **Опрастувати.**

Опростоволоситься = 1. опростоволоситись.

2. д. **Оплошати.**

Опротивѣти = обриднути, огиднути, осоружити ся, оприскити ся, омерзѣнати ся, настирати ся, очортіти, обісити, осатавіти, очервиніти, остогіднути, осточортіти, остобісити. С. Жел. З. Л. — Коли світ тобі огиднув, нікого любити. І. Г. — Що огидне життя без утіхи. Чайч. — Йї жизнь зробила ся не мила і осоружив ся весь світ. Кот. — Своїми брехнями так він міні настирав ся, що й дивитись на його гидко. Кн. — Ну, та й осточортіло міні оце діло!

Опрощати, опростити = опрощати, опростити.

Опружувати, опрудити, ся = 1. загачувати, загачити (на вкруги).

2. уніювати (С. Ш.), обіювати, ся, уникати ся (С. Ш.), уніяти, обіяти, обієцяти, усяяти, ся (С. Ш.). — Дитина обієсала всю перянку. — У ві сні унісав ся.

Опружувати, опрудити, ся = д. **Опрокидять, ся** 1.

Опріскувати, опріскати, опріснути, ся = обрізкувати, обрізкати, побризкати, ся.

Опріщевѣтъ = попріщити ся. — Щоб тобі попріщило!

Опрѣвѣти, опрѣти = запрієати, зацьвітати, запріти, зацьвітати.

Опрієно́къ = маца. С. З.

Опрядки = клоччя. С. З. — Як з клоччя батіг. н. пр.

Опрієсть = 1. віпрієсти. — Віпрієла увесь кужіль.

2. злопати, зжерти, потрієкати, укласти, умяти. — Цілий горщик каші умяв.

Опрієність = чепурність, чепурно́та, охайність (С. Л.). — Дуже тісно. чепурно́ти не додержиш, то й доглядати нікому. Лев. В. — Людям чини майно́сть, а коло себе май охайно́сть. н. пр. — У горницях чепурно́ту й догляд знати на усячині. Лев. В.

Опрієний, но = чепурний, но (С. З. Л.), чепуру́н, ха (С. З.), охайний, охайливий (С. З. Л.). — Люди в тому селі чепурні, охайні. Кн. — Чепуренька, як мазничка. н. пр. — **Опрієтиє дѣлаться, сдѣлаться** = чепурніти, почепурніти.

Оптово́й, оптомъ = д. Обтово́й, обтомъ.

Опубліковати = оголосіти (С. З. Л.), ознайміти (С. З.), ознаймувати. — Сіи універсали оголосивши перед народом. Маркович. С. З. — Всім, кому відати належить, ознаймуем. С. З.

Опускати, опустіти, ся = 1. спускати, опускати, спустіти, опустіти, ся; па́дати, впа́сти. — Завіса спускаєть ся до самого долу. К. Х. — Опустили в яму домовину. — Береза покірливо спустила до долу свої віти. Кн. — Прилетіла пава, серед двора впала. н. п.

2. упускати, випускати, упустіти, випустіти. — Кий упустив. С. З. — Ой як упустила із рук голубонька, та уже й не піймаю. н. п. — Не випусти рака з рота. н. пр.

3. попускати, попустіти. — Попусти струну, щоб не порвала ся.

4. пропуєкати, пропуєтіти. — Пропуєсти сей листик, читай дальше.

5. опускати ся, упадати, занепа́дати, опустіти ся, уна́сти, підупа́сти, занепа́сти, про здоровля — змарніти, помарніти, осу́нути ся, огляну́ти (С. З.), підупа́сти на сілах, морально — зледа́щити, розледа́щити. С. З. Л. — Охляв, опустив ся, змарнів чоловік. К. Х. — **Опустіть голову** = похню́питись (С. Л.), похну́рити голову, похили́ти ся. — **Опу-**

стіть у́ши = прищу́лити у́ха, счу́лити у́ха.

Опуско́й = спуский.

Опустоша́ти, опустоши́ти, ся = пусто́шити (С. Л.), спустоша́ти (С. Л.), випустоша́ти (С. Л.), плюндрова́ти (С. З. Л.), жакува́ти (С. З.), опусто́шити (С. З.), сплюндрува́ти, поплюндрува́ти, пожакува́ти (С. З.), частиною — напустоша́ти. — Того ж літа Децик усе Полієся спустошив. Л. С. — Ой рано ж тебе, дібровонько, спустошено, на сіно траву покосено н. п. — Козаки тиждень Крим спустошили. Л. С. — Бачив він старенький іще ту годину, як спустошила невіра рідну Україну. П. Пр. — Та зберу на вас Мадьяр і Сербів, поплюндрую усі ваші землі, знищу все огнем я та залізом. Ст. С. — Кошовий Сірко усе там пожакували з козаками. Л. С. — **Опустоше́ний** = спусто́шений (С. Л.), спустоша́лий (С. З.), сплюндрува́ний. — Розглянемо — чи справді Україна в ХІІІ. в. була цілком спустошена Татарами. Пр.

Опустоше́ніє = спустоше́ння, сплюндрова́ння. С. З.

Опустоші́тель, ница = спустоші́тель, спустоші́тель, ка. С. Жел.

Опустоші́тельный = пустоша́ючий, спустоша́ючий, плюндру́ючий.

Опустѣвати, опустѣти = пустіти, спустіти (С. Л.); зпусткува́ти (Гр.), як узик без матки — зма́тчинись. — Київ не міг спустіти цілком. Пр. — Хата зматчинилась. Ман. — **Опустѣ́лий** = спусті́лий (С. Л.), оселя, місце — пустовщи́на, пусті́рь (С. З.) хата — пу́стка. — Та йти шукати долі в спусті́ду, небезпешну, далеку країну. Рус. В. — Може верне́ть ся в некриту пестку зімувати. К. Ш.

Опу́тывать, опу́тати, ся = 1. оплу́тувати, обплу́тувати, оплу́тати, обплу́тати, опле́нтати, опе́нтати (С. З.), коней — потрині́жати (Ос.). — Зовсім його опе́нтав, він йому вірити, як рідному. н. о.

2. заплу́тувати, вилу́тувати, заплу́тати, вилу́тати, ся. — Його вилутали в се діло.

Опуха́ти, опу́хнути = ну́хнути, ну́хти, розпуха́ти, опу́хнути, розпу́хнути.

О'пухоль = опу́х (Лев. С. Л.), пухлі́на, пухля́тина (Лев.), розпу́х, на шії — залі́за, жо́вна (д. Желе́за, Желва́к), заухом — сві́нка, від удару — гу́ля, гу́ля, гургу́ля, моргу́ля, діфтеритна — обкла́д,

обладкі, їулі, завалки, у корів, на виммі — особище. Ман. — По всій позі розлізла ся пухлина. Кн. — Опух зробив ся, та злякий червоний, як буряк. н. о.

Опущать, опушіть, ся = 1. облямовувати, облямувати (С. З.).

2. обростати (пухом), в колодочки вбиватись, обрості (пухом), в колодочки вбітись.

3. листівти, облистівти.

Опущка = 1. облімівка, лямівка (в одязі), обрубка. Ман.

2. узлісся (С. Л. Ш.), узлісок, возлісся, прилісся, підлісся, надлісся, залісок. — Біга Катря боса лісом... вибігає на возлісся. К. Ш. — Виходить на залісок, аж вовчиця на сонці грієть ся. н. к.

О'пушь = д. Опущка 1.

Опущать, опустить = д. Опускать.

Опущение = опуск, спуск, опускання, спускання.

Опытность = досвід, досвідчення (С. З. Л.). — Довголітній досвід поповнив ще його науку. Бар.

Опытный = 1. досвідний, досвідчений, бувалий, пробувалий, бувалець. — Досвідний погляд його давав знати, що нічого доброго він не жде. Пр. — Його судно міцне, будівля добра, а лоцман досвідний, тямущий вельми. К. Ш. Т. — З острогу вишшов він досвідченим — знає як викручуватись. Кн. — Досвідним оком порядного господаря зважував. Лев. В. 2. спиткований.

Опыт = досвід, спит, спіток, проба, пробунок. — Звичаї добрі, лицарську науку в боях за правду досвідом узнали. К. Б. — Знала вже з власного досвіду, що... Фр. — Та після довгих літ досвіду, гаразд знаючи звичаї свого соживця... Лев. В. — **Въ видѣ опыта** = на пробу. — Зробив на пробу. н. о. — **По собственному опыту** = з власного досвіду, на собі дознав. — **Это его первый опыт** = се його перша проба.

Опытный = сп'янілий, піднілий. — А вже піднілий як засне, то... К. Ш.

Опытние = хміль.

Опытывать, опынять = п'яніти, випивати ся, опыняти, впити ся, похмелити, опынчити ся (Сп.). — Щоб міні не опыняти з такого щастя. Кн.

Опытующий = п'яникій, п'янкуватий. — В инього попадеть ся тютюн п'янкуватий. Кн.

Опытать, опыть = д. Оеуждать.

Опѣшить = 1. опішити (на пр. в дорозі, згубивши коня).

2. змішати ся, оторопіти, вжахнути ся, злякати ся.

Опытать = заплямити, обплямити, закаляти.

Опыт = знову, знов (С. Л.), ізнов, оп'ять, уп'ять (С. Ш.), вдруге. — І знов міні не привезла нічого пошта з України. К. Ш. — Та й не знаю, чи побачимось знову колись. Чайч. — І знову я бачу садок той зелений, твій голос коханий я чую ізнов. Чайч. — А катанчик то засне, то погасне він уп'ять. Чайч.

Орава = д. Арава.

Оранжевый = жаркий (С. Л.), жовтогарячий (С. Л.), жовтогар. — Веселка має такі цвѣти: червоний, жовтогарячий і т. д. Де-що про Сьв. Б.

Оранжевый = тепліший; парниковий.

Оранжевый = теплиця (С. Ш.); парник.

Оратор = речник (С. Ж.), красномовець. — Добрий речник з нашого гетьмана — гаразд говорить. К. Б. (Д. ще під сл. Адвокатъ).

Ораť = галасувати, ренетувати, горлати (Ман.), зіпати (С. Аф.), гвалтувати. — Кричить баба ренетує — ніхто її не рятує. н. пр. — І чого б я зіпав по дурному. Граб. — Разом загвалтували — і з попом не розбереш. Граб.

Организатор = впорядчик. — Помилки впорядків вѣча в тому, що... Кн.

Организация = уклад, устрій. — Відрізняли ся устроєм державним і громадським. Пр.

Органист, органищик = оргавістий, оргавіста; (що ходить з катеринкою) — катеринщик (С. Жел.). — Покличте катеринщика — нехай нам заграє. н. о.

Органъ = органи, вигран, (ручний) — катеринка. (С. Жел. Л.). — На словах, як на органах, а на ділі, як на цимбалах. н. пр. — А катеринка гуде, грає. н. о.

Оргия = гульня.

Ординарный = 1. звичайний. (Д. Обыкновенный).

2. дійсний. (Д. Действительный).

Орѣлъ, пт. Aquila = орел, 2-й відм. — орла, а часто — вірла, саміца — орлиця, степовий — беркут. — Ой полети, орле, де мій братік оре. н. п.

Оржавѣлый = пржавий.

Оржавѣть = д. Заржавѣть.

Оржаной = д. Аржаной.

Оригіналь = 1. оригінал, першовтір,

первобісь (С. Жел.), зразок. — Переклад з первотвору. Стар. Ан.

2. чудасій, чудасійник.

Оригінальний = 1. оригінальний, первотворний.

2. самостійний.

3. чудний, чудасійний.

Орієнтуватися = розпізнати ся, розторопати ся.

Оріонъ, Gestirn Orion = косарі. С. Жел.

Оркестръ = музика, скрипка, цимбали і бубен — троїста музика, троїсті музики. — Огні горять, музика грає. К. III. — А на місті, мамо, на місті, грає, мамо, музика троїста. К. III. — Я закличу до себе троїсті музики. Лев.

Орлёнокъ = орля, орлятко.

Орлики, рос. *Aquilegia* = дзвоночки, оксаміт, голубки, орлики. С. Ан.

Орляний = орлявий (С. З.), орлячий. — На орлових крилах. С. З. — Коли б міні крилля, орлячі крилля, я б землю покинув. Мер.

Орлица = орлиця.

Орличникъ, рос. *Pretris aquilina L.* = паторотъ. С. Ан.

Орлий = д. Орляний.

Орбінець, рос. *Turpa L.* = рогіз (укр.), палки (Гал.), *T. augustifolia L.* = рогіз, кіях, кіяхи, кіяшок, султанчики. С. Ан.

Оробѣть = оторопіти, вжахнутися ся, злякати ся. — Як вкохав ся я в дівчину, вкохавсь, аж вжахнув ся. н. п.

Оросить, орошать = зросити, зрошати, зрошувати. С. Жел. — Дрібенькими слізочками все поле зросила. н. п.

Орудіе = 1. струмент, начиння (С. Ж. Жел.), справа, справилля, пристрій, знаряддя (С. Жел. Пар.), орудина (С. Жел. Пар.).

2. гармата. — Чайки, байдаки спускали, гарматами рештували. К. III.

Оружейникъ = пушкаръ (що робить гармати і всяку зброю). С. З.

Оружейный = пушкарський.

Оружейная = збройниця. — А звідтіл пішла ще до збройниці, взяла гостру Мамчилову шаблю. Ст. С.

Оруженосецъ = джұра, чұра. С. З. — Двацять літ за джұру пробував, всі мої козацькі звичай познав. н. д. — Сам царь Лазарь середину держить, його джұра, Відослав, з ним поруч. Ст. С. — Ой як крикнув та пан Перебийніс на джұру малого: та виводь, джұро, та виводь, малий, коня вороного. н. д.

Оружіе = зброя (С. Л.), брѳня, бронь (С. Л.), припас. оружина (останні два вживають ся найбільш в знач. рушниці). — А Ярина дає зброю, на порозі стої; Степан її надіває та плачуть обоє: і шаблюка, мов гадюка, й ратиче — дрючина й самопал семипалений повис за плечима. К. III. — А всі козаки з війська йдуть, мого пана зброю несуть. н. п. — Видає Павлюк універсали, ззиваючи цілий народ до зброї. Бар. О. — Кинувсь він до зброї, хотів зарубати. н. к. — Хто не має зброї, хай не йде в бої. н. пр. — Гей кинув ся та пан Сава до своєї зброї. н. п. — Окрім меча, шаблі і иньшої ручної броні. Ст. Л. — Билицьте броня царградська, шело аж палає, а кінь його білогривий соколом ступає. Руд. — За иньші рани якою бронєю залізною. Ст. Л. — Без припасу не ходіть, бо там харчиза. н. о. — **Поднять оружіе** = взятись за зброю, до зброї стати. — **Положить оружіе** = здати зброю. — **Съ оружіемъ въ рукахъ** = оружно.

Орховый = оріховий, горіховий.

Орѳхъ, орѳшекъ, Nux = оріх, горіх, порожній — свистун, подвійний — споріш, що випав з лущини — відущок. — Як ми любили ся, як зерно в горісі, а тепер розійшли ся, як туман по лісі. н. п. — Був колись горіх, а тепер свистун. н. пр. — **Грѳцкій орѳхъ** = волоський оріх.

Орѳшина = горіх, горішина, ліщина (С. Л.).

Орѳшникъ = ліщина (С. З.), ліщобник. — Ой блудив, блудив по зеленій ліщині. н. п. — Знайшов в зеленій ліщині. С. З.

Орѳшки чернільные = дубові яблучка, галочки, орішки.

Орфографическій = правописний.

Орфографія = правопис, правопис.

Оса, ком. *Vespa* = оса, 2-й відм. мн. Віс. — Роспалив ся, як оса. н. пр. — Хто не знає тих вїдливих віс, що прудко скрізь шмигають. Степ. О.

Осада = облога, обложення. С. З. Л. — Він визволив Толстого з довгої облоги в Чернітові. Кн. — Ми двадцять і чотири дні Орду громили, в облозі сидючи, конину їли. К. Б.

Осадить, осаждаютъ, ся = обложити, облягти, обступити, облагати, облягати, обкладати, обступати, в облозі бути.

— **Осажденный** = обложенець. С. З. Л. — Ой уже ж наші славні Запорожці тай невеселі стали, ой облягли їх, облягли Москалі та усіма сторонами. н. п. — Зібрав війська сорок тисяч в місті Жаботині, обступили город Умань у одній годині. н. п.

Осадить, осаживать, ся = 1. обсадити, обсажувати (д. Обсадить).

2. посу́нути, посува́ти, ся. — Посу́нься, ляше, хай Русин сяде. н. пр.

3. осда́ти, опу́скати ся. — Ресори осі́ля, треба підтягти.

4. підбо́ркати, таба́ки вте́рти. — Розпу́стив свого язика, але я втер йому табаки.

Осадніть = осадніти, зсадніти.

Осадний = обложний. — **Осадное положеніє** = стан обложний.

Оса́докъ = гу́ша, фу́з (С. Ш.), фу́с (С. Ш.), фу́си (С. Ш.), ви́брудок, після тютюну або від перегонки спирту — чви́р, чви́ра (С. З.), після зоління — ви́зол. — На дні зосталась сама гу́щя. н. о.

Осалда́чаться = обмоска́лити ся, намоска́лити ся. — Так намоска́лив ся, що є під живого п'яти ріже. н. пр.

Оса́лювати, оса́лити = обса́лювати, наса́лювати, я́ловити, масті́ти (са́лом), обса́лити і т. д. д. **Обса́лювать.**

Оса́нкетый = ставний (С. Л.), поставний (Лев.); постатний, сановитий (С. З.). — Високий, постатний лікар ходив по шпиталю. Кн. (Д. ще під сл. **Велича́вий**).

Оса́нка = поста́ва, поста́ть. — Постава сьвата та сумління злодійське. н. пр. — Мене з'умила його поста́ть величава. Кн.

Оса́нваться, осові́тись = призвича́ювати ся, призвича́ти ся, осові́ятичати ся, обговта́ти ся, оговта́ти ся, обу́ти ся. — Припустили його маленьким до отари, так воно там і осові́чило ся. Кн. — Призвича́йсь ся, як поживе з нами. Кн. — От він як роспятав ся, то трохи й оготав ся. н. к. — Поки обудеш ся (або: обговтаєш ся) — важко. Кр.

Осви́дѣтельствовать = огля́дити, осви́дчити. (С. З.).

Осви́рѣѣть = розлютова́ти ся, озві́рити ся, розмордува́ти ся. С. Л.

Осви́стувать, осви́стать = обсви́стувати, обсви́стити.

Освобо́дитель, ни́ца = визво́литель, ослобо́нитель, ви́бавитель, ка (С. Ж.). — Скажи, будь ласкав, наш визволитель, хто ти такий? І. Г.

Освобо́дить, освобожда́ть, ся = І. ви́зволити, ви́рятувати, порятува́ти, ослобо́нити, ви́бавити, ви́дволати, ви́зволіати, ослобо́няти, рятува́ти, ви́бавляти. ся. С. Л. — Як би в мене отець або рідная мати, було б кому із неволі мене ви́зволити. н. п. — З лютої неволі, із Бахчисарю брата ви́зволяє. К. Ш. — Поки Господь милосердний змилював ся над нею, ви́зволив з неволі батька Макар. — Во-

лодарь розбив його війсьско і ви́зволів сла́ного Васи́лька. Лев. — Мене ви́зволити з лабетів тюряжникових. Кн.

2. ослобо́нити, уві́льнити (С. Ш.), ослобо́няти, ся.

Освобо́ждєніє = ви́звіл, ви́зволєння (С. Л.), рятува́ння, ряту́нок, поряту́нок, ви́бавлєння (С. Ж.). — З пекельної неволі ви́зволєння. І. Г. — У боротьбі за власне ви́зволєння є під татарського ярма. Бар. О.

Осво́иться = д. **Осва́иваться.**

Освѣдомиться, освѣдомля́ться = до́віда́ти ся (С. Л.), осви́дчити ся (С. Л.), розвѣда́ти ся, розпи́тати ся, дознати ся, до́відувати ся і т. д.

Освѣдомлєніє = дознава́ння, дозна́ння, розвѣдува́ння, розпи́тува́ння, розпи́тки.

Освѣжа́ть, освѣжа́ть, ся = осви́жувати, осви́жити, посьви́жити, ся. — Воно потрібне, як те повітря чисте, що осви́жує дихання. Кн.

Освѣжева́ть = обі́лувати.

Освѣти́ть, освѣща́ть, ся = осви́тити (С. Жел.), посьви́тити, осви́чувати, ся (С. Жел.), осви́щати, ся, обся́яти, осі́яти, осява́ти. — Над вертепом звізда стала, весь сві́т осі́ла. н. п.

Освѣще́ніє = І. осви́тленне, осви́ченне. С. Жел.

2. сві́тло. — Наняв квартиру з дровами і сві́тлом. — Вже сві́тла не видно — ма́буть полягати спати. С. Л. — Ма́ле сві́тло, треба підкрутити гвинт. Кн.

Освяті́ть, освяща́ть, ся = освя́тити, посьвя́тити (С. Л.), ви́сьвятити (С. Л.), відсьвя́тити (С. З.), свята́ти, освяща́ти, посьвяща́ти, ся. — **Освященний, ое** = св'яче́ний (С. Л.), св'яче́не (С. З.), св'яче́ння, св'яче́ння. — Христос воскрес! Рад мир увесь — діждали ся ласки, тепер усяк наїсть ся в смак св'яченої паски. Ст. в. — Посвятили паску. — Несу я паски св'ятити до церкви. н. о. — Нехай піп посвяти́ть. н. о.

Осва́щеніє = св'яче́ння, води — водо́свяття, на Орда́ні — водо́хри́ща, но́вої хати — ви́хидчи́ни (власне гуля́нка пі́сля того, як посв'ятять нову хату).

Осевой = осью́вий.

Осе́лина = підто́ка (у возі́).

Осе́локъ = бру́с, брусо́к (С. Аф.), го́стрі́льник, осе́лка (С. З.).

Осе́лочный = бру́сковий, осе́лковий.

Осе́лъ, Equus asinus = осе́л і д. Лоша́къ.

Осенева́ть = осі́нюва́ти.

О'сенесь = в осені. — В осени — літо. н. пр.

Осінній = осінній.

О'сень = **осінь**. — **Начинається осень** = осеніє. — **О'сеню** = в осені, (що родилося в осени) — **осеньчук**. — В осени і горобець багатий. н. пр. — Приїдь в осени до мене, в осени на день святого Дмитра. Ст. С.

Осердить, ся = розсердити, розгнівати, ся. **Осеребрить, осеребріать, ся** = посеребрить, посеребріати, ся.

Осерчать = д. **Осердіться**.

Осєтрїна = осєтрїна.

Осєтрь, риба *Accipenser sturio* = осєтєр, на Дніпрі самець — спичак, самиця — кашниця. Аф.

Осєтрїй, осєтрєвый = осєтрєвий.

Осєтрїнный = осєтрїновий.

Осєтъ = д. **Осєтъ**.

Осілывать, осілити = перемігати (С. З.), посідати, гору брати, перемогти (С. Л.), подужати (С. З. Л.), здолати (С. Л.), поїсти, посилити, гору взяти, осилкувати, погулати (С. Л.). — Копи (громада) перемає й попи. н. пр. — Хоч би їх було 500 тисяч, не подужають вони руської запорозької мочі. Кост. Б. Х. — І Палій посів того лицаря і звязав його віжками. н. о. — Або мене убіє напасть і кривда або я правдою в'яму над ними гору. К. В. — Хоч він мене й погулає — то нічого. н. к. — Чи-ж воно винне, що науки вашої не подужає. Лев. В.

Осіна, рос. *Populus Tremula* L. = осіка, осічина, **осокір**, **сокорїна** (укр.), **восика**, **трєпєта** (гал.). С. Ан. — Трусить ся як осичина. н. пр.

Осічникъ = осічина, осичник.

Осіновичъ, гриб *Boletus aurantiacus* = д. під сл. **Грибъ** *B. scaber* Bull.

Осіповый = **осіковий**. С. Л.

Осіный = осінній, **осяний**. — Іноді чоловік покуштувавши осиною меду, наче зовсім збожеволів. Ст.

Осєнїать, осєнїять = сніжити, посніжити.

Осєнїать, осєнїуть = сипнути, хрипнути, осипнути, охрипнути. — Як узняєш умовляти, аж осип, поки по моему стало ся. Лев. В.

Осіплость = сипотя.

Осіплый = сиплий, хриплий.

Осиротїть = посиротїти (С. Л.), осиротїти. — І загубить молодим на віки, а мене посиротить на старість. Ст. С.

Осиротїлый = осиротїлий, засиротїлий (С. Л.), засиротєний (С. Л.), сиротя.

Осиротїть = осиротїти, осиротїти, ся,

посиротїти, засиротїти (С. Л.). — Ой учора вранці уродило ся, а сьогодні у вечері осиротило ся. н. п.

Осістый = волохатий і д. **Длинношерстный**.

О'сій = д. **Осійный**.

Осіявать, осіять = осєявати, осєяяти, осіяти. (Пр. д. під сл. **Осєячать**).

Оскáбивать, оскóблїть, ся = оскромáжувати, обскромáжувати, обскрїбати, оскромáдити, ся і т. д.

Оскáливать, оскáлїть, ся = скáлити, ся (С. З.), **віскáлювати** (С. Аф.), **віскєрїти, ся, віскáлити** (С. Аф. Л.), **віскєрїти** (С. Л.), **віщєрїти, ся**. — Вовк вискалив зуби та й клаца. С. Аф. — Гей не один лих лежить, вищєрївши зуби. н. д.

Оскáлина = скáлїба, скáлїбина (С. Жєл.), **зашкалїбина** (Лєв.), **скалина** (С. Жєл.). — Дошка з скалубинами.

Оскандáлїться = прощєтїтїсь, осорóбитїсь.

Оскєрнїать, оскєрнїть, ся = опогáнювати, обпогáнювати, опаскўжувати, обпаскўжувати, погáнити, паскўдити, опогáнити (С. Ж. Л.), **опаскўдити** (С. Л.), **огїдити, омерзїти, спаскўдити, спогáнити, ся**. — Живучи з людьми, опаскував і душу чистую. К. Ш. — Чи не між вами я, погані, так опоганився, що й не знать, чи був я чистим коли небудь. К. Ш. — Погана птиця, що своє гніздо паскудить, н. пр. — Паршива вівця всю отару споганила. н. пр. — Покидаю тебе одного... Чи ти ж зможеш прожити на свєті, не споганивши серця свого? Чайч.

Осклáбїться, осклáбїтьсє = усьміхáти ся (С. Ж.), **оскрїятї ся, віскїрїятї ся, усьміхнїти ся, віскїрїти ся**.

Оскóблїть = д. **Оскáбивать**.

Оскóлина = д. **Оскáлина**.

Оскóлок = скáлка (С. Л.), **оскілок, оскóмєлок** (Лєв.), **трїска** (С. Ш.), **від скла, посуду то-що — склянка** (С. З.), **черепок**. — Кому дрова, тому й трїски, кому горшки, тому й миски. н. пр. — Як дерево зітнуть, кожний трїски збирає. н. пр. — Склянкою порізав ногу. н. о. — Розірвало бомбу і мене скалкою зачепило по нозі. н. о.

Оскóмина = **оскóма**. — Адам кисличку зїв, а у нас оскома на зубах. н. п. — **Набїть оскóмину** = набрїднути, обрїднути, опрїкрїти ся.

Оскоплєніє = валашáння, виклáдування. **Оскопитель** = валашáл (Ман.), **холощїй, перевєртайло** (що завертає бугаїв). Ніс.

— У скопців є такий холощій, що вміє вирізувати. Кн.

Оскоплѣть, оскопѣть = валашати, викладати, викладувати, холощати, холостити, вихолощувати, легшати, легчити, хорошати, завертати, закручувати, скопѣти, каплунити, виваташати, виложити, вихолостити і т. д. (Д. під сл. Валашить). — **Оскоплѣнный** = д. Кастрѣть.

Оскорбѣть, ница = напасник, ця (С. З. Л.), оскорбник, ця (С. Пар.).

Оскорбѣтельный, но = уразливий (С. Ж. Л. Ш.), вразливий, образливий, во (С. Жел.). — Хто би заочне што образливого о нас господарю мовил. Ст. Л. — Вразливе слово від дітей не забуваєть ся. н. пр.

Оскорбленіе = образа (С. Жел. Лев.), ураза, урѣзка (С. Л. Ш.).

Оскорбѣть, оскорбѣть, ся = ображати, (С. Жел. Л.), урѣжати (С. Ш.), образити (С. Жел.), у(в)разити, ся (С. Ш.). — Отпущено всім, которі мене образили. Б. Н. — Слова його глибоко вразили мене. Кн. — На віщо ж заводите розраду, на віщо ображаєте людей? Лев. В.

Оскорбѣть, ся = оскорбѣти, поскорбѣти, ся, (про багатьох) — перескорбѣти, ся.

Оскребѣть, оскресть = д. Оскѣблять.

Оскребѣть, частіше Оскребѣти = поскребѣти (С. З.), віскребѣти, поскребѣти, віск(ш)крѣти.

Оскудѣть, оскудѣть = д. Бѣдѣть і Истощѣть 2 і 3.

Оскудѣніе = збубожіння, зніщення (С. Ж.), висилѣння (С. Л.), витрата, вичерпання.

Ослабѣть, ослабѣть, ся = ослабѣти, послабѣти, послабѣти, ся, слабѣти, слабішати (С. З. Л.), слабішати (С. Л.).

Ослабѣвать, ослабѣть, ослабнуть = слабѣти, слабѣшати (С. З. Л.), слабішати (С. Л.), ослабѣти (С. Л.), ослабнути, ослабѣти (С. Л.), в здоровлю, в силах — охлянути (С. З. Л.), охлясти (С. З. Л.), охляти, захлясти (С. З. Л.), виснажити ся, захіріти, похіріти (С. Аф. Л.), занепасти (С. Л.), знесилѣти, під'упасти, під'упасти на силах, від старости — підтоптати ся, від ходні або клопоту — підтоптати ся, перетушювати ся, пробджі — віроїти ся, в шалнерах — охлябнути, про мороз — пересѣсти ся. — Леде з ноги на погу переступає — охляв,

підтоптав ся. Як. — З нудьги охляв і ізнеміг ся, в одежі лїг і не роздѣв ся. Кот. — Не ївши, не пивши, ми зовсім охляли і духом і тілом. Кн. — Я так виснажила ся, що не було у мене сили повернути колесо швацької машини. Кн. — Він не знесилів духом. Кн. — Пересядь ся мороз! н. пр.

Ослабленіе = ослаба, попуск, пільга і д. Облегченіе.

Ослава = слава, поговір. — Була слава, були поговори та на тую дівчиноньку, що чорні брови. н. п.

Ославѣть, ославить = ославѣти, поговір пускати, ославѣти, обнеславѣти, поговір пустити.

Ослащѣть, осластить = 1. солодити, підсоложувати, осолодити, підсолодити.

2. розбавляти, розводити, розбавити, розвести. — Треба розбавить водсю, бо дуже густе.

Ослѣнок = ослѣ, осленѣ, тко.

Ослѣнуть = ослѣзнати, посвѣдити.

Ослѣца = ослѣця.

Ослѣвъ = ослѣний.

Ослѣпина = ломѣка, бѣвдур, бѣцман, дурило, дурбіло, тѣлєпень, йѣлоп. (Здоровий, але дурний і незграбний).

Ослушаніе = неслухнянство, непослух, непослушенство (С. Ж.).

Ослушѣть, ослушѣться, ослушѣть = неслухати ся, непослухати ся. — Як ти смѣєш непослухати ся, коли тобі зведено?

Ослушливый, ослушник = неслухвѣний, непокірливий, неслух (С. Л.).

Ослухнѣть = д. Ослушаніе.

Ослухный = д. Ослушливый.

Ослѣшѣть = недочѣти.

Ослѣнительный = слѣпучий. С. Л.

Ослѣплѣніе = ослѣп. С. Л.

Ослѣплѣть, ослѣплѣть, ся = слѣпѣти, ослѣпити, заслѣпити, послѣпити, ся.

Ослѣпнуть = ослѣпнути, послѣпнути, потемнѣти.

Ослѣпнѣю = слѣпша, ослѣп (С. З.). — Ослѣпнѣли на обоз. Л. В.

Осмѣливать, осмѣлит = обсмѣлювати, висмѣлювати, обсмѣлити, висмѣлити.

Осматривѣть, осмотрѣть = 1. оглядати, ся, озирати, ся, оглядувати, ся, обзирати, ся, розглядати, ся, обдивляти ся, роздивляти ся, оглядѣти, ся, озирнути, ся, обдивѣти ся, роздивѣти ся, розглядѣти, ся, скрѣз — обникати. — Заглянула в комору, обдивилась увесь двір. Лев. — Обдивившись і щось записавши у

товсту книжку, відпустили його. Лев. В. — Дивлюсь аж він одкрив очі, роздвільяє ся.. ото обдививсь, тай устав. н. к. — В довіррю, як по надвіррю — ходячи треба озирати ся. н. пр. Д. ще пр. під сл. **Огля́дывать, ся.**

2. недобача́ти, дівлячи́сь обізнава́ти ся, недобачи́ти, нероздиви́ти ся, помилі́ти ся, обізна́ти ся. — Це не він — ти не роздивив ся.

Осма́трива́ніє = огляда́ння (С. Л.), огля́ливи, розгляда́ння (С. Л.), розгля́дини (С. З. Л.). — Огля́дини саду і парку взяла багато часу. Кн.

Осмери́ковий = вісьмери́ковий.

Осмерні́ = вісьмері́к.

Осмі́токъ = шкарбу́н, шкарбу́ні, ви́топок, ви́топток (Д. під сл. **О'бувь**).

Осми́деся́тий = ві́сімдеся́тий.

Осми́на = вісьми́на ($\frac{1}{8}$ частина якої мірки, ваги, десяти́ні то-що).

Осми́на́дцятий = ві́сьми́на́дцятий.

Осмотри́тельность = обачни́сть, ба́чність, обере́жність. — До права треба два мішки: один грошей, а другий бачности. н. пр.

Осмотри́тельный, но = обачни́й, но (С. З.), ба́чний, но, обере́жний, но (С. Л.), береже́ний (С. Аф.). — Він чоловік бачний, не озирнувшись навкруги, не візьметь ся. Кн. — І все розумно, все обачно. Федь. — Береженого і Бог береже. н. пр.

Осмот́ръ = о́гляд, огляда́ння, огля́дини, розгля́дини, (тільки про сватавня) — пере́глядини, обо́рини (Гал.). — Посилай старостів, а я з батьком поїду на розгля́дини та подивлю ся на твою милу. (Д. під сл. **Обо́ръ і Осма́трива́ніє**).

Осмот́рніє = 1. о́гляд, огляда́ння.

2. д. Внима́тельность і Осмотри́тельность.

Осмот́ръ, ся = д. **Осма́тривать, ся.**

Осмѣ́ха = вісьмѣ́ха, вісьмѣ́шка.

Осмѣ́ивать, осмѣ́кать, ся = обсмѣ́кувати, осмѣ́кувати, обсмѣ́кати, ся, обсмѣ́кати, ся, обсмѣ́пати, обсмѣ́р-гати. — Осмѣ́кала ся, тоді й вийшла.

Осмѣ́ивать, осмѣ́ять = обсмѣ́ювати, ви-смѣ́ювати, насмѣ́хати ся, глузува́ти, глумува́ти, глуми́ти ся, обсмѣ́яти, ви-смѣ́яти, просмѣ́яти, поглузува́ти, по-глуми́ти ся, насмѣ́яти ся, поглумува́ти, багатьох — пересмѣ́яти (Д. під сл. **Насмѣ́хаться**).

Осмѣ́ливать, осмѣ́лѣти, ся = осмѣ́люва-ти, ся, обсмѣ́лювати, ся, засмѣ́люва-

ти, ся, відба́жувати ся (С. Л.), ва́жити ся (С. З. Л.), осмѣ́лити ся, засмѣ́лити ся, насмѣ́лити ся, обсмѣ́лити ся, на-смѣ́ти (С. Л.), всмѣ́ти, посмѣ́ти (С. Л.), зба́жити ся (С. Аф.), відба́жити ся. — Рука наша не зди́меть ся, серце наше не засмѣ́лить ся. н. д. — Пішов би до його, та не насмѣю. н. о. — Мовчить кожен, не промовить слова; хто да́к знав — казати не насмѣю, хто б насмѣлюсь, так не зна нічого. Ст. С. — Далі як обсмѣлюсь, тай каже. Кр. — Як ти важив ся підняти руку на старшого брата? н. к. — Ти сьогодні мабу́ть розум стратив, що прохати́ си-нів у мене зваживсь. Ст. С.

Осмѣ́хати́ = д. **Осмѣ́ивать.**

Осмѣ́ня́ніє = смѣ́х, посмѣ́х, пересмѣ́х, глум, осмѣ́ювання, ви́смѣ́ювання. — Достав ся на посмѣ́х людям.

Осмѣ́ять = д. **Осмѣ́ивать.**

Осна́стити́ = осна́стити, посна́стити.

Осна́щикъ = осна́ч.

Осно́ваніє = 1. осно́ва, фунда́мент (С. З.), гру́нт, гру́нт (С. З.), печі́, стога́, млина́ — під, дере́вяна в будові — підва́лина, підру́би.

2. осно́ва, засно́вина, ра́цця (С. З.), при-від. — Легенди мають свої основи реальні. Кн. — Не здохліи побороти засновни центризму. Кн. — Не має ніякої рації до того, щоб так казати. — Мені подоба-єть ся гравюра тай не без приводу. Кн.

3. підпо́ра, підва́лина. — До осно́ванія = до краю, до ноги́, до пня́, до ф(х)ун-да́менту (С. З.), до щѣнту і т. д. **Вко-пе́ць.** — Унію в землі руській до хунда-менту касуем і півечим. Хмельницький. С. З. — Сарана по садах і по лісах листи до щѣнту ви́ла. Л. В.

Осно́ватель, ни́ца = осно́ватель, ка (С. Жел.), заложите́ль, ка (С. Жел.), ф(х)ун-да́тор, ка (С. Ш.), осе́лі — осадчи́й. — Мазепа був фунда́тором сеї церкви. Пр. — Першого осадчого сього села — не відаємо на имення. Кн.

Осно́вательность = осно́вність, докла́д-ність. С. Жел.

Осно́вательный, но = осно́вний, но (С. Жел.), докла́дний, но (С. Жел.), статѣ́ч-ний, но, розсѣ́дливий, во. — Докладно про все йому розказав. — А старики раду радять статѣ́чну; вони тебе навчатимуть сердечну. н. п.

Осно́вувать, осно́вать, ся = осно́вувати, ся, засно́вувати, ся, угру́нтувати (С. Ш.), заса́ждати ся (С. З. Л.), осно́вати (С. Жел.), заснува́ти, ся, угру́нтувати

(С. Ш.). — На оціх підвалинах заснувати свої думки. Кв. — Шкода, дарма мовити, на кондициях неслушних засаждати ся. Б. Хмельницький. Л. В.

Осново́й = осно́вний, грунто́вий. — Грунто́вий закон забороняє такі вчинки. Кв.

Осо́ба = осо́ба, парсо́на, іронично, глумливо — вели́ке цабе́. — Мабуть цабе чи маленьке, бо й Качалка побіг на зустріч. Лев. В.

Осо́бенно = 1. окро́ме, окро́мне, одру́бно, на́різно, осо́бе (С. Жел.), осо́бше (Ман.), опрі́ч. — Вони живуть на́різно. — Вона хоче прости собі на полатно на́різно од нас. Лев. — Він пішов окре́ме од нас.

2. особливо́ (С. Л.), осо́бно, з осо́бна, на́дто, на́йпа́че, на́йбі́льш (С. Л.). — Осо́бливо меншу дочку любив він. — Ве́йм і кожному з особна, кому належить, ознайму́ем. С. З. — Часто бьють ся між собою, на́дто бабина дочка. н. к. — А за молодого, а на́дто ще за вдовою козаки ордою так і ходять. К. Ш.

Осо́бенность = особливо́ість, одмі́на, окре́мність. — Особливо́ість нашої народности від сусідніх — визна́чаєть ся. Кв. — Етнографичні особливо́ости відповідають поділу в удільний період. Бар. О. — **Въ осо́бенности** = д. **Особенно** 2.

Осо́бный = особливо́ий (С. Л. Жел.), осо́бний (С. З.), окре́мний, опрі́чний (С. З.), окро́мний, окро́ (е)мішний. — Потребно особного приготування. С. З. — Дорожку знаю я окро́мну, в нічну добу, в годину сонну прокрастись можна. Кот.

Осо́бливость, **вый** = д. **Особенность**, **ный**.

Осо́бнякомъ = д. **Особенно** 1 і крім того: од людей — по́сторонь, в́сторонь (С. Л.), одлю́дно (С. З. Л.), від иньшої будови — на одши́бі, на одлю́тті (С. Л.), на бе́лебні (С. Аф.). — Живе одлю́дно на виго́ні. С. З. — Хата наша на одши́бі. Лев. — Ген хата стоїть на белебні. С. Аф.

Осо́бо = д. **Особенно**.

Осо́бность = особні́сть, осо́бость, окре́мність.

Осо́бый = д. **Особенный**.

Осо́бь = 1. д. **Особенно**.

2. особі́на. С. Жел.

Осо́вьє = осові́ти, посові́ти.

Осо́ка, рос. *Carex* L. = озо́ка, ті́рса (С. Аф.), ку́га.

Осоко́рина = соко́рина.

Осоко́рь, рос. *Populus nigra* L. = о́сокор, соко́ра, соко́рина, ясо́кір. — **Осоко́рь души́стая**, *P. balsamifera* L. = золо́та верба́. С. Ан.

Осолові́є = о́солові́ти, посо́ловіти, о́солові́ти, посо́віти. — Посо́ловіли о́чі.

Осолоді́є = о́солоді́ти, посо́лодіти.

Осо́сокъ = сосу́н, сосуне́ць (про порося).

Осо́тъ, рос. = 1. *Cirsium arvense* Scop. — жербі́й, жи́брій, колю́чка, колючи́к, наго́ловатки. 2. *Sonchus arvensis* L. — о́сот, гірча́к, мо́лочак, мо́лочай, чо́ртове зі́лля. С. Ан.

Осо́хнуть, **осо́хати** = обо́сохнути, просо́хнути, обсо́хати, просо́хати.

Осою́зить = обо́союзити.

О́сна, *Variolae* = ві́спа, здр. ві́спка, ві́спочка. С. Аф. 3. Л. — **Ві́тряная о́сна** =

гві́здкі (С. Аф.), гві́здочки. — Сестра Шевченка Маруся умерла з ві́спи. Кв. — А підняло ся на ноги — кі́р, гві́здочки та кашлі́ підкошували дитячі сили. О. Мир.

О́спенный = ві́спаний.

О́спина = ві́спина, ві́спника (С. Аф.), лу́щина, рябо́тинна.

Осоприві́ватель = ві́спарь, щепі́й, щепі́льник, щепі́ун. — Ві́спарь при́їхав ві́сну щепити. Чайч.

Осоприва́ть, **осо́прить** = спо́ритись, спере́чати ся, змага́ти ся і д. **Опроверга́ть** 2. — Проти тих факті́в не можна спере́чати ся. Кв. — Став був змагати ся, бачу не переспорити. Кв.

Осрамі́ть, **осрамі́ять**, **ся** = осоро́мити, **ся**, со́рому завда́ти, ога́ньбі́ти, со́рому набра́ти **ся**, ба́гатьох — пересоро́мити.

Осра́мленіє = осоро́млення; со́ром, ганьба́.

Остава́ться, **оста́ться** = зоста́вляти **ся** (С. Аф.), лиша́ти **ся**, зоста́ти **ся**, лиши́ти **ся**. — Або ви, тату, йдіть по дрова, а я зостану́сь дома, або я зостану́сь дома, а ви йдіть по дрова. н. пр. — Набив грошей у кишеню самі́йських срі́бних, на придачу ще зостало́сь либо́нь з копу мідних. Дум. — Обмодотивсь я в ві́второк, лиши́ло ся сно́пів сорок. н. п. — Помер чу́мак тай померла його́ думка, а я ся лиши́ла сама на чужині, як сива голу́бка. н. п. Под. — **Они́ въ долгу́ не оста́нется** = він сього́ не подару́є, відда́чить. — **Оста́ться непо́дви́жнымъ** (від страху) — прики́їти до міся́ (С. Л.). — **Въ накла́дъ не оста́нется** = утрати́ти, шко́ди не ма́тиму. — **Счастли́во остава́ться!** = бува́йте здо́рові! — **Что остава́лось ми́ѣ дѣ́лать въ подобно́мъ случа́ѣ?** = що́ мав я робі́ти в та́кім разі́?

Оста́вить, **оставля́ть** = зоста́вити (С. Аф.), лиши́ти (С. З. Л.), обли́шити, зали́шити,

кінути, покінути, zostавля́ти, лишати́, кидати, покида́ти. — Зоставив синови багато худоби. н. б. — І в дому мене не лишай і в поле мене не бери. н. пр. — Не жалуй, матінко, за мною, не беру я нічого з собою, лишая слідоньки по двору, слізюньки по столу. н. п. — Лучче б було мене, мати, в купелі залити, ніж такую нещасну на світлі лишити. н. п. — Облишмо, куме, сю роботу, випьем горілки ще й у Суботу. н. п. — Кого схочеш залишити дома, хай тобі той в обороні стане. Ст. С. — Покидаш мене, серденьку мое, та кому ж приручаєш? н. п. — Покинь ту думку нависну та берись до праці. Кн. — Якийсь час з лекцій перебувала ся, а далі кинула. Кн. — Оста́вить безъ внима́нія, безъ попече́нія, въ пренебреже́ніи = занеха́яти (С. З.), занедба́ти (С. Аф. З.), залиши́ти, знехтува́ти, кінути, покінути. — Нехай, нехай — тай зовсім занекаєш. н. пр. — Своє добро він занекає. н. о. — Рідна народна мова була знехтована. Кн. — Оста́вленний безъ внима́нія і т. д. = занеха́яний, занедба́ний, зали́шений, про вещь — заваля́щий. — Д. теж під сл. Бро́сить і Бро́шенный. — Оста́вить безъ послѣдствій = відказа́ти. — Оста́вить свѣтъ = вме́рти, переста́витись. — Оста́вить службу = кінути службу. — Оста́вить міръ = кінути свѣтъ, жити відлюдно, скітником, пустельником. — Оста́вьте его́ = не ру́ште, не займа́йте, киньте, покіньте його! — Оста́вьте меня́ въ поко́ѣ = да́йте ми́ні спо́кій.

О'ставъ = кістія́к, кістія́к, снасть. — А я така, що тільки снасть моя була тай годі, так вихудла в тяжкій роботі К. Х.

О'сталь = д. Оста́токъ.

Остально́й = оста́нній, оста́тній (С. З. Л.), оста́нець. С. З. — Сам не впав, остаточно допивав. К. Ш.

Останавля́вать, остано́вить, ся = зупиня́ти, спиня́ти (С. Л.), припиня́ти (С. Л.), перепиня́ти, зупини́ти (С. З. Л.), спини́ти (С. З. Л.), опини́ти, ся, заступа́ючи до́рогу — пере́йма́ти, переня́ти (С. З.), гам, суперечку — га́мува́ти, уга́мува́ти (С. Ш.), течію, на пр. води, крові — та́мува́ти (С. З. Ш.), га́мува́ти, зупини́ти (С. Аф.), за́тамува́ти (С. З. Л.), уга́мува́ти (С. Ш.). — Над річкою зупинила ся, на козака задивила ся. н. п. — Його гнівний погляд зупинив ся на... Фр. — Гуляла, гуляла й мати не спиняла, а тепер зупинила лихая година. н. п. — Тепер ніхто не може мого страшного діла зупинити. Сам. —

Так і доля! того лама, того нагинає, мене котить і де спинить, і сама не знає! К. Ш. — Полюбила — не спинили, пішов тай загинув. К. Ш. — Кайдаш побіг за водами, спиняв їх, але вони не могли здержати во- за. Лев. — Заходив ся князь Острожський спинити справу церковної унії. Бар. О. — Коли ж тії гайдамаки та такеє чинять, так посли Кашнистого, нехай їх припинить. н. п. — Але я ніяк не спиню сліз. Ст. Г. — Не перепиняйте мене, а то казати не буду. н. о. — Засьшває, опинить ся, по- слуха та знову. К. Ш. — Не все те перей- мати, що по воді пливе. н. пр. — На силу вже на вигоні переняв волів. — Тамувати кров. С. З. — Запинити воду. С. Аф. — Не останавля́ваясь = неу́пиняю́чись, без одночи́нку, без пере́рви. — Чита́в не зупиняю́чись. Кп. — Оста́новіться ла́геремъ, обзо́мъ = ота́боритись, коше́м, та́бором ста́ти, ото́кува́тись. — Вая́ка чума́ків ото́кувала́сь. Ман. — Оста́навля́- ваться, остано́виться въ до́рогѣ, на квар- тирѣ = стано́вити ся, става́ти (С. Л.), зупиня́ти ся, ста́ти, зупини́ти ся. — По- ки став у заїзді. — На ночівлю зупини- лись у селі маленьким. Ст. С. — Стали на попас. — Оста́новіться ео ста́домъ = отру́лува́ти ся, отру́лити ся.

Остановка = вплин (С. З. Л.), спин, при- пінка, загайка (Сп.), устанок, перестань, перестан, перестанок; посто́янка. — Нема вплину вдвоному сину, що звів з ума дівку сиротину. н. п. — Гордий злюка без устанку убогого давить, і що дня йому готує видумки лукаві. К. П. — Ледача шкапа скрізь припинки має. н. пр. — **Остановка** за нимъ = діло стоїть, ста́ло за нимъ.

Остановка въ рабо́тѣ = загайка.

Оста́рокъ = підста́ркуватий.

Оста́рѣтъ = зіста́ріти ся, підтопта́ти ся.

Оста́токъ = оста́нок (С. Л.), оста́ча, ре́ш- та (С. З.), ли́шка (С. З.), оста́тки = останки, послі́дки (С. Л.), лишкі́, в по- судині на дні — оденки́, від витопленого жиру, сала — ви́шкварки (С. Аф.), шквар- ки, від то́плення — ви́топок, ви́топки, від виварки — ви́кіпки, після віання — од- війки, по́слід, борошна після просівання через сито — межисі́тка, зерна або бо- рошна після переточки — одто́чини, після їди — недо́док, недо́дки, після корму худоби — пере́їди, збі́ди, після щиття — недо́питки, після горіння — недо́гарок, після бою — недо́биток, недо́битки, пі- сля гонки горілки — ба́рда, од хлі́ба пі- сля їди — оку́шки (Лев.), в лембик у —

недогін, від раків — раковиння, тютюну в гамані — по́терть, потеру́ха, в люльці — чвир, що треба вигрібати або вискрібати, на пр. останки тіста в діжі — ви́грібки, вискрібок, по́скрібок, вискрібки, по́скрібки (так в жарт зовуть і останню дитину у старих). — Тепер, кажуть, в Слободзеї останки збирає Головатий та на Кубань хлопців підмовляє. К. Ш. — У попа задачі, а у шевця остачі — не питай. н. пр. — Рубає мечем голови з плечей, а решту топить водою. н. п. — З хліба з'їд не буде. н. пр. — До остáтка = до останку, до рéшти, до цури і т. д. Вконéць. — До цури побив, перевів. Ман.

Остáточний = останній, остáтній, остáнець, остáлець (С. З.).

Остáться = д. Остáваться.

Остéгивать, остéгáть, остегну́ть = 1. стéобáти, хлéобáти, вистéобáти, стéобну́ти (С. З.), вихлéобáти. — Стéобнув пугою. С. З.

2. стéобáти, вистéобáти, стéобну́ти і д. Обмежа́ть, обме́жувать.

Остенéнить, ся, остенéняться = устáткува́ти, ся (С. Ш.), статкува́ти, статні́ти, шанува́ти ся. С. Л. — Покинь тую горілку, треба статкувати. С. Л. — Тобі треба статніти, годі ледащити ся. С. Л. — Казав тобі: шануй ся, бо та гуляня до добра не доведе. н. о.

Остервенéние = лютовáння, озвирéння.

Остервенéний = розлютовáти ся, озвирéти ся. осатáнний, розстервéти ся (С. З.). — Од злести Туря осатáнвши... Кот. — Уздрівши Низ труп Евріала, од ярости осатáви. Кот. — Розстервівшую ся орду. Л. В.

Остерéгать, остерéчь = остерега́ти, перестерега́ти (С. З. Л.), остерегті́, перестерегті́. — Сторож остеріг мене, що груба димить. Кн. — Перестерегла його, щоб туди не ходив. н. о.

Остерéгаться, остерéчься = стерегті́ ся (С. Л.), берегті́ ся (С. Л.), вистерега́ти ся, боронити ся (С. Л.), варувáти ся, остерегті́ ся, поберегті́ ся. — Вистерегай ся пити лишне. Кр. — Боронись, щоб не застудити ся. С. Л. — Варував ся кня, та палкою дістав. (Пр. д. — ще під сл. Берéчься).

Остíстый = остюва́тий.

Остíе = гóлка, шпíчка (на рослинах).

О́стровъ = д. О́ставъ.

Остолбенéть = остовпíти, остовпенíти, отетерéти, правце́м стáти, ослупі́ти. — Малий Мирон так і остовпів з переполоху. Фр. — Як гриміє на мене, я так і остовпів.

ла. Кн. — Остовпів та й не вгада зразу, як відказати. Лев. В. — Як побачу — втішаю ся, аж остовпенію, а як прийде розставатись, аж серденько мліє. н. п. — Як міні сказано: одягай ся, так я і отетеріла і отерпла. Г. Барв. — А бодай ти серед шляху ослушала! н. пр. — А мати як крикнула, то вони поставали в куточках, тай остовпили і руки їм позав'язали. н. о.

Остолóпина, остолóвъ = бóвдур, дурбíло, тéдепень, товпíга, бéцман (високий, але дурний і незграбний).

Осторо́жность = обере́жність, ба́чність, осто́рога. — З властивою усім облудним людям боязкою обережністю він лякав си усього, що... Лев. В.

Осторо́жный, но = обере́жний, но (С. Л.), береже́ний (С. Ш.), сторожкі́й, сто́рожко (С. Л.), бéрежкий, (С. Ш.), бéрежний, но (С. Ш.), обáчний, но, опáсливий, во. — Та сторожо робіть ви діло, щоб хто не провідав. К. К. (Д. ще під сл. Осмотрі́тельный).

Остра́гивать, острéгать = обстрéгувати, обстрéгуа́ти.

Остра́тка = остра́шка (С. Л.), по́страх (С. Л.), пристра́шка.

Остреё = вістрéя, гóстре, шпíль, шпíньок (С. Л.), шпíчка, голки — жалó, жильцé, ножа — жалó (Лев.), лéзо, лéзво, гострі́й, гострі́є, гострі́ця (д. Лéзвіє), списа — клюга́ (К. Х.), палиці — наконéчник. — Лезою як черкнув по шиї, так йому ніж і загруз там. Кн. — Люди достають клюги списові. К. Х.

Острига́ть, острéчь, ся = обстрига́ти, обстри́гти, ся, надто — перестрига́ти, перестри́гти.

Остри́льщикъ = точи́льщик. С. Ш.

Остри́ть = гостри́ти (С. Л.), на точи́лі — точи́ти (С. Ш.), на брусу — бруси́ти, косу — клепа́ти, маятчкою — маята́чити. — Остри́ть зу́бы = ла́сити ся. — Ла́сити ся, як кіт на сало. — Остри́ть надъ кѣмъ = прикладáти (С. Л.).

Остри́ца, рос. *Asperugo procumbens* L. = остри́ця, ліпчи́ця, лéпчи́ця, лéпиць, мокре́ць, реп'яшкí. С. Ан.

Остри́чь, ся = д. Острига́ть.

Остри́е = д. Остреё.

Остро́ = гóстро. С. Аф.

Островéрхий = гостровéрхий. С. Ап.

Острові́танинъ, острові́тянка = остро́в'янин, остро́в'янка. С. Жел.

О́стровъ = о́стрів (С. Жел.), віспа (С. Жел. З.), вісип, о́сток, о́бтік, плавучий — плав.

— Посеред моря широкого, близько Єгипту, єсть острів. Ніц. — Переплинувши море, достигнули виспи. Л. В. — Селезень на ставу, утітка на плаву, тепер вони сидять на одному плаву, та йдять рясочку. н. п.

Острога = ості, бодіць, сандобль (Аф.).

Острогать = д. **Острагивать**.

Остроглазый = бистроокий, бистрий на очі (С. Ш.), острогляды.

Острогъ = острог, тюрма (С. Ш.), поб. — тюряга. — Ой і заплакали наші молодці, сиди в острозі. н. п. — Посадили його в тюрюгу, а він і втік. н. о.

Остроконечный = кінчатий, кінчастий (С. Жел.), шпичастий (С. З. Л.), стрімкий, стрімчастий, тільки про гори — шпичастий. С. Л. — Лихтарів шпичастих мосьжних два. Ст. Оп.

Остроносый = гостроносий.

Острообкий = д. **Остроглазый**.

Остропестрь, **остро-пестро**, рос. *Silybum marianum* Gärt. = ростопша, розторопша (Укр.), ростронша (Гал.). С. Ан.

Остропиливать, **остропилить**, **остропить** = ставити, поставити крокви.

Острость = гострість, гостриня (С. Л.).

Острога = 1. д. **Острость**.

2. прикладка (С. Л.), гостре слово. — Як почне було прикладки прикладати.

Остроугольный = гострокутий. С. Жел.

Остроумничать = прикладки прикладати.

Остроумие = бистрий розум; гостре слово.

Остроумный = бистроумный (С. Жел.), дорічний.

Остругать = д. **Острогать**.

Острупить = острупити, заструпитись.

Острый = гострий, гостренький, гострі(є)сі(е)нький, порів. — гостріший (С. Аф.), на речах — дорічний (Граб.). — Голий як кістка, а гострий як бритва. н. пр. — Нч яка дорічна катівська дочка! Граб.

Острѣть = гостріти, гострішати.

Осудить, **осужать** = осудити, простудити, прохолодити, остужувати, простужувати.

Оступаться, **оступиться** = невірні ступати, ступити, спотикатись, спотикнутись, сніткаутись.

Остывать, **остынуть**, **остыть** = остигати, простигати, вистигати (С. Аф. Л.). холонути (С. Л.), чахнути, вичахати (С. Аф.), процахати (С. Л.), остігнути, простігнути (С. З.), вистігнути, вистигти (С. Аф.), охолонути, прохолонути, вичолонути, процахнути, вичахнути, ви-

чахти (С. Аф.). — Не минуло й місяця — кохання остигло. Лев. В. — Простиг поезії весь жар. К. Х. — Раз добром налите серце, в вік не прохолоне. К. Ш. — **Остылый**, **остывший** = вистиглий, простиглий, прохолонутий, остілий. — Нема кому остилого серденька нагріти. К. Ш.

Ость = 1. *Arista* — ость (С. Пар.), остіок (С. Жел.), остяк (С. Жел. Пар.), вус (С. Пар.).

2. анат. *Spina* — хребет. С. Жел.

Осуждать, **осудить** = 1. осуждати, осудити, засудити, присудити. — Засудили його в острог на три місяці.

2. осуждати, судити, пересуджувати, судачити, гудити, ганити, ганьбити, осудити, зганити, оганьбити, поганьбити. — Ох і вишла б я... так судять, гудять вражій люди, хотять же нас розлучити. н. п. — Ой там люди так суди судять, та все мого та свекора гудять. н. п. — Свого ледачого не хвали, а чужого доброго не гуди. н. пр. — Робім добре — пехай нас люди не гудять. С. Л. — Попів гудьмо, а з полами будьмо. н. пр. — Служив Москві Іване, а вона ж його гане. н. пр. — **Осуждающий** = пересудливий.

Осуждение = суд, осуда, обсуда. — Смерть не така страшная, як осуда людська. н. п. — Що коли б я уважав на людську осуду. Кн.

Осунуться = 1. змаріти, помаріти, під'їхати.

2. обсунути ся.

Осумать, **осушивать**, **осушить**, **ся** = 1. обсумувати, висумувати, обсушити, висушити. — Висушив болото.

2. висумувати, вихилати, висушити, вихилити. — Він за один ковток чя малий водянчик так і висушив. Кв.

3. просихати, обсихати, сушити ся, просохнути, обсохнути, обсушити ся, пересумувати ся.

Осушка = сұшка.

Осуществлять, **осуществить** = виповняти, сповняти, доводити до кінця, виповнити, сповнити, ся (С. Пар.), виконати, справдити, ся (С. Жел.), осушити (С. Жел.). — Чи справді ся його надія?

Осчастливить = ушасливити, зробити щасливим. — Думала ушасливити його, а він її до труни довів. Кн.

Осыпать, **осыпаять**, **ся** = 1. обсыпати, осыпнати, посыпати, обсыпати, посыпати, ся. — Молодах обсыпають зерном. — Обсыпалось листя. — Жито осыпалось.

2. висипати, вісипати, обкідати, по-
прищити. — Висипало на губах.

3. осипати ся, обвалювати ся, завалювати ся, осипати ся, обвалити ся, завалити ся. — Земля обвалила ся в колодязі. — Глинище завалило ся.

4. витріпувати ся, вистріпувати ся, обтріпувати ся, витріпати ся і т. д. (про тканину). — Рукава витріпались.

Осирѣть = д. **Отсирѣть**.

Ось = вісь, ося (С. Л.), залізна штаба під деревняною вісю — **Підісок**, та частина осі, на котрій крутять ся колеса — **макорин**. — Вісь уломилась. — На кілок чи на осю — усе купи. Хар.

Осьмёрка, осьмой і т. д. = д. **Восьмёрка, восьмой і т. д.**

Осѣдаты, осѣсть = **осідати, сідати, надсідати, осісти, сісти, надсісти**. — Хата осідає.

Осѣдлать, осѣдлывать, ся = **осідлати, окульбачити** (С. З.), **сідлати, кульбачити**. — Сідлай коня вороного, мій брате козаче! По нас в світі широкому ніхто не заплаче. К. П. — Ой кульбач, чесний отче, коня вороного. н. пр. — Окульбачили, мов скотину. Гул. Ар.

Осѣлость = **осілість** (С. Жел.), **оселість, оселя** (С. Жел.), **посілля, житло** (С. Л.). — Приїхавши в которий повіт, де осілости не має. Ст. Л.

Осѣдлый, ло = **осілий, ло**. — Тоді у Татар було вельми ще мало прихильности до життя осілого. Пр.

Осѣменить, осѣменять, ся = **засіяти, обсіяти, засівати, обсівати, ся**.

Осѣнить, осѣнять, ся = 1. **отіняти, отіняти, ся**. — Як же се він говорив, поставила хмара, тай отінила їх. К. Св. П.

2. **благословити, благословлять, ся, хрестити ся, перехрестити ся**.

Осѣривать, осѣрить = **сірчити, посірчити**.

Осѣсть = д. **Осѣдаты**.

Осѣтитъ = **обкідати сітями, обтенегити**.

Осѣчка = **обмах**. — Дав обмах. Ніс.

Осязаніе = **дотикання** (Б. Н. С. Жел.), **дотик** (С. Жел.), **доторкання, доторк** (С. Пар.), **мацання**.

Осязательный = **дотикальний**.

Осязаты = **дотикати** (С. Жел.), **мацати**.

Отáбориться = **отáборитись, табором, кошом стáти**.

Отáнивать, отонить, ся = **тонити** (С. Ш.), **тончить** (С. Ш.), **потонити, потончить**,

ся. — Не тони, не мали, на цілий бухалець завали. н. пр.

Отáпливать, отопить, ся = **топити** (С. Ш.), **опалювати, натопити, ся**. — Чужу хату топити — свої очі сліпити. н. пр. — Опалюєм хати соломою та бур'яном, бо дров у нас не має.

Отáптывать, отоптать, ся = **топтати** (С. Ш.), **обтоптувати, притоптувати, обтоптати, притоптати, потоптати, ся**. — Притопчи землю, щоб рівеньє було. — Дай, Боже, потоптати і того року діждати. н. пр.

Отáчивать, оточить, ся = д. **Обтáчивать**.

Отбáвить, отбáвливать, отбáвлять, ся = **відбавити, збавити, відбавляти, збавляти, ся**. — Заправив дуже дорого, та вже потім почав збавляти.

Отбáгриваться, отбáгриться = **відпихувати ся, відпихати ся, відпихнути ся, відпихнути ся**. — На силу відпихнули ся від берега.

Отбарáбаниъ = **відбарáбанити, перебарáбанити**.

Отбесѣдовать = **перебалáкати, перебесідувати, перемовити, скінчити розмову**. — Годі вам балакати — пора спати. — Та вже все перебалалаки.

Отбивать, отбить, ся = **од(від)бивати, одбити, ся; од(від)бороняти, одборонити, ся**. — Данило відбив у Татар Побужжя. Пр. — Одбив замък і покрив. —

Отб́иться отъ р́укъ = **розледашити, розпестити ся, розпустити ся**. (Д. під сл. **Избаловаться, Избездѣльничаться, Извольничаться**).

Отбивной = **відбивний**.

Отбирать, отобрать = 1. **од(від)бірати, від(од)ібрати**. — Подарував було, а потім одібрав назад. — **Отбирать мнѣние** = **збірати голосі**.

2. **вибірати, од(від)кладати, вибрати, відкласти**.

Отб́лаговѣститъ = **переб́лаговѣстити**.

Отблагодарить = **од(від)дѣчити** (С. З. Л.), **віддякувати**. — Я жив буду, то вже не забуду, а щез побачу, то ласкою оддячу. н. п. — Я оддячу вам за приязнь вашу. Ст. Г. — Я тобі оддячу. н. к. — Чим же я тобі віддячу ся, братчику мій. Федь. — Оддячивши йому сто з оком і вражу шаблю перебив. Кот.

О'тблескъ = **бляск, відбляск, відсвіт**. — Як побачу на хвилях бляск од сонця, то аж очі заболять. Кр. — Крізь щелину бачимо на стіні бляск од вогню. Кр. —

Бляха проти сонця дає одсвіт. Кн. — Упертий, а часом хижо-лукавий відбляс чорних очей. Лев. В.

Отбой = одсвіт (С. З.), од(від)бій; од(від)ступ. — Козаки збилися до купи і Татарам одсвіт дали. н. о. — Еней построїв теж отряди, де всім назначив для осади без одступу на вал іти. Кот.

Отболіть = виболіти, переболіти і д. **Виздоровіть**.

Отборний = одбірний, вибірний (С. Л.), добірний, вибірний, одбірний (С. Л.), опрічний, чільний. — Построївши Рутулиць в лаву, одбірних молодців на славу. Кот. — Пиво добре задніпровське, виборна дулівка, калинівка і тернівка. Макар. — Попривосив туди що добріші пляшки вина та старого вишняка. Бар. — За те ступить пан на покірного і прийме тебе, як добірного. Руд. — Умом і храбростю своєю в опрічне понав число. Кот. — Ланьсь добірно, аж хороше. Лев. В.

Отбоїриватись, отбоїритись = одмовляти ся, ухилити ся, одкручувати ся, викручувати ся, одмовити ся, ухилити ся, одкрутити ся, одвертити ся.

Отбрасувати, отбросити = 1. од(від)кидати (С. Л.), одкинути. — Одкину геть від себе. — Кращу рибу бере, а дрібну одкидає.

2. од(від)бивати, од(від)сбивувати, одбїти, ся. — Місяць відбиває від себе соняшний світ. Де-що про Сьв. Б.

Отбрівати, отбріть, ся = 1. кінчати, скінчити гоління, виголювати, виголити, поголіти, ся. — Тільки що виголів ся, зараз одяг ся і пішов.

2. од(від)різувати, відрізати, відрубати. — Я йому так відрізає, що вдруге не буде зо мною словами грати.

Отбросати = поод(від)кидати.

Отбросити = д. **Отбрасувати**.

Отбросок = покидька, покидь (С. З.), непотріб. — Ще воно не покидька. С. З.

Отбузовати = од(від)лупити, одшмагати, одчухрати і т. д. **Бити**.

Отбурліть = перебушувати, перебурати, переклекотіти. (Д. Бурліть). — Моє переклекотіло — тепер саме їхати.

Отбушевати = перебушувати, перебувати, перешуржувати. (Д. Бушевати).

Отбіваніє = од(від)бівання, одбўток (С. Л.)

Отбівати, отбїть = 1. од(від)бівати, одбўти. С. З. Л. — Одбів панщину. — Жменю прядива не відбудеш. С. Л.

2. од(від)їздити, одїхати. — Три дні

гостювали у нас, та вже на четвертий одїхали.

Отбїгати, отбїжати = од(від)бїгати, одбїгти. — Одбїг геть далеко, та тоді й почав лаятись.

Отбїгати = 1. одбїгати, перестати бїгати. 2. набїгати, натоїти (бїганням ноги).

Отбїлівати, отбїліть = бїліти, побїліяти, вибїлювати, побїліти, вибїліти. — Побїлила стїни. — Бїліти полотно.

Отбїлка = бїління, побїлка.

Отвага = од(від)вага. — Одвага мед-вино пїє, одвага і кайдани тре. н. пр.

Отвадіти, отважівати, ся = од(від)найдити, од(від)учити, од(від)лучити, однажувати, ся і т. д. — Треба віднайти, щоб не ходив більше. — На силу одучив його од сього. — Пора вже теля відлучити.

Отважівати, отважитись = важити ся, од(від)важувати ся, зважувати ся (С. Аф.), одважити ся, зважити ся, пїти на відважне. (Пр. д. під сл. **Осмїливатись**).

Отважність = од(від)вага.

Отважний, но = од(від)важний (С. Л.), відважливий (С. Л.), смїливий, голінний. — Пан Сава Чалий голінний, хоробий. І. Г.

Отвалівати, отвалїть, ся = 1. од(від)валювати, одвалїти, ся. — Одвалив камінь. — Цегла одвалила ся.

2. од(від)чалювати, од(від)пїхувати ся (від берега), одчалити, одпїхнути ся. — Тільки що відчалили, як схопила ся буря.

Отвāl = 1. од(від)вал. — **Вєть до отвāлу** = д. **Досєта**.

2. од(від)чалювання, одчал. — **Идїти, брати на отвāl** = одчалювати. (Д. **Отвалївати** 2).

3. полічка (у плузі або в сосї, що одвертає скибу).

Отвалїть = 1. вївалити (на пр. повесть, сукно), вїкачати (на пр. тісто).

2. одлупити, одчухрати і т. д. **Бити**.

Отварівати, отварїть, ся = од(від)варювати, виварювати, одварити, виварити, ся.

Отварка = вївар, вїварка. С. Жел.

Отварной = од(від)варний, виварний.

Отварь = од(від)вар, юшка (од вареної риби або м'яса), щербā (од риби), цїд (од висївок).

Отвєзїти = д. **Отвєзїть**.

Отвергати, отвергнуть, ся = од(від)кидати, од(від)вертати, одмовляти, ся (С.

ж.), зрікати ся, пурати ся, одкинути, одвернути, одмовити, ся, зрікти ся, од(від)пурати ся.

Отвердѣвати, **отвердѣть** = твердіти, тверднути, (більше) — твердішати (С. Ш.), затверднути і т. д. д. **Затвердѣвати**.

Отвердѣлий = стверділий.

Отверженець, **отверженникъ**, ца = заклятий, проклятий, та. — І всі регочуть ся, сьміють ся і всі танцюють. Тільки я, неначе заклятий, дивлю ся й вишком плачу я. К. Ш. — Марко провлятий. Сто-роженко.

Отверстіє = отвір (С. Жел.), рѳствір (С. Жел.), дірка (С. З.), в улику — очко, вічко в муз. струменті — голосийк. — Отвір, з котрого у вулкані бурхає огонь або дим і мул. Зем. — Вліз у дірку.

Отвертываніє = од(від)вертання, одкручування.

Отвертывать, **отвертѣть**, **отвернуть**, ся = 1. од(від)кручувати, од(від)вірчувати, одкрутити, одвертїти, одвернути, ся. — Відкрутити гайку. — Одкрутив голову курці.

2. од(від)вертати, ся (С. Л.), одвернути, ся. — Не дивити ся на мене, одвертається. — Мотря одвернулася до вікна і вперве заплакала. Лев. — Щось усе одвертає ся од дверей, неначе нічого не чув. Лев. В.

Отвертываться, **отвертѣться** = од(від)кручувати ся, одкрутити ся. — Ти вже від цього діла не відкрутиш ся.

Отвести = д. **Отводить**.

Отвивать, **отвить**, ся = одвивати, од(від)кручувати, од(від)сүкувати, одвити, одкрутити, одсукати, ся; повити, посувати, пересукати. (Д. Вить, ся). — Хміль одвив ся од тичини. — Вже всі нитки посукали.

Отвививать, **отвивять**, **отвивнѣть**, ся = викручувати ся, відкручувати ся, однікувати, уникати (С. Ш.), ухиляти ся (С. Ш.), викрутити ся, відкрутити ся, однікнути, унікнути (С. Ш.), ухилїти ся, ухильнѣти ся (С. Ш.), крутька дати. — Мій наймит все однікує од роботи. Лев. — Годі тобі уникати, призивай ся по правді. Кн. — Він було спершу й згодив ся, а потім того крутька дав.

Отвинчивать, **отвинтить**, ся = од(від)шрубівувати, од(від)кручувати, од(від)вірчувати, одшрубувати, одкрутити, одвертїти, одвернути, ся.

Отвисать, **отвиснуть** = обвисати, обвиснути.

Отвислый = обвислий.

Отвлекать, **отвлечь**, ся = 1. од(від)тягати, од(від)волікати, одтягти, одволікти. — Одволік за двір тай кинув.

2. од(від)вертати, од(від)хиляти, одвернути, одхилїти. — **Отвлека́тельный** = одворотний. — Воно, кажуть, одворотне, як горяшник. Ніс. — **Отвлекать** ся **отъ** занятій = одриватись од робіти.

Отвлеченіє = од(від)тягання, од(від)вертання.

Отвлеченный = 1. одтягнутий, одволочений, одвернутий.

2. відлүчний (С. Пар.), умозірний (Кн.), абстракційний.

Отвнѣ = звѣрху, з'окола.

Отводить, **отвести** = од(від)водити (С. Л.), одвести, кого силою — одпровадити. С. Л. — **Отводить** квартиры = розводити по кватірах, ставити на постой.

Отводный = 1. обводний. — Обводний рів. 2. од(від)ведений, призначений.

Отводокъ = од(від)водок, од(від)рѳсток, різка, різочка, щена. — Посадив різочку, а вона й прийнялась.

Отводъ = 1. одвід. — **Дѣлать** **отводъ** **глазъ** = ману пускати.

2. кріда (у санок).

Отвоевать = од(від)воювати.

Отвозить, **отвезти**, **отвезть** = од(від)возити, одвести.

Отвозъ = од(від)віз, відвозка.

Отволакивать, **отволочь** = д. **Отвлекать** 1.

Отвораживать, **отворожить** = 1. од(від)ворѳжувати, од(від)чарѳвувати, одворожїти, одчарувати, од(від)шептувати, одшентати.

2. ставити на сир, грїти на сир, по-ставити, нагрїти на сир.

Отворачивать, **отворотить**, ся = 1. од(від)вертати, одвернути, ся. — Треба одвернути колоду. Д. ще піл сл. **Отвертывать**, ся 2.

2. од(від)гортати, одгинати, одгорнѣти, одігнути, ся. — Одгорнув поли. — Одігнуло ся з краю і стирчить.

Отворять, **отворить**, ся = од(від)чиняти, одчинїти, ся. — Я ж дожидала, я ж виглядала, ворітечка відчиняла. н. п. — Ой дівчино, дівчино, відчини, сама собі кривдоньки не вчини. Ой не буду, козаченьку, відчиняй, бо ти будеш, серденько, ночу-

вать. н. п. — До вікна вона підходить, одчина вона його. Чайч. — Він убрався в одну хвилину, мерщій двері одчинив. Ст. Г. — Зараз слуги одчинили браму, в поле чисте вибігли далеко. Ст. С. — Широкі ворота були одчиняні навстіж. Лев. — **Отворять** часто **двері** = рипатися. — **Отворять** **кровь** = пускати кров.

Отворожіть = д. **Отвораживать**.

Отворотить, ся = д. **Отвораживать**.

Отворотный = 1. од(від)воротный. — Одворотне зілля. Нис.

2. од(від)кладний, виложистий. — Виложистий комір. — **Отворотные рукава** = вильоти. С. З.

Отворот = 1. од(від)ворот.

2. в оджі — од(від)клад, вилога (С. Жел.)

Отвратительный, но = гідкий, гідко, брідкий, брідко, огидний, но, обрідлий, ло, гідостний, но, обрідливий, во, осоружний. С. З. Л. — Стецько стидкий, Стецько брідкий! Цур тобі, відчени ся. Кв. — Гідко дивитися на його. — Який він міні осоружний! — А тюрмою пахне йому рідна хата, обрідлий, огидний свій рідний поріг. К. Х.

Отвращать, отвратить, ся = одвертати, одвернути, ся — **Отвращать** **взоръ** = одвертатися. — Чи ти мене, Боже милий, на вік забуваєш? Одвертаєш лице своє, мене покидаєш? К. Ш.

Отвращение = 1. одвертання, од(від)ворот.

2. огіда (С. З.), огидь (С. Л.), нехіть (С. Л.), брідь і д. Омерзѣние.

Отвсюду = д. **Отовсюду**.

Отвыкать, отвыкнуть = одвикати, одвикнути, од(від)надитися (Сп.).

Отвѣать, отвѣять, ся = одвівати, одвіювати, одвіяти, ся. — Багато полови одвіялося.

Отвѣдывать, отвѣдать = 1. коштувати, смакувати, покоштувати, посмакувати, (коштуючи випить або з'їсти багато або усе — викоштувати, скоштувати. С. З. Л. — Покоштувавши, сказали: дай Боже і на той рік дїждати. Кв. — Дай панові покоштувати а він і гамкне. н. пр. — Ого, скільки викоштував!

2. пробувати, спробувати, поспробувати (С. Л.), зазнавати, зазнати. — Зазнав і я колись щастя.

Обвѣнчать = обвѣнчати, повѣнчати, перевѣнчати. — Ми в церкву, а їх уже перевѣнчали.

Отвѣсить = д. **Отвѣшивать**.

Отвѣсный, но = сторчовий, стрімкий, сторч, навесторч, стрімко.

Отвѣсокъ, отвѣсъ = оливниця (С. Пар.), ґрунтава, стріма, нівіс.

Отвѣтитъ = д. **Отвѣчать**.

Отвѣтный = одвітний, одмовний, одповідний.

Отвѣтственность = од(від)повідальність, одвічальність. С. Жел. Пар.

Отвѣтственный = од(від)повідальний, одвічальний. С. Жел.

Отвѣтствовать = 1. д. **Отвѣчать**.

2. одвічати, одвітувати (С. З.).

Отвѣчикъ, ца = одвічик, одповідник, ця (Ст. Л.).

Отвѣтъ = одвіт (С. Л.), відвіт (С. Жел.), одповідь (С. Ж. З. Л.), відповідь (С. Жел.), тільки на словах — од(від)мова, од(від)каз (С. Л.), тільки на письмі — од(від)пис (С. З. Л.), од(від)писка. — Що хоч спитай, на все, як слід, розумний зараз дасть одвіт. К. Ст. — Не письменний я, так не знаю, яку тобі на се одповідь дати. О. Ст. — І тільки одповідь мав дати і гнів царський свій показати. Кот. — На питання був скупим, а щедрим на одмови тільки. Ст. Г. — Не питайся ти ніколи про це, бо одмови дати не зможе вона. Чайч. — Вдивляв ся у темряву, неначе на їй написана одмова на питання. Пісоч. — На це письмо дайте одписку. Лев. — **Въ отвѣтъ** = на одповідь. — А почувши на одповідь, що ще.. Лев. В.

Отвѣчать, отвѣтитъ = 1. од(від)повідати, од(від)мовляти, одповідати, одповісти, одмовити, тільки на словах — од(від)казувати, одрікати, одказати, одректі, на письмі — од(від)писувати, одписати. С. Жел. З. Л. — Той його питає, а Іван стиснув плечима, тай одповідає. Руд. — Іхав козак дорогою: „помогай Біг, женче!“ вона-ж йому відповіла (по другій одміні: одказала): „здоров бувай, серце!“ н. п. — Ми сей лист розберемо на волі і одмовим, розібравши діло. Ст. Г. — Ой піду я до синочка на широкі лавки, а невістка одказує: не треба нам мамки. н. п. — Ой прийшов він під віконце: „добри вечір, серце!“ вона-ж йому одказує: „забий жінку перше“. н. п. — Одрікла йому сестра Галина: ох, мій брате. Ст. С. — Одріка на тебе королева: не турбуй ся, молодиче сестро. Ст. С. — А він йому і одписує. Кр. 2. д. **Отвѣтствовать** 2.

3. од(від)повідати, одповісти. — Адміністрація тоді-б тільки була дужою, коли-б вона відповідала народнім змаганням. Бар. О.

Отвѣшать = повішати, порозвішувати. — Вже усі сорочки повішали.

Отвѣшивать, отвѣсить, ся = од(від)важувати, зважувати (С. Аф.), одважити, зважити, ся. (С. Аф.) — Одважив йому пуд соли. — Зважив на терезах. — **Отвѣсить поклонъ** = уклонити ся низенько. — **Отвѣсить ударъ** = вдарити сильно, гѣпнути, бұхнути (С. Аф.). стусанá дати. — Гѣпнув по шиї, неначе камінюкою. Дмитренко — Кум мірошник.

Отвѣять = д. **Отвѣвать**.

Отвѣзывать, отвѣзать, ся = 1. од(від)в'язувати, одв'язати, одв'язати, ся. — Одв'язи коня од ясел.

2. од(від)чеплювати ся, одчепити ся (С. З. Л.), од(від)ка́ска́ти ся, збу́ти ся, позбу́ти ся, од від'пéкати ся, спéкати ся. — Вже й не знаю, як од тебе одчепитись, Лев. — На силу одчепив ся од його. — Ніяк од його не одпекаюсь. Бар. — Як міві його спекатись?

Отгавливать, отговѣть, ся = одбувати говіння, одговіти, ся.

Отгадать = д. **Отгадывать**.

Отгадка = од(від)га́дка, розга́дка.

Отгадчикъ, ца = од(від)га́дчик, ця, уга́дчик, ця (С. Ш.), уга́дко. — Бути тобі угадьком. н. пр.

Отгадывание = од(від)га́дування, уга́дування. (С. Ш.)

Отгадывать, отгадать = од(від)га́дувати, уга́дувати (С. Ш.), вга́дувати, розга́дувати, одга́дати і т. д. — Сім загадок загадаю. Одгадаеш — моя будеш, не вгадаеш — дурна будеш. н. п.

Отганивать, отогнать = д. **Отгонять**.

Отгашивать, отгостить = од(від)гóстювати, одгостювати, одгостити.

Отгибать, отогнуть, ся = од(від)гíна́ти, оді(віді)гну́ти, ся.

Отгибка = од(від)гíна́ння.

Отглабальный = од(від)глабóльний. С. Жел.

Отгладить = погла́дити, перегла́дити, попрасувати. Вже усі сорочки погладила.

Отгивать, отгнить = од(від)гíнва́ти, одгíнити, поодгíнва́ти.

Отгнусить = прогугíнявити, перегугíнявити.

Отговаривание = одмовля́ння.

Отговаривать, отговорить, ся = 1. од(від)мовля́ти (С. Л.), одговóрювати (С. З.) розра́жувати (С. Л.), одра́жувати,

одмóвити, одговóрити, одра́дити, розра́дити (С. З. Л.), розра́яти (С. З.). — Хотів їхати, та люди одрадили. — Нема його і не буде, розраили злі люди. н. п.

2. од(від)мовля́ти ся (С. З.), вимовля́ти ся, од(від)магáти ся, од(від)брíхувати ся (С. З.), одмóвити ся, одмогáти ся, одбрéхати ся. — Одмовляв ся, як стара дівка хорошего жениха. н. пр. — Родичі улещали її одружитись з Петром, вона довго одмовлялась, та разом згодилась. О. Ст. — Нічим не вимовляючи ся, повинен до суду стати. Ст. Л. — Вони спершу давай відбрíхувати ся, боялись признатись. Н. О. (Д. ще під сл. **Отказываться**).

Отговорить = 1. д. **Отговаривать** 1.

2. од(від)мóвити, ся, переговóрити, скінчити́ мову. — Очки-ж мої каресенькі оддвили ся, уста-ж мої сахарні! одмовили ся. н. п. — Переговорив один, тоді другий став казати.

Отговорка = од(від)мóва, од(від)мóвка (С. Жел. Л.), вимовка (С. Л.), відгові́р, ка, відмóга, відпі́рка. — І тим вимовку чинили, іж о таковом чоловіку не відали. Ст. Я.

Отговорить = д. **Отгавливать**.

Отголосокъ = óд(від)голос (С. Жел.). од(від)гомін (С. Жел.), óд(від)лясок, відляск (С. Жел.), од(від)гук (С. Жел.), вíляски (С. Л. Жел.), луна́ (С. Жел. З. Л.) — Невже ти справді сумом тим сумуєш, що нам луна пісень твоїх лунає. К. Б. — І зник, пропав той тяжкий голос, тільки луна з гаю гула. К. Ш. — Як дав йому по губах, аж відлясок пішов. Мир. — Крикнув я на його, аж виляски по лісу покотились. Сп.

Отгонка, отгонъ = відгíн.

Отгонять, отогнать = 1. од(від)ганáти, одгóнити, проганáти, розганáти, одігнáти, прогнáти, розгíнати. — Оджени теля в череду. Та вже одігнав. — Прожени собак. — Почав читати, тай розгíнав сон.

2. од(від)бивáти, од(від)ганáти, займáти (С. Аф.), одбі́ти, одігнáти, заня́ти. (С. Аф. З.) — Чи його убито, чи в полон зайнято? н. п. — Не пускай коней у мій овес, а то займу. С. Аф. — Займи череду. С. Аф.

3. переганáти, перегнáти. — Вже усю горілку перегнали.

Отгораживать, отгородить, ся = од(від)горóжувати, одгорóдити, ся, муром — од(від)муровати, ся.

Отгорать, отгорѣть = 1. од(від)горáти, одгорі́ти. — І сгiл було загорів ся, та тільки край одгорів.

2. перегоряти, вигоряти, перегоріти, вигоріти. — Вже усе перегоріло.

Отгоревать = перегорювати, пересумувати, перетужити.

Отгорѣть = д. **Отгорать**.

Отгостить = д. **Отгацивать**.

Отграничивать, отграничить = д. **Отмежевывать**.

Отгребать, отгребти = од(від)грібати, од(від)громажувати (С. Л.), од(від)гортати (С. Л.), одгребти, огромадити, одгорнути. — Відгромадь сіно. — Одгорни жар. — Почали гребти, та на силу одгребли од берега.

Отгремѣть = перегреміти, од(від)грімти, перегуркотіти.

Отгрызать, отгрызть = од(від)гризати, од(від)іпати, одгризти, одчїсти.

Отгуливать, отгулять, ся = од(від)гулювати, одгуляти, ся.

Отдавать, отдать, ся = 1. од(від)давати, видавати, здавати, оддати, ся, видати, здати. — Віддав усе, що було у його. — Здав землю у посесию. — **Отдавать въ долгъ, взаймы** = д. під сл. **Давать**. — **Отдавать обратно** = вертати, вернути. — Верни усе, що я дав тобі.

2. од(від)бивати, одбити, ся, затрудити. — Ця рушниця дуже одбиває. — Палица затрудила в руку, як я вдарив об камінь. Лев.

3. од(від)пихати, одпихувати, од(від)чалувати, одпихнути, ся, одчалити. — **Отдай причалъ** = одчалуи!

4. розлягатися, розтинатися (С. З.) дунати (С. З.), од(від)кликатися, одгукуватися луною, розітнутися, залунати. — Грюкот рушниць розтинався далеко. — Луна розтинаєть ся у лузі. С. З. — Розтнувшись гучний виляєк геть по над водою, розітнувшись і дець далеко одгукнувшись луною. Чайч. — Той галас по гаю одяликав ся на околу луною. О. Ст. — То щось гукне: Химо! Химо! Та й піде гук по темному бору, аж лунає. М. В. — І мов сила нова у грудях прибува і в душі якісь співни лунають. Сам. — Чи гудуть то буйні вітри з моїя, чи гуркотять гармати, аж лунає у зеленех горах. Ст. С. — Ох, як важко те слово „садат“ залунало у мене на серци. Кн.

5. од(від)ганяти, од(від)гонити (про дух, смєк). — Чого найв ся, тим і відгонить. н. пр. — Чимсь огидливим морально відгонить сей вчинок. Кн. — Панством від неї відганяє. Кн.

6. легшати, полегшати, помєншати, одлігнути (С. З. Л.), ущухнути (С. Ш.), затихнути (про мороз, хворобу). — Дуже великий був мороз зранку, а далі трохи одлігнуло. — **Большому отдало** = слабому полєгшало.

7. ослабнути, ослабти (С. Л. Про натягнуту віршовку). — **Отдалъ Богу душу** = душу Богові віддав, жартливо — пішла душа на ввіринки. (Кот.) — **Отдаю на вашу волю, на виборъ, на усмотрѣніе** = спускаюсь на вашу волю, здаюся на вас, на вашу ласку. — **Отдавать парусъ** = розпускати вітрила. — **Отдать повелѣніе, приказъ** = звеліти (С. Аф.), загадати (С. Аф.), наказати. — Звели — і все буде зроблено. — Загадав, щоб на завтра усе було. — **Отдать якорь** = кинути якір, стати на якір.

Отдавливать, отдавить = од(від)давлювати, оддавити, од(від)тиснути. — **Бмъ никто ногъ не отдавить** = ніхто йому в кашу не наплює, йому ніхто на хвіст не наступить. н. пр.

Отдавна = д. **Издавна**.

Отдаивать, отдойтъ = видіювати, відойти.

Отдаленіе = 1. од(від)далєння.

2. далина, далєчиня, далєчє(і)нь, далєч (С. Л.), далєкість, одлєгість (С. З.).

Отдалєнность = далєкість.

Отдалєнный, по = од(від)далєний.

2. далєкий, далєкий, дуже — далєчений (С. Л.), одлєгий (С. З.). — Одлєгий край. Орлик. С. З.

Отдалять, отдалять, ся = од(від)далати (С. Л.), удалати, ся (С. Ш.), даліти, оддалити, удалити, ся (С. Ш.) — Ідемо а рідне село все далє од вас. Кн.

2. од(від)стороняти, од(від)лучати, одсторонити, одлучити, ся. — Відсторонив його од сього діла.

3. одвертати, одхилати, одвернути, одхилити. — Треба по троху одвертати його од сього товариства.

4. ухилятися, цуратися, ухилітися (С. Ш.)

Отданіе = од(від)дання.

Отдаривать, отдарить, ся = од(від)даровувати, одтарувати.

Отдатчикъ = од(від)дѣтчик. — Оддатчики повставали, бистрі ніжки розкували, білі ручки розв'язали, та й повели у свѣтлицю. н. п.

Отда́ть = д. **Отдава́ть.**

Отда́ча = од(від)дання, од(від)да́ча. — Позичив без оддачі.

Отдвигать, отдвинуть = д. **Отодвигать.**

Отдвижной = висувний.

Отдежуривать, отдежурить = одбувати, одбу́ти чергу.

Отдѣргивать, отдѣрнуть, ся = од(від)сми́кувати, одсмикну́ти, ся.

Отдирать, отодирать, ся = од(від)ди́рати, од(від)ри́вати, оді(віді)дра́ти, од(від)де́рти, оді(віді)рва́ти, ся, ко́ру, шку́ру — одбу́лювати, лу́нити, облупи́ти, гильку — од(від)чу́храти, од(від)чахну́ти. — **Отдирать** (про танці) = зати́нати, витина́ти. — Він песамовито витинав з нею гопака. Бар. — **Отодра́ть ко́го** = (різками, бато́гом то-що) — од(від)чу́храти, од(від)шмага́ти, од(від)лю́бити, од(від)бато́жити, ви́парити, ви́шпарити, ви́хлю́стати, ви́стѣбати, (за волосся) — ви́скубати, одску́бти, ви́чубити, ви́драти.

Отди́рокъ = шма́ток, кла́потъ, здр. шма́то́чок, кла́птик (С. З.) — Написав на якомусь клаптику.

Отднєва́ть = переднюва́ти.

Отдойть = д. **Отд́авать.**

Отдохнове́ние = од(від)почи́н(в)ок, опочи́н(в)ок, спочи́н(в)ок, на малу годину — перепочи́н(в)ок; од(від)почива́ння, од(від)ди́хання. — Ще-ж попаса́ть коня́ треба ста́ть на одпочинок. Гул. Ар. — Нам через його́ сну нема, ні одпочинку, і на годинку. Зінк. — Там мое́ місце і доля́ єдина, доля́ робітника без одпочинку. Чайч. — По над річкою Самарою одпочивок мали. н. д. — Проти́ города́ приставали, там собі опочивок мали. н. д. — Не сам же я плачу, плачуть карі́ очі, не дають спочивку́ ані в день, ні в но́чі. н. п.

Отдохну́ть = д. **Отдыха́ть.**

Отдубасить = од(від)дуба́сяти, одлупи́ти, одлупцюва́ти.

Отдува́ть, отду́ть, отду́нуть, ся = 1. од(від)дува́ти, од(від)дму́хувати, одду́ти, оддму́хати, оддму́ху́ти, ся.

2. дух перево́дити, од(від)ди́хуватися, од(від)са́пуватися, перевести́ дух, одди́хатися, одса́патися. — Утомив ся, на силу́ дух перево́дити. — Ба́бигав, а тепер відсапуе́ть ся.

Отд́умывать, отд́умать = перед́умувати, перед́умати.

Отду́нуть, ся = д. **Отдува́ть, ся.**

Отду́ть = 1. д. **Отдува́ть.**

2. одлупи́ти, одлупцюва́ти, од(від)шмага́ти, од(від)чу́храти, оддуба́сяти, од(від)бато́жити, ви́парити, ви́шпарити (Д. Бить) Ви́шпари́ли рі́зками. — Одчу́хали на всі бо́ки.

Отду́шина = про́дух, проду́хвина, дух (Кн.), в муз. струменті — голо́снийк.

Отду́шникъ = ду́шнийк.

Отдыха́ть, отдохну́ть = од(від)почива́ти, опочива́ти, спочива́ти, од(від)почи́ти, опочи́нути, спочи́ти, спочи́нути. трохи — перепочи́вати, перепочи́ти, припочи́ти, з отарою, гуртом, чере́дою = тирлува́ти. — Жа́ла-ж вона, жа́ла, стала спочивати. н. п. — З робо́тою поспі́шають, а в пе́длію спочивають. Ряб. — Ця́тьте ві́три, ця́тьте буйні! Го́ря не буді́те! Да́йте ми́ні молодому хоч на час спочити! Мет. — І спочину́ть невольничі́ утомле́ні руки і ко́ліна одпочинуть кайданами́ ку́ті. К. Ш. — Після́ обі́да батю́шка ля́гли спочивати. Лев.

Отдыхъ = одпочи́нок і. т. д. д. **Отдохнове́ние**; про́свьіток (С. З.), пі́льга. — Про́свьітку не дае́. (С. З. — По́ вечерни́ям все ходи́ли, про́свьітку не було́ дівкам. Кот. — **Безъ отды́ха** = не одди́хаючи, не спочива́ючи, без відду́ху, без про́свьітку.

Отды́шка = од(від)ди́шка.

Отды́шаться = од(від)ди́хатися, од(від)са́патися.

Отдѣ́лать, ся = д. **Отдѣ́лывать, ся.**

Отдѣ́леніе = 1. ви́ділення́, од(від)рі́знення, од(від)луче́ння, од(від)лу́ка.

2. од(від)ді́л, поді́л, ви́діл, розді́л.

Отдѣ́лить, ся = д. **Отдѣ́лять, ся.**

Отдѣ́лка = д. **Обдѣ́лка.**

Отдѣ́ль = д. **Отдѣ́леніе 2.**

Отдѣ́лывање = обр́облювання.

Отдѣ́лывать, отдѣ́лать, ся = 1. доробля́ти, дороблюва́ти, доробі́ти, зробі́ти, пороби́ти, одроби́ти, ся. упо́рати ся. — Не́хай це дороблю́, та тоді́ візьму́сь за дру́ге. — (Д. ще́ під сл. **Оканчива́ть**)

2. обр́обляти, обр́обіти, оздобля́ючи — оздобля́ти, пльвяхува́ти, пльцкува́ти, оздобі́ти, ви́цьяхува́ти, ви́цяцькува́ти, начисто — ви́хороши́ти. — Та́кже гарно обр́обив, що́ на диво. — За́ли музе́я оздоблені́ геть лі́пше, ві́ж я споді́вав ся. Кн.

3. ні́вечити, псува́ти, паску́дити, зні́вечити, поні́вечити, зопсува́ти, по́псувати, зпаску́дити, по́паску́дити. — За́малый час зовсе́м зні́вечив свиту́.

4. д. **Отвя́зывается 2.**

Отдѣльный, **но** = од(від)дільний, особий, бо, бе, особливий, во, осо(і)бний, но, од(від)рубний, во, окрімий, мо, ме, окрімний, но, не, окрімінний, во, різно, нарізно, від иньшої будови — на одшибі. — Він живе особливо од нас. — Стародавня Русь складала ся з відрубних самотійних земель. Бар. О. — Смоленські Кривичі жили своїм відрубним від иньших Кривичів життям. Бар. О. — Хата його стоїть на одшибі. Кн. — Вони ремеспикують собі на одшибі за селом. Кн.

Отдѣлять, отдѣлить, ся, = од(від)дѣляти, од(від)різняти, (С. З.), видѣляти, вилучати, одділяти, одрізнити, відділяти, вилучити, відокромити, ся, відстріяти, розрізнити ся. — Насли отут, тай одрізнилися од своїх. н. о. — Ну, то ви вилучте мое ягня споміж ваших. Кр. — По весіллю брат відокромив ся від нас, пішов до жінки собі. Федь.

Отекать, отечь = 1. топітись, опливати, слезити, отопітись, опливти. — Сьвічка топить ся. С. Ш.

2. пūхнути, набрякати, нацūхнути, набрякнути. — Ноги набрякли. Лев.

Отёклый = опūхлий, набряклий.

Отёк = пухли́й. (Кр.) — По всій позі розлізла ся пухли́на. Кн.

Отемнять, отемнить = затемняти, затемнити і д. **Омрачать**.

Отереблявать, отеребить = обривати, обсмикувати, оскубати, обірвати, обсмікати, обскубти.

Отёсывать, отесать = обтёсувати, обтесати.

Отёцъ = отёць, пан-отёць, батько, здр. батенько, батечко, тато, здр. татко, татусь, татусьо, татцьо, татусик, татуня, татуньо, таточко, татунечко, татусенько, татусечко (С. З. Л. Ш.). на Буковині жививать ся теж — нёньо, ненько. — Отець мій по садочку ходить, за поводи кониченька водить. н. п. — Хто батька не шанує, той собі цекло готує. н. пр. — Бог-батько, государь-дядько. н. пр. — Що тато, то не мама. н. пр. — Хто не слухає тата, той послухає ката. н. пр. — Хоч у рідного тата, та не свої хата. н. пр. — Тато добрий, мати не лихая, не боронять погуляти, поки молодая. н. п. — Просила Марусенька свого татусенька: татунечку мій любий, заспрай ворота, не впусти Івасечка. н. п. — Засмутилась небога Таля, заридала, татусеві і матусі тричі в ноги впала. Макар. — Підкував дадька, підкуеш і татка. н. пр. — Просили татуньо і мамуня і я вас прошу.

н. пр. — Я в ненька росла, від ненька пішла, вжеж-тота доріженька терном заросла. н. п. Б. — Аж там мій пенько по саду ходить, не рідну маму за рученьку водить. н. п. Б. — А пені, у вас кажу́ть батько, посилають мене за пивом. Федь. — **Быть отцёмъ, за отцѣ** = батькувати, татувати (С. Ш.)

Батьку козачкий, годі тобі тут пустувати, час тобі іти на Україну батькувати. н. д. —

Крёстный отёцъ = хрещений батько. —

Посажённый отёцъ = головатий батько. — **Быть посажённѣмъ** = батькувати (С. З.), за батька бути. — Він на весіллї у нас, у Гордія батькував. Кн. —

Наймичка-спрота замїж од нас виходить, то треба татусеві батькувать. К. Х.

2. пан-отёць (С. З.), батюшка (С. Аф. З.).

Пішов я до пан-отця на сповідь. — До нас нового батюшку настановили. — **Отёцъ духовный** = сповідник.

Отёчески = по батьківськи. С. Л. — Буду йому пораду давати, по батьківськи научати. К. Ш.

Отёцскій = отёцький (С. Л.), отцёвий; батьків, батьківський (С. Аф. З. Л.), татів, татівський (С. Ш.) — Отцева і материна молитва зо дня моря рятує, а проклин у калюжі топить. н. пр. — Батьківське слово не мине, на дії моря достає. н. пр. — Він привітав ся зо мною з татовою ласкою. С. Ш.

Отёческий = отчїстий (С. З. Л.), отчїзний, родінний. — Отчисте добро. Орлик. С. З.

Отёчество = отёчество (С. Жел.), отчїзна, одчїзна (С. Жел. З.), батьківщина (С. Пар.) родина (С. Л. Пар.), отёщина (С. Жел.), вітчизна (С. Пар. Жел. Се останнє слово жививать ся тільки в Галичан, і у галицьких письменників.) — Отчество на изиці, а в серці облуда. н. пр. (Номис, ст. 182) — А отчество так любить, так за ним бідкує, та так з його, сердешного, кров, як воду, точить. К. Ш.

Отёчь = д. **Отекать**.

Отжарить = 1. жжарити, пожарити, пожекти, посмажити і т. д. **Жарить**.

2. од(від)чухрати, од(від)шмагати, вишпарити, вишпарити, од(від)дубарити. — Вишпарили його різками.

Отжать = д. **Отжимать**.

Отжечь = д. **Отжигать**.

Отживать, отжить = 1. од(від)живати, оджити. — Оджило свій вік.

2. од(від)живати, од(від)бувати, вибувати, од(від)служувати, оджити і т. д. — Одбуду сей рік, тай кину. —

Отжигать, отжечь, ся = од(від)палювати, одпаліти. — Опалив кінчик палиці.

Отжілівать, отжілить = од(від)тягувати, одтягати, одтягти, виморочити, зашати́рити. — Виморочив у мене 10 карбованців.

Отжимать, отжать = 1. видавлювати, витіскувати, викру́чувати (білизну), од(від)ціжувати (Сир), видавити, вичавити, вікрутити, одцідіти.

2. од(від)тіскувати, одтіснути. — На ярмарку в юрбі мене якось одтіснули від товаришів.

Отжинать, отжать, ся = обжинати ся, обжати ся. — Люди вже пообжинались.

Отжинъ = обжин, обжи́нва, обжинки.

Отжирѣлый = одгодований, годований, однасений, гладкий. — Кругом неправда і неволя, парод замучений мовчить, а на апостольським престолі чернець годований сидить. К. III.

Отжирѣть = одгудувати ся, однасти ся, погладшати.

Отзавтракать = поснідати. — Ми вже поснідали. — Приходьте до мене поснідати.

Отзвѣнивать, отзвонить = передзвонити, продзвонити. — Вже передзвонили до череві.

Озвукнуть = залунати, од(від)гукнутись, од(від)кликнутись луною. — Як гукнув коло ліса, так і залувало. — Д. ще під с. Отдаваться 4.

Отзвукъ = д. Отголосокъ.

Отзвучать = перегучати, передзвеніти, перегудіти, передзиччати.

Отзѣнблывать, отзѣнблѣть, отзѣнблѣть = од(від)морозжувати, одморозити.

Отзолѣчивать, отзолотить = позолочувати, визолочувати, позолотити, візолотити (на ново або скінчити позолоту).

Отзывать, отозвать, ся = 1. од(від)зивати, од(від)кликати, од(від)зивати, одкликати. — Одізвав його і почав щось говорити.

2. озивати ся, обзивати ся, од(від)кликати ся, од(від)гукувати ся, озвати ся, обізвати ся, одкликнути ся, одгукнути ся. — Його кличуть, а він і не озивається. — А хто мене, молодую, тай до дому доведе? Обізвав ся козак на солодкім меду: гуляй, гуляй, дівчачонько, я до дому доведу. н. п.

3. д. Отдаваться 4 і 5.

Отзѣвчивый = од(від)голосний.

Отзывъ = 1. од(від)зів, од(від)клик (С. Пар. Жел.)

2. од(від)повідь (С. Жел.), одмова (С. Пар.)

3. д. Отголосокъ.

Отзябать, отзябнуть = од(від)мерзати, одмірзнати, одмірзти.

Отирать, отереть, ся = обтирати, утирати, обтерти, утерти, ся.

Отіскивать, отіскасть, отіснуть = обдавлувати, утощувати, товкмачити, обдавити, утоптати, утовкти, утовкмачити.

Отказать, ся = д. Отказывать, ся.

Отказъ = 1. од(від)каз (С. Жел.), од(від)мова (С. Жел. 3. Л.), од(від)мога. — **Получить отказъ** = облизня пиймати, в сватанні — гарбуза збісти. С. 3.

2. д. Отреченіе.

Отказывать, отказать, ся = 1. од(від)казувати, од(від)мовляти, одказати, одмовити (кому од чого або в чім), в сватанні — гарбуза піднести. — Ні в чім не міг йому одказати — Бо як завтра всім (женихам) сестра відмовить, що тоді я маю вам казати. Ст. С.

2. од(від)казувати (С. 3.), од(від)писувати, одказати, одписати, легувати. — Одписав йому по смерті всю худобу. — Два найліпші улика на церкву легув. Кн.

3. од(від)мовляти ся (С. 3. Л.), одмагати ся (С. 3. Л.), од(від)ступати ся, вимовляти ся, зрікати ся, цурати ся (С. 3.), одмовити ся, одмоти ся, одступити ся, зріктися, од(від)цурати ся (С. 3.), од(від)каснути ся, од(від)сахнутися (С. Л.). — Не признав ся, відмовляється ся від усього. Кн. — Одмовляєть ся, як стара дівка хорошого жениха. н. пр. — Як він не одмагав ся, а жид таки кландав, щоб узия з собою. н. о. Яст. — Це було йому не в охитку а про те відмагати ся не зважив ся він. Лев. В. — Іди, каже, бери, а той одмагаєть ся. н. к. — Ніяк не можу одмоти ся. н. о. Яст. — Кличуть у хату; нам і сором вимовляти ся, та як його покинуть усе на возі. Ос. — Також зрік ся він права власности до землі. Бар. О. — Так цураєть ся, як дід п'ягака. н. — Мій батечку, мій братіку, хоч ти мене не цурай ся. К. III. — Коли-б пан за плуга взяв ся, то й світа-б одцурав ся. н. пр. — Не поцурайтесь хліба-соли. Кот.

Отка́ливать, отка́лить = од(від)гартувувати, одгартувати.

Отка́ливать, отка́лоть = 1. од(від)ко́лювати, одко́лоти, одщепити, ся. — З краю трохи одколело ся.

2. од(від)шиплювати, одшипіти, ся. С. З. — Одшипилась стьожка, мабуть шпилька вискочила. — **Отколоти́ шті́ку** = вшкварити, ушкварити, утну́ти, утіти. — От так ушкварив!

Отка́пывать, отко́нать = од(від)рива́ти, од(від)ко́пувати, одри́ти, одкопати; ви́копувати, ви́копати.

Откарау́лить = одбу́ти ва́рту.

Откармли́вать, откорми́ть, ся = од(від)-годо́увати, ся, розгодо́увати, годува́ти (С. Л.), одгодува́ти, розгодува́ти, ви́годувати, хоро́бу — од(від)паса́ти, ся, тучи́ти (С. Ш.), од(від)па́сти, ся. — Ми одгодовуємо иньші тварі, щоб ними одгодовуватись самим. Ст. Г. — Хозяйське око товар тучить. н. пр. — **Отбо́рменный** = го́дований, одго́дований, гладу́н, ха, гладкий, жирови́й, про худо́бу — па́сени́й, на барді — бражни́й. — Оце годо-ваний кабан, оце ледащо — щирый пан. К. Ш.

Отка́тывать, отката́ть = 1. перекача́ти (рублем і качалкою), перемаїлюва́ти (на маїлі). — Вже усі сорочки перекачала. 2. д. **Отду́ть** 2.

Отка́тывать, откати́ть, ся = од(від)ко́чувати, одкоти́ти, ся.

Отка́чивать, откача́ть, ся = 1. ви́кочува́ти, ви́качати, ся. — Викачали усю воду. 2. од(від)ка́чувати, откача́ти, ся. — Витягли його з води, здавалось, зовсім не живого, та на силу одкачали.

Отка́чиваться, откачи́ться = од(від)хі́тувати, ся, одхитну́ти, ся (С. Л.), од(від)сахи́нути, ся. — Він зовсім відсахнув ся од нас.

Отка́шивать, откоси́ть, ся = ви́косюва́ти, обко́сювати, ви́косити, покоси́ти, обкоси́ти, ся. — Усю пиву покосили, гострі коси потупили. н. п. — Люди вже обкосили ся.

Отка́шливать, отка́шлять, отка́шливать, ся = од(від)ка́шлювати, ви́кашлювати, одка́шляти, ви́кашляти, ся.

Отки́днй = одки́дний. — **Отки́дны́е рукава́** = вильо́ти. С. З. — Черноусий, жу-пан куций, викидає вильоти, скаче, грає, ще й сьпіває, аж завдає охоти. Гатчук.

Отки́дывать, откида́ть, отки́нуть, ся = од(від)кида́ти, одки́дати, отки́нути, ся.

Отки́пать, отки́пать = переки́пати, переки́пати.

Откладно́й = д. **Отворо́тний** 2.

Откла́дъ = од(від)кла́д. — Одклад не йде в лад. н. пр.

Откла́дывать, откла́сть, отложи́ть, ся =

1. од(від)кла́дати, одкла́сти, ся. — Одклад особо ті оірки. — Що маєш зробити сьогодні, не одкладай на завтра. н. пр.

2. од(від)прия́гати, ви́приягати, розприя́гати, одприя́гти, ви́приягти, розприя́гти. — Скажи, щоб одпрягали коней.

Откла́ниваться, откла́няться = одкла́нюва́ти, ся, одкла́няти, ся.

Откле́вывать, отклева́ть = 1. од(від)-кльовува́ти, од(від)дзьобува́ти, одклюва́ти, оддзьобати, оддзьобати. — Горобець одклював голову червяка та й кинув. 2. поклюва́ти, подзьобати, подзьобати. — Кури вже все поклювали, треба підкинути проса.

Откле́ывать, отклеи́ть, ся = 1. од(від)-клеюва́ти, ся, одлипа́ти, одкле́ти, ся, одли́пти. — Воно само одклеїло ся.

2. покле́йти, перекле́йти. — Вже усе поклеїв.

Откли́каться, откли́кнуться = од(від)-кликати́ ся, од(від)гу́кувати, ся, обзи́вати, ся, одкликну́ти, ся, одгукну́ти, ся (С. Л.), обізва́ти, ся (С. Л.), одгу́кнути, ся. — Як гукаєш, так і одгукнеш ся. н. пр.

Откли́к, откли́чка = од(від)клик. С. Жел.

Отклонё́ние = одхи́ляння.

Откло́нять, отклони́ть, ся = 1. од(від)-хили́ти, одмовля́ти, одверта́ти, одхили́ти, одмови́ти, одверну́ти. — Одмовив його од сього діла.

2. од(від)хили́ти, ся, ухили́ти, ся (С. Ш.), огина́ти, ся, одхили́ти, ся, ухили́ти, ся, ухильну́ти, ся (С. Ш.), од(від)хити́ти, ся. — Карпо не оступив ся і не одхилив ся. Лев. — Він ухилився од сього діла.

Откова́ть = покува́ти, перекува́ти. — Вже покували усе.

Отковы́ривать, отковы́рять, отковы́рнуть, ся = од(від)ко́лупувати, одлу́плювати, одколупа́ти, одколупну́ти, одлупи́ти, трохи — вколупа́ти, вколупну́ти, трохи зверху — надколупа́ти, надколупну́ти. — Одколупав замаску та й виняв шибку. — Вколупнув масла, як кіт напалавав.

Откозы́ривать, откозы́рять = од(від)ко́зирювати, ви́козы́рювати, одкозы́рять, ви́козы́рять. — Треба було спершу одкозырять, та тоді з масті йти. — Викозыряв усі козырі.

Отко́лачивать, отко́лотить, ся = 1. од(від)бива́ти, одби́ти. — Одбили двері. 2. би́ти, лу́пити, лу́пцювати, одлу́пити, одлу́пцювати, духа́нів, сту́санів на́да-

ва́ти, одкудо́вчити, одчу́храти і т. д. д. **Битъ**. 1. — Одлупив його на всі боки. — Так він його одкудовчив, що довго буде пам'ятати. н. о.

Отко́дыва́ть, отко́дыва́ть = од(від)-чаро́вувати, одчарува́ти, одворо́жити.

Отко́дыва́ти = од(від)дзвони́ти, пере-дзвони́ти.

Отко́бокъ = д. Іверень.

Отко́лотитъ = д. Отко́лачива́ть.

Отко́лотъ, ся = д. Отко́лачива́ть, ся.

Отко́ль, отко́ль = д. Отку́да.

Откома́ндрова́ть = віряди́ти, віправи́ти (д. Команди́рова́ть).

Отконо́пати = од(від)коно́пати, од(від)паклюва́ти.

Отко́на́тъ = д. Отка́ныва́ть.

Откорми́ть = д. Отка́рмлива́ть.

Откоси́тъ, ся = д. Отка́шива́ть, ся.

Отко́сный = укисний (с. III.), скисний.

Отко́сь, отко́сокъ = укос (с. З.), укис, гори — косогір, убіч — (с. III.) — Перекинулись з возом саме на косоторі.

Отко́чыва́ть, отко́чева́ть = переко́чыва-ти, переко́чувати.

Откра́ива́ть, откroíтъ = од(від)кро́юва-ти, од(від)кра́ювати, одкroíти, о́кра-яти, вкра́яти.

Откраси́тъ = покраси́ти, пома́ювати. — Помаювали все.

Открéчива́ться = од(від)хре́шувати ся.

Откровéніе = одкритті (с. Ж. К. Св. п.) виявлéння.

Откровéнность = щірість. с. З. Л.

Откровéнный, но = щірий, ро (с. З.), по ширости. — Скажи міні по ширости.

Откroíтъ = д. Откра́ива́ть.

Откру́чива́ть, открути́тъ, ся = од(від)-кру́чувати, одкру́тити, ся.

Открыва́тель = од(від)критель. с. Жел.

Открыва́ть, открийтъ, ся = 1. од(від)-крийа́ти, одкрийти, ся, що загорну́те — од(від)горта́ти, ро́горта́ти, одгору́ти, розгору́ти, ся, що за́гнута — од(від)-туля́ти, одгу́лити, ся, що за́чинене — од(від)чнйа́ти, одчнйи́ти, ся. — Розгорнув хустку, аж там гостинці. — Відчинив вікно, бо жарко. — **Открийтъ ротъ** = роззявити. с. Л. — **Открийтъ глаза́** = од(від)плю́щити, розплю́щити. — **Открийтъ грудь** = розхрі́стати, ся. с. Л. — **Открийтъ стéну** = розму́рувати (кам'я-ну), розібра́ти (дерев'яну). — Зве́зів царя розму́рувати і ви́пустити його з темни-ці. н. в.

2. знахо́дити, визна́вати, назна́вати, од(від)шу́кувати, виявля́ти, знайти́, визна́ти (Ніс), назна́ти (с. Л.), одшу-ка́ти, вия́вити, ся (с. Пар.) — Правда в світі нівечить ся та вже-ж колись вия-вить ся. н. пр. — Я назвав у лісі тете-руків. с. Л. — Одшукав доброго майстер-а. с. Л. — **Открийтъ тайну** = вия́вити тайну́. — **Открийтъ соббичника** = віка-зати. — Викажи товариша. Кр. — **Откры-ва́ется случа́й** = випадáє о́казія.

3. почи́нати, за́чинати, заво́дити, по-ча́ти, зача́ти, розпо́чати, заве́сти, ся. — **Открийтъ Компа́нію, сраже́ніе** = розпо-ча́ти війну́, бата́лю. — Козаки перші розпочали бата́лю.

Открий́те = од(від)критті. с. Жел.

Открий́то = я́вно, просто́, щіро, не кри́ючись, не хова́ючись.

Открий́тый = 1. од(від)крий́тий, од(від)-чинений і т. д. д. **Открыва́ть.**

2. чистий, вільний. — Чисте поле. — Вільне повітря. — Явний ворог.

Отку́да, отку́дова = відки, відкі́ль, від-кі́ля, зві́ки, звідкі́ль, звідкі́ля. с. Аф. 3. Л. — Пиши листи, давай знати: відкі́ль тебе ви́глядати. н. п. — Ой не відті́ль ві-тер віс, відкі́ль міні́ треба н. п. — Халі́те ся густі лози, звідки вітер віс; диві́те ся карі́ очі, звідки мийи́ йде. н. п. — Не ста-миш ся, відки й лихо складе́ть ся. — **Отку́да-то** = відкі́лясь, відкі́льсь. — Жидів-ський гвалт відкі́лясь доно́сить ся. Мир. — Лихо злеє, лихо тяжке відкі́льсь прилеті́ло і на бі́дну голово́нку козако́ві сі́ло. II. Пр.

Откупа́тъ, откупи́тъ, ся = 1. заку́пати, од(від)купа́ти, заку́пити, одку́пити, ся, ску́пу́увати, ску́пити. — Він усе за-купив.

2. вику́пати, віку́пити, ся. — Викупив ся на волю.

Откупа́тъ, ся = віку́пати, ску́пати, ся. — Викупала дитину. — Вони вже ску́пали ся, тепер нам можна йти

Откупно́й = одкупний. — Тай побрів до шинку. А в тім шинку міря кацап одкупну горілку. Дум.

Откупори́вають, откупори́тъ = од(від)ти-кати (с. Л.), од(від)корко́увати. оді-ткну́ти, одкорко́вати. — Насилу одіткнув пляшку.

Откупщи́къ = одкупщик.

Откупъ = одкуп. с. Жел.

Отку́сывать, откуса́ть, откуси́тъ, ся = од(від)ку́сувати, одку́дати, од(від)гри-зати, одку́сити, одку́сти. одгри́зати, ся.

Отку́ски = кускі, недобідки, недогризки, окру́шки.

Отку́ывать, отку́тать = од(від)туля́ти, розку́тувати, одту́лити, розку́тати.

Отку́шати = поїсти, пообідати, повечеряти, поснідати, напійтись чаю. — Господя́ уже́ отку́шали = пані́ вже пообідали і т. д. — **Отку́шавши чай, пошлі́ гуля́ть** = напівшись чаю, пішли гуля́ти.

Отку́шивати, отку́шати = д. **Отвѣ́дывать.**

Отлагате́льство = од(від)клад. — Одклад не йде в лад. н. пр.

Отлагать, отложи́ть, ся = од(від)клада́ти, одкла́сти, ся. — Ці яблука́ треба особо́ одкласти. — Що маєш зробити сьогодні, не відкладай на завтра. н. пр.

Отлагать́ся, отложи́ться = 1. од(від)діля́ти ся, од(від)різня́ти ся, од(від)пада́ти, одді́лити ся, одрі́зніти ся, одпа́сти.

2. осі́дати, осі́сти.

Отлаки́ровать = відло́щити.

Отла́мывать, отлома́ть, отломі́ть, ся = од(від)ло́млювати, одломи́ти (С. Л.), вло́мити, ся, гильку́ — од(від)чу́храти, од(від)ча́хнути, ся. С. З. Л. — За гильку́ смикну, аж дерево́ те затрі́щало, і зараз гильку́ одча́хнув. Кот.

Отлегать, отле́чь = 1. осі́дати, осі́сти. — Гу́ща осі́ла на дно.

2. ле́гшати, поле́гшати, одлі́гнути. — Так наче на душі́ полегшало. — Одлігне від серця. Граб.

Отлежа́лый = ле́глий, зле́глий, злежа́лий. — Злежалі́ грушки.

Отле́живать, отлежа́ть, ся = од(від)ле́жувати, одлежа́ти, валежа́ти, переле́жати. — Належав бік, треба перевернути на дру́гий. — Пові́длежував боки.

Отле́живаться, отлежа́ться = од(від)ле́жувати ся, виле́жувати ся, одлежа́ти ся, виле́жати ся. — Одлежу́єть ся од діла. — Нехай грушки вилежа́ть ся.

Отлежь = гу́ща, фу́з, фу́с, фу́си. С. Ш.

Отлетать, отлетѣ́ть = од(від)лі́тати, одлеті́ти, одлі́нути. — Вже пти́ці у вирі́ї одлеті́ли.

Отлѣ́ть = од(від)лі́т, влі́т.

Отлѣ́чь = д. **Отлегать.**

Отлива́ть, отлі́ть, ся = 1. од(від)лива́ти, вилива́ти, од(від)си́пати, одлі́ти, влі́ти, одси́пати, ся. — Почали одливати воду́ з каю́ка. — Одси́п трохи борщу, а то дуже повно́.

2. вилива́ти, влі́ти, ся. — Мабуть де́сь великий дзві́н виливають, що пу́стили таку пого́доску. н. пр.

3. од(від)лива́ти, одлі́ти. — Так уда́вів, що пася́лу одля́ли водо́ю.

4. од(від)бива́ти ся, мі́няти ся, мі́ніти ся, перелива́ти ся, одбі́ти ся (про чы́йт тва́рини).

Отлі́вка = од(від)лива́ння, од(від)лі́в, вилива́ння, влі́в

Отливно́й = 1. вили́вний.

2. лі́твий, влі́твий.

Отлі́вокъ = влі́вокъ. — Виливо́к з гі́нсу.

Отлі́вистый = мі́нливий (С. Жел.), селе́знийстий (про ко́лір).

Отлі́вщикъ = лі́варник. С. Жел.

Отлі́въ = 1. д. **Отлі́вка.**

2. од(від)плі́в. — При бере́гах морськи́х вода́ правильно прибува́є і убува́є. Се зве́ть ся приплі́в і відплі́в. Зем.

3. перелі́в, часті́ше перелі́ви. — **Ткань сь отлі́вомъ** = мі́нюча, мі́нлива, з перелі́вами, селе́зніста (ткани́на).

Отлі́зывать, отліза́ть = од(від)лі́зувати, надлі́зувати, одліза́ти, надліза́ти. — Чимало надлізала́ ки́цька масла́.

Отлі́ть = д. **Отлива́ть.**

Отлича́ть, отличи́ть, ся = 1. од(від)рі́зняти (С. Л.), розрі́зняти (С. Пор.), розпозна́вати (С. Пар.), обрі́зняти, ся, розрі́зняти, розпозна́ти. — Треба одрі́зняти, щиро́го прия́теля од лесту́на. — Треба ви́слідити, як одрі́знили ся кра́йни одна від одної́ в мові́. Бар. О. — Найбли́жчі Сло́вяньські ві́тки, що найменше́ відрі́зняли ся у вимові́, скорі́ше могли́ злитися́ у одне ті́ло. Бар. О.

2. од(від)знача́ти, ся, визна́чати, ся (С. Л.), ви́діляти, ся (С. Л.), ви́давати ся, одзва́чити, визна́чити, ви́ділити, ся, ви́дати ся. — Король Дани́ло визна́чав си́ безко́ри́стною вда́чою. Бар. О.

Отлі́чествовать = од(від)рі́зняти ся, рі́знити ся. С. Л. — Рід сусі́дніх хат во́на відрі́зняла ся. Ки. (Д. ще під сл. **Отлича́ть** ся 1.)

Отличі́тельный = ви́датний.

Отлі́чіе = 1. од(від)мі́на, рі́зниця, рі́знання (С. Л.).

2. од(від)зна́ка. С. Пар. — От де почи́наєть ся ві́дзна́ка ко́льоніза́ції волода́рьско́ї од ті́єї, що... Ки.

Отлі́чный, но = 1. рі́зний, но, ви́датний, но, одмі́тний, но (Ча́йч.), опрі́чний, но, іна́кше, і́нше, і́ншим спо́собо́м.

2. дуже гарний, добрий, дуже гарно, добре, чудовий, во, роскішний, но. — Чудово співав. — Роскішний кавун.

Отличность = різність (С. Жел.), різниця.

Отлогіи = похилий, спадистий (С. Жел.), припадистий (С. Жел.), згористий (С. Жел.) потяглий.

Отлогость = спадистість, згористість, згірря.

Отлогъ = д. **Отлогость** і **Откобъ**.

Отложитъ = д. **Откладывать** і **Отлагать**.

Отложной = од(від)кладний, вилóжистий. — Виложистий комір.

Отломать, отломить = д. **Отламывать**.

Отломокъ = одломок (С. З.), уломок (С. Ш.), вломок, уламок (С. З.), виломок, палиці, гилки — цурупалок, цурпалок (С. З.) оцупок (С. З.), оскомелок (Лев.) З трьох уламків зробив ціле. С. З.

Отломъ = злом. — Треба перевязати саме на зломі.

Отлудить = вилудити, побіліти.

Отлучать, отлучить, ся = од(від)лучати (С. Л.), вилучати (С. Л.), од(від)рішати, відтручати, одлучити, вилучити, відрішити, ся. — Рід жидівський засмучений, від Христа відрішений. н. п.

Отлучение = од(від)лу́ка.

Отлучка = одлучка.

Отлучный = од(від)лучний.

Отлугаться, отлугаться = од(від)бріхувати ся, вибріхувати ся, одбріхати ся, вибріхати ся.

Отлужка = вибріхування.

Отланивать, отланиять = ухилити ся, уникати (С. Ш.), ухилити ся, уникнути (С. Ш.)

Отлазять, отлазть = од(від)лазити, одлізти.

Отлапливать, отлаплиять, отлпнить, ся = од(від)ліплювати, одліпити, ся.

Отлпать, отлпнуть = од(від)рубати. од(від)тяти.

Отлазывать, отлазать = помазати, вімазати, помастити, вімастити.

Отмалывать, отмалить, ся = од(від)молювати, вимолювати, одмолити, вимолити. — Роздав бідним, щоб одмолювали тяжкі мої гріхи. О. Ст. — Хотіла йти у Київ одмолювать свої і мої гріхи. О. Ст.

Отмалчиваться, отмолчаться = одмовчуватись, мовчки терпіти, одмовчати ся.

Отмалывать, отмолоть = одмелювати, одмолоти, перемолоти. — Перемоловши жито, почали молоти пшеницю.

Отманивать, отманить = од(від)манювати, од(від)нажувати, од(від)ваблювати, переманювати (С. З.) і т. д., одманити, однадити і т. д.

Отматывать, отмотать, ся = од(від)мотувати, одмотати, ся. — Одмотай трошки з того влуба.

Отмахивать, отмахать, отмахнуть, ся = 1. од(від)махувати, ся, одмахати, одмахнути, ся, од(від)ганяти, оді(віді)гнати. — Одмахуєть ся від комарів.

2. од(від)рубувати, одтинати, одрубати, одтяти (С. З.), утинати, утяти (С. Ш.), — Одяг йому голову шаблею.

3. ушкварити (С. Ш.), учистити (С. Ш.), в один мах зробити, збігати. — В один мах зробив діло.

Отмачивать, отмочить, ся = од(від)мочувати, одмочити, ся.

Отмашь = д. **Наотмашь**.

Отмежевывать, отмежевать, ся = од(від)межовувати, одрізувати, одмежувати, одрізати, ся, разом — од(від)ралити. — Як відмежували моє поле од його, так і не сварило ся. Кп.

Отмерзать, отмерзнуть = од(від)мерзати, одмерзнути; розмірзати, розмірзнути, ся. — Одмерз палець. — Земля почина потроху одмерзати. — Земля розмірзла ся.

Отместка = д. **Отмщение**.

Отметать, отмести, ся = одмітати, одмести, ся. — Одмети сьміття до порога.

Отметать, отметнуть = од(від)кидати, одкинути.

Отминать, отмить = од(від)минати, розминати, оді(віді)мнати, розімнати.

Отмокать, отмокнуть = од(від)мокати, одмокнути.

Отмолаживать, отмолодить = розводити, розбавляти, розвєсти, розбавити.

Отмолачивать, отмолотить, ся = одмолочувати, обмолочувати, одмолотити, обмолотити, ся. — Люди вже обмолотили ся.

Отмолвить = од(від)молвити, одрзати, розрзати. (Д. ще під сл. **Отговаривать** 1.).

Отмолить = д. **Отмаливать**.

Отмолодить = д. **Отмолаживать**.

Отмолотить = д. **Отмолачивать**.

Отмолоть = обмолот.

Отмолоть = д. **Отмалывать**.

Отмолчаться = д. **Отмалчиваться**.

2. відношення.

Отпінні = з сього часу, од, від сього часу, відтепер.

Отпінкватся, отпінкаться = од(від)мовляти ся, од(від)магати ся, од(від)перати ся, одмовити ся, одмогти ся, одперти ся, одпекати ся. — То був на все пристав, а тепер відмагаєт ся. Кр.

Отпінюдь = ні в яким разі, ніжé, анжé.

Отпінтіє = однімання, однімачка. — Я тобі дам такої однімачки, що знатимеш, як однімати. Сп

Отпінть = д. Отнимать.

Отó = д. Отъ. — День ото дні = з дні на день.

Отобрать = д. Отбирать.

Отобдаты = пообідати. — Пани вже пообідали.

Отовсюду = з'усюду, од'усюди, зовсюду, від'усюди (С. Л.), від'усіля, звід'усіля (С. Л.), з усіх усюд (С. Л.), зо всіх усюд, від'усіля (С. Аф.) — Звід'усіля позбігали ся і кинулися на мене.

Отогнать = д. Отганять.

Отогнутъ, ся = д. Отгибать, ся.

Отогрвать, отогреть, ся = оді(віді)грівати, розгрівати, розігрівати, відігріти, зогріти, розігріти, хукаючи — од(від)хукати. — Насилу одігрів ся. — Насилу одхукав собі руки. Кр.

Отодвигать, отодвинуть, ся = од(від)сувати, од(від)собувати, одсунути, ся (С. Л.) — Одсунь віконечко, подивись на сонечко. н. п. — Одсунула горщик од жару. вимішала кашу. Лев.

Отодрать, ся = Отдирать, ся.

Отозвать, ся = д. Отзывать, ся.

Отойти = д. Отходить.

Отолачивать, отолочить = лущити, вілущити.

Отолгаться = д. Отлыгаться.

Отонкнутъ, ся = д. Отныкаться, ся.

Отомстить, ся = д. Отмстить, ся.

Отонить, тонять = д. Отанивать.

Отонить, ся = д. Отанивать, ся.

Отонки = 1. вишварки. С. Пав. 2. д. Отпокъ.

Отонленіє = онал, паливо, тонливо (С. Ш.) — Усі гриби топили соломомою — топило з неї аби яке. Кн. — Наняв квартиру з топлявом.

Отпокъ, частіше мн. **Отпоки** = шкарбун (С. З.), шкарбуні (стонцьовані черевики, чоботи або постолі).

Отпорвять, отпорть = оді(віді)привати, одіпріти.

Отпнать = д. Отпнывать.

Оторачивать, оторочить = обшивати, облямовувати, обшити, облямувати.

Оторванность = одірваність. — На правому березі Дніпра одірваність шляхти од пареду стала ся геть раніше. Кн.

Оторвать, ся = д. Отрывать, ся.

Оторопѣлый = тороплений (С. Л. Ш.), зляканий. — Дивить ся він пеначе тороплений. п. к. — Та бігала як би шалена, стояла довго тороплена. Кот.

Оторопѣть = оторопѣти (С. Ш.), поторопѣти, злякати ся.

Оторочить = д. Оторачивать.

Оторочка = д. Обшивка.

Отослать = д. Отсылать.

Ототкнутъ = д. Оттыкать.

Отострѣть = од(від)гостріти, вигостріти.

Отохочивать, отохотить = од(від)бивати, одбити охоту.

Отохлаый = охлялый, захлялый, змарнілий.

Отощевать, отощать = охлявяти, захлявяти, марити, охлясти (С. З. Л.), охляти, охлянути (С. З.), захлясти (С. З. Л.), змарніти, помарніти, від хвороби — вихирити, від посту — виностиги ся. — Не ївши, не пивши, ми зовсім охляли. Кн. — Ой вже-ж наші сіромахи та без харчів помарніли. н. п.

Отпадать, отпасть = од(від)падати, одпасти.

Отпадышь = 1. падалиця. — Я не рвану груш, а набірав падалиці.

2. д. Отстунникъ.

Отпавать, отпаять, ся = од(від)лютовувати, одлютовати, ся.

Отпавать, отпойть, ся = 1. випоювати, випоїти. — Випоїли порося к Великодню.

2. од(від)поювати, одпоїти. — Мабуть там яка отрута була, що зразу стало міні погано, та вже насилу мене молоком одпоїли.

Отпалзывать, отпалзаты, отпалзти = од(від)лазити, одлізати, од(від)повзати, одлізти, одповзти.

Отпаривать, отпарить, ся = 1. од(від)парювати, одпарити, ся. — Так присехло, що насилу одпарив.

2. випарювати, випарити, ся. — Випарив ся в бані.

3. парити, шпарити, чухрати, періщити, шмагати, випарити, вишпарити, одчухрати і т. д. — Одшмагали його різками.

Отпарывать, отпоротъ, ся = од(від)порювати, одпороти, випороти, розпороти, ся. — Треба одпороти рукава.

Отність = д. **Отпа́дъ**.

Отпахивать, отпахать, ся = од(від)о́рювати, обо́рювати, одо́рати, ся, обо́рати ся. — Люди вже оборали ся, а ми ще й не починали.

Отпахивать, отпахнуть, ся = д. **Отма́хивать, ся** 1.

Отпахать = закаля́ти, покаля́ти (Д. під сл. Загрязни́ть і Запачка́ть).

Отпайть, ся = д. **Отпа́ивать, ся**.

Отпереть, ся = д. **Отмы́кать і Отпира́ть, ся**.

Отпечатать = д. **Отпеча́ивать, ся**.

Отпечатлѣвать, отпечатлѣть, ся = виті́скувати, витіснути, ся.

Отпечатокъ = од(від)печа́ток (С. Жел. Пар.), од(від)бі́ток, бі́тиск (С. Пар.) — По тварі у неї журливим відбитком ходили споминки минулого, пережитого. Кн.

Отпечатывать, отпечатать = видруко́увати, виті́скувати, видру́кувати, витіснути.

Отпивать, отпить, ся = 1. надпи́вати, надпи́ти. — Надпив трохи, щоб не розхлюпувалось.

2. ви́пивати, до́пивати, ви́пнати, до́пити. — Допили чай тай пішли.

3. од(від)пи́вати ся, одпи́ти ся.

Отпиливать, отпилять, ся = од(від)пи́лювати, одпи́ляти, одпи́лити, ся.

Отпирать, отпереть, ся 1. д. **Отмы́кать**.

2. од(від)ма́гати ся, од(від)рі́кати ся (Граб.), од(від)пе́рати ся, одмо́гті ся, одрі́кти ся, одпе́рти ся. — Сказав, то вже не відможе́ть ся. Граб.

Отпировать = од(від)бенкетува́ти, од(від)гуля́ти, од(від)балува́ти.

Отписка = од(від)пи́ска, о́д(від)и́ска.

Отписывать, отписать, ся = од(від)пи́сувати, одпи́сати, ся.

Отпить = д. **Отпи́вать**.

Отпихивать, отпихать, отпихнуть, ся = од(від)пи́хувати, одпи́хати, одпи́хнути, одпи́хнути, ся. — Одпихує ся од берега. Одпихнув його тай пішов.

Отплатъ = од(від)пла́та, запла́та, віддя́ка (Д. Возда́йніе).

Отплативать, отплатить, ся = 1. віддя́чувати, віддя́чити. — Я йому за се віддячу.

2. ви́купати ся, од(від)ку́пати ся, ви́купити ся, одку́пити ся. — Відкупив ся од некрутчини.

Отплѣвывать, ся, отплевать, ся, отплюнуть = одплю́увати, ся, сплю́увати, одплюва́ти, ся, сплюва́ти, сплю́нути.

Отплѣскивать, отплѣска́ть, отплѣснуть, ся = од(від)хлю́увати, од(від)плю́скувати, одбри́зувати, одхлю́пати, одплю́скати, одхлю́нути, одбри́зкати, ся. — Одхлюпни трохи води. — Хвиля одплюскує ся од скелі.

Отплескъ = 1. одхлю́пування, одплю́скування.

2. ви́пліски, бри́зки.

Отплѣтать, отплѣсть = 1. од(від)плі́тати, одплі́сти.

2. ви́плітати, ви́плести.

Отпльвать, отпльть = од(від)пли́вати, одпли́сти, одпли́нути. — Сіла собі у човничок, од берега одплинула. п. п.

Отплюнуть, ся = д. **Отплѣвывать, ся**.

Отплясывать, отплясать = 1. ви́танцю́увати, ви́танцюва́ти. — Так гарно ви́танцю́ує.

2. од(від)танцю́увати, одтанцюва́ти. Одтанцював собі ноги. — Годі танцювати — я вже своє одтанцював.

Отпойть, ся = д. **Отпа́ивать, ся**.

Отполаскивать, отполоска́ть, отполоснуть, ся = 1. ви́полі́скувати, ви́полі́скати, ся. 2. од(від)по́лі́скувати, одполі́скати, ся.

Отползать, отползть = д. **Отпалзывать**.

Отполировать = од(від)по́лі́щати, ви́лощи́ти, од(від)шлі́хувати; од(від)по́лі́рвати, од(від)в'я́снити.

Отполоска́ть = д. **Отполаскивать**.

Отполосовать = од(від)шма́гати, од(від)ба́тожити, одсупо́нити (Д. Бить).

Отпороть 1. д. **Отпа́ривать**.

2. ви́парити, ви́шпарити, од(від)шма́гати, од(від)ба́тожити, одчу́храти. — Одшмагали його різками.

Отпоръ = 1. од(від)по́ра.

2. о́дсїч (С. З.), відш́п. — Москва зо́стаю́чи ся в Ні́жені, не може дати о́дсїч. Універсал Мазени. С. З. — Як дала їм відш́п, з того часу й не ходять. Сп.

Отпорхнуть = од(від)ли́нути.

Отпоститься = од(від)по́стити ся, од(від)го́віти ся.

Отпотчивать = 1. попо́штува́ти, поча́стувати, у́контентува́ти, у́трактува́ти. (С. III.) — Утрактувавши гостей... С. III.

2. одчи́тати (кому), поча́стувати, ура́зити (кого), одлу́пити, сту́санів нада́вати. — Допік він міні. та вже й я йому одчита́в.

Отпотѣть = 1. од(від)по́тіти, спі́тніти. — Стіни відпотіли.

2. ви́потіти. — Випотів добре.

Отпоясать = од(від)переза́ти.

Отправитель = пересілач (С. Пар.).

Отправленіє = 1. ви́ряжання, ви́пра́ва (С. Л.).

2. од(від)пра́ва, одпра́вова́ння, од(від)-бува́ння (С. Л.), од(від)бу́ток (С. Л.), — Порядок одправовання судов. Ст. Л. — Одбування служби.

Отправлять, отпра́вить, ся = 1. ви́ряжа́ти, ви́пра́вляти (С. Л.), одпра́вляти (С. Л.), прова́дити, висла́ти, од(від)сла́ти, пересла́ти, ви́рядити, ви́правити, одпра́вити, одпрова́дити, висла́ти, одісла́ти, пересла́ти, ся. — Мати сина ви́ряжала, на́чала. н. п. — У неділю вранці, як сонечко зійшло, ви́ряжала мати дочку в чужу сторонучку. н. п. — Хмельницький ви́рядив запо́могу. Кн. — За́ть ви́ряжав ма́му і сестер до Київ. Кн. — Наку́пив кра́му і зараз одіслав в містечко. — Прова́д мене і до Вени, а не зробиш Ляха з мене. п. пр. — **Отпра́виться** = (куди) — ви́рядити ся, пої́хати, ви́їхати, пі́ти, помандрува́ти, помайну́ти, (світ за очі) — по́віяти ся, (до кого за яким ділом) — у́дати ся. — Кайдаши́ха забрала граблї і вони ви́рядили ся в поле. Лев. — Пі́ти пі́шки. — Пої́хав санками. — По́шта ви́їхала. — А я ту́ю близеньку́ лю́дам пода́рю, до тієї дале́кої і сам помандру́ю. н. п. Ти куди те́пер помандру́еш? Кот. — **Отпра́вить на то́ть сві́тъ** = з сві́ту зі́гнати, вкоро́тити ві́ку, на то́й сві́тъ за́гнати.

2. пра́вити (С. З.), од(від)пра́вляти, од(від)бува́ти, одпра́вити, одбу́ти. — Мо́лебні де́нь у де́нь Спа́сителя́ві пра́вить, у ставни́ки сві́чки по 10 хунті́в ста́вить. Б. Г. — Ой пі́шов ві́я (Чали́й) до Ляше́нків служби відпра́вляти. н. п. — Одбу́ває панщину́.

Отпраздновать = од(від)святкува́ти (С. З.), одгу́ляти. — Одсвятку́вали зе́лену пе́ділю. М. В.

Отпра́шивать, отпра́сють, ся = од(від)-про́шувати, одпро́сити, ви́просити, ся. — О́дпроси́в ся на де́нь до до́му. — Хо́тів ба́тько би́ти та ма́ти ви́просила́.

Отпу́рживать, отпу́ржа́ть, отпу́рду́ть = розга́чувати, розга́тити. — Розга́тили гре́блю, а вода́ так і рину́ла.

Отпу́рживать, отпу́ржа́ють = од(від)пшї́гувати, од(від)ска́кувати, од(від)стри́бувати, одшлї́гну́ти і т. п.

Отпу́рже́живать, отпу́рже́нуть, ся = 1. од(від)бри́зкувати, одбри́знути, ся.

2. па́ростити ся, па́рости пускáти, бростáти ся (С. З.), брост́ити ся (С. Аф.) Ви́шня поча́ла вже брост́итися. С. Аф.

Отпрыскъ = па́рост, па́рісток (С. З. Пар.), па́рість (С. Л.), по́ріст, па́рус (С. Л.), од(від)ро́сток (С. Пар.), о́дрість (С. Л.), бросто́к (С. З.), брость (С. Л.), па́гон (С. З.), па́го́нець (С. Л.), зо́всім молоденький — па́молодь (С. Л.), па́молодок (С. Пар.), зб. па́гоня, па́говіння. — А од ко́ріння лю́бо-тихо зе́лені па́рости росту́ть. К. Ш. — О́тея осо́корина тільки що молоді́ї па́рости пуска́є. С. З. — Ко́жна пти́ця со́бі па́ру ма́є, ко́жне дере́во па́рости пуска́є. н. пр. — Зе́рно федера́ції не пу́стило ві́ одного но́вого па́ростка. Кн. — Я́ке дере́во, та́кі й одростки. н. пр. — З до́брого ко́ріння до́брий па́гонєць оді́йде. н. пр.

Отпрыга́ть, отпра́чь, ся = ви́прыга́ти, од-прыга́ти, розпрыга́ти, ви́прыгти, ся і т. д.

Отприда́ть, отпра́сть = од(від)прия́дати, одприя́ти; по́прия́ти, ви́прия́ти. — По́зич боро́шна, а я то́бі в осе́ни одпри́ду. — По́прия́ла всі́ почи́нки. — Ви́прия́ла увесь ку́жіль.

Отприда́ть, отпра́дывать, отпра́нуть = д. **Отпры́гивать.**

Отпу́гивать, отпу́гать, отпу́гнутъ = од(від)по́лохувати, одпо́лохати, спо́лохати (С. З.) спо́лохну́ти. — Жи́ве, як со́рова на тину́, хто йде́ — спо́дохне. н. пр.

Отпусkáть, отпу́стить = 1. пуска́ти, ви́пуска́ти, од(від)пуска́ти, розпуска́ти, пу́стити і т. д. — Пу́стив його́ на всі чо́тирі. — Пу́сти-ж мене́, по́лковнику́, із по́лку до до́му. н. п. — Па́н одпу́стив його́ на волю́. — На́с уже́ розпу́стили на сьвя́та.

2. запу́ска́ти, запу́стити. — Запу́стив та́ку боро́ду, як у по́па.

3. по́пуска́ти, по́пустити. — По́пусти́ трохи́ ві́рвовку́.

4. од(від)го́стрювати, одго́стри́ти.

5. дава́ти, видава́ти, да́ти, ви́дати. — Ві́н ні́кому не да́є на́бір. — Ка́зна ви́дала на се́ ді́ло сто́ тися́ч.

Отпуская́ = од(від)пуская́, вільна́ бо́мага. — Па́н да́в йому́ вільну́.

Отпускою́ = од(від)пуский, ви́пуский, хлї́б, кра́м — ви́возний.

Отпусе́къ = 1. од(від)пуска́ння, ви́пуска́ння.

2. о́д(від)пуск, ро́зпуск. — Про́сив си́ в одпуск, та не да́ли. — Ро́зпуск на сьвя́та бу́де в Се́реду́.

3. спі́сок, чо́рня́к (про па́пери).

Отпу́стить = д. **Отпусkáть.**

Отпѣтывать, отпѣтати, ся = од(від)плѣтувати, розплѣтувати, одилѣтати, розплѣтати, ся.

Отпуществовать = скінчити подорож, мандрівку.

Отпущение = од(від)пускання, випускання. — **Отпущение грѣховъ** = розгрішення. — Яка сповідь, таке і розгрішення. н. пр.

Отпѣвать, отпѣти = 1. од(від)сѣпівувати, одсѣпівати, просѣпівати, пересѣпівати. — Соловії вже одсѣпівали. — Вже треті півні просѣпівали, а ти спиш. Лев. — Пересѣпівали вже усе, що знали.

2. од(від)сѣпівувати, од(від)правляти, одсѣпівати, одправляти панахвиду, похорон, одправу. — Йому справив похорон достойний, одсѣпівав над тілом панахвиду. Ст. С. — Одсѣпівали тут одправу й попесли аж в монастирь царевий. Ст. С.

2. вимовляти, вимовити, одчитати (кому за що.).

Отпѣтый = пропаний.

Отрабѣтывать, отрабѣтати, ся = 1. од(від)робляти, одроблювати, одробити, ся. — Я видужаю, то вам або заплачу або відроблю. Ф.дѣ. — Скільки позичив, то все одробив йому. — **Отрабѣтати прогѣльные дни** = набутти, одбутти. — Що я не був на роботі, то вже я вам одбуду. — 2 і 3. = д. **Отдѣлывать**.

Отрабѣтка = од(від)робіток.

Отрава = отрута (С. З. Л.), отруя (С. З.), трута, трутина (С. Ш.), трутизна (С. Ш.), трутівка, трийка. С. Ш. — Хоч в губу візьміть — може з отрутою даєте. н. пр. — Найшла відьму і трути достала і трутою до схід сонця дочку напувала. К. Ш. — Може ти мій зарила трутину якую? н. п. Под.

Отравливать, отравлять, отравить, ся = труїти (С. Ш.), труїти (С. Ш.), отруїти (С. З. Л.), с(з)труїти (С. Л.), ізтруїти, потруїти, отрутити (С. З.), вітруїти. — Прийшов вівторок зілля зварила, а в середу рано Гриця отруїла (друга відміна: струїла). н. п. — А я б його ізтруїла, коли б знала таке зілля. н. п. — Чуєш те, що труїть молоде серце. Кн. — Та най не цілує, та най мій молодому серденьку не трує. н. п. Под.

Отравитель, ница = отруїльник, ця. С. Жел. — Дівчина отруїниці. М. В.

Отравный = отруїний. — Отруїне зілля.

Отравщикъ, ца = д. **Отравитель, ница**.

Отрада = од(від)рада, од(від)радість, утіха, втіха, просвіток. — Ой молодосте, відрадосте! н. п. — Добра порада —

серцю відрада. н. пр. — Щоб ти немав утіхи від своїх дітей! н. пр.

Отрадный, но = од(від)радісний, но, радісний, но (С. Л.), просвітлий. — На душі у мене так радісно стало. С. Л.

Отражать, отразить, ся = од(від)бивати, одбити, ся. — Козаки одбили Татарів.

2. д. **Опровергать** 2.

3. од(від)бивати, одбити, ся, (про світ тільки) — од(від)свѣчувати, одсвѣтити, ся, (про цвіт тільки) — од(від)давати, оддати, ся. — І цілком вся псестать одбивала його думку Ст. Г. — Не гнів, а швидче вже скорбота одбивала ся на виду. Ст. Г. — В тій піснї все відбило ся, що я люблю й любив. Чайч. — Місяць відбивав од себе соняшний світ. Д. про Св. Б. (Д. ще під сл. **Отсвѣчивать**).

4. од(від)зивати ся, од(від)гукувати ся, одзивати ся, одгукнути ся. — На мого батька гнівав ся, а на мінї одзивало ся. С. Л.

Отражение = 1. одсїч. С. З. (Д. під сл. **Отпоръ** 2.).

2. од(від)світ.

Отраивать, отроить, ся = од(від)роювати, одроїти, ся, вируювати ся, вироїти ся. (С. Аф.).

Отрасль = 1. д. **Отпрыскъ**.

2. вітка (гори), од(від)нога. (С. Жел.).

3. віділ, од(від)діл.

4. потомок, нащадок. — Потомок гетьмана дурного. К. Ш.

Отрастать = д. **Отроетать**.

Отрачивать, отrostить = вирощувати, запускати, виростити, запустити.

Отребіе = вибірки, негідь, сьміття, плюгавство. (С. Ж.).

Отрезвлять, отрезвить, ся = тверезити (С. Ш.), витверезувати, тверезішати (С. Ш.), витверезити (С. Л.), протверезити, ся, прочумаги ся. — Останнє слово протверезило мене. Фр. — Такий був циний, що ледве на другий день витверезив ся.

Отрека́ться, отрече́сья = од(від)рікати ся, зрікати ся, од(від)ступати ся, цурати ся, одмовляти ся (С. Ж.), од(від)рікті ся (С. Л.), зрікті ся, віректи ся (С. Л.), одступити ся, одцурати ся, одмовити ся. — Я з тобою не піду, одрікаю ся од тебе на вік вічний. О. Ст. — Цураєть ся, як чорт ладану. н. пр. — Не одцуравсь того слова, що мати сьпівала. К. Ш. — Відцурав ся отець і рідная мати — з жалю, з закохання треба пропадати. н. п. — Тато чесно зробили, що не зrekli ся віри батьків. Кн.

Отрен'ять, ся = д. **Отр'єнывать, ся.**

Отр'єнки = костриця, костриці, терміття (С. III.), зб. терміттяча (льону, коноплі) — Терміттяча заїшло в палець. С. III.

Отр'єпливать, отр'єпати = тіпати, потіпати (льон, коноплю).

Отр'єще = 1. д. **Отр'єнки.**

2. дра́нтя, лахміття, лахманіна (С. З.), капцур'я. — Хто носив коли шовкову одіж, то зодяг тепер суконне дра́нтя. Ст. С.

Отр'єтрироваться = одійти, відійти, піти з ба́тьком на шлях.

Отр'єченіє = од(від)цу́р'яння (С. Л.), за-рі́к, ви́рікання (С. Л.). — Забув своє ви́рікання, забув, що душу свою проклинав, коли, каже, і крапельнику у рот візьму. Кв.

Отр'єчься = д. **Отр'єка́ться.**

Отр'єнуть = д. **Отр'єва́ть.**

Отр'єчаніє = 1. д. **Отр'єченіє.**

2. од(від)мовля́ння, пере́чення (С. Жел. Пар.).

Отрица́тельный = запер'єчний (С. Жел.), пере́чний (С. Жел. Пар.).

Отрица́ть = од(від)мовля́ти, од(від)ка́зувати, пере́чити (С. Жел.), запер'єча́ти (С. Жел.), од(від)бива́ти, од(від)кида́ти, од(від)верта́ти.

Отрица́ться, отр'єчься = д. **Отр'єка́ться.**

Отро́г = ві́тка, од(від)но́га (гори) С. Жел.

Отро́діє = рід, ко́ліно, ко́дло (С. З. Л.), лайливо — ви́родок, ви́лупок, ви́плодок, ви́пороток, ви́порток (С. Аф.). — Хамове ко́дло! — Ах ти шельмин ви́лупок!

Отрожда́ть, отроді́ти, ся = од(від)ро́ж-да́ти, одро́дити, ся. — **Отро́дясь не...** = з ро́ду, з ві́ку не...

Отрожде́ніє = од(від)ро́ждє́ння.

Отро́йться = д. **Отра́иваться.**

Отрокови́ца = дівча́, дівчина (від 7—15 років), підлі́ток, підлі́вка, підді́вок.

О́трокъ = хло́нчик, хло́пя, хло́пча, хлоп-ча́к, хло́пець (від 7—15 років), парубі́йка, парубу́к, парубя́. (Д. під сл. Ма́льчикъ).

Отроста́ть, отрості́ = ви́роста́ти, од(від)ро́ста́ти, ви́рости, одросі́ти.

Отрості́ть = д. **Отра́ивать.**

Отросто́къ = 1. д. **Отпы́рькъ.**

2. о́кієт, о́кієток (на кі́стках).

3. на́ріг (на ро́гах, напр. у лося, оленя).

О́троческій = хло́пячий (С. Л.), парубі́й-ка, парубу́чъ, парубя́. (Д. під сл. Ма́льчикъ).

О́трочество = хло́пяцтво.

Отроща́ть = д. **Отра́ивать.**

Отруб'ать, отруб'ить = од(від)ру́бувати, од(від)тин'ати (С. З. Л. Ж.), с(з)тин'ати (С. Л.), утин'ати (С. III.), одсі́кати, одру-ба́ти, од(від)тя́ти (С. З. Л.), стя́ти (С. З.), утя́ти (С. III.). втя́ти, зотну́ти, одсі́кти зразу — од(від)чеса́ти, цю́каючи — од(від)цю́кати, багато — поод(від)ру́бувати, поодтин'ати, поутин'ати (Граб.). — За чуба виволокли з палаю і одрубали го-лову сокирою. О. Ст. — Йому хоче голову одтя́ти або руку урубати праву. Ст. С. — Голову буйною одтяв. Кот. — Бородавці, отаману запорозькому, голову одтято у обо́ві Полтавському. Л. В. — Мов хто одтяв. Ос. Влєснєв мечем, голову ст'яв з плечей. Ст. С. Чорні очі видєра їй з лоба, білі руки ути-на по локіть. Ст. С. — Втяли йому праву руку: оце, Ясю, за науку, втяли йому пра-ву ногу: оце, Ясю, за дорогу; стяли йому головочку, ходім, сестро, до домочку. н. п. — Голову йому сокирою зігну. Кн. — Поути-навши голови... Л. В.

Отрубено́й, отруб'єнный = висі́вко́вий.

О́труби = висі́вки (С. З.), де дуже багато луски — луска́, зметєні після просі́вання остю́кі (Граб.), облі́єтиця (Граб.), дрібні межисі́тка. — Миниха висі́вок заколотила. К. Х. — Напєкла я шишок з грєчано́й лу-ски. п. к. — Їли обметитцю. Граб.

Отруб'ить = д. **Отруб'ать.**

Отруб'о́ка = одру́блювання, одру́бування, одтин'ання.

Отруб'окъ = од(від)ру́бок, вру́бок, руба-нець (С. З.), уті́нок (С. Л. III.), оцупок (С. З. Л.), оцупалок (С. З.), цурупалок (С. З. Л.), цурп'алок (С. З.), зб. — цурупалля.

Отруб'ъ = о́друб. — Дерево в одрубі 10 вершків.

Отрус'єть = обтрусі́ти.

Отрыва́ть, оторва́ть, ся = од(від)рива́ти, од(від)дер'ати, од(від)ірва́ти, од(від)і-дра́ти, ся, гильку — од(від)чахну́ти, тоненьку гилочку — од(від)чухра́ти. — Як ухопив за полу, так і одірвав. — Оді-драв клаптик паперу. — Мов одірвалось од гиллі. Л. III. — І зараз гильку одчахнув. Кот.

Отрыва́ть, отры́ть, ся = од(від)рива́ти, од(від)копувати, одри́ти, одкопа́ти, ся.

Отры́вистый, то = одривчастий, урив-истий (С. Л.), уривча́тий (С. Л.), то. — Вона гукнула до Кайдашихи одривчасто і по-бігла в хату. Лев.

Отруб'окъ = уривок (С. Л. III.), обривок (С. Л.). — Той надто подобав ся міні один уривок оповідання Енея Дідоні. Ст. Г.

Отривочный, но = уривочный, но, урив-
цём (С. Ш.).

Отрыгать, отрыгнуть, ся = од(від)ри-
гати, одрыгнути, ся. — **Отрыгать жвач-
ку** — ремігати.

Отрыжка = відгук, на́дха, на́тха. — Ба-
гато насіння їла, та така натха зробилась,
що аж самій погано. Хере.

Отрыть = д. **Отрывать**.

Отрывать, отрынуть = од(від)кида́ти, од-
(від)пиха́ти, одкінути, одіпхну́ти, од-
пихну́ти.

Отрѣзать = д. **Отрѣзывать**.

Отрѣзной = обрізний.

Отрѣзокъ = обрізок, окра́йка, урізок
(С. Ш.), укра́вок (напр. тканини, д. під сл.

Обрѣзокъ), ски́ба, ски́бка (напр. землі,
хлі́ба, кавуна), крише́ник (м'яса), клапо́ть,
кла́нчик тканини, паперу), на́дібок (дере-
ва). — Одрізнана ски́ба од хлі́ба — її не
приту́лиш. н. пр.

Отрѣзъ = 1. одрі́зування.

2. од(від)рі́з. — На **отрѣзъ** = на́чисто
цілком.

Отрѣзывать, отрѣзать = од(від)рі́зува-
ти, од(від)рі́зати, урі́зати (С. Ш.), од-
(від)ти́нати, одрі́зати (С. Л.), урі́зати
(С. Ш.), одтя́ти, одкра́яти (С. Л.), вкра́-
яти, великий шма́ток — одбатува́ти (С.
Аф.), аби як — одчикри́жити (С. Л.). —
Коли б хоч на одну тонку сорочку одкра-
яли на святки. Лев. — Одбатува́в такий
шма́т. — **Отрѣзанный ломо́тъ къ хлѣ́бу**
не пристаё́тъ = одрізнана ски́ба од хлі́-
ба — її не приту́лиш. н. пр.

Отрѣшать, отрѣшить, ся = од(від)луча́-
ти, вилуча́ти, од(від)стороня́ти, од-
(від)слоня́ти, од(від)ріша́ти, одлучи́ти,
вилучи́ти, одсторони́ти, одслони́ти, ся,
позбу́ти ся (Д. теж під сл. **Отлуча́ть**). —
Отрѣшить отъ до́лжности = ски́нути з
ура́ду.

Отрядить = д. **Отрывать**.

Отрядъ = 1. ви́ряжа́ння, од(від)ряжа́ння.

2. кома́нда, вата́га, загі́н (С. Л.), на роз-
ві́дках — ча́та (С. З.). — Була се неве-
личка вата́га коза́ків, що пильно́вала побі́ля
Ки́йського шляху. О. Ст. — Вата́ги шлях-
ти ставали за слуг у панів. Бар. О. — Два
заго́ни на Вкраї́ні, два заго́ни на Воли́ні,
5-й з ханом виступає, до Ки́йва привертає.
І. Г. — Розпусти́ли свої заго́ни по всій
Украї́ні. н. п. — Ковно опанува́ли і чатами
коло Ви́льва грасува́ли. Л. С. — А тую
землю чатами звоюва́ли. Л. С. — **Предво-**

дитель отряда = вата́г (С. З.), ватажо́к
(С. Аф. З.). — А що, хлопці, так обира́єте
його за вата́жкю? — Коли Криво́ніс не прий-
ме нас до свого заго́ну, так ми оберем собі
вата́жком Ма́рка, та́й будемо прийма́ти до
гурту. О. Ст.

Отряжать, отрядить = ви́ряжа́ти, од-
(від)ряжа́ти, ви́рядити, одря́дити.

Отрывать, отрывать, отрясти, ся = об-
тру́шувати, обтру́сити, ся; обтру́шувати,
отрі́шувати, отрі́шнути, ся.

Отрывать, отрянуть, ся = отрі́пува-
ти, отрі́пнути, ся, витрі́пувати, ся.

Отсаживать, отсадить, ся = 1. од(від)-
са́жувати, пере́сажувати, одса́дити, пе-
реса́дити. — Треба пере́садити яблуню.

2. д. **Отрѣзывать**.

Отсасывать, отсосать, ся = од(від)сиса́-
ти, одсоса́ти, оді(віді)сса́ти, од(від)-
смокта́ти. — Дитина одсосала́ молоко.

Отсвѣтъ = од(від)свѣ́т.

Отсвѣчивать, ся = од(від)свѣ́чувати, од-
(від)бива́ти свѣ́т. — Як навести дзерка-
ло проти сонця, то від дзеркала одсвѣчу-
ватиме́ть ся соня́шне промі́ння. Д. про Св.
Б. — По́верхи дзеркала і води відбиваю́ть
від себе соня́шний свѣ́т. Д. про Св. Б.

Отселить = д. **Отселять**.

Отсело́къ = ві́селок, ху́тір.

Отсѣлъ = 1. д. **Отсѣюда**.

2. з сьогó ча́су.

Отселять, отселять = ві́селя́ти, ві́сели-
ти, ся.

Отсейживать, отсидѣть = 1. од(від)сі́жу-
вати, одсиді́ти, ві́сиджувати, ві́сиді́ти,
пересі́жувати, пересі́дити. — Ві́сидів у
остро́зі сі́м міся́ців. — Пересі́див ногу.

2. пере́ганя́ти, пере́гна́ти. — Пере́гнали
гори́лку.

Отсинить = посини́ти, пересини́ти. —
Пра́чка усе посини́ла.

Отскабливать, отскоблить, ся = од(від)-
скри́бати, од(від)скро́ма́жувати, од-
скре́бти, одскро́малити, ся.

Отскакивать, отскакать, отскокить = од-
(від)ска́кувати, од(від)пли́гувати, од-
(від)стри́бувати, одска́кнути, одпли́г-
ну́ти, одстри́гнути.

Отскоблить д. **Отскабливать**.

Отскокнѣть, отскокить = д. **Отскакивать**.

Отскребѣть, отскресть = д. **Отскабливать**.

Отскребокъ, часті́йше мн. отскре́бки =
ви́шкри́бки.

Отскрипѣть = пере́скри́піти.

Отслаивать, отслаивать, отслаивать, ся =

од(від)слов'яти, од(від)туляти, одсло-
нити, одтулити.

Отслуга = од(від)слуга.

Отслуживать, отслужить = од(від)слу-
жувати, вислужувати, дослужувати,
одслужити і т. д. — Відслужив царю. —
Цей кожух своє вислужив. — **Отслужить**
работой = од(від)робити, од(від)бути.

Отслушать = дослухати, вислухати (до
кінця).

Отсмотреть = од(від)дивити ся. — Очі-ж
мої каресенькі одгвили ся, уста-ж мої са-
харнії одмовили ся. н. п.

Отсмивать, ся, отсмѣять, ся = од(від)-
смиювати, одсмиїати, ся, пересмиїа-
ти ся.

Отсөвѣтывать, отсөвѣтовать = од(від)-
мовляти, од(від)ражувати, розражувати,
одмовити, одрадити, розрадити, роз-
раяти (С. З.), розгудити (С. З.). — Хотів
купити, та люди одраїли. — Розраїли, роз-
судили, щоб ми в парі не ходили. н. п.

Отсөвѣтывание = од(від)ражування, од-
(від)мовляння, розрада, розражування.

Отсөсать = д. **Отсасывать.**

Отсөхлый = од(від)сөхлий, вісөхлий,
сухий.

Отсөхнуть = д. **Отсыхать.**

Отсөрчивать, отсөрчить = од(від)кладá-
ти, одкладáти.

Отсөрчка = од(від)клад (С. Жел.), од-
кладання (С. Жел.), одволока, проволó-
ка (С. Пар.). — Одклад не йде в лад. н. пр.

Отставать, отетать = 1. од(від)ставати,
приставати, одбивати ся, одстати і т.
д. — Йшли разом, та він на дорозі одстав.
Одбила ся від роду, назад не верну ся. н. п.

2. од(від)ставати, од(від)падати, од-
липати, одстати, одпасти, одліпнути.
Замазка одлипла від шибки.

3. од(від)чеплювати ся, одчепити ся
(С. Л.), од(від)каснүти ся (С. Л.), од-
сахнүти ся. — Відчепи ся, не горни ся, та
на мене подиви ся. н. п. — Відчепиєш ти
з своїми нікчемними віршами. Кн. — Від-
касни ся манія! С. Л. — **Отетань, те оть**
меня = геть, гетьте од мене, дайте
міні спокій.

Отетавить = д. **Отетавлять.**

Отетавка = од(від)стáвка. С. Жел.

Отетавлять, отетавливать, отетавить =
од(від)ставляти, од(від)становляти, од-
ставити, одстановити.

Отетавной = од(від)ставний. С. Жел.

Отетавивать, отетойть, ся = 1. вистöюва-

ти, вистöяти, ся, простöяти. — Я ви-
стояв усю службу.

2. вистöювати, од(від)етöювати, ви-
стояти, одстояти, ся, осідати, осісти.
Вино добре вистöло ся. — Гуща осіла.

3. обетавати, обороняти, боронити, од-
(від)бороняти, заступати ся, оборонити
і т. д. — Обзивати ся за свої права і об-
ставати за їх. Кн. (Д. ще під сл. Защи-
щать).

Отеталый = 1. од(від)етáлий, пристáлий.

2. одліплий, одпалий.

Отетанавливать, отетановить, ся = од-
(від)етановляти, етстановити.

Отетать = д. **Отетавать.**

Отетегивать, отетегнуть = од(від)етьö-
бувати, розетьöбувати, од(від)щипати,
одетьöбнүти і т. д. — Одщипнув ганлички.

Отетегивать, отетегать = 1. д. **Отетегивать.**

2. вистьöбувати, вистьöбати. — Вистьö-
бала коврю.

3. віхлостати, вистьöбати, од(від)чу-
храти, од(від)шмагати. — Одчухрали різ-
гами.

Отетирать = випрати, попрати. — Ви-
прала сорочки.

Отстой = одстöйка, гуща, фуз (С. Ш.),
фус, фүси (С. Ш.).

Отсторанивать, отсторонять, отсторонить,
ся = д. **Отстеранять.**

Отстойть = 1. д. **Отетавивать.**

2. од(від)лягати. — Виселок той одлягав
од села аж на 10 верств.

Отстрадать = вітерпіти, дотерпіти, од-
(від)бүти мүку. — Витерпів до краю.

Отстраивать, отстроить = од(від)будö-
бувати, вибудöвувати, од(від)будувати,
вибудувати. — Він нан во відбудував зруй-
нований Львів. Вар. О.

Отстранять, отстранить, ся = відсторo-
няти, одсувати, од(від)етавляти, від-
еторонити, ся і т. д.; од(від)кидати, од-
(від)пихати, одкинути, ся і т. д.

Отстрачивать, отстрочить = д. **Отетегивать** 2.

Отстригать, отстричь = од(від)етригати,
одетригати.

Отстрогать = од(від)етругати, виструга-
ти, гемблем — вигемблювати.

Отстронить = д. **Отстеранивать.**

Отстрочить = д. **Отетрачивать.**

Отстрѣливать, отстрѣлить, отстрѣлять,
ся = од(від)етрѣлювати, од(від)бива-
ти, одстрѣлити, одбити, ся. — Йому од-
стрѣлили руку. — Довго він одстрѣлював ся,
поки його не вбито.

Отстрипати = попорати, упорати, ся. (С. Ш.).

Отступати, отступити, ся = 1. од(від)-ступати, одступити, ся.

2. д. **Отстрайатися.**

3. зрікати ся, одрікати ся, цурати ся і т. д. д. **Отрекатися.**

Отступникъ, ца = од(від)ступник, ця від народности — перевертень (С. З. Жел.), перекинець, перекичник (С. Жел.) у військовій справі — перевітник, перекичник (С. З.), од віри — д. **Отшененець.** — А тим часом перевертні нехай підрастають, та допоможуть ворогові господарювати. К. Ш.

Отступничество = од(від)ступництво. С. Жел.

Отступленіє = од(від)ступ, уступ (С. Ш.). Еней построїв теж отряди, де всім назначив для осади без одступу на вал іти. Кот.

Отступной = од(від)ступний. — **Отступное** = одчине, уступне (С. Ш.). — Ти, Карпе, залати Лаврінові одчинного 3 карбованця і нехай груша буде на віки твої. Лев. — Дамо їм одчипного 20 копійок. Кр.

Отсуждати, отсудити = 1. од(від)суждати, присуждати, одсудити, присудити; вісудити, віпозивати. — Суд міні присудив той грунт. — Я цю хату випозивав у його.

2. од(від)ражувати, од(від)мовляти, одрадити і т. д. д. **Отсөвѣтывать.**

Отсуживать, отсудити = д. **Отсуждати 2.**

Отсөивать, отсөлити = обіцяти, обіцяти, приобіцяти, наобіцяти.

Отсөтствие = небутисть (С. Ж. Жел.), небути (С. Л.), неприсутність (С. Жел.), непритомність (Ч. К. С. Жел.). — В небутиности ієрея, для боязни смерти дитяти, может схрестити мирянин. Б. Н.

Отсөтствовать = не бути, не знаходитись.

Отсөчивать, отсөчить, ся = од(від)сөч(к)увати, розсөч(к)увати, од(від)крөчувати, розкрөчувати, одсөкати, розсөкати, одкрутити, ся; посөкати. — Треба розсөкати мотузок. — Одсөкали ся рукава. — Вже усе посөкали.

Отсөшать, отсөшить = 1. од(від)сөшувати, висөшувати, одсөшити, висөшити, усөшити (С. Ж.). — З тії слабости та висөшило його, як скіпку. — **Отсөші мнѣ руки, єсли я взялъ** = нехай міні руки одсөхнуть, коли я брав.

2. од(від)чарөбувати, одчарөвати. — Баба одчарөвала його од тії молодиці, а то ходив за нею як тінь. н. о.

3. посушити, висөшити. — Посөшила всі сорочки.

Отсөчитывать, отсөчитати = одлөчувати, одлөчити. — Тут скільки сотень одлөчили. Кот. — Ходім у куток безпешний, де-б тобі я одлөчив дукати. Ст. С.

Отсөлать, отсөлати = од(від)сөлати, оді(віді)сөлати.

Отсөпать, отсөпати = од(від)сөпати, надсөпати, одсөпати, насөпати. — **Отсөпаться деньгами** = відкупати ся, усөпати грөшей. (С. Ш.).

Отсөпаться, отсөпаться = од(від)сөпати ся, висөпати ся, одсөпати ся, висөпати ся.

Отсөпной = одсөпний.

Отсөрөлый = од(від)лөглий (Лев.), одволөглий (Лев.), вилвохлий.

Отсөрөть = од(від)вөхти, одвөхнути, од(від)волөгнути (Лев.), одлөгнути (С. Л.). Черствий хлөб одволөгнул. Лев. — Сухі сорочки в коморі трохи одволөгли. Лев.

Отсөхать, отсөхнуть = од(від)сөхати, усөхати (С. Ш.), одсөхнути, усөхнути (С. Ш.). — Нехай міні зяик одсөхне, коли брешу. н. пр. — Зверху вершок усөхав. С. Ш. — Кунець! щоб тобі усөх пунець. н. пр.

Отсөвать, отсөять, ся = одсөвати, пересөвати, олсөяти, ся, пересөяти.

Отсөвъ = одсөванія, одсөвъ.

Отсөдать, отсөсть = 1. од(від)сөдати, одсөсти. — Одсөдь трохи дальше.

2 і 3. д. **Отсөтавать 2 і Отсөтாவаться 2.**

Отсөдина = роспөлина (С. З.), роскөлина, шпөра (С. З.).

Отсөдь = д. **Отсөтой.**

Отсөкати, отсөчь = д. **Отрубать.**

Отсөсть = д. **Отсөдаты.**

Отсөять = д. **Отсөвять.**

Отсөюда = 1. відси, відсөля (С. З. Л.), відсөля (С. З. Л.), відсөль, відсөля, звідси (С. Л.), звідсөль, звідсөля (С. Л.). — І відтіль гариче і відсөля боличе. н. пр. — І відтіль гора і відсөль гора, поміж тими гірөнками сходила зоря. н. п. — Як я маю козак Нечай, звідси утікати, славу свою козаськую морше утеряти? н. п. — Бери собі скільки хочеш грөшей, та пусти хоч мої кістки звідце! Ст. С. — Іди-ж ти тепер звідсөль, щоб і дух твій не пах. Гул. Ар. 2. з сьөго, з цьөго. — З сьөго можна бачити, що...

Оттөивать, оттөять = од(від)тавати, розтавати, од(від)мерзати, розмерзати ся,

одтанути, розтанути, одмірзати, розмірзати ся.

Отталина = ошарь (С. З.), проталина (в льоду), тал (С. З. Ш.), талина (С. Ш.), таловина (в снігу).

Отталяквати, оттолкати, оттолкнути, ся = од(від)пихати, одштовхувати, од(від)тручати, од(від)пихнути, одпихнути, ся, одштовхнути, відтрутити. — Ні, правого Господь не відпихає і грішному руки він не простягне. К. І. — Я знаю, ви раді мене відпихнути від цього діла. Лев. В. — Трапиці в човни посідавши і швидко їх поодинахавши, по вітру гарно попливали. Кот. — З першого року відтрутив мене від себе. Кн.

Оттапливати, оттоніти = витоплювати, витопити. — Витопив багато смальцю.

Оттаптивати, оттоптати = од(від)топтувати, одтоптати. — **Оттоптати обуви** = стоптати, стонцювати. — **Оттоптати себе ноги** = підтоптати ся, підбити ся, відтупати ноги.

Оттаскивати, оттаскати, оттащити = од(від)тягати, одволікати, одтягти, одволокти. — **Оттаскати за волоси** = віддрати, відкубити, одскубти, відкубити.

Оттачивати, отточити, ся = гострити, од(від)гострювати, вигострювати, вигострити, нагострити, наточити — наточити, виточити, ся. — Одгострив ніж. 2. виточувати, виточити, ся. — Також добре виточив бильця.

Оттащити = д. **Оттаскивать**.

Оттаяти = д. **Оттаивать**.

Оттепель = од(від)ліга (С. З. Л.), розтала (С. Л.), розтопель. — Зімою, як вітер свистить, то буде одлига. Мов. — Повернуло од зими вже знову на длігу. Чайч.

Оттеревливати, оттеревити = од(від)дерати, оддерти, од(від)драти. — Оддрав шматок. — **Оттеревити лёнъ, коноплю** = відбрати. — **О. борода** = віддрати за бороду.

Оттереть = д. **Оттирать**.

Оттериливаться, оттерпѣться = витерплювати, витерпіти.

Оттѣсывать, оттѣсать = од(від)тѣсувати, витѣсувати, одтѣсати, витѣсати.

Оттирать, оттереть, ся = од(від)терати, одтерти, ся.

Оттѣсывать, оттѣснуть = од(від)тѣсувати, од(від)бивати, витѣсувати, вививати, одтѣснути, одбити, витѣснути.

Оттѣскъ = од(від)біток, витѣск (С. Пар.).

Оттокъ = річка. С. З. — З дощу та під ривку. н. пр.

Оттого = від того, через те, для того.

Оттолкать, оттолкнуть = д. **Отталякивать**.

Оттолковать = перебалакати.

Оттолбъ, оттолбъ = д. **Оттуда**.

Оттопнуть = д. **Оттапливать**.

Оттопки = вишварки, шварки (од сала, жиру).

Оттоптать = д. **Оттаптивать**.

Оттопывать, оттопать, оттопнуть = од(від)тупувати, одтупати, од(від)топтати, од(від)бити тупаючи.

Оттопыривати, оттопыривати, ся = од(від)дувати (С. Л.), надувати, настовбурчувати, ся, тутирчити ся (С. З. Л.), оддуть, настовбурчити, ся. — Спідниці якось настовбурчилась. — **Отдуть губы** = надуть, од(від)копїлити, закопїлити губи (С. З.). — Сидить Абдул, губи надув. Гул. Ар.

Отторгать, отторгнуть, ся = 1. од(від)ривати, од(від)смикувати, одірвати, одсмикнути, ся.

2. од(від)лучати, одлучити, од(від)чахнути, ся. — Побачимо, що зробить Хмельницький, чи допоможе йому Господь Милосердний одчахнути руський люд од дряпїжних Ляхів. О. Ст.

Отторженіе = од(від)лўка.

Оттрѣпки = (одежі) — віноски, лохміття, драння, лахманїна (С. З. Пав.), конопаї костриця, терміття, зб. терміттяча (С. Ш.).

Оттрѣпать = 1. д. **Оттрѣпывать**.

2. од(від)лущити, одлущувати, витріпати, вихлюстати, прочухана дати, (за чуба) — одскубти, відкубити, од(від)кудовчити.

Оттрѣпывать, оттрѣпать, ся = витріпувати, витріпати, витіпати, ся.

Оттрясать, оттряхати, оттрясти, оттряхнутъ = струшувати, обтрушувати, струсити, обтрусити.

Оттуда = 1. відти, відтіл, відтіля, звідти, звідтіл, звідтіля (всі С. Аф. З. Л.), звідтам (Под.), з того міста. — Чи вернусь ж до тебе відтіля, Україно, чи на віки я там на чужині загину. Чайч. — Ой у морі у глибоке утопила мати, та вже ж мой головиці відтіл не зринати. н. п. — От він вліз у душло, та й вигляда відтіля. н. к. Збігла потім вниз у двір до стани, взяла звідтіл двоє добрих коней. Ст. С. — Як

звѣдам повертав ся, прошу взнати з ким пізнав ся. н. п. Под.

2. з того часу, з тії порі, відтоді. — З того часу і до сього бідуюмо.

3. з того, від того, через те. — З того і почалась у їх сварка.

Отт́хнутъ = ст́хнути.

Отты́кѣть, ототкн́уть, ся = од(від)тикѣти, оді(віді)ткн́уть, ся.

Отт́нивать, отт́нять, отт́нить, ся = од(від)т́няти, т́няти (С. Ш.), одт́ни́ти, ся.

Отт́ножь = од(від)т́ножь, с́тнѣнь. — Густі та темні с́тнѣні проходили по його тварі. Кн.

Отт́сенять, отт́сенить, ся = д. **Отт́алкивать.**

Отт́гивать, отт́гѣть = од(від)т́гивати, одт́гѣти, од(від)судіти, випозивати. Випозивав у його ґрунт.

Отт́гивать, отт́януть, ся = 1. од(від)т́гати, од(від)волікати, одт́гати, одволокти́ (д. **Отт́аскивать**).

2. вит́гивати, вит́гнути.

3. од(від)т́гивати, зат́гати, т́гати діло, волочити діло, од(від)кля́ти, одт́гати, одкля́сти, проволоткі діло.

Отт́яжка = 1. од(від)тягання, вит́ягання.

2. од(від)кля́д, проволотка, волокита (С. Аф. 3.), тягання. (С. Ш.).

Отт́януть = д. **Отт́гивать.**

Отт́япывать, отт́япать, отт́япнуть, ся = одру́бувати, одгина́ти і т. д. д. **Отру́бать і Отс́кѣть.**

Оту́жинать = повечерѣти. — Просили повечерѣти з ними. — Ми вже повечерѣли.

Отум́анивать, отум́анить, ся = тумани́ти, туману́ пускати, затум́анити, ся, заморочити, ся, обхмарити, ся, запаморочити, ся, памороки, ба́ки забіти, затлуміти, задурманити, ся, почмавіти, почуміти.

Оту́пѣть = зату́пѣти.

Отур́ечиться = потур́чити ся. — Всі пани босняки перевернулись на турецьку віру, потурчались. Ст. С. — Потурчались, побосурменились. н. д.

Отуч́ать, отуч́ить = 1. ви́учувати, вив́чити, пови́учувати. — Діти все вивчили (або: пови́учували).

2. од(від)уч́ати, од́учити, одва́дити (С. Л.). — Трудно од́учити, коли він звик до того.

Отучн́ѣть = поглядшати, розтоветіти.

Отх́аживать, отх́одить = відх́ожувати, відх́одити.

Отх́аркивать, отх́аркать, отх́аркнуть = од(від)х́аркувати, вих́аркувати, одх́аркати, вих́аркати, вих́рякати.

Отх́вѣтывать = од(від)дирѣти, затинѣти (С. Л.), тн́ути. — Бандура „горлиці“ брѣнчала, сопілка „дуба“ затинала. Кот. — Цимбалоньки тнуть. н. п. — Колись там весело було, бувало літом і зімою музика гне. К. Ш.

Отх́лѣбывать, отх́лѣбнуть = висѣ́орбувати, од(від)сѣ́орбувати, висѣ́орбати, одсѣ́орбати, вих́лѣстати.

Отх́лѣстѣть = вист́еобати, вист́еогати, вих́лѣстати, од(від)чух́рати, ви́батожити, од(від)бат́ожити. — Вих́лѣстали різками.

Отх́лѣпывать, отх́лѣпать, отх́лѣпнуть = 1. обт́ріпувати, обт́ріпатп, од(від)лѣ́скати.

2. сто́птувати, сто́птати, ви́топтати, сто́пцювати. — Сто́пцювали черевики.

3. од(від)плѣ́скувати, одплѣ́скати.

Отх́лѣпнуть = од(від)х́лѣнути.

Отх́одить, отой́ти = 1. од(від)х́одити, одійти. — Одійшов трохи, тай озирѣєт ся.

2. од(від)х́одити, кидати сл́ужбу, місце, одійти (од кого) кінчути сл́ужбу, місце. — Скоро після того, як одійшов од мене, павив ся до сусіда. — Кинув сл́ужбу у мене і перейшов до сусіда.

3. умі́рати, помі́рати, конѣти, кінча́ти ся, уме́рти, поме́рти, сконча́ти. — Умер без сповіди сьвятої. К. Ш. — Почуй мій голос, глянь на мене, незрячі очі просьвіти, недай міні в гріхах сконча́ти, на вік заснути в темноті. К. П. — **Большой отх́одить** = слабій помі́рає, кінчаєт ся.

4 д. **Отставѣть** 2. — **Обѣдня отошла** = сл́ужба скінчила ся.

Отх́одная = од(від)х́ідна.

Отх́одъ = 1. од(від)х́ід.

2. кіне́ць. — **На одх́одѣ** = при кінці, на при кінці.

3. ну́жник, паску́дник, срач.

Отх́одный = далекій, одлю́дний, глу́хий (С. Пар.), самотний, зати́шний. — **Отх́одное мѣсто** = д. **Отх́одъ** 3.

Отх́одъ = далекій, сторонній, особій.

Отх́ожее мѣсто = д. **Отх́одъ** 3.

Отхотѣ́ть, ся = перехотіти, ся. — Тяж хотів. — Та вже перехотіло ся.

Отцвѣ́тѣть, отцвѣ́сти, отцвѣ́ть = од(від)цвѣ́тати, оцвѣ́тати, опадѣти (про цвѣт), одцвѣ́сти, оцвѣ́сти.

Отцѣвчывать, отцѣвѣтитъ = од(від)цѣвчувати, одцѣвѣтити.

Отцеубійца = батькоубійник.

Отцевскій = отцевий, отцевський, отецький, батьківський, батьків, татовий, татів (С. Ш.). — Казав підняти тебе на спину, нести в отцевську хатину. Мет. — Каша наша — татів борщ. н. пр. — Маленкий — татові штани по колінця. н. пр. (Д. ще під сл. **Отческій**).

Отцовщина = отцівщина, батьківщина (С. Аф. З.). — Пр. д. під сл. **Имущество** і **Наслѣдіе**.

Отцѣживать, отцѣдить, ся = од(від)діжувати, одцѣдити, уточити, вточити, ся. — Та піди, малий, до пивниці, та вточи ще й пава. н. п.

Отцѣловаться = перецїлувати ся.

Отцѣплять, отцѣпнѣть, ся = од(від)чѣплювати, одчѣпнѣти, ся. — Восьмому так одрізала, що мусить одчѣпнѣти ся. Кот.

Отчалывать, отчалить = од(від)чальювати, одчальювати, одчалити, одвалити.

Отчалъ = од(від)чальювання, од(від)чал, одвал. (Ман.).

Отчасти = почасті (С. Л. Кр.), частиною.

Отчаваться, отчавѣть = тратити надію, страстити надію, звонтити, звонтити (С. З.), пуститись бєрега (С. З.). — Варшава три штури отразила, але звонтпивиши, на акорд здала ся. Л. Б.

Отчаяніе = одчай (С. Жел.), рѣспач (С. Ж. З. Жел.), рос(з)шѣка (С. Жел. Пар.), роспѣска, очайдушність (С. Жел. Пар.). До якого одчаю я горя довело його бажання сеї ласки. Зінк. — Иньшим часом слухаеш, та аж роспач візьме. Нічого не второпаш. О. Пч. — Густа та темна хмара роспуки обгорнула сестру-жалібницю. Кн. — Він не впав в роспуку. Кн. — Сказано до такої роспуки дійшла, що тільки втопитись. н. о.

Отчаянный, но = 1. безнадійний, безпорадний, но, рос(з)пачливий (С. Жел.), во, очайдушний, но (С. Жел. Пар.). — Поховав жінку, двойко діток, погорів, хіба з такої причини не станеш роспачливий. Кн. — Глоба роспачливо махнув рукою. Кн. 2. голінний, шалений, запеклий, забісований. — Тут він був голінним бражником. Кн.

Отчеканивать, отчеканить = вибивати, вибити, од(від)карбувати.

Отчего = чого, чому, чом, від чого. — **Отчего-то** = чогось, чомусь. С. Л. — Чого мінї тяжко, чого мінї нудно, чого сер-

це плаче? К. Ш. — Чому не ймеш віри ти, брате Москалю? Ст. — Чом, чом, чорнобров, чом до мене не прийшов? н. п. — Чомусь мінї, миле браття, мед-вино не петь ся. н. п.

Отчеркивать, отчеркнуть = од(від)значати, одрисовувати, одзначити, одрисувати.

Отчерпывать, отчерпать, отчерпнуть = од(від)черпувати, одчерпнути.

Отчерчивать, отчертить = од(від)рисовувати, одрисувати.

Отческій = д. **Отческий**.

Отчесать = д. **Отчѣсывать**.

Отчество = побатькові. — Як тебе зовуть? — Іван. — А по батькові? Петрович, а на прізвисьме — Яхненко.

Отчѣсть = д. **Отчѣтитывать**.

Отчѣсывать, отчѣсать = од(від)чїсувати, одчѣсати; одчухрати.

Отчѣтливость = докладність, віразність, достѣтність (С. Пар.).

Отчѣтливый, во, отчѣтистый, то = докладний, віразний, достѣтний, но (С. Пар.).

Отчѣтность = одвічальність і д. **Отчѣть**.

Отчѣть = рахунок (С. Жел. Пар.), обрахунок (С. Жел.), справоздання і д. **Отчѣтность**. — Справоздання з діяльності Товариства Просвіти.

Отчѣзна = родина (С. З. Л.), рідний край, батьківщина (С. Пар.). — Лучче на родині кістьми полягти, а ніж на чужині слави повягти. н. пр.

Отчимъ = вітчим.

Отчина = д. **Вѣтчина**.

Отчислѣть, отчислѣть = одлічувати, одлічити.

Отчитывать, отчитѣть = 1. од(від)читувати, одчитати, прочитати, перечитати. Одчитав Псалтирь, тоді давай читать Євангелію.

2. од(від)читувати, од(від)шѣнтувати, од(від)шовляти, одчитати, одшѣтати, одшѣвити. — Баба знає таку молитву, що зараз того біснуватого одшѣтала.

Отчищать = одчищати, одчистити.

Отчий = д. **Отчѣвскій**.

Отчуждѣть, отчуждѣть, ся = од(від)лучати, одлучити; од(від)чужати, одчужувати, одчуженити; цурати ся, од(від)цурати ся.

Отчужденіе = од(від)чуження. С. Жел.

Отшагивать, отшагать, отшагнуть = 1. од(від)ступати, одступити.

2. міряти, одміряти ступнями. — А ну, одмірай сто ступнів.

Отшалбэрыць = перебайдыкува́ці.

Отшалы́ць = перепустува́ці.

Отшаты́ваць, отшатáць, отшатну́ць, ся = од(від)хита́ці, одхитну́ці, ся.

Отшвы́риваць, отшвыра́ць, отшвырну́ць, ся = од(від)кида́ці, одкíнути, ся.

Отшелу́шиваць, отшелуши́ць = вилу́щувати, вилу́щці, ся.

Отшэ́льнік, ца = пусе́льнік, ця (С. З.), скі́тник, ця, од(від)лю́дник, ця, безлю́дько, безлюде́нь. — Як ні з ким вимовити слово? Так і пустельнику тому все впало бути самому. Ст. Б. — А він такий як скітник у другій хаті сам. Ніс.

Отшэ́льничство = пусе́льництво, скі́тництво. — За нетрями у пуці лісовій колись то жив дідусь старенький — пустельництвом спасав ся по душі. Ст.

Отшэ́льницький, ки, отшэ́льничий = пусе́льницький, скі́тницький, од(від)лю́дний, но. — Живе одлюдно на вигоні сам собі. С. З.

Отшэ́птываць, отшэпта́ць = од(від)шэ́птувати, одшэпта́ці. — Відшэптувать голівоньку і боки. Б. Г.

Отшэ́ствіе = од(від)хі́д.

Отшиба́ць, отшибы́ць, ся = 1. од(від)би́вати, одбі́ти, ся. — Одбив ся носик у мечака.

2. одбива́ти ся, одставáти, одбі́ти ся, одста́ти. — По дорозі він якось одбив ся од нас.

Отшива́ць, отшы́ць, ся = 1. одшыва́ти, одшы́ти, ся.

2. од(від)ди́рати, зди́рати, зді́ймати, одде́рти, одді́рати, зня́ти, ся.

Отшй́льничать = перешахрува́ти.

Отшлё́нываць, отшлё́наць, ся = 1. шлё́пати, вишлё́пати, нашлё́пати (долонею), ви́хлюстати, ви́стьобати, од(від)чу́храти, одба́тожити, ви́шпарити (багатом або канчуком).

2. задріпати, забрьо́хати, захво́йдати, закаля́ти, ся. — Ач, як задріпала спіди́нцю!

Отшли́фовываць, отшли́фова́ць = полі́рувати, од(від)полі́рувати, ви́шліхувати, од(від)я́снити.

Отшпа́клева́ць = ви́шпа́лювати.

Отштука́гу́рць = обти́нькува́ти, ви́тинькувати (С. III.), ви́щекоту́рити.

Отшучи́ваться, отшучи́ться = жа́ртами одбыва́ти ся, од(від)жа́ртува́ти ся.

Отще́бета́ць = пере́щебетати.

Отщекотáть = перелескотáти.

Отщелка́ць = 1. перелу́скати, перелуза́ти, од(від)лу́щці. — Всі горіхи перелуска́ли.

2. одлу́піти, одлу́пцюва́ти і д. **Откола́чивать** 2.

3. одбу́рити, одчита́ти (кому).

Отщелба́ць = переля́скати, (про соловейка) пере́тьбо́хкати.

Отщел́кываць, отщелкну́ць = од(від)щі́пати, одщі́пну́ти. — Одщі́пни клямку.

Отщем́ливаць, отщемля́ць, отщеми́ць = при́щікувати, при́щикну́ти. — Дверима прищикну́в собі пальця.

Отщепе́нец = ерети́к, одщепе́нець (С. Л.), неві́рний, недо́вірок. — Щоб усі Словяне стали добрими братами і синами сонця правди і еретиками — оттакими, як констанський еретик великий. К. III. — Неві́рний гірш жида або Турка. н. пр.

Отщепля́ць, отщепыва́ць, отщепи́ць = одко́лювати, одди́рати, од(від)рива́ти, одко́лоти, одді́рати, оді́рвати, од(від)ча́хну́ти (С. Л.).

Отщепо́к = ска́лка (С. Л.), трі́ска (С. III.), о́ско́мелок (Лев.). — Кому дрова, тому й трі́ски. н. пр.

Отщипыва́ць, отщипа́ць, отщипну́ць = одщі́пувати, одщипну́ти, (пі́рря, воло́си) одску́бувати, одску́бти, поску́бти. — Уже поскубили гусей.

Отъ, ото = од, від, з. — Од початку світа і до сього часу. — Кажу тобі від щирого серця. — Од Киє́ва до Лубе́нь на́сі́ла конопе́ль. н. п. — Плачу́ть ка́рі о́чі з ранку і до́ ночі. н. п. — **Вре́мя отъ вре́мени** = ча́сом, ча́сами, від ча́су до ча́су — **Отъ глупо́сти** = з ду́ру. С. Л. — **Отъ ра́до́сти** = з ра́до́щі. С. Л. — **Отъ ро́ду** = з ро́ду. — Я там з роду не був. С. Л. — **Отъ того́, что** = чере́з те́, що́, того́, що ..

Отъёмлемый = одні́маний.

Отъёмъ = д. **Отня́тіе**.

Отъима́лка = 1. ганчі́рка, котро́ю обго́ртують горшки, чавуни то-що, коли виймають з печі.

2. нехлю́я, нечепу́рня́ (жі́нка) і д. під сля. **Не́рѣха**.

Отъѣда́ць, отъѣ́сть, ся = 1. збі́дати, по́їдати, збі́сти, по́їсти. — Тільки що по́їли борщ, як тут на́їхали го́сті.

2. одбі́дати, одгри́зати, одбі́сти, одгри́зти. — Ми́ші хві́ст йому́ оды́ли. Сп.

3. одбі́дати ся, одбі́сти ся, розві́стися.

Отѣдокъ = обѣдок, недѣдок, частіше мн. недѣдки (С. Л.), недѣгризок.

Отѣздити, ся = 1. зѣздити, виїздити, попоїздити. — Він зѣздив в Полтаву і вернув ся. — Зѣздили ми Польщу і всю Україну, а не бачили такої, як ся Катери-на. К. Ш. — Доволі вже я попоїздив, час і на спочинок.

2. зѣздити, ся. — Полозки вже зѣздили ся. — Був кїв, та зѣздив ся. п. пр.

Отѣздъ = одѣзд, відѣзд, виїзд, рушання. — Я був у вас перед виїздом. — Тай сїв верхи на коня Лебеда. На рушанні так до себе каже: Ст. С.

Отѣзжати, отѣхати = одѣзжати, одѣздити, виїзжати, виїздити, одѣхати, виїхати. — Одѣзжаючи, він шапочку зняв, визенько вклонив ся. п. п.

2. переїзжати, переїздити, переїхати.

Отѣзжий = виїзжаючий. — Отѣзжєє поле = далєке від сєла і нив.

Отѣсть, ся = д. Отѣдаты, ся.

Отѣхати = д. Отѣзжати.

Отѣкзаменовати = переєкзаменовати, проєкзаменовати.

Отѣвлєний = звїсний, всїм відомий. — Звїсний брехун.

Отѣгравать, отыграть, ся = од(від)гравати, од(від)іграти, одграти, ся. — Спочатку багато програв, та вже потім одіграв чимало. — Грай та не одгравай ся. н. пр.

Отѣкаты = д. Обтыкаты.

Отѣмалка = д. Отѣмалка.

Отѣматы = д. Отниматы.

Отѣнявать, отынять, отынять = тинїти (С. Ш.), обтинїти.

Отѣскивать, отыскать, ся = од(від)шукувати, вишукувати, знаходити, одшукати, вишукати, знайти, ся, трусячи — витрушувати, витрусити (С. З.) — **Отѣскивать судомъ** = правувати ся (С. З.), позивати, випозивати. — **Отыскать одїня друго́го** = шукати ся. Сп. — Він його побив, а сам пішов братів одшукувати. н. к. — Давай звати, щоб помогли одшукати його. н. к. — По актах можна відшукати. Кн. — Годї шукати, колись само дєсь знайдець ся. — Знайду собі свата. Кн. — Я таки знайду винуватого. Кн. — Витрусили у жидів горїлку. С. З. — Тебе струсять і витрусять те, що є. Кр.

Отяготительный = важкий, тяжкий, утяжливий (С. Ш.), сутужний, сүтяжний. (Д. під сл. Обременительный).

Отяготѣть = обважнїти. С. Л. — Я вто- мив ся, дух мій обважнів. Кн.

Отягощать, отяготить = обтяжати, обважати, заважати (С. Л.), обважувати, отягчати, тяжити, утяжати (С. Ш.), обтяжити, заважити. — Земля яловіє, а виплату накидає та обважає нас. Кн. (Пр. д. ще під сл. Обременять).

Отягощєніе = отягчєння, утягчєння, утяжєння (С. Ш.), тїгарь, тїжарь (С. Ш.).

Отяжелѣлый = обважнїлий. — Де верби, похилившись, спустили обважнїле гілля в холоду воду. Рус. В.

Отяжелѣть = 1. д. Отяготѣть. д. 2. Забременѣть.

Офицеръ = охвицєр.

Обабєнь = керєя, кобеняк. С. З.

Обаніє = обаня

Обанєнь, обанка = 1. обїйма, обїймище,

обїймиця. (Д. під сл. Обхватъ). — **Въ**

обанку = на оберємок. — Схопив її на оберємок, та й попїс. Пр. — На оберємок ухвативши, в землянку з валу потаскав. Кот.

2. оберємок (С. З. Л.), обанок, сїна скїльки можна взяти на вила — навїлок, навїльник. — Внеси оберємок дровець.

Обанывать, обанать, обаннуть = 1. обхоплювати, обхопити і д. Обхватить.

2. обкрадати, окрадати, оббїрати, обїкрасти, оббїрати.

Обать, обнуть = обати, обнути.

Обвать = д. Обхватъ.

Обватывать, обватать, обватить = д. Обхватывать.

Охлада = д. Охлаждєніє.

Охладитъ = д. Охлаждать.

Охлаждвать, охладѣть = холонути (С. Л.),

простигати (С. З.), охолоннути (С. З.), про-

холоннути, остїгнути, простїгнути. —

Холоне серце, як загаю, що не в Українї похвають. К. Ш. — Раз добром налите серце ввік не прохолоне. К. Ш. — Простиг поезїї весь жар. Кот.

Охлаждѣть = остїлий, простїглий. — Не має з ким остилого серденька нагрїти. К. Ш.

Охлаждать, охладить, ся = охолоджува-

ти, прохолоджувати, вихолоджувати, ви-

стужувати, ся, холонути, охолодити,

прохолодити, ся, охолоннути, прохоло-

нути, простїгнути. — Дїд охоложує мої

радоці. Кн. — На свїжому повітрі треба

трошки прохолодити ся.

Охлаждєніє = охолода, прохолода, осту-

да (С. Л.). — Бо ти багач, а я бїдна, тай

не зрівняєм ся, тільки серцю охолода, що

женихаєм ся. п. п. — Не дам гршей —

остуда на час, а позич — сварка на віки. п. пр.

Охлѣстывать, охлестать = схлѣстати (на пр. батіг), обтріпати (одежу).

Охлобокъ, охлѣбье = клѣбчя. С. З. Л. — Як з клѣбчя батіг. н. пр. — Палили клѣбчя, ворожили. Кот.

Охлѣстать = д. **Охлестать**.

Охмелѣый, підпийлий. — А вже підпийлий як засне, то хоч коти гармати — і у-сом не моргне. К. Ш.

Охмелѣть = охмелѣти, оп'яніти.

Охмелѣть, охмелѣть, ся = д. **Опохмелѣть, ся**.

Охоложивать, охолодить = д. **Охлаждать**.

Охолощивать, охолостить = 1. валашати, вивалашати, викладати, викласти, вихолостити і т. д. **Валошить**.

2. обкрадати, обікрасти.

Охолощѣніе = валашання, викладання, вихолощування.

Охорашивать, ся = чепурити, ся (С. Л.), убирати, ся. — Наче дівчина так чепурилась, в дзеркало наче у воду дивилась. Пч. — Ні, старий мій чепурить ся, аж бридко дивить ся. К. Ш.

Охота = 1. хіть, охѣта С. Л. — Аби хіть була, а то вже як хіті нема — то погано. н. пр. — Ні до чого охоти не маю. — **Съ охотой** = охѣче, залюбки (С. З.). — Він усе охѣче робить. — Чого потребує нужда те залюбки доставлю. Мет.

2. з рушницею — охѣта (С. Л.), стрілецьство, з собаками — лѣви, в лѣви, лѣвѣцтво (С. Жел.), полювання (С. З. Л.), яко промысл — мисливство (С. З. Л.), мисливство (С. Жел.). — Він то був мисливець — знай було на охоту ходити. н. о. — Вже три дні цілѣсеньких минуло, як побравсь у гори він на влови. Ст. С. — Раз у осені пан їхав на лови. н. к. — Не годі хоргів годувати, як на влови їхати. н. пр. Ой поїхав козаченько на полювання, а покотив Марусеньку на хорування. н. п. — Було собі три брати і жили вони полюванням. н. к. — Мій брат кохав ся у стрілецтві. Полков мій братчик, але від якого часу став барити ся по лісах. Федь. — А що вже до стрілецтва вдав ся, то й не сказати. Бувало не мине літа, щоб він два або й три ведмеді не вбив. Федь.

Охотиться = 1. охѣтитись, мати охѣту до чого.

2. охѣтичати, полювати, (скінчити) — відполювати. — Полювали цілих три дні білих і нічого не могли зловити. Ст. С. — Полюючи в чуждїм лісі, ловячий рибу на чужих ставах. Б. Н.

Охѣтливый = д. **Охѣтний**.

Охѣтникъ = 1. охѣчний, ласий (до чого). —

Рін дуже до сього охѣчий. — Ласий до м'яса. н. пр.

2. охѣтник, добровѣлець. — Нехай кожний іде по сусіднім оселям, хуторам збирати охѣтників і як зберем ватагу, то й пошлем на поміч запорожцям. О. Ст.

3. охѣтник, стрілець, ловчий, лѣвець (С. Жел.), мисливець (С. З.), мисливий (С. Жел. Л.), мисливець (С. Жел.). — От біжить він, а стрілець на качку націляєть ся. н. к. — У стрільня дим густий та гаша рідка, а у рибалки свита латана, та кшка смашна. н. пр. — Мисливці звикли людям шкоди чинити, топчучи збожжя. Ст. Л.

Охѣтничий, охѣтнический = охѣтницький, лѣвецький, ловчий (С. Жел.), мисливський (С. Жел.). — Охѣтницька собака. Кр.

Охѣтно = охѣче, залюбки. — **Охѣтище** = охѣтніше, охѣтніше (Ос.). — А за тим настигли сестри, куми та зовиці, залюбки киши побгали, стугли і поляниці. Макар. (Д. ще під сл. **Охѣта: съ охѣтой** і під сл. **Любовь: съ любовью**).

Охѣтний = охѣчий, охѣтний, радніший. Вова не охѣча до роботи. С. З. — **Охѣтний рядъ** = та частина торгу, де продають різну дробину.

Охра, Ochra = вохра.

Охрана = охорѣна (С. Жел.), оборѣна. — Для охорѣни православної віри і для догляду над життям повстають церковні братства. Бар. О.

Охранѣніе = охорѣна (С. Жел.), охорѣнення (С. Жел.), оборѣна, вартування.

Охранитель, ница = охорѣнець, охорѣнитель, ка (С. Жел.), оберегальщик, оберегальщик, ця (С. Ш.).

Охранительный = охорѣний (С. Жел.).

Охранять, охранять, ся = охорѣняти, оберегати, уберегати (С. Ш.), боронити, ся, берегти ся, охорѣнити (С. Жел.), оберегти, уберегти, ся.

Охрипать, охрипнуть = хрипнути охрипнути, охрипти, (про кількох) — перохрипнути.

Охристь = вохрити, натирати вохрою.

Охромѣть = окривити, зашкандибати.

Охромѣлый = кривий, кұлявий, шкандибал (С. З.).

Охуждаты, охудить = гудити (С. Аф. З. Л.), ганити (С. Аф. З.), ганѣбити, хаяти (С. Ш.), хайти (С. Ш.), паскудити, поганити, огудити (С. З.), зганити (С. З.), поганѣбити, зганѣбити (С. З.), обхаяти, опаскудити, опоганити, вѣх — перегудити.

ти, переганяти, переганьбити. — Чужого доброго не гудь, свого ледачого не хвали. н. пр. — Попів гудьмо, а з попами будьмо. н. пр. — Служив Москві Іване, а вона-ж його гане. н. пр. — Не було того й не буде, щоб не ганьбили люди. н. пр.

Охуждєніє = гальбá (С. Аф. З.), гудіння, догáна (С. З.). — На мою роботу я зроду не чув гудіння. Кн. — Догана мудрого більше стоїть, як хвала дурного. н. пр.

Оху́ливати, оху́лити = гудити, хаяти, огудити, обхаяти. — Пр. д. під сл. **Охуждати**.

Оху́лка = д. Охуждєніє. — Онъ на свою рúку оху́лки не по́ложить = він не впу́стить рáка з рóта; не дасть собі на хвіст наступити, не дасть собі в кашу наплювати, всьóкому утре нóса. н. пр.

Охъ = ох! ой! — Ох! як би в двох! н. пр. Ой лишенько!

Опарáливати, опарáшувати, опарáпати, опарáпати, опарани́ти, ся = дряпати, (С. З.), подряпати (С. З.), удра́(я)пати (С. Ш.), удряпну́ти, ся (С. Ш.), удра́(я)пну́ти (С. Ш.). — Подряпала кицька. — Чи чорт за душу удряпнув? Кот — Варячула кішка.

Оцвѣтати, оцвѣсти = д. Отцвѣтати.

Оцѣ́ждати, оцѣ́живати, оцѣ́дити, ся = од(від)цїжувати, процїжувати, одцїдити, процїдити, ся.

Оцї́нивати, оцї́ни́ти, ся = цїнувати (С. З. Л.), цї́нити (С. Л.) оцї́нювати, оцї́нити, поцї́нити, поцї́нувати, ся, знову — переоцї́нювати, перецї́нити, перецї́нувати.

Оцї́нений = цїнований, оцїнований, по-цїнований. С. Л.

Оцї́нка = цїнування. — Можна пристати на таке оцїнування фактів. Пр.

Оцї́нщикъ = цїновщик (С. З.), цїнитель.

Оцї́пенѣвати, оцї́пенѣти = деревеніти, кліякнути, дубіти, одеревеніти (С. Л.), заклїякнути, одубіти (С. З. Л.), дубом ста́ти.

Оцї́пенѣ́лий = одеревенілий, заклїякий, задубілий.

Оцѣ́ляти, оцѣ́нити, ся = че(і)пля́ти, обче(і)пля́ти, поче(і)пля́ти (С. З.), на-че(і)пля́ти (С. З.), обче́нити, поче́нити, наче́нити (С. З.), пообче́(і)плювати, поначе́(і)пля́ти. — Обчепив вірвовкою тай волочить. — Поначепля на себе, тай ходить.

Оцѣ́тъ = журавель. С. Аф. — Колодязь з журавлем.

Оча́гъ = огнище (С. Жел.), при печі — при́пічок (С. З.). — в сїнях або на дворі, замісць печі — ка́биця (С. З.). — Не топила, не варила, на при́пічку димно, як по́їду з сього села, кому́сь буде дивно н. п. — Горить огонь тихенько на ка́биці. К. Ш. — Київо-могилянська школа стала огнищем, з котрого розійшло ся свѣтло науки на цілу Русь. Бар. О.

Оча́пка, рос. Teverium Chamaedryx L. = самосил, че́брець лісовий, браткі польові, васильки польові, польовий ма́тошник. С. Ан.

Очарова́ніє = чарува́ння, ча́ри (С. З.), ма́на (С. Л.), ома́на (С. З.). — На тебе десь ману у Литві навели. Гр. — Весело здавалось од чарівничої омани поета. К. Х.

Очарова́тельный = чарівний, чарівни́чий (К. Х.).

Очаро́вывать, очаро́вать, ся = чарува́ти, очарува́ти, вчарува́ти, учарува́ти (С. Ш.), причарува́ти, по́чарува́ти. — А я жито не сїяла, само воно родить, козака не чарувала — сам до мене ходить. н. п. — Причарувала мою ти душу, тепер без тебе плакати мушу. н. п.

Очаро́ватель, ница = чарівник, ця, здр. — чарівниче́нька. — Ой ти дївчино, чарівниче́нько, причарувала моє серденько. н. п.

Очевіде́ць = самовіде́ць. С. Жел. — Літопис Самовидця.

Очеві́дний, но = очеви́стий, то (С. З. Л.) очеви́сий, очеви́дячий (Кв.), очеви́дьки (С. З. Л.), очеви́дячки (С. Л.), видо́мий, ме (С. Л.), виді́мий, мо. — З того очевисто всяк видіти може́ть, з якою. Скороп. С. С. — Карпо утік у очевидьки на коні. К. Х. — Видимє діло. С. Л.

Оче́ло́къ = че́люсти (у печі). — Під челястами за́піканку поставив. С. З.

Оче́нь = ду́же (С. Аф. З. Л.), ве́льми (С. Аф. З. Л.), си́льне (С. З.), ба́рзо (С. З.). — Мене здадеш, милий друже, і пожалкуєш дуже, дуже. Б. Г. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жартуй жс. н. п. — Ой не шуми, лу́же, дібровою дуже. н. п. — Ой я маю вельми дорогий крам. н. д. — Гуде вітер вельми в полі, реве, ліс ламає Забіла. — Під ним кониче́нько, під ним вороненький си́льне дужий. н. п.

Оче́нь = д. оцѣ́тъ.

Очерви́вѣ́лий = черві́вий.

Очерви́вѣ́ть = почерві́віти, очерві́віти.

Очередной = черговий (С. Л.), чередний (С. З.), ко́ліщик. — Як Марце́ла і Гора́ція

стрінеш, що на сю ніч вартові чергові, то скажи, щоб не барились. Ст. Г.

Очередоваться = чергувати ся. С. Л.

Очередь = черга (С. З. Л.), черед (С. Л.), ряд, порядок, колія (С. Ж.). — Усі товариші повмірали і за мною скоро черга буде. н. к. — У млині так завісно, що трудно дотовпитись і мусів застоювати черги до вечера. Лев. — Стагай, куме, на чер у за мене. Кн. — Чекай ряду, доставеш коляду. н. пр. — Треба, дядьку, ждати порядку. н. пр. — Прийшла моя колія. н. н. —

Въ очередь, поочереды = почерзі (С. Л.), під чергу, чергою, почеречно. — Ходім, братці, по черзі до коней почувати. н. к. — Чарка знов пішла по черзі. н. о. — В свою Троянці ті чергу в одбої порали ся зверху. Кот. — Під чергу прийшов ся. — І завжди чергою два або три возниї при суді громадським мешкати повинні. Ст. Л. — **На очереди** = на черзі. — **Не въ очередь** = безчеречно, без чергі.

Очереть = д. Камінь.

Очеретянка, nm. *Emberiza schoenictus* = очеретянка.

Очеркивать, очертить, очеркнуть = обчеркувати, обчеркнути, обрисувати, на вкруги — обциркувати, оциркувати.

Очеркъ = обрис, нарис, зарис, начерк (С. Пар.). — На темному небі чорним обрисом виявляв ся з боку Марків вид. О. Ст. Треба списати хоч нарис докладної життєписі Шевченка. Кн.

Очернивать, очернять, очернить = 1. чорнити, почорнити. — Почорнив сажою.

2. обмовляти, обріхувати, чорнити, обмовити, обрехати, обчорнити і д. Охуждати.

Очерствѣть = зачерствіти. — Хліб зачерствів.

Очертаніе = д. Очеркъ.

Очертывать, очерчивать, очертать, очертить = д. Очеркивать. — **Очертя голову** = осліп (С. З.), сліпма. — Осліп пішли за обоз. Л. В.

Очертѣть = очертити, обієйти, осточортити, остобієити. — Тай осточортіла міня ця робота.

Очески = пачоси, пачіскі, на гребні — клоччя (С. З.).

Очесывать, очесать, ся = 1. обчісувати, обчесати, ся.

2. чухати ся, чухрати ся, чухмарити ся, почухати ся, почухрати ся.

Очѣнный = окулярний.

Очинивать, очинить, ся = підчиняти,

підчинити (С. Жел.), заправляти, заправити (С. Пар.), ст. — темперувати (С. З. Ш.), затемперувати, загострювати, загострити. — Підчини перо. — Загостри карандаш.

Очистить = д. Очищать.

Очистка = обчістка, очістка, става од мулу — шлямівка, шлямування, шкуру од міздрі — пляшівка.

Очи́токъ, рос. *Sempervivum tectorum* L = доля, скочкі (укр.), пупець (Гал.) С. Ан.

Очищать, очистить = обчищати, очищати, вичищати, обчістити, очістити, ви́чистити, од сьміття — вигрібати, вимітати, вигребти, вимести, став од мулу — шлямувати, вишлямувати, перешлямувати, поле од кущів — теребити (С. Ш.), вітеребити, од буряну, сапкою — сапати, пересапати, руками — полоти, ви́полювати, ви́полоти, стежки в саду — дограсувати, кишки для ковбас — шлямувати, вишлямувати, зерно од луски — вилушувати, вилущити, облущити, зерно од луски, шеретівкою — шеретувати, вишеретувати, зерно од полови, віанням — віяти, провіяти, ва млинку — млинкувати, решетою — решетити, решетувати, точити, обточувати, обрешетити, обточити, переточити, перепустити, дерево од гилок — чухрати, обчухрати, од молодих гілочок і листочків — пасинкувати, опасинкувати, овоч од шкурки — облуплювати, обірати, облунити, обіорати (на що ви грушу обіраєте? — А картоплю обібрала? Кр.), шкуру від шерти — віличкувати, од міздрі — плямувати, од шерсти і пірри — скубти, обскубити, обскубити, патраючи — патрати, обпатрати.

2. випорожнювати (С. Аф.), опорожніяти, випорожніяти, опорожнити, винопрожнити, ся.

3. обірати, обіорати, облунити (Д. Обірають 2.) — **Очиститься отъ грѣховъ** = од(від)покутувати гріхів.

Очищеніе = д. Очи́стка. — Мѣсячное очи́щеніе = д. Менструація. — Послѣродовое о. бруд.

Очки = очки, окуляри. — Не зміє ж наш старий дяк стрічки розібрати, окуляри як візьме, той піде читати. Руд. — На старість Мазпочка не добачити стала, а у людей вона чувала, що то біда ще не яка, — аби дістати окуляри. Ст. Б. — Не людує па-

лять, а сигари, напне на кирну окуляри і через синєе скло прийде дивити ся на сєдо. К. Ст.

Очкó = (у рослин) — брúнька, бростóк (С. Ш.), живець, (в картах) — óчко, вічко. — Диво, що на березині бруньки. н. пр.

Очковать = д. Колировать.

О́чная трава́, рос. *Euphrasia officinalis* L = польовий васильок, верес луговий.

О́чний = о́чний. — Давать о́чную ста́вку = ставити на о́чі, на́віч, зводити (Мон.), зводити на о́чі, на ві́чі. — Тра́х на ві́чі звести. Кр

О́чнуться = д. Очунаться.

Очу́тываться, очу́тываться = 1. очу́вати ся, очу́тити ся (С. З.), очу́ти ся (С. Л.), очу́няти, ся (С. Л.), про́чунати (С. Л.), про́чумати ся (С. З. Л.), очу́мати ся (С. З.), охану́ти ся (С. З.), она́мтати ся. — Сьогодні тільки я очутивсь од давнього забуття. Пісоч. — Попадали трохи не живи, то він сразу очунав, а вона пропала. н. к. А як девятий день минув, то оханув ся, підвів ся, попоїв. Мет.

2. д. Опоминуться і Опам'ятовуватися.

Очу́мьт = очуміти, очманіти, очамріти. Побрів народ як очманілий, побрів од шинку до шинка. В. Ш. — Очамрів трохи — багато дечого не згадаю. К. Ст.

Очу́наться, очу́нуться, очну́ться = 1. д. Очу́тываться.

2. прокидати ся, прокіну́ти ся, пробу́рати ся (С. З. Л.), продрúхати ся, про́чумати ся, про́чунути ся (С. З.). — Прокинув ся чума́к вранці, тай полапав у таманці. н. п. — Прокняв ся, милєє дитя́тко, пробуркай ся і проходись. Кот.

Очу́тяться = опинити ся. С. З. Л. — Лучче б було удавить ся, ніж в некрутстві опинити ся. н. п. — Щоб помилив ся, та не в своїй я хаті опинив ся. Гул. Ар. — Шпурнув камінь, він так і опинив ся на тім боці. н. о. — Ой уже ж Семен Палій аж у Сибіру опинив ся. н. п. — Яким же побитом Терпелиха з дочкою опинили ся в нашому селі? Кот. — Ми опинившись між папани, були собі ні сих, ні в тих. Київ. Ст. — Товариство, серед вогного він опинив ся. Фр. — Поїхала у Рим, кажуть, та деє опинилась, та з маркізом якимсь голим, кажуть, одружи́лась. Б. Ш. — Очу́тяться вь безвиходномъ положєніи = в матню пона́сти.

Ошалéлий = одурілий, шалéний, очманілий. Пр. д. під сл. Очумьт.

Ошалéть = дуріти (С. З.), здуріти, ошаліти (С. З.), очманіти, здурманитись, обезглу́здіти.

Ошаривать, ошарить = д. Обьіскивать.

Обшаршавѣтъ = зашаршавіти, пошаршавіти.

Ошесекъ = ошійок.

Ошейникъ = ошійник, нашійник, обручка. — Без обручки собаку вбють. Кр.

Ошеломлять, ошеломить, ся = отуманювати, приголомшувати, отуманіти, приголомшити, забити ба́ки, памороки, ошарашити, причмеліти, отуманити ся, отуманіти (С. З.), отетеріти (С. З.), обараніти, чмелів слухати (С. З.). — Мовний або приголомшений. Фр. — Вона міні так памороки забіла, що я і о свєті забув. С. З. — Я так і отетеріла: ходю по хаті, нічого перед собою й не бачу. К. Х.

Ошелудивѣтъ = ошолудівіти.

Ошелушать, ошелушить, ся = облускувати, вилускувати, вилущувати, облускати, облúзати, вилущити, вилускати, облúчити, ся.

Ошибать, ошибѣтъ = оббивати, оббіти.

Ошибѣтъ кому́ кры́лья, перья́ = прибо́ркати. — Егò ошибѣеть обморокомъ = на його мло́сть находити, він замліва́є.

Ошибаться, ошибѣться = помиля́ти ся (С. З.), омилѣти ся, огрішати, хибити, хибчити, блудити слова́ми, помиля́ти ся, омилити ся (С. Л.), огу́лити ся, зми́лити, схибити. — Що ступити — не похилити ся, що скаже — не помиля́ти ся. н. п. — Дивись, щоб не помиливсь, а опісля не журивсь. н. пр. — Хто не схоче помиля́тись, тому треба рік дивитись. Ряб. Нехай і помилив ся, так хіба що? Кн. — Не довго на другій жєнивсь, та бач в рэху́ку помиливсь. Кот. — Віп, що йому треба, гаразд знає і не змиля́ти. Лев. В. — Огрішив — так і полагаю свій огріх. Кв. — Схивив — взяв ді́вницю замислє мазниці. Кн. — Ой ти, дівчино, словами блудити — сама не знаєш, кого ти любиш. н. п. —

Ошибѣться вь лицѣ́ = опізнати ся, вкле́пати ся. — **О. вь разечѣтъ** = прога́дати, обмахну́ти ся, поспішаючи — прохопити ся. — **О. вь цѣнѣ́** = процінува́ти.

Ошибка = помилка (С. Л.), обмилка (С. З. Л.), омилка (С. Л.), óгріх, хіба, охіба (С. З.). — Хто робить-працює, той не може не зазнати і помилки. Кн. — Помилка за хвальби не йє. н. пр. — Поправляючи ті помилки. Фр. — І великі люди не звігугали віку без огріхів. Кн. — Не тька вже велика хіба, щоб за неї таврувати людину. Кн. — Ко́жний сам свої охиби визна́є. н. пр.

Ошибочный, но = омільний (С. Л.), хібний, помилешний, похібний, но.

Ошпáривать, ошпáрить = ошпáрювати, опáрювати, ошпáрити, опáрити, опе́кти (окропом).

Оштрафóвывать, оштрафóвать = штрахувати, оштрахувати, поштрапувати.

Ошўрки = д. Остáтки.

Оштукáтурить = д. Отштукáтурить.

Ощелáчиваться, щелочíться = визóлювати ся, визолíти ся.

Ощéнокъ = д. Оскóлокъ.

Ощетíниваться, щетíниться = настовбўрчувати ся, настовбўрчити ся, настовпўжити ся, наїжити ся, наїжачити ся, вїзвїрити ся, насєвиріпити ся, витріщити ся (Д. Наїжиться і Насерóшиться).

Ощипывать, щипáть = общипувати, общипáти, (пірря, шерсть, волосся) - оскубáти, оскубти, обскубти, ошпаривши — нáтрати, опáтрати, обпáтрати. — Помияв його (горобчика), повївечив як хотів, оскуб його молодчика, тай пустив. Б. Г.

Ощўпывать, щўпáть, ся = ма́цати, ла́пати, обла́пувати, обла́пати (С. Л.), обма́цати, ся (С. Л.).

Ощўпыва́ние, щўпъ = ла́пання, ма́цання. (С. Л.).

Ощўпью = по́мацки (С. З. Л.), по́лапки (С. Л.), об́мацки (С. Л.), по́лапцем (С. З. Л.), навпо́мацки (Руд.), напóмацки, об́лапки (С. Л.). — Виліз та помацки найшов, н. к. — Сам не сьвітить, бісів син, а той не говорить, навпомацки і бредуть з мішком до комори. Руд. — Чого треба, то й полапцем намацаєш. С. Л.

Ощутíтельность = чутливість. С. Жел.

Ощутíтельный = чутний, чутливый (С. Жел. Пар.).

Ощущáть, ощу́тить, ся = чу́ти (С. З.), чува́ти (С. З.), учува́ти, учу́ти, ся.

Ощущéние = чу́ття (С. Жел.), вчу́тте (Кн.) чу́гність (С. Жел.), чувáння. — Таке бридке вчу́тте, коли злізе під сорочку комашина (Кн. Записав в селі Дахнівці Черкаського пов.).

Ою́нётъ = помóлодіти.

Оягнётся = окотíтися. С. З. Л.

Кінець II-го тому.

Другий добавочний список джерел, на які здаємо ся в сій праці.

- А. л.* — Александров В. Пісня про гарбуза. Х. 1889 р. — Чижикове весілля. Х. 1890 р. — Складка, альманах. Х. ч. I — 1887 р. і ч. II 1890 р.
- Баз.* — Терновая дорога до кращої долі. Повість І. Базилевського. — Вятка. 1889.
- Бар.* О. — Барвінський О. — Окрім згаданої в I доб. спискові „Історичної бібліотеки“, його ж: Ілюстрована Історія Руси від найдавніших до нинішніх часів. Л. 1890.
- Вас.* — Василенко В. — Мѣстечко Опольня. — Этнографическое описаніе. Полтава. 1893.
- Галуз.* — Ф. Галузѣнко. — Чумаки або смутні часи України. Поема. Ч. 1864.
- Г. Ст.* — Руєска грамати́ка. Уложили профес. Смаль-Стоцький і Ф. Гартнер. Л. 1893.
- Грaб.* — Павло Граб. — Слова і вирази, що шановний Добродій вибрав і записав з книжок і з уст народа і прислав нам через редакцію Зорі. На превеликий жаль, не визначено місцевости, де саме записані слова від народа.
- Дум.* — Думитрашко К. — Жабомिशодраківка. На нашу руєську мову перештопав К. Д. СПб. 1859.
- К. К.* — Бондарівна. Драма Карпенка-Карого. Степ. СПб. 1886.
- Ки.* — Дід Євмен. Записав О. Кониський. Ч. 1894. Також збірка слів і виразів, що шановний Добродій, вибравши з новітніх своїх писаній і записів від народа в Київщині, прислав нам.
- Лев.* — Кайдашева сім'я. Пов. Івана Левицького. Х. 1894. Також збірка слів і виразів, записаних ним в Київщині.
- Лев. В.* Per pedes apostolorum. Повість В. Левенка (в рукопису).
- Мет.* — Южный рускій зборникъ. — Издавъ А. Метлинскій. Х. 1848.
- н. н. Под.* — Народні пісні, записані на Подолі (в рукопису).
- н. о. Яст.* — Матеріали по етнографіи Новоросійскаго края, собранные въ Елисаветградскомъ и Александрійскомъ уѣздахъ Херсонской губ. В. Ястребовымъ. Од. 1894.
- О. Ст.* — Марко проклятий. Поема О. Стороженка. Изданіе А. Суворина, СПб. 1894.
- П. Пр.* — Козакъ и Гануся. Украинскіе очерки Петра Правды К. 1869 г.
- Пісоч.* — Малярі. Оповідання В. Гаршина. Пер. Д. Пісочинець. Л. 1894.
- Ст. Б.* — *Ст. Г.* — *Ст. С.* — Старицький М. — Байки по Крилову. К. 1875. — Гамлет принць Даньський. К. 1883. — Сербські народні пісні. К. 1876.
- Федьк.* — Повісті Осипа Федьковича. К. 1876.

Про инші джерела дивись список після передмови спочатку 1-го тому і перший добавочний список в кінці 1-го тому.

**Найважнійші помічені в другому томі друкарські помилки,
котрі треба наперед виправити.**

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
5	Каменный	камянний	камянний
6	Камень	паріжний, камінь	паріжний камінь
8	після: Каплюшка	Каплъ	Капля
—	Капризничать	солонію	Солонію
10	Картёжникъ	картники	картники
14	після: Кінуть	Кіна	Кіпа
15	Кисть	Грозъ	Гроздь
20	Кляпъ 3	ратиці	ратиці
24	Кюжа 2	душпіння	душпіння
25	Козырять 2	каяти	хаяти
27	Коловоротъ 2	Вововоротъ	Водоворотъ
28	Колосіться	колосіти	колосіти ся
33	Контузить	вдари́ти, імпетом	вдари́ти імпетом
36	Кормило	чорне	Чорне
38	Коряга	що до году	що году
39	після: Косатка	Касатникъ	Косатникъ
—	Косматый 2	добро	добре
41	Костёръ 1	кому	кашу
41	Кобы 2	на кінці	на кінці
42	Коселёкъ 1	камітка	калітка
46	Брестикъ	крёщик	хрещик
48	Крикъ	кошечий	Кошачий
51	Кромка 3	окрайок	окрайок
52	Круговидный	криговидий	круговидий
62	Кучеляба	цимбѹха	цилибѹха
66	Лампась	ввпскаами	випусками
77	Ломонось	кру́га	кру́ча
80	Лучеобразный	проме(і)нястий	проме(і)нястий
86	після: Любострастіе	Любострастіе	Любострастный
88	після: Майникъ	Майонёць	Майонёзь
90	Малѣтъ	змѣншувати	змѣншувати ся
93	Мастеръ	Сѣдальный	Сѣдельный

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
97	Межева́ть	помежи	по межі
100	Мета́ть 1	овки́дати	обки́дати
101	Меча́ 2	раєм	роєм
103	Мимохо́домъ	мимохі́д	мимохі́дь
—	після: Мирі́ться	Миріа́до	Миріа́да
—	Миро́вої	миро́вої	миро́вий
104	Мірско́й	свѣ́товий	свѣ́товий
—	Млѣ́чний путь	ши́рова	ши́рока
106	Могу́чий	промо́жний	премо́жний
—	Мо́зглий	Мо́згавый	Мо́згавый
108	Мо́локо	сиро́вать	сиро́ватка
109	Мо́лочный	Лихора́да	лихора́дка
120	Мѣ́ра	5000	500
—	Мѣ́рний	вимі́рний	вимі́рний
—	Мѣ́сильщикъ	місі́льник	місі́льник
—	Мѣ́стничество	займа́ти	займа́ти
—	Мѣ́сто 1	присту́пленія	престу́пленія
—	— — —	паску́дник	паску́дник
—	Мясо́вдъ	масни́ці	мясни́ці
—	Мяте́жъ	повста́ння	повста́ння
125	Набало́ваться	пожартува́в ся	нажартува́в ся
126	Наба́тъ	дзво́нити	дзво́нити
—	Набива́ться 2	назбі́рало са	назбі́рало ся
—	Набира́тъ	надбі́рає	підбі́рає
132	після: Навика́тъ	На́викъ	На́выкъ
133	Навяза́ться	она	вона
—	Нага́йка	вдова́м	вдово́ш
133	Нагота́вливать	наспрова́ляв	наспрова́ляв
—	після: Нагота́вливать	Нагота́въ	Нагота́въ
137	Надкры́ліе	нагото́ві	напогото́ві
140	Надстраи́вать	Спідни́ми опи́	Спідни́ми вони́
141	Надѣ́ль	набудо́увати	надбудо́увати
—	Надѣ́яться	Поді́лку	Наді́лку
143	після: Названни́й	накла́дати надію́	покла́дати надію́
149	Наконѣ́чникъ	Назва́ныще	Назва́ныще
153	Нама́нивать	Моди́	Люди́
155	Намѣ́ривать 3	прина́дити	прина́дити
159	Напослѣ́дхъ	Намѣ́риваться	Намѣ́реваться
160	Напрѣ́дъ	наприкі́нці	наприкі́нці
162	Нарва́тъ	ні́кого	ні́чого
163	Наро́чний	надрати́	набра́ти
175	Нача́вкать	в наро́шним	з наро́шним
177	Наѣ́здки 2	почма́(цѣ́я)кати	почма́(цѣ́я)кати
—	Наѣ́здкичать	гарцо́внийк	герцо́внийк
181	Недопѣ́ка	гарцо́увати	герцо́увати
194	Неси́ща	глевки́й, хлі́б	глевки́й хлі́б
197	Ни	старенку́	старевку́
—	Ни́жний	Ни зъ мѣ́ста!	Ни съ мѣ́ста!
		Ни́жнее	Ни́жнее

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
198	Низь	намісто	наміста
—	Никнуть	Никнуть	Никнути
200	після: Новикъ	Новина	Новина
—	Новобрачный	моложони	молодожони
201	Норá	збирають	збирають ся
203	Нѣмецъ	а то того	а до того
211	після: Облачный	Облега́тъ	Облега́тъ
—	Облукъ	на і	на неї
214	Обнажа́тъ	по штахах	по штахах
216	Оборо́тъ	дало	дало
220	Обры́выстый	крутобе́регій	крутобе́регій
222	Обу́вь	у саньянцах	у сапьянних
224	Обыкнове́ніе	над звичай працю	над звичай за працю
225	Обѣди́тъ	обіди́ти	обіди́ти
—	Обѣтъ (Давать)	обітніця	обітніцю
226	Овра́жистый	завадом	за валом
234	Оклеветáтъ	одмовив	одмовив
235	Околесі́тъ	обѣ́гати	обѣ́хати
247	Осень	Начинае́ся	Начинае́ся
249	після: Оси́астицкѣ	Основáніе	Основáніе
252	Остѣ́гивать 2	Обмежа́тъ	Обме́та́тъ
254	Ось	колеса	колесо
256	Отвори́чивать	ще під	ще під
262	Отжи́ма́тъ	одці́дити	одці́дити
267	Отнима́тъ	зани́тъкати	заци́тъкати
268	Отоще́ва́тъ	охлявѣ́ти	охлявѣ́ти
269	Отпа́хивать	од'орювати	од'орювати
—	»	оборáти	об'орáти
270	Отпраща́ють 2	правити	пра́вити
271	Отраже́ніе	Д. під	Д. під
272	Отроста́тъ	вироста́ти	вироста́ти
276	Оттене́ль	зімою	зімою
276	Оттерѣ́бливатьъ	оді́драв	оді́драв
277	Отуча́тъ 2	одва́дити	одво́дити

Закінчивши другий том нашої праці, мусимо перепросити наших шановних Передплатників, що так спізнали ся, а стало ся се з різних непогодних причин, що дуже спиняли нашу роботу і врешті довели до того, що другу половину сього тому нижче підписаний мусів доробляти вже сам. Про все те, не вважаючи ні на які перешкоди, безпечасно докінчене словаря; материял до самого кінця вже зібраний, де-яка частина його вже улаштована і робота хоч і помалу, а все таки посуваєть ся наперед. Третій том словаря тепер саме готуєть ся і незабаром почне друкувати ся, про що у свій час буде

оповіщено. При с'їм вважаємо за обов'язок згадати з великою шанобою і подякою нашого сотрудника Д-ра В. Галенка, що торік упокоїв ся. Вельми шановний небіжчик своєю щирою прихильністю до нашої роботи і знаттям народної української мови чимало у свій час допомагав нам. Пером земля йому і вічна пам'ять! Просимо наших Вельми Шановних дописувачів: І. Левицького, О. Кониського, Х. Кримського, І. Спілку і П. Граба, що торік чимало прислали нам слів і примірів з своєї збірки, і на дальше не забувати нас і прислати знадібки до словаря, а всім иньшим, кому любе наше рідне слово, пригадуємо нашу замітку, надруковану в Зорі за 1893 рік в 12 числі, наперед дякуючи за всяку запомогу в сьому ділі.

Львів 1895 року.

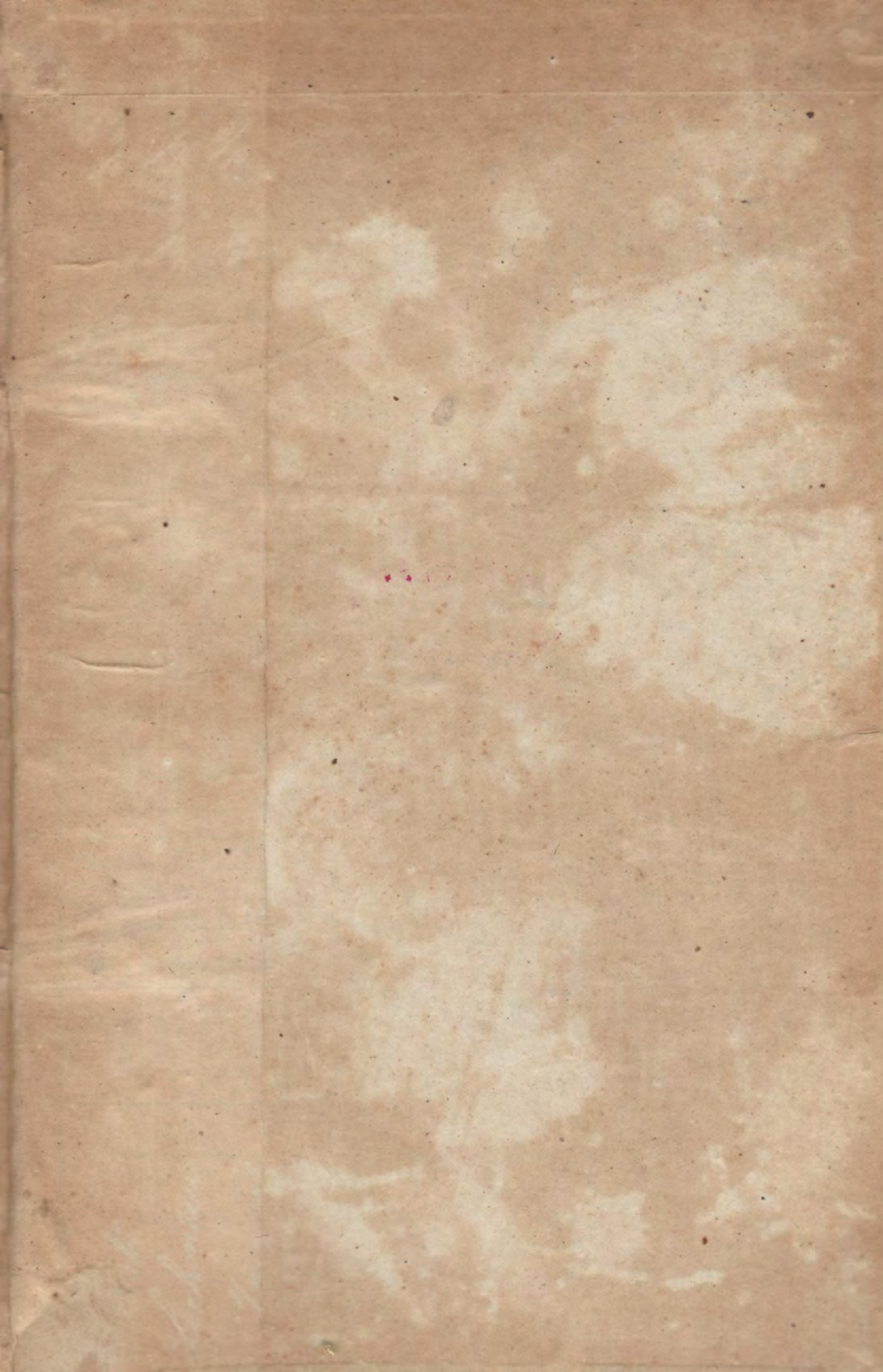
М. Уманець.

2006448
50.000

82

И 55.801/1/2

Бг

811.161.1
Р-895